کەمینەکانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست
کۆمەڵی کورد ١٩١٨-١٩٧٤

بەرگی چوارەم: ١٩٦٨-١٩٧٤

ئامادەکردنی

ب. دەستانی

وەرگێڕانی

هیوا مەجید خەلیل

لە بڵاوکراوەکانی دەستەی ئینسکلۆپیدیای پارتی دیموکراتی کوردستان

٢٠٢٤

ناوی کتێب

کەمینەکانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، کۆمەڵی کورد،

بەرگی چوارەم: ١٩٦٨-١٩٧٤

ئامادەکردنی:	ب. دەستانی
وەرگێڕانی:	هیوا مەجید خەلیل
دیزاینی بەرگ:	دیار سەعید شێخۆ پیرانی
دیزاینی ناوەڕۆک:	هێما ئەحمەد شێخۆ
سەرپەرشتی چاپ:	مستەفا نەجم فەیلی
ساڵ و شوێنی چاپ:	هەولێر-٢٠٢٤
چاپخانە:	دانیشفەڕ
تیراژ:	١٠٠٠

لە بەڕێوەبەرایەتی گشتی کتێبخانە گشتییەکان/ هەرێمی کوردستان ژمارەی سپاردنی (٤١٩) ساڵی ٢٠٢٤ پێدراوە.

ناوەڕۆک

١. نووسراوێکی نهێنی بە ژمارە (1/2/IRQ) لەلایەن بەڕێز ئێچ. ست. ج. ب. ئارمیتاژ (Mr H. St. J. B. Armitage)، باڵیۆزخانەی بەریتانیا، بەیروت، بۆ بەڕێز د. مۆنتگۆمێری (Mr D. Montgomery)، بەشی ڕۆژهەڵات، نووسینگەی کاروباری دەرەوە، ٢٦ی شوبات ١٩٦٨، بە ناونیشانی ‹کورد-عێراق› لەبارەی چاوپێکەوتنەکەی لەگەڵ شەوکەت ئاکرەیی کەسایەتی نیشتمانیی کورد [FCO17/408].

٢. نووسراوێکی نهێنی بە ژمارە (1/2/IRQ) لەلایەن بەڕێز ئێچ. ست. ج. ب. ئارمیتاژ (Mr H. St. J. B. Armitage)، باڵیۆزخانەی بەریتانیا، بەیروت، بۆ بەڕێز د. مۆنتگۆمێری (Mr D. Montgomery)، بەشی ڕۆژهەڵات، نووسینگەی کاروباری دەرەوە، ١١ ی ئادار١٩٦٨، بە ناونیشانی ‹کورد-عێراق› لەبارەی چاوپێکەوتنەکەی لەگەڵ شەوکەت ئاکرەیی کەسایەتی نیشتمانیی کورد [FCO17/408].

٣. نامەیەک لەلایەن نووسینگەی کاروباری دەرەوە بۆ بەڕێز ئە. م. پالیسێر (Mr A. M. Palliser)، نووسینگەی مستەعمەرات، ٢٢ی ئاداری ١٩٦٨؛ نامەی بەڕێز ج. عەلەمدار (Mr J. Alemdar)، سوید، باس لە چارەنووسی کورد لە سووریا دەکات؛ نامەیەک بە ناونیشانی ‹کورد لە سووریا› کە باس لە ڕاپۆرتێکی کوردە پەنابەرەکانی سوید دەکات لە ڕێکەوتی ١٠ی کانوونی یەکەمی ١٩٦٧، بە ناونیشانی ‹قسەیەک لەسەر بارودۆخی کوردی سووریا›؛ پەرتوکێکی چاپکراوی عیسمەت شەریف وانلی بەناونیشانی «کێشەی کورد لە سووریا: پلانێک بۆ جینۆسایدکردنی کەمینەیەکی نەتەوەیی»، کە لەلایەن کۆمیتەی بەرگریکردن لە مافەکانی گەلی کورد لە کانوونی دووەمی ١٩٦٨ چاپکراوە. پاشکۆیەک بە ناونیشانی ‹بەڵگەنامەکان›: پاشکۆی (I): ڕاپۆرتێک لەسەر پلانی دروستکردنی کێڵگەی دەوڵەتی لە پارێزگای حەسەکە. پاشکۆی (II)، ڕاپۆرتێکی تایبەت لەسەر هەڕێمی عەفرین. پاشکۆی (III): چاپەمەنییەکانی جیهان: کە تیشک دەخاتەسەر [باس لە کورد کردن لەم چاپەمەنییانەی خوارەوەدا]: ‹La Tribune de Genève› ٢٠-٢١ی مەی ١٩٦٧؛ ڕۆژنامەی ‹Yeni Gazete›ی تورکی، ١٠، ١١ و ١٤ی مەی ١٩٦٧، ڕۆژنامەی ‹Le Monde›ی پاریس،

١٢ی کانوونی یەکەمی ١٩٦٧، ڕۆژنامەی ‹The Evening Standard›ی لەندەن، ١٤ی کانوونی یەکەمی ١٩٦٧. هەروەها نامەیەک لەلایەن سکێرتێری شەخسی و سیاسی سەرۆک وەزیران بۆ بەڕێز ج عەلەمدار، سوید، بەبێ ڕێکەوت، سوپاسی نامەکەی عەلەمدار دەکات. یاداشتی نهێنی نووسینگەی کاروباری دەرەوە لەلایەن بەڕێز ئە. ر. مۆر (Mr A. R. Moore)، بۆ بەڕێز دێی (Mr Day)، ١٢ی ئاداری ١٩٦٨، بە ناونیشانی ‹کورد لە سووریا› [FCO17/699].

٤. نووسراوێکی نهێنی بە ژمارە (1/2/IRQ) لەلایەن بەڕێز ئێچ. ست. ج. ب. ئارمیتاژ (Mr H. St. J. B. Armitage)، باڵیۆزخانەی بەریتانیا، بەیروت، بۆ بەڕێز د. مۆنتگۆمێری (Mr D. Montgomery)، بەشی ڕۆژهەڵات، نووسینگەی کاروباری دەرەوە، ١٠ی نیسانی ١٩٦٨، بە ناونیشانی ‹کورد-عێراق›، باس لە پەیوەندییەکی ئەمیر قاسمی، کە لە تاران نوێنەری مەلا مستەفا بارزانییە، نووسراوەکە تایبەتە بە بارودۆخی کورد لە عێراق [FCO17/408].

٥. نووسراوێکی نهێنی بە ژمارە (1/2/IRQ) لەلایەن بەڕێز ئێچ. ست. ج. ب. ئارمیتاژ (Mr H. St. J. B. Armitage)، باڵیۆزخانەی بەریتانیا، بەیروت، بۆ بەڕێز د. مۆنتگۆمێری (Mr D. Montgomery)، بەشی ڕۆژهەڵات، نووسینگەی کاروباری دەرەوە، ١٧ی نیسانی ١٩٦٨، بە ناونیشانی ‹کورد-عێراق›، ڕاپۆرتێکی ڕادیۆ بەغدا لە ڕێکەوتی ١٣/١٢ی نیسانی ١٩٦٨ باس لە ڕووداوەکانی کوردستان دەکات [FCO17/408].

٦. نووسراوێکی نهێنی بە ژمارە (1/2/IRQ) لەلایەن بەڕێز ئێچ. ست. ج. ب. ئارمیتاژ (Mr H. St. J. B. Armitage)، باڵیۆزخانەی بەریتانیا، بەیروت، بۆ بەڕێز د. مۆنتگۆمێری (Mr D. Montgomery)، بەشی ڕۆژهەڵات، نووسینگەی کاروباری دەرەوە، ٢٥ی نیسانی ١٩٦٨، بە ناونیشانی ‹کورد-عێراق›، باس لە هێرشی حکومەتی [عێراق] بۆسەر بەتالیۆنێکی پێشمەرگە دەکات [FCO17/408].

٧. یاداشتێکی نهێنی لەلایەن بەڕێز ئێچ. ست. ج. ب. ئارمیتاژ (Mr H. St. J. B. Armitage)، باڵیۆزخانەی بەریتانیا، بەیروت، بۆ بەشی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست،

نووسینگەی کاروباری دەرەوە، ٥ی ئابی ١٩٦٨، بە ناونیشانی ‹کورد-عێراق›، باس لەسەردانی بابا عەلی شێخ مەحمود بۆ ئەوروپا دەکات؛ هەروەها باس لەوە دەکات کە گومانێکی زۆر لەسەر نیەتی حکومەتی ئێستای عێراق هەیە [FCO17/408].

٨. نووسراوێکی نهێنی بە ژمارە (٨/١) لەلایەن بەڕێز ئە. ئی. ساوندێر (Mr A. E. Saunders)، باڵیۆزخانەی بەریتانیا، بەغدا، بۆ بەڕێز د. ج. مەکینسۆن (Mr D. J. Makinson.)، بەشی ڕۆژهەڵات، نووسینگەی کاروباری دەرەوە، ٧ی ئابی ١٩٦٨، بە ناونیشانی ‹کورد›، باس لە یاداشتنامەیەکی (communiques) ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕش دەکات لەبارەی چۆنیەتی مامەڵەکردن لەگەڵ کێشەی کورد [FCO17/408].

٩. یاداشتێکی نهێنی بە ژمارە (٦/١٢٥) لەلایەن بەڕێز ئە. ب. یورویک (Mr A. B. Urwick)، باڵیوزخانەی بەریتانیا، واشنتن، بۆ بەڕێز د. مۆنتگۆمێری، بەشی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، نووسینگەی کاروباری دەرەوە، ١٣ی ئابی ١٩٦٨، بەناونیشانی ‹سەردانی نوێنەری کوردی عێراق بۆ ویلایەتە یەکگرتووەکان› [FCO17/408].

١٠. نووسراوی نهێنی بە ژمارە (٣٨/٢) لەلایەن بەڕێز ج. ل.ی. ساندێر (Mr J. L. Y Sanders)، باڵیۆزی بەریتانیا، بەیروت، بۆ بەڕێز ئە. ئی. ساوندێر (Mr A. E. Saunders)، بەغدا، ١٧ی ئەیلوولی ١٩٦٨، تایبەتە بە گفتوگۆی نێوان ئەو و مەحمود بابان لەسەر دۆخی ئێستای نێوان عێراق، میسر و سووریا [FCO17/408].

١١. نووسراوی نهێنی بە ژمارە (٦/١) لەلایەن بەڕێز پ. گ. د. ئادامز (Mr P.G. D Adams)، باڵیۆزخانەی بەریتانیا، عەمان، بۆ بەڕێز ئە. ر. مۆر (Mr A. R. Moore)، بەشی ڕۆژهەڵات، نووسینگەی کاروباری دەرەوە، بە ناونیشانی ‹کورد›، بە ڕێکەوتی ١٨ی ئەیلوولی ١٩٦٨، تایبەتە بە گفتوگۆی نێوان ئەوەی شای ئەردەن، شا حسێن، لەبارەی داواکاری ژەنەڕاڵ حەمدان تکریتی لە شا حسین کە ئێرانییەکان هان بدات لەبارەی پرسی کوردستان باشتر هەڵسوکەوت بکەن [FCO17/408].

١٢. پڕۆفایلی جەلال تاڵەبانی، سەرۆکی باڵی چەپڕەوی پارتی دیموکراتی کوردستان (پ.د.ک)، ئەیلوول [FCO17/408].

١٣. یاداشتی نهێنی نووسینگەی کاروباری دەرەوە لەلایەن بەڕێز مۆر، بەشی ڕۆژهەڵات لە ڕێکەوتی ٢ی تشرینی یەکەمی ١٩٦٨، بۆ بەڕێز بۆرۆوز (Mr Burroughs) و سێر دێنیس ئالێن (Sir Denis Allen)، بە ناونیشانی ‹پەیوەندییەکانی نێوان عێراق و ئێران: کوردستان›، هاوپێچ لەگەڵ نامەیەکی نهێنی (EQ3/1) لەلایەن سێر د. ئالێن بۆ بەڕێز ت. ئیڤانس (Mr T. Evans)، باڵیۆزی بەریتانیا، بەغدا، بەبێ ڕێکەوت، [FCO17/408]؛ یاداشتنامەیەکی نهێنی لەلایەن بەشی ڕۆژهەڵات، نووسینگەی کاروباری دەرەوە، ٢ی تشرینی یەکەمی ١٩٦٨، بە ناونیشانی ‹کوردستان: ئێران و عێراق: هەڵوێستی بەریتانیا-هەڵوێستی فەرمی حکومەتی خاوەنشکۆ لەهەمبەر یاخیبوونی کورد› [FCO17/872].

١٤. نووسراوێکی نهێنی بە ژمارە (٨/١) لەلایەن بەڕێز ئە. ێ. ساوندێر (Mr A. E. Saunders)، باڵیۆزخانەی بەریتانیا، بەغدا، بۆ بەڕێز د. ج. مەکینسۆن (Mr D. J. Makinson.)، بەشی ڕۆژهەڵات، نووسینگەی کاروباری دەرەوە، ٥ی تشرینی یەکەمی ١٩٦٨، بە ناونیشانی ‹پرسی کورد›؛ یاداشتێکی نهێنی لە ڕێکەوتی ٥ی تشرینی یەکەمی ١٩٦٨، بە ناونیشانی ‹پرسی کورد›، لەلایەن بەڕێز ت. ی. ئیڤانس (Mr T. E. Evans) باڵیۆزی بەریتانیا، تایبەتە بە گفتوگۆی نێوان ئەو و باباعەلی شێخ مەحمود و زیاد عوسمان لە ٣٠ی ئەیلوولی ١٩٦٨ [FCO17/408].

١٥. نووسراوی نهێنی بە ژمارە (EQ1/4) لەلایەن بەڕێز د. ج. مەکینسۆن (Mr D. J. Makinson)، بەشی ڕۆژهەڵات، نووسینگەی کاروباری دەرەوە، بۆ بەڕێز ج. ل. ی. ساوندێرس (Mr J. L. Y. Saunders)، بەیروت، ٧ی تشرینی یەکەمی ١٩٦٨، بەناونیشانی ‹کورد›، کە بریتییە لە وەڵامی نووسراوی ژمارە (٣٨/٢)ی ١٧ی ئەیلوولی ١٩٦٨، بەڵگەنامەی ١٠، [FCO17/408].

١٦. نووسراوی نهێنی ژمارە (١٩/٤/٤) لەلایەن بەڕێز ج. دۆدس، (Mr J. Doddas)، باڵیۆزخانەی بەریتانیا، ئەنقەرە، بۆ بەڕێز ئۆ. م. ئۆبرێن (Mr O. M. O’Brein)، بەشی باشووری نووسینگەی کاروباری دەرەوە، ١٤ی تشرینی یەکەمی ١٩٦٨، بەناونیشانی ‹کاروباری کوردستان›، باس لە زنجیرەیەک وتار دەکات کە لەلایەن هۆلۆسی تۆرگۆت (Hulusi

Turgut) نووسراوە و لە ڕۆژنامەی ئاکشام (Aksam) بڵاوکراوەتەوە [FCO17/872].

١٧. نووسراوێکی نهێنی بە ژمارە (٨/١) لەلایەن بەڕێز ئە. ێ. ساوندێر (Mr A. E. Saunders)، باڵیۆزخانەی بەریتانیا، بەغدا، بۆ بەڕێز د. ج. مەکینسۆن (Mr D. J. Makinson)، بەشی ڕۆژهەڵات، نووسینگەی کاروباری دەرەوە، ١٩ی تشرینی یەکەمی ١٩٦٨، بە ناونیشانی ‹کورد›، باس لە ئاگادارکردنەوەی مەلامستەفا بارزانی بۆ حکومەتی عێراق دەکات [FCO17/872].

١٨. نامەیەک لەلایەن ئەمیر دکتۆر کامەران، ئە. بەدرخان، کە لەلایەن ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕشی کورد لە کوردستانی عێراق، بۆ سکرتێری گشتی نەتەوە یەکگرتووەکان لە نیویۆرک لە ڕێکەوتی ١٨ی تشرینی دووەمی ١٩٦٨ نێردراوە و داوا لە ناوبژیوانی نەتەوە یەکگرتووەکان بۆ چارەسەریی کێشەی کورد دەکات؛ یاداشتنامەیەک لەسەر پرسی کورد کە لە تشرینی دووەمی ١٩٦٨، ئاڕاستەی نەتەوە یەکگرتووەکان کراوە [FCO17/872].

١٩. نووسراوێکی نهێنی بە ژمارە (٨/١) لەلایەن بەڕێز پ. مەککێرنی (Mr P. McKearney) باڵیۆزخانەی بەریتانیا، بەغدا، بۆ بەڕێز پ. ر. م. هینچکلیف (Mr. P. R. M Hinchcliffe) بەشی ڕۆژهەڵاتی نزیک، نووسینگەی کاروباری دەرەوە، ٤ی نیسان ١٩٦٩، بەناونیشانی «هێرشی عێراق بۆسەر کورد، [FCO17/872].

٢٠. نووسراوێکی نهێنی بە ژمارە (٨/١) لەلایەن بەڕێز پ. مەککێرنی (Mr P. McKearney) باڵیۆزخانەی بەریتانیا، بەغدا، بۆ بەڕێز پ. ر. م. هینچکلیف (Mr. P. R. M Hinchcliffe) بەشی ڕۆژهەڵاتی نزیک، نووسینگەی کاروباری دەرەوە، ٥ی نیسان ١٩٦٩، بەناونیشانی «هێرشی عێراق بۆسەر کورد، [FCO17/872].

٢١. نووسراوێکی نهێنی بە ژمارە (٨/١) لەلایەن بەڕێز ج. ئێچ. سیامۆنس (Mr J. H. Symons) باڵیۆزخانەی بەریتانیا، بەغدا، بۆ بەڕێز پ. ر. م. هینچکلیف (Mr. P. R. M Hinchcliffe) بەشی ڕۆژهەڵاتی نزیک، نووسینگەی کاروباری دەرەوە، ٦ی نیسان ١٩٦٩، بەناونیشانی «هێرشی عێراق بۆسەر کورد، [FCO17/1236].

هەوالنامەی کێشە

٢٢. نامەیەک لەلایەن بەڕێز د. ێ. ت. لوارد (Mr D. E. T. Luard)، جێگری وەزیری کاروباری دەرەوە لە پەرلەمان، بۆ بەڕێز لان تانێر (Mr Lan Tanner)، لیدز، ٩ی کانوونی دووەمی ١٩٧٠، کە وەڵامی نامەیەکی لۆرد کالفۆنت (Lord Chalfont) ی لە ڕێکەوتی ١٢ی کانوونی یەکەمی ی ١٩٦٩ داوەتەوە کە لەسەر پرسی کورد بووە لە عێراق [FCO17/1236].

٢٣. نامەیەکی سنووردار لەلایەن بەڕێز ج. ئێچ. سیامۆنس (Mr J. H. Symons) باڵیۆزخانەی بەریتانیا، بەغدا، بۆ بەڕێز پ. ر. م. هینچکلیف (Mr. P. R. M Hinchcliffe) بەشی ڕۆژهەڵاتی نزیک، نووسینگەی کاروباری دەرەوە، ١٢ی کانوونی دووەمی ١٩٧٠، بەناونیشانی «کێشەی کورد›› باس لە دەنگۆی پەیوەندیی نێوان حکومەتی عێراق و مەلامستەفا بارزانی دەکات [FCO17/1236].

٢٤. وتارێک لەلایەن وای. پریماکۆف (Y. Primakov) کە لە ٢٩ی کانوونی دووەمی ١٩٧٠ لە پراڤدا (Pravda) بڵاو بووەتەوە، بەناونیشانی عێراق: لە دەروازەی بڕیارێکی چارەنووسسازدا، [FCO17/1236].

٢٥. نامەیەکی نهێنی بە ژمارە (٤/١) لەلایەن بەڕێز ج. ئێچ. سیامۆنس (Mr J. H. Symons) باڵیۆزخانەی بەریتانیا، بەغدا، بۆ بەڕێز پ. ر. م. هینچکلیف (Mr. P. R. M Hinchcliffe) بەشی ڕۆژهەڵاتی نزیک، نووسینگەی کاروباری دەرەوە، ٣١ی کانوونی دووەمی ١٩٧٠، بەناونیشانی ‹کێشەی کورد› [FCO17/1236].

٢٦. یاداشتی نووسینگەی کاروباری دەرەوە بۆ بۆ بەڕێز پ. ر. م. هینچکلیف، لەلایەن بەڕێز ک. ئە. بایشۆپ (Mr K. A. Bishop)، بەشی سۆڤیەت (Soviet Section)، بەشی توێژینەوە، ٥ی شوبات ١٩٧٠، بەناونیشانی ‹عێراق و پرسی کورد›، ئەم نامەیە هاوپێچ نەکراوە، تایبەتە بە وتاری ی. پریماکۆف کە لە ٢٩ی کانوونی دووەمی ١٩٧٠ لە پراڤدا (Pravda) بڵاو بووەتەوە [FCO17/1236].

٢٧. نامەیەکی نهێنی لەلایەن بەڕێز ج. ئێچ. سیامۆنس (Mr J. H. Symons) باڵیۆزخانەی بەریتانیا، بەغدا، بۆ بەڕێز پ. ر. م. هینچکلیف (Mr. P. R. M Hinchcliffe) بەشی

ڕۆژهەڵاتی نزیک، نووسینگەی کاروباری دەرەوە، ٧ی شوباتی ١٩٧٠، بەناونیشانی «کێشەی کورد›› [یاداشتی بەڕێز د. هاولێی (Mr D. Hawley) کە تایبەت بوو بە گفتوگۆی نێوان ئەو و مەعروف عارف، هاوپێچ نەکراوە] [FCO17/1236].

٢٨. نامەیەکی نهێنی بە ژمارە (٤/١) لەلایەن بەڕێز ج. ئێچ. سیامۆنس (Mr J. H. Symons) باڵیۆزخانەی بەریتانیا، بەغدا، بۆ بەڕێز پ. ر. م. هینچکلیف (Mr. P. R. M Hinchcliffe) بەشی ڕۆژهەڵاتی نزیک، نووسینگەی کاروباری دەرەوە، ٧ی ئاداری ١٩٧٠، بەناونیشانی «کێشەی کورد›› [FCO17/1236].

٢٩. نامەیەکی فەرمی (compliment slip) لەلایەن جێگری وەزیری کاروباری دەرەوە لە پەرلەمان، بۆ بەڕێز پ. ر. م. هینچکلیف، نووسینگەی کاروباری دەرەوە، ١٣ی ئاداری ١٩٧٠؛ تۆماڕێکی نهێنی لە گفتوگۆی نێوان جێگری وەزیری کاروباری دەرەوە لە پەرلەمان لەگەڵ باڵیۆزی عێراق، کە لە ١٢ی ئاداری ١٩٧٠ لە نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس بەڕێوەچوو [وەرگێڕانی یاداشتنامەی ڕێککەوتنی نێوان کورد و حکومەتی بەغدا هاوپێچ نەکراوە] [FCO17/1236].

٣٠. کورتەیەک لەسەر ‹ڕاپۆرتێکی تایبەت› لە ڕۆژنامەی جیهانی عەرەب بە ناونیشانی ‹کۆتایی هاتنی کێشەی کورد لە عێراق›، ١٢ی ئاداری ١٩٧٠، «دواییـن [هەواڵەکان] لەسەر چارەسەری کێشەی کورد: جێگری سەرۆک لە ڕێککەوتنێ نێوان پ.د.ک و بەعس، کورد پێنج وەزیریان دەبێت›، ١٣ی ئاداری ١٩٧٠، ‹دەگۆترێت ڕێککەوتنامەی نێوان [حکومەتی] و کوردی عێراق هەندێک مەرجی نهێنی تێدان، سەرژمێری لە ژێر چاودێری نەتەوە یەکگرتووەکان دەبێت ›، ١٣ی ئاداری ١٩٧٠، [FCO17/1236].

٣١. تەلەگرامێکی نهێنی بە ژمارە ٢٨٨، لەلایەن نووسینگەی کاروباری دەرەوە بۆ بەغدا، ١٦ی ئاداری ١٩٧٠، ناردنی پەیامێک بۆ حکومەتی عێراق لەبارەی کێشەی کورد [FCO17/1236].

٣٢. یاداشتێک لەلایەن بەڕێز ج. پ. تریپ (Mr J. P. Tripp)، بەشی ڕۆژهەڵاتی نزیک، ١٨ی ئاداری ١٩٧٠، کە بۆ وەزیری کاروباری دەرەوە نێردراوە تا لە کۆبوونەوەی

وەزارەت لـە ١٩ی ئـاداری ١٩٧٠ سـوودی لێوەربگرێـت؛ خاڵەکانـی گفتوگـۆی نهێنـی لەگـەڵ باکگراوندێـک لەسـەر چارەسـەری کێشـەی کـورد لـە نێوانـی کـورد و حکومەتـی عێراقـدا، بـە ناونیشـانی ‹عێـراق چارەسـەریی لەگـەڵ کـورد ڕاگەیانـد› [FCO17/1236].

٣٣. وتارێـک لەلایـەن ق. کودریاڤتسـێف (V. Kudryavtsev) کـە لـە ٢٣ی ئـاداری ١٩٧٠ لـە ئیزڤێسـتا (Izvestia) بڵاوبووەتـەوە، بەناونیشـانی ‹کۆمـاری عـەرەب و کـورد› [FCO17/1237].

٣٤. نووسراوێکـی سـنووردار بـە ژمـارە (٦/١٨) لەلایـن بەڕێـز ر. ج. شـۆرت (Mr R. G. Short)، باڵیۆزخانـەی بەریتانیـا، ئەنقـەرە، بـۆ بەڕێـز پ. ر. فیێـرن (Mr P. R. Fearn)، بەشـی باکـووری ئەورووپـا، نووسـینگەی کاروبـاری دەرەوە، ٢٥ی ئـاداری ١٩٧٠، بەناونیشـانی ‹ڕێککەوتنـی نێـوان کـورد و حکومەتـی عێـراق›، بـاس لـە بەرپەرچدانـەوەی تورکیـا بـۆ ڕێککەوتنامەکـە دەکات [FCO17/1237].

٣٥. ڕاپـۆرت و پوختەیەکـی نهێنـی بـە ژمـارە (٧٠/٢٣٤) لەلایـەن باڵیـۆزی بەریتانیـا لـە عێـراق، بەغـدا، بـۆ وەزیـری کاروبـاری دەرەوە و کۆمۆنوێلـس، ٢٧ی ئـاداری ١٩٧٠، بەناونیشـانی ‹چارەسـەری حکومەتـی بەعـس لەگـەڵ کـورد›، وەرگێڕانێـک لـە ڕاگەیێنـدراوی ئەنجوومەنـی سـەرکردایەتی شـۆڕش لـە ١١ ی ئـاداری١٩٧٠، هاوپێچکـراوە [FCO17/1237].

٣٦. تەلەگرامێکـی نهێنـی بـە ژمـارە ٢٤٧، لەلایـەن بەغـدا بـۆ نووسـینگەی کاروبـاری دەرەوە، ٣١ی ئـاداری ١٩٧٠، بـاس لـە کۆنفرانسـێکی ڕۆژنامەوانـی سـەرۆک بەکـر لـە ٢٨ی ئـاداری ١٩٧٠ دەکات، کـە تیشـک دەخاتەسـەر ئـەو بەرەوپێشـچوونانەی تـا ئێسـتا لـە جێبەجێکردنـی بەیاننامـەی ١١ی ئـادار لەبـارەی چارەسـەری کێشـەی کـورد بەدیهاتـوون [FCO17/1237].

٣٧. نـووسراوی سـنووردار لەلایـەن بەڕێـز ت. ل. ئـە داونـت (Mr T. L. A. Daunt) کۆمیسـیۆنی بـاڵای بەریتانیـا، نیکۆسـیا (Nicosia)، بـۆ بەڕێـز پ. ر. فیێـرن (Mr P. R. Fearn)، بەشـی باکـووری ئەورووپـا، نووسـینگەی کاروبـاری دەرەوە، ١ی نیسـان

١٩٧٠، داوای وردەکارییەکانی چارەسەرییەکەی نێوان حکومەتی عێراق و کورد دەکات [FCO17/1237].

٣٨. یاداشتنامەی نهێنی بە ژمارە (RR 6/14) لەلایەن بەشی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، بەشی توێژینەوە، نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس، ٢ی نیسان. ١٩٧٠، بەناونیشانی ‹چارەسەری کێشەی کورد: بەراوردێک لە نێوان پێشنیازەکانی ساڵی ١٩٦٦ و ١٩٧٠›. پاشکۆیەک لەسەر: شیکردنەوەی پێشنیازەکانی ساڵی ١٩٧٠. یاداشتێکی سنووردار لەلایەن بەڕێز س. ل. ئیگێرتۆن (Mr S. L. Egeron) بۆ بەڕێز پاول (Mr Paul) لە ١٦ی ئاداری ١٩٧٠، بە ناونیشانی «کورد لە عێراقدا»، کە داوای شیکردنەوەی هەردوو بەیاننامەی ساڵی ١٩٦٦ و ١٩٧٠ی حکومەتەکای عێراق دەکات؛ هاوپێچ لەگەڵ تێبینییەکانی سەر ئەم دوو بەیاننامەیە [DCO51/147].

٣٩. یاداشتێکی زۆر نهێنی، بەناونیشانی ‹کورد›، لەلایەن بەڕێز س. ل. ئیگێرتۆن (Mr S. L. Egeron)، بەشی ڕۆژهەڵاتی نزیک، نووسینگەی کاروباری دەرەوە، ٢ی نیسان ١٩٧٠. ڕاپۆرتێکی زۆر نهێنی بەناونیشانی ‹عێراق: چارەسەریی لەگەڵ کورد ڕاگەیاند›، هەروەها بۆچوونی بەشی توێژینەوەی ڕۆژهەڵاتی نزیک لەسەر چارەسەری نێوان حکومەتی عێراق و کوردی سەر بە بارزانی، ٢ی نیسان ١٩٧٠ [FCO17/1237].

٤٠. نامەیەکی نهێنی بە ژمارە (٤/١) لەلایەن بەڕێز ج. ئێچ. سیامۆنس (Mr J. H. Symons) باڵیۆزخانەی بەریتانیا، بەغدا، بۆ بەڕێز پ. ر. م. هینچکلیف (Mr. P. R. M Hinchcliffe) بەشی ڕۆژهەڵاتی نزیک، نووسینگەی کاروباری دەرەوە، ٣ی ئاداری ١٩٧٠، بەناونیشانی «کێشەی کورد››، باس لەو خاڵانە دەکات کە لە کۆنفرانسی ڕۆژنامەوانی سەرۆک بەکر لەسەر چارەسەری پرسی کورد وروژێنران [FCO17/1237].

٤١. هەڵێنجانی بەشێک لە ڕاپۆرتی جیهانی عەرەب (The Arab World)، ٣ی نیسان ١٩٧٠، بەناونیشانی ‹بارزانی گوتویەتی، کورد ملکەچی بڕیارەکانی حکومەت دەبن› [FCO17/1237].

٤٢. پوختەیەک لە ڕاپۆرتی ‹Middle East News Report› بە ژمارە (ME/3345/A/6)، ٣ی نیسان ١٩٧٠، [FCO17/1237].

٤٣. نووسراوێکی نهێنی بە ژمارە (NEQ 1/2)لەلایەن بەڕێز س. ل. ئیگێرتۆن (Mr S. L. Egerton)، بەشی ڕۆژهەڵاتی نزیک، نووسینگەی کاروباری دەرەوە، بۆ بەڕێز پ. مەککێرنی (Mr P. McKearney)، بەغدا، ٧ی نیسان ١٩٧٠، بەناونیشانی ‹چارسەری کورد›، پەیوەستە بە ڕاپۆرتێکی زۆر نهێنی بەشی ڕۆژهەڵاتی نزیک، ٢ی نیسان ١٩٧٠، بە ناونیشانی ‹عێراق: چارەسەری لەگەڵ کورد ڕاگەیاند›، [بەڵگەنامەی ژمارە ٣٩] [FCO17/1237].

٤٤. نووسراوێک لەلایەن بەڕێز ن. ئێچ. لیڤنگستۆن (Mr N. H. Livingston)، باڵیۆزخانەی بەریتانیا، مۆسکۆ، بۆ بەشی ڕۆژهەڵاتی نزیک، نووسینگەی کاروباری دەرەوە، ٨ی نیسان ١٩٧٠. وەرگێڕانی وتاری بەڕێز ی، بێلیێف (Mr I. Belyaev) و بەڕێز ێ. پریماکۆف (E. Primakov) کە لە ڕاڤدا لە ٦ی نیسان ١٩٧٠ بڵاوبووەتەوە، بە ناونیشانی ‹عێراق: سەرکەوتن بەسەر بەرەیەکی سەختدا›، [FCO17/1237].

٤٥. یاداشتی نووسینگەی کاروباری دەرەوە بۆ بەڕێز پ. ر. م. هینچکلیف (Mr. P. R. M Hinchcliffe)، لەلایەن بەڕێز ک. ئە. بایشۆپ (Mr K. A. Bishop)، بەشی توێژینەوە، بەشی سۆڤیەت، ٣٠ نیسان ١٩٧٠، بەناونیشانی ‹لێدوانی نوێنەری پارتی [دیموکراتی] کوردستان لە جەژنەکانی لینین لە مۆسکۆ› [FCO17/1237].

٤٦. ڕاپۆرتی نووسینگەی کاروباری دەرەوە، نیسان ١٩٧٠، بەناونیشانی ‹مۆسکۆ و کورد› [FCO17/1237].

٤٧. پوختەیەک لە ڕاپۆرتی ‹Middle East News Report› بە ژمارە (ME/3375/A/5)، ٨ی مەی ١٩٧٠، [FCO17/1237].

٤٨. پوختەیەکی نهێنی بە ژمارە (5 (i)c). یاداشتێکی نهێنی لەسەر قسە و باکگراوندی کۆبوونەوەی وەزیرانی سەنتۆ لە واشنتن، ١٤-١٥ی مەی ١٩٧٠ [FCO17/1237].

٤٩. نامەیەکی نهێنی بە ژمارە (٤/١) لەلایەن بەڕێز ج. ئێچ. سیامۆنس (Mr J. H.

Symons) باڵیۆزخانەی بەریتانیا، بەغدا، بۆ بەڕێز پ. ر. م. هینچکلیف (Mr. P. R. M Hinchcliffe) بەشی ڕۆژهەڵاتی نزیک، نووسینگەی کاروباری دەرەوە، ١٣ی حوزەیرانی ١٩٧٠، بەناونیشانی «کێشەی کورد››، باس لە پێشکەوتنەکانی جێبەجێکردنی ڕێککەوتنامەی چارەسەری لەگەڵ کورد دەکات [FCO17/1237].

٥٠. یەکەم: پوختەیەک لەسەر ڕاپۆرتی تایبەتی هەواڵگریی بەریتانیا (British Intelligence Special Report)، بێ ڕێکەوت، بە ناونیشانی ‹پرسی کورد›، دووەم: ١٧ی حوزەیرانی ١٩٧٠، بەناونیشانی ‹پێشکەوتنەکانی باکوور› [FCO17/1237].

٥١. نامەیەکی نهێنی بە ژمارە (٤/١) لەلایەن بەڕێز ج. ئێچ. سیامۆنس (Mr J. H. Symons) باڵیۆزخانەی بەریتانیا، بەغدا، بۆ بەڕێز پ. ر. م. هینچکلیف (Mr. P. R. M Hinchcliffe) بەشی ڕۆژهەڵاتی نزیک، نووسینگەی کاروباری دەرەوە، ٢٧ی تەموزی ١٩٧٠، بەناونیشانی «کورد››، باس لە کۆنگرەی ٨ی پارتی دیموکراتی کوردستان دەکات [FCO17/1238].

٥٢. نامەیەکی نهێنی بە ژمارە (٤/١٣) لەلایەن بەڕێز م. ک. جێنێر (Mr M. K. Jenner) باڵیۆزخانەی بەریتانیا، بەغدا، بۆ بەڕێز پ. ر. م. هینچکلیف (Mr. P. R. M Hinchcliffe) بەشی ڕۆژهەڵاتی نزیک، نووسینگەی کاروباری دەرەوە، ٢٨ی ئەیلوولی ١٩٧٠، بەناونیشانی «چاپەمەنی عێراق»، باس لە ناوەڕۆکی سەروتاری ڕۆژنامەی کوردی ئەلتەئاخی دەکات، ئەنجوومەنی نیشتیمانی ئاماژەی بەوە کردووە کە دەستوری کاتی نوێ هەر یەکسەر لە دوای سەرژمێری جێبەجێ دەکرێت. باس لە داخستنی ١٠ قوتابخانە لە پارێزگای نەینەوا و بێکاری لە کوردستان دەکات [FCO17/1238].

٥٣. نووسراوێکی نهێنی بە ژمارە (٦/١٣) لەلایەن بەڕێز م. ک. جێنێر (Mr M. K. Jenner) باڵیۆزخانەی بەریتانیا، بەغدا، بۆ بەڕێز پ. ر. م. هینچکلیف (Mr. P. R. M Hinchcliffe) بەشی ڕۆژهەڵاتی نزیک، نووسینگەی کاروباری دەرەوە، ٣ی تشرینی یەکەمی ١٩٧٠، بەناونیشانی ‹ڕەخنەگرتنی ڕۆژنامەی ئەلتەئاخی لە حکومەت› [FCO17/1238].

هەواڵنامەی کێبڕکێ

٥٤. یاداشتی زۆر نهێنی نووسینگەی کاروباری دەرەوە کە لەلایەن بەڕێز پ. ر. م. هینچکلیف (Mr. P. R. M Hinchcliffe) نووسراوە، ١٣ی تشرینی یەکەمی ١٩٧٠، بەناونیشانی ‹کوردی عێراق›، پەیوەستە بە دواخستنی ئەنجامدانی سەرژمێری لە کوردستانی عێراق ئاماژە بەوەی کە ڕێککەوتنی ١١ ی ئادار لە نێوان کورد و حکومەتی عێراق، ڕووبەڕووی ئاستەنگی جیددی بووەتەوە [FCO17/1238].

٥٥. نووسراوی نهێنی بە ژمارە (١٢/١) لەلایەن بەڕێز ئە. س. د. س. مەکرێی (Mr A. C. D. S. MacRea) باڵیۆزخانەی بەریتانیا، بەغدا، بۆ بەڕێز پ. ر. م. هینچکلیف (Mr. P. R. M Hinchcliffe) بەشی ڕۆژهەڵاتی نزیک، نووسینگەی کاروباری دەرەوە، ١٤ی تشرینی دووەمی ١٩٧٠، بەناونیشانی ‹یاسای ئەنجوومەنی نیشتیمانی›، باس لەوە دەکات کە حاڵیحازر کۆمیتەی دادوەری سەر بە ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕش خەریکی نووسینی یاسای ئەنجوومەنی نیشتیمانییە [FCO17/1238].

٥٦. ڕاپۆرت و پوختەیەکی نهێنی بە ژمارە (٧٠/٥١٣) لەلایەن باڵیۆزی بەریتانیا لە عێراق، بەغدا، بۆ وەزیری کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس، ١٣ی تشرینی دووەمی ١٩٧٠، بەناونیشانی ‹هەڵسەنگاندنەوەی چارەسەری [کێشەی] کورد›، [FCO17/1238].

٥٧. یاداشتێکی نهێنی بۆ سیر پ. ئادامز (Sir P. Adams)، لەلایەن بەڕێز س. ل. ئیگرتۆن (Mr S. L. Egerton)، بەشی ڕۆژهەڵاتی نزیک، نووسینگەی کاروباری دەرەوە، ٢٤ی تشرینی دووەمی ١٩٧٤، بەناونیشانی ‹عێراق و کورد› [FCO17/1238].

٥٨. یاداشتێکی نهێنی لەلایەن سیر پ. ئادامز (Sir P. Adams)، بۆ بەڕێز ئێچ. ج. بالفۆر-پاول (Mr H. G. Balfour-Paul)، بەغدا، بەشی ڕۆژهەڵاتی نزیک، نووسینگەی کاروباری دەرەوە، ٢٦ی تشرینی دووەمی ١٩٧٤، بەناونیشانی ‹دووبارە هەڵسەنگاندنەوەی چارەسەری [کێشەی] کورد›، لەبارەی ڕاپۆرتەکەی ١٣ی تشرینی دووەمی، [بەڵگەنامەی ٥٦] [FCO17/1238].

٥٩. ڕاپۆرتێکی نهێنی لەلایەن بەڕێز د. ف. هاولێی (Mr D. F. Hawley)، ڕاوێژکاری

بازرگانی، ١٠ی کانوونی یەکەمی ١٩٧٠، باس لە گەشتێک بۆ پارێزگاکانی باکوور دەکات، ٢١-٢٨ی تشرینی دووەمی ١٩٧٤ [FCO17/1238].

٦٠. نووسراوی نهێنی بە ژمارە (٤/١) لەلایەن بەڕێز ئە. س. د. س. مەکرێی (Mr A. C. D. S. MacRea) باڵیۆزخانەی بەریتانیا، بەغدا، بۆ بەڕێز پ. ر. م. هینچکلیف (Mr. P. R. M Hinchcliffe) بەشی ڕۆژهەڵاتی نزیک، نووسینگەی کاروباری دەرەوە، ١١ی کانوونی یەکەمی ١٩٧٠. یاداشتێکی نهێنی لەلایەن ئێچ. ج. بالفۆر-پاول (Mr H. G. Balfour-Paul)، لەبارەی پەیوەندییەکەی لەگەڵ وەزیرە کوردەکەی کاروباری باکوور، کانوونی یەکەمی ١٩٧٠، [FCO17/1238].

٦١. نووسراوێکی سنووردار بە ژمارە (٤/١) لەلایەن بەڕێز م. ک. جێنێر (Mr M. K. Jenner) باڵیۆزخانەی بەریتانیا، بەغدا، بۆ بەڕێز پ. ر. م. هینچکلیف (Mr. P. R. M Hinchcliffe) بەشی ڕۆژهەڵاتی نزیک، نووسینگەی کاروباری دەرەوە، ١٤ی کانوونی یەکەمی ١٩٧٠، پەیوەستە بە هێرشکردنە سەر سەرکردەیەکی کورد بە ناوی حەمید بەرواری [FCO17/1238].

٦٢. یاداشتێکی نهێنی نووسینگەی کاروباری دەرەوە بۆ بەڕێز ئێلوێل (Mr Elwell) و بەڕێز داکێر (Mr Ducker) لەلایەن بەڕێز پ. ر. م. هینچکلیف (Mr. P. R. M Hinchcliffe) بەشی ڕۆژهەڵاتی نزیک، نووسینگەی کاروباری دەرەوە، ١٨ی کانوونی یەکەمی ١٩٧٠، بەناونیشانی ‹یارمەتیدان بۆ دووبارە بونیاتنانەوەی کوردستان›، [نامەکەی بەڕێز مەکرێی هاوپێچ نەکراوە] [FCO17/1238].

٦٣. نووسراوێکی نهێنی لەلایەن بەڕێز ی. مەککلۆنی (Mr I. McCluney)، باڵیۆزی بەریتانیا، کوێت، بۆ بەڕێز ج. س. بۆرتن (Mr G. S. Burton)، بەشی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، نووسینگەی کاروباری دەرەوە، ٨ی ئایاری ١٩٧٣، تایبەتە بە بارودۆخی باکووری عێراق [FCO8/2092].

٦٤. نووسراوێکی سنووردار لەلایەن بەڕێز ی. مەککلۆنی (Mr I. McCluney)، بەشی بەرژەوەندییەکانی بەریتانیا، باڵیۆزخانەی پاشایەتی سوید، بەغدا، بۆ بەڕێز ج. س.

بۆرتـن (Mr G. S. Burton)، بەشـی ڕۆژهەڵاتـی ناوەڕاسـت، نووسـینگەی کاروبـاری دەرەوە، ٢٨ی حوزەیرانـی ١٩٧٣، بەناونیشـانی ‹کورد-عێـراق›، بـاس لـە پێکدادانـی نێـوان بەعـس و کـورد دەکات. وتارێکـی بەڕێـز هۆگلەنـد (Mr Hoagland) کـە تایبەتـە بـە چاوپێکەوتنێـک لەگـەڵ ژەنـەڕاڵ بارزانـی، بەبـێ ڕێککـەوت، بـە ناونیشـانی ‹ئەگـەر ڕێککەوتـن لەگـەڵ حکومەتـی عێـراق هەڵبوەشـێتەوە، کـورد ئامـادەی دووبـارە شـەڕکردنن›. پشـتگوێ خسـتنی وتارێکـی هۆگلەنـد لەلایـەن پارتـی شۆڕشـگێڕی کـورد، ٢٦ی حوزەیرانـی ١٩٧٣ [FCO8/2092].

٦٥. تەلەگرامـی سـنووردار بـە ژمـارە ٣٣٣، لەلایـەن نووسـینگەی کاروبـاری دەرەوە بـۆ تـاران، ٢ی تەمـووزی ١٩٧٣، بـاس لـە شـەڕی نێـوان کـورد و هێزەکانـی حکومەتـی عێـراق دەکات [FCO8/2092].

٦٦. تەلەگرامـی سـنووردار بـە ژمـارە ٥٥٢، لەلایـەن تـاران بـۆ نووسـینگەی کاروبـاری دەرەوە، ٩ی حوزەیرانـی ١٩٧٣، بـاس لـە ڕاپۆرتـی ڕۆژنامـەکان لەسـەر شـەڕی نێـوان کـورد و هێزەکانـی حکومەتـی عێـراق دەکات [FCO8/2092].

٦٧. نووسراوێکـی سـنووردار لەلایـەن بەڕێـز ی. مەککلۆنـی (Mr I. McCluney)، بەشـی بەرژەوەندییەکانـی بەریتانیـا، باڵیۆزخانـەی پاشـایەتی سـوید، بەغـدا، بـۆ بەڕێـز ج. س. بۆرتـن (Mr G. S. Burton)، بەشـی ڕۆژهەڵاتـی ناوەڕاسـت، نووسـینگەی کاروبـاری دەرەوە، ٦ی تشرینـی یەکەمـی ١٩٧٣، بەناونیشـانی ‹ئۆتۆنۆمـی بـۆ کـورد›. وتارێکـی ڕۆژنامـەی جیهانـی عـەرەب، ١٤ی ئەیلوولـی ١٩٧٣ بەناونیشـانی ‹ئایـا کـوردی عێـراق بـەرەو جیابوونـەوە دەڕۆن؟› [FCO8/2092].

٦٨. نووسراوێکـی سـنووردار لەلایـەن بەڕێـز ی. مەککلۆنـی (Mr I. McCluney)، بەشـی بەرژەوەندییەکانـی بەریتانیـا، باڵیۆزخانـەی پاشـایەتی سـوید، بەغـدا، بـۆ بەڕێـز ج. س. بۆرتـن (Mr G. S. Burton)، بەشـی ڕۆژهەڵاتـی ناوەڕاسـت، نووسـینگەی کاروبـاری دەرەوە، ٢٠ی تشرینـی یەکەمـی ١٩٧٣، بەناونیشـانی ‹عێراق-کـورد›، بـاس لـە هەوڵەکانـی حکومەتـی بەغـدا دەکات بـۆ دۆزینـەوەی بنەمایـەک بـۆ ئۆتۆنۆمـی کـورد

کـە لـە ئـاداری ١٩٧٤ ڕاگەیێنـدرا. وەرگێڕانـی وتارێکـی ڕۆژنامـەی ئەلتەئاخـی، ١٦ی تشرینـی یەکەمـی ١٩٧٣، بەناونیشـانی ‹ڕەشنووسـی پارتـی دیموکراتـی کوردسـتان بـۆ خود-موختـاری[FCO8/2092] .

٦٩. نـووسراوی ژمـارە (٢/١) لەلایـەن بەڕێـز ی. مەککلۆنـی (Mr I. McCluney)، بەشـی بەرژەوەندییەکانـی بەریتانیـا، باڵیۆزخانـەی پاشـایەتی سـوید، بەغـدا، بـۆ بەڕێـز ج. س. بۆرتن (Mr G. S. Burton)، بەشی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، نووسینگەی کاروباری دەرەوە، ١٩ی کانوونـی دووەمـی ١٩٧٤، بەناونیشـانی ‹کـورد و کۆمۆنیسـتەکان› [FCO8/2307].

٧٠. نـووسراوی ژمـارە (٢/١) لەلایـەن بەڕێـز ی. مەککلۆنـی (Mr I. McCluney)، بەشـی بەرژەوەندییەکانـی بەریتانیـا، باڵیۆزخانـەی پاشـایەتی سـوید، بەغـدا، بـۆ بەڕێـز ج. س. بۆرتـن (Mr G. S. Burton)، بەشـی ڕۆژهەڵاتـی ناوەڕاسـت، نووسـینگەی کاروبـاری دەرەوە، ٥ی کانوونـی یەکەمـی ١٩٧٣، بەناونیشـانی ‹عێراق-کـورد›، تایبـەت بـە پرسـی ئۆتۆنۆمـی بـۆ کـورد [FCO8/2307].

٧١. نووسراوێکـی نهێنـی لەلایـەن بەڕێـز ی. مەککلۆنـی (Mr I. McCluney)، باڵیۆزخانـەی بەریتانیـا، کوێـت، بـۆ بەڕێـز ج. س. بۆرتـن (Mr G. S. Burton)، بەشـی ڕۆژهەڵاتـی ناوەڕاسـت، نووسـینگەی کاروبـاری دەرەوە، ١٣ی شـوباتی ١٩٧٤، بەناونیشـانی [ئاسـۆی ئۆتۆنۆمـی کـورد› [FCO8/2307].

٧٢. نووسراوێکـی سـنووردار بـە ژمـارە (٤/٣)، لەلایـەن بەڕێـز ی. مەککلۆنـی (Mr I. McCluney)، بەشـی بەرژەوەندییەکانـی بەریتانیـا، باڵیۆزخانـەی پاشـایەتی سـوید، بەغـدا، بـۆ بەڕێـز ج. س. بۆرتـن (Mr G. S. Burton)، بەشـی ڕۆژهەڵاتـی ناوەڕاسـت، نووسـینگەی کاروبـاری دەرەوە، ٤ی ئـاداری ١٩٧٤، بەناونیشـانی ‹عێراق-کـورد›، بـاس لـە ڕاگەیاندنێـک لـە بەغـدا دەکات گوایـە دوایـن فۆڕمـی ئۆتۆنۆمـی بـۆ ناوچـە کوردییـەکان لـە کۆبونەوەیەکـدا دارێـژراوە و بـۆ بەیاسـاییکردنی بـۆ ئەنجوومەنـی سـەرکردایەتی شـۆڕش نێـردراوە [FCO8/2307].

٧٣. نووسراوێکـی سـنووردار لەلایـەن بەڕێـز ی. مەککلۆنـی (Mr I. McCluney)، بەشـی

بەرژەوەندییەکانی بەریتانیا، باڵیۆزخانەی پاشایەتی سوید، بەغدا، بۆ بۆ بەڕێز ج. س. بۆرتن (Mr G. S. Burton)، بەشی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، نووسینگەی کاروباری دەرەوە، ١٠ی ئاداری ١٩٧٤، بەناونیشانی ‹ئۆتۆنۆمی کورد›، وەرگێڕانی وتارێکی ڕۆژنامەی ئەلسەورە. ١٠ی ئاداری ١٩٧٤، باس لە کۆبوونەوەی کۆمیتەی باڵای بەرەی نەتەوەیی پێشکەوتنخواز دەکات بۆ گفتوگۆکردن لەبارەی یاسای ئۆتۆنۆمی لە کوردستان [FCO8/2307].

٧٤. نووسراوێکی سنووردار لەلایەن بەڕێز ی. مەککلۆنی (Mr I. McCluney)، بەشی بەرژەوەندییەکانی بەریتانیا، باڵیۆزخانەی پاشایەتی سوید، بەغدا، بۆ بەڕێز ج. س. بۆرتن (Mr G. S. Burton)، بەشی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، نووسینگەی کاروباری دەرەوە، ١٢ی ئاداری ١٩٧٤، بەناونیشانی ‹ئۆتۆنۆمی بۆ کوردستان› [FCO8/2307].

٧٥. ڕاپۆرتێکی ئاژانسی هەواڵی عێراق (Iraq News Agency) ١٢ی ئاداری ١٩٧٤، باس لە تەلەگرامی پارتی دیموکراتی کوردستان دەکات کە پەیوەست بە ڕاگەیاندنی یاسای خود-حوکمڕانی بۆ کوردستان بۆ سەرۆک ئەحمەد حەسەن ئەلبەکر نێردراوە [FCO8/2307].

٧٦. وتارێکی پاڤێل دێمچێنکۆ (Pavel Demchenk) لە ١٤ی ئاداری ١٩٧٤ لە پراڤدا بڵاوبووەتەوە، بە ناونیشانی ‹ئۆتۆنۆمی بۆ کوردی عێراق› [FCO8/2307].

٧٧. تەلەگرامێکی سنووردار بە ژمارە ٠٨٠، لەلایەن بەغدا بۆ نووسینگەی کاروباری دەرەوە، ١٦ی ئاداری ١٩٧٤، بە ناونیشانی«کێشەی کورد»[FCO8/2307] (Kurdish Trouble) .

٧٨. نووسراوێکی سنووردار بە ژمارە (٢/١)، لەلایەن بەڕێز ی. مەککلۆنی (Mr I. McCluney)، بەشی بەرژەوەندییەکانی بەریتانیا، باڵیۆزخانەی پاشایەتی سوید، بەغدا، بۆ بەڕێز ج. س. بۆرتن (Mr G. S. Burton)، بەشی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، نووسینگەی کاروباری دەرەوە، ١٨ی ئاداری ١٩٧٤، بەناونیشانی ‹کوردی عێراق›. ڕاپۆرتێکی نهێنی لە ئاژانسی هەواڵی عێراق لە ١٢ی ئاداری ١٩٧٤، بڵاو بووەتەوە؛ بە ناونیشانی ‹ ١٥ ڕۆژ مۆڵەت بە نوێنەرانی پ.د.ک دراوە بچنە ناو بەرەی نیشتیمانی و پابەندی یاسای ئۆتۆنۆمی بن›، [FCO8/2307].

هەواڵنامەی کێشە

٧٩. نـــووسراوی نهێنـــی بـــە ژمـــارە (DA/40) لەلایـــەن لیـــوا ئێـــچ. ئێـــچ. م. مارســـتۆن (H. H. M Marston) بـــۆ ســـەرۆکی فرۆکەوانـــی ئـــە. ێ. شـــێفێرد (Sq Ldr A. E. Shepherd)، وەزارەتـــی بەرگـــری، ١٩ی ئـــاداری ١٩٧٤، بـــاس لـــەو ڕێکارانـــە دەکات کـــە حکومەتـــی تورکیـــا بـــۆ ڕووبەڕووبوونـــەوە لـــە ئەگـــەری کشـــانەوەی کـــورد لـــە باشـــووری ڕۆژهەڵاتـــی تورکیـــا گرتووەتەبـــەر [FCO8/2307].

٨٠. نووسراوێکـــی ســـنووردار بـــە ژمـــارە (٢/١)، لەلایـــەن بەڕێـــز ی. مەککلۆنـــی (Mr I. McCluney)، بەشـــی بەرژەوەندییەکانـــی بەریتانیـــا، باڵیۆزخانـــەی پاشـــایەتی ســـوید، بەغـــدا، بـــۆ بەڕێـــز ج. س. بۆرتـــن (Mr G. S. Burton)، بەشـــی ڕۆژهەڵاتـــی ناوەڕاســـت، نووســـینگەی کاروبـــاری دەرەوە، ٣١ی ئـــاداری ١٩٧٤، بەناونیشـــانی ‹ئەنجوومەنـــی یاســـادانان بـــۆ کوردســـتان›. بڵاوکردنـــەوەی یاســـای نوێـــی [ئەنجوومەنـــی یاســـادانان] لـــە ڕۆژنامـــەی بەغـــدا ئۆبزیرڤێـــر (The Baghdad Observer)، ٢٧ی ئـــاداری ١٩٧٤، هەروەهـــا چـــوار بڕیـــاری ئەنجوومەنـــی ســـەرکردایەتی شـــۆڕش [FCO8/2307].

٨١. نووسراوێکـــی ســـنووردار لەلایـــەن بەڕێـــز ی. مەککلۆنـــی (Mr I. McCluney)، بەشـــی بەرژەوەندییەکانـــی بەریتانیـــا، باڵیۆزخانـــەی پاشـــایەتی ســـوید، بەغـــدا، بـــۆ بەڕێـــز ج. س. بۆرتـــن (Mr G. S. Burton)، بەشـــی ڕۆژهەڵاتـــی ناوەڕاســـت، نووســـینگەی کاروبـــاری دەرەوە، ٢٩ی نیســـان ١٩٧٤، بەناونیشـــانی ‹کورد-عێـــراق›، بـــاس لـــەوە دەکات مـــاوەی لێبوردنـــی کـــورد بـــۆ گەڕانـــەوەی بـــۆ ســـەر کارە ئاســـاییەکانیان درێـــژ دەکرێتـــەوە [FCO8/2307].

٨٢. نووسراوێکـــی ســـنووردار لەلایـــەن بەڕێـــز ر. ب. بـــۆن (Mr R. B. Bone). مۆســـکۆ، بەڕێـــز ج. س. بۆرتـــن (Mr G. S. Burton)، بەشـــی ڕۆژهەڵاتـــی ناوەڕاســـت، نووســـینگەی کاروبـــاری دەرەوە، ١٥ مـــەی ١٩٧٤، بەناونیشـــانی ‹عێـــراق و ڕووســـیا: کـــورد›. وەرگێڕانـــی وتارێکـــی بەڕێـــز پ. نادزدیـــن (Mr P. Nadezhdin) کـــە لـــە ١٤ی ئایـــاری ١٩٧٤ لـــە پراڤـــدا بڵاوبووەتـــەوە، بـــە ناونیشـــانی پێکدادانـــی چەکـــداری لـــە باکـــووری عێـــراق› [FCO8/2307].

٨٣. نووسراوێک لەلایەن بەڕێز ئە. د. هاریس (Mr A. D. Harris)، بەشی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس، بۆ سکرتێری شەخسی سێر ئە. دۆگلاس-هۆم (Sir A. Douglas-Home)، ئەنجوومەنی گەل (House of Commons)، ٢٠ی ئایاری ١٩٧٤، تایبەت بە نامەیەک بە زمانی عەرەبی لەلایەن یەقزان محەمەد، کوێت، کە ئاڕاستەی سێر دۆگلاس-هۆم کراوە، باس لەوە دەکات هەر لە بنەڕەتدا جوو داهێنەری چەمکی دامەزراندنی دەوڵەتی کوردی سەربەخۆن لە باکووری عێراق [نامەیەک لەلایەن کوێتەوە هاوپێچ نەکراوە]. یاداشتی نووسینگەی کاروباری دەرەوە لەلایەن بەڕێز ج. پ. بەنێرمەن (Mr J. P. Bannerman)، ١٤ی ئایاری ١٩٧٤، دابینکردنی زانیاری لەسەر ئەم نامەیە [FCO8/2307].

٨٤. نووسراوێکی سنووردار بە ژمارە (٢/١)، لەلایەن بەڕێز ی. مەککلۆنی (Mr I. McCluney)، بەشی بەرژەوەندییەکانی بەریتانیا، باڵیۆزخانەی پاشایەتی سوید، بەغدا، بۆ بەڕێز ج. س. بۆرتن (Mr G. S. Burton)، بەشی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، نووسینگەی کاروباری دەرەوە، ٢١ی ئاداری ١٩٧٤، بەناونیشانی ‹عێراق-کورد› تایبەتە بە وتارێکی ڕەخنەیی کە لە ڕۆژنامەی ئەلسەورە بڵاوبووەتەوە و باس لە سەرکردەی کورد و ڕۆڵی ئێران لە پشتیوانی دەکات [FCO8/2307].

٨٥. نووسراوی ژمارە (٨/١) لەلایەن بەڕێز ف. گالاگێر (Mr F. Gallagher)، باڵیۆزخانەی بەریتانیا، بەیروت، بۆ میس پ. ئە. ێ. لۆنگ (Mrs P. A. E. Long)، بەشی ڕۆژهەڵاتی نزیک و باکووری ئەفریقیا، ٢٥ی مەی ١٩٧٤، پەیوەستە بە وتارێکی ڕۆژنامەی ئەلئەنوار لە ٢١ی ئایاری ١٩٧٤، باس لەوە دەکات کە تۆڕی تێکدەری کوردی لایەنگری بارزانی ئاشکرا بووە [وتارەکە هاوپێچ نەکراوە] [FCO8/2307].

٨٦. نووسراوی ژمارە (PBM5/505/2) لەلایەن بەڕێز ج. ئێچ. ئە. ئێمک، (Mr J. H. A. Emck) بەشی سیاسەتی ڕێنمایی و زانیاری، نووسینگەی کاروباری دەرەوە، بۆ بەڕێز ی. مەککلۆنی (Mr I. McCluney)، بەغداد، ٣١ی مەی ١٩٧٤، بەناونیشانی «بەشی عەرەبی بی.بی.سی». نامەی بەڕێز س. ج. مەککلێلەند (Mr C. J. McLelland)، سەرۆکی بەشی عەرەبی، کۆمپانیای پەخشی بەریتانی، بۆ بەڕێز ج. ئێچ. ئە.

ئێمـک، (Mr J. H. A. Emck)، بەشـی سیاسـەتی ڕێنمایـی و زانیـاری، نووسـینگەی کاروبـاری دەرەوە، ٢٣ی ئایـاری ١٩٧٤، تایبەتـە بـە تێبینـی شـازیل تەقـە (Shadhil Taqa) لەسـەر بەشـی عەرەبـی بی.بی.سـی و پرسـی کـورد [FCO8/2307].

٨٧. نووسراوێکـی سـنووردار لەلایـەن بەڕێـز ی. مەککلۆنـی (Mr I. McCluney)، باڵیۆزخانـەی بەریتانیـا، بەغـدا، بـۆ بەڕێـز ج. س. بۆرتـن (Mr G. S. Burton)، بەشـی ڕۆژهەڵاتـی ناوەڕاسـت، نووسـینگەی کاروبـاری دەرەوە، ٨ی حوزەیرانـی ١٩٧٤، بەناونیشـانی ‹کێشـەی کـورد› [FCO8/2307].

٨٨. نـووسراوی نهێنـی بـە ژمـارە (٢/٣) لەلایـەن بەڕێـز ئێـچ. ج. ئاتبۆسـنۆت (Mr H. J. Arbuthnott)، باڵیۆزخانـەی بەریتانیـا، تاران، بـۆ بەڕێز ت. ج. کلارک (Mr T. J. Clark)، بەشـی ڕۆژهەڵاتـی ناوەڕاسـت، نووسـینگەی کاروبـاری دەرەوە،١٣ی حوزەیرانـی ١٩٧٤، بەناونیشـانی ‹ئێـران و کـورد›، باس لـە کۆبوونەوەیەکـی نێـوان باڵیـۆز و شـای ئێـران دەکات، گفتوگـۆ لەبـارەی بارودۆخـی کوردسـتان بکـەن [FCO8/2307].

٨٩. نـووسراوی ژمـارە (٨/٤٤/١٨)، لەلایـەن بەڕێـز س. س. ر. باتیسـکۆمب (Mr C. C. R. Battiscombe)، شـاندی شانشـینی یەکگرتـوو لـە نەتـەوە یەکگرتـووەکان، نیویـۆرک، بـۆ بەڕێـز ج. س. بۆرتـن (Mr G. S. Burton)، بەشـی ڕۆژهەڵاتـی ناوەڕاسـت، نووسـینگەی کاروبـاری دەرەوە، ١٧ی حوزەیرانـی ١٩٧٤، بـە ناونیشـانی ‹کوردسـتان›، بـاس لـە پێشـێلکردنی مافـی مـرۆڤ لـە کوردسـتان دەکات. نامەیەکـی مـەلا مسـتەفا بارزانـی، فەرماندەی گشـتی هێزی شۆڕشـگێڕی کوردسـتان و سـەرۆکی پارتـی دیموکراتی کوردسـتان، بۆ سـکرتێری گشـتی نەتەوە یەکگرتـووەکان، ٢٨ی ئایـار. دوو نامە لەلایەن م. عەبدولڕەحـمان، ئەندامـی مەکتـەب سیاسـی پارتـی دیموکراتی کوردسـتان، بۆ سـکرتێری گشـتی نەتـەوە یەکگرتـووەکان، ٦ و ٧ی حوزەیرانـی ١٩٧٤، لەگـەڵ وەڵامـی ئـەم نامانـە. نـووسراوی نهێنـی بـە ژمـارە (NBR 1/2) لەلایـەن بەڕێز س. س. ر. باتیسـکۆمب (Mr C. C. R. Battiscombe)، شـاندی شانشـینی یەکگرتوو لە نەتـەوە یەکگرتووەکان، نیویۆرک، ٢٠ی حوزەیرانی ١٠٧٤، بەناونیشـانی ‹کوردسـتان›، باس لە ترسـی کورد دەکات، لەوانەیە عێـراق پەنـا بـۆ بەکارهێنانـی چەکـی کیمیـاوی ببـات [FCO8/2307].

٩٠. تەلەگرامێکـی زۆر نهێنـی لەلایـەن بەغـدا بـۆ وەزارەتـی بەرگـری، ١٧ی حوزەیرانـی ١٩٧٤، تایبەتـە بـە بارودۆخـی کوردسـتان [FCO8/2307].

٩١. ڕاپۆرتـی کۆمیتـەی دۆزینـەوەی ڕاسـتییەکان لەلایـەن چارلـۆت دێنێـت (Charlotte Dennett) و بەڕێـز د. هـەژار (Mr D. hajjar)، بـۆ کۆمەڵـەی نێودەوڵەتـی ئافرەتـان بـۆ ئاشـتی و ئـازادی، بەشـی لوبنـان (Lebanese Section)، تەمـووزی ١٩٧٤، بەناونیشـانی ‹یاخیبـوون و ئۆتۆنۆمـی لـە کوردسـتانی عێـراق› [FCO8/2308].

٩٢. نووسراوێـک لەلایـەن بەڕێـز ن. ف. کایرینکـرۆس (Mr N. F. Cairncross)، وەزارەتـی ناوخـۆ، بـۆ بەڕێـز س. پ. سـکۆت (Mr C. P. Scott)، نووسـینگەی کاروبـاری دەرەوە، ٢ی تەمـووزی ١٩٧٤، بـاس لـە چۆنیەتـی وەرگرتنـی قوتابیانـی کـورد لـە شانشـینی یەکگرتـوو دەکات [FCO8/2307].

٩٣. یاداشـتی نهێنـی بۆ بەڕێـز پ. ر. ئێچ. رایت (Mr P. R. H. Wright)، بەشـی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاسـت، ٥ی تەمووزی ١٩٧٤، بەناونیشـانی ‹سـەردانکەرانی کورد›. نووسراوێکی نهێنی لەلایـەن بەڕێـز ج. س. بۆرتـن (Mr G. S. Burton)، بەشـی ڕۆژهەڵاتـی ناوەڕاسـت، نووسـینگەی کاروبـاری دەرەوە، بـۆ بەڕێـز ر. گیدێنـز (Mr R. Giddens) بەغـدا، ٨ی تەمـووزی ١٩٧٤، بەناونیشـانی ‹سـەردانکەرانی کـورد› [FCO8/2307].

٩٤. یاداشـتی نهێنـی وەزارەتـی بەرگـری بـە ژمـارە (IQ707/5)، بەبـێ ڕێکـەوت، تایبـەت بـە نەخشـەیەک کـە پێگـەی (disposition) عێـراق نیشـان دەدات [FCO8/2307].

٩٥. تەلەگرامـی نهێنـی بـە ژمـارە ٢١٤، لەلایـەن نووسـینگەی کاروبـاری دەرەوە بـۆ کوێـت، ١١ی تەمـووزی ١٩٧٤، بـاس لـە شـەڕ لـە کوردسـتان و گفتوگۆکانـی سـەدام حسـێن لـە حەلـەب دەکات [FCO8/2307].

٩٦. یاداشـتی نهێنـی لەلایـەن بەڕێـز ڕینێـی (Mr Rigney) بـۆ بەڕێـز ج. ئێـچ. مالێـت (Mr J. H. Mallett)، بەشـی ڤیـزا و کـۆچ، ١٩ی تەمـووزی ١٩٧٤، تایبـەت بـە پێدانـی ڤیـزا بـە قوتابیانـی کـورد [FCO8/2307].

٩٧. نامەیـەک لەلایـەن بەڕێـز ر. جۆنسـتۆن (Mr R. Johnston) ئەنجوومەنـی گـەل،

بـۆ رت. هـۆن ج. کالـگان (St. Hon) [(Rt. Hon. J. Callaghan)پێشـناوێکە بـۆ ڕێزلێنانـە لـە هەندێـکك وڵات کـە زمانـی ئینگلیزیـی بەکاردێـت. وەرگێـڕ]، وەزیـری کاروبـاری دەرەوە و کۆمۆنوێلـس، ٢٢ی تەمـووزی ١٩٧٤. یاداشـتنامەیەک لەلایـەن م. م. عەبدولڕەحـمان و م. دزەیـی، ئەندامانـی مەکتـەب سیاسـی پارتـی دیموکراتـی کوردسـتان، بەبـێ ڕێککـەوت، لەبـارەی بارودۆخـی کوردسـتان، بەناونیشـانی ‹جارێکیـتر حکومەتـی عێـراق شـەڕی لـە دژی کـورد هەڵگیرسـاند› [FCO8/2307].

٩٨. نـووسراوی سـنووردار بـە ژمـارە (٥/٣) لەلایـەن بەڕێـز ئـە. پرۆسـێر، ئادێـن (Mr A. Prosser، Aden)، بـۆ بەڕێـز ج. ر. یۆنـگ (Mr J. R. Young)، بەشـی ڕۆژهەڵاتـی ناوەڕاسـت، نووسـینگەی کاروبـاری دەرەوە، ٢٤ی تەمـووزی ١٩٧٤، بـە کـوردی عێـراق پەیوەسـتە [FCO8/2307].

٩٩. تەلەگرامـی نهێنـی بـە ژمـارە ٢٥٩ لـە بەغـداوە بـۆ نووسـینگەی کاروبـاری دەرەوە، ١٤ی تەمـووزی ١٩٧٤، بـاس لـە چالاکـی کـوردە بەرهەڵسـتەکارەکانی حکومەتـی عێـراق لـە لەنـدەن دەکات [FCO8/2307].

١٠٠. یاداشـتی نهێنـی لەلایـەن بەڕێـز وێـر (Mr Weir) و بەڕێـز کلۆیـس (Mr Cloes) لەلایـەن بەڕێـز پ. ر.ئێـچ. رایـت (Mr P. R. H. Wright)، بەشـی ڕۆژهەڵاتـی ناوەڕاسـت، نووسـینگەی کاروبـاری دەرەوە، ٢٦ی تەمـووزی ١٩٧٤، بەناونیشـانی ‹کـورد لـە عێراقـدا› [FCO8/2307].

١٠١. نـووسراوی ژمـارە (٨/١) لەلایـەن بەڕێـز ف. گالگێـر (Mr F. Gallagher)، بەیـروت، بـۆ بەڕێـز ج. ج. ب. ویلیامـس (Mr G. J. B. Williams)، ڕۆژهەڵاتـی نزیـک و باکـووری ئەفریقیـا، ٢٧ی تەمـووزی ١٩٧٤، بەناونیشـانی ‹چاوپێکەوتنێـک لەگـەڵ عوسـمان بارزانـی›، سـەرکردەی ئایینـی کـورد [FCO8/2307].

١٠٢. نووسراوێـک لەلایـەن وەزیـری کاروبـاری دەرەوە، نووسـینگەی کاروبـاری دەرەوە و کۆمۆنوێلـس، بـۆ بەڕێـز ر. جۆنسـتۆن (Mr. R. Johnston)، ئەنجوومەنـی گـەل، ٢٩ی تەمـووزی ١٩٧٤، لـە وەڵامـی نامەکـەی لـە ڕێکەوتـی ٢٢ی تەمـووزی ١٩٧٤، کـە

تایبەت بوو بە بارودۆخی کوردستان [بەڵگەنامەی ٩٧] [FCO8/2307].

١٠٣. تەلەگرامی نهێنی بە ژمارە ١٧٩، لەلایەن نووسینگەی کاروباری دەرەوە بۆ بەغدا، ٢ی ئابی ١٩٧٤، باس لەچالاکی سەردانکەرانی کورد بۆ شانشینی یەکگرتوو دەکات [FCO8/2307].

١٠٤. نووسراوی نهێنی (٢/١) لەلایەن بەڕێز ر. گیدێنز (Mr R. Giddens)، باڵیۆزخانەی بەریتانیا، بەغدا، بۆ مست ت. ج. کلارک، بەشی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، نووسینگەی کاروباری دەرەوە، ٦ی ئابی ١٩٧٤، بەناونیشانی ‹چالاکی کوردە بەرهەڵستکارەکان لە لەندەن› [FCO8/2307].

١٠٥. دەستنیشانکردنی پوختەی سێ ڕاپۆرتی بەشی ‹Tehran Home Services›، ٢٧ی ئابی ١٩٧٤ کە بە پرسی ئێران و کوردستانی عێراق پەیوەستە [FCO8/2307].

١٠٦. نووسراوی نهێنی لەلایەن بەڕێز پ. ک. ویلیامس (Mr P. K. Williams)، نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس، بۆ بەڕێز ر. گیدێنز (Mr R. Giddens)، بەغدا، ٣ی ئەیلوولی ١٩٧٤، بەناونیشانی ‹شاندنی بەرەی عێراق› کە بە سەردانی شاندنی بەرەی نیشتیمانی عێراق بۆ لەندەن پەیوەستە [FCO8/2307].

١٠٧. یاداشتی نووسینگەی کاروباری دەرەوە بۆ بەڕێز ویلیامس بۆ بەڕێز پ. ر.ئێچ. رایت (Mr P. R. H. Wright)، بەشی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، ١٠ی ئەیلوولی ١٩٧٤، بەناونیشانی ‹قوتابیانی کورد› [FCO8/2307].

١٠٨. نامەیەک لەلایەن بەڕێز ر. جۆنستۆن (Mr. R. Johnston)، ئەنجوومەنی گەل، وەزیری کاروباری دەرەوە، نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس، ١٠ی ئەیلوولی ١٩٧٤، تایبەت بە پێگەی کوردی عێراق [FCO8/2308].

١٠٩. نووسراوی نهێنی بە ژمارە (٢/١) لەلایەن بەڕێز ر. گیدێنز (Mr R. Giddens)، بەغدا، بۆ بەڕێز پ. ک. ویلیامس (Mr P. K. Williams)، نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس، بۆ ١٠ی ئەیلوولی ١٩٧٤، بەناونیشانی ‹شاندنی بەرەی عێراق›، [FCO8/2308].

١١٠. تەلەگرامی زۆر نهێنی بە ژمارە ٤٨٩ لەلایەن تارانەوە بۆ نووسینگەی کاروباری دەرەوە، ١١ی ئەیلوولی ١٩٧٤، باس لە گفتوگۆیەک لەگەڵ عالەم دەکات لەسەر بارودۆخی کوردستان [FCO8/2308].

١١١. تەلەگرامی نهێنی بە ژمارە ٤٩٤ لەلایەن تارانەوە بۆ نووسینگەی کاروباری دەرەوە، ١٢ی ئەیلوولی ١٩٧٤، تایبەت بە ڕاپۆرتێکی دەستەیەک لەلایەن بەڕێز ئە. مۆرێی (Mr A. Murray)، ڕۆژنامەنووسێکی ئازاد کە بۆ ‹The Sunday Times›، دەنووسێت، باس لە سەردانێک بۆ ناوچەی جەنگ لە ژێر دەسەڵاتی کورد و بوێری کورد و جیدیەتی کورد لە دەستگرتنی ئەم دواییەی عێراق بەسەر هەندێک ناوچەدا دەکات [FCO8/2307].

١١٢. یاداشتی نهێنی لەلایەن بەڕێز پ. ک. ویلیامس (Mr P. K. Williams)، بەشی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، ١٣ی ئەیلوولی ١٩٧٤، ناڕەزایی دەربڕین لە وڵاتانی دیکە لەسەر چۆنیەتی مامەڵەکردن لەگەڵ هاووڵاتیانیان› [FCO8/2308].

١١٣. تەلەگرامی زۆر نهێنی بە ژمارە ٤٩٨ لەلایەن تارانەوە بۆ نووسینگەی کاروباری دەرەوە، ١٦ی ئەیلوولی ١٩٧٤، باس لە جیاوازی نێوان وەسفی عالەم لەگەڵ وەسفەکەی مۆرێی لەسەر بارودۆخی کوردستان دەکات [FCO8/2308].

١١٤. یاداشتێکی نهێنی لەلایەن بەڕێز بۆرتن بۆ بەڕێز س. ج. س. ڕاندل (Mr C. J. S. Rundle)، بەشی توێژینەوە، ١٧ی ئەیلوولی ١٩٧٤، بەناونیشانی ‹بەڵێنی حکومەتی خاوەنشکۆ بۆ کورد› [FCO8/2308].

١١٥. تەلەگرامی ژمارە ٤٩٩ لەلایەن تارانەوە بۆ نووسینگەی کاروباری دەرەوە، ١٧ی ئەیلوولی ١٩٧٤، تایبەت بە ڕاپۆرتێکی ڕادیۆی دەنگی کوردستان لەسەر بەرەو پێشچوونەکانی کورد لە شەڕدا [FCO8/2308].

١١٦. یاداشتێک بۆ بەڕێز بۆرتن، لەلایەن بەڕێز د. ێ. س. بلاسریک (Mr. D. E. S. Blatherwick) بەشی ڕۆژهەڵاتی نزیک و باکووری ئەفریقیا، نووسینگەی کاروباری دەرەوە، ١٩ی ئەیلوولی ١٩٧٤، بەناونیشانی ‹پەنابەرانی کورد› [FCO8/2308].

١١٧. نووسراوێکـی نهێنـی لەلایـەن بەڕێـز ج. س. بۆرتـن (Mr G. S. Burton)، بەشـی ڕۆژهەڵاتـی ناوەڕاسـت، نووسـینگەی کاروبـاری دەرەوە، بـۆ بەڕێـز ر. گیدێنـز (Mr R. Giddens)، بەغـدا، ٢٠ی ئەیلوولـی ١٩٧٤، بەناونیشـانی ‹کـورد›. نامەیـەک لـە کۆمەڵەی مانگـی سـووری کوردسـتان، ئابـی ١٩٧٤. هاوپێـچ لەگـەڵ پەرتووکێکـی بچـووک بـە نـاوی ‹یارمەتـی قوربانیانـی شـەڕی کوردسـتان بـدەن›، ئـەم پەرتووکـە پوختەیـەک لەسـەر ڕەوشـی پزیشـکیی ئێسـتای کوردسـتانی عێـراق دەخاتەبەرچـاو. نووسراوێکـی نهێنـی بـە ژمـارە (٢/١) لەلایـەن بەڕێـز ر. گیدێنـز بـۆ بەڕێـز ج. س. بۆرتـن، ١ی تشرینـی یەکەمـی ١٩٧٤، داوای کۆپییەکـی پەرتووکەکـە دەکات [FCO8/2308].

١١٨. تەلەگرامێکـی نهێنـی بـە ژمـارە (DIG FOH) لەلایـەن بەغـدا بـۆ وەزارەتـی بەرگـری، ٢٤ی ئەیلوولـی ١٩٧٤ کـە پوختەیەکـی حەوتانـە لەسـەر بارودۆخـی کوردسـتان دەخاتـەڕوو [FCO8/2308].

١١٩. تەلەگرامـی نهێنـی بە ژمارە ٣٩٩ لەلایەن نووسـینگەی کاروبـاری دەرەوە بۆ تاران، ٢٦ی ئەیلوولی ١٩٧٤، تایبەتە بە دابینکردنی کەرەسـتەی پزیشـکی بۆ کورد [FCO8/2308].

١٢٠. تەلەگرامـی نهێنـی بـە ژمـارە ٣٤٥ لەلایـەن بەغـداوە بـۆ نووسـینگەی کاروبـاری دەرەوە، ٢٦ی ئەیلوولـی ١٩٧٤، تایبـەت بـە کـوردە بەرهەڵسـتکارەکانی [حکومەتـی عێـراق] لـە لەنـدەن [FCO8/2308].

١٢١. نـووسراوی سـنووردار بـە ژمـارە (٢/١) لەلایـەن بەڕێـز ک. د. تێمپـل (Mr K. D. Temple)، باڵیۆزخانـەی بەریتانیـا، بەغـدا، بـۆ بەڕێز ج. س. بۆرتـن (Mr G. S. Burton)، بەشـی ڕۆژهەڵاتـی ناوەڕاسـت، نووسـینگەی کاروبـاری دەرەوە، ١ی تشرینـی یەکەمـی ١٩٧٤، بەناونیشـانی ‹ئەنجوومەنـی یاسـادانان بـۆ کوردسـتان› [FCO8/2308].

١٢٢. نامەیەکـی هەمەلایەنـە (Circular letter) لەلایـەن مـس ن. رایس-جۆنـز (Miss N. Rice-Jones)، سـکرتێر، کۆنفرانسـی بەردەوامـی ڕێکخراوەکانـی بەریتانیـا بـۆ یارمەتیدانـی پەنابـەرەکان، ٣ی تشرینـی یەکەمی ١٩٧٤، بانگهێشـتی ئەو کەسـانە دەکات کـە نیگەرانـی دۆخـی کـوردن و گرنگـی بـە کـورد دەدەن، ئامـادەی کۆبوونەوەیەکـی

هەوالنامەی کتێب

تایبەت بن کە لە ١٠ی تشرینی یەکەمی ١٩٧٤ گرێ دەدرێت [FCO8/2308].

١٢٣. ڕاپۆرتی [بەشی] ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست بە ژمارە (٣/A/٤٧٢١) لە ڕاپۆرتی ئاژانسی هەواڵی عێراق (Iraq News Agency Report) وەرگیراوە، ٣ی تشرینی یەکەمی ١٩٧٤، بەناونیشانی ‹ڕێکارەکانی حکومەتی عێراق بۆ ئیدارەی ناوچەی ئۆتۆنۆمی لە کوردستان› [FCO8/2308].

١٢٤. نووسراوی نهێنی لەلایەن بەڕێز ر. گیدێنز (Mr R. Giddens)، باڵیۆزخانەی بەریتانیا، بەغدا، بۆ بەڕێز پ. ک. ویلیامس (Mr P. K. Williams)، بەشی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس، بۆ ١٠ی تشرینی یەکەمی ١٩٧٤، بەناونیشانی ‹ئەنجوومەنی یاسادانان بۆ کوردستان› [FCO8/2308].

١٢٥. نووسراوی نهێنی لەلایەن بەڕێز ج. ئە. ن. گراهام (Mr J. A. N. Graham) بۆ بەڕێز گیدێنز، ١٥ی تشرینی یەکەمی ١٩٧٤، بە پرسی کورد پەیوەستە [FCO8/2308].

١٢٦. تەلەگرامی نهێنی بە ژمارە (DIG FOH) لەلایەن بەغدا بۆ وەزارەتی بەرگری، ١٤ی تشرینی یەکەمی ١٩٧٤ کە پوختەیەکی حەوتانە لەسەر بارودۆخی کوردستان دەخاتەڕوو [FCO8/2308].

١٢٧. تەلەگرامێکی نهێنی بە ژمارە ١٢٢٩، لەلایەن تاران بۆ وەزارەتی بەرگری، ١٦ی تشرینی یەکەمی ١٩٧٤، باس لەوە دەکات بەگوێرەی ڕاپۆرتەکەی بەڕێز هێرست (Mr Hirst) ئەستەمە کورد بشکێنرێن و باس لە سەردانێک بۆ فێرگەی تۆپخانەی کوردستان دەکات [FCO8/2308].

١٢٨. یاداشتێک لە بەڕێز بۆرتن بۆ بەڕێز د. ئە. مەکلیود (Mr D. A. MacLeaod)، بەشی هەواڵەکان، ١٦ی تشرینی یەکەمی ١٩٧٤، باس لە هەستی بەڕێز ی. کۆلڤین (Mr I. Colvin) دەکات کە بۆ ڕۆژنامەی دێلی تەلەگراف (Daily Telegraph) کار دەکات و باس لە سەردانەکەی بۆ بەغدا دەکات [FCO8/2308].

١٢٩. نووسراوێک بە ژمارە (NBR 1/2) لەلایەن بەڕێز پ. ک. ویلیامس (Mr P. K. Williams)، بەشی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس،

بۆ بەڕێز ن. برۆن (Mr N. Browne)، باڵیۆزخانەی بەریتانیا، تاران، ١٨ی تشرینی یەکەمی، بەناونیشانی ‹کوردستان›، باس لە بارودۆخی کوردستان دەکات [FCO8/2308].

١٣٠. نووسراوی نهێنی بە ژمارە (NBR 1/2) لەلایەن بەڕێز ج. س. بۆرتن (Mr G. S. Burton)، بەشی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، نووسینگەی کاروباری دەرەوە، بەڕێز ر. گیدێنز (Mr R. Giddens)، باڵیۆزخانەی بەریتانیا، بەغدا، ١٨ی تشرینی یەکەمی ١٩٧٤، بەناونیشانی ‹کوردستان›، باس لە هەوڵێک دەکات بۆ هەڵسەنگاندنی ڕەوشی باکوور و ئەگەری کاریگەری ئەم هەڵسەنگاندنە لەسەر دۆخی ناوخۆی حیزبی بەعس لە دەسپێکی حەوتەی یەکەم لە دوای ١٠ی تشرینی دووەمی ١٩٧٤ [FCO8/2308].

١٣١. تەلەگرامی نهێنی بە ژمارە (DIG FOH) لەلایەن بەغدا بۆ وەزارەتی بەرگری، ٢١ی تشرینی یەکەمی ١٩٧٤، پوختەیەکی حەوتانە لەسەر بارودۆخی کوردستان دەخاتەڕوو [FCO8/2308].

١٣٢. نووسراوی نهێنی لەلایەن بەڕێز ئە. د. پارسۆنز (Mr A. D. Parons) باڵیۆزخانەی بەریتانیا، بەغدا، بۆ بەڕێز پ. ر. ئێچ. رایت (Mr P. R. H. Wright)، بەشی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، نووسینگەی کاروباری دەرەوە، ٢٤ی تشرینی یەکەمی ١٩٧٤، تایبەتە بە گفتوگۆیەک لەگەڵ شای [ئێران] لەسەر بارودۆخی کوردستان [FCO8/2308].

١٣٣. تەلەگرامی نهێنی بە ژمارە ٣٨٨، لەلایەن بەغدا بۆ نووسینگەی کاروباری دەرەوە، ٢٦ی تشرینی یەکەمی ١٩٧٤، تایبەت بە مانگی سووری کوردستان [FCO8/2308].

١٣٤. وەرگێڕانی نامەی ژمارە (٣١٤٣٨/١٠/٣١/٤) لەلایەن وەزارەتی کاروباری دەرەوە، بەشی ڕێکخراوە نێودەوڵەتییەکان و کۆنفرانسەکان، حکومەتی عێراق، ، بۆ باڵیۆزخانەی شانشینی یەکگرتوو، بەغدا، ٢٦ی تشرینی یەکەمی ١٩٧٤، تایبەت بە دامەزراندنی کۆمیتەیەک لە شانشینی یەکگرتوو بە ناوی مانگی سووری کوردستان [FCO8/2308].

١٣٥. نامەیەکی فەرمی (compliment slip) لەلایەن کۆمەڵەی منداڵپارێزی کوردستان، لەندەن، ٢٨ی تشرینی یەکەمی ١٩٧٤، هاوپێچ لەگەڵ نامیلکەیەك (booklet) بەناونیشانی ‹منداڵانی کوردستان بپارێزن›، تشرینی یەکەمی ١٩٧٤، [FCO8/2308].

١٣٦. تەلەگرامی نهێنی بە ژمارە (DIG FOH) لەلایەن بەغدا بۆ وەزارەتی بەرگری، ٢٩ی تشرینی یەکەمی ١٩٧٤ کە پوختەیەکی حەوتانە لەسەر بارودۆخی کوردستان دەخاتەڕوو [FCO8/2308].

١٣٧. یاداشتی نهێنی بۆ بەڕێز فێیسی (Mr Facey)، بەشی نەتەوە یەکگرتووەکان، لەلایەن بەڕێز ج. س. بۆرتن (Mr G. S. Burton)، بەشی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، نووسینگەی کاروباری دەرەوە، ١ی تشرینی دووەمی ١٩٧٤، بەناونیشانی ‹کۆمەڵەی مانگی سووری کوردستان›، لەگەڵ وەڵامی یاداشتەکە، ٤ی تشرینی یەکەمی ١٩٧٤ [FCO8/2308] [sic].

١٣٨. تەلەگرامی نهێنی بە ژمارە ٥٨١، لەلایەن تارانەوە بۆ نووسینگەی کاروباری دەرەوە، ٣ی تشرینی دووەمی ١٩٧٤، باس لە کۆبوونەوەیەک لەگەڵ عالەم دەکات کە باس لە نیگەرانی شا دەکات لەو قسانەی لە بەرنامەی ‹ITV› لەسەر کوردستان بڵاوکرایەوە، ٢٩ی تشرینی یەکەمی ١٩٧٤ [FCO8/2308].

١٣٩. یاداشتی نووسینگەی کاروباری دەرەوە بۆ بەڕێز کلارک و بەڕێز بۆرتن، لەلایەن بەڕێز پ. ر. ئێچ. رایت (Mr P. R. H. Wright)، بەشی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، نووسینگەی کاروباری دەرەوە، ٥ی تشرینی دووەمی ١٩٧٤. نامەی سوپاسالار سێر ئ. درۆمۆند (Lt.-Gen. Sir A. Drummond). لەندەن، ٢ی تشرینی دووەمی ١٩٧٤، یاداشتی سەردانی بەڕێز درۆمۆند بۆ تاران، بەبێ ڕێکەوت، ڕاپۆرتێکی شەخسی و زۆر نهێنی بەناونیشانی ‹ڕاپۆرتەک لەسەر دۆخی تەندروستی پەنابەرانی کورد لە کەمپەکانی زێوە، ئاغ بلاغ و مەلیوان [نەلیوان] کە سەر بە هەرێمی ڕەزایەن و دەکەونە باکووری ڕۆژئاوای ئێران›، تشرینی یەکەمی ١٩٧٤، لە ژێر چاودێری ئەنجوومەنی 'شێر خورشید و خۆری ئێران، تشرینی یەکەمی ١٩٧٤، لەگەڵ تۆمارێک لەو نەخۆشیانەی ئەگەری بوونیان لە باکووری عێراق لە ئارادایە و چۆنیەتی چارەسەرکردنی ئەو نەخۆشییانە لەلایەن پڕۆفیسۆر و. ئۆبرێن (W. O'Brien)، لە کۆلێژی پاشایەتی پزیشکی سوپا (Royal Army Medical College)، لەندەن. دەستنیشان کراوە [FCO8/2308].

١٤٠. تەلەگرامی نهێنی بە ژمارە ٤٠٦، لەلایەن بەغداوە بۆ نووسینگەی کاروباری دەرەوە، ٦ی تشرینی دووەمی ١٩٧٤، لەبارەی کوردستان [FCO8/2308].

١٤١. نووسراوێک لەلایەن بەڕێز ج. س. بۆرتن (Mr G. S. Burton)، بەشی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، نووسینگەی کاروباری دەرەوە، بۆ بەڕێز ر. ج. گیدێنز (Mr R. G. Giddens) بەغدا، ٧ی تشرینی دووەمی ١٩٧٤، بەناونیشانی ‹دابینکردنی کەرەستەی پزیشکی بۆ کورد›، پەیوەست بە ڕووپێوی ژەنەڕاڵ سێر ئە، درۆمۆند[FCO8/2308] .

١٤٢. نووسراوێک لەلایەن بەڕێز ج. س. بۆرتن (Mr G. S. Burton)، بەشی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، نووسینگەی کاروباری دەرەوە، بۆ بەڕێز ن. و. بڕۆن (Mr N. W. Bowne) تاران، ٧ی تشرینی دووەمی ١٩٧٤، بەناونیشانی ‹دابینکردنی کەرەستەی پزیشکی بۆ کورد›، پەیوەستە بە سەردانی ژەنەڕاڵ سێر ئە. درۆمۆند بۆ کوردستان [FCO8/2308].

١٤٣. یاداشتێکی نهێنی بۆ بەڕێز بۆرتن لەلایەن بەڕێز م. ر. ئیتۆن (Mr M. R. Eaton)، ڕاوێژکاری یاسایی، بەشی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، نووسینگەی کاروباری دەرەوە، ٨ی تشرینی دووەمی ١٩٧٤، بەناونیشانی ‹کۆمەڵەی مانگی سووری کوردستان› [FCO8/2308].

١٤٤. نووسراوی نهێنی بە ژمارە (NBR 1/2) ، لەلایەن بەڕێز پ. ر. ئێچ. رایت (Mr P. R. H. Wright)، بەشی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، نووسینگەی کاروباری دەرەوە، بۆ بەڕێز ج. ئە. ن. گراهام (Mr J. A. N. Graham)، باڵیۆزخانەی بەریتانیا، بەغدا، ١٢ی تشرینی دووەمی ١٩٧٤، بەناونیشانی ‹کۆمەڵەی مانگی سووری کوردستان›. هەروەها ڕێکارەکانی داننان بە ئەنجومەنە نەتەوەییە تازە دامەزراوەکانی خاچی سوور و چۆنیەتی وەرگرتنی ئەم ئەنجوومەنانە لە کۆمەڵەی ئەنجوومەنەکانی خاچی سوور [FCO8/2308].

١٤٥. تەلەگرامی زۆر نهێنی بە ژمارە (DIG FOH) لەلایەن بەغدا بۆ وەزارەتی بەرگری، ١٢ی تشرینی دووەمی ١٩٧٤ کە پوختەیەکی حەوتانە لەسەر بارودۆخی کوردستان دەخاتەڕوو [FCO8/2308].

هەژالنامەی کتێب

١٤٦. نامەی ژمارە ٦٨٥، لەلایەن باڵیۆزخانەی کۆماری عێراق، لەندەن، بۆ نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس، لەندەن، ١٣ی تشرینی دووەمی ١٩٧٤، تایبەت بە دامەزراندنی کۆمیتەیەکی نوێ لە شانشینی یەکگرتوو بە ناوی ‹ مانگی سووری کوردستان› [FCO8/2308].

١٤٧. نامەیەک لەلایەن بەڕێز ئە. ب. هۆگسۆن (Mr A. B. Hodgson)، کۆمەڵەی خاچی سووری بەریتانیا، لەندەن، بۆ بەڕێز پ. ر. ئێچ. ڕایت (Mr P. R. H. Wright)، بەشی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، نووسینگەی کاروباری دەرەوە، ١٤ی تشرینی دووەمی ١٩٧٤، بەناونیشانی ‹کۆمەڵەی مانگی سووری کوردستان› باس لە یاسایی بوونی [یان نەبوونی] نازناوی کۆمەڵەی مانگی سووری کوردستان دەکات [یاداشتەکە هاوپێچ نەکراوە] [FCO8/2308].

١٤٨. یاداشتێکی نهێنی بۆ بەڕێز بۆرتن لەلایەن بەڕێز س. ج. س. ڕاندل (Mr C. J. S Rundle)، بەشی توێژینەوە، ١٥ی تشرینی دووەمی ١٩٧٤، بەناونیشانی ‹بەڵێنی حکومەتی خاوەنشکۆ بۆ کورد ١٩١٩-١٩٣٢›. سەرنجێکی نهێنی بەناونیشانی ‹بەڵێن بە کورد ١٩١٩-١٩٣٢› (سەرنجەکە پشت بەستراوە بە ڕاپۆرتی سااڵنەی موستەعمەرات لە عێراق، دۆسیەکانی نووسینگەی تۆماری گشتی، پەرتووکی کورد، تورک و عەرەب لە نووسینی بەڕێز س. ج. ئێدمۆندز (Mr C. J. Edmonds) [س. ١٩٦٠] هەروەها یاداشتێکی ساڵی ١٩٤٦)، بەبێ ڕێکەوت [FCO8/2308].

١٤٩. نووسراوێکی نهێنی لەلایەن بەڕێز ر. ج. گیدێنز (Mr R. G. Giddens)، باڵیۆزخانەی بەریتانیا، بەغدا، بۆ بەڕێز ج. س. بۆرتن (Mr G. S. Burton)، بەشی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، نووسینگەی کاروباری دەرەوە، بۆ ١٨ی تشرینی دووەمی ١٩٧٤، بەناونیشانی ‹کوردستان› پەیوەستە بە هەڵسەنگاندنی بارودۆخی باکووری کوردستانی [عێراق] [FCO8/2308].

١٥٠. تەلەگرامی زۆر نهێنی بە ژمارە (DIG FOH) لەلایەن بەغدا بۆ وەزارەتی بەرگری، ١٩ی تشرینی دووەمی ١٩٧٤، پوختەیەکی حەوتانە لەسەر بارودۆخی کوردستان دەخاتەڕوو [FCO8/2308].

١٥١. تەلەگرامی نهێنی بە ژمارە ٤٢٩ لەلایەن بەغدا بۆ نووسینگەی کاروباری دەرەوە، ١٩ی تشرینی دووەمی ١٩٧٤، باس لەوە دەکات کە پاشکۆی سەربازی [باڵیۆزخانەی بەریتانیا] و هاوڕێکانی [لە باڵیۆزخانەکانی دیکە] بانگێشتی گەشتێک کراون بۆ باکووری [عێراق] [FCO8/2308].

١٥٢. تەلەگرامی نهێنی بە ژمارە ٤٣٣ لەلایەن بەغدا بۆ نووسینگەی کاروباری دەرەوە، ٢٠ی تشرینی دووەمی ١٩٧٤، تایبەتە بە ڕاپۆرتێک لەسەر بەرنامەیەکی بەشی جیهانی بی.بی.سی لەسەر شەڕی کوردستان [FCO8/2308].

١٥٣. نووسراوێک بە ژمارە (NBR1/2) لەلایەن بەڕێز ج. س. بۆرتن (Mr G. S. Burton)، بەشی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، نووسینگەی کاروباری دەرەوە، بۆ بەڕێز ر. ج. گیدێنز (Mr R. G. Giddens) باڵیۆزخانەی بەریتانیا، بەغدا، ٢١ی تشرینی دووەمی ١٩٧٤، بەناونیشانی ‹کۆمەڵەی مانگی سووری کوردستان› [FCO8/2308].

١٥٤. نووسراوێک بە ژمارە (NBR1/2) لەلایەن بەڕێز ج. س. بۆرتن (Mr G. S. Burton)، بەشی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، نووسینگەی کاروباری دەرەوە، بۆ بەڕێز ر. ج. گیدێنز (Mr R. G. Giddens) باڵیۆزخانەی بەریتانیا، بەغدا، ٢١ی تشرینی دووەمی ١٩٧٤، بەناونیشانی›بەڵێندان بە کورد‹ [FCO8/2308].

١٥٥. یاداشتێکی نهێنی لەلایەن بەڕێز پ. ر. ئێچ. رایت (Mr P. R. H. Wright)، بەشی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، نووسینگەی کاروباری دەرەوە، بۆ بەڕێز ج. س. بۆرتن (Mr G. S. Burton)، ٢٥ی تشرینی دووەمی ١٩٧٤، بەناونیشانی ‹چارسەریی پزیشکی بۆ کورد› [FCO8/2308].

١٥٦. تێبینییەکی نهێنی بۆ [هەڵگرتن] لە دۆسیەکان، لەلایەن بەڕێز پ. ر. ئێچ. رایت (Mr P. R. H. Wright)، بەشی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، نووسینگەی کاروباری دەرەوە، بۆ بەڕێز ج. س. بۆرتن (Mr G. S. Burton)، ٢٥ی تشرینی دووەمی ١٩٧٤، بەناونیشانی ‹کورد و بەڕێز هاوسێر [FCO8/2308] ‹(Mr Hauser).

١٥٧. یاداشتێک لەلایەن بەڕێز ئە. ج. کلۆیس (Mr A. J. Coles) وەزیری کاروباری

دەرەوە، بـۆ بەشـی ڕۆژهەڵاتـی ناوەڕاسـت، ٢٥ی تشرینـی دووەمـی ١٩٧٤، بەناونیشـانی ‹بارودۆخـی کـورد›. نامەیـەک لەلایـەن بەڕێـز ک. ئـە. لـی (Mr K. A. Lee)، سـەنتەری مافەکانـی مـرۆڤ و بەرپرسـیارێتی، بـۆ وەزیـری کاروبـاری دەرەوە، ١٩ی تشرینـی دووەمـی ١٩٧٤، داوای یەکـتر بینیـن دەکات بـۆ گفتوگۆکـردن لەبـارەی بارودۆخـی کـورد [FCO8/2308].

١٥٨. تەلەگرامـی زۆر نهێنـی بـە ژمـارە (DIG FOH) لەلایـەن بەغـدا بـۆ وەزارەتـی بەرگـری، ٢٦ی تشرینـی دووەمـی ١٩٧٤، پوختەیەکـی حەوتانـە لەسـەر بارودۆخـی کوردسـتان دەخاتـەڕوو [FCO8/2308].

١٥٩. نامەیەکـی زۆر نهێنـی لەلایـەن بەڕێـز پ. ر. ئێـچ. رایـت (Mr P. R. H. Wright)، بەشـی ڕۆژهەڵاتـی ناوەڕاسـت، نووسـینگەی کاروبـاری دەرەوە، ٢٦ی تشرینـی دووەمـی ١٩٧٤، بەناونیشـانی ‹سـندوقی ڕزگارکردنـی منـداڵان› [FCO8/2308].

١٦٠. تەلەگرامـی سـنووردار بـە ژمـارە ٤٩١ لەلایـەن نووسـینگەی کاروبـاری دەرەوە بـۆ تـاران، ٢٦ی ئەیلوولـی ١٩٧٤، بەناونیشـانی ‹سـندوقی ڕزگارکردنـی منـداڵان و کـورد› [FCO8/2308].

١٦١. تەلەگرامـی نهێنـی بـە ژمـارە ٤٤٦ لەلایـەن بەغـدا بـۆ نووسـینگەی کاروبـاری دەرەوە، ٢٧ی تشرینـی دووەمـی ١٩٧٤، تایبـەت بـە هەڵسـەنگاندنی بارودۆخی ئێسـتای سـەربازیی لـە کوردسـتان [FCO8/2309].

١٦٢. تەلەگرامـی نهێنـی بـە ژمـارە ٣٠٠ لەلایـەن تـاران بـۆ نووسـینگەی کاروبـاری دەرەوە، ٢٨ی تشرینـی دووەمـی ١٩٧٤، تایبەتـە بـە بارودۆخی کوردسـتان [FCO8/2309].

١٦٣. تەلەگرامـی نهێنـی بـە ژمـارە ٤٥٥ لەلایـەن بەغـدا بـۆ نووسـینگەی کاروبـاری دەرەوە، ١ی کانوونـی یەکەمـی ١٩٧٤، تایبەتـە بـە گفتوگۆیـەک لەگـەڵ ڕاوێـژکاری سـۆڤیەت، خانـۆڤ (Khanov) لەبـارەی پێویسـتی بـە چارەسـەرکردنی ئاشـتیانەی [کێشـەی] کوردسـتان[FCO8/2309] .

١٦٤. نووسراوێـک لەلایـەن بەڕێـز ف. گالگێـر (Mr F. Gallagher)، باڵیۆزخانـەی

بەریتانیا، بەیروت، بۆ بەڕێز ج. ج. ب. ویلیامس (Mr G. J. B. Williams)، ڕۆژهەڵاتی نزیک و باکووری ئەفریقیا، نووسینگەی کاروباری دەرەوە، ٥ی کانوونی یەکەمی ١٩٧٤، بەناونیشانی ‹عێراق: شۆڕشی کورد›، باس لە شۆڕشی کورد و ڕاپۆرتێکی ڕۆژنامەی ئەلسەیاد (Al-sayyad) لە ڕێکەوتی ٤ی کانوونی یەکەمی ١٩٧٤ دەکات کە مستەفا بارزانی وەفاتی کردووە [FCO8/2309].

١٦٥. تەلەگرامی زۆر نهێنی بە ژمارە (DIG FOH) لەلایەن بەغدا بۆ وەزارەتی بەرگری، ١٠ی کانوونی یەکەمی ١٩٧٤ کە پوختەیەکی حەوتانە لەسەر بارودۆخی کوردستان دەخاتەڕوو [FCO8/2309].

١٦٦. یاداشتێک بۆ بەڕێز وییر (Mr Weir) لەلایەن بەڕێز ت. ج. کلارک (Mr T. J. Klark)، بەشی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، نووسینگەی کاروباری دەرەوە، ١٠ی کانوونی یەکەمی ١٩٧٤، بەناونیشانی ‹شەڕی کورد› [FCO8/2309].

١٦٧. نامەیەک لەلایەن بەڕێز ی. ئۆ. مەکدۆنالد (Mr I. O. Macdonald)، ‹شەڕ لەسەر خواست›، هەڵمەتی دژی برسێتیی جیهانی، بۆ بەڕێز ت. دەلیل (Mr T. Dalyell)، ئەنجوومەنی گەل، ١٣ی کانوونی یەکەمی ١٩٧٤، پەیوەست بە ڕەوشی پەنابەران لە کوردستانی عێراق؛ ڕاپۆرتێک لەسەر چەکێکی کیمیاوی (phosphoric projectile) کە لەلایەن سوپای عێراقەوە بەکار دەهێنرێت و دەبێتە هۆی ژەهراوی کردنی خانەکانی (tissue) لەشی مرۆڤ، بەکارهێنانی ئەم چەکە پێشێلرکدنی ئاشکرای پەیماننامەی جنێڤە، بەبێ ڕێککەوت [FCO8/2309].

١٦٨. هەڵێنجانێک لە ڕاپۆرتی هەواڵگریی بەریتانیا (Britrish Intelligence Report)، بەبێ ڕێکەوت [FCO8/2309].

١٦٩. تەلەگرامی نهێنی بە ژمارە ٦٩٥ لەلایەن تاران بۆ نووسینگەی کاروباری دەرەوە، ١٨ی کانوونی یەکەمی ١٩٧٤، تایبەت بە کۆبوونەوەیەک لەگەڵ عالەم و گفتوگۆکردن لەسەر شەڕی کوردستان، خستنەخوارەوەی دوو فڕۆکەی جەنگی عێراق و هەوڵەکانی حکومەتی ئێران لە یارمەتیدانی کورد تا لە وەرزی زستاندا

پێگەکانیان بەهێز بکەن و لە وەرزی بەهاردا بتوانن لەهەمبەر هێرشە تازەکانی سوپای عێراق بەرگری بکەن [FCO8/2309].

١٧٠. تەلەگرامی نهێنی بە ژمارە ٤٩٣ لەلایەن بەغدا بۆ نووسینگەی کاروباری دەرەوە، ١٩ی کانوونی یەکەمی ١٩٧٤، تایبەت بە کۆبوونەوەیەک لەگەڵ وەزیری کاروباری دەرەوەی [عێراق] و ناڕەزایی دەربڕینی وەزیر لەبارەی ئەوەی شاندێکی پزیشکی بەریتانی لە کوردستان دامەزراوە [FCO8/2309].

١٧١. یاداشتێکی نهێنی لەلایەن بەڕێز ت. ج. کلارک (Mr T. J. Klark)، بەشی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، ١٩ی کانوونی یەکەمی ١٩٧٤، لەبارەی نامەکەی شەڕ لەسەر خواست، [بەڵگەنامەی ١٦٧]، هاوپێچ لەگەڵ نامەکەی بەڕێز ت. دەلیل (Mr T. Dalyell)، کە تایبەت بە پەنابەرانی کوردە، هەروەها سەرنجەکانی بەڕێز م. س، وییر (Mr M. S. Weir)، ٢٠ی کانوونی یەکەمی ١٩٧٤ [FCO8/2309].

١٧٢. تەلەگرامی نهێنی بە ژمارە ٧٠٠ لەلایەن تاران بۆ نووسینگەی کاروباری دەرەوە، ١٩ی کانوونی یەکەمی ١٩٧٤، باس لە یارمەتی سندوقی پاراستنی منداڵان بۆ کورد (Save the Children Fund aid to the Kurds) دەکات [FCO8/2309].

١٧٣. نامەیەک لەلایەن وەزیری کاروباری دەرەوە، نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس، بۆ بەڕێز ت. دەلیل (Mr T. Dalyell)، ئەنجوومەنی گەل، ٣١ی کانوونی یەکەمی ١٩٧٤، تایبەت بە نامەیەکی بەڕێز ی. ئۆ. مەکدۆنالد (Mr I. O. Macdonald)، ‹شەڕ لەسەر خواست›، کە باس لە بارودۆخی باکووری عێراق دەکات [بەڵگەنامەی ١٦٧] [FCO8/2309].

١٧٤. تەلەگرامی زۆر نهێنی بە ژمارە (DIG FOH) لەلایەن بەغدا بۆ وەزارەتی بەرگری، ٣٠ی کانوونی یەکەمی ١٩٧٤ کە پوختەیەکی حەوتانە لەسەر بارودۆخی کوردستان دەخاتەڕوو [FCO8/2309].

١٧٥. تەلەگرامی زۆر نهێنی بە ژمارە (DIG FOH) لەلایەن بەغدا بۆ وەزارەتی بەرگری، ٣١ی کانوونی یەکەمی ١٩٧٤، باس لە بارودۆخی کوردستان دەکات [FCO8/2309].

١٧٦. پێشینەیەکی پوخت (background brief) لەلایەن نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس بەناونیشانی ‹کێشەی کورد›، ئاداری ١٩٧٩، لەگەڵ نەخشەیەک کە چڕی دانیشتووانی کورد نیشان دەدات [FO973/32].

١٧٧. پێداچوونەوەی پێشینەیەکی پوخت لەلایەن نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس بەناونیشانی ‹کێشەی کورد›، حوزەیرانی ١٩٨٣، لەگەڵ نەخشەیەک کە چڕی دانیشتووانی کورد نیشان دەدات [FO973/319].

١٧٨. پێشینەیەکی پوخت لەلایەن نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس بەناونیشانی ‹کێشەی کورد لە عێراقدا›، ئایاری ١٩٩٢، لەگەڵ نەخشەیەک کە بە پرۆتۆکۆلی نهێنی ڕێککەوتنامەی ئاداری ١٩٧٤ و چۆنیەتی مامەڵەکردن لەگەڵ شەڕکەرانی کورد (پێشمەرگە) و قەدەغەکردنی هێزە خۆجێیەکانی دژی پێشمەرگە پەیوەستە [FO973/687].

نهێنی (ل٢-١)

IRQ/٢/١

باڵیۆزخانەی بەریتانیا

بەیروت

٢٦ی شوباتی ١٩٦٨

کوردی عێراق

١. لە ٢٣ی شوبات، لەگەڵ نیشتمانیی کورد، شەوکەت ئاکرەیی (ژمارەی کەسایەتی عێراقی، ١٦٥ لەسەر ١٩٦٥)، پێکەوە نانی نیوەڕۆمان خوارد. ئەو لە دۆخێکی باشدا بوو، وەها دەردەکەوت کە لەسەر بابەتە ئاساییەکان تووشی ناکۆکی نەبین. ئەم نان خواردنەمان لە (تراقێلێرز) بوو، ئەمەش یەکەمین جۆری دان پێدانی بەریتانیایە بە کورد.

٢. شەوکەت گوتی لە سەرەتای شوباتەوە گۆڕانکارییەکی بەرچاو لە سیاسەتەکانی حکومەت [عێراق] لەهەمبەر کورددا هاتوەتە ئاراوە. تا پێش ئەو ڕێکەوتە، کورد خۆیان بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی هێرشەکانی حکومەت ئامادە دەکرد. لە نیسان، مەلامستەفا بارزانی بەرەو ناوچەی ڕواندز لە سلێمانی پاشەکشەی کردووە. لە کۆتاییەکانی کانوونی دووەم، تاهیر یەحیا، خەریکی ڕێکخستنی کۆبوونەوەیەکیتر بووە لەگەڵ بارزانیدا، بەڵام مەلامستەفا ئەم کۆبوونەوەیەی ڕەتکردووەتەوە، چونکە حکومەت هیچ ئاماژەیەکی بۆ جێبەجێکردنی بەڵێنەکانی پێشان نەداوە. دوو حەوتە لەمەوبەر، لە کۆبوونەوەی کۆمیتەی ناوەندی پارتی دیموکراتی کوردستان لەگەڵ مەلامستەفادا (کە شەوکەت دەڵێت تێیدا ئامادە بووە)، گەیشتوونە ئەو ئەنجامەی حکومەت ئاڕاستەیەکیتری گرتووەتەبەر. تاهیر یەحیا، هەوڵی گۆڕینی وەزیری بەرگری، سەرۆک ئەرکان و زۆربەی فەرماندەی کەرتەکانی داوە، واتە [جێگۆڕکێی] ئەو کەسانە هاوکاتی دەستپێکردنەوەی ئۆپەراسیۆن لە دژی کورد بوون بەو کەسانەی لەگەڵ کورد

میانڕەوتـــرن. ئـــەم کارە ئیبراهیـــم ئەلئەنســـاریش دەگرێتـــەوە کـــە وەک ســـەرۆک ئـــەرکان، فەرمانـــدەی دوو کەرتـــە. (ئەمـــەش ئـــەو دەنگۆیانـــە پشتڕاســـت دەکاتـــەوە کـــە گۆڕانکارییەکانـــی نـــاو ســـوپا لەبـــری بەهێزکردنـــی ســـەرۆک دەبێتـــە هـــۆی بەهێـــز کردنـــی تاهیـــر، کـــە مـــن لـــە نامەکـــەم لـــە ٣٠ی کانوونـــی دووەمـــدا ڕاپۆرتـــم کردبـــوو). هەندێـــك ئامـــاژە هـــەن لەبـــارەی ئـــەو یەکانـــەی بـــەرەو ناوچـــە کوردییـــەکان لـــە ئەردەنـــەوە جوڵێـــنراون و خەریکـــە ئـــەم ناوچانـــە بەجێدەهێڵـــن و ئـــەو یەکانـــەی لـــە جەلـــەولا جێگیـــر کـــراون پاشەکشـــەیان کـــردووە. (شـــەوکەت ناتوانـــێ ئەمـــە پشتڕاســـت بکاتـــەوە، ئایـــا هێزەکانـــی عێـــراق لـــە ئـــەردەن ســـەر لـــە نـــوێ ئامادەکـــراون یـــان نـــا). ســـەرۆک، بارزانـــی بانگهێشـــت کـــردووە ســـەردانی بەغـــدا بـــکات. ئەگـــەر چـــی ئـــەم بانگهێشـــتە لەلایـــەن بارزانییـــەوە ڕەتکراوەتـــەوە، بـــەڵام [بارزانـــی] ئامـــادە بـــووە یەکێـــک لـــە کوڕەکانـــی بنێرێتـــە بەغـــدا. دواجـــار نـــەک دواییـــن جـــار، لـــە کۆبوونـــەوەی ئەنجومەنـــی وەزیـــران لـــە ١٤ی شـــوباتدا بـــۆ دانـــی مۆڵەتـــی بـــێ مـــەرج بـــە [ڕۆژنامـــەی] ئەلتەئاخـــی بڕیـــار دراوە و دەســـتبەجێ بڕیارەکـــەش جێبەجێکـــراوە.

٣. شـــەوکەت گوتـــی، تـــا هەنوکـــەش کـــورد لـــەم بارودۆخـــە نیگەرانـــن، بـــەڵام هەســـتی گشـــتی ئەوەیـــە ڕێگـــری لـــە ســـەرهەڵدانی پێکدادانێکیـــتر کراوە-بەلانیکەمـــەوە لـــە کاتـــی ئێســـتادا. لـــە کاتێکـــدا کـــورد خەریکـــی دامەزراندنـــی پەیوەندیـــن لەگـــەڵ هەمـــوو لایەنێـــک، کەچـــی پەیوەنـــدی نزیکیـــان لەگـــەڵ هیـــچ گروپێکـــدا نییـــە. مـــن لـــە شـــەوکەتم پرســـی، بۆچـــی وەهـــا دەردەکەوێـــت کـــە تاهیـــر یەحیـــا هەوڵـــی چارەســـەرکردنی کێشـــەی کـــورد دەدات. ئامـــاژەی بـــەوەدا تاهیـــر زۆر بـــە جیـــددی هـــەوڵ دەدات نـــاسر خۆشـــحاڵ بـــکات کـــە داوای لـــە یەحیـــا کردبـــوو پێـــش دامەزراندنـــی یەکێتـــی عـــەرەب، یەکێتـــی نەتەوەیـــی بەرقـــەرار بـــکات. ئـــەو زۆر پێداگـــری لەســـەر ئـــەوەی دەکـــرد کـــە نایەوێـــت نـــاسر بەعێراقـــەوە ســـەرقاڵ بێـــت.

٤. شـــەوکەت پێـــی گوتـــم لـــە پاییـــزی ڕابـــردوودا، ئـــەو وەک سەرنووســـەری ڕۆژنامـــەی ئەلتەئاخـــی دەســـتی لـــە کار کێشـــاوەتەوە، ئـــەم کارەش تەنیـــا بـــە مەســـتی خانەنشـــین بـــوون بـــووە. ئـــەو بـــۆ مـــاوەی ١٤ ســـاڵ و نیـــو خزمەتـــی حکومـــی هەیـــە کـــە خوێنـــدن

لـە دەرەوەش لـە خـۆ دەگرێـت. دوای گەڕانـەوە بـۆ وەزارەتـی شـارەوانی، بـۆ مـاوەی شـەش مانـگ وەک سـەرۆکی ئەندازیـاران لـە بەشـی کارەبـا و میکانیـک دەبێـت، ئـەو شـمولی خانەنشـین بـوون دەبێـت لـە جـۆری (I. D. 80. P.m). شـەوکەت تـا هەنوکـەش لـە نووسـین بـۆ ئەلتەئاخـی بەردەوامـە، لـە کاتـی زیادەشـدا لـە نووسـینگە ئەندازیاریـیەکەیـدا کاردەکات و هیـوادارە مانگـی داهاتـوو کاتێـک کـە دەوامـی حکومـەت بەجـێ دەهێڵێـت لـەم کارە بـەردەوام بێـت.

٥. کۆپیـەک لـەم نامەیـە بـۆ نووسـینگەی پاراسـتنی زانیاریـیەکان (Chancery) لـە تـاران دەنێـرم.

(H. St. J. B. Armitage)

David Montgomery Esq.

بەشی ڕۆژهەڵات

نووسینگەی دەرەوە

S. W. 1

نهێنی (ل٣-٥) IRQ/٢/١

باڵیۆزخانەی بەریتانیا

بەیروت

٢٦ی شوبات ١٩٦٨

کوردی عێراق

١. مەحمود بابان لە ٩ی ئادار، تەلەفۆنی بۆم کرد تا گەنجێکی کورد بە ناوی ‹دارا عەتار›م پێ بناسێنێت کە لە بەغداوە هاتبوو وگوتی دارا سەرۆکی کۆمیتەی پێشکەوتنی کوردە (C. A. K)؛ ڕێکخراوێکی قوتابیانی کوردە لە شانشینی یەکگرتوو، کورد پشتگیرییەکی تەواوی لێدەکەن. ئەو، لەلایەن مەلا مستەفاوە ئەو دەسەڵاتەی پێدراوە وەک گوتەبێژ بە ناوی ئەو لە شانشینی یەکگرتوو چالاکی بگێڕێت.

٢. دواتر دارا دەستی بە قسە کرد و گوتی لەسەرەتای کانوونی دووەم گەڕاوەتەوە بەغدا و لە نێوان ١٣-٢٤ کانوونی دووەم لەگەڵ حەبیب عەبدولکەریم، سکرتێری گشتی پارتی دیموکراتی کوردستان سەردانی کوردستانی کردووە. ئەوان بۆ ماوەی پێنج ڕۆژ لەگەڵ مەلامستەفادا ماونەتەوە. بارودۆخی کورد هەروەک خۆی ماوەتەوە و نەگۆڕاوە. کورد هەوڵیاندا حکومەت هان بدەن پلانی چارەسەری جێبەجێ بکات، بە بڕوای ئەوان [حکومەتی بەغدا] وەها نیشان دەدات کە پلانەکەیان جێبەجێ کردووە، بەڵام هیچ ئەنجامی نەبووە. پلانەکەی بەزاز، ئەو شتە نییە کە شۆڕشی کورد لە پێناویدا خەباتی کردووە، بەڵام خاڵەکانی پلانەکە لەلایەن کوردەوە پەسەند کراوە، چونکە کورد لەو بڕوایەدان پلانەکە وەها دێتە بەرچاو کە نیەتی حکومەت بە ئاڕاستەیەکی دروستدا دەبات. کورد وەها نیشان دەدەن کە بە تەمای هاوکارین و هەژدە مانگ لەمەوبەر بەشێک لە ڕێککەوتنەکەیان جێبەجێکردووە، ئەویش بە داخستنی ڕادیۆکەیان و ڕادەستکردنەوەی ئەو چەکە قورسانەی لە شەڕی

هندرێـن دەسـتیان بەسـەردا گرتـووە و ڕێگەیانـداوە فەرمانگەکانـی حکومـەت بگەڕێنـەوە بـۆ هەندێـك لـەو ناوچانـەی لەژێـر قەڵەمـڕەوی ئەوانـدان. حکومـەت بـە بەردەوامـی هانـی کـورد دەدات چەکەکانیـان ڕادەسـت بکـەن. ئەمـەش بـە مانـای خـۆ بەدەسـتەوەدانی پێشـمەرگە دێـت، چونکـە چـەک تاکـە گەرەنتییـە کـە بـۆ مانـەوەی کـورد بـە جێـماوە.

٣. دارا ئامـاژەی بـەوە کـرد لـەم دواییانـەدا، حکومـەت کۆمەڵێـک پێشـنیازی نوێـی خسـتۆتەڕوو و دوو لـە داواکارییەکانـی کـوردی بەجێگەیانـدووە- ئەویـش مۆڵەتـی داوە ئەلتەئاخـی سـەر لـە نـوێ دەسـت بـە چـاپ بکاتـەوە و هەروەهـا ئەحمـەد توفیـق دوور خراوەتـەوە. حاڵیحـازر ، مەترسـی سـەر لـە نـوێ دەسـتپێکردنەوەی دوژمنـکاری [شـەڕ] نەمـاوە، لەوانەیـە تـا سـاڵی داهاتـوو [بـەردەوام بێـت]، چونکـە هـەردوو لایـەن لـەو دۆخـەدا نیـن بتوانـن شـەڕ بکـەن، بـەڵام شـەڕ هـەر ڕووە دەدات، چونکـە وەهـا دەردەکەوێـت کـە چارەسـەری لەسـەر بنەمـای پەسـەندکراو لەلایـەن هەردوولایەنـەوە لـە ئـارادا نییـە.

٤. دواتـر دارا گوتـی کـورد، واتـە «سـوپای کـورد››، دەتوانێـت ڕۆڵێکـی گرنـگ لـە سـەقامگیریی ڕۆژهەڵاتـی ناڤینـدا بگێڕێـت. هەسـتێکی قـوڵ بەتایبـەت لەنـاو پێشـمەرگەدا هەیـە، هەروەهـا لەلایـەن مەلامستەفاشـەوە ئـەم هەسـتە نیشـان دراوە کـە دانپێدانانـی پێویسـت بـە دۆزی کـورد لەلایـەن بەریتانیـاوە بوونـی نییـە. کـورد داوای هـاوکاری لـە (H. M. G) [حکومەتـی بەریتانیـا Her Majesty Government] کـردووە. پێـش ئـەوەی مـن وەڵام بدەمـەوە (کـە تێکـەڵ بـە هاوسـۆزی تایبەتـی خـۆم بـوو بـۆ دۆزی کـورد) دارا گوتـی هـەژاری و نەخۆشـی فـرەوان لـە کوردسـتاندا تەشـەنەی کـردووە. هەروەهـا نـەوەی نـوێ نەخوێنـدەوارە، چونکـە لـە سـاڵی ١٩٦٠ەوە چوونـە قوتابخانـە نەبـووە.

٥. لێـرەدا، بـە دڵنیاییـەوە لەسـەر هاوکارییـە تەکنیکـی و بەرنامـە کلتورییەکانمـان و زەمالەی (C. B. I) و بابەتیـتر قسـەم کـرد. ئامـاژەم بـەوەدا پێویسـتە لـە بیرمـان بێـت، هـەر کاتێـک پەیوەندییـەکان ئاسـایی بوونـەوە [لـە نێـوان کـورد و بەغـدا]، ئێمـە هەندێـك

هاریکاری بۆ حکومەتی بەغدا دەنێرین کە کوردیش دەتوانن داوای بەشی خۆیان لە حکومەتی بەغدا بکەن. باسم لەوە کرد کە مومکین نییە حکومەتی خاوەنشکۆ(H. M. G) بتوانێت تەنانەت ئەم جۆرە هاوکاریانەی سەرەوەش ڕاستەوخۆ بداتە کورد. پێشنیازی ئەوەم کرد لە بەرژەوەندی کورددا نییە لە عێراق جیا ببێتەوە. بە درێژایی ژیانی تا هەنوکە، لاوازی شۆڕشی کورد لەوەدا بووە کە تەنیا بە دوای خەیاڵی دەوڵەتێکی سەربەخۆ بوونە (autonomous). بە دڵنیاییەوە کورد دەبێ ئەو هێڵە لە ناوەوە و لە دەرەوە بگرنەبەر کە ئەوان وەک عێراقیەک مافی دادپەروەرانەی خۆیان بە دەست نەهێناوە (!)نە مەحمود کە زانیاری لەسەر یارمەتییەکانی حکومەتی خاوەنشکۆ بۆ کورد هەیە، نەیدەویست ئەم بۆچوونانە قبوڵ بکات، نە دارا نارەزاییان دەرنەبڕی.

٦. لە دارام پرسی ئەو کەسانەی لە لەندەن پەیوەندنیان پێوە دەکات کێن. وەک هاوسۆزەکانیان ئاماژەی بە ناوەکانی کریستۆفەر مێیهێو (Christopher Mayhew)، جولیان ئامێری (Julian Amery) ئێڤێلین کینگ (Evelyn King) ستانلی ئۆرما (Stanley Orme) و لۆرد کیلبراکێن (Kill bracken) کرد. هەروەها ئاماژەی بە ناوی جێفری ڕۆبینسۆن (Jeffrey Robinson)یش کرد، وەک پەیوەندیکارێک لە نووسینگەی کاروباری دەرەوە (F.O). پێشنیازی ئەوەم کرد کە دەتوانێت لەگەڵ هاوڕێکانی باس لە کێشەی نەخۆشی و ئەم جۆرە بابەتانە بکات، لەوانەیە ئەوان هەندێك بیرۆکەیان لەبارەی چۆنیەتی هاوکاری خاچی سووری نێودەوڵەتی هەبێت. کاتێک من پرسیاری یارمەتی ئەمریکام کرد بۆ باکوور [ی عێراق] کە لەلایەن C. A. R. E دابین کراون، بە توڕەییەوە گوتی، گشت یارمەتیەکان بۆ جاشەکان چووە. هەروەها یارمەتییەکانی نەتەوە یەکگرتووەکان بەخراپی بەکار هاتوون و ئەو نامەیەی دامان بە لقی لێژنەی نەتەوە یەکگرتووەکان بۆ ڕێگە گرتن لە جیاکاری (تبعیض) و پاراستنی کەمایەتییەکان پشتگوێ خراوە. ئەو نامانە هاوکات بۆ لێژنەی هەرێمەکانیش نێردراون؛ بۆ نموونە بۆ وڵاتانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست کە دوو لەسەر سێی ئەندامەکانی

عەرەبـن. (بـە دڵنیاییـەوە، بەرنامـەی خۆراکـی جیهانـی لـە عێـراق دەرگای کراوەیـە بـۆ گوێگرتـن لـە ڕەخنـەکان (بـۆ نموونـە، ئـەو جوتیارانـەی سـەر بـە پـڕۆژەی ‹موسـیبەی گـەورە›ن و کار ناکـەن و بەرهەمەکانـی خۆیـان دەفرۆشـنەوە و لـە دەرەوەی بەرنامـەی خۆراکـی جیهانـی دەژیـن- ئێمـە ئـەم خـراپ بەکارهێنانـەی هاوکاریـمان لەلایـەن بەغـداوە، بـۆ [لایەنـی پەیوەندیـدار] بـەرز کردووەتـەوە).

٧. دارا دوێنـێ لـە ڕێگـەی زەمینییـەوە بـەرەو لەنـدەن بـەڕێ کەوتـووە. ئـەو مـاوەی چەنـد سـاڵێکە بـۆ خوێنـدن لـەوێ دەژیـت و لـە ژووری ژمـارە ٢١ لـە (Onslow Gardens، S.W.7) نیشـتەجێیە. لەوانەیـە ئـەم شـوێنە بەجـێ بێڵێـت، بـەڵام هەمیشـە لـە ڕێگـەی تۆفیـق وەهبیـەوە بەردەسـت دەبێـت کـە لـە (7 Ferry Road، Barnes، S.W. 13) دەژیێـت. (پێداچوونـەوە ٨٣٣٠). هـەوڵ دەدەم لەڕێگـەی مەحمـودەوە زانیـاری زۆرتـر لەسـەر پێشـینەی ئـەو کۆبکەمـەوە.

٨. دارا هەڵسـەنگاندنی شـەوکەت ئاکرەیـی بـۆ بارودۆخەکـەی پشتڕاسـت کـردەوە. (نامەکـەم لـە ٢٦ی شـوبات ئامـاژەی پێـدەکات)، بـەڵام وەهـا دەردەکەوێـت وەک ئـەوەی شـەوکەت خسـتیەڕوو، لـەم سـاڵەدا هیـچ کۆبوونەوەیەکـی لێژنـەی ناوەنـدی پارتـی دیموکراتـی کوردسـتان گـرێ نەدرابێـت. بـەڵام پ.د.ک ئـەم سـاڵە لـە مانگـی کانوونـی دووەم لـە سـووریا کۆبوونەوەیەکـی گرێـدا.

٩. ئەمـڕۆ کاتێـک زەیـد ئەحمـەد عوسـمان تەلەفۆنـی کـرد تـا باسـی کێشـە بازرگانیەکـەی بـکات کـە پەیوسـت بـوو بـە کارگەکـەی (کارگـەی بابـا عەلـی)، لەبـارەی کۆمیتـەی پێشـکەوتنی کـورد (C. A. K)گفتوگۆیەکـی کورتـم لەگەڵـدا کـرد. زۆر پەرۆشـی ئـەم باسـە نەبـوو، بـەڵام دواتـر کـە هێـدی هێـدی گـەرم بـوو بـۆ باسـکردن لەبـارەی ئـەم بابەتـە مـن گوشـارم بـۆ نەهێنـا. ئێمـە سـبەی بـۆ خواردنـی ئێـوارە یەکـتر دەبینیـن و بۆچوونەکـەی وەردەگـرم. هەروەهـا ئـەو ڕاپۆرتـەی پشتڕاسـت کـردەوە کـە جێمـز شـاتر (Mr James Shatter) مـاوەی ٢٤ کاتژمێـر مۆڵەتـی پێـدراوە عێـراق بەجـێ بهێڵێـت. شـاتر پێشـتر لـە سـلێمانی و دواتـر لەگـەڵ I.P.C لـە نێوان سـاڵانی ١٩٥٥-٥٩؟ ئەفسـەری سیاسـیی بـووە، هەنوکـە خەریکـی کاری بازرگانییـە. لـە کۆتایـی شـوبات بـۆ مـاوەی

چەند ڕۆژێک سەردانی بەغدای کردووە و بابا عەلی خوانێکی بۆ ئەو گێڕاوە. (یەحیا قاسم پێی گوتم ئەو پەیوەندی کردووە، یان هەوڵی پەیوەندیکردنی داوە، لەگەڵ کۆمەڵێک لە هاوڕێیانی کۆنی).

١٠. کۆپیەک لەم نامەیە بۆ نووسینگەی پاراستنی زانیارییەکان (Chancery) لە تاران دەنێرم.

(H. St. J. B. Armitage)

David Montgomery Esq.

بەشی ڕۆژهەڵات

نووسینگەی دەرەوە S. W. 1

تێبینی: زیاد ئاماژەی بەوەدا دوێنێ ئێوارە لەگەڵ ناسر ئەلهانی و کازم ئەلخەلەفدا بووە؛ هەردووکیان نەفرەتیان لە حکومەت بە گشتی و ئیسمائیل خەیرولّا بە تایبەتی، دەکرد. لە ماوەی جەژندا بە ڕێکەوت ئەم دوو کەسەم بینیووە. هەردووکیان ڕەفتارێکی زۆر دۆستانەیان هەبوو و کازم پرسیاری کرد کەی لە بەغدا دەگەڕێمەوە. لە وەڵامدا گوتم ئەمە بەندە بە حکومەتەکەی ئێوەوە [حکومەتی عێراق]. کاتێک ئاماژەم بە نووسینگەی پەیوەندییەکانی دەرەوە کرد، پرسی «نووسینگەی کاروباری دەرەوەی کێ؟-هی ئێوە- ئەمە تەنیا پەیوەندی بە کاتەوە هەیە، ئێمەش شتێکمان گوتووە››.

٢٢ی ئاداری ١٩٦٨ (ل ٦-٧)

لەلایەن ئێوە نووسراوێکمان بەدەست گەیشتووە (کۆپیەک هاوپێچکراوە) کە نامەیەکی بەڕێز عەلەمدار (Alemdar) لەگەڵیدا هاوپێچکراوە و تایبەتە بە چارەنووسی کوردی سووریا. ئەم نامەیە بە ژێدەری زۆر نهێنی لە نووسینگەی کاروباری دەرەوە (top NA/FO) پۆلینکراوە. هاوکات ئێمە هاوپێچی کەیسەکەی سەرۆک وەزیرانیشمان بەدەست گەیشتووە بە ژمارە ٧٧٤ کە هەمان نامەی سەرەوەیە. نامەکە ڕێز و پێزانینی خۆی دەردەخات و داوا دەکات وەڵامی سکرتێری شەخسی و سیاسی سەرۆک وەزیران بدەینەوە.

ئێمە لەسەر دووڕیانێک وەستاوین و نازانین چ هەنگاوێك بگرینەبەر، بەڵام پێویستە وەڵامی مستەر عەلەمدار بدەینەوە. ڕەشنووسێکتان بۆ ڕەوانەدەکەم کە زانیاری بەسوودی تێدایە.

هەروەک بەڕێزتان ئاگادارن، کورد کەمینەیەکی سەرەکی لە سووریا پێکدێنن. ئەوان لەناو سنووره سیاسییەکانی ئێران، عێراق و تورکیادا بڵاوبوونەتەوە. بە درێژایی مێژوو ئەوان لە دژی ئەو کەسانە وەستاونەتەوە کە هەوڵیانداوە سەربەخۆیی خێڵایەتیان زەوت بکەن. زۆرێک لەو گەییانەی لەم داواکاریەدا خراونەتەڕوو، پێشینەیەکی دوورودرێژیان هەیە و گەیی تواندنەوەی نەتەوەی کورد لەناو کۆمەڵگای نەتەوەیدا (national community) دەخاتەڕوو. کوردی سووریا خاڵی سەرەکی هاوسۆزی باڵە چەپڕەوەکانی ولاتانی دراوسێن. خالید بەکتاش (Khalid Bikdash) یەکەمین کۆمۆنیستی هەڵبژێردراو بۆ پەرلەمانێکی عەرەبی، بە ڕەچەڵەک کوردە.

ئێمە هیچ زانیارییەکمان لەسەر دامەزراوەی ‹پەنابەرانی کورد لە سوید› (The Kurdish Refugees in Sweden) نییە. بەهەرحاڵ نووسەری بابەت، بەڕێز ج. عەلەمدار، هاوولاتی عێراق و لایەنگری کۆمۆنیستە و ئەندامی ئەنجوومەنێکی نهێنی قوتابیانی کوردە لە ئیستانبوڵ کە لەلایەن دەسەڵاتدرانی تورکیا لە ساڵی ١٩٣٦، بە تۆمەتی ئەنجامدانی چالاکی نایاسایی کورد لە تورکیا دەستگیر کراوە.

کێشەی کورد، کێشەیەکی زۆر ئاڵۆزە. ئێمە نامانەوێت ئاموژگاریتان بکەین کە پێویستە وەڵامێکی جیدی (substantive replay) بەڕێز عەلەمدار بدرێتە و باس لە ١٩ی ئادار بکرێت. هەر جۆرە دەبڕینێک و هاوسۆزی نیشاندانێک لەسەر [پرسی کورد لە سووریا]، لەلایەن وەرگری [نامەکەوە] بە هەڵە لێکدەدرێتەوە و وەک پەیامێکی پشتگیریی سەرۆک وەزیران بۆ کێشەی کورد هەژمار دەکرێت.

A. M Palliser، Esq، C. M.C. 10 Dowing Street

بەڕێز..

ئێمە دەمانەوێت سەرنجتان بۆ کێشەیەکی لەبیرکراو ڕاکێشین کە لە وێژدان و هەزری مرۆڤدا جێگرتووە؛ واتە پرسی سەرکوتی نەتەوەیی و جیاکاری لە دژی کورد لە سووریا، بە دڵنیاییەوە، بە خوێندنەوەی زانیاریی هاوپێچکراوە دەگەنە ئەو ئەنجامە کە [کردەوەکانی حکومەتی سووریا لەهەمبەر کورد] دەگاتە ئاستی جینۆسایدکردن.

هیواداریین ئێوە گشت هەوڵەکانتان وەگەڕبخەن تا ئەم پێشلکارییەی مافە سەرەتاییەکانی مرۆڤ بوەستێنن.

لەبری پەنابەرانی کورد لە سوید

ج، عەلەمدار

Studentbacken، 27/705 c

Stockholm-Sweden

March 1968

کوردی سووریا (ل ٨-١٧)

- نەتەوەیەکی هەژار و بێ پشتیوانی پێویستییان بە یارمەتی ئێوە هەیە.
- جیاکاری لە ناشرینترین شێوازیدا
- ویژدانی جیهان لەهەمبەر تاقیکردنەوەدایە
- ناڕەزایەتی دەربڕین لەدژی حکومەتی سووریا
- سەرنجی حکومەتەکەتان بۆ کێشەکە ڕادەکێشین
- سەرنجی نەتەوە یەکگرتووەکان بۆ کێشەکە ڕادەکێشین
- زۆر بە وردی ئەم بابەتە بخوێنەوە و تا ئەو شوێنەی دەکرێت ناوەڕۆکەکەی بڵاوبکەوە.

ڕاگەیاندراوێک لەبارەی بارودۆخی کوردی سووریا

Statement on The Situation of the Kurds in Syria

بیست ساڵی ڕابردوو شایەتی چەندین نووسین لەباری پێناسە و ڕێککەوتنەکانی تایبەت بە مافی مرۆڤ بووە. هەروەها شایەتی ئەوەش بووە کە حکومەتە یەک لە دوا یەکەکان پێشێلی ئەم مافانەیان کردووە؛ ئەمەش لەپێناو هێشتنەوەی بەرژەوەندی دەسەڵاتداران (raison d'etat)؛ ڕەشبینییەکی هاوشێوەی ڕەشبینی سەدەی هەژدەیەم لەهەمبەر ئەم مافانەدا بەدی دەکرێت؛ دڕندایەتییەک لەلایەن ئەم حکومەتە و دراوسێکانیانەوە لەهەمبەر [مافەکانی تایبەت بە] تاک و کۆمەڵەکاندا پیادەکراوە کە لەهیچ سەردەمێکی مێژووی مرۆڤایەتیدا نەبینراوە. مرۆڤ دەترسێت بگەڕێتەوە سەردەمی بەربەری.

یەکێک لە ڕەهەندەکانی ئەم گەڕانەوەیە پشتگوێخستنی ئازادیە. وادیارە زیندانیکردنی سیاسی بووە بە دیاردەیەکی جیهانی و لە زۆربەی ناوچەکانی ئەم جیهانەدا بە بابەتێکی ئاسایی هەژمار دەکرێت، بەڵام سەردەمی ئەوە هاتووە دیموکراتەکانی جیهان گرنگی بەم بابەتە بدەن و هەڵوێست لەهەمبەر ئەم ستەمکارییە وەرگرن. زیندانیکردنی سەرکردە سیاسییەکان یەکێک لەو ئارگیۆمێنتانەیە کە بە فرەوانی لەلایەن دیموکراتەکانەوە لە دژی کۆلۆنیالیزم بەکاردەهێنرێت؛ بەڵام کاتێک ناسیۆنالیستەکان دەسەڵات دەگرنە دەست زیاتر لە ئاغا کۆلۆنالیستەکانیان پەنا بۆ ئەم ئامرازە دەبەن.

بەراورد لەگەڵ سەردەمی ڕۆشنگەریدا، توندوتیژی ئاشکرا، خەسڵەتی بەرجەستەی سەردەمی ئێمەیە. بەچاوپۆشین لە نازیزم، دەتوانین بڵێین هیتلەر یەکێک بوو لە هەڵگەڕاوەکانی مێژوو. دوای ئابی ساڵی ١٩٤٥ کە بە لەناوبردنی ١٠٠،٠٠٠ هاوواڵاتی مەدەنی ژاپۆنی دەستیپێکرد، ئەم سەردەمە دوو پرۆسەی ڕەشەکوژی بەخۆوە بینیووە؛ ڕەشەکوژی دووسەرەی مووسڵمان و سیک و هیندووەکان لە واڵاتی هیند؛ هەروەها لەناوبردنی سیستماتیکانەی کۆمۆنیستەکانی ئەندۆنیزیا، دوو ساڵ لەمەوبەر. ئەم دوو ڕووداوە لوتکەی ڕەشەکوژییەکانی ئەم بیست ساڵەی ڕابردوو بوون، بەڵام حاڵیحازر، بەشێک لەم دڕندایەتیە بەردەوامە و بە شێوەی ئاسایی لە قەڵەم دەدرێت.

بەرجەستەترین خاڵ لەبارەی ئەم دڕندایەتیەوە بریتی نییە لە ڕووداوی خودی دڕندایەتی، بەڵکو قبوڵکردنی دڕندایەتییە [بە شێوەی ئاسایی]. ویژدانی ئازاد کە لەماوەی بیست بۆ سی ساڵی ڕابردوو زۆر چالاک بوو، وەها ڕاهێنراوە ئەو شتانەی لە سەردەمانێکدا بوونە هۆی سەرهەڵدانی ئەم ویژدانە ئازادە، پشتگوێ بخات. ئەوروپا بەیاننامە دەردەکات لەبارەی ئەو دڕندایەتیەی کە نەوەد ساڵ لەمەوبەر لە بولگاریا ڕوویداوە، کەچی ئەو دڕندایەتیەی دوو ساڵ لەمەوبەر لە ئەندۆنیزیا ڕوویدا، بە هیچ شێوەیەک نەبووە مایەی نیگەرانی چاپەمەنی جیهانی یان نیگەرانی سیاسەتمەدارەکان.

خەڵکێکی زۆر لایەنگری لە [دەستێوەردانی] ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا لە ڤێتنام ناکەن، تەنانەت ڕقیشیان لێدەبێتەوە، بەڵام چەند کەس لەم خەڵکە هەوڵی گۆڕینی ئەم سیاسەتەیان داوە.

جیهان ‹غاز›ی قەدەغە کرد و بە چەکێکی نامرۆڤانە هەژماریکرد، ئەم قەدەغەیە تا ئەوکات بەردوام بوو کە ئەمریکییەکان چوونە ناو ڤێتنام، ئەوروپییەکان چوونە ناو یەمەن و حکومەتی عێراقیش ئەم چەکەی لە کوردستان بەکارهێنا. ئێستاش جیهان خەریکی گفتوگۆ کردنە لەسەر مەترسییە فرە ڕەهەندەکانی چەکی ناوەکی، کەچی دە خولەک لەکاتی خۆیان تەرخان ناکەن بۆ قەدەغەکردنی ئەم چەکانە. یان باس لەوە

دەکەن کە بەکارهێنانی ناپاڵم کارێکی هەڵەیە. چەند خەڵک گرنگیان بە جینۆسایدی باشووری سوداندا؛ ئایا تەنانەت گوێبیستی ئەم جینۆسایدە بوونە؟ چەند لەسەدی دژە-نەژدایەرەستەکان، زۆر بە جیدییانە قۆڵیان هەڵماڵیوە تا بە هەر شێوەیەک بێت یارمەتی قوربانییەکانی ئەفریقیای باشوور بدەن؟

بێبێجگە لە چەند نموونەیەکی ڕێزپەڕ نەبێت، ئێمە ناچارین دان بەوەدا بنێین کە تووندوتیژی لە دژی تاکەکان و کۆمەڵانی خەڵک بەکار دەهێنرێت، ئەشکەنجە، کوشتن، زیندانیکردنی سیاسی، سەرکوتکردنی دەستەجەمعی، بەداخەوە، حەقیقەتی ژیانن.

کێشەی کورد لە سووریا یەکێکە لە نموونەی ئەم کێشە بێ ژمارانەی لە جیهانداە هەن. کەمینەیەکی ٥٠٠،٠٠٠ کەسی کە ١٠٪ کۆی گشتی دانیشتووانی سووریا پێکدێنێت و لە سێ هەرێمی باشووری سووریادا نیشتەجێن (جزیرە، کورداغ و عەین عەرەب) و زۆرینەی هەرە زۆری دانیشتوانی ئەم هەرێمە پێکدێنن. زۆر لە پێش ئەوەی عەرەب لە سووریا و میزۆپۆتامیادا نیشتەجێ بێت، کورد لەسەر خاکی خۆیان نیشتەجێ بوونە. مافی زمان، کلتور، پەروەردە، دامەزراندن، پێکهێنانی ڕێکخراوەکان و ئازادیی سیاسی کورد زەوتکراوە و جیاکارییان (تبعیض) لە دژ دەکرێت، کورد لە شوناسی نەتەوەیی خۆیان بی بەشکراون، بە کۆمەڵ لە زێدی خۆیان دەردەکرێن و شوناسیان [لەناو شوناسی عەرەبدا] دەتوێنرێتەوە. کردەوە سەرکوتکارییەکانی حکومەتی سووریا لە دژی گشت ئەم پەیماننامە و ڕێککەوتنامە نێودەوڵەتییانەی خوارەوەیە:

١. پەیماننامەی ساڵی ١٩٦٦ بۆ مافە کلتوریی، ئابووری و کۆمەڵایەتییەکان.

٢. پەیماننامەی ساڵی ١٩٦٦ بۆ مافە مەدەنی و سیاسییەکان.

٣. بڕیاری ساڵی ١٩٦٢ی ئەنجوومەنی گشتی [نەتەوە یەکگرتووەکان]، تایبەت بە ڕێگەگرتن و نەهێشتنی جیاکاری نەژادیی و تووندوتیژی ئایینی و نەتەوەیی.

٤. بەیاننامەی ساڵی ١٩٦٠ تایبەت بە مافی نەتەوەکان لە مافی چارەی خۆ-نووسین (self-determination).

٥. پەیماننامەی ساڵی ١٩٦٦ تایبەت بە نەهێشتنی گشت جۆرەکانی جیاکاری نەژادیی.

٦. پەیماننامەی ساڵی ١٩٥٩ی (ILO)، تایبەت بە جیاکاریی لە دامەزراندن و پیشە.

٧. بەیاننامەی ساڵی ١٩٥٩ی ئەنجوومەنی گشتی [نەتەوە یەکگرتووەکان] تایبەت بە مافی منداڵان.

٨. جارنامەی گشتی مافی مرۆڤی لە ساڵی ١٩٤٨.

٩. پەیماننامەی ساڵی ١٩٤٨ تایبەت بە ڕێگەگرتن و سزادانی تاوانی جینۆساید.

١٠. پەیماننامە و ڕاسپێردراوی یونسکۆ لە دژی جیکاری لە پەروەردە و فێربوون.

١١. بنەما سەرەکییەکانی مافی گشت مرۆڤەکان، لە ئازادبوون لە ڕەشبگیری، زیندانیکردن و نەفی کردن.

١٢. ڕەشنووی بەیاننامە و ڕەشنووسی ڕاگەیێندراوی ئازادی لە دەست گەیشتن بە زانیارییەکان.

ئایا نەتەوە یەکگرتووەکان، کۆمیسیۆنی نێودەوڵەتی بۆ مافی مرۆڤ، کۆمیتە لاوەکییەکانی سەر بە نەتەوە یەکگرتووەکان کە تایبەتن بە ڕێگری لە جیاکاری و پاراستنی کەمینەکان، یان ڕای گشتی جیهانی هیچ کارێکی لەم بارەوە ئەنجام داوە؟ ئێمە گومانمان هەیە.

لەوانەیە بۆ جیهان باشتر بێت نەتەوەیەکی بچووکی وەک کورد لەناو ببردرێت. بەلایەنیکەم کێشەیەکی جیهان بنبڕ دەکرێت، گرنگیش نییە ئەم کارە بە چ ئاستێک لە بەربەریەت، دڕندایەتی و نادادپەروەرانە ئەنجام بدرێت.

کوردی سووریا ناتوانن لەدژی سەرکوتکردنیان لە ڕێگەی شۆڕشی چەکداری و سەرهەڵدانی مەدەنییەوە بەرگری بکەن..... چونکە هەر یەک لەم کارانە بیانوو دەداتە دەست حکومەتی سووریا کە بێ هیچ دوو دڵییەک، لەجیاتی بەزۆر تواندنەوەی کورد، ئەمجارە کورد بە تەواوەتی لەناو ببات.

ئەگەرچی لەخستنەڕووی ئەم داواییە لەبەردەم ویژدانی جیهاندا، ئێمە دڵنیاین

هەڵوێستێکی ئەوتۆ ناگیرێتەبەر، بەڵام هیوادارین بنەما ئەخلاقییەکان ڕەچاوبکرێن کە کۆمەڵگای مرۆڤی پاراستووە و بە شۆڤێنیستی تازەپێگەیشتووی حکومەتی سووریا نیشان بدات کە ئەم حکومەتە ناتوانێت پەنا بۆ بەکارهێنانی هەر جۆرە ئامرازێک ببات.

گاڵتەجارترین شت لەبارەی بارودۆخی کوردی سووریا ئەوەیە کە ئەوان کەوتوونەتە دەست حکومەتێک بە حکومەتی سۆشیالیستی پێشکەوتنخواز ناودەبردرێت. ئێمە بە خستنەڕووی ئەم بابەتانەی خوارەوە کە باس لە سەرکوتکردنی کورد دەکات، هاوکات لەگەڵ وتارێک کە لە ڕۆژنامەی پارتی دەسەڵاتداری سووریا بڵاو بووەتەوە، خوێنەران سەر پشک دەکەین خۆیان دادوەر بن، ئایا ئەم کردارانە دەچنە خانەی بڕوا و پێوەرەکانی سۆشیالیستی یان سۆشیالیزمی نەتەوەییەوە.

سەبارت بە بنەماکانی سۆشیالیزم ئێمە تەنیا ئاماژە بە قسەیەکی لینین دەکەین (کە بە بڕوای ئێمە لە سەردەمی خۆیدا ئەم بنەمایە کەمێک پەیڕەوکراوە)، ئەمەش بەسە کە پەردە لەسەر ڕوخساری کردەوە فاشیستییەکانی حکومەتی سووریا لابدەین:

«کەسی سۆشیالیست، کە ئەندامی نەتەوەی سەردەستە، لە کاتی شەڕ و لە کاتی ئاشتیدا، ئەگەر پشتگیریی لە مافی نەتەوەی سەرکوتکراو نەکات بۆ جیابوونەوە؛ ئەو نە کەسێکی سۆشیالیستە و نە ئینتێر ناسیۆنالیستە، بەڵکو کەسێکی شۆڤێنیستە››.

بێجگە لەمەش، ئەمە ڕۆژێکی خەمبارە بۆ گشت بیرۆکە ڕاگەیێنراوەکانی ناسیۆنالیزمی عەرەبی، کاتێک [سنووڕەکانی] ئەم ناسیۆنالیزمە هێندە فرەوان دەکرێت تا مافی مرۆیی و کلتوریی و نەتەوەیی کورد لە خۆیدا بتوێنێتەوە. ئەگەر عەرەب بڕوایان بە مافی بنەڕەتی گشت گەلان لە مافی چارەی خۆنووسین هەبێت، کەواتە چۆن لە ڕووی ئەخلاقییەوە ئەوان دەتوانن پاساو بۆ ئەم کارە بهێننەوە؟

ئەمەی خوارەوە پوختەیەکە لە چەندین وتاەر کە لەلایەن حکومەتە جۆراوجۆرەکانی سووریا لە نێوان ساڵانی ١٩٥٩-١٩٦٧، لە دژی کورد نووسراون:

ا لە هاوینی ساڵی ١٩٦٠دا حکومەتی سووریا پتر لە ٧٠ کوردی نیشتیمانپەروەری دەستگیرکرد کە زۆریان لە ئەندامانی سەرکردایەتی پارتی دیموکراتی کوردستان بوون. هۆکاری دەستگیرکردنی ئەمانەش تەنیا ئەوەبوو کە ڕێکخراوگەلێکی کوردیان دامەزراندبوو و بە نهێنیەوە ڕۆژنامە و نامیلکەیان بە زمانی کوردی چاپ و بڵاو دەکردەوە. ئەم کەسانە بۆ ماوەی شەش مانگ بێ دادگاییکردن بە دڕندانەترین شێواز ئەشکەنجە دران. لەهەمانکاتدا بە سەدان کوردی نیشتیمانپەروەر خۆیان لە کێڵگە و شاخ و گوندەکاندا لە ترسی ئادار و ئەشکەنجە حەشارداوە.

ب دە کوردی نیشتیمانپەروەر بێ دادگاییکردن لە سەرەتای ساڵی ١٩٥٩ تا کۆتایی ساڵی ١٩٦٠، خراونەتە بەندیخانەوە، تەنیا بەهۆی بڕوابوونیان بە مافی ڕەوای گەلی کورد.

ج لە نێوان سێپتەمبەری ١٩٦١ بۆ کانوونی یەکەمی ١٩٦٢دا، نزیکەی ٥٠٠ کورد، کە ١٠٠ کەسیان قوتابی بوون، بێ دادگایکردن و بێ هیچ تۆمەتێک ئەشکەنجە دران و خرانە بەندیخانەوە.

د لە ساڵی ١٩٦٢ بە سەرەوە، ساڵانە لە ٢١ی ئادارەوە، کە دەکاتە ڕۆژی نەتەوەیی کورد و ڕۆژی نێودەوڵەتی بۆ نەهێشتنی جیاکاریی نەژادی، بە سەدان کورد دەخرێنە بەندیخانەکانەوە.

ھ لە هاوینی ساڵی ١٩٦٢دا، حکومەت سیاسەتێکی بێ بەزەییانەی جیاکاری پەیڕەو کرد. پلانێکی ئەنفەست (پشتێنی عەرەبی) دارێژرا، کە لەلایەن حکومەتە یەک لە دوای یەکەکانی سووریا بۆ تواندنەوەی زۆرداڕەکی کورد گیرابایەبەر لە ڕێگەی: ڕاگواستنی دەستەجەمعی، وەرگرتنەوەی مافی هاوواڵتیبوون، دابەشکردنی زەوی کورد بەسەر عەرەبەکان، بەڕێوەبردنی سەرژمێری گشتی، تەنیا لە ناوچەی جزیرە لە تشرینی دووەمی ١٩٦٢دا بە مەبەستی جێبەجێکردنی سیاسەتی پشتێنی عەرەبی.

ڕژێمی بەعس، ئاداری ١٩٦٣:

- لە کاتی هەڵمەتی ڕژێمی بەعس لە دژی کوردی عێراق (حوزەیرانی ١٩٦٣)، حکومەتی بەعسی سووریا بە داڕشتنی یاسای ئاوارتە بۆ پشکنینی خانووەکان، دەستبەسەرکردنی خەڵک و ترساندنیان لە هەر کاتێکی شەو ڕۆژدا، ژیانی لە کوردی دانیشتووی سووریا تاڵکرد.
- هەر منداڵێکی تازە لەدایکبووی کورد ئەگەر ناوی عەرەبی لێنەنرابا، لە مافی هەبوونی ناسنامەی سووریا بێبەش دەبوو.
- هەر کوردێک ئەگەر پەرتووکێکی بە زمانی کوردی هەبووبێ یان لەسەر کورد و بە هەر زمانێک بوایا، تەنانەت ئەگەر پەرتووکەکە تایبەت بە ئەلف و بێی کوردی با، ئەم کەسە ئەشکەنجە دەدرا و بۆ ماوەیەک بەند دەکرا کە لە ساڵێک کەمتر نەبووایە.
- کرێکاری کورد لەسەر کارەکانیان دەردەکران و لەبوون بە ئەندامی یەکێتییە بازرگانییەکان بێبەش دەکران، بە بیانووی ئەوەی عەرەب نین.
- قوتابیانی کورد لەبوون بە ئەندامی یەکێتی قوتابیەکانی سووریا بێبەش دەکران. بۆ نموونە، ٢٨ داواکاریی بۆ بوون بە ئەندامی یەکێتی قوتابیان لە حەسەکە ڕەتکرانەوە و بە ڕەنگی سوور هێڵێکی ڕاست و چەپ بەسەر ئەم داواکارییانەدا کێشراو و لەسەریان نووسرا «ڕەتکرایەوە، چونکە کوردن».
- زەمالەی خوێندن بە قوتابیانی کورد نەدرا.
- تەنانەت ڕێگری لە کورد کرا بچنە قوتابخانەی سەرەتایی، ناوەندی و دواناوەندی.
- ڕێگە نەدرا جوتیارانی کورد ببنە ئەندامی ڕێکخراوە جوتیارییەکان.
- ڕێگە بە کورد نادرێت بۆنە نەتەوەییەکانیان بکەنە جەژن و هەر کاتێکیش بە نهێنی ئەم کارەیان کردبێت بە سەدان کورد بەند کراون.
- ڕێگە نادرێت کورد بچنە کۆلێژی سەربازیی و ئەفسەری کوردی سوپاش لە کارەکانیان دوور خرانەتەوە. چەندین حاڵەت هەن لە دەرکردنی کوردی پلە نزم لە سوپادا، تەنیا هۆکار بریتیی بووە لەوەی کە کوردن.

- چەندین فەرمانبەری کورد لە کەرتە جیاوازەکانی حکومەت لە کارەکانیان دوور خراونەتەوە، ئەو ژمارە کەمەش کە ماونەتەوە بۆ ناوچە دوورە دەستەکانی سووریا گوازراونەتەوە.
- لە دوای ساڵی ١٩٦٣ تا ئێستا هیچ مامۆستایەکی کورد لەلایەن حکومەتەوە دانەمەزراوە و ژمارەی ئەو مامۆستایانەش ڕۆژ لە دوای ڕۆژ زۆرتر دەبێت.
- بە ئەنقەست ناوچە کوردییەکان پشتگوێ خراون و هیچ پلانێک بۆ گەشەی ئەم ناوچانە لە ئارادا نییە. دانیشتوانی ئەم ناوچانە لە برسێتی و نەخۆشی و خراپترین دۆخی ژیاندا دەژین.
- جوتیارانی کورد لە سوودەکانی سیستەمی چاکسازیی زەوی بێ بەشکراون و لە گوندەکانیان دەرکراون. هەندێك لە گوندەکان وەبەر سیستەمی چاکسازیی زەویی ساڵی ١٩٥٩، کەوتوون.
- لە شوباتی ساڵی ١٩٦٤دا، لە شاری عەین عەرەبی کوردی، سەد کورد لە یەککاتدا دەستبەسەرکران و بە خراپترین شێواز لە بەندیخانەکاندا ئەشکەنجەدران و بۆ ماوەی دوو ڕۆژ یاسای سەربازیی بەسەر ئەم شارەدا سەپێنرا، ئەمەش بە بیانووی سەرهەڵدانی کورد کە لەلایەن ڕۆشنبیرانی کوردەوە هان دراوە. لەو سەد کوردەی دەستبەسەر کرابوون، زۆربەیان لە دوای چەند حەوتەیەک ئازاد کران، بەڵام ئیبراهیم عەبدۆ، محەمەد عەلی، عەلی حەمێ زیزێ، ماهۆ ئەحمەد حاجی عەلی و مەحمود مستەفا، بۆ ماوەی شەش مانگ لە بەندیخانەدا هێڵرانەوە.
- لە شوبات ساڵی ١٩٦٤دا، لە گوندی میراتە ‹Mirate›، کە دانیشتووانی کوردن، مامۆستایەکی عەرەب بە ناوی سەمیر جابری، کە ڕازی نەبوو لە گوندێکی بچوکدا بژیێت؛ ڕۆژێک چووە لای بنکەی پۆلیسی ناوچەکە و بانگەشەی ئەوەی کرد کە لەلایەن گوندنشینانەوە هێرشی کراوەتە سەر (تا بەم شێوەیە بۆ قوتابخانەیەکیتر بگوازرێتەوە). لە ڕاستیدا، هیچ شتێکی لەم چەشنە ڕووی نەدابوو. ئەفسەری پۆلیسی ناوچەکە لەبری ئەوەی لێکۆڵینەوە لەبارەی ڕووداوەکە بکات، چووە ناو گوندەکە و بە هەڕەمەکی لە هەر کەسێکی

دەدا و زمانێکـی زبـر و دوور لـە شارسـتانیەتی بەکاردێنـا. دواتـر ئەفسـەرەکە دوو ژنـی گونـدەکـەی هێنایـە ماڵـی موختـاری گونـدەکـە و لـە پێـش چـاوی دانیشـتوانی گونـدەکـە بـە بنـی پێڵاوەکانـی و بـە داری دەسـتەکەی، لـەم دوو ژنـەی دەدا.

*** سیاسەتی پشتێنەی عەرەبی (ئەلحزام ئەلعەرەبی)**

ئـەم سیاسـەتە لەلایـەن حکومـەت و لـە دوای تێکچوونـی پەیوەندییەکانـی نێـوان میـسر و سـووریا لـە ئەیلوولـی ١٩٦١، گیرایەبـەر. ئامانـج لـەم سیاسـەتە بریتـی بـوو لـە داڕشـتنی پلانێـک کـە لەلایـەن حکومەتـە یـەک لـە دوا یەکەکانـی سـووریاوە پیـادە بکرێـت لـە ڕێگـەی گرتنەبـەری ڕێـکاری وەک بەزۆرداڕەکـی تواندنـەوەی کـورد و لەناوبردنیـان لـە ڕێگـەی گواسـتنەوەی دەسـتەجەمعی کـورد، وەرگرتنـەوەی ناسـنامەی سـووریا لـە کـورد، دابەشـکردنی زەوییەکانیـان بەسـەر خێڵـە عەرەبەکانـدا و کۆچـی خێڵـە عەرەبـە نیمچـە-بیابانشـینەکانی سـووریا، بـۆ ناوچـە کوردییـەکان.

لـە ٢٣-٨-١٩٦٢، حکومـەت فەرمانێکـی یاسـایی بـە ژمـارە ٩٣ دەرکـرد بـە مەبەسـتی ئەنجامدانـی سـەرژمێرییەکی ڕێزبەڕانـە لـە ناوچـەی جزیرەی کوردنشـین. ئەم سـەرژمێرییە تەنیـا لەپێنـاو جێبەجێکردنـی سیاسـەتی پشـتێنی عەرەبـی لـەم ناوچەیـەدا ئەنجامـدرا.

تاقمـە فەرمانڕەواکـەی ئەمـڕۆی سـووریا، ئەنجامـە درۆینەکـەی ئـەم سـەرژمێرییەیان خسـتە بـواری جێبەجێکردنـەوە، ئەویـش لـە ڕێگـەی؛ یەکـەم، دەرکردنـی فەرمانێکـی تایبـەت لـە ١٠-٤-١٩٦٦، بـۆ ڕاگواسـتنی ژمارەیەکـی فرەوانـی کـورد؛ دووەم، پـتر لـە ١٠٠،٠٠٠ کـەس لـە مافـی هاووڵاتیبـوون بێبـەش کـران بـە بیانـووی ئـەوەی ناویـان لـە تۆمـاری مەدەنـی سـاڵی ١٩٢٤دا تۆمـار نەکرابـوو؛ سـێیەم، گەمـارۆی ئابـوری خستەسـەر ئـەم ناوچەیـە؛ چـوارەم، کـورد بـە بـێ بیانـوو و بـە هەڕەمەکـی دەسـتگیر دەکـران تـا بـەم شـێوەیە کـورد بترسـێنرێن و سـووریا بەجێبهێڵـن؛ هـەروەک چـۆن لـە ٢١-٨-١٩٦٦دا، ١٥٠ کـورد بـۆ مـاوەی نـۆ مانـگ بـێ هیـچ تۆمەتێـک و دادگاییکردنێـک، خرانـە بەندیخانـە و ئەشـکەنجەدران.

حکومـەت زۆربـەی کوردەکانـی ئـەم ناوچەیـەی بـە ‹پەنابـەر› یـان ‹بێگانـە›

هەژمار دەکات؛ چەندین خێزان لێکجیا کراونەتەوە. ئەم نموونانەی خوارەوە بە شێوەیەکی هەڕەمەکی هەڵبژێردراون و خراونەتەڕوو، چونکە بە هەزاران نموونەی لەم شێوەیە هەن:

بۆ نموونە: حوسێن داود (Husain Daud)، هاوڵاتی سووریایە، کەچی باب، دایک و براکانی بە بێگانە هەژمار کراون. ئەحمەد شەوزی (Ahmed Shouzi)، کە خەڵکی قامشلۆیە، بەشێک لە ئەندامانی خێزانەکەی بە بێگانە هەژمار کراون؛ مەلا تاهیر چەند کوڕێکی بە بێگانە هەژمار کراون لە کاتێکدا خۆی ناسنامەی سووری هەیە. خەڵکێکی زۆر کە لە سوپادا خزمەتیان کردووە یان لە قوتابخانەی دواناوەندی بوونە، بە بێگانە هەژمارکراون؛ بۆ نموونە، جەمیل میکران کە یاساناس و مامۆستای قوتابخانەیە و ئەندامی یەکێک لە کۆمیتەکانی سەرژمێری ساڵی ١٩٦٢ بووە، مافی هاوڵاتیبوونی لێ زەوتکراوە و بە بێگانە پۆلێن کراوە. هەندێکجار تەواوی دانیشتوانی گوندێک لە مافی هاوڵاتیبوون بێبەشکراون؛ بۆ نموونە ،گوندی ‹حاج ناسر› (نزیکەی ٥٠٠ کەس)، گوندی هیلۆلی ‹Hiloly›، (نزیکەی ١٥٠٠ کەس)، بەشێک لە گوندنشینانی گوندی غەزالیک (Ghezalike)، ترپەسپی (Tirbe Sippi)، هەندێك لە دانیشتوانی گوندی کامچیلتە (Kamichlte)، دەرکرانە تورکیا، بەڵام حکومەتی تورکیا ئەم کەسانەی وەرنەگرت بە بیانووی ئەوەی هاوڵاتی تورکیا نین.

لە ڕاستیدا، سەرژمێرییەکە دەریخست ژمارەی ئەو عەرەبانەی لە ساڵی ١٩٢٤دا ناویان تۆمار نەکراوە، ڕێژەیان گەلێک زۆرترە لە ژمارەی کوردە تۆمار نەکراوەکان، بەڵام حکومەت بڕیاریدا لە پلانەکەی بەردەوام بێت و ڕایگەیاند لە کۆمیتەکانی تایبەت بە سەرژمێریدا هەندێك فەرمانبەر هەبوونە کە لەگەڵ کورد هاوسۆزیان هەیە و لە ٢٨-٨-١٩٦٦دا ڕایگەیاند وەزارەتی ناوخۆ لێکۆڵینەوە لەسەر تۆمارەکانی تایبەت بە خۆی دەکات. ئەمەش بووە هۆی ئەوەی مافی هاوڵاتیبوون لە پتر لە ١٥٠،٠٠٠ کوردیتر وەربگیرێتەوە.

ئەمانەی خوارەوە کۆمەڵێک ڕوونکردنەوەی کورتن دەربارەی ئەو بۆچوونانەی کە لە بەرگی چوارەمدا هاتوون:

- شێخ دەهام ئەلهادی، سەرۆکی خێڵی شەمەڕ، بە پشتیوانی حکومەت و بەزۆر دەستی بەسەر سێ گوندی کورددا (شەبەک، ئەبرا و کافر دینە) گرتووە و چوار جوتیاری کوشتووە و چواریتری بریندار کردووە؛ بێ ئەوەی ڕووبەڕووی هیچ لێپێچینەوەیەک ببێتەوە.
- حکومەت دانیشتوانی نزیکەی ١٠٠ گوندی کوردی سەر سنوورەکان (بە درێژایی ١٥ کیلۆمەتر لەسەر سنوور) ئاگادار کردووەتەوە کە گوندەکانیان چۆڵ بکەن. کەچی حکومەتی سۆشیالیستی!! هێندە سەخی نییە پێیان بڵێت بۆ کوێ بڕۆن و چۆن بڕۆن؟ کەمپێکیشی بۆ ئەو کەسانە ئامادە نەکردووە، تەنانەت ئەگەر کەمپەکە دووریش بێ.
- کۆمیسیۆنی چاکسازیی زەوی، مۆڵەتی بە جوتیارانی گوندی ‹عەلی فارۆ› نەداوە زەویەکانیان بکێڵن، بە بیانووی ئەوەی گوندەکەیان کەوتووەتە ناو ناوچەی پشتێنەی عەرەب.
- لە ساڵی ١٩٦٧دا حکومەت دەستی بەسەر زەویی جوتیارانی گوندەکانی ‹تەل جەمیل›، ‹گر کافک› و ‹گر زیارەت›، گرت. ئەم زەویانە بە پێی سیستەمی چاکسازی زەوی لە ساڵی ١٩٥٩دا بەسەر ئەم جوتیارانەدا دابەشکرا بوون. دواتر حکومەت ئەم زەویانەی بەخشییە شێخە دەربەگەکانی عەرەب.
- لە کانوونی دووەمی ساڵی ١٩٦٧دا، جوتیارانی کوردی گوندی ‹خەراب کورت› کە دەکەوێتە نزیک قامشلۆ زەوییەکانیان زەوتکرا، چونکە ئەو زەویانە دەکەوتنە چوارچێوەی پشتێنی عەرەب. دواتر کۆمیسیۆنی چاکسازی زەوی، ئەم زەویانەی بە کرێ دایە زەویدارێکی گەورەی عەرەب بە ناوی جۆرج زینیب (George Zizinb) و ئەم کەسەش ڕەتیکردەوە چاوی بە شاندێکی جوتیارانی خاوەنی زەوییەکان بکەوێت. مرۆڤ هەزر لەوە دەکاتەوە ئەمە چ جۆرە سۆشیالیستێکە کە پشتیوانی لە دەرەبەگەکان لە دژی جوتیاران دەکات.

چەندین گوند هەن هاوشێوەی گوندەکانی سەرەوە لە خاوەنە یاساییەکانیان زەوتکراون و لەلایەن خودی کۆمیسیۆنی چاکسازیی زەوییەوە نەخراونەتە کار (exploited). لە کاتێکدا جوتیاری کورد لە قاتوقڕی و بارودۆخی سەختی ژیاندا دەژین، ئەم گوندانە یان بە کرێ دراونەتە زەویدارە دەوڵەمەندەکان یان بێ سوود بەجێهێڵراون.

- لە ٢٥-١٢-١٩٦٦، جوتیاری کورد شاندێکیان بۆلای سەرۆک کۆمار نارد، تا گلەیی لەو ڕەفتارە نادادپەروەرانە و ناخۆشە بکەن کە لەگەڵیاندا ئەنجام دەدرێت. سەرۆک ڕەتیکردەوە بیانبێنێت یان داواکەیان قبوڵ بکات.
- لە ساڵی ١٩٦٥دا، بەڕێوەبەری ناحیەی جەل ئاغا (Jel Agha) کە شارێکی کوردییە، چەندین گوندنشینی دەستبەسەر کرد (ئافرەتیشیان تێدابوو) و گشتیانی بە ڕووتی پێکەوە گرێدا و بە دڕندانە لێیاندرا و ئەشکەنجە دران.
- لە ٧-٨-١٩٦٦، بەڕێوەبەری ناحیەی عامودا، لە بەرەبەیانی، بە بیانووی ئەنجامدانی کاری قاچاغچێتی، هێرشی کردە سەر چەند خانوویەک، دەرگا و پەنجەرەکانی شکاند و دەیقیڕاند و منداڵەکانی دەترساند، دواتر پیاو و هاوسەرەکانیان دەستبەسەر کرد و لە بەندیخانەی ناوچەکەدا ئەشکەنجە دران. دواتر بەڕێوەبەری ناحیەکە سەری ئافرەتی ئەم پیاوانەی تراشی (عزەدین جەلی، بەشیر جوان، خەلیل کالحوزەیرانی ، محەمەد عەلی باشی و محەمەد سەبوها).
- لە هەمان کات و لە ساڵی ١٩٦٦دا، ئەفسەرانی گومرک ئافرەتێکیان لە ‹دەرباسیا› (Derbasia) لە کاتی پشکنینی ماڵەکەیدا کوشت، دوای ئەوەی بە دڕندانەترین شێوە ئەشکەنجەیاندا.

دواییین ڕووداوەکانی ئەیلوولی ١٩٦٧

- سیاسەتی پشتێنی عەرەب، بەرفراونکرا تا ناوچە کوردییەکانی وەک کورداغ، عەین عەرەب و شارە کوردییەکانی دیکە بگرێتەوە.
- لە حوزەیرانی ١٩٦٧دا، ڕۆژنامەی ‹ئەلسەورە›ی سەر بە بەعسییەکان، بڕیارێکی وەزارەتی ناوخۆی بڵاوکردەوە کە ناوی سێ گوندی کوردی بۆ ناوی عەرەبی گۆڕیوە ، ئەوانیش ئەمانە بوون:
- ‹تەل جیهان› بووە بە ‹تەل جیهاد›.
- ‹شۆریک› (Shorik) بووە بە یەرموک.
- ‹چاغیر بازار› (Chaghir Bazzar) بووە بە ‹هیتن› (Hittin).

(بێ گومان، ئەمەش سەرکەوتنێکی شکۆدارە بۆ نەتەوەی عەرەب).

- زۆر خێزانی کورد بەرەو تورکیا کۆچیان کرد؛ بۆ نموونە، خالید بەکر، موسلم هیلۆ و بوزۆ دودکی (هەرسێکیان بران) لە گوندێکی نزیک سەرێ کانی؛ حەجی محەمەد سەعید لە گوندی ‹تەل عابود›، نزیک دەرباسیا؛ ‹ئاغاش› لە گوندی ‹هوبکانلی›، نزیک عەفرین.
- نووسینگەی بەرژەوەندی کشتوکاڵی (Agricultural Interests) کە لەلایەن کۆمیسیۆنی چاکسازیی زەوییەوە لە حەسەکە دامەزرابوو، دەستیکرد بە کێڵانی گشت ئەو زەویانەی لەلایەن حکومەتەوە زەوتکرابوو و دەکەوتە ناو پشتێنی عەرەب. هەروەها ئەم نووسینگەیە گشت زەویەکانی ‹بهور› (Bhor)ی کێڵا، تا کوردی ئەم ناوچەیە لە لەوەڕگاکان بێبەش بکات و بەمجۆرەش نەتوانن مەڕومااڵت بەخێو بکەن.

*** وتاری ڕۆژنامەی ‹ئەلمونازل›**

ئەمەی خوارەوە دەقی وتارێکە کە لە ناوەڕاستی مانگی کانوونی یەکەمی ١٩٦٦دا لە ڕۆژنامەی ئەلمونازل ژمارە ١١، زمانحاڵی سەرکردایەتی نێودەوڵەتی ‹پارتی سۆشیالیستی بەعسی عەرەبی›یە، بڵاوبووەتەوە. خوێنەر تێبینی ئەوە دەکات بەعسییەکان بێوچان هەوڵ دەدەن سیاسەتە ڕەگەزپەرەستیەکەیان، سیاسەتی پشتێنی

عـەرەب، بـە پەسـەندکراوترین شـێواز بخەنـەڕوو و سیاسـەتەکە بـە ‹پێشـنیازی دامەزراندنی کێڵگەکانـی سـەر بـە دەوڵـەت لـە جزیـرە› نـاو نـراوە.

دەقی وتارەکە:

پێشنیازی بنیاتنانی کێڵگەی میری لە جزیرە

ئـەو مەترسـییەی تـا هەنوکـەش لـە باکـووری عێـراق هەڕەشـە لـە نەتـەوەی عەرەبمـان دەکات، لـەم چەنـد سـاڵەی دواییـدا لـە پارێـزگای جزیـرەش خـۆی مـەڵاس داوە. ئـەم هەڕەشـە و مەترسـییانە لـە دەسـتکردی ئیمپریالیسـتەکانە. زۆر پێویسـتە مامەڵـە لەگـەڵ ئـەم کێشـەیەدا بکرێـت، چونکـە ئـەم کێشـەیە لەلایـەن حکومەتەکانـی ڕابـردووە پشـتگوێ خـراوە و نەیانتوانیـوە چارەسـەرییەکی ڕیشـەیی بـۆ ئـەم کێشـەیە بدۆزنـەوە. ئـەم ڕاپۆرتـەی خـوارەوە لەلایـەن نووسـینگەی نیشـتیمانی جوتیـاران (National Peasent Bureau) بڵاوکراوەتـەوە و ئـەو ڕێکارانـە دەخاتـەڕوو کـە گیراونەتەبـەر و ڕاسـپاردەکانیان دەخەنـەڕوو تـا لـە داهاتوییەکـی نزیکـدا جێبەجـێ بکرێـن:

«لـە نێـوان ١٣-٢٩-١١-١٩٦٠، هـاوڕێ نـازم جمعـە لەلایـەن نووسـینگەی نیشـتیمانی جوتیارانـەوە بـەڕەو جزیـرە نێـردرا تـا لەسـەر ڕاپۆرتەکـەی لقـی جزیـرەی پارتـی [سۆشیالیسـتی بەعسـی عەرەبـی] بـە ناونیشـانی «هێلـە سـەرەکییەکانی دامەزراندنـی کێڵگەکانـی سـەر بـە دەوڵـەت لـە جزیـرە››، لەگـەڵ سـەرکردە و پارێـزگاری [جزیـرە] گفتوگـۆ بکـەن. دوای گفتوگـۆکان، بـە پێویسـت زانـرا زۆر زەروورە کێڵگـە زەوتکراوەکانـی سـاڵی ١٩٦٦-٦٧ و زەوییەکانـی سـەر بـە دەوڵـەت بەکاربهێنرێـن››.

وتارەکـە بـەردەوام دەبێـت و بیرۆکەیـەک لەسـەر لایەنـی سروشـتی، بەرهەمهێنـەر، کۆمەڵایەتـی و سیاسـی پارێزگاکـە دەخاتـەڕوو.

لایەنی سیاسی پارێزگاکە:

لەم ناوچەیەدا [سیستەمی] دەرەبەگایەتی زاڵە، ئەمەش پەیوەندی بە ئیمپریالیسەکانەوە هەیە. دانیشتوانی ناوچەکە بە پلەی یەکەم غەیرە عەرەبن و کوردن کە بە پاڵپشتی ئیمپریالیستەکان گشت هەوڵی خۆیان وەگەڕخستووە بۆ دامەزراندنی دەوڵەتێکی نەتەوەیی لەسەر سنووری باکووری وڵاتەکەمان. هەروەها ئەوان خەریکی پیلانگێڕی و سیخوڕی کردن، ئەمەش کارێکی ئاسانە بەهۆی سروشتی سنووری ئەم ناوچەیە و بەهۆی ئەوەی کورد لە ناوچەکانی دراوسێی ئەم ناوچەیە لە ئێران و تورکیا نیشتەجێن. ئێمە لەو بڕوایەداین لەوپەڕی پێویستیدایە ئەم ناوچانە تەعریب بکرێن، ئەمەش تەنیا ڕێکاری دڵنیاکەرەوەیە بۆ پاراستنی سنووری وڵات و ئەمنیەتی دەوڵەتەکەمان. بەگشتی مرۆڤ دەزانێت بە ئاسانی هاتووچۆکردن لە نێوان سنووری ئێمە و تورکیا دەبێتە هۆی هاندانی سیخوڕیکردنی کورد و کۆچکردنی کوردی زۆرتر لە تورکیاوە [بۆ سووریا]، چونکە دانیشتووی ئەم سنوورانە لە دیوی تورکیاوە کوردن، ئەمەش دەبێتە هۆی ئەوەی بەبەردەوامی هێرش و مەترسی بۆ سەر نەتەوەی شکۆداری عەرەب دروست بکرێت؛ ئەم ناوچانە لە ڕووی کشتوکاڵی و پیشەسازییەوە زۆر گرنگن، بە تایبەتیش لە دوای دۆزینەوەی نەوت لەم ناوچەیەدا.

حاڵیحازر، ئەم ڕێکارانەی خوارەوە لەلایەن دەسەڵاتی خۆجێیی و پارتی [سۆشیالیستی بەعسی عەرەبی]یەوە جێبەجێ کراون:

١. پارێزگار، پێش هاتنی وەرزی کێڵان و چاندنی دانەوێڵە، ئاگادارییەکی دەرکردووە نابێت ئەو زەویانەی دەکەونە ناو پشتێنی عەربیەوە [لەلایەن کوردەوە] بکێڵدرێن.

٢. نووسینگەی زەویە دەست بەسەرگیراوەکان و مومتەلەکاتی دەوڵەت نەخشەیەکی لەبارەی ناوچەکانی پشتێنی عەرەبی کێشاوە و دەخرێتە بەردەم سەرکردایەتی حیزب.

٣. نووسینگەی چاکسازیی زەوی پلانێکی بۆ گواستنەوەی ٤٠٠٠ خێزانی [کوردی] دانیشتووی گوندەکانی ناو پشتێنی عەرەبی ئامادە کردووە تا لە ناوچەکانی دەرەوەی

پشتێن نیشتەجێ بکرێن. ئەم کارەش دەکرێ بە ئاسانی و بەبێ هیچ گرفتێک ئەنجام بدرێت. نزیکەی ٥٠٠٠ خێزانیتریش هەن کە خاوەن زەوییەکانن و ناکرێت بەبێ پلانی حکومەت و ئاسانکاریکردن لەلایەن حکومەتەوە بە ئاسانی بگوازرێنەوە. نزیکەی ٢٥٠ هەزار بێگانەش هەن (بە گوێرەی سەرژمێری ساڵی ١٩٦٢).

٤. بۆچوونی حیزب و دەسەڵاتدارە خۆجییەکان لەبارەی ئەم بێگانانەوە ئەوەیە کە بە هەموو شیوازێک گرفتیان بۆ دروست بکرێت و هێزیان لە دژ بەکار بهێنرێت تا ناوچە سنووریيەکان چۆڵ بکەن. نابێ بە هیچ جۆرێک ئەو کەسانە دابمەزرێن و مۆڵەتی نیشتەجێ بوونی کاتیان بۆ دەربکرێ تا ورده وردە ئەم ناوچانە چۆڵبکەن و بۆ ماوەی پێنج ساڵ بۆ دەرەوەی سووریا کۆچ بکەن.

٥. حیزب و یەکێتی جوتیاران هاوکاریی یەکتر دەکەن بۆ دۆزینەوەی ئەو کەسانەی بڕوای پتەویان بە ناسیۆنالیزمی عەرەبی هەیە و وەک کرێکاری چەکدار لە ناوچەی پشتێندا دادەمەزرێن.

٦. بەڕێوەبردنی سیمیناری جەماوەری بۆ ئاگادارکردنەوەی خەڵک لەو بڕیارانە و ئاگادارکردنەوەیان لە مەترسییەکانی دەرەبەگایەتی و ئیمپریالیزم.

دوای گفتوگۆکردن لەسەر بابەتەکانی سەرەوە، نووسینگەی نیشتیمانی جوتیاران ئەم خاڵانەی خوارەوەی ڕاگەیاند:

ا ئۆلتیماتۆمی دەسەڵاتدارانی خۆجێیی بۆ دانیشتوانی [ناوچەی پشتێنەی عەرەبی] کاری ئەم نووسینگەیەی ئاسانکردووە و بۆچوونیان بریتییە لەوەی قەرەبووی خاوەن زەوییەکان بکرێتەوە [ئەوانەی عەرەبن] بە بەخشینی زەوییەکانی دەوڵەت لە ناوچەی جزیرە بەو کەسانەی خاوەن گوندی خۆیانن [واتە تەواوی گوندەکە موڵکی شەخسی ئەوانە]، بەڵام ژمارەی ئەو گوندانەی دەستیان بەسەردا گیراوە ٣١٩ گوندن و ژمارەی گوندە شەخسییەکان ٦٦ گوندن. ئەمەش گرفتی زۆر دروست دەکات. بۆیە ئێمە، نووسینگەی نیشتیمانی جوتیاران ئەم پێشنیازانەی خوارەوە دەخەینەڕوو:

١. دەرکردنی بڕیارێکی حکومی کە گشت زەوییەکانی ئەم ناوچەیە دەستی بەسەردا بگیرێت و حکومەت ئەم زەویانە بە هەر شێوازێک بێت بەکار بهێنێت؛ چونکە ناکرێت بارودۆخەکە بەم شێوەیە بەردەوام بێت و ناکرێت و ناشبێت گوندەکانی دەوڵەت بە گوندە شەخسییەکان ئاڵۆگۆڕ بکرێن، بە تایبەتی ئەو گوندە شەخسیانەی هی غەیرە عەرەبەکانن.

٢. گۆڕینی سروشتی دانیشتووانی ناوچەکە لە ڕێگەی گواستنەوەی دانیشتووانەکەی و ڕاگواستنی غەیرە عەرەبەکانی دانیشتووی سەر سنوورەکان.

چەند سەرنجێک لەسەر ئەم وتارە:

هیچ پێویست ناکات سەرکۆنەی ئەم وتارە بکەین، چونکە خودی وتارەکە بە خستنەڕووی کۆمەڵێک حەقیقەتی شێوێنراو و گاڵتەئامێز سەرکۆنەی خۆی دەکات.

- لە تەواوی مێژووی سووریادا تەنیا یەک حاڵەتی سیخوڕیکردن بۆ هیچ هێز و دەوڵەتێکی ناوچەکە نادۆزرێتەوە.
- هەر لە ساڵی ١٩٤٥ەوە، سروشتی سنووری نێوان سووریا و تورکیا، یەکێک لە بەربەستەکانی بەردەم هاتوچۆکردنی دانیشتووانی ئەم ناوچەیە بووە، تا بەمجۆرە ڕێگریی بکرێت لە پەیوەندیی نێوان کوردی هەردوودیوی سنوور. ئەم سنووره یەکێکە لە تووندترین سنووره‌کانی جیهان، چونکە هەر لە ساڵی ١٩٤٥ەوە، سێ هێڵی تێلدڕ کێشراون و کێڵگەیەکی مین لە نێوان سنووری سووریا و تورکیا چێنراوە. کەواتە سیخوڕیکردن و کۆچی کورد بۆ ناو سووریا، بابەتێکە دووره لە ڕاستی.
- لەبارەی تۆتبارکردنە گاڵتەجارییەکە، گوایە کورد هەمیشە پەیوەندیان لەگەڵ ئیمپریالیستەکاندا هەبووە؛ ئەمە خەسڵەتی گشت ئەو حکومەتانەیە کە کێماسیان لە سیستەمی [حوکمڕانی] خۆیاندا هەیە؛ لە سیاستەکانیاندا شکستیان هێناوە و ڕژێمەکەیان ڕۆژ لە دوای ڕۆژ ناپەسەند دەبێت، گشت ئەم هۆکارانەش وا دەکەن ئەم حکومەتانە بە دوای دەروازیەک بۆ خۆ دەربازکردن [لە کێماسییەکانی ناوخۆدا] بگەڕێن.

- ساکارترین حەقیقەت ئەوەیە کە ئەو کەسانەی لەناو حکومەتی سووریادا بەرپرسی دارشتنی ئەم جۆرە سیاسەتانەن نەژاد پەرستن و لە ڕووی دەروونییەوە نەخۆشن.

لە کۆتایدا، هیواداریین هەر کەسێکی هزر-دیموکرات لەم جیهانەدا، دەنگی خۆی بخاتە پاڵ دەنگی کوردە بێ پاڵپشتەکانی سووریا بۆ ڕاگرتنی ئەم هێرشە نەژادپەرستانە لەسەر مافە سەرتاییەکانی کورد و یارمەتیان بدەن تا مافی مرۆیی، نەتەوەیی و کلتوریی خۆیان دەستەبەر بکەن، کە لە ڕاستیدا لەم ڕۆژگارەدا ئەم مافانە کەمترین مافن. هەروەها ڕێگری بکەن لە جیاکاری نەژادی، نەهێشتنی سەرکوتکردنی نەتەوەیی، مافی چاپکردن بە کوردی، خوێندن بە زمانی کوردی لەو ناوچانەی کە دانیشتووانی کوردن، دەستەبەرکردنی ئازادی سیاسی، مەدەنی، کۆمەڵایەتی و ئابوری.

پەنابەری کورد لە سوید

١٠ی کانوونی یەکەمی ١٩٧٠

بیستەمین ساڵوەگەری جارنامەی گەردوونی مافی مرۆڤ و یەکەمین ڕۆژ لە ساڵی مافە نێودەوڵەتییەکانی مرۆڤ.

کێشەی کورد لە سووریا (ل ١٨-٤٠)

پلانی جینۆسایدکردنی کەمینەیەک

نووسینی: عیسمەت شەریف وانلی

چاپکراو لەلایەن: کۆمیتەی بەرگریکردن لە مافی کورد

کانوونی دووەمی ١٩٦٨

داواکاریی بۆ:

حکومەتەکان

گشت ئەو کەسانەی بڕوایان بە مافی مرۆڤ هەیە

پارتە سیاسییەکان

گەنجان، ئافرەتان، قوتابیان، ڕێکخراوە نەتەوەیی و نێودەوڵەتییەکان

یەکێتیە بازرگانییەکان لە سەرتاسەری جیهاندا

بۆ ناردنی ناڕەزایی دەربڕین لەهەمبەر:

حکومەتی سووریا

کۆمەڵەی عەرەبی

نەتەوە یەکگرتووەکان

کۆمەڵەی مافی مرۆڤ

لەپێناو پاراستنی کەمینەی کورد لە سووریا لە لەناوبردنیان وەک کۆمەڵەیەکی نەژادیی و کلتوریی.

هیوادارین حکومەتی سووریا پلانی جینۆسایدکردنی [کورد] بوەستێنیت.

کۆمیتەی بەرگریکردن لە مافی کورد

بارودۆخی تراژیدی کوردی سووریا

ئاماری گشتی

ژمارەی کوردی سووریا نزیکەی نیو ملیۆن کەسە (١٠٪ی کۆی گشتی دانیشتوانی سووریا). بە گشتی کورد لە سێ ناوچەی سەرەکی لە باکووری سووریا نیشتەجێن:

- هەرێمی جزیرە، کە بەشی باکووری پارێزگای حەسەکەیە و دەکەوێتە باکووری ڕۆژهەڵاتی سووریا و نزیکەی ٣٠٠،٠٠٠ کورد لەم ناوچەیەدا نیشتەجێن (کۆی گشتی دانیشتوانی ئەم پارێزگایە ٣٩٠،٠٠٠ کەسە).
- هەرێمی کورداغ، کە دەکەوێتە باکووری ڕۆژئاوای حەلەب، گشت دانیشتوانەکەی کوردن و نزیکەی ١١٠،٠٠٠ کەسن.
- هەرێمی عەین عەرەب کە دەکەوێتە باکووری ڕۆژهەڵاتی حەلەب؛ نزیکەی ٥٠،٠٠٠ کورد تێیدا نیشتەجێن.

هەرسێ هەرێمەکە بە سنووری تورکیا و کوردی تورکیاوە گرێدراون. هەروەها کەمینەیتری کوردیش هەن کە لە ناوچەکانی دیکەی سووریا دەژین، بۆ نموونە، نزیکەی ١٢٠٠٠ کورد لە دیمەشق نیشتەجێن. کورداغ تەنیا ناوچەی شاخاویی سوورییایە و کورد تێیدا نیشتەجێن.

زۆربەی هەرە زۆری کوردی سووریا جوتیارن (نزیکەی ٨٠٪). بەهۆی کاری ئەم جوتیارانەوە هەرێمی جزیرە بووە بە سەبەتەی خۆراک (bread-basket)ی گشت سووریا، بەڵام کوردی شارنشینیش هەن کە لە پێنج شاردا نیشتەجێن و چوار لەم شارانە سەر بە هەرێمی جزیرەن کە بریتین لە: قامشلۆ (٤٠،٠٠٠ دانیشتوو)، عامودا (١٥،٠٠٠)، دەرباسیا (١٥،٠٠٠) و دێرک (٦،٠٠٠) کە لە سنووری عێراق نزیکە. پێنجەم شار، عەفرینە (نزیکەی ١٨،٠٠٠ کورد) کە سەر بە هەرێمی کورداغە. پیشەی کوردە شارنشینەکان بازرگانی بچووک وکاری دەستییە.

بۆ ماوەی چەندین سەدەیە کورد لەم هەرێمانەدا نیشتەجێن. ئەوان بەهۆی ڕێککەوتنی نێوان فەرەنسا و تورکیا لە لەندەن لە ٩ی ئاداری ١٩٢١، لە کوردستانی

عوسمانی جیابوونەوە؛ ڕێککەوتنێک کە سنووری کانی تورکیای کەمالیست و دەوڵەتی سووریای نوێی لە ژێر ئینتیدابی فەرەنسیدا، داڕشت.

پارتی دیموکراتی کوردستان-سووریا (پ.د.ک-س)

لە ساڵی ١٩٦٧ دا پارتی دیموکراتی کوردستان لە سووریا (پ.د.ک-س) دامەزرا، بە پێی پرۆگرامێک کە ئامانجەکەی بریتی بوو لە دەستەبەرکردنی مافە کلتوریەکانی کورد لە چوارچێوەی گەلی سووریادا. هەروەها ئەم پارتە بۆ بەدیهێنانی چاکسازی لە زەوی و دامەزراندنی ڕژێمێکی دیموکراتی لە دیمەشق هەوڵیدا کە سەرتاسەری وڵات لە خۆ بگرێت. لە ساڵی ١٩٥٩دا، زۆرێک لە سەرکردە و ئەندامانی ئەم حیزبە دەستگیر کران و ئەشکەنجە دران و بەوە تۆمەتبارکران کە لەپێناو دامەزراندنی کوردستانی سەربەخۆ تێکۆشاون. ئەمەش لە ژێر دەسەڵاتی U. R. A[کۆماری عەرەبی یەکگرتوو] ڕوویدا (ڕژێمی کۆلۆنێل سەراج).

پلان بۆ جینۆسایدێکی یاسایی

لە ساڵی ١٩٦١، دوای جیابوونەوەی سووریا لە میسر، ڕژێمی نوێی سووریا (قودسی عەزم) ئەم هەنگاوانەی خوارەوەی بۆ سڕینەوەی گەلی کورد لە سووریا وەک گروپێکی ئەتنیی و کەمایەتی نەتەوەیی، گرتەبەر:

- داڕشتنی ئەو پلانەی بە فەرمی بە «پشتێنی عەرەبی» ناو دەبردرێت لە ناوچەی جەزیرە (بڕوانە خوارەوە)، لە ساڵی ١٩٦٢؛
- بڕیاری یاسایی ژمارە ٩٣، لە ١٩٦٢/٨/٢٣، بۆ ڕێزپەڕکردنی سەرژمێری دانیشتووان لە ناوچەی جەزیرە. سەرژمێریەکە لە مانگی تشرینی دووەمی هەمان ساڵ ئەنجام درا. بە گوێرەی ئەنجامە دەستکاریکراوەکانی ئەم سەرژمێریە، ژمارەیەکی بەرچاوەی کورد لە مافی بوون بە هاووڵاتی سووری بێبەش کران (بڕوانە خوارەوە)؛
- هەڵمەتێکی فرەوانی سەرکوتکردنی سەرتاسەری و جیاکاری ڕەگەزی لە دژی کورد بەرپا کرا (بڕوانە خوارەوە).

بڕیاردرا ئەم پلانانەی سەرەوە بابەتی نەتەوەییەن و گشت حکومەتە یەک لە دوا یەکەکانی سووریا پێویستە ڕەچاوی بکەن. بۆ هەڵگیرساندنی ڕقی نەتەوەیی لەلایەن زۆرینەی عەرەب لە دژی دانیشتوانی کورد، هەڵمەتێکی چڕی پڕوپاگەندە لە ڕۆژنامە عەرەبیەکانی سووریا بۆ ئەم مەبەستە ئەنجام دراوە.

لە ژێر دەسەڵاتی بەعسییەکاندا

بەعسییەکان لە ئاداری ١٩٦٣ و لە ڕێگەی کودەتای سەربازییەوە لە سووریا دەسەڵاتیان گرتە دەست. هەرەوها سیستەمێکی تاک پارتی دیکتاتۆریان دامەزراندووە کە نوێنەرایەتی تاقمێکی بچووکی عەرەبە ناسیۆنالیستە شۆڤێنییەکان دەکات و گشت ئازادییە دیموکراتیکەکانیان قەدەغە کردووە و ئەم پلانەی سەرەوەیان گرتەبەر و فرەوانیان کردووە و بە شێوەیەکی بەرچاو بارودۆخی کوردیان بەرەو دۆخێکی خراپتر بردووە. هەروەها لە پاییزی ساڵی ١٩٦٣دا، سوپایەکی گەڕان و پشکنینیان بەرەو کوردستانی عێراق نارد. ئەم چالاکییە پشتگیریی سەربازی، سیاسی و ئابووریبە بۆ بەعسییەکانی عێراق لە دژی شۆڕشی کورد. ئەوان بەردەوامن لە حوکمکردنی سووریا و داڕشتنی پلانی فاشیستانە بۆ لەناوبردنی کوردی ئەم وڵاتە. بەرنامەی ئەوان کە بە «سۆشیالیزمی عەرەب›› ناو دەبردرێت تەنیا ڕووکەشێکی ئایدیۆلۆژیانەیە. ئەمەی خوارەوە بریتییە لە بارودۆخی کوردی سووریا لە کانوونی یەکەمی ١٩٦٧دا، واتە دوای پتر لە چوار ساڵ حوکمڕانی بەعسییەکان:

پلانی پشتێنەی عەرەب

بە پێی ڕۆژنامە عەرەبیەکان، پلانەکە لە بنەڕەتدا «بۆ پاراستنی عەرەبیزم لە جزیرەدا›› داڕێژراوە؛ بە واتایەکیتر بۆ لەناوبردنی دانیشتووانی کوردی ئەم ناوچانە، واتە گرنگترین و دەوڵەمەندترین ناوچەی وڵات. گشت کوردانی لادێنشین کە بەدرێژایی سنووری نێوان تورکیا و عێراقدا دەژین پێویستە بە زەبری هێز ئەم ناوچانە بەجێبێڵن. ئەم جوتیارانە یان دەبێ بەرەوە وڵاتێکیتر کۆچ بکەن؛ یان لەلایەن حکومەتەوە بە شێوەی کۆمەڵ بگوازرێنەوە بۆ ناوچەی ئەلراد، یان بۆ ناوچە بیابانییەکانی حەسەکە.

واتـە ئـەو شـۆینەی زۆر بـە سـەختی ڕووەک تێیـدا دەڕوێـت، ئەمـەش بەهـۆی سروشـتی سـووری خـاک لـەو ناوچەیـەدا و کەمـی سـەرچاوەکانی ئـاو. عەرەبـە بەدەوییـەکان «فەلاحیـن›› لـە ناوچەکانـی دیکـەوە هێـنراون تـا لـە گونـدی کـورد نیشـتەجێ بکرێـن.

ناوچـەی «پشـتێنی عـەرەب›› کـە لەلایەن حکومەتـەوە دیار کـراوە، لە جزیرەوە دەسـت پێـدەکات بـە درێژایـی شریتێـک لە زەوی بەراو و خـاوەن بەرهەمی کشـتوکاڵی بە پیت درێژ دەبێتـەوە، واتـە بـە درێژایـی ٢٨ کیلۆمەتـر لەگـەڵ سـنووری تورکیا و بـە پانـی ١٠ کیلۆمەتر بـۆ نـاو سـووریا. پێویسـت بـوو قوڵاییەکـە ١٥ کیلۆمەتـر بێـت؛ بـەڵام بەهـۆی دۆزینـەوەی نـەوت، لەلایـەن ڕۆژنامەکانـی عەرەبـی سـووریاوە وەها نووسراوە کە «پێویسـتە سێگۆشـەی نـەوت بـۆ عـەرەب پارێـزراو بێـت››. بۆیـە ئـەم قوڵاییـە کـەم کرایەوە. ژمارەی گونـدی کورد لەم ناوچەیە ٣٣٢ گوندە. ژمارەی گشـتی دانیشـتوان نزیکەی ١٤٠،٠٠٠ دانیشـتووە. گشـتیان جوتیـار و وەرزێـر و خـاوەن مووڵکـی بچوکـن. ژمارەیەکـی زۆر کەمیـان خـاوەن مووڵکـی گـەورەن. دوای دامەزراندنـی ڕژێمـی بەعـس، پ.د.ک-س، زۆر بـە ڕوونـی ئەمەیـان دەربڕی کـە کـورد بـە تەواوەتـی پشـتگیریی لـە چاکسـازیی زەوی دەکات، بـەڵام پێویسـتە زەوەی بـۆ جوتیـارەکان بگەڕێتـەوە. حکومـەت ئـەوەی ڕەتکـردەوە کـە نوێنەرێکـی ئـەم حیزبە یان نوێنـەری جوتیـارەکان لـە [لێژنەی چاکسـازی زەویـدا] هەبێت، ئـەوان بەو هیوایـە هاتبوونە دیمەشـق بۆئـەوەی بتوانـن لەگـەڵ بەرپرسـان لەسـەر ئـەم بابەتـە گفتوگـۆ بکـەن. دەهـام ئەلهـادی لەگـەڵ سـەرۆک [عەشـیرەتەکانی دیکـە] و عەشـیرەتی کۆچەریـی شـەمەڕ لـەم دۆخـە سـوودمەند بوونـە و بـە زەبری هێز دەسـتیان بەسـەر هەندێك لـە گوندەکانی کورددا گرتـووە. ئەویـش زۆرتـر لـە ڕێگـەی یارمەتـی هێـزە ئەمنییەکانی سـووریاوە.

کاتێـک بەعسـییەکان بـە خەسـتر دەسـتیان کـرد بـە پەیڕەوکردنـی ئـەو سیاسـەتەی کـە ئـەوان بـە «سۆشـیالیزمی عـەرەب›› نـاوی دەبن-هیـچ پەیوەندییەکـی بـە سۆشـیالیزمەوە نییـە- ئـەوان نـاوی «پشـتێنەی عەرەب››یـان گـۆڕی بـۆ «پلانـی دامەزراندنـی مۆدێلـی کێڵگەکانـی دەوڵـەت›› لـە جزیـرە (بڕوانـە بەڵگەنامـەکان، پاشـکۆی I)، لـە ژێـر پـەردەی ئـەم جـۆرە لـە ناسیۆنال-سۆشـیالیزم، وەهـا دێتـە بەرچـاو کـە کەمینـەی کـورد لـە سـووریا دەبـێ لەگـەڵ مـەرگ ڕووبـەڕوو ببنـەوە.

هـەر لـە سـاڵی ١٩٦٦ەوە، ڕژێـم زۆر بـە جیـددی ئـەم پلانـە جێبەجـێ دەکات و فراوانـی دەکات تـا دوو ناوچەیـتری گرنگـی کـورد لـە باکـوور لەخـۆ بگرێـت: کـورد-داغ (کـە جێبەجێکردنەکـەی لـە دەڤـەری گینـدرش دەسـتی پێکـرد)، لـە ناوچـەی عەرەب-پینـار.

لـە سـاڵی ١٩٦٧، حکومـەت بـە گوندنشـینانی «پشـتێنی عـەرەب›› ڕاگەیانـد ئـەوان هیـچ مافێکیـان بەسـەر زەوی و گوندەکانیانـدا نەمـاوە، دەبـێ خۆیـان ئامـادە بکـەن تـا جێیانبێڵـن. ئـەوان لـە پیشـەی چانـدن و دوروێنـەوە قەدەغـە کـران. جوتیـارە کـوردە بـێ پشـتیوانەکان، ڕێچکـەی بەرگـری ناچـالاک (passive resistance)یـان گرتەبـەر. گوتەبێژەکەیـان بـە حکومەتـی ڕاگەیانـد «ئێمـە [ئێـرە] چـۆڵ ناکەیـن! ئێمـە بـە باشـتری دەزانیـن لـەم شـوێنە لـە برسـان بمریـن نـەک گوندەکانمـان بەجـێ بهێڵیـن! لەوانەیـە ئێـوە سـوپای خۆتـان بهێنـن و ئێمـە بکـوژن، بـەڵام ئێمـە [ئێـرە بەجـێ ناهێڵیـن]!››.

دواتـر دەسـەڵاتداران بانگەشـەی ئەوەیـان کـرد گوایە «پشـتێن›››، خاکی خـودی دەوڵەت بـووە و تیمێـک لـە فەرمانبەرانـی حکومـەت، تەدارەککـراو بـە تراکتـۆر و پاسـەوانکراو بـە هێـزە ئەمنییەکانـەوە، بـەرەو شـوێنەکە نێـردران تـا زەوییـەکان بـۆ حکومـەت بکێڵـن و دابچێنـن. گونـدی نـوێ لـە دراوسـێی گونـدەکانی کـورددا بـۆ ئـەم فەرمانبەرانە دروسـتکران. کـوردە جوتیـارەکان بـەردەوام بـوون لـە ڕەتکردنـەوەی چۆڵکردنـی گونـد و زەویەکانیـان، بـەڵام ئـەوان چیـتر ناتوانـن لەسـەر زەویەکانیـان بژیـن. بارودۆخـی ئـەوان زۆر نالەبـارە، چونکـە لەوانەیـە لـە برسـان یـان بەهـۆی نەخۆشـییەکانەوە بمـرن. ئـەوان نـە کاریـان هەیـە، نـە خەسـتەخانە، نـە دکتـۆر و نـە قوتابخانـە بـۆ منداڵەکانیـان. زۆریـان و زۆرێـک لـە ئەندامانـی حیـزب [پ.د.ک-س] بـێ دادگاییکـردن دەستبەسـەر کـراون و ئەشـکەنجە دراون. هەندێـك لـە خێزانـەکان بـەرەو لوبنـان یـان تورکیـا کۆچیـان کـردووە.

کـوردە شارنشـینەکانی قامشـلۆ، عامـودا و دێرباسـیە، کـە لەنـاو ناوچـەی «پشـتێنی عـەرەب››دا نیشـتەجێن، تاکـو ئێسـتا داوایـان لێنەکـراوە چۆڵـی بکـەن، بـەڵام هـەروەک لـە خـوارەوە دەبینیـن ئـەوان بـە دەسـت جۆرێکیـتر لـە سـەرکوتکردنی نەتەوەیـی و جیاکاریـی ڕەگەزییـەوە دەنالێنـن. نـۆرەی ئـەوان ئـەو کاتـە دێـت کـە حکومەتـی دیمەشـق سیاسـەتی «دواییـن چارەسـەری›› لـە دژی کـوردە جوتیـارەکان بەجـێ گەیاندبێـت.

کاتێک کوردی سووریا سووری نین

بـۆ «پاراسـتنی عەرەبیـزم لـە جزیـرە››دا- کـە کەمـتر لـە ٢٠٪ی دانیشـتووانی پێـک دێنـن و بـە شـێوەی سـەرەکی عەرەبـە کۆچەرییەکانـن- گرنگـە بـە جۆرێـک لـە جـۆرەکان کـورد کـە زۆرینـەن لەنـاو ببرێـن. پلانـی «پشـتێنەی عـەرەب›› یەکێـک لـەو ڕێگایانەیـەی گەیشـتن بـەم ئامانجـە، بـەڵام ڕێگەیتریـش هـەن.

پێـش سـەرژمێری سـاڵی ١٩٦٢، کـوردی جزیـرە، نزیکـەی ٣٠٠،٠٠٠ کـەس بـوون و گشـتیان خـاوەن ناسـنامەی هاووڵاتـی سـووریا بـوون. دوای سـەرژمێری، حکومەتـی دیمەشـق بانگەشـەی ئـەوەی کـرد کـە تەنیـا ٦٠٪ ئـەم کوردانـە سـوورین. ئەوانـی دی، سـووری نیـن، «چونکـە ئـەوان بـە شـێوازی نایاسـایی لـە ڕێگـەی تورکیـا و عێراقـەوە بـە هـاوکاری ئیمپریالیـزم بـۆ نـاو سـووریا دزەیـان کـردووە، ئەویـش بـە مەبەسـتی لەناوبردنـی عەرەبیزمـی جزیـرە و دامەزراندنـی دەوڵەتـی کوردسـتانی عەمیـل››. لـە چەنـد ڕۆژێکـی کەمـدا ناسـنامەی سـووری لـە نزیکـەی ١٢٠،٠٠٠ کـورد سـەندرایەوە. ئەمـەش کارێکـی زۆر سـادە بـوو: ئیـدارەی حکومـەت لیسـتێکی ئامـادە کـرد کـە نـاوی ئـەو کەسـانەی لەخـۆ گرتبـوو بـە سـووری هەژمـار دەکـران، خەڵـک بانگهێشـت کـرا بێـن و ناسـنامەی نـوێ لـە حکومـەت وەرگـرن، ناسـنامە کۆنەکـە پوچـەڵ کرایـەوە. تەنیـا ئـەو کەسـانەی ناویـان لـە لیسـتەکەدا هەبـوو دەیانتوانـی ناسـنامەی نـوێ وەربگـرن. پێویسـت بـە گوتـن نـاکات لیسـتی نـوێ بـە هەڕەمەکـی داڕێـژرا بـوو، تـا ئامانجـی [لـە ناوبردنـی کـورد] دەسـتەبەر بـکات. زۆرجـار لەنـاو خێزانێکـدا تەنـێ بـاوک بـە سـووری هەژمـار دەکـرا، بـەڵام هاوسـەر و منداڵـەکان بـە سـووری هەژمـار نەدەکـران، یـان بـە پێچەوانـەوە. لـە ناوچـە دەوڵەمەندەکانـدا، تـەواوی گونـد و دانیشـتوان ناسـنامەی نوێیـان ڕەتکـردەوە.

نزیکـەی ئـەو ١٢٠،٠٠٠ کـوردەی ناسـنامەی سـووریان لەدەسـتدا، یـان جوتیـار بـوون، یـان نیشـتەجێی شـارەکان، یـان لـە نـاوەوە یـان لـە دەرەوەی ناوچـەی «پشـتێنی عـەرەب›› بـوون، ئـەوان بەردەوامییانـدا بـە ژیانیـان لەنـاو سـووریادا، بـەڵام لەمەوبـەدوا وەک بێگانەیـەک یـان کەسـێکی گومـان لێکـراو، بارودۆخەکەیـان زۆر نالەبـار لێهـات:

- ناتوانن وەک فەرمانبەری مەدەنی لەلایەن حکومەتەوە دابمەزرێن یان بۆن بە ئەفسەر لە سوپا و پۆلیسدا.
- تەنانەت ناتوانن لە کەرتی ئابووری تایبەتدا دابمەزرێن، ناتوانن ببنە خاوەن ناسنامەی پێویست بۆ کارکردن.
- ناتوانن زەوی بکڕن و بفرۆشن.
- ناتوانن بە بێ مۆڵەتی تایبەت لەلایەن حکومەتەوە خانووەکانیان نۆژەن بکەنەوە، کە زۆر سەخت بوو ئەم مۆڵەتە بەدەست بهێنن.
- ناتوانن منداڵەکانیان بنێرنە قوتابخانە حکومییەکان- ئەویش ئەگەر قوتابخانەیەک لە ناوچەکەیان هەبێت، بەڵام هەندێك جار هەندێك قوتابخانەی ئەهلی لە ناوچەکانیاندا هەبوون. ئەگەر منداڵەکان چوونە قوتابخانەیەکی ئەهلی یان ئایینی، نەیاندەتوانی بەشداریی لە تاقیکردنەوەکانی حکومەتدا بکەن تا بتوانن ‹بڕوانامە› بەدەست بهێنن جا بڕوانامەی سەرەتایی یا یان بەکالۆریۆس یان بڕوانامەی دواناوەندی.
- ناتوانن سوود لە هیچ خەستەخانەیەکی حکومی وەربگرن، هەروەها عیادەی تایبەتیش لە ناوچەکانیاندا بوونی نییە. نزیکەی ٣٠٠٠ نەخۆشی سیل و ژمارەیەکی زۆرتر لە مالاریا لە جەزیرەدا دیار کراون.
- ناتوانن لە ناوچەیەک بۆ ناوچەیەکیتر بڕۆن، لە گوندێک بۆ گوندێکیتر، تەنیا ئەو کاتە نەبێت کە ‹مۆڵەتی تایبەت›یان هەبێت، کە زۆر سەختە ئەم مۆڵەتە بەدەست بهێنن.
- ئەوان ناتوانن بە یاسایی هاوسەرگیری بکەن و تەنانەت ناتوانن بە یاسایش بمرن، ئەو منداڵەی لە ئەوان لە دایک دەبێت، لەلایەن حکومەتەوە وەک ئادەمیزاد دانی پێدانانرێت، کەواتە ئەوان [لە تۆمارە فەرمییەکاندا] ناونووسیش ناکرێن.
- بەڵام کورد لە ڕووی یاساییەوە، دەبێ خزمەتی سەربازی ناچارەکی ئەنجام بدەن.

سەرکوتکردنی ستەمکارانە

کوردی سووریا، جا ئەگەر وەک سووری هەژمار کرابن یان نا، ئەگەر لە ناوەوە یان لە دەرەوەی ناوچەی «پشتێن»دا بژین، بە ئامانجکراون بۆ پیسترین و ستەمکارترین شێوازی سەرکوتکردنی نەتەوەیی:

- هەبوونی ئەوان وەک کۆمەڵێکی نەتەوەیی لەلایەن حکومەتەوە دان پێنەنراوە. ئەوان وەک کورد هیچ مافێکیان نییە، قوتابخانەی کوردیان نییە، ناسنامەی کوردیان نییە.
- پارتەکەی ئەوان پ.د.ک-س نایاساییە و خەباتی ژێرزەمینی دەکات.
- هەموو پەرتووکێکی کوردی، یان هەر پەرتووکێک کە بە زمانی بێگانە لەسەر کورد نووسرا بێت، تەنانەت ئەگەر پەرتووکێکی کلاسیک و سەرەتایی بێت، بە تونـدی قەدەغە کراوە.
- ئەگەر کوردێک بە ڕاشکاوی بڵێت کوردە و عەرەب نییە، بە بیانووی ئەنجامدانی تاوانی «ورژاندنی ڕق و ڕەگەزپەرستی»، بە ئاشکرا ئیهانە دەکرێت و دەستبەسەر دەکرێت. هەروەها داوای لێدەکرێت «بچێتەوە بۆ وڵاتی خۆی»، چونکە سووریا «تەنیا وڵاتی عەرەبییە کە هیچ شوێنێکی بۆ نەتەوەکانی دیکە تێیدا نابێتەوە».
- هەموو دەربڕینە کوردییە فلکلۆرییەکان و نەتەوەییەکان، تەنانەت بۆنەی کۆنی نەورۆزیش، بە تووندی قەدەغە کراون.
- هەروەها گۆرانی و مۆسیقای کوردیش قەدەغەیە. هەر کوردێک گوێ لە وێستگەیەکی بێگانە بگرێت، بۆ گوێگرتن لە هەواڵەکان یان بیستنی گۆرانی، ئەگەر ئاشکرا بکرێت، دەستبەسەر دەکرێت. لەلایەن ئەفسەرە سوورییە دەمارگرژەکانەوە یان لەلایەن پۆلیسەوە لە قاوەخانەکانی قامشلۆدا شریتی مۆسیقا و گۆرانی کوردی لەپێش چاوی خەڵک دەشکێنرێت.
- حکومەت، سوپا و هێزە ئەمنییەکان لە ئەفسەری کورد و فەرمانبەری حکومی پاک دەکرێتەوە. تەنیا ئەو کاتە نەبێت کە ناوبراو ‹وەفاداری› خۆی بسەلمێنێت و بڵێت ئەو عەرەبە. کورد چیتر لە کۆلێژی سەربازی وەرناگیرێن.

- داواکارییەکانی پۆلیس لە شەودا بۆ پشکنینی خانووی کورد وەک ئەرکی ڕۆژانە هەژمار دەکرێن. ئەگەر هەر پەرتووکێکی کوردی یان لەسەر کورد و کوردستان بدۆزرێتەوە، کەسەکە دەستگیر دەکرێت و لێپێدەرێت «کوردی پیس، کوردی سەگ››. ئەگەر کەسی گومانلێکراو لە ماڵ نەبێت، هاوسەرەکەی زۆر بە دڕندانە لێپێدەرێت، منداڵەکان دەترسێنرێن و کەلوپەلی ناو ماڵ تێکدەدرێن. زۆرێک لە ئافرەتی کورد لە میانەی ئەم جۆرە پشکنینانەدا گیانیان لە دەستداوە.
- ئەگەر کوردێک لە دامودەزگای کارگێڕیدا کارێکی هەبێت و بە عەرەبی قسە نەکات دەردەکرێت و جنێوی پێدەدرێت و پێی دەگوترێت بڕوات بۆ دۆزەخ. ئەگەر ئەو نەڵێت سوورییە، ئیهانە دەکرێت، چونکە پێویستە بڵێت ئەو کەسێکی ‹عەرەب›ە.

چەند نموونەیەکی پوخت

ئێمە لێرەدا، چەند نموونەیەکی پوخت دەخەینە بەردەم ڕای گشتی جیهانداا؛ ئەم نموونانە لە نێوان سەدان سیاسەتی هاوشێوەدا هەڵبژێردراون:

گواستنەوەی دانیشتوان

- لە دەقەری دێرک، (دێرک ناوی کوردی شارەکەیە و ئێستا ناوەکە بووە بە ‹ئەلمەلیکیە (Al Maliquieh) کە ناوێکی عەرەبییە)، سەر بە جزیرە: دەسەڵاتداران مافی خاوەندارێتی زەویان لە چەندین جوتیاری کوردی دانیشتووی گوندەکانی تەل جەمالا (Tel Jemala)، گر کەهفیک (Guerkahfik) و گرزیارەت (Guerziyaret) وەرگرتووە. ئەم جوتیارانە مافی خاوەندارێتی [ئەم زەویانەیان] لە ساڵی ١٩٥٠ و لە کاتی یەکگرتنی نێوان سووریا و کۆماری یەکگرتووی عەرەبی، بە پێی یاسایی چاکسازیی زەویی، پێبەخشراوە. زەوی ئەم جوتیارانە بە کۆمەڵە کەسێکی عەرەبی سەر بە خێڵی شەممەڕ کە سەرۆک خێڵەکەیان دەرەبەگێکە بە ناوی دەهام ئەلهادی، دراوە.
- لە باژێڕۆکی شەلاگە (Tchalaga) (ناوکەی بۆ ئەلجەوادیە گۆڕدراوە)

دەســەڵاتداران دەســتیان بەســەر زەوی کۆمەڵێــک جوتیــار لــە هەندێــك گونــدی کوردیــدا گرتــووە، لــە میانــەی بەرگــری گوندنشــینان لەهەمبــەر ئــەم کارەدا، چەندیــن کــەس کــوژراو و برینــدار بوونــە کــە لــە نێوانیانــدا ئافــرەت و منداڵیــش هــەن. ئــەم گوندانــەش بریتیــن لــە: شــەبیک، ئەبیــرا، کەڤیر-دینــە، جەوادیــە و گربــەکل. عــەرەب لــە هەمــوو ئــەم گوندانــەدا نیشــتەجێکراون،

- لــە دەڤــەری قامشــلۆ: لــە کۆتایــی تشرینــی یەکەمــی ١٩٦٦، ‹کۆمیســیۆنی چاکســازیی زەویــی›، ســەردانی گوندێکــی کــوردی بــە نــاوی هیلالیــە کــرد و داوای لــە دانیشــتووانی گوندەکــە کــرد ناویــان لــە تۆمــاری نــاوی ئــەو کەســانەدا تۆمــار بکــەن کــە بــۆ بیابانێــک لــە باشــووری هەرێمــی ئەلــراد کــە بەشــێکە لــە حەســەکە دەگوازرێنــەوە. لــە ڕاســتیدا لــە کــۆی ٧٠٠ خێــزان تەنیــا ٢٦ خێــزان لــەم «ســوودە›› بەهرەمەنــد بــوون. دواتــر بــە پشــت بەســتن بــە ســەرژمێری ســاڵی ١٩٦٢، گشــت خێزانەکانــی دیکــە بــە ‹غەیــرە ســووری› هەژمــار کــران و زەوییەکانیــان زەوتکــرا. لەڕاســتیدا، ئــەم جوتیارانــە زۆر پێــش ئــەوەی ســووریا ببێــت بــە دەوڵەتێکــی ســەربەخۆی، بــە پێــی یاســا بــە ســووری هەژمــار دەکــران. گونــدی هیلالیــە دەکەوێتــە ڕۆژئــاوای قامشــلۆ و لەســەر ســنووری تورکیایــە.
- لــە قــەزای عامــودا: لــە تەمــووزی ١٩٦٦، مــلازم ڕەمــەزان عوبەیــدی بانگێشــتی ئــەم گوندانــە خــوارەوەی کــرد تــا گوندەکانیــان چــووڵ بکــەن و یەکێــک لــە هەرێمەکانــی باشــووری حەســەکە هەڵبژێــرن و تێــدا نیشــتەجێ بــن: ئــەم گوندانــە بریتــی بــوون لــە: ســورکا، غازلیــک، مــۆزان، توبــس، حەســیدە-جۆر، قەرەقــۆپ، ســیمەنکس-جۆر، باب-خەیــر و کــوردۆ. ئــەو هەرێمانــەی ئــەم گوندنشــیانانە دەبوایــە کۆچیــان بــۆ کردبــا، بیابانــە و بەهــۆی ســوێری خاکەکــەی هیــچ ڕووەکێکــی تێــدا ناڕوێــت. ئــەم گونــدە کوردییانــە بەشــێک بــوون لــە پلانــی پشــتێنی عــەرەب.
- لــە قــەزای داربەیــزا: لــە کۆتایــی ئەیلوولــی ١٩٦٦، دەســەڵاتداران بنەماڵــەی گوێــر (Guer) کــە پــتر لــە ١٠٠ کەســن ئــاگادار کــردەوە، تەنیــا مــاوەی دوو مانــگ مۆڵەتیــان هەیــە ســووریا بــەرەو یەکێــک لــە وڵاتانــی دراوســێ جێبهێڵــن. بنەماڵــەی گوێــر لــە داربەیــزا و لــە گونــدی تــەل ئیلــۆن، خــاوەن خانــوو و زەویــن. ســەرۆکی ئــەم

بنەماڵەیە محەمەد خالید سەعید لەگەڵ خێزانەکەی لە گوندی تەل ئیلۆندا دەژین کە خودی خۆی ئەم گوندەی بونیاتناوە.

- لە قەزای داربەیزا: دەسەڵاتداران داوایان لە خەڵکی گوندێکی سەر سنووری نێوان سووریا و تورکیا کردووە گوندەکەیان بۆ عەرەبەکان چووڵ بکەن و بۆ ناوچە بیابانییەکانی باشووری خابور و جەبەل عەبدولعەزیز کۆچ بکەن.
- لە تشرینی یەکەمی ١٩٦٦، کۆمیسیۆنی دووبارە دابەشکردنەوەی زەوییەکان سەردانی گوندەکانی شۆر-ڕۆژهەڵات و شۆر-ڕۆژئاوای کرد؛ دوای سەر لە نوێ دابەشکردنی زەوییەکان لە کۆی گشتی ٣٥ خێزان، تەنیا ٤ خێزان پارچە زەویان وەرگرت.
- هەمان کۆمیسیۆن دەستی بەسەر زەوی ٤٠ جوتیاری نیشتەجێی گوندی گوێرسین، فەیەج (Fayej) و ئوم-حەزامدا گرت کە سەر بە قەزای تەل ئەبراک (Tel- Abrak)ە و بەخشیە بە عەرەبەکانی سەر بە خێڵی جبور.

ئەم زانیارییانەی سەرەوە لەلایەن خودی خێڵە عەرەبەکانی نیشتەجێ یان کۆچەری کە لە جزیرەدا دەژین، وەک جبور، شەممەڕ، تای و بەتایبەتیش لەلایەن ئەو کەسانەی لە گوندەکانی سەبهەد-مەربەد (Sabhed-Mabrad)، هەولوا (Houlwa)، برێر (Brer)، لازقیە (Lazzakeh)، تەل فەراس (Tel al-Farass)، هالۆش (Halloush)، جەفاف (Djefef) و ئاول-میخ (Aoul-Mikh) و پۆلیسەکانی بنکەی تەل ئەبراک دا دەژین، پشتڕاست دەکرێنەوە.

لە ڕاستیدا، حکومەت فەرمانی بەم عەرەبانە کردووە گوندەکانی خۆیان بەجێبهێڵن و لەو گوندە کوردیانەدا نیشتەجێ بن کە لەسەر سنووری نێوان سووریا و تورکیادا هەڵکەوتوون.

وەزارەت و مامۆستا کورد

نزیکەی ٣٠ مامۆستای کورد کە لە کۆتایی ساڵی خوێندنی ١٩٦٥-٦٦، بڕوانامەی دپلۆمیان لە قوتابخانەی مامۆستایانی حەسەکە بەدەستهێنابوو، بە پێچەوانەی ڕێنماییەکانی وزارەتی پەروەردە، ڕێگە نەدرا لە زێدی سەرەکی خۆیان، لە جزیرە، بن بە فەرمانبەر. دوای چەندین مانگ چاوەڕوانی دەبا ئەوان ڕازیبن لە قوتابخانەکانی سەر بە حومس و حەما، بە بێ ئەوەی پارەی گواستنەوەیان بۆ تەرخان بکرێت، بن بە مامۆستا.

دەستبەسەرکردن و ئەشکەنجەدان

- لە١ ی حوزەیرانی ١٩٦٦، محەمەد هیتۆ، خەڵکی گوندی تەل-ئەحمەر، سەر بە دەڤەردارى عامودا و عەبدولحەید عەبوللەتیف، کە لە هۆتێل ناسر لە قامشلۆ کاریان دەکرد دەستبەسەرکران؛ بە بیانووی ئەوەی پەرتوکی پێداچوونەوەی ئەدەبی بە ناوی چیا (Cia)یان پێبووە کە بە زمانی کوردی لە ئەوروپا بڵاوبووەتەوە. ئەم دوو کەسە بۆ بەندیخانەی سەربازی ‹مەزە› گوازراونەتەوە و بەبێ دادگایکردن ڕۆژانە ئەشکەنجە دەدرێن و سەردانکرانیشیان قەدەغە کراوە.
- لە ٢١ی ئابی ١٩٦٦، دوای پشکنینی پۆلیس، ١٧٠ کورد دەستبەسەرکران و بۆ بەندیخانەی حەسەکە گوازرانەوە، تۆمەتەکەش بریتی بوو لە گومانی کۆکردنەوەی پارە وەک هاوسۆزی دەربڕینێک بۆ جوڵانەوەی نەتەوەی کورد، ئەو کەسانە لەبەرچاوی بەندکراوەکانی دیکە ، ڕۆژانە لێیان دەدرێت و جنێویان پێدەدرێت. دوای دوو مانگ لەم جۆرە مامەڵەکردنە، دەسەڵاتداران بڕیاریاندا زۆرێک لەم کەسانە ئازاد بکەن، بەڵام ئەوانی دی بێ هیچ دادگایکردنێک تا ئێستاش لە بەندیخانەدا ماونەتەوە؛ کە بریتین لە: دەهام میرۆ، جەمیل حاجۆ، سەبقەت فەتحولا، سەید شێخموس حەسۆ، سالح سوش، مستەفا محەمەد بەگ جەمیل پاشا، کەنعان عەگید، عەبدولفەتاح کەریم، عەبدولعەزیز حەسۆ.

لە مانگی نیسان و هەروەها لە ٢٥-١٢-١٩٦٦، سەرۆک وەزیرانی سووریا دکتۆر یوسف زوەین (Yusuf Zuain)، ڕەتیکردەوە چاوی بە شاندێکی کوردی بکەوێت کە هاتبوون تا داوای دادپەروەری لە حکومەت بکەن.

گشت ئەم نموونانەی سەرەوە، بارودۆخی تراژیدی کوردی سووریا دەخەنەڕوو. ئەم کوردانە بێ پەنان، ئەوان ناتوانن لەهەمبەر ئەم بەربەریەتەدا، هاوشێوەی کوردی عێراق کە چەکیان لە شانکرد، چەک هەڵگرن و بەرگری لە خۆیان بکەن. ئەوان چەکیان نییە و ئەگەر چەک بەکاربهێنن، ڕووبەڕووی ڕەشەکوژی دەبنەوە.

بەڵی بۆ چاکسازیی زەوی لە سووریا

نا بۆ تاڵانکردنی جوتیارانی کورد بە بیانووی چاکسازیی زەوی

بەڵی بۆ خواستی گەلی عەرەب بۆ پێشکەوتن و بوژانەوە

نا بۆ شۆڤێنیزمی عەرەب

نا بۆ گواستنەوەی دەستەجەمعی گەلی کورد لە سووریا

نا بۆ پلانی جینۆسایدکردنی گەلی کورد لە سووریا

زەوی هی جوتیارەکانە، هی ئەو کەسانەیە کە دەیکێڵن، جا کورد بێت یان عەرەب

کانوونی دووەمی ١٩٦٨

بەڵگەنامەکان (ل ٤١-٥٥)

پاشکۆی ١:

ئەمەی خوارەوە لە ‹ڕاپۆرتی پلانی دامەزراندنی کێڵگەکانی سەر بە دەوڵەت لە پارێزگای حەسەکە (جزیرە) ‹Report on the State Farm in the Hasaka (Jazirah) Province›، کە ڕاپۆرتێکی فەرمی حکومەتی سووریایە، وەرگیراوە. ڕاپۆرتەکە بە هاوکاری نووسینگەی هەرێمایەتی جوتیاران (Regional Peasant Office) نووسراوە. ئەم ڕاپۆرتە لە ڕۆژنامەی ‹ئەلمونازل› ژمارە ١١، لاپەڕەکانی ١٢-١٣ لە ناوەڕاستی کانوونی یەکەمی ١٩٦٦دا بڵاوکرایەوە. ئەم ڕۆژنامەیە ڕۆژنامەیەکی زۆر تایبەتە کە لەلایەن ‹نووسینگەی چاپ و بڵاوکردنەوە› (Office of publications and publicity) سەر بە ‹ڕێبەرایەتی نەتەوەیی پارتی سۆشیالیستی بەعسی عەرەبی› (The National Direction of the Socialist Arab Baath Party) بڵاودەکرێتەوە. داتاکانی پەیوەست بە کورد لەناو ئەم ڕاپۆرتە، دوورن لە ڕاستییەوە، بەڵام لە ژێر دەستەواژەی ‹سۆشیالیزمی عەرەبی›، و بە ڕووکەش ‹زانستییانە›، نیەتی ناپاکی ئەم ڕاپۆرتە بریتییە لە نەک تەنیا ڕاگواستنی نەتەوەی کورد [لە زێدی خۆی لە سووریا]، بەڵکو بریتییە لەناوبردنی نەتەوەی کورد.

ڕاپۆرتی پلانی دامەزراندنی کێڵگەکانی سەر بە دەوڵەت لە پارێزگای حەسەکە

«ئەو مەترسییەی لە باکووری عێراق ڕووبەڕووی نەتەوەکەمان بووەتەوە و حاڵیحازر هەر بەردەوامە، مەترسییەک کە لەلایەن ئیمپریالیزمەکانەوە دروستکراو، چەند ساڵ لەمەوبەر لە حەسەکەش سەریهەڵداوە و هەڕەشە لە ئێمەش دەکات. حکومەتەکانی ڕابردوو ئەم مەترسییەیان پشتگوێ خستووە، بەڵام ئەمڕۆکە ئەم مەترسیانە پێویستیان بە چارسەریی ئاشکرا و ڕیشەیی هەیە (....).

لە نیسان ٢٣ بۆ ٢٩ی تشرینی دووەمی ١٩٦٦، نووسینگەی جوتیارانی هەرێمایەتی حیزب داوای لە هاوڕێ ‹نەعیم جومعە› کرد سەردانی پارێزگای حەسەکە بکات و خوێندنەوەیەک بۆ ئەو ڕاپۆرتە بکات کە لەلایەن ڕێبەرایەتی هەرێمایەتی لە جزیرە

(Regional Direction of Jazireh) بـە هـاوکاری نووسـینگە بەرپرسـەکانی ئـەم پارێزگایـە بـە ناونیشـانی ‹چۆنیەتـی جێبەجێکردنـی پلانـی دامەزراندنـی کێڵگەکانـی سـەر بـە دەوڵـەت لـە پارێـزگای حەسـەکە› (The outline for implementation of the plan for on the State Farm in the Hasaka (Jazirah) ئاڕاستەی ڕێبەرایەتـی نیشـتیمانی کرابـوو.

دوای تاوتوێکردنـی ڕاپۆرتەکـە لەگـەڵ هـاوڕێ پارێـزگاری حەسـەکە، ئـەم ئەنجامـە بەدەسـتهات کـە زۆر پێویسـتە بـۆ سـاڵی کشـتوکاڵی ١٩٦٦-٦٧، زەوییـە زەوتکـراوەکان و کێڵگەکانـی دەوڵـەت، لەلایـەن خـودی دەوڵەتـەوە بەکاربهێنرێـن، بـەڵام پێویسـتە ڕێبەرایەتـی نیشـتیمانی خوێندنـەوە بـۆ ئـەم کێشـەیە بـکات و بنەمایەکـی زانسـتی بـۆ بەکارهێنـانی سـەرکەوتووانەی ئـەم زەویانـە دابڕێژێـت (...). ڕووپێـوی ئـەو بەشـەی پشـتێنی عەرەبـی کـە ئێمـە لێکۆڵینەوەمـان لەسـەر کـردووە ٣،٠٠١،٩١١ دۆنمـە. ئـەم بەشـە لـە ناوچـەی ‹مەلیـک› لەسـەر سـنووری عێـراق و سـووریا، لـە باکـووری ڕۆژهـەڵات درێـژ دەبێتـەوە تـا دەگاتـە تەنگەبـەری نێـوان پارێـزگای حەسـەکە و پارێـزگای ڕەقـە، لـە نێـوان گونـدی تەل-کەلیـە (Tel- Kalia) و ڕاژان. قوڵایـی ئـەم بەشـە ١٠ کیلۆمەتـرە.

خەڵکـی غەیـرە عـەرەب بەتایبەتیـش کـورد، بـە پێـی پلانێکـی ئیمپریالیسـتی بـۆ دروسـتکردنی ئیسرائیلـی دووەم لەسـەر خاکـی ئێمـەی عـەرەب لـە ڕێگـەی یەکخسـتنی کـوردی سـووریا و عێـراق و تورکیـا، لـە تورکیـا و عێـراق بـۆ ئـەم ناوچەیـە کۆچیـان کـردووە. ئـەم پلانـە بـە هـاوکاری ئیمپریالیـزم داڕێـژراوە و لەلایـەن ئیمپریالیزمـەوە خـۆراک و هـان دەدرێـت (...). هاتنـی کـورد [بـۆ ئـەم ناوچەیـە]، بەهـۆی ناکۆکـی نێـوان خێڵـە کوردییـەکان بووەتـە هـۆی ئـەوەی خێڵەکانـی بەخـاری (Bakkarah)، شـەممەڕ، تـای، حـەرب و خێڵەکانـی دیکـەی عـەرەب لەگـەڵ ئاژەڵـە ماڵییەکانیـان بـەرەو باشـوور کـۆچ بکـەن و کوردیـش کـە بێگانـەن، دەستبەسـەر ئـەم ناوچـە بەپیتـەدا بگـرن (...).

«لە کۆی گشتی ٣،٠٠١،٩١١ دۆنم لە خاکی پشتێنی عەرەبی لە جزیرە، ٩٠١،٥٢٤ دۆنم خاکی دەستبەسەرداگیراو [لەلایەن دەوڵەتەوە] ئەو خاکەیە کە لە ڕێگەی بارانەوە بەراو دەکرێت و ١٦،٤٩٠ دۆنمیش خاکی بەراوە. زەوییەکانی دەوڵەت (زەویی گشتی) لە ناوچەی پشتێنی عەرەبدا کە نزیکەی ٢٠٤،٣٢٥ دۆنمە، زۆرتر لە ڕێگەی بارانەوە ئاودێری دەکرێت.

بەهــۆی زاڵبوونــی سیســتەمی دەرەبەگایەتــی لــەم ناوچەیــە و بەهــۆی بوونــی دانیشــتووانی غەیــرە عــەرەب بــە تایبەتیــش کــورد کــە گشــت توانــای خۆیــان وەگەڕخســتووە کــە دەوڵەتێکــی نەتەوەیــی بــۆ خۆیــان لەســەر ســنووورەکانی باکــووری خاکــی ئێمــە دروســت بکــەن، ئەویــش بــە یارمەتــی ئیمپریالیــزم، هەروەهــا چونکــە لەودیــو ســنووری عێــراق و ئێــران کــورد نیشــتەجێن و خــاوەن پارچــە زەویــن، بۆیــە پیلاندارێــژەر و ســیخوڕەکان لــە دژی ئێمــە لــەم ناوچــە ســنووریانەدا چالاکــی ئەنجــام دەدەن، بەهــۆی گشــت ئــەم هۆکارانــەوە زۆر زەرورە ڕێکارێــک بــۆ پاراســتنی عەرەبیــزم لــەم ناوچەیــەدا بگیرێتەبــەر (...).

دەتوانیــن بڵێیــن ئەگــەر بارودۆخەکــە لــەم ناوچەیــەدا وەک خــۆی بمێنیتــەوە، کۆچــی کــورد بــۆ ئــەم ناوچەیــە زیــاد دەکات، ئەمــەش دەبێتــە هــۆی مەترســی خستنەســەر نەتــەوە و ســنووورەکانی ئێمــە، ســەرەڕای گرنگــی ئــەم ناوچەیــە لــە ڕووی کشــتوکاڵی و پیشەســازییەوە، بــە تایبەتــی لــە دوای دۆزینــەوەی نــەوت لــەم ناوچەیــەدا.

لەپێنــاو بەکارهێنانــی زەوییەکانــی دەوڵــەت لــە ناوچــەی پشــتێنی عــەرەب، ئــەم ڕێکارانــەی خــوارەوە لــە لایــەن دەســەڵاتدارانی ناوچەکــە و حیــزب، گیراوەتەبــەر:

١. هــاوڕێ پارێــزگای حەســەکە ئۆلتیماتۆمــی بە دانیشــتووانی ناوچــە گوندییــەکان، جوتیاران و خــاوەن زەوییەکانــداوە، کــە بەهیــچ جۆرێــک کار لەســەر زەوییــە زەوتکــراوەکان (دەستبەســەرداگیراو) نەکــەن. دوای ئــەم ئۆلتیماتۆمــە ئێمــە دەســتمانکرد بــە کێڵان و چاندنــی دانەوێڵــە لــەم زەویانــەدا.

٢. نووســینگەی دەستبەســەرداگرتنی زەوی (Office of Land Confiscation)، زەوییــە زەوتکراوەکانــی خســتە نــاو نەخشــە (...).

٣. نووســینگەی چاکســازیی زەوی دەســتیکردووە بــە گواســتنەوەی ٤٠٠٠ خێــزان لــە ناوچــەی پشــتێن بــۆ ناوچەکانــی دیکــە (...). هیواردایــن ئــەم ئۆپەراســیۆنە بــە بــێ هیــچ کێشــەیەک ئامانجەکانــی بپێکێــت.

بـەڵام، لەلایەکـی دیکـەوە، نزیکـەی ٢٥،٠٠٠ کـەس وەک بێگانـە[1] ناونـووس کـراون. حیـزب و دەسـەڵاتداران لـە پارێـزگای حەسـەکە لـەو بڕوایـەدان نابـێ ڕێگـە بدرێـت ئـەم بێگانانـە لـە ناوچـە سـنووریيەکاندا نیشـتەجێ بکرێـن. باشـترین ڕێگـە بـۆ مامەڵەکـردن لەگـەڵ ئـەم کەسـانە ئەوەیـە کـە بەهیـچ شـێوەیەک کاریـان پێنەدرێـت و دانەمەزرێـن، بـەم جـۆرەش لـە مـاوەی پێنـج سـاڵدا ئـەوان بـۆ وڵاتیـتر کـۆچ دەکـەن. ئەگـەر پێویسـت بـوو دەبـێ ئێمـە هێـز لـە دژی ئـەم کەسـانە بـەکار بهێنیـن.

٤. حیـزب و نووسـینگەی جوتیـاران هـەوڵ دەدات ئـەو گەنجـە عەرەبانـەی بڕوایـان بـە عەرەبیـزم و ناسـیۆنالیزمی عەرەبـی هەیـە وەک کرێـکاری چەکـدار بـۆ پاراسـتنی بەروبومـی کشـتوکاڵی لـە ناوچـەی پشـتێنی عـەرەب، دابمەزرێنێـت.

٥. ڕێبەرایەتـی حیـزب لـە جزیـرە، داوای لـە بـە تواناتریـن هاوڕێکانـی نـاو حیـزب کـردووە لـە ناوچـە کوردییـە سـنووریيەکان سـیمناری جەمـاوەری ئەنجام بـدەن و دانیشـتووان لە مەترسـییەکانی ئیمپریالیـزم ئـاگادار بکەنـەوە، بـەم جـۆرەش زەمینـەی جیبەجێکردنـی پلانـی [زەوتکردنـی زەویـی کـورد و دامەزراندنـی پشـتێنی عەرەبـی] ئاسـان بکـەن.

بـەڵام گرفتـی چـۆن جوتیـارەکان لـە ڕێگـەی پاسـەوانی چەکـدارەوە پاسـەوانی بکرێـن، دێتەکایـەوە، ئەمـەش بـە ڕەچاوکردنـی ئـەوەی کـە زەوییـە زەتکراوەکانـی و زەوییـە گشـتییەکان (زەوییەکانـی دەوڵـەت) تیکـەڵ بـەو زەویانـە کـراون کـە تـا ئێسـتاش کێڵگـەی شەخسـین. بـۆ نموونـە، لـە ناوچـەی سـەرێکانی، ١٨١ گونـد هـەن کـە ٦٦ گونـد، گونـدی دەستبەسـەرداگیراون و ١٤ گوندیـش، موڵکـی دەوڵەتـن (...). لـە ناوچـەی مەلیکیـە ١٨٢ گونـد هـەن ١٠٥ گونـد گونـدی دەستبەسـەرداگیراون و ٣٠ گوندیـش موڵکـی دەوڵەتـن. کـۆی گشـتی گونـدی دەستبەسـەرداگیراو لـەم ناوچەیـەدا ٣١٩ گونـدن و ٦٦ گوندیـش موڵکـی دەوڵەتـن، واتـە کـۆی گشـتی هەردووکیـان ٣٨٥ گونـدە. بەکارهێنانـی ئـەم گوندانـە [لەلایـەن کـوردەوە]، لـە داهاتـوودا کێشـەی گـەورە دروسـت دەکات. بۆیـە ئێمـە پێشـنیاز دەکەیـن:

(١) بێگانـەکان (foreigners)ی ناوچـەی پشـتێنی عـەرەب کـوردن کـە لـە دوای سـەرژمێری سـاڵی ١٩٦٢، لـە بـوون بـە هاوڵاتـی سـوریا بێبـەش کـران.

١. حکومەت دەتوانێت فەرمانێکی نوێ دەربکات و ڕایبگەیێنێت گشت گوندەکانی ئەم ناوچەیە، مۆڵکی دەوڵەتن. دەوڵەت بە هەر شێوازێک بۆی گونجاو بێت دەتوانێت سوود لەم زەویانە وەربگرێت (...).

٢. داڕشتنی پلانێکی پراکتیکی و زانستی بۆ بەکارهێنانی گشت ناوچەکە لە داهاتوودا (...).

٣. دەبێ ئامانجی ئەم پلانە بریتی بێت لە: (ئەم بەشەی ڕاپۆرتەکە، تەکنیکییە).

٤. پێویستە لە ڕێگەی گواستنەوە و دەرکردنی دانیشتووە غەیرە عەرەبەکان، پێکهاتەی نەژادیی ناوچەکە بگۆڕدرێت.

٥. دروستکردنی گوندی نموونەیی (model village) لەلایەن دەوڵەتەوە بۆ ئەو کەسە [عەرەبانەی] بۆ ئەم هەرێمە دەهێنرێن و لەو ناوچانەی کە خەڵکی ڕەسەنەکە دەگوازرێنەوە (...). ئێمە داوا دەکەین ١،... ٢،... ٣،... (ئەم داواکارییانە، داواکاری تەکنیکین) ٤، پێویستە فەرماندەی گشتی هێزە چەکدارەکان فەرمان بە فەوجە سنووریيەکان بکات هەر کاتێک پێویست بوو [بۆ جێبەجێکردنی پلانەکە] یارمەتی دەسەڵاتە خۆجێییەکان بدەن. پێویستە ئاماژە بەوە بکەین تا ئێستا فەرماندەی ئەو فەوجە گشت داواکارییەکانی ئێمەی جێبەجێکردووە (...).

پاشکۆی ٢:

ئەمەی خوارەوە پوختەیەکە لە «ڕاپۆرتێکی تایبەت لەسەر هەرێمی عەفرین»، کە لەلایەن نووسینگەی چاکسازیی زەوی، لقی حەلەب (Aleppo) نووسراوە. عەفرین سەر بە کورداغە و ناوەندی ئیداریی ئەم هەرێمەیە. بەراورد لەگەڵ ڕاپۆرتەکەی جزیرە، ڕاپۆرتی عەفرین زۆر میانڕەوتر و کەمتر دژە کوردە، بەڵام لەگەڵ ئەمەشدا ئامانج لە پڕۆژەی چاکسازیی زەویی و سیستەمی پەرەوەردە، بریتییە لە بەعەرەبکردنی ناوچە کوردییەکان.

ڕاپۆرتێکی تایبەت لەبارەی هەرێمی عەفرین (Special Report on the Afrin Region)

«لە نێوان ١٠-١٣ی تەموزی ١٩٦٦، سەرۆکی نووسینگەی دووبارە دابەشکردنەوەی زەوی، بەڕێوەبەرایەتی لقی عەفرینی نووسینگەی چاکسازیی زەوی و سەرۆکی زەوییە دەستبەسەرداگیراوەکانی حەلەب، سەردانی عەفرینیان کرد. مەبەست لەسەردانەکە پشکنینی بارودۆخی کشتوکاڵی و کۆمەڵایەتی گوندەکانی ئەم هەرێمە بوو کە دەکەونە چوارچێوەی بڕیارەکانی یاسای چاکسازیی زەوی (...).

(...) ئەم ناوچەیە کە بە کورداغ ناسراوە (واتە چیای کورد) ناوچەیەکی شاخاوییە و لە باکوور بە خاکی تورکیا و لە ڕۆژهەڵاتەوە بە هەرێمی ئەسکەندەرون دەگات (...). زۆربەی زەوییە دەستبەسەرداگیراوەکان لە ناوچەی گێندرێس (Gindres) هەڵکەوتوون (...). کۆی گشتی ئەم زەویانە ١٠٪ی خاکی ناوچەکە پێکدێنێت (...). ٨٠٪ زەوی کشتوکاڵی لە کێڵگەی بچووک پێکهاتوون و خاوەنەکانیان ئەو جوتیارانەن کە بۆ بەدەستهێنانی بژێوی ژیان، بە شێوەیەکی سەرەکی پشت بە زەوییەکانیان دەبەستن. بۆیە [لەم ناوچەیە] چارەسەرکردنی کێشەی نەتەوەیی لە میانەی چاکسازی زەویدا، چارەسەرییەکی پراکتیکی نییە (...).

کورد زۆرینەی هەر زۆری دانیشتوانی ئەم ناوچەیە پێکدێنن (...).زمانی عەرەبی نازانن (...). چەند خێزانێکی عەرەب لە نێوانیاندا دەژین، بە تایبەتی لە ناوچەی گێندرێس، بەڵام ئەم خێزانە عەرەبانە بە کوردی قسە دەکەن. ئێمە چاومان بە چەند منداڵێکیش کەوت کە دەیانتوانی بە عەرەبی قسە بکەن، ئەمەش بەو هۆیەی قوتابی بوون (...). هیچ هەستێکی ڕق لێبوونەوە لە نێوان کورد و عەرەبدا بوونی نییە. ئەم خەڵکە، خەڵکێکی باش و ئاشتیخوازان (...).

ئەم خەڵکە کە بۆ ماوەی چوار سەدەیە لەم ناوچەیەدا دەژین، ئەم دەرفەتەیان بۆ نەڕەخساوە لەناو عەرەبەکاندا لە قاڵب بدرێن، بەڵام ئەمەش هەڵەی ئەوان نەبووە. ئەمە بەرپرسیارێتی ئێمەیە یارمەتی ئەم کوردانە بدەین کە پێشکەون و

لەناو عەرەبەکاندا لە قاڵب بدرێن (...) [واتە لەناو عەرەبەکاندا بتوێنەوە].

ئەم ناوچەیە، ناوچەیەکی ئارامە، لەوانەیە ئارامترین ناوچەی پارێزگای حەلەب بێت. لەم بارەوە لەوانەیە بەڕێوەبەرایەتی ناوچەکە و هێزە ئەمنییەکانی ئەم پارێزگایە لەگەڵ ئێمەدا هاوڕا نەبن، ئەویش بەهۆی چالاکییەکانی پارتی دیموکراتی کوردستانی [سووریا] لەم ناوچەیەدا.

ئێمە دەزانین ئەم چالاکیانە ئەنجام دەدرێن، بەڵام مەترسییەکەی وەک مەترسی جزیرە نییە. ئەم چالاکیانە زۆرتر لەناو ڕۆشنبیران و منداڵە خوێندەوارەکانی خێزانە دەوڵەمەندەکانە. چالاکی ئەم کەسانە و ئەو ژمارە کۆمۆنیستە کەمەی کە لەم ناوچەیەدا هەن، لەو ڕادەیە نییە خەڵکی ناوچەکە بوروژێنێت (...).بۆیە هەڵەیە لە ڕووی سیاسییەوە دەست لەم ناوچەیەدا وەر بدەین، پێش ئەوەی دەرفەتی بوون بە هاوولاتییەکی ‹بەعەرەب بووی ئاسایی›، یان بۆ بڕەخسێنین. ئەمەش ئامانجێکی سەخت نییە، ئەگەر حکومەت پلانێکی دروست بۆ ئەم مەبەستە دابڕێژێت.

ئەگەر لەم ناوچەیەدا ژمارەیەک جیاخواز و دوژمنی ناسیۆنالیزمی عەرەبی بوونی هەبێت، پێویست ناکات وا بیر بکەینەوە کە گشت خەڵک لەگەڵ بۆچوونی ئەوان هاورایە. ئەم دوژمنانە لە کۆمەڵگادا دەبنە مەترسی، بۆیە ئەم بابەتە بووەتە هۆی ترسی دەسەڵاتە ئەمنییەکان.

پێویستە ئێمە هەوڵ بدەین ئەم کۆمەڵگایە لەبوون بە بەستێنێکی بە پیت بۆ گەشەی کاری تێکدەرانە بگۆڕین بۆ کۆمەڵگایەک کە لە دژی کەسە تێکدەرەکان بوەستنەوە. بۆ نموونە، نیشتەجێکردنی خیزانێکی جوتیاری عەرەب لە گوندێکدا، دوای ئەوەی خەڵکە ڕەسەنەکە گوازرایەوە، یان ڕێگە نەدرا لەسەر زەوییەکانیان کار بکەن، ئەو جۆرە هەنگاوانە دەبنە هۆی دروستکردنی زەمینەیەک بۆ گەشەی چالاکی تێکدەرانە.

ئێمە باش ئاگاداری حاڵەتی گوندی ‹محەمەدیە›ین، کە پێنج خێزانی عەرەبی تێدا نیشتەجێکران، ئەمەش هەنگاوێکی باش نەبوو، چونکە ئەم خێزانە عەرەبانە، خێزانی بەدناو بوون و بەهۆی کاری دزییەوە تازە لە بەندیخانە ئازادکرا بوون. ئەمەش

کارێکی باش نەبوو و بووە هۆی بڵاوبوونەوەی دەنگۆی [نیشتەجێکردنی خێزانی عەرەب لە گوندە کوردییەکان و زەوتکردنی زەویی کورد بۆ عەرەبەکان] بەتایبەتی بەسەدان جوتیاری کورد لە دراوسێی ئەم گوندەدا خاوەن هیچ زەوییەک نین. ئێمە نااێین نابێ پرۆسەی نیشتەجێکردنی عەرەب جێبەجێ نەکرێت، بەڵام دەبێ ئەم پلانە زۆر بە وردییەوە خوێندنەوەی بۆ بکرێت و خێزانە عەرەبە نیشتەجێ بووەکانی [ناو گوندە کوردییەکان] دەبێ لە بنەڕەتدا جوتیار بن.

واژوو:

عەبدوڵا شەمسەدین عیسا

سەرۆکی نووسینگەی زەوییە دەستبەسەرداگیراوەکان، حەلەب

عەبدولڕەزاق ئەلحەسەن

سەرۆکی نووسینگەی چاکسازیی زەوی، لقی حەلەب

عەدنان سەبری

سەرۆکی نووسینگەی دووبارە دابەشکردنەوەی زەویی لە وەزارەتی [کشتوکاڵ]

(ئەم ڕاپۆرتە، ڕاپۆرتێکیتریش لەبارەی هەرێمی گێندرێس لەخۆ دەگرێت، کە تێیدا کێڵگەکانی دەوڵەت بریتییە لە زەویی زەوتکراوی جوتیاری کورد)

پاشکۆی ٣:

لە چاپەمەنی جیهاندا (In the World Press)

THE EVENING STANDARD، London، of 14 December 1967، under the signature of Lord Kilbracken، wrote:

«چەند ڕاپۆرتێک لە سەرچاوە کوردییەکان گەیشتوونەتە لەندەن باس لە سەرهەڵدانی نائارامی فراوان و تووندوتیژی چەکدارانە لەو ناوچانەی سووریا دەکەن کە زۆرینە دانیشتووانی کوردن و دەکەونە سەر سنووری تورکیا».

«ئەم ئاڵۆزییە بەهۆی سیاسەتەکانی حکومەتی سووریا سەریهەڵداوە کە هەوڵ دەدات لەڕێگەی گواستنەوەی زۆرداریەکی دانیشتوانی [کورد لەم ناوچەیەدا] ژمارەی کورد لە باکووری ئەم وڵاتەدا کەم بکات. سیاسەتێک کە ژیانی نزیکەی ٢٤٠،٠٠٠ کەسی عەرەب و کورد دەگرێتەوە.

ئەم سیاسەتە هاوکات بووە لەگەڵ گرتنەبەری ڕێکاری سەرکوتکارانەی توند لە دژی قوتابخانە کوردییەکان، بەکارهێنانی زمانی کوردی، دابونەریت و کلتوری کوردی. پارتی دیموکراتی کوردستان قەدەغەکراوە (...). ژمارەی کورد نزیکەی نیو ملیۆن کەسە، یان نزیکەی ٨٠٪ی ئەو کەسانە لە ناوچە سنوورییەکاندا دەژین. پتر لە نیوەی ئەم ژمارەیە دانیشتووی حەسەکەن، کە هاوسنووری تورکیا و عێراقە. ئەم ناوچەیە بەهۆی هەبوونی نەوت، گرنگیەکی تایبەتی هەیە».

نهێنی (ل ٥٦)

جۆر: +١

لەلایەن: سکرتێری شەخسی و سیاسی سەرۆک وەزیران

بۆ: بەڕێز ج. عەلەمدار (J. Alemdar)،

Studentbacken، 25/705 C، Stockholm، weden.

سەرۆک وەزیران داوای لێم کردووە پێتان ڕابگەیێنم کە نامەکەتان لە ڕێکەوتی مانگی ئادار زۆر بە وردییەوە خوێندراوەتەوە و تێبینییەکانی سەر ناوەڕۆکەکەی تۆمارکراون.

نهێنی (ل ٥٧-٥٨)

بەڕێز دێی (Mr. Day)

کوردی سووریا

١. نووسینگەی سەرۆک وەزیران داوای کردووە وەڵامی نامەکەی دامەزراوەی پەنابەری کورد لە سوید بدرێتەوە.

٢. هەروەک دەزانن، کورد یەکێکن لە کەمینە سەرەکییەکانی سووریا. ئەوان دانیشتووی ناوچەیەکی شاخاوین کە حاڵیحازر بەسەر سنووری سیاسییەکانی ئێران، تورکیا و عێراق دابەش بوونە. کورد بەدرێژایی مێژوو، زۆر سەرسەختانە لەهەمبەر هەر کەسێکدا وەستاون کە هەوڵیداوە سەربەخۆیی خێڵایەتیان زەوتبکەن. زۆرێک لەو گەلییانەی لەم دواییەدا [داواکاری پەنابەرانی کورد لە سوید] ئاماژە پێکراون، مێژوویەکی دوورودرێژیان هەیە و ئاماژە بە مەترسی هەوڵەکانی تواندنەوەی کورد لە کۆمەڵە نەتەوەییەکانی [تورک، عەرەب و فارس] دەدات. کوردی سووریا خاڵی سەرەکی هاوسۆزی باڵە چەپڕەوەکانی وڵاتانی دراوسێن. خالید بەکتاش (Khalid Bikdash) یەکەمین کۆمۆنیستی هەڵبژێردراو بۆ پەرلەمانێکی عەرەبی، لە ڕاستیدا بە ڕەچەڵەک کوردە.

٣. ئێمە هیچ زانیاریەکمان لەسەر دامەزراوەی ‹پەنابەرانی کورد لە سوید› (The Kurdish Refugees in Sweden) نییە. بەهەرحاڵ نووسەری بابەت، بەڕێز ج. عەلەمدار، هاوواڵتی عێراق و لایەنگری کۆمۆنیستە و ئەندامی ئەنجوومەنێکی نهێنی قوتابیانی کوردە لە ئیستانبوڵ کە لەلایەن دەسەاڵتدارانی تورکیا لە ساڵی ١٩٣٦، بە تۆمەتی ئەنجامدانی چاالکیی نایاسایی کورد لە تورکیا، دەستگیر کرا.

٤. کێشەی کورد، کێشەیەکی زۆر ئاڵۆزە. ئێمە نامانەوێت ئامۆژگاریتان بکەین کە پێویستە وەاڵمێکی جیدی بەڕێز عەلەمدار بدرێتەوە و باس لە ١٩ی ئادار بکرێت. هەر جۆرە دەبڕینێک و هاوسۆزی نیشاندانێک لەسەر [پرسی کورد لە سووریا]، لەلایەن وەرگری [نامەکەوە] بە هەڵە لێکدەدرێتەوە و وەک پەیامێکی

پشتگیریی سەرۆک وەزیران بۆ کێشەی کورد هەژمار دەکرێت. بەهەرحاڵ ئەگەر بە پێویست زانرا دەبێ وەڵامی نامەکە بدرێتەوە، تکایە تەنیا ئەو دەستەواژانە بەکاربهێنین کە لە ڕەشنووسی هاوپێچکراودا ئاماژەیان بۆ کراوە. هەروەها بەشی [ڕۆژهەڵات] نامەیەکی هاوشێوەی لە باڵیۆزخانەکەمان لە ستۆکهۆڵم بۆ سەرۆک وەزیران نێردراوە، کەواتە وادیارە ئەم نامەیە بۆ چەندین لایەن نێردراوە.

٥. بەشی ڕۆژهەڵات، دەقی ڕەسەنی نامەکەی بەڕێز عەلەداری بەدەست گەیشتووە کە لەلایەن نووسینگەی سەرۆک وەزیرانەوە بۆیان نێردراوە. هەروەک دەزانن، بۆیە ئەم نامەیە [لەلایەن نووسینگەی سەرۆک وەزیرانەوە] بۆ ئێمە نێردراوە تا بە شێوازی گونجاو مامەڵەی لەگەڵدا بکەین و ئاماژە بەوە دراوە هیچ وەڵامێک بۆ نامەکە لەلایەن ‹NO، 10 Downing Street› [شوێنی نیشتەجێ بوونی سەرۆک وەزیرانی بەریتانیا]، نەدراوەتەوە. بەهەرحاڵ، بە بۆچوونی من لە گشت حاڵەتێکدا باشترە وەڵامی بەڕێز عەلەمدار نەدرێتەوە.

A. R. Moore

٢١ی ئاداری ١٩٦٨

نهێنی (ل ٥٩-٦٠) 1/2/IRQ

باڵیۆزخانەی بەریتانیا

بەیروت

١٩٦٨ /٤/١٠

کوردی عێراق

١. مەحمود بابان کە بەم دواییانە گەڕاوەتەوە بەیروت، شەوی سێشەممە تەلەفۆنی بۆم کرد تا هاوکارێکی کورد بە ناوی ئەمیر قاسمیم پێ بناسێنێت. ئەو گوتی ئەمیر لە چیای سەفین فەرماندەی بەتالیۆنێکی کورد بووە و ئێستا نۆێنەری مەلامستەفا بارزانیە لە تاران. لە هەولێر شارەزایەکی یاساییە، ناوی ڕاستەقینەکەی شەمسەدین موفتیە و کوڕەخاڵی زەید ئەحمەد عوسمانە. ئەمیر کە بە پاسپۆرتی ئێرانی سەفەر دەکات بانگەشەی ئەوەی دەکرد پەیوەندی باشی لەگەڵ ساڤاکدا هەیە. بە تایبەتی لەگەڵ بەڕێوەبەرەکەی ژەنەڕاڵ نەسیری، کە بە وتەی ئەو، بە بەردەوامی سەردانی کوردستان دەکات. هەروەها ئەوەی ڕوونکردەوە کە لەگەڵ ساڤاک سەردانی کونسوڵی وڵاتانی بێگانەشی کردووە. ئەمیر، لەبارەی یارمەتییەکانی خاچی سوور بۆ کوردستان ئاماژەی بە پەیوەندییەکانی لەگەڵ سوید کرد، هەروەها باسی لە گەیاندنی نامەی مەلامستەفا بۆ ویلسۆن، کۆنسوڵی ئێمەی کرد (نامەی تیم 1023A/67 لە ٢٨ تشرینی دووەمی ١٩٦٧).

٢. ئەمیر ئاماژەی بەوەدا بارودۆخ لە کوردستان هەروەک خۆی ماوەتەوە و گۆڕانی بەسەردا نەهاتووە. حکومەت هیچ نیەتێکی نییە بۆ چارەسەرکردنی کێشەی کورد. هەروەها، وا دەرکەوت تاهیر پشتگیری لە کورد دەکات و عارف دژە کوردە. ئەمەش هەر ئەو هەڵسوکەوتەیە کە حکومەتە یەک لەدوا یەکەکانی عێراق پەیڕەویان کردووە. وەبیری هێنامەوە کاتێک ناجی تاڵب سەرۆک وەزیران بوو، عارف پشتگیریی کورد بوو و لە ڕێگەی عەبدولوهاب ئەمین، کازم شۆبار و شیعەکانی دیکە ەوە هەوڵی دامەزراندنی پەیوەندی لەگەڵ کورد دەدا. لە ڕاستیدا

تاهیر یەحیا بەرپرسیارە لە بەدەستهێنانی پشتگیریی حکومەت بۆ تاڵەبانی. واتە ئەو کەسەی هەڕەشەی پەیوەندیکردنی بە سوورییەکانیەوە کردبوو (لەگەڵ ئەو کەسانەی بە وتەی ئەو تێگەیشتنێکی باشیان هەیە) ئەمیر بانگەشەی ئەوە دەکات حکومەت چەک و خۆراک و ئامرازی گواستنەوە و پاسەوان و پارەی زۆری بۆ تاڵەبانی دابین کردووە. زۆرتر لەوەی مەلامستەفا بتوانێت لە ڕێگەی ئابوونەی کوردەوە بۆ شۆڕش دابینی بکات.

٣. مەحمود و ئەمیر وتیان کورد لە سیاسەتی ئەو کوردانە نیگەرانە کە لە کۆبوونەوەی کۆشک (palace meeting) لە نێوان ئەفسەرە خانەنشین کراوەکاندا گیراوەتەبەر (نامەکەی من ٣/٢ لە ٣ نیسان ئاماژە بەوە دەکات). لەبارەی بەشداریی کورد لە حکومەتی داهاتوودا، وادیارە، [حکومەت] بە دوای نوێنەریتردا بگەڕێت جیا لە نوێنەرە تەقلیدییەکان [لەوانەیە مەبەست مەلامستەفا بێت]. بە وتەی مەحمود ئەمە ئاماژەیە بۆ نیەتی حکومەت لە پشتگیریکردنی زۆرتر لە تاڵەبانی و کەمتر گرنگیدان بە بابا عەلی، زەید ئەحمەد و مەلا مستەفا. بە هەرحاڵ، کورد لەم مەترسییە تێدەگەن و هەوڵی پوچەڵکردنەوەی دەدەن. بارودۆخی ئێستا لە عێراق زۆر شڵۆقە بەهۆی بەسەرچوونی ماوەی دەستووری کاتی لە مانگی داهاتوودا. لەوانەیە ئەمەش ببێتە ساتەوەختێکی باش بۆ دەستپێشخەری سیاسی لەلایەن مەلا مستەفاوە بۆ پشتگیریی کردن لە بیرۆکەی دامەزراندنی ئەنجوومەنی ڕاوێژکاری یان دەزگایەکی هاوشێوە لە ئەگەری درێژکردنەوەی ماوەی دەستوری کاتیی لە داهاتوودا. حکومەت بە سەختی دەتوانێت ئەم ‹هەماهەنگییە› ڕەت بکاتەوە کە بەلانیکەم دەبێتە هۆی بەرزکردنەوەی ئامادەبوونی کورد (بارزانی) لە بەغدا. ئەم پێشنیازەش ڕەگەزێکی بەهێزە بۆ ناو جیهانی سیاسەتی نەخۆشی بەغدا، واتە ئەگەری گرتنەبەری تاکتیکی «ئەگەر نەتوانی شکستیان بدەیت، ببە هاوبەشیان›››، لەوانەیە ئەم تاکتیکە وەک چارەسەرێک بێت.

٤. لەبارەی پێکدادانەکانی کۆیسنجەق پرسیارم کرد (کە لەلایەن نیکۆلاس هێربێرتەوە لە ڕۆژنامەی تایمز لە ١٢ی ئادار ڕاپۆرتی لەسەر کراوە). ئەمیر ئاماژەی بەوەدا

بـۆ پێشـمەرگە ئەمـە شـێوازێکی نوێـی پێکدادانـە. ئـەوان چەندیـن سـاڵە هەوڵیانـداوە حەوێـزی مامـە ئاغـا بکـوژن (یەکێـک لـە بەدناوتریـن جاشـەکان کـە پەیوەنـدی و پشـتگیرییەکی باشـی لەلایـەن تاهیـرەوە هەیـە). بـەڵام لەلایـەن هێـزی عێراقـەوە بـە باشـی پاسـەوانی کـراوە. لـەم ڕووداوەدا ئـەو بـە تڕومبێلـە پـڕ چـەک و پاسـەوانەکانی لـە هەولێـرەوە بـۆ کویسـنجەق دەگەڕایـەوە. پێشـمەرگە لـە دەروازەی کۆیسـنجەق سـێ بۆسـەیان بـۆ دانابـوو و کاروانـی حەوێزیـان لـە کاتـی چوونـە نـاو شـاردا دەستبەسـەر کـرد، ئـەو و شـانزدە کـەس لـە پیاوەکانـی لەنـاو ئۆتۆمۆبێلەکانیانـدا کـوژران. ئۆپەراسـیۆنەکە لەلایـەن بیسـت و حـەوت کـەس لـە یەکەکانـی پێشـمەرگەوە ئەنجامـدراوە کـە مەشـق و ڕاهێنانیـان لەسـەر چۆنیەتـی جەنگـی شـەقامەکان و هەژمـونی درێژخایەنیـان ئەنجـام داوە. ئەمـە یەکـەم ئۆپەراسـیۆنیان بـووە و پشـتگیرییەکی زۆری خەڵکـی کۆیسـنجەقیان بەدەسـت هێنـاوە.

٥. ئەمیـر هەروەهـا ئاماژەی بـەوە کـرد سـێ ڕۆژ بـەر لـە ئەنجامدانـی ئۆپەراسـیۆنەکەی کۆیسـنجەق، جـەلال تاڵەبانـی هەوڵـی گرتنـی بیـارەی داوە (لـە نێـوان هەڵەبجـە و تەوێڵـەدا). واتـە یەکێـک لـە هێڵەکانـی مسـتەفا بارزانـی بـۆ پەیوەنـدی کـردن لەگـەڵ سـنووورەکانی ئێـران. تاڵەبانـی بـە ئۆتۆمۆبێلـە پـڕ چەکـە سـەربازییەکانی عێـراق، بـە هـاوەن و ئەمبولانـس پشـتیوانی کرابـوو. ئـەوان جلـی کۆماندۆکانـی عێراقیـان لەبـەر کردبـوو، بـەڵام بەشـداربووانی ئـەم هێزانـەی تاڵەبانی، مەلامسـتەفا و هێزەکانـی ئەویان لـە هێرشـەکە ئاگادارکردووەتـەوە. قوربانیانـی هێزەکانـی تاڵەبانـی ٣٦ کـوژراو و ٣٠-٥٠ برینـدارن. سـێ شـۆفێری ئیسـعافی عێراقیـش کـوژراون. ئەمیـر ئەمەشـی خسـتەڕوو ئـەم ئۆپەراسـیۆنە بەشـێک بـووە لـە پلانێکـی کۆنـی حکومەتـی عێـراق کـە بەهـۆی شـەڕی مانگـی حوزەیـران دواخرابـوو تـا بتوانـن هێڵـی پەیوەنـدی لەگـەڵ سـنووورەکانی ئێـران بپارێـزن، بۆئـەوەی ئـاژاوە لـە کوردسـتانی ئێـران دروسـت بکـەن و پەیوەندییـە باشـەکانی مەلامسـتەفا لەگـەڵ شـای ئێرانـدا بپچـڕن. تاڵەبانـی پشـتگیری ژمارەیـەک لـە کـوردە توندڕەوەکانـی ئێرانـی هەیـە کـە بـە بەردەوامـی سـەردانی سـلێمانی دەکـەن و لـەوێ چـەک و تفـاق و جلوبـەرگ لـە سـوپای عێـراق وەردەگـرن.

٦. ئەمیر هەروەک دارا عەتا (نامەکەی من IRQ/٢/١ کە لە یەکی ئادار ئاماژەم پێداوە) وتی کورد پێویستیان بە هاوکاری هەیە و داوای دابینکردنی خۆراک و پۆشاک و پەرتووکی قوتابخانەی کرد. هەمان وەڵامم دووبارە کردەوە کە بە دارام دابوو. دارا لەلایەن جێمز شۆتەر (James Shotter)ەوە زۆر بە باشی ناسراوە و پێی گوتم پەیوەندی باشی لەگەڵ خێزانی بابا عەلی هەیە (ئەو کەسەی هیچ ناڕەزایی دەڕنەبڕی لەبارەی ٢٤ کاتژمێر مۆڵەت بۆ بەجێ هێشتنی عێراق-بەڕێوەبەری گشتی مرۆڤێکی بە ئەدەب و یارمەتیدەر بوو). ئەمیر وەک قوتابیەک خاوەن بۆچوونی چەپگەرایە و زۆر لایەنگریی تاڵەبانی دەکات. بەهەرحاڵ، بارزانی ڕازیکرد کاتێک کە سێ ساڵ لەمەوبەر سەردانی ئەوی کردبوو و دەمەقاڵێکی توندی لەگەڵ تاڵەبانیدا هەبوو لەبارەی ئەوەی بۆچی پەیوەندییەکانی لەگەڵ مەلا مستەفادا پچڕاندووە و پەیوەندی بە حکومەتی عێراقەوە کردووە.

٧. ئەمیر گوتی ڕادیۆی کوردی تەنیا خاوەنی چل وات پەخشە. کەرتی دوو و چوار دەتوانن بێ کێشە بە بەردەوامی لەسەر شەپۆلی ٤٥-٤٩ گۆڕ لە بەرنامەکانی بگرن. زۆرجار دروشمی «هەنگوین ماچم کە، ماچم کە هەنگوین›› بڵاو دەکرێتەوە.

٨. کۆپیەک لەم نامەیە بۆ نووسینگەکەمان لە تاران دەنێرم.

(H. St. J. B. Armitage)

David Montgomery Esq.

بەشی ڕۆژهەڵات

نووسینگەی کاروباری دەرەوە، S. W. 1

نهێنی (ل٦١-٦٣) 1/2/IRQ

باڵیۆزخانەی بەریتانیا- بەیروت ١٩٦٨ /٤/١٧

کوردی عێراق

١. هـەروەک لـە ڕاپۆرتـی ڕۆژنامـەی ڕۆیتـەرز بینیتـان، لـە ١٤ی نیسـان، ڕادیـۆی بەغـدا ڕایگەیانـدووە لـە کوردسـتان لـە ١٢ و ١٣ی ئـەم مانگـەدا ڕووداوێـک ڕوویـداوە. گوتەبێژێکـی سـەربازی ئامـاژەی بـەوە داوە لـە ١١ی مانـگ، ئۆتۆمۆبێلێکـی سـەربازی کەوتووەتـە بۆسـە و چـوار سـەرباز کـوژراون و نـۆ سـەربازیش بریندار بوونـە. لـە ڕۆژی دواتـردا، لـە ٢٠ کیلۆمەتـری باشـووری هەولێـر دوو ئۆتۆمبێلـی مەدەنـی کەوتوونەتـە نـاو بۆسـە. شـەش کـەس کـوژراون و دووانیتریـش بریندار بوونـە. گوتەبێژەکـە ڕایگەیانـدووە «تاقمێـک لـە سـەرهەڵداوان کـە پەیوەندیـان بـە ئیمپیریالیزمـەوە هەیـە و خزمـەت بـە ئامانجەکانـی زایۆنیـزم دەکـەن، دەیانەوێـت سـەقامگیری و ئارامـی لـە باکـووری عێـراق لـە ناوبـەرن بـە مەبەسـتی لاوازکردنـی یەکێتـی نیشـتیمانی [عێـراق] و سـەقامگیریی بۆئـەوەی سـەرنجی سـوپاکەمان لـە ئەرکـە گـەورە و پیرۆزەکەیـان لابـدەن ئـەم کارەیـان ئەنجـام داوە››. هەروەهـا بـە وتـەی ئـەو، دەسـەڵات «گشـت ڕێوشـوێنە پێویسـتیەکانی گرتووتەبـەر بـۆ نەهێشـتنی لـە یاسـا دەرچـووەکان و هێنانیـان بـۆ بـەردەم دادگا››.

٢. لـە ١٥ی نیسـان، ڕۆژنامـەی ئەلئەنـوار کـە لایەنگـری کۆمـاری یەکگرتـووی عەرەبیـە و لـە بەیـروت دەردەچێـت، مانشـێتێکی بـە ناونیشـانی «بەغـداد: گروپێکـی گومانلێکـراو دەسـتی بـە چالاکـی چەکـداری کـردووە، ڕووداوە تارماوییـەکان لـە عێراقـدا›› نووسـیووە. بـاس لـەوە دەکات ئەمـە ڕووداوێکـی جیددیـە و پێشـبینی دەکرێـت بـەرە و پەرچەکـرداری جیددیـتر تەشـەنە بـکات››. ئەمڕۆکـە لـە گوتارێکیـتردا، گۆشەنووسـێک لـە ئەلئەنـواردا نووسـیوویەتی، ئامانـج لـە ئەنجامدانـی ئـەم جـۆرە چالاکیانـە دوور خسـتنەوەی عێراقـە لـە شـەڕی دژ بـە ئیسرائیـل. ئـەم جـۆرە ئەنجامگیرییـەش لـەو کاتەدایـە کـە حکومەتـی عێـراق

سیاسەتی پاراستنی سەقامگیریی لە باکووری عێراقدا گرتووتەبەر. عێراق لە دە مانگی ڕابردوودا، لە بەهێزکردنی هێزە چەکدارەکانی پێشکەوتنێکی بەرچاوی بەدەستهێناوە. هەروەها تیشکی خستووەتە سەر ئامانجە دوژمنکارییەکانی ئیسرائیل لە دژی عێراق و خۆشکردنی ئاگری مەترسیداری پیلانگێڕی و داوای لە یەک نزیکبوونەوەی چین و تویژە نەتەوەییەکانی عێراقی کردووە پشتی حکومەتەکەی ئێستا بگرن.

٣. بە پێی (M. E. N) و (A. F. P) لە ١٦ی نیسان، ڕۆژنامەی ئەلتەئاخی ئەم مانشێتەی نووسیووە «تەکتیکەکانی توندوتیژیی››. بە پێی ڕۆژنامەی ئەلجمهوریەی بەغدا، وا دیارە ئەم ڕووداوە هاوکات بووە لەگەڵ هەڕەشە تازەکانی ئیسرائیل لەدژی وڵاتانی عەرەبی بۆئەوەی عێراق سەرقاڵی پرسە لاوەکییەکان بکات.

٤. لە ئاگربەستی حوزەیرانی ١٩٦٦ەوە، ئەمە یەکەم ڕووداوە کە حکومەت پشتڕاستی کردووەتەوە. پێکدادان لە نێوان پێشمەرگە و پیاوەکانی تاڵەبانی (هەروەها هەندێك جار لەگەڵ پاسەوانەکانیان لە هێزی عێراق) بە بەردەوامی ڕووەدات و چەندین ڕووداویتریش ڕوویانداوە، بەتایبەتی ڕووداوەکانی کۆیسنجەق و بیارە (نامەکەی من IRQ 1/2لە نیسان ئاماژە بەوە دەکات). ئەگەر ڕاپۆرتەکان لەسەر دواییین پێکدادان دروست بێت، شتێکی سەرسوڕهێنەر نییە، ئەمەش لەخۆیدا، هیچ بیانوویەک ناداتە دەست حکومەت دوور بکەوێتەوە لە سیاسەتی خۆی کە بریتییە لە ڕاگرتنی ئاشتی و سەقامگیریی لە باکووری عێراق و پشتگوێ خستنی ئەم جۆرە «قسەلۆکە بێ بنەمایانە››.

٥. کۆمەڵێک عێراقی کە لە بەغداوە هاتوون پێیان گوتم ڕاگەیاندنی فەرمی حکومەت کار بۆ ڕەخساندنی کەشێکی [ئارام] دەکات بۆ سەردانی شا حسێن بۆ عێراق لە ١٥ی نیسان، نەک ئەنجامدانی جوڵەیەک لە دژی کورد. هەڵسوکەوتی هێزەکانی عێراق لە ئەردەن هەر لە کاتی هێرشی ئیسرائیل بۆ سەر کەرامە، ڕای گشتی (نامەکەی من IRQ 1/2 لە نیسان ئاماژە بەوە دەکات) ناوخۆ و دەرەوەی تووڕە کردووە و حکومەتی عێراقی خستۆتە ژێر بارودۆخێکی

شەرمەزاری. بۆیە لە بەرامبەر شا حسێن بۆ پەردەپۆشکردنی شکستەکەیان لە پشتگیری کردنی ڕاستەقینەی سوپای ئەردەن، بیانووی دروست کردن پشێوی لەلایەن کوردەوە، تەنیا ڕێگەیە بۆ پاراستنی کەرامەتی حکومەتی عێراق.

٦. کاتێک ئەمڕۆ بەیانی مەحمود بابانم بینی لەسەر ئەم بۆچوونە هاوڕام بوو و هەوڵە بێ سوودەکانی حکومەتی لەوەدا کورت کردەوە کە حکومەت هەوڵی داوە مەلامستەفا پەلکێشی ناو ڕووداوگەلێک بکات کە بوونەتە هۆی هەڵگیرسانی شەڕی مانگی حوزەیران و گوتی، پەیامی بارزانی لە ٥ی حوزەیران بۆ پشتگیریی کردن لە عارف لە چوارچێوەی کەمکردنەوەی ئەگەرەکانی تۆمەتبارکردنی بە یارمەتیدانی ئیسرائیل بووە. بەهەرحاڵ، کاتێک سەرۆک لە کۆتایی ئاب سەردانی ئەردەنی کرد، بە شای گوت کێشەی کورد بریتییە لە «ئیسرائیلی دووەم›› و عەرەبستانی سعوودیە پشتگیریی بارزانی دەکات، بەڵام بۆ چارەسەرکردنی ئەم کێشەیە عێراق دەتوانێت زۆرتر هاوکاری ئەردەن بکات. بۆ ماوەیەک، شا بیری لە نێوانگیریی دەکردەوە، بەڵام دڵسارد بووەوە، چونکە سەعد جومعە هەنگاوی کردەیی نەهاوێشت. دواتر سەرۆک وەزیران و وەسفی تێل هەردووکیان لەسەر ئەم بابەتە لەگەڵ مەحمود گفتوگۆیان کردووە، مەحمود پێیانی ڕاگەیاندووە، ئەم جۆرە دەستپێشخەرییە زیان بە پێگەی شا لە عێراقدا دەگەیەنێت؛ بە تایبەتی لەلایەن کورد و شیعەکانەوە. مەحمود دڵنیایە لەوەی بەهۆی ئەو خۆنیشاندانە لاوازەی سوپای عێراق لە ئەردەن نیشانیدا، دووبارە کورد دەبنە قوربان و گوتی، ئەگەر ڕووداوەکان ڕاست بن، ڕۆژنامەی ئەلتەئاخی سەرکۆنەی ئەم ڕووداوانەی کردووە و ئاماژەی بەوەداوە بەیاننامەی حکومەت دووڕە لە ڕاستییەوە، یان بارزانی بەرپرسیار نییە لە ڕووداوەکان-ڕۆژنامەکە ناتوانێت سیاسەتی دژی بارزانی بگرێتە بەر.

٧. کۆپیەک لەم نامەیە بۆ نووسینگەکەمان لە تاران و عەمان دەنێرم.

(H. St. J. B. Armitage)

دوای نووسینی ئەم نامەیەی سەرەوە، دووبارە هەندێك هەواڵم لە مەحمود بابانەوە بیستووە. دواییـن هەواڵی ئەو لە بەغداوە ئەوە بوو کە شێخی خێڵی تای لە بۆسەیەکدا لە ١٣ی ئادار کوژراوە. هێزەکانی عێراق لە ١٥ی مانگ تۆڵەیان کردووەتەوە. سوپا و هێزی ئاسمانی هێرشیان کردووتە سەر بەتالیۆنێکی پێشمەرگە لە دەوروبەری گوندێکی نزیک سلێمانی. شەڕێکی قورس ڕوویداوە و هەردوولا بەرکەوتە (بریندار)یان هەیە.

David Montgomery Esq.

بەشی ڕۆژهەڵات

نووسینگەی دەرەوە

S. W. 1

نهێنی (ل ٦٤) 1/2/IRQ

باڵیۆزخانەی بەریتانیا- بەیروت ١٩٦٨ /٤/٢٥

کوردی عێراق

١. هەندێك زانیاریترم لەبارەی هێرشەکەی حکومەت بۆ سەر بەتالیۆنی پێشمەرگە هەیە (نامەکەی من IRQ 1/2 لە ١٧ی نیسان ئاماژەی بۆ کردووە). هێرشەکە لە ناوچەیەکی نزیک گوندی گوێر (Gowaire) بووە کە زیانی زۆری بەرکەوتووە. شێخ حەنەش سەربە خێڵی تەی، لە ١٣ی نیسان لە بۆسەیەک کوژرا کە یەکێک بووە لە سەرکردەکانی خالد ئەلوەلید.

٢. هیچ ئاماژەیەک نییە مەلامستەفا قسەکانی لە ٢١ی نیسان لە ڕۆژنامەی ئەلتەئاخیدا باسی کرد بوو بەجێ بگەیێنێت کە بانگهێشتی پێکهێنانی هاوپەیمانیەکی نیشتیمانی کردبوو (ئەو ڕاپۆرتەی بۆ ئێوەم ناردبوو پێیدادەچمەوە)، بەڵام دڵنیام مەلامستەفا بۆ گفتوگۆ کردن لەسەر درێژکردنەوەی ماوەی دەستوری کاتی و ئامادە بوون بۆ بەشداریکردن لە حکومەتی هاوپەیمانیدا نیەتی هاوکاری کردنی لەگەڵ حکومەتی هەیە.

٣. مەحمود بابان شەوی ڕابردوو پێی گوتم لە بابا عەلیەوە بیستوویەتی مەلامستەفا خەریکی خۆ ئامادەکردنە بۆ سەردانێکی نهێنی بۆ تاران لە داهاتوویەکی نزیکدا. هەروەها چاوەڕوانی پەیامێکە کە ئەمڕۆ یان سبەی بەدەستی دەگات و زانیاری زۆرتری لە خۆ گرتووە. مەحمود ئاماژەشی بەوە کرد سزای لە سێدارەدان کە لە ساڵی ١٩٤٦ بۆ مەلامستەفا لەلایەن ئێرانیەکانەوە دەرکراوە، لە ساڵ ١٩٦٥ کاتێک شاندێکی کورد سەردانی تارانی کرد، پووچەڵ کراوە. شا دڵنیایی پێیان داوە، مەلامستەفا هەر کاتێک ویستی ئازادە سەردانی ئێران بکات.

٤. کۆپیەک لەم نامەیە بۆ نووسینگەکەمان لە تاران دەنێرم.

David Montgomery Esq.

بەشی ڕۆژهەڵات
نووسینگەی دەرەوە، S. W. 1

نووسینگەی بەغدا (ل ٦٥-٦٦)

بەشی ڕۆژهەڵات

نووسینگەی دەرەوە

کوردی عێراق

١. بابا عەلی شێخ مەحمود ئەمڕۆ بەیانی تەلەفۆنی کرد تا بەر لەچوونی بۆ پشوودان لە ئەوروپا خوا حافیزی بکات، گوتی بە تەمایە لە نێوان ١٣-١٦ی ئاب یان لە ٢٣ تا ٢٧ی ئاب لە بەریتانیا بێت. لەوانەیە سێر ڕێچارد بیۆمۆنت (Sir Richard Beaumont) ببینێت و سەردانی نووسینگەی پەیوەندییەکانی دەرەوە بکات. ئەمەشی پشتڕاست کردەوە، کە ناو و ژمارە تەلەفۆنی هەر یەک لە مۆر (Mr Moore) و مۆنتگۆمێری (Mr Montgomery) هەیە تا سەردانیان بکات کە لە سەرەتای ئەمساڵ بەداخەوە نەیتوانی لە وادەی دیاریکراوی خۆیدا [بۆ بینینیان] ئامادە بێت، چونکە هەندێك بە هەڵە لێکتێگەیشتن لەبارەی دیاریکردنی کات هەبوو. ناونیشانی ئەو لە لەندەن ئەمەی خوارەوەیە: (c/o Mr. Ward، Ward Blenkinsop، Fulton house، Wembley park، Tel no: 8686).

٢. بابا عەلی ئاماژەی بەوەدا بەوپەڕی گومانەوە سەیری نیەتەکانی سەرۆکی عێراق دەکات. بەیاننامەکەی ئەوان لەبارەی کردنەوەی ڕێکخراوێکی کلتوری بۆ کورد و زانکۆیەک لە سلێمانی تەنیا پەردەپۆشکردنی پرسەکانە. وڵات وێران بووە و پێش ئەوەی کورد بڕوایان بە پابەندی نیەتەکانی حکومەت بێت، پێویستە هەنگاوی کردەیی بهاوێژرێت. هەلومەرجی دامەزراندنی وەزیری کورد گوماناوییە، ئەمەش لە دواییەن ژمارەکانی ڕۆژنامەی ئەلتەئاخیدا دووپات کراوەتەوە و ئاماژەی بەوەداوە بەر لەوەی کورد لەگەڵ حکومەت کار بکەن، پێویستە حکومەت هەندێك گۆڕانکاری سەرەتایی ئەنجام بدات. هەروەک بابا عەلی دڵنیایە، ئاماژەیەکە بە ئامادەبوونی تەها محێدین کە لەلایەن مەلامستەفاوە نەفرەتی لێکراوە.

٣. تـا هەنوکـەش لەسـەر دامەزراندنـی ئیحسـان شـێرزاد و محسـن دزەیـی وەک وەزیـر ڕەزامەنـدی نیشـان نـەدراوە. ئیحسـان ئەندامـی شـاندی نوێنەرایەتـی بـوو کـە لـە بەغـدا گەڕایـەوە تـا لەگـەڵ مەلامسـتەفا لەسـەر بارودۆخەکـە قسـە بـکات. وا دیـارە ئەحمـەد بەکـر لیسـتێکی لـە نـاوی دە کـورد بـە ئـەوان نیشـان داوە لـەو کەسـانەی کـە دادەمەزرێـن، واتـە سـێ کـەس سـەر بـە بارزانـی، دوو کـەس سـەر بـە حکومـەت یـان کـوردە بـێ لایەنـەکان (بـۆ نموونـە ئەحمـەد کەمـال). لیسـتەکەی بارزانـی سـاڵح یوسـفی لـە ئەلتەئاخـی لەخـۆ دەگرێـت. نـاوی تەهـا محیەدەیـن لـە لیسـتەکەدا نییـە و دامەزراندنـی سـەمەرە بـوو. دامەزراندنـی ئـەو وەک بەرتیلـەک بـۆ جـەلال تاڵەبانـی و جاشـەکان دێـت و هەروەهـا بـەو مانایـەش دێـت کـە حکومـەت بیـر لـە ئەگـەری چارەسـەری ململانێیـەکان دەکاتـەوە. ناکرێـت چارەسـەرییەکی ئاشـتیانەی کـوردی تـر لەخـۆ نەگرێـت، [بـەڵام] سـەختە ئاشـتی بـە بـێ پاراسـتنی ئاشـتی لەگـەڵ مـەلا مسـتەفادا دەسـتەبەر بکرێـت.

٤. لـە بابـام پرسـی, ئایـا خـۆی یـان هیـچ هاوڕێیەکـی بـە تەمایـە بچێتـەوە نـاو حکومـەت، گوتـی ئەمـە مومکیـن نییـە تـا ئەوکاتـەی ئەنجوومەنـی نیشـتیمانی لـە سـەرکردایەتی شـۆڕش دەسـەڵاتی بـاڵای هەبێـت و بتوانێـت بـێ گەڕانـەوە بـۆ خـودی وەزیـر، گۆڕانـکاری لـە دەسـتەی ئیـداری لەنـاو وەزارەتەکانـدا بـکات، هـەروەک لـە سـاڵی ١٩٦٣دا ڕوویـدا.

٥. بابـا بـەردەوام بـوو و گوتـی، بـەراورد لەگـەڵ ١٩٦٣ هەنوکـە بەعـس لەوپـەڕی لاوازیدایـە، چونکـە ئۆپۆزیسـیۆن دەزانێـت لاوازییەکانـی چیـن. بۆیـە ئـەوان زۆر بـە خێرایـی دەجوڵێنـەوە تـا کۆنترۆڵـی ئیـداری بگرنـە دەسـت، ئەمـەش لەبـری فراوانکردنـی بنکـەی جەماوەریـان بووەتـە هـۆی بەرتەسـک کردنـەوەی بنکـەی جەماوەرییـان. لەوانەیـە ژمارەیەکـی زۆری جەماوەریـان هەبێـت، بـەڵام خەڵکـی بەئەزموونیـان نییـە بـە تەواوەتـی کۆنترۆڵـی حکومـەت یـان سـوپا بـکات و سیاسـەتی ئێسـتایان لـە بەرهەڵسـتیکردنی خەڵـک، بـە دڵنیاییـەوە دەبێتـە هـۆی خێراترکردنـی بەهێزبوونـی ئۆپۆزیسـیۆن. خەڵـک هیـچ ئاماژەیـەک بـە پاکسـازییەکانی ئێسـتای

حکومەت ناکات، بەڵام ئەم کارە زۆر بە خێرایی بڕەودەسێنێت و لە نێوان قوربانیاندا مەدحەت ئەلسیری (ئەمین ئەلئەرسیما) هەیە کە لە بیروت بەشداریی لە کۆنفرانسێکدا کردبوو. بابا ئاماژەی بەوەدا کابینەی حکومەت پڕە لە تونددڕەوەکان. هەروەها ئاماژەی بەودا عەبدولکەریم شاکلی لە سەردەمی ڕژێمی بەعسی ڕابردوودا، لە قەسر نیهایی یەکێک بوو لە سەرۆکە ئەشکەنجەدەرەکان. لە ڕووی خوێنەوە وەک عەلی سالّح سەعدی کوردە (کە لە کوردستان لە دایک بووە). بابا ئاماژەی بەوە دا دوای ئەوەی ئەحمەد حەسەن کۆبوونەوەی کابینەی جێهێشت، حەردان تکریتی کۆبوونەوەی کابینەی بەڕێوەبردووە. ئەمەش بەو مانایە دێت کە حالّیحازر پێگەی حەردان لە عەماش بەهێزترە.

(H. St. J. B. Armitage)

5th August، 1968

نهێنی (ل٦٧-٦٨)

باڵیۆزخانەی بەریتانیا (٨/١)

بەغدا ١٩٦٨/٨/٧

کورد

١. ڕاگەیاندنی فەرمی ژمارە ٣٥، کە لەلایەن ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕشەوە دەرچووە (نامەکەمان ٣/١ لە ٣ی ئاب)، ڕایگەیاندووە لەبارەی چۆنیەتی مامەڵەکردن لەگەڵ کێشەی کورد حکومەت پشتگیریی پێشنیازەکانی ساڵی ١٩٦٦ی بارزانی دەکات.

٢. ئەمەش دوو ڕاگەیاندنی فەرمیتری لەبارەی [کێشەکانی] باکووری [عێراقی] بەدوادا هات. ڕاگەیاندنی فەرمی ژمارە ٣٧، ڕایگەیاندووە کە پێشنیازەکانی بەندی ٦ لە ٢٩ی حوزەیرانی ١٩٦٦، بەم شێوەی خوارەوە جێبەجێ دەکرێن:

ا ڕاسپاردەی پەروەردەیی، تێچوونی خوێندن و زەمالەی قوتابخانەکان لە گشت بوارەکان و لە گشت قۆناغەکاندا بۆ کورد دەستەبەر دەکرێت، تا بتوانن خوێندنی پسپۆری لە دەرەوە تەواو بکەن.

ب ئەکادیمیای زمانی کوردی دادەمەزرێت.

ج زانکۆیەک لە سلێمانی دەکرێتەوە.

٣. ڕاگەیاندنی فەرمی ژمارە ٣٩، ئەم پێوەرانەی خوارەوەی گرتووەتەبەر کە لەلایەن ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕشەوە فەرمانی لەسەر کراوە:

- لێبوردنی گشتی بۆ گشت ئەو کەسانەی لە ڕووداوەکانی باکووردا بەشداربوونە، جا سەربازیی بن یان مەدەنی.
- پاکانەکردنی ئەندامانی هێزە چەکدارەکان لە هەر جۆرە بەڵێننامەیەکی پەیوەست بەو چەک و تفاقەی لە بەردەستیاندایە و لە هەموو ئەو ئەنجامە مادی و یاساییانەی بەدوایدا دێت.

- دەسەڵاتە پەیوەندیدارەکان لە دوای دەست نیشانکردنیان، دەبێ بە زووترین کات کەسە [دەرکراوەکان] بۆ سەر پیشە کۆنەکەیان بگەڕێننەوە.

٤. لە کاتێکدا شاندی نوێنەرایەتی باکووری [عێراق] لەلایەن سەرۆک بەکرەوە پێشوازی لێکراوە، ئەوان پیرۆزبایی و پشتیوانی خۆیان نیشانداوە. سەرۆک بەکر پێیانی ڕاگەیاندووە پرسی باکوور، واتە چارەسەرکردنی ئەو کێشەیەی زۆری خایاندووە، بە پێی پێشنیازە ڕاگەیێندراوەکەی ٢٩ی حوزەیرانی ١٩٦٦ چارەسەر دەبێ و پێداگری لەوە کردووە چارەسەریەکە بە ڕێگای ئاشتیانە دەبێت.

٥. بەڕێوەبەری گشتی پۆلیس بە ڕۆژنامەی کوردی زمانی ئەلتەئاخی ڕایگەیاندووە دەستەی پۆلیسی کورد کە بەسەر عەرەب و ناوچە باشوورییەکانی عێراقدا دابەشبووە، بۆ سەر پۆستەکانیان دەگەڕێنەوە لەو ناوچانەی پێشتر خزمەتیان کردووە.

٦. وا دەردەکەوێت کوردی بارزانی تا هەنوکەش ڕەزامەند نین. بە پێی زانیارییەکانی ئێمە تا هەنوکەش دوو وەزیرەکەی بارزانی سوێندی دەست بەکاربوونیان نەخواردووە و خودی بارزانیش گوتویەتی ئەو لە بەشداربوونی تەها محێدین مارف لە کابینەدا نیگەرانە، کە بۆ کاروباری سەفارەت لە لەندەن ڕاسپێردراوە و لایەنگری تاڵەبانییە.

(A. E. Saunders)

هاوپێچ بۆ نووسینگەکانی: عەمان، ئەنکەرە، بەیروت، قاهیرە، کوێت، تاران، واشنتۆن، نووسینگەی بەحرێن (نیوێورک UKMIS)

نهێنی (ل٦٩)

باڵیۆزخانەی بەریتانیا I 25/6

نووسینگەی واشنگتۆن دی. سی.

١٣ی ئابی ١٩٦٨

سەردانی نوێنەری کوردی عێراق بۆ ولایەتە یەکگرتووەکانی [ئەمریکا]

١. لەلایەن وەزارەتی دەرەوە ئاگادار کراومەتەوە کە کۆنسولی ویلایەتە یەکگرتووەکان لە بەیروت، لە ڕێگەی مەحموود بابانەوە ئاگادار کراوەتەوە نوێنەری مەلامستەفا بارزانی لە بەیروت، واتە بابا عەلی شێخ مەحموود، بۆ ماوەی یەک حەوتە وەک نێردراوی بارزانی، لە ١٥ی ئاب دەگاتە واشنتۆن و لەلایەن نووسینگەی کاروباری ڕۆژهەڵاتی نزیکەوە لە وەزارەتی دەرەوە پێشوازی لێدەکرێت تا لەسەر کێشەی کورد گفتوگۆ بکەن.

٢. وەزارەتی دەرەوە لەو بڕوایەدایە، ئەگەر هەوڵەکانی گەیشتن بە ئاشتەوایی کورد/ عێراق تووشی شکستهات، لەوانەیە بابا عەلی دووبارە داواکارییەکی درێژخایەن لەلایەن مەلامستەفاوە لەبارەی [دابینکردنی] چەک و پارە و پشتگیریی دیپلۆماسی پێشکەشی حکومەتی ئەمریکاوە بکات. وەڵامەکە هەروەک جاران بریتییە لە ‹هیچ ناکرێت›.

(A. B. Urwick)

Montgomery، Esq.

بەشی ڕۆژهەڵات

نووسینگەی دەرەوە

لەندەن S. W. I

هاوپێچ: بەغدا، بەیروت، تاران، نیویۆرک، UKMis

نهێنی (ل ٧٠-٧١)

باڵیۆزخانەی بەریتانیا (٣٨/٢)

بەیروت

١٧ی ئەیلوولی ١٩٦٨

١. لە ١٦ی ئەیلوول مەحمود بابان سەردانی کردم و بە درێژی باسی لە بارودۆخی ئێستای نێوان عێراق، میسر و سووریا کرد.

٢. بە پێی زانیارییەکانی ئەو، حاڵیحازر میسر و سووریا زۆر لە نزیکەوە لە دژی عێراق هاوکاری یەکتر دەکەن بە مەبەستی دەستەبەرکردنی دوو ئامانج؛ هەم بۆ ڕێگەگرتن لەهەر جۆرە کودەتایەک لە دژی ڕژێمی بەرقەرار لە دیمەشق و هەروەها بۆ هێنانە سەرکاری ڕژێمێکی نوێی ناسری-بەعسی لە عێراقدا. هەروەها ئاماژەی بەوە کرد بڕە پارەیێکی زۆر لەلایەن میسر بە ڕێگەی بەیروتەوە بۆ عەبدولرەزاق عارف نێردراوە. بەڵام نازانێت ڕێژەی دروستی ئەم بڕە پارەیە چەندە، تەنیا دەزانێت بڕێکی زۆرە. هەروەها دەزگای هەواڵگریی میسر لەبارەی چالاکی سوورییە نەفیکراوەکان بۆ عێراق، زانیاریی زۆر وردی بە دەسەڵاتدارانی سووریا داوە. بە گوێرەی قسەکانی مەحمود بابان، پەیوەندییەکانی نێوان عێراق و میسر زۆر سارد بووەتەوە. دواییەن ڕووداو لە [پەیوەندییەکانی نێوان ئەم دوو وڵاتە] لە کاتی پێشوازیکردن لە شێخلی (Sheikhly)، وەزیری دەرەوە، بێڕێزی پێکراوەو کە لە ئەنجوومەنی کۆمەڵەی عەرەب بەشداری کردبوو (Arab League Council).

٣. بە بۆچوونی بابان، یەکێتی سۆڤیەت لە پشت گشت ئەم کارانەوەیە. بە بڕوای ئەو، ئەو بڕە پارەیەی میسر بۆ عێراق ناردویەتی هی خۆی نییە، هەروەها هیچ هۆکارێکی مەعقولی بۆ هاوکاری سووریا و میسر نەدەبینی. هەروەها پاراستنی ڕژێمی سووریا و فراوانکردنی دەستڕۆیی سووریا لە عێراقدا و لە میانەی دامەزراندنی ڕژێمێکی نوێی بەعسی، لە ڕاستیدا سیاسەتی یەکێتی سۆڤیەتە. ئەگەرچی میسرییەکان هۆکارگەلێکیان بۆ دژایەتیکردنی ڕژێمی ئێستای عێراق

هەیە، بەڵام ئەگەری زۆرە میسرییەکان لەبری ئەوەی بۆ خۆیان کار بکەن، لەبری یەکێتی سۆڤیەت کار دەکەن.

٤. بابان درێژەی بە قسەکانیدا کە خودی ڕژێمی ئێستای عێراق دەستی لە کاری تێکدەرانە لە سووریادا هەیە و بۆ ئەم مەبەستەش عێراق بڕە پارەیەکی زۆری لە بەیروتەوە بۆ سووریا ناردووە، بەڵام ڕژێمی بەغدا لە کۆنترۆڵکردنی گشت خاکی عێراق لاوازە و لەناو خۆیدا دابەش بووە. سەختە ڕژێمی عێراق بتوانێت تا ماوەیەکی زۆر لەم دۆخەی ئێستادا بمێنێتەوە، تا ئەوکاتەی پرسی کورد لە ئارادا بێت، ئەم ڕژێمە باشترین ڕژێمە، بۆیە لە بەرژەوەندیندایە [سووریا و میسر] ئەم ڕژێمە بمێنێتەوە و لەگەڵیدا ڕێکبکەون. یەکێک لە گرفتە سەرەکییەکانی ڕژێم بریتییە لە پشت بەستن بە تاڵەبانی کە بووەتە هۆی ئەوەی دامەزراندنی پەیوەندی لەگەڵ بارزانی زۆر ئەستەم بێت. هەروەها لە نێوان ‹عەماش› و ‹تکریتی›یشدا لەبارەی چۆنیەتی مامەڵەکردن لەگەڵ کورددا ناکۆکی هەیە، ئەگەر چی لە ڕوانگەی کوردەوە ڕژێم لە سەرەتاوە بە باشی دەستی [بە چارەسەرکردنی کێشەی کورد کردووە]، بەڵام سەختە لەسەر تواناکانی حکومەت یان ویستی حکومەت بۆ بەردەوامیدان بەم سیاسەتە گەشبین بینە.

٥. هەروەها بابان نیگەرانی خۆی لەبارەی ئەوە دەربڕی کە باباعەلی لەم سەردانەی دواییدا بۆ لەندەن نەیتوانیوە چاوی بە هیچ کەسێک لە نووسینگەی کاروباری دەرەوەدا بکەوێت. باباعەلی نووسینگەی کاروباری دەرەوەی ئاگادار کردووتەوە کە چۆن دەتوانن بیدۆزنەوە و پەیوەندی پێوە بکەن، بەڵام بەداخەوە لەلایەن [نووسینگەی کاروباری دەرەوە] وەڵامی نەدراوتەوە. هیوادارم ئەمە تەنیا هەڵەیەکی پەیوەندی پێوەکردن بێت، چونکە باباعەلی یەکێکە لە سەرچاوە دەگمەنەکانی ئێمە کە بۆ دەستەبەرکردنی زانیاری لەسەر کورد بە ڕاستەوخۆ پەیوەندی پێوە دەکەین. حاڵیحازر، ئەو لە عێراقە بۆیە باشە ڕاستەوخۆ پەیوەندی پێوە بکرێت، هەروەک چۆن چەند ساڵ لەمەوبەر پیرسی کرادۆک (Percy Cradock) پەیوەندی ڕاستەوخۆی لەگەڵدا هەبوو.

٦. کۆپیەک لەم نامەیە بۆ جۆن ریچ (John Rich) لە بەشی ڕۆژهەڵات دەنێرم.

(J. L. Y. Sanders)

نهێنی (ل٧٢)

باڵیۆزخانەی بەریتانیا، عەمان (٦/١)

١٨ی ئەیلوولی ١٩٦٨

کورد

١. کاتێک شا حسێن لە ١٧ی سپتێمبەر لە نێوان جەماوەردا پێشوازی لێکردم، پێی گوتم دوێنێ کۆبوونەوەیەکی لەگەڵ ژەنەڕاڵ حەردان تکریتیدا هەبووە و کەوتووەتە ژێر کاریگەریی ئەو. شا لێی پرسیم، ئایا ئەوم بینیووە و ڕای من لەبارەی ئەو چییە. بە شام گوت شەوی ڕابردوو پێش نان خواردن تەنیا دە خولەک گفتوگۆم لەگەڵ تکریتیدا هەبووە و ئەو لەو کەسانەیە کە بۆ هەڵسەنگاندن خاوەن کەسایەتیەکی ئاڵۆزە. هاوکات زۆر خەندانە و دەبێتە هاوڕێ، دواتر هەر لە ناکاو دەگۆڕێت و ڕووخساڕێکی ترسناک نیشان دەدات. وا دیاربوو شا لەگەڵ بۆچوونەکەم هاوڕابوو، بەڵام ئاماژەی بەوەدا کە تکریتی بە مرۆڤێکی بەهێز دەزانێت و دەتوانێ لەم کاتەدا بۆ ئەردەن یارمەتیدەر بێت.

٢. شا بەردەوامبوو و گوتی تکریتی وەک هاوڕێیەکی نزیکی شا، داواکارییەکی بەهێزی خستۆتەڕوو، تا ئێرانییەکان هان بدات لەبارەی کورد زۆرتر هاوکار بن. ئەو لەو بڕوایەدایە ئێران و عێراق دەتوانن لەبری خوڵقاندنی کێشە بۆ یەکتری لە ڕێگەی هاوکارییەوە لەم ناوچە کێشەزایەدا [ناوچە کوردییەکان] بەرژەوەندی زۆرتر دەستەبەر بکەن و زۆر خوازیارە ئەگەر شا حسین نامەیەک لەم بارەوە ئاڕاستەی شا[ی ئێران] بکات.

٣. شا حوسێن پێی گوتم لەم بارەوە لەگەڵ شای ئێران قسە دەکات و لێی پرسیم، ئایا هیچ زانیارییەکی تازەم لەبارەی پەیوەندییەکانی ئێران-عێراق هەیە. وەڵامم دایەوە کە هیچ زانیارییەکم نییە، بەڵام دەزانم حکومەتی نوێی عێراق داوای لە بەریتانیا کردووە لەبارەی کێشەی کورد یارمەتی بدات.

(P. G. D. Adams)

A. R. Moore Esq.، C. M.G

بەشی ڕۆژهەڵات، نووسینگەی دەرەوە

هاوپێچ:

H. E. Sir Denis Wright K. C. M. G، Tehran

H. E. Mr. T. E. Evans، C. M. G.، Baghdad

پرۆفایلی جەلال تاڵەبانی (ل ٧٣-٧٤)

هەوڵەکانی حکومەتی نوێی عێراق بۆ چارەسەرکردنی کێشەی کەمینەی کورد لە باکووری عێراقدا، بووەتە هۆی هاتنەدی بەرژەوەندی نوێ بۆ باڵی چەپڕەوی پارتی دیموکراتی کوردستان (پ.د.ک) و سەرکردەکەی جەلالەدین تاڵەبانی .

تاڵەبانی کە لە تەمەنی ناوەڕاستی ساڵانی سییەکانیدایە، یاساناسە و بۆ یەکەمجار لە دوای شۆڕشی ١٩٥٨ وەک سەرنووسەری (ئێدیتۆر) ڕۆژنامەی خەبات وەدەرکەوت. واتە ئەوکاتەی شەڕ لە نێوان سەرهەڵدراوانی کورد و حکومەتی عێراق بە سەرکردایەتی سەرکردە کۆنەکەی، مەلامستەفا بارزانی لە ساڵی ١٩٦١دا هەڵگیرسا. تاڵەبانی پەیوەندی بە [شۆڕشی] کوردەوە کرد و ناوەکەی لەناو لیستی ئەنجوومەنی ڕۆژنامەنووسانی عێراقدا وەدەرکەوت، بەڵام کوردە چەپڕەوەکان لەو هیوایەدابوون کە سیاسەتەکانی سەرۆکی نوێی عێراق، عەبدولکەریم قاسم، دەبێتە هۆی چارەسەرکردنی پرسی کورد و پرسی پ.د.ک کە لەلایەن قاسمەوە دانی پێدانراوە، هەروەها لەلایەن ئەو ئەندامانەشەوە کە لە دەسەڵاتی بارزانی تورەبوون و بۆ ماوەی شەش مانگ لە بە تەواوەتی پشتگیریکردنی شۆڕشەکەی بارزانی دوودڵ بوون.

ئەم تورەبوونە لە سەرکردە کۆنەکەی (تەقلیدی) شۆڕشی کورد لە نێوان ڕۆشنبیرە گەنجەکانی پ.د.ک، سەرچاوەی لەتبوونی داهاتووی ناو حیزبەکە بوو، کە بووە هۆی سەرهەڵدانی تاڵەبانی وەک سەرۆکی باڵی چەپی پ.د.ک. دوای کودەتای بەعسییەکان لە شوباتی ١٩٦٣، لە گفتوگۆکانی لە گەڵ حکومەتی نوێی [بەغدا] نوێنەرایەتی پارتی دیموکراتی کوردستانی دەکرد. دواتر سەرکردایەتی شاندێکی دەکرد کە بۆ گفتوگۆکردن لەگەڵ جەمال عەبدولناسر بەرەو قاهیرە ڕۆیشت، بەڵام لە کۆتایی ساڵدا، پەیوەندییەکانی نێوان حکومەت و کورد بەرەو خراپی ڕۆیشت و سەر لەنوێ شەڕ دەستی پێکردەوە.

دواتر وەک نوێنەری تایبەتی مەلامستەفا بۆ بەرزکردنەوەی پرسی کورد بەرەو ئەوروپا ڕۆیشت، لەلایەن حکومەتی سۆڤیەتەوە پرۆپاگەندەیەکی بەرچاوی بۆکرا و توانی سوود لە بارودۆخی نائارامی لە عێراق وەربگرێت و لە دژی حکومەتی

بەعسی دژە کۆمۆنیست [بەکاری بهێنێت]. لە کۆنگرەی ئەنجوومەنی قوتابیانی کورد لە ئەوروپا کە لە میونیخ بەسترا، تاڵەبانی ئەم هەڵوێستەی یەکێتی سۆڤیەت و پارتەکانی ئەوروپای ڕۆژهەڵاتی ستایش کرد و ڕایگەیاند بە یارمەتی شاعیری کۆمۆنیست، محەمەد مەهدی ئەلجەواهیری کە نەفی ڕۆژهەڵاتی ئەوروپا کراوە، هەوڵی دامەزراندنی پارتێکی کوردی ئۆپۆزیسیۆن دەدات.

لە ١٩٦٤دا، بارزانی لەگەڵ حکومەتی عێراق، بە سەرکردایەتی عەبدولسەلام عارف گەیشتە ئاگربەست. وا دەردەکەوێت ئەم ئاگربەستە هۆکاری سەرەکی بێت لە تێکچوونی پەیوەندی نێوان مەلامستەفا و گروپەکەی تاڵەبانی لەناو پ.د.ک دا. لە کۆتایی ساڵ، دوای بەستنی کۆنگرەی پ.د.ک، تاڵەبانی و ١٤ کەسیتر دەرکران و لەگەڵ نزیکەی ٢٠٠ لایەنگریتر بەرەو ئێران هەڵاتن. لەمەبەدوا تواناکانی وەک قسەکەرێک و پڕوپاگەندەچییەک وەگەڕخست تا بتوانێت هاوکاری بۆ دۆزی کورد کۆ بکاتەوە. بۆ نموونە، لە ئایاری ١٩٦٥، سەردانی لەندەنی کرد و لەسەر شاشەی تەلەڤزیۆن وەدەرکەوت.

بەهەرحاڵ، تاڵەبانی و باڵە کەمینەکەی لەناو پ.د.ک دا، نەیانتوانی تا حوزەیرانی ١٩٦٦، لەبارەی دۆزی کورد لەناو عێراقدا ڕۆڵێکی بەردەوام بگێڕن. واتە تا ئەوکاتەی سەرۆک وەزیرانی عێراق، عەبدولڕەحمان ئەلبەزاز، لەبری بارزانی، دەرگای گفتوگۆی لەگەڵ باڵی تاڵەبانیدا کردەوە. ئەنجامی ئەم گفتوگۆیانەش بریتی بوو لە پلانێکی ئاشتی، کە تاڵەبانی پێشوازی لە پلانەکەی کرد، ئەم پێشوازیەش بە تەحەفوز بوو لەسەر پرسی وریابوون لە «مەترسی ئیمپریالیزم›› لە ناوچەکەدا. لێکدانەوەی ئەم پلانە بووە بناغەی گفتوگۆکانی داهاتووی نێوان حکومەتی عێراقی و کوردی دارێشت.

جیا لەوەی ڕۆشنبیر و پڕوپاگەندەچییەکی پسپۆرە، تاڵەبانی سەرکردەیەکی بەتوانا و بەئەزموونی سەربازییە، بەڵام بە پێچەوانەی هەندێك نەوەی کۆنی کورد، ڕەتی کردەوە چالاکییەکانی لە تێکۆشانێکی سادە بۆ مافەکانی کوردا کورت بکاتەوە. لە مانگی ئایاری ساڵی ١٩٦٧ لەبارەی سۆشیالیزمی عەرەب بەشداریی لە سیمیناری ئەلجەزیرەدا کرد و باسی لە کێشەی کورد نەکرد، بەڵکو ستایشی سۆشیالیزمی لە کۆماری یەکگرتووی عەرەبیدا کرد. ئەگەرچی ئەو کۆمۆنیست نییە، بەڵام لەوانەیە

بتوانێت، وەک سەرکردەیەکی تازە پێگرتوو لە نێوان یەکێک لە گرنگترین و ناڕازیترین کەمینەکانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا، لەناو کۆمۆنیستەکاندا بەرژەوەندی [هاوبەش] دروست بکات؛ کۆمۆنیستەکان بەهۆی ڕوانگە چەپخوازییەکانی تاڵەبانی و بەهۆی پڕوپاگەندەی کۆمۆنیستەکان کە لە ڕابردوودا بۆ پرسی کورد کردوویانە هیوادارن پشتگیریی ئەو بەدەست بهێنن.

ئەیلوولی ١٩٦٨

نهێنی (ل ٧٥-٧٦)

بەڕێز بۆرۆس (Mr. Burroughs)

سێر دێنیس ئالێن (Sir Denis Allen)

پەیوەندییەکانی نێوان ئێران و عێراق: کوردستان

١. سێر د. ئالێن داوای لە بەشی [ڕۆژهەڵات] کردووە لێکۆڵینەوە لەسەر نامەکەی بەڕێز ئیڤانس (Mr. Evans) بکەن کە لە ١٤ی ئەیلوول بۆی هاتووە و بابەتەکەی بریتییە لە [پەیوەندی نێوان ئێراق و ئێران: کوردستان].

٢. لە تەلەگرامی بەغدا بە ژمارە ٢٣٠، بەڕێز ئیڤانس باس لەوە دەکات، ژەنەڕاڵ تکریتی هیوادارە ئێمە خۆمان ئامادە بکەین تا شای ئێران هان بدەین پەیوەندییەکانی لەگەڵ عێراقدا باشتر بکات. لە تەلەگرامی بەغدا بە ژمارە ٢٣٢، پێشنیازی ئەوە دەکات کە گەڕانەوەی خێرای باڵیۆزی ئێران [لە بەغدا] بۆ تاران بە مەبەستی ڕاوێژکردن [لەگەڵ دەسەڵاتدارانی ئێران] لەوانەیە دەرفەتێک بۆ سێر د. رایت (Sir. D. Wright) بڕەخسێنێت، لێکۆڵینەوە لەبارەی ئەوە بکات، ئایا ئەم ڕەفتارە مانای گۆڕینی سیاسەتی ئێران لەهەمبەر عێراق دەدات. لە تەلەگرامی نووسینگەی کاروباری دەرەوە بە ژمارە ١٨١٩، کە بۆ تاران نێردراوە، ئەوەمان خستووەتەڕوو ئێمە داواییەک ناخەینە بەردەم ئێرانییەکان [بە مەبەستی گۆڕینی] سیاسەتی شا لەهەمبەر کورد، ئەگەرچی ئێمە دژی داواکاریی بەڕێز د. رایت نین لەبارەی لێکۆڵینەوە لە پەیوەندی نێوان عێراق و ئێران و بۆچوونی ئێرانییەکان لەبارەی کێشەی کورد لە عێراقدا. ئێمە تا ئێستا نازانین، ئایا بەڕێز د. رایت ئەم جۆرە لێکۆڵینەوەیەی ئەنجامداوە. هەروەها لە تەلەگرامی تاران بە ژمارە ١٤٣٩، ڕوونە کە خودی بەڕێز رایت، لەو بڕوایەدا نییە هیچ بەڵگەیەکی (self-evident case) لەبەردەست بێت بۆ ئەنجامدانی ئەم جۆرە کارە.

٣. دوو خاڵی سەرەکی لە نامەکەی بەڕێز ئیڤانس ئەوەیە، لەوانەیە ئێرانییەکان پێشوازی لە دەرفەتی گفتوگۆکردن لەسەر سیاسەت و دونیابینی حکومەتی نوێی

عێراق لەگەڵ بەڕێز د. رایت (پەرەگرافی ٨) بکەن، هەروەها لەوانەیە لە میانەی گفتوگۆکاندا، بتوانرێت ئێرانییەکان هان بدرێن پەیوەندییەکی دۆستانە لەگەڵ حکومەتی عێراقدا دابمەزرێنن (پەرەگافی ١٢). بەڕێز رایت ئەو دەسەڵاتەی هەیە لەگەڵ ئێرانییەکان لەبارەی عێراق گفتوگۆ بکات (تەلەگرامی نووسینگەی کاروباری دەرەوە بە ژمارە ١٨٩، بۆ تاران)، بۆیە هیچ پێویست ناکات ئێمە تێبینییەکانمان لەسەر خاڵی یەکەم بخەینەڕوو. لەبارەی خاڵی دووەم، بە بڕوای من باشترە لە ئیرانییەکان بگەڕێین خۆیان [لەبارەی پەیوەندییەکانیان لەگەڵ عێراقدا] بڕیار بدەن. ئەمەش لەلایەک بەهۆی ئەوەی هێشتا زووە بڕیار بدەین ئایا حکومەتی بەکر لەو حکومەتانەیە تا ڕێنمایی ئێران بکەین کە پەیوەندی باشی لەگەڵدا دابمەزرێنێت؛ لەلایەکی دیکەوە، ئەگەر ئێمە دەست لەم بابەتە وەربدەین، کارتی خۆمان (بەتایبەتی لەبارەی کورد) لە دەست دەدەین.

٤. ئارگیۆمێنتی ئێمە لەبارەی دوورکەوتنەوە لە پرسی کورد لە نامەکەی (self-evident case) بەڕێز ریچ، لە ٦ی ئەیلوولدا، باسکراوە. ئەم ئارگیۆمێنتانە، ئارگیومێنتی نوێ نین، بەڵام بە بڕوای ئێمە تا هەنوکەش بایەخی خۆیان لە دەست نەداوە. هاوکات نووسینگەی پاراستنی زانیارییەکانی بەغدا (Baghdad Chancery)، ئێمەیان ئاگادار کردووەتەوە دەستیان کردووە بە تیشک خستنەسەر هەر شتێک کە بە کوردستانەوە پەیوەستە. بۆیە یاداشتنامەیەکی پوختمان بۆ بەغدا ئامادە کردووە کە گشت خاڵە گرنگەکان لەخۆ دەگرێت. هەروەها وەڵامی زۆربەی ئەو خاڵانەم داوەتەوە کە بەڕێز ئیڤان لە نامەکەیدا باسیکردوون. کۆپییەک لە وەڵامەکانم بۆ ئێوە هاوپێچ کردووە و هەروەها پێشنیاز دەکەم دوو کۆپی لە وەڵامەکانی سێر دێنیس ئالێن هاوپێچ بکرێت.

٥. بەڕێز ئیڤانس ئاماژە بە بەرژەوەندییەکانی عێراق لە کەنداوی فارس دەدات. بەڕێز مەک کارسی (Mr McCarthy)، لە نامەیەکی تردا، لەگەڵ بەڕێز ئیڤان لەسەر ئەم بابەتە ڕوونیان کردووەتەوە کە بۆچی ئێمە نامانەوێت لەگەڵ عێراقدا [لەبارەی کێشەی کەنداوی فارس] بچینە ناو گفتوگۆیەکی ورد. بە بڕوای من پێویست

نـاکات کۆپیـەک لـە نامەکەیـان بـۆ ئێـوە هاوپێـچ بکـەم، لەوانەیـە ئێـوە بتانەوێـت لـە نامەکەتـان ئامـاژە بـەم خاڵـە بـدەن.

٦. وەڵامەکەم بۆ بەڕێز ئیڤانس بۆ ئێوە دەنێرم.

(A. R. Moore)

بەشی ڕۆژهەڵات، نووسینگەی کاروباری دەرەوە

تەلەگرامی:٨٥

٢ی تشرینی یەکەمی ١٩٦٨

هاوپێچ کۆپیەک بۆ:

Mr. McCarthy،.... J. R. R....R، N، E،....D، J، M

نهێنی (ل ٧٧-٧٩)

(EQ 3/1)

سێر دێنیس ئالێن(Sir Denis Allen)

بەڕێز تریڤۆر ئیڤانس (Mr. Trefor Evans) بەغدا

هاوپێچ بۆ: سێر د. رایت، تاران

پەیوەندییەکانی نێوان ئێران و عێراق: کوردستان

١. سپاس بۆ نامەکەتان بە ژمارە (٨/١) لە ١٤ی ئەیلوول لەبارەی کوردستان.

٢. بۆچەندین ساڵ، سیاسەتی ئێمە بریتییە لە خۆ دوورگرتن لەم بابەتە. بۆیە ئێمە تا ئێستا خۆڕاگر بووینە لەسەر هەر جۆرە دوو دڵییەک تا داوایەکی ناڕەزایی بخەینە بەردەم شای ئێران، لەبارەی پەیوەندییەکانی لەگەڵ کوردی عێراقدا. هەروەها ئێمە گشت ئەو هۆکارانەی پشت ئەم سیاستەمان خستووەتەڕوو، کە تا هەنوکەش هۆکاری باشن. دوو کۆپی لە یاداشتنامەیەک لەسەر ئەم بابەتە و پرسیارە پەیوەندییدارەکان کە لەلایەن بەشی ڕۆژهەڵاتەوە ئامادەکراوە، بۆتان ڕەوانە دەکەم. نووسینگەی پاراستنی زانیارییەکانی سەر بە بەڕێزتان، بە جیا ئاماژەیان کردووە بە وەی ئێوە هیچ تێبینییەکتان لەسەر هەڵوێستی ئێمە لەبارەی پرسی کورد نییە و هیوادارین ئەم یاداشتنامەیە وەک پوختەیەکی گشتی لەسەر ئەم بابەتە، کەڵکی هەبێت.

٣. بە بڕوای من باشترە ئێوە ئەم هێڵانەی خوارەوە بۆ هەڵسوکەوتکردن لەگەڵ عێراق لەبارەی کورد بگرنەبەر: ئێمە لەگەڵ هیوای عێراقییەکان هاوسۆزین کە لە وڵاتێکی یەکگرتوو، ئاشتیخواز و بوژاوەدا بژین، هەروەها پەیوەندی باشی لەگەڵ دراوسێکانیدا هەبێت و ببێتە بەشێکی پێکهێنەر لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستی بوژاوە. هیواخوازین لەبەردەم ئەم خواستانەدا هیچ بەربەستێک دروست نەبێت، یان ببێتە هۆی سەرهەڵدانی ناکۆکی و دروستبوونی نەهامەتی، بە تایبەتی

لەبارەی پرسی باکووری عێراق. بەهەرحاڵ، هەڵوێستی ئێمە لەبارەی پرسی کورد لە عێراقدا، هەمیشە ئەوە بووە کە ئەم پرسە بابەتێکی ناوخۆی عێراقە، بۆیە بۆ ئێمە گونجاو نییە دەست لەم بابەتە وەربدەین؛ هەروەها ئێمە دەزانین حکومەتی عێراق پاڵپشتی لەم هەڵوێستەی ئێمە دەکات.

لەبارەی پەیوەندییەکانی نێوان عێراق و ئێران، زۆر خوشحاڵ دەبین کاتێک ببینین کە ئەم پەیوەندییە لەسەر بنەمای دۆستایەتی دارێژراوە، هەروەها ئێمە دەزانین لە ماوەی دوو ساڵی ڕابردوودا هەردوو حکومەتەکە کاریان بۆ باشترکردنی ئەم پەیوەندییە کردووە، بەڵام بە بڕوای ئێمە ئەم بابەتەش [باشترکردنی پەیوەندییەکان]، بە پلەی یەکەم بەرپرسیارێتی هەردوو حکومەتەکە. لە ڕوانگەی ئێمەوە بەو مانایە دێت ئەگەر هەر کێشەیەک لە نێوان ئەم دوو حکومەتەدا هەبێت پێویستە لەڕێگەی کەناڵە دیپلۆماسییەکانەوە مامەڵەی لەگەڵدا بکرێت.

٤. لە پەرەگرافی ٩ی نامەکەتان، بە بۆچوونی ئێوە لەوانەیە پرسی کوردستان و پرسی کەنداوی فارس پەیوەندیان پێکەوە هەبێت؛ بەڵانیکەمەوە، لەلایەن عێراقیەکانەوە و بە پێی کاتە جیاوازەکان. لە لایەکەوە، لەوانەیە ئێوە ڕاست بکەن، چونکە زۆربەی کێشە نێودەوڵەتیەکان، بە کێشە نێودەوڵەتیەکانی دیکە ەوە گرێدراون. بەهەرحاڵ دۆن مەک کارسی (Don McCarthy) لەوانەیە بۆ ئێوەی ڕوونکردبێتەوە، بۆچی ئێمە نامانەوێت لەبارەی کێشەی کەنداوی فارس لەگەڵ عێراقییەکاندا بچینە ناو گفتوگۆیەکی قووڵ یان کفتوگۆیەکی ورد، بەتایبەتی لە بارودۆخی ئێستادا. بۆیە هیوادارین کاتێک عێراقییەکان لەبارەی سیاسەتی ئێمە لە کەنداو پرسیاریان لە بەڕێزتان کرد، تکایە ئاماژە بەو خاڵە گشتییانە بکەن کە بۆ ئێوەمان ناردووە.

٥. لەبارەی پشتیوانی ئیسرائیل لە کورد خاڵی (س)، پەرەگرافی ٢ی تەلەگرامەکەتان بە ژمارە ٢٣٠، بە بڕوای ئێمە باش نییە لەگەڵ تەلئەڤیڤ باس لەم بابەتە بکرێت. پێویستە ئێمە ئەو ڕق و کینەیەی حکومەتی بەکر، وەک هەر حکومەتێکی پێشووی عێراق، لە ئیسرائیلیەکان هەیانە لەبەرچاوبگرین، ئەمەش بەو مانایە دێت ئەوان پشتگیریی لە چالاکی تیرۆریستی لە هەرێمە

داگیرکـراوەکان و لەنـاو خـودی ئیسرائیلـدا دەکـەن. لـە پـاڵ ئەمەشـدا، ئێمـە لـە ڕوونکردنـەوەی ئـەوەی بۆچـی قسـەی عێراقـمان لەبـارەی چالاکـی ئیسرائیـل [لـە کوردسـتاندا] قبووڵکـردووە، ڕووبـەرووی کێشـە دەبینـەوە.

لەبـارەی پرسـی پەیوەندییەکانـی نێـوان ئیسرائیـل و دەوڵەتـە عەرەبییـەکان، هیـوادارم لـەو تەلەگرامـەدا کـە لـە وەڵامـی تەلەگرامەکەتـان ناردووومانـە، ئـەو زانیاریەتـان بخاتـە بەردەسـت کـە لەبـارەی سیاسـەتی ئێمـە [لەسـەر ئـەم پرسـە] و هەڵسـەنگاندنی ئێمـە لەسـەر ئـەم ڕووداوانـەی دوایـی، بـۆ عێراقییـەکان بـاس بکەیـت.

نهێنی (ل ٨٠- ٨٧)

کوردستان: عێراق و ئێران: هەڵوێستی بەریتانیا

هەڵوێستی فەرمی حکومەتی خاوەنشکۆ لەبارەی ڕاپەڕینی کورد

هەڵوێستی فەرمی حکومەتی خاوەنشکۆ (Her Majesty Government] (H. M. G]، لە میانەی وەڵامی سەرۆک وەزیران لەبارەی پرسیارێکی پەرلەمان لە حوزەیرانی ١٩٦٥دا، بەمشێوەی خوارەوە داڕێژراوە:

١. حکومەتی خاوەنشکۆ، وەک هەر جۆرە ناسەقامگیرییەکیتر لە ڕۆژهەڵاتی ناڤینداا، سەرکۆنەی شەڕ لە کوردستان دەکات، بەڵام ئێمە پرسی کورد وەک بابەتێکی ناوخۆی عێراق هەژمار دەکەین، بۆیە بۆ ئێمە شایستە نییە دەستوەربدەینە ئەم لایەنە.

بەدیلە بەردەستەکان (mutatis mutandis): حاڵیحازر شەڕ لە کوردستان لەبری ئەوەی بە واقیعی ڕوو بدات، لە ترکزە دایە [واتە ئەگەری ڕووداوی زۆرە]، بۆیە هەڵوێستی فەرمی حکومەتی خاوەنشکۆ وەک خۆی دەمێنێتەوە.

هۆکارەکانی ئەم هەڵوێستە:

٢. هۆکارەکانی پشت ئەم هەڵوێستە دەتوانرێت بە شێوەی خوارەوە کورت بکرێتەوە:

ا کوردی عێراق لە دژی حکومەتێکی یاسایی لە بەغدا ڕاپەڕیون کە ئێمە دانماان پێداناوە و پەیوەندی دیپلۆماسی ئاساییمان لەگەڵیدا هەیە (یان لە ٦٨/١٩٦٧دا چاوەڕوان بوون کە پەیوەندییە ئاساییەکانمان دەست پێبکەنەوە).

ب بەرژەوەندییە ئابووری و بازرگانییەکانمان لە ڕێگەی مامەڵەی ڕاستەخۆ بە حکومەتی بەغداوە باشتر دەستەبەر دەکرێن. مامەڵەی ڕاستەخۆ یان پشتگیریی کردنی کورد، تا ئەو ئاستەی پەیوەندییەکانمان لەگەڵ حکومەتی بەغدا ئاڵۆز بکات، بە پێچەوانەی هاندان بۆ بەرژەوەندییەکانمان دەشکێتەوە.

ج ئەگەر ئێمە پشتگیریی کوردی عێراق بکەین، ئێران و تورکیا و سووریا کە کەمینەی کوردیان هەیە، لەوانەیە بە ئەنجامێکی ناخۆش بگەن.

د ئاڵۆزیی بەستێنی فیتنەگێڕان و گۆڕانی هاوپەیمانییەکانی پەیوەست بە پرسی کورد خۆی لەخۆیدا نیشاندەری پێشگیرییەکی بەهێزە بۆ هەر جۆرە دەستێوەردانێک لەلایەن ئێمەوە. حکومەتەکانی ئێران و عێراق و باڵەکانی بارزانی و تاڵەبانی لە نێوان کورددا، لایەنی سەرەکی ئەم پرسەن، بەڵام لایەنەکانی دیکەی وەک (بۆ نموونە کۆماری یەکگرتووی عەرەبی، ئیسرائیلییەکان و شا حسێن) جاروبار گرنگی بەم بابەتە دەدەن.

٣. لە کاتێکدا عێراقێکی بوژاوەتەوە، سەقامگیر و یەکگرتوو لەوانەیە بۆ ئێمە باشتر بێت، چاوەڕوانی درێژخایەن بۆ ئەم مەبەستە هەر لە ساڵی ١٩٥٨ەوە، هەرگیز وەک ئێستا نەبووە. هەبوونی یاخیبووونی کورد بە شێوەیەکی جیددی مەترسی بۆ سەر بەرژەوەندییەکانی ئێمە دروست ناکات و ئەزموونەکان ئەمەیان نیشانداوە کە خودی کورد کەمترین مەترسیان بۆ سەر ڕێڕەوی نەوت لە کێڵگە نەوتیەکانی عێراقدا دروست کردووە. تا چ ڕادەیەک سەرهەڵدانی کورد لە توانای هێزە چەکدارەکانی عێراق کەم دەکاتەوە بۆ هێرش کردنە سەر کوێت لە بەرژەوەندی ئێمەدایە. هۆکارەکە تەنانەت لە ماوەی نێوان ئێستا و ١٩٧١ هەروەک خۆی ماوەتەوە، واتە ئەوکاتەی پابەندی ئێمە لەهەمبەر [پارێزگاریکردن لە] کوێت کۆتایی هات، سەرقاڵیی عێراق (و عەرەب بە گشتی) لەگەڵ ئیسرائیل لەوانەیە فاکتەری پێشگیری سەرەکی بێت لەبارەی پلانی عێراق بۆ [هێرش کردنە سەر] کوێت.

پەیوەندی لە نێوان بەریتانیا و کورد

سیاسەتی دەستێوەرنەدانی ئێمە، نەبووەتە ڕێگر لە دەربڕینی هاوسۆزی تایبەت بۆ کورد و ناڕەزایەتیەکانیان لەسەر بنەمای مرۆڤایەتی، یان لە هەبوونی پەیوەندی لەگەڵ تاکەکانی (ئەشخاس) کورد لەسەر بنەمای تاکەکەسی ئەگەر ئەم پەیوەندییە لە دژی پەیوەندییەکانمان لەگەڵ حکومەتی عێراق یان بەرپرسەکانی نەبێت. دەستەی دیپلۆتیکی عێراقی لە دەرەوە، لە نزیکەوە چاودێری چالاکی کورد و نێردراوەکانی دەکات و بە شێوەیەکی پارادۆکسانە،

ئێمە لە مامەڵەکردنمان لەگەڵ کورد لە بەغدا وریاییەکی کەمتر بەکار دێنین، واتە ئەو شوێنەی بە پێچەوانەی لەندەن یان هەر شوێنەکیتر، کوردێک کە پەیوەندی لەگەڵ سەرهەڵدانی (تەمەرود) کورد هەیە بە ئازادانە دێن و دەچن و تەنانەت لە حکومەتدا بەشدارن. نێردراوەکانی مەلامستەفا بارزانی جار نا جار بیر لەوە دەکەنەوە، چۆن ئەو بیرۆکەیە پێش بخەن کە پرسی کورد لە پرسێکی ڕووتی ناوخۆی عێراقەوە بکەن بە پرسێکی نێودەوڵەتی و بۆ پشتگیری لە ئارگیومێنتی خۆیان باس لە هاوبەشی بەریتانیا دەکەن لە دوای جەنگی یەکەمی جیهانی بۆ لەباربردنی پڕۆژەی بونیاتنانی دەوڵەتێکی کوردی سەربەخۆ (پەیماننامەی لۆزان و ئەوانی دی).

حکومەتی خاوەنشکۆ، لەسەر ئەم بیرۆکەیە بەردەوامە کە [کورد] هیچ پابەندیەکیان لەلایەن حکومەتی بەریتانیاوە نییە و حکومەتی بەریتانیا ڕەتی خۆهەڵقورتان لە دیبەیتی تایبەت بە هەڵومەرجی بونیاتنراو بە پێی پەیماننامەکانی دوای ساڵانی ١٩٢٠ەکان دەکاتەوە. دەم نا دەم کورد هەوڵ دەدەن ڕای گشتی لە بەریتانیا و وڵاتانی دیکە لەبارەی پرسی خۆیان بجوڵێنن. (بە تایبەتی لەو کاتانەی شەڕ بەردەوامە و لە هەواڵەکان باسی لێدەکرێت). کورد لەڕووی مرۆییەوە سەرکەوتوو بوونە لە دەستەبەرکردنی پشتیوانییەکی کەم لەناو پەرلەمانی بەریتانیادا، لەوانەیە لەلایەن حکومەتی عێراقەوە لە دژی کوردە سڤیلەکان چەک بەکار بهێنرێیت لەکاتی خۆیدا یەکێك لە فاکتەرە بەربەستەکان بووە لە سیاسەتی دابینکردنی چەک بۆ عێراق و بووە هۆی ئەوەی ئێمە لە جێبەجێکردنی کۆنتراکتی موشەک و بۆمب لە ساڵی ١٩٦٥، هەندێك پاشکەوتن لە ڕێکارە ئیدارییەکان بگرینەبەر. بە لەبەرچاوگرتنی پەیوەندیەکانمان لەگەڵ کەسایەتییەکانی کورد، ڕێکارە [سیاسییەکانی] ئێمە بەم شێوەی خوارەوەن:

ا لە بەغدا، پەیوەندییەکان لەسەر ئاستی دەسەڵاتی نێردراوی خاوەنشکۆ [حکومەتی شاژنی بەریتانیا] بەندە بە هەلومەرجی بەرقەرار و پێگەی ئەو تاکانەی پەیوەندیمان لەگەڵدا هەن.

ب چاوپێکەوتنیان لەگەڵ هەندێك نێردراوی [کورد] هەبووە، ئەویش تەنیا لەسەر بنەمای ‹کۆمەڵایەتی› (بۆ نموونە خواردنەوەی چایەک لە یانەی ‹پال نال›) و چاوپێکەوتنەکەش لە دەرەوەی بەڵێندانێکی فەرمی بووە. هەوڵدانی [کورد] بۆ بینینی وەزیرەکان بەم تەکنیکەوە پوچەڵ کراوەتەوە. کاتێک بینراوە ئەم تەکنیکە ناشیاوە، قێزا بە کورد دراوە و ئاگادارکردنەوەیەکی ڕوونی زارەکیان پێ دراوە کە هیچ چالاکییەکی سیاسی لە بەریتانیا نەگێڕن. (بۆ نموونە دەرکەوتن لەسەر تەلەفزیۆنەکان بە گفتوگۆیەکی جەدەلئامێزەوە).

ج لە نووسینگەکانی دیکەی دەرەوە، نێردراوە کورد ئەگەر داوای چاوپێکەوتنیان کردبێت پێشوازیان لێکراوە. ئەگەر نامەیەکیان بۆ سەرۆک وەزیران یان وەزیرەکانی دیکە هەبوو بێت، نامەکە وەرگیراوە و بۆ نووسینگەی کاروباری دەرەوە نێردراوە، بەڵام هیچ سوپاس نامەیەکی نووسراو یان وەڵامێک نەدراوەتەوە.

شای ئێران و کوردی عێراق

٤. یەکێک لە «نهێنییە کراوەکانی» ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست ئەوەیە، حکومەتی ئێران لەم دەیەیەی ڕابردوودا، پشتگیریەکی فرەوانی بە کورد (بە تایبەتی لایەنگرانی بارزانی کە زۆرینەن) لە ڕووی پارە، تەدارەک، ڕاهێنان، دابینکردنی [چەک و بابەتیتر] و پەیوەندیکردن (ئیتسالات) بە یەکتریەوە لە دیوی ئێرانەوە بەخشیووە. شا لەبارەی پەیوەندییەکانی لەگەڵ حکومەتی بەغدا، وەک بەکارهێنانی کارتێکی کوردی ئاماژەی بەم سیاسەتەی داوە. پەیوەندییە نزیکەکانی بارزانی لەگەڵ ئێرانییەکان وا دیارە هەندێك بەرزی و نزمی بەخۆوە بینیووە، بۆیە پشتیوانیەکە بەردەوامی نەبووە. ئەوە هەڵەیە ئەگەر بێت و بارزانی بە بەکرێگیراوی (عەمیل)ی شا هەژمار بکەین. هەرکامەیان هەوڵ دەدەن بۆ مەبەستی خۆیان ئەوەیتر بەکار بهێنن. کارایی ئەم پەیوەندیە دوولایەنەی نێوان شا و بارزانی بە ڕادەیەکی زۆر بەستراوەتەوە بە دۆخی گشتیی پەیوەندییەکانی نێوان حکومەتی عێراق و ئێران و هەروەها نێوان حکومەتی بەغدا و بارزانی لە کاتی جیاوازدا.

پەیوەندیەکانی ئێران/عێراق

٥. جیا لە پرسی کورد فاکتەرە سەرەکییەکانی دژی هەبوونی پەیوەندی باشی نێوان عێراق و ئێرانن بریتیین لەمانەی خوارەوە:

ا بێ متمانەیی و ڕق لێبوونەوەی بەهێزی شا لە ناسیۆنالیزمی شۆڕشگێڕیی عەرەبی، هەروەها عەرەبە «شۆڕشگێڕەکان» متمانەیان بە شا نییە و ڕقیان لێدەبێتەوە و بە فەرمانڕەوایەکی تەقلیدیی و ناسەرکەوتووی دەزانن.

ب دوژمنایەتی کۆن و ڕق لێبوونەوە لە نێوان عەرەب و فارسەکاندا دوو لایەنەیە.

ج جار نا جار هەوڵە ناسەرکەوتووەکان، بەڵام مێژوویی، لەلایەن عێراقەوە بۆ دووبارە نوێ کردنەوەی پرسی کەمینەی عەرەب لە خۆزستان.

د ناکۆکی قەڵەمڕەو لەسەر ڕێڕەوی (دەریاچەی) شەتولعەرەب و دەریای کەنداو و هەندێك ناوچە سەرحەدییەکان.

هـ پرسە ئایینییەکان، ئەو ڕاستییەی شا هاوئایینی فارسەکانە، هاوتەریبە لەگەڵ ئایینی نیوەی دانیشتوانی هەژار و بێ ئیمتیازی عێراق. هەروەها ناکۆکی لەسەر سەردانی شوێنە پیرۆزەکانی شیعە لە هەردوو وڵات و نیشتەجێ بوونی سەرکردە گرنگە شیعەکانی ئێران لە عێراق کە لەلایەن شاوە دەرکراون.

و ململانێی شاراوە لە کەنداوی فارس. بۆ نموونە، ئێران هەر جۆرە دەستدرێژیەک بۆ سەر کوێت لەلایەن عێراقەوە وەک مەترسیەکی جیدی بۆ سەر بەرژەوەندییەکانی خۆی هەژمار دەکات.

٦. لە کاتێکدا هیچ جۆرە پرسیارێک لەسەر ئەو بابەتانەی تا هەنوکە چارەسەر کراون لە ئارادا نییە، هەردوو حکومەتی عێراق و ئێران، هەر لە زستانی ١٩٦٥/٦٦، بە بەردەوامی هەندێك کێشەیان هەبووە لە پاراستنی پەیوەندییەکانیان لەسەر ڕێڕەوێکی ڕاست و بە ڕووکەش دۆستانە. ئەمەش جەنگی ئیسرائیلی لە ١٩٦٧ بە زیندوویی هێشتەوە، کاتێک ئێرانییەکان بە سەرکەوتووانە خۆشحاڵی خۆیان لە شکستی عەرەبەکان [لەشەڕ لە دژی ئیسرائیلدا] شاردەوە و دەنگی لەسەر حەق

بوونی هاوئایینەکانی بەرز کردەوە (لە هەمانکاتدا بە ڕێژەیەکی بەرچاو پشکی خۆیان لە هەناردەکردنی نەوت لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا بەرز کردەوە).

پرسی نێوانگیریی/نوێنەرایەتی لەلایەن حکومەتی خاوەنشکۆوە [حکومەتی بەریتانیا]

٧. جار نا جار حکومەتی عێراق داوا لە حکومەتی بەریتانیا دەکات نوێنەر بۆ لای شای [ئێران] بنیرێت تا پشتیوانییەکانی بۆ کورد بپچڕێنێت. ئێمەش بەهۆی ئەم هۆکارانەی خوارەوە تا هەنوکە خۆمان بە دوور گرتووە لە ئەنجامدانی ئەم کارە:

ا ئەم جۆرە نوێنەرایەتیە وا نیشان نادات سەرکەوتوو بێت. شا لە سیاسەتی خۆی لەبارەی کورد پەیڕەوی لە تێگەیشتنی تایبەتی خۆی بۆ بەرژەوەندییە تایبەتیەکانی دەکات؛ نەک لە ڕێگەی گوشارهێنان لە ڕێگەی ڕۆژئاواوە.

ب شا هەمیشە وا سەیری حکومەتی خاوەنشکۆی کردووە کە تا هەنوکە بە شێوەیەکی ناواقع بینانە لەهەمبەر حکومەتە عەرەبیە شۆڕشگێڕەکانەوە «نەرمە››.

ج هەر جۆرە نوێنەرایەتی کردنێک لەلایەن ئێمەوە، دەبیتە هۆی ورووژاندنی شا.

د ئێمە گەلێک بەرژەوەندی سیاسی، ستراتیژیی، سەربازیی و ئابووریمان لە ئێران هەیە. (بۆ نموونە، فڕینی فڕۆکە سەربازییەکانمان لەلایەن هێزەکانمان لە کەنداوی فارس و ناوچەی ڕۆژهەڵاتی دوور، هەروەها کێڵگەکانی نەوت لە ئێران کە سەرچاوەی سەرەکی نەوتی خاون لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا لە ژێر دەستی عەرەبەکاندا نییە). ئەم بەرژەوەندیانەش بە تایبەتی لەسەر کاتە دژوارەکانی پێش و پاش بەجێهێشتنی کەنداو پیادە دەکرێت، واتە کاتێک هاوکاری و ڕەزامەندی ئێرانییەکان بۆ هەر جۆرە چارەسەریەکی درێژ خایەن دەبێتە پێویستی. ئێمە لەلایەن خۆمانەوە، بەراورد لەگەڵ ئەوەی ئێرانییەکان داوایان کردووە، کەمترمان بەخشیوە، هەروەها ئێمە ناتوانین لەسەر ئەو بابەتانەی هیچ بەرژەوەندیەکی بڕاوەی بۆ حکومەتی بەریتانیا نییە، پەرە بە هیچ کام لە لایەنەکانمان لەگەڵ شای ئێراندا بدەین.

هـ هـەر رەسـیدێک کـە لەوانەیـە ئێمـە لەلایـەن حکومەتـی عێراقـەوە بەدەسـتی بهێنیـن، کورتخایـەن دەبێـت و سـەختە عێـراق تـا ماوەیەکـی بـڕاوە هانـی بەرژەوەندییـە درێـژ خایەنەکانمـان (بـۆ نموونـە نـەوت) بـدات.

سروشـتییە ئێمـە خوازیـاری پەیوەندیەکـی بـاش یـان بەلانیکەمـەوە دروسـتی ئێـران/عێراقی/ئیـران بیـن و خـودی شـاش ئەمـە دەزانێـت، بـەڵام ئێمـە خۆمـان بـە دوور دەگریـن لـە هـەر جـۆرە نوێنەرایەتیکردنێکـی تایبـەت بـە هەردوولایـەن، جیـا لـە زسـتانی ١٩٦٥/١٩٦٦. لەوکاتـەدا ڕووداوگەلـی تووئـد لەسـەر سـنووورەکان هەبـوو کـە تایبـەت بـوو بـە دوژمنـکاری عێـراق لەهەمبـەر کـورد و هـەردوو وڵات لەسـەر لێـواری گـورز لـە یەکـتر وەشـاندن بـوون. ئێمـە ئـەوکات ئامـۆژگاری هـەردوو حکومەتمـان کـرد لەسـەر داواکارییەکانـی یەکـتر میانـڕەو بـن. تەنانـەت ئەوکاتیـش ئێمـە ئـەم کارەمـان لـە ئاسـتێکی نـزم ئەنجامـدا و لـەو کاتـەوە تـا هەنوکـە دۆخەکـە ئاڵـۆز نەبووەتـەوە.

بەشی ڕۆژهەڵات

نووسینگەی کاروباری دەرەوە.

٢ی تشرینی یەکەمی ١٩٦٨.

نهێنی (ل ٨٨)

باڵیۆزخانەی بەریتانیا

بەغدا

٥ی تشرینی یەکەمی ١٩٦٨

پرسی کورد

١. کۆپیەک لە یاداشتی باڵیۆزی حکومەتی خاوەنشکۆتان بۆ ڕەوانە دەکەم کە بە گفتوگۆی نێوان ئەو لەگەڵ هەر یەکە لە باباعەلی شێخ مەحمود و زیاد عوسمان تایبەتە کە لە ٣٠ی ئەیلوولی ئەنجامدراوە.

٢. لە گفتوگۆیەک لەگەڵ دۆناڵد هاوڵی (Donald Hawley) باباعەلی، بە درێژی باسی لە هەمان بابەت کردووە کە لەگەڵ باڵیۆزدا باسی لێوەکردبوو. باباعەلی ئاماژەی بەوە دابوو بیرۆکەی ئەو بۆ چارەسەری کێشەی کورد بریتییە لەوەی حکومەت سیاسەتی گەشەپێدانی ناوچەی [باکوور] ڕابگەیێنێت. لەوانەیە ئەم سیاسەتە کاریگەریی خێرا [لەسەر چارەسەرکردنی کێشەی کورد] دروست نەکات، بەڵام ئەگەر هەوڵەکانی گەشەپێدانی [باکوور] جیدی بێت، هێدی هێدی ئۆپۆزیسیۆن پێگەی خۆی لەدەست دەدات.

٣. دکتور کازم شەبر (Dr. Kadhim Shubr)، کە کەسێکی شیعە، ناسراو و بەرپرسیارە و لە کەسایەتییە دەستڕۆشتووەکانی ناو حکومەتە، پێی گوتم سیاسەتی حکومەت بریتییە لە خۆ دوورگرتن لە پێکدادان لەگەڵ کورد و گوتی حکومەت زۆر بە جیدیی هەوڵ دەدات ناکۆکی لەناو کورددا دروست بکات، بۆ نموونە، حکومەتی سیاسەتی پەرتکە و زاڵبەی گرتووەتەبەر. ئەمەش بەو مانایە دێت حکومەت چاوەڕوانە کورد یەکتر لاواز بکەن و دواتریش مەرجەکانی خۆی [بۆ چارەسەری کێشەی کورد بەسەریاندا] بسەپێنێت.

A. E. Saunders

D. J. Makinson، Esq

بەشی ڕۆژهەڵات

نهێنی (ل ٨٩)

پرسی کورد

١. خاڵەکانی خوارەوە لە گفتوگۆی نێوان من و بابا عەلی شێخ مەحموود و زەید عەلی شێخ عوسمان، لە ٣٠ی ئەیلوول لە بۆفیەی نانی ئێوارەی بەڕێز هانکۆک (Hancock) وەدەرکەوتن.

٢. بابا عەلی گوتی لە گەڕانەوەکەی لە دەرەوە، سەرۆکی [عێراقی] بینیوە کە لە ساڵی ١٩٦٣وە لە حکومەتەکەیدا خزمەتی کردووە. بە داخەوە هیچ بابەتێک ڕوون نەکرایەوە. تەنیا بابەتە ناگرنگەکان گفتوگۆی لەسەر کرا. تاکە ڕووناکی ئۆمێدبەخش ئەوە بوو سەرۆک بەکر گوتیەتی پێیخۆشە لەگەڵ بابا عەلی لە پەیوەندیدا بێت و هەر کاتێک ئەوان توانیان بە ئازدانە گفتوگۆ بکەن، بە خۆشحاڵییەوە چاوی پێبکەوێت، بەڵام بابا عەلی گەشبین نەبوو و گوتی پێکدادان [لە نێوان کورد و حکومەتی عێراق] هەر لە ئێستاوە ڕووبداوە، کاتێک یەکەیەکی سەربازی لە ژێر فەرمانی، فەرماندەیەک خاڵێکی پشکنین بە پێچەوانەی خواستی کوردی دەڤەرەکەی دامەزراندووە و لە پێکدادانەکاندا فەرماندەکە و ژمارەیەکی باش لە پیاوەکانی کوژراون.

٣. وا دیار بوو بابا عەلی هیچ دوودڵیەکی نەبێت کە ئەمە سیاسەتی حکومەت بووە مەلامستەفا لاواز بکات، ئەویش بەشێوەیەکی سەرەکی بە هاندانی لایەنگرانی تاڵەبانی. من ئەو بۆچونەم هەبوو کە خودی مەلامستەفا کاردانەوەی هەبێت. بابا عەلی بەوە کۆتایی بە قسەکانی هێنا کە گوتی، هیچ ئۆمێدێک بۆ ئاشتبوونەوە لە نێوان لایەنگرانی بارزانی و تاڵەبانیدا نەماوە و داهاتوو زۆر مەترسیدارە، چونکە کوڕەکانی مەلامستەفا بەراورد بە مەلامستەفا دانبەخۆدا گرتنیان کەمترە. خودی مەلامستەفا بۆ ماوەی چەند ساڵە زۆر لەسەرخۆ بووە.

٤. لە بارەی جەلال تاڵەبانیەوە پرسیارم لە بابا عەلی کرد. لەوەڵامدا گوتی، جەلال تاڵەبانی شێخ نییە، بەڵام ڕەچەڵەکی پیرۆزی هەیە و توانیویەتی خۆی خوێندەوار

بـکات. کاتێـک ئـەو و هەندێـك ئەندامـی دیکـەی پارتـی دیموکراتـی کوردسـتان ناکۆکیـان لەگـەڵ مـەلا مسـتەفادا هەبـوو، گشـتیان بـەرەو ئێـران چـوون و لـەوێ زۆر بـە باشـی مامەڵەیـان لەگەڵـدا کـرا. وا دیـارە ئیبراهیـم ئەحمـەد ڕۆڵێکـی گرنگـی لـە جوڵانـەوەی تاڵەبانیـدا گێـڕاوە. ئەگـەر پێویسـتیمان پـێ هەبـوو، لەوانەیـە لـە پێداچوونەوەکانـی داهاتـوودا زانیـاری لەسـەر کەسـایەتیەکانیش لـە خـۆ بگرێـت؟

٥. زەیـد عوسـمان گوتـی، ژەنـەڕاڵ تکریتـی تورەیـە لەسـەر گەیشـتن بـە چارەسـەری، بـەڵام هـەردوو دەسـتی بەسـتراون. ئـەو لـەو بڕوایەدایـە سیاسـەتەکانی تکریتـی و عەمـاش لەبـارەی کـورد هاوشـێوە نییـە. پرسـیاری ئـەوەم کـرد، بـە نەبوونـی وەزیـری کـورد لـە حکومەتـدا، لەوانـە کـورد نائومێـد بـکات کـە پرسـەکەیان وەک خـۆی بچێتـە پێشـەوە. ئـەو لـەوە دوو دڵ نەبـوو.

(T. E. Evans)

٥ی تشرینی یەکەمی ١٩٦٨

نهێنی (ل٩٠)

باڵیۆزخانەی بەریتانیا

(E2 1/4)

نووسینگەی کاروباری دەرەوە، S. W. 1

٧ی تشرینی یەکەمی ١٩٦٩

کورد

١. سوپاس بۆ ئێوە، کە کۆپیەک لە نامەکەتان (من ئێستا لەگەڵ عێراق مامەڵە دەکەم I now deal with Iraq) بە ژمارە (٣٨/٢) بە ڕێکەوتی ١٧ی ئەیلوولتان بۆ ئێمە ناردووە، کە بە گفتوگۆکەی نێوان ئێوە و مەحمود عوسمان تایبەتە.

٢. وادیارە پەرەگرافی ٢ لە نامەکەتان وەپێش ڕووداوەکان کەوتووە: ئێمە ڕاپۆرتێکمان لەسەر کودەتایەکی نەزۆکمان بە دەست گەیشتووە کە لەم حەوتەیەدا لە عێراق ڕوویداوە. (لە نێوان دوو کەوانەدا: عەبدولڕەزاق عارف لەوانەیە عارف عەبدولڕەزاق بێت).

٣. پەرەگرافی ٥، ڕووبەروی لوغزێکمان دەکاتەوە. ئێمە هیچ شتێکمان لەبارەی سەردانەکەی ئەم دواییەی باباعەلی نەبیستووە و هیچ پەیامێکیش لەلایەن ئەوەوە بۆ نووسینگەی کاروباری دەرەوە تۆمار نەکراوە. ئەو لە ساڵی ١٩٦٦دا پەیوەندی بە ویلیی مۆریس (Willie Morris)ەوە کردووە و تۆنی مۆر (Tony Moore) زۆر خۆشحاڵ دەبێت کە لە لەندەن چاوی بە کەسێکی عێراقی بەڕێزی وەک ئەو بکەوێت. ئەگەر ئەو دووبارە سەردانی لەندەنی کرد، دەتوانێت پەیوەندی بە مۆر یان بە منەوە بکات.

٤. کۆپیەک لەم نامەیە بۆ بێرتی ساندێرس (Bertis Saunders) لە بەغدا دەنێرم

D. J. Makinson

J. L. Y. Saundres، Esq. Beirut

نهێنی (ل٩١-٩٢)

باڵیۆزخانەی بەریتانیا

(١٩/٤/٤)

ئەنکارا

١٤ی تشرینی یەکەمی ١٩٦٨

کاروباری کورد

١. وەک دۆزینەوەی شتێک لە ئاسۆدا، ڕۆژنامەی چەپڕەوی ئاکشام لە چوار حەوتەی ڕابردوو لە ڕێگەی پەیامنێرەکەی بە ناوی هۆلوسی تۆرگوت (Hulusi Turgut)، کە لەم دواییانەدا لە کوردستانی عێراق بووە زنجیرە گوتارێکی بڵاوکردۆتەوە و بە دوورودرێژی گفتوگۆی لەگەڵ سەرکردەی کورد مەلامستەفا بارزانی ئەنجامداوە. هیوادارم کورتەیەک لەم گوتارانەتان بۆ بخەمەڕوو، بەڵام وا دیارە- هەروەک پێتۆن پلاس (peyton place)- بە دڵنیاییەوە ئەم گوتارانە بەردەوام دەبن، لەوانەیە ئێوە بتانەوێت گرنگترین خاڵەکانی ئەم گوتارانە بزانن.

٢. بابەتی گرنگ بریتی بوو لە بڵاوکردنەوەی نامەگەلێک لە ١٢ی ئەیلوول لە ڕۆژنامەی ئاکشام کە هەروەک هۆلوسی تۆرگوت بانگەشەی بۆ دەکات بە شەخسی لەلایەن بارزانیەوە بۆ سەرۆک و سەرۆک وەزیرانی تورکیای هێناوە. خاڵە گرنگەکانی ئەم نامانە بریتین لە:

ا خواستی کورد ئەوەیە لە عێراقدا مافی یەکسانیان لەگەڵ عەرەبەکان هەبێت و پشت گوێخستنی جیهانی دەرەوە بۆ ئەم پرسە.

ب شکستی حکومەتی عێراق لە جێبەجێکردنی ڕێککەوتنی ١٩٦٦، بۆیە کورد هیوایان بە حکومەتی عێراق نەماوە.

ج خواستی بەهێزکردنی پەیوەندییەکان لەگەڵ گەل و حکومەتی تورکیا کە «بەردەوامیدەری ئیمپراتوری ئیسلامی عوسمانییە».

د ئایین و مێژوو و ئامانجی هاوبەشی گەلی تورک و کورد و ئەو ڕاستییەی کۆماری تورکیا باشترین شایەتی داگیرکردنی خاکی کوردە لە دوای جەنگی یەکەمی جیهانییەوە.

هـ بانگێشتکردنی حکومەتی تورکیا بۆ گوشار خستنەسەر عێراق بۆ کۆتایهێنان بە سەرکوت و نادادپەروەری.

و داواکاری ئەوەی باشترە بە فەرمی لەلایەن حکومەتی تورکیاوە نوێنەرایەتی کورد وەربگیردرێت، بەم شێوەیەش ئەم نوێنەرایەتییە دەتوانێت بە وردی باس لە خاڵەکانی سەرەوە بکات.

٣. بابەتێک کە هەستیاری تۆندی تورکەکانی لەبارەی کێشەی کورد جوڵاندووە بریتی بوو لە ڕەتکردنەوەی هەبوونی هەر زانیارییەک لەسەر ئەم نامانە لەلایەن وتەبێژەکانی هەر یەک لە سەرۆک وەزیران و وەزارەتی دەرەوە. کاتێک لەبارەی نامەکان پرسیارم لە جێگری بەڕێوەبەری گشتی بەشی ڕۆژهەڵاتی ناڤین، لە وەزارەتی دەرەوە کرد، ئەو دەستەوەستان بوو لە وەڵامدانەوە و گوتی، بەشەکەی من ئەم نامانەی نەبینیوە و منی بۆ بەشێکیتر نارد.

٤. پێوستە حکومەتی تورکیا بیرۆکەی جێگرەوەی هەبێت، بەڵام کاتێک لە چاوپێکەوتنی ڕۆژنامەوانی لە ١٤ی ئەیلوول لەبارەی نامەکان پرسیار لە سەرۆک وەزیران کرا، بوونی نامەکانی پشتڕاست کردەوە، بەڵام گوتی ئەم نامانە بە دەستپێشخەری بارزانی خراونەتەڕوو و ئەوەشی زیاد کرد کە عێراق وڵاتێکی دۆستە و تورکیا دەستێوەرناداتە کاروباری ناوخۆی ئەم وڵاتە و تورکیا لایەنگری هیچ لایەک ناکات کە زیان بە عێراق بگەیێنێت. «ئێمە مامەڵە لەگەڵ ئەو وڵاتانەدا دەکەین کە لە ڕووی دیپلۆماسییەوە دانمان پێداناون، بەڵام ئێمە ناتوانین نامە ڕەت بکەینەوە کاتێک [بە دەستمان] دەگات››.

٥. سکرتێری تایبەتی وەزیری دەرەوە بە بەردەوامی دڵنیام دەکاتەوە کە لە ڕاستیدا نامەکان وەرگیراون هەروەک چۆن بەرپرسێک لە نووسینگەی ڕۆژهەڵاتی

ناوەڕاست [ی بەریتانیا] هەمان کار دەکات و گوتی، زنجیرە گوتارەکانی ئاکشام وروژێنەرە و ڕۆژنامەکە لە بڵاوکردنەوەی نامەکان پەلەی کردووە و هەڵوێستی حکومەتی تورکیا ڕێک وەک ئەوە بووە کە لەلایەن سەرۆک وەزیرانەوە دیارکراوە. ئەو ئاماژەی بەوەشدا حکومەتی تورکیا بەتایبەتی خوازیارە ڕەفتاری دروستی خۆی نیشانی حکومەتی نوێی عێراق بدات کە تا هەنوکەش ئاستی ئەم ڕەفتارە دیار نییە.

(J. Dodds)

کۆپیەک بۆ نووسینگەی بەغدا، نووسینگەی تاران.

نهێنی (ل٩٣)

باڵیۆزخانەی بەریتانیا - بەغدا

(٨/١)

١٩ی تشرینی یەکەمی ١٩٦٩

کورد

١. شـتێکی گرنـگ بـە مـن ڕاگەیێـنرا، ئـەو کەسـانەی هەنوکـە بـۆ کاری بـازرگانی دەچنـە باکووری[عێـراق]، ئـاگادار کراونەتـەوە کـە لـە مـاوەی نێـوان پـازدە ڕۆژدا بگەڕێنـەوە ئـەو شـوێنەی لێـی هاتـوون. ئەنجامـی ڕوون لـەم بارەیـەوە ئەوەیـە لەوانەیـە لـە مـاوەی دوو حەوتـەدا شـتێک ڕوو بـدات. هەروەهـا ڕاپۆرتێکـی پشتڕاسـت نەکـراوەم بیسـتووە کـە مەلامسـتەفا بارزانـی ئاگادارکردنەوەیەکـی (ئینـزار) لەبـارەی ئەم پرسـانەی خـوارەوەی بـە حکومـەت داوە:

ا چەککردنی هەموو ‹فورسان›ە ناڕێکخراوەکان.

ب چەککردنی گشت لایەنگرانی تاڵەبانی.

ج گەشە پێدانی باکوور لە ماوەی یەک مانگدا.

مەلامستەفا ڕایگەیاندووە ئەگەر ئەم داواکاریانە جێبەجێ نەکرێن شەڕ دەست پێدەکاتەوە.

٢. لەو کاتەوە ئێمە لە مانگی ئایار گەیشتووینەتە ئێرە، ڕاپۆرتەکان لەبارەی سەرهەڵدانەوەی شـەڕ بـڵاو دەکرێنـەوە. لەوانەیـە ئـەم جـارە شـتێکی زۆر جیدیـتر ڕوو بـدات. بـەڵام بـە بۆچوونـی مـن ئـەم دەمـەی سـاڵ، کاتێکـی گونجـاو نییـە بـۆ حکومـەت خۆی لە شـەڕی باکـوور هەڵبقورتێنێـت. لەوانەیـە نیەتـی حکومەت ئـەوە بێت لەبری ئەوەی ڕاسـتەوخۆ کـورد و عـەرەب لەهەمبـەر یەکـتر بوەسـتنەوە، کـورد لە کـورد بەربدات.

(A. E. Saundere)

D. J. Makinson. Esq.

بەشی ڕۆژهەڵات

St. Moritz Hotel

(ل ٩٤)

50 Central Frank South

New York، N. Y.

November 18، 1968

پایەبەرز ‹یو. تانت›

U. Thant

سکرتێری گشتی نەتەوە یەکگرتووەکان

New York N. Y

بەڕێز پایەبەرز

لە یاداشتنامەیەک لە ١٥ی تشرینی دووەمی ١٩٦٨ من شەرەفی ئامادەبوونم هەبوو، هەروەها سەرنجی ئێوەی بەڕێزم بۆ دۆخێکی مەترسیدار ڕاکێشا لە نێوان کورد و حکومەتی عێراقی، کە لە ئەنجامی ڕەتکردنەوەی حکومەتە لە پابەند بوون بە ئیلتیزاماتەکانی خۆی.

هەروەکو ئێوەی بەڕێز ئاگادارن، پتر لە نیوەی خاکی کورد (ناوچەیەک نزیک بە ٨٠٠،٠٠٠ هەزار کیلۆمەتری چوار گۆشە) بە تەواوی لە ژێر کۆنترۆڵی کورددایە. واتە ئەو شوێنەی هەر لە ساڵی ١٩٦١ەوە ئەوان خاوەنی خۆبەڕێوەبردنین بەواقیعی. لە ئەنجامدا، ئەم ناوچەیە لە ژێر سەروەری کورددایە، ناوچەیەک کە هیچ کەس تەنانەت وەزیرێکی عێراقیش بێ ڕەزامەندی دەسەڵاتدارنی کورد ناتوانێت بچێتە ئەم ناوچەیە. بۆ ماوەی حەوت ساڵە ئەم دۆخە بەردەوامە.

لە ژێر ڕۆشنایی ئەم حەقیقەتە، ئەمە بۆ هەر حکومەتێکی عێراقی ڕێگا بەدەرکردنە، کە بانگەشەی ئەوە بکات پرسی کورد کێشەیەکی ناوخۆییە. ئەم حەقیقەتە نیشاندەری ئەوەیە حکومەتی عێراق لە توانایدا نییە ویستی گەلی کورد لەبارەی دەستەبەر کردنی تەواوی مافی ئۆتۆنۆمی لەناو ببات. تەنیا کارێک کە ئەو

حکومەتانە کردوویانە بریتیە لە کاولکردن و نەهامەتی هێنان بۆ خەڵکی سڤیل لە میانەی هێرشە ئاسمانییە بێ جیاوازەکانیان [لە نێوان خەڵکی سڤیل و سەرباز].

ئێمەی کورد گەلێکی ئاشتی خوازین و ئێوەی پایەبەرز، مرۆڤێکن کە لە بەرزترین پلەی دەسەڵاتدان و بەرپرسیارن لە پاراستنی دادپەروەری و ئاشتی لە سەرتاسەری جیهاندا. بۆیە بە ناوی ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕشی کورد و سەرکردەکەی، پایەبەرز، مەلامستەفا بارزانی، داوا لە بەڕێزتان دەکەم داوای نێوانگیری نەتەوە یەکگرتووەکان بکەن، هەروەک چۆن ئێوە لە ڕووداوە هاوشێوەکاندا ئەم کارەتان کردووە، بۆئەوەی بێنە ناو پرسی کورد و چارەسەری ئەم پرسە بکەن لە ڕێگەیەکی داپەروەر و ئاشتیخوازانەوە.

داوا لە ئێوەی پایە بەرز دەکەم باڵاترین ڕادەی ڕێزی من قبوڵ بفەرموون.

لەگەڵ ڕێزدا.

ئەمیر د. کامران. ئە. بەدرخان

یاداشتنامەیەک لەسەر پرسی کورد (ل ٩٥-٩٩)

لە تشرینی دووەمی ١٩٦٨، پێشکەش بە نەتەوە یەکگرتووەکان کراوە

نەتەوەی کورد تا هەنوکەش لە ژێر سێبەری مەترسییەکی جیدیدا دەژیێت کە هەڕەشە لە بوونە بەرجەستەکەی دەکات. کۆمەڵێک هەڕەشەی جیدی هێشتاش لەسەر ئەم نەتەوەیە بوونی هەیە و لە پشت ئەم ئارامیە ڕێژەییە، هیچ شتێک نییە تەنیا وەهمێک نەبێت، ئاستێکی بەرز لە تەنگەژە خۆی مەلاس داوە، کە لەوانەیە بێ ئاگادارکردنەوەی پێشوەخت تەقینەوەیەکی جیدی لەگەڵ خۆیدا بهێنێت و بە نۆرەی خۆی دەبێتە هۆی دووبارەکردنەوەی جینۆسایدێک کە حکومەتە یەک لە دوایەکەکانی عێراق هەر لە ١٩٦١ەوە لە دژی کورد بەڕێوەی دەبەن.

مێژووی کورد بۆ سەردەمە کۆنەکان دەگەڕێتەوە. ئەمڕۆکە، زانراوە بە درێژایی ماوەی نزیک ٦٠٠٠ بۆ ٩٠٠٠ ساڵ پێش زایین، کورد بۆ داننان بە خۆیان لە ئابووری کۆکردنەوەی [دانەوێڵە و بەکاربردن] بەرەو ئابووری بەرهەمهێنان هەنگاویان ناوە.

گەلی کورد، کە سەر بە هیندو ئەوروپییەکانن و لە ڕووی زمانەوە دەگەڕێنەوە بۆ گروپی زمانە ئێرانییەکان، خاوەن مێژوویەکی پڕشنگدارن کە لەسەر بنەمای بەها بەرزەکانی نەریتی مرۆڤایەتی دامەزراوە. ئەم گەلە بە درێژایی ٢٥ سەدەی ڕابردوو لەلایەن بیست و پێنج پاشای سەر بە یەک خێزان فەرمانڕەوایی کراون.

ئەمڕۆ، لە عێراق نزیکەی دوو ملیۆن کورد هەن (کۆی گشتی دانیشتوانی عێراق نزیکەی حەوت ملیۆنە)، کە لە ناوچەیەکی نزیکەی هەشتا هەزار کیلۆمەتری چوار گۆشەدا دەژین. (کۆی گشتی خاکی عێراق ٤٤٤،٤٤٢ کیلۆمەتری چوار گۆشەیە). مێژووی کورد بریتییە لە چیرۆکی بوونێکی قارەمانانە و مێژووی نوێیەکەی شایەتی ململانێیەکی بەردەوامە لەپێناو مافی چارەی خۆنووسین.

مەبەست لەم نامەیە بریتی نییە لە بەشداریکردن لە هەڵسەنگاندنی

مێـژووی کـورد، بەڵکـو مەبەسـتیەتی بـە کورتـی جەنگـی جینۆسـاید ڕوون بکاتـەوە کـە حکومەتـی عێـراق بـە چاوپۆشـین لـە گۆڕینـی ڕژێمـەکان، لـە دژی کـورد هـەر لـە سـاڵی ١٩٦١ەوە گرتووتـە بـەر.

لـە سـاڵی ١٩٦١ و بـە درێژایـی دوو سـاڵی دوای ئـەو، هێـزە چەکدارەکانـی عێـراق، کـە بـە مۆدێرنتریـن چـەک پۆشـتە کـراون، هـەر لـە فڕۆکـەوە تـا تـۆپ، جەنگێکیـان بەرپـا کـردووە کـە مەبەسـت لێـی لەناوبردنـی گەلـی کـوردە. بۆیـە جێگـەی سەرسـوڕمان نییـە تـەواوی گەلـی کـورد لـە ژێـر ئـاڵای سـەرهەڵدان کـۆ بوونەتـەوە کـە لەلایـەن ژەنـەڕاڵ مەلامسـتەفا بارزانییـەوە بەڕێودەبرێـت.

بەهـۆی بەرگریکردنـی قارەمانانـە لـە خۆیـان لـە شـەڕێکدا کـە بەسـەریاندا سـەپاوە، کـورد، ئەنجوومەنـی نیشـتیمانی شۆڕشـی عێراقیـان ناچارکـرد لـە ئـاداری ١٩٦٣دا دان بـە «مافـە نەتەوەییەکانـی نەتـەوەی کـوردا بنێـت››.

کـورد باوەڕیـان بـە بەڵێنەکانـی حکومەتـی عێـراق کـرد و دەسـتیان بـە دامەزراندنـی پەیوەنـدی کـرد بۆئـەوەی تێگەیشـتنی ئـەوان [لەسـەر پرسـی کـورد] تاقـی بکەنـەوە، بـەڵام ڕوون بووەتـەوە کـە گشـت پەیوەندییـەکان و گفتوگـۆکان بـە مەبەسـتی فێڵکـردن لـە کـورد بـووە. بـۆ نموونـە، لـە شـوباتی ١٩٦٥، وەزیـری ناوخـۆی عێـراق، سـوبحی عەبـد ئەلحامیـد، ڕایگەیانـد «عێـراق نـە لـە ئێسـتا و نـە لـە داهاتـوودا مەبەسـتی نییـە ئۆتۆنۆمـی بـە کـورد ببەخشـێت›› و جەنگـی ئێسـتا کـە گەلـی کـورد بـە قارەمانانـە بەرپەرچـی دایـەوە، وەک جەنگێکـی دژندانەیـە کـە لەلایـەن هێزەکانـی سـوپای عێراقـەوە سـەر لـە نـوێ بەرپـا بووەتـەوە.

بـە چاوپۆشـین لـە زیانێکـی قـورس کـە وەبـەر کـورد کەوتـووە، ئـەوان ڕەتیـان کـردەوە خـۆ بەدەسـتەوە بـدەن و سـەرکردایەتی عێراقیـان ناچـار کـرد دان بـە شکسـتە سـەربازییەکەی خـۆی و شکسـت لـە بـێ دەنـگ کردنـی دەنگـی کـوردا بێنێـت. لـە ٢٩ی حوزەیرانـی ١٩٦٦، وەزیـری ناوخـۆی پێشـووی عێـراق عەبدولڕەحـمان بـەزاز ڕێککەوتنامەیەکـی لەگـەڵ سـەرکردەکانی شۆڕشـی کـورد مـۆر کـرد کـە لـە جەوهـەردا

بریتی بوو لە دانپێدانان بە مافی ئۆتۆنۆمی بۆ کورد و بەڵێن دان بوو بۆ ڕێزگرتن و جێبەجێ کردنی ڕێککەوتنەکە. کودەتایەک بەزازی لادا و حکومەتە جێگرەوەکان نکۆلی لەم ئیلتیزامە نوێیە کرد.

دوو ساڵ تێپەڕیوە، لە عێراق حکومەت و ڕژێمەکان گۆڕدراون. سەرکردەکانی عێراق هەوڵیانداوە نکۆڵی لە شوناسی گەلی کورد بکەن و بەردەوامن لە پشتگوێ خستنی مافیان لە بەڕێوەبردنی ژیانی ئۆتۆنۆمی. کورد داوای جیا بوونەوە ناکەن لە عێراق، تەنیا داوای مافی ژیان وەک کەمینەیەکی نەتەوەیی دەکەن (کورد نزیکەی ٣٠٪ لە کۆی گشتی دانیشتوان پێک دێنن)، بۆئەوەی بە زمانی تایبەت بە خۆیان قسە بکەن، بۆئەوەی قوتابخانەی تایبەت بە خۆیان بکەنەوە و بۆئەوەی کاروباری تایبەت بە خۆیان بەڕێوە ببەن. بەڵام ئەم مافە سەرەتاییانە لە چاوی حکومەتە حوکمڕانەکانی عێراق وا دیارە کە مافگەلێکن زیادەگۆیی تێیدایە.

لەم شەڕەدا کە چەندین جار لە ١٩٦١ەوە ڕوویداوە، گەلی کورد زۆرتر لە شەست هەزار قوربانی داوە و پتر لە سێ هەزار گوندی خاپوور کراوە. ئەم ژمارانە خەیاڵی نین. پەیامنێرە بێگانەکان و سەردانکەرەکان کە لەم ساڵانەی دواییدا سەردانی کوردستانیان کردووە، شایەتی بۆ ئەم حەقیقەتە دەدەن.

لە ٢ی تەموزی ١٩٦٣دا، کۆماری گەلی مەنگۆلیا بڕیاریدا تاوانی جینۆساید کە لەلایەن حکومەتی عێراقەوە لە دژی کورد ئەنجامدراوە، پێش ئەنجامدانی دانیشتنی داهاتوو (هەژدەهەمین دانیشتن)، بهێنێتە بەردەم ئەنجوومەنی گشتی نەتەوە یەکگرتووەکان. هەروەها لە ٩ی تەموزی هەمان ساڵدا، سەرۆکی شاندی یەکێتی سۆڤیەت لە سی و شەشەمین دانیشتنی ئەنجوومەنی ئابووری و کۆمەڵایەتی نەتەوە یەکگرتووەکان کە لە جێنێڤ بەڕێوەبرا بە نامەیەکی فەرمی داوای کرد لە بەرنامەی کاری ئەنجوومەندا، «سیاسەتی جینۆساید کە لەلایەن حکومەتی کۆماری عێراقەوە لە دژی گەلی کورد پەیڕەو کراوە›› بگونجێنرێت. شایانی بیر هێنانەوەیە وەزیری پێشووی بەرگری ویلایەتە یەکگرتووەکان بەڕێز ڕۆبێرت ماکنامارا (Mr. Rober Macnamara)، کە لەسەر ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست قسەی دەکرد، گوتی

یەکێک لەو سێ پرسیارانەی حکومەتی ولایەتە یەکگرتووەکانی نیگەران کردووە بریتییە لەو مامەڵە خراپەی کە لەگەڵ گەلی کورد ئەنجام دەدرێت.

مافی گەلی کورد بۆئەوەی وەک نەتەوەیەک بژیێت لەلایەن گەرەنتیە یاساییە نیودەوڵەتیەکانەوە، تەنانەت لەسەردەمی ئێستادا، دانی پێدانراوە. پەیماننامەی سیڤەر لە ١٩٢٠، لەو بەشەی کە ناونراوە «کوردستان›› لە ژێر بەندی ٦٢، ٦٣ و ٦٤دا، کۆمەڵێک ڕێکاری بۆ دامەزراندنی دەوڵەتی کورد داڕشتووە. بەندی ٦٤ لەو پەیماننامەیە دەڵێت، هیچ ناڕەزاییەک لەلایەن نەتەوە هاوپەیمانەکانەوە بوونی نابێت لەبارەی ئەندامێتی خۆبەخشانەی ئەم دەوڵەتە کوردییە سەربەخۆییە، بۆ ئەو کوردانەی لە باشووری کوردستاندا (لە عێراق) دەژین. لە میانەی نمایشێکی سیاسیدا ئەم بەشەی کوردستان بە پێچەوانەی ئیرادەی گەلی کورد بە عێراقەوە لکێنرا.

لە بەیاننامەیەکی هاوبەشی نێوان حکومەتی بەریتانیا و ڕژێمی بەغدا، کە لە ڕێککەوتی ٢٤ی کانوونی یەکەمی ١٩٢٢دا دەرکراوە و بە فەرمی ئاڕاستەی کۆمەڵەی گەلان کراوە، ئەم مەرجانەی خوارەوە لەبارەی مافی ئۆتۆنۆمی بۆ باشووری کوردستان لە چوارچێوەی عێراقدا خراوونەتەڕوو:

«حکومەتی خاوەنشکۆی بەریتانیا و حکومەتی عێراق دان دەنێن بە مافی کورد کە لە چوارچێوەی سنووری عێراقدا دەژین، بۆئەوەی حکومەتێکی کوردی لە چوارچێوەی ئەم سنوورانەدا دابمەزرێنن. هیوادارن گروپە جیاوازەکانی کورد بە زووترین کات لە نێوان خۆیاندا لەسەر شێوازی ئەو حکومەتەی داوای دەکەن بگەنە ڕێکارێک و بەربەستی بەردەمیان تێپەڕێنن. ئەوان شاندێکی بەرپرس دەنێرن تا گفتوگۆ لەسەر پەیوەندییە ئابووری و سیاسییەکان لەگەڵ حکومەتی خاوەنشکۆی بەریتانیا و حکومەتی عێراقدا بکەن».

هیچ کات، هیچ هەنگاوێک لەلایەن حکومەتی عێراقەوە بۆ جێبەجێکردنی مەرجەکانی بەیاننامەکە نەهاوێژراون و ئەم مەرجانە هەرگیز جێبەجێ نەکراون. چەندین ڕاپەڕینی کوردی ڕوویانداوە بەو ئامانجەی لەناو حکومەتی عێراقدا،

هەرێمێکی ئۆتۆنۆمی بۆ کورد دابمەزرێنن، بەڵام گشت ئەم سەرهەڵدانانە لەلایەن حکومەتی عێراقەوە بە هێز و بە خوێنڕێشتنێکی زۆر سەرکوت کراون.

سەرکردەکانی نەتەوەی کورد بۆ چەندین ساڵ هەوڵیاندا تا بە گریانی خۆیان سەرنجی دامەزراوە نێودەوڵەتیەکان ڕاکێشن بۆ هاوکاری و لەخەو هەستاندنی ویژدانی نێودەوڵەتی تا بانگێشتی حکومەتی عێراق بکەن دان بنێت بە مافە سەرەتاییەکانی مرۆڤ بۆ گەلی کورد پێش ئەوەی زۆر درەنگ بێت و جەنگێکی نوێ لە دژی ئەوان بەرپا بکرێت.

ئەمیر کامران بەدرخان

نێردراوی ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕشی کورد لە کوردستانی عێراق

نهێنی (ل ١٠٠-١٠١)

باڵیۆزخانەی بەریتانیا

(٨/١)

بەغدا

٤ی نیسان ١٩٦٩

هێرشی عێراق بۆسەر کورد

١. سوپاس بۆ نامەکەی ئێوە (NEQ 1//2) لە ١٢ی ئادار کە لەسەر دۆخی کوردی عێراق داوای هەڵسەنگاندنی ئێمەتان کردووە.

٢. هیچ بەڵگەیەک لە هیچ سەرچاوەیەک بوونی نییە لەبارەی سروشتی «شەڕی ناوخۆی تەمام عەیار›› کە دووبارە لە باکوور ڕوویدابێت، وەک ئەوەی ڕۆژنامەی دەیلی تەلەگراف بانگەشە دەکات. ڕاپۆرتی بەردەوام لەسەر ڕووداوە پچڕ پچڕەکان هەن، هەندێك لەوان کاریگەریان لەسەر کۆمپانیای نەوتی عێراق (I. P. C) هەبووە، بەڵام هێرش بۆ سەر بنکەکانی کۆمپانیای نەوتی عێراق لە کەرکووک (تەلەگرامی ئێمبە ژمارە ٢٦٢) تا هەنوکەش گەورەترین هێرشە. ئێمە دەزانین لە دوای ئەو هێرشە، هێزەکانی ئاسمانی عێراق هێرشێکی تەمبێکارانەیان بۆ سەر گوندە کوردییەکاندا ئەنجامداوە و لەم هێرشەدا موشەک و ناپاڵمی بەکارهێناوە، ئەمەش بە وێرانکاری گوندەکان لەلایەن پەیامنێری دەیلی تەلەگرافەوە ڕاپۆرتکراوە و هانی دەدات کە بڕوا بەوە بێنێت ئەم جۆرە کارانە نموونەی ئاسایی ڕووداوەکانن. جیا لەم هێرشە ئاسمانیە تۆڵەسەندنەوەیە، وا دیارە پێکدادان لە نێوان کوردی بارزانی لە لایەک و کوردی تاڵەبانی و حکومەت لە لایەکی دیکەوە، بە تونديیەکەی جاران بەردەوام بێت. هیچ ڕاپۆرتێک نییە ئاماژە بەوە بکات حکومەتی عێراق چەکی قورس و تانکی بەکار هێنابێت، هیچ ڕاپۆرتێکیش لەبارەی قوربانییەکان بوونی نییە کە ئاماژە بەوە بکات شەڕێکی قوڕس ڕوویدا بێت.

٣. ئەمەش ئەو گریمانەیە پوچەڵ ناکاتەوە کە لەوانەیە پلانی هێرشی بەهاری داڕێژرابێت، هەروەها دەنگۆیەکی باو لەناو سوپادا هەیە کە پلانێکی لەم جۆرە لە ئارادایە. ڕاپۆرتەکان لە عەمانەوە باس لە داوای عێراقیەکان دەکەن کە بە شێوەیەکی کاتی سەربازەکانیان لە بەرەکانی جەنگی ئیسرائیل بکشێننەوە تا بەرەنگاری کورد ببنەوە (١٨١١٣٥Z/D. A. Amman's telegram No. FOH MAR). وا دەردەکەوێت ئەم داواکارییە پشتگیری نیەتەکانی حکومەت بێت، بۆیە داواکاریی کشانەوەی هێزەکانیان لە ئەردەن، دژی ئەو شتەیە کە ئەوان بە ڕاشکاوی لەناو خەڵک و بە نهێنی [لە نێوان خۆیاندا] باسی لێوە دەکەن. ئەوان ئێستا سێ کەرتیان هەیە کە نزیکەی شەست هەزار سەرباز لە خۆ دەگرێت و بۆ باکوور نێردراون، لەوانەیە بەس بێت بۆ دەستپێکردنی هێرش بێ پێویست بوون بە هێزی زیاتر، بەڵام ئەگەر ئەم پلانە بۆ داهاتویەکی نزیک بێت، من بۆ پاساو هێنانەوە بۆ هێرشێکی چاوەڕوان نەکراو چاوەڕوانی کۆنفرانسێکی ڕۆژنامەوانیم، تەنیا ئەگەرێک ئاماژە بەوە دەکات ئەوەیە کە ئەلنور، ڕۆژنامەیەکی کوردی سەر بە تاڵەبانی، زۆر ڕاستەوخۆیانەتر لە ڕابردوو ئاماژەی بە یارمەتییەکانی ئیسرائیل بۆ بارزانی داوە و بەو ئەنجامە گەیشتووە کە ئەم جوڵانەوەیە یاخی بوونە و بەشێکە لە پیلانی ئیمپریالیست لە دژی عەرەب، بەڵام هاوسەنگیەکە پارێزراوە، ئەویش لە میانەی سەرنجێکی دۆستانەی ڕۆژنامەوانی کە وەک ڕێزگرتنێک لە نەریتی کورد لە ڕۆژی نەورۆز حکومەت پشووی گشتی ڕاگەیاندووە.

٤. نەبوونی ئاماژەیەکی ڕاستەقینە لەسەر نیەتەکانی حکومەت ڕەنگدەرەوەی دوو دڵی ئەوانە. کێشەی کورد جڵەو ناکرێت و جێگەی سەرسوڕمان نییە ئەگەر لەبارەی چۆنیەتی ئیدارەدانی ئەم پرسە بۆچوونی دژ بە یەک هەبێت.

(P. McKearney)

نهێنی (ل ١٠٢)

باڵیۆزخانەی بەریتانیا، بەغدا

(٨/١)

٥ی نیسان ١٩٦٩

هێرشی عێراق بۆسەر کورد

١. لە نامەکەمدا (٨/١) لە ٤ی نیسان، ئاماژەم بەوەدا پێویستە ئێمە هێمایەک لە [دەستپێکردنی] هەڵمەتی ڕۆژنامەوانی ببینین بۆ پاساودان بە هێرشی تەمام عەیاری سوپای عێراق لە دژی کورد.

٢. لەم پێکبەستەدا لەوانەیە گرنگ بێت بەشێکی بەرچاوی چاوپێکەوتنە بڵاوکراوەکانی تەلەفزیۆن لەگەڵ عەزیز ئەلحاج کە بۆ کێشەی کورد تەرخان کراوە (کۆپیەک بۆ ئێوە بەناوی ئەو موجامەلانەی لەدەم دەرچوون نێردراوە). لەبارەی سەرچاوەکانی یارمەتی سەربازی بۆ کورد، بەتایبەتی پرسیار لە ئەلحاج کرا. کاتێک پرسیار کرا ئایا بارزانی چەکی لە سەنتۆ (CENTO) وەرگرتووە، ئەلحاج تەنیا دابینکردنی ئەو یارمەتیانەی پشتڕاست کردەوە کە لە ئێرانەوە هاتوون. کاتێک گوشاریان بۆ هێنا، پشتەوانی ئەوەشی کرد ڕاوێژکاری ئێرانی و لەوانەیە ئەمریکیش لە کەمپەکەی بارزانیدا بوونیان هەبێت، بەڵام سەرەڕای گوشارەکان، ئەلحاج گوتی هیچ زانیارییەکی تایبەتی لەسەر بوونی ئەفسەرکانی ئیسرائیل نییە.

٣. پرسیارەکە زۆر بەتوندی ئەلحاجی خستبووە ژێر گوشارەوە تاکو دان بنێت بە بوونی پەیوەندیی لە نێوان کورد و ئیسرائیلدا (سەنتو). ئەمەش هاوتای ئەو کۆمێنتەی ڕۆژنامەی ئەلنورە کە لە نامەکەمدا بە ناونیشانەوە ئاماژەم پێداوە، هەروەها هاوتای ژمارەی ئەمڕۆی ئەلنورە کە گوتوویەتی جوڵانەوەی کورد پەیوەندی لەگەڵ ولایەتە یەکگرتووەکان و ئیسرائیل هەیە.

٤. ئەگەر ئەم [بیانوە] ببێتە هۆی هێرشکردن لە وەرزی بەهاردا لەلایەن سوپاوە یان بەردەوامیدان بێت بە هەوڵەکان بۆ مامەڵەکردن لەگەڵ بارزانی لە ڕێگەی ئامرازە سیاسییەکانەوە، بۆ نموونە بەدناوکردنی بارزانی، بەتایبەتی بە لەزگەی ئیسرائیلی بوونیەوە، شتێکە دەبێ چاوەڕوانی بین. هەڵبەت، شکست لە گەیشتن بە ڕێکەوتنێک لەگەڵ ئێران، لەوانەیە ڕژێم لە بەکارهێنانی بەهێزترین چەکی خۆی لە دژی بارزانیدا بێبەش بکات. ئەوەش بەو مانایە نییە ئەوان هیندە عاقڵ نەبن، بە لەسەرەخۆ نەک دەمودەست کردەوەی سەربازی ئەنجام بدەن.

(P. McKearen) P. R. M. Hincheliffe، Esq.

بەشی ڕۆژهەڵاتی نزیک

سنووردار (ل ١٠٣-١٠٤)

باڵیۆزخانەی بەریتانیا

(٨/١)

بەغدا

٦ی کانوونی یەکەمی ١٩٦٩

کێشەی کورد

١. ماوەیەک تێپەڕیوە و باڵیۆزخانەی [بەریتانیا] هیچ ڕاپۆرتێکی فەرمی لەسەر کێشەی کورد لە عێراقدا نەناردووە. هۆکاری سەرەکی ئەمەش بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە کە حاڵیحازر لە بەغدا دەنگوباسی کەم لەسەر ئەم کێشەیە بوونی هەیە. بەهەرحاڵ، هەروەک ئاگادارن لە چاپەمەنی جیهاندا، بۆ نموونە لە لێمۆند (Le Monde) لە ٧ی تشرینی دووەم، هەواڵێک لەبارەی بەردەوام بوونی شەڕ لە کوردستان بڵاوکراوەتەوە و دەنگۆکانی بەغداش ئەم هەواڵە پشتڕاست دەکەنەوە، بێئەوەی هیچ بەڵگەیەکی کۆنکریتی لەسەر ئاستی فراوانی شەڕەکە بەدەستەوە بدەن.

٢. لە خودی چاپەمەنی عێراقدا، کێشەی کورد پشتگوێ خراوە. بۆیە جێگەی سەرسوڕمانە لە ڕۆژنامەی ئەلجمهوریە لە ٢ی کانوونی یەکەمدا، فەرمانێکی ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕش بڵاوکراوەتەوە کە بۆ جێبەجێکردنی گشت بڕیارەکانی ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕش، کۆمیتەیەکی پەیوەست بە پرسی کوردستان پێکهێناوە. کۆمیتەکە بە سەرکردایەتی ژەنەڕاڵ ‹عەماش›ەو و هەریەک لە ژەنەڕاڵ سەعدون غێدان، سەعید عەبدوڵا سالۆم ئەلشەممەری و سەعید مورتەزا ئەلحەدیسی تێیدا ئەندامن. گشت وەزیرەکانی دیکە لە جێبەجێکردنی ئەم بڕیارانە بە زووترین کات و ‹بێ هیچ هێڵێکی سوور›› بەشدارن.

٣. هەردوو ڕۆژنامەی ‹بەغدا ئۆبسێرڤێر› و ‹ئەلنور›، لە هەمان ڕێکەوت [٢ی کانوونی یەکەم] لە سەروتارەکەیاندا پێشوازیان لە فەرمانەکەی ئەنجوومەنی

سەرکردایەتی شۆڕش کردووە. بەڵام ئەلنور، نیگەرانی خۆی لەبارەی نەبوونی هیچ کوردێک لە کۆمیتەکەدا دەربڕیوە، هەروەها، دووبارە جەختی لەسەر ئەم بیرۆکەیە کردووەتەوە کە پێویستە لەناو داموودەزگاکانی حکومەتدا شوێنی (پۆست) زۆرتر بۆ کورد بکرێتەوە.

٤. ئەم فەرمانە چەندین بڕیاری بەدواداهات کە لە ڕابردوو بۆ چۆنیەتی مامەڵەکردن لەگەڵ ناوچە کورددییەکاندا لەلایەن ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕشەوە دەرکراون. گرنگترینی بڕیارەکان، بریتین لە لێبوردنی کوردە دەستگیرکراوەکان، دامەزراندنی زانکۆی سلێمانی و ئاکادیمیای ئەدەبیاتی کوردی، بە فەرمی ناساندنی زمانی کوردی لەگشت قوتابخانەکانی ناوچەکانی باکوور تا دەگاتە قۆناغی خوێندنی باڵا، هەروەها لە میانەی سەرلەنوێ ڕێکخستنەوەی پارێزگاکان، پارێزگای دهۆکیش دابەزرێت.

٥. بەهۆی ئەم بڕیارانەوە شتێکی سروشتییە ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕش بڵێت، کێشەی کورد چارەسەر کراوە. بۆ نموونە، باڵیۆزی عێراق لە پاریس لە وەڵامی ڕۆژنامەی لێمۆند، لە وتارێکی ٧ی تشرینی دووەمدا، ئاماژە بەوە دەکات کە چیتر کێشەی کورد بوونی نەماوە. لە ڕاستیدا ئەمەش بانگەشەیەکی بێ بنەمایە، بەڵام پێکهێنانی کۆمیتەیەک لەم ئاستە باڵایەدا دەرخەری ئەوەیە کە بەراورد لەگەڵ حکومەتەکانی ڕابردوو، حکومەتی ئێستا زۆر جیدیترە لە چارەسەرکردنی ئەم کێشەیە. بەهەرحاڵ، تەواوی چارەسەرییەکە لە دەست ئەواندا نییە.

(J. H. Symons)

P. R. M. Hinchcliffe، Esq.

بەشی ڕۆژهەڵاتی نزیک

نووسینگەی کاروباری دەرەوە

نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس (ل ١٠٥)

لەندەن1 S. W.

لەلایەن: جێگری وەزیری کاروباری دەرەوە لە پەرلەمان

٩ی کانوونی دووەمی ١٩٧٠

چونکە لە نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس لەبارەی کاروباری ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست بەرپرسیارێتییکی تایبەتم هەیە، بۆیە وەڵامی نامەکەتان دەدەمەوە کە لە ڕێکەوتی ١٢ی کانوونی یەکەم پەیوەست بە کێشەی کورد لە عێراق، بۆ لۆرد چالفۆنتان (Lord Chalfont) ناردبوو.

ئێوە لەبارەی هەڵوێستی حکومەتی خاوەنشکۆ لەمەڕ ناکۆکی نێوان حکومەتی عێراق و کورد، پرسیارتان کردبوو. شتێکی کەم هەیە کە بەوێت بخەمە سەر قسەکانی سەرۆک وەزیران لەبەردەم ئەنجوومەنی گشتی (House of Common)، لە ١٧ی حوزەیرانی ١٩٦٥، کە لە وەڵامی پرسیارێکی پەرلەمانتار ستانلی ئۆرمێ (Stanley Orme) لەبارەی کورد [ئاڕاستەی سەرۆک وەزیرانی] کرد، کە شەڕ لە نێوان کورد و هێزەکانی حکومەتی عێراق لە ئارادایە؛ [وەڵامی سەرۆک وەزیران بەم شێوەیەی خوارەوە بوو]

«وەک هەرجۆرە ناسەقامگیرییەک لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا، حکومەتی خاوەنشکۆ نیگەرانی دووبارە سەرهەڵدانەوەی شەڕە لە کوردستان، بەڵام ئێمە پرسی کورد لە عێراقدا بە بابەتێکی ناوخۆیی هەژمار دەکەین و بەگونجاوی نابینین دەست لەم بابەتە وەربدەین››.

لەوکاتەوە تا ئێستا ئەم ناکۆکییە بە شێوەی پچڕ پچڕ بەردەوامە، بەڵام تا ئەوکاتەی ڕەگەزە سەرەکییەکانی ئەم کێشەیە گۆڕانی بەسەردا نەیێت، هیچ هۆکارێک نییە ئێمە هەڵوێستی خۆمان لەسەر ئەم بابەتە بگۆڕین.

هەروەها ئێوە ئاماژەتان بەو مەترسییە کردبوو، لەوانەیە کۆمۆنیستێک

سەرکردایەتی جوڵانەوەی کورد بگرێتە دەست. ئەوکاتەی [لەلایەن سۆڤیەتەوە] پاڵپشتی لە کورد دەکرا، ئەمە ئەگەرێکی مومکین بوو؛ وەک ئەو کۆمارە تەمەن کورتەی لە باکووری ڕۆژئاوای ئێران دامەزرا، بەڵام لەم ساڵانەی دواییدا کۆمۆنیست زۆر بەکەمی [لەناو جوڵانەوەی کورد] گەشەی کردووە، یان کۆمۆنیست هیچ جۆرە بەرژەوەندییەکی لە پرسی کورددا نییە.

بەهەرحاڵ ئێمە هیوادارین ئەم ناکۆکییە درێژخایەنە بە کۆتا بێت. (لە ڕاستیدا هەندێك ڕاپۆرت باس لە دووبارە دەستپێکردنەوەی پەیوەندییەکان لە نێوان حکومەتی عێراق و سەرکردەکانی کورد دەکەن). بەهەرحاڵ، لە بارودۆخی ئێستادا، تەنیا چارەسەر بریتییە لە گەیشتن بە ڕێککەوتنێکی دوولایانە لە نێوان حکومەتی عێراق و کورددا. دەستێوردان لەم بابەتە لەلایەن حکومەتەکانی دیکەوە، یارمەتیدەری [چارسەرکردنی ئەم کێشەیە] نییە.

خزمەتکارتان

(D. E. T. Luard)

Ian Tanner، Esq

2 Ladywood Mead

Asket Hill

LEEDS 8

نهێنی (ل ١٠٦)

باڵیۆزخانەی بەریتانیا

بەغدا

١٢ی کانوونی دووەمی ١٩٧٠

کێشەی کورد

١. لەکاتی ناردنی نامەکەم (٨/١) لە ٦ی کانوونی یەکەمدا، بەردەوام لێرە و لە بەیروت لەسەر پەیوەندی نێوان حکومەتی عێراق و مەلا مستەفا بارزانی دەنگۆیەک هەیە، بەڵام هیچ کام لەم دەنگۆیانە بە بەڵگەیەکی باوەڕ پێکراو پشتڕاست نەکراونەتەوە و تا هەنوکەش بەرپرسانی عێراقی نەیانتوانیوە تەئیدی ئەم دەنگۆیانە بکەن.

٢. لە میانەی سەردانی بەڕێز جۆرج براون، سێ ئەندامی وەزارەتی کاروباری دەرەوە بێ چوونە ناو وردەکارییەکان لەبارەی ئەو بابەتانەی گفتوگۆیان لەسەر کراوە یان ئەو بەرەوپێشچوونەی هاتووەتە کایەوە، ئەوەیان بۆ من پشتڕاست کردەوە کە ئەم جۆرە پەیوەندیگرێدانە لە بەرەوپێشچوونداید.

٣. زۆربەی ڕاپۆرتەکانی ئێستا، باس لەوە دەکەن شاندی نوێنەرایەتی بارزانی لە بەغدایە و بەجێهێشتنی باکوور لەلایەن ئەم شاندەوە هاودەمی ئاگربەستی باکوور بووە. بە گشتی، ئەو بڕوایە هەبوو کە ئەم ئاگربەستە، لە ڕۆژی سوپا (٦ی کانوونی دووەم) ڕابگەیێنرێت، بەڵام ڕانەگەیێندرا. ڕاپۆرتەکان لەبارەی پێکهاتەی شاندی کورد جیاوازن. هەندێك خەڵک دەڵێن ئیدریس بارزانی، کوڕی مەلامستەفا لێرەیە، بەڵام بازرگانێک لە بەغدا کە بانگەشەی ئەوە دەکات گوایە چاوی بە ئەندامانی شاندەکە کەوتووە ئەوەی ڕەتکردووەتەوە ئیدریس لەناو شاندەکەدا بێت و دەڵێت شاندەکە حەوت سەرکردەی کورد لە خۆ دەگرێت: دکتۆر مەحمود عوسمان، موحسن دزەیی (L. P. No. 105)، شەوکەت ئاکرەیی (L. P. No. 131)، ئیحسان شێرزاد (L. P. No. 71)، و سالح یوسفی (سەرنوسەری پێشووی ئەلتەئاخی). بەگوێرەی هەمان سەرچاوە، شاندەکە گفتوگۆ لەگەڵ تیمی حکومەت دەکەن کە

لەلایەن حەردان عەبدولغەفار تکریتی و سالّح عەماش سەرکردایەتی دەکرێت و هەریەک لە سەعدون غێدان، مورتەزا ئەلحەدیسی، عەبدولخالق ئەلسامرایی و تاریق عەزیز لە خۆدەگرێت. بە گوتەی ئەو، هەردوو لایەن بەلانیکەم لە ڕووی مەبدەئیەوە، گەیشتوونەتە ئاستێکی باش لە ڕێککەوتن و ڕاگەیاندنی ئەم ڕێکەوتنەش حەوتەی داهاتوو دەبێ. ئێمەش چاوەڕوانین.

٤. کاتێک پێکهاتەی تیمی حکومەت بەراورد بکرێت لەگەڵ لێژنەی کاروباری کورد جێی سەرنجە، پێکهاتەی ئەو لێژنەیەم لە نامەکەمدا لە ٦ی کانوونی یەکەم بۆ ئێوە ناردووە. بەهەرحاڵ، لەخۆگرتنی وەزیری بەرگری لەناو شاندەکە بۆ گفتوگۆ لەسەر کۆتایهێنان بە شەڕ، بە چاوپۆشین لە پێکهاتەی لێژنەی پەیوەندیداری حکومەت، شتێکی چاوەڕوانکراو بوو.

٥. سەرەڕای دروستی یان نادروستی وردەکارییەکان، ئێستا ڕوونە گفتوگۆکان لەبەرەو پێشچوونداون و هەروەک ئەوان دەڵێن بە باشی بەڕێوە دەچن. ئەگەر گفتوگۆکان سەرکەوتوو بن، تەنانەت تاڕادەیەکی کەمیش، دەستکەوتێکی گرنگ دەبێت بۆ ئەم حکومەتە و لێکەوتەی گرنگی لێ دەکەوێتەوە.

(J. H. Symons)

P. R. M. Hincheliffe، Esq.

بەشی ڕۆژهەڵاتی نزیک،

نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس

پێنج شەمە، ٢٩ی کانوونی دووەمی ١٩٧٠ (ل ١٠٧-١١٠)

عێراق: لەبەر دەم بڕیارێکی یەکلا کەرەوەدا

(Iraq: on threshold of vital decision)

ی. پریماکۆڤ (Y. Primakov)

لە شەوی ٢٠ی کانوونی دووەم، گروپێک لە پیلانگێڕان هەوڵیاندا، بنکەی سەربازی ئەلرەشید لە دەوروبەری بەغدای پایتەختی عێراق کۆنترۆڵ بکەن.

کودەتاکە سەرکوتکرا و پیلانگێڕەکان دەستبەسەرکران. کاراکتەرە کۆنەپارێزە توندڕەوەکان، بە پلەی ئەفسەری پێشوی سوپا تادەگاتە ژەنەڕاڵەکان، کە چەند ساڵ لەمەوبەر خزمەتی حکومەتی پاشایەتی نوری سەعیدیان کردووە، تا دەگاتە ئەو کەسانەی لە کۆمپانیا نەوتییە بێگانەکاندا کار دەکەن و پەیوەندی کۆنیان لەگەڵ ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا و بەریتانیادا هەیە، پەیوەندیان بە هێزە بەشداربووەکانی ئەم هەوڵە کردووە تا ڕژێمی بەرقەرار بروخێنن. بە گوتەی سەرکردەیەک لە سەندیکای یاساناسانی عێراق، ئەو پیلانگێڕانەی لە ڕۆژنامەکاندا ناویان هاتووە، هیچ گومانێک هەڵناگرن کە پاڵنەرەکەیان سروشتی دژە-شۆڕشگێڕیی هەیە.

هەر ئەوەندە بەسە بگوترێت، سەرکردە پلەدارەکەی پیلانگێڕەکان، لیوای پێشوو ژەنەڕاڵ عەبدولغەنی ئەلڕاوی بووە، بەدناوترین کۆنەپارێزە و زۆر ڕقی لە هێزە دیموکراتییەکان دەبێتەوە.

ژمارەیەک لە سەرەڕۆکان لە ئەفسەرە پلە ناوەندەکانی سوپای ئێستای عێراق لە کودەتا نەزۆکەکەدا بەشدار بوونە. پلانی پیلانگێڕییەکە ماوەیەک پێشتر داڕێژراوە: هەنگاوە بەراییەکان لەبارەی سیاسەتی نیشتیمانی نەوت، پێشکەوتن لە سیاسەتی چاکسازیی زەوی، دانان بە کۆماری دیموکراتی ئەڵمانیا، بەهێزکردن و فراوانکردنی هەموو جۆرە هاوکارییەک لەگەڵ یەکێتی سۆڤیەت، گفتوگۆ لە نێوان حیزبی بەعسی فەرمانڕەوا لەگەڵ حیزبی کۆمۆنیستی عێراق و گرتنەبەری کۆمەڵێک

پێوەر بۆ چارەسەرکردنی کێشەی کورد، گشت ئەمانە پێش وەختەوە بوونە هۆی هەڵسوکەوتی دوژمنکارانەی ئیمپریالیزم و بەرپەرچدانەوەی سەرکردایەتی ئێستای عێراق. بەڵگەنامە بەرجەستەکان کە لە بەغدا خراونەتەڕوو ئەوە نیشان دەدەن کە کودەتای دژە-حکومەت لە شەوی ٢٠ی کانوونی دووەم لەلایەن بەشی هەواڵگری ولایەتە یەکگرتووەکان و هێزە دەرەکیەکانی دیکەوە داڕێژراوە.

سەرکردە پلەدارەکانی کودەتا شکستخواردووەکە دەیانویست بچنە ناو کۆشکی کۆماری. ڕۆژنامەی ئەلسەورەی بەغدا، ئاماژەی بەوە داوە کە چوونەتە ناو کۆشک، بەڵام لە ژێر هەڵومەرجێکی گوماناویدا، ئەفسەرێکی نیشتیمانپەروەر، پێشوەختە خزاوەتە ناو تیمی پیلانگێڕەکان و «سەرکردایەتی نوێی» ئاگادار کردووەتەوە لەسەر «سەرکەوتنی تەواوی» کودەتاکە و پێشنیازی ئەوەی کردوە لە کۆشکی کۆمارێدا «دەسەڵات بگرنە دەست». بەرپەرچدانەوەی چاوەڕوان نەکراوی دژە-شۆڕشگێڕەکان کە لەناو سوپادا پێگەی نوێیان وەرگرتبوو، سەلامی سەربازیان لە پاسەوانانی سەرۆکایەتی دەکرد، بەڵام ئەوانیش دەست بەسەرکران.

«ئێمە گرفتی کەمترمان هەبوو لە پوچەڵکردنەوەی ئەم هەوڵە مەترسیدارە بۆ ڕووخاندنی ڕژێم، چونکە ئاژانسە هەواڵگرییەکانی بێگانە ناچاربوون [بۆ ئەنجامدانی کودەتاکە] خێرا بن و نەیانتوانی گشت ئامادەکارییەکانی پێویست فەراهەم بکەن»، عەبدوڵا سامەڕایی ئەندامی سەرکردایەتی حیزبی بەعس پێی گوتم»ئەوان زانیاریان پێدرابوو کە لە گەیشتن بە ڕێککەوتنێک لەگەڵ کورد بۆ چارسەری لە باکوور نزیک بووینەتەوە».

لە سەرچاوە باوەڕ پێکراوەکانەوە ئاگادار کراینەوە کە بۆ ماوەی چەندین حەوتەیە گفتوگۆ لە نێوان نوێنەرانی حکومەت و جوولانەوەی کورد بە سەرۆکایەتی مەلامستەفا بەردەوامە. ئەم گفتوگۆیانە سەرکەوتووانە بەرەو پێشەوە دەچن. ڕێککەوتن لەسەر گشت خاڵە گرنگەکان کراوە. باوەڕ وایە ئەم گفتوگۆیانە لە ماوەی نزیکدا بگەنە دواییین قۆناغ، ئەگەر هەردوولایەن ئەوپەڕی نیەت باشی خۆیان نیشان بدەن، هەم لەسەر ئەو شتانەی تاهەنوکە دەستنیشان کراون و

هەمیش لەسەر گرتنەبەری پلانێکی قۆناغبەندی بۆ گەیشتن بە ڕێککەوتن لەسەر ئەو پرسانەی تا هەنوکە چارەسەر نەکراون.

هەندێك کەیس (حاڵەت) هەن، کە لە قۆناغێکی تایبەتی وڵاتدا، دەبنە بابەتی ناوخۆیی خاوەن گرنگی ڕێزپەڕ، کاتێک لە هەر پێنج عێراقی یەکێکیان کورد بێت، کەواتە بێگومان پرسی کورد لە سەردەمی ئەمڕۆی عێراقدا لەو جۆرە کەیسانەیە. نۆ ساڵ شەڕی براکوژی لە باکوور بووە هۆی لە دەستدانی ژیانی هەزاران کەس. وڵات کە ئامانجی نەهێشتنی دواکەتوویی گرتووتەبەر، کە لەلایەن دەسەڵاتی کۆلۆنیال و نیمچە کۆلۆنیالەوە بۆی بە میرات ماوەتەوە، تا هەنوکە شەسەد میلیۆن دینار، یان ١٥٠٠ ملیۆن دۆلاری لەم شەڕەدا خەرج کردووە. چارەسەرنەکردنی کێشەی کورد، ڕێک لەوکاتەدا عێراقی لاواز کرد کە نەتەوەی عەرەب بۆ نەهێشتنی دەرهاوێشتەکانی دوژمنکاریی ئیسرائیل، تووشی ململانێیەکی توندی دژی ئیمپریالیست بووتەوە، بەڵام ئەمە بە تەنیا تەواوی بابەتەکە نییە، ئەگەرچی تەواوی ئەو شتانەی لەسەرەوە باسکران بەسە بۆئەوەی چارەسەرکردنی ئاشتیانەی پرسی کورد لە باکوور گرنگییەکی لە ڕادەبەدەری بۆ دەوڵەتی عێراقی هەبێت.

سەدام حسێن تکریتی جێگری سەرۆکی ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕش لە عێراق پێی گوتم: «ڕێک لە کاتی ئێستادا، وڵات گەیشتووەتە خاڵێک کە تەواوی چارەنووسی شۆڕش لە عێراقدا بەندە بە چارەسەرکردنی پرسی کورد››.

مانایەکی زۆر لەم قسانەدا هەیە. ڕوونە پەرچەکردار لە ئاراداییە و ئەم پەرچەکردارەش بۆ سەرهەڵدانی جەنگێک لە دژی کوردستانی عێراق بەردەوام دەبێت. لەسەر خاکێکی ساختە، ناپایەداریی پرسی کورد چەکەرەی داوە و دەتوانێت دووبارە چەکەرە بداتەوە. ئەندامە کۆنەپارێزەکانی ناو سوپا بۆئەوەی وڵات بەرەو دواوە بگەڕێننەوە، ئێستا هەوڵی بەهێزکردنی خۆیان لەناو سەرکردایەتی دەوڵەتدا دەدەن. سەرەنجام، خەسڵەتی بەرجەستەی کێشەی کورد لەبەردەم دامەزراندنی بەرەیەکی نیشتیمانیدا، بە هاوبەشی لە نێوان حیزبی بەعس، حیزبی کۆمۆنیستی

عێراق و ڕێکخراوە پێشکەوتنخوازەکانی دیکە بەربەستی جیددی دروست کردووە؛ لە کاتێکدا بەهێز کردن یان سڕکردنی پێشکەوتنی نەتەوەیی تا ڕادەیەکی زۆر بەندە بەوەی ئایا گشت هێزە پێشکەوتنخواز و نیشتیمانپەروەرەکانی وڵات دەتوانن پەیوەندی و هاوکاری نزیک لەگەڵ یەکتردا دابمەزرێنن یان نا.

چارەسەرنەکردنی پرسی کورد لەوانەیە کاریگەریی مەترسیداری لەسەر جووڵانەوەی خودی کوردا هەبێت. مانگێک لەمەوبەر دەرفەت ڕێکەوت دووبارە سەردانی باکووری عێراق بکەم و چاوم بە سەرکردەکانی کورد کەوت. یەکێک لەوان زۆر بە ڕاشکاوی ئاماژەی بەوەدا مەترسی لە هەوڵە بێوچانەکانی هێزە دەرەکییەکان هەیە کە دەیانەوێت کاریگەریی لەسەر جووڵانەوەی کورد دروست بکەن. ئەم هێزانە بە هیچ شێوەیەک ڕەچاوی ئەو ئامانجە دادپەروەرانە ناکەن کە کورد لە پێناویدا خەبات دەکات. ئەوان هەوڵ دەدەن سوود لە جووڵانەوەی کورد وەربگرن بۆئەوەی بەربەست لەبەردەم هەوڵەکانی ڕژێمی نیشتمانی لە بەغدا بۆ هێنانەدی سەقامگیری بگرن. ئاڕاستە پێشکەوتنخوازەکانی دژی ئیمپریالیزم هەر لەناو ماڵدا بێ دەنگ بکەن و سیاسەتی دەرەوەی سەرکردایەتی ئێستای عێراق لاواز بکەن و هەروەها لاوازکردنی عێراق وەک ئەکتەرێکی سەرەکی لە گشت بەرەکانی عەرەبدا لە تێکۆشان لە دژی دوژمنکاری ئیسرائیل کە لەلایەن ئەمریکاوە هاندراوە.

سەرەڕای ئەوەی باسمکرد، مەترسییەک لە ئارادیە- تەنانەت ئەگەر لە قۆناغی کۆڕپەڵەداش بێت- ئەویش ئەوەیە ئەم هێزە دەرەکیانە کە بەرژەوەندی کورد بە لای ئەوانەوە غەریبە، بە گشتی هەوڵی گۆڕینی خەسڵەتەکانی جووڵانەوەی کورد دەدەن و لە جەوهەری دیموکراتی خۆی دووری دەخەنەوە. لە ئەنجامدا، چارەسەری ئاشتییانە بۆ پرسی کورد، هەروەک گوتم، لە یەک کاتدا تێکۆشانە بۆ پێشکەوتنی کورد.

«دەبێ چارەسەری [پرسی] کورد، لە کۆی گشتی پێشکەوتنی دیموکراتییانە لە کۆماری عێراقدا ببێت بە ڕەگەزێک، بەم جۆرەش پێویستە لە خزمەتی بەهێزکردنی

سەربەخۆیی نیشتمانی عێراقدا بێت››. هەروەها سەرکردەی کورد مەلامستەفا چاوەڕوانی وەڵامی ئێوەیە [واتە وەڵامی حکومەتی عێراق].

ئەوێ ڕۆژێ، ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕش بە سەرۆکایەتی ئەحمەد حەسەن بەکر لەبارەی کێشەی کورد سەر لە نوێ تەئکیدی لە ناوەڕۆکی بەیاننامەی ٢٩ی حوزەیرانی ١٩٦٦ کردەوە. جەختی لەسەر پابەندی خۆی لەسەر فەراهەمکردنی چارەسەرییەکی دادپەروەر و ئاشتیانە بۆ کێشەی کورد کرد. ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕش بڕیاری دەرکردنی لێبوردنی گشتی بۆ گشت ئەو کەسە مەدەنی و سەربازییانە داوە کە لە ڕووداوەکانی باکووردا بەشداربوونە.

هەروەک دەبینین کارەکتەرە بەرپرسیارەکان لەهەردوو لایەن گەیشتوونە ئەم خاڵە هاوبەشە و دەزانن بۆ گەرەنتی کردنی چارەسەری کێشەی کورد پێویستە پێودانگێکی بونیاتنەر هەبن. هەنوکە ئایا ئێمە دەتوانین لەو بڕوایەدا بین کە لەسەر پرەنسیپە سەرەتاییەکانی چارەسەر لێکتێگەیشتنێک بەدەست هاتووە ؟

سەدام تکریتی پێی گوتم››بەڵێ››. ئەم گەنجە کە کەسی ژمارە دووی عێراقە، وەڵامی تۆی [واتە مەلامستەفا] بە دەست گەیشتووە لەهەمان کۆشکی کۆماری کە چەند ڕۆژ لەمەوبەر پیلانگێڕەکان لەو بڕوایەدا بوون سواری ئەسپی سپی بوونە.

بە گوتەی ئەو، خاڵی دەستپێکی چارەسەری کێشەی کورد دەبێ دانپێدان بێت بە بوونی نەتەوەی کورد لە پاڵ نەتەوەی عەرەب لە عێراقدا و گوتی، ئەم دوو نەتەوەیە، لە ڕووی خاکەوە پێکەوە بەستراونەتەوە و چارەنووسی هاوبەشیان هەیە و نابێت لە بەردەم داڕشتنی دەستورێک کە تێیدا مافە نەتەوایەتیەکانی کورد گەرەنتیکراو بێت، هیچ بەربەستێک دروست بکرێت. هەروەها گوتی، بۆئەوەی نەوەی داهاتوو نەهامەتی چارەسەر نەکردنی ئەم پرسە نەکێشێت، ئێمە بڕیارێکمان ناوێت بۆ کات بەسەربردن، بەڵکو چارەسەرییەکی یەکجاری و هەتاهەتایمان بۆ پرسی کورد لە عێراقدا دەوێت.

عێراق لە خاڵی وەرچەرخاندایە، گرنگییەکی مێژوویی بۆ ئەو هەیە. ئەگەر لە بیرتان بێت یەکێتی سۆڤیەت هەمیشە بۆ ئەم پرسە سەرەکییە چارەنووسازە خوازیاری چارەسەرییەکی ئاشتخوازانەی دیموکراتی بووە بۆ عێراق. لەم بارەیەوە گەلی سۆڤیەت خۆشحاڵ دەبێت بە بینینی هەر جۆرە پێشکەوتنێک- لە هەمانکاتدا دەبێتە هۆی بەهێزکردنی هەم ڕژێمی نیشتمانی لە عێراق و هەمیش بەرەی عەرەبی دژە ئیمپریالیست- [گەلی سۆڤیەت] پەیوەندییەکی دوورودرێژی لەگەڵ هەردوو نەتەوەی عەرەب و کورد هەیە.

(Pravda، January 29، in full)

نهێنی (ل ١١١-١١٢)

باڵیۆزخانەی بەریتانیا

(٤/١)

بەغدا

٣١ی کانوونی دووەمی ١٩٧٠

پرسی کورد

١. لەدوای نامەکەم (٤/١) لە ١٢ی کانوونی دووەم، لێرە کۆمەڵێک پێشکەوتن ڕوویانداوە. سەدام حسێن لە چاوپێکەوتنێکدا لەگەڵ ڕۆژنامەی ئەلئەحەراری بەیروتی گوتوویەتی، گفتوگۆ لەگەڵ کورد بەردەوامە، حەردان عەبدولغەفور لەبارەی گفتوگۆکان لێدوانی داوە و ئێستا لە سەردانێکە بۆ لوبنان، هەروەها ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕش بۆ گشت ئەو کەسانەی لە ڕووداوەکانی باکوور بەشدار بوونە، بەیاننامەیەکی دەرکردووە و لێبوردنی گشتی ڕاگەیاندووە. لێرە ڕۆژنامەکانی حکومەت دووبارە بە مانشێت کورتەیەکیان لە گوتارەکەی پریماکۆڤ لە پراگدا بڵاوکردووەتەوە کە بەشێکی پشتی بە چاوپێکەوتنێک لەگەڵ سەدام حسێن بەستووە و بەشێکیش پەیوەندیکردنە لەگەڵ کورد. گوتارەکە ستایشی چاوەڕوانییە بەرەو پێشچووەکانی چارەسەری [کێشەی کورد] دەکات و ئەوەش باسکراوە کە یەکێتی سۆڤیەت لەم بەینەدا ناکارا نەبووە.

٢. ئەم هەنگاوە ئەرێنیانە هاوتەریبن لەگەڵ سەرگوتاری ڕۆژنامەکان کە پشتگیریی چارەسەری کێشەی کورد دەکەن و خوازیارن گفتوگۆکان ئەنجامێکی سەرکەوتوانەیان هەبێت. زۆربەی گوتارەکان، هەروەک چاوەڕوان دەکرا، لە ئەلنوردا بڵاوبوونەتەوە؛ بەڵام گرنگترینیان گوتارێکی دورودرێژە کە لە ئەلسەورە لە ٢٦ی کانوونی دووەمدا بڵاوبووەتەوە و باس لە پێویستی گەلی کورد و عەرەب لە عێراق دەکات کە یەکتر بگرن تا بتوانن ئامانجە ڕەواکانیان لە ڕێگەی چارەسەرییەکی ئاشتیخوازانە و دیموکراتیدا دەستەبەر بکەن. گوتارەکە

ئـەوە دەخاتـەڕوو هیـچ یـەک لەلایەنـەکان ناتوانـن لـە پێگەیەکـی بەهێـزەوە قسـە بکـەن، چونکـە داواکاری توندڕەوانـە لـە هەردوولایـەن دەبێتـە هـۆی لـە ناوبردنـی هـەر جـۆرە ڕێککەوتنێـک. ئەلسـەورە، بانگەشـەی ئـەوە دەکات کـورد باشـترین شانسـیان هەیـە کـە لـە قۆناغـی ئێستادا لەگـەڵ حکومەتـی سۆشیالیسـتی بەعـس بگەنـە ڕێککەوتـن کـە خـۆی بـۆ هێنانـەدی یەکێتـی شۆڕشـگێڕی و دیموکراتیکـی وڵات تەرخـان کـردووە، کەچـی ڕێککەوتنەکانـی پێشـووی نێـوان کـورد و حکومەتـی ناوەنـدی لـە عێراقـدا لەسـەر بنەمـای کەسـایەتی یەکێـک لـە سـەرکردەکانی عێـراق بـووە. ڕۆژنامەکـە بـاس لـەم جـۆرە ڕێککەوتنـە دەکات لەگـەڵ هـەر یەکـە لـە قاسـم و عەبدولسـەلام عـارف و بـەزاز.

٣. جیـا لـەم کەشـەی پێشـوازیکردنە لـە هـەر جـۆرە پێشـکەوتنێک لـە گفتوگـۆی نێـوان هەردوولایەنـدا، حکومـەت هیـچ جـۆرە تۆمەتێکـی ئاراسـتەی کـورد نەکـردووە لەبـارەی کودەتـا نەزۆکەکـەی ٢١/٢٠ی کانوونـی دووەم. ئەمـە لەلایـەن کـوردەوە گرنگیەکـی زۆری هەیـە کـە بـە پیلانگێڕییەکـە تۆمەتبـار نەکـراون، ئەمـەش مکـوڕی حکومەتـی بەعـس نیشـان دەدات و ئەگـەری سـەرکەوتنی گفتوگـۆکان لەگـەڵ کـورد تووشـی مەترسـی نـەکات.

٤. کارەکتـەرە چەپڕەوەکانـی ئـەو شـاندەی لەلایـەن بارزانیـەوە نێـردراوە ئامـاژە بـەوە دەدەن مـەلا مسـتەفا بـە خۆشـحاڵییەوە دەچێتـە نـاو گفتوگـۆکان بۆئـەوەی ڕێگەیـەک بـۆ ڕێککەوتـن لەگـەڵ حکومـەت بدۆزێتـەوە. ناردنـی کاراکتـەرە تونـدڕەوەکان [واتـە چەپـڕەوەکان] لەوانەیـە ببێتـە هـۆی هاتنـەدی ڕادەیـەک لـە سـەرکەوتن [لـە گفتوگـۆکان لەگـەڵ حکومەتـدا]. هەندێـك ئامـاژە هـەن لەبـارەی ئەگـەری خسـتنەڕووی داواکارییـەکان لەلایـەن کـوردەوە بـۆ بـەردەم بەعـس.

وا بـاس کـراوە جیـا لـە چـوار پۆسـتە وەزارییـەکان، کـە دیـارە ڕەگەزێکـی هاوبـەش بێـت لـە نێـوان هەردوولایـەن ئەمـە مافـی کـوردە، کـورد داوای پێنـج پۆسـتیان لـە ئەنجوومەنـی سـەرکردایەتی شـۆڕش کـردووە. وەک قەرەبوویـەک بـۆ ئـەو زیانانـەی بەهـۆی شـەڕەوە بـە باکـوور گەیشـتوونە، بـاس لـە ژمـارەی جۆراوجـۆر دەکرێـت

بارزانـی خسـتوویەتەڕوو کـە پێویسـتە بـۆ گەشـەپێدانی باکـوور تەرخـان بکرێـت. لـە نێـوان ژمارەکانـدا سـاڵانە بـڕی ٧٠ ملیـۆن زۆر باسـی لێـوە دەکرێـت. گریمانـە دەکرێـت بارزانـی داوای چـەک کردنـی گشـت هێـزە کوردییـە ناڕێکخـراوەکان بـکات کـە سـەر بـە تاڵەبانیـن، لەکاتێکـدا لەسـەر تێچوونـی حکومـەت پێشـمەرگەکانی خـۆی بـەکار بهێنێـت، بـەڵام ئێمـە هیـچ بەڵگەیەکـی بەرجەسـتەمان لەبـارەی ئـەم خاڵانـە لەبـەر دەسـت نییـە. دەنگـۆی ئـەوە هەیـە زۆربـەی ئەندامانـی شـاندی نوێنەرایەتـی گەڕاونەتـەوە باکـوور تـا گفتوگـۆی زۆرتـر لەگـەڵ بارزانیـدا بکـەن.

٥. وەک ئاماژەیـەک بـۆ خواسـتی حکومـەت لـە چارسـەرکردنی کێشـەکانی باکـوور، ئەنجوومەنـی سـەرکردایەتی شـۆڕش ڕاگەیاندنێکـی بڵاوکردووەتـەوە و مافـی تـەواوی بـە تورکمانـەکان بەخشـیووە کـە لـە ناوچەکانـی خۆیانـدا مومارەسـەی مافـە کلتوورییەکانـی خۆیـان بکـەن. ئـەم ڕاگەیاندنـە بـە تەلەگرامێـک لـە مووسـڵ و هەولێـرەوە پێشـوازی لێکـراوە، بـەڵام ئـەم جـۆرە تەلەگرامـە بـۆ پشـتگیریکردن لـە ناوچـە سـەرەکییەکانی تورکمانـەکان لـە کەرکـووک نەنێـردراوە. سـەختە بزانیـن بۆچـی ئـەم جـۆرە تەلەگرامـە نەنێـردراوە، ڕەنگـە یەکێـک لـە هـۆکارەکان لەسـێدارەدانی ئـەو کەسـانە بێـت کـە لـە پیلانگێـڕی ٢١/٢٠ی کانوونـی دووەم بەشـدار بوونـە، دکتـۆر نیزامەدیـن عـارف یەکێـک لـە بەشـداربووەکان بـووە کـە لـە خێزانێکـی نـاسراوی کەرکووکـن. ئێمـە زانیومانـە خێزانەکـەی بـۆ بەشـداریکردن لـە ڕێوڕەسـمی زۆر گـەورەی ناشـتنەوە، لـە بەغـداوە بـەرەو کەرکـووک چوونـە.

٦. سـەرەڕای هەمـوو ئـەم پێشـکەوتنانە، بـەڵام بەڵگـەی کـەم هـەن لـە بڕیـاردان یارمەتیدەرمـان بـن لەبـارەی ئـەوەی ئایـا ئـەم جـارە حکومـەت سـەرکەوتوو دەبێـت لـە بەرقەرارکردنـی ئاشـتی لەگـەڵ کـورددا. سـەدام حسـێن لـە گفتوگۆیـەک لەگـەڵ یەکێـک لـە هـاوڕێ ڕۆژئاواییەکانـی ئێمـە گەشـبینی خـۆی دەربڕیـوە کـە دەگەنـە ڕێککەوتـن، هەروەهـا هاوڕێکەمـان و یەکێتـی سـۆڤیەتیش گەشـبینن.

دەنگـۆی ئـەوە هەیـە لـەم نزیکانـەدا بەیاننامەیـەک دەردەکرێـت و ئامـاژە بـەوە دەکات کـە لـە ڕووی مەبدەئیـەوە ڕادەیـەک لـە ڕێککەوتـن لـە ئارادایـە. دواییـن

ڕێککەوت کە بۆ ئەم ڕاگەیاندنە دیارکراوە، ٨ی شوباتە، واتە چواردەیەمین ساڵوەگەری شۆڕشی ڕەمەزان. بەهەرحاڵ، بە هەبوونی ئەم هەموو ساڵوەگەڕە لە عێراقدا، هەمیشە دەنگۆی ئەوە هەیە کە چاوەڕوان دەکرێت ڕاگەیاندنێکی گرنگ لە ساڵوەگەڕی داهاتوودا ڕابگەینرێت. ئەم دەنگۆیانەش لەوانەیە ڕەنگدەرەوەی خووی هاوبەشی عێراقییەکان بێت. بە پێشبینیکردنی بەرەو پێشچوونێکی زۆر لەبارەی ئەم بابەتە کە لە ڕای گشتیدا کاری زۆری لەسەر کراوە، ئەگەر ئەم پێشبینییانە نەگەنە ئەنجام، بۆ حکومەت ئاسان نابێت پاساو بۆ شکستەکەی بهێنێتەوە.

(J. H. Symons)

پۆڵین نەکراو (ل ١١٣-١١٤)

سەرچاوە....

بەشی ڕۆژهەڵاتی نزیک

Rm. W. 133

Mr. P. R. M. Hicheliffe

Downing St.، West

عێراق و پرسی کورد

ئیمە بە تەلەفۆن لەبارەی گوتارەکەی پریماکۆڤ کە لە ‹پراڤدا› لە ٢٩ی کانوونی دووەم بڵاوبووەتەوە، لەبارەی هەوڵەکانی ئەم دواییەی کودەتا لە عێراق و ئەگەری چارەسەری پرسی کورد گفتوگۆمان کرد. وەک بەڵێنم بە ئێوە دابوو ئەمەی خوارەوە یەک یان دوو تێهەڵکێشە لە گوتارەکە:

١. لە بەغدا بەڵگەی گرنگ خراونەتەڕوو، ئاماژە بەوە دەدەن کە بەیاننامەکەی دژی حکومەت لە ٢١ کانوونی دووەم لەلایەن بەشی هەواڵگری ئەمریکا و هێزە بێگانەکانەوە ئامادە کرابوو.

٢. لە سەرچاوە باوەڕپێکراوەکانەوە ئاگادار کراوینەتەوە کە گفتوگۆکان بۆ ماوەی چەندین حەوتە لە نێوان نوێنەرانی حکومەت و جووڵانەوەی کورد بە سەرکردایەتی مستەفا بارزانی بەردەوامە. گفتوگۆکان بە سەرکەوتووانە بەرەوپێشەوە دەچن. ڕێککەوتن لەسەر چەندین پرس کراوە. وا چاوەڕوان دەکرێت بەم زوانە گفتوگۆکان بگەنە دواییین قۆناغ. هەڵبەت ئەگەر هەردوولایەن ئەوپەڕی نیەت باشی خۆیان بخەنەڕوو بۆ چارەسەرکردنی ئەو لێکتێگەیشتنەی تا هەنوکە پێی گەیشتوون و دیارکردنی پلانێکی قۆناغبەند بۆ ئەو پرسە تایبەتییانە کە تا هەنوکە ئەگەری چارەسەرکردنیان بوونی نییە. جاروبار وا دێتەپێش کە لە هەندێك قۆناغی دیاریکراودا هەندێك لە کێشە ناوخۆییە لێک جیاوازەکان بۆ

وڵات لـە ڕادەبـەدەر گرنـگ دەبـن. بـۆ عێراقـی ئەمـڕۆ بێگومـان ئـەم پرسـە، پرسـی کـوردە. ئـەو ڕاسـتییەی کـە کێشـەی کـورد چارەسـەر نەکـراوە ڕێـک لـەو کاتـەدا لاواز عێراقـی کـردووە کـە نەتـەوەی عـەرەب لـە خەبـات لـە دژی ئیمپریالیزمـدان بۆئـەوەی لێکەوتـەکانی دوژمنکاریـی ئیسرائیـل لەنـاو ببـەن.

«لەکاتـی ئێستا و لـەم چرکـە سـاتە هەسـتیارەدا، وڵاتـی ئێمـە بـە قۆناغێـک گەیشـتووە کـە چارەنووسـی گشـت شـۆڕش لـە عێراقـدا بـە چارەسـەرکردنی پرسـی کـورد بەنـدە». ئـەم قسـانە لەلایـەن سـەدام حسـێن تکریتـی جێگـری سـەرۆکی ئەنجوومەنـی سـەرکردایەتی شـۆڕش لـە عێـراق بـە نووسـەری ئـەم دێڕانـە گوتـراوە.

٣. دواجـار، حەقیقەتـی چارەسـەر نەکردنـی کێشـەی کـورد بووەتـە بەربەسـتێکی جیـددی لەبـەردەم دروسـتکردنی بەرەیەکـی نیشـتیمانی کـە هـەر یـەک لـە حیزبـی بەعـس و حیزبـی کۆمۆنیسـتی عێـراق و ڕێکخـراوە پێشـکەوتنخوازەکانی دیکـە لـە خـۆ دەگرێـت، یـان بـەردەوام بـوون یـان سـڕکردنی پێشـکەوتنی وڵات تـا ئەندازەیەکـی زۆر بەنـدە بـە دەسـتەبەرکردنی سـەرکەوتن یـان سـەرنەکەوتن و لێکنزیـک بوونـەوە و هـاوکاری نێـوان گشـت هێـزە نیشـتیمان پـەرەوەرە پێشـکەوتنخوازەکانی عێراقـدا››.

٤. عێـراق گەیشـتتوەتە خاڵێکـی وەرچەرخانـی گرنگـی مێژوویـی. هـەروەک دەزانـن یەکێتـی سـۆڤیەت هەمیشـە خوازیـاری چارەسـەرییەکی ئاشـتیانەی دیموکراتـی بـووە کـە گرنگیەکـی زۆری بـۆ چارەنووسـی عێـراق هەیـە. گەلـی سـۆڤیەت خۆشـحاڵ دەبێـت هـەر جـۆرە سـەرکەوتنێک لـەم بارەیـەوە ببینێـت؛ بێگومـان دەبێتـە هـۆی بەهێزکردنـی ڕژێمـی نیشـتمانی لـە عێـراق و دووبـارە بەهێزکردنـەوەی بـەرەی عەرەبـی دژە ئیمپریالیسـت.

(K. A. Bishop)

کەرتی سۆڤیەت

بەشی توێژینەوە

٥ی شوباتی ١٩٧٠

نهێنی (ل١١٥-١١٦)

باڵیۆزخانەی بەریتانیا- بەغدا

٧ی شوباتی ١٩٧٠

کێشەی کورد

١. کۆپیەکی یەک خولەک گفتوگۆ لەبارەی دواییـن پێشکەوتنەکانی گفتوگۆکان [نێوان کـورد و بەغـدا] لەگـەڵ مەعـروف عـارف (کوردێـک) کـە لەلایـەن دۆنالـد هاولێـی (Donald Hwaley)یـەوە تۆمـار کـراوە، هاوپێـچ دەکـەم.

٢. عـارف تاڕادەیـەک زۆربـەی ئـەو شـتانە پشتڕاسـت دەکاتـەوە کـە تـا ئێسـتا ئێمـە بـە ڕاپـۆرت ناردووومانـە. خاڵـە تـازەکان بریتییـن لـەوەی ڕێککەوتـن گەیشـتووەتە ئـەم ئاسـتە: بیرۆکـەی فوئـاد عـارف (LP 1965، No 73) وەک جێگـری سـەرۆک و دانانـی پێشـمەرگە وەک پاسـەوانی سـنوور (حـرس حـدود).

٣. تـا هەنوکـەش زۆر خاڵـی نـاڕوون لەبـارەی عارفـەوە هەیـە. لـە ڕاسـتیدا، ئەمـەش زانیارییەکـی زۆر کـەم بەدەسـتەوە دەدات لەبـارەی ئـەوەی کـورد لـەم ڕێککەوتنـە چ دەسـکەوتێکیان دەبێـت، لەوانەیـە بـۆ کوردێـک سروشـتی بێـت، بـەڵام بـە بۆچوونـی مـن لاوازی حکومـەت، بانگەشـەیەکی لـە ڕادەبـەدەر گەورەکراوەیـە. هەڵبەت ئاشـکرایە تەهـا محێدیـن یەکـەم قوربانـی ڕێککەوتنـی نێـوان دوولایەنەکـە دەبێـت. ماوەیەکـی درێـژە ئـەو بووەتـە ئامانجـی هێرشـەکانی پڕۆپاگەنـدەی لایەنگرانـی بارزانـی.

٤. هـۆکاری ڕاگەیێنـدراو بـۆ شکسـتی عەبدولسـەلام ئەلسـامرایی بۆ بەدەسـتهێنانی پۆسـتی وەزاری ئاماژەیەکـە بـۆ گرنگـی هۆشـیاری کـورد. ئێمـە ئەگەرەکانـی گۆڕینـی ئەومـان لـە پۆسـتەکەی، ڕاپـۆرت کـردووە.

٥. دوو خاڵـی گرنـگ کـە عـارف بـە لایـدا نەچـووە، بـە بـڕوای مـن پرسـی دارایـی پێشـمەرگەیە- بـۆ چ کەسـێک، بـۆ چەنـد کـەس و لـە کـوێ ئـەوان پارەکـە وەردەگـرن- هەروەهـا پرسـی نوێنەرایەتـی کـورد لـە ئەنجوومەنـی سـەرکردایەتی شـۆڕش، کـە

سەرچاوەی سەرەکی دەسەڵاتە لە وڵاتدا. هەریەک لەم دوو پرسە گرنگی یەکجار زۆریان بۆ بارزانی هەیە و وەها دەردەکەوێت چارەسەرکردنیان سەخت بێت.

٦. ئێمە بە جیا لە وەزیری زانیاریی بیستوومانە کە ڕاگەیاندنێک لەبارەی پێشڤەچوونی گفتوگۆکان لە ٨ی شوبات بڵاو دەبێتەوە، بەڵام دەنگۆی بەربڵاو هەیە کە گفتوگۆکان دووبارە ڕووبەڕووی کێشە بوونەتەوە.

٧. پاشکۆی سەربازی تورکیا، لەبارەی ئەو سەردانەی لە سەرەتاکانی ئەم حەوتەیە بۆ باکوور[ی عێراق] کردوویەتی زانیاری بەسوودی بە ئێمە بەخشیووە. دوای سەردانی کەرکووک ئەو سەردانی جەلەولای کردووە کە لە نێوان بەغدا و سنووری ئێرانە و دەکەوێتە پشت خانەقین. لەلایەن فەرماندەی زرێپۆشی شەش کە بارەگای فەرماندەییەکەی لە جەلەولایە، بۆ نانی نیوەڕۆ بانگێشت کراوە، جەلال تاڵەبانی و فەرماندەی هێزی مەیدانی سەعید حەمۆ ئەلحاج سالّح لە نێوان ئامادەبووانداا بوونە. تاڵەبانی لە باشترین دۆخدا (sipirits) بووە و وەها دیار بووە لەسەر ئاسۆی گفتوگۆکانی نێوان بارزانی و حکومەت خۆشحاڵ بێت. وەک بابەتێکی نائاسایی، زۆربەی چاودێران لێرە لەو بڕوایەدان کە ڕێککەوتن لەگەڵ کورد بە مانای کۆتایی هاتن بە مانەوەی تاڵەبانی دێت لەم وڵاتەدا، گەورەترین خەڵاتی هاوخەمی بۆی، بوون بە باڵیوزە.

(J. H. Symons)

هاوپێچ:

نووسینگەی تاران

نووسینگەی بەیروت

نهێنی (ل ١١٧-١١٨)

باڵیۆزخانەی بەریتانیا

(٤/١)

بەغدا

٧ی ئاداری ١٩٧٠

کێشەی کورد

١. باڵیۆزی کەنەدا بۆ عێراق (accredited) کە لە تاران دادەنیشێت بە سەردانێکی کورت لە بەغدایە. کێشەی کورد، لە نێوان ئەو بابەتانەدا بووە کە لەگەڵ ژەنەڕاڵ عەماش گفتوگۆیان لەسەر کردووە.

٢. ژەنەڕاڵ ئاماژەی بەوە داوە (بە بۆچوونی ئێمە بێ ئەگەری بەدیهاتنی) سەرەکیترین مەبەست لە سەردانی ئەم دواییەی بۆ ئەنقەرە لە چوارچێوەی پەیوەندییەکانی نێوان عێراق/ئێران، گلەیی کردن نەبووە لەبارەی گردبوونەوەی سەربازەکانی ئێران لەسەر سنوورەکانی عێراق، بەڵکو لە ڕێگەی تورکیاوە گەیاندنی نیگەرانی عێراق بووە لە یارمەتی ئێرانیەکان بۆ کورد. ئەم داواکارییە لەلایەن تورکیاوە گەیەندراوە، بە گوتەی ژەنەڕاڵ عەماش بۆ ئەوە بووە پێویست ناکات ئێرانییەکان لە ئەگەری چارەسەری لە نێوان بارزانی و حکومەتی عێراق بترسێن.

٣. ئەو بەردەوامی بە قسەکانیدا کە هێشتا گفتوگۆکان لە نێوان هەردوولایەن بەردەوامن و تا هەنوکە ڕادەیەکی باش لە ڕێککەوتن بەدەستهاتووە. بە باڵیۆزی کەنەدای گوتووە بەعس ئامادە نەبووە لە ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕش نوێنەرایەتی بە کورد بدات و هەروەها ئامادەش نەبووە کەرکووک بخرێتە سەر ئەو ناوچە جوگرافیەی کە لە ژێر دەسەڵاتی کورددا بێت. ئەوان پێشنیازی ئەوە ناکەن وڵات بەسەر دوو بەشی جودا دابەش بکرێت، بەڵکو لە حکومەتی خۆجێی لە ناوچەکانی خۆیاندا ڕادەیەک لە ئۆتۆنۆمی بە کورد دەبەخشن. بەرپرسیارێتی

لە بواری سیاسەتی سەرەکی-بەرگری و کاروباری دەرەوە- لە دەسەڵاتی حکومەتی ناوەندیدا دەمێنێتەوە. لە لایەکی دیکەوە، بەعس ئامادەیە ژمارەیەک لە وەزارەتەکان بە کورد ببەخشێت، هەروەها بەخشینی ڕێژەیەکی گونجاو بە کورد لە «ئەنجوومەنی نیشتیمانی››دا، واتە دامەزراندنی دامەزراوەیەک کە بە گوتەی عەماش بەشێک دەبێت لە بەرنامەکانی حیزبی بەعس و جێبەجێکردنی داوکارییەکانی دیکەی کورد.

٤. ئەگەر ئەمە هەموو ئەو شتانە بێت کە بەعس ئامادەیە بە کورد ببەخشێت، کەواتە ئاسانە ببینین چۆن گفتوگۆکان ڕووبەڕووی گرفت دەبنەوە. لە لایەکی دیکەوە، عەماش لەو بڕوایەدایە گفتوگۆکان بە باشی بەڕێوەدەچن و لەوانەیە بەیاننامەیەک لە داهاتوویەکی نزیکدا ڕابگەێنرێت. ئێمە پێشتریش ئەوەمان بیستووە و پێمواید دەبێ بوەستین و چاوەڕوان بین. ئێستا، عەماش تەنیا خۆشبینێکە لە بەغدا کە بڕوای بە توانای حکومەت هەبێت لەگەڵ کورد بە ڕێککەوتنێک بگات.

٥. لەوانەیە گرنگترین خاڵ کە عەماش لە جێبەجێکردنی ڕێککەوتنەکە بۆ باڵیۆزی کەنەدی خستبێتەڕوو، پەیوەندییەکانی عێراقە لەگەڵ دوو وڵاتی دراوسێ، واتە تورکیا و ئێران. ئەو ئاماژەی بەوەداوە بەخشینی هەر جۆرە ئۆتۆنۆمییەکی تەواو بە کورد دەبێتە هۆی هاندان بۆ هێرشکردنە سەر ناوچەی ئۆتۆنۆمی و ڕووخاندنی ئۆتۆنۆمیەکە یان لەلایەن تورکەکانەوە یان لەلایەن ئێرانیەکانەوە، بەهۆی نیگەرانی لە سەرهەڵدانی کێشە لە ناوچە کوردییەکانی خۆیان. ئەمەش سادەترین هۆکارە لە سنووردارکردنی بەخشینی ئاستی ئۆتۆنۆمی بە کورد. لە لایەکی دیکەوە، ئەگەر ڕێککەوتن دەستەبەر بکرێت حکومەتی عێراق ڕایگەیاندووە [ئەگەر ئێران ئەم کارە بکات] ئەوانیش لە ناوخۆی ئێران هەمان کار ئەنجام دەدەن لە ڕێگەی نانەوەی ئاژاوە نە تەنیا لەو ناوچە کوردییەکانی ئێران، بەڵکو لە ناوچە عەرەبییەکانیش تا ئەو ڕادەی کە›› ئەوان دەتوانن جەنگ بەرپا بکەن››. دیار نییە ئایا عەماش لەلایەن خۆیەوە هەنگاوی کردەیی بۆ ئەم کارەی هەیە یان تەنیا فرەوانکردنی پرۆپاگەندەی جەنگە.

٦. جێی سەرنجە باڵیۆزی ئیتاڵیا پێی ڕاگەیاندین، لە سەرەتای ئەم حەوتەیە لەلایەن سەدام حسێنەوە بانگێشتکراوە، ئەگەر پرسی کورد چارەسەر کرا، پلانی ئیتالیا بۆ هاوکاریکردن لە گەشەپێدانی باکوور بۆ حکومەتی عێراق بخاتەڕوو. ئەمە بۆ ئیتالیەکان پێشنیازێکی نوێ نییە؛ پێشنیازەکە هەر لە سەردەمی بەزاز کە پێدەچوو لەگەیشتن بە چارەسەری لەگەڵ کورد شانس بهێنێت، وەک خۆی ماوەتەوە. گەشەپێدانەکە تێچووی نزیکەی ٦٠ میلیۆن دیناری عێراقییە کە خودی عێراقیەکان ئەم تێچوونە دابین دەکەن بە ئامادەبوونی شارەزایانی ئیتاڵی لە گشت بوارەکاندا بۆ گەشەپێدان بە ناوچە کوردییەکان تا بگەنە ئاستی گەشەی کۆمەڵایەتی-ئابووری بەشەکانی دیکەی عێراق. باڵیۆزی ئیتالیا پەرچەکرداری سەدام حسێنی ئاشکرا نەکرد، بەڵام گوتی، سەدام دڵنیا یکردووتەوە کە گفتوگۆکان لەگەڵ کورد شکستی نەهێناوە.

(J. H. Symons)

نهێنی (ل ١٢٠-١٢٢)

تۆمارکراوی ژمارە ١٠

١٠ی ئاداری ١٩٧٠

تۆماری گفتوگۆی لە نێوان بریکاری وەزارەتی دەرەوە و باڵیۆزی عێراق لە نووسینگەی پەیوەندییەکانی دەرەوە و کۆمۆنوێلس کە پێنجشەمە ١٢ی ئاداری ١٩٧٠ کاتژمێر چواری ئێوارە بەڕێوەچوو.

ئامادەبووان:

بەڕێز ئیڤان لوارد، پەرلەمانتار. (Mr. Evan Luard M. P.)

ئێچ. ێ . بەڕێز کازم. م. خەلەف. (H. E. Mr. Kadhim M. Khalaf)

بەڕێز ک. ل. فێرگۆسۆن. (Mr. K. I. Ferguson)

١. بەڕێز خەلەف [کۆپیەک] لە وەرگێڕانی بەیاننامەی فەرمی کە لە بەغداوە بە دەستی گەیشتبوو لەبارەی ڕێککەوتنی نێوان حکومەتی عێراق و کورد، ڕادەستی بەڕێز لواردی کرد و بە کورتی باسی لە سەردێڕەکانی بەیاننامە فەرمیەکە کرد. بەڕێز لوارد پرسیاری ئەوەی کرد، ئایا ئەمە ئۆتۆنۆمی بۆ کورد لە عێراقدا دەستەبەر دەکات یان دەستەبەری لێکجیا کردنەوەی هێزەکان دەکات. بەڕێز خەلەف گوتی، بارزانی دەتوانێت لە ناوچەی ژێر فەرمانڕەوایی خۆیدا پارێزگاری لە هێزە تایبەتیەکانی خۆی بکات. ئەو ناتوانێت لەوە تێبگات بۆچی حکومەتی عێراق ڕەخنەی لە ڕێککەتنەکەی گرتووە.

٢. بەڕێز خەلەف گوتی، لە میانەی مانەوەی ئەم دواییانەی لە بەغدا، لەگەڵ ژەنەڕاڵ عەماش باسی لە ئیمتیازی نەوت کردووە بۆ حکومەتی عێراق لە کۆمپانیای نەوتی عێراق (I. P. C)، ژەنەڕاڵ عەماش لە سەردانەکەی کۆمپانیای نەوتی عێراق ناڕازییە، بەڵام خوازیاری چارەسەرکردنی گرفتەکە بوو. پێشنیازی ئەوەی کردووە کە کۆمپانیای نەوتی عێراق دەبوایا وەک نیشانێک بۆ ئامادەگیان، پشکی ٨٠

ملیۆن پاوەندی بە حکومەتی عێراقی دابا کە نزیکەی ٣٠ بۆ ٤٠ ملیۆن پاوەند قەرزدارن. بەڕێز لوارد گوتی، ئەم پرسیارە بۆ کۆمپانیا نەوتییەکان دەگەڕێتەوە. لەوە تێدەگات کە ئەوان ڕوونیان کردووتەوە فاکتەری سەرەکی لە گەیشتن بە ڕێککەوتن چارەسەرێکە کە حوکم لە مافی دووبارە فرۆشتنەوەی نەوت لە ناوچە جێناکۆکەکان بکات. کۆمپانیا نەوتییەکان ئامادەی گفتوگۆ کردنن، بەڵام هەنگاوی یەکەم پێویستە لەلایەن حکومەتی عێراقەوە بهاوێژرێت.

٣. دواتر بەڕێز خەلەف تیشکی خستەسەر گوتارێکی ڕۆژنامەی ساندێی تایمز، لە ١ی ئاداری لەبارەی باڵیۆزخانەی عێراق لە لەندەن، کە ئەو بە گوتارێکی شەرمەزارکەر ناوی برد و لە بەڕێز لواردی پرسی، نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس پێویست بوو ڕاستەخۆ وەڵامی ساندێی تایمزی بدابایەوە. بەڕێز لوارد وەڵامی دایەوە، لەوانەیە نەتوانین ئەم کارە بکەین، چونکە ئەوە بابەتێکە لە نێوان باڵیوزخانە[ی عێراق] و ساندێی تایمز. بەڕێز خەلەف دەتوانێ سکاڵایەک لە دژی ڕۆژنامەکە بەرزبکاتەوە، یان گوتارەکە بخاتە بەردەم ئەنجوومەنی ڕۆژنامەگەری، بەڵام بەدڵنیاییەوە زانیارییەکان تەنیا لەناو خودی باڵیوزخانەوە دزەی کردووە. بەڕێز خەلەف لە بەڕێز لواردی پرسی، باڵیۆزخانەی بەریتانیا لە بەغدا چ هزرێکی دەکرد ئەگەر ئەم جۆرە گوتارە ئیهانەکارە لە بارەی ئەوانەوە لە ڕۆژنامەیەکی بەغدا نووسرابا. بەڕێز لوارد وەڵامی دایەوە، ئێمە نەماندەتوانی هیچ کارێک بکەین بۆ ڕێگری کردن لە ڕۆژنامەکە و جەختی لەوە کردەوە نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس ناتوانێت هیچ بکات لەباری گوتارەکەی ساندێی تایمز. بەڕێز خەلەف گوتی ڕۆژنامەکە دەستێوەردانی لە کاروباری باڵیۆزخانەدا کردووە، ئەمەش شتێکە دەبوا نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمونووێلس ڕێگری بکەن.

٤. لەبارەی ململانێی نێوان عەرەب/ ئیسرائیل، بەڕێز خەلەف ئاماژەی بە ڕاپۆرتێکی ڕادیۆی بەناو فەرەنسی کرد کە لە سەرچاوەیەکی ئینگلیزی وەریگرتووە و ڕایگەیاندووە، ئەمریکا و ڕووسیا بۆ ڕاگرتنی ناردنی چەک بۆ ڕۆژهەڵاتی

ناوەڕاست ڕێککەوتوونە. بەڕێز لوارد گوتی، ئەمە لە ڕاستی دوورە. هەڵبەت شانشینی یەکگرتوو ئارەزوومەندی دابینکردنی زۆرتری چەک بۆ ئەم ناوچانە ڕابگیرێت و خودی سەرۆک وەزیرانیش لە وەڵامەکەی بۆ تێبینی بەڕێز کۆسیجن (Kosygin) ئاماژەی بەوە کردووەج بە بیستنی ئەم جۆرە ڕێککەوتنە خۆشحاڵ دەبێت، هەروەها ئەو بە گومان بوو کە ڕاپۆرتەکە ڕاست بێت.

٥. بەڕێز خەڵەف لە بەڕێز لواردی پرسی، ئایا هیچ ئاماژەیەکی هاندان لەلایەن نیویۆرکەوە هەبووە، ئایا ئەگەری ئەوە لە ئارادایە دکتۆر جێرینگ (Dr. Jerring) دووبارە دەست بە ئەرکی (mission) خۆی بکاتەوە. بەڕێز لوارد گوتی، تاڕادەیەک بەروپێشچوون هەبووە، هەرچەندە بێ ڕێککەوتنی پێشوەختەی نێوان چوار هێزەکە لەبارەی وردەکارییەکانی ئەرکەکە، چوونی دکتۆر جێرینگ بۆ ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست بەهایەکی کەمی هەیە. هەندێك گرفت لە گفتوگۆکانی نێوان چوار هێزەکەدا هەبووە، بەڵام هەنوکە هەندێك ئاماژەی پێشکەوتن بەدی دەکرێن. لە وەڵامدانەوەی پرسیاری بەڕێز خەڵەف لەبارەی ئەوەی، ئایا هەڵوێستی ڕووسیا نەرمتر بووە، بەڕێز لوارد گوتی، هەردوولایەن نەرمتر بوونە، یەکەمجار ئەمریکیەکان لە لێدوانی بەڕێز ڕۆگێرس (Mr Rogers) لەبارەی پاشەکشە و بەم دواییانەش ڕووسەکان لەبارەی پرسی پابەندبوونیان بە ئاشتی ڕێککەوتنێکی بەرچاو هەبوو لەبارەی پرسی ئیسرائیل/ کۆماری یەکگرتووی عەرەب و بەرەکانی ئیسرائیل/ئەردەن.

نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس

١٣ی ئاداری ١٩٧٠

جیهانی عەرەب The Arab world (١٢٣-١٢٦)

١٢ی ئاداری ١٩٧٠

کورد، عێراق

کۆتایی هاتنی کێشەی کورد لە عێراق

١. ڕاگەیاندنی ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕش کە لەلایەن سەرۆک بەکر خوێندرایەوە، «ئۆتۆنۆمی» بە کورد بەخشی.

٢. تەلەگرامی بارزانی پشتگیریی تەواوی خۆی بۆ ڕاگەیاندنەکە ڕاگەیاند.

٣. پشتگیریی سوپای عێراق بە تەلەگرام لەلایەن وەزیری بەرگریەوە بۆ بەکر نێردرا.

٤. تەلەگرامی پشتگیریی حیزبی کۆمۆنیستی عێراق، لەلایەن ڕادیۆی بەغداوە پەخشکرا.

٥. ئەمڕۆ عەرەب و کورد ڕێپێوانێک ئەنجام دەدەن، وەک ئاهەنگ گێڕانێک بۆ «ڕۆژی ئاشتی».

ئەمەی خوارەوە وردەکارییەکانن:

کۆتایی هاتنی کێشەی کورد.

شەڕی نۆ ساڵەی کورد لە باکووری عێراق کۆتایهات و «کێشەی کورد›› زۆر بە باشی چارەسەرکرا. ئەمەش ناوەڕۆکی ڕاگەیاندنەکە بوو کە لە بەغداوە شەوی ڕابردوو ڕاگەیێندرا و بۆ یەکەمجار لە مێژووی کێشەی کورد لە عێراقدا، وەک دانپێدانانێک بە مافی گەلی کورد بۆ خۆ-بەڕێوەبردن لە ناوچەی باکووری وڵات کە کورد تێیدا زۆرێنەن چەمکی «ئۆتۆنۆمی» بەکارهات.

«بەیاننامەکە»، لەلایەن ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕش (RCC)، کە باڵاترین دەسەڵاتە لە وڵاتدا دەرکراوە و لەلایەن سەرۆک ئەحمەد بەکر خوێندرایەوە و لە ڕادیۆ و تەلەفزیۆنی بەغدا و ڕادیۆی کوردی پەخشکرا. سەرۆک گوتی،

«لاپەڕەیەکی نوێ لە مێژووی عێراقدا هەڵدرایەوە. ڕاگەیاندنکارەکە کە سەرۆکی بیسەرانی ڕادیۆ و تەلەفزیۆنی ناساند، گوتی: «قەڵای برایەتی کورد و عەرەب بونیاتنرا». دواتر، ڕادیۆی بەغدا لە دووبارە پەخشکردنەوەی گوتاری بەکر، ڕاگەیاندنەکەی بە «مێژوویی» ناوبرد.

«مێژوویی» وشەیەک بوو لەلایەن سکرتێری گشتی پارتی دیموکراتی کوردستان (KDP)، مەحمود عوسمان، بەکارهات کاتێک لەسەر تەلەفزیۆنی بەغدا تەلەگرامی مەلامستەفا بارزانی سەرۆکی شۆڕشی کورد و سەرۆکی پارتی دیموکراتی کوردستانی خوێندەوە کە بۆ سەرۆک بەکر ناردبووی و پابەندی تەواوی کوردی بۆ «ڕاگەیاندنەکە» ڕاگەیاند.

سەر لە بەیانی، سەدام حسێن تکریتی، جێگری سەرۆکی ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕش و یاریدەدەری سکرتێری گشتی سەرکردایەتی نیشتیمانی عێراقی سەر بە حیزبی بەعسی دەسەڵاتدار و ئەو کەسەی لە دانوستانەکانی لەگەڵ بارزانی سەرۆکایەتی لایەنی عێراقی دەکرد، لە لێدوانێکی تۆمارکراودا کە لەلایەن ڕادیۆی بەغداوە پەخشکرا ڕایگەیاند، ئەو ڕێککەوتنەی لەگەڵ کورددا بەدەستهاتووە «تەنیا بریتی نییە لە هێورببوونەوەیەک بۆ ئاگربەست» بەڵکو «برایەتییەکی بەخێر لە نێوان کورد و عەرەب دادەمەزرێنێت». هەروەها ئاژانسی فەرمی هەواڵی عێراقی کە لێدوانەکەی تکریتی بڵاوکردووەتەوە، گوتویەتی، تکریتی بەم نزیکانە لە ناوچەکانی باکوور گەڕاوەتەوە. ئەمەش ئەوە دەردەخات کە ڕێککەوتنی کۆتایی لە شەوی سێشەممە لە بارەگای فەرماندەیی بارزانی لە ڕواندز بەستراوە کە لە سنووری ئێران دوور نییە.

شەڕی کورد هەر لە ١٩٦١ەوە لە وەستان و دەستپێکردنەوەدایە. جەنگەکە لە ژێر دەسەڵاتی ڕژێمی سەرۆک وەزیرانی پێشوو، ژەنەڕاڵ عەبدولکەریم قاسم دەستی پێکرد؛ واتە ئەو کەسەی لە شوباتی ١٩٦٣ لەلایەن حیزبی بەعس کە بۆ یەکەم جار دەسەڵاتی گرتەدەست، لە دەسەڵات لادرا و لە سێدارە درا.

پشتگیریی بارزانی: لە تەلەگرامەکەی خۆیدا، بارزانی گوتوویەتی: «ئێمە پابەندی تەواوی خۆمان بۆ کارکردن لەگەڵ حیزبی بەعس و حکومەتی نیشتیمانی بۆ جێبەجێکردنی بەندەکانی ڕاگەیاندنەکە ڕادەگەیێنن. پێویستە ئێمە لەپێناو پاراستنی بەرژەوەندی گەلی عێراق و بۆ دەرباز بوون لە ڕابردووی تاڵ هەموو کارێکی مومکین ئەنجام بدەین».

پشتگیریی سوپا: ڕادیۆ و تەلەفزیۆنی بەغدا تەلەگرامێکیان لەلایەن سوپاسالار حەردان عەبدولغەفور تکریتی وەک وەزیری بەرگری و جێگری فەرماندەی گشتی هێزە چەکدارەکان بڵاوکردەوە و ئاماژەی بەوە داوە، بە پێی توانای خۆی پشتگیریی بۆ سەرۆک بەکر و ژمارەیەک لە ئەندامانی ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕش ڕاگەیاندووە. تەلەگرامەکە بەڕوونی ئاماژەی بە پشتیوانی هێزە چەکدارەکانی عێراق لە ڕێککەوتن لەگەڵ کورد داوە. ئەمەش گرنگە، چونکە ئەمە ئەو سوپایە بووە کە لە دژی سەرهەڵدانی کورد جەنگاون.

پشتگیریی [حیزبی] کۆمۆنیست: ڕادیۆی بەغدا، تەلەگرامێکی پشتگیریی لە کۆمیتەی ناوەندی حیزبی کۆمۆنیستی عێراقی لایەنگری سۆڤیەت بڵاوکردووەتەوە. تەلەگرامەکە لەلایەن عەزیز محەمەد واژوو کراوە کە یەکەمین سکرتێری کۆمیتەی ناوەندییە. تەلەگرامەکە ڕایگەیاندووە، حیزبی کۆمۆنیست بە پێی توانای خۆی بۆ جێبەجێ کردنی ڕێککەوتنەکە لەگەڵ کورد هەر کارێک ئەنجام دەدات. (شایانی وەبیر هێنانەوەیە گومانی ئەوە هەیە کە کۆمۆنیستەکان ڕۆڵی ناوەندگیریان گێڕا بێت بۆ پەیوەندی دروستکردن لە نێوان شۆڕشگێڕان و حکومەت. باس لەوە دەکرێت عەزیز شەریف، کۆمۆنیستێکی سەربەخۆ و سەرۆکی بزووتنەوەی عێراقی پارتیزانی ئاشتیخواز، کە ئێستا وەزیری دادە، ئەم ڕۆڵەی گێڕا بێت).

«ڕۆژی ئاشتی»، سەرۆک بەکر لە کۆتایی قسەکانیدا بە بۆنەی ڕێککەوتن لەگەڵ کورد، لە ئەمڕۆوە تا شەممە بۆ ماوەی سێ ڕۆژ پشووی ڕاگەیاند. ڕادیۆی بەغدا ئەمڕۆ بەیانی ڕایگەیاند ئەمڕۆ، پێنج شەممە، ١٢ی ئاداری، بە «ڕۆژی ئاشتی» لە نێوان کورد و عەرەب ناونراوە. ڕادیۆکە هەروەها ڕایگەیاندووە ئەمڕۆ خۆپیشاندانێکی

عەرەب-کورد لە بەغدا، وەک ئاهەنگگێڕانێک بۆ ئەم بۆنەیە بەڕێوە دەچێت.

ڕێککەوتنەکە: بە شێوەیەکی فەرمی، ئەو پێوەرانەی دوێنێ بۆ چارەسەرکردنی کێشەی کورد ڕاگەیێندراون، بە ڕێککەوتن ناو نابردرێن، بەڵکو لەلایەن ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕش بە «بەیاننامە›› ناو دەبردرێت، بۆئەوەی کۆمەڵێک هەنگاو بگرێتەبەر کە دەبێتە هۆی هێنانەدی خۆ-بەڕێوەبەری (self-government) بۆ کورد لەو ناوچانەی باکوور کە تێدا زۆرینە پێکدێنن.

«ڕاگەیاندن»ەکەی دوێنێ سوودی زۆرتر بە کورد دەگەیێنێت بەراورد لەگەڵ ئەو «ڕاگەیاندن»ەی کە لە حوزەیرانی ١٩٦٦ لەلایەن سەرۆک وەزیرانی پێشوو دکتۆر عەبدولڕەحمان ئەلبەزاز ڕاگەیێندرا. ئەگەرچی ڕاگەیاندنەکەی بەزاز دانیانبوو بە مافی نەتەوەیی بۆ کورد، بەڵام تا ئەو ڕادەیە نەچووەپێش کە «ئۆتۆنۆمی›› بە کورد ببەخشێت، بەڵام ڕاگەیاندنە نوێیەکە لەچوارچێوەی کۆماری عێراقدا ئەم کارەی ئەنجام داوە. هەروەها ڕاگەیاندنەکەی دوێنێ، بە پێچەوانەی بەیاننامەکەی ١٩٦٦، جێگری سەرۆکی بە کورد بەخشیووە کە داواکارییەکی بەردەوامی بزاڤە نەتەوایەتیەکانی کورد بووە.

حوکمە سەرەکییەکان: بەندی ١٤ و ٤ حوکمە سەرەکییەکانی ڕاگەیاندنەکەن. ماددەی ١٤ دەڵێت: «دوای ڕاگەیاندنی ئەم ڕاگەیاندنە، بە هەماهەنگی لەگەڵ لێژنەی باڵا کە لە جێبەجێکردنی ڕاگەیاندنەکە بەرپرسیارە، ڕێکاری پێویست دەگیرێتەبەر بۆ یەکگرتنی ئەو پارێزگا و یەکە ئیداریانەی کورد تێیدا زۆرینەن، سەرژمێرییەکی فەرمی ئەنجام بدرێت. پێویستە حکومەت هەوڵی گەشەپێدانی ئەم یەکە ئیداریانە بدات، تا کورد بتوانن مومارەسەی تەواوی مافە نەتەوییەکانی خۆیان بکەن و دڵنیا بن کە لە ئۆتۆنۆمی سوودمەندن. تا ئەوکاتەی ئەم یەکگرتنە ئیدراییە ئەنجام دەدرێت، لە میانەی چاوپێکەتنە بەردەوامەکانی نێوان لێژنەی باڵا و پارێزگارەکان لە باکوور، هەماهەنگی لە کاروباری نەتەوەیی کورددا ئەنجام دەدرێت››.

«چونکە ئۆتۆنۆمی لەچوارچێوەی کۆماری عێراقدا دەبێ، دەرهێنانی سەرچاوە

سروشـتییەکانی ئـەم ناوچەیـە لـە بەرپرسـیارێتی دەسـەڵاتەکانی کۆمـاری دەبێـت››.

بەنـدی ٤ دەڵێـت: «فەرمانبـەری کەرتـی مەدەنـی لـەو ناوچانـەی کـورد زۆرینـە پێکدێنـن لـە کـورد دەبێـت؛ ئەگـەر ژمارەی پێویسـت لەبەردەسـت نەبـوو، فەرمانبـەری مەدەنـی (لـەو کەسـانە هەڵدەبژێردرێـت) کـە شـارەزای زمانـی کـوردی بـن. ئەمانـەش ئەرکـە سـەرەکییەکانی وەک پارێـزگار، قایمەقـام (جێگـری پارێـزگار)، بەڕێوەبـەری پۆلیـس و ئاسـایش دەگرێتـەوە».

لـە ڕاسـتیدا ئـەم دوو بەنـدە پێناسـەی [مافـی] ئۆتۆنۆمـی کـورد لـە عێراقـدا دەکـەن. هـەروەک لـە بەنـدی ٤ هاتـووە، ئـەو ناوچانـەی باکـوور کـە کـورد تێیـدا زۆرینـەن، دەبێتـە یـەک یەکـەی ئیـداری و لەلایـەن خـودی کـوردەوە بەڕێوەدەچێـت.

شـایانی وەبیـر هێنانەوەیـە، پێشـتر هەندێـك ڕاپـۆرت ئاماژەیـان بـەوە دابـوو دیارکردنـی سـنووری ناوچـە کوردییـەکان هـۆکاری دواکەوتنـی [گەیشـتن] بـە ئەنجامـی کۆتایـی ڕێککەوتنەکـە بـووە، کـە لـە بنەڕەتـدا وا بەرنامـەی بـۆ داڕێژابـوو لـە ٨ی شـوبات، واتـە لـە یەکەمیـن سـاڵوەگەری گەیشـتنی بەعـس بـۆ دەسـەڵات لـە عێراقـدا ڕابگەیێنرێـت. ڕاپۆرتـەکان ئامـاژە بـەوە دەکـەن کـورد پێداگریـان کـردووە کـە ناوچـە دەوڵەمەنـدە نەوتییەکانـی کەرکـووک پێویسـتە بخرێتـە نـاو سـنووری ناوچـەی کـورد. دانوسـتانکارانی حکومـەت ئەمەیـان ڕەت کردووەتـەوە و بـە پێـی سـەرژمێری حکومـەت، کـورد تەنیـا یـەک لەسـەر سـێی دانیشـتوانی کەرکـووک پێکدێنـن و عـەرەب و تورکمانـەکان دوو لەسـەر سـێی دانێشـتوان پێکدێنـن. کـورد ڕەتـی «ئامـارە فەرمییـەکان››ی کـردووە کـە لەلایـەن حکومەتـەوە خراوەتـەڕوو. دانوسـتانکارانی حکومـەت نیگەرانـن بەهـۆی ئـەو ڕاسـتییەی کـە کێڵگـە سـەرەکییەکانی نەوتـی وڵات لـە کەرکـووک دان.

بەنـدی ٤ پێشـنیاز دەکات بـەم شـێوەی خـوارەوە کێشـەکە چارەسـەر بکرێـت: بابەتـی نـەوت لـەم ناوچەیـەدا بەرپرسـیارێتی حکومەتـی بەغـدا دەبێـت. سـەرژمێری دانیشـتوان ئەنجـام دەدرێـت و بـە پێـی ئەنجامەکانـی سـەرژمێری هەردوولایـەن بڕیـار لەسـەر ئـەو ناوچانـە دەدەن کـە کـورد تێیـدا زۆرینـەن. شـایانی ئامـاژە پێدانە بەنـدی ٨ لـە ڕاگەیاندنەکە

بڕیاری دووبارە گەڕانەوەی ئەو خێزانە عەرەب و کوردانەی بۆ سەر گوندی خۆیان داوە کە بە زۆر لە شوێنی خۆیان لە باکوور دەرکراون. کورد پێداگری لەوە دەکات ژمارەیەکی بەرچاو لە کورد لە قەزای کەرکووک لەلایەن خودی بەعسییەکانەوە لە میانەی دوژمنکارییەکانی ساڵی ١٩٦٣دا دەرکراون.

شایانی لەبەرچاوگرتنە لە بەندی ١٤ ئاماژەی بۆ کراوە، «لێژنەیەکی باڵا›› پێکهێنراوە تا سەرپەرشتی جێبەجێکردنی ڕاگەیاندنەکە بکات. هێشتا ئەندامانی لێژنەکە دەستنیشان نەکراون، بەڵام هەروەک ئاشکرایە لێژنەکە، نوێنەرایەتی هەردوولایەنی کورد و حکومەت دەکات.

حوکمەکانی دیکە: بە پێی بەندی ١٠، پێداچوونەوە بە دەستوری کاتی دەکرێت کە لەلایەن ڕژێمی بەعسەوە لە دوای گرتنەدەستی دەسەڵات لە ساڵی ١٩٦٨ دەرکراوە. ئەویش بە مەبەستی ئاماژەدان بەوەی گەلی عێراق «لە دوو نەتەوەی عەرەب و کورد پێکهاتووە›› و زمانی کورد لە پاڵ زمانی عەرەبی لەو ناوچانەی کورد زۆرینەن، زمانی فەرمیە. بەندی ١٢ دەڵێت «یەکێک لە جێگرەکانی سەرۆک (کۆمار) کورد دەبێت››.

بەندی ١٣ دەڵێت یاسای ئیدارەی خۆجێیی، کە ساڵی پار لەلایەن بەعسییەکانەوە دەرکراوە، پێداچوونەوەی بۆ دەکرێت تا لەگەڵ ئەم ڕاگەیاندنە کۆکبێت. ڕاگەیاندنەکە حوکمەکانی ئەنجوومەنی یاسادانانی داهاتووی دیار کردووە. بەندی ١٥ دەڵێت، گەلی کورد لە ئەنجوومەنی نوێنەراندا، بە پێی ژمارەیان لە کۆی گشتی ژمارەی دانیشتوانی عێراق نوێنەری دەبێت. (دەڵێن لە کۆی گشتی ٩ ملیۆن دانیشتووی عێراق، کورد ٥،١ ملیۆن کەسن).

بەندی ١٥ دەڵێت، شۆڕشگێڕانی کورد وێستگەی نهێنی ڕادیۆکەیان و چەکی قورسیان ڕادەستی حکومەت دەکەن، بەڵام ئەمە لە قۆناغی دوای جێبەجێکردنی حوکمەکانی ڕاگەیاندنەکە دەبێت. ئەمەش واتە کورد تەنیا ئەوکاتە ئەم کارانە دەکەن کە حوکمەکان جێبەجێکرا بن. هەروەها شایانی وردبوونەوەیە ئاماژەکە

تەنیا «چەکی قورس» دەگرێتەوە و هیچ ئاماژەیەک بەو چەکە سوکانە نەدراوە کە کورد هەیانە. ئەمەش بەو مانایە دێت کورد لە بنەڕەتدا بە تەواوەتی چەک ناکرێن. گومان دەکرێت سوپا ناڕێکخراوەکەی کورد لە ناوچەکانی خۆیاندا ببەن بە «پاسەوانی نیشتیمانی».

لەبری بەدەستەوەدانی وێستگەی ڕادیۆکەیان، کورد دەیانەوێت ڕێگە بە سەرلەنوێ بڵاوکردنەوەی ڕۆژنامەی عەرەبی زمانەکەیان-ئەلتەئاخی- لە بەغدا بدرێت. ڕۆژنامەکە لە کۆتایی ساڵی ١٩٦٨دا، کاتێک شەڕ لە نێوان شۆڕشگێڕانی کورد و ڕژێمی بەعس دەستی پێکردەوە، لە بڵاوبوونەوە وەستا.

گشت ئەمانە لەگەڵ ئەو ڕاستیەی کە هیچ ئاماژەیەک بە داهاتووی پێشمەرگە نەدراوە، یان چۆن بەم نزیکانە ئەنجوومەنی نیشتیمانی هەڵدەبژێردرێت، وا دێتە بەرچاو لەوانەیە هەندێك بەندی نهێنی لە نێوان ڕێککەوتنی کورد و حکومەتدا هەبێت. لە سەرەتای ئەم مانگەدا سەرچاوە ئاگادارەکان ڕایگەیاند، بەعس بەڵێنیداوە هەڵبژاردنی گشتی لە ماوەی نێوان دوو ساڵدا بەڕێوە بچێت و تا ئەوکاتە ئەنجوومەنێکی یاسادانانی کاتی دادەمەزرێت کە لە پەنجا کەس پێکدێت و ٢٥ ئەندامی بەعسین و ٢٥یش کورد، کۆمۆنیستەکان، ناسرییەکان و چەپڕەوەکانی دیکە.

کلتور، گەشەپێدان و قەرەبووکردنەوە: بەندەکانی دیکەی ڕاگەیاندنەکە ئاماژە بە بەرزکردنەوەی ئاستی ڕۆشنبیری و ئاستی قوتابخانە کوردییەکان لە ناوچەکانی خۆیاندا، قەرەبوو کردنەوەی ئەو کوردانە دەدات کە بەهۆی شەڕ بریندار بوونە یان ماڵ و موڵکیان لەناو چووە و هەروەها دەرکردنی لێبوردنی [گشتی]. گشت ئەو کەسە مەدەنی و سەربازیانەی بەهۆی شەڕی باکوور کارەکانیان لە دەستداوە بێ ڕەچاوکردنی یاسا بەرکارەکان دەگەڕێنەوە سەر کارەکانیان. لەپێناو لەناوبردنی دەرەبەگایەتی لە ناوچە کوردییەکان یاسای چاکسازی زەوی جێبەجێ دەکرێت، بەم جۆرەش گشت جوتیارانی کورد بە یەکسانی پارچە زەوییەکیان بۆ تەرخان دەکرێت.

گرنگ: تاهەنوکە هیچ تێبینییەکی ڕۆژنامەوانی لە ڕۆژنامە عەرەبییەکاندا لەبارەی

چارەسەری کێشەی کورد نەبینراوە. هەواڵەکە تەنیا لەلایەن ڕۆژنامە و ڕادیۆوە ڕووماڵ کراوە. میدیای زانیاری سووریا، کە لەلایەن باڵی ڕکابەری بەعسییەکان بەڕێوە دەچێت، هەواڵەکەی بێ هیچ تێبینییەک گواستووەتەوە.

(لەوانەیە بە شێوەیەکی هەمیشەیی، چارەسەری کێشەی کورد گۆڕانکاری ڕیشەیی لە پێگەی وڵاتدا بێنیتەدی، لە ماوەی نۆ ساڵی ڕابردوودا، شەڕی کورد گرنگترین سەرقاڵیی عێراق بووە. ئەم شەڕە بارگرانی لەسەر توانای حکومەت بۆ گەشەپێدانی ئابووری و لە ئەستۆگرتنی ڕۆڵی زیاتر لە بەرنگاربوونەوەی ئیسرائیلی دوژمندا دروست کرد. کاریگەریی خێرای چارەسەری کێشەی کورد چاوەڕوانکراو بوو، بەهەرحاڵ، گرنگترین کاریگەریی متمانە-بەخۆبوونی بەغدایە، لە ڕووبەڕووبوونەوەی ئێستای لەگەڵ ئێراندا. کورد کە لە ڕابردوودا پشتیان بە یارمەتی ئێران بەستبوو، هەنوکە بوونەتە مۆڵکی بەغدا نەک بارگرانییێک بۆ بەغدا.

لە ڕاستیدا، بەخشینی ئۆتۆنۆمی بە کوردی عێراق لەوانەیە ببێتە هۆی سەرهەڵدانی هەمان بیرۆکە لەلایەن ٤ ملیۆن کوردی ئێران؛ بابەتێک کە گرفت بۆ حکومەتی ئێران دروست دەکات. خاڵێک کە سەرۆک بەکر و بارزانی ئاماژەیان پێکرد بریتیی بوو لەوەی هەنوکە عێراق دەتوانێت هەوڵەکانی خۆی بۆ بەرپەرچدانەوەی مەترسی جیدی چڕبکاتەوە کە عەرەبەکان لە ئیسرائیل و شۆێنی دیکە ڕووبەڕووی بوونەتەوە. بارزانی لە تەلەگرامی خۆیدا گوتوویەتی: «من لەم بۆنە مێژووییەدا جەخت لەسەر پشتیوانی گەلی کورد بۆ تێکۆشانی نەتەوەی عەرەب لە دژی دوژمنەکانی دەکەمەوە››).

جیهانی عەرەب (ل ١٢٧-١٢٩)

١٣ی ئاداری ١٩٧٠

عێراق، کورد

دواییـن [هەواڵـەکان] لەسـەر [چارەسـەری] کێشـەی کـورد: جێگـری سـەرۆک لـە ڕێککەوتنێـک لـە نێـوان بەعـس و پ.د.ک: کـورد پێنـج وەزیریـان دەبێـت

هەواڵـی سـەرەکی لەبـارەی چارەسـەری کێشـەی کـورد لـە عێـراق (هەروەهـا بڕوانـە لاپـەڕەی ١١ و ١٢) ئەمانـەی خـوارەوەن:

- دکتۆر مەحمود عوسـمان سـکرتێری گشـتی پارتی دیموکراتی کوردسـتان (پ.د.ک) ئەمڕۆ بەیانـی لەلایـەن ڕادیـۆی بەغـداوە لێدوانەکانـی گوازرایـەوە، ڕایگەیانـدووە دیاریکردنـی جێگـری سـەرۆک [کۆمار] کە لـە بەیاننامەی ١١ی ئاداردا ئاماژەی پێـدراوە، بە ڕێککەوتن دەبێت لە نێوان پ.د.ک و حیزبی بەعسـی دەسـەڵاتداردا. لەوەڵامی پرسـیارێک لەبارەی مـاوەی دیارکـراو بـۆ جێبەجێکردنـی بەندەکانـی بەیاننامەکـە، مەحمـود ئامـاژەی بەوەدا دیاریکردنـی ماوەیەکـی دیارکـراو ناومکیـن نییـە، ئێسـتا لەسـەر بنەمـاکان ڕێککەوتـن کـراوە. دکتـۆر مەحمـود کـە لـە دانوسـتاندنەکاندا سـەرۆکایەتی شـاندی کـوردی دەکـرد، ئامـاژەی بـەوەدا ئێسـتا گفتوگـۆکان بـۆ دامەزراندنـی «بەرەیەکـی نیشـتیمانی›› لەنێـوان هـەر یـەک لـە پ.د.ک و حیزبـی بەعـس و لایەنـە پێشـکەوتنخوازەکانی دیکـەی عێـراق بەردەوامـن (لەوانەیـە مەبەسـت حیزبی کۆمۆنیسـتی عێراق بێت کە لـە تەلەگرامێکدا بۆ سـەرۆک ئەحمـەد حەسـەن ئەلبەکـر پشـتگیریی خـۆی بـۆ بەکارهێنانی گشـت تواناکانی بـۆ جێبەجێکردنـی تەواوەتـی بەیاننامـەی کورد ڕاگەیاند- سـەیری سـەردێری هەواڵەکانی دوێنێـمان بکـە). هەروەهـا ڕۆژنامـەکان بڵاویـان کردووەتـەوە دکتـۆر مەحمود عوسـمان ڕایگەیانـدووە سـەرکردەی کـورد، مەلامسـتەفا بارزانـی، بـەم نزیکانـە سـەردانی بەغـدا دەکات تـا چـاوی بـە سـەرۆک ئەلبەکـر بکەوێت.
- لـە لێدوانێکـی فەرمـی بـۆ ڕۆژنامـەی ئەلئەنـواری بەغـدا کـە ڕۆژنامەیەکـی لایەنگـری کۆمـاری یەکگرتـووی عەرەبـی و لایەنگـری عێراقـە، لێدوانێکـی دکتـۆر عوسـمان

بڵاوکراوەتەوە و بەم شێوەی خوارەوە شێوازی ئۆتۆنۆمی کوردی ڕوون کردووەتەوە: دەسەڵاتی ناوەندی و خۆجێیی بوونیان دەبێت. بەرگری، کاروباری دەرەوە، دارایی و کاروباری سەرۆکایەتی لە دەستی حکومەتی ناوەندی لە بەغدا دەبێت. کشتوکاڵ، پەروەردە، شارەوانی و بابەتەکانی نیشتەجێکردن لە دەست حکومەتی خۆجێیدا دەبێت (واتە لە دەسەڵاتی کورددا دەبێت). هەروەها ئاماژەی بەوەش کردووە: «ئۆتۆنۆمی کورد لە چوارچێوەی گەلی عێراق و کۆماری عێراق و یەکگرتوویی خاکی عێراقدا دەبێت؛ ئێمە هەر شتێکیتر ڕەتدەکەینەوە کە لەمە دەرباز ببێت». هەروەها لێدوانەکەی دکتۆر عوسمان کە لەلایەن ڕۆژنامەکەوە ئاماژەی پێدراوە بەشداری کورد لە کابینەی حکومەتدا بە پێنج وەزیر دەبێت.

لێدوانەکان: دکتۆر عوسمان بۆ جەماوەرێکی فراوان کە لە بەغدا گردبوونەوە تا بە بۆنەی «ئاشتی کورد-عەرەب» خۆشی دەربڕن، لە لێدوانێکیدا کە دوای کۆتایی هاتن بە لێدوانەکەی سەرۆک ئەلبەکر پێشکەش کرد. کاتێک دکتۆر عوسمان بە ناوی بارزانییەوە ڕایگەیاند، کورد بۆ بەرپەرچدانەوەی دوژمنی هاوبەش، واتە ئیسرائیل، لە پاڵ برا عەرەبەکانیان دەوەستن، سەرۆک بەکر داوای لێکرد ئەم قسەیە دووبارە بکاتەوە. دکتۆر عوسمان لەسەر شەڕەفی جەماوەر ئەم کارەی ئەنجامدا. بۆنەکە لەلایەن ڕادیۆ بەغداوە پەخش دەکرا. لە لێدوانەکەیدا سەرۆک بەکر ڕایگەیاند لەمە بەدوا عێراق هێز و وزەی خۆی بۆ بەرەنگاربووەنەوەی دوژمنەکانی عەرەب تەرخان دەکات.

ڕێککەوتنامەی کورد لە عێراق لەوانەیە بەندی نهێنی تێدابێت: لەوانەیە سەرژمێری لە ژێر چاودێری نەتەوە یەکگرتووەکاندا بکرێت.

بە گوتەی ئەو کەسانەی زانیاریان هەیە و سەردانی بەغدایان کردووە، هەندێك بەندی نهێنی لەو ڕێککەوتنەدا هەن کە لەنێوان حکومەتی عێراق و شۆڕشگێڕانی کورد بە سەرکردایەتی مەلامستەفا بارزانی گرێدراوە. هەروەها ئاماژە بەوە دەدەن چاوەڕوان ناکرێت ئەم بەندانە بۆ خەڵک ئاشکرا بکرێن.

یەکێک لەم بەندانە پەیوەستە بە جێگیرکردن و جوڵانەوەی هێزەکانی عێراق لە ئایندەدا لە ناوچە کوردییەکان. بەگوتەی سەردانکارەکان هەر لە ئێستاوە حکومەتی عێراق هەندێك لە هێزە ڕەمزییەکانی لە باکوور کشاندووەتەوە وەک نیشاندانی نیەت باشی. ئەوانی دییش لە داهاتوودا دەکشێنرێنەوە. لە داهاتوودا تەنیا هێزێکی ڕەمزی لە باکووردا دەمێنێتەوە، بەڵام لە کەرکووک بۆ پاسەوانی کردن لە کێڵگە نەوتییەکان و پاڵاوگەکانی نەوت، بارەگایەکی سەربازیی دەمێنێتەوە. بە قسەی ئەوان، جوڵانەوەی هێزەکان لە داهاتوودا، لە باکووری وڵات بە هۆکاری ئەمنییەوە، پێویستی بە ڕێگە پێدانی پێشوەختەی کورد هەیە.

هەروەها لە ڕووی سەربازییەوە، کورد پارێزگاری لە ١٢ هەزار پێشمەرگە دەکەن، هێزی ناڕێکخراوی کورد دەبن بە «پاسەوانی نیشتیمانی›› یان «پاسەوانی سنوور››. بەگوتەی سەردانکەرەکان، نزیکەی ٢٠ هەزار پێشمەرگە هەڵدەوەشێتەوە. لەبری ئەمەشدا حکومەت، «فورسانی سەلاحەدین›› هەڵدەوەشێنێتەوە. واتە ئەو هێزە ناڕێکخراوەی کە لەو خێڵە کوردییانە پێکهاتوون دژی بارزانین و شەڕی شۆڕشگێڕانی کورد دەکەن. لایەنگرانی بارزانی بەو کەسانە دەڵێن جاش کە لە زمانی عەرەبیدا بە مانای کەری بچووک [جاشکە کەر] دێت. هەروەها بە گوتەی ئەم سەردانکەرانە بۆ بەغدا کە زانیاریان هەیە، حکومەت بە تەواوەتی لە پاڵپشتی باڵی دژە بارزانی کە سەر بە جەلال تاڵەبانیە دەکشێتەوە. واتە ئەو کەسەی مانگانە بڕی پێنج هەزار دینار ئابونە وەردەگرێت تا درێژە بە شەڕ دژی لایەنگرانی بارزانی بدات. هەندێك لەم پارەیەش بە ڕۆژنامەی ئەلنوری سەر بە تاڵەبانی دەدرێت کە لە بەغدا بە زمانی عەرەبی دەردەچێت.

دەسەڵات لە دەست «کۆمیسیۆنی باڵا››دا بە پێی هەمان سەرچاوە، کۆمیسیۆنی باڵا کە لە بەیاننامەی ڕۆژی چوارشەممە ئاماژەی پێدراوە، (بڕوانە هەواڵەکانی دوێنێمان) وەک دامەزراوەیێک کە چاودێری جێبەجێکردنی ڕێککەوتنامەکە دەکات، ئێستا لە باکووری عێراق بەرزترین دەسەڵاتە. ئەم کۆمیسیۆنە بە تەواوەتی لەو کوردانە پێکدێت کە لەلایەن بارزانی و لایەنگرانی هەڵدەبژێردرێن.

هــەر ئــەم کۆمیســیۆنەش کــورد لــە کەرتــی مەدەنــی لــە ناوچەکانــی ئۆتۆنۆمــی دادەمەزرێنێــت. دوای ئەنجامدانــی ســەرژمێری لــەو ناوچانــەدا، دوای زانینــی ئــەوەی کــورد زۆرینــەن، ئــەو ناوچانــە دەبنــە یــەک یەکــەی ئیــداری. ئەمــەش لــە بەیاننامەکــەدا ڕاگەیێنــدراوە کــە لەلایــەن ئەنجوومەنــی ســەرکردایەتی شــۆڕش و ســەرۆک ئەحمــەد حەســەن بەکــر خوێندرایــەوە.

چاودێری نەتــەوە یەکگرتــووەکان: بــە پێــی ســەرچاوەکان، حکومەتــی عێــراق نامەیەکی بــۆ نەتــەوە یەکگرتــووەکان نــاردووە بەمەبەســتی سەرپەرشــتیکردنی پــڕۆژەی ســەرژمێری کــە لــە باکــووری عێــراق ئەنجــام دەدرێــت، داوای ناردنــی «شــارەزای ئامــار››ی کــردووە. وەک دیــارە ئەمــەش لەســەر داوای کــورد بــووە، بۆئــەوەی بــە ئامادەبوونــی چاودێرەکانــی نەتــەوە یەکگرتــووەکان ســەرژمێرییەکە دروســت و بــێ لایەنانــە بێــت.

ئەمــەش بابەتێکــی گرنگــە، چونکــە کــورد دان بــە ئامــاری فەرمــی حکومەتــی عێــراق نانێــن. بــە پێــی ڕاپۆرتــەکان کاتێــک کــورد داوایــان کــردووە کەرکــووک ببێتــە بەشــێک لــە ناوچــەی ئۆتۆنۆمــی ســەر بــە کــورد، گفتوگۆیەکــی چــڕ لــە نێــوان دانوســتانکارانی کــورد و حکومەتــی عێــراق ڕوویــداوە.

جێگــری ســەرۆک کۆمــار: بەگوتــەی ســەردانکەرەکان، جێگــری ســەرۆک کۆمــار کــە بــە پێــی ڕێککەوتنەکــە دادەمەزرێــت یەکێــک لــەم ســێ کەســانە دەبێــت: ئیدریــس بارزانــی کــوڕە گەورەکــەی مەلامســتەفا، فــواد عــارف، وەزیــری پێشــوو و مەحمــود عوســمان ســکرتێری گشــتی پارتــی دیموکراتــی کوردســتان، واتــە ئــەو کەســەی لــە دانوســتانەکانی بەغــدا ســەرۆکایەتی شــاندی کــوردی دەکــرد.

مەلامســتەفا ڕایگەیانــدووە ئــەو حــەزی لــەم پۆســتە نییــە و لەوانەیــە ببێتــە ســەرۆکی ئەنجوومەنــی جێبەجێــکار کــە لــەدوای دیارکردنــی ســنووورەکانی یەکــەی ئیــداری کــورد پێــک دەهێنرێــت. هەروەهــا مەلامســتەفا ئامــاژەی بــەوە داوە نایەوێــت کوڕەکــەی ببێتــە جێگــری ســەرۆک کۆمــار، لەوانەیــە ئــەو بــۆ وەرگرتنــی ئــەم پۆســتە پشــتگیریی لــە دکتــۆر عوســمان بــکات.

دکتـۆر عوسـمان ئـەو کەسـە بـوو کـە تەلەگرامـی بارزانـی بـۆ پشـتگیری بەکـر لەبـارەی بەیاننامـەی چارەسـەری کێشـەی کـورد لەسـەر تەلەفزیۆنـی بەغـدا، ئـەو شـەوەی بەیاننامەکـە ڕاگەیێنـدرا. هەروەهـا دوێنـێ لـە باڵکۆنـی کۆشـکی سـەرۆکایەتی لـە بەغـدا لە پـاڵ سـەرۆک بەکـر وەسـتا بـوو، بـۆ سوپاسـگوزاری کـردن لـە کۆبوونەوەیەکـی جەمـاوەری کـە بـۆ پشـتگیریی کـردن لـە چارەسـەریەکە گردبوونـەوە و بـۆ یەکەمجـار بـە هاتنـی ناوی بارزانـی دەنگـی خۆشـحاڵی بـەرز کرایـەوە. ئـەم خۆشـحاڵیەش لـەو کاتـەدا بـوو کـە دکتـۆر عوسـمان، بـۆ گردبوونەوەکـە، بـە نـاوی بارزانییـەوە ڕایگەیانـد کـورد پشـتگیریی تـەواوی عەرەبـەکان لـە خەباتیـان لـە دژی ئیسرائیـل و زایۆنیـزم دەکـەن.

بـاس لـە گوشـاری سـۆڤیەت و بەریتانیـا دەکرێـت: بەگوتـەی سـەردانکەرەکان هـەر یـەک لـە بەریتانیـا و یەکێتـی سـۆڤیەت بـە هـۆکاری جیـاواز، گوشـاریان هێنـاوە چارەسـەری کێشـەی کـورد بکرێـت.

بـە قسـەی ئـەوان، یەکێتـی سـۆڤیەت، هـەروەک زانـراوە هاوسـۆزە لەگـەڵ کـورد و نایەوێـت ئـەو چەکـەی بـە عێراقـی داوە تـا بـۆ شـەڕ لـە دژی ئیسرائیـل بـەکار بهێنرێـت، لـە دژی گەلـی کـورد بـەکار بهێنرێـت. سـەرچاوەکان دەڵێـن، سـۆڤیەت نیگەرانـی گەشـەی دوژمنایەتـی کردنـی عێراقـە لەلایـەن ئێرانـەوە. هەروەهـا لـەو بڕوایـەدان ئـەم کودەتایـەی دوایـی کـە بـۆ روخانـی ڕژێـم ئەنجامـدرا لەلایـەن باڵـی ڕاسـتڕەوی ئێرانـەوە پشـتگیریی کـراوە کـە لایەنگـری ئەمریـکا و دژی سـۆڤیەتن.

سـەرچاوەکان لەبـارەی ئـەو کەناڵانـە پشتڕاسـت نیـن کـە بەریتانیـا بـۆ گوشـارکردن بـەکاری هێنـاوە، بـەڵام بـە قسـەی ئـەوان فەرماندەیـی بەریتانیـا زۆر نیگەرانـە لـەوەی کـوردە ڕاپەڕیـوەکان لـە مانگـی ئایـاری سـاڵی ڕابـردوو بۆمبارانـی پاڵاوگـە نەوتییەکانـی کەرکووکیـان کـردووە و زیانیـان لێـداوە کـە سـەر بـە کۆمپانیـای نەوتـی عێراقـن و خاوەندارێتـی فـرە نەتەوەیـی هەیـە و بنکەکـەی لـە لەندەنـە.

ئایـا ئەمـە ڕاسـتە؟ تەنیـا کات دەتوانێـت یارمەتیـمان بـدات لـە زانینـی ئـەوەی، ئایـا هیـچ ڕێککەوتنیـک بـۆ کۆتایهێنـان بـە کێشـەی کـورد هەیـە. بەهەرحـاڵ، لـە دوای

هەموو ئەم شتانە، بە فەرمی ئەم ڕێککەوتنە، بە ڕێککەوتن ناو نەنراوە، بەڵکو تەنیا بەیاننامەیەکە بۆ دەربڕینی نیەتی حکومەت بۆ گرتنەبەری هەندێك پێودانگی جێبەجێکردنی داوکاری کوردە بۆ ئۆتۆنۆمی.

بەیاننامەیەکی هاوشێوە، بەڵام نەک لەم ئاستە لە حوزەیرانی ١٩٦٦دا ڕاگەیێندرا، بەڵام کۆتایی بە کێشەی کورد نەهێنا. ئەمجارە هەروەک دیارە، دامودەزگای جێبەجێکردنی بەیاننامەکە دامەزراون تا بە پێی ڕاگەیێندراوەکە کارەکانیان ڕاپەڕێنن. لە لایەکی دیکەوە، کورد هێشتاش بە گومانن، بە پێی بەیاننامەکە کورد وێستگەی نهێنی ڕادیۆکەیان و چەکە قورسەکەیان تەنیا لە دوا قۆناغی جێبەجیکردنی بەندەکانی بەیاننامەکە ڕادەستی حکومەت دەکەن. تەنانەت کورد هێزە نارێکخراوەکەشیان ڕادەست ناکەن.

تەنیا شتێک کە تا هەنوکە ئاشکرا بووە بریتییە لەو حەقیقەتەی کە حیزبی بەعس هەنوکە حوکمی عێراق دەکات، خوازیاری هاوکاری پارتی دیموکراتی کوردستانە بە سەرۆکایەتی بارزانی.

نهێنی (ل ١٣٠)

CYPHER/CAT A

لەلایەن: نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس، بە پەلە

بۆ: بەغدا

تەلەگرامی ژمارە ٢٨٨

١٦ی ئاداری ١٩٧٠ (NEQ)

وەڵامی تەلەگرامی بەغدا بە ژمارە ٢٨٨ لە ١٦ی ئادار بۆ مەبەستی بەرچاو ڕوونی بۆ تارانیش نێردراوە.

تەلەگرامەکەتان بە ژمارە ٢١١ (بۆ تاران نییە) لە ١٦ی ئادار

پەیامێک بۆ حکومەتی عێراق لەبارەی چارسەری پرسی کورد

١. ئێمە دەزانین ئێوە هاوڕای [ئەم بۆچوونە] نین، بەڵام ئەگەر زۆرێک لە وڵاتان [لەسەر ئەم پرسە] پیرۆزباییان [لە حکومەتی عێراق کرد] ئێمە نامانەوێت خۆمان دورەپەرێز بگرین؛ باشترە ئێمەش قسەیەکمان هەبێت.

٢. کەواتە ئێوە دەتوانن لە جێگەی من، هەرکاتێک چاوتان بە وەزیری کاروباری دەرەوەی [عێراق] کەوت، بەزارەکی خۆشحاڵی خۆتان لەسەر بابەتی چارەسەری [پرسی کورد] دەربڕن.

٣. ئەگەر چاوتان بە شێخلی (Sheikhly) نەکەوت، ئێوە دەتوانن، هەروەک لە سەرەوە ئاماژەی بۆ کراوە، لە میانەی ڕاپەڕاندنی ئەرکەکانتان، لەگەڵ سەرۆک وەزیرانی عێراق یان هەر بەرپرسێکی دیکەی دەستڕۆ قسە بکەن.

STEWART

DEPARTEMENTAL DISTRIBUTION

N. EADTERN D.…ARAB D.… N. AFR. D.… RES. D (MIDDLE EAST SEC.)… I.P.D…I.R.D…NEWS D…M.O.D (INT)

زۆر نهێنی (ل ١٣١)

سکرتێری شەخسی

کابینە

هــەروەک داواکرابــوو، بابەتــی ‹خاڵەکانــی گفتوگــۆ› (Talking Points) و کورتەیــەک لەســەر ‹پێشــینەی ســەرنجەکان› (Background Note)، لەســەر چارەســەری کێشــەی کــورد لــە نێــوان کــورد و حکومەتــی عێراقتــان بــۆ دەنێــرم تــا وەزیــری کاروبــاری دەرەوە لــە کۆبوونــەی حکومەتــدا لــە ١٩ی ئــادار ســوودی لێوەربگرێــت.

(J. P. Tripp)

کۆپیەک بۆ:

Mr. Tickell، M، V، O

زۆر نهێنی (ل ١٣٢)

کابینە

١٩ی ئاداری ١٩٧٠

عێراق چارەسەری لەگەڵ کورد ڕاگەیاند

خاڵەکانی گفتوگۆ

١. ئێستا ڕوونە بەیاننامەی ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕشی عێراق لە ١١ی ئادار کە لەلایەن سەرکردەکانی کورد پەسەندکراوە، بەلانیکەمەوە ڕەنگدەرەوەی ڕێککەوتنێکە لەسەر ڕێککەوتنێک. سۆڤیەت گوشاری بەرچاوی خستووەتەسەر هەردوولایەن تا ڕێکبکەون.

٢. خاڵە سەرەکییەکانی ڕێککەوتنەکە بریتین لە: کورد پشکی دادپەروەرانەیان لە پۆستەکانی [حکومەتدا] دەبێت، وەک جێگری سەرۆکێکی کورد، پۆستە فەرمییەکان و پلە باڵاکانی سوپا، کورد بە پێی ڕێژەی دانیشتووانیان نوێنەریان لە ئەنجوومەنی نوێنەرایەتیدا دەبێت (کە تا ئیستا ئەم ئەنجوومەنە بوونی نییە)؛ لەو ناوچانەی کورد زۆرینەن فەرمانبەرەکان کورد دەبن؛ حکومەتی عێراق ڕێکاری فریاگوزاری (relief measures) و هاوکاری ئابوریی ئەو ناوچانە دەگرێتەبەر کە لە باکووری عێراقدا بەهۆی شەڕەوە زیانمەند بوونە. لەوانەیە گرنگترین بڕیار ئەوە بێت کە حکومەت یەکەیەکی ئیداری لە ناوچە کوردییەکاندا دروست دەکات و ڕادەیەک لە ئۆتۆنۆمی بۆ دابین دەکات.

٣. ڕێککەوتنەکە هەندێك خاڵی ناڕوونی تێدایە، بە دڵنیاییەوە هەر لەسەرەتاوە بەربەست لەبەردەم ئەم ڕێککەوتنەدا دروست دەکات؛ بۆ نموونە، سنووری ناوچەی ئۆتۆنۆمی ، ئەو بڕە پارەیەی لەلایەن حکومەتی عێراق بۆ پەرەپێدانی باکوور تەرخان دەکرێت و ئایندەی هێزە ناڕێکخراوەکانی کورد [واتە پێشمەرگە].

٤. ئێمە لە سەرچاوەی باوەڕ پێکراوەوە ئاگادار کراینەتەوە کە شای [ئێران] زۆر

نیگەرانی ڕێککەوتنەکەیە، چونکە بە بۆچوونی ئەو، ئەگەر ڕێککەوتنەکە بە سەرکەوتووانە جێبەجێ بکرێت، حکومەتی عێراق دەستکراوە دەبێت بۆ نانەوەی ئاژاوە لە کوێت [بە تایبەتی] و لە کەنداوی فارس بە گشتی.

زۆر نهێنی (ل ١٣٣)

عێراق چارەسەری لەگەڵ کورد ڕاگەیاند

پێشینە (Background)

١. کـورد بـە دریژایـی دە سـاڵی ڕابـردوو لـە دژی حکومەتـە یـەک لـە دوا یەکەکانـی عێـراق، لـە شـەڕێکی پچـڕ پچـڕ دا بـووە. بەگشـتی [بارودۆخەکـە] بـە بنبەسـتێکی سـەربازیی گەیشـتووە و ژمارەیەکـی زۆری سـوپای ڕێکخـراوی عێـراق لـە باکـووردا چەقیـان بەسـتووە. هەندێـك لـە حکومەتـەکان لەگەیشـتن بـە چارەسـەریەک نزیـک بوونەتـەوە، بـە تایبەتـی حکومەتەکـەی دکتـۆر بـەزاز لـە سـاڵی ١٩٦٦دا، بـەڵام هیـواکان بەهـۆی لـەکار لادانـی بـەزاز لەلایـەن عەبدولسـەلام عـارف لەبارچـوون؛ عـارف بـڕوای بـە گرتنەبـەری سیاسـەتێکی تونـد لـە دژی کـورد هەبـوو.

٢. ژمارەیەکـی زۆری کـورد لـە وڵاتـە دراوسـێکانی عێـراق، واتـە لـە سـووریا، تورکیـا و ئێـران و هەروهـا لـە یەکێتـی سۆڤیەتیشـدا هـەن، بـەڵام ئـەم کوردانـە پەیوەندییەکـی ناچالاکیـان لەگـەڵ حکومەتەکانیانـدا هەیـە .

بەشی ڕۆژهەڵاتی نزیک

دووشەممە ٢ی ئاداری ١٩٧٠ (ل١٣٤-١٣٩)

کۆماری عەرەب و کورد

ڤ. کودریاڤتسێڤ (V. Kudryavtsev)

١١ی ئاداری ١٩٧٠ لە مێژووی نوێی عێراقدا وەک ڕۆژێکی لەبیرنەکراو دەنووسرێت. ئەم ڕۆژە شایەتی واژووکردنی ڕێککەوتنێک بوو لەبارەی چارەسەری ئاشتییانەی کێشەی کورد کە بە درێژایی نۆ ساڵ بووە هۆی شەڕی براکوژی لە نێوان کورد و عەرەب. جێگەی خۆشحاڵییە لە شار و گوندەکانی عێراق بیت و دڵخۆشی خەڵک لەبارەی ئەم ڕووداوە گرنگە ببینیت. لە هەموو شوێنێک خۆپێشاندان و کۆبوونەوەی چەندین هەزار کەسی دەبینی. سەرکردەکانی کۆمار و نوێنەرانی کورد لێداوانیان دەدا، لە نێوانیشیاندا هەردوو کوڕەکەی سەرۆکی پارتی دیموکراتی کوردستان. ئەگەر کەسێک دابونەریتی ڕۆژهەڵات بخاتە بەرچاو، متمانەیەکی قوڵ لە ڕێککەوتنەکەدا بەدی دەکات. ئەمەش سیمبولێکە لە دەستپێکردنی کەمکردنەوەی دوژمنایەتی کە بۆ ماوەی چەندین ساڵ کەڵەکە بووە.

بۆ ماوەی سێ ڕۆژ عێراق جەژنی دامەزراندنی ئاشتییەکی ناوخۆیی گێڕا کە ماوەیەکی دوور و درێژە چاوەڕوانی بوو. لە گشت شارەکانی ناوەڕاست و باشووری عێراقدا، مرۆڤ دەتوانێ کورد لەو جلوبەرگە سەربازییدا «پێشمەرگە» ببینێت کە جاران بە مانای جیابوونەوە لە نیشتیمان دەهات و هەنوکە خۆیان بە هاوواڵاتی خاوەن مافی تەواو لە کۆمارێکی دوو نەتەوەیدا دەبینن. خەڵک لەو بڕوایە دابوو واژوو کردنی ڕێککەوتنەکە ڕووداوێکی زۆر گرنگە.

بە وەبیر هێنانەوەی مێژووی عێراق و هەموو ئەو شتانەی وڵات لە ماوەی چەند دەیەی ڕابردوو، تێیدا دەرباز بووە، مرۆڤ دەتوانێت لەوە تێبگات لە ڕوانگەی عێراقیەک ئەم ڕێککەوتنە چەند گرنگە. ئەم هەڵسەنگاندنە کەم نییە، چونکە هەروەک عێراقییەکان بە ئێمەیان ڕاگەیاند، کارێکی زۆر پێویستە ئەنجام بدرێت تا بەندەکانی ڕێککەوتنەکە جێبەجێ بکرێن، چونکە ئیمپریالیزم و هێزە کۆنەپارێزە

(رەجعیە) ناوخۆییەکان بەردەوامی بە ململانێی خۆیان دەدەن تا ئەو کارتانە بە دەست بهێننەوە کە بەهۆی شۆڕشی عێراقەوە لە دەستیانداوە.

زۆر ئاسانە لە خۆشی خەڵکی عێراق تێبگەین، چونکە مێژووی گەشەسەندنی وڵات، مێژوویەکی زۆر دژوار بووە. خاکێکی بەپیت لە نێوان دوو ڕووباری دیجلە و فوڕات هەیە کە زۆر کەس هەوڵی دەست بەسەردا گرتنی داوە. زۆر کەسیش لەپێناو بەدەستهێنانی میزۆپۆتامیا شەڕیان کردووە. پێویست ناکات بە مێژووی ئاشوورییەکان و بابلییەکان دا شۆڕ ببینەوە. هەر لە فاتحی بەهێز، سیروس پاشای فارس، تا دەگاتە خەلیفەی عەرەبەکان، مێزۆپۆتامیا دەست بە دەست کرا. دواتر مەغۆلەکان ئەم وڵاتەیان گرت. تەیموری بەهێز لەگەڵ لەشکرەکەی لەم وڵاتەدا دەرباز بوو. لە سەدەی هەڤدەیەم عێراق بووە وڵاتێکی داخراو و دواکەوتووی سەر بە ئیمپراتۆریی عوسمانی. دواتر ئەم وڵاتە بوو بە نێچیری کۆمپانیا بازرگانییەکانی ئینگلیزی و بە هیندەوە گرێدرا.

دواتر لەسەردەمی ئیمپریالیزمدا مێزۆپۆتامیا بوو بە ئامانجی ململانێی نێوان بەریتانیا و ئەڵمانیا. بەرەو ڕۆژهەڵات، ئیمپراتۆر قەیسەر، هێڵی ئاسنینی ڕاکێشا ئەوکات بە پڕۆژەی سەرسوڕهێنەری سێ «ب» ناو دەبردرا-بێرلین-بوتسوانا-بەغدا. جەنگی یەکەمی جیهانی ئەم خەونەی قەیسەری ئەڵمانیای لەبەین برد. هەروەها بەریتانیا چوارسەد هەزار سەربازی بۆ دەستگرتن بەسەر مێزوپۆتامیادا ڕەوانە کرد و ژیانی زۆر کەسی لەم میانەدا لەناو برد و نزیکەی ١٥٠ ملیۆن پاوەندی خەرج کرد کە لەو کاتەدا پارەیەکی لە ڕادەبەدەر زۆر بوو.

لە ساڵی ١٩٢٠، ١٣٠ هەزار کورد و عەرەب لە دژی ئیمپریالیزمی بەریتانیا ڕاپەڕین. ئەوان پێکەوە خوێنیان لەپێناو ئازادی و سەربەخۆییدا ڕشت. ڕاپەڕینەکە نە تەنیا لەلایەن ١٢٠ هەزار کەس لە سوپای داگیرکەری بەریتانیا دامرکایەوە، بەڵکو سیاسەتی فێڵبازانەی کۆلۆنیالیستەکان کە فویان لە ناکۆکی نەتەوەیی (لە ڕێگەی وروژاندنی عەرەب لە دژی کورد) و ئایینی (زۆربەی عەرەبەکان شیعەن و کورد سونەن) دەکرد. پێویست بە ئاماژە پێدان ناکات ئیمپریالیستەکان لە هەموو ڕێگەیەکەوە جیاوازی خێڵەکیان بەرجەستە دەکرد، تا هەم عەرەب و هەمیش کورد لاواز بکەن.

بەم جۆرەش لە ژێر کاریگەریی شکستی نازییەکان و بەهۆی بوژانەوەی توندی بزاڤە ڕزگاریخواز-نەتەوەییەکان لە نێوان خەڵکی ئاسیا و ئەفریقیا، ئەو شتەی بە ئینتدابی پاشایەتی هاشمی ناوەبردرا لە عێراق بە کۆتاهات، بەڵام تۆوی ژەهراوی ناکۆکی نەتەوەیی و ئایینی تا هەنوکەش هەستی پێدەکرێت. هەروەها لە دوای ١٩٦١ەوە، ئیمپریالیستەکان لە خستنە ژێر چاودێری عێراق و نەوتەکەی و پێگە ستراتیژیەکەی بەردەوامن، بۆئەوەی جەنگێکی برا کوژانە لە نێوان کورد و عەرەب بەرپا بکەن، جەنگەکە لە ئاداری ١٩٧٠دا بە کۆتاهات. لە ساڵی ١٩٦١ بۆ سەرەوە گشت هێزە کۆنەپارێزەکان و ڕژێمە ئیمپریالیستیەکان، کوردیان بۆ بەرژەوەندییە بەرتەسکەکانی خۆیان بەکارهێناوە. ئەویش بە بەرزکردنەوەی ئاستی ئۆپەراسیۆنی سەربازی لە باکوور یان بە کەمکردنەوەی ئەم ئۆپەراسیۆنانە بۆئەوەی پارێزگاری لە مانەوەی دەسەڵاتی خۆیان بکەن. ئەمەش لە کاتێکدا بوو کە بناغەیەکی بەهێزی کۆمەڵایەتی لە کۆمەڵگادا بونیات نەنرابوو. لە ئاداری ١٩٦٢، «فەرمانی لێبوردن بۆ ئەو کەسانە دەرچوو کە لە سەرهەڵدانی کورددا بەشدار ببوون››. لە دوای ئەمەش بەیاننامەی حکومەت لەبارەی مەیلی حکومەتی بەرقەرار بۆ چارەسەری ئاشتیانەی کێشەی کورد دەرچوو. گشت ئەمانە فریودانێک بوو تا سەرکردەکانی بزاڤی ڕزگاریخواز و نەتەوەیی کورد بخەنە تەڵەوە. ئەنجامەکان بە دڵی گشت ئەو دەروون پیسانە بوو کە خوازیاری سەربەخۆیی عێراق بوون: بێ متمانەیی دوو لایەنە و لایەنگری بۆ لایەنێک زۆرتر لێهات و بە درێژایی چەندین دەیە کەڵەکە بوو.

لایەنی سێیەمش هەبوو کە خۆشحاڵ بوون، واتە ئیمپریالیزم، هەمیشە چاوی بڕیوەتە نەوتی عێراق و سووده ستراتیژییەکانی. بەیاننامەیەکی دیکەیش لە ساڵی ١٩٦٦ دەرکرا کە خوازیاری چارەسەری ئاشتیانەی کێشەی کورد بوو، بەڵام هیچ شتێک لەم بەیاننامەیە بەدینەهات، ئەویش بەهۆی دژایەتیکردنی ئەکتەرە کۆنەپارێزە ناوخۆییەکان, بەمجۆرەش جەنگی براکوژی بەردەوام بوو و بێ متمانەیی دوو لایەنە بەرەوی سەند. دواجار شۆڕشی ١٧ی تەموزی ١٩٦٨ کە حیزبی بەعسی هێنایە سەر دەسەڵات، چارەسەریەک دارێژرا تا کۆتایی بە

ئۆپەراسیۆنی سەربازیی بهێنێت. گفتوگۆکان کە سێ مانگ لەمەوبەر دەست پێکران، بووە هۆی هێنانەدی ڕێککەوتنی ١١ی ئادار. ئەمەش لە ئەنجامی هەوڵی بێوچانی گشت هێزە پێشکەوتنخوازەکانی عێراق بوو. بەتایبەتی حیزبی کۆمۆنیست، ئەمەش سەرەڕای بارودۆخی دژواری ئەنجامدانی چالاکییە نهێنیەکانی و کوشتنی باشترین ئەندامەکانی ئەم حیزبە لە زیندانەکان و لە سێدارەدانیان؛ بەڵام بەردەوام بوون لە دۆزینەوەی چارەسەرێکی ئاشتیانە بۆ کێشەی کورد کە لەمپەری لەبەردەم هەڵی گەشەسەندنی وڵاتy دروست دەکرد، دۆخێک کە لە خزمەتی بەرژەوەندی ئیمپریالیستەکان و داردەستەکەیان لە وڵاتدا بوو.

پارتی دیموکراتی کوردستان (پ.د.ک) لە ساڵی ١٩٤٦ لەسەر بناغەی تێکەڵ بوونی چەندین ڕێکخراوی نەتەوەیی و دیموکراتی دامەزراوە. هەر لە سەرەتای تێکۆشانیەوە لە چوارچێوەی دەوڵەتی عێراقی یەکگرتوودا هەوڵی بۆ دەستبەرکردنی ئۆتۆنۆمی بۆ کورد داوە. جیابوونەوە کە دەبێتە هۆی لاوازکردنی هێزە دژە ئیمپریالیستەکانی گەلی عێراق، نامۆیە بەم حیزبە.

شایەنی وەبیر هێنانەوەیە کۆنگرەی چوارەمی پ.د.ک لە تشرینی یەکەمی ١٩٥٩، لە پەیڕەو و پرۆگرامیدا بانگەشەی بۆ وەگەڕخستنی تێکۆشان کرد بۆ زامنکردن و قایمکردنی دەوڵەتی عێراق وەک دەوڵەتێکی دوو نەتەوە کە لە کورد و عەرەب پێکدێت. هەروەها بانگەشەی دابینکردنی ئۆتۆنۆمی بۆ کورد لە چوارچێوەی دەوڵەتی عێراقدا کرد. هەروەها لە هەڵوێستە نموونەییەکانی ئەم حیزبە لە کۆنگرەی شەش لە ١٩٦٤دا، دەرکردنی سکرتێری پێشوی ئەم حیزبە ئیبراهیم ئەحمەد و لایەنگرەکانی بوو، ئەویش بەهۆی دژایەتیکردنیان لە چارەسەری ئاشتیانەی کێشەی کورد.

ڕێککەوتنەکەی ١١ی ئاداری ئەم ساڵە, نە تەنیا کۆتایی بە شەڕی براکوژی هێنا، بەڵکو بووە هۆی هەنگاونانی کردەیی لە مەیدانی مافە سیاسی، ئابووری و کولتوورییەکانی گەل. هەروەک نیکۆلای پودگۆرنی (Nikolai Podgorny) و ئەلێکسی کۆسیگن (Alexei Kosygin) لە تەلەگرامی پیرۆزبایی خۆیان بۆ سەرۆک و سەرۆک وەزیرانی عێراق، ئەحمەد حەسەن بەکر، ڕایانگەیاندووە،

وەرگێڕانی ئەم هەنگاوانە بۆ سەر ژیانی واقیعی «دەبێتە هۆی بەهێزکردنی یەکێتی نەتەوەیی و برایەتی لە نێوان دوو گەلی برا - کورد و عەرەب- لە کۆماری عێراقدا. جێبەجێکردنی سەرکەوتووانەی وەرچەرخانی کۆمەڵایەتی و ئابووری لە وڵاتدا لە بەرژەوەندی گشت گەلی عێراقدایە و دەبێتە هۆی بەرزکردنەوەی ستانداردەکانی ژیان و خۆشگوزەرانیان.

ڕێککەوتنەکە لە پێشەکیدا ئاماژە بەوە دەکات کە دەستوری کاتی عێراق ئاماژە بەوە دەدات گەلی عێراق لە دوو نەتەوەی سەرەکی پێک دێت-کورد و عەرەب.

دەستور دانی بە مافە نەتەوەییەکانی کورد و کەمینەکانی دیکە لە چوارچێوەی یەکێتی خاکی عێراق داناوە (کورد ١٩٪ی دانیشتوانی عێراق پێکدێنن). هەروەها زمانی کوردی لە پاڵ زمانی عەرەبی، بە زمانی فەرمی ناسێنراوە. یەکێک لە جێگرەکانی سەرۆکی وڵات کورد دەبێت. کورد ڕاستەوخۆ لە دەسەڵاتی یاسادانان و جێبەجێکردن و دەسەڵاتە خۆجێییەکاندا بەشدار دەبێت.

لە ڕێککەوتنەکەدا، بە گشتی گرنگییەکی زۆر بە پرسەکانی کلتور دراوە. بۆ نموونە، لە سلێمانی زانکۆیەکی کوردی دەکرێتەوە. هەروەها بەشی کوردی لە پەیمانگەی فەلسەفە کراوەتەوە. خوێندن لە ناوچە کوردییەکان بە زمانی دایک دەبێت.

کۆمەڵێک پێشنیاز لە ڕێککەوتنەکەدا بەو ئامانجە داڕێژراون کە ژیانی خەڵک خۆشتر بکەن. ئەم پێشنیازانە ڕێگە بەو خێزانە کوردانە دەدات کە لە ناوچە جەنگیەکاندا ژیاون و خێزانە عەرەبەکان بۆ زێدی خۆیان بگەڕێنەوە. هەوڵی نەهێشتنی بێکاری و چەندین بابەتیتر دەدرێت. دوای ئەنجامدانی سەرژمێری بڕیار وایە گۆڕینی ئیداری لە باکووری عێراق لەو ناوچانە ئەنجام بدرێت کە کورد زۆرینەن. ڕێککەوتن کراوە لەسەر دامەزراندنی پارێزگایەکی [یەکەیەکی ئیداری] تایبەت بە کورد. لەبارەی چارەسەری پرسێکی ئاڵۆزی وەک پێگەی ئایندەی هێزە چەکدارەکانی کورد زیان لە کەرامەتی نەتەوەیی کورد نادرێت. بۆ نموونە، هێزی ناڕێکخراوەی کوردە وڵات پارێزەکان (پێشمەرگە) لە چوارچێوەی هێزی نیشتیمانیدا دەمێنێتەوە.

هەروەک لە سەرەتای ئەم گوتارەدا ئاماژەی پێدرا مامەڵەی ڕەقی مێژوو لەگەڵ عێراق بە ڕێککەوت نەبووە. ئاسان نییە کاریگەرییە نەرێنییە کەڵەکە بووەکان بە درێژایی مێژوو لەم وڵاتە خێر لە خۆ نەدیوە وەلابنرێن، بەڵام هەلومەرجێکی پێویست بۆ ئەم وەلانانە بونیاتنراوە و هەنوکەش بۆ سەقامگیرکردنی وڵاتێکی دوو-نەتەوە، زۆر زەرووڕە ئەم ڕێککەوتنە وەگەڕ بخرێت.

لە چاوپێکەوتنێکدا لەگەڵ پەیامنێرێکی سۆڤیەتی، محەمەد موجب، سەرکردەیەکی حیزبی بەعس و پارێزگاری بەسرا، کە هەڵسەنگاندنی بو شۆڕشی ١٧ی تەمووزی ١٩٦٨ دەکرد، لەو بڕوایەدا بوو ئەم شۆڕشە، بۆنموونە، جوتیارەکانی عێراق کە گەورەترین توێژی دانیشتوان پێکدێنن لە ژێر دەستی دەرەبەگەکان ڕزگار کرد و لەمانەش گرنگتر کەرامەتی مرۆڤایەتی ئەوانی بۆ گەڕاندەوە.

ڕێککەوتنی ١١ ئادار گرنگییەکی تایبەتی هەیە. ئەم ڕێککەوتنە لە چوارچێوەی کۆماری عێراق، شکۆی نەتەوەیی بۆ کورد گەڕاندەوە کە بەهۆی باڵادەستی ئیمپریالیستەکان و هێزە کۆنەپارێزە خۆجێییەکان بە درێژایی چەندین ساڵ لە ناوبرا بوو.

لە میانەی گفتوگۆمان لەگەڵ سەدام حسێن تکریتیدا، کە جێگری سەرۆکی ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕشە، بۆمان ئاشکرا بوو هەوڵەکان دەستی پێکردووە بۆ دۆزینەوەی ئەو پێودانگانەی کە باشترین پێوەرن بۆ نەهێشتنی بێ متمانەیی دوولایەنە کە بە درێژایی چەندین ساڵ لە نێوان کورد و عەرەب دروست بووە. ئێمە هاوڕا بووین کە ئەمە لە میانەی وەرچەرخانی کۆمەڵایەتی-ئابووریدا بەدیدێت کە دەبێتە هۆی بەرزکردنەوەی ئاستی ستانداردی مادی و کلتوری خەڵک و لە هەمان کاتدا ڕیشەی دەرەبەگایەتی ناوخۆ و گشت هێزە کۆنەپارێزەکانی لایەنگری ئیمپریالیزم هەڵدەتەکێنێت. هێزە ئیمپریالیستەکان ئەو هێزانەن کە ناکۆکی نەتەوەیی و ئایینیان هەڵگیرساند تا یەکێتی خەڵکی عێراق لە ناوبەرن و بەرخودانی وڵات لە دژی دوژمنەکان و دەرون پیسەکان، لاواز بکەن.

سەرکردەکانی کورد و عەرەب زۆر بە باشی ئاگاداری ئەمەن. دوای واژووکردنی ڕێککەوتننامەکە، مستەفا بارزانی ڕایگەیاند، پارتی دیموکراتی کوردستان بە تەواوی پشتگیریی یاسای چاکسازیی زەوی و دابەشکردنی زەوی لە نێوان جوتیاران لە باکووری عێراقدا دەکات؛ هەروەک چۆن ئەمە لە ناوچەکانی دیکەی وڵات ڕووەدات تا جوتیاران لە چەوسانەوەی دەرەبەگەکان ڕزگار بکەن. هەروەها دانوستانێکی گەرم لە عێراق لەبارەی بابەتی زیندەگی دامەزراندنی بەرەیەکی نیشتیمانی لە ئارادایە کە پارتی دیموکراتی کوردستان یەکێک لە پێکهێنەرانی دەبێت.

بێ زیادەبێژی دەتوانین بڵێین جێبەجێکردنی ڕێککەوتننامەی ١١ی ئادار فووتێکردنێکی بەهێزە لە ئیمپریالیزم و بریکارەکانی لە ناوخۆی عێراق و وڵاتانی دیکەی عەرەبی. گەلی عێراق دەتوانن وزەی خۆیان کۆبکەنەوە بۆ بەجێگەیاندنی ئەرکی سەرەکیان لەم قۆناغەدا، کە بریتییە لە خەباتی وڵاتانی عەرەبی لە دژی ئیمپریالیزم و نەهێشتنی دەرهاوێشتەکانی دوژمنکاری ئیسرائیل کە بێگومان دەبێتە هۆی قایمترکردنی یەکێتی وڵاتانی عەرەبی لەم خەباتەدا.

چارەسەری ئاشتیانەی کێشەی کورد لە عێراقدا دەبێتە هۆی بەرزکردنەوەی پێگەی کۆماری عێراق لە ئاستی نێودەوڵەتیدا و دەبێتە هۆی بەهێزکردنی بزووتنەوەی ئازادیخوازی-نەتەوەیی گەلی ئاسیا-ئەفریقیا. تەئکیدی ئەمەش ئەو دڵنیاییەیە کە لەلایەن سەرۆکی پ.د.ک، مستەفا بارزانی، دراوە لەبارەی ئەوەی کورد پاڵپشتی برا عەرەبەکانیان دەکەن. واتە لەلایەن ئەو کەسانەی لە پێناوی زێدی خۆیان و گەڕانەوەی مافە زەوتکراوەکانیان دەجەنگن.

داهاتوو لە بەردەم ئەم چارەسەریە ئاشتیخوازانەدا کراوەیە، کە بریتییە لە گەشە و بوژانەوەی ناوخۆ و تێکۆشانێکی سەرکەووتوانە لە دژی ئیمپریالیستەکان و بەکرێگیراوە ئیسرائیلیەکانیان کە گورزیان لە دڵی عێراقیەکان وەشاندو و بووە هۆی ئەوەی عێراقییەکان بە ژمارەیەکی بەرچاو بێنە سەر شەقامی شارەکان و لە ئەنجوومەنی گوندەکاندا کۆببنەوە و بۆ یەکەمجار لە دوای چەندین ساڵ هەست بە بەهێزی بکەن. بۆیە یەکێتی گشت خەڵکی کۆماری عێراق شتێکی مەحاڵ

نییــە. ئــەوان هاوڕێکانیــان لــە بیــر ناکــەن و عێــراق بــە پاڵپشــتی ئــەم هاوڕێیانــە کۆتایــی بــە جەنگــی براکــوژی دێنێــت کــە پیــلانی هێــزە کۆنەپارێــزە ئیمپریالیســتەکان بوونــە. لــەم ڕۆژە گرنگانــەی ئــادارادا لــە هــەر شــوێنێک ئێمــە لەگــەڵ عێراقییەکانــدا بیــن، ئێمــە هەســت بــەم ڕۆژە گرنگانــە دەکەیــن.

(Izvestia، March 20، In full)

سنووردار (ل١٤٠)

باڵیۆزی بەریتانیا

ئەنقەرە

(٦/١٨)

٢٥ی ئاداری ١٩٧٠

ڕێککەوتن لە نێوان کورد و حکومەتی عێراق

١. تکایە دەتوانن ئاماژە بە تەلەگرامی بەغدا لەسەر ئەم بابەتە بدەن، دواییـن تەلەگرام کە بەدەستمان گەیشتووە، ژمارە ٢٠٧ لە ١٣ی ئاداره. پاش نامەکەی جۆن دودس (John Dodds) بۆ مایک ئۆبرێن (Mick O'Brien) لە ١٤ی تشرینی یەکەمی ١٩٦٨ەوە، هیچ شتێکی تایبەتمان لەسەر کوردی تورکیا نەکردووە بە ڕاپۆرت. لەو کاتەوە تا ئێستا سیاسەتی حکومەتی تورکیا لە کەمتر باسکردن لە کورد، بە گشتی سەرکەتوو بووە، بەڵام ڕێککەوتنەکەی نێوان بارزانی و حکومەتی عێراق بووەتە هۆی دروست بوونی هەندێك ڕەخنە لەسەر ئاستی لۆکالی. جێی سەرنجە زۆربەی ئەم تێبینیانە تا دوای یەک حەوتە هەواڵەکان لەبارەی ڕێککەوتنەکە بڵاوبوونەوە، بڵاو نەکرانەوە. خودی ڕێککەوتنەکە زۆر بە کەمی لە ڕۆژنامە تورکیەکاندا ئاماژەی پێکراوە.

٢. تێبینیەکان زۆر خۆپارێزی تێدایە. ئاماژە بەوە دراوە تورکیا بە لانیکەمەوە لە ڕوویەکەوە لە ڕێککەوتنەکە سوودمەند دەبێت ئەویش ئەوەیە: بەهەرحاڵ بۆ کاتی ئێستا، ئاشتی و ئارامی لە سنووری باشووری ڕۆژهەڵاتی تورکیا دێتەدی کە عێراق بە درێژایی چەندین ساڵ بە هەڕەمەکی ئەم ناوچانەی لە دژی کورده سەرهەڵداوەکانی خۆی بۆمباران دەکرد، بەڵام شرۆڤەکارانیتر ئاماژە بە مەترسی شاراوەی ئەم ڕێککەوتنە بۆ سەر سەقامگیریی تورکیا دەدەن. ئاماژە بە قسەی بارزانی دراوە کە چاوەڕوانی ئەو ڕۆژە دەکات تێیدا ئازادی و یەکێتی بۆ گشت کورد دەستەبەر دەکرێت. هەروەها گومانی ئەوە دەکرێت، هەنوکە حکومەتی عێراق

دەتوانێت بارزانی لە دژی ئێران بەکار بهێنێت (بە هەمان شێوە ئێران بارزانی لە دژی عێراق بەکار دەهێنا)، تورکیا لەبەردەم هەمان مەترسیدایە. هەروەها ئاماژە بە تەنگژەی نێوان ئەتاتورک و کورد دراوە، کاتێک «هێزە دەرەکییەکان›› ئامادە بوون دەست لە کاروباری تورکیادا وەر بدەن و زەنگی ئاگادار کردنەوە لێدەن کە تورکیا پێویستە ئاگاداری ئەم مەترسییانە بێت. تێبینییەکان لەگەڵ ڕەشبینییەک تێکەڵ بوونە کە ئەم ڕێککەوتنە لەگەڵ کورد ئەو شانسەی هەیە وەک دوا [قۆناغی] ڕێککەوتن هەژمار بکرێت.

٣. سروشتییە هیچ بەرپەرچدانەوەیەکی فەرمی بۆ ڕێککەوتنەکە نەبێت، بەڵام هەستێک هەیە گوایە زۆربەی کوردی تورکیا چیتر خراپکار نین و جێگەی سەرسوڕمان نییە ئەگەر حکومەتی تورکیا لە بارودۆخی ئێستادا هەڵوێستیکی هێمن بگرێتەبەر. بێجگە لەمەش ئەگەر حکومەتی عێراق خۆشحاڵ بێت بۆ گرتنەبەری سیاسەتێکی هەستیار لە دژی ئێرانییەکان، بەڵام چالاکی خراپکارانە لە دژی تورکیا بابەتێکیترە. وڵاتە میلیتارییە عەرەبیەکان دەیانەوێت هەڵوێستی تورکیا لەبارەی پرسی عەرەب/ئیسرائیل توند بکەن. لەم بەستێنەدا لێدوانی سەرۆکی عێراق، لە ڕۆژنامە تورکیەکاندا کە لە ٢٣ی ئادار بڵاو کراوەتەوە، سەرنج ڕاکێشە، کە عێراق بە تەواوی پشتگیریی تورکیا دەکات لەبارەی کێشەی قوبرس، هەروەها خۆشحاڵە لەبارەی سیاسەتی تورکیا لەبارەی فەڵەستین.

(R. G. Short)

P. R. Fearn، Esq

بەشی باشووری ئەورووپا

نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس

هاوپێچ بۆ نووسینگەکانی پاراستنی زانیارییەکان لە: بەغدا، تاران، ڕاوێژکاری گشتی لە ئیستانبول.

نهێنی (١٤١)

نووسینگەی کاروبار دەرەوە و کۆمۆنوێلس

(NEQ 1/2)

ڕاپۆرتی دیپلۆماسی ژمارە ٢٣٤/٧٠

دابەشکاری گشتی

عێراق

٢ی نیسانی ١٩٧٠

چارەسەری حکومەتی بەعس لەگەڵ کورد

لەلایەن باڵیۆزی بەریتانیا لە عێراق بۆ سکرتێری دەوڵەت بۆ کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس (٢ی ئاداریبە دەست گەیشتووە)

١. هەردوولایەن ڕایانگەیاند چارەسەری ڕاگەیێنراو لە ١١ ی ئادار کۆتا دەقە (to be final) (پەرەگرافی ١).

٢. بەراورد لەگەڵ ڕژێمە جۆراوجۆرەکانی پێشتر کە ١٠ ساڵ جەنگی ناوخۆیان ئەنجامدا، ڕژێمی بەعس، بۆ گرتنەبەری ڕێکاری ئەرێنێ لەبارەی پرسی کورد، ماوەیەکی زەمەنی تەرخان کردووە (پەرەگرافی ٢).

٣. دانوستانەکان لە کۆتایی ساڵی ١٩٦٩ دەستی پێکرد و ڕووبەڕووی گرفتی چاوەڕوانکراو هاتووە، بەڵام لە ڕێگەی هەردووسەرکردە سەرەکییەکەوە کە سازشێکی نەتەوەییان پەسەند کرد، ڕێ لە شکستهێنانی دانوستانەکان گیرا (پەرەگرافی ٣-٤).

٤. ئەنجامەکان کە بە شێوەیەکی فەرمی بە ڕێککەوتن ناو نابردرێت، بەڵکو بەیاننامەیەکە لەلایەن ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕشەوە ڕاگەیێندراوە، بە وردییەوە لەگەڵ کێشە ئاسانەکان مامەڵە دەکات، بەڵام لەبارەی کێشە سەرەکییەکان ناڕوونە. بۆ نموونە، کێشەی هاوبەشی لە دەسەڵاتی ناوەندیدا، ئاینەدەی ٢٠

هـەزار هێـزە ناڕێکخراوەکـەی بارزانـی، نەهێشـتنی لایەنگرانـی تاڵەبانـی کـە ڕکابـەری بارزانییـە، واتـای «ئۆتۆنۆمـی›› و پێگـەی داهاتـووی پارتـی دیموکراتـی کوردسـتان و خـودی بارزانـی وەک سـەرۆکێک. ئەگـەری زۆرە پرۆتۆکۆلێکـی بڵاونەکـراوە لـە ئـارادا بێـت (پەرەگرافـی ٥-٧).

٥. بـە شـێوەیەکی فەرمـی جێبەجێکردنـی [ڕێککەوتنەکـە] لـە ڕێگـەی پێکهێنانـی کۆمیتەیەکـی هاوبـەش دەبێـت، بـەڵام نەهێشـتنی لەسـەرخۆی نامتمانەیـی گەورەتریـن کێشـــەیە (پەرەگرافـی ٨).

٦. بـە دڵنیاییـەوە حکومەتـی سـۆفیەت لـە چارەسـەری کێشـەکەدا ڕۆڵـی هەبـووە، بـەڵام هێشـتاش ڕێککەوتنەکـە بـڕاوە نییـە (uncertain) (پەرەگرافـی ٩).

٧. ئەگـەر ئارامـی پرسـی کـورد کاریگەریـی خـۆی بنوێنێـت، بەعسـییەکان هێـزی تـوڕەی خۆیـان بـەرەو کـوێ ئاڕاسـتەدەکەن و دەیڕێـژن؟ دووبـارە بەهێزکردنـەوەی «فەرماندەیـی ڕۆژهـەڵات›› ؟ دروسـتکردنی کێشـە لـە کوردسـتانی ئێـران؟ کوێـت؟ یـان خـۆ ئامادەکـردن بـۆ ڕووبـەڕوو بوونـەوەی ئێـران لـە کەنـداو لـە داهاتـوودا؟ (پەرەگرافـی١٠-١٢)؟

٨. بـە دڵنیاییـەوە ئـەوان ئـەم هەلـە دەقۆزنـەوە بۆئـەوەی خۆیـان ڕێـک بخەنـەوە و چـاو بـە کاروبـاری خۆیـان بخشـێننەوە، بەتایبەتـی لەبـارەی پرسـی کـورد، بـەڵام ئایـا دەتوانـن؟ بـەرز بوونـەوەی ئاسـتی متمانـە بەخۆبـوون، بەڵانیکەمـەوە دەتوانێـت هەندێـك ئەنجامـی بەسـوودی هەبێـت. (پەرەگرافـی ١٣-١٤).

٩. لەوانەیـە چارەسـەری [کێشـەی کـورد] شـتێکی بـاش بێـت بـۆ ئێمـە هەموومـان-ئەگـەر پێـی پابەنـد بـن. (پەرەگرافـی ١٥).

نهێنی (١٤٢-١٤٨)

بەغدا

٢٧ی ئاداری ١٩٧٠

بەڕێز،

١. هەروەک لە تەلەگرامەکەدا ئاماژەی پێدراوە، ئێستا حکومەتی عێراق و کوردی عێراق کە لەلایەن مەلامستەفا بارزانییەوە سەرکردایەتی دەکرێن ڕایانگەیاند بەیاننامەی ١١ی ئاداری ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕش، بۆ چارەسەری کێشەی کورد دەستکەوتێکی ئاشتیخوازانە و دیموکراتیانە دەخاتەڕوو و بووە هۆی کۆتاییهێنان بە شەڕی کورد لە دژی حکومەتی ناوەندی کە بە پچڕپچڕی هەر لە ساڵی ١٩٦١ تا هەنوکە بەردەوامە. لەم نامەیەدا شەڕەفی ئەوەم هەیە لەبارەی کاریگەریی ئەگەری جێبەجێکردنی ڕێککەوتنەکە و دەرهاوێشتەکانی لەسەر سیاسەتی عێراق لە شوێنەکانی دیکە، هەندێک تێبینی لەبارەی سروشتی چارەسەریەکە بخەمەڕوو.

٢. حکومەتی بەعس کە لە ساڵی ١٩٦٨ دەسەڵاتی گرتە دەست، بەراورد لەگەڵ ئەوانی دیکە لە ساڵی ١٩٦٣ەوە لە سەر دەسەڵات بوون یان بەراورد لەگەڵ حکومەتەکانی دیکەی عێراق کە بە شێوەیەکی کاتی چارەسەری کێشەکەیان کردووە، بەعس بۆ ماوەیەک هیچ ئاماژەیەکی نیشان نەدا کە بۆ کێشەی کورد بیرۆکەیەکی باشتری هەیە. بە کورتی، ئەم ناوچانە لە ژێر دەسەڵاتی کورد بە سەرکردایەتی مەلامستەفا بارزانیدا بوون و لە دەرەوەی کۆنترۆڵی حکومەتی بەغدا بوون. بۆ لاوازکردنی بارزانی حکومەتەکانی عێراق تێکەڵێک لە گوشاری سیاسی و سەربازییان بەکارهێنا کە دواجار لەلایەن ڕکابەری بارزانی، واتە جەلال تاڵەبانیەوە پیادە کرا، واتە ئەو کەسەی حکومەت بە پارە و چەک پشتیوانی لێدەکرد. لەم نزیکانەدا، حکومەت بۆ چارەسەرکردنی کێشەکە کۆمەڵێک پێشنیازی کردووە کە لەلایەن عەبدولرەحمان ئەلبەزازەوە خرانەڕوو کاتێک لە ساڵی ١٩٦٦ سەرۆک وەزیران بوو. بەم جۆرەش زانکۆیەک لە سلێمانی کرایەوە و ئەکادیمیای

زمانی کوردی دامەزرا، کوردی لە قوتابخانەکانی ناوچە کوردییەکان بوو بە زمانی وانەگوتنەوە. هەروەها لێبوردن بۆ ئەو کەسانە دەرچوو کە بەشدار بوونە لە شەڕ و پێودانگەلێک بۆ نا-ناوەندگەرایی و دابەشکردنی دەسەڵات بەسەر پارێزگارەکاندا گیرایەبەر. سەرەڕای ئەمەش هەوڵەکانی پاراستنی ئارامی بە درێژایی ١٩٦٩ هاوکات بە پێکدادانی پچڕ پچڕ بەردەوام بوو و لە ساڵی ١٩٧٠، دەرکەوت کە دانوستانی جیدی لە نێوان بەعسییەکان و نوێنەرانی مەلامستەفا بارزانی لە ژێر ئاگر بەستێکی دیفاکتۆدا لە ئارادایە. ڕەشبینیەکی زۆر هەبوو، تەنانەت وێناکردنەکەی سەخت بوو کە هەردوولایەن بەسەر ڕق لە یەکتر بوونەوە و بێ متمانەیی بە یەکتردا زاڵ دەبن و هەوڵ دەدەن بگەنە چارەسەریەک بۆ گشت ئەو پرسە جیاوازانەی لە نێوانیاندا لە ئارادایە.

٣. زانیاری زۆر کەم لەبارەی چۆنیەتی بەڕێوەچوونی دانوستانەکان هەیە. وا دیارە دەستپێشخەرییەکە لەلایەن بەعسییەکانەوە بووە و پەیوەندییە دەستپێشخەرییەکان لە بەیروت و لە ناوچە کوردییەکان لە ساڵی ١٩٦٩دا ئەنجام دراون. واتە کاتێک شاندێک لەلایەن بەغداوە نێردرا تا لایەنگرانی بارزانی ڕازی بکەن کە حکومەت بە بڕوای تەواوەوە کار بۆ چارەسەرێکی ئاشتیانە دەکات. گفتوگۆکان لە کانوونی دووەم و شوبات ئەنجامدران: لەلایەن حکومەتەوە سەدام حسێن ئەلتکریتی، حەردان ئەلتکریتی، ساڵح مەهدی عەماش و مورتەزا ئەلحەدیسی، ئەو ناوانەن کە زۆرترین ئاماژەیان پێدراوە بەشداری گفتوگۆکان بوونە؛ مەحمود عوسمان، موحسین دزەیی، شەوکەت ئاکرەیی، ئیحسان شێرزاد و ساڵح یوسفی لەناو ئەو کەسانە بوون کە نوێنەرایەتی کوردیان دەکرد.

٤. هەروەک چاوەڕوان دەکرا، ئەو خاڵانەی ڕێککەوتن لەسەریان سەخت بووە ئەوەیە کە تا چ ڕادەیەک کورد لە دارشتنی سیاسەت و لە مومارسەکردنی دەسەڵات لە ئاستی نیشتیمانیدا بەشدار دەبن. سنووری فیزیکی (جوگرافیایی) ناوچە کوردییەکان کوێیە، بە تایبەتی ئایا ئەم ناوچەیە شاری کەرکووک و کێڵگە نەوتییەکان لە خۆ دەگرێت، ڕادەی ئەو ئۆتۆنۆمیەی بە ناوچە کوردییەکان دەبەخشرێت و پشکی

ئـەم ناوچانـە لـە داهاتەکانـی دەوڵەتـدا، ئـەو بـڕە پارەیـەی بـۆ پەرەپیدانـی ئـەم ناوچانـە تەرخـان دەکرێـت، داهاتـووی پێشـمەرگە (هێـزە چەکدارەکانـی بارزانـی) و دووبـارە جەختکردنـەوەی بارزانـی لـە جۆرێـک لـە گەرەنتـی دەرەکـی [نێودەوڵەتـی). بـۆ چەندینجـار خەریـک بـوو دانوسـتاندنەکان شکسـت بهێنـن. بـەڵام دانوسـتاندنەکان بەهـۆی پێداگـری سـەدام حسـێن لـە لایـەک و بەهـۆی تێگەیشـتنی بارزانـی لـە لایەکـی دیکـەوە بـەردەوام بـوون کـە شـت لەدەسـت دەدات (هاریـکاری دارایـی ئێـران)، بـەڵام بـە هەوڵدانـی باشـتر دەتوانێـت شـتی باشـتر بەدەسـت بهێنێـت، هەروەهـا ئـەو بـەرەو پیـری دەڕوات.

٥. ئەنجامەکانـی دانوسـتانەکان بریتیبـوون لـە بەیاننامەیـەک کـە لـە ١١ی ئـادار لەلایـەن ئەنجوومەنـی سـەرکردایەتی شـۆڕش دەرکـرا کـە چەندیـن بڕیـار لـە خـۆ دەگرێـت. لـە هەمانکاتـدا تەلەگرامێـک لـە بارزانی بۆ پشـتگیریی و پێزانینـی بەیاننامەکـە بڵاوکرایەوە. (پێویسـتە تێبینـی بکرێـت کـە چارەسـەرە بڵاوکراوەکـە شـێوازی «ڕێککەوتـن›› لـە خـۆ ناگرێـت؛ هەروەهـا زۆر سـەختە بـۆ حکومەتێکـی خـاوەن سـەروەری مامەڵـە لەگـەڵ گروپێـک لـە هاووڵاتییـە سـەرهەڵدراوەکانی بـکات- بـەڵام گومـان لـەوەدا نییـە بارزانـی واژووی لەسـەر بەڵگەنامەکـە کـردووە). ڕاگەیاندنـی بەیاننامەکـە بـووە هـۆی گرێدانـی ئاهەنگـی گـەورە لـە بەغـدا. (بـە پێچەوانـەوە لـە مووسـڵ، کـە لـە کاتـی ڕاگەیاندنـی بەیاننامەکـە لـەوێ بـووم و نوێنـەری تاڵەبانیشـی لێیـە، خۆشـحاڵییەکی وەهـا نەبـوو). سـێ ڕۆژ پشـووی گشـتی ڕاگەیێنـدراوە، سـێیەمین ڕۆژ هاوکاتـە لەگـەڵ سـەری سـاڵی نوێـی کـوردی.

٦. دەقـی بەیاننامەکـەی ئەنجوومەنـی سـەرکردایەتی شـۆڕش (وەرگێڕانـی خاڵـە جەوهەرییەکانـی هاوپێـچ کـراوە) ڕەنگـدەرەوەی دژواریـی گەیشـتن بـە ڕێککەوتـن لەسـەر بابەتـە گرنگـەکان. بەیاننامەکـە کۆمەڵێـک پرسـی تایبـەت لەخۆدەگرێـت: وەک لێبـوردن، بەکارهێنانـی زمانـی کـوردی وەک زمانـی فەرمـی و لـە قوتابخانـەکان وەک زمانـی وانەگوتنـەوە لـەو ناوچانـەی کـورد زۆرینـەن، دامەزراندنـی کـورد بـە پێـی ڕێژەکەیـان لـە باڵاتریـن پۆسـتە حکومییەکانـدا (یەکێـک لـە جێگرەکانـی سـەرۆک کوردە

و کـورد ئەندامـی لـە ئەنجوومەنـی یاسـادانادا دەبێـت) هەروەهـا دامەزراندنـی کـورد یـان ئـەو کەسـانەی بـە زمانـی کـوردی قسـە دەکـەن لـە پۆسـتەکانی ناوچـە کوردییـەکان، قەرەبووکردنـەوەی ئـەو خێزانـە کوردانـەی بەهـۆی شـەڕ [ئەندامێکیـان] گیانـی لـە دەسـتداوە، گەڕانـەوەی خێزانـە کـورد و عەرەبـەکان بـۆ گونـد و زێـدی خۆیـان و گرتنەبـەری ڕێکارەکانـی دیکـەی نیشـتەجێ کـردن. هەروەهـا ئەنجوومەنـی سـەرکردایەتی شـۆڕش پابەنـدی خـۆی نیشـانداوە بـۆ یەکخسـتنەوەی ئیـداری لـەو ناوچانـەی کـورد زۆرینـەن و لـە چ ڕێگەیـەک کـورد دەیانەوێـت مومارەسـەی مافـە نەتەوەییەکانـی خۆیـان بکـەن و سـوود لـە «ئۆتۆنۆمـی›› وەرگـرن. دیارکردنـی سـنووری ئـەم ناوچانـە «بەپێـی سـەرژمێریەک دەبێـت کـە ئەنجـام دەدرێـت››. بـۆ زاڵ بـوون بەسـەر بەربەسـتی ڕەتکردنـەوەی حکومـەت بـۆ لـە خۆگرتنـی کەرکـووک بـۆ سـەر ناوچـەی کـورد و بـۆ ڕەتکردنـەوەی کـورد لەسـەر دروسـتی ئـەو ئامـارەی حکومـەت لەبـارەی دابەشـبوونی دانیشـتوانی عێـراق خسـتوویەتیەڕوو، فۆرمۆلێـک داڕێـژراوە. (چەنـد کـورد لـە شـوێنی خۆیـان دەرکـراون پێـش ئەنجامدانـی سـەرژمێری دەگەڕێنـەوە کەرکـووک ؟) بەرپرسـیارێتی لـە دەرهێنانـی سـەرچاوە سروشـتییەکان لـە ناوچـە کوردییـەکان، بـە پلـەی یەکـەم لـە دەسـەڵاتی حکومەتـی ناوەنـدی دەمێنێتـەوە. لـە بەرامبـەردا پلانـی ئابـووری بـۆ «دڵنیـا بـوون لـە گەشـەی یەکسـانی ناوچـە جۆراوجۆرەکانـی عێـراق›› دادەڕێژرێـت.

۷. لەبـارەی کۆمەڵێـک پرسـی چارەنووسسـاز، وەک ئەوانـەی لـە پەرەگرافـی چـواردا ئاماژەیـان بـۆ کـرا، بەیاننامەکـە هەندێـك ناڕوونـە. ئـەم کەموکوڕیانـە بـووە هـۆی دەنگـۆی هەبوونـی «پرۆتۆکۆڵـی نهێنـی››، کـە بـە مـەرج مامەڵـە لەگـەڵ بابەتەکانـی دیکـە دەکات، لەوانەیـە ئـەم مەرجـە پشـت بـە پێشـڤەچوونی جێبەجێکردنـی بەیاننامە بڵاوکراوەکـە ببەسـتێت. هـەروەک چـۆن بارزانـی مەرجـی بـۆ ڕادەسـتکردنی ئامێرەکانـی وێسـتگەی پەخشـی ڕادیـۆ و چەکـی قـورس دانـاوە. ناڕوونیـە بەرچـاوەکان بریتیـن لـە:

ا ڕێکارەکانـی بەشـداریی کـورد لـە دەسـەڵاتی یاسـادانادا، کـە هەنوکـە زۆر بەتونـدی حیزبـی بەعـس قۆرغـی کـردووە. چیرۆکـی نـاڕوون لەلایـەن حکومەتـەوە لەبـارەی

چۆنیەتی دامەزراندنی ئەنجوومەنی نیشتیمانی دەگێڕدرێت و چۆن کورد و کەمایەتیەکانی دی دەتوانن نوێنەرایەتی خۆیان بکەن. بە بەردەوامی لێدوانەکانی مەحمود عوسمان گوتەبێژی بارزانی، بڵاو دەکرێتەوە کە گوایە لە میانەی دوو تا سێ مانگ لەسەر ئەم پرسە دەگەنە ڕێککەوتن. تەرخانکردنی پێنج وەزیر بۆ کورد، هەروەک پارتی دیموکراتی کوردستان بە سەرۆکایەتی بارزانی ڕایگەیاندووە بەربژێرەکان لە ماوەی نێوان یەک بۆ دوو مانگ دەستنیشان دەکرێن، کەچی هاوبەشییەک لە دەسەڵاتدا پێیان نابەخشرێت (چونکە ئەم جۆرە وەزیرانە زۆر بە کەمی وەک دەسەڵاتی جێبەجێکردنی باڵا هەژمار دەکرێن).

ب داهاتووی پێشمەرگە کە نزیکەی ٢٠ هەزار کەس دەبن، بارزانی هێندە نەزان نییە بێ هیچ گەرەنتیەکی دەرەکی، چەکیان بکات. بەیاننامەکە داوا ناکات بارزانی چەکی سوک ڕادەست بکاتەوە (تەنانەت بە مەرجیش، هەروەها چەکی قورسیش ڕادەست ناکرێت). یان هێزەکانی خۆی قەدەغە بکات. وا چاوەڕوان دەکرێت پێشمەرگە لە ناوچە کوردییەکان وەک پاسەوانی سنوور بناسرێت و بەلانیکەمەوە لە ژێر کۆنترۆڵی ڕووکەشانەی حکومەتدا بێت. لێدوانەکانی سەدام حسێن و مەحمود عوسمان لە ڕۆژنامەکاندا بڵاودەکرێتەوە کە گوایە پێشمەرگە «دەبێتە بەشێک لە سوپای عێراق»، بەڵام ئەم جۆرە لێدوانانە کەمتر تیشک دەخەنەسەر بێدەنگی چارەسەریە بڵاوکراوەکە لەسەر ئەم بابەتە.

ج نەهێشتنی هێزە ناڕێکخراوەکانی ‹فورسانی سەلاحەدین›ی سەر بە تاڵەبانی کە دژی بارزانیە. لە ڕاستیدا، بەیاننامەکە زۆر بە ڕوونی لەبارەی پرسی تاڵەبانی بێ دەنگی دەنوێنێت. ئێمە شایەتحاڵمان هەیە بەچاوی خۆی ئەو ڕاپۆرتانەی بینیوە کە لەدوای ڕاگەیاندنی بەیاننامەکە، دوژمنایەتی کۆن لەگەڵ لایەنگرانی تاڵەبانی چارەسەر کراوە. سەرەڕای ئەوەی لە ١٥ی مانگ، تەلەگرامێکی پڕ لە خۆشحاڵی لەلایەن تاڵەبانیەوە بۆ پشتگیریی لە بەیاننامەکە لە ڕۆژنامەکاندا بڵاو کرایەوە؛ بەڵام دەگوترێت ئەو بەرەو سویسرا چووە. لەوانەیە حکومەت وازی لە دۆستەکانی خۆی هێنابێت بۆئەوەی بتوانن هەر چۆنێک بێت خۆیان لەگەڵ بارودۆخی نوێدا

بگونجێنـن. تەنیـا ئاماژەیـەک کـە مـن لەسـەر فورسـانی سـەلاحەدین لـە ڕۆژنامـە لۆکالییەکانـدا بینیبێتـم و بیسـتبێتم ئەوەیـە کـە بـۆ شـەڕکردن دەنێردرێنـە ئیسرائیـل.

د. مانـای «ئۆتۆنۆمـی». ئـەم وشـەیە، یـان هاوتـا عەرەبییەکـەی «ئەلحوکـم ئەلزاتـی»، تەنیـا لـە یـەک ڕستەی بەیاننامەکـەدا هاتـووە (بەنـدی ١٤) و زۆر بـە سـەختی لەسـەر ڕادەیەکـی مامناوەنـدی لـە خۆبەڕێوەبردنـی هەرێمـی پێشـبینیکراو، پیـادە دەبێـت. ئەگەرێکـی زۆر هەیـە لـە داهاتـوودا خراپ-تێگەیشـتن لـەم بارەیـەوە هەبێـت. بـۆ بەندەکانـی دیکـە یـش ئەمـە ڕاسـتە.

هـ. داهاتـووی پارتـی دیموکراتی کوردسـتان و سـەرۆکەکەی مەلامسـتەفا بارزانـی. ئەگەرچی میدیـاکان بـاس لـە جەختکردنـەوەی لەڕادەبـەدەر لەسـەر بۆچوونـی پ.د.ک و حیزبـی بەعـس لەسـەر پرسـی فەلەسـتین و بیرۆکـەی شۆڕشـگێڕی بڵاودەکەنـەوە، بـەڵام هیـچ ئاماژەیـەک لـە خـودی بەیاننامەکـەدا لەبـارەی داهاتـووی ئـەم پارتـە و پێگـەی ئـەم پارتـە لـە جەسـتەی سیاسـەتدا بـەدی ناکرێـت. لەوانەیـە نیەتـی حکومـەت سـەرەڕای دانپێدانـان بـەم حیزبـە، بریتـی بێـت لـە سـنووردارکردنی چالاکییەکانـی ئـەم حیزبـە. یـان دەبـێ لـە ناوچـە کوردییەکانـدا ببێتـە بەشـێک لـە بەعـس. لـە کاتێکـدا پ.د.ک ڕایگەیانـدووە کـە کۆنگـرەی حیـزب لـە مانگـی ئایـار یـان حوزەیـران دەبەسـترێت.

٨. چـۆن چارەسـەریەکە جێبەجـێ دەکرێـت؟ لـە ڕووی ڕێکارەکانـەوە (ئەگەرچـی گەیشـتن بـە ڕەزامەنـدی دوو لایەنـە سـەختترین بابەتـە)، بەیاننامەکـە ئاماژەی بـە دامەزراندنـی لێژنـەی بـاڵا داوە کـە چاودێـری جێبەجێکردنـی بەیاننامەکـە دەکات. هێـز و پێکهاتـەی ئـەم لێژنەیـە لـە بەیاننامەکـەدا دیـار نەکـراوە. دامەزراندنـی «لێژنـەی ئاشـتی» کـە لـە ١٨ی ئـادار ڕاگەیێنـدرا، لەوانەیـە بـۆ لێژنـەی بـاڵا بگۆڕدرێـت. سـەرۆکی ئـەم لێژنەیـە مورتـەزا ئەلحەدیسـیە. هەروەهـا لێژنەکـە ژەنـەڕاڵ سـەعدون غەیـدان، کەسـی سـەربازیی دووەم لـە ئەنجوومەنـی سـەرکردایەتی شـۆڕش، عەزیـز شـەریف وەزیری داد کـە کۆمۆنیسـتە، پارێزگارەکانـی هەولێـر و کەرکـووک لەخـۆ دەگرێـت. چـوار ئەندامـی دی کـوردن، دوو کەسـیان ئەندامـی مەکتـەب سیاسـی پارتـی دیموکراتـی کوردسـتانن و دوو کەسـی دی ئەندامـی مەکتەبـی جێبەجێکردنـی هەمـان پارتـن. ئـەم دوو کەسـەی

دوایی لە ڕابردوودا سەردانکەرانی بلۆکی سۆڤیەت بوونە.

٩. ئەمەش سەرنجی من بۆ ئەوە ڕادەکێشێت لەوانەیە یەکێتی سۆڤیەت ڕۆڵی لە هاندان بۆ چارەسەری [کێشەی کورد] گێڕابێت. هیچ کەس گومانی لەوە نییە کە ڕووسیا لە پشتی پەردەوە ڕۆڵی چالاکی هەبووە، بەڵام ئەوان وریان کە هیچ سەرنجێکی گشتیان لەسەر نەبێت و ڕادەی بەشداربیان لەم بابەتەدا گەورەتر کرابێت. نە بەعس و نە بارزانی بە ئاشکرا جێبەجێکاری گوشاری دەرەکی نین. لە لایەکی دیکەوە، شتێک زانراوە کە بەردەوام بوونی ململانێی کورد [لەگەڵ حکومەتی عێراق] بابەتی سەرزنشتکردنی ڕووسەکان بووە لە مامەڵەکردنیان لەگەڵ بەعس. هەروەها هەندێك كورد كە سەركردایەتی دانوستانەکان [لەگەڵ بەعسیان] دەکرد زۆر دوورن لە باڵی چەپ.

١٠. گریمانەکردنی ڕێککەوتن بە چاودێری یان بێ چاودێری یەکێتی سۆڤیەت، ئەو دەرفەتە بۆ حکومەت دەڕەخسێنێت گرنگی بە شوێنی دیکە بدات، ئەم شوێنە کوێیە؟ هەروەک خودی کورد دەڵێن، حکومەت، ڕایگەیاندووە بەم چارەسەریە دەتوانێت تەرکیز و هێزە چەکدارەکانی خۆی لە بەرەی جەنگ لە دژی ئیسرائیل کۆ بکاتەوە. بێگومان شا حسێن یان هەر کەسێکیتر پێویستی بە بەهێزکردنی فەرماندەیی ڕۆژهەڵات بە پشتیوانی عێراقی هەیە، هەر کاتێک ئەگەر ئارامی لە باکووری عێراق بێتەدی، گواستنەوەی هێزە چەکدارەکانی عێراق مومکین دەبێت.

١١. ئەی چی لەبارەی بەرەکانی دیکەی عێراق؟ هەندێك دەنگۆ هەن کە بێگومان ئەم هەلە لەلایەن کوردی ئێران و تورکیا دەقۆزرێتەوە داوای ئۆتۆنۆمییەکی هاوشێوە بکەن. لە ڕاستیدا، ژەنەڕاڵ عەماش کاتێک کە لە کانوونی دووەم سەردانی تورکیای کرد، ڕایگەیاند، تورکەکانی لەم کاریگەرییە ئاگادارکردووەتەوە. لە ١٦ی ئادار، ئاژانسی هەواڵدەری عێراق لێدوانێکی دژبەیەکی بارزانی بڵاوکردەوە کە «ئەگەرچی کوردی ئێران هیچ پەیوەندییەکی ڕێکخستنیان لەگەڵ پارتی دیموکراتی عێراقدا نییە، گومانی تێیدا نییە کە گەلی کورد وەک گەلانیتر لەپێناو دەستەبەرکردنی مافە نەتەوەییەکانیان خەبات دەکەن، بۆیە پێویستە

پێداگری لەسەر ئازادی خۆیان بکەن››، بەڵام سەرەڕای ئەمە- گومانی تێیدا نییە بەعس خوازیاری ئەوەیە هەمان ڕەفتار لەگەڵ شای ئیران بکات کە ئەو لەگەڵ عێراق کردی- بارزانی هیچ ئاماژەیەکی وای نیشان نەداوە کە سەرکۆنەی زۆرتری شا بکات، چونکە بە ڕازیبوونی لەسەر بەیاننامەی چارەسەری کێشەی کورد، سەرکۆنەی شای ئێرانی کرد.

١٢. لە ١١ی ئادارەوە، هیچ بەڵگەیەکمان لەسەر جێگرکردنی زۆرتری هێزەکانی عێراق لەسەر سنووورەکانی ئێران لەبەردەست نییە. بۆچوونی من ئەوەیە عێراقییەکان هەروەک ئێرانییەکان خوازیاری ئەوە نین، لە ئایندەیەکی نزیکدا هیچ جۆرە ڕووپاگەندەی هەڵگیرسانی جەنگ بڵاوبکەنەوە و دوژمنایەتی نێوانیان قوڵتر بکەنەوە. گومان لەوەدا نییە لە درێژخایەندا، یەکێک لە پاڵنەرە سەرەکییەکانی عێراق لە چارەسەری ئاشتیانەی پرسی کورد، خۆ ڕزگارکردنی بوو تا لە داهاتوودا خۆی بۆ ڕووبەڕوو بوونەوەی ئێران لە کەنداوی فارس ئامادە بکات. ئێرانیەکانیش هەست بە زیاد بوونی هەڕەشەی عێراق دەکەن. بێگومان کوێتیش لە بەیاننامەکە خۆشحاڵ نییە. لەسەرچاوە نهێنییەکانەوە ئاماژە بەوە دراوە حکومەتی عێراق دووبارە چاوی بڕیوەتەوە کوێت. (لە کەوانەدا من ئەمەش زیاد دەکەم ئەگەری زۆرە پێکدادانی خراپکارانە لە کۆمپانیای نەوتی عێراقیدا ڕووبدات و لەوانەیە عێراق بەرەوە سەرکێشی باشوور هان بدات).

١٣. هەڵبەت لە تیۆریدا، ئەم [بەیاننامەیە] بەرەوە سەرکێشییەکی دەرەکی نوێ ئاڕاستەناکرێت، بەڵکو لەپێناو گەشەی ناوچە کوردییەکانە و حکومەت دەتوانێ بەهۆی بەیاننامەی چارەسەرییەوە وزە و سەرچاوەکانی ئەم ناوچەیە بەکار بهێنێت. ئەمەش گریمانەیەکی دادپەروەرانەیە و کورد هەوڵی بۆ دەدەن. بەهەرحاڵ، لە هەر پێنج عێراقی یەکێکیان کوردە. بۆیە قورسایی یەکێتی [خاک و نەتەوەی] عێراق لە باکووردایە، بەڵام ئەم گریمانەیە کە کورد بەڵێنی هاوبەشی دادپەروەرانەیان لە داموەزگاکانی حکومەت پێدراوە، دەتوانێت گوشاری کاریگەر بخاتە سەر عەرەبە سوننەکان کە لە ئێستا و لە ڕابردوودا

حوکمـی عێراقیـان کـردووە. هەندێـك ناوەنـد هیوایـان بـە بەشـداری کـورد لـە حکومەتـدا دەربڕیـوە کـە ئـەم بەشـداریيە ببێتـە هـۆی سـنووردارکردنی دەسـەڵاتی دڕندانـەی بەعـس و هانـی کـورد دەدرێـت وریـا بـن. مـن لـەم هیوایـە بـە گومانـم.

١٤. لەبـارەی تێبینییەکانـی دیکـە، گومـان لـەوەدا نییـە حکومـەت ئیعتیبـاری خـۆی لـە ڕێگـەی ئـەم چارەسـەرییەوە لـە بـەردەم ڕای گشـتیدا بـەرز دەکاتـەوە، بەتایبەتـی لـە ڕێگـەی پلـە بەرزەکانـی نـاو سـوپادا، نەخاسـمە ئـەو کەسـانەی جەنگیـان دووڕخسـتەوە و لـە جەنـگ بێـزارن. بێگومـان حکومـەت ئـەم چارەسـەرەی بـۆ سـەپاندنی سیاسـەتە کۆمەڵایەتیەکانـی خـۆی لـە ناوچەکانـی ژێـر دەسـەڵاتی بارزانـی کـە [ناوچـەی] سۆشیالسـیتی نیـن بـەکار دێنیـت و لـەم ڕیگەشـەوە ئـەم سیاسـەتانە لـە ناوچەکانـی دیکـە پیـادە دەکات. ئەگـەر لە میانـەی بەیاننامـەی چارەسـەرییەوە متمانـە بەخۆبوونی بەعسـییەکان دووبـارە بەهێـز بێتـەوە، مـرۆڤ دەبـێ هیـوادار بێت کـە ئەمـە تاڕادەیەک دەبێتـە هـۆکاری ئارامـی لـە ڕەفتـاری سیاسـی نالێبوردوانـەی بەعسـییەکان.

١٥. بە گشتی، سـەرەڕای ریسـکی ئاراسـتەکردنی وزەی حکومەت بۆ گۆڕەپانەکانی دی، چارەسـەری (ئەگـەر بچەسـپێت) لەوانەیە بۆ گشـتمان شـتێکی باش بێـت، بەڵام ڕێگایەکـی دوور و درێـژ لەبەردەممانـە پێش ئەوەی هیـچ کەس بڵێـت، ئایا ئەم چارەسـەرییە شانسـی بەردەوام بوونـی هەیە یان مێـژوو نیشـان دەدات کە ئەم [بەیاننامەیـە] لـە مێژووی درێـژی خەباتی کـورد لەپێنـاو شوناسـی نەتەوەییدا، وچانێکی بێ سـوودە.

١٦. کۆپیـەک لـەم هاوپێچـە بـۆ نوێنەرایەتـی خاوەنشـکۆ لـە عەمـان، بەیـروت، کوێـت، جـەدە، ترابلـۆس، ئەنقـەرە، تـاران، مۆسـکۆ، واشـنتۆن، نووسـینگەی سیاسـی [کاروبـاری دەرەوە و کۆمۆنوێلـس]، بەحرێـن، نێـردراوی شانشـینی یەکگرتـوو لـە نەتـەوە یەکگرتـووەکان، نیویـۆرک و شـاندی شانشـینی یەکگرتـوو لـە ناتـۆ و بڕۆکسـل دەنێـرم.

لەگەڵ ڕێز...

H. G. BALFOUR PAUL

زۆر نهێنی (ل١٤٩-١٥١)

بۆ نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس

تەلەگرامی ژمارە ٢٤٧

٣١ی ئاداری ١٩٧٠

تەلەگرامی ژمارە ٢٤٧، لە ٣١ی ئاداری ١٩٧٠، کە ئاڕاستەی نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس کراوە، بۆ [نووسینگەکانی] تاران، بەحرێن، بەیروت، قاهیرە، عەمان، کوێت، جەدە و واشنتۆن دووبارە داوای زانیاری دەکات.

١. سەرۆک بەکر لە ڕۆژی شەممە ٢٨ی ئادار بۆ خستنەڕووی بەرەوپێشچوونەکانی جێبەجێکردنی بەیاننامەی ١١ی ئادار بۆ چارسەری کێشەی کورد و هەروەها بە شێوەیەکی گشتی، بۆ وەڵامدانەوەی پرسیارەکانی پەیوەست بە سیاسەتی دەرەوەی عێراق کۆنفرانسێکی ڕۆژنامەوانی بێ وێنەی گرێدا. ئەندامێک لە ستافەکەی من بانگێشت کرابوو و ئامادەی کۆنفرانسەکە بوو.

٢. لە سەرەتای قسەکانی لەبارەی جێبەجێ کردنی بەیاننامەی چارەسەری کێشەی کورد، سێ خاڵی گرنگ بریتی بوون لە:

ا حکومەتی عێراق دەستی بە قەدەغەکردنی هێزە ناڕێکخراوەکان [پێشمەرگە] کردووە تا چەک و تفاقیان وەربگرێتەوە.

ب ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕش پڕۆژە یاسای ئەنجوومەنی نیشتیمانی تەواو کردووە و بەمجۆرش ئەنجوومەنی سەرکردایەتی هەندێک لە دەسەڵاتەکانی یاسادانانی بۆ ئەنجوومەنی نیشتیمانی دەگوازێتەوە و ئەم ئەنجوومەنە دەسەڵاتی یاسادانانی تایبەتی دەبێت و تەواوکەری ئەو دەسەڵاتە دەبێت کە لەلایەن ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕشەوە پیادەکراوە. ئەنجوومەنی نیشتیمانی نوێنەرەکانی هەردوو حیزب (پارتی دیموکراتی کوردستان و بەعس)، هەروەها نوێنەری دەستە و ڕێکخراوەکان، یەکێتی بازرگانی و هەندێک کەسایەتی نەتەوەیی لە خۆ دەگرێت.

ج لە ماوەی یەک حەوتەدا دامەزراندنی وەزاری ڕادەگەیێندرێت.

٣. پرسیاری ڕۆژنامەنووسەکان بە پلەی یەکەم لە ڕۆژنامەکانی لوبنان، ئەردەن، سووریا و کۆماری یەکگرتووی عەرەبیەوە دەهات. پرسیاری سەرەکیش بریتی بوو لەوەی، ئایا سوپای عێراق کە ئەرکەکانیان لە باکوور [ناوچە کوردییەکان] تەواو دەبێت لە داهاتوودا لە کوێ بەکاردەهێنرێن. سەرۆک هیچ وەڵامێکی وردی نەدایەوە، بەڵام ئاماژەی بەوەدا کە چارەسەری پرسی کورد ئەو دەرفەتە بە سوپا دەدات لە دژی دوژمنەکانی عێراق بووەستێتەوە، واتە زایۆنیزم و ئیمپریالیزم.

٤. لە ئاماژەیەک بۆ دەیەمین کۆنفرانسی پارتی سۆشیالیستی عەرەبی، سەرۆک ڕایگەیاند ڕەشنووسی چارەسەری کێشەی کورد کە لە ١١ی ئادار ڕاگەیێندرا لەلایەن کۆنفرانسەوە پەسەندکراوە.

٥. لە وەڵامی کۆمەڵێک پرسیاری پەیوەست بە کەنداوی عەرەب، بە تایبەت لەبارەی مومارەسەکانی بەحرێن/ئێران، سەرۆک ڕایگەیاند ‹بەهێزکردن و پارێزگاریکردن لە خەسڵەتی عەرەبی میرنشینەکانی کەنداو، یەکێک لە ئەرکە سەرەکییەکانی شۆڕشی ١٧ی تەموزە. هەروەها پێویستە ئەمە یەکێک لە ئەرکە سەرکییەکانی گشت حکومەت و هێزە دیموکراتی و جەماوەرییەکان بێت لە سەرتاسەری جیهانی عەرەبیدا.

٦. کۆمەڵێک پرسیار لەبارەی داهاتووی هێزەکانی پێشمەرگەی سەر بە بارزانی و داهاتووی سیاسی کوردی سەر بە تاڵەبانی کران. سەرۆک دووپاتی تێکەڵکردنی هێزەکانی پێشمەرگەی لەگەڵ هێزە چەکدارەکانی عێراق کردەوە تا ئەو ئەندازەیەی مومکین بێت، وەک ئەوەی ڕاگەیێندراوە. چارەسەری [کێشەی کورد] بە زیانی هیچ کەسێک نابێت. پێویستە گشت هێزە ناڕێکخراوەکان نەمێنن.

٧. لە کاتی کۆنفرانسەکە تا هەنوکە، ١٢ پۆستی وەزاری گۆڕانکاریان بەسەردا هاتووە و لە نێوان هەشت وەزیری نوێدا، پێنجیان کوردن و گرنگترین وەزارەتەکانیش بریتین لە کشتوکاڵ، کار و نیشتەجێکردن و کاروباری باکوور. وەزارەتێکی نوێ بە ناوی وەزارەتی گواستنەوە دامەزراوە.

٨. کۆنفرانسی ڕۆژنامەوانی سەرۆک لە ڕۆژنامە لۆکالییەکاندا لە ژێر سەردێری وەک ‹درکاندنی هەستیار لەلایەن بەکرەوە› دەنگی داوەتەوە، بەڵام هیچ شتێکی هەستیار لە لێدوان و وەڵامەکانی بۆ پرسیارە ئاڕاستەکراوەکان نەبوو. بۆ نموونە، لەبارەی کەنداوی عەرەبی، وڵامەکان زۆرتر جێی سەرنج بوون بەهۆی خۆدۆزینەوە لە وەڵامدانەوەی پرسیارەکان نەک بۆ ئەو شتانەی کە ئەو ئاماژەی پێدا. سەرەڕای ئەمەش ئیدارەکردنی بۆنەکە [کۆنفرانسی ڕۆژنامەگەری] وەک سەرکەوتنێکی تاکەکەسی بوو. سەرۆک بەکر، زۆر بە وریاییەوە خۆی لە ڕەخنەگرتن لە دراوسێیەکانی دوورخستەوە. هەروەها هیچ ڕەخنەیەکی ڕاستەوخۆی ئاڕاستەی ئێمەی نەکرد.

تکایە نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس ئەمە بگوازەوە بۆ قاهیرە، تاران، بەحرێن کوێت و واشنتۆن.

MR BALFOUR PAUL

(دووبارە کراوەتەوە هەروەک داواکراوە).

بەشی دابەشکردن

بەشی عەرەبی. بەشی ڕۆژهەڵاتی نزیک.

یۆ، ئێن، دی. بەشی بەرگری، بەشی نەوت، بەشی هەواڵ.

سنووردار (ل ١٥٢)

کۆمیسیۆنی باڵای بەریتانیا

Alexander Pallis Stree، NICOSIA

١ی نیسانی ١٩٧٠

بـە پشـت بەسـتن بـە چەنـد وتارێـک لەبـارەی عێـراق و قوبـرس کـە لـە نوسـخەی ئـەم دواییـەی [گۆڤـاری] ‹دێ ئیکۆنۆمیسـت› (The Economist) دا بڵاوبووەتـەوە، داواتـان لێدەکـەم ئایـا دەتوانـن وردەکارییەکانـی ڕێککەوتنـی چارەسـەری نێـوان کـورد و حکومەتـی عێراقـمان بـۆ بنێـرن. بـە پێـی ڕاپۆرتـی ڕۆژنامـەکان و بـە تایبەتـی گوتارەکـەی ‹زە ئێکۆنۆمیسـت›، وادیـارە بارودۆخـی عێـراق و بەردەوامبوونـی باردووخەکـەی ئێـرە [قوبـرس]، بـە پێچەوانـەی بۆچوونەکـەی ئێمـە زۆر لێـک جیـاواز نیـن.

ئێمـە و باڵیۆزخانـەی ویلایەتـە یەکگرتووەکانـی ئەمریـکا، کـە داوامـان لێکردبـوو ئایـا دەتوانـن وردەکاری ڕێککەوتنەکـە و سـەرنجەکانی پەیوەسـت بـە ڕێککەوتنەکەمـان بـۆ بنێـرن، لەنـاو ژمارەیـەک تایبەتمەندیـی ڕێککەوتنەکـە کـە لەلایـەن ڕاپۆرتـە ڕۆژنامەوانیەکانـەوە باڵاوکراوەتـەوە سـەرمان لێشـواوە. بـۆ نموونـە، تـا ئـەو کاتـەی ڕێککەوتنەکـە لەگـەڵ حکومـەت بـە تەواوەتـی جێبەجـێ دەکرێـت، کـورد پارێـزگاری لـە هێـزە چەکدارەکانیـان دەکـەن.

وادیـارە مەرجەکانـی نـاو ئـەم ڕێککەوتنـەی عێـراق، دەتوانێـت یارمەتیـدەری هـەر کەسـێک بێـت بـە دوای چارەسـەری بـۆ کێشـەی قوبـرس دەگەڕێـت.

(T. L. A. DAUNT) P. R. Fearn، Esq، .

بەشی باشووری ئەورووپا

نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس- لەندەن S، W، 1

نهێنی (ل ١٥٣-١٥٦)

نابێ لەم دۆسیەیە هیچ شتێک بسڕێتەوە

(RR 6/14)

٢ی نیسانی ١٩٧٠

یاداشتی بەشی توێژینەوە

چارەسەری کورد: بەراوردی نێوان پیشنیازەکانی ساڵی ١٩٦٦ و ١٩٧٠

یەکەم: پێشەکی مێژوویی

١. کاتێک لە ساڵی ١٩٦٥دا دکتور عەبدولڕەحمان بەزاز بووە سەرۆک وەزیرانی عێراق، نزیکەی پێنج ساڵ بوو شەڕی کورد بەردەوامبوو، یەکێک لە ئامانجە سەرەکییەکانی بەزاز کۆتاییهێنان بوو بەم شەڕە لە نزیکترین ماوەدا، بەڵام نەیتوانی دەستپێشخەری بکات، تا ئەوکاتەی دواییەن هەوڵی سوپای عێراق بۆ کۆتایهێنان بە سەرهەڵدانی کورد لە بەهاری ١٩٦٥دا شکستی هێنا. لە کۆتایی حوزەیراندا پەیوەندیکردن بە بارزانیەوە دەستی پێکرد و هەلومەرجی لەبار بۆ گفتوگۆکردن هاتەکایەوە. لەمەبەدوا ژمارەیەک سەردان لەلایەن شاندی نوێنەرایەتییەوە دەستی پێکرد تا بیروبۆچوونەکان ئاڵوگۆڕ بکرێن و لە دواجاردا بارزانی پەیامێکی بۆ سەرۆک وەزیرانی نارد و هیوای خۆی بۆ گەیشتن بە ڕێککەوتن دەربڕی. دکتۆر بەزاز لە ٢٩ی حوزەیران بە بڵاوکردنەوەی بەرنامەیەک بۆ «گەڕاندنەوەی بارودۆخی ئاسایی بۆ باکووری عێراق›› وەڵامی بارزانی دایەوە. بەرنامەکە لە ١٢ خاڵی سەرەکیدا کورت کرابووە (دوازدە خاڵەکە).

٢. ئەو هەستەی بەهۆی ڕاگەیێندراوەکەوە هاتەکایەوە بریتی بوو لەوەی ئەمە خاڵێکی وەرچەرخانە بۆ چارەسەری کۆتایی لەبری ئەوەی تەنیا چارەسەرێک بێت، بەڵام زۆربەی ئەو دەستەواژانەی لە ڕاگەیێندراوەکەدا بەکارهاتوون ڕوون نەبوون و مامەڵەشی پێوە نەکرا. سەرەڕای ئەمەش، هەست دەکرا تا ئەوکاتەی بەزاز لە

سەر دەسەڵات بێت شانسێک بۆ بەرەوپێشچوونی چارەسەریەکە هەیە. هەروەها دیار بوو کورد بە پێشنیازەکانی بەزاز ڕازین و بارزانی لە میانەی بەشداریکردنی بۆ بەدیهێنانی ئاشتی، پێشوازی لە پێشنیازەکانی کرد. بەهەرحاڵ، لە ناوەڕاستی تەمووزدا کردەوەیەک دەستی پێکرد و بێ هیوایی کورد بەهۆی نەبوونی هیچ ئاماژەیەکی ئەرێنی لە جێبەجێکردنی بەیاننامەکە زیادی کرد. کاتێک بەزاز لە ٦ی ئاب لە دەسەڵات لادرا، هیواکانی چارەسەری لە ناوچوون. کورد حکومەت بەوە تاوانبار دەکەن کە لە پێشنیازەکانی بەزاز پاشەکشەی کردووە. گرفت لە گەڕانەوەی ئەفسەرەکانی کورد سەریهەڵدا و حکومەت دەستێوەردایە کاروباری حکومەتی کورد و بە لای خۆیانەوە گومانی لە بارزانی کرد کە گوایە نایەوێت چەک و تفاقی جەنگی ڕادەستی حکومەت بکاتەوە، بەتایبەتی ئەو چەکانەی لە سوپای عێراق دەستیان بەسەردا گرتووە. لە تشرینی یەکەم، بێ هیچ بەرەو پێشچوونێک، پەیوەندییەکان بە بن بەست گەیشتن. هیچ یەک لە لایەنەکان متمانەی بە ئەویتر نەبوو و هەر کامەیان بانگەشەی نیەتی خراپی لایەنەکەی دیکەی دەکرد. لەمەبەدوا بارودۆخەکە هێدی هێدی بەرەو خراپی ڕۆیشت و دوژمنایەتی زۆرتر جێگەی متمانەی گرتەوە. لە کانوونی دووەمی ١٩٦٧دا، جەنگ لە ئاستێکی فرەواندا سەر لە نوێ دەستی پێکردەوە.

٣. جەنگ بە بێ ئەنجام تا ساڵی ١٩٧٠ بەردەوام بوو، بەڵام لە سەرەتای ئەم ساڵەدا وەک هەوڵدانێک بۆ گەیشتن بە چارەسەری، پەیوەندی نوێ لەگەڵ کورددا بەستراوە. ئەوە زانراوە حکومەت زۆر نیگەرانە لەبارەی ورەی بەشێکی زۆری سوپا کە لە باکووردا گیری خواردووە و تێچووی جەنگ زیادی کردووە و سوپا لە توانایدا نییە فەرمانەکان جێبەجێ بکات، بەڵام وا خۆیایە کە ئەم هەوڵانە سەرکەوتوو نەبوونە و ڕاگەیاندنی بەیاننامەی ١١ ی ئادار لەپڕ بووە. ئەو پێشنیازانەی لە ١٢ی مانگ لەلایەن حکومەتەوە بڵاوکراونەتەوە، نزیکن لەو خاڵانەی لە ١٩٦٦دا ڕاگەیێندران. جارێکیتر بەرنامەکە بەرهەمهێنراوەتەوە: تەنیا ئەوە دەمێنێتەوە کە بەراورد بە ساڵی ١٩٦٦، هەنوکە هەلومەرجەکە زۆرتر لە سوودی جێبەجێکردنی بەیاننامەکەدایە.

١٩٦٦

١٢ خاڵەکەی عەبدولڕەحمان بەزاز

١. لـەو ناوچانـەی کـورد زۆرینـەن، کـوردی لەپـاڵ زمانـی عەرەبیـدا بـە زمانـی فەرمـی هەژمـار دەکرێـت و لەپـاڵ زمانـی عەرەبـی بـە زمانـی خوێنـدن لـەو ناوچانـە هەژمـار دەکرێـت. (بـەزاز، خاڵـی ٣)

٢. گشـت دامـودەزگا گشـتییەکان و دامەزرانـدن بـۆ کـورد کراوەیـە و لەسـەر بنەمـای ڕێـژەی دانیشـتوان دەبێـت؛ ئەمـەش دامـودەزگای وەزاری، داد، سـوپا و پۆسـتە دیپلۆماسـییەکانیش لـە خـۆ دەگرێـت (بـەزاز خاڵـی ٥).

٣. کـورد پشـکی یەکسـانیان لـە زەمالـەی خوێنـدن دەبێـت. زانکـۆی بەغـدا ئاسـانکاری دەکات بـۆ خوێندنـی زمـان و وێـژەی کـوردی و هتـد. (بـەزاز خاڵـی ٦).

٤. بـۆ چاودێریکردنـی دووبـارە ئاوەدانکردنـەوە ناوچـە کوردییـەکان وەزیرێـک دادەمەزرێـت، هـاوکات لەگـەڵ چاودێریکردنـی کاروبـاری ئیـداری، زمانەوانـی و کلتـوری کـە کاریگەرییـان لەسـەر کـورد هەیـە (بـەزاز خاڵـی ١١).

٥. بـە گەڕانـەوەی ژیانـی پەرلەمانـی پێوەرێـک بـۆ ئـازادی ڕادەربڕیـن و ڕێکخسـتنی سیاسـی بـە پێـی یاسـا دادەڕێژرێـت (بـەزاز خاڵـی ٨).

٦. لەپێنـاو کۆتایهێنـان بـە دوژمنکاریـی و چالاکییـە تونـدوتیـژەکان گشـت بەرپرسـانی کـورد و فەرمانبـەرەکان دووبـارە لـە پیشـە کۆنەکانیـان دادەمەزرێنـەوە، ئەمـە کرێـکارە دەرکراوەکانیـش دەگرێتـەوە (بـەزاز خاڵـی ٩).

٧. بـۆ بەدیهێنانـی دووبـارە ئاوەدانکردنـەوە و گەشـەپێدان، گەشـتیاری و چاندنـی توتـن و پاراسـتنی دارسـتان، دامەزراوەیەکـی تایبـەت دادەمەزرێـت، کـە بەرپرسـیارە لەهەمبـەر وەزیرێکـدا (بـەزاز خاڵـی ١١).

٨. تێچـووی جەنـگ بـۆ دووبـارە ئاوەدانکردنـەوەی ناوچـە کوردییـەکان تەرخـان دەکرێـت (بـەزاز خاڵـی ١١).

٩. حکومەت دووبارە نیشتەجێکردنەوەی گشت تاکەکان و گروپەکان لە شوێنی بەرایی نیشتەجێ بوونیان لە ئەستۆ دەگرێت و هەروەها هەوڵ دەدات بۆ گەڕاندنەوەیان دۆخی جاران تا ئەو ڕادەیەی مومکین بێت (بەزاز خاڵی ١٢).

١٠. شوناسی نەتەوایەتی کورد لە ڕێگەی دەستوری کاتییەوە دانی پێدا دەنرێت. هەروەها لە دەستوریی هەمیشەی داهاتوودا دووبارە جەختی لێدەکرێتەوە. دوو نەتەوەی سەرەکی بە ماف و ئەرکی یەکسان، لە دەستوردا دانپێدا دەنرێت (بەزاز خاڵی ١).

١١. داننان بە مافەکانی کورد لە ڕێگەی نامەرکەزییەوە بەرەو دامەزراندنی یەکەیەکی ئیداری [بۆ کورد لە ناوچە کوردییەکان] کە لە ڕێگەی ئەنجوومەنە هەڵبژێردراوەکانەوە دەسەڵاتی فرەوان لە کاروباری خۆجێیی و شارەوانیدا هەبێت (بەزاز خاڵێ ٢))

١٢. کورد بەپێی یاسای نوێ هەڵبژاردن و بەپێی ڕێژەی دانیشتوانیان لە ئەنجوومەنی نیشتیمانیدا نوێنەری دەبێت (بەزاز خاڵی ٤).

١٣. گشت هێزە چەکدارەکان و پۆلیس بۆ یەکەکانیان دەگەڕێنەوە. دامەزراوە سەربازییەکانی دیکە لە ژێر دەسەڵاتی حکومەتی ناوەندیدا دەبن و بە گوێرەی ڕەوتی ئاوەدانکردنەوە و نیشتەجێکردن چەکەکانیان ڕادەست دەکەنەوە (بەزاز خاڵێ ١٠)

دووەم: پێشنیازەکان

١٩٧٠

بەندە بڵاو کراوەکان

١. لەو ناوچانەی کورد زۆرینەن، زمانی کوردی لە پاڵ زمانی عەرەبی بە زمانی فەرمی دادەنرێت.

٢. پەسەند کردنی بەشداریی کورد لە حکومەت و لە گشت دامەزراوەکانی حکومەتدا بێ جیاکاری. کاربەدەستان لە ناوچە کوردییەکاندا کورد دەبن، یان ئەو کەسانە دەبن کە بە کوردی قسە دەکەن.

٣. خزمەتگوزاریی کولتوریی و پەروەردەیی بۆ کورد دابین دەکرێت و پەرەی پێدەدرێت.

٤. مافی کورده که ‹ڕێکخراوی جەماوەریی› تایبەت به خۆیان هەبێت.

٥. دووبارە دامەزراندنەوەی گشت سەربازە کورد و فەرمانبەرانی کەرتی مەدەنی، قوتابیان و کرێکاران لە پیشەکانی خۆیان.

٦. دامەزراندنی کۆمیسیۆنی گەشەپێدانی ناوچە کوردییەکان به بودجەی پێویست.

٧. ئامادەکردنی پلانێکی ئابووری تایبەت به ناوچە کوردییەکان.

٨. دووبارە نیشتەجێکردنەوەی خێزانە کورد و عەرەبەکان کە لە زێدی خۆیان دەرکراون، یان لە دوژمنکاری [نێوان کورد و عەرەب] زەرەرمەند بوونە. ڕێکاری خێرای بۆژاندنەوە، بۆ نیشتەجێبوون و دامەزراندن دەگیرێتەبەر.

٩. یاسای چاکسازی زەوی له ناوچە کوردییەکان به خێرایی جێبەجێ دەکرێت.

١٠. هەموارکردنی دەستوری کاتی بە جۆرێک کە دان بە دوو نەتەوەی سەرەکی دابنێت، واتە کورد و عەرەب.

١١. دامەزراندنی کوردێک وەک جێگری سەرۆک.

١٢. گرتنەبەری ڕێکاری پێویست بۆ گەرەنتیکردنی مافی نەتەوایەتی کورد و بەخشینی ئۆتۆنۆمی لە چوارچێوەی کۆماری عێراقدا.

١٣. دەرهێنانی سامانی سروشتی لە ناوچەی ئۆتۆنۆمی لە بەرپرسیارێتی دەسەڵاتەکانی کۆماریدا دەبێت.

١٤. کورد بە پێی ڕێژەی دانیشتوانەکەی نوێنەری لە ئەنجوومەنی یاسادانانداا دەبێت.

١٥. وێستگەی پەخشی ڕادیۆی کورد و گشت چەکە قورسەکان ڕادەستی حکومەت دەکرێن.

سێیەم: تێبینییەکان

١. لە ١٥ مەرجە پێشنیازکراوەکەی ساڵی ١٩٧٠، یازدە مەرج، بە شێوەی تاڕادەیەک جیاواز یان بە جەختکردنەوەیەکی تاڕادەیەک جیاواز دووبارەبوونەوەی خاڵەکانی ساڵی ١٩٦٦ن. بەهەرحاڵ، وا گوزارشت کراوە کورد ڕازین کە دۆخی ئەوان لە ١٩٦٦ەوە بەرەو باشی دەچێت و بارزانی ڕابگەیاندووە ئەوان گشت مافەکانی خۆیان زامن کردووە و تەنیا خزمەت بە ئاڵاکەی خۆیان دەکەن و پشکێکی جێگریان لە داهاتی نەوت هەیە و نوێنەرایەتیان لە ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕشدا دەبێت. هەروەها ئاڕەزومەندە بەلانیکەمەوە چوار وەزیریان لە حکومەتی نوێدا هەبێت. لەوانەیە هەندێك ڕێککەوتن لەسەر کۆمەڵێک ڕێکار کرابێت کە بڵاو نەکراونەتەوە، [بۆ نموونە] پاشەکشەی بەشێک لە سوپای عێراق، هێشتنەوەی پێشمەرگە وەک پاسەوانی نیشتیمانی لە ناوچە کوردییەکان و وازهێنانی حکومەت لە پشتگیریی کردن لە تاڵەبانی و لایەنگرەکانی.

٢. بەراورد لەگەڵ پێشنیازەکانی ساڵی١٩٦٦، پێشنیازەکانی ساڵی ١٩٧٠ کەمتر لێڵن و ڕوونترن، بەڵام سەرەڕای ئەمەش لەم پێشنیازانەشدا خاڵی ناڕوون زۆرن. هەروەها پێشنیازەکانی ساڵی ١٩٧٠، چوار بەندی لە خۆگرتووە کە لە ١٢ خاڵەکەی بەزازدا نین. بۆ نموونە، دەرهێنانی سامانی سروشتی ئەوە ڕوون دەکاتەوە کە کورد ناتوانن سوودەکانی دەرهێنانی نەوت لە ناوچە کوردییەکان تەنیا بۆخۆیان ببەن. ئەوەیتریان، داڕشتنی پلانی ئابووری، چاکسازیی [زەوی] کشتوکاڵ و دامەزراندنی جێگری سەرۆک کە لە ڕوانگەی کوردەوە تەنیا لە ساڵی ١٩٧٠دا ئەم بەندانە زیاد کراون. پۆستی جێگری سەرۆک زۆرتر پرسی پێگەیە تا دەستکەوتێکی حەقیقی. لە باکووری عێراقدا چاکسازی [زەوی] کشتوکاڵی هیچکات بە پرسێکی گرنگ هەژمار نەکراوە و پلانی ئابووری بە تەواوەتی پشت بە پارەدارکردن (بودجە) و دەستەی جێبەجێکار دەبەستێت.

٣. گرنگترین بەند، بەندی ١٢یە، کە ئۆتۆنۆمی بە کورد لە چوارچێوەی کۆماری عێراقدا دەبەخشێت. وا دەردەکەوێت سەرەنجام دامەزراندنی ناوچەی ئۆتۆنۆمی بۆ کورد دەسەڵاتی ئیدارەی خۆجێی بۆ کورد دەستەبەر بکات، بەم جۆرەش ڕەزامەندی کورد لەسەر داواکانیان بە دامەزراندنی پارێزگایەکی جیا [یەکەیەکی ئیداری] بۆ کورد دەستەبەرکرا.

ئەنجام:

تەنیا ئەوە ماوە ببینین، ئایا ڕێککەوتنەکە جێبەجێ دەکرێت، یان هەروەک ساڵی ١٩٦٦، ساردی، بێ متمانەیی و شڕۆڤەکردنی جیاواز لە دەستەواژەی درشت دەبێتە هۆی شکستهێنانی لەسەرەخۆی ڕێککەوتنەکە. ئەمەش بە پلەی یەکەم دەوەستێتە سەر حەزی هەردوولایەن بۆ گەیشتن بە چارەسەرێکی کۆتایی و هەروەها تا چ ڕادەیەک ئێرانییەکان ڕێگە دەدەن ئەم شتە ڕوو بدات و تا چ ڕادەیەک هەردوولایەن متمانە بە نیەت-باشی یەکتر دەکەن. وا دەردەکەوێت بەراورد لەگەڵ [بەیاننامەکەی] بەزاز، [بەیاننامەی] ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕش بناغەی پتەوتری هەبێت. هەروەها ئەو هەلومەرجەی کە بووە هۆی شکستی بەزاز [لە جێبەجێ کردنی بەیاننامەکەدا]، لەوانەیە بەلانیکەمەوە بە هەمان شێوە دووبارە نەبێتەوە. بەهەرحاڵ، بەعەس و تاقمە فەرمانڕەواکەی، واتە ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕش، هەردووکیان دوو دامەزراوەی تایبەتن کە نایانەوێت دەسەڵات دابەش بکەن یان واز لە دەسەڵات بهێنن، بۆیە ئەمە پرسیارێکی دروستە، ئایا کورد سەرکەوتوو دەبن لە دەستەبەر کردنی ئۆتۆنۆمی تەواو و ڕادەیەک لە یەکسانی کەوا دەردەکەوێت ڕێککەوتنەکە بەڵێنی ئەمەی دابێت.

کەرتی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست،

بەشی توێژینەوە،

نووسینگەی کاروباری دەرەو و کۆمۆنوێلس.

زۆر نهێنی (ل ١٥٧)

پاشکۆ

شیکردنەوەی پێشنیازەکانی ساڵی ١٩٧٠

١. زمان: بێ گۆڕانکاریی. تا ڕادەیەکی زۆر هاوشێوەی ساڵی ١٩٦٦ە.

٢. بەشداریکردن لە حکومەتدا: زۆربەی شتەکان هاوشێوەن [وەک ڕێککەوتنەکەی ساڵی ١٩٦٦]. پێشنیازەکەی ئێستا تاڕادەیەکی زۆر وردترە.

٣. پەروەردە و کلتور: زۆربەی شتەکان هاوشێوەن. ڕێکەوتنەکەی ساڵی ١٩٦٦ گشتگیرتر و کەمتر لێڵ بوو.

٤. ڕێکخراوە جەماوەرییەکان: بێ گۆڕانکاریی.

٥. دووبارە دامەزراندنەوەی فەرانبەران: زۆربەی شتەکان هاوشێوەن.

٦. کۆمیسیۆنی گەشەپێدان: هیچ گۆڕانکارییەکی گەورە ڕووینەداوە، کۆمیسۆنەکەی ساڵی ١٩٧٠ بەروارد لەگەڵ کۆمیسیۆنی ساڵی ١٩٦٦، دەسەڵاتی زۆرتری هەیە.

٧. نیشتەجێکردنەوە: بێ گۆڕانکاریی. تەنیا ئاماژە بە کورد و عەرەبە ئاوارەکان (displacement) دراوە.

٨. چاکسازیی زەویی: لە پێشنیازەکانی ساڵی ١٩٦٦دا نەهاتووە.

٩. دانان بە شوناسی کوردی: بێ گۆڕانکاریی.

١٠. دامەزراندنی جێگری سەرۆک: لە پێشنیازەکەی ساڵی ١٩٦٦دا نەبووە.

١١. ئۆتۆنۆمی بۆ کورد: بەراورد لەگەڵ پێشنیازەکەی ساڵی ١٩٦٦، ئەم دەستەواژەیە لە پێشنیازەکەی ساڵی ١٩٧٠دا وردترە و ئاستی ئۆتۆنۆمیش فراوانتر و زۆرترە.

١٢. دەرهێنانی سامانی نەتەوەیی: لە پێشنیازەکەی ساڵی ١٩٦٦دا بوونی نییە. ئاماژە بە سامانی نەوت دراوە کە لە ژێر دەسەڵاتی حکومەتدایە.

١٣. نوێنەرایەتیکردن: بێ گۆڕانکاریی.

١٤. ڕادەستکردنەوەی چەکی قورس: تاڕادەیەک هاوشێوەی خاڵی ١٠ لە پێشنیازەکەی ساڵی ١٩٦٦ە.

سنووردار (ل ١٥٨)

بەڕێز پاول (Mr. Paul)

بەشی تۆێژینەوە

کوردی عێراق

هــەروەک ئــاگادارن، لــە ١١ی شــوبات، ڕژێمــی بەعــس ڕێککەوتنێکــی ١٣ خاڵــی لەگــەڵ کــورد ڕاگەیانــد.

زۆرێــک لــە خاڵەکانــی ڕێککەوتنەکــە هاوشــێوەی خاڵەکانــی پێشــنیازە ســەرنەکەوتووەکەی ســاڵی ١٩٦٦ی دکتــۆر بــەزازن. زۆر بــاش دەبێــت ئەگــەر بەشــەکەی ئێــوە بەراوردێــک لــە نێــوان هــەردوو بەیاننامەکــەی حکومەتــی عێــراق لــە ســاڵی ١٩٦٦ و ١٩٧٠ ئەنجــام بــدات، تــا بزانیــن کام خــاڵ لێکچــوو و کام خــاڵ لێکجیــاوازن.

کۆپیــەک لــە تەلەگرامەکــەی ئــەم دوایــەی بەغــدا بــۆ بەشــەکەتان نێــردراوە، هــاوکات کۆپیــەک لــە یاداشــتی باڵیۆزخانــەی عێــراق کــە بــۆ ئێمــە نێردرابــوو، بۆتــان هاوپێچکــراوە کــە ژێدەرێکــی بەســوودە [و زانیــاری باشــی تێدایــە].

بەشــەکەی ئێمــە لــە ژێــر گوشــارێکی زۆر دایــە و داوای لێکــراوە لەســەر ئــەم ڕێککەوتنامەیــەی [نێــوان کــورد و حکومەتــی عێــراق] و پێشــینە مێژوویــەکــەی لێکۆڵینــەوە بکرێــت؛ ئایــا دەتوانــم داواتــان لێبکــەم لــە مــاوەی دە ڕۆژدا شــیکردنەوەیەکی کاتیــمان لەســەر ئــەم بابەتــە بــۆ ئەنجــام بــدەن.

(S. L. Egerton)

١٦ی ئاداری ١٩٧٠

بەڕێز ئیگرتۆن (Mr. Egerton)

هــەروەک داواکرابــوو، ڕەشنووســەکەی پەرلەمانتــان بــۆ دەنێــرم و خۆشــحاڵ دەبــم تێبینیەکانتانمــان لەســەر ئــەم ڕەشنووســە بــۆ ڕەوانــە بکــەن.

هەروەها خۆشحاڵ دەبم، ئاگادارمان بکەنەوە چەند کۆپی دواییـن ڕەشنووستان پێویستە.

(A. Paul)

بەشی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست (Middle East Section)

بەشی توێژینەوە (Research Department)، ٢٠ی ئاداری ١٩٧٠

ڕووماڵی نهێنی (ل١٥٩-١٦٤)

بەڕێز ئارسور

کورد

ڕەشنوسی بابەتێک هاوپێچ دەکەم کە دەربڕی بۆچوونی بەشی ڕۆژهەڵاتی نزیکە لەسەر «چارەسەری›› ١١ی ئاداری نێوان حکومەتی عێراق و کوردی لایەنگری بارزانی، بە ئاراستەی ئەو گفتوگۆیەی کە لە ١ی نیسان هەمان بوو.

(S. L. Egerton)

بەشی ڕۆژهەڵاتی نزیک

٢ی نیسانی ١٩٧٠

هاوپێچ: (PUSD) ستافی یارمەتیدەر، بەشی عەرەبی، بەشی توێژینەوە، IRD، NAD، بەشی بەرگری.

نهێنی

عێراق: ڕاگەیاندنی چارەسەری لەگەڵ کورد

١. لە ١١ی ئاداری ١٩٧٠، ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕش لە عێراق «چارەسەری تەواو و دەستوری کێشەی کورد››ی ڕاگەیاند. ئەمەش لە دوای سێ مانگ گفتوگۆ لە بەغدا کەوا دیارە حکومەتی سۆڤیەت گوشارێکی زۆری بۆ هەردوولایەن هێناوە بۆئەوەی ناکۆکیەکانیان چارەسەر بکەن. ڕێککەوتنە پازدە خاڵیەکە کە لەلایەن سەرکردەکانی کورد پەسەند کراوە، بە تەواوەتی وەک هاوپێچی (A) بۆ یاداشتەکانی بەشی توێژینەوە دەنێردرێت و هەروەها بەراوردی ئەم ڕێککەوتنە نوێیە لەگەڵ چارەسەرییە شکست خواردووەکەی ساڵی ١٩٦٦ دەکرێت. ئەم ڕێککەوتنەش چاپکراوە. هەردوو ڕێککەوتنەکە زۆر خاڵی هاوبەشیان هەیە.

٢. گرنگترین خاڵەکانی ڕێککەوتنە بڵاوکراوەکەی ١١ی ئادار بریتیین لەمانەی خوارەوە:

ا حکومەتی عێراقی نیەتی خۆی ڕاگەیاندووە بۆ گەشەپێدانی یەکەی ئیداری لە ناوچە کوردییەکان و بەخشینی جۆرێک ئۆتۆنۆمی بۆ کورد لەم ناوچانەدا.

ب کورد «بەشداریی یەکسانیان» لە دامودەزگای کەرتی گشتیدا دەبێت، هەروەها جێگرێکی سەرۆک لە کورد دەبێت. کورد لە پۆستە فەرمییەکان و پۆستە باڵاکانی سوپادا بەشدار دەبن.

ج کورد بەپێی ژمارەی دانیشتوانیان [لە کۆی گشتی دانیشتوانی عێراق] نوێنەریان لە ئەنجوومەنی یاسادانانداا دەبێت (کە تا هەنوکە ئەم ئەنجوومەنە دانەمەزراوە).

د لەو ناوچانەی کورد زۆرینەن فەرمانبەری کورد دادەمەزرێن.

هـ حکومەتی عێراقی پێوەری بوژاندنەوەی خێرا و هاریکاری ئابووری بۆ ناوچەکانی باکووری عێراق دابین دەکات کە بەهۆی شەڕەوە زیانیان بەرکەوتووە.

٣. ئێمە لە سەرچاوە باوەڕ پێکراوەکانەوە دەزانین هەندێك بەندی نهێنێ لە ڕێککەوتنەکەدا هەن کە بریتین لەمانەی خوارەوە:

یەکەم: لێژنەیەکی هاوبەش دادەمەزرێت بۆ چاودێری کردنی تەواوەتی ڕێککەوتنەکە بە ئاگاداری و گفتوگۆ لەگەڵ هەردوولایەنەکە.

دووەم: ژمارەی هێزی چەکدارە ڕێکخراوەکانی کورد، ئەگەر مومکین بێت بۆ ٦ هەزار کەس، کەم دەکرێتەوە. لە ماوەی چارەسەردا، کە بەپێی پێنج قۆناغی دیارکراو دەبێت، حکومەتی عێراق بودجەی هێزەکان دابین دەکات.

سێیەم: حکومەتی عێراق تەواوی هێزەکان، ئەگەر دژی سەرکردەی کورد مەلامستەفا بارزانی بوەستنەوە، بێ چەک و قەدەغە دەکات و هێزەکانی عێراق لە [ناوچەکانی باکوور] بۆ «شوێنی ئاسایی›› خۆیان دەگەڕێنەوە.

چوارەم: ڕێگە بە پارتی دیموکراتی کوردستان دەدرێت بە ئازادانە لە ناوچە کوردییەکان چالاکی هەبێت و ڕۆژنامەی تایبەت بە خۆی دەربکات.

پێنجەم: گشت ئەو کەسانەی پێشتر فەرمانبەری حکومەتی عێراق بوونە و بەشداری سەرهەڵدانی کوردیان کردووە، ڕێگەیان پێدەدرێت بێ لەدەستدانی پلەکانیان بگەڕێنەوە سەر پیشەی خۆیان. ئەو کەسانەی لەناو هێزی ڕێکخراوی کورد (پێشمەرگە)دا بوونە، ئەگەر پێشتر لەناو هێزە چەکدارەکانی عێراقدا خزمەتیان کردبێت، ڕاژەی خزمەتی پێشمەرگایەتیان بۆ هەژمار دەکرێ. [واتە خزمەتی پێشمەرگایەتیان وەک خزمەت لەناو سوپای عێراق هەژمار دەکرێت].

شەشەم: لە ماوەی یەک ساڵدا سەرژمێری سەرتاسەری ئەنجام دەدرێت تا سنووری ئەو ناوچەیە دیار بکرێت کە کورد تێیدا زۆرینەن.

حەوتەم: ئەگەرچی ئاڵای نەتەوەیی عێراق هیچ گۆڕانێکی بەسەردا ناهێت، بۆئەوەی سیمبولێکی کورد لە خۆ بگرێت، بەڵام هەر کاتێک ئاڵای عێراق بگۆڕدرێت، ئەو کارە ئەنجام دەدرێت.

٤. لە کاتی ڕاگەیاندنی ڕێککەوتنەکە، هەردوولایەنی عێراقی و کورد لە ژێر گوشاردان تا جەخت لەسەر پابەندی خۆیان بۆ چەسپاندنی ڕێککەوتنەکە بکەنەوە. لە ٣١ی ئادار، وەک بەشێک لە ئالۆگۆڕی وەزاری، پێنج وەزیری کورد لە وەزارەتەکانی کشتوکاڵ، کار و نیشتەجێکردن و گەشەپێدانی باکوور دادەمەزرێن. سەرەتای ئەم دەستپێکە هاندەرانە (ئەم جۆرە پۆستانەی کابینە، لە ئەمڕۆکەی عێراقدا هیچ قورساییەکی ئەوتۆیان نییە)، ئێمە لەو بڕوایەداین شانسی گۆڕینی ئەم ڕێککەوتنە بە چارەسەریەکی هەمیشەیی کێشەی کورد، زۆر کەمە. زۆر ناڕوونی لە ڕێککەوتنە بڵاوکراوەکەدا هەیە و لە پاشکۆی نهێنیدا ڕوون نەکراوەتەوە. ئەم ناڕوونیەش بریتین لە ڕووبەری دروستی ناوچەی ئۆتۆنۆمی کورد، مانای وردی وشەی «ئۆتۆنۆمی» و ئەو بڕە پارەیەی لەلایەن حکومەتی عێراقەوە بۆ گەشەپێدانی هەرێمی کورد تەرخانکراوە.

هەموو ئەم خاڵانە لە سەرەتاوە گرفت دروست دەکەن، ئەمەش دەبێتە هۆی پێویست بوون بەماویەکی دورودرێژ لە دانوستاندنی سەخت. تا ئێستا هیچ بەڵگەیەک لەبەر دەست نییە ئایا حکومەتی عێراق ئەم کارە ئەنجام دەدات. لە لایەکی دیکەوە، کورد بەهۆی شەڕکردنەوە پێویستیان بە پشودانێکە، بەڵام بەلەبەرچاوگرتنی مێژووی

پەیوەندییەکانی نێوان هەردوولایەن، هیچ هۆکارێکیش نییە بۆئەوەی کورد متمانە بە حکومەتی عێراق بکەن. بە دڵنیاییەوە ئەوان ڕازی نابن بە قەدەغەکردنی تەواوەتی پێشمەرگە و ڕادەستکردنی چەکی قورس و ئێزگەی ڕادیۆ بێتەلەکەیان تا ئەوکاتەی پارەی بەعسیان بەدەست نەگات و تا ئەوکاتەی پێشڤەچوون لە ڕوونکردنەوەی خاڵە ناڕوونەکانی ڕێککەوتنەکە نەهێتەدی.

٥. ئێمە دەزانین ئەم ڕێککەوتنە بووەتە مایەی نیگەرانی شا[ی ئێران]، چونکە بە بڕوای ئەو، ئەگەر ئەم ڕێککەوتنە بە سەرکەوتوویی جێبەجێ بکرێت، دەستی حکومەتی بەعس والّا دەکات بۆئەوەی گرفت بۆ کوێت و کەنداو بە گشتی دروست بکات. هەروەها شا لەوە دەترسێت حکومەتی عێراق هەوڵ بدات هانی کوردی ئێران لەسەر سنووەرەکان بدات کە کەم تا زۆر لە ژێر کۆنترۆڵی [ئێران]دان. بەگشتی، عێراق ئازادتر دەبێت لە دروستکردنی کێشە لە ناوخۆی ئێراندا. بۆ نموونە لە خۆزستان، کە دانیشتوانی عەرەبن و نزیکەی سێ ملیۆنن. بە هەمان شێوە ئێرانیش دەتوانێت هەوڵی چالاکی ئەنجامدان لە ناوخۆی کوردستانی عێراقدا بکات تا ڕێککەوتنەکە لە باربەرێت، کە دەتوانێت فاکتەرێکی یەکلاکەرەوە بێت، ئەمەش چاوەڕوانکراوە ئەگەر دانوستانەکان لەسەر بابەتە هەستیارەکان توشی سەختی ببنەوە. هەروەها دەتوانین ئەوەش بخەینە بەرچاو کە ئیسرائیلییەکان لە ڕووی دارایی و لەوانەشە بە پتەوکردنی پەیوەندییەکان لەگەڵ ساڤاک یارمەتی ئێران بدەن.

٦. ئەگەر دواجار ڕێککەوتنەکە بە سەرکەوتوویی جێبەجێ بکرێت، لەوانەیە بەشێک لە هێزەکانی عێراق (نزیکەی چوار کەرت) لە باکووری عێراق بگوازرێنەوە بۆ شوێنی دیکە. هەندێك ئاماژە هەن حکومەت مەبەستیەتی هێزی زۆرتر لە ئەردەن و لە سنووری باشووری ڕۆژهەڵات لەگەڵ ئێراندا جێگیر بکات، بەڵام وەک زانراوە تا ئەمڕۆ تەنیا یەک بەتالیۆن لە کوردستانەوە گوازراوەتەوە (ئەردەن). وا دەردەکەوێ کە مومکین نییە، گواستنەوەی فرەوانی [هێزەکانی عێراقی لە باکوور] ئەنجام بدرێت تا ئەوکاتەی بەرەوپێشچوونی زۆرتر لە جێبەجێکردنی ڕێککەوتنەکە بەدی نەکرێت. هەر کاتێک ئەگەر بارودۆخ ڕێگە بەم گواستنەوەیە

بـدات، ئەگـەری زۆرە ئـەم هێزانـە بـەرەو ئـەردەن بجوڵێنرێـن تـا پشـتگیریی ئـەو پـازدە هـەزار سـەربازەی عێـراق بکـەن کـە لەوێـن. عێراقییـەکان هیـچ ئاماژەیەکـی جدیـان لەبـارەی هێرشـکردنە سـەر ئیسرائیـل نیشـان نـەداوە. ئێمـە دەتوانیـن بڵێیـن بەهێزکردنـی بوونیـان لـە ئـەردەن دەتوانێـت تەنیـا خـۆ نمایشـکردن بێـت. هەروەهـا لەوانەیـە هەندێـك لـە سـەربازەکان بـەرەو باشـوور بجوڵێنرێـن تـا لـە شـەتولعەرەب «ڕووبـەڕووی» ئێـران ببنـەوە. ئـەم دوو کـردارەش [جوڵاندنـی هێـز بـۆ ئـەردەن و شـەتولعەرەب] ڕۆڵێکـی زۆر گـەورەی نمایشـکارانە دەبینێـت، ئەگەرچـی جێگرکردنـی ئـەم سـەربازانە بـە درێژایـی سـنووری باشـووری نێـوان عێـراق و ئێـران دەبێتـە هـۆی زیادکردنـی بارگـرژی. ئـەم کارە هەروەهـا توڕەیـی کوێـت زیـاد دەکات. سـەرەڕای ئامـاژەی بەعسـییەکان، کـە ئـەوان «کـەم تـا زۆر کوێتیـان لەنـاو دەسـتدایە»، بـەڵام حاڵیحـازر، ئێمـە وا نابینیـن عێراقییـەکان هیـچ مەبەسـتێکی دوژمنکارانەیـان دژی کوێـت هەبێـت (بـە ڕوونـی ئـەم مەبەسـتە بـۆ ڕای گشـتی دەرنەبـڕاوە).

۷. بـە گشـتی دەسـت بەتاڵـی عێراقییـەکان دەبێتـە هـۆی ئازاردانـی لایەنـی دەرەکـی. خۆشـبەختانە توانـای عێـراق لـە ئازاردانـی ئەوانـی دی لـە دەرەوەی عێـراق، بەهـۆی دیپلۆماسـیی خراپیـان سـنووردارە. (ئەویش بەهۆی ناکارایی ئیداریـی و خراپ-دیارکردنی کات). گرفتـی کوردسـتان (جیـا لـە شـەڕکەرەکان) گشـت کەسـی گیـرۆدە کـردووە. وەک مەترسـییەکی تیـۆری سـەخت نییـە کـە ئاسـۆی ئاشـتی ببینێ، بـەڵام بە ئاسـانی دەکرێت پشـت بـە عێراقییـەکان ببەسـترێت بۆئـەوەی شکسـت بـە خۆیـان بهێنـن.

بەشی ڕۆژهەڵاتی نزیک

۲ی نیسانی ۱۹۷۰

نهێنی(ل ١٦٥-١٦٧)

باڵیۆزی بەریتانیا

بەغدا

٣ی نیسانی ١٩٧٠

کێشەی کورد

١. ڕاپۆرتی ئێمەتان لە تەلەگرامی ژمارە ٢٤٧، لە ٣ی ئادار لەبارەی کۆنفرانسی ڕۆژنامەوانی سەرۆک بەکر کە لە ڕۆژی شەممە ٢٨ی ئادار گرێدرا، بینیتان. کۆنفرانسەکە خستنەڕووی ئەو پێشکەوتنانە بوو کە تا هەنوکە لە جێبەجێکردنی مانیفێستی ١١ی ئادار لەبارەی چارەسەرکردنی پرسی کورد بەدیهاتوون. لەم کۆنفرانسە ڕۆژنامەوانیەدا ئامادە بووم و بۆیە دەتوانم تا ڕادەیەک، کورتەیەک لە قسەکان بخەمەڕوو.

٢. هەروەک لە تەلەگرامەکەدا ئاماژەی پێکراوە، گرنگترین خاڵەکان بریتی بوون لە: ئاینـدەی پێشمەرگە، پێکهێنانی ئەنجوومەنی نیشتیمانی و دامەزراندنی وەزارەتی نوێ. جێنێر (Jenner) بە جیا لەبارەی دامەزراندنی وەزارەت بۆتان دەنووسێت.

٣. پەیوەست بە پێشمەرگە هەروەک دەزانن، باڵیۆزی [بەریتانیا] لە لێدوانەکەی ٢٧ی ئادار ئاماژەی بە ناڕوونی داهاتووی پێشمەرگە لە ڕاگەیاندراوە ڕەسەنەکەدا کرد. سەرۆک لە لێدوانەکانیدا و لە وەڵامی پرسیارەکاندا جەختی لەوە کردەوە ڕاگەیاندنە ڕەسەنەکە باسی لە چەکدانان و قەدەغەکردنی گشت هێزە چەکدارە ناڕێکخراوەکان کردووە. ئەمەش وا نییە، بۆیە لەوانەیە ئەم بابەتە لە «پرۆتۆکۆلێکی نهێنی››دا، یەکلاکرابێتەوە. بە خەیاڵدا نایەت بارزانی ئەوەی قبوڵکردبێت کە تەواوی سوپای خۆی ڕادەست بکات. خودی سەرۆک ئاماژەی بەوەدا نیەت ئەوەیە پێشمەرگە تێکەڵ بە سوپای عێراق بکرێت. هەواڵە فەرمییەکان ئەوە پشتڕاست دەکەنەوە کە لێدوانێکی هاوشێوە لە ڕابردوودا لەلایەن سەدام حسێن و مەحمود عوسمانەوە دراوە. گومانی تێیدا نییە هەندێک پێشمەرگە تێکەڵ بە سوپای عێراق دەکرێن.

٤. بەیاننامەی سەرۆک لەبارەی پێشڤەچوون لە داڕشتنی ڕەشنووسی یاسای ئەنجوومەنی نیشتیمانی، لەوانەیە گرنگترین تەوەری کۆنفرانسە ڕۆژنامەوانیەکە بووبێت. ئەگەرچی ئەم بابەتەش، بابەتێکی لەپڕبوو. بە پێی بەندەکانی بەیاننامەکە دامەزراندنی ئەنجوومەنی نیشتیمانی، هەندێك لە دەسەڵاتەکانی یاسادانانی ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕش لە ئەستۆ دەگرێت و لە نوێنەرانی «هەردووحیزبە سیاسییەکە›› و ڕێکخراوەکانی دیکە پێکدێت و هەوڵی چارەسەرکردنی ئەو خاڵانە دەدات کە لەلایەن باڵیۆزەوە لە پەرەگرافی (a)٧ و (e) ڕاپۆرتکراون، بەڵام پێویستە ئێمە چاوەڕوان بین و بزانین ڕەشنووسی یاساکە کە ڕاگەیێندرا چی دەڵێت. لە هەموو حاڵەتێکدا، ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕش وەک پارێزەری بەعس دەمێنێتەوە.

٥. یەکێک لە کێشە بەرجەستەکانی پەیوەست بە دووبارە دامەزراندنەوەی ئەنجوومەنی نیشتیمانی بریتییە لە باڵاخانە دۆزینەوە بۆ وەزارەتی کاروباری دەرەوە کە بەشێکی گەورەی بینای ئەنجوومەنەکەی داگیر کردووە. پلانەکان لەبەر دەستن بۆ بونیاتنانی باڵاخانەیەکی نوێ بۆ ئەو وەزارەتە کە لە نزیکی کۆشکی سەرۆکایەتیە و یەکێک لە کارمەندانی وەزارەتەکە کە ئەمڕۆ قسەم لەگەڵ کرد، وای بۆ دەچوو لە ماوەی چەند مانگێکی کەمدا بینایەکە تەواو ببێت. بەهەرحاڵ، ئەو نەپڕژایە سەر بابەتی ئەوەی کەی ئەنجوومەنە نوێیەکە بۆ کۆبوونەوە بانگێشتی ئەندامانی دەکات. لەوانەیە بۆ ماوەیەک وەزارەتی کاروباری دەرەوە و ئەنجوومەنی نیشتیمانی پێکەوە [لە یەک بینادا] بن.

٦. دەنگۆی بەردەوام هەیە لەسەر پێکدادانی لایەنگرانی بارزانی و تاڵەبانی. ئەم پێکدادانانە زۆر فراوان و جیدی نین و وا دەردەکەوێت بۆ دوژمنایەتی کۆن بگەڕێتەوە. پارێزگاری لایەنگری تاڵەبانی لە دهۆک بەرەو ‹حلە› گوازراوەتەوە و کوردێک بەناوی محەمەد ڕەسوڵ کە پارێزگاری عەمارەیە (Amara)، تا ئەو شوێنەی ئێمە ئاگادارین سەر بە هیچ لایەنێک نییە، بووە بە پارێزگاری دهۆک.

٧. بێگومان هەروەک ئێوە لە کورتەی هەواڵە جیهانییە پەخشکراوەکاندا بیستووتانە،

ڕادیـۆی کـوردی، واتـە ڕادیـۆی دەنگـی کوردسـتان، داخـرا. ئەمـەش لـە بەیاننامـەی [چارەسـەری] ئامـاژەی بـۆ کـراوە. ڕۆژنامـەی لایەنگـری تاڵەبانـی، ئەلنـور، لـە کۆتایـی ئـادار لـە بڵاوکردنـەوە وەسـتا و ڕۆژنامـەی ئەلتەئاخـی کـە لـە سـاڵی ١٩٦٨دا داخرابـوو، لـە ڕۆژی شـەممە ٤ی نیسـان دەسـت بـە بڵاوکردنـەوە دەکاتـەوە. ئێمـە لەلایـەن «نوێنەرێکـی›› پارتـی دیموکراتـی کوردسـتان کۆپیەکـی مانگـی ئـاداری ڕۆژنامـەی نهێنی «خەبات››مـان بـە دەسـت گەیشـتووە.

٨. هەواڵـی دی بریتییـە لـە ڕاگەیاندنـی کردنـەوەی ناوچەکانـی گەشـتیاریی لـە باکـووری عێـراق لـە وەرزی گەشـتیاریدا و تەرخانکردنـی بودجـە لەلایـەن ئەنجوومەنـی سـەرکردایەتی شـۆڕش بـۆ نۆژەنکردنـەوەی هەندێـك لـە ناوچـە گەشـتیارییەکان. پلانـی ئابـووری پێنـج سـاڵە، ١٩٧٠-١٩٧٤، کـە تـازە بڵاوبووەتـەوە بـاس لـەو ناوچانـە دەکات کـە تێیـدا کەرتـی تایبـەت دەتوانێـت یارمەتیـدەری ئابـووری نەتەوەیـی بێـت و بانگەشـەی سـەرمایەگوزاری کەرتـی تایبـەت دەکات لـە بواڕەکانـی هۆتێـل و ڕێسـتورانت لـە سەرتاسـەری وڵاتـدا.

٩. لەپێنـاو نەهێشـتنی تۆمەتـەکان کۆمەڵێـک کـەس لـە ڕێگـەی نەتـەوە یەکگرتووەکانـەوە دەستنیشـان کـراون بـۆ ئەنجامدانـی سـەرژمێری لـە ناوچـە کوردییـەکان لـە مانگـی تشرینـی یەکەمـدا.

١٠. ئەگەرچـی لێژنـەی ئاشـتی هاوبـەش کـە بەرپرسـیارە لـە جێبەجێکردنـی چارەسـەری، تـا هەنوکـە تەنیـا یـەک کۆبوونـەوەی ئەنجامـداوە، بـەڵام حکومـەت بەلانیکەمـەوە لەلایەنـی خۆییـەوە دەسـتی بـەم کارە کـردووە و دەنگـۆی ئـەوە هەیـە تـا ئـەم ڕێککەوتـە لایەنـی دووەم [کوردییـەکان] ناڕازیـن.

(J. H. Symons)

کۆپیەک بۆ: نووسینگەی تاران، نووسینگەی بەیروت.

جیهانی عەرەبی (ل ١٦٨-١٦٩)

کۆماری عێراق

٣ی نیسانی ١٩٧٠

کورد

بارزانی ڕایگەیاند کورد پابەندی بڕیارەکانی حکومەت دەبن

مەلا مستەفا بارزانی، سەرۆکی بزووتنەوەی نەتەوەیی لە عێراق، ڕایگەیاند کوردی عێراق لە ئێستاوە پابەندی هەر بڕیارێک دەبن کە حکومەتی ناوەندی لە بەغدا دەریدەکات. ئەم قسانەی لە چاوپێکەوتنی حەوتەنامەی «ئەلسەورەدا›› کە دوێنی بڵاوکرایەوە کردووە کە حەوتەنامەیەکی بەیروتی و لایەنگری عێراقە. پەیامنێری حەوتەنامەکە گوتی چاوپێکەوتنەکە لە ناوپردان ئەنجامدراوە کە دەکەوێتە باکووری عێراق و ٣٥ کیلۆمەتر لە سنووری ئێرانەوە دوورە. ئەم گوندە نزیکەی ٢٠ خانووی لە گڵ دروستکراوە و بە گوێرەی قسەکانی پەیامنێرەکە بارەگای پارتی دیموکراتی کوردستان لەم گوندەیە و ئەو شوێنەیە کە دانوستاندنەکان بۆ ڕێککەوتن لەسەر چارەسەری کێشەی کورد لە نێوان بارزانی و نوێنەرانی حکومەتی ناوەندیدا ئەنجامدراوە.

سەربەخۆیی نییە. پرسیار لە بارزانی کراوە لەبارەی پەیوەندییە نوێیەکان کە لە ئەنجامی بەیاننامەی ١١ی ئادار دروست بوونە و کۆتایی بە سەرهەڵدانی کورد هێنا. لە وەڵامدا گوتی پەیوەندی لە نێوان کوردێکی عێراق و عەرەبێکی عێراق لەسەر بنەمای ئەم ڕاستییە دامەزراوە کە ‹عەرەب و کورد یەک شتن. عەقڵ ئەوان پێکەوە گرێدەدات و شێتی ئەوان لێک دوور دەکاتەوە›.

کاتێک پرسیار لە بارزانی کرا، ئایا بەیاننامەی ١١ی ئادار کە ئۆتۆنۆمی بە کورد بەخشیووە بەو مانایە دێت کە کۆمەڵگای کوردی سەربەخۆ دەبێت، ئەو جەختی لەوە کردەوە کە «یاسا و پلان و فەرمانەکانی حکومەتی عێراق بەسەر کوردستاندا جێبەجێ دەکرێت›› و گشت خەڵکی عێراق پشتگیری لە حکومەت دەکەن. هەروەها ئاماژەی بەوە کرد کورد پابەندی بڕیاری گەلی عێراق و بڕیارەکانی حکومەتی عێراق دەبن.

ڕۆڵی داهاتوو. پرسیار لە بارزانی کرا، ئێستا کە کێشەی کورد چارەسەر دەکرێت، ئایا هیچ پلانێکی هەیە بۆ بەشداریکردن لە بەرپرسیارێتیەکی فەرمی. بە پێی قسەکانی چاوپێکەوتنەکە، بارزانی گوتوویەتی «ئەرکی مرۆڤ خزمەتکردنی خەڵکە. بۆیە، من بەردەوام دەبم لە خزمەتکردن بە خەڵک. من ئەم خزمەتکردنە تەنیا لە ڕێگەی سیاسەتەوە نابینم. هیوادارم بەپێی تواناکانم، بتوانم ئەرکەکانم جێبەجێ بکەم››.

بارزانی گوتوویەتی ئەو پیر بووە و تەمەنی خانەنشینی بەسەر چووە. «ئاواتی شەخسی من بریتییە لە دوورکەوتنەوە لە هەموو شتێک، من ئەم داوایەم هەیە و چەندین جار هەوڵم داوە کە لەمە تێبگەن، بەڵام هاوڕێکانم ئەمەیان ڕەتکردووەتەوە. بۆیە من بەردەوام دەبم لە خزمەتکردن بە پێی تواناکانم و لەو شوێنەی ئەوان بۆ من دەست نیشانی دەکەن››.

تاڵەبانی. لەبارەی رکابەرە کوردەکەی، جەلال تاڵەبانی، پرسیار کرا کە تا دەستەبەرکردنی ڕێککەوتنامەی مانگی ڕابردوو لەلایەن حکومەتی بەعسەوە پشتگیریی لێدەکرا. بارزانی جەختی لە گرنگی یەکێتی نەتەوەیی کورد کردەوە. «بەڵام هەندێك خائین و سیخوڕ هەن کە دژی ئایین و ناسیۆنالیزمی کورد و مافی کەمینەکان دەوەستنەوە. بۆیە ناکرێت ئەو وەک کوردێک هەژمار بکرێت و نوێنەرایەتی هیچ کەسیش ناکات. ئەو ڕەتکراوەیە››. بارزانی ئاماژەی بە هیچ ناوێک نەکرد.

کۆماندۆسەکان و فەڵەستین. پرسیار لە بارزانی کرا لەبارەی ئەوەی ئایا کورد نیەتی یارمەتیدانی بزاڤی بەرگریی فەلەستینیان هەیە. ئەو وەڵامیدایەوە «من خۆم ئەم کارە ناکەم، چونکە ئەم جۆرە کارانە بۆ مرۆڤی بە تەمەنی وەک من نەهاتووە. من هێز و توانایی ئەم کارەم نییە››. چاوپێکەوتنکارەکە پرسی «من پرسیار لە توانای تۆ دەکەم وەک سەرکردەی پێشمەرگە (نزیکەی بیست هەزار چەکداری بەهێزی ناڕێکخراوی سەر بە بارزانی)››. بارزانی وەڵامیدایەوە «من سەرکردەی پێشمەرگە نیم. بەرژەوەندی خەڵک سەرکردەیە››. چاوپێکەوتنکارەکە پرسی کۆماندۆسەکانی فەڵەستینی دەتوانن داوا لە کێ بکەن بۆئەوەی ئەگەر مومکین بێت سوود لە پێشمەرگە وەرگرن، بارزانی وەڵامێکی سەرڕاستی داوەتەوە: «سەرۆک کۆماری عێراق››.

کۆبوونەوەی پارتی دیموکراتی کوردستان. (دەق) کەرکووک: کۆمیتەی ناوەندی پارتی دیموکراتی کوردستان ئەمڕۆ (١٩٧٠/٤//٣) بە سەرۆکایەتی مەلامستەفا بارزانی کۆدەبێتەوە. وەزیرە کوردەکان حکومەتی عێراق هاتوونە تا لەم کۆبوونەوەیەدا بەشداربن (ئاژانسی هەواڵی عێراق بە زمانی عەرەبی، کاتژمێر ٩:٣٠ بە کاتی گرێنێچ، ١٩٧٠/٤/٣).

دامەزراندنی [ئەندامانی] پارتی دیموکراتی کوردستان. (دەق) بەغدا: نووری شاوێس وەزیری کار و نیشتەجێکردن و ئەندامی مەکتەب سیاسی پارتی دیموکراتی کوردستان، ناوی ئەندامانی کۆمیتەی ناوەندی و مەکتەب سیاسی ئەم حیزبەی ئاشکرا کرد. لە لێدوانێکی ڕۆژنامەوانیدا کە ئەمڕۆ لە بەغدا (١٩٧٠/٤/٤) بڵاوکراوەتەوە، شاوێس ئاماژەی بەوەدا لێژنەی جێبەجێکردن لە ١٠ ئەندام پێکدێت کە بریتین لە: عەبدولوهاب ئەتروشی، ڕەشید سندی، نەعمان عیسا، محەمەد هەرسین، عەلی سنجاری، محەمەد ئەمین محەمەد عەلی، فاتح محەمەد، هاشم ئاکرەیی، یەدوڵلا کەریم و ئیسماعیل مەلا عەزیز. مەکتەب سیاسی لە شەش ئەندام پێکدێت، سێ لەم کەسانە پاڵێوراوی پارتین بۆ پۆستی وەزاری لە کابینەی ئێستادا. ئەم شەش کەسە بریتین لە عەلی عەبدوڵا، عەزیز ئاکرەیی، محەمەد مەحمود، دکتۆر مەحمود عوسمان، سااڵح یوسفی و نووری شاوێس (ئاژانسی هەواڵی عێراقی بە زمانی عەرەبی کاتژمێر ٩:٣٥ خولەک بە کاتی گرێنێچ ١٩٧٠/٤/٣).

هەموارکردنی یاسای هاووڵاتی (ناسنامە) عێراقی. بە پێی هەموارە نوێی یاسای هاووڵاتی عێراقی، وەزیری ناوخۆی عێراق دەسەاڵتی پێدراوە کە ژمارەیەک هاووڵاتیانی عێراقی داوای ناسنامەی وڵاتێکی بێگانەیان کردووە لە مەرجی بێبەشبوونیان لە ناسنامەی عێراقی ببوردرێن. (ئاژانسی هەواڵی عێراقی بە زمانی عەرەبی کاتژمێر ١١:٥١ خولەک بە کاتی گرێنێچ ١٩٧٠/٤/٣).

پەیامی قوتابیانی فەڵەستینی بۆ قەزافی (دەقی تەلەگرامی فدراسیۆنی گشتی قوتابیان فەڵەستینی). قوتابیان فەڵەستینی لە سەرتاسەری جیهاندا متمانەیەکی زۆریان بە شۆڕشی فەڵەستینیەکان و توانای تۆندکردن و بەردەوامیدان و لەناوبردنی گشت هەوڵە شەڕانگێزەکان هەیە. گەلی ئێمەی فەڵەستینی، کە ڕەوتەکەیان لە

میانەی توندوتیژی شۆڕشگێڕانە و پشتگیریی تەواوی گەلی عەرەب بەرەو پێشەوە بردووە سەرسام بوونە بە لێدوانەکەتان لەبارەی شۆڕشی فەڵەستینییەکان. ئێمە لەو بڕوایەداین ئەو ڕاپۆرتەی بۆ ئێوە نێردراوە ساختە و شێوێندراوە. (دەنگی فەڵەستین بە زمانی عەرەبی کاتژمێر ١٧:٣٠ خولەک بە کاتی گرێنێچ ١٩٧٠/٤/٣).

ڕێکارە ئەمنییەکانی ڕفاندن لە لوبنان: بەیروت: دوای ئاشکرابوونی پلانی ڕفاندنی ژمارەیەک لە نووسەر و سیاسەتمەدارە عەرەبەکان کە دژی سیاسەتی هەندێک لە فەرمانڕەواکانی عەرەبن، ڕێکاری ئەمنی گیراوەتەبەر. ئەمەش دوای ڕفاندنی زوهەیر شەلاق لە ٣٠ی ئادارادا هات کە لە حەوتەنامەی ئەلجەدید، نووسەرێکی سیاسییە. (ئاژانسی هەواڵی عێراقی بە زمانی عەرەبی کاتژمێر ١١:٢٢ خولەک بە کاتی گرێنێچ ١٩٧٠/٤/٣).

لێدوانی کەمال حوزەیرانی بەلات (دەق) بەیروت: وەزیری ناوخۆ، کەمال حوزەیرانی بەلات ڕایگەیاند بەردەوام دەبێت لە هەوڵدان بۆ دەرکردنی تاقمی دەسەڵاتدار و گەڕانەوەی مەشروعیەت و بەهێزکردنی دیموکراسی لە لوبنانداا. دوێنێ (١٩٧٠/٤/٢) لە لێدوانێکدا لە دوای کۆبوونەوەی ئەنجوومەنی نوێنەران، حوزەیرانی بەلات ڕایگەیاند هێزە ئەمنییەکان ناتوانن ٤٦٠ تاوانبار دەستبەسەر بکەن، چونکە ئەوان لە ناوچەی شەڕن لە بیقاع. حوزەیرانی بەلات داوای نەهێشتنی ئەم جۆرە ناوچانەی کرد. ئەو وێنەکانی میلیشیای کەتائیب نیشاندا کە لە ڕووداوی کەهالە (Kahhalah) بەشداربوونە و ئاماژەی بەوە کرد ئەم جۆرە ڕووداوانە بە ئەنقست بوونە. (ئاژانسی هەواڵی عێراقی بە زمانی عەرەبی کاتژمێر ١١:٤٦ خولەک بە کاتی گرێنێچ ١٩٧٠/٤/٣).

تاوانی خیانەت لە دژی ئەحمەد بن سالّح (بژاردە) سەرۆک وەزیران لەلایەن سەرۆک کۆمار و بەپێی بڕیاری خۆی لە ڕێککەوتی ٢ی نیسانی ١٩٧٠، فەرمانی دەرکردووە بۆ گرتنەبەری ڕێکاری یاسایی لە دژی داواکراو ئەحمەد بن سالّح وەزیری پێشووی دەوڵەت بۆ ئابووری نەتەوەیی و پلاندانان، بە تۆمەتی خیانەت. (تونیس بە زمانی فەرەنسی کاتژمێر ٢١:٣٠ خولەک بە کاتی گرێنێچ و بە زمانی عەرەبی لە کاتژمێر ٢٣:٠٠ خولەک بە کاتی گرێنێچ ١٩٧٠/٤/٣).

نهێنی، بخرێتە زەرفێکی زۆر نهێنییەوە (ل ١٧٠)

بەشی ڕۆژهەڵاتی نزیک

نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس

(NEQ. 1/2)

لەندەن، 1 W، S

٧ی نیسان ١٩٧٠

چارەسەری کێشەی کورد

١. بەرژەوەندییەکی زۆر لە جێبەجێکردنی ڕێککەوتنامەی ١١ی ئادار لە نێوان کورد و حکومەتی عێراقدا هەیە، بە تایبەتی لەبارەی زیادکردنی ژمارەی سەربازانی عێراق لە ئەردەن بۆ دژایەتیکردنی ئیسرائیل و لە باشووریش بۆ ڕووبەڕوو بوونەوەی ئێران و ترساندنی کوێت. بۆیە ئەم ڕاپۆرتە کە تەنیا مەزەندەکردنە، هیوادارین ئامانجەکەی پێکابێت.

٢. خۆشحاڵ دەبین ئەگەر هەر تێبینییەکتان لەسەر ئەم ڕاپۆرتە هەبێت. پێویستە ئاماژە بەوە بکەین کە لە نێوان-بەشەکاندا یان حکومەتی بەریتانیا لەسەر ئەم ڕاپۆرتە هاوڕا نەبوونە، هەروەک ئاماژە پێدرا ئەم ڕاپۆرتە بریتییە لە بۆچوونی بەشی ڕۆژهەڵاتی نزیک.

(S. L. Egerton)

P. McKearney Esq، Baghdad

هاوپێچ کۆپییەک بۆ نووسینگەی پاراستنی زانیارییەکان لە بەحرێن، بەغدا، ئەنقەرە، تاران، کوێت، واشنتن، مۆسکۆ، پاریس، کۆمیسیۆنی شانشینی یەکگرتوو لە جنێڤ، کۆمیسیۆنی شانشینی یەکگرتوو لە نیویۆرک، تەلئەبیب، عەمان

پۆلین نەکراو (ل ١٧١)

باڵیۆزخانەی بەریتانیا

مۆسکۆ

٨ی نیسان ١٩٧٠

وەرگێڕانـی وتارێـک کـە هـی نۆڤۆسـتی (Novosti)یـە بۆتـان ڕەوانـە دەکـەم کـە لـە پراڤـدا (Pravda) لـە ٥ی نیسـان بڵاوبووەتـەوە و لەوانەیـە بـۆ ئێـوە بـە سـوود بێـت. ئـەم وتـارە بـەروارد لەگـەڵ وتارەکانـی دیکـە کـە تـا هەنوکـە نـووسراون، قوولـتر و فرەوانـتر دەڕوانێتـە چارەسـەرکردنی کێشـەی کـورد.

(N. H. Livingston)

بەشی ڕۆژهەڵاتی نزیک

نووسینگەی کاروباری دەرەوە

لەندەن، S، W. 1

هاوپێچ کۆپیەک بۆ: نووسینگەی پاراستنی زانیارییەکان (Chanery) لە بەغدا

٦ی نیسانی ١٩٧٠ (ل١٧٢-١٧٦)

عێراق: سەختی زاڵبوون بەسەر سنووورەکان

(I. Belaey and E. Primakov)

کاتێک کۆتایهێنان بە شەڕ لە دژی کورد لە بەشی باکووری عێراق، ڕاگەیێندرا، بە هەزاران کوردی خۆشحاڵ، مەشخەڵیان لەسەر شاخەکانی دەورەبەری کەرکووک هەڵگیرساند. سەکۆیەکی سەرسوڕهێنەر لە مەیدانی ئەلتەحریر لە بەغدا ڕازابووەوە کە لە خۆپێشاندانێکی سەرتاسەری نیشتیمانیدا لە دورگەیەک دەچوو. لە پاڵ هەر یەک لە ئەحمەد بەکر سەرۆک کۆماری عێراق و سەدام حسێن تکریتی، سەرۆکی ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕش، کوڕەکانی مەلامستەفا بارزانی- ئیدریس و مەسعود- بە جلی کوردییەوە لەگەڵ مەحمود عوسمان (دکتۆر مەحمود) سەرۆکی شاندنی نوێنەرایەتی کورد بۆ گفتوگۆ لەگەڵ حکومەتی عێراق، لەگەڵ هەندێك کەسیتر، وەستابوون.

ئیدریس، مەسعود، دکتۆر مەحمود و سامی ئەندامانی مەکتەب سیاسی پارتی دیموکراتی کوردستان، هەروەک زۆرێک لە نوێنەرەکانی کورد، لە ١٩٦١ەوە بەغدایان بەجێهێشت. ماوەی نۆ ساڵ شەڕی براکوژی لە وڵاتدا بەردەوام بوو.

بە ئێمەیان گوت زۆرێک لە پیاو و ئەفسەرانی سوپای عێراق چەندە خۆشحاڵ بوونە کاتێک هەواڵی سەرکەوتنی گفتوگۆکانیان لەگەڵ کورد بیستووە. یەکێک لە نووسەرەکانی ئەم بابەتە گروپێکی بچووکی سوپای عێراقی بینیەوە کە چۆن یارمەتی دانیشتوانی خۆجییان داوە تا ڕێگەی نێوان دووڕییانی ڕواندز-دیانا پاک بکەنەوە کە لە کوردستانەوە بەرەو باکوور دەڕوات. لە ماوەی ساڵەکانی جەنگدا هیچ سەربازێکی عێراقی یان بەرپرسێکی حکومی لە باکوورت نەدەبینی. ناوچەکە بە تەواوەتی لەژێر کۆنترۆڵی پێشمەرگە جیاخوازەکانی کورددا بوو.

کۆتایی شەڕی نۆ ساڵە لە باکووری عێراق- بە ناپاڵم و بە سوتاندنی گوندەکان و لە ناوبردنی ژیانی هەزاران خەڵک- بە ڕاستی هۆکارێکی گەورەیە

بـۆ خۆشـحاڵ بـوون لـە کۆتایهاتـن بـە شـەڕ. بەڵـێ، ئەمـەش بـە تەنیـا گرنگتریـن شـت نییـە لـە گەیشـتن بـە لێکتێگەیشـتن لـە نێـوان حکومەتـی عێـراق و بزووتنـەوەی کـورد، لەبـارەی چارەسـەی ئاشـتیانە و دیموکراتییانـەی پرسـێکی زۆر ئاڵـۆزی عێـراق. ئـەم لێکتێگەشـتنەش لـە شـەوی ١١ی ئـاداری ١٩٧٠دا ڕاگەیێنـدرا و لـە ڕاگەیێندراوێکـدا لەلایـەن سـەرۆک ئەحمـەد بەکـر لـە ڕادیـۆ و تەلەفزیـۆن خوێندرایـەوە، گرنگتریـن خەسـڵەتی ڕاگەیاندنەکـە، ڕاگەیاندنـی ئاشـتی وەک بنەمـای دانپێدانـان بـە مافـی کـورد لـە ئۆتۆنۆمـی نەتەوەیـی لـە چوارچێـوەی دەوڵەتـی عێراقـدا بـوو. لـە پـاڵ عەرەبـەکان کوردیـش داوای مافـی سـەرەتایی هاونیشـتیمانی بـوون لـە عێراقـدا دەکـەن.

ئێسـتا کـورد دەبێتـە جێگـری سـەرۆک کۆمـار و پێنـج وەزیـری کـورد لـە کابینـەدا هـەن. ڕاگەیاندنـی ئۆتۆنۆمـی نیشـتیمانی بـۆ کـورد ئامانجێکـی زەروری بـوو کـە بـێ ئـەو هیـچ هاوپەیمانییەکـی درێـژ خایـەن لـە نێـوان هـەردوو گەلـدا [کـورد و عـەرەب] دروسـت نەدەبـوو. ئەمـەش تەنیـا ڕێچکەیـە بـۆ چارەسـەری کێشـەی نەتەوەیـی لـە عێراقـدا. هەروەهـا لاپەڕەیەکـی نوێیـە نـە تەنیـا لـە مێـژووی وڵاتـدا، بەڵکـو لـە مێـژووی کۆنـی کوردیشـدا، چونکـە لـەم هـەزار سـاڵەدا ئەمـە یەکـەم ڕووداوی لـەم چەشـنەیە.

خەڵکێکـی ڕەنجـدەر و سـەرفراز لـە بەشـێک لـە عێـراق، سـووریا، ئێـران و تورکیـا دەژیـن. کـوردی عێـراق، بـە تایبەتـی، بـە نەریتـی شۆڕشـگێڕانەیان بەناوبانگـن. خێڵـی بـارزان یەکێـک لـە سـەرەکیترین خێڵـە کوردییـەکان، هـەر لـە سـەرەتای سـەدەی بیسـتەمەوە تێکۆشـانێکیان دەسـت پێکـردووە (کـە کـردەی چەکداریـش لـە خۆدەگرێـت) لـە دژی کۆلۆنیاڵـی بەریتانـی و دادگای پاشـایەتی گەنـدەڵ و حکومەتـی لایەنگـری ئیمپریالیسـت لـە بەغـدا.

دوای شۆڕشـی تەمـووزی ١٩٥٨ لـە عێـراق، شۆڕشـێک کـە ڕژێمـی نـوری سـەعیدی ڕووخانـد، تەنیـا دەیتوانـی لـە ڕێگـەی پشـتگیری سـەربازیی بەریتانیـاوە لەسـەر دەسـەڵات بمێنێتـەوە؛ هیـواکان بـۆ چارەسـەری دادپـەروەر و دیموکراتییانـەی کێشـەی کـورد لـە وڵاتـدا سـەریهەڵدا بـوو، بـەڵام ژەنـەڕاڵ قاسـم جەنگێکـی تـری لـە دژی کـورد بەرپـا کـرد.

زۆر حکومەت لە دوای شۆڕشی ١٩٥٨ لە عێراق هاتن و تێپەڕین، بەڵام هیچ کام لەوانە نەیانتوانی بە شێوەیەکی ڕیشەیی مامەڵە لەگەڵ کێشەی کورد بکات. هیچ کام لەم حکومەتانە نەیانتوانی هەنگاوێکی زیاتر بهاوێژن، تەنیا هەنگاوە بچوکەکانی ئاگربەست نەبێت. گشت ئەم حکومەتانە بە ڕادەی جیاواز خۆیان لە جەنگی دژندانەی دژی کورد هەڵقوڕتاند کە بە ڕای زۆرێک ئەو جەنگانە سروشتی جینۆسایدیان هەبوو.

لە دوای تەموزی ١٩٦٨ بارودۆخ گۆڕا، کاتێک لە عێراقدا ڕژێمێک دامەزرا کە لەلایەن بەعسییەکانەوە[1] سەرکردایەتی کرا، ئەو بەعسەی کە لە کاملبوونی بەردەوامدایە. بەهەرحاڵ، بۆ سەرکردەکانی ئێستای [عێراق] ئاسان نەبوو بگەنە سنووری ١١ی ئادار ١٩٧٠. ئەم وەستانەی ڕابردوو گرنگە. بۆشایی بێ متمانەیی لە ئەنجامی چەندین ساڵ جەنگی خوێناوی، دوو گەلی لێک جیاکردەوە. ئەرکی پێکەوە گرێدانی ئەم بۆشاییە پێویستە لە ڕێگەی زاڵبوون بەسەر سەردەمێکی سەختی پڕ لە لەمپەر و بەربەست پڕ بکرێتەوە کە کەسانی دژە شۆڕش و توندڕەوەکان لە بەغدا و لەناو کورددا ئەم سەردەمە سەختەیان دروست کردووە. هەنوکە، سەرکردەکان تێگەیشتوون چارەسەری کێشەی کورد لە زۆر ڕێگەیەوە ڕەفتاری کۆمەڵانی خەڵک لەهەمبەر ڕژێم و داهاتووی شۆڕشی عێراق و یەکێتی وڵات دیار دەخات کە ڕووبەڕووی ئیمپریالیستەکان و دوژمنکارییەکانی زایۆنیزم لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست بووەتەو.

لە ١١ی ئادار، سەرۆک بەکر لەسەر ڕادیۆ و تەلەفزیۆن قسەی کرد و گوتی، چارەسەری کێشەی نەتەوەیی لە عێراق بەشێکی سەرەکییە لە تێکۆشان لە دژی ئیمپریالیزم و زایۆنیزم و کۆنەپارێزی. هەمان بیرۆکە لەلایەن سەرکردەی کورد، مەلامستەفا بارزانییەوە لە نامەیەکدا بۆ سەرۆکی عێراق جەختی لێکرایەوە.

ئەو سەرکەوتنەی بۆ چارەسەری کێشەی کورد لە عێراق بەدەستهاتووە،

(١) بەعس کورتکراوەی بوژانەوەی حیزبی عەرەبی سۆشیالیستە. سەرکردە هەنوکەییەکانی ئەم حیزبە لە عێراق هەندێك پێوەریان لە دژی ئیمپریالیست و خەبات لە دژی دەرەبەگایەتی و لە بەرژەوەندی کۆمەڵانی خەڵک لە وڵاتەکەیاندا گرتووەتەبەر.

تاڕادەیەکـی زۆر پەیوەسـتە بـە تێکۆشـانی بەردەوامـی لایەنـە کۆمۆنیسـتەکانی عێـراق لەپێنـاو چارەسـەرێکی ئاشـتیانە و دیموکراسـیانە لەباکـووردا. پرەنسـیپی ئۆتۆنۆمـی نەتەوەیـی بـۆ کـورد، داننـان بـە مافـە نەتەوایەتییەکانیـان لـە چوارچێـوەی دەوڵەتـی عێراقـدا دەسـتەبەرکرد و بـووە هـۆی پارێزگاریکـردن لـە بەرژەوەندییـە نەتەوایەتیەکانیـان. گشـت ئـەم دروشـم و داواکارییانـە، وەک بنەمایـەک بـۆ چارەسـەرکردنی کێشـەی کـورد، لەلایـەن پارتـی کۆمۆنیسـتی عێراقـەوە خرابوونـەڕوو کـە لـە هەندێـك لـە بەڵگەنامەکانـی ئەنجوومەنـی سـەرکردایەتی شـۆڕش تۆمارکـراوە. بـۆ قسـەکردن لەسـەر گرنگـی لێـک تێگەیشـتن لـە نێـوان حکومەتـی عێـراق و کـورد، عەزیـز محەمـەد، یەکەمیـن سـکرتێری کۆمیتـەی ناوەنـدی حیزبـی کۆمۆنیسـتی عێـراق، پێـی گوتیـن:

«ئـەو بڕیـارەی بـووە هـۆی چارەسـەرێکی ئاشـتیانە و دیموکراتیانـەی کێشـەی کـورد، سـەرکەوتنێکە بـۆ گشـت هێـزە پێشـکەوتنخوازەکانی عێـراق. هەروەهـا سـەرکەوتنێکی گرنگـە بـۆ بزاڤـی دیموکراسـی و پێشـکەوتنخوازی نێودەوڵەتـی».

سـەختە ئـەو ڕۆڵـەی عەزیـز شـەریف، بـراوەی خەڵاتـی لینینـی نێودەوڵەتـی، بـۆ هاندانـی ئاشـتی و بەرجەسـتەکردنی کەسـایەتیە عێراقییەکانـی خـاوەن جەماوەرەییـەکان لەڕادەبـەردەر گـەورە بکەیـن کـە لـە چارەسـەری کێشـەی باکـووری عێـراق پشـکی هەبـوو. هـەروەک لـە لێـک نزیککردنـەوەی بۆچوونـەکان پەیامێکـی نـاوازەی هەبـوو کـە هانـی سـەرکەوتنی گفتوگۆکانیـدا، ئەویـش بەکارهێنانـی وزە گەورەکـەی و ئەزموونـە دەوڵەمەندەکـەی لـە ژیانـدا بـوو، واتـە «بیروباوەڕە نێودەوڵەتـی و نیشـتیمانیەکەیەوە››.

بێگومـان چارەسـەری کێشـەی کـورد بـە تایبەتـی بـۆ خـودی عێـراق زۆر گرنگـە. بـێ چارەسـەری کێشـەی کورد گەشـەی چەپگەرایانەی وڵات ڕووبەڕووی بەربەسـت دەبوویەوە. لەمپـەری جیـدی لەبـەردەم گەشـەی مەیلـە پێشـکەوتووخوازەکانی سـەرکردایەتی ئێسـتای عێراقـدا هەبـوو. دواجـار نـەک دواییـن جـار، لـەم چەنـد سـاڵەی دواییـدا هەندێـك نیشـانەی مەترسـیدار لـە خـودی بزاڤـی کـوردا دەبیـنرا. هێـزە ئیمپریالیسـتییەکان بـە بەردەوامـی هەوڵـی چوونـە نـاو ئـەم بزاڤەیـان دەدا و هەسـتی دژە عەرەبیـان دروسـتەدەکرد و ئـەم بزاڤـەی بەکاردەهێنـا بـۆ مەبەسـتی نادیـار و چالاکـی خراپکارانـە

لە دژی هەر سەرکردایەتیەک لە عێراقدا، بە تایبەتیش سەرکردایەتی نیشتیمانی. لە ئاستێکی فرەوانتریشدا، بۆ لاوازکردنی پێگەی گشت وڵاتە عەرەبییەکان لە تێکۆشانیان بۆ نەهێشتنی لێکەوتە مەترسیدارەکانی دوژمنکاریی ئیسرائیل. ئێستا دەتوانرێت بەربەستەکانی بەردەم گەشەی شۆڕشگێڕانەی عێراق وەلا بنرێت.

بێگومان، نەهێشتنی ئەم بەربەستانە بەو مانایە نایەت کە گشت گرفتەکان لەناو دەچن. بەڵام بێگومان ڕەوتی پێشکەوتن بەردەوام دەبێت. لەمبارەیەوە سەدام حسێن تکریتی، سەرکردەیەکی دیاری حیزبی بەعسی دەسەڵاتدار بە ئێمەی گوت کە چارەسەری کێشەی کورد زەرورەتە و سەرەتایەکی گرنگە بۆ پرۆسەیەک کە دەبێ بەرەو پێشەوە بڕوات.

بێ دوودڵی هەنوکە لە ئاستی نیشتیمانیدا گرنگترین کێشە بریتییە لە دامەزراندنی بەرەیەکی دیموکراتی لە گشت حیزبە پێشکەوتنخوازەکانی عێراق. ئێمە لە گفتوگۆکانمان لەگەڵ مورتەزا ئەلحەدیسی، عەبدولخالق سامەرایی و هەندێک سەرکردەی دیکەی حیزبی بەعس ئەوەمان ڕاگەیاندووە.

مرۆڤ دەتوانێت بڵێت، پێویستی بۆ دامەزراندنی ئەم بەرەیە لەلایەن نیشتیمانپەروەرەکان، واتە کەسایەتییە دژە ئیمپریالیستەکان و گشت کەسایەتییە چەپڕەوەکانی عێراقی مۆدێرن، درکی پێکرا. لە گفتوگۆکانیان لەگەڵ ئێمە، لەلایەن سەرکردەکانی بەعس و سەرکردەکانی حیزبی کۆمۆنیستی عێراقی ئاماژە بە خواستی دامەزراندنی بەرەیەکی نیشتیمانی لە وڵاتدا کراوە. هێشتاش، مرۆڤ دەتوانێت ببینێت کە هەندێک هێزی ناوخۆی بە بڕاوەیی ئامانجی دژیان گرتووەتەبەر. لە ڕابردوودا ئەوان لە توانایاندا نەبوو ڕێگر بن لەبەردەم چارەسەری کێشەی کورد. هەنوکەش ئەوان هەموو کارێک بۆ پوچەڵکردنەوەی ڕەوتی گەشەی ئەو ڕووداوانە دەکەن کە بە دڵی ئەوان نییە. بۆیە هەندێک خەڵک هەن بە دروستی دەڵێن- تەنانەت ئەگەر بە دەنگێکی نزمیش بێت- زەروورە هاوپەیمانییەک لە حیزبە جیاوازەکان بۆ دامەزراندنی بەرەیەکی دیموکراتی نیشتیمانی هەبێت کە حیزبی کۆمۆنیستی عێراقیشی لە خۆگرتبێت، چونکە هەروەک بۆ هەموو کەسێکیش زانراوە

ئـەم حیزبـە خـاوەن دەسـەڵات و دەسـترۆییە لـە وڵاتـدا. ڕوونـە پرسـی پەراوێزخسـتنی ئەنجوومەنـی سـەرکردایەتی شـۆڕش شـتێکی ناواقعیانەیـە. ئەمـەش ڕەنگـدەرەوەی پێکەوەیـی ئـەو هێزانـە نییـە کـە لـەم سـاڵانەی دواییـدا لـە عێـراق گەشـەیان کـردووە. هەروەهـا بـە هیـچ شـێوەیەک هانـی بەدیهێنانـی هەلومەرجـی ناوخۆیـی و دەرەکـی پێویسـت نـادات بـۆ گەشـەی پێشـکەوتنخوازانە لـە عێراقـدا.

چارەسـەری کێشـەی کـورد لـە عێراقـدا بـۆ گشـت عەرەبـەکان گرنگـە. بـە ئێمـە گوتـراوە باڵیـۆزی کۆمـاری سـودان لـە بەغـدا یەکـەم کـەس بـووە کـە بـۆ ئـەم دەسـکەوتە پیرۆزبایـی لـە سـەرکردەکانی عێراقـی کـردووە. زۆر ڕوونـە چارەسـەری کێشـەی دانیشـتوانی خێڵـی نیلۆتیـک لـە باشـووری ئـەم وڵاتـە چ گرنگییەکـی بـۆ خەرتـوم هەیـە. بـە نزیکبوونـەوە لـە هەڵوێسـتێکی دیموکراتـی و ئاشـتیخوازانە بـۆ چارەسـەری کێشـەی کـورد لـە عێـراق، حکومەتـی ئێسـتای عێـراق، بێگومـان ئموونەیەکـی دروسـت و بوێرانـە لەبـارەی پرسـی کەمینـە نەتەوەییـەکان بـۆ وڵاتانـی دیکـەی ڕۆژهەڵاتـی ناڤیـن و ئەفریقیـا و گشـت جیهانـی سـێیەم نیشـان دەدات.

ئـەو کردارانـەی بوونـە هـۆی کۆتایهێنـان بـە شـەڕی براکـوژی لـە عێراقـدا، ناکرێـت بـێ لەبەرچاوگرتنـی تێکۆشـان بـۆ نەهێشـتنی دوژمنکاریـی ئیسرائیـل بـاس بکرێـن. ئاشـکرایە تەلئەڤیـڤ و هەندێـك لـە پایتەختـە ڕۆژئاواییـەکان بێـزارن لـەو ڕاسـتییەی کـە ئیمکاناتـی ناوخۆیـی عێـراق بـۆ تێکۆشـانی زیاتـر لـە دژی ئیمپریالیسـت بەرزبوونەتـەوە.

هەڵبـەت، هەر ئێسـتا ئەنجامـە ئەرێنییـە گرنگەکان بەدەسـتهاتوون، [بەڵام] چارەسـەری لەگـەڵ کـورد لـە عێـراق، چارەسـەی گشـت کێشـەکە نییـە. ئەزموونـی زۆرێـک لـە وڵاتـان نیشـانیداوە سیاسـەتێکی نیشـتیمانی سـەرکەوتوو، بابەتێکـی سـەختە و پێویسـتی بـە کاری بـەردەوام هەیـە، کـە لـە عێراقـدا، لـە ڕووی پراکتیکیـەوە دەسـتی پێکـراوە. پێویسـتە ئێمـە کاری نەپچـڕاو و هەندێـك جـار گـەورەی بریـکارە دەرەکییـەکان و کەسـایەتییە کۆنەخـوازە خۆجێیەکانیـش پشـتگوێ نەخەیـن، کـە هەمـوو کارێـک دەکـەن بۆئـەوەی جارێکـی دی پەیوەنـدی نێـوان [حکومـەت] و کـورد ئاڵـۆز بکەنـەوە و جێبەجێکردنـی پرەنسـیپەکانی ڕاگەیێنـدراوی ١١ی ئاداریـش مایـە پـوچ بکـەن.

لە سەرچاوەی باوەڕپێکراوەوە، ئاگادار کراوینەتەوە کە گروپە تیرۆریستە جیاجیاکان لە دەرەوە بەرەو باکووری عێراق نێردراون و بۆ ئەنجامدانی کاری خراپکارانە یارمەتیان دەدرێت؛ تا ڕێگری لە بەهێزکردنی متمانە بەیەکتر بوونی دوو لایەنە بکەن، بۆئەوەی تۆی بەدگومانی لە نێوان حکومەت و کورددا بڕوێنن. سروشتیە لە هەلومەرجێکی وەهادا، هەروەک لەلایەن سەدام تکریتییەوە جەختی لەسەر کراوەتەوە، هەردوولایەن کاری جیددی ئەنجام بدەن تا پەیوەندی نوێ لە نێوان کورد و عەرەب دروست بکەن، پەیوەندیەک کە لەسەر بنەمای متمانەی دوو لایەنە و دوورخستنەوەی ئەگەری سەرکەوتنی هەر جۆرە هاندانێکی دژە عێراق دامەزراوە، کە بە کێشەی ژمارە یەک دەمێنێتەوە.

لە چاوپێکەتنێک لەگەڵ پەیامنێری پراڤدا، دکتۆر مەحمود، ئەندامی مەکتەب سیاسی پارتی دیموکراتی کوردستان، ڕایگەیاند لەو بڕوایەدام زەرورە بەیاننامەکە بە زوترین کات جێبەجێ بکرێت››. «دوژمنەکان لە ناوخۆ و دەرەوەی وڵات هەوڵی داڕشتنی پیلان دەدەن و هیوادارن ڕێککەوتنەکە لە ناوببەن. پارتیمان، پارتی دیموکراتی کوردستان بە جیدی هەوڵی زاڵبوون بەسەر گرفتەکان دەدات و پابەندە بە بەندەکانی بەیاننامەکە. حیزبی بەعسیش بارگاویی هەمان بڕیارە. گشت خەڵکی عێراق پشتگیریی لەم ڕێککەوتنە دەکەن و بانگەشەی جێبەجێکردنی دەکەن››.

دکتۆر مەحمود بە دەنگی بەرز باس لە سوودی دەستڕۆیی سیاسەتی سۆڤیەت لە ڕۆژهەڵاتی ناڤین دەکات بۆ گەیشتن بە ڕێککەوتن و گوتی، یەکێتی سۆڤیەتی دۆست، پشتگیریی لە چارەسەری ئاشتیانەی پرسی کوردی کرد. یەکێتی سۆڤیەت هەوڵی ڕەخساندنی کەشێکی لەباریدا بە مەبەستی هاندان بۆ گفتوگۆ و ئاسانکاریکردن لە گەیشتن بە ئەنجامەکان لەپێناو دڵنیا بوون لە دەستەبەرکردنی بەرژەوەندییە نەتەوایەتییەکانی کورد و عەرەب. هەروەها، یەکەمین دژواری لەلایەن عێراقەوە تێپەڕێنرا.

(Pravda، April، 5. In full)

(ل ١٧٧)

Mr. P. R. M Hinchcliffe

بەشی ڕۆژهەڵاتی نزیک

گوتاری نوێنەری پارتی کوردستان لە ئاهەنگەکانی لینین لە مۆسکۆ

١. ڕۆژنامەی پراڤدا، لە ٢٨ی نیسان، دەقی گوتاری حەبیب. ئا. کەریم، سکرتێری گشتی کۆمیتەی ناوەندی پارتی دیموکراتی کوردستانی بڵاو کردووەتەوە کە لە ئاهەنگەکانی لینین لە مۆسکۆی خوێندوویەوە.

٢. خودی ئامادەبوونەکە شایانی هەڵوەستە لەسەر کردنە، هەروەها سکرتێری یەکەمی حیزبی کۆمۆنیستی عێراقیش ئامادە بوو کە گوتارەکەی لە ٢٦ی نیسان لە پراڤدا، بڵاوکرایەوە. کەریم ستایشی لینینی کرد و بە ‹شانازیەوە› گوتی، ئەو کوردانەی لە یەکێتی سۆڤیەتدا دەژین خاوەن «گشت مافە نەتەوەییەکانی خۆیانن››، بەڵام لە هەموویان گرنگتر پێزانینی کەریم بوو لەبارەی ئەو ڕۆڵەی یەکێتی سۆڤیەت لە «چارەسەریی» ئەم دواییەی پرسی کورد گێڕاویەتی. ئەگەرچی ئەم قسەیە شتێکی ئەوتۆ بەدەست ئێمە نادات، چونکە ئێمە هیچ گومانمان لە بەشداری سۆڤیەت [لەم پرسەدا] نەبوو (بڕوانە هاوپێچی بەغدا (NEQ 1/2) لە ٢ی نیسان)، بەڵام ئەمە بۆ یەکەمجارە خوێنەری سۆڤیەت، گوێی لەم قسانە دەبێت. ئەم بەشەی خوارەوە شایانی تێکەڵکێش کردنە:

٣. «گەلی عێراق- بە کورد و عەرەبەوە- هەوڵەکانی یەکێتی سۆڤیەت بۆ کۆتایهێنان بە شەڕی براکوژی لە نێوان نەوەکانی ئەم وڵاتە و لە دووبارە هێنانەدەی ئاشتی و ئارامی لە عێراقدا زۆر بەرز دەنرخێنێت. لەبارەی ئەو بەیاننامەیەی لە ١١ی ئاداری ئەم ساڵە بڵاوبووەتەوە، گەلی کورد، مافی ڕەوای خۆیان لە ئۆتۆنۆمی لە چوارچێوەی عێراقدا دەستەبەر کرد. ئێمە هیوادارین یەکێتی سۆڤیەت بە ڕێککەوتن لەگەڵ دەسەڵاتە نیشتیمانییەکانی عێراق، هەوڵەکانی وەگەڕبخات بۆ دووبارە ئاوەدانکردنەوەی هەرێمی کوردەکان کە بەهۆی ساڵانی شەڕی برا کوژییەوە وێران کرا بوون››.

٤. شـایانی ئامـاژە پێدانـە، کەریـم هیـچ ئاماژەیەکـی بـە حیزبـی کۆمۆنیسـتی عێراقـی نەکـرد و نوێنـەری ئـەم حیزبـەش لـە گوتارەکەیـدا ئامـاژەی بـە گەلـی کـورد و کوردسـتانی نەکـرد.

(K. A. Bishop)

٣٠ی نیسانی ١٩٧٠

بەشی توێژینەوە، یەکێتی سۆڤیەت

مۆسکۆ و کورد (ل ١٧٨-١٨٠)

یەکێتی سۆڤیەت و حیزبی کۆمۆنیستی عێراق، دەستبەجێ هەڵوێستی خۆیان لەباری بەیاننامەی ١١ی ئاداری پەیوەست بە دەستەبەرکردنی ڕێککەوتن لە نێوان حیزبی بەعسی عێراقی دەسەڵاتدار و کەمینەی کورد، بەسەرکردایەتی مەلامستەفا بارزانی، لە باکووری عێراقدا خستەڕوو.

کۆمیتەی ناوەندی حیزبی کۆمۆنیستی عێراق لە ڕێگەی یەکەمین سکرتێرەکەی، عەزیز محەمەد، تەلەگرامێکی بۆ بەعس نارد و بەڵێنی هاوکاری حیزبی کۆمۆنیستی عێراقی لەگەڵ ئەوان و لەگەڵ پارتی دیموکراتی کوردستان داوە. هەروەها بەڵێنی پشتگیریی بۆ «گشت هێزە نیشتیمانی و پێشکەوتنخوازەکان›› داوە تا ڕێککەوتنەکە جێبەجێ بکرێت. ئاماژەی بەوەش کرد چارەسەری لەگەڵ کورد دەبێتە هۆی بونیاتنانی «ستونەکانی بەرەیەکی نیشتیمانی لە حیزب و هێزە پێشکەوتنخوازەکان››.

هەروەها یەکێتی سۆڤیەت چاودێری پێشنیازی «بەرەی نیشتیمانی›› دەکات و گفتوگۆکان بۆ پتر لە ساڵێک لە نێوان بەعس و حیزبی کۆمۆنیستی عێراق بەردەوامن. لە ١٢ی ئادار، بەشی عەرەبی ڕادیۆی مۆسکۆ، ئاماژەی بەوە کرد شەڕ «کاریگەری پێچەوانەی لەسەر وڕە و یەکێتی سیاسی عێراق هەبووە و بووە هۆی سوودمەندبوونی ئەکتەرە کۆنەپارێزەکانی ناوخۆ و هێزە دەرەکییە دوژمنەکانی››. پراڤدا، ڕۆژنامەی حیزبی یەکێتی سۆڤیەتی، لە وتارێکدا کە لە ١٤ی ئادار، لەلایەن ئەلێکسی ڤاسیلیڤ (Alexei Vasilyev) نووسراوە، ڕێککەوتنەکەی بە «دیواریک... لە بەردەم پیلانی ئیمپریالیزم، لە کۆماری عێراقدا›› وەسف کردووە کە «یارمەتی کۆکردنەوەی گشت هێزە پێشکەوتنخوازەکان لەناو یەک بەرەی نیشتیمانیدا دەدات››. یەکێکتر لە نووسەرەکانی پراڤدا، یوری پریماکۆڤ (Yuri Primakov)، پێش ڕێککەوتنەکە، لەپێناو دەستەبەرکردنی بەشداری کۆمۆنیستەکان لە داهاتوی «بەرەی نیشتیمانی›› لە عێراقدا، جەختی لەسەر گرنگی ئاشتی لەگەڵ کورد کردبووەوە. هەروەها لە ٢٩ی کانوونی دووەمدا ئاماژەی بەوە کرد «خەسڵەتی بەرجەستەی کێشەی کورد، گرفتی جیدی لەبەردەم دامەزراندنی بەرەیەکی نیشتیمانی دروست دەکات، کە حیزبی بەعس و حیزبی کۆمۆنیستی عێراق و ڕێکخراوە پێشکەوتنخوازەکانی دیکە لە خۆدەگرێت››. زۆرتر دەڕوات و نیگەرانی

خۆی لەسەر کاریگەری ململانێی درێژخایەن لەسەر کارەکتەرە «پێشکەوتنخوازەکان›› لەناو خودی کورد دەردەبڕێت و دەڵێت هێزە دەرەکییەکان «کار لەسەر بزووتنەوەی کورد›› دەکەن بۆئەوەی خەسڵەتی ئەم بزووتنەوەیە بگۆڕن و ناوڕۆکە دیموکراتییەکەی›› لاواز بکەن.

بەشێک لە شڕۆڤەی سۆڤیەت بۆ پرسی کورد پشت بەو گریمانەیە دەبەستێ کە «ئیمپریالیزم›› و کۆنەپارێزەکانی ناوخۆیی، ئەم ململانێیەیان بەکارهێناوە تا لەمپەر لەبەردەم جوڵانەوەی «پێشکەوتنخواز›› لە عێراقدا دروست بکەن. سۆڤێتیسکا ڕووسیا (Sovetskaya Rossiya) ڕۆژنامەی کۆمیتەی ناوەندی [حیزبی کۆمۆنیستی] سۆڤیەت (کە لە ٤ی نیسان لەلایەن تەس (Tass)ەوە ڕاپۆرت کرابوو)، باسی لەو هاندەرە کردبوو کە ببووە هۆی کوشتنی محەمەد ئەلخوزەیری، ئەندامی حیزبی کۆمۆنیستی عێراق و ڕەتی کردبووەوە کە ئەم کوشتنە لەوانەیە تاوانێکی سیاسی نەبێت. یان پەیوەندیی بە بابەتی چارەسەری کێشەی کوردەوە نەبێت. ڕۆژنامەی فیدراسیۆنی ڕووسیا ئاماژەی بەوەداوە «ئەم تاوانە ڕێک لە دوای گەیشتن بە ڕێککەوتن بۆ چارەسەری کێشەی کورد ئەنجام درا... بازنەی [هێزە] کۆنەخوازەکان لە عێراقدا هەوڵی بەرەبەست دروستکردن لەبەردەم ڕێڕەوە تەندروستەکەی کاروباری ناوخۆی وڵاتدا دەدەن. لێک نزیکبوونەوەی زیاتر لە نێوان حیزبی بەعس و حیزبی کۆمۆنیستی عێراق، ڕق و کینەیەکی تایبەتی لە دەرونی ئەواندا دروست کردووە.... لەم بارودۆخەدا، کوشتنی محەمەد ئەلخوزەیری وەها دەردەکەوێت کە هۆکاری سیاسیی لە پشتەوە بێت».

ماوەیەکی درێژە یەکێتی سۆڤیەت لە تێکۆشانی کورد سوودمەندە و پشتگیریی کردن لە جوڵانەوەی کورد وەک هەلێک بۆ زیادکردنی دەستڕۆیی خۆی لە سووریا، ئێران و عێراق دەزانێت کە خاوەن کەمینەیەکی بەرچاوی کوردن. دوای ڕوخانی کۆماری مەهاباد لە ساڵی ١٩٤٧، سەرکردەی کورد، مەلامستەفا بارزانی، لە یەکێتی سۆڤیەت ژیاوە. دواتر هەروەک ژەنەڕاڵ حەسەن عارف دەڵێت «دەسەڵاتدارانی سۆڤیەت کاریگەریان نەبووە لە گۆڕین و ئاشناکردنی مەلامستەفا بە بیرۆکەی کۆمۆنیستی، بۆ کوردێکی زیرەک ئەمە بلیمەتیە نیشان بدات کە بەسەر مارکسیزمدا سەرکەتووە››[1]. بێجگە لەمەش، تەنانەت ئەگەر یەکێتی سۆڤیەت بیزانیبا مەلامستەفا بارزانی پێش هەموو شتێک کوردێکی نەتەوەییە و حەزێکی

(1) The Kurds, London, 1962; p.102.

کەمی بۆ ئایدیۆلۆژیایی بێگانە هەیە، [بەڵام] وادیارە باڵێ چەپڕەوی پ.د.ک، هەڵی گەشەی دەسترۆیی سۆڤیەت بەسەر گشت جوڵانەوەی [کوردیدا] بڕەخسێنێت.

بارزانی تا شۆڕشی ساڵی ١٩٥٨ نەگەڕایەوە عێراق. بۆ ماوەیەک پەیوەندییەکی باش لە نێوان پ.د.ک و حکومەتی قاسمدا هەبوو، هەروەها پەیوەندی باڵی چەپڕەوی پ.د.ک و حیزبی کۆمۆنیستی عێراق پەیوەندییەکی باش بوو. ئەمەش بووە هۆی پاڵپشتی کردنی کورد لە لایەن حیزبی کۆمۆنیستەوە. کاتێک پەیوەندی قاسم و کۆمۆنیستەکان بەرەو خراپی چوو و قاسم نەیتوانی داوکاری کورد جێبەجێ بکات، ململانێیەکی کراوە لە باکووری عێراقدا هەڵگیرسا. پاساوی پاڵپشتی کۆمۆنیستەکان بۆ ناسیۆنالیستەکانی کورد بۆ ڕوانینی سیاسەتی ناسیۆنالیستانەی لینین دەگەڕێتەوە. بۆیە، هەروەک مارکسیستێکی کورد ئاماژەی بۆ کردووە، دەبێ جەخت لەوە بکرێتەوە کە لینین نیگەرانی بەخشینی مافی نەتەوایەتی نەبوو[1]. «لینین زۆرجار ئاماژەی بەوە داوە، هەر کێشەیەکی نەتەوەیی پێویستی بە چارەسەرێکی تایبەت بە خۆی هەیە. هەروەها پرۆلیتاریەت دانیناوە بە دادپەروەری و یەکسانی بۆ دەوڵەتێکی نەتەوەیی، بەهای ئەمەش لە پێش و لەسەرووی هاوپەیمانێتی نێوان پرۆلیتاریاکانی گشت نەتەوەکان دێت و هەر جۆرە داوایەکی نەتەوەیی و هەر جۆرە جیابوونەوەیەکی نەتەوەیی لە گۆشەنیگای ململانێی چینایەتی کرێکارانەوە هەڵدەسەنگێندرێت››.

هەرچەندە حکومەتە یەک لە دوایەکەکانی عێراق هەر لە ساڵی ١٩٥٨ەوە لەگەڵ کورد لە پێکداداندان، بەڵام یەکێتی سۆڤیەت بڕەوی بەپێشکەشکردنی یارمەتیە فرەوانەکانی ئابووریی و سەربازیی و کلتوریی بەم حکومەتانە داوە. پێشکەوتنی ئەم پەیوەندییە لەگەڵ عێراق، هاوکات بووە لەگەڵ یارمەتیدانی کورد. ئەمەش هەمیشە لەلایەن حکومەتی عێراقەوە وەک

(١) عەبدولڕەحمان قاسملو، کورد و کوردستان، بڵاوکراوەی خانەی ئاکادیمیای زانستی چکسلۆڤاکیا (بە ئینگلیزی) ١٩٦٥، لاپەرە ٢٤٩. ئەم پەرتوکە توێژینەوەیەکە لە ئاسۆکانی کوردستانی سەربەخۆی 'سۆشیالیست'؛ کە گشت ناوچەکانی زۆرینەی کوردنشین لە ئێران، عێراق، سوریا، تورکیا و یەکێتی سۆڤیەت لە خۆ دەگرێت. هەروەک بۆچوونی کوردە مارکسیستەکانیتر، [ئەم پەرتووکە] لەوانەیە ببێتە هۆی ئەوەی بیردۆزەکانی سۆڤیەت هێزی کوردە چەپڕەوەکان و دەسترۆیی گروپێکی بچووک لە ڕۆشنبیرە لێکجیاوازەکان لەسەر پ.د.ک لە ڕادەبەدەر گەورە بکەن.

دەستێوەردانێک لە کاروباری ناوخۆیی عێراق هەژمار کراوە و بووە هۆی ڕوودانی هەندێك ڕووداوی دیپلۆماسی شەرمهێنەر، بەڵام لەسەرووی هەموو ئەمانەش، سیاسەتی دەرەوەی پێشکەوتنخواز و دژە ئیمپریالیستی حکومەتە یەک لە دوایەکەکانی عێراق، لەگەڵ مەیلی ئاشکرای حکومەتی عێراق بۆ پەرەپێدان بە پەیوەندییەکانی لەگەڵ یەکێتی سۆڤیەت و وڵاتانی دیکەی کۆمۆنیستی، بووە هۆی وەرچەرخانی ڕیشەیی لە ڕەفتاری یەکێتی سۆڤیەت لەبارەی پرسی مافەکانی کورد. تەنانەت لە دوای شۆڕشەکەی قاسم، بەشی عەرەبی ڕادیۆی مۆسکۆ، (١٩ی ئەیلوولی ١٩٥٨)، دووپاتیکردەوە «یەکێتی سۆڤیەت پابەندی سیاسەتی نیشتمانیی لینینە و لەو بڕوایەدایە نەتەوەی کورد لە بوارەکانی کلتوری، ئابووری و سیاسیدا، مافی تەواوی خۆ-بەڕێوەبردنی (self-rule) هەیە››. هاوکات، عەبدولڕەحمان قاسملۆ لە پەرتووکەکەیدا بە ناونیشانی ‹کورد و کوردستان›، و بڵاوکەرە چێکۆسلۆڤاکیەکەی، بە ڕوونی پێشبینی «دامەزراندنی [دەوڵەتی] کوردی لە داهاتوودا›› دەکات، یان پێشبینی دامەزراندنی «کوردستان›› یان وەک دەوڵەتێکی سەربەخۆیی نەتەوەیی کردبوو.

بەهەرحاڵ، لەم ساڵانەی دواییدا، پڕوپاگەندەچییەکانی سۆڤیەت داواکاری بۆ دامەزراندنی دەوڵەتی سەربەخۆیی کوردستانیان مەحکوم کردووە و پاڵپشتیان لە دروشمی «ئۆتۆنۆمی لە چوارچێوەی کۆماری عێراقدا›› وەک چارەسەرێەک [بۆ کێشەی کورد] کردووە. لە ٦ی تەموزی ١٩٦٦، ساڵێک لەدوای بڵاوبوونەوەی پەرتووکەکەی قاسملۆ، بابەتێک لە پراڤدا بڵاوکرابووە و ئاماژەی بەوە دابوو «بە مەبەست ئاسانکاریی بۆ بەردەوامی شەڕ لە باکووری عێراقدا دەکرێت. ئەویش لەلایەن تونڕەوەکانی ناوخۆی بزووتنەوەی کورد کە ڕەتی لێکنزیکبوونەوەی ئاشتیانە دەدەن و داواکاریی ناواقعیانە دەخەنەڕوو››. ئەمەش بە ڕوونی ئاماژەیە بۆ ئەو کەسانەی بەردەوام بوون لە پشتیوانیکردنی بۆچوونی حیزبی کۆمۆنیستی عێراق لە ساڵی ١٩٥٦دا، کاتێک دەیانگوت «حوکمی زاتی (self-government)، جێگەی مافی نەتەوەیی کورد لە چارەی خۆنووسین ناگرێتەوە، بەتایبەتی لە دامەزراندنی دەوڵەتێکی سەربەخۆ لە گشت کوردستاندا›› (لە بەڵگەنامەیەکی حیزبی کۆمۆنیستی عێراقدا لە پێداچوونەوەی جیهانی مارکسیدا (World Marxist Review) وەرگیراوە، ئابی ١٩٦٢).

سەرەڕای سیاسەتی دژە ئیمپریالیستی حکومەتی عێراق، یەکێتی سۆڤیەت لە پشتگیریی کردنی کورد بەردەوام بووە. هەندێك لە کۆمۆنیستەکان زۆر بە ڕوونی هەستیان بەوە دەکرد کە تێکۆشانی کورد دەرفەتێکی دیکە بۆ چەوسانەوە ناڕەخسێنێت، بۆیە پێویستە پشتگیریی تەواو بۆ حکومەتێکی بەعسی پێشکەوتنخواز لە بەغدا بە چاوپۆشین لە ڕەفتارەکانی لەهەمبەر کورددا دەستەبەر بکرێت. لە ئەیلوولی ١٩٦٩دا، ڕادیۆی نهێنی کورد، واتە دەنگی کوردستانی عێراق، زۆر بە توندی بەرپەرچی جێگری وەزیرەی دەرەوەی ئەڵمانیای ڕۆژهەڵاتی دایەوە، کاتێک بارزانی بەوە تۆمەتبار کرد کە پەیوەندی لەگەڵ ئیمپریالیستەکاندا هەیە. ڕادیۆکە ئاماژەی بەوەداوە ئەڵمانیای ڕۆژهەڵات تا دانپێدانانی عێراق لە ساڵی ١٩٦٩دا، پشتگیری کوردی کردووە. ئاماژەشی بەوەداوە ئەڵمانیای ڕۆژهەڵات «لەپێناو دەستەبەرکردنی دانپێدانانی ئەم حکومەتە پەراوێزخراوە [واتە عێراق] باجی زۆری داوە››.

عەزیز ئەلحاج، سەرۆکی حیزبی کۆمۆنیستی عێراق، دەستەی قیادەی مەرکەزی کە کۆمۆنیستێکی عێراقی نەیارە، لەسەر پرسی کورد لەلایەن هێڵی کۆمۆنیستی تەقلدییەوە ڕەخنەی لێگیراوە. لە چاوپێکەوتنێک لەگەڵ ڕادیۆی بەغدا لە ٣ی نیسانی ١٩٦٩، وەسفی بارزانی دەکات وەک «سەرۆکێکی خێڵگەرای ستەمکار››، هەروەها داوای لەو کۆمۆنیستانە کردووە کە لە بزووتنەوەی کورددا خزمەت دەکەن «پاشەکشە بکەن و لەم بزووتنەوەیە جیا ببنەوە، کە .... بەرە بەرە مەشروعیەت و شوناسی نەتەوەیی خۆی لە دەستداوە››.

هەروەها عەزیز ئەلحاج دەڵێت «بەشداری کۆمۆنیستەکان لە شۆڕشی کورددا کەمترین کاریگەری لەسەر بەرەوپێشچوونی ئەم بزووتنەوەیەدا نییە›› و لەوانەیە خودی یەکێتی سۆڤیەت بەم ئەنجامە بگات کە ئەگەری دەستڕۆیشتنی بەسەر کورد ئەگەرێکە، لەوانەیە بەدینەهێت. جێگەی سەرسوڕمان نییە ئەم ڕێککەوتنەی هەنوکە لەلایەن هەندێك لە پڕوپاگەندەچییەکانی یەکێتی سۆڤیەتەوە بە خۆشحاڵییەوە پێشوازی لێکراوە، هەروەک چۆن لە (پراڤدا، ١٤ی ئادار) بە «سەرکەوتنێک بۆ هەستی هاوبەش›› ئاماژەی پێکراوە.

نیسانی ١٩٧٠

(ل ١٨١-١٨٢)

ME/3375/A/5

چارەسەری کێشەی کورد لە عێراق

بەشی عەرەبی [ڕادیۆی] بەغدا کات ١٥:٠٠ و ١٩:٠٠٠ بە کاتی گرێنچ

١٥:٠٠ بەکاتی گرێنچ: دەقی ڕاپۆرت

ئەمڕۆ، عەزیز شەریف، وەزیری داد، نووری شاوێس، وزیری کار و نیشتەجێکردن و محێدین ئەلتای، بریکاری وەزارەتی کار و نیشتەجێکردن، لەگەڵ وەزیری دەوڵەت سالح ئەلیوسفی، لە گەشتێکی پشکنین بۆ ناوچەکانی باکوور، سەردانی ناحیەی گەڵاڵەی سەر بە پارێزگای هەولێریان کرد و لەلایەن مەلامستەفا بارزانییەوە، سەرۆکی پارتی دیموکراتی کوردستان بانگهێشتی نیوەڕۆخوانێک کران.

دوای نانخواردن، وەزیرەکان لەگەڵ بارزانی باسیان لە بابەتەکانی پەیوەست بە جێبەجێکردنی بەیاننامەی ١١ی ئادار کرد. بارزانی بە تۆڕی هەواڵی عێراقی ڕاگەیاند، هەتا ئێستا چەند خاڵێکی گرنگی بەیاننامەی ١١ی ئادار جێبەجێکراون. ئەوەشی خستەڕوو کە بەیاننامەکە، جێبەجێکردنی هیوای گەلی کورد بوو کە بەشەکانی دیکەی بەیاننامەکە بە زووێی جێبەجێ بکرێن.

لەبارەی بەشداری پێشمەرگە لە شەڕی ڕزگاریی لە دژی هێرشی زایۆنیزم، بارزانی گوتی پێشمەرگە بەشێکی جیانەکراوە بووە لە هێزە چەکدارەکانی عێراق. هەروەها بارزانی گوتی پێشمەرگە پلانی حکومەتی عێراقی جێبەجێکردووە و پاڵپشتی پێشمەرگە لە پرسە چارەنوسسازەکانی عەرەب، لە پاڵپشتی بۆ دەسەڵاتدارانی عێراق جیا ناکرێتەوە.

١٩:٠٠ بە کاتی گرێنچ: پوختەیەک لە کۆمێنتەکان

کاتێک شۆڕشی ١٧ی پێشکەوتنخواز، بەیاننامەی ١١ی ئاداری داڕشت، بانگەشەی چارەسەرێکی دیموکراتیی بۆ پرسی کوردی کرد، ئەویش لە میانەی دانپێدانان بە گشت مافە نەتەوایەتیەکانی کورد و هیواکانیان، بە خۆ-بەڕێوەبەریشەوە. شۆڕش

بێئاگا نەبوو لەو حەقیقەتەی کە بەیاننامەکە دەبێتە هۆی هێنانەکایەوەی دوژمنایەتی کۆنەخوازەکان و ئیمپریالیستەکان کە بە شێوەیەکی شۆڤێنی لە نیشتمانیی عەرەبی دەگەن، ئەمەش بە پێچەوانەی ڕۆحی سەردەم و نیشتمانیی درۆی ئەو کەسانەیە کە بۆ ماوەی چەند ساڵێک لە پەنای ناسیۆنالیزمی عەرەبی خۆیان حەشارداوە.

بە درێژایی ئەم چەند ساڵە، شۆڤێنییەکان و ناسیۆنالیستە درۆزنەکان (pseudo-nationalists)، هەوڵیانداوە بەستێنی مرۆڤایەتی لە ناسیۆنالیزمی عەرەبی و ناوەڕۆکە پێشکەوتنخواز و بونیاتنەرەکەی داماڵن کە لەمیانەی کارلێکەری لە نێوان ناسیۆنالیزمی عەرەبی و ڕەوتە جۆراوجۆرەکانی هەزری سۆشیالیستی زانستیی سەردەم، خۆی نمایش دەکات.

ئەم هێزە دەمارگرژانە (پەڕگرانە) دانیان بەوە داناوە کە سەرکەوتنی [هێزی] شۆڕشگێڕی عێراق لە چارەسەری ئاشتیانە و دادپەروەرانە و دیموکراتیانەی پرسی کورد، مەترسی بۆ سەر ئەوان دروست دەکات. واتە مەترسی ئەوەی کە شۆڕش باز بەسەر بیرۆکەکانی ئەوان دەدات و ئەوان بۆ ئەو پێگەیە بگەڕێنێتەوە کە پێگە حەقیقیانە، واتە بۆ ناو کەمپی هێزە کۆنەخوازەکان. بۆیە، ئەم هێزانە فرمێسکی تیمساحی بۆ ناسیۆنالیزمی عەرەبی لە عێراقدا دەڕێژن، بەو پاساوەی بەخشینی مافی نەتەوایەتی کورد، واتە دۆڕاندنی عەرەبیزم و دۆڕاندنی نوێنەرایەتیکردنی جەماوەری عەرەب لە هەرێمی عێراقدا، چونکە ناسیۆنالیزمی عەرەبی ناتوانێت بژیت یان ببوژێتەوە، ئەگەر شەڕی کورد نەکات. یان ئەوکاتە ناسیۆنالیزمی عەرەبی بەهێز دەبێت کە نەتەوەکانی دیکە لەبەین ببات و مافە مرۆییە ڕەواکەیان بخنکێنێت.

سەرکەوتنی هێزی شۆڕشگێڕی عێراق لە چارەسەرکردنی پرسی کورد بە شێوازی ئاشتیانە و دیموکراسیانە، گەورەترین سەرکەوتنە بۆ هێزە شۆڕشگێڕە عەرەبەکان لە حەوتاکانی [سەدەی ڕابردوودا] هانی بیرۆکەی [شۆڕشگێڕی] دەدات.

حکومەتی شۆڕشگێڕی عێراق لەو بڕوایەدایە بەرزکردنەوەی ئەم جۆرە دەنگانە زیانێکی جیدییە بۆ بیرۆکەی ناسیۆنالیزمی عەرەبی و بە شێوەیەکی نەرێنی بەسەر

یەکێتیی خەباتی گەلدا دەشکێتەوە. یەکێتیەک کە بناغە جەماوەرییەکەی، لەسەر بنەمای [بیرۆکەی] گەلانی دیموکراتی بونیاتنراوە.

هەروەها [هێزی] شۆڕشگێڕی عێراق، بێ هیچ دوو دڵییەک بەرەو جێبەجێکردنی بەیاننامەی ١١ ی ئادار هەنگاو دەنێت، چونکە هەر هەنگاوێک بەم ئاراستەیە شەقێکە لەلایەن شۆڕشەوە لە هێزە شەڕەنگێزە کۆنەخوازەکان دەدرێت. ئەم [جێبەجێکردنەش] باشترین دەربڕینە لە هێزی شۆڕش و باشترین نمایشکردنی یەکێتی نەتەوەیی گەلی عێراقە. یەکێتیەک کە لە بەیەکەوەبوونی نێوان حیزبی بەعسی سوشیالیستی عەرەبی و پارتی دیموکراتی کورد وەک دوو هێزی پێشەنگ کە بەهێزترین ستوونی جوڵانەوەی جەماوەرین لە هەرێمی عێرقدا، دروست بووە.

نهێنی (١٨٣-١٨٦)

پوختە ژمارە ٥، (i) س

کۆبوونەوەی وەزیرانی سێنتۆ،

واشنتۆن، ١٤-١٥ی ئایاری ١٩٧٠

عێراق (لەژێر ڕۆشنایی ڕێککەوتن لەگەڵ کورد دا)

پوختەی قسەکان

١. وادیارە ڕژێمی بەعس بەهێز بووە و بەهۆی ڕێککەوتن لەگەڵ کورد پێگەکەی بەرز بووەتەوە؛ تا ئێستا دڵنیایی نییە، ئایا ڕێککەوتنەکە بەردەوام دەبێت؛ ناڕوونی گرنگ لەبارەی ڕێککەوتنەکە لە ئارادایە؛ دانوستاندنی زۆرتر لە نێوان لایەنەکاندا پێویستە.

٢. لەم قۆناغەدا، زووە کاریگەرییەکانی سیاسەتی عێراق لەهەمبەر ئێران، کەنداو و ئیسرائیل گەورە بکەین؛ چاوەڕوان ناکرێت لە ماوەیەکی نزیکدا ئەو ژمارە بەرچاوەی سەربازەکان کە لە کوردستاندا جێگر کراون، بگوازرێنەوە.

٣. عێراق بەردەوامە لە گرێدانی پەیوەندی نزیک لەگەڵ وڵاتانی بلۆکی سۆڤیەت. یارمەتییەکانی سۆڤیەت، دابینکردنی چەک و هاوکاری تەکنیکی (کە زۆرتر لە بواری پەرەپێدانی نەوتە) بەردەوامە.

٤. پەیوەندییەکانی سووریا و عێراق هێشتا ناجێگیرە. بەرەوپێشچوون سەختە؛ هەوڵەکان بەردەوامن تا باز بەسەر بەربەستەکان لەگەڵ ئیماراتی عەرەبی یەکگرتوو و لوبنان بدرێت؛ ویست هەیە بۆ دامەزراندنی پەیوەندی پتەو لەگەڵ هەردوو یەمەن؛ خواست لەسەر کەنداو هەیە؛ ئەگەری بوونی مەترسی لەسەر ئەردەن لە ئارادایە.

پێشینە

ا ناوخۆیی

١. ڕژێمی بەعسی بەرقەرار لە تەموزی ١٩٦٨ەوە سەرەڕای بەردەوامی ململانێی ناوخۆیی لە دەسەڵاتدا ماوەتەوە. ئەمەو سەرەڕای دووڕەپەڕێزییەکەی لە فیگەرە سیاسییەکانی دیکە (ناسری و کۆمۆنیستەکان) و بێ متمانەیی زۆرینەی شیعە، بەڵام بەعس زۆر بە مکوڕی لە دەسەڵاتدا ماوەتەوە.

٢. لە ماوەی چەند ساڵی ڕابردوودا ڕێککەوتنی جۆراوجۆر لەگەڵ وڵاتانی بلۆکی سۆڤیەت گرێدراوە. بە تایبەتی لە بواری یارمەتی تەکنیکی لە پیشەسازیی نەوتی عێراقدا. پشتیوانی سەربازی ڕووسیا بۆ عێراق بەردەوامە؛ نزیکەی ٣٠٠ ڕووسی لەناو هێزەکانی عێراقدا خزمەت دەکەن. (بە تایبەتی لە بواری توانای تەکنیکی). سۆڤیەت دەسترۆیی زۆری لە عێراقدا هەیە، بە تایبەتی بەهۆی پشتگیری یەکێتی سۆڤیەت لە پرسی فەلەستین. بەهەرحاڵ، عێراق دەسکەلای سۆڤیەت نییە.

ب چارەسەری کێشەی کورد

١. دوای ڕاگەیاندنی ڕێککەوتنامەی ١١ی ئادار، هەم حکومەتی عێراق و هەمیش کورد لە ژێر گوشاردان بۆ جەختکردنەوە لە پابەندبوونیان بە چارەسەرییەکە. بەهەرحاڵ، ئێمە لەو بڕوایەدایین شانسی بەردوان بەم ڕێککەوتنە کە ببێتە دواییین چارەسەری بۆ کێشەی کورد، زۆر کەمە.

٢. لە سەرچاوەی باوەڕپێکراوەوە ئاگادارکراوین کە شا زۆر نیگەرانە لەم ڕێککەوتنە و لەوە دەترسێت، ئەگەر ئەم ڕێککەوتنە بە سەرکەوتوویی جێبەجێ بکرێت، بەمەش دەستی عێراقییەکان کراوە دەبێت کە گرفت بۆ کوێت و بە گشتی لە کەنداوی فارس و لەوانەیە لە خوزستانیش (ئەگەرچی شا ئەمەی پشتڕاست نەکردەووە) دروست بکەن.

٣. ژمارەیەکی بەرچاوی کورد لە ئێران و تورکیادا هەن (لە تورکیا ئەوان بە تورکە شاخاوییەکان ناو دەبردرێن). ئەوان پەیوەندییەکی نەرێنیان لەگەڵ حکومەتەکانیاندا

هەیە. بەڵام ئەگەر کوردی عێراق جۆرێک لە ئۆتۆنۆمی دەستەبەر بکەن، بە تێپەڕبوونی کات، ئەمە دەبێتە هۆی ئارام نەگرتنی کوردی شوێنەکانی دیکەیش.

ئێمە دەزانین گوشارێکی زۆر لەلایەن یەکێتی سۆڤیەتەوە بۆ سەر حکومەتی عێراق و کورد هەبوو تا ناکۆکییەکانیان چارەسەر بکەن. لەوانەیە لەبەرئەوە بێت کە ڕووس مەبەستیانە بۆ دەستەبەرکردنی ئامانجە درێژخایەنەکانی خۆیان ئیستیغلالی خواستەکانی عێراق لەبارەی کەنداوی فارس بکەن. تەنانەت ئەگەر بێت و ئەم گوشارە ببێتە هۆکاری پابەند بوونی عێراق بەم ڕێککەوتنە، ئەم ڕێککەوتنە دەتوانێت وەک پاراستنی هاوسەنگی لەلایەن کوردەوە هەژمار بکرێت کە گومانیان [لەم ڕێککەوتنە هەیە]؛ یان ویستی شا بۆ گەڕاندنەوەی دۆخی جاران [شکست بە ڕێککەوتنەکە بهێنێت]؛ یان، لە سەرووی هەموویانەوە لەلایەن حکومەتی ناوندی عێراقەوە کە جێگەی متمانە نییە (incompetence) [شکست بە ڕێککەوتنەکە بهێنرێت].

٤. بەهەرحاڵ، سەرەڕای گشت ئەم شتانە، ئەگەر سەرنجام ڕێککەوتنەکە بە سەرکەوتوویی جێبەجێ بکرێت، ئەگەرێک هەیە بۆ دووبارە گواستنەوەی بەشێک لە هێزەکانی عێراق (هەنوکە چوار کەرت لە باکوور جێگر کراون) بەرەو ئەردەن یان بەرەو باشووری عێراق تا بە درێژایی شەتولعەرەب لەهەمبەر ئێران بوەستێتەوە. ئەم هێزانە ڕۆڵێکی خۆ نمایشکردنی ئێجگار زۆریان دەبێت و لەوانەیە بوونیان لە بەشی باشووری سنووورەکانی ئێران و عێراق ببێتە هۆی زیادکردنی بارگرژیی.

٥. هەروەها، گواستنەوەی ئەم سەربازانە لەوانەیە ببێتە هۆی زیادبوونی ترس لەبارەی نیەتی عێراق لەهەمبەر کوێت، بەڵام حاڵیحازر، ئێمە لەو بڕوایەدا نین حکومەتی عێراق سەرەڕای ئاماژەکردن بەوەی ئەوان کوێتیان «لە گیرفاندایە»، هیچ مەبەستێکی دوژمنکارانەی (ئاشکرای) هەبێت.

نهێنی (ل ١٨٧-١٨٩)

باڵیۆزی بەریتانیا

بەغدا

١٣ی حوزەیرانی ١٩٧٠

(٤/١)

کێشەی کورد

١. دواییـن جـار لـه ٣ی نیسـان لەبـارەی پێشـڤەچوونەکانی جێبەجێکردنـی چارەسـەری کێشـەی کـورد، نووسـیم. لەوانەیـە ئێسـتا کاتـی بێـت پێداچوونـەوە بـەو پێشـکەوتنانە بکەیـن کـە لـەو ڕێککەتـەوە تـا هەنوکـە بەدیهاتـوون.

٢. لەوکاتـەوە تا ئێسـتا پێنـج وەزیری کورد دامەزراون. سـەرەڕای بەرزکردنەوەی پۆسـتەکانی عەمـاش و تکریتـی، لـە وەزیـری ناوخـۆ و بەرگـری بـە جێگـری سـەرۆک، بـەڵام جـارێ چاوەڕوانیـن تـا هەواڵـی دەسـتبەکاربوونی [کوردێـک وەک] جێگـری سـەرۆک ببیسـتین. ئێمـە ئاگاداریـن لـە کاندیدکردنـی کوردێـک بـۆ پۆسـتەکەی بـێ هیـچ وەڵامدانەوەیـەک [لەلایـەن حکومەتی بەغداوە]. هەروەها، سـەرەتای مانگـی حوزەیران بەرنامە داڕێژرابوو کۆنگـرەی پارتـی دیموکراتـی کوردسـتان ببەسـترێ؛ بـەڵام دارا تۆفیـق، ئەندامێکـی کۆنـی پ.د.ک بـە ئێمـەی ڕاگەیانـد کۆنگـرە لـە سـەرەتای تەموز دەبەسـترێت.

٣. بەهەرحـاڵ، هەسـت بـەوە دەکرێـت کردەکانـی حکومـەت لـە باکـووردا بـە ڕێژەیەکـی مەعقـول خێراتربوونەتـەوە. ئـەوە ڕاگەیێنـدراوە کـە لـە بەرنامەدایـە ڕێگایەکـی نـوێ لـە نێـوان بەعقوبـە و خانەقیـن، ڕوانـدز و گەڵاڵە و ڕایەت، دهـۆک و ئامێدی، دهۆک و زاخۆ دروسـت بکرێت. من خۆم بەرەوپێشـچوونم لە دروسـتکردنی ڕێگای ڕواندز بینی، ئەگەر سەرسـوڕهێنەریش نەبێـت، بەڵانیکەمەوە هانـدەرە. حکومەت سـەرلەنوێ بیناکردنەوەی شـوێنگەیەکی گەشـتیاری لە باکووردا لە ئەسـتۆگرتووە، هەروەها لەو شـوێنانەی بەهۆی شـەڕەوە وێـران بوونە دەسـتی بـە بنیاتنـانی هەندێك شـارۆچکە کردووە.

٤. بەهەرحاڵ کۆمەڵێک کێشە هەر دەمێننەوە. وا ڕاگەیێندراوە سەرژمێری گشتی لە مانگی تشرینی یەکەمدا ئەنجام دەدرێت. کاتێک ئەنجامەکانی سەرژمێری ڕاگەیێندرا، هەروەک لە مانیفێستی ١١ی ئادارادا ڕاگەیێندراوە، لەوانەیە خولێکی نوێی دامەزراندنی کورد یان ئەو کەسانەی بە کوردی قسە دەکەن لە پۆستەکانی دەسەڵاتدارێتی لە ناوچە کوردییەکاندا دەست پێبکاتەوە. لە ڕاستیدا، لەوانەیە ئەمە بەرچاوترین بابەت بێت کە پشتگوێ خراوە. هیچ یەک لە پارێزگارەکانی پێنج لیواکەی باکوور نەگۆڕدراون و هیچ ڕێکارێکی بەرچاوی دووبارە دامەزراندنەوە لە پۆست و پێگە ئاست نزمەکانەوە لەو ناوچانە نابینرێت کە بە کوردی قسە دەکەن و لە ژێر کۆنترۆڵی سوپای عێراقدایە. بارودۆخەکە لەو ناوچە کوردییانەی لە دەرەوەی دەسەڵاتی سوپای عێراقدان تاڕادەیەکی زۆر هەروەک خۆی ماوەتەوە. لە سەردانێکی ئەم دواییەم بۆ باکوور، بەشێکی کوردستان، واتە ‹ڕواندز›م بینی کە لە دەرەوەی هێڵی سوپادایە وەک بابەتێکی سەرسوڕهێنەر بازگەی سنووری دەستکرد هەن کە لە نێوان سوپای عێراق و پێشمەرگەی کوردستانەوە [بە جیا] کۆنترۆڵ کراون. بۆ یارمەتیدانی بیناکردنەوەی شارۆچکەیەک لە نزیک گەڵاڵە و دووبارە بونیاتنانەوەی پێداویستییە گەشتیارییەکان لە حاجی ئۆمەران، ڕێگە بە هەندێك کەرتی سوپا دراوە ئەم سنوورانە ببەزێنن، بەڵام ئەوان زۆرتر کرێکاری بیناسازین و هەندێك سەربازیش یارمەتیان دەدەن.

٥. نیگەرانترین لایەنی بارودۆخی بەرقەرار لە دژی کورد ئەوەیە لە بەغدا قسەلۆکی بەردەوام هەیە کە بەهۆی لێکدانەوەی جیاواز لەسەر ڕێککەوتنەکە و لەسەر تەرخانکردنی بودجەی پێویست بۆ گەشەپێدانی باکوور بە شێوەیەک بارزانی ڕازی بێت، گرفتی جیددی هاتووەتە بەردەم هەردوولایەن [بەعس و کورد]. ئێمە هەندێك قسەمان لەبارەی بەرپەرچی توندی بارزانی بۆ بڕە پارەی تەرخانکراوی حکومەت بۆ باکوور بیستووە کە گوایە حکومەت لەبری گرێبەستی گونجاو بۆ ئاوەدانکردنەوە، [سیاسەتی] «کاری هەرەوەزی گرتووەتەبەر. ئەگەر ئەمەش بنەمایەک بێت حکومەت لە باکوور جێبەجێی بکات، بەراوردکردنی لەگەڵ

جێبەجێکردنی ستاندەری پڕۆژەکانی کاری جەماوەری لە ناوچەکانی دیکەی وڵاتدا، کەواتە تۆڕەیی بارزانی لە جێی خۆیدایە. بەهەرحاڵ، تێبینی من لەسەر کێشانی ڕێگاوبان ئەوەیە ئەم کارە تاڕادەیەک شارەزایانە ئەنجامدراوە و لەگەڵ کەشوهەوای سەختی ناوچەکە دەگونجێت. بە پێی مەرجەکانی تەرخانکردنی بودجە، باڵیۆزی [عێراق] ڕایگەیاند لە وەزارتی چاکسازی زەوی بڕی ٣٥٪ بۆ باکوور تەرخان کراوە، هەمان بڕە پارە لە وەزارەتەکانی دیکەیش بۆ باکوور بڕدراوە.

٦. هەنوکە پێشمەرگە بانگەشەی ئەوە دەکات ئەوان پاسەوانی نیشتیمانی سنوورن. سەعدون غەیدان، وەزیری ناوخۆ، لەگەڵ وەزیرێکی کورد بۆ گرتنەبەری ڕێکاری پێویست بۆ گواستنەوەی پێشمەرگە بۆسەر ئەم هێزە نوێیە، سەردانی باکووریان کردووە. لە سەردانە مەیدانیەکەمدا، پێموایە پێشمەرگە بەردەوام دەبێت لە پیادەکردنی دەسەڵاتی تەواو بەسەر ئەو ناوچانەی پێشتر لە ژێر دەستیدا بوونە. هەنوکە کوردی دەرەوەی ئەم ناوچەیە، بانگەشەی ئەوە دەکەن کە ئەوان پێشمەرگەن، بۆئەوەی شتێک لە بارەیانەوە ئەنجام بدرێت. بە دڵنیاییەوە ئەوان خۆیان [بە پاراستنی] سنووری نێوان ئێران و عێراق سنووردار ناکەن. لە کاتێکدا مووچەکەیان لە وەزارەتی بەرگرییەوە دێت، ئەوان پێگە سەربەخۆکەیان دەگەڕێننەوە. تەنیا ژمارەیەکی کەمی ئەفسەرانی پێشووی سوپا نەبێت، ئەگەرنا ژمارەیەکی کەم خوازیاری چوونە ناو سوپان.

٧. سەرەڕای دەنگۆی بوونی گرفت لە نێوان هەردوولایەندا، وا دەردەکەوێت هەردوولایەن مەیلێکی ڕاستەقینەیان بۆ بەردەوامیدان بە ڕێککەوتن هەیە، [بەڵام] سەبارەت بە چۆنیەتی جێبەجێکردنی ڕێککەوتنەکە، دەنگۆی تۆڕەیی بارزانی لەسەر «کاری جەماوەریی» بووە هۆی سەردانێکی خێرای سەدام حسێن بۆ باکوور. سەرەڕای ئەوەی کاربەدەستە عێراقییە پلە بەرزەکان بەهۆی ئەوەی لە گەڵاڵە خۆشەویستی بێ پایانیان بۆ بارزانی دەربڕی، پێگەیان لەدەستدا، لەگەڵ ئەوەشدا بۆ سەردانکردنی بەغدا لەلایەن سەرکردەی کوردەوە هیچ وەڵامێکیان دەستنەکەوت. دوو خاڵی سەرەکی کە بە بێ چارەسەری ماونەتەوە

بریتییــن لــە، دەســتبەکار بوونــی جێگــری ســەرۆک و بەپێــی ســەرژمێری بڕیــاردان لەســەر ئــەو ناوچانەیــە کــە زۆرینــەی کوردنشــین. بابەتــی مەترسـیدار ئەوەیــە کــورد لــە بەغــدا، هــەر لــە ئێســتاوە دەڵێــن کەرکــووک بەشــێکی دانەبــڕاوی کوردســتانە بــە چاوپۆشــین لــە ئەنجامەکانــی ســەرژمێریش. پرســی کەرکــووک یەکێــک لــە دژوارتریــن خاڵەکانــی گفتوگــۆی گەیشــتن بــە چارەســەری بــوو، ئــەم جــۆرە ڕەفتارانــە بەدڵنیاییــەوە دەبنــە هــۆی ئەگــەری تەقینــەوەی [ناکۆکــی]. ئێمــە تەنیــا دەتوانیــن چــاوەڕێ بکەیــن و ببینیــن. حکومــەت هەوڵــدەدات لــە ســەرژمێریەکەدا هــەر لیوایــەک، وەک یــەک یەکــە هەژمــار بــکات. هەروەهــا دەنگــۆی ئــەوە هەیــە حکومــەت دەســتکاری ســنووری لیــواکان دەکات، ئەمــەش نیشــاندەری ســتراتیژی حکومەتــە. فاکتەرێــک کــە دەتوانێــت یەکلاکــەرەوە بێــت بریتیــە لــە دانیشــتوانی تورکــمان لــە شــار و لــە لیــوای کەرکــووک. حکومــەت بەڵێنــی ئــەوەی بــە تورکمانەکانــداوە مافــە کلتوریــیەکەیــان پارێــزراو دەبێــت، بــەڵام لەوانەیــە ئــەوان وەهــا هەســت بکــەن کــە بەرژەوەندیەکەیــان لــە تواندنــەوەی شوناســی نەتەوەییەکەیاندایــە و خۆیــان بــە کــورد هەژمــار بکــەن بۆئــەوەی دەســتەبەری ئیدارەیەکــی کــوردی لــە ناوچەکەیــان بکــەن. هەروەهــا ئەمــە گریمانــەی زۆرێــک لــە کوردیشــە. بــە پێچەوانــەوە، لەوانەیــە ئــەوان هەســت بــەوە بکــەن کــە بەرژەوەندییەکانیــان لەگــەڵ عەرەبدایــە (تورکمانــەکان مەیلێکــی کەمیــان لەبــارەی بیرۆکــەی چــارەی خۆ-نووســین لــە چوارچێــوەی کوردســتاندا نیشــان داوە)، لــە هەمــوو حاڵەتێکــدا، دوای ڕاگەیاندنــی ئەنجامەکانــی ســەرژمێری کێشــەی جیــددی لــە کەرکــووک ســەرهەڵدەدات.

(J. H. Symons)

ڕاپۆرتەکان (ل ۱۹۰-۱۹۲)

پرسی کورد.

دەنگۆکان لەبارەی کورد و ڕەخنە لە چارەسەری کێشەی کورد، گەمارۆی حکومەتی داوە. هەڕەشەی سزادانی ئەو کەسانە کە دەنگۆ بڵاودەکەنەوە بە هەمان شێوەی حکومەت «جاسوسەکان» سزا دەدات، نیشاندەری ئەوەیە کە حکومەت تا چەند بە جیدیانە گرنگی بەم بابەتە دەدات. لە ڕاستیدا، کەسێکی عێراقی بە بڵاوکەرەوەی دەنگۆکان وەسفکرا و بە هەمان شێوەی جاسوسێک لەسەر تەلەفزیۆنی عێراقەوە نیشاندرا، ئەمەش لەپێناو ئەوەی حکومەت ئیمتیازات بە کورد بدات تا لەسەر دەسەڵات بمێنێتەوە. زۆرترین ڕەخنەکان لەلایەن باڵی حیزبی کۆمۆنیستی جیا بووەیەوەبوو کە لەلایەن عەزیز ئەلحاجەوە سەرکردایەتی دەکرێت و حکومەت بەوە تاوانبار دەکات کە ڕێککەوتن لەگەڵ کورد «بە دور لە چاوی خەڵک و هێزە پێشکەوتنخوازەکانەوە ئەنجامدراوە».

هەروەها دەنگۆیەکان بوونەتە هۆی نیگەرانی بارزانی و لایەنگرەکانی، چونکە دەیەوێت حکومەت پابەندی ئەو ئیمتیازاتانە بێت کە بە کوردی داوە. بارزانی چەندین لێدوانی داوە کە لەلایەن ڕۆژنامەی ئەلتەئاخی و ڕۆژنامەکانی دیکەی بەغدا بڵاو بوونەتەوە. بارزانی سەرکۆنەی ئەم دانگۆیانەی کردووە و ئەم کارەی خستووەتە پاڵ کەسانی تێکدەر و داوای لە گشت کورد و خەڵکی عێراقی کردووە کە گوێ لەم دەنگۆیانە نەگرن.

پێدەچێ ئەم بارودۆخە پێویست بەوە بکات حکومەت پەیوەندییەکانی لەگەڵ بارزانیدا بەهێزتر بکات. هەروەها ڕەفتارەکانی «هێزە پێشکەوتنخوازەکان» هانی حیزبی بەعسی دەسەڵاتداری داوە بەربەستەکانی بەردەم پڕۆژەی «بەرەی نیشتیمانی» لە نێوان خۆی و پارتی دیموکراتی کوردستانی سەر بە بارزانی، لا ببات.

سەدام حسێن لە سەردانەکەی ئەم دواییەیدا بۆ لای بارزانی ڕایگەیاند، حکومەت بە خێرایی هەوڵی جێبەجێکردنی بەیاننامەی ۱۱ی ئادار دەدات. هەروەها گوتویەتی پەیوەندی و هاوکاری نزیکتر لەگەڵ پارتی دیموکراتی کوردستان دادەمەزرێت.

پ.د.ک لە کۆتایی ئەم مانگە یان لە سەرەتای مانگی داهاتوو کۆنگرە دەبەستێت و لەناو کۆمەڵێک بابەتیتردا، جێگری سەرۆکیش کاندید دەکات. لە دوای چارەسەری پرسی کورد لە مانگی ئایار، ئەمە یەکەمین کۆنگرەی پ.د.ک دەبێت.

لە لایەکی دیکەوە، تا هەنوکە بۆ دیارکردنی ڕێکەوتێک بۆ ئەنجامدانی سەرژمێری هیچ ئاماژەیەک نییە کە گشت دانیشتوانی عێراق لە خۆبگرێت. ڕاگەیێندراوەکانی بەرایی لەلایەن حکومەتەوە دەڵێن لەوانەیە سەرژمێری لە مانگی داهاتوودا ئەنجام بدرێت و لە ئەنجامدانی سەرژمێریدا، شارەزایانی نەتەوە یەکگرتووەکانیش هاوکاردەبن. بیرۆکەی سەرژمێری بڕیار لەسەر قەوارەی دانیشتوانی کورد و ڕێژەکەی لە کۆی گشتی دانیشتوانی عێراق دەدات کە بۆ دیارکردنی چڕی دانیشتوانی کوردە لە باکووری عێراقدا. ئەمەش گرنگە بۆ دیارکردنی سنووری جوگرافیی ئەو ناوچانەی کورد زۆرینەن، چونکە لەو ناوچانەدا هەروەک لە بەیاننامەی ١١ی ئادارداا ڕاگەیێندراوە، کورد مومارەسەی ئۆتۆنۆمی دەکەن.

ئاستی ڕێکخستن. کۆبوونەوەی وەزیرەکان لەم چەند ڕۆژەی ڕابردوودا لەگەڵ سەدام حسێن دووبارە ئەوەی خستەڕوو کە ئەو لە دوای سەرۆک ئەلبەکر کەسی دووەمی دەسەڵاتدارە. هەموارکردنەوەی دەستور لە کۆتایی ساڵی ڕابردوودا، بە شێوەیەکی ئۆتۆماتیک سەرۆکی کردە سەرۆک وەزیران. تکریتی، وەک جێگری سەرۆکی ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕش، جێگری ڕاستەقینەی سەرۆکە. ئەگەرچی لە هەموارکردنی دەستوردا، ناونیشانی جێگری سەرۆک وەزیران لا براوە.

ئەمەش پێگەی ئەو لە دوو جێگرەکەی سەرۆک واتە مەهدی عەماش و حەردان عەبدولغەفار تکریتی بەرزتر دەکات، کە هەنوکە ئەرکەکانیان وەک جێگری سەرۆک زۆرتر تەشریفاتی و ڕووکەشە. هەرچەندە بەم دواییانە سەرۆکی هەندێك شاند بوونە کە لەلایەن سەرۆک بەکرەوە ڕاسپێردرا بوون. بەهەرحاڵ، بەهۆی ئەندامێتیان لە ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕش کە باڵاترین دەسەڵاتی جێبەجێکردنە لە عێراقی هەنوکەدا، کەسانی گرنگی ناو ڕژێمن.

کۆبوونەوە لەگەڵ سەرۆک قەزاکان بەو مەبەستە بووە کە گفتوگۆ لەسەر کێشە جۆراوجۆرەکان بکەن تا چارەسەریەک بۆ کێشەکان بدۆزنەوە. بە گوێرەی ڕادیۆی بەغدا، لەم کۆبوونەوانەدا جەخت لەسەر کێشەکانی کەرتی پەروەردە کراوەتەوە. حکومەت بە جیدی کار دەکات تا بارودۆخی قوتابخانەکان و دامەزراوەکانی دیکەی پەروەردەیی لە ناوچەکانی باکوور، بۆ دۆخی ئاسایی خۆی بگەڕێنێتەوە کە بەهۆی چەندین ساڵ شەڕی کورد لەناو چوو بوو.

گەشەکردن لە باکوور. بە گوتەی نوری شاوێس وەزیری گەشەپێدانی ناوچەکانی باکووری عێراق، «پێشخستنی خزمەتگوزاریی پەروەردەیی و تەندروستی، گواستنەوە و کشتوکاڵ، ئەرکی سەرەکین لە پلانی گەشەپێدانی حکومەت بۆ باکوور و پێویستە بڕی ١٩،٠٠٠،٠٠٠ تەرخان بکرێت بۆ ڕاپەڕاندنی ئەم پلانە. سەرەڕای ئەمەش، بڕی ٨،٤٠٠،٠٠٠ دۆلار لە بودجەی ئەم ساڵ بۆ باکوور تەرخان کراوە. لە کاتی واژووکردنی بەیاننامەی چارەسەری پرسی کورد، دروستکردنی ڕێگاوبان، ٨٠ قوتابخانەی سەرەتایی و ٢٠ قوتابخانەی ناوەندی و ٢٠ قوتابخانەی شەو و ڕۆژی (boarding schools) لە جێبەجێکردندان. هەروەها ڕێکاری پێویست گیراوەتەبەر بۆ فراوانکردنی زانکۆی کوردی لە سلێمانی و کردنەوەی کۆلێژیتر لەو شارانەی کە کوردیان تێدا دەژین.

(Tanyug in English 09.50 GMT 17.6.70)

سنووردار (ل ١٩٣-١٩٦)

باڵیۆزی بەریتانیا

بەغدا

٢٧ی تەمووزی ١٩٧٠

کورد

١. مـن لـە نووسـین لەبـارەی کۆنگـرەی پارتـی دیموکراتـی کوردسـتان دواکەوتـووم کـە لـە ١ تـا ٦ی تەمـووزی خایانـد، ئەمـەش ڕووی نـەدا کـە گوایـە لـە چوارچێـوەی ئاهەنگەکانـی ١٤-١٧ی تەمـووزی یـان کەمێـک دواتـر، بایاننامەیـەک پەیوەسـت بـە بـژاردەی کـورد بـۆ پۆسـتی جێگـری سـەرۆک ڕادەگەیێندرێـت.

٢. ئێمـە لـە شـۆڕێکیتر بۆچـوونی خۆمـان دەربڕیـوە (نامـەی جێنێـر ٢/١ لـە ١٨ی تەمـووز) لەبـارەی لایەنێکـی کۆنگـرەی پارتـی دیموکراتی کوردسـتان کە سـەرنجی میدیـای عەربی لـە بەغـدا ڕاکێشـا- ئەویـش بریتـی بـوو لـە لێدوانـی نوێنـەری پارتەکانـی دیکـە. لـە ڕاسـتیدا، ئەمـەش دیارتریـن خەسـڵەتی کۆنگرەکـە بـوو، لەوانەشـە گرنگتریـن ڕووداوی کۆنگرەکـە بێـت. لێدوانـەکان لەلایـەن نوێنەرەکانـی حیزبـی کۆمۆنیسـتی عێـراق، حیزبـی دیموکراتـی نیشـتیمانی، دیموکراتـە سـەربەخۆکان، جوڵانـەوەی سۆشیالیسـتی عەرەبـی، حیزبـی بەعـس و ڕێکخـراوەی ڕزگاریخـوازی فەلەسـتین دران.

٣. نوێنـەری بەعـس سیاسـەتی حکومەتـی ناوەنـدی دووپاتکـردەوە لەبـارەی گرنگـی بەیاننامـەی ١١ی ئـادار لـە دەسـتەبەرکردنی چارەسـەری دروسـت بـۆ کێشـەی باکـوور و جەختـی لەسـەر گرنگـی هـاوکاری لـە نێـوان هێـزە پێشـکەوتنخوازەکان لـە عێراقـدا، بـە سەرپەرشـتی حیزبـی بەعسـی کـردەوە. نێـردراوی حیزبـی کۆمۆنیسـت، کەریـم ئەحمـەد، لەسـەر بارودۆخـی هەسـتیاری عێـراق وەسـتا و داوای لـە هێـزە جەماوەرییـەکان و حیزبـە نیشـتمانییەکانیان کـرد هۆشـیار و وریـا بـن و گوتـی بـە بـڕوای حیزبـی کۆمۆنیسـت، نوێنـەری گشـت حیـزب و هێـزە نەتەوەییـەکان بـۆ خوێندنـەوەی دامەزراندنـی بەرەیەکـی نیشـتیمانی و بڕیـاردان لەسـەر پەیڕەوەکـەی

پێویستە بانگێشتی کۆبوونەوەیەکی هاوبەش بکرێن. سەلمان عەزاوی، نوێنەری حیزبی دیموکراتی نیشتیمانی، پشتگیریی حیزبەکەی بۆ دروشمەکەی کورد واتە «دیموکراسی بۆ عێراق و خودموختاری بۆ کورد» ڕاگەیاند. لەلێدوانێکی لێڵدا، عەبدولا ئەلنەسراوی، نوێنەری جوڵانەوەی سۆشیالیستی عەرەبی، هێرشی کردە سەر سیاسەتی شۆڤێنیستی حکومەتە یەک لە دوا یەکەکانی عێراق کە گەلی کوردی ناچارکرد بۆ بەرگریکردن لە مافە ڕەواکەیان پەنا بۆ چەک ببەن. ناڕوونبوونەکە لە دەرهاوێشتەی لێدوانەکەیدا بوو، نەک لە دەربڕینە ڕوونەکەی، بەوەی کە دەسەڵاتی حیزبی بەعس هەروەک دەسەڵاتەکانی پێشوو تاوانبارە.

٤. هەروەها نوێنەرانی پارتی دیموکراتی کوردستان-سووریا و بزووتنەوەی گەنجانی دیموکراتی کوردستان لە سووریا و لوبنان لە کۆنگرەدا ئامادە بوون. هەردوو نوێنەرەکە لە لێدوانەکانیاندا باسی سەرکوت و ئەشکەنجەدانی کوردیان لە سووریا کرد.

٥. لەبارەی ئەو ئەرکانەی لە کۆنگرەدا لە ماوەی شەش ڕۆژدا بڕیاریان لەسەر درا ئەمانەی خوارەوە هەندێك بڕیار و ڕاسپاردەن کە لە کۆنگرەدا پەسەند کران.

ا تێکۆشان بۆجێبەجێکردنی بەیاننامەی ١١ی ئاداری، بە تیۆر و بە پراکتیک، لەپێناو دەستەبەرکردنی خودموختاری بۆ کورد لە چوارچێوەی کۆماری عێراقدا.

ب لەبارەی پەیوەندی ئێستا لە نێوان جوڵانەوەی کورد و عەرەب، هەر پێشڤەچوون و گەشەیەک کە لە جوڵانەوەی نەتەوەیی عەرەب لە عێراقدا بەدی بێت، پێویستە هاوتەریب بێت لەگەڵ بەرەوپێشچوون و گەشەی مافی نەتەوایەتی کورد.

ج پشتگیریی کردنی هەر یاسایەکی چاکسازیی زەوی، بۆ دڵنیابوون لەوەی گشت جوتیارەکانی کوردستان زەوییان وەبەرکەوتووە.

د باشترکردنی ئامرازەکانی پەیوەندی لە ناوخۆی کوردستاندا و کێشانی ڕێگاوبان و هێڵی ئاسنی لەم ناوچەیەدا. هاندانی پڕۆژەکانی نیشتەجێ بوون و ئاوەدانکردنەوەی گوندی نوێ.

ھ تێکۆشان لەپێناو هێنانەدی حکومەتێکی شۆڕشگێڕانەی دیموکراتی کە لەلایەن

گەلـەوە هەڵبژێـردرا بێـت و دەسـتەبەرکردنی گۆڕانـی کۆمەڵایەتـی و ئابووریـی لـە گشـت بوارەکانـدا و گەرەنتـی کردنـی ئـازادی ئاییـن و ئـازادی سیاسـی و و ئـازادی ڕادەربڕیـن و ڕۆژنامەگەریـی.

و پشـتگیریی کـردنی مافـی کەمینەکانـی عێـراق و کوردسـتان و دڵنیابـوون لـە هەبوونـی ئـەم جـۆرە مافانـە.

ی پێدانـی مافـی هاوواڵتیبوونـی عێراقـی بـەو کوردانـەی پێنـج سـاڵ زیاتـرە نیشـتەجێی عێراقـن، بـۆ نموونـە فەیلیـەکان و گۆیـان (Goyan) و ئۆمەریـان (Omeryan) و ئەوانـی دی.

هەروەهـا چـوار بڕیـار دەرکـران لەبارەی پێویسـتی گەشـەی ئابووری کە زۆر بە خەسـتی بـە دەسـتەواژەی کۆمۆنیسـتی ڕەنگڕێـژ کرابـوون، وەک پێویسـتی بـە بەپیشەسـازیی بـوون، گەشـەی کەرتـی گشـتی، گەیاندنـی کارەبـا و بەکارهێنانـی سـەرچاوەکان بـە پێی پلان.

٦. لـە ١٠ی تەمـووز، لـە دوای تـەواو بوونـی کۆنگـرەی هەشـت، یاداشـتێک دەرکـرا کـە ٤٨٨ نوێنـەر کۆبوونەتـەوە بۆئـەوەی گفتوگـۆ لەسـەر کاروبـاری ئـەم پارتـە بکـەن و گـوێ لـە ڕاپۆرتەکانـی پەیوەسـت بـە بەرەوپێشـچوونە سیاسـیەکانی پارتەکـە بگـرن. کاروبـاری پەیوەسـت بـە شـۆڕش، پەیوەنـدی پارتەکـە لەگـەڵ دەسـەڵاتی ناوەنـدی، کاروبـاری ڕێکخسـتن و دارایـی حیـزب و هەموارکردنـەوەی هەندێـك لـە بەندەکانـی پەیـڕەوی حیزبەکـە. یاداشـتەکە بانگەشـەی ئـەوە دەکات لەپێنـاو بەهێزکردنـی حیزبەکـە و بەرزکردنـەوەی کارایـی حیزبەکـە لـە گشـت ئاسـتەکاندا، کۆنگـرە کۆمەڵێـک بڕیـار و ڕاسـپاردەی گرنگـی دەرکـردووە. هەروەهـا فەرماندەیەکـی نـوێ هەڵبژێـردراوە و بـە کـۆی دەنـگ دووبـارە مەلامسـتەفا بارزانـی بـە سـەرۆکی حیـزب هەڵبژێردرایـەوە. کۆنگـرە پشـتگیریی خـۆی بـۆ خەباتـی عەرەبـەکان لـە دژی زایۆنیـزم و ئیمپریالیـزم دەربـڕی و پاڵپشـتی لـە مافـی فەڵەسـتینییەکان کـرد. کۆنگـرە داوای لـەو وڵاتانـە کرد کە کـوردی تێیـدا دەژیـن، واز لـە سیاسـەتی پاکتـاوی نـەژادی بهێنـن و وەڵامـی داواکارییـە نەتەوایەتییـە ڕەوا و دیموکراتییەکانـی کـورد بدەنـەوە. کۆنگـرە جەختـی لەسـەر بڕیـاری

حیـزب کـردەوە لـە قایمکردنـی هاوپەیمانـی لـە نێـوان پ.د.ک و حیزبـی بەعـس لەپێنـاو جێبەجێکردنـی بەندەکانـی بەیاننامـەی ١١ی ئـادار.

٧. بـە گەڕانـەوە بـۆ لێدوانـی نوێنـەری حیزبەکانـی دیکـە، یاداشـتنامەکە ئامـاژەی بـەوە داوە کـە کۆنگـرە بـە کـۆی دەنگ بڕیـاری بـۆ بەهێزکـردن و فرەوانکردنـی هاوپەیمانێتی لـە نێـوان پ.د.ک و بەعـس داوە، لەپێنـاو دامەزراندنـی بەرەیەکـی نیشـتیمانی پێشـکەوتنخواز، ئەمـەش گشـت حیزبـە نەتەوەییە پێشـکەوتنخوازەکانی دیکـە لە عێراق لـە خۆدەگرێـت. ئەمـەش ڕوانگەیەکـە بـۆ بەهێزکردنـی بـەرەی ناوخـۆ و دڵنیابـوون لـە باڵادەسـتی گـەل بەسـەر دوژمنەکانـدا هـەم لـە ناوخـۆ و هـەم لـە دەرەوەی وڵاتـدا. هەروەهـا، بـۆ بونیاتنانـی عێراقێکـی نـوێ کـە گەلەکـەی لـە سیسـتەمێکی شۆڕشـگێڕانە و دیموکراتـی حوکمڕانـی سـوودمەند بـن. بـۆ هاتنـەدی ئـەم مەبەسـتە، کۆنگـرە داوای لـە حکومەتـی ناوەنـدی کـردووە کەشـێکی لەبـار بڕەخسـێنێت، ئەویـش لـە میانـەی دامەزراندنـی پەیونـدی برایانـە و دۆسـتانە لەگـەڵ لایەنەکانـی دیکـە .

٨. کۆنگـرە داوای بەهێزکردنـی ئـەم پەیوەندییـەی کـردووە لـە نێـوان نەتـەوە جۆراوجۆرەکانـی عێـراق و گشـت هاوواڵاتیانـی کوردسـتان و بەرپەرچدانـەوەی ئـەو هەوڵانـە کـە دوژمنایەتـی لـە دژی کـورد لەنێـوان کەمینەکانـی دیکـە دا دروسـت دەکـەن. یاداشـتەکە دەڵێـت کۆنگـرە لـەو بڕوایەدایـە پێویسـتە ئامـاژە بـە دژواری دۆخـی ئابـووری و تەندروسـتی بدرێـت کـە زۆربـەی ناوچـە کوردییـەکان بـە دەسـتیەوە دەنااڵێنـن و بانگێشـتی حکومەتـی ناونـدی دەکات هەمـوو هەنـگاوەکان بگرێتەبـەر تـا چەرمەسـەری کـورد کـەم بکاتـەوە، لەڕێگـەی خێراکـردن لـە پیادەکردنـی بەنـدە ئابووریەکانـی بەیاننامـەی ١١ی ئـادار و لـە ڕێگـەی دروسـتکردنی پـڕۆژەی تەندروسـتی و ئابـووری.

٩. هـەروەک ئامـاژەم پێـدا ئێمـە سـەرنجمان خستەسـەر بەرپەرچـی تـوڕەی میدیاکانـی حکومەتـی ناوەنـدی لەبـارەی ئـەو ڕەخنانـەی لەلایـەن پارتـە سیاسـییەکانی دیکـەوە لـە کۆنگـرە دەربـڕان. حیزبـی بەعـس خۆشـحاڵ نابێـت هـەم لـەو ڕەخنـە تونـدانـەی لـە ڕاپۆرتەکانـی کۆنگـرەدا بـە ئاشـکرا و بـە نائاشـکرا دەربـڕان و هـەم لـە لێدوانـەکان

لەبارەی جێبەجێکردنی بەیاننامەی ١١ی ئادار. هەروەها کورد جەختیان لەسەر فراوانکردنی بیرۆکەی بەعسییەکان کردووەتەوە لەبارەی بەرەی نیشتیمانی لە نێوان هەردوو حیزبەکە، واتە پ.د.ک و بەعس، بە سەرکردایەتی حیزبی بەعس، کە ببێتە بەرەیەکی نیشتیمانی ڕاستەقینە لە ڕێگەی هاوکاری پێویست لەنێوان گشت هێزە پێشکەوتنخوازەکاندا.

١٠. ئێمە لەوە تێدەگەین کە کۆنگرە لەبری هەڵبژاردنی جێگری سەرۆک، تەنیا ئاماژەی بە بڕیاری مەلامستەفا داوە. تا هەنوکە هیچ ڕاگەیێندراوێک بڵاو نەکراوەتەوە کە کێ ئەم پۆستە وەردەگرێت. لەوانەیە بارزانی هەست بەوە بکات لەم قۆناغەدا ئەم پۆستە کە گرنگیەکی ئەوتۆی نییە، شایانی ئەوە نییە کاندیدێکی بۆ دەست نیشان بکات.

١١. وا دیارە کۆنگرە تیشکی خستووەتە سەر تێکچوونی پەیوەندی گشتی لە نێوان کورد و حکومەتی ناوەندیدا. ئاماژەیەکیتر بۆ ئەم تێکچوونە، ئامادەنەبوونی هیچ نوێنەرێکی فەرمی بوو لەلایەن بارزانییەوە بۆ بەشداریکردن لە ئاهەنگی مانگی تەموز کە لە بەغدا گێڕدرا. ڕاستە وەزیری کوردی ناو حکومەت لە زۆربەی ئەرکەکانیان ئامادە بوونە، بەڵام بۆچوونی گشتی ئەوەیە بەعس هیوادار بوو خودی بارزانی یان ئیدریسی کوڕی ئامادە بێت. بەهەرحاڵ، سەرەڕای ئەم جیاوازییانە هیچ ئاماژەیەک بە شکستی ڕێککەوتنەکە بەدی ناکرێت.

(J. H. Symons)

کۆپیەک بۆ: نووسینگەی تاران، نووسینگەی بەیروت.

باڵیۆزخانەی بەریتانیا (ل ١٩٧)

بەغدا

پۆلێن نەکراو

٢٨ ئەیلوولی ١٩٧٠

چاپەمەنی عێراق

١. ئێمە ئەم حەوتەیە لە ڕێگەی تەلەگرامەوە ڕووماڵی ڕۆژنامەکانی عێراقمان کردووە لەبارەی قەیرانەکانی ئەردەن. لەوانەیە ئێوە بتانەوێت هەندێك مانشێت کە لە ڕۆژنامەی ئەلتەئاخی بڵاو بووەتەوە ببینن کە سەرەڕای بڵاوکردنەوەی ڕووداوەکانی جیهانی عەرەب، سەرنجێکی زۆر دەخاتەسەر کاروباری ناوخۆی عێراق.

٢. لەبارەی ئەنجوومەنی نیشتیمانی لە ٢٤ی ئەیلوول کە لە دەستوری کاتیدا هاتووە، ڕۆژنامەکە دەڵێت پێویستە مەرجەکەی دەستور [واتە دامەزراندنی ئەنجوومەن] پێش ئەنجامدانی سەرژمێری بە زووترین کات جێبەجێ بکرێت، تاکو «وڵات لە ژێر ڕۆشنایی هەلومەرجی نوێ لە عێراقی دوای بەیاننامەی ١١ی ئادار، دۆخی نائاسایی هەنوکەیی بپارێزرێت».

٣. لە ٢٧ی سێپتەمبەر، ڕۆژنامەکە ڕەخنە لە داخستنی ١١٠ قوتابخانەی سەرەتایی لە پارێزگای نەینەوا (مووسڵ) دەگرێت. ڕۆژنامەکە دەڵێت، بە دڵنیاییەوە تێپەڕبوونی شەش مانگ بەسەر ١١ی ئادارەوە، ماوەیەکی گونجاوە بۆ دروستکردنی قوتابخانەی پێویست بۆ قوتابیە ڕاگوێزراوەکان و هاوکات هەزاران کەس لە دەرچووان و مامۆستایان دانەمەزراوەن.

٤. لە ٢٨ی ئەیلوول، ئەلتەئاخی قسەی لەسەر بێکاری لە کوردستان کردووە و دەڵێت کێشەکە هەر بەردەوامە. ئەویش هەم بەهۆی نەبوونی گەشەپێدان لە کوردستان لە ماوەی شەڕدا و هەم بەهۆی بەردەوامی ناکۆکی لە نێوان حکومەت و کۆمپانیاکانی نەوت، کە بووەتە هۆی دابەزینی دەرهێنانی ڕێژەی نەوت.

سەرنووسەری ڕۆژنامەکە بۆ کۆتایهێنان بە بێکاری لە کوردستاندا، بانگەشەی چارەسەری بەپەلە لەگەڵ کۆمپانیاکانی نەوت و پەرەپێدانی پیشەسازیی خۆجێیی لە کوردستان دەکات.

(M. K. Jenner)

P. R. M. Hinchcliffe Esq.،

بەشی ڕۆژهەڵاتی نزیک، نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس،

(LONDON، S، W، 1).

نهێنی (ل ١٩٨-١٩٩)

باڵیۆزخانەی بەریتانیا

بەغدا

١٣ی تشرینی یەکەمی ١٩٧٠

(٦/١٣)

ڕەخنەی ئەلتەئاخی لە حکومەت

١. لە نامەکەمدا بە ژمارەی (٦/١٣) لە بەرواری ٢٨ی ئەیلوول، بە کورتی باسم لە دوو ڕەخنەی ڕۆژنامەی ئەلتەئاخی کرد. یەکێکیان پەیوەست بوو بە داخستنی قوتابخانەکان لە پارێزگای نەینەوا و ئەوەیتر پەیوەست بوو بە بێکاری لە کوردستان. لەوانەیە ئێوە بتانەوێت وردەکاری زۆرتری ئەم وتارانە بزانن هەم لە ڕووی ناوەڕۆک و هەم لە ڕووی ئەو زمانە میانڕەوەی کە ئەلتەئاخی لە ڕەخنەگرتن لە حکومەتی عێراق هەیەتی.

٢. ڕۆژنامەکە بانگەشەی ئەوە دەکات ١١٠ قوتابخانەی سەرەتایی لە پارێزگای نەینەوادا داخراون. لەوانەیە ئەو قوتابخانانە لە ماوەی جەنگی نێوان کورد و هێزەکانی حکومەتدا داخرابن. بەهەرحاڵ، ڕۆژنامەکە ڕەخنەی ئەوە دەگرێت کە دوای دەرباز بوونی شەش مانگ بەسەر ١١ی ئادار دا، بەڵام حکومەت هیچ کارێکی نەکردووە بۆ سەرلەنوێ کردنەوەی ئەم قوتابخانانە. بە قسەی ڕۆژنامەکە، لە ماوەی ئەم ساڵەی خوێندندا ٥٠٠٠ قوتابی لە هەر جۆرە خوێندنێک بێ بەش بوونە. نووسەرەکە ئاماژە بەوە دەکات بە هەزاران مامۆستای دەرچوو بەدوای کاردا دەگەڕێن و کورتهێنان لە دەستی کاردا نییە. تەنانەت ئەگەر ئامرازی پێویست بۆ داپۆشینی قوتابخانەکان بوونی نەبێت، بەڵام پێویستە دیوار و سەربان بۆ قوتابخانەکان دروست بکرێت و مێزی خوێندن دابین بکرێت. هەروەها نووسەرەکە دەڵێت دەبووایە ئەمە بەرپرسیارێتی سەرەکی حکومەت بێت کە دووبارە قوتابخانەکانی [ناوچە] کوردییەکان بکاتەوە. ئەمەش بەهۆی دڵنیا بوونی نووسەر لەسەر نیەت پاکی حکومەتە کە هانی دەدات ئەم بابەتە بوروژێنێت.

٣. ڕۆژی دواتـر ئەلتەئاخـی لەسـەر بێـکاری لـە کوردسـتاندا قسـەی کـردووە و ئامـاژە بـەوە دەدات زۆربـەی خەڵـک تـا هەنوکـەش لـە کەرتـی کشـتوکاڵدا کار دەکـەن و تەنیـا گەشـەی پیشەسـازیی گرنـگ لـە هەنوکـە و لـە ڕابـردوودا، لـە باکـوور لـە بـواری نەوتـدا بـووە. شـەڕ لـە باکـووردا کرێکارەکانـی کەرتـی کشـتوکاڵ و نەوتـی لـە دامەزرانـدن بـێ بـەش کـردووە. هەروەهـا «بەهـۆی ململانێـی عێـراق لەگـەڵ کۆمپانیـا قۆرغکارەکانـی نەوتدا››بـووە هـۆی کەمبوونـەوەی ئاسـتی دەرهێنانـی نـەوت لەلایـەن ئـەم کۆمپانیانـەوە، زۆرێـک لـە کرێـکارەکانی کـورد کارەکانیان لە دەسـت داوە. پێویسـتە دەسـەڵاتداران کۆمپانیـا نەوتییـەکان ناچـار بکـەن گشـت ئـەو کرێـکارە کوردانـەی لـە کارەکانیـان دوورخراونەتـەوە بگەڕێندرێنـەوە سـەر کارەکانیـان و گوشـار بخەنەسـەر ئـەم کۆمپانیانـە تـا ئاسـتی بەرهەمهێنـان بـەرز بکەنـەوە، بـەم شـێوەیە زۆرتریـن کرێـکاری کـورد بخرێتـە سـەرکار. هەروەهـا پێویسـتە ئەولەویـەت بدرێتـە کردنـەوەی پڕۆژەکانـی دیکـەی کشـتوکاڵ و پیشەسـازیی، بـۆ نموونـە، پیشەسـازیی بـەردی مەرمـەڕ، دار، چیمەنتـۆ، بێجگـەرە، قوتـو، کان و بەرهەمـە نەوتییـەکان و ئـەو کەرەسـتە خاوانـەی کـە لـە باکـووردا زۆرن. هەروەهـا پێویسـتە پـەرە بـە پێگـەی کەرتـی گەشـتیاری بدرێت؛ لەگـەڵ دروسـتکردنی پەناگـەی مۆدێـرن بـۆ هاوینـان، خانـوو، هۆتێـل و گازینـۆ و کێشـانی ڕێگاوبـان و دروسـتکردنی گونـدی نـوێ. بـە قسـەی سـەروتار نووسـەکە، دەکرێـت لـە مـاوەی شـەش مانگـی داهاتـوودا دەسـت بـەم پەرەپێدانـە بکرێـت.

٤. کێشـەی بێـکاری زۆرتـر پەیوەسـتە بـە کۆمپانیـا نەوتییەکانـەوە و گرنگـی تایبەتـی بـۆ ئێمـە هەیـە؛ دەزانـم کۆمپانیـای نەوتـی عێراقی هـەوڵ دەدات تـا ئەو شـوێنەی مومکین بێـت زۆرتریـن ژمـارەی کـورد دووبـارە دابمەزرێنێتـەوە، بـەڵام سـەختە ژمارەیەکـی زۆری کرێـکار بەخێرایـی بخزێنرێتـە نـاو پێکهاتـەی کارمەنـدە لێهاتـووەکان. تـا هەنوکـە کۆمپانیـای نەوتـی عێـراق نزیکـەی ١٠٠ کرێـکاری کـوردی دووبـارە دامەزرانـدووە، بـەڵام گشـت داواکارییـەکان دەبـێ لـە فیلتـەری بەڕێوەبـەری (D. M. I) خۆجێیـەوە دەربـاز بێـت و دەزانـم تـا هەنوکـە ئـەو تەنیـا ٤٠٠ داواکاری بـۆ کۆمپانیـا نـاردووە و چەندیـن هـەزار کەسـیتر چاوەڕوانـن.

٥. ستوونی سەروتاری ئەلتەئاخی بە بەردەوامی بۆ ئەم جۆرە کێشانە تەرخانکراوە و ئەم جۆرە وتارانە ڕەنگدەرەوەی بێ تاقەتی کوردە لە بەهێواشی جێبەجێکردنی پەرەپێدانی باکوور کە بەیاننامەی ١١ی ئادار ئاماژەی بۆ کردووە. بەهەرحاڵ، زمانی ئەم وتارانە، زمانێکی نەرمە و مەبەست لێیان هاندانی حکومەتە نەک خۆ سەپاندن بەسەر حکومەتدا.

M. K. Jenner

زۆر نهێنی (ل ٢٠٠)

بەڕێز ئیگرتۆ (Mr. Egerton)

کورد لە عێراقدا

١. تەلەگرامی بەغدا ژمارە ٧١٣ لە ١٢ی تشرینی یەکەم، دواخستنی سەرژمێری لە باکووری عێراقدا، بۆ کاتێکی نادیاری ڕاگەیاند. بە بڕوای من وا دێتە بەرچاو کە ڕێککەوتنی کورد-عێراق لە ١١ی ئادار ڕووبەڕووی ئاستەنگی جیدیی بووەتەوە. ئێمە هەمیشە لەو بڕوایەدا بووین سەرژمێری کە لە ڕێککەوتنەکەدا جێگەی کراوەتەوە، تا ڕووبەری ناوچە کوردییەکان دیار بکات و لەم چوارچێوەیەدا کورد لە ئۆتۆنۆمی سوودمەند بێت، دەبێتە هۆی هێنانەئارای گرفت بە تایبەتی لە کەرکووک کە هەم کورد و هەم عێراقییەکان مەیلیان بۆ کۆنترۆڵکردنی هەمیشەیی کێڵگە نەوتییەکانی هەبووە. بەهەرحاڵ، بە بۆچوونی ئێمە نیشاندانی بڕێک لە نیەت باشی، لە هەردوولایەنەوە شانسێکی باشە لەپێناو ڕێگەدان بە حکومەت تا دەستکاری فیگەرەکانی سەرژمێری بکات بۆئەوەی نیشان بدات عەرەبەکان لە کەرکووک زۆرینەن، بەمجۆرە بۆئەوەی کورد ڕازی بکرێن، پارەیەکی باش دەدرێتە کورد (لەوانەیە پشکێک لە داهاتە نەوتییەکانی کەرکووک). هەنوکە گەڕانەوەی متمانە لە نێوان هەردوولایەن بەو ئاستە دابەزیووە کە ناتوانرێت ئەم جۆرە مانۆڕانە ئەنجام بدرێن.

٢. هەر لە سەرەتای ڕاگەیاندنی بەیاننامەکە لە ١١ی ئادارەوە، بەربەستەکان، گەمارۆی ئەم بەیاننامەی داوە. هێزی ناڕێکخراوی کورد (پێشمەرگە) قەدەغە نەکراوە و چەکەکانیشیان ڕادەست نەکراوەتەوە. هەروەها جێگرە کوردەکەش هەروەک لە ڕێککەوتنەکەدا ئاماژەی بۆ کراوە، دەستبەکار نەبووە. ڕۆژنامەی کوردی ئەلتەئاخی بە بەردەوامی ڕەخنە لە ڕژێمی بەعس دەگرێت بەهۆی هێواشی لە بەئەنجام گەیاندنی ئەرکەکانی بەتایبەتی لەبارەی بەڵێنەکانی لەبارەی گەشەپێدانی کوردستان. ئێمە لە سەرچاوەی نهێنیەوە ئاگادار کراوین کە سەرکردەی کورد،

بارزانی، سەرەڕای ناڕەزایی دەربڕینی لە نیەت باشی حکومەتی عێراق، پەیوەندییە نزیکەکانی لەگەڵ یارمەتیدەرە ئێرانیە پێشووەکەی پاراستووە. بارزانی (ئەمە لەوانەیە لەبارەی زۆرینەی کورد ڕاست نەبێت) لەوانەیە لەو بڕوایەدا بێت ڕاگرتنی شەڕ لە دوای ١١ی ئادار، بە پلەی یەکەم، وەک هەناسەدانێک بووە پێش دەستپێکردنی هێرشێکیتر، کە لەوانەیە بەهاری داهاتوو دەست پێبکاتەوە. کوردێکی زۆر دواخستنی سەرژمێری لەلایەن بەعسەوە وەک بەڵگەیەک بۆ نیەت خراپی عێراق دەبینن و لەوانەیە بە پێچەوانەی مەیلی شەخسیان، هانیان بدات جارێکیتر پشتگیریی بارزانی بکەن بۆ دووبارە ئامادەبوون بۆ خولێکیتری شەڕ.

(P. R. N. Hinchcliffe)

١٣ی تشرینی یەکەمی ١٩٧٠

نهێنی (ل ٢٠١)

باڵیۆزی بەریتانیا- بەغدا

(١٢/١)

١٤ی تشرینی دووەمی ١٩٧٠

یاسای ئەنجوومەنی نیشتیمانی

١. وەزیری کار، سەید مورتەزا ئەلحەدیسی، کە هاوکات سەرۆکی «لێژنەی ئاشتی›› جێبەجێکردنی بەیاننامەی ١١ی ئاداراە، لە دوای کۆبوونەوەی ئەم لێژنەیە لە ٩ی تشرینی دووەم ڕایگەیاند یاسای ئەنجوومەنی نیشتیمانی لەلایەن لێژنەیەکی دادوەریی سەر بە ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕش داڕێژراوە. بەڵێنیدا کە بەم نزیکانە یاساکە ڕادەگەیێندرێت.

٢. لە هەمان ڕۆژدا، محەمەد مەحمود، وەزیری کورد بۆ کاروباری باکوور و ئەندامی مەکتەبی سیاسی پارتی دیموکراتی کوردستان، ڕایگەیاند بۆ دامەزراندنی هاوپەیمانییەکی نیشتیمانی، گفتوگۆکان لە نێوان پارتی دیموکراتی کوردستان و حیزبی بەعس بەردەوامن؛ [ڕایگەیاند] پێویستە لە داهاتوودا «گشت هێزە نەتەوەیی و پێشکەوتنخوازە نیشتیمانیەکان›› بێنە ناو ئەم هاوپەیمانیە. ڕاگەیاندنی یاسای ئەنجوومەنی گشتی و دامەزراندنی هاوپەیمانی نیشتیمانی «لوتکەی پرۆسەی شۆڕشگێڕانەیە کە بە بەیاننامەی ١١ی ئادار دەستی پێکردووە››.

٣. هەروەک دەزانن ڕژێمی بەعس ڕووبەڕووی تەنگژەی ئەوە بووتەوە چۆن لەلایەک، پابەندی بەڵێنەکانی لە هەمبەر بە کورد بێت لە دامەزراندنی ئەنجوومەنی نیشتیمانی لەسەر بنەمای دیموکراسی، لە لایەکی دیکەوە، بێ بەشکردنی هەر حیزبێک کە لەوانەیە لەسەر سەرکردایەتی ململانێی [حیزبی بەعس بکات]. پێدەچێ ت دامەزراندنی هاوپەیمانی لە نێوان پارتی دیموکراتی کوردستان و حیزبی بەعس لە ڕووی تیۆرییەوە، حیزبەکانی دیکە لە داهاتودا لەم هاوپەیمانیەدا بەشدار بن، ئەو شێوازەیە کە بۆ دەربازبوون لەم گرفتە گرتوویانەتەبەر.

٤. بـە دارِشـتنی ئـەو شـتەی بـە «هاوپەیمانـی نیشـتیمانی›› ناودەبردرێـت و چوونـە نـاو ئـەم هاوپەیمانییـە نیشـتیمانییە بـۆ هـەر لایەنێـک کـە خوازیـاری بەشـداریکردنە کراوەیـە، بـەڵام لـە ئـەرزی واقیعـدا، هاوپەیمانیەتـی لـە نێـوان پارتـی دیموکراتـی کوردسـتان و حیزبـی بەعـس، هاوپەیمانێتیەکـە توانـا بـەم حیزبانـە دەبەخشـێت کـە لـە ئەنجوومەنـی نیشـتیمانیدا بەشـدار بـن، لـەم ڕێگەیـەوە هیـوادارن بتوانـن کارەکتەرە نەویسـتراوەکانی، وەک حیزبـی کۆمۆنیسـتی عێـراق بێبـەش بکـەن. ئەمجـۆرە حیزبانـە یـان خوازیـاری چوونـە نـاو هاوپەیمانیەکـە نیـن، یـان دەکرێـت لێـی بێبـەش بکرێـن، بـەو بیانـووەی کـە نایانەوێـت قبوڵـی سیاسـەتەکانی ئـەم هاوپەیمانییـە بکـەن یـان پێگـەی سـەرکردایەتی بەعـس ڕەتدەکەنـەوە.

٥. بەکارهێنانـی چەمکـی «هاوپەیمانـی» لەبـری «بـەرە» دەسـتپێکێکی نوێیـە. ئێمـە نازانین چ شـتێک گرنگە-ئەگـەر شـتێکی گرنـگ هەبێـت-. [بەکارهێنانـی چەمکـی هاوپەیمانـی] لەوانەیـە تەنیـا ئامرازێکـی واتایـی بێـت بـۆ دوورکەوتنـەوە لـە هەرجـۆرە مشـتومڕێک کـە لـە ڕابـردوودا باڵـی بەسـەر ئەگـەری پێکهێنانـی بەرەیەکـی نیشـتیمانی، کێشـابوو.
(A. C. D. S Macrae)

P. R. M. Hinchcliffe، Esq،.

بەشی ڕۆژهەڵاتی نزیک

نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس

هاوپێچ: نووسینگەی بەیروت و تاران.

نهێنی (ل ٢٠٦-٢٠٢)

نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس

NEQ 1/2

ڕاپۆرتی دیپلۆماسی ژمارە ٥١٣/٧٠

دابەشکردنی گشتی/ عێراق

١٩ی تشرینی دووەمی ١٩٧٠

دووبارە هەڵسەنگاندنی چارەسەری کێشەی کورد

لەلایەن باڵیۆزی بەریتانیا لە عێراق بۆ وەزیری دەوڵەت بۆ کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس (لە ١٩ی تشرینی دووەم گەیشتووەتە دەست)

کورتە

هەشت مانگ بەسەر ڕاگەیاندنی ئادار تێپەڕیوە و و کاتی پێداچوونەوە هاتووە. (پەرەگرافی ١).

کێشەی توانا و ڕاکێشانی کورد بۆ بەشداریکردن لە دامەزراوەکانی دەرکردنی بڕیار، تا هەنوکەش چارەسەر نەکراوە. لەوانەیە بەو مەرجانەی خراونەتەڕوو، کورد زۆر خۆشحاڵ نەبووبن (پەرەگرافی ٣).

هێزە ناڕێکخراوەکانی بارزانی، واتە پێشمەرگە، بەشێوەیەکی فراوان چەک نەکراون و قەدەغە نەکراون. ئەگەرچی لەڕێگەی ڕێکخستنی بەشێکی کەمیان لەناو پاسەوانی نیشتیمانی و لەژێر دەسەڵاتی وەزارەتی ناوخۆدان، تاڕادەیەک پێشکەوتن بەدەستهاتووە. [بارزانی] لە مووچەی حکومەت [بۆ ئەو پێشمەرگانەی بوونەتە پاسەوانی سنوور] کەمدەکاتەوە و دەیداتە پێشمەرگەکانی دیکە. هێزەکانی حکومەت هەروەک جاران بە ڕێژەیەکی زۆر لە باکووردا ماونەتەوە. (پەرەگرافی ٤).

هێزە ناڕێکخراوە کوردییە ڕکابەرەکە، واتە فورسانی تاڵەبانی، یان لەگەڵ بارزانی

گەیشتوونەتە ئاشتی یان دیار نەماون (پەرەگرافی٥).

سروشتی «ئۆتۆنۆمییە» بەڵێن پێدراوەکە بۆ کورد بە ناڕوونی ماوەتەوە، بەڵام کورد بە باشی دەزانن پێش ئەوەی گوشار دروست بکەن بۆ جێبەجێکردنی ئۆتۆنۆمی یان هەر بابەتێکیتر، ڕێگە بدەن بە دووبارە ئاوەدانکردنەوە و گەشەی ناوچەکەیان. (پەرەگرافی ٦).

هیچ ڕێگەیەکی کاریگەر نەدۆزراوەتەوە بۆ ڕاکێشانی پارتی دیموکراتی کوردستان بۆ ناو حیزبی بەعس (پەرەگرافی ٧).

حکومەت پێشکەوتنی خێرای لە کەرتەکانی دیکە، واتە کەرتە ئاسانەکان بەدەستهێناوە؛ بەڵام سەرژمێری چارەنووسساز (کە بڕیار لەسەر سنووری ئۆتۆنۆمی و دیارکردنی کێڵگە نەوتییەکانی کەرکووک دەدات سەر بە کام لایەن بێت)، بە ڕەزامەندی کورد، بۆ کاتێکی نادیار دواخراوە، [پرسێکە] ئەگەری تەقینەوەی هەیە. لەوانەیە گەشەپێدانی [ناوچە کوردییەکان] ئەولەویەتی یەکەمی کورد بێت (پەرەگرافی ٩-١٠).

تا ئێستا، حکومەت لە چارەسەرکردنی کێشەکانی تایبەت بە کورد، [وەک] جڵەوکردنی کورد، شکستیهێناوە. هەروەها ئاماژەی کەم هەن، کە پێشڤەچوونی ئاگربەست ببێتە هۆی هێنانەدی چارەسەریەکی هەمیشەیی، بەڵام هیچ مەیلێک بۆ دووبارە دەست پێکردنەوەی شەڕ لە ئارادا نییە. هێشتا بەعس، پارتی دیموکراتی کوردستانی وەک هاوپەیمانێک دەوێت و ئاگربەست تا ماوەیەکیتر بەردەوام دەبێت (پەرەگرافی ١١).

نهێنی

بەغدا

١٣ی تشرینی دووەمی ١٩٧٠

بەڕێز...

١. هەشت مانگ بەسەر دوا چارەسەری بۆ کێشەی کورد لە نێوان حکومەتی عێراق و کوردی عێراقدا تێپەڕیوە، کە لە بەیاننامەی ١١ی ئاداری ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕشدا، داڕێژرابوو و لە بروسکەکەدا لە ٢٧ی ئادار، لەگەڵ کەسانی بەر لە ئێوە، باسی ئەم پرسەم کردووە. دواخستنی سەرژمێری چارەنووسساز لە عێراق کە ئامانجە سەرەکییەکەی بریتی بوو لە دیارکردنی سنووری جوگرافی ناوچەی ئۆتۆنۆمی کورد، هەڵێکی باشی ڕەخساندووە بۆ پێداچوونەوە بە پێشکەوتنەکانی جێبەجێکردنی ئەم ڕێککەوتنە و (ڕوونکردنەوەی خاڵە ناڕوونەکان) و هەڵسەنگاندنی ئاسۆی چارەسەری کێشەی کورد.

٢. نامەی پێشووم، دەستنیشانی هەندێك خەسڵەتی بەرچاوی چارەسەری ئاداری کردووە، جا لە ڕووی درشتی لە داڕشتنی وشەکان بێت، یان بەهۆی ناواقیعی بوونی چارەسەرییەکە بێت کە پێدەچێ ببێتە هۆی دروستکردنی کێشە. بە وردبوونەوەی زۆرتر لەسەر خەسڵەتە کێشەئامێزەکان دەست پێدەکەم.

٣. یەکەمین ناڕوونی پەیوەستە بەو میتۆدەی کورد لە ڕێگەیەوە، لە مومارەسەکردنی دەسەڵاتی ناوەندی بەشدار دەبن. بە پێی ڕێککەوتن کورد پێنج وەزیریان لە حکومەتی ناوەندیدا دەبێت، یەکێک لە جێگرەکانی سەرۆک کورد دەبێت و [بە پێی ژمارەی دانیشتوان] نوێنەریان لە ئەنجوومەنی یاسادانداندا دەبێت. لەم سێ خاڵەی سەرەوە تەنیا یەکەمیان جێبەجێکراوە. تاڕادەیەک پێنج وەزارەتی ناگرنگ، بە خێرایی چۆڵکران و وەزیرەکان دەست بەکار بوونە. لەبارەی شکستی دیارکردنی کوردێک وەک جێگری سەرۆک، شرۆڤەی جۆراوجۆر هەن. هەندێک دەڵێن کورد کاندیدەکەیان دەستنیشان کردووە (بۆ نموونە لەلایەن بارزانییەوە، کە وەک

سەرکردەیەکی کاریگەری کورد ماوەتەوە)، بەڵام ئەم کاندیدە ڕەتکراوەتەوە بەو بیانووەی کە شیاو نییە. هەندێکیتر دەڵێن بارزانی بەو ئەنجامە گەیشتووە کە ئەو کەسەی ئەم پۆستە لە ئەستۆ دەگرێت وەک بارمتەیەکی بێهێز لە بەغدا هەژمار دەکرێت، بۆیە هیچ کەسێکی کاندید نەکردووە. لەبارەی بەشداریکردن لە ئەنجوومەنی نیشتیمانی بەپێی ڕێژەی کورد، هەروەک حکومەت بەڵێنی داوە و لەدەستوری کاتیدا ئاماژەی بۆ کراوە کە لە مانگی تەموز ڕاگەیێندرا، بەڵام پێکهاتەی ئەنجوومەنەکە دیار نییە، دەسەڵاتەکەی سنووردارە و کاتی دامەزراندنی ڕاستەقینەی دیار نەکراوە. بەعس پێداگری لەوە دەکات کە بەشداربووان لە ئەنجوومەنی نیشتیمانی پێشبینیکراو، دەبێ بێ هیچ پرسیارێک سەرکردایەتی بەعس قبوڵ بکەن. پارتی دیموکراتی کوردستان (و پارتی کەمینەکانی دیکە کە کورد زۆر بە زیرەکانە بۆ کۆنگرەی حوزەیران بانگێشتیان کردن)، بەم جۆرە مەرجانە داهاتوویەکی ئەوتۆ بۆ چوونە ناو ئەم تورە جاڵجاڵۆکەیە نابینن.

٤. ئەگەر بەعسییەکان لەسەر ئەمە پێداگر بن، وەک ئەوەی من دەبینم کەوا دەبێت، ئەوان چاوپۆشی لە بەشێک [دەسەڵاتی خۆیان] و بە شێوەیەکی سەرنجڕاکێشتر دووبارە بانگەشەی [بەشداریکردن لە ئەنجوومەنی یاساداناندا] دەکەن، بەڵام ئایا دواتر کورد مەیلیان بۆ بەشداریکردن دەبێت، ئەمە جێگەی گومانە. بە بۆچوونی تایبەتی خۆم، لە نێوان دوو خەسڵەتی سەرەکی بەیاننامەی ئادار- بەشداری لە حکومەتی ناوەندی و ئۆتۆنۆمی لە حکومەتی هەرێمی- خەسڵەتی دووەم زۆرتر سەرنجی کورد ڕادەکێشێت. هەڵبەت ڕێگەیتر هەن کە لە میانەیدا کەمینەکان دەتوانن زۆر کاریگەرانەتر گوشار بخەنەسەر حکومەتی ناوندی لەبری بەشداری کردن لە دامەزراوە دەستورییەکاندا.

دووەمین پرس کە لەلایەنی چارەسەرەوە بە ناڕوونی ماوەتەوە، ئایندەی سوپاکەی بارزانی یان پێشمەرگەیە. ئەو حەقیقەتە کە بەیاننامەکە بێدەنگ بووە لەسەر ئەم پرسە بنەڕەتییە بووە هۆی بڵاو بوونەوەی دەنگۆی هەبوونی پرۆتۆکۆلێکی نهێنی لەم بارەیەوە. ئەگەر ئەوە ڕاست بێت کە لەوانەشە ڕاست بێت، هەر لە مانگی

ئـادارەوە، ڕاگەیێنـدراوە و دووپاتکـراوەکان لەلایـەن گوتەبێژەکانـی حکومـەت دەڵێـن پێشـمەرگە دەبێـت- کـە ئێسـتا هـەر وایـە- قەدەغـە بکرێـت، سـەرلەنوێ دابڕێژرێتـەوە و بخزێنرێتـە نـاو هێـزی چەکـداری دەوڵـەت و ڕۆڵـی پاراسـتنی سـنووورەکانی هەبێـت؛ ئەگەرچـی هەندێـك بەروپێشـچوون لـەم بارەیـەوە هاتوونەتـەدی، بـەڵام هیـچ کـەس بـڕوا بـەم ڕاگەیێندراوانـە نـاکات.

٥. دۆخـی پێشـمەرگە بـەم شـێوەیەی خوارەوەیـە. جیـا لـە ژمـارەی ئـەو کەسـانەی پێویسـتە بگەڕێنـەوە بـۆ سـەر پیشـە مەدەنیەکانیـان، چـوار بەتالیـۆن لـە پاسـەوانی سـنوور سـەربە وەزارەتـی ناوخـۆ دەبێـت و مووچـە و بودجەیـان دابیـن دەکرێـت (هـەروەک پۆلیسـی حکومـەت)، بـە پێـی پلەکانیـان دامـەزراون، بـەڵام بەپێی سـەرچاوە باوەڕپێکـراوەکان کـە لـە مانگـی ڕابـردوو ڕاپۆرتیـان داوە، پێکهاتـەی سـەرەکی ئـەم لیوایانـە لـە ٢٤ هـەزار کـەس پێکدێـت. پرسـی ئـەوە دەمێنێتـەوە کـە ئـەوان چـۆن و لـە کـوێ دەبـن. کێشـە لـە سـەر ئـەوە دروسـت بـووە گوایـە بارزانـی بودجـە لـە حکومـەت وەردەگرێـت و دواتـر بـەم پێشـمەرگانە دەدات، ئەویـش لـە سـەر ئـەو بنەمایـەی مانگانـە لـە هـەر سـێ هـەزار پێشـمەرگە، بڕێـک لـە مووچەیان کـەم دەکات. بێگومـان ئامانجـی سـەرەکی حکومـەت بەردەوامیدانـە بـەم پرۆسـەیە، لەوانەیـە لەسـەر ئـەم ڕێچکەیـە یەکـەی دیکـەی پاسـەوانی سـنوور دروسـت بـکات، تـا ئـەو کاتـەی پێشـمەرگە بـە تەواوەتـی نەمێنێـت. ئەمـەش گەشـبینانە وەدەردەکەوێـت و تەنانـەت ئەگـەر بارزانـی بـە شـێوەیەکی سـەرەتایی ئەمـە قبـوڵ بـکات هیـچ گومـان لـەوەدا نییـە لەکاتـی کۆتایـی هاتنـی ئاگربەسـت، ئـەوان دووبـارە پشـت بـە چ سـتاندارديێک دەبەسـتن [بـۆ چارەسـەرکردنی ئـەم گرفتـە]. بەهەرحـاڵ، هەنوکـە، بارزانـی ژمـارەی پێویسـت چەکـداری هەیـە و چەکـە قورسەکەشـی هـەر لەبـەر دەسـتە، کـە بـە گوێرەی ڕێککەوتنـی ئـادار «بەپێـی دواییـن قۆناغەکانـی جێبەجێکردنـی ڕێککەوتنامەکـە›› پێویسـتە ڕادەسـتی حکومـەت بکرێنـەوە. لەلایەکـی دیکـەوە، تـا هەنوکـە هێزێکـی بەهێـزی حکومـەت لـە باکـووردا ماونەتـەوە. تەنیـا تیپێکـی پیـادە و هەندێـك یەکـەی دیکـە کشـاونەتەوە. ئەوانـی دی هێشـتا لـە باکـوور ماونەتـەوە و لـە سـەربازخانەی

گـەورەدا کۆکراونەتـەوە و بەشـێکیان (لەسـەر بنەمـای ڕۆحـی هاوکاریکـردن) لـە کەرتـی گشـتیدا دامـەزراون. کەواتـە بارودۆخەکـە لـە ئـەرزی واقیعـدا گۆڕانێکـی ئەوتـۆی بەسـەردا نەهاتـووە و لـەم هاوسـەنگیە نایەکسـانەدا، دوو ڕووداوی تـازە وا نیشـان دەدەن کـە دۆخەکـە لـە سـوودی پێشـمەرگەدایە. لـە مانگـی ئەیلـوول لـە مووسـڵ، پارێـزگاری مووسـڵ ژمارەیـەک کـوردی بـە هـۆکاری سیاسـی دەستبەسـەر کـرد؛ داواکاری بارزانـی بـۆ ئازادکردنیـان ڕەتکرایـەوە؛ پێشـمەرگە چـووە سـەر باڵاخانـەی پۆلیـس و بـە زەبـری هێـز؛ ئـەم کەسـانەی ڕزگارکـرد. بـە خێرایـی پارێـزگار بـۆ بـەسرە گوازرایـەوە. لـە دوای ماوەیەکـی کـەم ڕووداوێکـی هاوشـێوە لـە کەرکـووک ڕوویـدا، کاتێـک لایەنگرانـی بارزانـی لەسـەر هەندێـك پرسـی بێهـودە لـە بەرپرسـانی خۆجێیـی نـاڕازی بـوون. ئـەوان چوونـە سـەر نووسـینگەی ئـەم کەسـانە و ڕەزامەندیـان بـۆ ئـەم پرسـانە بەدەسـتهێنا. خاڵێکیـتری ئەرێنـی پەیوەسـت بـە بارزانـی بریتییـە لـە هێـزە کوردییـە ناڕێکخـراوە ڕکابەرەکـەی، واتـە فورسـانی سـەلاحەدینی سـەر بـە تاڵەبانـی، کـە لـە مـاوەی شـەڕدا لـە بـەرەی حکومەتـدا دەجەنـگا. هەروەهـا لەبـارەی داهاتـووی ئەوانیـش ڕێککەوتنەکـە بـێ دەنگـە، بۆیـە تاڵەبانـی کاتێـک هەسـتی کـرد بـەم پرسـە سـنووردار کـراوە، بروسـکەیەکی خۆشـحاڵی بـۆ پشـتگیریی کـردن لـە ڕێککەوتنەکـە بڵاوکـردەوە. لـە لێکەوتەیەکـی خێـرادا، حکومـەت ڕێگـەی بـە پێشـمەرگەدا بـێ هیـچ بەربەسـتێک، هەندێـك لـە کۆنـە دوژمنایەتیـەکان [لەگـەڵ فورسـانی سـەلاحەدیندا] تەسـفیە بـکات. لەوکاتـەوە وا ڕاپـۆرت کـراوە کـە ژمارەیـەک لـە فورسـان، بـە تاڵەبانیشـەوە، چوونەتـە پـاڵ بارزانـی و ملکـەج بوونـی خۆیـان ڕاگەیانـدووە. لەوانەیـە ئەوانـی دی پێشـنیازەکەی حکومەتیـان قبـوڵ کردبێـت و چووبنـە نـاو بـەرەی فەلەسـتینەوە، لـە شـوێنێکی ئـارام و دوور لـە بارزانـی. بـەم پێیـەش کێشـەی تاڵەبانـی بـە سـوودی بارزانـی چارەسـەر کـرا.

٦. خاڵـی ناڕوونیـتر پەیوەسـتە بـە مانـای «ئۆتۆنۆمـی››. هیـچ گومـان لـەوادا نییـە بۆچوونـی حکومـەت لەبـارەی مانـای ئۆتۆنۆمـی بریتیـی بـووە لـە ڕادەیەکـی مامناوەنـد لـە خـود-موختـاری هەرێمـی، بـەڵام بـۆ کـورد ئۆتۆنۆمـی مانایەکـی زۆرتـری هەیـە. بەهەرحـاڵ، پێدەچـێ ت کـورد تـا هەنوکـە هیـچ دژایەتیەکیـان لەسـەر ئـەم پرسـە دەرنەبڕیـوە.

هــەروەک بەشــێک لــە چارەســەرییەکە مەرجــی دەرهێنانــی کێڵگــە نەوتییەکانــی کەرکــووک کــە «لــە ژێــر قەڵەمــرەوی دەســەڵاتی کۆماریــدا دەمێنێتــەوە›› قبــوڵ کــراوە. ئەمــەش لەهەمبــەر تەرخانکردنــی پشــکی یەکســان لــە داهاتەکانــی نەوتــی کەرکــووک بــۆ کــورد. لەوانەیــە کــورد ڕەزامەنــد بــن تــا ڕێگە بــە حکومــەت بــدەن نەوتــی کەرکووک دەربهێنێــت تــا بەڵێنــی گەشــەپێدانی ناوچــە دواکەوتووەکەیــان جێبەجــێ بــکات، پێــش ئــەوەی پرســی ئۆتۆنۆمــی یــان هــەر پرســێکیتر جێبەجــێ بــکات. بەهەرحــاڵ، لــەو ناوچانــەی لــە ژێــر دەســەڵاتی پێشــمەرگەدایە، هیــچ کات بارزانــی لــە مومارەســەکردنی ئــەم جــۆرە ئۆتۆنۆمیــە نەوەســتاوە.

٧. پێنجەمیــن لێڵــی کــە لــە نامــەی پێشــتردا ئامــاژەم پێــدا، بریتــی بــوو لــە داهاتــووی ڕێکخراوەکــەی بارزانــی، واتــە پارتــی دیموکراتــی کوردســتان. ئــەم حیزبــە، ئەگەرچــی کەســانی چەپــڕەوی لــە خۆگرتــووە، بــەڵام بــە واتــا ئاســاییەکەی، خــاوەن هیــچ ئایدیۆلۆژیایەکــی سیاســی نییــە. هــۆی بوونــی ئــەم پارتــە بریتییــە لــە بەرگریکــردن لــە بەرژەوەنــدی کــورد بــەو جــۆرەی بارزانــی و لایەنگرانــی دەیبینــن. بــەم پێیــەش ئەگــەر بەعسییەکان زۆر بەجیددی وا چاوەڕوان بــن کــە پ.د.ک لــە ڕووی ئایدیۆلۆژییــەوە لــە پــاڵ ئــەوان بوەســتێت، ئــەوا پێویســتە لەبــری پشــت بەســتن بــە مەیلــی سروشــتی بــۆ ئــەم چوونــە، پشــت بــە هێــزی هەلومــەرج ببەســتن. ڕاگەیێنــدراوی فەرمــی لەبــارەی شــوناس و ڕوانگــەی ئــەم دوو حیزبــە سیاســییە جارجــار دەردەچێــت، بــەڵام مانایەکــی ئەوتۆیــان نییــە و تــا ئــەو کاتــەی بەعــس پێداگــری لەســەر ئــەوە بــکات کــە هــاوکاری فەرمــی واتــە ملکەچــی فەرمــی بــۆ فۆرمۆلــە جۆراوجۆرەکانــی حکومــەت، کــە بــەم دواییانــەی بانگەشــەی پێکهێنانــی «هاوپەیمانــی نیشــتیمانی›› دەکــرد لەبــری پێکهێنانــی «بەرەیەکــی نیشــتیمانی»، ســەختە ئــەم هاوپەیمانیــە ڕێکبکەوێــت.

٨. لــە تــەواوی ئــەم بابەتانــەی ســەرەوە پێدەچــێ ت بــە گشــتی هیــچ پێشــکەوتنێک لــە جێبەجێکردنــی ڕێککەوتنــی ئــادار بەدینەهاتــووە. لەوانەشــە ئەمــە ئەنجامگیرییەکــی ســەرپێیانە بێــت. حکومــەت، بــێ گرفــت هەندێــك بەڵێنــی جیــددی جێبەجێکــردووە. بەگشــتی، دەبینرێــت لێبوردنــی گشــتی جێبەجێکــراوە. لێژنــەی ئاشــتی لێــرە و لــەوێ، لــە

هاتووچۆدایە. لەو شوێنانەی مومکین بووە فەرمانبەری کورد دامەزراون. بزاڤی جۆراوجۆر لە بواری کولتوری و پەروەردەیی ئەنجام دراون. ڕۆژنامەی کوردی (عەرەبی) ڕادەیەکی بەرچاوی ئازادیی ڕادەربڕینیان پێدراوە. تیشک خراوەتەسەر کێشانی ڕێگاوبان و گەشەپێدانی شوێنە گەشتیارییەکان لە بەرزاییەکانی کوردستاندا. ڕووپێوی ئەو شوێنانەی پێگەی گەشەکردنیان هەیە بە هاوکاری بەرنامەی گەشەسەندنی نەتەوە یەکگرتووەکان (UNDP) ئەنجامدراوە. بەڵگە هەن لە خۆ خوراندنی (هەوڵدان) حکومەت بۆ دابینکردنی بودجەی گەشەپێدانی [کوردستان]. بەهەرحاڵ، ئەم جۆرە بزاڤانە زۆر بە سەختی دەچنە ناو ڕیشەی کێشەکە و قیسکە تەنگی و گومانی هەندێك کورد بە دڵنیاییەوە بە ڕووداوی زۆرتر دەبێت، واتە ئەو شتەی لە یەکەمین پەرەگرافدا ئاماژەم پێدا کە بابەتی سەرەکی بریتییە لە دواخستنی سەرژمێری دانیشتوان بۆ کاتێکی نادیار. ئێستا دێمە سەر ئەم بابەتە.

٩. سەرژمێری کە لە بەیاننامەی ئاداردا بەڵێنەکەی درابوو و ٢٦ی تشرینی یەکەم دیارکرابوو، لە سەرتاسەری وڵاتدا بەڕێوە دەچێت، بەڵام تا ئەو شوێنەی پەیوەندی بە کوردەوە هەیە، مەبەست لە سەرژمێری دیارکردنی ئەو ناوچانەیە کە کورد تێیدا زۆرینەیە، بۆیە مەبەستی سەرەکی لە سەرژمێری بریتییە لە دیارکردنی سنوورەکانی ناوچەی ئۆتۆنۆمی. بابەتی گرنگ لەم بارەوە پەیوەستە بە کەرکووک و کێڵگە نەوتییەکانی. هەروەک ئاماژەی پێکرا، کورد لە ڕێککەوتنی ئاداردا قبوڵیان کردووە کێڵگە نەوتییەکان لە چوارچێوەی دەسەڵاتی حکومەتی ناوەندیدا بێت، بەڵام ئەوان ئەوەیان قبوڵ نەکردووە کە لە ڕووی جوگرافییەوە ئەم ناوچەیە لە دەرەوەی هەرێمی ئۆتۆنۆمی بێت. هەروەها بە ڕاشکاوی بانگەشەی ئەوە دەکەن -تەنانەت ئەو کوردانەی لە بەغداشن-کە «کەرکووک پایتەختی ئێمەیە››. ئەوان گومانیان لەوە نیە ئەگەر سەرژمێری بە دادپەروەرانە بەڕێوە بچێت، ئەم بابەتە ڕاست دەردەچێت [کە کەرکووک هی کوردە]. بەڵام بە بڕوای من حکومەت هیچ کات قبوڵی ئەو سنوورە ناکات کە کێڵگە نەوتییەکانی کەرکووک بۆ لایەنی بەرانبەر [واتە کورد] بێت. ئەوان زۆر بە باشی ئاگاداری بۆچوونی کوردستانی

سەربەخۆن کە تا هەنوکەش لەلایەن کوردەوە ڕێزی لێدەگیرێت. لە هاوینەدا، حکومەت هەنگاوینا، هەروەک کورد چاوەڕوانی ئەم کارەی حکومەت بوون، بۆ ڕاکێشانی دەنگی دانیشتوانی تورکمان لە پارێزگای کەرکووک. بە دڵنیاییەوە کورد لەو بڕوایەدان دەستکاری ژمارەی سەرژمێری دەکرێت. هەندێك لە چاودێران پێشبینی ئەوە دەکەن تەنیا ئەو شارەدێیانەی نەوتی کەمیان هەیە لەم پارێزگایەدا وا ڕادەگەیندرێت کە کورد تێیدا زۆرینەن. بۆچوونی تایبەتی خۆم ئەوەیە کورد (ئەگەر بیانەوێت ڕێککەوتنی ئادار جێبەجێ بکرێت) لەوانەیە پێشوەختە ئەو سنوورە قبوڵ بکەن کە لەلایەن عەرەبەکانەوە قبوڵکراوە، لەهەمبەر گەرەنتیەکی پۆڵایین بۆ تەرخانکردنی بەشێک لە داهاتی نەوتی [کەرکووک بۆ ناوچە کوردییەکان]، بەم جۆرەش سەرژمێرییەکە ئەنجام دەدرێت، یان بەلانیکەمەوە ئەمە ئەنجامگیریی حکومەتە.

١٠. بەهەرحاڵ، حکومەت لەم ڕووداوە دەترسێت. دیارە کەس تووشی سەرسوڕمان نەبووە. کورد خۆیان هێمن دەردەخەن. هەروەها ئەوان پێشوەختە ناڕەزایی خۆیان لەبارەی دواخستنی سەرژمێری دەربڕیوە. یەکەم ئەولەویەتی ئەوان، هەروەک لە پەرەگرافی ٦ خراوەتەڕوو، بریتییە لە ئەگەری ڕێگەدان یان ناچارکردنی حکومەت بە پابەندبوون بە بەڵێنی دووبارە ئاوەدانکردنەوە و گەشەپێدانی [ناوچە کوردییەکان]. بەو بڕاوەیەی، سەرژمێری دەبێتە هۆی پێکدادانی جیددی، یان لە باشترین حاڵەتدا پچڕاندنی پرۆسەکە. تێبینی خودی بارزانی بۆ ڕۆژنامەنووسێکی فەرەنسی کە لە ‹ژوێن ئەفریقیا (Jenue Afrique)›،دا بڵاو بووەتەوە، بریتییە لەوەی سەرژمێری گرنگیەکی کەمی هەیە: کەرکووک ناوچەیەکی کوردییە، هیچ شتێک ناتوانێت ئەم حەقیقەتە بگۆڕێت.

١١. بەهەرحاڵ، پرسی کەرکووک بۆ هەردوولایەن زۆر گرنگە کە شکستی حکومەت لە چارەسەری دۆستانەی ئەم پرسە- بە تایبەتی بەهۆی نەبوونی بەرەوپێشچوون لەسەر بابەتە گرنگەکانی دیکە- ئاسۆیەک بۆ گەشەدان بە ئاگربەستی ئادار بۆ چارەسەرییەکی هەمیشەیی پێشان نادات. لەوانەیە ئەمە ڕاست بێت، ئەمەش یەکەم حکومەتی

عێراقی نابێت کە هەوڵی چارەسەریەکی هەمیشەیی دابێت و شکستی هێنابێت. بەهەرحاڵ، ئەمە بە مانای شکستی تەواو یان سەرهەڵدانی پێشوەختەی شەڕ نایێت. هەردوولایەن، بە هەموو پێوەرێک، خوازیاری ئەوە نین (ئەگەرچی هەندێك کەسی خوێن گەرمی باڵی ڕاستڕۆ لەلایەنگرانی بارزانی لەوانەیە خوازیاری ئەمە بن). تەنانەت ڕووسەکانیش کە هەوڵی زۆریانداوە بۆ بەئەنجام گەیاندنی ڕێککەوتنامەی ئادار، نایانەوێت هەوڵەکانیان بێسوود بن. ئایا ئێرانیەکان ڕازی دەبن بە دەست بەستراوی بمێننەوە و دەرفەت لەدەست بدەن بۆ هاندانی بارزانی بۆ دەستپێکردنەوەی شەڕ لە دژی حکومەت، دەبێ بوەستین و چاوڕوان بین. بە بڕوای من، ئێرانیەکان نایانەوێت وزەی خۆیان لەم ڕێگەیەوە بە فیڕۆ بدەن. پێویستە دوو بابەت کە پەیوەستن بە بەعسەوە وەبیربهێنرێنەوە. یەکەم، بەعس پڕ بەدڵ دەیەوێت لەم کۆمارە شەڕخوازەدا هاوپەیمانی هەبێت. بەو هاوڕێیە پێگەکەیان، واتە کۆمۆنیستەکان، زۆر ئاسودە نین. لە ناسرییەکان بێ ئومێدبوون، ئەوانی دییش بێهێز و بێ کەڵکن. بۆیە تا هەنوکە پارتی دیموکراتی کوردستان سەرنج ڕاکێشترین هاوبەشە، ئەویش ئەگەر گرێبەستێکی پەسەندکراوی هاوبەشیی لە نێوان هەردوو لایەندا ببەسترێت. دووەم، پێویستە لەبیر نەکرێت کە داڕێژەری ڕێککەوتنی ئادار (سەرەڕای هەبوونی ناڕەزاییەکی تۆند لە ناوخودی حیزبەکەدا) سەدام حسێن بوو؛ کە ناوبانگەکەی پەیوستە بە سیاسەتەکەی لەهەمبەر کورد و ئەویش پیاوێکە کە هەنگاو بەرەو دواوە ناهاوێت. بەلانیکەمەوە من وای دەبینم کە ئەو هەوڵ بدات لە کاتی ئێستادا ئاگر بەستەکە بەردەوام بێت. من سەرمایگوزاری لەسەر هیچ پێشبینییێکی درێژخایەن ناکەم.

١٢. کۆپیەک لەم نامەیە بۆ نوێنەرایەتی خاوەنشکۆ لە، عەمان، بەیروت، کوێت، جەدە، تەرابلس، ئەنقەرە، تاران، مۆسکۆ، واشنتۆن بۆ نووسینگەی سیاسی لە بەحرێن، نێردراوی شانشینی یەکگرتوو لە نەتەوە یەکگرتووەکان، نیویۆرک، و شاندی نوێنەرایەتی شانشینی یەکگرتوو بۆ ناتۆ لە بروکسل دەنێرم.
لەگەڵ ڕێزدا...

(H. G. BALFOUR PAUL)

نهێنی (ل ٢٠٧-٢٠٨)

Sir P. Adams

c.c. Mr. A. A. Acland، Arabian Dept.

Mr. R. Ellingworth، Oil Dept.

Mr. Tesh، Defence Dept.

Mr. H. A. J. Staples، PUSD (Assessment Staff)

Mr. Cradock، Planing Staff

Mrs. A. Elwell، IRD.

Mr. Bannerman. Research Dept.

عێراق و کورد

١. کاتێک لە ١١ ی ئادار حکومەتی عێراق ڕایگەیاند ئەوان لەگەڵ کورد ڕێککەوتوون، هەڵسەنگاندنی بەشی [کاروباری دەرەوە] بریتی بوو لەوەی پەرپێدانی ڕێککەوتنەکە وەک دواییەن چارەسەری کێشەی کورد، تاڕادەیەک سەختە. بروسکەی بەڕێز بالفۆر-پاول (Mr. Balfour-paul) لە ٢٧ی ئاداری هیچ جۆرە پێشبینیەکی وردی ماتماتیکیانەی لەخۆ نەگرتبوو. بەڵام ئاماژەی بەوە کردبوو کە لێڵی و دڵنیانەبوونی زۆر لە ڕێککەوتنەکەدا هەیە، هەر شتێک ببێتە هۆی ڕازی نەبوونی یەکێک لە دوو لایەنەکە، لەوانەیە ببێتە هۆی سەر لە نوێ دەستپێکردنەوەی دوژمنکاری.

٢. بەڕێز بالفۆر-پاول نووسراوی زۆرتری بۆ ئێمە ناردووە کە دووبارە هەڵسەنگاندن بۆ ڕێککەوتنامەی چارەسەری کێشەی کورد دەکات. نووسراوەکە لە کاتی خۆی و بە باشی نووسراوە. بە گوێرەی باڵیوز، ئەگەرچی تا هەنوکە زۆرێک لە لێڵییەکانی چارەسەریی ئاداری ڕوون نەکراونەتەوە و هەندێك بەندی تایبەت لە ڕێککەوتنەکە، بە تایبەتیش سەرژمێری بۆ دیارکردنی ناوچەکانی زۆرینەی

کوردنشین، تا ئێستا جێبەجێ نەکراوە، بەڵام تا هەنوکە ئاگر بەست بەردەوامە و هیچ ئاماژەیەک لە شکستی تەواوەتی [ڕێککەوتنەکە] یان دووبارە دەست پێکردنەوەی دوژمنایەتی لە ئارادا نییە.

٣. وا دیارە کە ئەولەویەتی کورد بریتییە لە بەردەوامیدان لە بەدەستهێنانی زۆرترین پارە لە ڕژێمی بەعس بۆ گەشەپێدانی کوردستان، واتە ئەو ناوچەیەی کە بەهۆی شەڕی بەردەوامی چەند ساڵی ڕابردوو وێران بووە و دواتر لەلایەن حکومەتی ناوەندییەوە پشتگوێ خراوە. بە بڕوای باڵیۆز، تا ئەو کاتەی کە ڕێژەی پێویست لە پارە بۆ ئەنجامدانی کاری بونیاتنانەوە و گەشەپێدان [لە بەغداوە بێت] لەوانەیە کورد خۆیان دوور بگرن لە هەر جۆرە کێشە نانەوەیەک لەسەر ناکۆکییە بەرجەستەکانی نێوان کورد و ڕژێم.

٤. لەکاتێکدا کە ئاوەدانکردنەوە بە هێواشی بەردەوامە، و حکومەتی عێراق جەخت لە بەردەوام بوونی لە بەدیهێنانی داواکاری کورد دەکاتەوە لە پێدانی جۆرێک لە ئۆتۆنۆمی بۆ ئیدارەدانی کاروباری هەرێمەکەیان (هەروەها هەندێك پۆست کە زۆر گرنگ نین لە حکومەتی ناوەندیدا)، بەم هۆیەشەوە ئاگربەست بۆ ماوەیەک بەردەوام دەبێت. هۆکارێک کە لەوانەیە ببێتە هۆی شکستهێنانی چارەسەر بریتییە لە هەوڵدانی ئێرانیەکان لە وەرزی بەهاردا بۆ گوشار خستنەسەر هەندێك کەسایەتی سەرگەرمی کورد تا دووبارە دەست بە سەرهەڵدانێکی فرەوان بکەنەوە. تا ئێستا هیچ ئاماژەیەک لە ئارادا نییە کە ئێرانیەکان بەم ئاڕاستەیە کار بکەن. هەروەک بەڕێز بالفۆر-پاول لە نووسراوەکەیدا ئاماژەی پێداوە، وەها دیارە کە ئێرانیەکان دووبارە پارەیەکی زۆر لەم بارەوە بە فیڕۆ نادەن. بە بۆچوونی من، ئەوان زۆر زیرەکانەتر ئیدارەی ئەم کێشەیە دەکەن، لەوانەیە لە ڕێگەی ڕاوێژکردن بێ بەو شارەزا ئیسرائیلیانەی هاوکاری پێشمەرگە دەکەن.

٥. یەکێک لەو نیگەرانیانەی کە لە کاتی ڕاگەیاندنی ڕێککەوتنەکە، دەربڕدرا (بە تایبەتیش لەلایەن جێگری هەمیشەیی وەزیری (permanent under secretary) [کاروباری دەرەوە] لە یاداشتەکەیدا لە ٦ی نیسان کە لە نامەکەماندا هاتووە)،

بریتـی بـوو لـەوەی کـە عێراقییـەکان دوای چارەسـەری کێشـەی کـورد، لەوانەیـە دەسـتیان کـراوە بێـت، بـۆ نانـەوەی کێشـە لـە شـوێنێکیتر. بـۆ نموونـە لەوانەیـە ئـەو سـەربازانەی کـە لـە کوردسـتان جێگـر کـراون بـەرەو ئـەردەن بجوڵێـن، یـان لەبـری ئـەم کارە، ئـەوان ئـەم سـەربازانە ڕەوانـەی باشـوور بکـەن تـا ببنـە مەترسـی بـۆ سـەر کوێـت (واتـە ئـەو شـوێنەی کـە پابەنـدی ئێمـە لـە بەرگـری لێکردنـی، لـە مانگـی مـەی ١٩٧١دا کۆتایـی هـات) یـان بـۆ سـەر ئێـران، بـەڵام، لەبەرئـەوەی ڕێککەوتنامـەی ١١ ی ئـادار زۆرتـر وەک ئاگربەسـتێک نـەک چارەسـەریەک بەردەوامـە، نەتەنیـا زۆربـەی هێـزە ناڕێکخراوەکانـی کـورد هـەروەک خۆیـان ماونەتـەوە و چەکیـان لـە دەسـتە، بەڵکـو حکومەتـی عێـراق تـا هەنوکـە تەنیـا توانیویەتـی لیوایەکـی پیـادە و بەشـێک لـە هێـزی پشـتیوانی لـە بەرەکانـی کوردسـتان بکێشـێنێتەوە. لەوانەیـە ئـەم بارودۆخـە بـۆ ماوەیـەک بـەردەوام بێـت، و ئەمـەش لـە بەرژەوەنـدی گشـت ئـەو وڵاتانـەدا بێـت کـە گرنگـی بـە کاروبـاری کەنـداوی فـارس دەدەن.

(S. L. Egerton)

بەشی ڕۆژهەڵاتی نزیک

٢٤ی تشرینی دووەمی ١٩٧٠

٢٦ی تشرینی دووەمی ١٩٧٠

(ل ٢٠٩)

نهێنی

دووبارە هەڵسەنگاندنی چارەسەری کێشەی کورد

١. بە تایبەتی خوازیاری خوێندنەوەی نامەکەی ئێوە بووم [ژمارە] ٤، لە ١٣ی تشرینی دووەم پەیوەست بە دووبارە هەڵسەنگاندنەوەی ڕێککەوتنی کورد لە ١١ی ئادار.

٢. نامەکە (لە ڕوانگەی بەرژەوەندییەکانی بەریتانیا لە عێراق- نەک لە کەنداو)، دڵخۆشکەرە, کە دواخستنی سەرژمێری لە باکووری عێراقدا، بەو مانایە نایێت وەک ئەوەی ئێمە لێرە لێی دەترسین کە کورد و بەعسییەکان جارێکیتر دەستەویەخەی یەکتر بن. وا دیارە ئەولەویەتی کورد، پێش ئەوەی تیشک بخەنە سەر ئەو پرسانەی کە ناکۆکی لە ڕادەبەدەریان لەسەرە، کە نامەکەی ئێوە زۆر بە ڕوونی ئاماژەی پێداوە، بەر لەهەموو شتێک، ناچارکردنی حکومەتی ناوندە بە هەموو ئەو شتانەی بۆ دووبارە ئاوەدانکردنەوەی کوردستان ئەوان شایەنن کە لەشەڕدا زیانی بەرکەوتووە،

٣. گومان لەوەدا نییە، تۆ لە نزیکەوە چاو دەخەیتە سەر کوردستان و لەهەر ڕووداوێکی گرنگ ئاگادارمان دەکەیەوە. من لەو بڕوایەدام هەنوکە لە باکوور خەریکە زستان دادێت، بۆ ماوەیەک ناوچەکە بە سەربازیی دەمێنێتەوە. هەروەک چۆن لە لوتکەی ناکۆکیەکانی ڕابردوو هەر وابووە، بەڵام لەو بڕوایەدام، کاتێک بەهار دەست پێدەکاتەوە، ئەمە دەرفەتێکە بۆ کوردە خۆین گەرمەکان، ئەگەر بتوانن ڕەزامەندی بارزانی دەستەبەر بکەن، بانگەشەی ئەوە دەکەن بەغدا وەک پێویست بودجەی گەشەپێدان تەرخان ناکات و ئەم بیانوویە بەکاردێنن تا هانی بەعس بدەن بۆ دەست پێکردنەوەی شەڕ. ئەگەر ئەمجۆرە دانبەخۆدا نەگرتنە سروشتییە لەگەڵ هەوڵە نەبڕاوەکانی ئێرانییەکان یەکتر بگرنەوە، بۆ ئیحراجکردنی ڕژێمی بەعس، کەواتە عێراق ڕووبەڕووی شۆڕشێکی دیکەی کورد دەبێتەوە. بەهەرحاڵ، ئێمە بۆچوونی ئێوە لەبارەی

ئــەوەی ئێرانیــەکان نایانەوێــت وزەی خۆیــان لــەو ڕێگەیــەوە بــە فیــڕۆ بــدەن بەهەنــد وەردەگریــن. لەوانەیــە هەوڵەکانیــان چڕبکەنــەوە بــۆ هاندانــی دوژمنایەتــی نێــوان عێــراق و دراوســێ عەرەبەکانیــان لــە دژی ڕۆژئــاوا.

(Philip Adams)

H. G. Balfour-Paul Esq،. C. M.G.

Baghdad

هاوپێچ:

Sir D. Wright، K، C، M، G، Tehran

M. Weir Esq، H. M. Poilitical Residency، Bahrain

نهێنی (ل ٢١٠- ٢٠١٦)

ڕاپۆرتی ڕاوێژکاری بازرگانی لە ٢١-٢٨ی تشرینی دووەم لە گەشتێک بۆ پارێزگاکانی باکوور

پوختە

من لەگەڵ هاوسەرەکەم بە فەرمی لە ماوەی نێوان ٢١-٢٨ی تشرینی دووەم سەردانی پارێزگاکانی باکوورمان کرد. سەردانی ئەم شوێنانەی خوارەوەمان کرد: کەرکووک، سلێمانی، بەنداوی دوکان، هەولێر، مووسڵ، دهۆک، سەرسەنگ و ڕواندز.

کەرکووک

کۆمپانیای نەوتی عێراق (I. P. C)

لە کەرکووک مێوانی کۆمپانیای نەوتی عێراق بووین و ئەوان بەشێک لە کارەکانی خۆیان نیشان دایین. هەروەها زۆربەی کارمەندە بەریتانییەکانی کۆمپانیاکەمان بینی کە لە کەرکووک نیشتەجێن. لەگەڵ چەندین فەرمانبەری پلەبەرزی عێراقی بەشداری ئاهەنگێکمان کرد کە لەلایەن بەڕێز و مس گەیلان (Mr and Mrs Gillan) و بەڕێز ج. ئۆبسۆرن (Mr. J. Osborne) ڕێکخرابوو. وەی فەرمانبەرە بەریتانیەکان زۆر بەرزە و من کەوتمە ژێر کاریگەری ڕێسای عێراقیەکان. پێدەچێ عێراقیەکان خۆشحاڵن لە بەرەوپێشچوونی پەیوەندییەکانیان لەگەڵ شانشینی یەکگرتوو و خۆشحاڵن بە وتەکانی ئەم دواییەی وەزیری دەرەوە لەبارەی فەلەستین و ڕەفتارەکانی خودی کۆمپانیای نەوتی عێراق. لەوکاتەوە هەست دەکەن لە ڕێگەی کۆمپانیای نەوتی عێراق دەناسرێنەوە، کە بە «ڕێکخراوێکی ئیمریالیستی-کاپیتالیست [هەژمار دەکرێت] ئەوان بەرژەوەندییەکی تایبەتیان لە بەرەوپێشچوونی ئەم پەیوەندیانەدا هەیە.

پارسۆنز پاور گاز (Parsons Power Gas)

ئێمە پەیوەندییمان بە فەرمانبەرانی پارسۆنز پاور گازەوە کرد کە گشتیان لە هۆتێل کەرکووک نیشتەجێن. لە ئێستادا ١٨ کەسیان لەوێن. دوو هاوژین و دوو

منداڵیش- کوڕێکی ١١ ساڵ و کچێکی ٩ ساڵ- لەوێ بوون. لە ڕووی خوێندنەوە منداڵەکان تووشی سەختی زۆر دەبن، چونکە مۆڵەت بە قوتابخانە دەرکراوەکانی کۆمپانیای نەوتی باکوور نادرێت کە ئەم منداڵانە وەربگرن (بەڕێز گەیلا پێی گوتم ئەو دەیەوێت ئەم کارە بکات و منداڵەکان بباتە قوتابخانە، بەڵام ئەم کارە پێشینەیەکی زۆر خراپ لەسەر ئەو دروست دەکات).

ژووری بازرگانی

پەیوەندیم بە سەرۆکی ژووری بازرگانی بەڕێز حەسەنی ئەلحەدیسی (Hassani al Hadithi)یەوە کرد کە پەیوەندییەکی نزیکی لەگەڵ مورتەزا ئەلحەدیسی، ئەنوەر و ناسر ئەلحەدیسی هەیە. ئاشکرا بوو ئەم پڕۆژانەی خوارەوە لەلایەن کەرتی تایبەتەوە لە کەرکووک ئەنجام دەدرێن:

ا کارگەیەکی بچوکی ئاشی ئارد (تێچوو: نزیکەی ٢٠٠،٠٠٠ دیناری عێراقی)، ئەم پڕۆژەیە بە هاوبەشی لەگەڵ کەرتی گشتی ئەنجام دەدرێت. ئەم کارگەیە تا هەنوکەش لە قۆناغی پڕۆژەدایە و بە دەست پارێزگارەوەیە.

ب کارگەی ریسی پەشم.

ج کارگەیەکی بچووکی پلاستیک.

د کارگەیەک بۆ ئامرازەکانی دارتاشی و دروستکردنی چوارچێوەی وێنەکان.

بەڕێز ئەلحەدیسی پرسیاری کرد، ئایا ئێمە دەتوانین ئەمانەی خوارەوە دابین بکەین:

ا کەتەلۆکی کارگەکانی بەڵێندەران.

ب کۆپیەک لە دواین لیستی کڕیارە عەرەبەکانی کاڵای ئینگلیزی.

جەختم لەوە کردەوە ئێمە دەتوانین چ هاوکاریەک پێشکەش بکەین و پێشنیازی ئەوەم کرد کە فەرمانبەرەکانی دەتوانن پەیوەندی بە (B. C. O) لە بەغدا بکەن.

پارێزگار

پەیوەندیم بە پارێزگار (غانم عەبدولجەبار)ەوە کرد. گفتوگۆیەکی زۆر دۆستانەمان هەبوو. جەختی لەوە کردەوە حاڵیحازر، پەیوەندییەکانی عێراق لەگەڵ کۆمپانیای نەوتی باکوور و (H. H. G) بەرەوپێشچوونێکی زۆری بەخۆیەوە بینیوە. دواتر ئاماژەی بە داواکاری ٢٢ی تشرینی دووەمی وەزیری نەوت دا لەبارەی ڕێکاری هاوبەش بە ژمارەی (٤٥٧/٥٥٧)، و بەرزبوونەوەی ٩ سەنت بۆ هەر بەرمیلێکی نەوتی خاوی بەسرا. هەروەها پەیوەندیی لۆکاڵی لەگەڵ کۆمپانیای نەوتی باکوور زۆر پتەوە. کاتێک بەڕێز گەیلان بوو بە بەڕێوەبەری گشتی، غانم، ئامۆژگاری گەیلانی کردووە وەک ‹سکۆتلەندیەک، نەبێت. بەهەرحاڵ، غانم هەست بەوە دەکات کە کۆمپانیا نەوتی باکوور، بۆ دانی بەخششەکان بە پارێزگار، زۆرتر لەگەڵ کەسانی پێشووتر مامەڵە دەکات نەک لەگەڵ ئەو. دواتر باسی ئەوەی کرد کە چۆن کۆمپانیای نەوتی باکوور بە دەست کارگەی قیری باربێر گرین (Barber Green) گیری خواردووە و گوتی هیوادارە بەڕێز گەیلان ئەم کێشەیە چارەسەر بکات. (دواتر بەڕێز گەیلان کێشەکەی ڕوونکردەوە. کۆمپانیای نەوتی عێراق لە کەرکووک لەلایەن نووسینگەی خۆیان لە بەریتانیاوە ئامۆژگاری دەکرێت بۆ دانی ٢٠،٠٠٠ پاوەند بە کارگەی باربێر گرین، بەڵام دواتر ئاشکرا بوو کە ئەم کارە بێ سوودە بێ دروستکردنی کارگەیەتر کە نزیکەی هەمان تێچوو هەڵدەگرێت. دواتر ئەوان بە دوای کارگەی دووەمدا گەڕان و لەم بارەوە جێگرەوەیەکی دیکەیان خستە بەردەم پارێزگارەوە، کە تێچووەکەی ١٧ هەزار پاوەند بوو یان دانی ١٠ هەزار پاوەند بۆ هەندێك پڕۆژەیتر. بە بڕوای بەڕێز گەیلان پێویستە کۆمپانیا لەم بارەوە بەخشندە بێت).

پارێزگار ئەوەی بە کۆمپانیا بەریتانیەکان گوت کە بۆ دابینکردنی پاسی یەک قات، بڕی ١٠٠ هەزار دیناری عێراقی لە خەزێنەی خۆیەوە [واتە خەزێنەی پارێزگا] بۆ ئەم کارە تەرخان کردووە.

سلێمانی

پارێزگا

پەیوەندیم بە پارێزگار (شوکری ئەلحەدیسی)یەوە کرد، کە بۆ ماوەی ١٠ مانگ لە سلێمانی بووە و دواتر کوردێک لە شوێنی دانراوە. (کوردێکی هاوڕێ لە ژووری چاوەڕوانی پێی گوتم ١٠٠ کورد بۆ فەرمانگەکانی سلێمانی وەرگیراون. بەروپێشچوون لە دامەزراندنی فەرمانبەران بەرچاو دەکەوێت. بۆ نموونە هەنوکە پۆلیس لەلایەن کەسێک کە پێشتر پێشمەرگە بووە بەڕێوە دەبردرێت).

بەڕێز حەدیسی گوتی، لەو بڕوایەدایە، بڕی ٤٠-٥٠ ملیۆن دیناری عێراقی بۆ گەشەپێدانی کوردستان تەرخان دەکرێت، بە تایبەتی بۆ هاوینەهەوارەکان و ڕێگاوبانەکان.

سەرۆکی زانکۆ

پەیوەندیم بە سەرۆکی زانکۆی سلێمانی، محەمەد سالّح کرد. ئەو ڕۆشنبیر و بەڕێزە و زۆر ئارەزووی دۆستایەتی هەیە. من ئەوم بانگێشت کرد لە بەغدا سەردانمان بکات و ئەویش قبوڵی کرد. لە ئەمریکا لە شیکاگۆ خوێندوویەتی و بواری زانستییەکەی کۆمەڵناسی و مێژووە. گوتی لە ئێستادا زانکۆ بە هەزاران قوتابی هەیە، بەڵام زانکۆ پارەی نییە. لە چەندین بۆنەدا زانیویەتی سەرۆک بەکر لەم بارەوە یارمەتیدەر بووە. بۆ بیناکانی زانکۆ پێویستی بە دوو ملیۆن دیناری عێراقی هەیە، بەڵام تا هەنوکە تەنیا ٨٠٠ سەد هەزار دیناری عێراقی بۆ ئەم مەبەستە تەرخانکراوە. زانکۆ سالّانە بودجەیەک بە بڕی ١٠٠،٠٠٠ دیناری بۆ تەرخانکراوە. حالّیحازر، زانکۆ سێ بەشی هەیە؛ ئەندازیاری، زانستە بنەڕەتییەکان و کشتوکاڵ، بەڵام بەشەکانی ئەدەب و زمان کە ئینگلیزیش لە خۆ دەگرێت لە ساڵی ١٩٧١ زیاد دەکرێن و بەشی دەرمانسازیش لە ساڵی ١٩٧٥دا دەکرێتەوە، زانکۆ پێویستی زۆری بە:

ا پەرتووک و پێداویستیەکانی دیکە هەیە (بە سەرۆک زانکۆم گوت تارادەیەک ئێمە لە ڕووی پەرتوکەوە یارمەتیتان دەدەین).

ب وانەبێژی بەریتانی.

ج زەمالات. لەم بارەوە داوای پەیوەندی ڕاستەخۆی لەگەڵ کونسولی بەریتانیا کرد بۆ دەستەبرکردنی زەمالات و ناردنی وردەکارییەکان لە ڕێگەی وەزارەتی خوێندنی باڵاوە.

کارگەی بێجگەرە

پەیوەندیم بە شەفیق ئەحمەد ئەلچەلەبی، بەڕێوەبەری گشتی کارگە کە سەرۆکی ژووری بازرگانیشە کرد. ئەو یەکسەر بانگەشەی ئەوەی کرد کە بە درێژایی دە ساڵ لەگەڵ شۆڕشی کوردا بووە و لەم ماوەیەدا لە کەرکووک ژیاوە و هەماهەنگی لە نێوان کورد و عەرەبەکاندا کردووە. لە ١٩٧٠وە کارگەکە بەڕێوە دەبات و ئەزموونی لە قۆرغکردنی بازرگانی توتن لە سلێمانی هەیە-واتە شوێنی نیشتەجێ بوونی پێش سەرهەڵدانی پشێوییەکانی کورد. لەبارەی داهاتوو و گەشەی باکوور ئومێدی هەیە. هەم عەرەب و هەم کورد بە ئەندازەی پێویست خوێنیان ڕژاوە و هیچ سودێک بۆ هەردوولایەن لە بەردەوامی ئەم بارودۆخە خراپەدا نییە. لە ماوەی دە ساڵی ڕابردوودا هیچ پێشکەوتنێک لە سلێمانی نەهاتووەتە دی.

لەلایەن بەڕێوەبەری گشتی و ئەندازیارێکی تەکنیکی بە ناوی عەزیز کە لە زانکۆی لیدز خوێندویەتی، کارگەی جگەرەمان بەسەر کردەوە. کارگە پڕە لە کەرەستەی ئەڵمانی، بە تایبەتی ئەڵمانیای ڕۆژئاوا، بەڵام ئامرازی ئەڵمانیای ڕۆژهەڵات زۆر کەمن. بەڕێوبەری گشتی و ئەندازیارە تەکنیکییەکە گوتیان بەرهەمەکانی ئەڵمانیای ڕۆژئاوا لە هی ئەڵمانیای ڕۆژهەڵات باشتر و تەمەن درێژترن. کۆمەڵێک ئامرازی بەستەبەندیکردن بە بڕی ١٠،٠٠٠ دیناری عێراقی لەلایەن کۆمپانیای مولین (Molines) دابینکراوە.

هەولێر

پاریزگار

لە هەولێر لەگەڵ بەڕێز جۆرج بۆس (Goerge Booth) کە لەلایەن UNDP شارەزای دارستانە کۆ بووینەوە. بەڕێوەبەری UNDP/FO، توێژینەوەی دارستان/ پڕۆژەی ڕاهێنان و ئیدارەدانە. منی بردە لای پاریزگار و کاتی چاوپێکەوتنی لەگەڵ پاریزگار بۆم وەرگرت. لە ڕاستیدا، پاریزگار لەوێ نەبوو و لەگەڵ وەزیری کشتوکاڵ

و ئاودێری و چاکسازیی زەوی چووبوونە سەردانی دامەزراندنی پڕۆژەی کشتوکاڵی لە مەخمور. بۆیە ئێمە قسەمان لەگەڵ جێگری پارێزگار، کانەبی عەزیز دزەیی، کرد و گوتی، کۆڕخاڵی موحسین دزەییە و هەولێرییە. مرۆڤێکی زۆر بەژن کورتە و سەرێکی سپی وەک مەرمەڕی هەیە. گوتی، بەپرسی ئیداریی جێبەجێکردنە. کاتێک پشێوی لە باکوور سەریهەڵدا ئەو بۆ ناسریە گوازرایەوە، دواتر لە بەشی بەرگری مەدەنی لە بەغدا، ئەرکێکی بێ کەڵکیان پێسپارد.

بەڕێز دزەیی ئاماژەی بەوە کرد پارێزگار وەک خودی ئەو، کوردێکی لایەنگری بارزانییە. لە ڕاستیدا گشت کاربەدەستە پلە بەرزەکان لە هەولێر هەنوکە کوردن، ئەگەرچی بەڕێوەبەری ئاسایش «یەکێکە لە هاوپەیمانەکانمان، بەعسییە››. بە قسەی ئەو هەولێر ٩٩٪ کوردن.

بەڕێز دزەیی گوتی بڕی ٩٠٠ هەزار دینار لەلایەن حکومەتی ناوەندییەوە بۆ ئاوەدانکردنەوەی [باکوور] تەرخانکراوە، بۆ نموونە بۆ دووبارە دروستکردنی خانووە بۆمباران کراوەکان، پارێزگاری هەولێر گەورەترین پشکی لە بودجەی [باکووردا] هەیە، چونکە زیانەکانی ئەم پارێزگایە زۆرتر بوون. کورد خۆشحاڵن کە جەنگ تەواو بووە، بەڵام ئەوان:

ا داوای پارەی زۆرتر بۆ گەشەپێدان دەکەن. بۆ ئەم مەبەستە بە تۆندی گوشار دەخەنە [سەر حکومەتی بەغدا].

ب پشکێکی زۆرتریان دەوێت لە حکومەتی ناوەندی لە بەغدا. وەزیرەکان ڕازی نین و داوای دەسەڵاتی زۆرتر دەکەن، تا بەرژەوەندی کورد بە باشی ڕەچاو بکرێت. حکومەتی ناوەندی پۆستی جێگری سەرۆک کۆماری بە ئیدریس بارزانی بەخشیووە، بەڵام مەلامستەفا نایەوێت نە خۆی و نە هیچ یەک لە ئەندامانی خێزانەکەی ئەم پۆستە وەرگرن. ئەو شتەی کورد دەیانەوێت بریتییە لە جێگری سەرۆکایەتی (the vice presidency)، نەک یەکێک لە چەندین پۆستەکانی جێگری سەرۆک. کورد بۆ هەر پێشهاتێک، پارێزگاریان لە بەشێک لە پێشمەرگە کردووە.

بەڕێز دزەیی بە ئاماژەدان بە شێخ مەحمود، گوتی بەریتانیا لە ڕابردوودا دۆستی کورد نەبووە. کورد پێویستیان بە یارمەتی زۆرترە و هیوادار بوو ئەم یارمەتیانە لە داهاتوودا زۆرتر بن. بۆ ئێستا، کورد تەنیا بە هیوای خود-موختارین لە چوارچێوەی عێراقدا، بەڵام ئامانجی سەرەکی بریتییە لە کوردستانی گەورەی خاوەن گەلێکی ١٥ ملیۆن کەسی (لە ئێران و سووریا و عێراق و تورکیا و یەکێتی سۆڤیەت) ناکرێ چاوپۆشی لێبکرێت.

ئاماژەی بە ئەگەری هاوکاری بەریتانیا کرد بۆ دامەزراندنی کارگەی کەرپوچ. پڕۆژەیەکی ١.٥ ملیۆن دیناری عێراقی. وردەکارییەکان لەلایەن بەڕێز نەجم ئەلقەسابە، کە یاریدەدەری وەزیرە لە وەزارەتی پیشەسازیی و هەولێرییە.

ژووری بازرگانی

پەیوەندیم بە ژووری بازرگانییەوە کرد و هەندێك لەوان گوتیان ئەوان لە بەغدا سەردانمان دەکەن، بۆ ئەو کاتەی ئەوان دەیانەوێت:

ا وردەکاری لەبارەی کارگەی ئارد، بە توانای ٢٠-٥٠ تەن، و نرخەکەی و بابەتیتر بزانن.

ب کەتەلۆک و زانیاری، بە تایبەتی کەتەلۆکی بلاک ستۆن (black stone) و مەکینەی ڕۆستۆن (Ruston engine).

ژەنەڕاڵ

ئێمە پەیوەندیمان بە عەبدوڵا سکۆتلەندییەوە کرد، پیاوێکی پیری سکۆتلەندی، کە لە ساڵی ١٩١٦ هاتووەتە عێراق و هیچ کات نەگەڕاوەتەوە. لەگەڵ ژنێکی موسڵاوی هاوسەرگیریی کردووە و هەشت منداڵی هەیە، یەکێکیان وەک سکرتێر لە لای بەڕێز جۆرج بۆس کار دەکات. ئێمە پێکەوە لەلایەن هاشم کە کوردە و بەڕێوەبەری جێبەجێکاری بەڕێز بۆسە، نانی نیوەڕۆمان خوارد.

مووسڵ

پارێزگار

بـە درێـژای ڕۆژ کـە لـەوێ بـووم، مومکیـن نەبـوو پەیوەنـدی بـە پارێـزگاری مووسـڵەوە بکەیـن چونکـە لە دەوام نەبوو. جێگری پارێزگاریش چووبووە سـەردانی پـڕۆژە خۆجێیەکان. بەهەرحـاڵ، پەیوەندیـم بـە عەبدولجـەواد، ئـەی. ئەلنعێمـی، سـکرتێری ژووری بازرگانییەوە کـرد، کـە هـاوکات بەڕێوەبـەری گشـتی کارگـەی چیمەنتـۆی مووسـڵە. دوای ئـەوەی خـۆم پەیوەندیـم پێوەکـرد، هەواڵـی گەیشـتنم گەیشـتە ئـەو. هەروەک چـاوڕوان بـووم، نەمتوانی پەیوەنـدی زۆر لـە مووسـڵ بـە کەسـەکانەوە بکـەم، چونکـە بەهـۆی هەندێـك هـۆکارەوە وا دیـار بـوو سـکرتێر دەیەویسـت مـن لـە لای خۆی ڕاگرێـت. بۆ نموونـە، کاتێک مـن داوام کرد پەیوەنـدی بـە سـەرۆکی ژووری بازرگانییـەوە بکات، پێی گوتم سـکرتێر گرنگترە. سـکرتێرەکە وای نیشـاندا کـە کاتـی بـۆ کەرتـی تایبـەت نییـە و هەندێـك لەسـەر پڕۆژەکەی خۆی قسـەی کـرد. لـەوەی گـە پەیوەنـدی بـەم بابەتەوە هەیـە گوتی:

ا سـێ ملیـۆن دینـاری عێراقـی بـۆ کارگەکانـی چیمەنتۆی مووسـڵ و سـلێمانی تەرخانکراوە (بـڕی ١.٥ ملیـۆن بـۆ هـەر کامەیان).

ب کۆمپانیان فایڤلیل (Fivelill)ی فەرەنسی، ئامرازە سەرەکییەکانی دابینکردووە، بەڵام ئەو دەیەوێت ئامرازەکان بەریتانی بن. لەم بارەوە سەردانی بەریتانیا و فەرەنسا دەکات.

ج بـەو هیوایـە بـوو کۆمپانیـا بەریتانییـەکان کـە حەزیـان لـەم کارەیـە، پەیوەنـدی بـە وەزارەتـی پیشەسـازیی یـان دامەزراوەکانـی دەوڵەتـەوە بکـەن.

دهۆک

پارێزگار

پەیوەندیـم بـە عەلـی سـنجاری، جێگـری پارێـزگارەوە کـرد، چونکـە لەوکاتـەدا پارێـزگار لـەوێ نەبـوو. سـنجاری ئەندامـی کۆمیتـەی ناوەنـدی پارتـی دیموکراتـی کوردسـتان و فەرماندەیەکـی پێشـووی پێشـمەرگەیە- پیاوێکـی بـاش و زۆر دۆسـتانەیە. ڕەقیـب حسـێن

مـەلا، جێگـری پارێـزگار بـۆ کاروبـاری کارگێڕیـی و قایمەقامـی لەگەڵـدا بـوو. گوتـی ئێمـە هەموومـان کوردیـن و بۆیـە ئێمـە دەتوانیـن بـە ئـازادی قسـە بکەیـن!

سـنجاری جەختـی لەسـەر ناوچـە دواکەتـووەکان کـردەوە و ئامـاژەی بـە نەبوونـی گەشەسـەندن لـە نێـوان سـاڵانی ١٩٥٢-١٩٥٨ کـرد. لەگـەڵ شۆڕشـی ١٤ی تەمـووز هەمـوو شـتەکان ڕاوەسـتان و ١٢ سـاڵ جەنـگ ئـەم ناوچانـەی لـە دواوەی زەمـەن بەجێهێشـت. بەهەرحـاڵ، هەنوکـە شـتەکان باشـترن و لـە داهاتـوودا گشـت بڕیـارەکان لـە بەغـداوە دەردەچـن و ئـەم بڕیارانـەش لەلایـەن پ.د.ک و حیزبـی بەعسـەوە دەردەکرێـن. ئـەو خوازیـاری یارمەتـی بەریتانیـا بـوو بـۆ گەشـەپێدانی باکـوور و پێشـنیازی ئەوەکـرد مـن و باڵیـۆزی بەریتانیـا پەیوەنـدی بـە وەزیـری کاروبـاری باکـوور بکەیـن کـە «یەکێکـە لـە ئێمەومانـان›› [واتـە سـەر بـە ئێمەیـە]. (لـە ڕاسـتیدا ئـەو، ئـەو کەسـەیە کـە سـەرکردایەتی هێرشـکردنە سـەر ئـەو پڕۆژەیـەی کـرد کـە لـە بـواری جێبەجێکردنـدا بـوو لـە کەرکـووک لـە ئـاداری ١٩٦٩). ئـەو خوازیـارە:

ا کۆمپانیـا بەریتانییـەکان بەشـدار بـن لـە گەشـەپێدانی کەرتـی گەشـتیاری و کێشـانی ڕێگاوبـان. بۆئـەوەی کەرتـی گەشـتیاریی گەشـە بـکات، پێویسـتە کۆمپانیـا بێگانـە بەناوبانگـەکان، هۆتێلـەکان بەڕێـوە ببـەن؛ چونکـە حکومەتـی عێـراق حاڵیحـازر ئـەم توانایـەی نییـە.

ب یارمەتـی کۆمپانیـا بەریتانییـەکان لـە کەرتـی تایبـەت کـە حکومـەت هەنوکـە هانـی ئـەم کەرتـە دەدات. ئـەو زۆر هیـوای بەمـە هەبـوو.

ج هاوکاری بەریتانیا، هەڵبەت لە ڕێگەی حکومەتی بەغداوە.

د ڕێککەوتن لەگەڵ کۆمپانیاکانی نەوت، بەمجۆرەش کوردستان پارەی زۆرتری دەبێت.

حکومـەت بـە تونـدی لەسـەر دووبـارە ئاوەدانکردنـەوە کار دەکات. ئامانجـی حکومەت بریتییـە لـە دروسـتکردنی ١٠،٠٠٠ خانـوو، بـەڵام ئەولەویـەت بـۆ ئـەو کەسـانەیە کـە زۆرتـر پێویسـتیان پێیـە. ئـەوان بودجەیـان بـۆ دووبـارە دروسـتکردنەوەی ٣٠٠٠ خانـوو لـەم سـاڵەدا تەرخـان کـردووە و لـەم ژمارەیـەش تـا هەنوکـە ٢٨٥٠ خانـوو تـەواو بوونـە.

بەهەرحاڵ، پارەی زۆرتر پێویستە. هەروەها پارە بۆ کێشانی ڕێگاوبان خەرج دەکرێت و ڕێگەی کانی ماسی دروست دەکرێت کە ناوچەیەکی بە پیتی بەرهەمهێنانی سێوە. بە باشتر بوونی ڕێگاوبانەکان، لە داهاتوودا ئەم ناوچەیە دەتوانێت سێوی باش بۆ عێراق دابین بکات.

ئەنجامەکان

گرنگترین ئەنجامەکانی ئەم گەشتە بریتیین لە:

ا کورد خۆشحاڵن بە کۆتاییهاتنی شەڕ و هیچ ئاماژەیەک نییە کە ئەوان خوازیاری دەست پێکردنەوەی شەڕ بن.

ب هەنوکە تاڕادەیەک بارودۆخ لە باکوور ئاسایی و ئارامە. ئەگەرچی ژمارەیەک خاڵی پشکنین لە هەندێك ناوچەدا هەن، بە تایبەتی لە سەر ڕێگای نێوان هەولێر و ڕواندز، بەڵام هاتوچۆ ئاسانە.

ج پ.د.ک خەریکی دامەزراندنی لایەنگرەکانیەتی لە داموەدەزگاکانی پارێزگاکانی باکوور و لەم ڕێگەیەشەوە دەیەوێت جۆرێک لە حوکمێزاتی دەستەبەر بکات. بەهەرحاڵ، ئەوان لە حکومەتی ناوەندی پشکێکی گەورەتری دارایی و دەنگێکی زۆرتریان لە خودی حکومەتی ناوەندیدا دەوێت.

د ئەگەرچی ژمارەیەک لە سەربازگە هەن، بەڵام بەڵگەی هەبوونی ژمارەیەکی زۆری سوپا لە ئارادا نییە.

(10 December 1970) (D. F. Hawley)

کۆپیەک بۆ:

H. E.

بەشی ڕۆژهەڵاتی نزیک.

Mr. R. M. Evans،

Mr. T. H. Sinclair، C. R and E. Dept.. (B. of T.) (2)

نهێنی (ل ٢١٧)

باڵیۆزی بەریتانیا

(٤/١)

بەغدا

١١ کانوونی یەکەمی ١٩٧٠

١. باڵیۆز پێشنیازی کرد کۆپیەکی سەرداخراو لە یاداشتەکانی لەبارەی پەیوەندیی ئەم دواییەی لەگەڵ وەزیری کاروباری باکوور، بۆت بنێرم.

٢. پەیوەست بە پەرەگرافی ٤، پێشنیازی بانگێشتکردنی ئۆکسفام دەکەین [بۆ یارمەتیدانی کورد]. ئەو گەشتانەی دۆنالد هاولێی (Donald Hawley) و دێڤید باروێل (David Barwell) بۆ هەرێمی کوردستانیان ئەنجامداوە، هەژاری و ناڕەحەتی کورد کە لە ماوەی دە ساڵ جەنگ تێیدا ژیاون، پشتڕاست دەکەنەوە. ئاشکرایە ئۆکسفام ناتوانێت بە هەمان شێوەی گولبێنکیان (Gulbenkian) بۆ سەرلەنوێ ئاوەدانکردنەوەی گوندێک پارە دابین بکات، بەڵام هەروەک وەزیر، بە باڵیۆزی ڕاگەیاندووە، لەوانەیە زۆرتر ستایشی هەڵوێستێکی بچووک بکرێت، لەبری هەڵوێستێکی گەورە. هەروەها ئێمە نامانەوێت ڕووس (هەروەها گولبێنکیان و ئیسپانیەکان) لەم کارە دوور بکەونەوە کە ئەمە تەنیا کاری خێرخوازیی ئاشکرایانە.

٣. هەروەها لەوانەیە پێت خۆشبێت بزانی کە لە میانەی ئەم گەشتەدا، دێڤید باروێل، چاوپێکەوتنێکی دوورودرێژی لەگەڵ خودی مەلامستەفا بارزانیدا هەبووە و بەڵێنیداوە کە کورتەیەک لەسەر بۆچوونەکەی لەبارەی کەسایەتی مەلامستەفا و تەندروستیەکەی بنووسێت، تا ئێمە بۆتی بنێرین.

(A. C. D. S. Macrae)

P. R. M. HINCHCLIFFE، Esq.

بەشی ڕۆژهەڵاتی نزیک

کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس.

پەیوەندیکردن بە وەزیری کاروباری دەرەوە (ل ٢١٨-٢٢٠)

١. دوێنێ من و بەڕێز هاولێی لەلایەن وەزیری کاروباری باکوور (کە پێدەچێ تایتلێکی گونجاو بێت) بۆ ماوەی یەک کاتژمێر و چارێکێک پێشوازیمان لێکرا. محەمەد مەحمود کە قسەکەرێکی لەسەرخۆیە و بەکالۆریۆسی لە زانست لە زانکۆی مانچستەر بەدەستهێناوە، پێمواید تەمەنی نزیکەی ٣٧ ساڵە. دوور لە هەرجۆرە هەستێکی هێرشبەرانە، وەک کەسێکی بەهێز دەرناکەوێت. وەک کەسێکی خاوەن خەسڵەتی بەهێز سەیری منی دەکرد و بێگومان ئەو کەسێکی پاک بوو. هەروەها ڕۆحیەتێکی دۆستانەی هەبوو. هەروەک بەڕێز هاولێی لە باکوور ئاگادار کراوەتەوە، ئەو بریکاری سەرەکی کوردە لە حکومەتدا. ئەم ناسینەش شایانی پێزانینە. ئەمەی خوارەوە کورتەیەک لەو قسانەیە کە کردی و بە شێوەی سەردێر ڕێکخراوە نەک بە پێی قسەکانی ئەو.

٢. پەیوەندی لەگەڵ شانشینی یەکگرتوو

ئەو بە چڕی قسەی لەسەر نۆستالۆژیای کورد لەبارەی بەریتانیا کرد. لە سەرووی هەموو شتێکەوە ستایشی دیموکراسی بەریتانیای کرد و گوتی هێشتا بەریتانیا دەتوانێت ڕۆڵێکی گرنگ لەم وڵاتەدا بیگێڕێت. قسەیەکی بارزانی گێڕایەوە کە «گەلانیتر گلەیی ئەوە دەکەن لەلایەن بەریتانیاوە کۆلۆنیالیزە کراون، بەڵام ئێمە گلەیی دەکەین، چونکە کۆلۆنیالیزە نەکراوین››.

٣. کارکردەکانی وەزارەتەکەی

گوتی وەزارەتی کاروباری باکوور، کارکردی جێبەجێکاریی هەیە، بەڵام هیوادار بوو کارکردەکانی دووبارە دابڕێژرێنەوە، وەک دەسەڵاتێکی هەماهەنگەر بۆ گەشەپێدانی باکوور و بە جۆرێک لە جۆرەکان پەیوەندی لەگەڵ وەزارەتی پلاندانانەوە هەبێت. پتر لە جارێک ئاماژەی بە بەندەکانی ڕێککەوتنامەی ١١ی ئادار کرد کە دووپاتی کردووەتەوە بابەتەکانی دووبارە بونیاتنانەوەی پەیوەستە بە وەزارەتەکەی ئەو. دەتوانێت قسە لەگەڵ وەزارەتێکیتر بکات کاتێک کە دەسەڵاتە داراییەکانی ڕووبەڕووی پرسیار دەبێتەوە. (بە بڕوای من ئەو ئاماژە

بـۆ پەرەگرافـی ٧ (ئـەی) لـە بەیاننامەکـە دەکات کـە دەڵێـت «لێژنەیـەک لـە شـارەزایان پێکدەهێندرێـت بـۆ چاودێـری کردنـی گەشەسـەندنی گشـتی لـە ناوچەکانـی باکـوور و دیارکردنـی قەرەبـوی دواکەوتنـی ئـەم چەنـد سـاڵەی دوایـی››. هەروەهـا بودجـەی پێویسـت بـۆ ئـەم مەبەسـتە تەرخـان دەکرێـت. لێژنـەی بەرپرسـیار دەتوانێـت بچێتـە ژێـر دەسـەڵاتی وەزارەتـی کاروبـاری باکـووروەوە.)

٤. ئاوەدانکردنەوە

دوای ١٠ سـاڵ لـە جەنـگ و دواکەوتـن، کـورد نـە خۆراکیـان هەیـە نـە پۆشـاک، نـە خانـوو. نزیکـەی ٣٠،٠٠٠ خانـوو بەهـۆی شـەڕ لـە نزیکـەی ٧ بـۆ ٨ هـەزار گونـد زیانیـان بەرکەوتـووە. تـا هەنوکـە دەسـەڵات تەنیـا ٣٠٠٠ خانـووی نـۆژەن یـان دروسـت کـردووە. ژمارەیەکـی زۆری خانـوو مـاون دروسـت بکرێنـەوە، بەریتانیـا ناتوانێـت دووبـارە ئاوەدانکردنـەوەی گوندێـک لـە ئەسـتۆ بگرێـت بـۆ پێشـاندانی مەیلیـان و وەک بیرەوەرییەکـی هەمیشـەیی یـادی بکرێتـەوە. گۆلبێنکیـەکان بـە بـڕی حەوتـا هـەزار پاوەنـد بـۆ دووبـارە ئاوەدانکردنـەوەی گوندێـک لـەم کارەدا بەشـدار بوونـە. پارەکـە ڕاسـتەوخۆ بـە وەزارەتەکـەی ئـەو [وەزارەتـی کاروبـاری باکـوور] دراوە. لەوانەیـە بـە پێـی بەنـدی ٧ (ئـەی).

٥. گەشەسەندن

دوو ڕووپێو لە بواری جێبەجێکردن دان:

ا ئیسـپانیەکان ڕووپێوێـک سـەبارەت بـۆ پۆتانسـێلی کەرتـی گەشـتیاری و دابینکردنـی یارمەتیـە لاوەکییـەکان ئەنجـام دەدەن و تـا هەنوکـەش ١٨،٠٠٠ دۆلاریـان وەک پێشـینە بەخشـیووە.

ب ئیتالییـەکان ڕووپێوێـک بـۆ دووبـارە نوێکردنـەوەی کەرتـی ئامرازەکانـی گەشـتیاری لـە چـوار ناوچـەدا بەڕێوەدەبـەن.

٦. ئـەوان (چەمکێـک کـە وەزیـری کاروبـاری باکـوور بەکاریهێنـا بـۆ ئامـاژەدان بـە حکومـەت[ی بەغـدا])، لـە ڕووی داراییـەوە، پـارەی پێویسـت تەرخـان ناکـەن،

لەوانەیە بودجەی تەرخانکراو لە داهاتوو یارمەتیدەر بێت. ئەوان گشت یارمەتییەکانی کۆمپانیای نەوتی عێراقیان بە بڕی ٢٠ ملیۆن پاوەند بۆ وەزارەتی بەرگری برد بۆئەوەی کورتهێنانی مووچە و یارمەتیەکان پڕ بکەنەوە. ئەو بەو هیوایە بوو وڵاتە دۆستەکان پەرە بە یارمەتییەکەیان بدەن بۆ گەشەپێدانی باکوور، ئەویش لە ڕێگەی کەناڵەکانی حکومەتی ناوەندییەوە.

٧. لەبارەی پڕۆژەکانی گەشەپێدان لە کەرتی تایبەتدا، کە ئێمە پرسیارمان لێکرد، بەڵێنێدا کۆپیەک لە لیستێکی بڵاو نەکراوە [لەم کەرتانە] لە باکوورمان بۆ بنێرێت. بەمجۆرەش ئێمە دەتوانین سەرنجی ژووری بازرگانی بەریتانیا ڕاکێشین. هەروەها ئاماژەی بەوە کرد لەو کاتەوە کە ئەم بابەتە بووە بە دەسەڵاتی وەزارەتی پیشەسازیی، باشترە کە ئێمە ئەم بابەتە لەگەڵ تەها ئەلجەزراوی-یان (دوای کەمێک بیرکردنەوە ئەو گوتی کە) لەگەڵ عەماش ئەم بابەتە باس بکەین کە بەرپرسی ڕاستەقینەی گشت ئەم بابەتانەیە. ئایا ئەو بە ڕاستی لیستەکە دەنێرێت دەبێ بوەستین و چاوەڕوان بین.

٨. هاوکاریی تەکنیکی

ڕووسیا بێگەڕانەوە بۆ حکومەتی ناوەندی، ٢٠ زەمالەی بە پارتی دیموکراتی کوردستان بەخشیووە. [وەزیری کاروباری باکوور] پرسیاری کرد، ئایا حکومەتی بەریتانیا ناتوانێت شتێکی هاوشێوە بکات؟ ئێمە ئەوەمان ڕوونکردەوە کە ئەنجوومەنی بەریتانیا و ئێمە (نوێنەرایەتی O. D. M) ئەو بوارانە کامانەن کە پێویستە ئێمە لەمیانەیان کاربکەین. خۆشحاڵ بوو بە ئەگەری بەخشینی زەمالاتی خوێندن لەلایەن O. D. M بە قوتابیانی کورد و هیوادار بوو ئێمە بتوانین لەم بارەوە پێشنیازێک بدەینە سورەیا ئەلخوجە. هاوڕا بوو لەسەر ئەوەی کەرتی کشتوکاڵ، دارستان و پلاندانان بۆ گەشەسەندن، کەرتی سوودمەند دەبن بۆ ڕاهێنانی قوتابیانی خوێندنی باڵا. (ئێمە پێویستە بڕوانین ئایا دامەزراوەی هاوێل (Howell) لە کەمبریج دەتوانێت یەک، دوو کورد وەرگرێت).

٩. نەوت و کۆمپانیای نەوتی عێراق

ئەگەرچی نەوت لە ناوچە کوردییەکان بەرهەم دەهێنرێت، بەڵام کورد پێشبینی ئەوە ناکەن بتوانن کۆنترۆڵی بەرهەمهێنانی نەوتی کەرکووک بکەن، یان پشکێکی دیارکراو لە داهاتەکەی لە حکومەت دەستەبەر بکەن. [حکومەت] بە پێی ڕێژەی دانیشتوان داهاتی نەوت بەسەر سەرتاسەری وڵاتدا دابەش دەکەن، بەڵام ئایا کۆمپانیای نەوتی عێراق ناتوانێ ڕاستەوخۆ یارمەتی کورد بدات؟ بە تایبەتی ئاماژەی دا بە دووبارە لەکار دوورخستنەوەی کورد، بەهۆی گوشاری حکومەت لە کاتی پشێویەکاندا. بە بیانووی ‹ئەلعەهد ئەلموشتەرەک› کوردێکی زۆر [لە کۆمپانیاکانی نەوت] دەرکران، بەڵام دەبێ بگەڕێنرێنەوە سەر کارەکانیان، تەنانەت ئەگەر ئەمە بەمانای دووبارە پێدانەوە و ستایشکردنی بەشێک لە خزمەتکردنیان بێت.

١٠. دواتر لەبارەی ئەم بابەتە لە بەڕێز هاهن (Hahn)، پرسیار دەکەم. ئەو پێی گوتم تەواوی ئەو کوردانەی بە خۆبەخشانە ئەرکەکانیان بەجێهێشتوو و بۆ بارزانی شەڕیان کرد، بە پێی داواکاری خۆیان سەر لە نوێ دامەزراونەتەوە؛ کە ژمارەیان تەنیا ٤٠ کەسە. ئەوەشی ڕووونکردەوە کە ئەم بابەتە لە سەردەمی ‹ئەلعەهد ئەلموشتەرەک›، دەگەڕێتەوە بۆ ژێر دەسەڵاتی «پلانی دوو لایەنەی پەسەندکراو بۆ دووبارە دامەزراندنەوە›› (Muctual Consent Reesettlement Scheme/ MCRS)، کە ٢٣٤٦ کورد لەلایەن حکومەتەوە لە کۆمپانیای نەوت دەرکراون و عەرەب لە شوێنیان دامەزراون. گشت ئەم کەسانە تاڕادەیەک داواکارییەکانی حکومەتیان پەسەندکردووە، ئەوان هیچ هەوڵێک نادەن بۆ دووبارە دامەزراندنەوە. بێ دەرکردنی عەرەب ئەوان ناتوانن بگەڕێنەوە سەر کارەکانیان. هاهن هەرچی لە توانایدا هەیە دەیکات. شتێکی باش دەبێت ئەگەر بەڕێز هاهن کاتێک کە وەزیر گەڕایەوە پەیوەندی پێوە بکات.

١١. سیاسەتەکانی حکومەت

کورد لەو ڕێگەیانەی حکومەت گرتوویەتەبەر بۆ دوور خستنەوەیان لە دەسەڵاتی ناوەندی لە ناڕازی بوونیان بەردەوامن. ئەوان بە پۆستی جێگری سەرۆک ڕازی نین تا ئەوکاتەی دەسەڵاتەکانی ئەم پۆستە بە وردی دیار دەکرێن. لەناو گشت بابەتەکانی دیکە دا، پێویستە

هەڵگری ئەم پۆستە ئەندامی ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕش بێت، واتە ئەو ئەنجوومەنەی کە دەسەڵاتداری سەرەکییە. لە خوار ئەم پێگەیە، پۆست و دەسەڵات بە زۆرێک لە کورد لە کەرتی خزمەتگوزاریی گشتیدا دراوە. لەو کاتەوە کە چارەسەریی ڕاگەیێنراوە، هەر کوردێک پۆستێکی وەرگرتبێت، پۆستێکی نزمتریان لە ژێر دەسەڵاتی عەرەبە لێنەوەشاوەکان [بۆ ئەم پۆستانە] وەرگرتووە. بەڵام سەرەڕای ئەم ناڕەزاییانە، محەمەد مەحمود، (کە بەعسی نییە)، پێداگری لەسەر ئەوە دەکات بەراورد لەگەڵ گشت حکومەتە شۆڕشگێڕەکانی پێشوو، کورد لەلایەن ڕژێمی بەعسەوە دەستکەوتی باشتریان دەستەبەر کردووە.

١٢. بە بڕوای ئەو، پێویستە ئەنجوومەنی وەزیران سەر لە نوێ دابڕێژرێتەوە. لەو کاتەوەی ڕاوێژکاری لە نێوان وەزارەتەکاندا کەم بووەتەوە، پرۆسەی حوکمڕانی تووشی ئاڵاوە بووە. تەنیا نیو کاتژمێر بۆ ئەوان [ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕش] بەسە دەستور هەموار بکەنەوە. بەهەرحاڵ، وەک یەکەم هەنگاو ئەوان دەتوانن، لەوانەشە بیانەوێت، کۆبوونەوەی بەردەوام لەگەڵ وەزیرەکان بە سەرۆکایەتی سەرۆک یان جێگری سەرۆک ئەنجام بدەن، بە بێ هەموارکردنەوەی دەستور.

١٣. لەبارەی پلانی [دامەزراندنی] ئەنجوومەنی نیشتیمانی، پێشکەوتن تەنیا لە میانەی هاوپەیمانی لە نێوان حیزبی بەعس و پارتی دیموکراتی کوردستان بەدیدێت. ئەندامانی ئەنجوومەن دادەمەزرێن. هیچ ئومێدێک نییە بەعس بۆ دیارکردنی ئەندامانی ئەنجوومەنی نیشتیمانی، هەڵبژاردن قبوڵ بکات. کورد بڕوایان بە هەڵبژاردن هەیە و لە کاروباری تایبەت بە خۆیان بە باشترین شێوەی توانیویانە، ئەم کارەیان ئەنجامداوە. دواجار، لەوانەیە پەرلەمانێکی دەست نیشانکراو، بەرەو پەرلەمانێکی هەڵبژێردراو هەنگاو بنێت.

١٤. وەزیر هیوادار بوو ئێمە پەیوەندی نزیکمان لەگەڵیدا هەبێت. بە بۆچوونی من، ئەو هیواداره ئەم پەیوەندییە هەبێت.

(H. G. Balfour Paul)

٩ی کانوونی یەکەمی ی ١٩٧٠

سنووردار (ل٢٢١)

باڵیۆزی بەریتانیا

(٤/١)

بەغدا

١٤ی کانوونی یەکەمی ١٩٧٠

١. ڕاپورتێک لە جیهانی عەرەب لە ١٠ی کانوونی یەکەمی ، کە لە ڕۆژنامەی ئەلسەورە وەرگیراوە، بڵاوبووەتەوە و باس لە هێرشکردنە سەر سەرکردەیەکی کورد، حەمید بەرواری، دەکات کە بە سەختی بریندار بووە.

٢. بەو جۆرەی ئێمە بیستوومانە هێرشەکە لە شەوی ٧/٦ی کانوونی یەکەمی لە دەرەوەی هۆتێل ئۆپێرا لە بەغدا ڕوویداوە؛ واتە شوێنی مانەوەی ئیدریس کوڕی بارزانی. وا دەگوترێت ئامانجی هێرشەکە خودی ئیدریس بارزانی بووە، بەڵام هێرشبەرەکان نەیانزانیوە ئیدریس هەمان ئێوارە بەغدای بە جێهێشتووە. ئێستا ڕۆژنامەی کوردی، ئەلتەئاخی، ئەم ڕووداوەی بڵاوکردووەتەوە.

٣. سەختە بزانرێت تاوانبارانی ئەم هێرشە کێ بوونە و بۆ ئەم کارەیان ئەنجامداوە. ڕۆژنامەی ئەلسەورە ئەم ڕووداوەی خستۆتە پاڵ ئیمپریالیست و بەکرێگیراوە کۆنەپارێزەکان. ڕۆژنامەی ئەلتەئاخیش هەمان ڕێچکەی گرتووتەبەر و ئەم هێرشەی گرێداوە بە هێرشێکی پێشتر کە لەلایەن چەند کەسی چەکدار بۆ سەر بارەگای سەرەکی پ.د.ک لە مووسڵ ئەنجام درابوو. وا خراوەتەڕوو کە ئامانجی ئەم هێرشە لەباربردنی پەیوەندی دۆستانەی نێوان حکومەت و کوردە. نە ئەلسەورە و نە ئەلتەئاخی، دیاریان نەکردووە کە ئەم ئیمپریالیست و بەکرێگیراوە کۆنەپارێزانە کێن.

٤. قسە و قسەڵۆکەکان دەڵێن هێرشبەرەکان لایەنگرانی تاڵەبانی بوونە، بەڵام دیار نییە بۆچی لایەنگرانی تاڵەبانی ئەم کارە تۆڵەسەندنەوەیە وا بە ئاشکرا ئەنجام دەدەن. ئێستا ئەوان لە ڕووی سیاسییەوە لە پێگەیەکی لاوازدان و ژمارەیەکی بەرچاویان

تـا هەنوکـەش لەلایـەن بارزانییـەوە وەک بارمتـە ڕاگیـراون. هـەروەک دەزانـن، خـودی تاڵەبانـی لـەم دواییـەدا، ملکەچـی خـۆی بـۆ بارزانـی ڕاگەیانـدووە. بـە بۆچوونـی مـن هێرشـەکە لەلایـەن توندڕەوەکانـی لایەنگرانانـی تاڵەبانـی بـە دەستپێشـخەریی خۆیـان ئەنجامـدراوە. ئەگەرێکیـتر ئەوەیـە کـە هێرشـەکە بـە ناکۆکـی ناوخـۆی نێـوان خێڵـەکان لـە کوردسـتان گرێـدراوە. ئەمـە تەنیـا بۆچوونـە و هیچیـتر. تەنانـەت ئـەو کەسـانەی لەنـاو پ.د.ک دا پەیوەندیـان پێـوە دەکەیـن، نازانـن کـێ لـە پشـت ئـەم ڕووداوەیـە.
(M. K. Jenner)

P. R. M. Hinchcliffe، Esq

بەشی ڕۆژهەڵاتی نزیک،

کاروباری دەرەوە و کۆمۆنویلس.

کۆپیەک بۆ: نووسینگەکانی بەیروت، تاران، ئەنقەرە

نهێنی (ل ٢٢٢)

مس ئێلویل (Mrs Elwell) بەشی توێژینەوەی زانیاریی

بەڕێز داکێر (Mr Ducker) بەشی سیاسەتی دارایی و هاوکاریی

هەڵسەنگاندنی دووبارە ئاوەدانکردنەوەی کوردستان

١. دڵنیام ئێوە خوازیاری بینینی کۆپییەک لە هاوپێچی بەڕێز مەکرەی (Mr MacRae) ن کە لەبارەی پەیوەندییەکی ئەم دواییە لەگەڵ وەزیری کورد بۆ کاروباری باکوور بە یاداشتێکی بەڕێز بالفۆر پاول (Mr Balfour Paul)، پاڵپشتی لێکراوە.

٢. گشتمان بە پێشنیازەکەی باڵیۆز هاوڕانین لەبارەی بانگێشتکردنی ئۆکسفام بۆ بەشداریکردن لە دووبارە بوونیاتنانەوەی ناوچە خاپورکراوەکانی کوردستان. لەوانەیە ڕوانگەی ئێوە لەبارەی ئۆکسفام یاسایی بێت، بەڵام بە بۆچوونی من هەندێکجار ئەوان دەیانەوێت سیاسەتی خۆیان پیادە بکەن و بەرژەوەندییەکانیان لەگەڵ هی (HMG) تووشی پێکدادان دەبن، ئەمەش بە زیانی سوودمەندەکان [گوندە خاپورکراوەکان] دەشکێتەوە. هەوڵەکان بۆ ناوەندگیری لە سیاسەتی کورد لەوانەیە بۆ ئۆکسفام زۆر قورس بێت، من بیرم لەوە دەکردەوە ئێمە دەتوانین سەرنجی ڕێکخراوێکی خێرخوازی بە کەمتر بە ئاراستەی سیاسی ڕابکێشین. بەهەرحاڵ، ئەمە بۆچوونێکی کەسی خۆمە و خۆشحاڵ دەبم بەهەر تێبینییەک یان پێشنیازێک بیخەیتەڕوو.

٣. هەروەها خوشحاڵ دەبم ئەگەر FPAD بتوانێت ئامۆژگارییەکانی خۆی لەم بارەوە بخاتەڕوو و بتوانێت ناوی هەندێك ڕێکخراو پێشنیاز بکات کە شایانی نزیک بوونەوە بن. ڕێکخراوی War on Want›› لە ئەردەن کاری زۆر باشی ئەنجامداوە. لەوانەیە ئەوان بە دەنگ ئەم داواکارییەی کورد بێن.

٤. کۆپییەک لەم پێشنیازانە بۆ بەشی نەوت دەنێرم (بۆئەوەی بە تایبەتی

پەرەگرافی ٩ لە یاداشتەکانی بەڕێز بالفۆر پاول ببینن) هەروەها کۆپیەک بۆ ODA دەنێرم، لەوانەیە بتوانن تێبینیەکانیان لە بارەی هاوکاری تەکنیکی کە بەڕێز مەحمود داوایکردووە، بخەنەڕوو.

(P. R. M. Hinchcliffe)

بەشی ڕۆژهەڵاتی نزیک

١٨ی کانوونی یەکەمی ١٩٧٠

کۆپیەک بۆ:

بەڕێز تانێل (Mr Tunnell) بەشی نەوت.

بەڕێز فرۆست (Mr. Frost) ئیدارەی گەشەپێدانی دەرەوە

نهێنی (ل ٢٢٣-٢٢٤)

باڵیۆزی بەریتانیا- کوێت

٨ی ئایاری ١٩٧٣

G S Burton Esq

بەشی ڕۆژهەڵاتی ناڤین

نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس

١. لە کاتێکدا من لە کوێتم، لەوانەیە بتوانم چەند سەرەقەڵەمێک لەبارەی ئەو بابەتانەی پەیوەستن بە بەغدا لە نامەیەکدا کۆ بکەمەوە.

٢. **جووڵەی سوپا:** هەنوکە پیتەر فیلد (Peter Field) لە لەندەنە و لەوانەیە شانسی ئەوەت هەبێت ببینی. ئەو دەنگۆی جووڵەی سوپا لە مانگی ئایار لەسەر سنووورەکانی ئێران بەرەو سنووورەکانی کوێت/سعودیا پشتڕاست دەکاتەوە (پەرەگرافی ١٤ لە نامەکەم لە ٢٩ی ئادار). ئەمەش دەکرێت لەم کاتەی سااڵدا بە مانۆڕێکی ئاسایی لە قەڵەم بدرێت. وەرزی هاوین لە بیابانەدا بۆ مەشق و ڕاهێنانی سوپا زۆر ناخۆش دەبێت.

٣. **سەدام حسێن:** سەدام حوسێن لە ماوەی سەردانی وەزیری دەرەوەی ڕۆمانیا و سەرۆکی چاد بۆ بەغدا (لەگەڵ عەبدولباقی) ئامادە نەبوو (غایب بوون). عەبدولباقی بە هۆکاری مەعقولەوە لە سویسرا بوو، هەموو کەسێک دەزانێت لە دەرەوەیە، بەاڵم هۆکارەکە نازانن. غیابی سەدام حسێن بە هیچ شێوەیەک ناتوانرێت ڕوون بکرێتەوە. باشترین تیۆر لەم بارەوە ئەوەیە کە خەریکی دانوستانە لەگەڵ بارزانی لەسەر پرسی ڕیفراندۆم و ئۆتۆنۆمی بۆ کورد. بۆ ماوەی شەش حەوتەیە میدیاکانی بەغدا لەبارەی کوردستان بێ دەنگن، بەاڵم [سەدام] حسێن دەتوانێت پشوویەکی (holyday) کورتی هەبێت- کە لە دانوستاندنەکانی پەیوەست بە نەوت گەورەترین ڕۆڵی هەبوو و هەنوکە لەناو جەماوەردا زۆر چاالکە.

٤. **باکووری عێراق:** هاوڕا لەگەڵ زۆرێک لە هاوکارانم لە بەغدا، لە سەرەتای نیسان، سەردانێکی (زۆر درەنگی) ناوچە سەرەکییەکانی باکوورم کرد. لە بەهاران باکووری عێراق زۆر جوانە. بەرهەمەکانی گەنم و جۆ گوڵ دەدەن و کێڵگەکانی برنج لە هەژان دان. چاودێری پۆلیس لەسەر ڕێگە شاخاوییەکان زۆر تونده، بەڵام ئێمە لە گەشتەکەماندا تووشی هیچ گرفتێک نەبووین. زۆرێک لە خاڵەکانی پشکنین بە هاوبەشی لە نێوان پۆلیسی مەدەنی و سەربازەکان و نوێنەرانی کورد بەڕێوە دەبردرێن. بەهۆی هاتنی وەرزی هاوین کەپری زۆر دروستکراون. تەنیا لە سەڵاحەدین ٣٥٠ کەپر دروستکراون. گشتیان پێشوەختە بە کرێ دروان. لە کوردستان خاوەندارێتی زەوی تەنیا بۆ کوردە، بۆیە عێراقییەکان تەنیا دەتوانن شوێنی حەوانەوە بە کرێ بگرن.

٥. مووسڵ لە کاتی ئاهەنگی بەهاردا پڕە لە سەردانکەر و دیپلۆمات (نوێنەرێکی پلە نزمی زۆربەی باڵیوزخانەکان). ئەگەرچی من بە فەرمی بانگێشت نەکرابووم بەشداری ئاهەنگەکە بم، بەڵام ئەندامێکی بەشی پرۆتۆکۆل، هاوسەرەکەمی لە ناوچەی سەوز (Hatra) بینی و سەرەڕای ڕەتکردنەوەی ئێمە، پێداگری کرد کە بۆ ئاهەنگی ئێوارە گۆرانی میسرییەکان و سەماکردن وەک مێوانی MFA ئامادە بین کە بانگهێشتێکی دۆستانە بوو.

٦. ڕەفتاری باو لە ناوچە کوردییە پەراوێزخراوەکان کە من بینیم زۆر بەهێز و متمانە-بەخۆبوون بوو کە ئەوان لە هەر دانوستانێکدا، لەوەی هەیە خراپتریان بەسەر نایێت.

I McCluney

باڵیۆزخانەی پاشایەتی سوید (ل ٢٢٥)

بەغدا

G S Burton Esq

بەشی ڕۆژهەڵاتی ناڤین

نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس

٢٨ی حوزەیرانی ١٩٧٣

عێراق-کورد

١. هەنوکە دەنگۆی هەندێك بەریەککەوتن لە نێوان بەعس و کورد لە ئارادایە.

٢. ڕاپۆرتە بەردەوامەکان لەبارەی شەڕی باکوور ماوەیەکە فیلتەر دەکرێن. لە ناوەڕاستی مانگی ئایار وەزیری کولتووری ئەڵمانیای ڕۆژئاوا، لەکاتی سەردانی بۆ شاری عەین سفنە، خۆی لە نێوان گەمارۆی زۆرتر لە ٥٠ پێشمەرگەی کورد بینییەوە و کاتێک کارترایت (Cartwright)، لە ٥ی حوزەیران بۆ گەشتێکی بازرگانی هەوڵی چوون بۆ عەین سفنەیدا، لەلایەن شوفێرەکەیەوە ئامۆژگاری کرا کە نەچێت و گوتی چەک لە ناوچەکانی دەوروبەر هێنراوە بۆئەوەی یارمەتی خەڵک بدرێت.

٣. دەگوترێت لە ٢٠ی حوزەیران، دوو MIGs بە ناپاڵم هێرشیان کردووەتە سەر گوندێک لە نزیک سنێلێ (Sinle).

٤. بەم دواییانە ژەنەڕاڵ بارزانی چاوپێکەوتنی لەگەڵ پەیامنێرێکی ئەمریکی بە ناوی هۆگلەند (Hoagland) کردووە، بە قسەی پەیامنێرەکە پێکدادانێکیتر لە نێوان کورد و بەعس ڕووەدات و داوای لە ئەمریکا کردووە هاوکاری کورد بکات، تەنانەت ئەگەر پێویستی کرد لە ڕێگەی ئێران و ئیسرائیلەوە بێت.

٥. تا هەنوکە بەعس زۆر بە هێواشی وەڵامی ئەم هێرشانەی داوەتەوە. پارتی شۆڕشگێڕی کورد (کە دژی پ.د.کە)، باس لە پشتگوێ خستنی وتارەکەی هۆگلەند [لەلایەن بەعسەوە] دەکات و ڕۆژنامەی ئەلسەورەش گوتارەکەی بە زمانی عەرەبی

بڵاوکردووەتەوە و داوای ڕوونکردنەوە لە بارزانی دەکات. (تا هەنوکە لەلایەن ئەلتەئاخیەوە، ڕۆژنامەی پ.د.ک، هیچ جۆرە پەرچەکردارێک نەبووە، لە سەروتارێکدا ڕۆژنامە لەبارەی سەردانی سەرۆک بەکر بۆ بولگاریا و پۆلەندا پیشنیازی ئەوە دەکات کە شاندی سەرۆک پێویست بوو کورد و عەرەبی لە خۆ گرتبا).

I McMluney

کۆپیەک بۆ نووسینگەی تاران

کـورد بـە تێکچوونـی عێـراق، وەک پەیمانێـک، ئامـادەن دەسـت بەشـەڕ بکەنـەوە (ل ٢٢٦-٢٣٠)

لەلایەن: جیم هۆگلەند Jim Hoagland

حاجی ئۆمەران، عێراق، ٢١ی حوزەیران.

سـێ سـاڵ لەمەوبـەر شـەڕێکیتر لـە ڕۆژهەڵاتـی ناڤیـن تەواوبـوو، کاتێـک شـەڕی عێـراق لەگـەڵ شـەڕکەرە بەهێزەکانـی چیـا سـەختەکانی کوردسـتان بـە بنبەسـت گەیشـت.

بـەڵام لـە ناوچـە شـاخاوییە دوورە دەسـتەکانەوە لەباکـووری عێـراق، جەنـەڕاڵ مەلامسـتەفا بارزانـی، فەرمانـدەی پێشـمەرگەی کـورد، لەبـارەی پەیوەندییـەکان لەگـەڵ بەغـدا دەدوێـت «دیـارە ئـەم عەرەبانـە لـە هەمـوو شـوێنێک نـە شـەڕ، نـە ئاشـتیان دەوێـت. لێـرەش ئێمـە تووشـی هەمـان شـت بووینەتـەوە، ئـەوان لـە ژێـر پـەردەی ڕێککەوتنـی ئاشـتی، شـەڕ دەکـەن››.

ژەنـەڕاڵ بارزانـی تەمەنـی حەوتـا سـاڵە، زۆربـەی تەمەنـی لـە شـەڕی دژی تورکیـا، عێـراق، ئێـران، بەریتانیـا و پیـاوە خێڵـە کوردییـەکان بەسـەربردووە کـە لـە دژی دەسـەڵاتی ئـەو وەسـتاوون.

نایشـارێتەوە کـە پێکدادانێکـی دیکـە لـە نێـوان کـوردە ناسیۆنالیسـتە تونـدەکانـی نـاو چیـاکان و عەرەبـە ناسـیۆنالیزمە سـەرگەردانەکانی بەغـدا خەریکـە ڕووەدات. ڕێککەوتنامـەی ١٩٧٠ کـە بەڵێنـی خودموختـاری و پاراسـتنی مافـی کـوردی دابـوو، بوونـی نەمـاوە و هێزەکانـی پێشـمەرگە خەریکـی خـۆ ڕێکخسـتنەوەن.

چەکەکان خێمە دەپارێزن

چەکـی دژە فڕۆکـە لـە دەوروبـەری خێمەیەکـی سـپی ئامادەکـراون. لـە یەکێـک لـە گـردە نزیکـەکان، پێشـمەرگەی تـازە دامـەزراو لەسـەر تۆپەکانـی ڕووسـیا کـە لـە سـوپای عێراقـەوە پێـش ئاگـر بەسـتی ١٩٧٠ دەسـتیان بەسـەرداگرتووە، مەشـق و ڕاهێنـان دەکـەن.

کـورد کـە ڕەگیـان بـۆ پێـش ٤٠٠٠ سـاڵ لەمەوبـەر بـۆ ئاریاییـەکان دەگەڕێتـەوە،

نیشتەجێی شوێنێکی ستراتیژی و سەخت و چیاییـن کـە لەنـاو سـنووورەکانی تورکیـا، سـووریا، ئێـران و عێـراق دەربـاز دەبـن. هەروەهـا کـورد لـە جوگرافیایەکـی داخـراو لـە یەکێتـی سـۆڤیەت نیشـتەجێن. گشـت ئـەم حکومەتانـە بـە وردی چاودێـری کردەکانـی ژەنـەڕاڵ بارزانـی دەکـەن.

ژەنـەڕاڵ بارزانـی کـە لـە خانووێکـی نیمچـە فەرشـکراو لـە حاجـی ئۆمـەران دەژیێـت و شـنە بایەکـی فێنکـی شـەوانە لـە دەوروبـەری شـاخەکانەوە هەڵـدەکات، داوکاریـیەکـی ڕاسـتەوخۆی هـاوکاری لـە ئەمریکییـەکان کـرد بـۆ «ئـەم نەتـەوە بچووکـە لـە خەڵکـی هـەژار و چەوسـێنراو. ئـەم هاوکاریـیە دەکرێـت، سیاسـیی، مرۆیـی و سـەربازی بێـت، بـە ئاشـکرا بێـت یـان بـە نهێنـی››.

ئاشـکرای کـرد ئەگـەر بهاتبـا لەلایـەن حکومەتـەوە ڕاوێـژی پێکرابـا، دژی سیاسـەتی لەنـاکاوی حکومـەت بـووە لـە مانگـی حوزەیرانـی ڕابـردوو لەبـارەی بەنیشـتیمانیکردنی کێڵگـە نەوتیەکانـی کەرکووکـی سـەربە ڕۆژئـاوا، هەروەهـا ئـەو پشـتگوێ خـرا کاتێـک حکومـەت سـێ مانـگ لەمەوبـەر لەگـەڵ کۆمپانیـا نەوتییـە ڕۆژئاواییـەکان گەیشـتە ڕێککەوتـن. ژەنـەڕاڵ بارزانـی لەمبـارەوە گوتـی « ئەگـەر ئەمریـکا ئێمـە لـە دەسـت گورگـەکان بپارێزێـت، لەبـارەی ئـەو بابەتانـەی لـەم ناوچەیـەدا ڕووەدات، ئێمـە ئامادەیـن لەگـەڵ سیاسـەتی حکومەتـی ئەمریـکادا بیـن. ئەگـەر پشـتگیرییەکە بەهێـز بێـت ئێمـە دەتوانیـن کۆنترۆڵـی کێڵگـە نەوتییەکانـی کەرکـووک بکەیـن و بیدەینـە دەسـت کۆمپانیـا ئەمریکیـەکان تـا کاری لەسـەر بکـەن. ئـەم کێڵگانـە لـە ناوچـەی ئێمـەدان و بەنیشـتیمانیکردن کردارێـک بـوو لـە دژی ئێمـە››.

دژایەتیکردنی ڕووسیا

شـەڕکەری بەهێـزی شـاخەکان [واتـە مەلامسـتەفا بارزانـی] پێداگریـی لـەوە کـرد «ئێمـە لـە ڕۆژهەڵاتـی ناڤینـدا فاکتەرێکیـن››.

کـورد بـە تونـدی دژایەتـی فرەوانبوونـی دەسـترۆیی ڕووسـەکان دەکـەن، ئـەوان گوشـار بـۆ سـەر سـوپای عێـراق دێنـن- ئەگەرنـا ئـەم سـوپایە لـە دژی ئێـران و کوێـت و لەوانەیـە

ئیسرائیل بەکار بهێنرێت. بە بۆچوونی کورد ڕووسیا ئەم کارە دەکات تا سوپای عێراق کات و پارە و سەرچاوەکانی لە بەرزاییەکانی کوردستان بە فیڕۆ بدات.

بە ژیان بەسەربردن لە کێڵگە بچووکەکاندا، کورد لە ڕێگەی زمانی هیندو ئەوروپی، ئایینی سونەی مووسڵمان، ناسیۆنالیزم و کولتوری چەندین سەدە لە خوێن ڕێشتن و خیانەتکردن لێیان، پێکەوە گرێدراون.

دوای ڕووخانی ئیمپراتۆریی عوسمانی بەڵێنی بەخشینی ئۆتۆنۆمی بۆ وڵاتەکەیان، یەکسەرە لەلایەن زۆربەی زلهێزەکانەوە لەبیرکرا. تورکیا خێڵە کوردییەکانی لەناوبرد و بەردەوامە لە ڕەتکردنەوەی سەربەخۆیی یان ئۆتۆنۆمی کولتوریی بۆ سێ ملیۆن کەمینە کوردەکەی. هەروەها ئێران کوردی لە سیستەمێکی سیاسی لەڕادەبەدر ناوەندگەرادا گەمارۆداوە.

ژەنەراڵ بارزانی بەردەوام بوو و گوتی، بۆیە گشت خەونی کورد لەبارەی کوردستانی گەورە مرد و گوتی، خواستی ئەو لە چوارچێوەی عێراقدا ماوەتەوە، واتە ئەو شوێنەی کە حکومەتێکی عەرەبی لاواز لە سەرکوتکردنی ناسیۆنالیزمی کوردی ناتوانێت ڕکابەرێتی دراوسێکانی بکات.

سوپای عێراق لە دەشتەکانی [کوردستان] نیشتەجێ بووە. کۆنترۆڵی شارە کوردییەکان دەکات و بە پێی قسەی کورد، فڕۆکەخانە بۆ هیلیکۆپتەر و یەکەی سەربازی دروست دەکەن تا بخزێنە ناو جەنگەوە، بەم جۆرەش بەڵێنی ئۆتۆنۆمی لە مانگی ئاداری داهاتوودا بەسەر دەچێت.

کورد ڕوانگەی خۆیان لەبارەی ئۆتۆنۆمی خستووەتەڕوو کە پێویستە چۆن بێت. بە گوێرەی قسەکانی سەرکردە سیاسییەکانی کورد، مەحمود عوسمان و حەبیب کەریم، پێشنیازی ئەنجوومەنێکی یاسادانانی هەڵبژێردراویان بۆ کوردستان کردووە، کە لەسەر هەندێك لە بڕیارەکانی حکومەتی ناوەندی خاوەن دەسەڵاتێکی سنووردار ڤیتۆکردن بێت.

ژەنەراڵ بارزانی هیچ هیوای نییە داواکارییەکانی کورد قبوڵ بکرێن، بەڵام

لەسەر دانوستانەکان بەردەوام دەبێت تا بۆ دووبارە ڕێکخستنەوەی هێزەکانی کات دەستەبەر بکات.

ژەنەڕاڵ بارزانی دانی بەوەدانا کە هێزەکانی لەلایەن ئێرانەوە پشتگیریی سیاسی و سەربازی دەکرێن، بەڵام ڕەتی کردەوە بچێتە ناو وردەکارییەکان.

هەندێك ئاماژە هەن ئەو بڕێک هاوکاری دارایی و سەربازی لەلایەن ئیسرائیلەوە پێگەیشتووە. کاتێک لەم بارەوە پرسیاری لێکرا، زۆر بەپارێزەوە دوا و دواجار گوتی «هەندێك شت هەن لەوانەیە ڕاست بن و بۆیە باشترە قسەیان لەسەر نەکرێت».

ژەنەڕاڵ بارزانی بە ڕاشکاوانە تەئکیدی لەسەر ئەوە کردەوە کە هیواخوازە هاوکارییەکانی ئەمریکا چ لە ڕێگەی ئێرانەوە بێت یان ئیسرائیل وەربگرێت.

هەروەها گوتی «ئەگەر ئەمریکییەکان لەو بڕوایەدا بوون ئەم کارە لۆژیکی و مومکینە، ئێمە ئەم یارمەتیە قبوڵ دەکەین، بەڵام باشتر دەبێت ئەگەر ولایەتە یەکگرتووەکان ڕاستەوخۆ یارمەتیمان بدات».

پارتی شۆڕشگێڕی کورد لە بڵاوکردنەوەی ئەم چاوپێکەوتنەدا، تەئکید دەکاتەوە کە پارتی لە ڕێی بارزانیدا وەفاداری خۆی بۆ ئیمپریالیزم کە لەلایەن ولایەتە یەکگرتووەکانەوە سەرکردایەتی دەکرێت ڕاگەیاندووە. هەڵسوکەوتی ئەو لەگەڵ پرسی کورد وەها دەردەکەوێت کە لە بازاڕی سازشی نێودەوڵەتیدا مامەڵەی پێوە دەکات و بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی کورد لە ڕێبازە دیموکراتی و پێشکەوتنخوازەکەی دوورەدەخاتەوە. بۆیە بارزانی لە دژی کاراکتەرە پاک و پێشکەوتنخوازەکان شەڕی کردووە و تا هەنوکەش شەڕیان لە دژ دەکات. پارتی شۆڕشگێڕی کوردستان پارێزەری ڕاستەقینەی گەلی کورد و بزووتنەوە ڕزگاریخوازەکەیەتی.

ئەمە یەکەمجار نییە بارزانی ئەم جۆرە لێدوانانە دەدات. ڕۆژنامە سێنترال (Central)ەکەمان پێش ئاداری ١٩٧٠ لێدوانی هاوشێوەی بڵاوکردووەتەوە، بەڵام ئەمجارە [مستەفا بارزانی] بوێری زۆرتری نیشاندا لە دیارکردنی شوناسەکەی. بارزانی گوتی «پێدەچێ عەرەب، نە سیاسەتی شەڕ، نە ئاشتیان دەوێت››. ئەگەر

ئێمە ئەم بارودۆخە بخەینە بەرچاوی خۆمان، دەبینین ئەو کەسەی لە کوردستانی عێراق بە ڕوونی لە سیاسەتی نە شەڕ و نە ئاشتی سودمەند بووە بارزانی و تاقمەکەیەتی. لە میانەی ئەم سیاسەتەدا ئەو دەتوانێت بە تەواوەتی بەسەر کوردستانی عێراقدا زاڵ بێت و بەو شێوەیەی بیەوێت بەڕێوەی ببات. لە پاڵ ئەمەش، حکومەتی عێراق لە ژێر بیانووی جیاواز، وەک نەسریە بۆ بارەگاکانی، مووچەی پاسەوانی سنوور، یارمەتیدانی پێشمەرگە دوورخراوەکان و خێزانی ئەو کەسانەی لە شەڕدا کوژراون، بڕە پارەیەکی وێنا نەکراو دەداتە بارزانی. سەرەڕای یارمەتی دارایی دەرەکی کە لە پێش بەیاننامەی ئادار و تا هەنوکەش هەر دەگاتە دەستی.

چاوەڕوانی بارزانی لەبارەی «پێکدادانێکیتر لە نێوان کورد و عەرەب›› کاتێک جڵەوی دەسەڵات لە کوردستان تەنیا بە ئەو دەدرێت تا خەڵک لە میانەی کوشتن و دەرکردن بە تەواوەتی لەناو ببات، ئەم جۆرە هێمایانە پێدەچێ لەلایەن ئیمپریالیستەکان و زایۆنیزم دەدرێن کە دژی سەقاگیریی و یەکێتی نەتەوەیی و گەیشتنی کورد بە مافە ڕەواکانیانن لە عێراقدا.

بە پێی قسەی بارزانی «خواستەکەی تەنیا لە عێراقدا مومکینە››. ئێمە لەوە بێگومانین کە بارزانی هیچ خواستێکی نییە. خواست بریتییە لە هیوا و ئامانجی نیشتیمانی کە ئەگەر بارزانی هەیبێت پێویستە پارچەکانی دیکەی کوردستان لە خۆبگرێت کە تا هەنوکەش کوردی ئەم بەشانە لە سادەترین مافە نەتەوەیی و مرۆییەکانی خۆیان بێبەشکراون. بە پێچەوانەی ئەو بەشەی لە چوارچێوەی کۆماری عێراقدایە کە کورد تێیدا خاوەن مافی نەتەوەیی زۆرن و کورد دەچن کە ئۆتۆنۆمی لە چوارچێوەی کۆماری عێراقدا دەستەبەر بکەن.

داواکاری بارزانی لە ئەمریکا لەژێر ناوی «گەلی کوردی بچووک کە لە خەڵکی هەژار و چەوساوە پێکهاتووە››، لەپێناو فراوانکردنی هاوکارییەکان بە مەبەستی بەدەستهێنانی پارەی زۆرتر لە بانکی جیهانی بۆ تێرکردنی تەماعەکەیەتی کە کۆتایی بۆ نییە.

پەیوەست بە «دژایەتیکردنی لەبارەی بەنیشتیمانیکردنی کێڵگە نەوتیەکانی کەرکووک لە حوزەیرانی ڕابردوو››، ئەو بەڵێنیداوە لەکاتی کۆنترۆڵکردنی ئەم کێڵگانە بیانداتە کۆمپانیا ئەمریکییەکان- لە میانی هاوکاریی ئەمریکا- شتێکی نوێ نییە لەوکاتەوە ئەو دژایەتی بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی کورد و پێشکەوتنخوازیی دەکات و بۆئەوەی ببێت بە دووانەی کۆمپانیا ئیمپریالیسەکان؛ کە هۆکاری سەرەکی نەهامەتی گەلی کوردە کە بە درێژایی مێژووی هاوچەرخ بەردەوامە.

پەیوەست بە لێدوانی تایبەت بە شەڕکەرەکانی شاخ، بە پێی ڕاپۆرتی ڕۆژنامەکە «ئێمە فاکتەرێکین لە ڕۆژهەڵاتی ناڤین...کورد بە توندی دژی فراوانبوونی دەستڕۆیی سۆڤیەتن... ئەوان ژمارەیەکی زۆر لە سوپای عێراق ناچار دەکەن کات، پارە و سەرچاوەکان لە بەرزاییەکانی کوردستان بەفیڕۆبدەن››.

جوڵانەوەی بارزانی وەک فاکتەرێک لە ڕۆژهەڵاتی ناڤین و کێڵگەیەکی بەپیت بۆ ئیمپریالیزم و بەکرێگیراوەکانی، دوژمنایەتیەکەی بۆ دەستڕۆیی ڕووسیا کە لە کوردستانی عێراقدا بوونی نییە، سەرلێشێواویەکەی لەبارەی سوپای عێراق و ڕق ڕشتنەکەی لە شەڕی نێوان براکاندا، ڕێک ئەو شتەیە کە بارزانی لە پشت جوڵانەوە خێڵەکیەکەیدا دەیەوێت. دەستەبەرکردنی ئۆتۆنۆمی بۆ کورد و دیموکراسی بۆ عێراق، شتێکە هەرگیز بە مێشکی بارزانیدا نایێت. ئەمجۆرە دەستکەوتە لە ڕێگەی دەرۆزەکردن لە ئەمریکا، واتە دوژمنی گەل و جوڵانەوەی ڕزگاریخوازیی، دەستەبەر ناکرێت.

جەماوەرە تێکۆشەرەکەمان

پیلانی ئیمپریالیستەکان، زایۆنیزم و بەکرێگیراوە کۆنەپارێزەکان، و پەیمانی دوژمنکارانە، لە دژی کۆماری عێراقەکەماندا لە ئارادایە بۆئەوەی کە ڕۆڵێ پێشکەوتنخوازی عێراق لەبار بەسەر و دووبارە دەستڕۆیی کۆمپانیا قۆرغکارەکانی نەوت بگەڕێنێتەوە کە سامانی ئێمە دەدزن و دەستکەوتی گەلی عێراق- بە کورد و بە عەرەب- لەناو دەبەن. ئەمە لە گشت هێزە نەتەوەیی و پێشکەوتنخوازەکان

دەخوازێت لە دژی ئەم پیلانە و ڕێکخەرەکانی بوەستنەوە، خێرایی بە دامەزراندنی بەرەیەکی نیشتیمانی ببەخشن و بەیاننامەی ١١ی ئادار بە قسە و بە کردە جێبەجێ بکەن.

بەدەستهێنانی ئۆتۆنۆمی لە کوردستانی عێراقدا لە میانەی تێکۆشانی جەماوەریی دەبێت، نەک لە میانەی هێزە کۆنەپەرستەکان کە ئەمە دژی پێوەرەکانی شۆڕشگێڕانە و هەموو جۆرە چارەسەرییەکی ڕیشەییە بۆ کێشەکە.

٢٦ی حوزەیرانی ١٩٧٣

کۆمیتەی ئامادەکاری

پارتی شۆڕشگێڕیی کوردستان

سنووردار (ل ٢٣١)

Priority

CYPHER CAT A

FM F C 291440Z

بۆ: ئەوڵەویەتی تەڵەگرامی تاران ژمارە ٣٣٣ لە ٢٩ی حوزەیرانی ١٩٧٣

بارودۆخی ناوخۆی عێراق

١. چاپەمەنییەکانی بەریتانیا ڕاپۆرتێکی ‹گۆڤاری تاران› (Tehran Journal)یان، لە ٢٧ حوزەیران بڵاو کردووەتەوە لەبارەی سەرهەڵدانەوەی شەڕ لە نێوان کورد و هێزەکانی حکومەتی عێراق. بەم هۆیەوە ئێمە چەندین داواکاریمان هەیە.

٢. زۆر خۆشحاڵ دەبین ئەگەر هەر شتێکتان لەبەردەست بێت لەبارەی ڕاستی و دروستی ڕاپۆرتەکەی گۆڤاری تاران.

DOGLAS-HOWE

FILES MED PUSD

MR PARSSONS

MR ROSE

زۆر نهێنی (ل ٢٣٢)

PRIORITY

CYPHER CAT A

FM TEHRAN 021000Z

بـۆ ئەولەویەتـی نووسـینگەی کاروبـاری دەرەوە و کۆمۆنوێلـس، تەلەگرامـی ژمـارە ٥٥٢ لـە ٢ی تەمـووزی ١٩٧٣.

تەلەگرامەکەتان ژمارە ٣٣٣: ناوخۆی عێراق

١. چیرۆکی چاپەمەنی ئێران لەبارەی شەڕی چڕی نێوان کورد و حکومەتی عێراق، لە باشترین حاڵەتدا زیادەگۆییە و لە خراپترین حاڵەتیشدا، دووڕە لە ڕاستی. ئێمە ئاگادارین فەرمان بە چاپەمەنی ئێران کراوە تا دەستکاری بابەتەکە بکەن، بەڵام دیار نییە بۆ ئەم کارە دەکرێت. لەوانەیە ئەم کارە بەهۆی ئەوە بێت تا نیشانی حکومەتی عێراق بدرێت کە هێشتا ئەوان کارتی کوردیان لەبەر دەستە، ئەویش لەپێناو ئەوەی لە ئەگەری ئەنجامدانی دانوستاندنەکانی داهاتوو لەگەڵ عێراقیەکاندا پێگەی ئێرانیەکان بەهێز بکات.

٢. لە وەڵامی داوکاری چاپەمەنیەکان، ئێمە هەڵوێستی خۆتێهەڵنەقورتاندنمان گرتووتەبەر، چونکە هیچ بەڵگەیەکمان لەبەردەست نییە، تەنیا ئەوە نەبێت کە هەروەک جاران لێرە و لەوێ پێکدادانی لە نێوان کورد و هێزەکانی حکومەتی عێراق لە ئارادایە.

٣. مانشێتی ئەمڕۆی چاپەمەنی ناوخۆیی بریتی بوو لە هەوڵدان بۆ ئەنجامدانی کودەتا لە عێراقدا، بەڵام وادیارە ڕاپۆرتەکان هیچ پەیوەندیان بە هاندانی ئێرانیەکانەوە نییە. ئەم مانشێتانە لە ڕۆژنامەکانی بەیروت وەرگیراون کە لە لێدوانی بەرپرسانی عێراقەوە وەرگیراوە.
Ellingworth

Files

MED

PUSD

MR PARSONS

MR ROSE

NEWS DEPT

سنووردار (ل ٢٣٣-٢٣٤)

باڵیۆزی پاشایەتی سوید

بەشی بەرژەوەندییەکانی بەریتانیا- بەغدا

G. S. Burton Esq.

بەشی ڕۆژهەڵاتی ناڤین

نووسینگەی کاروبار دەرەوە و کۆمۆنوێلس- لەندەن

٦ی تشرینی یەکەمی ١٩٧٣

ئۆتۆنۆمی بۆ کورد

١. حاڵیحازر، پێدەچێ ئۆتۆنۆمی بۆ کورد لە ١١ی ئاداری ١٩٧٠ گرنگترین و سەختترین کێشەیە کە ڕووبەڕووی حکومەتی بەعس لە بەغدا بووەتەوە. پوختەی پێگەی هەردوولایەن لە [بڵاوکراوەی] «جیهانی عەرەبدا›› کە لە ١٤ی ئەیلوولی ١٩٧٣ بڵاوبووەتەوە، هاتووە.

٢. گوتارەکە لەوێوە دەستپێدەکات کاتێک حکومەت ڕەشنووسی پلانێکی پارتی دیموکراتی کوردستان (پ.د.ک)ی لەبارەی ئۆتۆنۆمی ڕەتکردەوە، کورد خوازیاری هەبوونی یاسای تایبەت بە خۆیان بوون کە لەسەر ناوچە کوردییەکان جێبەجێ بکرێت، تەنانەت ئەگەر یاساکە لەگەڵ یاساکانی دەوڵەتی [عێراق]یش ناکۆک بن. بەدڵنیاییەوە، حیزبی بەعس هەر جۆرە پێشنیازێک ڕەتدەکاتەوە کە دەوڵەتی کوردستان بخاتە سەروو یان دەرەوەی [دەسەڵاتی] دەوڵەتی عێراقدا.

٣. هەر لە ئێستاوە، پارتی دیموکراتی کوردستان «بەشداریکردنی ساختەی›› لە ئەنجوومەنی گەلی سەربە بەرەی نیشتیمانی ڕەتکردۆتەوە و بەو دەرەفەتانەی لە ئەنجوومەنی وەزیرانەوە پێیان بەخشراوە ڕازینین. بە بڕوای ئەوان، بەشداریکردن لەم جۆرە دامەزراوانەدا، دەرفەت بۆ حیزبی بەعس دەڕەخسێنێت کە بانگەشەی کۆدەنگی و پشتیوانی بۆ سیاسەتەکانی بکات. پ.د.ک لە پێگەیەکی بەهێزەوە

قسە دەکات کە ئەوان هەندێك ناوچەی شاخاوی وڵاتیان کۆنترۆڵ کردووە و ئامادەنین دەستبەرداریان بن.

٤. حکومەتی بەعسیش بەهێزە، لەو ڕووەوە کە دەستپێشخەریان [بۆ ئاشتی] کردووە و سەرە داوەکەیان بەدەستەوەیە. هەنوکە پلانی پ.د.ک ڕەتکراوەتەوە و «بەرپرسێکی زۆر پلە بەرزی عێراق» ڕایگەیاندووە «ئێمە پلانی تایبەت بە خۆمان ئامادە دەکەین» ئەگەر زەروری بێت «لە ناوچەکانی ژێر کۆنترۆڵی خۆماندا پیادەی دەکەین». «ئەگەر هەندێك ناوچە یاخی بن، ئێمە دەتوانین بیانخەینە ژێر ڕکێفی خۆمان و بیانگەڕێنینەوە ژێر دەسەڵاتی دەوڵەت». ئەم وەڵامدانەوەیە تونـدە نیشاندەری مەیلی سوپایە بۆ هاوکاریکردن لە چارەسەری سەربازیی.

٥. بەخشینی ئیمتیازاتی زۆرتر بە کورد دەتوانێت بۆ حکومەتی ناوەندی بە پێچەوانە بشکێتەوە- بەو پێیەی ئەوان ڕێگەیانداوە زۆرێک لە بەندەکانی بەیاننامەی ١١ی ئادار جێبەجێ بکرێن. زمانی کوردی لە قوتابخانەکاندا دەخوێندرێت، ئەو خێزانانەی لە جەنگدا زیانیان بەرکەوتووە دووبارە خانوویان بۆ دروستکراوە و قەرەبوو کراونەتەوە؛ فەرمانبەری کورد لە ناوچە کوردییەکاندا دامەزراون. ئەم ڕێکارانە و دەرفەت بەخشین بە پ.د.ک تا بەشداریی لە حکومەتی ناوەندیدا بکات، بووە هۆی لاوازکردنی پەیوەندییەکانی نێوان باڵی مەدەنی و سەربازی حیزبی بەعس، لەهەمانکاتدا بووە هۆی ئەوەی کورد متمانەیان بەخۆیان زۆرتر بێت و کەمتر هاوکار بن.

٦. ئەگەر یەکێتی حیزب مەرج بێت، ئەوکات، سەرەڕای دژایەتیکردنی کورد لەو ناوچانەی لە ژێر کۆنترۆڵیاندایە، لەوانەیە بەعس گەشە بە پلانی خۆی بدات و جێبەجێکردنی پلانەکەش بسەپێنێت. نزیکترین ئەنجام لە ١١ی ئاداری ١٩٧٤ لەوانەیە دۆخێکی لەمجۆرە بێت. ئۆتۆنۆمی کورد ڕادەگەیێندرێت و دەسەپێنرێت بەپێی ئەو مەرجانەی لەلایەن بەعسەوە قبوڵکراو بێت. ئەوکات بارزانی و پ.د.ک دەگەڕێنەوە پەناگە شاخاوییەکان و خۆیان لەوێ مەڵاس دەدەن.

I. McCluny

ڕاپۆرتی تایبەت (ل٢٣٥-٢٣٦)

عێراق، کورد

ئایا کوردی عێراق بەرەو جیابوونەوە دەڕۆن

بـە بـن بەسـت گەیشـتنی دانوسـتانەکان لـە نێـوان حیزبـی بەعسـی دەسـەڵاتدار لـە عێـراق و پارتـی دیموکراتـی کوردسـتان (پ.د.ک)ی سـەر بـە مەلامسـتەفابارزانی، هەندێـك ڕۆژنامەوانـی هانـداوە لـەوە بەگومـان بـن کـە کـورد بـەرەو دامەزراندنـی دەوڵەتـی تایبـەت بەخۆیـان لـە چوارچێـوەی کۆمـاری عێراقـدا دەڕۆن. ئەمـەش بیرۆکـەی زنجیـرە گوتارێکـە کـە حەوتـەی ڕابـردوو لـە ڕۆژنامـەی سـەربەخۆی بەیروتـی ئەلنەهـار، لەلایـەن عەلـی هاشـمی پەیامنێریـەوە بڵاوبووەتـەوە کـە لـەم دواییانـە سـەردانی عێراقـی کـردووە. هەمـان خـاڵ لـە گوتارێکـدا دوێنـێ لـە ڕۆژنامـەی سـەربەخۆی بەیروتـی، ئەلحـەوادس، دووبـارە جەختـی لەسـەر کراوەتـەوە.

هـەردوو بڵاوکراوەکـە کۆکـن لەسـەر ئـەوەی دوای ئـەوەی سـەرکردەکانی بەعـس پلانـی پارتـی دیموکراتـی کوردسـتانیان بـۆ ئۆتۆنۆمـی لـە باشـووری عێـراق ڕەتکـردەوە. دانوسـتانەکان لـە نێـوان بەعـس و کـورد هەڵپەسـێردراون، بەرپرسـێکی زۆر پلـە بـەرزی عێراقـی بـە ئەلنەهـاری ڕاگەیانـدووە ئێسـتا کـورد سـێ ئەلتەرناتیڤیـان هەیـە:

١. یـان دەبـێ ڕەشنووسـێکی نـوێ بـۆ ئۆتۆنۆمـی بنووسـنەوە. ٢. یـان بـە هاوبەشـی لەگـەڵ بەعـس پلانێکـی نـوێ دابڕێـژن. ٣. یـان متمانەیەکـی تەواویـان بـە بەعـس هەبێـت و ڕێگـەی پێبـدەن تـا پێـش ١١ ی ئـاداری ١٩٧٤، پلانێکـی نـوێ ڕابگەیێنێـت کـە پشـت بەسـتراوە بـە بەیاننامـەی ١١ی ئـاداری ١٩٧٠، بـۆ ڕاگەیاندنـی ئۆتۆنۆمـی بێـت، واتـە بەیاننامەیـەک کۆتایـی بـە ١٠ سـاڵ یاخیبوونـی کـوردی لـە باکـووری عێـراق هێنـا.

لەوکاتـەی حیزبـی بەعـس پلانەکەیانـی ڕەتکردووەتـەوە، وەک ئاماژەیـەک بـۆ پێداگـری لەسـەر پلانەکەیـان، کـورد بێدەنگیـان نوانـدووە. بـە پێـی ئەلنەهـار، بەرپرسـێکی عێـراق، ڕایگەیانـدووە بەعـس بـێ دەنـگ نابێـت. «ئێمـە پلانـی تایبـەت بـە خۆمـان ئامـادە دەکەیـن››. لـە بەرپرسـەکە پرسـیار کـراوە کـە ئەگـەر کـورد ئەمەیـان ڕەتکـردەوە چـی

ڕووەدات، ئـەو وەڵامیداوەتـەوە «دەوڵـەت، واتـە دەوڵـەت. ئەگـەر هەندێـك ناوچـە یاخبـوون، ئێمـە ملکەچیـان دەکەینـەوە و دەیانگێڕینـەوە ژێـر دەسـەڵاتی دەوڵـەت››.

لـە لایەکـی دیکـەوە، بەرپرسـێکی کـورد بـە پەیامنێـری ئەلنەهـاری ڕاگەیانـدووە کـە ئێسـتا پ.د.ک چاوەڕوانـی پلانـە پێشـنیازکراوەکەی بەعـس تایبـەت بـە ئۆتۆنۆمـی کـورد دەکات. پرسـیار لـە بەرپرسـەکە کـراوە، ئەگـەر پلانەکـە لـە دژی خواسـتی کـورد بـوو؟ لـە وەڵامـدا گوتویەتـی، «لـە کاتـی خۆیـدا وەڵامـی ئەمـە دەدەینـەوە››.

بـە وتـەی پەیامنێرەکـە، کوردیـش خۆیـان بـۆ شـتێک ئامـادە دەکـەن، بـەڵام باسـی ناکـەن.

ئایـا بەتەنیـا بەجێـماون؟ بـە گوێـرەی ڕۆژنامـەی ئەلنەهـار و ئەلحـەوادس، پێدەچـێ کـورد سـێیەم هێـزی وڵات پێکبێنـن، هەنوکـە بـە تەنیـا بەجێـماون، بـەڵام نـەک لـە پێگەیەکـی لاوازدا. حیزبـی بەعسـی دەسـەڵاتدار و حیزبـی کۆمۆنیسـتی عێراقـی لایەنگـری سـۆڤیەت، چوونەتـە نـاو بـەرەی پێشـکەوتنخوازیی نیشـتیمانی و دەرگا بـۆ چوونـە نـاوەوەی پ.د.ک کراوەیـە.

بـەڵام پ.د.ک تـا ئەوکاتـەی کێشـە هەڵپەسـێردراوەکانی لەگـەڵ بەعسـدا بـە تەواوەتـی چارەسـەر نەکرێـن، خـۆی لـە هـەر جـۆرە هەنگاونێـک بـەم ئاڕاسـتەیەوە دوور خسـتووە.

بـە گوێـرەی قسـەکانی هەردووبڵاوکـراوە لوبنانیەکـە، ناوچـە کوردییەکانـی باکـووری عێـراق لـە ژێـر کۆنترۆڵـی کورددایـە. بـە گوێـرەی ئەلحـەوادس، نوێنەرانـی حکومەتـی ناوەنـدی لـە بەغـدا «ناتوانـن بچنـە ئـەو ناوچانـەی کـورد تێیـدا بـاڵا دەسـتن، تەنیـا لـە ڕێگـەی هێرشـکردن نەبێـت یـان لـە ڕێگـەی مۆڵەتـی مـەلا مسـتەفاوە دەبێـت›. بـە قسـەی ئەلنەهـار، ناوچـە کوردییەکانـی باکـوور «هیچیـتر ملکەچـی حکومەتـی ناوەنـدی بەغـدا نیـن››. بـە گوێـرەی ڕۆژنامەکـە، هۆکارەکـەش دەگەڕێتـەوە بۆئـەوەی تاڕادەیـەک بەعسـییەکان گشـت ئـەو بەندانـەی بەیاننامـەی ١١ ی ئـادار ١٩٧٠، ئاماژەیـان پێـداوە، جێبەجێـی کـردوون.

جیهانی عەرەب

ڕاپۆرتی تایبەت

١٤ی ئەیلوولی ١٩٧٣

عێراق-کورد

بـە گوێـرەی ئەلنەهـار، بەڕێوەبـەری زۆربـەی ناحیـەکان، شـارەدار و فەرمانبەرانـی کەرتـی پـەروەردە، لـە هەرێمەکـەدا [ناوچـە کوردییـەکان] کـوردن. ڕۆژنامەکـە دەڵێـت زمانـی کـوردی لـە قوتابخانەکانـدا دەخوێندرێـت و لـە پـاڵ زمانـی عەرەبـی زمانـی فەرمییە. زۆرێـک لـە سـەرباز و ئەفسـەرانی کـورد لـە کاتـی یاخیبـوون لـە دژی سـوپای حکومـەت شـەڕیان کـردووە [....]، هەروەهـا قەرەبـوی ئـەو کەسـانە کراوەتـەوە کـە تووشـی زیـان بوونەتـەوە. بـە پێـی ڕاپۆرتـی ئەلنەهـار، نزیکـەی یـەک لەسـەر سـێی بودجـەی حکومـەت بـۆ دووبـارە ئاوەدانکردنـەوەی باکـوور تەرخانکـراوە، بـەڵام هەمـوو ئەمانـەش نەیتوانیـوە کێشـەکە بـە یەکجاریـی و بـۆ هەمیشـە چارەسـەر بکـەن.

دەنگـۆ هەیـە لـەم دواییانـەدا، پێکـدادان لـە نێـوان هێزەکانـی حکومـەت و هێـزە چەکـدارەکانی کـورد لـە ناوچـەی [...] و گوندەکانـی ناحیـەی کەرکـووک ڕوویـداوە. چـوار کـورد کـە مانگـی ڕابـردوو لەلایـەن حکومەتـی عێراقـەوە لـە سـێدارە دران، لـە ڕووداوەکانی سـنجار بەشـداربوونە کـە بـووە هـۆی کوشـتن و بریـندار بوونـی چەندیـن سـەرباز و قایمقامـی شـەنگار. ئـەوکات دەسـەڵاتدارانی عێـراق ڕایانگەیانـد ئـەو چـوار کەسـە سـەر بـە دەزگا سـیخوڕییەکان بوونـە و کاریـان بـۆ حکومەتـی ئێـران دەکـرد.

بـە قسـەی ئەلنەهـار، ئـەم ڕووداوانـە یەکەمجـار نییـن ڕووەدەن و پێدەچـێ دواجاریـش نەبـن. ڕۆژنامەکـە دەڵێـت، ئـەو کەسـانەی لـە نزیکـەوە بەدواداچـوون بـۆ ڕووداوەکانـی باکـوور دەکـەن، دەڵێـن بارودۆخێکـی نـوێ لـە ئارادایـە، ئەگەرچـی بـە فەرمیـش ڕانەگەیێنـدرا بێـت. ڕۆژنامەکـە دەڵێـت حکومەتـی ناوەنـدی ئـەم شـتە دەزانێـت، بـەڵام پشـتگوێی دەخـات تـا گومانەکانـی شـەڕ بڕەوێنێتـەوە.

دەوڵەتێک لە سەرووی دەوڵەت.

ئەلنەهار باس لە لێدوانی بەرپرسێکی زۆر پلە بەرزی عێراق دەکات کە کورد نەک تەنیا داوای دەوڵەتێک لەناو دەوڵەتێکدا دەکەن، بەڵکو داوا دەکەن دەوڵەتی ئەوان لە سەرووی دەوڵەتی فەرمی لە بەغدا بێت. بەرپرسەکە دەڵێت ڕەشنووسی پلانە پێشنیازکراوەکەی کورد، سەرەڕای دابینکردنی دامەزراوەی یاسادانان و جێبەجێکردنی خۆجێیی، باس لەوە دەکات ئەگەر یاساییێک لەلایەن «حکومەتی کوردەوە» بەریەککەوتنی لەگەڵ یاساکانی دەوڵەتدا هەبوو، لەوکاتەدا نابێ یاسای کورد ڕەت بکرێتەوە و پێویستە لە ناوچە کوردییەکان جێبەجێ بکرێت. بەرپرسەکە بە بەردەوامی ئەوەی دووپات دەکردەوە «بەدڵنیاییەوە ئەمە لەلایەن حیزبی بەعسەوە ڕەت دەکرێتەوە».

بەشداریکردن.

بەرپرسەکە تەئکیدی کردەوە تێڕوانینی بەعس و کورد لەبارەی هاوبەشی دەسەڵات لە حکومەتدا زۆر لێکجیاوازە. «گفتوگۆ لەبارەی بەشداریکردن، هاوکات، هەم پەسەندکراوە، هەم ڕەتکراوەتەوە». ئەو ڕوونیکردەوە «بەشداریکردن قبوڵکراوە، ئەگەر بەمانای فراوانی نوێنەرایەتیکردن بێت، بەڵام ڕەتکراوەتەوە، ئەگەر بیانەوێت فەرمان لەسەر چارەنووسی ڕژێم بدەن». بە واتایەکیتر، حیزبی بەعسی دەسەڵاتدار ئامادەیە لە چوارچێوەی دامەزراوەکانی دەوڵەتدا کورد نوێنەرایەتیان هەبێت، بەڵام دوابڕیار و دواکۆنترۆڵ دەبێ لە دەست بەعسیەکاندا بمێنێتەوە.

تێڕوانینی کورد.

کورد لەم بارەوە چی دەڵێن؟ بەرپرسێکی کوردی دەسەڵاتدار دەڵێت: «ئێمە نامانەوێ جیابینەوە، بەڵام بەعس تەواوی بەندەکانی بەیاننامەی ١١ی ئاداری جێبەجێ نەکردووە». کاتێک پرسیار ئەوەی لێکراوە، بەعس کوردی بانگێشت کردووە بچنە ناو بەرەی نیشتیمانی پێشکەوتنخواز، بەرپرسە کوردەکە

وەڵامیداوەتەوە «ئێمە بەشداریکردنی ساختەمان ناوێت، هەروەک حاڵەتی ئەنجوومەنی وەزیران، یان ئەنجوومەنی پێشنیازکراوی گەل. ئێمە بەشداریکردنی ڕاستەقینەمان لە ئامادەگی کورد لە ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕشدا دەوێت».

کاتێک پرسیارکرا ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕش، ئەنجوومەنێکی تایبەت بە بەعسە، بەرپرسە کوردەکە گوتی «ئەنجوومەنەکە دەتوانێت خۆی لە خەسڵەتە بەعسی بوونەکەی بەدوور بگرێ».

ئەم بابەتانەش پرسی سەرەکین لە نێوان حیزبی بەعسی عێراقی و سەرکردەی کورد، مەلا [مستەفا] بارزانی، کە بارەگاکەی لە ڕانیە لە باکووری عێراقە. کەمتر لە شەش مانگ ماوە ڕاگەیاندنی ئۆتۆنۆمی بۆ کورد بەسەر بچێت. تەنیا ئەگەر بن بەستەکە چارەسەر بکرێت، ئەگەر نا وا دەرناکەوێت داهاتوو ڕوون بێت.

سنووردار (ل ٢٣٧-٢٤٥)

باڵیۆزی پاشایەتی سوید

بەشی بەرژەوەندییەکانی بەریتانیا

بەغدا

G. S. Burton Esq.

بەشی ڕۆژهەڵاتی ناڤین

نووسینگەی کاروبار دەرەوە و کۆمۆنوێلس

لەندەن

٢٠ی تشرینی یەکەمی ١٩٧٣

عێراق-کورد

١. سەرەڕای جەنگی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، هەوڵەکان لە بەغدا بەردەوامن بۆ دۆزینەوەی بناغەیەک بۆ ئۆتۆنۆمی کورد لە مانگی داهاتوودا.

٢. لە ١٧ و ١٨ی تشرینی یەکەم، سەدام حسێن، بەشداریی لە کۆبوونەوەی کاندیدکردنی ‹لایەنە مەیلدارەکان› کرد. لە ١٧ی تشرینی یەکەم، نزیکەی ٢٠٠ نوێنەری کورد بانگێشتی ئەنجوومەنی نیشتیمانی کران و لە ١٨ی مانگیش هەمان ژمارە لە ئاسوورییەکان و تورکمانەکان بانگێشت کران. ئەنجامەکانی کۆبوونەوەکە نەزانراوە، بەڵام پێش کۆبوونەوەکە ڕۆژنامەی ئەلتەئاخی، سەر بە پارتی دیموکراتی کوردستان، گلەیی کردووە کە بەشداربووان، نوێنەر نین و ناوی زۆر کەسی دەستڕۆیشتوو لە لیستی بانگێشتکراوەکاندا ڕەشکراوەتەوە.

٣. لە ١٦ی تشرینی یەکەم، ئەلتەئاخی، تێڕوانینی پارتی دیموکراتی کوردستانی لەبارەی دەستوری کوردستان بڵاوکردووتەوە. بە دڵنیاییەوە، ئەمەش لە ڕوانگەی حکومەتەوە، بابەتێکی قبوڵنەکراو دەبێت. ڕوانگەکە باس لە هەڵبژاردنی جێگری سەرۆک کۆمار

دەکات لە ڕێگەی ئەنجوومەنی نیشتیمانی هەرێمی [ئۆتۆنۆمیەوە] کە خاوەن دەسەڵاتی تاڕادەیەک سەربەخۆ بێت. ئەم دەسەڵاتەش لەلایەن دادگای باڵای دەستورییەوە پارێزراو بێت کە ئەندامەکانی بە یەکسانی لە نێوان حکومەتی هەرێمی و حکومەتی ناوەندی دابەشکرا بێت. من یەکەم وەرگێڕانی [تێڕوانینەکە] هاوپێچ دەکەم.

٤. بەروپێشچوونەکانی دیکە لەم حەوتانەی دوایدا لەبارەی کورد بریتییە لە دامەزراندنی وەزیری کار و نیشتەجێکردن، موحسن ئەلدەزاعی، کە کوردە، بۆ ماوەیەکی کورت، لە ساڵی ١٩٦٩ وەزیری گەشەپێدانی باکوور بووە، بەڵام بەهۆی گۆڕانکاریی لە کابینەدا لە تەموزی ١٩٦٩دا گوازرایەوە. ئەو وەک باڵیۆزی عێراق لە چیکوسلۆاکیا لە ساڵی ١٩٧٠، دەست بەکار بووە و دواتر لە ساڵی ١٩٧٢ بۆ کەنەدا گوازرایەوە.

٥. هەروەها ڕاپۆرتی بەردەوام هەن لەبارەی پێکدادان لە نێوان چەکدارانی کورد و ئاشوورییەکان لە شەنگار و دهۆک.

I. McCluney

وەرگێڕدراوە لە ئەلتەئاخی لە ١٦ی تشرینی یەکەمی ١٩٧٠

ڕەشنووسی پێشنیازی پارتی دیموکراتی کوردستان بۆ حوکمیزاتی

ئێمە لە خوارەوە دەقی ‹پڕۆژەی› حوکمیزاتی (self-government)، کە لە ٩ی ئاداری ١٩٧٠ لەلایەن پارتی دیموکراتی کوردستانەوە دەخەینەڕوو کە لەسەر داوای پارتی بەعسی سۆشیالیستی عەرەبی پێشکەش بە حکومەتی عێراق کراوە.

ئێمە بەو هۆیە ‹پڕۆژەیەکە› بڵاو دەکەینەوە، بۆئەوەی جەماوەر بە تێڕوانینی ئێمە لەو بارەوە ئاشنا بێت. لەم گۆشەنیگایەوە، ئێمە ڕادەگەیێنن، لەم بارەوە پێشوازیی لە هەر بۆچوونێک دەکەین. لە هەمانکاتدا، پێداگری دەکەین هیچ پارتێکی سیاسی ناتوانێت ‹پڕۆژەیەک› پێشکەش بکات کە شایانی گفتوگۆ لەسەرکردن و پێداچوونەوە نەبێت.

١. دێباجە: بنەما سەرەتایی و گشتییەکان.

١-١ کۆماری عێراق، یەکەیەکی دابەشنەکراوە. گەلەکەی لە دوو نەژادی سەرەکی پێکدێت، واتە نەژادی عەرەب و کورد، لەگەڵ کەمینەکانی دیکە.

١-٢ هاوواڵاتیبوون لە عێراقدا یەکانگیرە و هاوواڵاتیان خاوەن ماف و ئەرکی یەکسانن.

١-٣ کۆماری عێراق لە یەک یەکەی ئابووری و گومرکی پێکهاتووە، بازرگانی ناوخۆ ئازادە.

١-٤ کۆماری عێراق خاوەن یەک دەستور و یەک ئاڵا و یەک هێمای دەوڵەت دەبێت. یاسای ئاڵا و یاسای هێمای دەوڵەت، پێویستە پێداچوونەوەی بۆ بکرێت تا ناوەڕۆکی مادەی ١-١ لە خۆبگرێت.

١-٥ یاساکانی ناوەند هاوتەریبی دەستور دەبن و بە پێچەوانەی یاسای حوکمیزاتی نەبن و پێویستە لە سەرتاسەری کۆماری [عێراقدا] جێبەجێ بکرێن. یاساکانی هەرێم پێویستە هاوتەریبی دەستور بن و بە پێچەوانەی یاسای حوکمیزاتی نەبن و لە ناوخۆی هەرێمی حوکمیزاتی دا جێبەجێ دەکرێن. هەروەها یاساکانی ناوەندیش لە چوارچێوەی سنووری حوکمیزاتی دا جێبەجێ دەکرێن.

١-٦ زمانی کوردی، لە پاڵ زمانی عەرەبی، زمانی فەرمی هەرێمی کوردستانە. زمانی کوردی، لەم ناوچەیەدا، زمانی فەرمی پەروەردەیە. زمانی عەرەبی لە گشت ئەو قوتابخانانەی بە زمانی کوردی [وانە دەڵێنەوە] دەخوێندرێت. بە هەمان شێوە، پێویستە زمانی کوردی لە ناوچەکانی دیکەی عێراق، وەک زمانی دووەم بخوێندرێت.

١-٧ پێویستە مافی کولتووری و کارگێڕیی بە کەمینەکان بدرێت، هەروەها نوینەرایەتییان لە دامودەزگاکانی یاسادانان و جێبەجێکردندا لە سەرتاسەری کۆماری[عێراقدا] هەبێت.

١-٨ پێویستە گەلی کورد لە حکومەت و لە بەڕێوەبردنی کەرتی گشتیدا هاوبەش بێت، ئەمەش پۆستە هەستیار و گرنگەکانی دەوڵەت لە خۆدەگرێت، وەک وەزارەتەکان، ئەنجوومەنەکان، فەرماندەکانی سوپا و پۆستەکانی دیکە ، ئەویش بە پێی ڕێژەی دانیشتوان.

١-٩ پێویستە کورد بە پێی ڕێژەی دانیشتوانیان لە کۆی گشتی دانیشتوانی عێراق پشکیان لە دەسەڵاتی یاساداناندا هەبێت.

١-١٠ یەکێک لە جێگرەکانی سەرۆک کۆمار پێویستە کورد بێت و لەلایەن ئەنجوومەنی یاسادانانی هەرێمەوە هەڵدەبژێردرێت.

٢. هێلە گشتییەکانی دامەزراوەکان و دەسەڵاتەکانی دامەزراوەی حوکمیزاتی هەرێمی کوردستان و مەودای کارکردنیان.

٢-١ ئەنجوومەنی یاسادانانی هەرێم:

٢-١-١ هەرێمی کوردستان ئەنجوومەنێکی یاسادانانی دەبێت، کە بە ئازادانە و بە یەکسانی بە پێی یاسایەکی تایبەت هەڵدەبژێردرێت و بە ئەنجوومەنی یاسادانانی هەرێم ناودەبردرێت. دەسەڵاتی ئەم ئەنجوومەنە بەم شێوەیەی خوارەوە دەبێت:

٢-١-٢ بۆ دارشتنی یاساکانی هەرێم و سەپاندنی باج و سەرانە و داهاتەکانی دیکەی هەرێم.

٢-١-٣ گفتوگۆکردن و پەسەندکردنی بودجەی هەرێم.

٢-١-٤ پەسەندکردنی پلانەکانی گەشەسەندنی ئابووری و کۆمەڵایەتی و کولتووری هەرێم، بە وردەکارییەوە، لە چوارچێوەی پلانی گشتی وڵاتدا.

٢-١-٥ پێشنیازکردنی کەسایەتییە جەماوەرییەکان بۆ دەسەڵاتی یاسادانانی ناوەندیی.

٢-١-٦ لێپێچینەوە لە سەرۆک و ئەندامانی ئەنجوومەنی جێبەجێکردن.

٢-١-٧ متمانەدان بە ئەنجوومەنی جێبەجێکردن و کێشانەوەی متمانە لەم ئەنجوومەنە.

٢-١-٨ گفتوگۆکردن لەگەڵ ئەندامانی ئەنجوومەنی جێبەجێکردن، کاروبار و چالاکیەکانی بەشەکانیان [واتە دامەزراوەکانی دەسەڵاتی جێبەجێکردن].

٢-١-٩ ئەنجوومەنی یاسادانانی هەرێم پەیڕەوی ناوخۆی خۆی دادەڕێژێت.

٢-١-١٠ ئەنجوومەنی یاسادانانی هەرێم سەرۆکەکەی لە نێوان ئەندامەکانی ئەنجوومەندا هەڵدەبژێرێت و پلەی سەرۆک وەک پلەی جێگری سەرۆکی دەسەڵاتی یاسادانانی ناوەند، هەژمار دەکرێت.

٢-٢ دەسەڵاتی جێبەجێکردنی هەرێم

٢-٢-١ هەرێم دەزگایەکی جێبەجێکردنی دەبێت کە لە سەرووبدا ئەنجوومەنی جێبەجێکردنی هەرێم دێت، ئەم دەزگایە بەرپرسیارە لەهەمبەر ئەنجوومەنی یاسادانانی هەرێم.

٢-٢-٢ ئەنجوومەنی یاسادانانی هەرێم، سەرۆکی ئەنجوومەنی جێبەجێکردن هەڵدەبژێرێت. بۆ دامەزراندنی سەرۆک، مەرسومێکی کۆماری دەردەچێت. پلەی سەرۆک هاوتای پلەی جێگری سەرۆک وەزیرانی [دەسەڵاتی ناوەندە].

٢-٢-٣ ئەنجوومەنی جێبەجێکردن، ئەندامانی ئەنجوومەنی جێبەجێکردن کاندید دەکات، ئەو کاتەی ئەنجوومەنی یاسادانانی هەرێم، کاندیدکراوەکانی پەسەند کرد، ئەوان لەلایەن سەرۆک کۆمارەوە بە پلەی وەزیر دادەمەزرێن.

٢-٢-٤ ئەنجوومەنی جێبەجێکردن، چاودێری بەڕێوەبردنی دامەزراوەکانی هەرێم دەکات. ئەرکەکانی حکومەتی ناوەندی لەناو هەرێمدا لەبارەی بابەتەکانی دەرەوەی دەسەڵاتی حکومەتی ناوەندی لە بەندی ٣، ئاماژەی بۆ کراوە. هەروەها کاروبارەکانی لە یاسای پارێزگاکان ئاماژەی پێکراوە، پەیوستە بە دەسەڵاتی یەکە ئیدراییەکان. ئەنجوومەنەکە لە چوارچێوەی یاسا خۆجییەکان و یاسا گشتییەکانی حکومەتی ناوەندی مومارەسەی دەسەڵاتەکانی دەکات.

٢-٢-٥ پێویستە سەرۆکی ئەنجوومەنی جێبەجێکردنی هەرێم، جێگری سەرۆک وەزیران و ئەندامی ئەنجوومەنی وەزیران بێت.

٢-٢-٦ نووسینگەی سەرۆکی ئەنجوومەنی جێبەجێکردن، دەبێ لە ڕێگەی سەرۆک وەزیرانەوە یان ڕاستەوخۆ پەیوەندی بە وەزیرەکانی ناوەند بکات.

٢-٢-٧ دامەزراوەکانی ئەنجوومەنی جێبەجێکردن

٢-٢-٧ سەرۆکایەتی دەزگای جێبەجێکردن لەمانەی خوارەوە پێک دێت:

نووسینگە

دەزگای بەدواداچوون

دەزگای لێکۆڵینەوە

ئەنجوومەنی پلاندانانی هەرێم، ئەمانەی خوارەوە لەخۆ دەگرێت:

وەزارەتی پەروەردە و خوێندنی باڵا

وەزارەتی ئیدارەی خۆجێیی، کە پۆلیسی و ئاسایشی ناوخۆ لەخۆدەگرێت.

وەزارەتی تەندروستی، کار و خزمەتگوزاریی کۆمەڵایەتی.

وەزارەتی کار و نیشتەجێکردن.

وەزارەتی گواستنەوە و گەیاندن.

وەزارەتی دارایی یان خەزێنە.

وەزارەتـــی پلاندانـــان دیراســـە و وردەکاریـــی پلانەکانـــی گەشەســـەندنی هەرێـــم دادەڕێژێـــت. ئەمـــەش بـــە هاوکاریـــی و هەماهەنگـــی لەگـــەڵ وەزارەتـــی پلاندانانـــی حکومەتـــی ناوەنـــدی و لـــە چوارچێـــوەی پلانـــی گشـــتی گەشـــەپێدانی وڵاتـــدا.

وەزارەتی شارەوانی و گەشتوگوزار.

وەزارەتی کشتوکاڵ، کشتوکاڵ و پێکهاتەی زەوی و ئاودێری لە خۆدەگرێت.

وەزارەتی کولتور و لاوان و زانیاریی.

وەزارەتی داد و کاروباری ئایینی(ئەوقاف).

وەزارەتـی پیشەسـازیی کـە دەسـەلاتەکەی بریتییـە لـە دامەزرانـدن و بەڕێوەبردنـی گشـت پیشـەکان لـە هەرێـم، بـە ڕەچاوکردنـی ئـەوەی کـە دەرهێنانـی نـەوت لـە تـەواوی وڵاتـدا لـە دەسـەڵاتی حکومەتـی ناوەندییـە.

وەزارەتی بازرگانی خۆجێی و دابینکردن

٢-٢-٨ ئـەرک و دەسـەڵاتی پارێـزگاکان و یەکـە کارگێڕییـەکان لـە کوردسـتاندا، پێویسـتە لەگـەڵ یاسـای پارێـزگاگان هاوتەریـب بێـت، ئەویـش دوای هەموارکردنـە پێویسـتەکان. پارێـزگارەکان سـەر بـە ئیـدارە خۆجێیەکانـی هەرێـم دەبـن و ئـەوان پەیوەنـدی بـە سـەرۆک بەشـەکانی ئەندامانـی ‹دڵنیایـی جـۆری› لـە ئەنجوومەنـی جێبەجێکـردن دەکـەن.

٢-٢-٩ هەرێـم کەسـایەتی یاسـایی و مەعنـەوی دەبێـت بۆئـەوەی لـە چوارچێـوەی دەسـتور و یاسـا بـەرکارەکان، ئـەرک و دەسـەڵاتەکانی جێبەجـێ بـکات.

٢-٢-١٠ بەشـی هەرێـم لـە بودجـە و پلانـەکان و پێشـینەکان (سـلفە) بـە پێـی ڕێـژەی دانیشـتوانی لـە کـۆی گشـتی دانیشـتوانی عێـراق دەبێـت.

٢-٢-١١ پایتەختـی هەرێـم بـە پێـی یاسـا دیـار دەکرێت. ئـەم شـوێنە جێگـەی ئەنجوومەنی یاسـادانان و ئەنجوومەنی جێبەجێکـردن دەبێت.

٣. دەسەڵاتەکانی ناوەندی

٣-١ داڕشتن و هەموارکردنەوەی دەستور، بڕوانە بەندی ٤-٩.

٣-٢ بابەتەکانی پەیوەست بە ڕاگەیاندنی جەنگ و ئاشتی و ڕاگەیاندنی لێبوردنی گشتی.

٣-٣ پەسەندکردنی یاسا گشتییەکان، یاسای مەدەنی و یاساکانی تاوان، یاسای باری کەسی، یاساکانی کار، یاساکانی خزمەتگوزاری، یاساکانی تایبەت بە هاوواڵتیبوون، مانەوە، گومرگەکان، ئاسایشی دەوڵەت و یاساکانی پەیوەندیکردن کە خەسڵەتی گشتیان هەبێت.

٣-٤ داڕشتنی سیاسەتی دەرەوە و بابەتە سەرەکییەکانی سیاسەتی گشتی ناوخۆیی.

٣-٥ دانان و پەسەندکردنی پلانی ئابووری، دوای لەبەرچاوگرتنی پلانی گەشەپێدانی هەرێم.

٣-٦ دانانی بودجەی گشتی، دوای لەبەرچاوگرتنی بودجەی هەرێم.

٣-٧ گرێدانی ڕێککەوتنی بازرگانی نێودەوڵەتی.

٣-٨ کاروباری تایبەت بە هێزە چەکدارەکان، پارێزگاریکردن لە ئاسایش و سەرەوەری و سنووورەکانی وڵات، گەشەپێدانی هێزەکانی بەرگریی و کاروبارەی پەیوەست بە ئاسایشی وڵات.

٣-٩ دەرهێنانی نەوت.

٣-١٠ دانانی سیاسەتی تایبەت بە پارە و پێشینە و بەڕێوەبردنی بانکی ناوەندی.

٣-١١ کاروباری دادگای باڵا.

٣-١٢ چاودێریکردنی دارایی گشتی.

٣-١٣ دانانی ڕێکارەکان و چالاکییەکانی وەزارەتەکانی حکومەتی ناوەندی.

٣-١٤ وەزارەتەکانی ناوەند، لە چوارچێوەی دەسەڵات و کاروباریان تایبەت بەم وەزارەتانە، بەشی هەرێمی گرێدراو بە خۆیان، لە هەرێم دەبێت.

٣-١٥ وەزارەتەکانی حکومەتی ناوەند مافی دانانی ڕێکاری گشتیان هەیە بۆ [دڵنیا بوون] لە ئاستی (quantitative) بەشە هەرێمییەکان کە لە چوارچێوەی دەسەڵاتی

حکومەتی ناوەندی دەبێت و مافی چاودێری ڕاستەوخۆی ئەم بەشە هەرێمیانەی هەیە کە پارەیان دەداتێ.

٤. ڕێکخراوەکانی پەیوەندیکردن لە نێوان دەسەڵاتی ناوەندی و دەسەڵاتی حوکمیزاتی.

٤-١ دیارکردنی دەسەڵات و دەسەڵاتی، دەسەڵاتەکانی ناوەند لە دەستوردا، یاسا و یاسا گشتییەکان و دیارکردنی هێلە گشتییەکانی دەسەڵات و دەسەڵاتی دەسەڵاتەکانی هەرێم لە یاساکانی حوکمیزاتی و یاسا پەیوەندیدارەکاندا، هەروەک لە سەرەوەدا بە هەندێك وردەکارییەوە باسکرا، بناغەیەکی باشتر بۆ دانانی هێلە گشتییەکانی لێکجیاکردنەوە [دەسەڵاتەکانی ناوەند و هەرێم] دروست دەکات، بەڵام هەندێك دەسەڵاتی هاوبەش هەر دەمێننەوە و دەسەڵاتەکانی ناوەند دەتوانێت هێلە گشتییەکان دیار بکات و وردەکارییەکان بۆ دەسەڵاتی هەرێم بەجێبهێڵێت. پێویستە هاوکاری و کۆنترۆڵ هەبێت لە بابەتەکانی پەیوەست بە گەشەپێدان، کۆنترۆڵی بودجە، باج، پێشینە و دامەزراندن و بەڕیوەبردنی هەندێك دامەزراوەی گشتی تایبەت.

پەیوەست بە وەزارەتەکانی ناوەند، نموونەکانی خوارەوە (کە سنووردار نین) لەوانەیە بناغەیەکی باش بۆ ڕێباز و ڕێکخستنی پەیوەندییەکان بخاتەڕوو.

٤-١-١ لە کەرتی پەروەردەدا، دانانی خشتەی وانەکان، جۆری خوێندن و مەرجەکان و تاقیکردنەوەکان، دەکرێت لەلایەن دامەزراوەکانی ناوەندەوە، دابڕێژرێت.

٤-١-٢ لە کەرتی زانیاریدا، دانانی سیاسەتی زانیاری و بابەتەکانی پەیوەست بە سیاسەتی دەرەوە و سەردێڕی هەواڵە گشتییەکان، لە دەسەڵاتی دەسەڵاتی ناوەند دەبێت.

٤-١-٣ لە کەرتی کشتوکاڵدا، نوێکردنەوە و ڕێکارەکانی دڵنیایی، لە دوای وەرگرتنی بۆچوونی هەرێم، دەکرێت لە دەسەڵاتی ناوەند بێت.

٤-١-٤ لەبارەی گەشەپێدانەوە، دانانی مەرجە گشتی و تایبەتیەکان دەکرێت لە دەسەڵاتی دەسەڵاتی ناوەندی بێت.

٤-٢ لە کەرتی دامەزراندندا:

٤-٢-١ دامەزراندنی سەرۆکی دەزگای جێبەجێکردن و ئەندامانی ئەنجوومەنی جێبەجێکردن لە دەسەڵاتی ئەنجوومەنی یاسادانانی هەرێمدا دەبێت، دواتر سەرۆک کۆمار پەسەندی دەکات هەروەک لە خاڵەکانی ٢-٣ و ٣-٣ ئاماژە پێدراوە. پارێزگارە ناوخۆییەکان و بەرپرسەکان، واتە ئەو کەسانەی بە پێی یاسا، دامەزراندنیان پێویستی بە مەرسومی کۆماری هەیە، بە پێی بەربژارکردنیان لەلایەن دەزگای جێبەجێکردنی هەرێمەوە دادەمەرزێن و بەپێی فەرمان سەرۆک کۆمار دەبێت.

٤-٢-٢ ئەو بەرپرسانەی حاڵیحازر، دامەزراندنیان لە چوارچێوەی دەسەڵاتی وەزارەتەکانی سەر بە حکومەتی ناوەند و دامەزراوەکانیەتی، یان سەر بە دەسەڵاتی خزمەتگوزاریی گشتی ناوەندە، دەکرێت لەلایەن وەزارەتەکانی هەرێم یان دەسەڵاتی خزمەتگوزاری هەرێم دابمەزرێن، ئەویش بە پێی مەرجەکانی یاسای پارێزگاکان، بە تایبەتی لە دامەزراندنەکانی پەیوەست بە سەرۆکی یەکە کارگێڕییەکان.

٤-٢-٣ دامەزراندنی بەرپرسانی سەر بە وەزارەتەکانی ناوەند، بۆ نموونە، [فەرمانبەرانی] بەشە هەرێمیەکان، کە دەسەڵاتی لە سەرتاسەری وڵاتدا هەیە، لە دەسەڵاتی حکومەتی ناوەندی دەبێت.

٤-٣ دادگای باڵا یان دادگای پێداچوونەوە، خاوەن دەسەڵاتی پەسەندکردن و ڕەتکردنەوەی ئەو فەرمانانەیە کە لە دادگا خۆجێییەکان دەردەچن.

٤-٤ بنەماکانی پەیوەست بە داهاتی بودجە و تێچوونی پلانەکان بە پێی ڕێژەی دانیشتوان دیار دەکرێت، هەروەها ڕێژەی باجی گشتی و تێچوونەکان لەلایەن دەسەڵاتی ناوەندەوە دیار دەکرێت.

٤-٥ وەزیرەکانی حکومەتی ناوەند، لەبارەی بابەتەکانی پەیوەست بە وەزارەتەکانیان بۆ هەڵسەنگاندنی دڵنیایی لە بابەتەکان، دەتوانن بەشداری لە دانیشتنەکانی ئەنجومەنی جێبەجێکردنی[هەرێم] بکەن.

٤-٦ دوای گەیشتن بە ڕێککەوتن لەسەر ڕەشنووسی حوکمیزاتی، هەموارکردنەوە دەستوورییەکانی پێویست، دەبێ ئەنجام بدرێن تا پرسە سەرەکییەکان لە دەستوردا زیاد بکرێن و هەروەها پێویستە وردەکارییەکان و یاساکانی تایبەت بە جێبەجێکردنی ڕێککەوتنەکە لە [دەستوردا] پەسەند بکرێن.

٤-٧ هەر یاسا و بڕیار و دەقێک کە پەیوەست بێت بە حوکمیزاتی و یاساکانییەوە، پێش ئەوەی بچێتە بواری جێبەجێکردن، پێویستە ڕەزامەندی ئەنجوومەنی یاسادانانی هەرێمی لەسەر بێت.

٤-٨ ‹ڕەشنووسی› هەموارکردنەوەی بەندەکانی دەستور و یاساکانی ناوەند کە پەیوەستن بە حوکمیزاتییەوە، پێش ئەوەی بخرێتە بەردەم دەسەڵاتەکانی خاوەن دەسەڵات لە هەموارکردنەوەی دەستور و یاساکانی ناوەند، دەبێ ڕەزامەندی ئەنجوومەنی یاسادانانی هەرێمی لەسەر بێت.

٤-٩ دادگای باڵای دەستوری

دادگای باڵای دەستوری لە کۆمەڵێک ئەندام پێکدێت کە نیوەیان لەلایەن دەسەڵاتی یاسادانانی هەرێمەوە دەستنیشان دەکرێن. دەسەڵاتەکانی دادگا بریتین لە:

٤-٩-١ خەسڵەتی یاسایی و دەستوریی یاساکانی هەرێم. ئەگەر بۆ دەسەڵاتی یاسادانانی ناوەند دەربکەوێت کە یاسایەکی هەرێم بە پێچەوانەی یاسایەکی دەستوری ناوەندە، دەکرێت داوا لە سەرۆک کۆمار بکرێت بۆچوونی خۆی بۆ ئەنجوومەنی یاسادانانی هەرێم بخاتەڕوو. ئەگەر هەر لایەنێک پێداگری لەسەر بۆچوونی خۆیان بکەن، جێبەجێکردنی یاساکە هەڵدەپسێردێت و ناکۆکی بۆ بەردەم دادگای باڵای دەستوری بەرز دەکرێتەوە تا لەسەر ناکۆکییەکە بڕیار بدات. بڕیاری دادگا یەکلاکەرەوەیە.

٤-٩-٢ خەسڵەتی دەستوریی یاساکانی ناوەند. ئەگەر بۆ دەسەڵاتی یاسادانی هەرێم دەرکەوت کە یاسایەکی ناوەندی پەیوەست بە حوکمیزاتی بە پێچەوانەی دەستورە، یان کاریگەری لەسەر دەسەڵاتی هەرێم دروست دەکات یان پابەندی نوێ بەسەر

هەرێمدا دەسەپێنێت، دەکرێت داوا لە سەرۆک کۆمار بکرێت کە بۆچوونی خۆی لەبارەی دەسەڵاتی یاسادانانی ناوەند دەربېرێت. ئەگەر هەر لایەنێک پێداگری لەسەر بۆچوونی خۆیان بکەن، جێبەجێکردنی یاساکە هەڵدەپسێردێت و ناکۆکی بۆ بەردەم دادگای باڵای دەستوری بەرز دەکرێتەوە تا لەسەر ناکۆکیەکە بڕیار بدات. بڕیاری دادگا یەکلاکەرەوەیە.

٣-٩-٤ لە کاتی هەبوونی جیاوازی لەسەر جێبەجێکردنی بەندەکانی ٤-٨، مەرجەکانی بەندی ٢-٩-٤، بۆ چارەسەرکردنی ناکۆکیەکە دەگرێتەبەر.

١٩٧٣/١٠/١٧

سنووردار (ل ٢٤٦)

باڵیۆزی پاشایەتی سوید

بەشی بەرژەوەندییەکانی بەریتانیا

بەغدا

G. S. Burton Esq.

بەشی ڕۆژهەڵاتی ناڤین

نووسینگەی کاروبار دەرەوە و کۆمۆنوێلس

لەندەن

٥ی کانوونی یەکەمی ١٩٧٣

کورد و کۆمۆنیستەکان

پارتی دیموکراتی کوردستان و حیزبی کۆمۆنیستی عێراق، ڕێککەوتن ناکۆکییەکانیان لە ڕێگەی گفتوگۆوە چارەسەر بکەن. کۆپیەک لە ‹چارەسەری هاوبەش› کە لە ٢٠ی تشرینی دووەمی دەرچوو، بۆتان دەنێرم کە تێیدا هەردوولایەن ڕێککەوتن بۆ کارکردن لەسەر ‹پەرەدان بە پەیوەندییەکانیان لە داهاتوودا›، هەروەها بۆ ‹قایمکردنی هاوکاریی لە نێوانیان و لەگەڵ هێزە نەتەوەگەرەکانی دیکە دا، بەتایبەتی لەگەل حیزبی بەعسی عەرەبی سۆشیالیستی.

هیچ زانیاریەکم نییە کە چۆن ئەم ئاشتییە قوڕسە دەستەبەرکراوە، یان ئایا هیچ ئۆمێدێک بۆ بەردەوامبوونی هەیە. هەنوکە کەشوهەوا بەرەو ساردی دەچێت و شەڕکردن لە کوێستانەکاندا سەختە. بۆیە هیچ ئاماژەیەک نییە سوپا بچێتە ناو ئەم شەڕە. تێکەڵێک لە کەشوهەوای ناخۆش و گوشاری سوپا، هەردوولایەنی هانداوە بۆ ماوەیەک لەسەر ئاشتی ڕێک بکەون، بەڵام ناکۆکی ڕاستەقینە هەر ماوەتەوە.

I McCluney

بالْیۆزی پاشایەتی سوید (ل ٢٤٧)

بەشی بەرژەوەندییەکانی بەریتانیا

بەغدا

G. S. Burton Esq.

بەشی ڕۆژهەڵاتی ناڤین

نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس

لەندەن

١٩ی کانوونی دووەمی ١٩٧٤

عێراق-کورد

١. بە نزیکبوونەی ١١ی ئادار ١٩٧٤، پرسی ئۆتۆنۆمی کورد زۆرتر فیکری ئێمە بەرەو خۆی کێش دەکات.

٢. لە سەرگوتارەکانی ڕۆژنامەی ئەلسەورە کە لە ١٨ی کانوونی دووەم بڵاو بووەتەوە، هەندێك ڕێنمایی بەدەست دەکەون.

٣. «دوێنی گفتوگۆکان لەبارەی ڕەشنوسی پلانی ئۆتۆنۆمی لە نێوان لێژنەی باڵای بەرەی نیشتیمانی و نەتەوەیی پێشکەوتنخواز دەستی پێکرد، کە نوێنەرانی حیزبی بەعسی سۆشیالیستی عەرەبی و حیزبی کۆمۆنیستی عێراق لە لایەک و، نوێنەرانی پارتی دیموکراتی کوردستان لە لایەکی دیکەوە لە خۆ دەگرێت. لەم گفتوگۆیانەدا کەسایەتیە ناسیۆنالیستە سەربەخۆ و دیموکراتەکانی کورد و عەرەب ئامادە بوون».

٤. «ئەرکی شۆڕش و حیزبە ڕابەرەکەی و بەرەی نیشتیمانی و نەتەوەیی پێشکەوتنخوازە، بە پێی پەیمانی کاری نیشتیمانی لەهەمبەر خەڵک بەرپرسیاربێ، گشت هەوڵەکانیان بخەنەگەڕ بۆ دەستەبەرکردنی ئۆتۆنۆمی لە ماوەی دیاریکراودا.

٥. ‹هیچ سوودێک لە وروژاندنی پرسێکدا نییە کە هەموو کەس دەزانێت پێویستی

بـە قبوڵکردنـی کۆدەنگـی نیشـتیمانی هەیـە. لـە کاتێکـدا قۆناغـی ڕابـردوو ڕێگـەی بـە گفتوگـۆ و مشـتومڕ دەدا کـە مەبەسـت تۆمارکردنـی هەڵوێسـت و دەسـتەبەرکردنی دەسـتکەوتی خێـرای سیاسـی بـوو، قۆناغـی هەنوکـە بـە تەواوەتـی جیـاوازە. ئـەوەی ئێسـتا پێویسـتە، تۆمارکردنـی هەڵوێسـت و بەدەسـتهێنانی دەسـتکەوتی خێـرای سیاسـی نییـە، بەڵکـو گەیشـتن بـە کۆتـا شـێوەی ئۆتۆنۆمـی و جێبەجێکردنـی بـە شـێوەیەکی یاسـاییە تـا بـە یاسـایی بکرێـت و لـە هەرێمـی کوردسـتاندا جێبەجـێ بکرێـت.

٦. سـەرەڕای هەمـوو ئەمانـە، ئامـاژەی کـەم هـەن کـە کـورد ئامـادەن، لەگـەڵ حکومەتـی ناوەنـدا بچنـە نـاو هـەر جـۆرە ڕێککەوتنێکـی درێژخایـەن کـە دەبێتـە هـۆی نەمانـی تەنگـژە لـە گونـدە شـاخاوییەکاندا کـە ماوەیەکـی درێـژە بەردەوامـە.

I McCluney

نهێنی (ل ٢٤٨-٢٤٩)

باڵیۆزی بەریتانیا

کوێت

G. S. Burton Esq.

بەشی ڕۆژهەڵاتی ناڤین

نووسینگەی کاروبار دەرەوە و کۆمۆنوێلس

١٣ شوبات ١٩٧٤

ئاسۆکانی ئێستا بۆ ئۆتۆنۆمی کورد

١. لە نامەکەم بە ژمارەی ٢/١ لە ١٩ی کانوونی دووەم، لەبارەی کۆتایهاتنی ڕێککەوتی ئۆتۆنۆمی بۆ کوردستان لە ١١ی ئادار ١٩٧٤دا، ڕەشبین بووم. هێشتاش ڕەش بینم، بەڵام هەندێك ئاماژە بۆ هاتنەدی بارودۆخێکی باشتر لە ئارادایە، کە پێویستی بە پێکەوە دارشتنەوەی هەیە. (چونکە من سەرچاوەی دەست یەکم نییە، بۆیە سەرچاوەی ئەم نامەیە دەنگۆ و گومانەکانی بەغدان).

٢. لە کۆتایی هاوینی ١٩٧٣دا حیزبی بەعس ڕەشنووسی پلانی ئۆتۆنۆمی بۆ کوردستانی دارشت کە لەوکاتەدا لەلایەن پارتی دیموکراتی کوردستان ڕەتکرایەوە. ڕەشنووسی پارتی دیموکراتی کوردستان کە لە تشرینی یەکەمی لە ڕۆژنامەی ئەلتەئاخیدا بڵاوکرایەوە، بە هەمان شێوە لەلایەن حیزبی بەعسەوە ڕەتکرایەوە. بەعس لەو بڕوایەدابوو کاتێک ڕێککەوتن لە نێوان دوو یاساکەدا دروست دەبێت، یاسای دەوڵەتی عێراق، لە سەرووی یاسای کوردستان بێت، هەرێمی کوردستان لە ڕووی یاساییەوە لە چوارچێوەی دەوڵەتی عێرقدا دەمێنێتەوە. خاڵەکانی دیکەی ناکۆکی بریتی بوون لە ئەندامێتی کورد لە ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕش و جێگری سەرۆک کۆمار.

٣. ئێمە ڕاپۆرتمان لەسەر سەرهەڵدانی دوژمنکاریی لە نێوان کۆمۆنیست/ئاشوورییەکان و کورد بەدەست گەیشت. دەگوترێت بەعس کۆمۆنیست و ئاشوورییەکانی چەکدار

کـردووە و هانـی داون کۆنترۆڵـی شـارە تێکەڵـەکان بکـەن، بـە تایبەتـی لـە ناوچـەی سـلێمانی. دەگوترێـت لـە یـەک کاتـدا نزیکـەی ٢٠٠ کۆمۆنیسـت لەلایـەن کـوردەوە بـە بارمتـە گیـراون. (لەوانەیـە تـا هەنوکـەش بارمتـە بـن).

٤. لـە ٢٠ تشرینـی دووەمـدا کـورد و کۆمۆنیسـتەکان لەسـەر ئاگربەسـت ڕێککەوتـن و ڕێککەوتـن تـا ناکۆکیەکانیـان لەسـەر مێـزی کۆبوونـەوە چارەسـەر بکـەن. لەوکاتـەوە تـا ئێسـتا، لەوانەیـە پارتـی دیموکراتـی کوردسـتان بـۆ چارەسـەرکردنی کێشـەکانی لەگـەڵ کۆمۆنیسـت و بەعسـیەکان، لـە ژێـر گوشـاری ڕووسـیادا بێـت. ڕادیـۆی مۆسـکۆ، لـە ٤ی کانوونـی دووەم بـاس لـە کۆبوونەوەیەکـی نێـوان پارتـی دیموکراتـی کوردسـتان و پارتـی کۆمۆنیسـتی یەکێتـی سـۆڤیەت کـرد و ئاماژەی بـەوەدا «نابـێ ناکۆکـی لـە نێـوان گروپـە شۆڕشـگێڕەکان لـە عێراقـدا ببێتـە هـۆی لەمپەرنانـەوە لەبـەردەم یەکێتـی وڵاتـدا. گەلـی سـۆڤیەت نیگەرانـە لەبـارەی ئـەو ناکۆکیانـەی لـە نێـوان حیزبـی کۆمۆنیسـتی عێـراق و پارتـی دیموکراتـی کوردسـتاندا ڕوویـداوە و هیوادارێـن ئـەوان لەپێنـاو گەشەسـەندنی پێشـکەوتنخوازانە لـە کۆمـاری عێراقـدا بگەنـە لێکتێگەیشـتنێک. کارێـک کـە لـە پێناویـدا یەکێتـی سـۆڤیەت یارمەتـی و پشـتگیریی عێـراق دەکات››. لەوانەیـە ئەمـە هەڕەشـە بێـت لـە کەمکردنـەوەی (یارمەتـی بـۆ کـورد؟)، ئەگـەر هاتـوو ئـەوان لـە هەڵوێسـتی خۆیـان بـەردەوام بـوون.

٥. پارتـی بەعـس لـە کۆتایـی کانوونـی یەکـەم پلانـە ڕەسـەنەکەی خـۆی دووبـارە دارشـتووە و بـە هەندێـك دەسـتکارییەوە بـۆ پارتـی دیموکراتـی کوردسـتان نـاردی. لـە کانوونـی دووەمـدا دووبـارە گفتوگـۆکان دەسـتی پێکـردووە. بـە گوێـرەی ‹ئەلسـەورە› بۆچوونـی پەسـەند نەکراویـان نەخسـتۆتەڕوو. هەنوکـە ئێمـە گوێبیسـت دەبیـن (بـە تایبەتـی لـە پاشـکۆی [سـەفارەتەکانی] چیـن و هەنگاریـا]، کـە ڕێککەوتـن بەدەسـتهاتووە و گفتوگـۆکان بەردەوامـن. کـورد شـەنگار و خانەقیـن بەڕێـوە دەبـن و کەرکووکیـش بـە هاوبەشـی بەڕێـوە دەبردرێـت. کوردێکـی جێگـری سـەرۆک دەسـتبەکار دەبێـت. سـەنتەرەکانی هەرێمـی سـەر بـە بـەرەی نیشـتیمانی دروسـت دەکرێـن. هـەروەک لەبیرتانـە کـورد نەدەچوونـە نـاو بـەرەی نیشـتیمانی. هەنوکـە، لەوانەیـە ئـەوان وەک

بەشێک لە پاکێجی [ڕێککەوتن] بچنە ناو بەرەکەوە.

٦. ئاماژە هەن بەعس ئامادەی جێبەجێکردنی ڕێککەوتنەکەیە. کەرتەکانی [سوپای] عێراق دووبارە ڕێک دەخرێنەوە بۆ لەخۆگرتنی سێ لیوا لەبری چوار، کە ڕێگە بە پێکهێنانی ٨ کەرت لە هەولێر دەدات. لیواکانی سەر بەم کەرتە لەوانەیە هێزی شاخەکان [واتە پێشمەرگە] لەخۆ بگرێت. لە ناوچەی کەرکووک، کوریای باکوور (Lowrie، US Interests) ڕایگەیاندووە یارمەتی ڕاهێنانی سوپای تێکەڵ و گروپە نیمچە سەربازییەکان دەدەن کە لەلایەن بەغداوە کۆنترۆڵکرا بن.

٧. باس لە ئەگەری هێرشی ئیرانیەکان دەکرێت کە لە بەدرە (١٠ی شوبات) ڕوویداوە، ئەمە بە مانای هەوڵی سوپای عێراق دێت لە ڕێگریکردن لە کورد لە مەشق و ڕاهێنان لە ئێراندا، ئەمەش بەهۆی نزیکبوونەوەی بەسەرچوونی ماوەی ڕێککەوتنی ١١ی ئادار، وێنەی چارەسەرکردنێکی سەپێنراو لەلایەن ڕووسیا، کۆمۆنسیتەکان، ئاشوورییەکان و بەعسیەکان بۆ سەر کورد بۆمان دروست دەکات. هەنوکە عێراق پارەی لەبەر دەستە تا خەرجی بکات، جا چ وەک بەرتیل دانێک بێت، یان بەهۆی ئەو بەڵێنە بێت کە بۆ گەشەپێدانی باکوور داویەتی. پلاندارێژەرانی بەریتانی، بۆ ماوەی ساڵێکە لەسەر پلانی گەشەپێدانی کشتوکاڵ و پیشەسازییە پەیوەستەکان لەگەڵ ڕاوێژکارە عێراقیەکاندا کار دەکەن. فەرەنسا ڕووپێوێکی نوێ بۆ کەرتی گەشتیاری لە باکوور ڕاگەیاندووە.

٨. ئەگەر بەرزبوونەوەی ستاندەردە گشتییەکانی ژیان، بۆ بەرزکردنەوەی مووچەی فەرمانبەرانی حکومەت و سوپا بەسوود بێت، هاوکات لەگەڵ دابەزینی نرخی گاز و کارەبا، کە [حکومەت] بەڵێنی داشکاندنی نرخیان لە ١ی نیسان داوە، لەوانەیە ئەمە ببێتە هۆی هێنانەدی ئەو هەستەی ئەگەری ژیانێکی باشتر لەگەڵ بەعسدا بوونی هەیە.

I McCluney

سنووردار (ل ٢٥٠)

باڵیۆزی پاشایەتی سوید

بەشی بەرژەوەندییەکانی بەریتانیا

بەغدا

G. S. Burton Esq.

بەشی ڕۆژهەڵاتی ناڤین، نووسینگەی کاروبار دەرەوە و کۆمۆنوێلس

لەندەن، ژێدەری ئێمە (٤/٣)

٤ی ئاداری ١٩٧٤

عێراق-کورد

١. لە ٣ی ئادار لە بەغدا ڕاگەیێندرا «لێژنەی باڵای بەرەی نیشتیمانی و پێشکەوتنخوازی نیشتیمانی، ئەمڕۆ بەیانی بۆ ماوەی دوو کاتژمێر لە کۆبوونەوەدا بوونە و دواییەن شێوازی پلانی ئۆتۆنۆمی بۆ ناوچەی کورد داڕێژرا بۆ بەیاسایی کردن پلانەکە بۆ ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕش نێردرا. هەروەها لێژنەکە شێوازە گونجاوەکانی بەهێزکردنی چالاکییەکانی بەرە و جێبەجێکردنی ئۆتۆنۆمی لە کوردستان لە ماوەی زەمەنی دیارکراودا، تاوتوێ کرد. ئەویش بە شێوەیەک کە یەکێتی نیشتیمانی، مافە نەتەوەییەکانی گەلی کورد، ئارامی، سەقامگیریی، گەشەی ئابووری و کۆمەڵایەتی لە چوارچێوەی پێگەی ئابووری عێراق و بنەماکانی هەماهەنگییەکی بەهێز لە نێوان گشت نەوەکانی ئەم گەلە و لە نێوان عێراقیە ناسیۆنالیستەکان و هێزە پێشکەوتنخوازەکاندا، پتەو بکات. هەروەها لێژنەکە تاوتوێی سەردانی ئەم دواییەی سەدام حسێنی بۆ یەکێتی سوڤیەت کرد و خۆشحاڵی خۆی لەبارەی ئەم سەردانە بەسوودە و پتەوکردنی پەیوەندی لە نێوان عێراق و یەکێتی سۆڤیەتی دۆست دەربڕی.

٢. وادیارە حکومەت هەوڵ دەدات لە ١١ی ئادارێدا، دەستور بەسەر کورددا بسەپێنێت. دەگوترێت سوپا بەردەوامە لە چوون بەرەو باکوور و میلیشیای کورد ناچارکراون شارەکان بەجێبێڵن (بە تایبەتی ئاماژە بە هەولێر و زاخۆ کراوە). یاداشتی سەدام حسێن لەبارەی سەردانەکەی بۆ مۆسکۆ ئەوە دەخاتەڕوو، لەوانەیە پەیوەندییەک لەئارادا بێت. ئەگەر لەبارەی پلانی ئۆتۆنۆمی بۆ کورد ڕاوێژ بە ڕووسیا کرابێت، لەوانەیە پێیان باشتر بێت دەستێوەردان لەم بارەوە نەکەن. دوێنێ هەر یەک لە باڵیوزەکانی ڕووسیا و ئێران، ٤٥ خولەک لەگەڵ سەدامدا بوونە.

I. McCluney

هاوپێچ: نووسینگەی پاراستنی زانیارییەکان، مۆسکۆ

نووسینگەی پاراستنی زانیارییەکان، تاران

سنووردار (ل ٢٥١-٢٥٣)

باڵیۆزی پاشایەتی سوید

بەشی بەرژەوەندییەکانی بەریتانیا

بەغدا

G. S. Burton Esq.

بەشی ڕۆژهەڵاتی ناڤین

نووسینگەی کاروبار دەرەوە و کۆمۆنوێلس

لەندەن SW1

١٠ی ئاداری ١٩٧٤

ئۆتۆنۆمی کورد

١. دەنگۆ لەبەغدا هەن لەسەر ئەگەری [گەیشتن] بە ئەنجام سەبارەت بە[ڕێککەوتنی] ١١ی ئادار. نزیکەی حەوتەیەک لەمەوبەر باڵیۆزەکانی میسر و فەرەنسا گەشبین بوون لەبارەی ئەوەی ڕێککەوتنەکە بە ئاشتیانە دەستەبەر دەکرێت. لەوکاتەوە تا ئێستا لەگەڵ ئەوان قسەم نەکردووە.

٢. هاوکارێکی هەنگاریی ئەگەرەکانی بەم شێوەی خوارەوە وەسفکرد:

ا ڕێککەوتنێک بەدیهاتووە کە لە ڕێگەیەوە بارزانی و پ.د.ک هاوئاهەنگی بکەن لەگەڵ بەرەی نیشتیمانی و چیتر خوێن نەڕژێت.

ب بەعس جۆرێک لە ئۆتۆنۆمی ڕادەگەیێنیت کە بە ئاشکرا لەلایەن پ.د.ک-ەوە ڕەتناکرێتەوە و پ.د.ک دەست بە بژاردەکانی خۆیەوە دەگرێت تا ئەوکاتەی ببینێت پلانەکە چۆن بەڕێوەدەچێت. ئەگەر پلانەکە لە بەرژەوەندیاندا نەبوو، دەتوانن بانگەشەی ئەوە بکەن کە هیچ کات لەسەر هیچ شتێک ڕێک نەکەوتوون.

ج ڕێکارەکانی بەعس لەلایەن پ.د.کەوە ڕەتکراونەتەوە و شەڕ لە باکوور سەریهەڵداوەتەوە.

٣. دەترسێم بەدیلی دووەم و سێیەم ئەگەری زۆرتری هەبێت. دەنگۆکان لە باکووروەوە بەم شێوەی خوارەوەن:

ا گشت پیاوە بە تواناکەن لە شارەکان دەرچوونە، لە هەندێک حاڵەتدا گشت گوندەکان چۆڵکراون و بەرەو بەرزاییەکان چوونە. شەوان دەنگی تەقە دەبیسترێت.

ب کورد خەریکی دامەزراندنی چەکی دژە فڕۆکەن کە لە ئێرانەوە بەدەستیان گەیشتووە. دەگوترێت هەلیکۆپتەرێک لە کەرکووک خراوەتە خوارەوە.

ج سوپای عێراق لە باکوور و لەسەر سنوورەکانی ئێران گردبووەتەوە. (بە دڵنیاییەوە ژمارەی سەربازەکان لە بەغدا بە شێوەیەکی بەرچاو کەم بووەتەوە و بیستوومانە ٣ کەرت بەرەو باکوور جوڵێنراون. بە گوێرەی پاشکۆی سەربازیی هیندستان، گشت هێزە شەڕکەرەکان ڕوتبەیان (Rutbah) بە جێهێشتووە).

٤. ڕۆژی پێنج شەممە، لەگەڵ مەحمود عوسمان کە پیاوێکی خوێندەوارە و لە ئێستادا سکرتێری شەخسی وەزیری داراییە، قسەم کرد. ئەو زۆر قسەی نەکرد، بەڵام ئەوەی پشتڕاست کردەوە کە هەنوکە لە باکوور بارودۆخەکە ناخۆشە.

٥. بەغدا لە ژێرەوە زۆر ئارام نییە. دەنگۆ هەیە ژمارەیەک لە ئەفسەرانی خانەنشین و لە ڕیزی سوپادان (ئەو ژەنەڕاڵەشی تێدایە کە پێشتر لێپرسراوی بەغدا بوو لە ناویاندایە، یان دەستبەسەر کراون یان لە سێدارەدراون. ژمارەکان جیاوازن، بەڵام کۆدەنگی هەیە کە ١٠ کەس لە سێدارە دراون و ٣٠ کەسیش دەستبەسەر کراون. دەگوترێت نەبوونی سوپا لەبەغدا دەرفەتێک بوو بۆ ئەنجامدانی کودەتا، بەڵام دەرفەتەکە پووچەڵکراوەتەوە بەهۆی دەستبەسەرکردنیان و لە سێدارەدانی کودەتاچیەکان. ژمارەی ئەندامانی دەزگای ئاسایش RPB، سەر بە کەرادەت مەریەم (Karradat Mariam) کە لە ژێر فەرمانی سەدام حسێندایە لە ناوەڕاستی شوباتەوە زیادی کردووە.

٦. نامەی هاوپێچکراو وەرگێڕانێکە لە ڕۆژنامەی ئەلسەورە، کە دەڵێت بۆچوونی حیزبی بەعس ئەم شەو دەخرێتەڕوو. بەعس بە ڕوونی نیەتی خۆی بۆ سەپاندنی چارەسەریی، ئەگەر پێویست بێت، خستووەتەڕوو.

I McCluney

وەرگێڕانی ڕۆژنامەی ئەلسەورە، ١٠ی ئاداری ١٩٧٤

لێژنەی باڵای بەرەی نیشتیمانی پێشکەوتنخواز، ئەمڕۆ یەکشەممە، ١٠ی ئاداری ١٩٧٤ کاتژمێر ٦ی ئێوارە، لە هۆڵی ئەلخالد (Al Khuld Hall)، بۆ گفتوگۆکردن لەسەر ‹پڕۆژە› یاسای حوکمیزاتی کۆبوونەوەیەکی ئەنجامدا.

بانگێشتنامە بۆ ژمارەیەکی زۆر (٦٦٥ کەس) لە کەسایەتییە ناسیۆنالیستە سەربەخۆکان نێردرابوو تا لە کۆبوونەوەکەدا ئامادەبن. بۆ ئەو کەسانەی دەرفەت نەبوو کارتیان بۆ بنێردرێت، بە پێی ناویان لە لیستی خوارەوەدا، وەک بانگکراو هەژمار دەکرێن و داوایان لێ دەکرێت بەشداری کۆبوونەوەکە بن.

لیستەکە کەسایەتی جۆراوجۆر لە گشت چین وتوێژەکان لە خۆدەگرێت. وەک چەندین یاساناس، دکتۆر، پرۆفیسۆری زانکۆ، بەڕێوەبەری گشتی، نزیکەی گشت دامەزراوەکانی کەنیسە لە عێراقدا. ئەم کەسانە لە کورد و عەرەب و ئاشوری و تورکمان پێکدێن.

سنووردار (ل ٢٥٥-٢٥٤)

باڵیۆزی پاشایەتی سوید

بەشی بەرژەوەندییەکانی بەریتانیا

بەغدا

G. S. Burton Esq.

(٢/١)

بەشی ڕۆژهەڵاتی ناڤین

نووسینگەی کاروبار دەرەوە و کۆمۆنوێلس

لەندەن

١٢ی ئاداری ١٩٧٤

ئۆتۆنۆمی بۆ کوردستان

١. لە ١١ی ئاداری ١٩٧٤، سەرۆک بەکر بۆ ڕاگەیاندنی بڕیاری ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕش بۆ جێبەجێکردنی ئۆتۆنۆمی لە ناوچە کوردییەکاندا، بە پێی ئەو بەڵێنەی لە ١١ی ئاداری ١٩٧٠ درابوو، لەسەر تەلەفزیۆن قسەی کرد. دەقی گوتاری سەرۆک بەکر و بڕیاری ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕش ژمارە ٢٤٧ لە لاپەڕەکانی ٧،١ و ٨ لە کۆپی هاوپێچکراوی ‹چاودێری بەغدا› هاتووە. (١٢ ئادار).

٢. ڕۆژنامەی پارتی دیموکراتی کوردستان، ئەلتەئاخی، لە ١٢ی ئادار، هیچ ئاماژەیەکی بۆ بڕیاری ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕش و قسەی [سەرۆک] نەکردووە، بەڵام لێدوانێکی بەم جۆرەی خوارەوە بڵاو کردەووە:

٣. بە لەبەرچاوگرتنی بارودۆخی بەرقەراری سیاسییەوە، مەکتەبی سیاسی پارتی دیموکراتی کوردستان، بڕیاری هەڵپەساردنی دەرچوونی ڕۆژنامەکانی ئەلتەئاخی و برایەتی تا کاتێکی نادیار دەرکرد››.

٤. ئەمەش بەو مانایە دێت کە پارتی دیموکراتی کوردستان پێشوازی لە بڕیاری ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕش نەکردووە. ‹ئەلجمهوریە› پەیامی پیرۆزبایی ئیسمائیل مەلا عەزیز و هاشم ئاکرەیی بڵاو کردووەتەوە کە بە ئەندامانی پشتگیریکەر لە حکومەت ناسراون. لە لایەکی دیکەوە، ئێمە زانیومانە یەکێک لە کوڕەکانی مەلامستەفا لە بەغدا تا دواییەن چرکەساتەکان خەریکی دانوستاندن بووە. کۆبوونەوەیەکی جەماوەری بۆ ڕاگەیاندنی بڕیاری ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕش لە ١٠ی ئادار بۆ ١١ی ئادار دواخرا.

٥. بە وردبوونەوە لە خودی بڕیارەکە هەندێك تێبینی هەن کە شایانی لەبەرچاوگرتنن.

یەکەم: هەرێمی کوردستان (بەندی یەکەم (ب))، بە پێی سەرژمێری گشتی لەو ناوچانە پێکدێت کە کورد تێیدا زۆرینەن. گەڕانەوە بۆ سەرژمێری ساڵی ١٩٥٧ زەحمەتە، چونکە لەو کاتەدا کورد بە شێوەی جیا دابەش ببوون.

دووەم: دارایی

سەرچاوەکانی بودجە (بەندی ٨) لە دوو شوێنەوە دابین دەکرێن:

ا داهاتی خۆجێیی، بەشێوەیەکی گشتی لە شارەوانییەکان.

ب ڕێژەیەک لە بودجەی ناوەند.

دیارە وەک ماف لە ژێر ڕۆشنایی یاسای ئێستادا، هیچ داهاتێکی باج یان داهاتی نەوت بۆ ناوچەکانی کوردستان تەرخان نەکراوە.

سێیەم: ئەنجوومەنی یاسادانان

دەبێ ئەنجوومەنی یاسادانان(بەندی ١٠) بە پێی یاسایەک کە تا هەنوکە بڵاو نەکراوەتەوە، هەڵبژێردرێت. دەکرێت ئەنجوومەنەکە ئەندامانی خۆی هەڵبژێرێت و متمانەش لە ئەنجوومەنی (باڵای) جێبەجێکردن بسێنێتەوە. بەندێک هەیە ڕێگە بە سەرۆک دەدات ئەنجوومەنی یاسادانان هەڵبوەشێنێتەوە (بەندی ٢٠ (ئەی)) ئەگەر ئەنجوومەن نەیتوانی ڕێژەی یاسایی تەواو بکات. (بۆ نموونە لەکاتی

بایکۆتکردنـی ئەنجوومـەن)، یـان لەوکاتـەدا کـە ئەنجوومەنـی جێبەجێکـردن نەیتوانـی متمانـە دەسـتەبەر بـکات، یـان لەکاتـی پشـتگوێ خسـتنی بڕیارەکانـی لێژنـەی تایبەتـی سـەر بـە دادگای پێداچوونـەوە (بەنـدی ١٩ (ئـەی)).

چوارەم: ئەنجوومەنی جێبەجێکردن (بەندی ١٣)

پێدەچـێ ئەمـە شـێوازی پێکهێنانـی کابینـەی ناوچـەی کوردسـتان بێـت کـە ١٣ تـا ١٥، ئەندامـی دەبێـت و ئـەو کەسـانە لـە خۆدەگرێـت کـە شـایانی خزمەتکـردن بـن لـە ئەنجوومەنـی جێبەجێکردنـدا. سـەرۆکی ئەنجوومەنـی جێبەجێکـردن (بەنـدی ١٣ (س)) لەلایـەن سـەرۆک کۆمـارەوە بانگهێشـت دەکرێـت تـا ‹کابینە›کـەی خـۆی پێکبهێنێـت کـە دواتـر دەنگـی متمانـە لـە ئەنجوومەنـی یاسـادانان دەسـتەبەر دەکات. بەهەمـان شـێوە سـەرۆک دەتوانێـت سـەرۆک و کابینـە لـە کار بخـات.

پێنجەم: دەسەڵاتی دەسەڵاتی ناوەندی

دەسـەڵاتی بەرچـاو بـۆ ناوەنـد پارێـزگاری لێکـراوە. بەڕێوەبـەری پۆلیـس، ئاسـایش و تەشـکیلاتی نیشـتیمانی ‹national formation›، (لەوانەیـە ئەمـە بـە مانـای پێشـمەرگە بێـت)، بـە وەزارەتـی ناوخـۆ گرێـدراون. (بەنـدی ١٧ (ئـەی)) و لەلایـەن وەزیـرەوە دادەمەزرێـن (بەنـدی ١٧ (س)) بـە ڕاوێـژ لەگـەڵ سـەرۆکی ئەنجوومەنـی جێبەجێکـردن. گشـت وەزیرەکانـی دەوڵـەت لەلایـەن ناوەنـدەوە دیاردەکرێـن (بەنـدی ١٨ (س)) و دەتوانـن لـە گشـت دانیشـتنەکانی ئەنجوومەنەکانـی جێبەجێکـردن و یاسـادانداندا بەشـداربن. یاسـایی بوونـی گشـت بڕیارەکانـی دامـەزراوە ئۆتۆنۆمییـەکان لەلایـەن لێژنەیەکـی تایبەتـی سـەر بـە دادگای پێداچوونـەوە، چاودێـری دەکرێـن (بەنـدی ١٩ (ئـەی)) و جێبەجێکردنـی بڕیارەکـە دەتوانرێـت دوابخرێـت بەهـۆی تانەگرتنـی وەزیرێکـی دەوڵـەت یـان بەهـۆی وەزیـری دادەوە (بەنـدی ١٩ (ب)).

نۆیەم: بەندەکانی کەمینەی عەرەب

لە گشت بڕیارەکانی ئەنجووەنی سەرکردایەتی شۆڕشدا ئاماژە بە پاراستنی مافی کەمینەی عەرەب [لە ناوچەی ئۆتۆنۆمیدا] کراوە. بۆ ئەوان ئەمانەی خوارەوە گەرەنتی کراون:

- خوێندن بە زمانی عەرەبی (بەندی ٢ (س)).
- مافە دەستورییەکان (بەندی ٣ (ئەی)).
- هەبوونی نوێنەر لە ئەنجوومەنەکانی یاسادانان و جێبەجێکردندا (بەندی ٣ (ب)).

لە بڕیاری ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕشدا هیچ ئاماژەیەک بە کورد وەک جێگری سەرۆک کۆمار و خواستی کورد بۆ کۆنترۆڵکردنی کەرکووک نەکراوە. ناوەندی بەڕێوەبردن (بەندی ١ (ئی)) لە هەولێر دەبێت. چەند حەوتەیەک بۆ هەڵسەنگاندنی هێزی ڕەتکردنەوەی کورد بۆ بڕیاری ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕش پێویستە، بەڵام تا ئەو کاتەی ئەوان دەزانن کە مەرجەکان چین، شکستهێنان لەم دۆخەدا، یان وەڵامی نابەرپرسانە جێگەی ئۆمێد نییە.

I McCluney

کۆپیەک بۆ: تاران، ئەنقەرە، کوێت، دیمەشق، بەیروت.

ئاژانسی هەواڵی عێراق، ١٢ ئاداری ١٩٧٤ (ل٢٥٦)

عەزیز ئاکرەیی، ئەندامی مەکتەبی سیاسیی پارتی دیموکراتی کوردستان و ئیسمائیل مەلا عەزیز و هاشم ئاکرەیی، ئەندامی کۆمیتەی ناوەندی پارتی دیموکراتی کوردستان، بە بۆنەی ڕاگەیاندنی یاسای حوکمیزاتی بۆ ناوچەی کوردستان، تەلەگرامێکیان بۆ سەرۆک ئەحمەد حەسەن ئەلبەکر ناردووە، ئەمەی خوارەوەش دەقی تەلەگرامەکەیە:

ڕاگەیاندنی یاسای حوکمیزاتی بۆ کوردستانی عێراق لەکاتی دیاریکراوی خۆیدا بە دەستکەوتێکی گەورەی نیشیمانی بۆ گەلی تێکۆشەری ئێمە لە عێراق و بە دەستکەوتێکی گرنگ بۆ گەلی ئێمەی کورد هەژمار دەکرێت. ئەمەش بناغەیەکی پتەوە بۆ بەهێزکردنی یەکێتی نیشتیمانی و بۆ پشتگیریی کردن لە برایەتی نیشتیمانی و بۆ پاراستنی دەستکەوتەکان و سەرکەوتنەکان کە لەلایەن حکومەتە نیشتیمانیەکەی ئێمەوە دەستەبەر کراوە. جێبەجێکردنی پراکتیکیانەی حوکمیزاتی وەک متمانەیەکی پیرۆز ‹لەئەستۆی هەموومان› هەژمار دەکرێت و لە گشت هاوواڵتیانی کورد و پارتە پێشەنگەکەی واتە پارتی دیموکراتی کوردستان و گشت هێزە ناسیۆنالیستەکان و خەڵکی باشی گەلی عێراق دەخوازێت کە تواناکانیان بەگەڕبخەن و هێزەکەیان بەکاربهێنن بۆ جێبەجێکردنی حوکمیزاتی و پاراستنی لە پیلانی ئیمپریالسیت و سیخوڕەکان. ئەمەش تەنیا لە ڕێگەی یەکێتی نێوان چین و توێژەکان و بەهێزکردنی یەکێتی نیشتیمانی و بەدیهێنانی کەشێکی دیموکراسی و هۆشیاری و ئاگادارببوون لە پیلانی ئیمپریالیست و زایۆنیست و هێزە کۆنەپارێزە بە کرێگیراوەکان دەستەبەر دەکرێت کە بەرژەوەندییەکانیان لە ناوچووە.

ئێمە دڵنیاین گەلی ئێمەی کورد، بە سەرکردایەتی پارتی دیموکراتی کوردستان، لە ژێر قەڵغانی ڕژێمی نیشتمانیی پێشکەوتنخوازانە لە عێراق و لە میانەی دامەزراوە دەستڕۆییە دیموکراتیانەی حوکمیزاتی، سەرکەوتووانە ئاواتە نیشتمانییە پێشکەوتنخوازەکەی بەدی دێنێت و بە هەموو هێزەوە پارێزگاری لەم دەستکەوتە دەکات و ڕێگە نادات خوێنی هاوواڵتیان بە فیڕۆ بڕوا کە لە شاخ و دۆڵەکانی کوردستاندا بۆ بەدەستهێنانی حوکمیزاتی ڕژاوە.

INA

پێنج شەممە، ١٤ی ئاداری ١٩٧٤ (ل ٢٥٧)

401b5239/B

ئۆتۆنۆمی بۆ کوردی عێراق

پاڤێل دێمچینکۆ (Pavel Demchenko)

بەڕاستی ڕووداوێکی گرنگی مێژوویی لە ژیانی سیاسی عێراقدا ڕوویدا؛ لە ١١ی ئادار، بە فەرمی لە بەغداوە ڕاگەیێندرا کە کوردستان ئۆتۆنۆمی دەستەبەر کرد. بۆ ئەم دەستکەوتە گەلی عێراق قۆناغێکی سەختیان دەربازکرد. بە درێژایی چەندین دەیە، ئیمپریالیستی بەریتانی هانی ناکۆکییەکانی نێوان کورد و عەرەبی بە ئامرازێکی گرنگی پاراستنی باڵادەستی خۆی بە سەر خاکی نێوان دوو ڕووباری دیجلە و فورات هەژمار دەکرد، بەڵام تەنانەت ئەوکاتەی کۆلۆنیستەکان لە وڵات دەرکران و ڕژێمی پاشایەتی لە بەغدا ڕووخا، کاربەدەستانی ڕژێمی کۆماریی، نەیانتوانی یەکێتییەکی نیشتیمانی پتەو دەستەبەر بکەن.

لە ساڵی ١٩٦١دا، دوژمنایەتی سەربازیی لە دژی هێزە ئازادیخوازەکان، لەلایەن پارتی دیموکراتی کوردستانەوە لە باکووری وڵات کە دانیشتوانی کوردن، بەرەوی سەند. ئەمە شەڕێکی براکوژی بوو کە لەلایەن تاقمە کۆنەپارێزە شۆڤێنیستەکان و قۆرغکارانی نەوت پاڵی پێوەدەنرا کە بەرژەوەندییان لە بەش بەشکردنی نەتەوەدا بوو.

لە هاوینی ١٩٦٨دا، سەرکردایەتی ئێستای حیزبی بەعسی سۆشیالیستی عەرەبی (بەعس) هاتە سەر دەسەڵات و بۆچوونەکان سەبارەت بەکێشەی کورد لە عێراقدا گۆڕانی بەسەردا هات. بەیاننامەی ئاداری ١٩٧٠ی ڕایگەیاند کە بە تەواوەتی کۆتایی بە شەڕی سەربازی لە کوردستاندا هاتووە و مافە سیاسییە سەرەکییەکانی بۆ کوردی عێراق دابین کرد، کە ئەوان لە پێناویدا بە درێژایی چەند ساڵ چەکیان هەڵگرت و جەنگان. هەروەها ڕاگەیێندرا کە دوو ملیۆن کوردی بەهێز لە ماوەی چوار ساڵدا لە چوارچێوەی دەوڵەتی عێراقی یەکگرتوودا، ئۆتۆنۆمی بەدەست دێنن. هەنوکەش ئەم بەڵێنە لەکاتی دیارکراوی خۆیدا جێبەجێ

دەکرێت. ئەمەش هاتەدی، سوپاس بۆ گۆڕانی بە سوود لە ژیانی سیاسی وڵاتدا.

بەهەرحاڵ، سەختییەکانی بەردەم چارەسەری کێشەی کورد تا هەنوکەش باز نەدراون. دەستێوەردانی بەردەوام لە کاروباری کورددا لەلایەن بریکارەکانی دەرەکییەوە لە ئارادایە. چالاکی کەسانی سەر بە باڵی ڕاستڕەو کە بەهۆی یەکنەبوونی پارتی دیموکراتی کوردستانەوە، چوونەتە ناو ئەم حیزبە، هەوڵی بەرجەستەکردنی هەستی جیابوونەوە دەدەن و لەم بارودۆخەدا بوونەتە داردەستەی دوژمنەکانی عێراق. جیاوازی لە شرۆڤەکردنی هەندێك لە بەندەکانی بەیاننامەی ئادار هەتا هەنوکە دەرباز نەکراوە. بە تایبەتی لەسەر دیارکردنی وردی سنوورەکانی کوردستان. هەروەک لە بەغداوە ڕاپۆرت هاتووە، بڕوا هەیە خاڵە مشتومڕئامێزەکان لە ماوەی ١٥ ڕۆژدا چارەسەر بکرێن. بێگومان، ڕاگەیاندنی ئۆتۆنۆمی بۆ کورد، خاڵێکی وەرچەرخانی مێژوویی لە گەشەی پێشکەوتنخوازی لە عێراقدا.

(Pravda، March 14. Abriged)

سنووردار (ل ٢٥٨)

GRS 130

CYPHER CAT A

FM BAGHDAD 160700Z MAR

بۆ: نووسینگەی کاروباری دەرەوە، تەلەگرامی ژمارە ٨٠، لە ١٦ی ئاداری ١٩٧٤.

بۆ بەرچاوڕوونی بنێردرێت بۆ: ئەنقەرە، تاران، دیمەشق، کوێت و بەیروت.

کێشەی کورد (Kurdish Trouble)

١. حکومەتی عێراق لەبارەی پێکدادانەکانی چەند ڕۆژی ڕابردووی کە لە باکوور ڕوویدا، هیچ لێدوانێکی نەداوە.

٢. لە لێدوانێکدا لە ١٤ی ئادار، لەبارەی دانوستاندنەکانی نێوان بەرەی نیشتیمانی و پارتی دیموکراتی کوردستان کە بووە هۆی هاتنەدی بڕیاری ئۆتۆنۆمی لە ١١ی ئادارەا، سەدام حوسێن گوتی «هەموو کەسێک دەزانێت چەندین ناوچەی باکووری وڵات، بە تەواوەتی لە ژێر دەسەڵاتی دەوڵەتدا نین»، بەڵام ئەمەش حەقیقەتێکی مێژوویی، نەک زانیارییەکی نوێ.

٣. پێش ١١ی ئادار هاووڵاتیانی بەریتانی کە لە هەولێر و سلێمانی کاریان دەکرد، [ئەم ناوچانەیان] بەرەو بەغدا بەجێهێشت. ئەم کرێکارانە و ڕێبوارەکانی دیکە، پێش سەفەرکردن بۆ باکوور، لەگەڵ ئەو لایەنەی کە لە عێراق سپۆنسەریان بوون ڕاوێژ دەکەن. ژیان لە بەغدا ئاسایە و هیچ ئاماژەیەکی گرژی بەدی ناکرێت.

٤. تکایە نووسینگەی کاروباری دەرەوە ئەم نامەیە (Saving) بۆ دیمەشق، کوێت و بەیروت بنێرە.

(هەروەک داواکرابوو، دووبارە کراوەتەوە)

MCCLUNEY

FILES:

MED (بەشی ڕۆژهەڵاتی ناڤین)

MENAD (بەشی ڕۆژهەڵاتی ناڤین و باکووری ئەفریقیا)

CONSULAR D (بەشی راوێژکاریی)

MR WEIR (بەڕێز وێر)

سنووردار (ل ٢٥٩)

باڵیۆزی پاشایەتی سوید

بەشی بەرژەوەندییەکانی بەریتانیا- بەغدا

G. S. Burton Esq.

(٢/١)

بەشی ڕۆژهەڵاتی ناڤین

نووسینگەی کاروبار دەرەوە و کۆمۆنوێلس- لەندەنSW1

١٨ی ئاداری ١٩٧٤

کوردی عێراق

١. لە ١٢ی ئادار، سەدام حسێن مۆڵەتی ١٥ ڕۆژی بە پارتی دیموکراتی کوردستاندا کە بچێتە ناو بەرەی نیشتیمانی و بەرپرسیارێتی بڕیاری ئۆتۆنۆمی کە لەلایەن ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕشەوە دەرکرا، لە ئەستۆ بگرێت. دەقی INA هاوپێچ کراوە.

٢. لەوانەیە ئێوە بتانەوێت [ئاگادار بن] لەو پەیامانەی بۆ پشتگیریی لە سەرۆک نێردراون. یەکێک لە تەلەگرامەکان لەلایەن کوردەکەی بارزانی عوبەیدولا مستەفا بارزانیەوە هاتووە کە ستایشی سەرکردایەتی سەرۆک دەکات و دڵنیایی دەدات «گەلی کورد لە سایەی ئۆتۆنۆمیدا، چاوەڕێی داهاتووی گەش و بوژانەوەی زیاتر و سەرکەوتنی ئەم ئەزموونە هەموو هەوڵی خۆیان دەخەنەگەڕ».

٣. بە گشتی ڕۆژنامەی ڕۆژانە تا ئەم چرکەساتە ئاماژە بە هیچ ڕووداوێک لە سنوورەکانی باکوور نادەن. پەیوەست بە بارودۆخی گشتی، ئێمە بە جودا لەبارەی ئەو شتانەی لێرە دەبیستین، دەنووسین. حاڵیحازر بارودۆخەکە زۆر دڵخۆشکەر نییە.

I. McCluney

مۆڵەتی ١٥ ڕۆژ بە نوێنەری پارتی دیموکراتی کوردستان دراوە بۆئەوەی بچێتە ناو بەری نیشتیمانی و بەرپرسیارێتی یاسای ئۆتۆنۆمی لە ئەستۆ بگرێت (٢٦٠-٢٦٩)

هاوڕێ سەدام حسێن، جێگری سکرتێری گشتی پارتی سۆشیالیستی بەعسی عەرەبی، سەرکردایەتی هەرێمی و جێگری سەرۆکی ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕش، ڕایگەیاند دەرگاکان بۆ ماوەی ١٥ ڕۆژ کراوە دەبن لە ڕۆژی ڕاگەیاندنی یاسای ئۆتۆنۆمی بۆ ناوچەی کوردستان و پێش ئەوەی نوێنەری پارتی دیموکراتی کوردستان بچێتە ناو بەرەی نیشتمانیی پێشکەوتنخوازی نیشتیمانیەوە و بەرپرسیارێتی یاسای ئۆتۆنۆمی لە ئەستۆ بگرێت.

هاوڕێ حسێن ڕایگەیاند» «ئێمە نوێنەری پارتی دیموکراتی کوردستانمان ئاگادار کردووەتەوە، هاوکات ئێمە پابەند دەبین بەوەی ئەوان هاوپەیمانی ئێمەن و هیچ کردەیەکی نائاسایی بۆ پیشێلکردنی ئاسایش و یاسا ئەنجام نەدرێت. ئەگەر ئەم جۆرە کردارانە ئەنجام دران ئێمە پابەندیمان نامێنێت». سەدام حسێن لە کۆبوونەوەیەک کە بەرەی ناسیۆنالیست و پێشکەوتنخوازی نیشتیمانی بەڕێوەی دەبرد، قسەی کرد کە ئێوارەی دوێنی لە هۆڵی ئەلخالد (Al Khuld Hall) لە بەغدا بەسترا. نزیکەی ١٠٠٠ کەسایەتی نیشتمانیی پێشکەوتنخواز و نیشتیمان پەروەر لە کۆبوونەوەکەدا ئامادە بوون.

لە وەڵامی پرسیارێکدا هاوڕێ سەدام گوتی: «کورد گەلی ئێمەن و ئێمە زۆرتر لە کەسانیتر داهاتوویان لەبەرچاو دەگرین». هەروەها دووپاتی کردەوە کە لە بونیاتنانی کۆمەڵگایەکی نوێدا، پرسی گرنگ «نەتەوەگەرایی نییە. پرسی گرنگ بریتییە لە ڕادەی بڕوا بوون بە هەنگاونان بەرەو بونیاتنانێکی پێشکەوتنخوازانە کە ئێمە بەدوای بونیاتنانی سۆشیالیزم لەم کۆمەڵگایە و لەم وڵاتەدا، دەگەڕێین».

سەدام گوتی لەکاتێکدا ئێمە چاوەڕوان بووین کەسایەتییەکی کورد دەربکەوێت و لەهەمبەر هەموو کورد و مافە ڕەواکانیان و خواستەکانیان بەرپرسیار بێت؛ یان کەسێک لەناو کەمینەکان سەرهەڵبدات کە زۆرتر لە ئێمە بۆ کەمینەکان هەست بە بەرپرسیارێتی بکات و لە چوارچێوەی بونیاتنانی کۆمەڵگای عێراقی یەکگرتوودا [مافی

کەمینەکان دابین بکات]، لەو کاتەدا ئێمە خۆمان بە شایانی سەرکردایەتیکردنی ئەم کۆمەڵگایە نازانین.

هاوڕێ سەدام گوتی: «گەلی کوردمان، دەتوانن بە دڵنیاییەوە پشوو بدەن و جەنگی سااڵنی ڕابردوو بەسە بۆئەوەی پشوو بدەن. ئێمە بەقەدەر ئەوان پەرۆشی داهاتووی ئەوانین. ئێمە نیگەرانی داهاتوو و ئاسایش و سەقامگیری و پێگەی ئەوانین لە عێراق و لەبەشداریکردنیان لە بونیاتنانی نیشتیماندا».

هەروەها دووپاتی کردەوە لێپێچینەوە لە دژی هیچ هاووڵاتییەکی عێراقی ئەنجام نادرێت «ئەگەر ئەم هاووڵاتیە پابەندی ڕێچکەی دیموکراسی بێت لە گفتوگۆکردن و ئەگەر گفتوگۆکەی پشتی بەستبێت بە بنەماکانی پلانی کاری نیشتیمانی و بنەما سەرەکییەکانی شۆڕش». لێپێچینەوە لە هاووڵاتی ناکرێت بەهۆی تاوانەکانی دیکە. سەدام دووپاتیکردەوە «هاووڵاتی عێراقی بەرپرسی ڕەفتارەکانی خۆیەتی. ڕێزی لێدەگیرێت تا ئەو ڕادەیەی ڕەفتارەکانی بە پێی یاسا بێت و ئەو بەرپرسیارە لە چوارچێوەی یاسادا و بە پێی ئەو ڕادەیەی لە یاسا دوورکەوتووەتەوە».

هاوڕێ سەدام ڕوونیکردەوە ئەو کەسانەی هەوڵی [ئازاردانی] ئەندامانی پارتی دیموکراتی کوردستان دەدەن، بە گوتنی هەر شتێک، دەخرێنە ناو زیندانەوە. تەنانەت ئەگەر ئاماژە بە ناوی سەرکردایەتی پارتی دیموکراتی کوردستانیش نەدات. پارتی دیموکراتی کوردستان، وەک حیزبێک، نوێنەرایەتی لەناو بەرەدا بەردەوام دەبێت. سەدام گوتی «ئەوەی ئێمە دەیڵێین تەنیا دڵنیاکردنەوەی قوتابیان و فەرمانبەران نییە، ئێمە تەنیا دووپاتی بنەماکانی تێڕوانینی بەرەی [نیشتیمانی] بۆ گەلەکەمان و تێڕوانینی دەسەڵات و دەوڵەت بۆ هەموو خەڵک دەکەینەوە».

بەیاننامەی ئادار

ڕۆژنامە جیهانیەکان، ئاژانسەکانی هەواڵ، وێستگەکانی ڕادیۆ و تەلەفزیۆن، ڕووماڵێکی فرەوان و شرۆڤەی بڕیاری ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕش بۆ ئۆتۆنۆمی ناوچە کوردنشینەکانی عێراق، لە چوارچێوەی یەکپارچەیی خاکی عێراقیان کردووە. سەرنجدانەکان بە تایبەتی لە پایتەختەکانی عەرەبی و بێگانە بووە؛ هەروەها لەسەر زانیارییەکان لەباری جێبەجێکردنی بەڵێنی شۆڕشی ١٧ تەموزی پەیوەست بە بەیاننامەی ١١ی ئاداری ١٩٧٠، بووە تا خود موختاری بداتە ناوچە کوردییەکان و یاسای تایبەتی بۆ دەر بکات.

زۆربەی وێستگەکانی پەخشی عەرەبی و بێگانە و ئاژانسەکانی هەواڵ بەشێکی گرنگیان لە لێدوانەکەی سەرۆک ئەحمەد حەسەن ئەلبەکر وەرگرتووە کە خۆی شەوی ڕابردوو پەیامەکەی لەسەر تۆڕی ڕادیۆ و تەلەفزیۆن لەبارەی ئۆتۆنۆمی بۆ ناوچەی کوردستان ڕاگەیاند. پەیامنێرەکانی INA، ڕایانگەیاندووە بڕیارەکە لە سەردێڕی بەرگی یەکەمی میدیای عەرەبی بڵاو بووەتەوە و بڕیارەکەیان بە ڕووداوێکی دیار لە مێژووی عێراقدا وەسف کردووە.

لە بەیروت، ڕۆژنامەی ئەلواس (Al-Lous)، بڕیاری ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕشی بە دەستپێشخەرییەکی فرەوانی بوێرانەی سیاسی وەسفکرد کە بۆ جێبەجێکردنی بەیاننامەی مێژوویی ١١ ی ئادار دەرکراوە. سەرەڕای بارودۆخی هەستیاری ناوچە کوردستانیەکان و «کەشی تەنگژاوی کە لەلایەن دوژمنکاریی بەردەوامی ئێران لە سنووەرەکانی ڕۆژهەڵاتی عێراقدا دروستکراوە، سەرکردایەتی سیاسی عێراق بە پێی ڕۆح و ناوەڕۆکی بەیاننامەی ١١ی ئادار، بڕیاریدا بە دانی حوکمیزاتی بە کورد››.

ڕۆژنامەی قاهیرە و میدیای زانیاری، گرنگی بە ڕووداوەکە داوە و هەندێك لە بەندەکانی یاسای ئۆتۆنۆمی وەرگرتووە. ڕۆژنامەکە بە کۆی دەنگ هاوڕا بووە بڕیارەکە دەبێتە هۆی بەهێزکردنی یەکێتی نیشتیمانی. لە کۆبوونەوەکەدا سەرگوتاریان لەبارەی

ڕووداوەکە بڵاوکردووەتەوە و نووسیویانە سەردەمێکی نوێ لە باکووری عێراقدا دەستی پێکردووە. لە عەدەن، پایتەختی کۆماری یەمەن، عەبدولفەتاح ئیسمائیلی، سکرتێری گشتی ڕێکخراوی سیاسی بەرەی نیشتیمانی، ڕایگەیاند سەرکەوتنی عێراق لە چارەسەرکردنی کێشەی کورد لە میانەی بەخشینی حوکمیزاتی بۆ کورد سەرکەوتنێکی گەورەیە بۆ پرسی نەتەوەیی عێراق و هەنگاوەکە بەرەو دیموکراسی و پێشکەوتن کە لەلایەن حیزبی بەعسی سوشیالیستی عەرەبی و گەلی عێراق دەستەبەر کراوە و گوتی ئێمە تێدەگەین چارەسەری کێشەی کورد لە ڕوانگەی بارودۆخی سەخت و ناهەمواری ڕابردوودا چەند گرنگە.

لە عێراق، خۆپێشاندانی فرەوانی جەماوەری لە شەقامە سەرەکییەکانی سەنتەری پارێزگاکانی عێراقدا، بەڕێوەچوو و پێشوازیان لە ڕاگەیاندنی ئۆتۆنۆمی بۆ ناوچە کوردییەکان لە ڕێگەی جیبەجێکردنی بەیاننامە مێژوویەکەدا کرد. هەروەها بڕیاری ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕش، پشتگیرییەکی فرەوانی لەناو گشت چین و توێژەکان، پارتە سیاسییەکان، ڕێکخراوەکان و دامەزراوە پسپۆرییەکاندا بەدەست هێناوە. تەلەگرامی پشتگیریی لەلایەن کەسایەتیەکان، ڕێکخراوەکانی ئافرەتان، کرێکاران، مامۆستایان، جوتیاران، ئەندازیاران و گشت پسپۆرییەکان پشتگیریی لە هەنگاوی بوێرانەی دەسەڵاتی نیشتیمانی دەکەن.

پشتگیریی پارتی دیموکراتی کوردستان

بەڕێز عەزیز ئاکرەیی، ئەندامی مەکتەب سیاسی پارتی دیموکراتی کوردستان، ئیسمائیل مەلا عەزیز و هاشم ئاکرەیی، کە هەردووکیان ئەندامی کۆمیتەی سەرکردایەتی پارتی دیموکراتی کوردستانن، تەلەگرامی خوارەوەیان بۆ سەرۆک بەکر و سەدام حسێن، جێگری سەرۆکی ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕش و ئەندامانی سەرکردایەتی هەرێمی پارتی سۆشیالیستی بەعسی عەرەبی و ئەندامانی لێژنەی باڵای بەرەی ناسیۆنالیست و پێشکەوتنخوازی ناردووە.

«جێبەجێکردن و مومارەسەکردنی ئۆتۆنۆمی کۆڕکی ڕۆحی ئێمەیە، ئەمەش لە

گەلی ئێمەی کورد و پارتە پێشەنگەکەی واتە پارتی دیموکراتی کوردستان و گشت هێزە ناسیۆنالیستەکان و خەڵکی باشی گەلی عێراق دەخوازێت تواناکانیان بخەنەگەڕ و هێزەکەیان بەکاربهێنن بۆ جێبەجێکردنی حوکمیزاتی و پاراستنی لە پیلانی ئیمپریالسیت و سیخوڕەکان. ئەمەش تەنیا لە ڕێگەی یەکێتی نێوان چین و توێژەکان و بەهێزکردنی یەکێتی نیشتیمانی و بەدیهێنانی کەشێکی دیموکراسی و هۆشیاری و ئاگادار بوون لە پیلانی ئیمپریالیست و زایۆنیست و هێزە کۆنەپارێزە بە کرێگیراوەکان دەستەبەر دەکرێت کە بەرژەوەندییەکانیان لە ناوچووە.

ئێمە دڵنیاین گەلی ئێمەی کورد، بە سەرکردایەتی پارتی دیموکراتی کوردستان، لە ژێر قەڵغانی ڕژێمی نیشتمانیی پێشکەوتنخوازانە لە عێراق و لە میانەی دامەزراوە دەستوورییە دیموکراتییەکانی حوکمیزاتی، بە سەرکەوتووانە ئاواتە نیشتمانییە پێشکەوتنخوازەکەی بەدی دێنێت و بە تەواوی هێزەوە پارێزگاری لەم دەستکەوتە دەکات و ڕێگە نادات خوێنی هاوواڵتیان، کە لە شاخ و دۆڵەکانی کوردستاندا بۆ بەدەستهێنانی حوکمیزاتی ڕژاوە، بە فیڕۆ بڕوات.

تەلەگرامێک لە پارێزگاری سلێمانی بە وەکالەت، عارف تەها، ئاماژە بەوە دەکات بە ناوی گشت جەماوەری سلێمانی و گشت بەرپرسانی ئیداریی و خزمەتگوزاریی مەدەنی و فەرمانبەرەکان، پشگیریی لە بڕیارە مێژوویییەکەی ئێوە دەکەین بۆ ڕاگەیاندنی ئۆتۆنۆمی بۆ کوردستان، ستایشی هەنگاوە بە هێزەکەی ئێوە دەکەین بۆ دانانی بناغەی ئاسایش و سەقامگیریی لە گشت وڵاتە خۆشەویستەکەمان، عێراق. بژی گەلی عێراق، عەرەب و کورد، و برا کەمینەکانمان، بژی ئاشتی و لێبوردەیی. خودا هەنگاوەکانی ئێوە بپارێزت بۆ خۆشگوزەرانی گەلی عێراق».

تەلەگرامی بەڕێوەبەری گشتی ئیدارەی بەندەرەکانی عێراق، عەبدولجەبار ئەلسەعیدی: «ڕاگەیاندنەکەتان لەبارەی ئۆتۆنۆمی بۆ گەلی ئێمەی کورد لە کاتی دیاریکراوی خۆیدا، گورزێکی بەهێز بوو کە بەر بەکرێگیراوەکان و ئیمپریالیستەکان کەوت و جێبەجێکردنێکی ڕاستەقینەی ئاراستەی مرۆڤایەتی پارتی سەرکردەکەمان، واتە حیزبی بەعسی سۆشیالیستی عەرەبیە. بە ناوی خۆم و بە ناوی فەرمانبەرانی

ئیدارەی بەندەرەکانی عێراق، ستایشی هەنگاوە گەورەکەتان دەکەین و بەڵێن دەدەین گشت هەوڵی خۆمان بۆ جێبەجێکردنی ئەو شتەی کە لە بەرژەوەندی گەل و نەتەوەی ئێمەدایە و بۆ بەرپەرچدانەوەی دەستدرێژی ئێرانییەکان لەسەر سنووری وڵاتە شۆڕشگێرەکەماندا دەخەینەگەڕ».

تەلەگرامی لقی فدراسیۆنی گشتی قوتابیان ئەریتیریا، یەکێتی نیشتیمانی قوتابیانی ئەریتیریا و فیدراسیۆنی گشتی قوتابیانی فەلەستین کە لە کوێتەوە هاتوون، گشتیان پشتگیریی لە ڕاگەیاندنی ئۆتۆنۆمی بۆ کورد دەکەن و وەک خواستی گەلەکەیان بۆ ئازادی و دیموکراسی هەژماری دەکەن. تەلەگرامەکە دەڵێت بڕیارەکە ئەوە پشتڕاست دەکاتەوە کە [ئەنجوومەنی سەرکردایەتی] شۆڕشی عێراق، پابەندی ڕێڕەوی شۆڕشگێرانەی پێشکەوتنە.

بڕیاری پشتگیریی پارتی شۆڕشگێڕی کوردستان (KRP)

مەکتەب سیاسی پارتی شۆڕشگێڕی کوردستان، لە تەلەگرامێکدا بۆ سەرۆک بەکر و جێگری سەرۆکی ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕش و سەرکردایەتی هەرێمی پارتی بەعسی سۆشیالستی عەرەبی، لە بارەی ڕاگەیاندنی ئۆتۆنۆمی بۆ ناوچە کوردییەکان، ستایشی بڕیاری ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕشی کردووە. دەقی تەلەگرامەکە دەڵێت: «مەکتەب سیاسی [و] کۆمیتەی ناوندی پارتی شۆڕشگێڕی کوردستان، بۆ ڕاگەیاندنی ئۆتۆنۆمی بۆ ناوچەکانی کوردستانی عێراق، ستایشی هەنگاوە بوێرانەکەتان دەکات کە لە میانەی ڕاگەیاندنی یاسای ئۆتۆنۆمی بۆ گەلی کوردمان خراوەتەڕوو.

پیادەکردنی یاسای ئۆتۆنۆمی باشترین گەرەنتییە بۆ فیداکاری سەرکەوتووانەی گەلی عێراق و گورزێکی وێرانکەرە بۆ ئیمپریالیزم و بە کرێگیراوەکانی لە دەرەوە و ناوەوەی وڵاتدا. ئێمە، پارتی شۆڕشگێڕیی عێراق بەڵێن دەدەین گشت هەوڵ و وزەی خۆمان بۆ بەرگریکردن لە دەستکەوتەکانی شۆڕشە پێشکەوتنخوازەکەی ١٧ی تەموز، لە دژی ئیمپریالیزم و بە کرێگیراوەکان بخەینەگەڕ. بژی برایەتی کورد و عەرەب. بژی کۆمارەکەمان، کۆماری عەرەب و کورد.

تەلەگرامی کۆمۆنیستەکان

تەلەگرامێک لە کۆمیتەی مەحەلی پارتی کۆمۆنیستی عێراق لە کەرکووک دەڵێت: «بە ناوی گشت کۆمۆنیستەکان و هاوڕێیەکانیان لە پارێزگای کەرکووک، پشتگیریی و پشتیوانی تەواوی خۆمان بۆ یاسای ئۆتۆنۆمی لە کوردستان ڕادەگەیێنین. جێبەجێکردنی خودموختاری لە کوردستانی عێراقدا دەستکەوتێکی گەورەی نیشتیمانپەروەرانەی پێشکەوتنخوازییە و ڕەنگدەرەوەی خواستی گەلی کوردمانە بۆ گەیشتن بە مافە نەتەوەییە ڕەواکانیان. ئەمەش گورزێکی بەهێزە لە دژی ئیمپریالیزم و زایۆنیزم و پەرەچەکدارێکە لە دژی پیلانە تاوانکارییەکانیان کە لە دژی یەکێتی گەلی عێراق، عەرەب و کورد و کەمینەکان دارێژراوە.

هەروەها، لقی سەرکردایەتی پارتی سۆشیالیستی بەعسی عەرەب لە کەرکووک تەلەگرامێکی ناردووە و تێیدا هاتووە: «بە ناوی گشت چینی زەحمەتکێش لە کەرکووک، سلێمانی و هەولێر، سڵاو بۆ بڕیارە مێژوویییەکەتان دەنێرین، بڕیارێک کە بەڵێن و پابەندی لەپێناو بەرژەوەندی گەلی بە ئەنجام گەیاند. بڕیاری ئۆتۆنۆمی سەرکەوتنێکی گەورەیە بۆ گشت کۆمەڵانی خەڵک، عەرەب و کورد و کەمینەکان. [هەروەها] بە ئەنجام گەیاندنی دواییین هەنگاوەکانی بەیاننامەی ١١ی ئادار بە ڕاگەیاندنی یاسای ئۆتۆنۆمی، دەستکەوتێکیترە دەخرێتە سەر دەستکەوتەکانی بەنیشتیمانیکردنی قۆڕغکارییەکانی نەوت [لەلایەن کۆمپانیا بێگانەکانەوە] و دامەزراندنی بەرەی پێشکەوتنخوازی نیشتیمانی و هەڵوێستی بەهێز لە دژی لەڕێگە دەرچوون لە نیشتیمانی عەرەبدا. لە ژێر دروشمی بەرگریکردن لە خودموختاری و بەرگریکردن لە شۆڕشی سەرکەوتوو، بەڵێن دەدەین پشتەوانی لە سەرکردایەتی حەکیمانەی ئێوە بکەین. سەرکەوتن بۆ ئیرادەی پێشکەوتنخواز و دروست».

تەلەگرام: پشتگیریی ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕش

[...] مستەفا بارزانی لە تەلەگرامێکدا بۆ سەرۆک ئەلبەکر و جێگری سەرۆکی ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕش و بۆ سەرکردایەتی هەرێمی حیزبی بەعسی سۆشیالیستی عەرەبی، دووپاتیکردەوە کە گەلی کورد لە ماوەی چوار ساڵی ڕابردوودا چێژی ئاسایش و سەقامگیری چێشتووە و چاوەڕوانی گەشە و بوژانەوەی زۆرتر و بە هەموو تواناوە هەوڵی سەرخستنی بڕیاری ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕش دەدات.

تەلەگرامەکە دەڵێت: «ڕاگەیاندنی یاسای ئۆتۆنۆمی بۆ ناوچەکانی کوردستانی عێراق لە کاتی دیاریکراوی خۆیدا و بە پشت بەستن بە بەیاننامەی مێژوویی ١١ی ئادار بەڵگەیەکی بەهێزە بۆ پابەند بوونتان لە تێگەیشتن لە خواستە نەتەوەییەکانی گەلی کوردمان و بەڵگەیە لە وەفاداری ڕاستەقینەتان بۆ بەهێزکردنی یەکێتی نەتەوەیی لە نێوان گەلی عەرەب و کورد و کەمایەتیەکانی دیکە کە بە دۆستایەتی لە عێراقی خۆشەویستماندا دەژین».

«هەنگاوی شۆڕشگێڕانەتان دەبێتە هۆی قوڵکردنەوەی دەستکەوتە گەورەکان کە بەهۆی سەرکردایەتی حەکیمانەتان بۆ وڵاتەکەمان، لە ماوەی پێنج ساڵ و نیوی ڕابردوودا درکی پێکراوە. [هەروەها] بۆ پتەوکردنی یەکێتی نێوان گشت هێزە نیشتیمانپەروەرەکانی عێراق کە بۆ سەرخستنی یاسای ئۆتۆنۆمی دوێنی ئێوارە ڕاتانگەیاند، پێویستە هەوڵەکانیان دوو بەرابەر بکەن».

«گەلی کوردمان، بۆ دەستەبەرکردنی ئەم دەستکەوتە نیشتمانییە بێ وێنەیە، ماوەیەکی درێژ خەباتیان کردووە و لە پێناویدا قوربانی بێ ژمارەی داوە، هەنوکە بانگێشت کراوە تا موماڕەسەی مافی ڕەوای خۆی بۆ ئۆتۆنۆمی بکات، ئەویش بە هاوکاری لەگەڵ گشت هێزە پاک و ڕاستەکانی گەلی ئێمەی عێراقی و هێزە نیشتیمانیەکان کە خوازیاری پاراستنی یەکێتی عێراق و بەختەوەری گەلی عێراقن».

«دڵنیام نەوەکانی گەلی کوردمان کە لە ماوەی چوار ساڵی ڕابردوودا هەستیان بە ئاسایش و سەقامگیریی کردووە و لە سایەی ئۆتۆنۆمی چاوەڕوانی

گەشە و بوژانەوەی زۆرترن و بۆ سەرخستنی ئەم ئەزموونە، گشت توانای خۆیان وەگەڕدەخەن. خودا لە خزمەتکردنی وڵاتەکەمان و گەلەکەمان. بە کورد و عەرەبەوە، سەرکەوتنتان پێ ببەخشێت».

هەروەها شێخ عوسمان بارزانی تەلەگرامی پشتگیری ناردووە و بەڵێنی داوە گشت هەوڵەکانی وەگەڕبخات بۆ پیادەکردنی یاسای ئۆتۆنۆمی و پشتگیریی کردن لە بڕیارە مێژوویییەکە:

«بڕیارەکەتان کە خودموختاری بۆ ناوچەی کوردستان دەستەبەر کرد، ئاواتەکانی گەلی کوردمانی لەخۆ گرتووە و برایەتی کورد و عەرەبی لەم وڵاتەدا پتەو کرد. ئێمە بەڵێن دەدەین گشت توانای خۆمان وەگەڕبخەین بۆ جێبەجێکردن و پاراستنی ئەم بڕیارە مێژوویییە بۆئەوەی لە دەوری ئەم دەستکەوتە نەتەوەییە گەورەیە کۆببینەوە بۆ بەرگریکردن لێی لە دژی پیلانەکانی ئیمپریالیزم. داوا لە خوای گەورە دەکەین سەرکەوتن بە هەموومان ببەخشێت بۆ خزمەتکردنی عێراقە خۆشەویستەکەمان».

11 March 974

DA/40

(ل ٢٧٠-٢٧١)

Squadron leader A E Shepherd RAF

D13 WEST

Ministry of Defence

Main Building

White hall

LONDON SW1A 2IB

هەروەک لە ڕاپۆرتی حەوتەی ڕابردوو باسمکرد، حکومەتی تورکیا هەندێک ڕێکاری خۆپارێزی لە باشووری ڕۆژهەڵاتی تورکیا لە سەرەتای ئادارەوە لە دژی ئەگەری پشێوی نانەوەی کورد گرتووەتەبەر. ئەو ڕێکارە بە شێوەی ئاگادارکردنەوەی پێشوختەی یەکە سەربازییەکانی ئەم سنووره و مەشقی سەربازی بە ئامادەبوونی فەرماندەی هێزی زەمینی و جەندرمە بووە. ئەم مەشق و ڕاهێنانە هاوکات بووە لەگەڵ ڕاگەیاندنی فەرمی حکومەتی عێراق بۆ ئۆتۆنۆمی ١١ی ئادار بۆ کوردی باکووری عێراق. ئێمە هیچ ئاماژەیەکمان لەبەر دەست نییە لەبارەی هۆکاری پێشبینی تورکیا لە سەرهەڵدانی شەڕ لە باکووری عێراقدا کە لە دوای ڕەتکردنەوەی بارزانی بۆ مەرجەکانی بەیاننامەکە بێت. پێدەچێ جوڵەی پێشگیری کردن زۆرتر لە دژی کوردی تورکیا بێت ئەگەر ئەوان لە دوای تەنازولی حکومەتی عێراق بۆ کوردی عێراق، هەوڵی ڕاکێشانی سەرنج بۆ سەر کەیسی تایبەتی خۆیان بۆ بەدەستهێنانی ئۆتۆنۆمی بدەن. ئەمەش نموونەیێکی ئاساییە؛ ڕاهێنانەکان لە ناوچە کوردییەکانی دەوروبەری دیاربەکر و بە درێژایی سنووره‌کانی عێراق بە بەردەوامی ئەنجام دەدەرێن.

لە ١٢ی ئادار وەزیری بەرگری لێدوانێکیدا و ڕایگەیاند، حکومەتی تورکیا چاودێری ڕووداوەکان دەکات، بەڵام بە کاروباری ناوخۆی عێراق هەژماریان دەکات. ئەو چاوەڕێی پەرەسەندنی ئەم ڕووداوانە ناکات، بەڵام ئامادەکاری بۆ پاراستنی ئاسایش پێویستە.

لـە هەمـان ڕۆژدا ڕۆژنامەیەکـی جەمـاوەری نووسـیویە فراوانبـوونی پێکـدادان لەگـەڵ هێزەکانـی بارزانـی بـە مانـای بڕینـی نـەوت لـە عێراقـەوە دێـت و بارودۆخـی تورکیـا لـەم ڕووداوەدا ڕوون نییـە. ئـەم نووسـینەش لەوانەیـە لـە ڕاسـتییەوە نزیـک بێـت.

ئێمـە لـە ١٤ی ئـادار بیسـتمان تورکیـا سـنووورەکانی بـە ڕووی عێراقـدا داخسـتووە تـا ڕێگـری لـە چوونـە نـاوەوەی پەنابەرەکانـی عێـراق بـکات. بـە پێـی ڕاپۆرتـی ڕۆژنامـەکان، کـورد بـە درێژایـی سـنوور هـەن و دەرگای ئانایـۆل (Anayol pass)یـان لـە نزیـک زاخـۆ داخسـتووە. بـە گوێـرەی ئـەم ڕۆژنامانـە، کـورد دامـەزراوە نەوتیەکانـی کەرکووکیـان وێـران کـردووە و لـە نزیـک خابـور هێرشـیان کردووەتـە سـەر سـەربازگەیەکی سـنووری عێـراق و چـوار سـەربازیان کوشـتووە و چـواردەی تریـان دەستبەسـەر کـردووە. هەروەهـا لـە ڕۆژنامەکانـی تورکیـادا بـە فراوانـی بـاس لـەوە دەکرێـت کـە کـورد یارمەتـی لـە ئێـران و ئەمریـکا وەردەگـرن. دواتـر لـە هەمـان ڕۆژدا گوتـرا زاخـۆ کـە لـە سـەر ڕێگـەی سـەرەکییە بـۆ چوونـە نـاو تورکیـا، کەوتووتـە دەسـتی کـورد، بـەڵام ئەمـەش جێـی گومانـە بەهـۆی هەبوونـی ژمارەیەکـی زۆری سـەربازگەی عێـراق لـەم شـوێنە کـە بـە لانیکـەم ئسـتوڵێکی تانکـی لێیـە. بـاس لـەوە دەکرێـت سـەربازەکانی تورکیـا لـە نزیـک جزیـرە، لـە ڕۆژئـاوای خابـور لەسـەر سـنووری نێـوان سـووریا و تورکیـا، ڕێگایـان داخسـتووە تـا کۆنترۆڵـی جموجۆڵـی ناوخـۆ بکـەن. هەروەهـا ڕۆژنامەکانـی تورکیـا ڕاپۆرتیـان بڵاوکردووەتـەوە کـە بارزانـی داوای لـە هەمـوو کـورد کـردووە (کەمینـەی کـورد لـە تورکیـا نزیکـەی دوو تـا چـوار ملیـۆن کەسـن) لـە شـەڕی دژی حکومەتـی بەغـدا یارمەتیـان بـدەن. هەروەهـا ڕادیـۆی فەرمـی دەوڵەتـی تورکیـا و ئاژانسـی نیمچـە فەرمـی ئاناتۆڵـی، ئاماژەیـان بـە جەنـگ لـە عێـراق نەکـردووە. لەوانەیـە لەمکاتـەدا هەندێـك هێـزی زیاتـر کـە بەشـێک لـە تیپـی کۆمانـدۆش لەخـۆ دەگرێـت بـۆ ئـەم ناوچەیـە بنێردرێـت و دەتوانـم بڵێـم سـەرەڕای پێسـگیریی کـردن لـە هاتنـی پەنابـەرەکان لـە عێراقـەوە بـۆ نـاو تورکیـا، ئـەم جوڵـەی هێـزە، پەیوەسـتە بـە ڕێگـری کـردن لـە کـوردی تورکیـا بـۆ دەربـاز بـوون لـە سـنووورەکان و بەشـداریکردن لـە ڕووداوەکـەدا.

لـە ١٨ی ئـادارەدا، ڕۆژنامەکانـی ناوخـۆی [تورکیـا] باسـیان لـەوە کـرد کـە شـەڕ

نەماوە و شەوی ڕابردوو بیستم فەرماندەی هێزی زەمینی و جەندرمە گەڕاونەتەوە ئەنقەرە. ئەمە گشت ئەو هەواڵانەن کە تا ئێستا لای من هەن. لەو بڕوایەدام ئەم ڕووداوانە نابنە هۆی نەهێشتنی زەنگی ئاگادار کردنەوە لەناو تاقمی کاربەدەستەکانی ئێرەدا، دیارە پێدەچێت پرسیاری زۆرتر لەم بارەوە بوروژێنرێت. دەکرێ ئەم ڕێکارانەی پێشگیریی کردن، مەعقولانە بن. ئەو خەڵکەی شارەزای ئەم ناوچەیەن لەو بڕوایەدان بەرپەرچدانەوەیەکی تونند لەلایەن کوردی تورکیاوە سەختە بێتەدی، بەڵام ئەوان خەڵکێکی ناخ پڕن و تورکیا ناتوانێ هیچیان لەگەڵدا بکات. دواجار ئەمە [ڕووداوە] لێکەوتەی سیاسی فراوانتر هەن کە لەلایەن ستون نووسێکی مەحەلیەوە بەم جۆرەی خوارەوە داڕێژراوە «لە لایەکەوە تورکیا دۆستە تەقلیدیەکەی واتە ئێرانی هەیە، کە هەڵوێستی لەبارەی ئەم کێشەیە زۆر بە سەختی ئەم وڵاتە [واتە تورکیا] ڕازی دەکات، لە لایەکی دیکەوە عێراق هەیە کە وڵاتێکە بە شێوەیەکی دۆستانە لەسەر نەوت و بابەتە ئابوورییەکان هاوکاری تورکیا دەکات. لەم هاوسەنگییە هەستیارەدا، ویستی تورکیا بریتییە لە هیچ شتێک و نەبوونی دوژمن، لێرەوە سەرکێشیەکە دەست پێدەکات››. نازانم ئایا دەستی ئەندامانی تاس(Tass) [ئاژانسی هەواڵی ڕووسیا] گەیشتووەتە ئەم نووسینە یان نا. دەزانم هەمان ئاژانس لە مۆسکۆ ڕاپۆرتی نووسیوە کە مارشال گرێچکۆ (Marshal Grechkoo) لە نێوان ٢٣ و ٢٧ ئاداری سەردانی عێراق دەکات.

H H H Marston

(Brigadier)

سنووردار (ل ٢٧٢)

باڵیۆزی پاشایەتی سوید

بەشی بەرژەوەندییەکانی بەریتانیا

بەغدا

G. S. Burton Esq.

بەشی ڕۆژهەڵاتی ناڤین، نووسینگەی کاروبار دەرەوە و کۆمۆنوێلس

لەندەن، ژێدەری ئێمە (٢/١)

٣١ی ئاداری ١٩٧٤

ئەنجوومەنی یاسادانانی کورد

١. ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕش، یاسای ئەنجوومەنە تازەکەی یاسادانانی کوردانی ڕاگەیاند؛ کە لە نامەکەمدا (٢/١) لە ١٢ی ئادار ئاماژەم پێداوە. بڕیارەکان لە ڕێگەی تەلەڤزیۆن و چاپەمەنیەوە ڕاگەیێندرا و پاکێتی هاوپێچکراو دەقی ئەو یاسا نوێیانەیە کە لە بەغدا ئۆبزێرڤێر (Bagdad Observer)ەوە، لە ٢٧ی ئاداری ١٩٧٤ بڵاو بووەتەوە؛ ئەمەو چوار بڕیاریتریش لەلایەن ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕشەوە، لەبارەی لێبوردنی گشتی، زمان، دادگای پێداچوونەوە و خوێندن لە کوردستان لەخۆ دەگرێت.

٢. یاسای ئەنجوومەنی یاسادانان، لە دە مادە پێکدێت، یەکەم مادە پەیوەستە بە ژمارەی ئەندامانی ئەنجوومەنەکە کە لە ٨٠ کەس پێکدێت، مادەکانی دیکە باس لە وردەکارییەکانی مەرج و ڕێکارەکانی ئەنجوومەنەکە دەکەن. وردەکارییەکانی مادەی دەیەم باس نەکراوە، بەڵام ڕێگە دراوە بۆ جاری یەکەم ئەندامەکان لە ڕێگەی دامەزراندنەوە نەک هەڵبژاردنەوە، ببنە ئەندام.

٣. لێبوردنی گشتی، گشت کوردێک دەگرێتەوە، سەرباز، پۆلیس، کاربەدەستانی حکومەت، کرێکار و.... تا لە ماوەی ٣٠ ڕۆژدا بگەڕێنەوە سەر کارەکانیان و تا ٢٥ی نیسان دەخایێنێت.

٤. زمان: هەردووزمانی کوردی و عەرەبی دەبن بە زمانی فەرمی. هەروەها زمانی کوردی هەندێکجار لە قوتابخانەکانی سەرتاسەری عێراقدا دەخوێندرێت.

٥. دادگایەکی پێداچوونەوە لە هەولێر دادەمەزرێت. هیچ وردەکاری یان زانیاری زیاتر لەسەر دەستور و دەسەڵاتی ئەم دادگایە بڵاو نەبووەتەوە.

٦. خوێندن: ئەم بڕیارە ڕێگە دەدات قوتابخانەی زمانی کوردی لە ناوچەکانی دەرەوەی، ناوچەی ئۆتۆنۆمی دروست بکرێت.

I. McCluney

سنووردار (ل ٢٧٦)

باڵیۆزی بەریتانیا

بەغدا

G. S. Burton Esq.

بەشی ڕۆژهەڵاتی ناڤین، نووسینگەی کاروبار دەرەوە و کۆمۆنوێلس، لەندەن

٢٩ نیسان ١٩٧٤

عێراق/کورد

١. حکومەتی عێراق ڕایگەیاند لێبوردنی گشتی کە لە ٢٥ی نیسان بۆ کورد دەرچووبوو تا بگەڕێنەوە سەر کاری ئاسایی خۆیان، بۆ ٢٥ی ئایار درێژکرایەوە (یاسای ژمارە ٥٦ لە ١٩٧٤). ئەمەش لە ‹کۆبوونەوەیەکی فرەوانی بەرەی نیشتمانی پێشکەوتنخواز ڕاگەیێندرا کە سەدام حسێن، جێگری سەرۆک، بانگهێشتی مستەفا بارزانی و تاقمەکەی کرد ئاڵای سپی هەڵکەن و وەک هاووڵاتی ئاسایی بژین›.

٢. یەکێک لە کوڕەکانی بارزانی، عوبەیدوڵا مستەفا، لە ٢٦ی نیسان بابەتێکی بۆ خەڵکی کوردستان بڵاوکردەوە و دەڵێت، سەرەڕای پەیوەندی خێزانی [لەگەڵ مستەفا بارزانیدا، بەڵام] ئەو ڕەتی «ڕێگەی هەڵە، لە ڕێگە دەرچوون و سەرکوتکردن دەکاتەوە. خێزانەکەمان دەبێ خزمەتگوزاری گەلی کورد بێت، نەک تاقمێکی ستەمکاری سەر بە پیلانی بێگانەکان و ئیمپریالسیتەکان بن››. ئەو ئەمریکا و کارەکتەرە فەرمانڕەواکانی ئێران و ئیسرائیل بەوە تۆمەتبار دەکات کە بوونەتە دوژمنی کورد.

٣. دەنگۆ هەیە لە بەغدا گروپێک کورد لە سێدارەدراون، بۆیە کورد بە هەمان شێوە، هەمان ژمارەی سەربازانی عێراقیان وەک تۆڵەسەندنەوە لە سێدارە داون.

٤. هاوڕێ ئەڵمانیەکەم پێی گوتم تورک لەو بڕوایەدان هەندێك لەو چەکانەی کورد بەکاری دێنن بەریتانین، بۆیە گومان هەیە بەریتانیەکان لە ڕێگەی ئێرانەوە چەک بۆ کورد دابین دەکەن.

I. McCluney

هاوپێچ کۆپیەک بۆ: تاران، ئەنقەرە

نهێنی (ل ٢٧٧)

باڵیۆزی بەریتانیا

مۆسکۆ

G S Burton Esq

MED، FCO

LONDON

١٥ی ئایاری ١٩٧٤

عێراق و یەکێتی سۆڤیەت: کورد

١. تەواوی وەرگێڕانی بابەتەکەی ١٤ی ئایاری ڕۆژنامەی پراڤدا لەبارەی کێشەی کوردتان بۆ ڕەوانە دەکەم، ئامۆژگاریتان دەکەم وەکو یەکێک لە بڕواپێکەرترین نووسینی سۆڤیەت هەتا ئێستا، بە تەواوی بابەتەکەدا بچنەوە. پەیامەکە هەروەک پەیامی ئەو گوتارەیە کە لە ٢٦ی نیسان لە نامەکەمدا لە هەمان بەروار بۆ ئێوەم نارد. واتە- پشتگیریی کردن لە حکومەتی ناوەندی، مەحکوم کردنی چالاکییە ناکۆکیی دروستکەرەکانی تاقمی ‹ڕاستڕەو› لە بزاڤی کورددا و تۆمەتبارکردنیان بەوەی ئەوان یارمەتی لە دەرەوە وەردەگرن. ئێمە بەراورد لەگەڵ ڕابردوودا وردەکاری زۆرتر لەبارەی ناوەڕۆکی حوکمی ئۆتۆنۆمی دەخەینەڕوو و هەوڵ دەدەین لە ڕوانگەیەکی مێژوویییەوە بابەتەکە بخەینەڕوو، تا جەخت لەسەر ئەوە بکەینەوە کە تا چ ئاستێک ‹ڕاستڕەوەکان› لە دژی ئامانجە خوازراوەکانی پێشکەوتنخوازەکان لە تەواوی عێراقدا کار دەکەن. خاڵە گرینگەکان بریتین لە (ا) ئاماژەدان بە یارەمەتی دەرەکی ‹ئیمپریالیستەکان› کە بە ناڕوونی بەجێماوە؛ (ب) سەرەڕای ناڕەزایی دەربڕینی زۆربەی کورد، بەڵام، بە گشتی ئەوە سەرکردایەتی کوردە (زۆربەی ئەو کەسانەی پراڤدا بە دژایەتیکەری ئۆتۆنۆمی پێشنیازکراویان دادەنێ) کە بزاڤی [ڕزگاریخوازی کورد] بە لاڕێدا بردووە.

٢. حەوتەبەراییەکانی دژایەتی کورد لەسەر ئۆتۆنۆمی پێشنیازکراو، لە وانەیە ئێوە لە بیرتان بێت، لەلایەن ڕۆژنامەکانی سۆڤیەتەوە بێدەنگی لێکرا. دوای بەهێزبوونی دژایەتی کورد، سۆڤیەت پێش مەحکومکردنی ڕاشکاوانەی چالاکی کورد، بۆ ماوەیەکی درێژ بێدەنگ بوو، ئەمەش سەرەڕای ئەوەی هیچ گومانێک لەوەدا نییە کە ئەولەویەتی ئەوان بەهێزکردنی پەیوەندییەکانیانە لەگەڵ حکومەتی عێراق. لە کۆتایی نیساندا، ئەوان بە ڕاشکاوانە بڕیاریاندا کە بێ دەنگییە لێڵەکەیان زۆری خایاند کە دەستەوەستانانە گیرابووەبەر.

R B Bone

هاوپێچ کۆپیەک بۆ: نووسینەگی بەغدا

سێ شەممە، ١٤ی ئایاری ١٩٧٤ (ل ٢٧٨-٢٨١)

401B9077/B

پێکدادانی چەکداری لە باکووری عێراقدا

پ. نادژدین (p. Nadezhdin)

لەم ڕۆژانەدا هەواڵی وریاکەرەوە لە عێراقەوە دێن. ڕاپۆرتەکان باسی ئەوە دەکەن کە پێکدادانی چەکداری لە باکووری وڵات لە نێوان یەکەکانی سوپا و مەفرەزەکانی کورد ڕوویداوە کە لە دورترین شوێنی کوێستاندا مەشق و ڕاهێنان ئەنجام دەدەن.

دەستپێکردنەوەی دوژمنکاری لە چیاکانی کوردستان دەبێتە هۆی توڕەیی زۆرێک لەو کەسانەی ئەم کارە وەک هەژەندێک دەبینن. هەم لە دەرەوە و هەمیش لە ناوخۆی عێراقدا، هەستێک هەیە بەوەی دواجار کێشەی کورد لە چارەسەری نزیک ببووەوە، ئەمەش وەک پێشینەیەک بۆ بەدیموکراسی کردنی ژیانی سیاسی لە تەواوی وڵاتدا. ئەم هەستەش پشتی بە حەقیقەت بەستووە و وا لە مرۆڤ دەکات دڵی بە بەرەوپێشچوونەکان خۆش بێت.

هەڵبەت، لە عێراق چارەسەری پرسێکی نەتەوەیی بابەتێکی ئاسان نییە، بە تایبەتی ئەگەر ڕەچاوی ئەوە بکەین کە بابەتەکە پەیوەستە بە برینێکی کۆن و پێکدادانێکی درێژخایەنەوە. ئەو ڕێکارانەی لەلایەن کاربەدەستانەوە گیراونەتەبەر پێدەچێ هەموان پێی ڕازین.

پێویستە وەبیر بهێنرێتەوە ئیمپریالیزمی بەریتانیا کە لە دوای جەنگی یەکەمی جیهانی باڵی بەسەر ناوچەی نێوان فورات و دیجلەدا کێشا، وای بینی تاودانی دوژمنایەتی نێوان کورد و عەرەب، ئامرازێکی گرنگە بۆ پارێزگاریکردن لە پێگەکەی لە عێراقدا، کەچی تەنانەت لە دوای ئەوە کۆلۆنیالیستەکان دەرکران و لە بەغدا سیستەمی پاشایەتی ڕووخا، حکومەتی کۆماری لە چارەسەرکردنی کێشەی کورد سەرنەکەوت.

لە پاییزی ١٩٦١دا، ئۆپەراسیۆنی سەربازی لە دژی هێزە کوردییە ئازادیخوازەکان بە سەرکردایەتی پارتی دیموکراتی کوردستان (پ.د.ک)، لە ناوچەکانی باکووری وڵاتدا، بەڕێوەبرا. ئەم شەڕە بۆ کوژییە لەلایەن شۆڤێنیستەکان و کۆمپانیاکانی قۆرغکردنی نەوت لە عێراق پاڵی پێوە دەنرادوای ئەوەی سەرکردایەتی هەنوکەی حیزبی بەعسی عەرەبی سۆشیالیست(بەعس) لە بەغدا هاتەسەر دەسەڵات کۆتاییان [بەم کۆمپانیانە] هێنا.

بەیاننامەیەک لە ئاداری ١٩٧٠دا دەرچوو، کۆتایهاتنی تەواوەتی دوژمنایەتی لە کوردستان و ڕێزگرتن لە مافە نەتەوایەتییە سەرەکییەکانی کوردی عێراقی ڕاگەیاند کە کورد لە پێناویدا چەکیان هەڵگرتبوو. هەروەها، ڕاگەیێندرا لە ماوەی چوار ساڵدا دوو ملیۆن کوردی بەهێز لە چوارچێوەی دەوڵەتی عێراقدا ئۆتۆنۆمیان پێ دەدرێت.

گۆڕانی هەڵوێست لەهەمبەر کێشەی کورد لە چەندین لایەنی ژیان لە عێراقدا دەبینرێت- لە کەرتەکانی سیاسی، کولتوریی، ئابووریی و پەروەردە. دوای چەندین ساڵ لێکدوور کەوتنەوە، پەیوەندییەکان لە نێوان دەسەڵاتدارانی ناوەند و سەرکردەکانی کورد بەرەوپێشچوو. پێنج کورد بوونەتە وەزیر و کورد لە چوار پارێزگاری باکووری وڵاتدا بوون بە پارێزگار. پارە لە بودجەوە بۆ بونیاتنانی ئەو وێرانەیە تەرخان کرا کە بەهۆی شەڕەوە هاتبوونە کایەوە، بۆ ئاوەدانکردنەوەی گوندەکان، بۆ ڕاکێشانی ڕێگاوبان و دروستکردنی پرد، قوتابخانە و دروستکردنی خانوو بۆ زەرەرمەندەکان. جوتیارەکان بە گەنم و پەین یارمەتیدران بۆئەوەی خێرایی بە گەڕانەوەی خەڵک بۆ سەر کارە ئاشتیانەکەیان ببەخشن. زانکۆیەکی کوردی دامەزرا و کورسی زمان و ئەدەبیاتی کوردی لە زانکۆی بەغدا کرایەوە.

یاساکان بۆ فرەوانکردنی ئازادییە سیاسییەکان لە بەغداوە دەرچوون کە کاریگەری لەسەر کوردیش دەبێت: پارتی دیموکراتی کوردستان لقەکانی لە شارە سەرەکییەکانی وڵاتدا کردووەتەوە، ئۆرگانە سەرەکییەکەی-ئەلتەئاخی (واتە برایەتی) دەستی بە بڵاوکردنەوە لە بەغدا کردووە. بەدیموکراسیکردنی ژیانی سیاسی لە عێراقدا گەرەنتیەکی گرنگە هەم بۆ وەرچەرخانی پێشکەوتنخوازانەی وڵات بە

گشتی و هەم بۆ [دەستەبەرکردنی] مافە نەتەوەییەکانی دانیشتوانی کوردی عێراق. لەڕوانگەی عێراقیە پێشکەوتنخوازەکاندا، بەردەوامی پرۆسەی بەدیموکراسیکردن، بەرژەوەندی گشت خەڵک دەستەبەر دەکات و چارەسەری کێشەی کورد، بەشێک لە تێکۆشان بۆ دیموکراسی پێک دێنێت.

پار بەرەی نیشتیمانی پێشکەوتنخواز، بڕیاریدا ڕۆڵێکی گرنگ لەم بارەوە بگێڕێت. ئەم بەرەیە لەلایەن حیزبی بەعسی دەسەڵاتدار و حیزبی کۆمۆنیست و دیموکراتە سەربەخۆکان و ناسیۆنالیستە پێشکەوتنخوازەکانەوە پێکهێنراوە. پارتی دیموکراتی کوردستانیش بانگهێشت کراوە بچێتە ناو بەرەکەوە، بەڵام ئەم بانگهێشتەی ڕەتکردەوە بە بیانووی ئەوەی بەغدا بەندەکانی بەیاننامەی ئادار کە هەردوولایەن جیاوازیان لەسەر هەیە بە دروستی جێبەجێ نەکردووە.

جیاوازییەکان لەسەر ئەم بابەتانە لەکاتی ئامادەکردنی یاسایەک بۆ دانی ئۆتۆنۆمی بۆ ناوچە کوردییەکانی عێراق، پریشکی گرتەوە. بۆ نموونە هەندێك لە سەرکردەکانی کورد داوایان کرد کەرکووک بکەوێتە چوارچێوەی ناوچەی ئۆتۆنۆمی، واتە ئەو شوێنەی نەوتی هەیە و یەکێک لە دەوڵەمەندترین ناوچە نەوتییەکانی ڕۆژهەڵاتی ناڤینە، ئەم داوکارییە لەلایەن حکومەتەوە قبوڵ نەکرا.

یاسای ئۆتۆنۆمی کە لە ١١ی ئاداری ئەمساڵە دەرچوو، ڕایگەیاند کوردستانی عێراق لە چوارچێوەی دەوڵەتی عێراقدا یەکەیەکی سەربەخۆی ئیدارییە. زمانی کوردی و عەرەبی لە ناوچەکانی ئۆتۆنۆمیدا زمانی فەرمین. دامەزراوەکانی حکومەت لەم ناوچەیە لە ئەنجوومەنێکی یاسادانان و کۆمیتەیێکی جێبەجێکردن پێکدێن کە سەرۆکەکەی لەلایەن سەرۆک کۆمارەوە لە دەرەوەی ئەندامانی ئەنجوومەنی نیشتیمانی دەستنیشان دەکرێت. ناوچە کوردییەکان بودجەی تایبەت بە خۆیان دەبێت کە بەشێکە لە بودجەی کۆماریی.

یاسای ئۆتۆنۆمی لەلایەن جەماوەرێکی فرەوانی عەرەب و کورد پشتگیریی لێکرا. عەزیز شەریف، سکرتێری گشتی ئەنجوومەنی نیشتیمانی بۆ ئاشتی و هاوکاری لە

عێراقدا، یاساکەی «بە دەستکەوتێکی گرنگی نیشتیمانی›› لە قەڵەمدا. عەزیز ئاکرەیی، ئەندامی مەکتەب سیاسیی پارتی دیموکراتی کوردستان، پشتگیریی لە یاساکە کرد، بەڵام زۆربەی سەرکردەکانی ئەم حیزبە هەڵوێستی جیاوازیان وەرگرتووە.

پێدەچێ جیاوازی لە نێوان حکومەت و سەرکردەکانی کورد، لەسەر هەندێك ناکۆکی لەسەر یاساکە، لە ڕێگەی گفتوگۆوە چارەسەر ببێت. تەنانەت بەغدا ڕایگەیاندووە دەکرێت لەماوەی ١٥ ڕۆژدا ڕێککەوتن لەبارەی بەندە هەڵپەسێردراو و تایبەتەکان بکرێت، بەڵام دواتر شتێکی چاوەڕوان نەکراو ڕوویدا: بڵاوکردنەوەی ڕۆژنامەی ئەلتەئاخی وەستا، وەزیرە کورد و زۆرێک لە فەرمانبەرە پلە بەرزەکان بەغدایان جێهێشت. ئەوان بەرەو شاخەکان چوون کە لە دوای ١٩٧٠ بارەگاکانی پ.د.ک و مەفرەزەی چەکدارانی کورد لەوێ ماونەتەوە. ئەو ١٥ ڕۆژەی حکومەتی بەغدا بۆ چارەسەری ناکۆکییەکان دیاریکردبوو، تەواو بوو، کەشی پەیوەست بە پرسی کورد بەرەو تەقینەوە دەچێت.

کاتێک ئەم ڕووداوانە هەڵدەسەنگێنین، پێویستە مرۆڤ ڕەچاوەی بەرەوپێشچوونی گشتی بارودۆخ لەم چەند ساڵەی دوای لە عێراقدا بکات. سەرکردایەتی ئێستای بەغدا کە پشتیان بە هێزە پێشکەوتنخوازەکان بەستووە، لە سیاسەتی دەرەوەدا، پەیڕەوی ڕێچکەی دژە ئیمپریالیستی دەکەن و دەستیان بە گۆڕانکاری کۆمەڵایەتی لە بەرژەوەندی خەڵکی کرێکار لە ناوخۆی وڵاتدا کردووە. چاکسازیی زەوی، یاسای کار، بەنیشتیمانی کردنی کۆمپانیانی نێودەوڵەتی نەوتی عێراق، گەشەپێدانی پیشەسازیی نیستیمانی و هاوچەرخکردنی کەرتی کشتوکاڵ، پێگەیەکی تایبەت لە نێوان ئەو هەنگاوانە وەردەگرن کەحکومەت گرتوویەتەبەر.

لەبارەی بزووتنەوەی کورد، سەرەنجام سروشتی نایەکدەستی چینایەتی و سیاسییەکەی، وەدەر کەوت، بە تایبەتی لە دوای ڕاگەیاندنی بەیاننامەی ئاداری ساڵی ١٩٧٠. ناکۆکییە ئاشکرا و شاراوەکانی ناو پ.د.ک ئاشکرا بوو. هەروەها باڵی چەپڕەوەی ئەم بزووتنەوەیە پشتگیریی لە بەهێزکردنی پەیوەندیی لەگەڵ هێزی وڵاتانی پێشکەوتنخواز دەکات و داوای بەرەوپێدانی چاکسازیی کۆمەڵایەتی کە لە

وڵاتە ئەنجام دەدرێت بۆ کوردستان دەکات. هاوکات تاقمی ڕاستڕەو کە نوێنەرایەتی دەرەبەگ و ئۆریستۆکراتی خێڵایەتی دەکەن، دەستیان بە چالاکی کردووەتەوە. ئەوان بەهیچ شێوەیەک لەگەڵ بەهێزکردنی پەیوەندی لەگەڵ هێزە پێشکەوتنخوازەکانی عێراق و لەگەڵ جێبەجێکردنی چاکسازیدا نین کە بە سوودی کۆمەڵانی زەحمەتکێشی خەڵکە، بۆ نموونە ئەوان دژی یاسای چاکسازی زەوین کە خاوەندارێتییە گەورەکانی زەویی ناهێڵێت. بە پێی ئەو ڕاپۆرتانەی لە عێراقەوە دێن، ئەم تاقمە بە دوای دەستەبەرکردنی پشتگیریی ئیمپریالیستەکان و هێزە کۆنەپارێزەکاندا دەگەڕێن کە هەوڵی لاوازکردنی سەقامگیری دەدەن لە بەغدا. لە کۆتایی ساڵی ڕابردوودا، هێزە کۆنەپارێزە کوردییەکان هەلی بەڕێوەبردنی هەڵمەتێکی دژە کۆمۆنیستیاندا و پلانی هێرشکردنە سەر کۆمۆنیستیەکانیان داڕشت.

پێگەی باڵی ڕاستڕەو و دەستێوەردانی دەرەکی کاریگەری لەسەر سەرکردایەتی پ.د.ک دروست کردووە. ئەوان بڕیاری ڕەتکردنەوەی یاسای ئۆتۆنۆمی و گرتنەبەری کردەوەی مەترسیداریان داوە. ئەم بڕیارەی پ.د.ک لەلایەن زۆرێک لە کورد ستایش نەکراوە و ڕەت کراوەتەوە. بۆیە لقی پ.د.ک لە هەولێر/کوردستان واتە دووەم گەورەترین شار، پشتگیریی خۆی بۆ یاسای ئۆتۆنۆمی ڕاگەیاند. هەمان هەڵوێست لەلایەن دەستەی نوێی بەڕێوەبردنی ڕۆژنامەی ئەلتەئاخی- کە بڵاوبونەوەی دەستی پێکردووەتەوە، ڕاگەیێندراوە. بەشێک لە کاربەدەستە باڵاکانی پ.د.ک، ملکەچی خۆیان بۆ سەرکردایەتی حیزب و هاوکاریکردنی حکومەتیان، ڕەتکردووەتەوە.

‹تەریق ئەلشەعب›، ڕۆژنامەی پارتی کۆمۆنیستی عێراق دەڵێت، باڵی ڕاستڕەوی پ.د.ک، بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی کورد بە ڕێرەوێکی مەترسیدار و هەڵدێردا دەبات. ڕۆژنامەکە دەڵێت، جێبەجێکردنی ئۆتۆنۆمی لە چوارچێوەی کۆمارێکی دیموکراتیدا، واقعیانەترین شێوازی چارەسەرکردنی کێشەی کوردە. لەبارەی ئیمپریالیستەکان، ئامانجیان بریتییە لە لەباربردنی ڕژێمی نیشتمانی عێراق و دووبارە دەستگرتن بەسەر نەوت و نوێکردنەوەی دەستڕۆییان لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا. تەریقی شەعب لە کۆتایدا دەڵێت، ئیمپریالیستەکان، هەوڵ دەدەن بزووتنەوەی چەکداری کورد وەک

ئامرازێکی کاتی بۆ هێنانەدی ئامانجەکانیان بەکاربهێنن، دواتر ئەم بزاڤە فەرامۆش دەکرێت و ڕۆڵەکەی تەواو دەبێت.

بەهەرحاڵ، هیچ گومانێک لەوەدا نییە، پشتگیری کردن لە کردەوەی کەسە تووندڕەوە کۆنەپارێزەکان لەدەرەوە، دەبێتە هۆی هەڵگیرسانی پێکدادانی چەکداری لە باکووری عێراق و مەترسیە لەسەر یەکێتی وڵات و پێشکەوتنی کۆمەڵایەتی کورد و عەرەب. ناکۆکی نێودەوڵەتی و پێکدادان و جیاوازیی، هەروەک ئەزموونە مێژوویەکان پشتڕاستی دەکەنەوە، دەبێتە هۆی ئاڵۆزترکردنی پرسی کورد، ئەم هۆکارانە لەوانەیە ببنە هۆی لەباربردنی ئەو پێشکەوتنەی لە چارەسەرکردنی پرسی کورد بەدەستهاتووە و زیان لە نەزمی دیموکراتیی شتەکان لە وڵات بدات.

ئەو ڕاپۆرتانەی لە بەغداوە هاتوون، نیشانی دەدەن، لە بارودۆخی ئاڵۆزی عێراق، سەرکردایەتی وڵات، تاقمە پێشکەوتنخوازەکەی وڵات کە تاقمە پێشکەوتنخوازەکەی ناو بزووتنەوەی کوردیش لە خۆ دەگرێت، هەوڵی پێشگرتن لە خوێنڕشتن دەدەن. ئەوان بە پێی یاسا بۆ بەخشینی ئۆتۆنۆمی، هەوڵی چارەسەری ئاشتیانە و دیموکراتیانە بۆ کێشەی کورد دەدەن، ئەمەش دەبێتە هۆی دەستەبەرکردنی بەرژەوەندی نەتەوەیی بۆ تەواوی گەلی عێراق.

(Pravda، May 14، In full.)

نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس (ل٢٨٢)

لەندەن،

SW1A 2AL

تەلەفۆن: ٠١-٩٣٠-٨٤٤٠

میس ئانجێلا بولبای (Miss Angela Bowlby)

سکرتێری تایبەتی سێر ئالێک دۆگلاس-هۆم، ک.ت م.پ (Sir Alec Douglass-Home، KT، MP)

ئەنجوومەنی نوێنەران، لەندەن SW1A OAA

٢٠ی ئایاری ١٩٧٤

لە دوای گفتوگۆی تەلەفۆنی ئەمڕۆ بەیانی لە نێوانماندا، نامەیەکتان بە زمانی عەرەبی بۆ دەنێرم کە لە کوێت بۆ سێر ئالێک دۆگلاس-هۆم نێردراوە. ئێمە سەیری ئەم پەیامە درێژەمان کرد و نامەکە بانگەشەی ئەوە دەکات کە چەمکی دەوڵەتی کوردستانی سەربەخۆ لە باکووری عێراق و لە وڵاتانی دراوسێ واتە تورکیا و ئێران، لە بنەڕەتدا لەلایەن جولەکەکانەوە گەڵاڵە کراوە لەو سەردەمەی عێراق لە ژێر کۆنترۆڵی حکومەتی خاوەنشکۆدا [واتە بەریتانیا] بووە. نەک تەنیا جولەکە ئەو تواناییەیان هەبوو گوشارێکی زۆر بخەنە سەر حکومەتی حیزبی کار کە لە دوای شەڕ [واتە جەنگی دووەمی جیهانی] دامەزرا، بەڵکو توانیان بخزێنە ناو جوڵانەوەی بەعسی عێراق. ڕووس لە پشت گشت پیلانێکن و مەبەستیانە لە ڕێگەی کوردەوە بەسەر باکووری عێراقدا زاڵ بن. ئەمەش لە بەرژەوەندی وڵاتانی ئەم ناوچەیە و حکومەتی خاوەنشکۆدا نییە.

لەم بارەوە شتی زۆرتر هەیە، بەڵام لەو بڕوایەدام ئێوە ئەوەی پێویست بوو زانیتان. لە ئەنجامدا، نووسەر داوا لە سێر ئالێک دەکات بەردەوام بێت لە خزمەتکردنی وڵاتەکەی و مرۆڤایەتی بە نائومێدکردنی ڕووسیا و کورد. ناو و

نیشـانی نووسـەر بریتیـە لـە:

Yaqdan Muhammad

Al-Aml Grocery

Behind al-Sahil Club

Sha'aibah

Kuwait

ئـەوە بـۆ ئێـوە بەجێـی دێڵـم کـە سوپاسـگوزاری بـۆ بنێریـن یـان نـا، چونکـە لەوانەیـە ئـەو بـە پێنـج لاپەڕەیـتر وەڵامـت بداتـەوە!

A D Harries بەشی ڕۆژهەڵاتی ناڤین

پۆلین نەکراو (ل ٢٨٣)

بەڕێز هاریس (Mr Harris)

بەشی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست.

١. ئێوە داواتان لێم کردبوو سەیری نامەیەکتان بۆ بکەم کە بە زمانی عەرەبی بۆ سێر، ئەی. دۆگلاس-هۆم نێردراوە.

٢. بیرۆکەی گشتی نووسەر ئەوەیە کە بیرۆکەی دەوڵەتی سەربەخۆ لە باکووری عێراق و وڵاتە دراوسێکانی ئێران و تورکیا بە شێوەیەکی ترسناک لەلایەن جولەکەی نێودەوڵەتیەوە گیراوەتەخۆ، لەوکاتەی حکومەتی خاوەنشکۆ لەو بڕوایەدا بوو کە ئەو لە پێگەیەکدایە دەتوانێت وەرچەرخانە سیاسییەکان بەسەر عێراق بسەپێنێت، چونکە جولەکەکان لە دوای دووەم جەنگی جیهانی خاوەن پێگەیەکی سیاسی بوون لە ئیدارەی حیزبی کاردا. جولەکەی نێودەوڵەتی توانیان بخزێنە ناو حیزبی بەعسی عێراق و کار لەسەر سیاسەتی هەنوکەیی ئەم حیزبە لەبارەی ئۆتۆنۆمی کورد بکەن، کە لە ژێر کاریگەری جولەکەکاندا [دروست بوو]. تەواوی بابەتەکە بریتییە لە فرتوفێڵی ڕووسەکان کە ئامانجیانە لە ڕێگەی کوردەوە بەسەر باکووری عێراقدا زاڵبن. ئەمەش لە بەرژەوەندی گەلی عێراق و ئەو وڵاتانەدا نییە کە بەرژەوەندی بازرگانی و بەرژەوەندیەکانی دیکەیان لە عێراقدا هەیە، بۆ نموونە حکومەتی خاوەنشکۆ. هاندانی جولەکەکان بە دامەزراندنی دەوڵەتێکی کوردی سەربەخۆ لە باکووری عێراقدا هەڵەن، ئەوان بتوانن دەست بەسەر ناوچەکەدا بگرن، کورد زۆر دژە-جولەکەن و لەوانەیە بچنە ژێر کاریگەری ڕووس.

٣. نووسەر داوا لە سێر ئالێک دەکات بەردەوام بێت لە خزمەتکردنی وڵاتەکەی و مرۆڤایەتی، لە ڕێگەی نائومێدکردنی کورد و ڕووسەکان.

٤. ناو نیشانی نووسەر بریتییە لە:

Yaqdan Muhammad

Al-Aml Grocery

Behind al-Sahil Club

Sha'aibah

Kuwait

J P Bannerman

کەرتی ڕۆژهەڵاتی ناڤین، بەشی توێژینەوە، ١٤ی ئایاری ١٩٧٤

سنووردار (ل ٢٨٤)

باڵیۆزی بەریتانیا (ل٢٨٤)

بەغدا

٢١ ئایاری ١٩٧٤

(٢/١)

G. S. Burton Esq.

بەشی ڕۆژهەڵاتی ناڤین

نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس

لەندەنSW1

کوردی عێراق

١. زنجیرەیەکی دورودرێژی بابەتەکانی ڕۆژنامەی ئەلسەورە، سەرکردەی کورد، بارزانی مەحکوم دەکەن، بەوەی داردەستی ئیمپریالسیتەکانە و بە سەرکردایەتی کردنی گەلەکەی بەرەو شۆڕش زیان لەگەلی خۆی دەدات، هەندێك ئاماژە هەن لەبارەی ڕۆڵی پشتگیریی کردنی ئێران لە بارزانی.

٢. بەشێک لەم ڕەخنانە بە وردەکارییەوە (پاژەکان) بۆتان ڕەوانە دەکەم. بیرۆکەی سەرەکی ئەوەیە کە خودی شا[ی ئیران] کێشەی لەگەڵ کەمینەکانی خۆیدا هەیە و باشترە سەرنجی بەرەو ئەم کێشانە بسوڕێنرێتەوە و واز لە عێراق بهێنێت کە خۆی بە شێوازی تایبەت بە خۆی مامەڵە لەگەڵ کێشەی [کوردی] خۆی بکات.

I. McCluney

هاوپێچ: نووسینگەی تاران

باڵیۆزی بەریتانیا (ل ٢٨٥)

بەیروت

٢٥ی ئایاری ١٩٧٥

Mr P A E Long

NENAD

١. لە ٢١ی ئایار ڕۆژنامەی ئەلئەنبار، ڕاپۆرتێکی بڵاوکردەوە کە تۆڕێکی خراپەکاری لایەنگری بارزانی ناسێنراون و پێنج کەس لە ئەندامانی لەلایەن دەسەڵاتە ئەمنیەکانەوە لە پارێزگای هەولێر لە باکووری عێراق دەستبەسەر کراون. وەها باس دەکرێت ئەو کەسانەی دەستگیر کراون هەوڵی چوونە ناو گروپی دژە بارزانیان داوە تا سەرکردەکانیان تیرۆر بکەن، هەروەها زیان بە دامەزراوە نەوتییەکانی هەولێر بدەن. هەروەها بارەگای سەرکردایەتی پارتی شۆڕشگێڕیی کورد بتەقێننەوە.

٢. بابەتەکە باس لەوە دەکات کە لە نێوان چەکەکاندا، بۆمبی تەوقیتکراو، کۆکتێل مۆلۆتۆڤ، سێ پارچە چەک و سێ دەمانچە و یەک نارنجۆک هەیە.

F Gallagher

هاوپێچ کۆپیەک بۆ بەغدا

نووسینگەی کاروباری دەرەوە (ل ٢٨٦)

لەندەن1 S. W.

٣١ی ئایاری ١٩٧٤

(I. McCluney Esq،)

بەغدا

بەشی عەرەبی بی.بی. سی

١. گراهام بۆرتۆن (Graham Burton) لە بەشی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، کۆپییەکی لە نامەکەی ئێوە بە ژێدەری (١/١)، لە ٥ی ئایار بۆ من ناردووە و لە پەرەگرەفی ٥دا، سەرنجێکی شازیل تەقە (Shadhil Taqa) لەسەر بەشی بی.بی.سی عەرەبی لەبارەی پرسی کورد لەخۆگرتووە.

٢. پوختەی پەیوەست بەم بابەتە، بۆ چارلس مەکلێلاند (Charles Mclelland)م نارد و تێبینی خۆی لەسەر ئەم بابەتە دەربڕیوە. من کۆپیەکتان لە نامەکەی ئەو بۆ هاوپێچ دەکەم. لە ڕاستیدا ئەو شتەی ئەو ئاماژەی بۆ دەکات هەروەک بۆچوونەکەی خۆتانە.

J. H. A. Emck

زانیاریی و ڕێنمایکردن

بەشی سیاسی

هاوپێچ کۆپیەک بۆ:

بەڕێز بۆرتۆن (Mr. Burton)

بەشی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست

ئاژانسی پەخشی بەریتانی (British broadcasting corporation) (ل ٢٨٧)

PO BOX BUSH HOUE STRAND LONDON WC28 4HP

TELEPHONE: 01-240 35 56 CABLE: BROADBRIT LONDONPS4

TELEGRAMS: BROADBRIT LONDON TELEX TELEX:22182

٢٣ی ئایاری ١٩٧٤

سوپاس بۆ ناردنی نامەکەتان لە ٢ی ئایار و سوپاس بۆ ناردنی گفتوگۆکەی نێوان مەککلۆنی (McCluney) لەگەڵ شازیل تەقە (Shadhil Taqa). باش دەبێت ئەگەر ئاماژە بەوە بکەن کە بەشی هەواڵی عەرەبی لە [بی.بی.سی] و بەشی هەواڵی جیهانی (World Service Bulletin) و لە ڕاستیدا تەواوی هەواڵەکانی تایبەت بە ناوچەکان لەلایەن یەک بەش ئامادە دەکرێن؛ لە ئەگەری مەترسی ئەوەی هەمان هەواڵ لەبەین ببرێت کە لەلایەن بەشە جۆراوجۆرەکانەوە بەشێوازی جیاواز بەکاربهێنرێت.

لەبارەی پێشنیازەکانی دیکەی ئەو [واتە پێشنیازەکانی تەقە]، بۆ من جێگەی گاڵتەپێکردنە کە وا بیربکەینەوە بی.بی.سی عەرەبی زۆرتر لە هەر [ڕادیۆیەکیتری] عەرەبی، لایەنگری کورد دەکات. دەزانم پێویست ناکات وەڵامی پرسیاری کۆنترۆڵ بدەمەوە: هێمای سەرسوڕمان کە ئێوە لەبەرامبەر پرسیارەکەی ئەودا داتاننووە، بەسە و پێویست بە وەڵامی زیاتر ناکات.

(C. J. Mcleland)

سەرۆکی بەشی عەرەبی

Mr. J. H. A. Emck

بەشی سیاسەتی زانیاری و ڕێنمایی (Guidance and Information Policy Department)

نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس

لەندەن، S، W، 1

سنووردار (ل ٢٨٨-٢٨٩)

باڵیۆزی بەریتانیا

بەغدا

٨ی حوزەیرانی ١٩٧٤

(٢/١)

G. S. Burton Esq،.

بەشی ڕۆژهەڵاتی ناڤین

نووسینگەی کاروبار دەرەوە و کۆمۆنوێلس

لەندەنSW1

کێشەی کورد

١. لەوانەیە ئێوە گرنگی بەو بابەتە بدەن کە لەلایەن چاودێری بەغدا، لە ٢٧ی ئایار بۆ ئێوەم ڕەوانە کردووە. عەدنان بەکر، بە پێی تێڕوانینی خۆی، هەوڵیداوە جیاوازییە ڕاستەقینەکانی نێوان باڵی بارزانی و کاربەدەستانی ناوەند، بە وردی دەستنیشان بکات.

٢. بە بڕوای من جەوهەری ئەم بابەتە لە دواییەن بەشی بابەتەکەدایە بە ناونیشانی «سروشتی کێشەی بەرقەرار». لێرەدا نووسەر ئاماژە بەوەد دەکات کە پارتی دیموکراتی کوردستان هەمیشە پێداگری لەسەر کەرکووک کردووە وەک بەشێک لە ناوچە کوردییەکان. بەدر دەڵێت، ئەگەرچی دەکرێت ئۆتۆنۆمی بدرێتە هەر ناوچەیەک کە خاوەن زۆرینەی کورد بێت، بەڵام ئەم زۆرینەیە پێویستە لەسەر بنەمای بارودۆخی ئاسایی بەرقەراری پێش سەرهەڵدانی شەڕ دیار بکرێت. بۆ نموونە بە پێی سەرژمێری ساڵی ١٩٥٧. بە بڕوای ئەو لە گشت حاڵەتەکاندا، کەرکووک هیچ کات لە پێش و لە میانەی شەڕدا زۆرینەی کوردی نەبووە و هیچ کەسیش ئەمە نازانێت. سەرەڕای ئەمەش بەرەی

ناسیۆنالیست و نیشتمانیی پێشکەوتنخواز (PNNF)، ‹جۆرێک لە ڕۆڵی خۆجێیی گرێدراو بە ناوەندی› بەکەرکووک بەخشیووە، بەڵام ئەمەش لەلایەن پارتی دیموکراتی کوردستانەوە ڕەتکرایەوە.

٣. هەروەها بەدر ئاماژە بە دانانی بودجە بۆ گەیشتن بە ڕێککەوتن لە نێوان دوو لایەنەکەدا دەکات. پارتی دیموکراتی کوردستان داوا دەکات بودجە بۆ هەر ناوچەیەک لە عێراق بە پێی ڕێژەی دانیشتوانی بێت. هەر جۆرە دابەشکردنێکی ناوەندی بودجە بەم شێوەیە بەو مانایە دێت کە حکومەتی بەغدا تەنیا بودجەی لیوای بەغدای بەدەستەوە دەمێنێت. ئەمەش بارودۆخێکی گاڵتەجارییە.

٤. بەدر بەردەوام دەبێت تا هەندێك لە هۆکارە ‹ڕانەگەیێندراوەکان› بژمێرێت کە بۆچی کورد هێندە سەخت بوو. [بە گوێرەی بەدر] باڵی ڕاستڕەوی پارتی دیموکراتی کوردستان، بۆ نموونە، بارزانی، گەیشتووەتە ئەو ئەنجامە کە بەهۆی ئۆتۆنۆمییەوە کۆنترۆڵە سیاسییەکەی ڕووبەڕووی مەترسی دەبێتەوە. تەنانەت ئەگەر ئەوان لە عێراق جیا ببنەوە، هەست بە مەترسی زۆرتر دەکەن، ئەویش بەهۆی هەبوونی هێزە پێشکەوتنخوازەکان لە ناوچەی [کورددا]کە بە سوودی فەرمانڕەوایی پارتی دیموکراتی کوردستان نییە. بۆئەوەی کۆنترۆڵی ڕاستەقینە بگرنە دەست، پێویستە ئەوان ئەم هێزە پێشکەوتنخوازانەش لە ناوبەرن. بۆئەوەی ئەمە دەستەبەر بکەن و چۆک بە حکومەتی ناوەندی دابنێن، پارتی دیموکراتی کوردستان بە دوای یارمەتی دەرەکی دەگەڕێت. بەدر بە ناڕوونی دەڵێت، زۆرتر لە لایەنێکی دەرەکی هەن بەرژەوەندیان لە دووبارە دەستپێکردنەوەی شەڕ لە کوردستاندا هەیە.

I. McCluney

زۆر نهێنێ (ل ٢٩٠)

باڵیۆزخانەی بەریتانیا

تاران

T J Clark Esq

بەشی ڕۆژهەڵاتی ناڤین، نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس

ژێدەری ئێمە (٢/٣)

١٣ی حوزەیرانی ١٩٧٤

عێراق و کورد

١. کاتێک باڵیۆز لە ٣٠ی ئایار شای بینی، ئەوان تاوتوێی بارودۆخی کوردیان کردووە.

٢. شا گوتوویەتی پتر لە ٢٦،٤٠٠ کورد دوای ئەوەی گوندەکانیان لەلایەن حکومەتی عێراقەوە بۆمباران کراوە، پەنایان بۆ ئێران هێناوە. شا لەو بڕوایەدا نەبوو عێراق ئەو توانا سەربازییەی هەبێت بتوانێت ناوچە شاخاوییەکانی کوردستان داگیر بکات، بەڵام نیگەرانی ئەوە بوو کە بە هاتنی وەرزی زستان کورد گرفتاربن، ئەگەر بۆمبارانکردن بەم ئاستەی ئێستای بەردەوام بێت.

٣. باڵیۆز پرسیاری لە شا کرد بڕیاری ئێستای ئەنجوومەنی ئاسایشی [نەتەوە یەکگرتووەکان] دەبێتە هۆی لێک نزیکبوونەوەی ئێران و عێراق، بە بێ دوو دڵی وەڵامی دایەوە کە پشت لە کورد ناکات، چونکە ئەم کارە لە ڕووی پەرنسیپەوە هەڵەیە. هەروەها شا پێویستی بەوەیە پرسی کورد بە زیندوویی بهێڵێتەوە تا وەک کارتی گوشار لە هەر کاتێکدا لە دژی حکومەتی عێراق بەکار بهێنێت. بۆیە شا بەردەوام دەبێت لە پشتگیریی کردنی کورد بە دابینکردنی ڕێژەیەکی زۆر لە چەک و پێداویستیەکان.

٤. شا وا نیشان دەدات سازش لەسەر کورد ناکات. ئێمە لەو بڕوایەدا بوون کە

شا پشت لە کورد دەکات، ئەگەر شانسێک بۆ گەیشتن بە ڕێککەوتن لەگەڵ حکومەتی بەغدا لە ئارادا بێت. پێموایە شا لەو بڕوایەدایە هیچ ئاسۆیەک نییە تا متمانە بە حکومەتەکانی عێراق بکات، بۆیە ناتوانێت وێنای دۆخێک بکات کە کورد ژمارەیەک نەبن لە سیاسەتدا. هاوکات شا هاوڕا بوو لەگەڵ باڵیوز کە بەکارهێنانی کورد بۆ ڕووخانی ڕژێمی بەغدا کارێکی بێسوودە. دەکرێت ئەم کارە تەنیا لە ناوخودی بەغدا ئەنجام بدرێت. بەداخەوە ئەمەش کارێکی سەختە.

H J Arbuthnott

هاوپێچ: نووسینگەکانی پاراستنی نهێنی لە بەغدا، کوێت، واشنتۆن، مۆسکۆ.

شاندی شانشینی یەکگرتوو بۆ نەتەوە یەکگرتووەکان (ل ٢٩١)

(845 Third Avenue New York NY 10022)

G S Burton Esq

بەشی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست

نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس

ژێدەری ئێمە ٨/٤٤/١٨

١٧ی حوزەیرانی ١٩٧٤

کوردستان

لەوانەیە ئێوە بتانەوێت کۆپیەک لە نامەی هاوپێچکراو کە بارزانی و عەبدولڕەحمان لە پارتی دیموکراتی کوردستان بۆ سکرتێری گشتی [نەتەوە یەکگرتووەکان]یان ناردووە ببینن؛ کە بە نووسینی تێبینی «پێشێل کردنی مافی مرۆڤ لە کوردستان››، بۆ باڵیۆزی [بەریتانیا] نێردراوە (هەروەها تێبینیەکەش هاوپێچ کراوە). (کۆپیەک لە هاوپێچی نامەکە کە نزیکەی ١٠٠ لاپەڕەیە بۆتان نانێرم، بەڵام تکایە ئاگادارم بکەرەوە، ئەگەر بتەوێ ببینی). بە بڕوای من لەوانەیە دووبارە نامەی هاوشێوە بێتەوە و ئەگەری زۆرە دووبارە پەیوەندی بە مافی مرۆڤەوە هەبێت.

C C R Battiscombe

هاوپێچ: نووسینگەکانی پاراستنی زانیاری لە بەغدا و تاران.

ژەنەڕاڵ مستەفا بارزانی (ل ٢٩٢)

فەرماندەی گشتی هێزی شۆڕشگێری کورد/ پارتی دیموکراتی کوردستانی عێراق

٢٨ی ئایاری ١٩٧٤

بەڕێز

هاوڕێیە خۆشەویستەکەم د. کورت واڵدهیم (Kurt Waldheim)

بارودۆخی تراژیدی کە جارێکیتر خەڵکی کورد خۆیان تێیدا دەبیننەوە، پێویست بەوە دەکات سەرنجی [کۆمەڵگای] جیهانی ڕابکێشین بۆ ئەو تاوانانەی لەلایەن حکومەتی بەغداوە لە دژی خەڵکی کورد، کە هاوواڵتی خۆیانە، ئەنجامدراوە.

ئەمە پێنجەمین شەڕە کە حکومەتە یەک بەدوا یەکەکانی عێراق بە درێژایی ١٣ ساڵ لە دژی کورد ئەنجامی دەدەن. سێ لەم شەڕانە لەلایەن حکومەتەکانی حیزبی بەعسەوە ئەنجام دراون. لەوانەیە دروستتر بێت بڵێین گەلی کورد بە درێژایی ئەم سێزدە ساڵەی ڕابردوو لە بارودۆخی شەڕ و دانوستانی ناڕوونی ئاشتی و ئاگربەستدا ژیاون، بەڵام ئەم دانوستاندنانەش لەلایەن حکومەتی عێراقەوە بەکارهێنرا تا هێزەکانی بۆ دووبارە دەستپێکردنەوەی شەڕ کۆ بکاتەوە. ڕێک بەم شێوەیە حکومەتی حیزبی بەعس لە وەفاداربوون بە پابەندییەکانی بە پێی ڕێککەوتنی ئاشتیانەی بەناوبانگی ١١ی ئاداری ١٩٧٠ شکستی هێنا. بەداخەوە لە ١١ی ئاداری ١٩٧٠وە ئەم ڕێککەوتنە بووە بە لاپەڕەیەکی مردوو. دواتر حکومەتی عێراق شەڕی لە دژی گەلی کورد، دەست پێکردەوە.

ئەمڕۆ لەکاتێکدا ئاشتی و دانوستاندن بۆ چارەسەرکردنی کێشە نێودەوڵەتیەکان [ڕێچکەی] باوە، گەرمترین شەڕ لەسەر گۆی زەوی لە دژی گەلی کورد، لە ڕێگەی خودی حکومەتەکەیانەوە، بەڕێوە دەبردرێت. فەرمان بە جینۆسایدکردن، وێرانکردن، برسیکردن و سوتانی گوند و بەرهەمە کشتوکاڵییەکانی کوردستانی عێراق دراوە. نیوەی گەلی کورد لە ژێر ترسی بۆمبی ناپاڵم و ترس لە گازی ژەهراوی دەژیێت. نیوەی تریش لە ژێر ترس و تۆقاندنی دەوڵەتدا.

لە کاتێکدا سادەترین مافەکانی ژیان بۆ گەلی کورد لەبەرچاو ناگیرێت، هیچیتر ناکرێت ئەم بارودۆخە بە کاروباری ناوخۆی حکومەتی عێراق هەژمار بکرێت. ناکرێت جیهان لەهەمبەر حەقیقەتی ئەم تاوانانە لە دژی مافەکانی مرۆڤ بێ دەنگ بێت، بە تایبەتیش نەتەوە یەکگرتووەکان.

بۆیە ئێمە بڕیارماندا بە ناردنەدەرەوەی م. م. عەبدولڕەحمان، ئەندامی مەکتەبی سیاسی پارتی دیموکراتی کوردستان و وەزیری پێشووی کاروباری باکوور لە حکومەتی عێراقدا. هەروەها، بە ناردەنەدەرەوەی م. دزەیی، ئەندامی کۆمیتەی ناوەندی پارتی دیموکراتی کوردستان و وەزیری پێشووی کار و نیشتەجێکردن لە حکومەتی عێراقدا، لەپێناو بەهێزکردنی چالاکیەکانی شاندی نوێنەرایەتی کوردستان لە دەرەوە. هەروەها بۆئەوەی بۆ بەڕێزتان بابەتەکانی پەیوەست بە جەنگی جینۆساید [لە دژی کورد] و پێشلکردنی تەواوی مافەکانی مرۆڤ لە کوردستان بسەلمێنن کە لەلایەن حکومەتی عێراقەوە ئەنجامدراون.

بەناوی گەلەکەمەوە، داوا لە بەڕێزتان دەکەم، خۆتان گرنگی بەم پەیوەندییە بدەن و بۆ دامەزراوە پەیوەندییدارەکانی نەتەوە یەکگرتووەکان بەرزی بکەنەوە.

ئێمە دەمانەوێت لە ئاشتی و هاوکاریی لەگەڵ گەلی عێراقدا بژین، کە ئەوانیش بەدەست ئازار و ئەشکەنجە و ترس و تۆقاندنی حکومەتەوە دەناڵێنن، کوڕەکانی ئەوانیش بوونەتە قوربانی ئەم جەنگە دڕندەیە کە لە کوردستاندا بەرپایە.

پەیوەست بە مافەکانی مرۆڤ، مامەڵەکردن لەگەڵ بەندکراوەکان، گرتنەبەری شەڕی بەرگری لەخۆکردن، هەروەک ئاگاداری کۆمیتەی نێودەوڵەتی خاچی سوور کراوەتەوە، ئێمە پابەندی پەیماننامەی جنێڤین (Geneva Convention). ئێمە پێشوازی لە هەر تیمێکی لێکۆڵینەوە یان نێردراوی تایبەتی ئێوە دەکەین. ئێمە داوا لە نووسینگە کاراکەتان دەکەین کۆتایی بەم جەنگەی جینۆسایدکردن بهێنن.

گەلی کورد و من زۆر سوپاستان دەکەین

مستەفا بارزانی

پارتی دیموکراتی کوردستان (ل ٢٩٣)

مەکتەب سیاسی

نوێنەرایەتی کورد لە دەرەوە

ناونیشان : (619 W 176 Street، Apt، 5K، New York، H، Y، 10033)

ڕێککەوتی: ٦ی حوزەیرانی ١٩٧٤

بەڕێز...

جارێکیتر بەڕێزتان ئەرکی گرنگی ئاشتیتان لە ئەستۆدایە. گەلی کورد هیوادارە بەڕێزتان لە هەوڵە بەردەوامەکانتان بۆ هێنانەدی داپەرەوەری و ئاشتی سەرکەتوو بن؛ بە تایبەتی حاڵیحازر، بەڕێزتان نزیکن لە بەدیهێنانی [دادپەروری و ئاشتی] لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا. گەلی کورد هیوادارە بەڕێزتان هەندێك لە کات و هەوڵەکانتان بۆ کەیسی کورد تەرخان بکەن کە لە پێش گشت بزووتنەوە دادپەروەرەکانی ئەمڕۆی جیهاندا دێت.

ڕێگەمان بدە سوپاسگوزاری خۆمان بۆ وەرگرتنی نامەی نوێنەرایەتی کورد لە دەرەوە (SO 215/1 IMAQ، Division of human Rights، 3 May 1974)، لە ڕێکەوتی ٢٦ی نیسانی ١٩٧٤، دەربڕین، کە لەگەڵیدا کۆمەڵێک زانیاری سەرەتایشی بۆ بەڕێزتان هاوپێچکرا بوو. زۆر سوپاستان دەکەین کە هەنگاوی گونجاوتان بۆ مامەڵەکردن لەگەڵ ئەم نامەیە گرتووەتەبەر.

بەداخەوە، ئەو ترسەی لە نامەکەدا دەربڕابوو، بوو بە ڕاستی. شەڕێکی فرەوان لەلایەن سوپای حکومەتی عێراقەوە لە دژی گەلی ئێمە لە کوردستان بەرپاکراوە. ئەو چەکەی لەبەردەستی سوپای عێراق دایە پێشکەتووترین جۆری چەکە. ئەو چەکە زۆر بە دڕندانە لە دژی گەلی ئێمە بەکار دەهێنرێت کە لەپێناو هێنانەدی دادپەروەری، ئازادی و یەکسانی لە وڵاتە جوانەکەیاندا گیانی خۆیان بەخت دەکەن.

هەر لە ناوەڕاستی مانگی نیسانەوە، بۆردمانکردنی گوند و شارەکان، لە سێدارەدانی ئافرەت و پیاو لە مەیدانی شارەکاندا، کوشتنی ئاژەڵ و بۆمبارانکردنی بەروبومی

کشتوکاڵی، برسیکردن و کوشتنی بە کۆمەڵی خەڵکی مەدەنی لە کوردستاندا بووەتە بابەتێکی ڕۆژانە، ئەم کردەوانە لەلایەن حکومەتێکەوە ئەنجام دەدرێت کە بە پێی گشت پەیماننامەکان بەرپرسە لە دابینکردنی خۆشگوزەرانی بۆ گەلە هەژارەکەی.

لە سەردەمی مافی چارەی خۆ-نووسین بۆ نەتەوەکان، سەردەمی سەربەخۆیی و کۆتاییهاتنی کۆلۆنیالیزم، گەلی ئێمە داوای سادەترین مافی خۆی، واتە ئۆتۆنۆمی لە چوارچێوەی سیستەمێکی حوکمڕانی دیموکراسیدا دەکات.

وەڵامی حکومەتی عێراق بۆ ئەم داواکارییە بریتیی بووە لە هەڵگیرساندنی جەنگێکی نەژادی و کۆلۆنیالی و جینۆسایدکردن و پێشێلکردنی ئاشکرای مافی مرۆڤی گشت ئەو کوردانەی چ لە ناوچە ئازادکراوەکانی کوردستاندا دەژین یان لە شار و شارۆچکەکانی ژێر دەسەڵاتی حکومەتدا دەژین. هەروەها، پێویستە ئاماژە بەوە بدەین کە گەلی عەرەبیش لە عێراقدا، خۆشحاڵ نییە، چونکە ئەوانیش لە ژێر حوکمی حیزبی بەعسدا ئازادی کەسی و سیاسییەکانی خۆیان لە دەستداوە. مەبەستی سەرەکی حکومەتی ئێستا، هەروەک حکومەتەکانی ڕابردوو، بریتییە لە شاردنەوەی ئەم شەڕە وێرانکەرە لە چاوی جیهان و بە تایبەتی لە چاوی نەتەوە یەکگرتووەکان. هەروەها هەوڵ دەدات ئەم بابەتە، بە بابەتێکی تەواو ناخۆیی هەژمار بکات، بەڵام جینۆسایدکردنی گەلی کورد و پێشێلکردنی مافی کورد، لای تەواوی جیهان بووە بە بابەتێکی ئاشنا، بۆیە ناکرێت ئەم بابەتە وەک بابەتێکی ناوخۆیی مامەڵەی لەگەڵدا بکرێت.

ئێمە ئاگادارین و خۆشحاڵیشین کە نەتەوە یەکگرتووەکان گرنگی بە پێشێلکردنی مافی مرۆڤ دەدات کە تا ئێستا لە وڵاتانی دیکەدا کەمترین گرنگی هەبوو. بۆیە خستنەڕووی ئەم نامە فەرمییە تایبەت بە جینۆسایدکردن و پێشێلکردنی ئاشکرای مافەکانی مرۆڤ، کە پتر لە یەک دەیەیە لەلایەن حکومەتی عێراق لە دژی کەمینەی گەلی کوردی عێراق پەیڕەو دەکرێت، لە هەر کاتێکیتر پێویستترە.

پارتی دیموکراتی کوردستان (ل ٢٩٤)

مەکتەب سیاسی

وەک نێردراوی ژەنەڕاڵ مستەفا بارزانی، سەرۆکی پارتی دیموکراتی کوردستان و سەرۆکی بزووتنەوەی ڕزگاری خوازی کورد، بەم نامەیە ئێمە زانیاری لەسەر پێشلکردنی تۆندی مافەکانی مرۆڤ لە کوردستانی/عێراقدا ڕادەگەیێنین، کە پوختەی ڕووداوە دڵتەزێنەکانی عێراقە.

تکایە نامەی داخراوی ژەنەڕاڵ بارزانی قبوڵ بکەن، هاوکات لەگەڵ ڕێزی تایبەتی خۆی کە بە ئێمە سپێردراوە تا بیگەیەنینە ئێوە.

بەڕێز، ئێمە سوپاستان دەکەین.

م. دزەیی

ئەندامی کۆمیتەی ناوەندی پارتی دیموکراتی کوردستان.

م. م. عەبدولڕەحمان

ئەندامی مەکتەب سیاسی پارتی دیموکراتی کوردستان.

بۆ بەڕێز سکرتێری گشتی نەتەوە یەکگرتووەکان، نیویۆرک، ن، ی. ١٠٠١٧

دەقی نامە ئینگلیزیەکە

KURDSTAN DEMOCRATIC PARTY

POLITICAL BUREAU

We are submitting herewith this Communication concerning Gross Violations of Human Rights in Kurdistan، Iraq which sumurizes the sad events in Kurdistan، as envoy of Gerneral Mustafa Barzani، president of Kurdistan Democratic Party and Leader of Kurdish Libreration Movements.

Please accept the covering letter by General Barzani، together with his best personal wishes conveyed through us.

We remains، Sir، respectfully yours

پارتی دیموکراتی کوردستان (ل ٢٩٥)

مەکتەبی سیاسی

نوێنەرایەتی کورد لە دەرەوە

ناونیشان : (619 W 176 Street، Apt، 5K، New York، H، Y، 10033)

ڕێککەوتی: ٧ی حوزەیرانی ١٩٧٤

بەڕێز...

ئێمە زۆر بە باشی ئاگاداری حەزی وڵاتەکەتانین بۆ هێنانەدی ئاشتی و داپەرەوەری لە سەرتاسەری جیهاندا.

ڕێگەم پێبدە بۆ حکومەتەکەتان و بۆ مەبەستی تایبەتی خۆم، کۆپیەک لەو نامەیەی (communication) کە لە ٧ی حوزەیران بۆ نەتەوە یەکگرتووەکان ناردوومانە و پەیوەستە بە جەنگی جینۆسایدکردنی گەلی کورد کە لەلایەن حکومەتی عێراقەوە ئەنجام دەدرێت، بۆتان ڕەوانە بکەم.

هیوادارین تەواوی دەسەڵاتی خۆتان لە نەتەوە یەکگرتووەکاندا بۆ کۆتایهێنان بەم جەنگە و بۆ پاڵپشتیکردن لە مافە نەتەوەییەکانی گەلی کورد بەکار بهێنن.

لەگەڵ ڕێزدا

م. م. عەبدولڕەحمان

ئەندامی مەکتەب سیاسی پارتی دیموکراتی کوردستان.

نهێنی (٢٩٦)

نووسینگەی کاروبار دەرەوە و کۆمۆنوێلس

(٢/١)

لەندەن SW1 2AL

باڵیۆزی بەریتانیا- بەغدا

C C R Battiscombe Esq.

نوێنەری شانشینی یەکگرتوو بۆ نەتەوە یەکگرتووەکان- نیویۆرک

٢٠ی حوزەیرانی ١٩٧٤

کوردستان

١. سوپاستان دەکەم بۆ نامەکەتان لە ١٧ی حوزەیران، تۆ ڕاست دەکەیت من نامەوێت پاشکۆیەکی ١٠٠ لاپەڕەیی ببینم.

٢. من دەمەوێت ئاماژەی مەلامستەفا بارزانی لە نامەکەیدا بۆ سکرتێری گشتی [نەتەوە یەکگرتووەکان] لەبارەی بۆمبی ناپاڵم و گازی ژەهراوی ببینم. لە ڕابردوودا کورد ترسیان دەربڕیوە لەوانەیە عێراقیەکان پەنا بۆ جەنگی کیمیاوی ببەن، بەڵام لە پڕوپاگەندە فرەوانەکەیاندا بۆ ئەم دوژمنکارییانەی ئێستادا، هیچ ئاماژەیەک بۆ پەنابردنە بەر ئەم تەکتیکە نەدراوە. هەر بۆیە سوپاستان دەکەم ئەگەر لە زانیاری زۆرتر ئاگادارم بکەیتەوە لەبارەی جەنگی کیمیاوی کە لەوانەیە شاندی کورد لە نیویۆرک لە داهاتودا باسی بکات.

G S Burton

بەشی ڕۆژهەڵاتی ناڤین

کۆپیەک بۆ:

I McCluney Esq، Baghdad

N W Browne، Tehran

زۆر نهێنی (٢٩٧-٢٩٨)

LKS NR 925/17

PP MODUK ARMY

GRS 600

CYPHER CAT A

FM BAGHDAD 170835Z JUNE

SECRET

TO PRIORITY NODUK ARMY TEL OF 17 JUNE 1974

DIG FOH

FROM SANDER

کوردستان

١. نێردراوی (MA) تورکیا سەردانی تورکمانەکان لە مووسڵ، دهۆک، زاخۆ، هەولێر و کەرکووک ی کردووە لە ٨-١٢ی حوزەیرانی . ئەو بەم جۆرە باسی بارودۆخی کردووە:

ا ناوچەکانی ژێر دەسەڵاتی حکومەت ئارامن. گشت گوندەکانی سەر ڕێگەی مووسڵ-دهۆک، دهۆک-مووسڵ چۆڵکراون. زاخۆ بە تەواوەتی پڕی سوپا کراوە و لە بەشی باکوور بە تەواوی وێران بووە. ڕێگەی مووسڵ-زاخۆ، بە تونڈی لە ژێر چاودێری دایە و ژمارەیەکی زۆر لە ئۆتۆمۆبێلی سەربازی بەرچاو دەکەون.

ب ڕێگەی نێوان هەولێر-کەرکووک ڕۆژانە لە کاتژمێر ٧ی بەیانی بۆ ٥ی ئێوارە کراوەیە. ئەو، لە بەشی ڕۆژهەڵاتی هەولێر، گوێی لە دەنگی تەقەی زۆر بووە.

ج زانیاری کەمتر بە دەست کەوتوون. ئەویش بەهۆی لاواز بوونی نێردراوەکە لە زمانی ئینگلیزی و سنووردارێتی جوڵەکردنی.

٢. وەرگێڕێکی ئاشوری [کە ئافرەتە] لە باڵیۆزخانەدا لە ١٣/١٢ی حوزەیران سەردانی

خێزانەکەی لە موسڵ کردووە و بەم شێوەیەی خوارەوە ڕاپۆرتی داوە:

ا ڕێگای دهۆک-ئامێدی لە باکووری دهۆکەوە داخراوە و بە سەختی لەلایەن کوردەوە بۆمبڕێژ کراوە. هەنوکە عەین سدنە و ئاکرێ لە دەست حکومەتدان و ئاکرێ بە سەختی زیانی بەرکەوتووە.

ب ئەو و گشت حیزبەکەی هەوڵی بەجێهێشتنی موسڵ دەدەن. چەندین ژن بەم دواییانە دەستبەسەر کراون. ڕێژەیەکی باشی چەک و تەقەمەنی (AMMO) لە ژێر چادرەکانیاندا بە قاچاغ هەن.

ج ڕێگە بە هیچ کەس نادرێت خۆراک و خواردن بۆ باکوور ببات. تەواوی پێداویستییەکانی خۆراک و پێداویستییە سەرەکییەکان لە ڕێگەی حکومەتەوە بۆ باکوور دەنێردرێت و دەفرۆشرێت. ئەو هاوڕێیانەی لە ئامێدی هاتوونەتە دەرەوە و بە شەوانە لە وڵاتدا هاتوچۆ دەکەن، باسیان لەوە کردووە خۆراک و پێداویستییە سەرەکییەکان زۆر کەم و گرانن. بۆ نموونە یەک کیلۆ شەکر لە بەغدا (٠,١١٠) دینارە، بەڵام لە ئامێدی یەک دینارە (١٠٠٠٪ گرانتر بووە). قاچاغچی تورک لە سەر سنوورەکان زۆریان دەستدەکەوێت.

د شێخی ئەلتڕۆش لەگەڵ ٤٠ کوردیتر دەستبەسەر کران و گوازراونەتەوە بەغدا.

ھ چاکسازی لە یەکەکانی فۆرساندا کرا. ئەم یەکانە کوردن کە لەلایەن حکومەتەوە پارەیان پێدەدرێت، تا لە دژی کوردی لایەنگری بارزانی چالاکی ئەنجام بدەن و زانیاریی کۆ بکەنەوە. لە ئەرزی واقیعدا، ئەوان لایەنێک لە دژی لایەنیتر هان دەدەن و هێرشیان کردووەتە سەر گوندی ئاشوورییەکان و تاڵانیان کردوون.

و هەستی گشتی لەو ناوچانەی ژێر دەسەڵاتی حکومەت ئەوەیە کە ئەمجارە کردەوەکانی حکومەت جیدین و بڕیاریداوە بە خێرایی کۆتایی بە شەڕ بهێنێت.

٣. بەڕێوەبەری ڕاهێنانی سەربازی لە (QBP) لە ١٥ی حوزەیران ئەم لێدوانەی خوارەوەی دا:

ئالفا: ئەو و گشت بەڕێوەبەرەکانی وەزارەتی بەرگری (MOF) زۆر بە خێرایی دامەزران، چونکە زۆرێک لە ئەفسەرەکان بەروە باکوور نێردران.

براڤۆ: لەبەر هۆکاری ئەمنی، ئەو زانیاریی تەواوی لەسەر بارودۆخەکە نییە.

چارلی: ستراتیژی ئێستا بریتییە لە گەمارۆدانی کورد و زیادکردنی گەمارۆی ئابووری و بەکارهێنانی هێزی تایبەت (OPS) و هەلیکۆپتەری جۆری (BORN TPS)، لە هەوڵێکدا بۆ دەستگیرکردنی بارزانی. بە گوێرەی وێلی فۆکس (WILY FOX)، کە زۆر جار زانیارییە هەواڵگرییەکانی هەڵەن، هەردوولایەن لەم ئۆپەراسیۆنە تایبەتەدا (OPS)، زەبری زۆریان بەرکەوتووە و زۆرێک لەلایەنگرانی بارزانی و سەرۆک خێڵەکانی لایەنگری بارزانی دەستبەسەر کراون و لە بەندیخانەی تایبەتدا (STALAG) لە باکوور، ڕاگیراون. ئەوان هاوڕان کە [ئەم کێشەیە] لە ڕێگەی بەکارهێنانی ئامرازی سەربازییەوە چارەسەر نەکرێت.

دێلتا: ڕێگای هەولێر-ڕواندز، هەنوکە کراوەیە.

McCluney

BT

سەرهەڵدان و حوکمیزاتی لە کوردستانی عێراق (ل ٢٩٩-٣١٨)

ڕاپۆرتی کۆمیتەی دۆزینەوەی ڕاستییەکان

لەلایەن چارلۆت دانێت (Charlotte Dennett) و د. جۆرج هەژار(Dr. George Hajjar) ئامادە کراوە.

پێشکەشی لقی لوبنانی ئافرەتانی کۆمەڵەی نێودەوڵەتی بۆ ئاشتی و ئازادی کراوە

(submitted to the Lebanese section of the women's Internarial league for peace and freedom)

تەموزی ١٩٧٤

ناوڕۆک

١. دەستپێک

٢. یاخی بوون و لایەنگرانی

٣. حوکمیزاتی و جێبەجێکارانی

ا بارزانی: یەکەم دوژمنی دیموکراسی

ب بارزانی: تاوانبار بەهۆی نییەتی خراپ

ج بارزانی: پەیوەندییە نێودەوڵەتیەکان (international connections)

د بارزانی و پ.د.ک

٤. ڕوانگە و لێکەوتەکان (impressions and reflections)

دەستپێک

مانگی ڕابردوو ئافرەتێکی کورد کە لە عێراق دەژیێت نامەیەکی بۆ کۆمەڵەی نێودەوڵەتی ئافرەتان بۆ ئاشتی و ئازادی (بەشی لوبنان) نووسی و داوای لە سەرۆکەکەی کرد شاندێک بنێرێتە عێراق تا لە کێشەی کورد بکۆڵێتەوە. ئافرەتەکە نائومێدی خۆی لەهەمبەر میدیای ڕۆژئاوا دەربڕی کە لایەنگری دەکەن و بە سوودی مەلامستەفا بارزانی ڕاپۆرت بڵاودەکەنەوە، کە بە ‹سەرۆکی هێزی نەتەوەیی کورد، ناسراوە و بۆ چەندین مانگ پێشمەرگەکانی لە دژی سوپای عێراق بەکارهێناوە. هەروەها ئەوە دەخاتە ڕوو، ئەگەر شاندی کۆمەڵەی نێودەوڵەتی ئافرەتان بۆ ئاشتی و ئازادی سەردانی عێراقی کرد و بە هەڕەمەکی چاوپێکەوتنی لەگەڵ کورد ئەنجامدا، بۆیان دەردەکەوێت کە زۆربەی ئەو کوردانەی لە عێراق دەژین دژی مەلا مستەفان و پشتگیریی لە بەرنامەی حکومەت دەکەن بۆ ئۆتۆنۆمی بۆ کورد.

بەم پێیەش، کۆمیتەی دۆزینەوەی ڕاستییەکان لەلایەن کۆمەڵەی نێودەوڵەتی ئافرەتان بۆ ئاشتی و ئازادی (بەشی لوبنان) پێکهێنرا تا لە پرسی کورد لە عێراق بکۆڵێتەوە. ئەندامانی کۆمیتەکە بریتین لە چارلۆت دانێت، ڕۆژنامەنوسێکی ئازاد؛ دکتۆر جۆرج هەژار، پرۆفسۆرێکی کەنەدی لە تیۆری سیاسی، هەروەها ئەندامێکی کۆمەڵەی نێودەوڵەتی ئافرەتان بۆ ئاشتی و ئازادی (بەشی لوبنان) کە لە زانکۆی عەرەبی لە بەیروت پرۆفیسۆرە.

کۆمیتەکە لە ماوەی نێوان ٢٨ی حوزەیران تا ٣ی تەموزی ١٩٧٤ سەردانی عێراقیان کرد و چاوپێکەوتنیان لەگەڵ کەسایەتیە بەرجەستەکانی کورد و هاوواڵاتی ئاسایی ئەنجامدا کە ئەمانەی خوارەوە بوون: ١. عوبەیدوڵا بارزانی، کوڕی مەلامستەفا بارزانی و وەزیری دەوڵەت، ٢. هاشم ئاکرەیی، ئەندامی مەکتەب سیاسی پارتی دیموکراتی کوردستان و وەزیری شارەوانی. ٣. عەبدولستار تاهیر شەریف، سکرتێری گشتی پارتی شۆڕشگێری کورد و وەزیری کار و نیشتەجێکردن. ٤. عەزیز ئاکرەیی، ئەندامی مەکتەب سیاسی پارتی دیموکراتی کوردستان و وەزیری

دەوڵەت. ٥. شێخ عوسمان ئەحمەد بارزانی، سەرۆکی ڕۆحی خێڵی بارزان و برازای مەلامستەفا کە لە ٤ی حوزەیرانی ١٩٧٤، چووە ناو حکومەتی نیشتیمانی.

کریستن پراگێر (Karsten Prager) سەرۆکی نووسینگەی ڕۆژهەڵاتی ناڤینی گۆڤاری تایم (Time Magazine) و ئیدی ئادامز (Eddie Adams)، براوەی خەڵاتی پۆلیتزێر (pulitzer prize) بۆ فۆتۆگرافی لە گۆڤاری تایم، بۆ سەردانێکی دوو ڕۆژە بۆ کەرکووک و سلێمانی، لەگەڵ کۆمیتەکەدا بوون. گروپەکە چاوپێکەوتنیان ئەنجامدا لەگەڵ هەر یەک لە ١) پارێزگاری کەرکووک، خالید عەبدولحەمید تەبرە- تەنیا عەرەبێک کە لە ماوی مانەوەی کۆمیتەکە لە عێراقدا چاوپێکەوتنیان لەگەڵ ئەنجام داوە. ٢) قائیمقامی چەمچەماڵ، بورهان شوانی- فەرماندەی پێشووی پێشمەرگە. ٣) پارێزگاری سلێمانی، بابەکر پشدەری ٤) ژمارەیەکی زۆر لە هاوواڵاتی ئاسایی.

لە تەواوی گەشتەکەدا گروپەکە پشتی بە خۆبەستبوو، بێ هیچ بەربەستێک و بە ترومبێلێکی مەدەنی گەشتیان دەکرد، بەڵام لە ڕێگەیان لە چیای ئەزمەر لەلایەن پارێزگار پشدەری [پارێزگاری سلێمانی] و پاسەوانەکانی هاوڕێتی کراون. لە لوتکەی چیای ئەزمەر کە ٧ کیلۆمەتر لە سنووری ئێران دوورە، گروپەکە لەگەڵ ژمارەیەک سەرباز، هەم عەرەب و هەم کورد، هەروەها لەگەڵ فەرماندەی فەوج و کۆمەڵێک ئەفسەر قسەیان کردووە. گروپەکە توانی وێنەی سنووری ئێران و نموونەیەک لە سەربازەکان بگرن- وێنەی هێزی چەکدار و تفاقەکەیان نەگرتووە.

یاخی بوون و لایەنگرانی

کۆمیتەی دۆزینەوەی ڕاستییەکان لێکۆڵینەوەیەکی تەواویان لەسەر ڕووماڵی ڕۆژنامە نێودەوڵەتیەکانی پەیوەست بە پرسی کورد نەکردووە، بەڵکو پشتی بەستووە بە بەکارهێنانی نموونەیەک لە گوتاری سێ ڕۆژنامەنووس وەک ئامرازێک بۆ بەدەستهێنانی زانیاریی لەسەر ئەو کەسانەی کە کاربەدەستن. نموونەکان، گوتاری دێڤید هێرست (David Hirst) لە ڕۆژنامەی گاردیەن، جۆزێف فیخێت (Joseph Fitchett) لە ڕۆژنامەی ئۆبسێرڤێر، و جۆرج گەییر (George Geyer) لە ڕۆژنامەی

شـیکاگۆ دەیلـی نیـوز وەرگیـراوە. کۆمیتەکـە، تەرکیـزی خسـتووەتە سـەر ئـەو پرسـیارانەی کـە لـە گوتارەکـەی هێرسـتەوە وروژێـنراون (گاردیـەن، ئایـاری، ٦،٧،٩، ١٩٧٤) کـە لـە چاوپێکەوتنەکانـی لەگـەڵ مەلامسـتەفا لـە ڕێگەیـەوە بـەرەو ئێـران بەدەسـتهاتوون، چونکە گوتارەکانـی هێرسـت هاندەرانـە و سەرنجڕاکێشـن، ئـەم گوتارانـە وەک تەحەدایـەک لە دژی وەزیـرەکان بەکارهاتـوون بـۆ دیاریکردنـی سـەرچاوە، ئەمـەش لەپێنـاو هانـدانی وەزیـرەکان و بەدەسـتهێنانی تێبینـی و ئـەو قسـانەی کـە بەهەڕەمەکـی دەریاندەبـڕن.

یەکێـک لـە خاڵـە گرنگـەکان کـە لـە گوتارەکـەی بەڕێز هێرسـت وروژێـنراوە بریتـی بووە لـە ئامانجـی مەبەسـتداری مەلامسـتەفا لـە داواکردنـی «ئۆتۆنۆمـی بـۆ کـورد و دیموکراسـی بـۆ عێـراق››. بەڕێـز هێرسـت وەک سـەرکردەیەکی نەتەوەیـی کـورد سـەیری مەلامسـتەفا دەکات کـە لـە [پرۆسـەی] ڕزگارکردنـی کوردسـتاندا چـاوی پێکەوتـووە. هێرسـت دەنوسـێت «پێدەچـێ بارزانـی پشـتگیریی تـەواوی لەلایـەن گشـت کەسـایەتیە گرنگەکانـی کـوردی هەبێـت. لـە چیـاکان، ئـەو خێڵانـەی لـە کۆنـەوە لـە دژی بارزانیـەکان بـوون پشـت بـە مەلامسـتەفا دەبەسـتن. سـەدان پیـاوی ئایینـی پشـتگیریان بـۆ بارزانـی دەربڕیـوە، زۆرینـەی هـەرە زۆری قوتابیـانی دەرەوە لەگـەڵ ئـەودان. لـە سـەرووی هەمـوو ئەمانـە، ئـەو کوردانـەی ‹پەنابـەری› شـارە عەرەبیەکانـی عێراقـن و زۆرینەیەکـی بـێ دەنگـی ناسیاسـین، بـە گیـان و دڵ لەگـەڵ بارزانیـدان (have voted with their feet). بـە دەیـان و هـەزاران کـەس بـەرەو ژیانێکـی سـەخت و مەترسـیدار لـە ‹کوردسـتانی ڕزگارکـراودا›› چوونـە.

بەڕێـز هێرسـت لـە ڕوانگـەی کەسـیاتییەوە دەڕوانێتـە ئـەم تێکۆشـانە نـەک لـە ڕوانگـەی شـیکردنەوەی چینایەتیـەوە و دەنووسـێت «ئەمـە بـۆ سـەدام (سـەدام حسـێن جێگـری سـەرۆکی ئەنجوومەنـی سـەرکردایەتی شـۆڕش) کابوسـێکە و ناتوانێـت تەنیـا یـەک کـوردی بەڕێـز بدۆزێتـەوە کـە پشـتگیریی لـە پلانەکـەی بـکات بـۆ ئۆتۆنۆمـی. جێگـری سـەرۆک و وەزیـرە تـازە دامەزراوەکانـی، ئەمـە خـودی کـوڕە گەورەکـەی بارزانیـش دەگرێتـەوە کـە ماوەیەکـی درێـژە دەسـتی لێهەڵگرتـووە، قورسـاییەکی کەمیـان هەیـە. هەروەهـا ناتوانێـت لـە بـری ٨٠ پیـاوی ئەنجوومەنـی هەرێمایەتیەکـەی، ٨٠ کـورد بدۆزێتـەوە کـە هەڵبژێـردراو بـن.

بـە گوتـەی هێرسـت، کـورد یاخیبوونـە، چونکـە حکومەتـی عێـراق ڕەتیکردووەتـەوە پارێـزگای کەرکووکیـان پـێ بـدات، بـە بـڕوای ئـەو «چەندیـن سـاڵە، بـە بەردەوامـی ناوچەیەکـی کـوردی بـووە، حکومەتی عێراق ئامـرازی ناچارکەر و لـەڕێ لادەری بەکارهێناوە تـا ئـەم ناوچەیـە تەعریـب بـکات». هەروەهـا «کـورد داوای ئۆتۆنۆمـی دەکـەن کـە پشـتی بـە دیموکراسـی بـۆ گشـت وڵات بەسـتبێت». لەبـری ئەمـەش، هـەروەک ئـەوان بینیـان، لـە مێـژووی هاوچەرخـی وڵاتـدا، عـەرەب و کـورد لـە ژێردەسـتی [ڕژێمێکـی] درێنـدەی سـتەمکار و بەرتەسـکدا دەناڵێنـن. دواتـر دەڵێـت کـورد لـە دامەزراندنـی ئەنجوومەنـی نیشـتیمانی هەرێمـی وەک «هێزێکـی بـاڵا دەسـت» نائومێـد بوونـە.

لەبـارەی پێشـمەرگەوە دەڵێـت «بـە خەملاندنـی فەرمـی» ٤٥،٠٠٠ میلیشـای خـاوەن چەکـی سـووک، کـە کـەم تـا زۆر لەلایـەن ئێرانـەوە پشـتگیریی دەکرێـن، هاتـوون. هێرسـت بـەم جـۆرە پاسـاو بـۆ پشـتگیریی ئێـران دێنێتـەوە: «(مـەلا مسـتەفا) پێویسـتی بـە پشـتگیریی شـایە. واتـە پشـتیوانە ڕاسـتەقینەکەی لـە جیهانـی دەرەوە». بۆیـە دەبـێ مەلامسـتەفا شـا دڵنیـا بکاتـەوە کـە لـە بەدەسـتهێنانی ئـەم پشـتیوانیە «دواجـار وەهـا بەهێـز و تەمـاح نابێـت کـە شۆڕشـەکەی بنێرێتـە نـاو ئـەو کوردانـەی هاوواڵاتیـی شـان». بێجگـە لەمـەش هێرسـت پشـتگیریی شـا وەک دژە-کردەیەکـی دەسـتڕۆیی سـۆڤیەت لـەم ناوچەیـەدا هەژمـار دەکات: «ئـەم [دەسـتڕۆیی سـۆڤیەت] لـە سـەرووی هەمـوو شـتێک دێـت کـە شـا هـان دەدات بـە گشـت وریاییـەوە پشـتیوانی بارزانـی بـکات».

هێرسـت ئامـاژە بـەوە دەکات، پارێزگاکانـی باکـووری عێـراق لـە ژێـر دەسـەڵاتی بارزانیـدان و لەلایـەن ١٣٠،٠٠٠ کەسـەوە بەرگریـان لێدەکرێـت کـە پەنایـان بـۆ بەرزاییەکان بـردووە و شکسـتێکی سـەختیان بـە هێـزە چەکدارەکانـی عێـراق هێنـاوە. ئـەو قسـەیەکی عەبـدوڵا پشـدەری دەگێڕێتـەوە کـە لـە سـاڵی ١٩٤٦ەوە لەگـەڵ مەلامسـتەفادا بـووە و دەڵێـت «وەی عێراقیـەکان نـزم نییـە. [بەڵکـو] هـەر بـە تەواوەتـی بوونـی نییـە». هێرسـت ئـەم بانگەشـەیەی خـوارەوە دەکات «بەڵگەنەویسـتە کـە ئامانجـی سـەدام حسـێن تکریتـی، بۆمبـاران کردنـی گشـت ئـەو خەڵکەیـە لـەو شـوێنانەی هاتـوون. ئـەو لێبوردنـی دەرکردووە تـا ئـەوان بـێ هیـچ سـزادانێک بگەڕێنـەوە. ئـەوان دەترسـێن ئەگـەر بۆمبـاران کردنەکـە

سەری نەگرت، لە کاتی گەڕانەوەیدا، سەدام، گازی [کیمیاوی] لە دژیان بەکاربهێنێت». بێ هێنانەوەی هیچ بەڵگەیەک بەڕێز هێرست قسەکانی بارزانی تێهەڵکێش دەکات و حکومەت تاوانبار دەکات بە «شەڕی جینۆساید کە لەلایەن ئاژەڵە درندەکانی بەغداوە هەڵگیرساوە». لەوانەیە سەرچاوەی هەواڵی هێرست ڕادیۆی کوردی بێت کە دەڵێت لە نێوان ١٩ی نیسان و چواری ئایار ٢٨١ هێرشی ئاسمانی ئەنجام دراون کە بەهۆیەوە لە ناوچەی قەڵادزێ ٣٠٧ هاووڵاتی گیانیان لە دەستداوە. هێرست بێ هیچ گومانێک ژمارەی قوربانیان قبوڵ دەکات.

هێڵی گشتی هێرست، کە هێڵی فەرمی مەلا مستەفایە، بە شێوەیەکی فرەوان لەلایەن ڕۆژنامە نێودەوڵەتییەکانەوە، بێ هیچ پرسیارێک، هەر لە سەرەتای ١٩٦٠ەکانەوە، ڕەواجی پەیدا کردووە. بەم دواییانە، جۆزێف فیخت لە ڕۆژنامەی ئۆبزێرڤەر (Observer) لە ١٦ی ئادار، هەمان هێڵی لەبارەی پەیوەندییە نێودەوڵەتیەکانی مەلا مستەفا دووپات کردووەتەوە و دەڵێت: «لە کاتێکدا لەلایەن یەکێتی سۆڤیەتەوە پشتگیریی دەکرا، هەنوکە [مەلا مستەفا] بارزانی لەو بڕوایەدایە کە ڕووسیا بە تەواوەتی بەرەو بیرۆکەی بەعسیەکان بۆ پرسی ئۆتۆنۆمی بایداوەتەوە و لە دووبارە دەستپێکردنەوەی ناکۆکیەکاندا پشتگیریی لە حکومەت دەکات. بۆ دۆزینەوەی دژە-هاوسەنگی لە دژی یەکێتی سۆڤیەتدا، بارزانی و هاوڕێکانی هەوڵ دەدەن سەرنجی واشنتۆن بەدەست بهێنن، بەڵام کارێکی بێهودە بوو». بێجگە لەمەش فیخت دەڵێت، بەهۆی مەرجەکانی پەیماننامەی سێنتۆ، کە ڕێگری دەکات لە ئەنجامدانی پیلانگێڕی لە دژی وڵاتێکی هاوپەیمان، بەرپرسانی ئەمریکا ڕەتیانکردووە بارزانی ببینن. بۆیە بارزانی گوتی «خۆشحاڵە ڕێککەوتنامەیەک واژوو بکات لەهەمبەر یارمەتیدانی [کورد] لە عێراق، ئەو بانگەشەی کوردە جیاخوازەکان لە تورکیا و ئێران ڕەتبکاتەوە». ڕوونی ناکاتەوە بۆچی ئەم بانگەشەی جیابوونەوەیە تەنیا دەبێ بۆ عێراق سنووردار بێت. ئەگەرچی ئەمە بەباشی زانراوە کە پتر لە پێنج ملیۆن کورد بێ هیچ مافێکی کلتوری و سیاسی لە ئێراندا دەژین و نزیکەی چوار ملیۆن کوردیش لە تورکیا دەژین کە بە «تورکی شاخاوی» ناسراون.

دواجار جۆرج ئانا گێیر، لە ڕۆژنامەی شیکاگۆ دەیلی نیوز (١٨ی نیسان) هەمان بیرۆکەی سەرەوەی هەیە و ئەم ئەنجامگیرییەی خوارەوە دەکات «ئەو شتەی گۆڕاوە، سیستەمی سیاسی نییە-ترس و تۆقاندن، هێدی هێدی نامێنێت، ئەمەش بەهۆی ئەوەی بەعسییەکان لە دەسەڵاتدا هەست بە ئاسایش دەکەن، چونکە زۆریک لە دوژمنەکانیان لەناو بردراون››

حوکمزاتی و جێبەجێکارەکانی

Self-Rule and its Executors

بارزانی: «یەکەم دوژمنی دیموکراسی»

کۆدەنگی گشتی لە نێوان ئەو کوردانەی چاوپێکەوتنیان لەگەڵ ئەنجامدراوە بریتییە لەوەی کە مەلامستەفا بارزانی زۆر بە توندی لە دژی ئۆتۆنۆمی و دیموکراسی وەستاوەتەوە. ئەو دیکتاتۆرێکە لەلایەن لۆردە دەرەبەگەکانەوە دەورە دراوە کە مەبەستیان مانەوەیە لە دەسەڵاتدا، لە کۆمەڵگایەکی تەقلیدیی و خێڵەکیدا. بە گوێرەی قسەکانی عوبەیدوڵا بارزانی کە لە ساڵی ١٩٧١، لە دەست باوکی هەڵاتووە، مەلامستەفا تاکتیکی پەرتکە و زاڵبە و ترس و تۆقاندن بەکار دێنێت تا لە پێگە باڵا دەستیەکەیدا بمێنێتەوە. عوبەیدڵا گوتی «کەمتر لە ٢٥٪ی کورد پشتیوانی لە بابم دەکەن›› و «زۆربەیان سیخوڕی لە دژی یەکتر دەکەن، ئەو کەسانەی دەیانەوێت بژین، پشتگیریی خۆیان بۆ ئەو دەردەبڕن، ئەگەر کەسێک کەمترین ناڕەزایی دەربڕێت، مەلا مستەفای لێ ئاگادار دەکرێتەوە و کەسەکە یان دەکوژرێت یانیش دەستبەسەر دەکرێت››. لەو ١٠٠،٠٠٠ کەسەی باس کراوە کە لە ژێر دەسەڵاتی مەلا مستەفادا دەژین، «٩٠٪یان لە ڕێگەی زۆرلێکردنەوە ماونەتەوە نەک بە ڕێگەی بەشداریکردنی خۆبەخشانە لە کاروباری ئەو ناوچانەی مەلامستەفا دەستی بەسەرداگرتووە››. ئەگەر هەست بەوە کرا سەرۆک خێڵێک مەترسییە بۆ سەر مەلا مستەفا، ئەو بە ڕەقی مامەڵەی لەگەڵدا دەکات و لە پلەی نوخبە دەیخات. بێجگە لەمەش، لە زۆر بۆنەدا، پەیڕەوی لە سیستەمی بارمتەگرتن دەکرێت تا ڕێگری بکرێت لە ئەگەری ڕکابەرێتی مەلامستەفا بکات. بە پێی قسەکانی عوبەیدوڵا بارزانی، ئەمە [بارمتەگرتنە] بەو جۆرەیە کە خزموکەس و کار لەلایەن پێشمەرگەوە بۆ ئێران دەگوازرێنەوە و وەک ئامرازێکی گاڵتەکردن بە ئۆپۆزیسیۆن [ی مەلا مستەفا] لەوێ ڕادەگیرێن.

بە بڕوای عوبەیدوڵا بارزانی، پشتکردن لە باوکی کارێکی ئاسان نەبوو، بەڵام «ئەو شتەی ناچاری کردم ئەم کارە بکەم، خیانەتی ئەو بوو، لە دژی بەرژەوەندیی کورد.

گەلەکەمان زۆر لە بابم گرنگترن. ئەو یەکەم کەسە دژی دیموکراسی بێت و ناتوانێت ئۆتۆنۆمی قبوڵ بکات، چونکە ئەو دەبێتە کەسێک وەک کەسانیتر. ئێمە دەمانەوێت بگەڕێینەوە بۆ «ناوچە ئازادکراوەکان». ئەگەر ١٠٠٠ کوردی مەدەنی دەنگ بە بابم بدەن من و وەزیری کوردیتر دەست لە کار دەکێشینەوە. [ئەو کات] ئێمە دەڵێین ئەو نوێنەری ئێمەیە و ئێمە دەبینە شوێنکەوتەی».

هاشم ئاکرەیی، وەزیری دەوڵەت لەم بارەوە قسەی زیاتر دەکات: «با مەلامستەفا ڕێگاکان بکاتەوە و ڕێگە بدات کۆمیتەیەکی نێودەوڵەتی لە خەڵک بپرسێت کێ دەیەوێت بڕوات و کێ دەیەوێت بمێنێتەوە». ئاکرەیی دووپات دەکاتەوە ٢٠ بۆ ٣٠ خانەوادە و هاوڕێی خێڵەکی، وەک موریدی وەفاداری مەلامستەفا ڕەفتار دەکەن، لە گشت بەشەکانی بزووتنەوەی نەتەوەیدا دەسەڵاتیان پیادە دەکەن و تەنیا لەهەمبەر مەلامستەفا بەرپرسیارن نەک لەهەمبەر پ.د.ک و دەزگا بەرپرسیارەکانی. لە ڕاستیدا، مەلا، پ.د.ک و بزووتنەوەی نەتەوەیی لە خۆیدا وێنا دەکات و جارناجار، حیزب بەکار دێنێت بۆ خزمەتکردن بەرژەوەندییە تایبەتیەکانی خۆی». ئاکرەیی بەردەوام دەبێت و دەڵێت « ئەو شێوازە دیموکراسییەی بارزانی موماڕەسەی دەکات، بریتیی نییە لە دیموکراسی لە ڕێگەی خەڵک و بۆ خەڵک، بەڵکو دیموکراسیەکە بۆ سەرۆک خێڵەکان». ئاکرەیی ڕۆژنامە بێگانەکان تاوانبار دەکات بە بڵاوکردنەوە و بەئایدیالیزەکردنی ئۆتۆکراسی خێڵایەتی کە گۆشت و خوێنی گەلی کورد دەخۆن و تەحەدای پەیامنێران دەکات کە بێن و بەچاوی خۆیان ببینن چۆن عێراقی نوێ بونیاتنراوە و چۆن نوێنەرایەتیکردنی مولکداری، بووەتە هۆی هاتنەدی گۆڕانی کۆمەڵایەتی. لە ڕاستیدا، هاوولاتییەکی نوێی کوردستانیی دروست کردووە کە خاوەن مافی تەواو و خاوەن ژیانی ئابووری و کۆمەڵایەتی تەزمینکراوە.

عەبدولشەریف، سکرتێری گشتی پارتی شۆڕشگێڕی کورد، هەمان بۆچوونی هەبوو. دووپات دەکاتەوە کە زیاتر لە دوومیلیۆن کورد لە عێراقدا دەژین، زۆربەیان وەک هاوولاتییەکی ئاشتیخواز دەژین و هاوکارن لە بونیاتنانی کوردستانێکی نوێ و خۆیان لە هەڵگیرسانی کاری تیرۆریستی دوورخستووە کە بە ناوی ئەوانەوە لەلایەن تاقمێکی

لە ناوچوو ئەنجام دەدرێت، کە نە تەنیا نوێنەرایەتی جوتیاران و کرێکاران ناکەن، بەڵکو نوێنەری دەرەبەگەکانی کۆمەڵگای کوردین. جوتیاران و کرێکاران لەو باوەڕەدان پێگە ڕاستەکەی ئەوان لە برایەتی نێوان کورد و عەرەبدایە. عەبدولشەریف، تەئکیدی کردەوە ئەو و هاوڕێکانی نوێنەرایەتی هیوا و خواستی جوتیاران و کرێکاران دەکەن، نەک مەلامستەفا و تاقمەکەی.

شێخ عوسمان ئەحمەد بارزانی، کوڕ و جێگری ڕۆحی سەرکردەی مێژووی بارزانیەکان، شێخ ئەحمەد، بۆ کۆمیتەی دۆزینەوەی ڕاستییەکان ڕوونی کردەوە چۆن مەلا دامودەزگاکانی تیرۆر و دەسەڵاتە تاکگەراکەی پاراستووە و چۆن هیچ یەک لە کەسوکار و هاوڕێکانی پێشووی ئەم چاوڕوانیەیان لە ئەو نەبووە. شێخ عوسمان بە ڕاشکاوی گوتی، «ئێمە، بارزان، زێدی خۆمان لەو پەڕی ناخۆشییەوە بەجێهێشت. هەڵاتن ئاسان نەبوو. دوو حەوتەی خایاند تا لە ناوچە شاخاوییەکاندا لە بارزانەوە گەیشتینە مووسڵ، ناوەناوە پێکدادانی چەکداری هەبوو. بێجگە لەمەش، پێش ئەوەی بڕیاری ڕاکردن لە دەست چاودێرەکانمان بدەین و ژیانی خۆمان ڕزگار بکەین، من و هاوڕێکانم بۆ ماوەی چەندین حەوتە لە ژێر چاودێری بەردەومدا بووین». کۆمیتەی دۆزینەوەی ڕاستییەکان لەبارەی هۆکاری بەجێهێشتنی [بارزان] پرسیاری لێکرد. ئەو وەڵامیدایەوە: «ئەگەرچی بە بڕوای من، بەرگریکردن لە بارزان گرنگترین شتە، من هەڵاتم، چونکە وا دیار بوو حکومەتی نیشتیمانی عێراق ڕاستە لە هەوڵەکانی لە جێبەجێکردنی حوکمیزاتی بۆ گەلەکەم. بەهۆی ئەم هەستە، داوام لە هەندێك لە پەیڕەوەکانم کرد لەوێ بمێننەوە، لە کاتێکدا نزیکەی ٥٠٠ پیاوی خۆمم هێنا وەک پشتگیریی کردنێک بۆ حکومەتی نیشتیمانی. ئێمە هیوادارین ئەوان بخەینە خزمەت حکومەت، تا لە دژی مەلامستەفا و پشتیوانە ئێرانییەکەی و پێشمەرگە پشتگیرەکانی بجەنگن».

ب: بارزانی تاوانباری نەهامەتییەکان

(B: Barzani Guilty of bad faith)

ئەگەرچی هەردوو لایەن هەڵەیان کردووە، ئەوەش بەهۆی میراتی کۆنی گومان و متمانە نەبوون، بەڵام لە ڕوانگەی وەزیرە کوردەکەوە، مەلامستەفا تاوانباری گشت نەهامەتییەکانە، بە تایبەتی لە دوای ڕاگەیاندنی بەیاننامەی ١١ی ئاداری ١٩٧٠. بۆ نموونە، لەسەر پرسە گرنگەکانی وەک چەکدانانی پێشمەرگە، سەروەری یاسا، خەسڵەتە دیموگرافییەکانی کەرکووک، مەلا مستەفا، پێشێڵی ئەو ڕێککەوتنانەی کردووە کە لە دوای دانوستاندنی چڕ و پاپەندی بە ئەنجامەکانی دانوستاندنەکان، بەدەست هاتوون.

پێشمەرگە، لە ساڵی ١٩٧٠ ئەوپەڕی لە ٢٠ هەزار چەکدار پێکدەهات، بڕیار بوو بەشێکیان ببنە پاسەوانی سنوور و لە ژێر دەسەڵاتی هێزە چەکدارەکانی عێراقدا بن و ئەوانی دییش بگەڕێنەوە سەر ژیانی مەدەنی خۆیان. مەلا مستەفا، لەبری پابەند بوون بە ڕێککەوتنەکە و پچڕاندنی پەیوەندییەکانی لەگەڵ ئێران، پەیوەندییەکانی لەگەڵ ئێراندا توندوتۆڵ کرد و هێزەکانی ڕەوانە کردووە تا لە کۆلێژە سەربازییەکانی ئێران مەشق و ڕاهێنان ئەنجام بدەن، بە تایبەتی لە ڕووی بەکارهێنانی چەکی قورس. بێجگە لەمەش، پێشمەرگە نەک لەناو نەبردرا، بەڵکو گەورەتریش کرا و خستییە ژێر دەسەڵاتی ڕاستەخۆی خۆی. بە گوێرەی قسەکانی ئاکرەیی، دیار بوو ئەو شتەی مەلامستەفا هەزری لێدەکاتەوە، بریتی بوو لە هەناسەدانێک بۆئەوەی دەسەڵاتێکی دووانەیی دروست بکات و لە هەڕێمی باکووردا جێ پێی خۆی قایم بکات.

بێجگە لەمەش، بارزانی پشتگیریی لە سەروەری یاسا ناکات، لەبەرئەوەی ئەو و هاوڕێکانی لە یاسای چاکسازیی زەوی زەرەر دەکەن و کاریگەریی خراپ لەسەر چینی دەرەبەگ دروست دەکات کە پشتگیریی لە بارزانی دەکەن، هەروەها لە ناوچەی [کوردستان]دا لە ڕێگەی ترساندنی جوتیارەکان کە داوکارییەکانیان لەلایەن

بارزانییەوە پشتگوێ خراوە، ئاژاوەی دروست کردووە. بە قسەی گشت ئەو وەزیرە کوردانەی چاوپێکەوتنیان لەگەڵدا ئەنجامدراوە، بارزانی دەیەوێت ناوچەی باکوور لە دواکەوتوویی و هەژاریدا بهێڵێتەوە، کە پێشمەرجی سەرەکین بۆ بەردەوام بوونی باڵا دەستی ئەو. لە ئەنجامیش، پلانەکانی دەسەڵاتی ناوەند ناتوانن لەم ناوچەیەدا کارگە پێشنیازکراوەکان دروست بکەن، یان کەرتی تەندروستی و کۆمەڵایەتی نۆژەن بکەنەوە. لایەنگرانی بارزانی نەک تەنیا ژیانیان لەو هاوولاتییانە قوڕس کردووە کە پابەندی یاسان، بەڵکو باجیشیان بەسەردا سەپاندوون و مۆرکی خیانەتیان لێدەدەن بە بیانووی هاوکاریکردنیان لەگەڵ دەسەڵاتەکانی ناوەند دا.

لەبارەی کەرکووک، مەلامستەفا پێداگری دەکات وەک شارێکی کوردی مامەڵە لەگەڵ کەرکووک بکرێت، بەڵام لە ڕاستیدا کەرکووک دانیشتوانی کەمینەی تێیدایە کە هیچ کام لەم کەمینانە ناتوانن بانگەشەی دەسەڵاتی تەواو بۆ خۆیان بکەن. (تەبرە، پارێزگاری کەرکووک گوتی، کورد ٤٠٪، لە ٦٠٠ هەزار دانیشتوی تەواوی پارێزگاکە پێکدێنن و کەمتر لە ٣٠٪ی ئەو ٢٤٠،٠٠٠ کەسە پێکدێنن کە لە شارەکەدا دەژین). حکومەت و مەلامستەفا گەیشتنە ڕێککەوتن خەملاندنی ژمارەی دانیشتوان بە پێی سەرژمێری ساڵی ١٩٥٧ کاری پێدەکرێت، ئەویش بەهۆی ئەو ئاراماییە ڕێژەییەی دواتر بەدیهات. لە دواییەن چرکەدا بارزانی پشتی لەم ڕێککەوتنە کرد. لەوانەیە درکی بەوە کردبێت، تەنانەت بە پێی سەرژمێری ساڵی ١٩٥٧یش کورد لە کەرکووک کەمینە بوونە. حکومەت پێشنیازێکی بەدیلی خستە بەردەم بارزانی، ئەو ناوچانەی پارێزگاکە، کە کورد زۆرینەن دەتوانن ئۆتۆنۆمی دەستەبەر بکەن و ئەو ناوچانەی دانیشتوانی لە کەمینەکان پێکدێت لەلایەن عەرەبەکانەوە ئیدارە دەکرێت. بارزانی ئەمەشی ڕەتکردەوە. دواجار حکومەت پێشنیازی کرد کەرکووک لە ژێر دەسەڵاتی هاوبەشی کورد و عەرەبدا بێت. بارزانی ئەم دواییەن پێشنیازەشی ڕەت کردەوە.

هاشم ئاکرەیی پرسی «کەواتە ئەو چی دەوێت؟››. «ئێمە پێشتر گومانمان لە مەلامستەفا هەبوو، بەڵام بیرمان کردەوە کاتێک ڕووبەڕووی ڕەش و سپی دەبێتەوە، دەگۆڕدرێت. بەڵام کاتێک هەر سێ پێشنیازەکەی پەیوەست بە کەرکووکی

ڕەتکـردەوە، ئێمـە گەیشـتینە ئـەو قەناعەتـە کـە ئـەو بـە هێـزە دەرەکییەکانـەوە گرێـدراوە. حکومـەت هەمـوو شـتێکی بـە ئـەودا، لەپێنـاو ئـەوەی بسـەلمێنێت کـە ئـەو پیـاوی خەڵکـی دیکەیـە. تەنانـەت ئەگـەر ئێمـە ئێـراق لـە دابـەشی دوو بکەیـن، ئـەو قبوڵـی نـاکات.» (یـان هـەروەک عوبەیـدوڵا بارزانـی ئاماژەی پێـدا، «ئەگـەر بەغـدای پـێ بـدەن، ئـەو داوای بـەسراش دەکات»).

پەیوەندییە نێودەوڵەتییەکانی بارزانی

(Brazani's International Connections)

یەکێک لە هۆکارە سەرکییەکانی پێکدادان لە نێوان بارزانی و دەسەڵاتی ناوەندی ئەوەبوو کە بارزانی ڕەتی کردەوە پەیوەندییەکانی لەگەڵ ئێران و بە شێوەی ناڕاستەوخۆ لەگەڵ هێزەکانی سێنتۆ و سپۆنسۆرەکەیان، ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا بپچڕێنێت. هەروەها، کوردە پێشکەوتنخوازەکان لەو بڕوایەدان بارزانی وەک داردەستی ئێرانیەکان لە دژی عێراقدا هەڵسوکەوتی دەکرد، بە تایبەتی لە ماوەی سەرهەڵدانی قەیران لە نێوان عێراق و ئێراندا. لەو کاتەوە لە نێوان ئێران و عێراق لەسەر ڕووباری شەتولعەرەب ناکۆکی هەیەوە لەوکاتەی ئێران و ئەمریکا بانگەشەی باڵا دەستی لە کەنداوی عەرەب دەکەن و عێراق بە وڵاتێکی خراپکار و یاخی دەزانن کە پێویستە بڕوخێت، ئەمانە هەموویان زۆر لە بەرژەوەندی بارزانیدا بوو ڕژێمی بەعس لەناو بچێت. بێجگە لەمەش کاتی چالاکی و جووڵەی هێزەکانی بارزانی، هاوکات بووە لەگەڵ جوڵەکانی ئێران و ئەمریکا لەم ناوچانەدا. هەر کاتێک بەرکەوتە لە سەر سنووورەکانی نێوان عێراق-ئێراندا هەبووبێت، بارزانی چالاکییە سەربازییەکانی چڕتر کردووە. بە شێوەیەکی ڕوونتر، هەر کاتێک ئاشکرا بوو عێراق سەرکردایەتی بەرەی ڕەتکردنەوەی چارەسەری لە نێوان ئیسرائیل-عەرەبی کردووە کە بە سوودی ئەمریکا و ئیسرائیل بێت، بارزانی بە گشت هێزەکانی خۆیەوە شەڕی دەست پێکردووەتەوە.

وەزیرە کوردەکان هەست دەکەن ئەم بارودۆخە، وەفاداری مەلامستەفا بارزانی لەهەمبەر عێراق و خۆشگوزەرانی گەلی کورد، دەخاتە ژێر گومان. هەروەها لەوکاتەی بارزانی بەڵێنی داوە پرسی کورد لە ئێران و تورکیا نەوروژێنێت، ئەمەش لۆژیکییە کە ئەوانەی چاوپێکەوتنیان لەگەڵ کراوە، وا بیر بکەنەوە ئەو لەگەڵ دوژمنەکانی عێراق، هاوتەریب لەگەڵ خواستی ئیمپریالیستەکان و زایۆنیزم و عەرەبە کۆنەپارێزەکان (ڕەجعی) کار دەکات.

بۆ زۆرتر ڕوون کردنەوەی ئەم خاڵە، کریستێن پراگێر لە ڕۆژنامەی تایم، لە شوانی، قایمقامی چەمچەماڵ پرسی بەڵگەکانی خۆی بخاتەڕوو لەبارەی تۆمەت خستنە پاڵی بارزانی کە پەیوەندی لەگەڵ ئیمپریالیسەکاندا هەیە. قایمەقام وەڵامیدایەوە: «بەڵگەکە بریتییە لە پەیوندی پێشمەرگە لەگەڵ ئێرانییەکان، بەڵام بەهۆی نزیکی من لە ناوەندی دەسەڵات و زانیاریم لەسەر ئەو شاندەی لەگەڵ ئەمریکییەکان و ئیسرائیلیەکاندا دانوستاندنیان کردووە، دڵنیام مەلامستەفا زۆر لە نزیکەوە هاوکاری ئێرانییەکان، ئەمریکییەکان و ئیسرائیلیەکان دەکات. هەروەها بە داخەوە هەندێك لە باڵی ڕاستڕەو ڕایانگەیاندووە پشتگیریی لە بارزانی دەکەن››. (بە بڕوای لێژنەکە مەبەستی لە باڵی ڕاستڕەو هەندێك وڵاتی عەرەبی بووە).

بۆ پشتڕاست کردنەوەی قسەی شوانی، عوبەیدولا بارزانی بانگەشەی ئەوە دەکات پێش پچڕاندنی پەیوەندی لەگەڵ باوکی لە ساڵی ١٩٧١دا، «بە لانیکەمەوە ١٠ ئیسرائیلی و ٨ یان ٩ ئێرانی وەک شارەزای چەک بۆ باوکم کاریان دەکرد. تەنیا دەتوانم ئەو بەڵگەتان بدەمێ کە من کوڕی بارزانیم و لەوێ بووم››.

هەر کاتێک ئەم ئاشکراکردنە دەخرایەڕوو، کۆمیتەکە تێبینییان کردووە کە لەناو زۆر دەستە و گروپدا، مەلامستەفا بە مەلا سورەکە ناسراوە، ئەویش بەهۆی پەیوەندییەکانی لەگەڵ کۆمۆنیستەکانەوە. گشت ئەوانەی چاوپێکەوتنیان لەگەڵدا کراوە، زەردەخەنەیان دەهاتێ و دەیانگوت ئەمە لە ١٩٦٠ەکان بوو، بەڵام لەو کاتەی حکومەتی عێراق یاسای چاکسازیی زەوی پەسەند کردووە و کۆمپانیا نەوتییەکانی بەنیشتیمانی کردووە، بەیاننامەی ١١ی ئاداری ڕاگەیاندووە و بەرەی نەتەوەیی و پێشکەوتنخواز و نیشتمانی پێکهێناوە، یەکێتی سۆڤیەت و کەمپی سۆشیالسیتی بڕیاریانداوە پێویستە برایەتی کورد و عەرەب بەردەوام بێت و یارمەتی حکومەتی عێراق بدات لە دژی ئیمپریالیست و هێرشەکانیان لەسەر عێراق و کەنداو بوەستێت. خودی وەزیرەکان [کورد] سەرسوڕمانی خۆیان دەربڕی کە تا هەنوکەش کەسایەتییە پێشکەوتنخواز و ئازادیخوازەکان وا بیردەکەنەوە مەلامستەفا هێشتا پاڵەوانی پرسی کوردە.

د. بارزانی پارتی دیموکراتی کوردستان

پارتی دیموکراتی کوردستان، کە پێشینەی مێژوویەکە دەگەڕێتەوە بۆ بیستەکانی [سەدەی ڕابردوو]، بووە بە قارەمانی پرسی کورد.

کێشەیەک کە هەمیشە نائۆمێدی لێکەوتووەتەوە، تەنیا لە ماوەی کورتی ساڵی ١٩٤٦ نەبێت، کاتێک کۆماری مەهاباد لە ئێران بە هاوکاری یەکێتی سۆڤیەت دامەزرا، بەڵام شا، کۆمارە ساواکەی ڕووخاند و لەوکاتەوە، ئەو هەر کوردێک دەچەوسێنێتەوە کە خۆی بۆ [پرسی] نەتەوەیی تەرخان کرد بێت.

بەهۆی ڕۆڵی مەلامستەفا لە کۆمار و بەهۆی بەشداریی چالاکانەی لە پرسی کوردا، ئەو بووە بە «کەسایەتی ئەفسانەیی گەلی کورد»، بەو هۆیە و بەهۆی هۆکارەکانی دیکەەوە، کۆمیتەی ناوەندی پارتی دیموکراتی کوردستان، لە ساڵی ١٩٥٩دا، ئەوی بە سەرۆکی [پارتی دیموکراتی کوردستان] هەڵبژارد، بێ ڕاوێژکردن بە خودی مەلا مستەفا، کە لە یەکێتی سۆڤیەت دەژیا. کاتێک ژەنەڕاڵ قاسم، بەهۆی شۆڕشی ١٤ی تەموزی ١٩٥٨ لێبوردنی بۆ مەلامستەفا دەرکرد و بانگێشتی کرد بگەڕێتەوە ناو بەرەی نیشتیمانی، مەلامستەفا ئەم کارەی کرد، بەڵام لە ماوەیەکی کورتدا ئەو یاخیبوونی لە دژی ڕژێمی قاسم بەرپا کرد و بە نهێنی هاوپەیمانەکانی گۆڕی. بەهەرحاڵ، کاتێک بۆ کۆمیتەی ناوەندی دەرکەوت کە ئەو بۆ ئێرانییەکان و ئەمریکییەکان کار دەکات و هەوڵی جێبەجێکردنی پلانەکانی سەنتۆ لە ناوچەدا دەدات، کۆمیتەی ناوەندی لە ١٩٦٤دا، بەهۆی لە ڕێ دەرچوون مەلامستەفای دەرکرد و ئەوی بە هاوپەیمانێتی گرێدان لەگەڵ کۆنەخوازان مەحکوم کرد. لەو کاتەوە، مەلامستەفا پارتێکی تایبەت بە خۆی دامەزراند و هەردووباڵ پارێزگاریان لە ناوی پارتی دیموکراتی کوردستان کرد.

مەلامستەفا کە دەگوترێت مرۆڤێکی نا-ئایدیۆلۆژیست، هەڵپەرست و کەسێکی دژە حیزبە، تاقمێک لە کەسایەتی کۆکردووەتەوە و پارتێکی دامەزراندووە کە نوێنەرایەتی بەرژەوەندییەکانی ئەو و دەرەبەگەکان و چینە سەرمایەدارەکان دەکات.

بـە گوێـرەی هاشـم ئاکرەیـی، مـەلا مسـتەفا، زۆر بـە تونـدی پشـتی بـە پاراسـتن بەسـتووە -هێـزە ئەمنییـەکان- کـە چووەتـە نـاو هەمـوو ئاسـتەکانی پارتـی دیموکراتـی کوردسـتان تـا سـیخوڕی لەسـەر ئەندامەکانـی حیـزب بـکات و ڕێ لـە دابەشـبوون بگـرن. کاتێـک لێژنەکـە لـە ئاکرەییـان پرسـی بۆچـی ئـەو و هاوڕێکانـی لـە دژی ئـەم تاکتیکـە نەوەسـتانەوە، وڵامیدایـەوە و گوتـی، «هیـچ کـەس لـەم دامەزراوەیـە تێنـاگات، تەنیـا ئـەوکات نەبێـت کـە کەسـێکی ئەندامـی دەزگاکـە بێـت. ئەندامەکانـی حیـزب بـە ڕۆژی ڕوونـاک ون بوونـە، هـەر ئێسـتا ئـەوان بـە دوای فەخـری محەمـەد، ئەندامـی مەکتـەب سیاسـی پارتـی دیموکراتـی کوردسـتان دەگەڕێـن، بـەڵام تـا هەنوکـە هیـچ کەسـێک شـوێن پێـی ئـەوی نەدۆزیوەتـەوە››.

ژمارەیەکـی زۆر لـە پێشـکەوتنخوازەکان وازیـان لـە مەلامسـتەفا نەهێنـاوە و بەڵگـە دێنـەوە کـە بۆئـەوەی ئامانجـە نەتەوەییەکانمـان، واتـە دانپێـدان بـە مافـە ڕەواکانـی کـورد دەسـتەبەر بکەیـن، پێویسـتە ئێمـە لەگـەڵ شـەیتانیش مامەڵـە بکەیـن››. بەهەرحـاڵ، کاتێـک حکومەتـی عێـراق بـە دەستپێشـخەری حیزبـی بەعـس، نـەک تەنیـا دانـی بـە مافـە کلتوریـیەکان دانـا، بەڵکـو دانـی بـە ئۆتۆنۆمـی ناوچەیـی دانـا و گەڕەنتـی ئـەم ئۆتۆنۆمییەی کـرد، پێشـکەوتنخوازەکان هانـی مـەلا مسـتەفایاندا [ئۆتۆنۆمـی] قبـوڵ بـکات. ئاشـتەوایی نەتەوەیـی کـورد دەسـتەبەرکرا، بـەڵام لـە مـاوەی دوو سـاڵدا، ژمارەیـەک لـە کەسـایەتی ڕادیـکاڵ و ئازادیخـواز بڕیاریانـدا نیەتـی مەلامسـتەفا ئاشـتی نییـە، بەڵکـو شـەڕە. لـە ئەنجامـدا، ئـەوان لـە سـاڵی ١٩٧٢دا، پارتـی شۆڕشـگێڕی کوردیـان دامەزرانـد و بانگەشـەی گشـت کەسـە پێشـکەوتنخوازەکانی کـرد کـە لـە پشـتی بوەسـتن.

لـە پـاڵ پارتـی شۆڕشـگێڕی کـورد و پارتـی پێشـکەوتنخواز، پارتـی دیموکراتی کوردسـتان، سـەریهەڵدا و ڕەتی کردەوە سـەر بە پارتی دیموکراتی کوردستانی بارزانی بێت. بە واتایەکیتر، سـەرەڕای کەسـایەتییە ئازادیخوازەکان، سـێ جوڵانەوەی سیاسـی لە نێوان کورددا سەریهەڵدا و ئامانجـی گشـتیان بریتـی بـوو لـە دژایەتـی کـردن و ئاشـکراکردنی هێـزە پەراوێزخـواز و شۆڤێنیسـتەکانی پارتـی دیموکراتـی کوردسـتانی سـەر بـە مەلامسـتەفا. لـە ڕاسـتیدا، هەنوکە هەوڵـەکان خراونەتەگـەڕ بـۆ دامەزراندنی پارتێکی یەکگرتووی کوردی کە لە کۆمۆنیسـتەکان

و پارتەکانی سەرەوە پێکدێت، تا پارتەکەی مەلامستەفا، واتە پارتی دیموکراتی کوردستان لەناو ببەن و جێگەی بگرنەوە. بێجگە لەمەش، ئەوانەی چاوپێکەوتنیان لەگەڵ کراوە، پێداگریان لەسەر ئەوە کرد کە حیزبەکەیان لە هەموو شوێنێکی کوردستاندا پەرەدەسێنێ و پارتی دیموکراتی کوردستانی سەر بە بارزانی لە پەرت بوونداید.

ڕوانگەکان و لێکەوتەکان

بەرجەستەترین خەسڵەتی ئەو کەسانەی چاوپێکەتنیان لەگەڵدا ئەنجامدراوە بریتی بوو لەوەی بڕوایان بەخۆیان بوو و قەناعەتیان بە دادپەروەربوونی پرسەکەیان بوو. زەردەخەنە و بێدەنگبوونیان لە ڕووبەڕووبوونەوەی تەحدیەکان بە ڕوونی ئەوەی نیشان دەدا کە کێشەکە چارەسەر کراوە و ئەوان پابەندی جێبەجێکردنی ئۆتۆنۆمی هەرێمین.

خەسڵەتێکیتر بریتی بوو لە بڕوا بوونی تازە پێگەیشتوو و ئاشکرایان بە تەبایی و برایەتی نێوان کورد و عەرەب. ئەوان زۆر بە بڕوا بەخۆبوونەوە، دەریان دەبڕی کە زۆر گەشبینن لە بارەی داهاتوو و دڵنیابوون لەوەی سەردەمێکی نوێ بۆ کورد و عەرەب هاتووەتە پێش و لە داهاتوویەکی زۆر نزیکدا مەلامستەفا و تاقمەکەی لەناو دەچن.

لە سەردانی کۆمیتەی دۆزینەوەی ڕاستیەکان بۆ پارێزگاکانی کەرکووک و سلێمانی گەیشتنە ئەو ڕاستییەی کە پێشمەرگە لە ڕووبەڕووبوونەوەی لەگەڵ هێزی پێشکەوتووی عێراقدا سیاسەتی سوتاندنی زەوی، پەیڕەو دەکات. کۆمیتەکە لەلایەن ئەوانەی چاوپێکەوتنیان لەگەڵ کراوە چ کەسی فەرمی بن یان مەدەنی ئاگادار کرانەوە کە هیچ چوونەناوەیەکی درێژخایەنی سوپا بۆ ناو شارەکان و دەوروبەری شارەکاندا نەبووە، بەڵام پێشمەرگە سەرەڕای سوتاندنی بەروبوومی کشتوکاڵی، کەلوپەلی خەستەخانە و خواردن و کەرەستەکانی دیکەیان لەگەڵ خۆیان بردووە و ئاگریان لە مولکە گشتیەکان بەرداوە تا لەکار بوەستن. خەستەخانەیەک لە چەمچەماڵ نیشانی کۆمیتەکە دراوە کە هیچ شتێکی تێدا نەماوە تەنیا هەندێک ژووری چۆڵی سوتاو نەبێت. کوردێکی دکتۆری بەرپرس لە خەستەخانەکە بە ‹کارستن پارگێر› لە ڕۆژنامەی تایم ڕاگەیاند، دکتۆر و پەرستارەکان ناچارکراون بە ئامرازە پزشکییەکانیانەوە لەگەڵ پێشمەرگە بڕۆن. هەروەها دکتۆرەکان بە کۆمیتەکەیان ڕاگەیاند هەوڵەکان بەردەوامن کە لە نزیکترین کاتدا خەستەخانە و قوتابخانەکانی چەمچەماڵ سەرلەنوێ بونیات بنرێنەوە، شارێک بە ٦٠٠٠ دانیشتووەوە کە لەناکاو ڕێژەکە بۆ ١١ هەزار دانیشتوو بەرزبووەتەوە. چاوەڕوان دەکرێت ژمارەیەکی زۆرتر بێن و هەزاران کورد

دەیانەوێت بگەڕێنەوە سەر کێڵگە و زێدی خۆیان. پێشمەرگە، کە نزیک ١٦٠٠٠-٢٨٠٠٠ چەکدارن، گوشاریان خستۆتە سەر ژمارەیەکی زۆری پیاوی گەنج تا بچنە ناو ڕیزەکانی پێشمەرگەوە. لە هەندێك بارودۆخدا، گوشاری کۆمەڵایەتی و وێران کردنی دەروونی بەسە بۆ هاندانی گەنجەکان تا بچنە ناو پێشمەرگە.

حاڵەتی زانکۆی سلێمانی ئاماژەیەکە بۆ پیادەکردنی گوشاری کۆمەڵایەتی. لە ٥٠٠ قوتابی کورد، ٣٠٠یان چوونەتە شاخەکانی نزیک قەڵادزێ، واتە ئەو شوێنەی بەڵێنێ دروستکردنی زانکۆیەکی تێدا درابوو. قوتابییەک کە لەوێ گەڕاوەتەوە بە کۆمیتەی دۆزینەوەی ئاشتی ڕاگەیاندووە، چوونی ئەو بۆ شاخ بەهۆی باوەڕی بە بزووتنەوەی نیشتیمانی بووە و نایەوێت بەوە تاوانبار بکرێت کە لەهەمبەر گەلی کورد خائین بووە. بەڵام کاتێک بۆی دەرکەوتووە کە نە زانکۆ و نە هیچ ئاسۆیەک لەوێ بوونی نییە و پرسی کورد بەو جۆرەی لە ڕابردوودا لەلایەن پارتی دیموکراتی کوردستانەوە بانگەشەی بۆ دەکرا، بۆ بارزانی شتێکی نامۆیە، ئەو و زۆر کەسیتر گەڕاونەتەوە سلێمانی. هەروەها، قوتابیەکە بە کۆمیتەکەی گوتووە لەو ٣٠٠ قوتابیەی هاندراون تا بچنە قەڵادزێ، تەنیا ٥٠ یان ٦٠ کەسیان ماونەتەوە «چونکە ئەوانیش خێزانەکانیان لەوێن و ناتوانن بگەڕێنەوە››. لە ئەنجامدا، بە گوێرەی خەملاندنی پارێزگاری سلێمانی و کەسانیتر ژمارەی پێشمەرگە بەهۆی شکستی دانوستاندنەکانی ئادار زۆر دابەزیوە و لە ١٠،٠٠٠ کەس دەرباز ناکات.

پارێزگاری سلێمانی زۆر جیدی بوو لەوەی بە کۆمیتەکەی گوت نەتەنیا کۆمیتەکە دەتوانێت بە ئازادانە بچێتە دەوروبەری شار و شوێنەکانی دیکە، بەڵکو ئامادەیە لەگەڵ کۆمیتەکە بچێتە لوتکەی چیای ئەزمەر، واتە ئەو شوێنەی سەربازەکانی کورد و عەرەب نە تەنیا ڕۆحێکی بەرزیان هەیە، بەڵکو دڵنیان کە سەرکەوتن و ئاشتی لە عێراقدا لە داهاتوویەکی نزیک بەدیدێت.

کاتێک کۆمیتەکە پرسیاری لە ئەفسەرەکان کرد لەبارەی جیاکاری نەکردن لە بۆمبارانکردن و کوشتنی هاووڵاتییە کوردە هاوڕێکانیان، ئەوان لەژێر فەرمانێکی توندا بوون نەچنە ناو شەڕەکە و گشتیان لە دەرەوەی شەڕ بن، چونکە حکومەت بە

نیـازە یاخیبـووەکان هـان بـدات چـەک فـڕی بـدەن و سـەرکردایەتی ژیانێکـی ئاشـتیانە لـە عێراقـی یەکگرتـوودا بکـەن. ئەفسـەرەکان دانیـان بەوەدانـا لـە جەنگـدا زۆر کەسـی بـێ تـاوان دەکوژرێـن، ئەمـەش سـەختە بـۆ ئـەوان کـە هاوولّاتـی کـوردی خۆیـان بکـوژن، بەڵام لەبەرئـەوەی یەکگرتوویـی کۆمـاری عێـراق گرنگـترە و بەهـۆی دەسـتێوەردانی دەرەکـی لـە ناوچەکـەدا، ئـەوان ئامـادەن لـە پێنـاو ئـاڵای وڵاتـدا بجەنگـن. ئـەوان دەخـوازن ئاشـتی هەبێـت و چاوەڕوانـی برایەتـی نێـوان کـورد و عـەرەب دەکـەن.

هەسـتی گشـتی کۆمیتەکـە ئەوەبـوو کـە هـەم کـورد و هـەم عـەرەب لـە شـەڕ ماندووبوونـە و داوای ئاشـتی دەکـەن. بەشـێک لـە ماندووبوونەکـە لـەو گفتوگۆیانـە دەردەکەوێـت چـۆن حکومـەت کـەم تـا زۆر هێزەکانـی بارزانـی بـەرەو سـنوورەکانی ئێـران پـاڵ پێوەنـاوە، واتـە ئـەو شـوێنەی تەنافـی ژیانەکـەی لێـوە دێـت. بـە تایبەتـی لـە ناوچـەی قـەڵادزێ کاتێـک هێـزی ئاسـمانی عێـراق ئـەو ناوچەیـەی بۆمبـاران کـرد کـە دەگوترێـت ناوچەیەکـی بەهێـزی ڕاهێنانـی سـیخوڕی و شـوێنی هەبوونـی هێـزی دەرەکـی بـووە.

پارێـزگاری سـلێمانی بـە غەمگینیـەوە ڕایگەیانـد، نزیکـەی ٢٠ هاوولّاتـی برینـدار بوونـە و ٧ یـان ٨ کەسـیش کـوژراون. هـاوکات پارێـزگاری کەرکـووک تەحـەدای ڕۆژنامـە نێودەوڵەتیـەکان دەکات کـە بێـن و بانگەشـە زیادەبێژیـەکان و بەربەریـەت بوونـی هێـزە چەکدارەکانـی عێـراق بسـەلمێنن. ئـەو کۆمیتەکـەی دڵنیـا کـردەوە حکومەتـی عێراقـی زۆرتر لـەو ڕۆژنامەنووسـانەی بـە دوای سـوودی خۆیـان دەگەڕێـن، لـە خەمـی خۆشـگوزەرانی هاوولّاتیانـی خۆیدایـە. هەروەهـا، داوای وێنەیەکـی لـە کارسـتن پراگێـر کـرد و دواتـر بـە پراگێـری گـوت تـا بـە چـاوی خـۆی ببینێـت کەچـی لـە عێراقـدا ڕوو دەدات و هۆشـیاری دایـە پراگێـری کـە «ئەگـەر تـۆ شکسـتت هێنـا لـە گواسـتنەوەی بابەتیانـەی ڕاسـتییەکان، مـن دادەنیشـم و لەعنـەت لـە وێنەکـەت دەکـەم››.

Charlotte Dennett

Dr George Hajjar

وەزارەتی ناوخۆ (ل ٣١٩)

WHITEHALL SW1A 2AP

٢ی تەمووزی ١٩٧٤

پێتان ڕادەگەیێنم سێر ئارسوور درێو (Sir Arthur Drew) لەبارەی ئەگەری وەرگرتنی هەندێك قوتابی کورد بۆ ئەم وڵاتە [واتە بەریتانیا] لەبری بەڕێز جێرالد هاوسێر (Mr. Gerald Hauser) داوای لە من کرد. کاتێک ئەم داواکارییەی ئاڕاستە کردم، من تێگەیشتم ئەم کوردانە، ئەگەرچی نیشتەجێی عێراقن، بەڵام هەڵگری پاسپۆرتی ئێرانین (یان هەر ناسنامەیەکیتر)، چونکە حکومەتی عێراق پاسپۆرتیان ناداتێ.

بۆ تۆمارکردن، من ئێوارەی هەینی ڕابردوو لەگەڵ بەڕێز درێو قسەم کرد. لەبارەی وەرگرتنی قوتابیەکان من یاساکانی پەنابەریم بۆ ئەو خوێندەوە و ئەوەم ڕوونکردەوە هەندێك یاسایتر هەن دەتوانێت کاریگەرتر بن لەسەر وەرگرتنی کەسێکی تایبەت. گوتم بە شێوەیەکی ئاسایی لەم جۆرە کەیسانەدا، ئێمە ئامۆژگاری دەکەین کە قوتابیەکان ئامۆژگاری بکرێن داواکارییەکانیان بۆ بەدەستهێنانی مۆڵەتی هاتنە ناوەوەی بەریتانیا، پێشکەش بە شاندی بەریتانیا لە وڵاتی خۆیان بکەن. لە ڕاستیدا لە ڕووی پراکتیکییەوە، ئەم ڕێگایە زۆر کاریگەرترە، لەبری ڕاگرتنی کەسێک لەبەردەم ئەفسەری وەرگرتنی پەنابەر. لە ڕوانگەی ئاڵۆزییە سیاسییەکانەوە، کە لەوانەیە کاریگەری بخاتە سەر داواکاری (application) کورد، عاقڵانەترە داواکارییەکان لە ڕێگەی نووسینگە خۆجێیەکانەوە [واتە نووسینگەی بەریتانیا لە وڵاتانی دیکەدا] مامەڵەی لەگەڵدا بکرێت. ئامۆژگاری من ئەوەیە کە دەتوانن داواکارییەکانیان بخەنە بەردەم باڵیۆزی بەریتانیا لەو وڵاتەی تێیدا دەژین و گوتی، لەوانەیە کورد داوکارییەکانیان لە تاران پێشکەش بکەن. گوتم ناتوانین ڕێگری لەوان بکەین داواکارییەکانیان پێشکەش بە چ باڵیۆزخانەیەک دەکەن، بەڵام ناتوانم دەستێوەردان لە ئەگەری سەرهەڵدانی هەر ناکۆکیەکی پەیوەست بە هاووڵاتیبوونیان [واتە هاووڵاتی چ وڵاتێکن] بکەم، بە ئامۆژگاری کردنیان کە لە تاران داواکارییەکانیان پێشکەش بکەن، تەنیا ئەوکاتە نەبێت

کـە دانیشـتوی ئێـران بـن. بـە بەڕێـز دریـم گـوت داواکاریـان پێشکەشـی [باڵیۆزخانـەی] ئـەو وڵاتـە بکـەن کـە تێیـدا دەژیـن. ئـەو گوتـی مـن تێدەگـەم و ئەگـەر کـوردی عێـراق هاتنـە ئێـران، ئـەم هاتنـە بـەو هۆیـە نەبێـت کـە ئێمـە ئەوانمـان ئامـۆژگاری کـردووە. هەروەهـا بەڕێـز درێ ئێمـە لـەم کارە هەڵناقورتێنێـت.

N. F. CAIRNCROSS

C. P. Scott Esq.، CMG، OBE،

Room 116،

Foreign and Commonwealth Office، Curtis Green Building، SW1.

نهێنی (ل ٣٢٠)

Mr Williams

Mr Burton

سەردانکەرە کوردەکان

١. بەڕێز ڤان کێسمیچ (Mr van Kessemich)، سکرتێری یەکەمی باڵیۆزخانەی هۆڵەندا، ئەم ئێوارەیە تەلەفۆنی بۆ کردم تا پێم رابگەیەنێ ڕاپۆرتێکی هۆگی (the Hague) پێ گەیشتووە کە دوو وەزیری کورد داوایان کردووە سەردانی وەزارەت دەرەوەی هۆڵەند بکەن. بە گوێرەی قسەی دوو وەزیرەکە، ئەوان لەلایەن وەزارەتەکانی دەرەوەی لەندەن و پاریس پێشوازیان لێکراوە. بەڕێز ڤان کێسمیچ، پرسیاری لێ کردم ئایا هیچ زانیاریم لەسەر ئەم بابەتە هەیە. لە وەڵامی پرسیارەکەمدا، گوتی ناوی یەکێک لەم دوو کەسە عەبدولرەحمانە.

٢. تەنیا بۆ زانیاری بەڕێز ڤان کێسمیچ، پێم گوت لە ماوەی دوو مانگی ڕابردوودا، ئێمە داواکاریەکی ناڕاستەوخۆمان بە دەست گەیشتووە کە پێشوازی لە دوو کەسایەتی پلە بەرزی کورد بکەین، بەڵام بە شێوەیەکی فەرمی لە نووسینگەی وەزارەتی دەرەوە پێشوازیمان لەو کەسانە نەکردووە.

٣. لەبارەی ئەم پرسە [داواکاری بۆ سەردانکردن]، ئەگەر داواکاری زۆرتر کرا، دەتوانین پاریس، هۆگ و بەغدا لەم پرسە ئاگادار بکەینەوە.

P R H Wright

بەشی ڕۆژهەڵاتی ناڤین

٥ی تەموزی ١٩٧٤

هاوپێچ کۆپیەک بۆ: PUSD

نهێنی (ل ٣٢١)

نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس،

لەندەن، SW1A 2AL

R Giddens Esq

باڵیۆزی بەریتانیا بەغدا

٨ی تەمووزی ١٩٧٤

سەردانکەرە کورد

١. ئاگادارتان دەکەینەوە کە ڤان کێسمیچ (Mr van Kessemich)، سکرتێری یەکەمی باڵیۆزخانەی هۆڵەندا، لەم دواییانەدا تەلەفۆنی بۆ پاتریک رایت (Patrick Wright) ی کردووە بۆئەوەی کە بڵێت ئەو ڕاپۆرتێکی لە هۆگ بە دەستگەیشتووە کە دوو وەزیری کورد داوا دەکەن کە سەردانی وەزارەتی دەرەوەی هۆڵەندا بکەن. بە پێی قسەکانی دوو وەزیرەکە، ئەوان لەلایەن وەزارەتەکانی دەرەوەی لەندەن و پاریس پێشوازیان لێکراوە. ڤان کێسمیچ، ئاماژەی بەوە کردووە کە ناوی یەکێک لەم دوو کەسە عەبدولڕەحمانە.

٢. پاتریک رایت بۆ زانیاری خودی بەڕێز ڤان کێسمیچ، بە ئەوی گوتووە کە لە ماوەی دوو مانگی ڕابردوودا، ئێمە داواکارییەکی ناڕاستەوخۆمان بە دەست گەیشتووە کە پێشوازی لە دوو کەسایەتی پلە بەرزی کورد بکەین. ئێمە ئەم داواکاریەمان ڕەتکردووەتەوە.

G S Burton

بەشی ڕۆژهەڵاتی ناڤین

هاوپێچ: نووسینگەی پاراستنی زانیارییەکانی پاریس،

نووسینگەی پاراستنی زانیارییەکانی هۆگ

کۆپیەکی بێ دەنگ (silent copy) بۆ: PUSD

نهێنی (٣٢٣)

بەپەلە

CYPHER/CAT A

GRPS 270

FM F. C. O 111755Z

DESKBY 120900Z

٥ی تەمووزی ١٩٧٤

بۆ: تەلەگرامی بەپەلەی کوێت ژمارە ٢١٤ لە ١١ی تەمووزی ١٩٧٤

نامەی هینچکلیف/کینچن (Hichcliffe/Kinchen) لە ٨ی تەمووزی و تەلەگرامی ئێوە بە ژمارە ٤٢٣: عێراق

١. هەرچەندە جاروبار بۆ شکاندنی گەمارۆی سەر بارەگا سەربازییەکانی حکومەتی عێراق و هێشتنەوەی ڕێگای نێوان شارەکان بەکراوەیی، شەڕێکی قورس لە کوردستان ڕوو دەدات، بەڵام بە بڕوای ئێمە تا هەنوکە عێراق هیچ هێرشێکی گەورەی ئەنجام نەداوە. حکومەتی عێراق ئەزموونێکی تاڵی لە شەڕکردن لە دژی کورد لە ناوچە سەختەکاندا هەیە. ئەستەمە بتوانین بڵێین یەکێک لە دوولایەنەکەی شەڕەکە براوەیە. ئاسۆی چارەسەکردنێکی نزیک نابینرێت. کورد دڕکی ناو چاوی بەعسییەکانن، دیارە لە ناوخۆیاندا بۆ گرتنەبەری باشترین سیاسەت بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی کێشەی کورد یەکگرتوو نین.

٢. هیچ زانیارییەکمان لەبارەی دانوستاندنەکەی سەدام حوسێن لە تەرابلۆس نییە. بەڵام لە لێداونێکی ڕۆژنامەوانیدا لە ئەلجەزایر، کەنداوی [فارسی] بە «بەشێکی گرنگی خاکی عەرەب وەسف کرد کە بووە بە ئامانجی پلانێکی دەرەکی، ئەویش پلانی ئیمپریالیستەکانە لە هەرێمەکەدا». ئەمەش بۆ کوێت ئاماژەیەکی گرنگە و ئاماژەیەکە بۆ دۆزمنایەتیکردنی ئێران، هەروەها ئێران ڕەگەزێکی سەرەکی

لـە سیاسـەتی عێـراق لـە کەنـداو پێکدێنێـت. ئەگەرچـی تـا ئێسـتا بەعـس لـە ڕووی ئایدیۆلۆژییـەوە دژایەتـی شـێخلی (Shaikhly) و ڕژێمـە تەقلیدییەکانـی دیکـە دەکات و بەردەوامـە لـە پشـتگیریکردنی کاری تێکدەرانـە لـە کەنـداودا، بـەڵام لـە ئێسـتادا سـەرقاڵی سـەرەکی ئـەوان بریتیـە لـە: ١، کێشـە ناوخۆییەکانیـان. ٢، خواسـتیان بـۆ شـکاندنی دورەپەرێـزی سیاسـی لەگـەڵ جیهانـی عـەرەب. (ئێمـە دەزانیـن گەشـتەکەی سـەدام حوسـێن بـۆ باکـووری ئەفریقیـا، کـە لەسـەر داواکاری خـودی خـۆی بـووە، بەشـێکە لـەم سیاسـەتە).

٣. ئێمـە بـە باشـی دەزانیـن ئـەو هەنگاوانـە بگرنەبـەر کـە لـە تەلەگرامەکەتـان بـە ژمـارە ٤٢٣ ئاماژەتـان پێـداوە.

CALLAGHAN

نهێنی (ل ٣٢٤)

بەڕێز ڕیگنێی (Mr Rigney)

لە داوایەکی دیکەدا، عێراقییەکان لە هەوڵەکانیاندا بۆ ڕازیکردنمان لە قەدەغەکردنی هاتنی قوتابیانی کورد [بۆ بەریتانیا] سەرکەتوو نەبوون، کە ئێمە دەتوانین ڤیزا بەم قوتابیانە نەدەین، بەهەمان ئەو شێوەیەی ڕەتمانکردەوە ڤیزا بە ئەفسەرانی هەواڵگریی عێراق بدەین.

هیچ هۆکارێک بۆ ڕەتکردنەوەی ڤیزای ئەم قوتابیانە لەئارادا نییە. تەنانەت هەر کاتێک داوای ئاسانکاری بۆ هاتنی خەڵک بۆ ناو خاکی [بەریتانیا] بکەین، دەکرێ ئەم قوتابیانە بە نموونە بهێنینەوە. لە ماوەی یەک یان دوو حەوتەی ڕابردوودا حکومەتی عێراق پاسەپۆرتی نوێی بۆ باڵیۆزخانەکەی لە تاران و قوتابیانی عێراقی لە ئێران دەرکردووە. لەبری بەشەکانی دیکە ئێمە ئاماژە بەم خاڵە دەکەین، هەروەها بەردەوامین لە پێدانی ڤیزا بە پێی ڕێساکانی کۆچکردن.

من نازانم، ئایا نامەکەی بەڕێز کێیرنکرۆس (Mr Cairncross)، پێویست دەکات وەڵامبدرێتەوە یان نا.

J. H. Mallett

بەشی ڤیزا و کۆچ

١٩ی تەموزی ١٩٧٤

لەلایەن: پەرلەمانتار ڕۆزێل جۆنستۆن (Russell Johnston) (٣٢٥-٣٣٠)

ئەنجوومەنی گەل

لەندەن SWIA OAA

٢٢ی تەمووزی ١٩٧٤

کۆپیەک لە یاداشتی پەیوەست بە بارودۆخی کوردستانی عێراقتان بۆ دەنێرم کە لەلایەن نوێنەری پارتی دیموکراتی کوردستانەوە بە دەست من گەیشتووە.

دەمەوێت لەبارەی ئەم بارودۆخە بزانم، ئایا حکومەتی بەریتانیا داوای ڕوونکردنەوەی لە حکومەتی عێراق کردووە.

The Rt. Hon. James Callaghan، MP

Secretary of the State for Foreign and Commonwealth Affairs.

جارێکیتر حکومەتی عێراق شەڕی لە دژی کوردستان بەرپا کرد

ا پێشینەیەک لەسەر کێشەی کورد

١. بەپێی پەیماننامەی سیڤەر لە ساڵی ١٩٢٠، گەلی کورد بە یەکسانی لەگەڵ گەلانی دیکەی ئیمپراتوری عوسمانی، مافی چارەی خۆنووسێنی پێدرا، بەڵام بەرژەوەندی نێودەوڵەتی ڕێگەی نەدا پەیماننامەکە جێبەجێ بکرێت. لە ساڵی ١٩٢٥دا، ویلایەتی مووسڵ (کوردستان) لە ژێر ئینتدابی بەریتانی بە عێراقەوە لکێنرا. بەریتانیا لە کۆمەڵەی گەلان بەڵێنیدا مافە نەتەوایەتیەکانی گەلی کورد دەستەبەر بکات- ئەمەش وەک مەرجێک بۆ لکاندنی کوردستان بە عێراق دانرا، بەڵام لەوکاتەوە، گەلی کورد بە هەموو ئامرازە مومکینەکان بە درێژایی شۆڕشی ئێستا، خەباتی کردووە تا مافە نەتەوەییەکانی، واتە هیوای ئۆتۆنۆمی لە چوارچێوەی حکومەتێکی دیموکراسیدا دەستەبەر بکات.

٢. شۆڕشی ئێستای کورد لە ١١ی ئەیلوولی ساڵی ١٩٦١دا دەستی پێکرد. واتە ئەوکاتەی [ڕژێمی] دیکتاتۆری سەربازی [لە عێراق] شەڕی لە دژی بزووتنەوەی نیشتیمانی

کورد بە سەرکردایەتی پارتی دیموکراتی کوردستان و سەرکردەکەی ژەنەڕاڵ مستەفا بارزانی بەرپا کرد. لەو کاتەوە ٥ ڕۆژێم و ٩ حکومەت لەناو چوونە- هیچ کامیان لە ڕێگەی هەڵبژاردنەوە نەهاتوون- بە پێچەوانەوە، ئەوان دیکتاتۆریەتی تاکەکەسی، سەربازی و تاقمێک بوون و هەوڵیاندا پرسی کورد لە ڕێگەی [بەکارهێنانی] هێزی ڕەهاوە چارەسەر بکەن. ئاشکرایە تا ئەوکاتەی ئەم کێشەیە بە شێوازی ئاشتییانە و دیموکراسییانە چارەسەر نەکرێت، سەقامگیریی لە عێراقدا بەدی ناهێت.

٣. لە ساڵی ١٩٧٠دا، ڕۆژێمی بەعس کە لاواز ببوو و لە دوای چەندین شەڕی سەخت لە دژی کوردە شۆڕشگێڕەکان شکستی خوارد. ئەوکات درکیان بەوە کرد، چیتر ناتوانن لەسەر دەسەڵات بمێننەوە، ئەگەر بەردەوامی بە شەڕ بدەن. بۆیە لەگەڵ پارتی دیموکراتی کوردستان، دەستیان بە دانوستاندن کرد. بە ڕەچاوکردنی بەرژەوەندی خەڵک، پارتی دیموکراتی کوردستان چووە ناو دانوستاندنەکان، ئەگەرچی لەوکاتەدا گومانیشی لە نیەت باشی بەعسیەکانی هەبوو. لە ئەنجامدا ڕێککەوتنامەی بەناوبانگی ١١ی ئادارى ١٩٧٠ واژوو کرا، بە پێی ئەم ڕێککەوتنامەیە حکومەت دانی بە ئۆتۆنۆمی بۆ کوردستان دانا و بەڵێنیدا لە ماوەی ئەوپەڕی چوار ساڵدا، ڕێککەوتنامەکە جێبەجێ بکات و ئەنجوومەنێکی نیشتیمانی لە بەغدا دابمەزرێنیت و گەلی عێراق-کورد و عەرەب- بە یەکسانی نوێنەریان تێیدا هەبێت. هەروەها، ڕێککەوتنامەکە ئەوەشی لەخۆگرتبوو کە بە پێی ڕێژەی دانیشتوان، گەلی کورد نوێنەریان لە حکومەتی ناوەندیدا دەبێت.

٤. دوای ئەوەی چەند مانگێکی کەم لە ڕێککەوتنامەی ١١ی ئادارى ١٩٧٠ [تێپەڕبوو]، حکومەتی عێراق لە دژی بزووتنەوەی کورد دەستی بە پیلانگێڕی کرد: سیاسەتێکی ڕێکخراوی بەعەرەبیکردنی ناوچەکانی دەوڵەمەند بە نەوتی کوردستان دەستی پێکرد، بە تایبەتی لە کەرکووک و خانەقین و شەنگار. هەوڵیاندا بزووتنەوەی کورد و پارتی دیموکراتی کوردستان دابەش بکەن و بە دەستکراوەیی پارەی بەسەر بەکرێگیراوەکان و هەرکەسێکدا دابەشکرد کە ویستی خۆی بۆ دژایەتیکردنی بزووتنەوەی کورد دەربڕی. ئەندامانی پارتی دیموکراتی کوردستان و بەندکراوەکان تا ئاستی مردن لە

«قەسری نیهائی››دا (Palace of End) ئەشکەنجە دران. هەوڵی زۆر درا سەرکردەکانی پارتی دیموکراتی کوردستان تیرۆر بکرێن، دوو کردەوەی تیرۆریستی لە دژی خودی مەلامستەفا ئەنجام دران. هەر زوو ئاشکرا بوو کە ڕژێمی بەعس هەوڵ دەدات ئەوەی بە ئامرازی سەربازییەوە لە بەدیهێنانیدا شکستی خواردووە، لە ڕێگەی پیلانگێڕییەوە دەستەبەری بکات، بۆ نموونە، لەناوبردنی بزووتنەوەی کورد. سروشتییە پارتی دیموکراتی کوردستان و سەرکردەکەی مەلامستەفا بارزانی لە دژی ئەم ئامرازە پیلانگێڕییانە وەستانەوە و ڕژێمی بەغداش شتێکی ئەوتۆی دەستەبەر نەکرد.

٥. ئەگەرچی [بەعسییەکان] لە پیلانگێڕییەکانیاندا شکستیان هێنا، بەڵام هیشتاش بەراورد لەگەڵ ڕابردوو هەست بە بەهێزی دەکەن؛ ئەویش بەهۆی لە ناوبردنی گروپ و پارتە ئۆپۆزیسیۆنەکانی عەرەب و بەدەستهێنانی داهاتی لەڕادەبەدەری نەوت و ڕێژەیەکی زۆری چەکی مۆدێرنی خاوەن کۆالێتی بەرز. [بۆیە] بڕیاریاندا شەڕ لە دژی بزووتنەوەی کورد دەست پێبکەنەوە، بەڵام ئەمجارە لە ژێر دروشمی جێبەجێکردنی یاسای ئۆتۆنۆمی لە کوردستاندا.

٦. ئەم یاسایەی ئۆتۆنۆمی کە ئەوان دایانڕشتووە، ئۆتۆنۆمی نییە، بەڵکو جۆرێکە لە نا-ناوەندنگەرایی کردنی کارگێڕیی. بێجگە لەمەش، داوا لە خەڵکی ئێمە دەکەن دەست لە یەک لەسەر سێی زەویەکانیان هەڵگرن- بەتایبەتی لە ناوچە نەوتییە دەوڵەمەندەکانی کەرکووک و خانەقین و زەمان [لەوانەشە مەبەست زومار بێت. وەرگێڕ]، کە ڕژێمی بەعس پێداگری دەکات ئەم ناوچانە نابێ بخرێنە چوارچێوەی ناوچەی ئۆتۆنۆمی.

٧. بە پێچەوانەی ڕێککەوتننامەی ١١ی ئاداری ١٩٧٠، ئەم یاسا بەدناوە، ئاماژە بە بەشداریی کردنی گەلی کورد لە حکومەتی ناوەندیدا نادات. هەڵبەت، پارتی دیموکراتی کوردستان ئەم یاسایە ڕەتدەکاتەوە و زۆرێک لە وەزیرەکانی کورد، پارێزگارەکان و سەدان کەس لە فەرمانبەران وەک پرۆتێستێک [بۆ ئەم یاسایە] وازیان لە پۆستەکانیان هێناوە. لە دوای ڕاگەیاندنی ئەم یاسایە لە ١١ی ئاداری ١٩٧٤دا، ڕژێمی بەغدا شەڕی لە دژی کوردستان دەست پێکردەوە.

ب کێ لەگەڵ حکومەتی بەعسییەکانە و کێ لەگەڵ شۆڕشی کوردە.

١. لە عێراقدا بەعسییەکان بە دژایەتیکردنی گشت کەسایەتی، گروپ و پارتە سیاسییەکان ناسراوان. وەک ڕاستییەک، ئەندام و سەرکردەکانی گشت پارت و گروپەکان یان تیرۆر کراون یان، لە بەندیخانەکانی بەعسدا لە سێدارە دراون و تا مردن ئەشکەنجە دراون. سەرکردە ناڕازییەکانی خودی حیزبی بەعس و پتر لە نیوەی ئەندامانی ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕش کوژراون، بەند کراون یان نەفی کراون. پێویست ناکات بگوترێ نە دیموکراسی و نە ئازادییە تاکەکەسیەکان بوونی نییە.

٢. گشت، پارت و گروپە دیموکراتی، نەتەوەگەرا و ئازادیخوازەکان لە دژی دیکتاتۆرییەتی بەعسییەکانن، بەڵام دڕندانەترین ڕێگا لە دژی ئەوان گیرایەبەر. بۆیە ناتوانن بە ئاشکرا چالاکی ئەنجام بدەن. لە ڕاستیدا، هەر کەسێک بەعسی نەبێت، بە دژە بەعس هەژمار دەکرێت. تەنیا باڵی کۆمۆنیستی لایەنگری یەکێتی سۆڤیەت نەبێت. لە دوای دەستپێکردنەوەی دوژمنایەتی بەعسییەکان لە دژی کوردستان، حیزبە ئۆپۆزیسیۆنەکان هیوایەکی بەرزیان هەیە کە لە داهاتوویەکی نزیکدا لە دەست ئەم ڕژێمە قورتار بن.

٣. ڕژێمی بەعس لە بەغدا بە بێ ڕێزپەڕ، بە پەیوەندییە خراپەکانی لەگەڵ دراوسێکانیدا بە ناوبانگە. ئەوان لە هەمبەر ئێران و سووریا وەستاونەتەوە و دەستوەردەدەنە کاروباری ناوخۆی کوێت، چونکە پلانی دەست درێژیکردنیان [بۆ سەر ئەم وڵاتانە هەیە]. زۆر جار ڕایانگەیاندووە لە دژی سعودیە و ئەردەن. تەنانەت میسر ڕایگەیاندووە عێراق چالاکی لە دژی میسر ئەنجام دەدات. دواتر ڕژێمی بەعس شەڕی پارتیزانی نە تەنیا لە ناوخۆی وڵاتەکەیدا، بەڵکو لە میسر و فەلەستینیش ئەنجامدا. کەچی، یەکێتی سۆڤیەت لە گشت بوارەکاندا زۆر چالاکانە پشتگیریی لە ڕژێمی بەعس دەکات.

٤. کاتێک ڕژێمی بەعس دووبارە شەڕی لە دژی گەلەکەمان لە کوردستان بەرپا کرد، گشت گەلی کورد بە خۆڕاگرییەوە لە پشت سەرکردایەتیەکەیان، واتە پارتی

دیموکراتی کوردستان و سەرۆکەکەی، ژەنەڕاڵ بارزانی وەستان. نزیکەی ١٠٠،٠٠٠ کەس، شارەکانیان بەجێهێشتووە و چوونەتە ناوچە ڕزگارکراوەکان، کە لەلایەن [دەسەڵاتی] شۆڕشی کوردەوە بەڕێوە دەبردرێت. لەم ژمارەیەش ٤،٠٠٠ مامۆستان، ٥،٠٠٠ پۆلیس و ئەفسەری پۆلیسن، ١٠،٠٠٠ قوتابی دواناوەندی و زانکۆن و چەندین هەزار سەرباز و ئەفسەر و ئەفسەری ڕێگە پێنەدراون (non-commissioned). هەنوکە لەناو شۆڕشگێڕەکاندا، نزیکەی ١٠٠ دکتۆر، ٣٠٠ ئەندازیار و ژمارەیەکی زۆر بەڕێوەبەر و پارێزگار هەن. لە ڕاستیدا، خەڵک لە گشت چین و توێژەکان هاتوونەتە ناوچە ڕزگارکراوەکان. ژیان لە دۆخی سەخت و نالەباری شەڕ بە باشتر دەزانن تا لە ژێر سەرپەرشتی و ئەشکەنجەی بەعسیەکاندا بژین.

ج دۆخی هەنوکەی شەڕ

١. دیکتاتۆریەتی بەعس ژمارەیەکی زۆر لە سوپای عێراقی لە کوردستان جێگر کردووە، کە بریتین لە ٤ کەرتی پیادە و ٦ کەرتی زرێپۆش. فڕۆکە شەڕکەرەکانی میگ ١٧، میگ ١٩، میگ ٢١، سیخۆ ٧، باجار و تۆپۆلۆڤ ٢٢، لە مەیدانی جەنگی بەردەرگای شارەکانی کەرکووک و مووسڵ و هەولێر جێگر کراون.

٢. بەهۆی بارانی توند لە نێوان ١١ی ئادار و ١٥ی نیسانی ١٩٧٤، شەڕ شێوازی پێکدادانی پچڕپچڕی وەرگرتبوو، بەڵام دواتر بەعسیەکانی تێنوی خوێن، لە ناوەڕاستی نیساندا، گشت توانای خۆیان لە شەڕی دژە کورد بەکارهێنا.

٣. سوپای پارتیزانی کورد، واتە پێشمەرگە بە سەرکردایەتی ژەنەڕاڵی بە ئەزموون مەلامستەفا بارزانی، لە سەرتاسەری کوردستاندا هەڵوێستی بەرگریکردنیان لە خۆگرتەبەر و سوپای عێراقیان ناچار کرد لە زۆربەی شارۆچکە شاخاوییەکانی کوردستان بکشێتەوە. زۆربەی شەڕەکان لە ڕێگاکانی دەورەدراو بە بەرزاییەکان لە کەرکووکەوە بۆ سلێمانی، لە کەرکووکەوە بۆ ڕواندز لە ڕێگەی هەولێر و لە مووسڵەوە بۆ زاخۆ، لەسەر سنووری تورکیا هەڵگیرسا. ئەوان نەیانتوانی هیچ ڕێگەیەک بکەنەوە یان لە چوونە ناوەوەی [ناوچە کوردییەکان] سەرکەتوو بن. بە پێچەوانەوە، وەرەی سوپا لە ئاستێکی زۆر نزمدا بوو و سەربازەکان هەستیان

بـەوە کـرد کـە لـە شـەڕێکی نادادپەروەرانـە و دۆڕاودا دەجەنگـن. پێشـمەرگە بـە ڕۆحیەتێکـی بـەرزەوە، بەرگـری لـە زێـد و خانـوو و خێزانەکەیـان دەکـەن. چونکـە دەزانـن شکسـتیان بـە مانـای لـە ناوچوونـی جوڵانـەوەی کـورد و گەلـی کـورد دێـت. لـە مـاوەی یـەک مانگـدا پێشـمەرگە ٥ تانـک و ٣٠ زرێپۆشـی لەناوبـرد. ٤ فڕۆکـە و ٤ هەلیکۆپتەریـان خسـتووەتە خـوارەوە. بەهـۆی دەسـت بەسـەرداگرتنی پێگەکانـی سـوپا [عێـراق]، ئـەوان چەکـی زۆریـان دەسـت کەوتـووە.

٤. بـۆ تۆڵـە سـەندنەوە، دیکتاتۆریەتـی ڕەگەزپەرسـتی بەعـس جەنگـی جینۆسـایدی لـە دژی گەلـی کـورد بەرپـا کـردووە و لـە بەرزاییەکانـی ئاسـمانەوە، فڕۆکـە مۆدێرنەکانیـان بەکاردێنـن و بـە خەسـتی بۆمبارانـی شـارۆچکە و گونـدەکان دەکـەن. بۆمبـی ئاگریـن (ناپاڵـم) لـە دژی هاوواڵاتـی مەدەنـی بەکاردێنـن. ئەمـەی خـوارەوە هەندێـك لـە دڕندایەتـی ئەوانـە کـە لـە دژی گەلـی کـورد ئەنجامیانـداوە:

- لـە ٢٥ی نیسـانی ١٩٧٤، شـارۆچکەی قەڵادزەیـان بۆمبـاران کـرد کـە دانیشـتوانی ٢٠ هـەزار کەسـن. ١٣١ هاووڵاتـی کـوژراون و پـتر لـە ٥٠٠ کـەس بریـندار بـوون. بەشـی زۆری شـەهیدەکان ئافـرەت، منـداڵ، قوتابـی و قوتابـی سـەرەتایین. بەئەنقەسـت دوو قوتابخانەیـان بـە بۆمبـاران کـرد.
- لـە ٢٠ی نیسـان، شـارۆچکەی هەڵەبجـە بۆمبـاران کـرا و نزیکـەی ١٠٠ خانـوو خاپـوور کـران. ٤٢ کـەس کـوژران و پـتر لـە ١٠٠ کـەس بریندار بـوون. دانیشـتووان شـارۆچکەیان چۆڵکـرد و پەنایـان بـۆ شـاخەکان بـرد.
- لـە نێـوان ٢١ بـۆ ٣٠ی نیسـانی ئـەم سـاڵە، شـارۆچکەی زاخـۆ بـە دانیشـتووانی ٢٥ هـەزار کـەس بـە سـەختی بۆمبـاران کـرا. لـەم ١٠ ڕۆژەدا، شـارۆچکەکە دەسـووتا. لـە ١ی مانگـی ئایـاردا، سـوپای عێـراق چـووە نـاو شـارەکە و بـێ جیـاوازی هەرکەسـێکی بەرچـاوی دەکـەوت گولەبارانـی دەکـرد. ٦٥ کـەس کـوژران و پـتر لـە ١٥٠ کـەس بریندارببـوون. دووبـارە، زۆربەیـان ئافـرەت و منـداڵ بـوون.
- لـە ١٦ی نیسـان، ئاکـرێ کـە ژمـارەی دانیشـتوانی ٧ هـەزار کەسـە بـە قورسـی بۆردمـان کـرا. مزگـەوت و کەنیسـە و خانـوو بەسـەر دانیشـتوانەکەیدا وێـران کـرا.

- لە نێوان ٢٣ و ٢٧ی نیسانی ١٩٧٤، ناوچەکانی باڵەکایەتی بۆمباران کرا، هەروەها گەڵاڵە کە ٥ هەزار دانیشتووی هەیە بۆردمانکرا. ٤٥ کەس کوژران و ٥١ کەسیش بریندار بوون.
- شارۆچکەکانی دیانا، ئامێدی، بامەڕنێ، مانگێش و هیران لەو شارۆچکانەن کە لە ژێر بۆردمانێکی خەستدان. لە ٢٥ و ٢٦ی نیساندا، دهۆک، بە دانیشتوانی ٤٠ هەزار کەس بۆردومانکرا. خەڵکێکی زۆر کوژراون و بریندار بوون.
- تا هەنوکە زیاتر لە ١٥٠ گوند بۆمباران کراون.
- لە ١٤ی نیسان، ١١ کوردی نیشتیمانپەروەر، دوای ئەوەی سزای مەرگیان بۆ دەرچوو و لە بەغدا ئەشکەنجە دران، لە هەولێر لە سێدارەدران. هەروەها، هەندێك لەم کەسانە دەستیان بڕدرا بوو یان چاویان دەرهێنرا بوو، بەڵام لە ژێر پەتی سێدارە هاواریان دەکرد «بژی کوردستان، بژی بارزانی››.
- لە ٣٠ی نیسان، پێنج قوتابی کوردی زانکۆ کە لە کۆلێژی ئەدەبیات لە بەغدا دەیانخوێند، سزای مەرگیان بۆ دەرچوو. یەکێک لەوانە کچێکە بە ناوی لەیلا قاسم.

گشت ئەم کارە دڕندانە لە ماوەی یەک مانگدا، لەلایەن بەعسییەکانەوە ئەنجامدراوە. بۆیە مرۆڤ دەتوانێت وێنای ئەوە بکات کە ئێمە لەبەرانبەر کێدایین. شتێکی بڕاوەیە، ئەویش ئەوەیە کە ڕێک ئەم شەڕە کۆتایی بە ڕژێمی بەعس لە بەغدا دێنێت. هەر لە ١٩٦١ەوە تا هەنوکە، یەک ڕژێمیش نەیتوانیووە بۆ پتر لە پازدە مانگ شەڕی کورد بکات و باڵی فەرمانڕەوای بەعسیش زۆر بە باشی ئەم حەقیقەتە دەزانێت.

نزیکەی یەک میلیۆنێک و نیو کەس، لە ناوچە ڕزگارکراوەکانی کوردستاندا دەژین و لە ژێر هەلومەرجێکی نالەباری شەڕدان. زۆربەیان کەسانی ئاوارەن. تەنیا یەک ڕۆژیش بێ بۆمباران کردن تێناپەڕێت. تەنیا یەک ڕۆژیش بێ شەهید تێپەڕنابێت. ڕژێمی عێراق، کوردستانی خستووەتە ژێر گەمارۆیەکی تۆندی ئابووری. سەرەڕای هەبوونی هەزاران بریندار، هەزاران کەسی نەخۆشیش هەن کە دەستیان ناگاتە دەرمان و چارەسەریی پزیشکی.

هەنوکە ئەو پرسیارەی هەموو کەس دەیخاتە بەردەم هەر سەرکردەیەک، لە

ڕاستیدا بۆ بەردەم هەر پیاو و ژنێکی بە ویژدان لە جیهانی ئازاد ئەوەیە:

«ئایا دەکرێت گەلی کورد بۆ چارەنوسیان بەجێبهێڵرێن و لەلایەن دیکتاتۆریەتی ڕەگەزپەرستی بەعس لەناو ببرێن، یان پێویستە یارمەتییان بدرێت تا زیندوو بمێننەوە».

ڕێگای زۆر و ئامرازی زۆر هەن کە لە میانەدا دەکرێت یارمەتی گەلی کورد بدرێت و ڕزگار بکرێت. پێش هەموو شتێک و جیا لە پشتیوانی ئەخلاقی ڕای گشتی جیهانی ئاگادار، پێویستی هەنوکەیی [بۆ کورد] یارمەتی مرۆیی و داراییە.

م. م. عەبدولڕەحمان.

م. دزەیی.

ئەندامانی مەکتەب سیاسی پارتی دیموکراتی کوردستان.

سنووردار (ل ٣٣١)

(٥/٣)

باڵیۆزخانەی بەریتانیا، عەدەن

J R Young Esq

بەشی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، وەزارەتی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس

٢٤ی تەمووزی ١٩٧٤

١. لەم دواییانەدا، لەگەڵ باڵیۆزی کوبا جاسینتۆ ڤازکۆز دێ لا گارزا (Jacinto Vazquez de la Garza) لە دوای گەڕانەوەی لە عێراق، قسەم کرد؛ ئەویش سەرچاوەیەکی باوەڕپێکراوە، لەبارەی بارودۆخی عێراق ئەو شتانەی گرنگە من لێرەدا بۆتان دەنووسم. ئەو قسەکانی لەوەوە دەست پێکرد کە هیچ دادوەریەکی سیاسیانە لەسەر ڕژێمی عێراق ناکات، بەڵکو تەنیا گوزارشت لەو شتانە دەدات کە بینیویەتی.

٢. ئەو گوتی حکومەتی عێراق جەنگێکی بێ ڕەحمانە لە دژی کورد بەڕێوە دەبات، وەکو بۆمبارانکردن بێ جیاوازی کردن [لە نێوان خەڵکی مەدەنی و چەکدارەکان]. سەرەڕای ئەمەش، لەو بڕوایەدا نییە عێراقییەکان بتوانن سەرکەون: [گوتی] لەناو حکومەتدا لەبارەی سیاسەتی حکومەت لەهەمبەر کورددا ناکۆکی هەیە، کورد بە تەواوەتی جیابوونەتەوە و شانازی بە خۆیانەوە دەکەن، هەرگیز بەوە ڕازی نابن بە تەواوەتی ملکەچی حکومەتی عێراق بن؛ هەروەها حکومەت بووە هۆی دروستکردنی هەستێک، تەنانەت لە نێوان کوردە میانڕەوەکانیشدا، هیچ ڕێگایەک بۆ ڕێککەوتن نەماوە. ئەو ڕوانگەیەکی میانڕەوانەی لەبارەی یارمەتی ئێرانییەکان بۆ کورد هەبوو و گوتی، بێگومان ئێران یارمەتی کورد دەدات، بەڵام ئەو یارمەتییە لە ئاستێکی زۆر نزمدایە، تەنیا بۆ ئەوەیە نیشانی بدات ئێران هاوخەمی کوردە، ئەمەش لەبەرئەوەیە کوردی خۆی ئارام بکاتەوە، بەڵام ئەو یارمەتییە لە ئاستێکدا نییە بە یارمەتییەکی

ڕاستەقینە هەژماربکرێت. سەرەنجام، ئێرانییەکان وەک عێراقیەکان، نەتەوەیەکی کوردی سەربەخۆیان لەسەر سنووری کانیان ناوێت. لەبارەی تورکەکان، ئەوان گوێ بەم کێشەیە نادەن و بەو هیوایەن بە کۆتا بێت.

٣. دڵنیام ئەم قسانە تازە نین. تەنیا شتێک کە هەیە بریتییە لەوەی ئەگەر باڵیۆزی کوبا بەم جۆرە بیر بکاتەوە، لەوانەیە حکومەتەکەی ئاگادار بکاتەوە. ئەمە و شتێکیتر کە پێی گوتم، لەوانەیە ڕژێمی عێراق و کوبا سەرەڕای لەیەکچوونی باوەڕی سیاسییەکەیان، کەمتر لەو شتەی سەرپەرشتیارەکەیان واتە سۆڤیەت دەیەوێت، کەمتر هاوسۆزی یەکتر بن.

A Prosser

هاوپێچ: نووسینگەی پاراستنی زانیارییەکان لە بەغدا، هاڤانا،

بەشی ئەمریکای لاتین، نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمونوێلس.

نهێنی (٣٣٢-٣٣٣)

GR 410

PRIORITY

CYPHER CAT A

FM BAGHDAD 240930Z

ئەولەویەتی وەزارەتی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس، تێل ژمارە ٢٥٩ لە ٢٤ی تەموزی ١٩٧٤. کورد لە لەندەن.

١. ئەمڕۆ بەیانی (٢٤ی تەموز) لەلایەن سەرۆکی بەشی پەیوەندییە گشتیەکانەوە (mfa) بانگێشتکرام، کە بە پێی ڕێنمایی وەزیرەکەی قسەی دەکرد و گوتی، حکومەتی عێراق زۆر نیگەرانە لە چالاکییەکانی کوردە ناڕازییەکان، لە دژی حکومەتی عێراق کە لە لەندەن ئەنجام دەدرێن.

٢. بە تایبەتی، [چالاکیەکانی] محەمەد مەحمود عەبدولڕەحمان و موحسین دزەیی، کە هەردووکیان لە حکومەتی ڕابردوو وەزیر بوون. هەنوکە لە لەندەن خۆیان وەک ‹نێردراوی› بارزانی ناساندووە. لە سێ بۆنەدا (٢٣، ٢٤ و ٢٥ی حوزەیران) لەلایەن بەرپرسانی بەریتانیاوە لە هۆتێلەکانیاندا (Hilton) لە لەندەن سەردان کراون، واتە ئەو کەسانەی پڕوپاگەندە دژی حکومەتی [عێراقی] دەگێڕن و پاکەتێکیشیان وەرگرتووە کە دەگوترێت پارەی تێیدا بووە. دەگوترێت پروپاگەندەکە لە ژووورەکەیاندا لە هۆتێل کۆپی کراوە.

٣. خادم، گوتی، حکومەتەکەی بە جیددی ئەم ڕاستییە لەبەرچاو دەگرێت و پێدەچێ کاربەدەستانی بەریتانی ڕێگەیانداوە ئەم جۆرە چالاکییانە بێ هیچ سنووردارێتییەک بەردەوام بن. هەروەک حکومەتی خاوەنشکۆ باش دەزانێت دۆخی «ڕووبەڕووبوونەوەی سەربازی» لە نێوان حکومەتی ناوەندی و بارزانیدا لە ئارادایە. چالاکی نوێنەرەکانی بارزانی لە دەرەوە بۆ زیان گەیاندن بە حکومەتی ناوەندی [عێراق]، لە بەغداوە زۆر بە جیددی سەیر دەکرێت. ئەگەر حکومەتی بەریتانیا خوازیار بێت پەیوەندی ئاسایی و دۆستانەی لەگەڵ عێراقدا

دەست پێبکاتەوە، پێویستە هەنگاوی خێرا بۆ کۆتایهێنان بەم جۆرە چالاکییانە بگرێتەبەر.

٤. حکومەتی عێراق ڕێگە نادات ئەم جۆرە چالاکییانە لە دژی حکومەتێکیتر لە بەغدا ئەنجام بدرێت. حکومەتەکەی داوای ڕوونکردنەوە لە حکومەتی بەریتانیا دەکات و دەخوازێت دڵنیایی بدرێت کە ئەم جۆرە چالاکییانە بە یەکجاری بوەستێنرێن.

٥. وەڵامم دایەوە مومکین نییە چالاکی هەموو ئەو کەسانەی دێنە ناو بەریتانیا و لەگەڵ حکومەتەکەیان هاوڕانین، کۆنترۆڵ بکەین. هەروەها ئێمە خوازیارنین ئەم جۆرە کۆنترۆڵە ئەنجام بدەین، تەنیا ئەوکاتە نەبێت کە ئەم جۆرە چالاکییانە پێچەوانەی یاسا بن. وەڵامیدایەوە کە چاوەڕوانی ئەم وەڵامەی دەکرد و بە ڕازینەکەر وەسفی کرد. هەوڵیدا گوشار بخاتە سەرم کە حکومەتەکەی زۆر بە جیددی ئەوە دەخاتەبەرچاو کە ڕێگەدراوە ئەم جۆرە چالاکییانە ئەنجام بدرێن و هیوای خواست بۆ بەردەوامبوونی پەیوەندی باش [لە نێوان عێراق و بەریتانیا] بتوانم وەڵامێکی پەسەندکراو بگەیێنمە ئەو.

من بەڕپرسیارم ئەو شتە بگەیێنم کە ئەو چی گوت.

GIDDNES

FILES

M E D

PUSD

I RD

PRIVATE SECRETARY

P.S/NR ENNAIS

P.S/PUS

SIR G ARTHUR

MR WEIR

MR CAMPBELL

MR THOMSON

نهێنی (ل ٣٣٤)

Mr Weir

Mr Coles

کورد لە عێراقدا

١. پەرلەمانتار بەڕێز ڕۆسێل جۆنستۆن (Russel Johnston) سەربە کوتلەی (Liberal-Innverness)، نامەیەکی بۆ وەزیری دەرەوە نووسیەوە و پرسیویەتی، ئایا لەلایەن حکومەتی بەریتانیاوە لەبارەی بارودۆخ لە کوردستانی عێراقدا، داوای ڕوونکردنەوە لە حکومەتی عێراق کراوە. لەگەڵ نامەکەیدا یاداشتێکی لەسەر ئەم بابەتە هاوپێچ کردووە کە لەلایەن نوێنەرانی پارتی دیموکراتی کوردستانەوە بە دەستی گەیشتووە.

٢. کێشەی کوردستان، کە هەنوکە سوپای عێراق و پێشمەرگەی کوردی لە جەنگێکی کراوەدا لەهەمبەر یەک وەستاندووە، یەکێک لەو کێشانەیە حکومەتی عێراق لەهەمبەریدا زۆر هەستیارە. هەروەها لەبارەی چالاکی کورد لە لەندەن، حکومەتی عێراق داوای ڕوونکردنەوەی کردووە (تەلەگرامی بەغدا ژمارە ٢٥٩ لە ٢٤ی تەموزی). هەر پرس و دەربڕینێک لە بارەوە لەلایەن ئێمە، لەوانەیە ببێتە هۆی هەڵگیرساندنی دوژمنکارییەکی توند [لە نێوان عێراق و بەریتانیا] و دەتوانێت پەیوەندی بەسودی بازرگانی لەگەڵ عێراق، کە حکومەتی بەریتانیا دەستی بە دامەزراندنی ئەم پەیوەندییانە کردووە، ڕووبەڕووی مەترسی جیددی بکاتەوە. هاوکات بەهۆی نزیکبوونەوەمان لە بەرپرسە ئاست نزمەکانی (low-key) سووریا لەسەر پرسی جولەکەکان، لێرە مەترسی داخستنی هەموو [پەیوەندیەک] هەیە.

٣. لە هەموو حاڵەتێکدا، کاری حکومەتی خاوەنشکۆ لەم جۆرە بارودۆخەدا بریتییە لەوەی کە ڕوونبکاتەوە، ئێمە هیچ هەڵوێستی دانپێدانامان نەگرتووەتەبەر بۆ داواکردنی ڕوونکردنەوە لە حکومەتەکانی دیکە (حکومەتە دەرەکییەکان) سەبارەت بەو پرسانەی پەیوەستن بە هاوولاتییانی ئەو حکومەتانەوە. بێجگە لەمەش، ئێمە

ئـەم ئاڕاسـتەمان لەهەمبـەر وەڵامـی پرسـیاری پەرلەمانتارەکانیـش گرتووتەبـەر کـە پەیوەسـت بـە دانیشـتوانی جولەکـە لـە عێراقـدا دەپرسـن (لـە ڕابـردوودا هەندێـک بابەتـی وا لـە ئـارادا بـوو).

٤. ڕەشنووسی وەڵامدانەوەی بەڕێز ‹جانستۆن›تان بۆ ڕەوانە دەکەم.

P R H Wright

بەشی ڕۆژهەڵاتی ناڤین

٢٦ی تەموزی ١٩٧٤

هاوپێچ: NENDA ……. PUSD

باڵیۆزی بەریتانیا (ل ٣٣٥)

بەیروت- ٢٧ی تەمووزی ١٩٧٤

(٨/١)

G J B Williams Esq

MENAD

چاوپێکەوتن لەگەڵ عوسمان بارزانی

١. لە ٢٣ی تەمووز ڕۆژنامەی ئەلنەهار گوتی کە شێخ عوسمان ئەحمەد بارزانی، سەرکردەی ئایینی کورد، لە دژی ئامۆزاکەی، مستەفا بارزانی، پشتگیری خۆی بۆ حکومەتی عێراق ڕاگەیاندووە. ڕۆژنامەکە هەروەها ڕایگەیاندووە کە یاخی بوونی کورد گەمارۆدراوە و هەنوکە ڕێگای پایتەخت بەرەو کوردستان کراوەیە.

٢. شێخ عوسمان لە هۆتێلەکەیدا لە مووسڵ بە ڕۆژنامەی ئەلنەهاری ڕاگەیاندووە کە هەنوکە گەلی کورد مافەکانیان دەستەبەر کراوە، بە مافی ئۆتۆنۆمییەوە، کە بۆ ماوەی ١٤ ساڵ ئەوان لە پێناویدا جەنگاون. ئەو بانگەشەی ئەوەی کردووە کە لایەنگرانی بارزانی کەمینەیەکی بچوکن.

٣. پەیامنێرەکە باس لەوە دەکات لەگەڵ کاروانێکی سوپای عێراقی سەردانی مووسڵی کردووە. ڕێگاکە کراوە بووە و بە بەردەوامی بەڵگەنامەکانی لەلایەن سەربازەکانی عێراقەوە پشکێنراون. پەیامنێرەکە دەڵێت بە گەیشتنی بۆ مووسڵ، نزیکە ٥٠٠ کوردی بینیووە کە لە پێگەکانی پێشەوەی شاردا جێگربوونە و دواتر زانیویەتی ئەم کەسانە لەگەڵ عوسمان لە ناوچەکانی ژێر دەسەڵاتی بارزانییەوە، بەرەو مووسڵ هاتوونە.

٤. لە ٢٣ی تەمووزی، ڕۆژنامەی ئەلنەهار باسی لەوە کردووە کە کۆڕی [مەلا] مستەفا، واتە عەبدوڵا بارزانی [لەوانەیە مەبەستی عوبەیدوڵا بێت] دەڵێت ٩٠٪ی گەلی کورد پشتگیری لە حکومەت دەکەن و ئەگەر ڕێگەیان پێ بدرێت ئەوان دەڵێن عوسمان سەرکردەیانە.

F Gallagher

هاوپێچ: بەغدا

نووسینگەی کاروباری دەرەوە (ل ٣٣٦)

لەندەن1 S. W.

٢٩ی تەمووزی ١٩٧٤

لەلایەن وەزیری دەرەوە

The RT. Hon. David Ennals، MP

وەزیری کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس داوای لێ کردم وەڵامی نامەکەی ٢٢ی تەموزتان، لەبارەی بارودۆخی کوردستان بدەمەوە و ئەو یاداشتنامەیەی لەبارەی بارودۆخەکە هاوپێچت کردبوو، بۆتان بگەڕێنمەوە.

حکومەتی بەریتانیا لەم بارەوە داوای هیچ ڕوونکردنەوەیەکی لە حکومەتی عێراق نەکردووە. من دڵنیام، ئێوە لەوە تێدەگەن پێویستە لە بیرمان نەچێت، ئێمە هیچ بەڵگەیەکی شیاومان لەبەردەست نییە، لەبری دانیشتوانی کورد (Kurdish community)ەوە کە من دەزانم هاوواڵاتی عێراقن، دەستوەربدەینە [کاروباری ناوخۆی عێراق].

Russell Johnstone، Esq.، M.P.

ئەنجوومەنی گەل

لەندەن1 S. W.

نهێنی (ل ٣٣٧)

CYPHER/CAT A

FM FCO 02155Z

TO ROUTINE BAGHDAD TEL NO 179 OF 2 AUGUST 1974.

تەلەگرامەکەتان ژمارە ٢٥٩

١. هەروەک ئێوە بە ڕوونی باستان کردووە، (بەشی ٤ لە تەلەگرامی ئاماژە پێکراو)، هەڵوێستی [حکومەتی بەریتانیا] ئەوەیە چالاکی سەردانکەرەکانی شانشینی یەکگرتوو، تەنیا ئەو کاتانە دەخرێنە ژێر چاودێرییەوە ئەگەر ئەو چالاکییانە بە پێچەوانەی یاسا بن. بۆچوونی سیاسی سەردانکەرێک تەنیا لە کاتێکدا بە هەند وەردەگیرێت و ئەم گریمانەیە دروست بکات کە دەرفەتی سەردانکردنی شانشینی یەکگرتوو بۆ خۆهەڵقرتاندن لە چالاکیەکی نایاسایی و نا دەستوری قۆزراوەتەوە. لە وەڵامدانەوەی پرسیاری یەکێک لە پەرلەمانتارەکان [کە بەم دواییە ئاراستەی ئێمەی کردبوو]، گوتراوە،،ئەوەی ناتوانین بیکەین و ناشمانەوێت بیکەین گۆڕینی یاسای شانشینی یەکگرتووە لە ڕێگری کردن لەو خەڵکەی بۆچوونەکانیان لەگەڵ بۆچوونەکانی ئێمە کۆک نین، هەروەک لە یاسادا هاتووە، ئەوان دەتوانن لە چوارچێوەی یاسادا ئەم کارە ئەنجام بدەن،،.

٢. وزیری کاروباری دەرەوەی عێراق، ئەم وەڵامەی بە وەڵامێکی قەناعەتپێکەر دانەنا، بەڵام ئێمە هیچ هۆکارێکمان نەدۆزییەوە کە داوای لێبوردن بکەین. لە ڕوونکردنەوەی هەڵوێستماندا، دەتوانن بڵێن حکومەتی خاوەنشکۆ بە تەواوەتی لە لێکەوتەکانی دۆخی «ڕووبەڕووبوونەوەی سەربازیی،، ئاگادارە، کە لە نێوان حکومەتی عێراق و کوردی سەر بە بارزانی لە ئارادایە و ئەو کاتەی داوا لە ئێمە کرا کە دوو سەردانکەرەکە [واتە موحسین دزەیی و سامی عەبدولرەحمان] لە نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلسدا ببینن، ئێمە ئەو داوایەمان ڕەتکردەوە، ئەویش بەهۆی پەیوەندییە دیپلۆماسیەکان لەگەڵ حکومەتی ناوەندی

[عێراق]. بەڵام وەک دەگوترێت هاووڵاتیانی بەریتانی لە لەندەن [هۆتێل] هیلتۆن (Hilton) (پەرەگرافی ٢ لە تەلەگرامی ئاماژە پێکراو) چاویان [بەم دوو کەسە کەوتووە]، ئەوان [واتە هاووڵاتییە بەریتانیەکان کە سامی و موحسینیان بینیووە] بەهیچ شێوەیەک پەیوەندییان بە حکومەتی خاوەنشکۆوە نیە.

CALLAGHAN

FILES، MED، PUSD، IRD، M AND VD، MR WEIR، MR CAMPBELL.

نهێنی (ل ٣٣٨-٣٣٩)

باڵیۆزی بەریتانیا

(٢/١)

بەغدا

٦ی ئابی ١٩٧٤

T J Clark Esq

بەشی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست

نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس، لەندەن

چالاکی کوردە ناڕازییەکان لە لەندەن

١. سوپاس بۆ بەرچاوڕوونی تەلەگرامی ژمارە ٢٥٩ی ٢ی ئاب، پەیوەست بە چۆنیەتی مامەڵەکردن لەگەڵ ناڕەزایەتی [حکومەتی عێراق] لەبارەی چالاکییەکانی دوو وەزیری پێشووی کورد.

٢. لە ٥ی ئاب بەڕێوەبەری گشتیم بینی [واتە بەڕێوەبەری گشتی لە وەزارەتی کاروباری دەرەوەی عێراق]. بینینەکە چاوپێکەوتنێکی دورودرێژ بوو، ئەمانەی خوارەوە خاڵە سەرەکییەکانی چاوپێکەوتنەکە بوون. ڕوونمکردەوە حکومەتی خاوەنشکۆ نایەوێت دەستێوەردان لە ناکۆکی نێوان حکومەتی ناوەندی و کوردی لایەنگری بارزانی وەربدات، چونکە بە بابەتێکی ناوخۆیی دەزانێت. بەم هۆکارەشەوە، ڕەتمان کردەوە لە نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس، پێشوازی لە دوو وەزیرەکەی پێشوی [حکومەتی عێراق] بکەین. لە هەمانکاتدا، حکومەتی بەریتانیا ئامادە نییە دەستوەربداتە چالاکی ئەو سەردانکەرانە کە بیروبۆچوونیان وەک بیروبۆچوونی حکومەتەکەیان نییە، هەڵبەت، بە مەرجێک پێشێلی یاسا نەکەن. بۆ نموونە، ئاماژەم بەوە کرد لەکاتی جەنگی ڤێتنام، پرۆپاگەندەیەکی زۆری دوژمناکارانە لە دژی ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا

لـە شانشـینی یەکگرتـوو ئەنجـام دەدرا، بەشـێکی زۆری ئـەم چالاکییـە لەلایـەن ئەمریکەییـە ناڕازییەکانـەوە بـوو. بۆیـە، هەڵوێسـتی ئێمـە نەگـۆڕاوە و تـا ئەوکاتـەی چالاکییـەکان لـە چوارچێـوەی یاسـادا بـن، ئێمـە هیـچ دەسـتێوەردانێک ئەنجـام نادەیـن. هەروەهـا ئـەوەم ڕوونکـردەوە ئـەو کەسـانەی لـە مانگـی حوزەیرانـدا ،سـەردانی وەزیـرە کوردەکانـی پێشـووی [حکومەتـی عێراق]یـان لـە هۆتێـل لۆنـدن هیلتـۆن کـردووە، هیـچ پەیوەندییـەکان لەگـەڵ حکومەتـی خاوەنشـکۆ نییـە.

٣. بەڕێـز خالـد ڕایگەیانـد، ئـەم پوختەیـەی خـوارەوە بـە وەزیرەکـەی ڕادەگەیێنێـت، ئەگـەر مـن هـاوڕا بـم:

یەکـەم: حکومەتـی بەریتانیـا نازانێـت ئـەو کەسـانە کێـن کـە پەیوەندیـان بـە وەزیرەکانـی پێشـووە [واتـە سـامی عەبدولرەحـمان و موحسـن دزەیـی] کـردووە.

دووەم: ڕێگـەی بـە نەیارەکانـی حکومەتێکـی دۆسـت دراوە چالاکیەکانیـان ئەنجـام بـدەن، هەڵبـەت لـە چوارچێـوەی یاسـادا، حکومەتـی بەریتانیـا دەسـت لـەم چالاکییانـەدا وەرنـادات (ئەگەرچـی چالاکییەکـە لـە دژی حکومەتـە دۆسـتەکەیە).

سـێیەم: ئەگـەر هەلومەرجـی هاوشـێوە لـە عێراقـدا سـەریهەڵدا (بـۆ نموونـە، پروپاگەنـدەی دوژمنکارانـە لـە دژی حکومەتـی خاوەنشـکۆ لەلایـەن هاوولاتیانـی بەریتانیـا [لـە دژی حکومەتـی بەریتانیـا])، ئـەوکات حکومەتـی خاوەنشـکۆ مافـی گلەیـی کردنـی نییـە.

٤. هـاوڕا بـووم، هەروەهـا وەبیـرم هێنـاوە کـە ڕێژەیەکـی بەرچـاو لـە پروپاگەنـدەی دوژمنکارانـە جـار نـا جـار لـە ولایەتـە یەکگرتـووەکان [لـە دژی حکومەتـی بەریتانیـا] دەبیـنرا. بـۆ نموونـە، لەلایـەن ئـەو هاوولاتییانـەی بەریتانیـا کـە لـە دژی سیاسـەتی خاوەنشـکۆ لەبـارەی پرسـی باکـووری ئیرلەنـدا بـوون. سیاسـەتەکانی ئێمـەش لەلایـەن ئـەو کەسـانەی هـاوڕای نیـن زۆرتـر لـە هـەر ولاتێکیـتر ڕەخنـەی لێگیـراوە .

٥. بەڕێـز خـادم بـە دڵ فراوانیـەوە ئـەم قسـانەی وەرگـرت و ڕێککەوتیـن بابەتەکـە

لێـــرەوە بوەســـتێنین. هەروەهـــا پێـــی گوتـــم دڵنیایـــە، ئەگـــەر ئێمـــە بمانەوێـــت وەزیرەکانـــی پێشـــووی کـــورد، لـــە بڵاوکردنـــەوەی ڕووپاگەنـــدە بوەســـتێنین، ئێمـــە دەتوانیـــن ئـــەم کارە بکەیـــن، بـــەڵام نامانەوێـــت کـــە ئـــەم کارە بکەیـــن.

R G Giddens

SWB

ME/4689/D/T

D. IRAN

(ل ٣٤٠-٣٤١)

٢٩ی ئابی ١٩٧٤

پرسی ئێران و کوردی عێراق

بەشی تاران (i) ١٠٣٠ و (ii) و (iii) ١٨٣٠ ج م ت. ٢٧ی ئابی ١٩٧٤

(i) بە چاوخشاندنێک بە شەڕ لە کوردستانی عێراق لە ٢٤ کاتژمێری ڕابردوودا، ڕادیۆی دەنگی کوردستان ڕایگەیاند، لە ماوەی ئاماژە پێکراودا، ڕژێمی بەعس پاکسازییەکی فرەوانی لەناو هێزە چەکدارەکاندا ئەنجام داوە و تا ئەم ڕێککەوتە ١٥٠ فەرماندە دەستبەسەر کراون. بە پێی ڕادیۆکە: دەسەڵاتدارانی بەعس لە عێراقدا، بەردەوامن لە دەستگیرکردنی سەرکردە ئایینیەکانی عێراق و سێ کورد و یەک عەرەب لە مووسڵ لە سێدارە دراون.... هەروەها ڕادیۆکە ڕایگەیاند، لە میانەی سێ ساڵی ڕابردوودا پتر لە ١٦٠٠٠ مەسیحی بەهۆی سەرکوتکاری سەرکردەکانی بەعس، عێراقیان بەجێهێشتووە. لە کۆتایی ڕاپۆرتەکەیدا، ڕادیۆی دەنگی کوردستان، سوپاسنامەیەکی لە وێنەگەرێکی بێگانە خوێندەوە کە بۆ ڕادیۆی دەنگی کوردستان نێردرا بوو. ئەم پەیامنێرە چەند ڕۆژ لەمەوبەر لە کاتی وێنەگرتنی دیمەنەکانی شەڕ لە کوردستانی عێراقدا بریندار ببوو و لەلایەن پێشمەرگەوە هەڵگیرابووەوە و چارەسەری پزیشکی بۆ کرابوو.

(ii) [لیدوانێکی تۆمارکراوی بەڕێوەبەری شێر و خورشید ئێران و کۆمەڵگای ڕۆژ (The Iranian Red Lion and Sun Society)، حسێن خیتابی، لە میانەی چاوپێکەوتنێکی ڕۆژنامەوانی، ڕادیۆ و تەلەفزیۆندا].... بەهۆی هێرشی هێزە چەکدارەکانی عێراق بۆ سەر ژمارەیەک لە گوندە بێ دەرەتانەکانی کوردستانی عێراق و بۆمبارانکردنی دڕندانەی ئەم گوندانە لە ماوەی چەند مانگی ڕابردوودا، ژمارەیەکی زۆری خەڵکی بێ بەرگری و بێ تاوانی ئەم ناوچانە کوژراون یان بە سەختی بریندار بوونە. زۆربەی ئەو کەسانەی خانوو و موڵک و کەسوکاریان لە دەستداوە، ناچار بوونە شوێنەکانیان بەجێبهێڵن و پەنا بۆ وڵاتی ئێمە بێنن.... شێر و خورشید ئێران و کۆمەڵگای ڕۆژ،

ئـەم خەڵکـەی لـە خـۆ گرتـووە.... و لـە ژێـر چەتـری خۆیـدا پارێزگاریـان لێـدەکات و خـواردن و پەناگـە و چاودێـری تەندروسـتی بـۆ دابیـن کـردوون. حاڵیحـازر، ئـەم خەڵکانـە لـە چەندیـن کەمپـدا دەژیـن کـە بـە خێرایـی لەلایـەن شـێر و خورشـید ئێـران و کۆمەڵـگای ڕۆژ، لـە پارێزگاکانـی ڕۆژئـاوای ئازەربایجـان، کرماشـان و کوردسـتاندا، بونیـات نـراون... پێشـبینی دەکرێـت لـە وەرزی سەرماشـدا لـە شـوێنەکانیاندا بمێننـەوە، بـۆ بەخێـرا ئاواکردنی خانـوو لـە نزیـک کەمپەکانیـان تـا منـداڵ و بـە سـاڵاچووان بتوانـن لـە وەرزی زسـتاندا بـە ئاسـودەیی بژیـن ڕێـکارەکان گیراونەتەبـەر.

هەڵبـــەت پێویســـتە ڕێکخـــراوە نێودەوڵەتییـــە پەیوەندیـــدارەکان لەبـــارەی ئـــەم خەڵکـە بـێ پەنایانـە ئـاگادار بکرێنـەوە. بۆیـە، شـێر و خورشـید ئێـران و کۆمەڵـگای ڕۆژ، داوای لـە لێژنـەی خاچـی سـووری نێودەوڵەتـی و کۆمیسـیۆنی بـاڵای پەنابـەران کـردووە نوێنەرەکانیـان بـۆ ئـەم کەمپانـە بنێـرن، تـا ئـاگاداری بارودۆخەکـە بـن. نوێنـەری ئـەم ڕێکخراوانـە هاتنـە وڵاتەکەمـان و لێکۆڵینەوەیـان لەسـەر بارودۆخـی کەمپـەکان ئەنجامـداوە، بـەڵام تـا هەنوکـە لێکۆڵینـەکان بـە هیـچ ئەنجامێـک نەگەیشـتوونە و هیـچ زانیارییـەک لەبـارەی بەرپرسـیارێتی ئـەم دوو ڕێکخـراوە نێودەوڵەتیـە بـە ئێمـە نـەدراوە؛ بەهەرحـاڵ، شـێر و خورشـید ئێـران و کۆمەڵـگای ڕۆژ، ئەرکـی خۆیـان لـە گەیاندنـی ئـەم بابەتـە بـە ڕێکخـراوە نێودەوڵەتیـەکان بەجێگەیانـدووە و هەنوکـە چاوەڕوانـی هەڵوێسـتی خێـرا و ئەرێنـی ئـەوان دەکەیـن....

کـۆی گشـتی پەنابـەران ٧٠ هـەزار کەسـە، لـەم ژمارەیـە، ٤٦،٨٥٢ کـەس گەنـج و منداڵن و ئەوانـی دی ژن و پیـاوی بەسـاڵاچوون. هەڵبـەت ژمـارەی پەنابـەرەکان بەخێرایـی لـە بەرزبوونداینـە، ئەمـەش بـەو مانایـە دێـت پێویسـتە وڵاتـی ئێمـە بـاری قورسـی تێچونەکانـی داڵـدەدان و نیشـتەجێکردنیان بگرێتـە ئەسـتۆ. ئێمـە وەک شـێر و خورشـید ئێـران و کۆمەڵـگای ڕۆژ، ناتوانیـن ئـەو پارەیـە دابیـن بکەیـن کـە لـە حکومـەت داوامـان کـردووە، تـا هەنوکـە نزیکـەی ٦،٥٠٠،٠٠٠،٠٠٠ ڕیـاڵ لەلایـەن حکومەتـەوە خراوەتـە سـەر ژمـارەی شـێر و خورشـید ئێـران و کۆمەڵـگای ڕۆژ، بـۆ پاراسـتن و نیشـتەجێکردن و دابینکردنـی خـۆراک و چاودێـری تەندروسـتی بـۆ ئـەم کەسـانە....

(iii) [پێداچوونەوەی ڕۆژنامەوانی] جارێکیتر سەرنجی مرۆڤ لە ڕێگەی ڕۆژنامەکانەوە بەرەو ڕۆژئاوا دەشکێتەوە کە هێرشێکیتر لەسەر سنووری ئێران لەلایەن سوپای عێراقەوە ئەنجام دراوە و لەلایەن پاسەوانە بوێرەکانی سنووری ئێران بەرپەرچ دراونەتەوە. مرۆڤ سەرنجی دراوسێیەک بە ناوی عێراق دەدات کە جار ناجار ئاشوب دروست دەکات و بەهۆی پێشێلکردنی ڕێسا و یاسا نێودەوڵەتیەکانەوە، ئاشتی تێکدەدات. بە درێژایی ئەم ماوەیە، ئێران پابەندی بەرپەرچدانەوەی سنووردار بووە، ئەویش بۆ پاراستنی سنووری خاڵی سەرنجڕاکێشی شایانی کە خوێندنەوەیە، ئەوەیە عێراق سکاڵای تۆمار کردووە کە ئێران هێزی لەسەر سنووری کۆکردووەتەوە. هەروەها جاری پێشووش، عێراق [لەسەر سنووری] چەکی بەکارهێنابوو، بەڵام لە دوای لێکۆڵینەوەی شارەزاکانی نەتەوە یەکگرتووەکان [لەسەر ناوچە سنوورییەکان]، ئاشکرا بووە کە هەرگیز ئێران دەستپێشخەری هێرشەکان نەبووە.

لە مانشێتی ئەم شەوەیدا، ڕۆژنامەی ‹پەیغامی ئێمروز›، ئاماژە بە پڕوپاگەندەی قۆناغ بە قۆناغ ڕژێمی بەغدا دەکات و سکاڵای عێراق وەک گریانی بکوژێکی تاوانبار وەسف دەکات تا سەرنجی [کۆمەڵگای نێودەوڵەتی] لەسەر خۆی دوور بخاتەوە....

نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس، (ل ٣٤٢-٣٤٣)

لەندەن،

SW1A 2AL

R G Giddens Esq

بەغدا

٣ی ئەیلوولی ١٩٧٤

شاندی بەرەی عێراق

١. تەلەگرامەکەتان بە ژمارە ٢٧٨ باس لەوە دەکات، شاندێک لە بەرەی نیشتیمانی گەشتێک بۆ ئەورووپا ئەنجام دەدات تا بۆچوونی حکومەتی عێراق لەسەر کوردستان بۆ سەرکردە سیاسییەکان ڕوون بکاتەوە و شاندەکە بە سەرۆکایەتی نەعیم حەداد دەبێت. ئەوان لە کۆتایی ئاب سەردانی بەریتانیایان کرد و بۆ ماوەی یەک حەوتە مانەوە.

٢. بە بێ دوو دڵی، ئێمە ڕێنمایی وەزیرەکانمان دەکەین کە چ سیاسەتێک بگرنەبەر ئەگەر شاندەکە، هەروەک چاوەڕوان دەکرێت، بابەتەکە بخاتە بەردەم حکومەتی خاوەنشکۆ. لەم ڕووەوە، تا هەنوکە داواکاریی لەمجۆرە نەخراوەتەڕوو؛ ئەگەرچی باڵیۆزی عێراق ماوەیەکی باشی لەبەردەست بوو تا لە کاتی پەیوەندیکردن بە شاندەکەوە لە چوارچێوەی پاڵپشتیکردن [لە حکومەتی عێراق] ئەم بابەتە لە کۆبوونەوەیەکدا بخاتەڕوو. تا ئەو شوێنەی ئێمە ئاگاداریین، تەنیا پەیوەندیەک کە شاندەکە لە ماوەی مانەوەیان لێرە ئەنجامیداوە ئەو پەیوەندییە بووە کە لەگەڵ پارتی کۆمۆنیستی بەریتانی گەورە، گرێیانداوە کە دێیلی وۆرکێر (Daily Worker) لە ٢٠ ئابدا بڵاوی کردەوە (کۆپیەک هاوپێچ کراوە).

٣. خۆ دەرخستنی شاندەکە لە ماوەی مانەوەیاندا، بەکەمی (low profile)، لەوانەیە وەک ئاماژەیەک بێت بۆ هەڵوێستی ئێمە لەسەر پرسی کورد وەک بابەتێک

کــە چارەســەر ناکرێــت. خۆشــحاڵ دەبیــن هــەر زانیارییــەک کــە ئێــوە بتوانــن لــە هاوڕێیــە ئەوروپیەکانتــان بەدەســتی بهێنــن، بــە تایبەتــی فەرەنســا و ئەڵمانیــا، لەبــارەی ســەردانی تیمــی حــەداد بــۆ پایتەختــی هەریــەک لــەم وڵاتانــە. هەروەهــا لەبــارەی ئێمــە، ئەگــەر شــاندی عێــراق لەبــارەی ڕەفتــاری حکومەتــی خاوەنشــکۆ لەســەر پرســی کــورد ناڕەزایــی دەربــڕی (تەلەگرامەکەتــان بــە ژمــارە ٢٥٩)، ئێــوە دەتوانــن سەرسـوڕمانی خۆتــان دەربــڕن لــەوەی شــاندەکە نەیتوانیــوە لــە لەنــدن چاویــان بــە [حکومەتــی خاوەنشــکۆ] بکەوێــت.

P K Williams

Cc: A F Smith Esq PUSD

نهێنی (ل ٣٤٤-٣٤٥)

Mr Williams

قوتابییە کوردەکان

١. ئەمڕۆ بەیانی، سێر ئارسوور درێو، پەیوەندی پێوە کردم تا بابەتی قوتابییە کوردەکان تاوتوێ بکەین (بڕوانە نامەی بەڕێز کارنکڕۆس (Mr Cairncross) بۆ بەڕێز سکۆت (Mr Scott) لە ٢ی تەموزی).

٢. سێر ئارسۆر ئەوەی ڕوونکردەوە، خولیای ئەو بۆ ئەم بابەتە بۆ پەیوەندی پێشوی لەگەڵ ژەنەڕاڵ سێر جۆن هاکێت (Sir John Hackett) لە کۆلێجی زانکۆ (University College)ی لەندەن دەگەڕێتەوە، ئەویش بۆ گەڵاڵەکردنی پلانە کۆمەڵایەتییەکانی تایبەت بە باکووری ئیرلەندا، پەیوەندی بە بەڕێز ڕیچارد هاوسێر (Mr Richard Hauser)ەوە دەکات. سێر ئارسۆر درێو بەمجۆرە باس لە بەڕێز هاوسێر دەکات (کە هاوکات براژنی یەهودی مێنۆهێنە (Yehudi Menuhin))، «وەک لەزگە دەچەسپێت»، و هۆگری پرسی کوردە پەنابەرەکان بووە.

٣. داوای بەڕێز هاوسێر ئەوە بوو کە سێر ئارسۆر، ڕەزامەندی دەربڕیوە چاوی بە دوو سەرکردەی کورد بە ناوەکانی جوامێر عەلی و عەبدولڕەحمان بکەوێت. یەکەمیان نیشتەجێی لەندەنە و دووەمیشیان کوردێکە بۆ سەردان هاتووەتە بەریتانیا. ئەوان بە بەڕێز هاوسێریان ڕاگەیاندووە نزیکەی ١٠٠٠ قوتابی کورد لە زانکۆی سلێمانی خوێندنەکەیان لە دەستداوە و هیوادارن لە شانەشینی یەکگرتوو خوێندنەکەیان تەواو بکەن. خوێندنەکە چەندین بوار لە خۆ دەگرێت. گشت ئەم قوتابیانە بە باشی بەئینگلیزی قسە دەکەن. لە وەڵامی پرسیاری سێر ئارسۆر، کورد ئەویان دڵنیا کردووەتەوە، قوتابیەکان بۆ چەند ساڵێک لە بەریتانیا دەمێننەوە و بۆ هەمیشەیی نامێننەوە. هەروەها، کورد گوتویانە گشت تێچوونی سەفەری قوتابیەکان دەدرێت، هەرچەندە پاسپۆرتیان نییە، بەڵام دەتوانن «بەرگەی سەفەر» لە ئێران وەرگرن. کاتێک سێر ئارسۆر پرسیاری کرد، بۆچی بۆ خوێندن بەریتانیایان هەڵبژاردووە،

لـە وەڵامـدا گوتیـان، قوتابییـەکان پەیوەندییـان بـە ویلایەتـە یەکگرتـووەکان، کەنـەدا و نیوزیلەنـدا کـردووە، بـەڵام حکومەتـی خاوەنشـکۆ بەرپرسـیارە لەهەمبـەر ئـەو بەڵێنـەی لـە کاتـی ئینتیـدابی بەریتانیـا لـە عێـراق بـە کـوردی داوە.

٤. ئەوەنـدەی مـن دەزانـم، سـێر ئارسـۆر گوتـی، ئـەو پەیوەنـدی بـە بەڕێـز کارینکـرۆس لـە وەزارەتـی ناوخـۆوە کـردووە، ئەویـش ڕێنماییەکانـی هاتنـە نـاوەوەی قوتابیـانی بـۆ ئـەم وڵاتـە بـۆ بەڕێـز کارینکرۆسـی ڕوون کردووەتـەوە. هەروەهـا سـێر ئارسـۆر، پەیوەنـدی بـە بەشـی دامەزراندنـەوە کـردووە و ڕایانگەیانـدووە ئەگـەر دەرفەتـی هاتنـە نـاوەوە بـە قوتابیـان بدرێـت، هیـچ هۆکارێـک نییـە نەتوانـن کار بکـەن و هەندێـک پـارە بەدەسـت بهێنـن. بەهەرحـاڵ، داوای کـرد پەیوەندییەکانـی لەگـەڵ ئێمـە بـەردەوام بێـت، بـەڵام ئەگـەر لـەم کارەدا هـەر جـۆرە سـەرکێشی یـان وروژانـدن و تەڵەیەکـی سیاسـی هەبێـت، خـۆی لـەم کارە بـە دوور دەگرێـت. مـن بـۆ ئـەم کارە سوپاسـی سـێر ئارسـۆرم کـرد و ئامـاژەم بـەوەدا تـا هەنوکـە تەڵەکـە حکومەتـی عێراقـە، لەوانەیـە زۆر بـە تونـدی بەرپەرچـی هەرجـۆرە کارێـک بداتـەوە کـە حکومەتـی خاوەنشـکۆ بـۆ ئاسـانکاری هاتنـە نـاوەوەی قوتابییـە کـوردەکان بـۆ ئـەم وڵاتـە بگرێتەبـەر. تەنیـا بـۆ زانیاریـی ئـەو، ئامـاژەم بـە هەندێـك گرفـت کـرد کـە ئێمـە لـە دابینکردنـی ڤیـزا بـۆ عێراقییـەکان ڕووبـەڕووی بوونـەوە و ئاماژەشـم بـەوە کـرد هەندێـك جـار بـێ مەیلـی ئێمـە لـە پێدانـی ڤیـزا بـۆ پاسـپۆرتی عێراقـی دەبێتـە هـۆی ئـەوەی عێراقیـەکان وەهـا بیـر بکەنـەوە ئێمـە لـە دژی ئەوانیـن، بـە تایبەتـی ئەگـەر بـە ئـازادی ڕێگـە بدەیـن کـورد بێنـە نـاو بەریتانیـا.

٥. سـێر ئارسـۆر بـە باشـی لـە قسـەکانی مـن تێگەیشـت و پرسـیاری ئـەوەی کـرد، ئایـا بـە بۆچوونـی مـن، ڕای گشـتی هیـچ گرنگییـەک بـە پرسـی کـورد دەدات. وەڵامـم دایـەوە تـا هەنوکـە ئامـاژەی زۆر کـەم هـەن، بـەڵام مانشـێتی ڕۆژنامـەی ‹تایمـز›ی شـەممەی ڕابـردووم پـێ نیشـاندا. بەڕێـز ئارسـۆر گوتـی، لەوانەیـە لـەم بـارەوە نامەیـەک بـۆ وەزیـرە پەیوەندیـدارەکان بنووسـێت، بـەڵام ئـەوەش بـە وەزیـرەکان دەڵێـت کـە خـۆی دژی ئـەم کارەیـە.

٦. لەوانەیە سێر ئارسۆر، ڕێنمایی بەڕێز هاوسێر بکات، تا هیچ مامەڵەیەکی جیاواز لەگەڵ کورد ئەنجام نەدرێت، ئەگەر ئەوان پێیان خۆشە دەتوانن، بە پێی ڕێسا ئاساییەکان داوکارییەکانیان بۆ هاتنە ناوەوە پێشکەش بکەن. هەروەها ڕوونی کردەوە بە هیچ جۆرێک ئاسانکاری لەلایەن حکومەتی خاوەنشکۆ [بۆ ئەم قوتابییە کوردانە ئەنجام نادرێت]. هەروەها، جەختی لەوە کردەوە کە پرسی هاتنە ناو بەریتانیا، پرسێکی تایبەت بە وەزارەتی ناوخۆیە.

P R H Wright

١٠ی ئەیلوولی ١٩٧٤

CC: Mr Mallett، M and VD.

لەلایەن: پەرلەمانتار راسێل جۆنستۆن (Russell Johnston) (ل ٣٤٦)

ئەنجوومەنی گشتی (House of Common)

London SWIA OAA

١٠ی ئەیلوولی ١٩٧٤

بەڕێز دێڤید

سوپاس بۆ نامەکەتان لەبارەی پێگەی کورد لە عێراق.

ئیـوە ئاماژەتـان بـەوە کردبـوو حکومەتـی بەریتانیـا هیـچ دەسـتێوەردانێک لـەم بابەتەدا نـاکات، بۆیـە ناتوانرێـت هیـچ ناڕەزاییـەک لەهەمبـەر حکومەتی عێـراق دەربـبڕدرێت.

لـە لۆژیکـی ئـەم هەڵوێسـتە تێناگـەم؛ لەکاتێکـدا ئێمـە دەتوانیـن ناڕەزایـی لەبـارەی بارودۆخـی ناوخۆیـی کۆمەڵێـک وڵاتـی وەک ئەفریقیـای باشـوور، یەکێتـی سـۆڤیەت، یۆنان، ڤێتنامـی باشـوور، کۆمـاری دیموکراتـی ئەڵمانیـا و چەندیـن وڵاتیـتردا بکەیـن [کەچـی ناتوانیـن ئـەم کارە لـە عێراقـدا ئەنجـام بدەیـن].

بەدڵنیاییـەوە، ئەگـەر نووسـینگەی کاروبـاری دەرەوە، بەڵگـەی لەسـەر ئەنجامدانـی نادادپـەروەری لـە هـەر شـوێنێک هەبێـت، پێویسـتە لـە دژی بوەسـتێتەوە.

خزمەتکارتان (Your sincerly)

Russell

دووبارەکراو لەلایەن بەڕێز جانستۆن (Mr. Johnston)

لە غیابی ئەودا واژووکراوە

The Rt. Hon. David Ennals، P.M.

وەزارەتی کاروباری دەرەوە- نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس

نهێنی (ل ٣٤٧)

باڵیۆزخانەی بەریتانیا

بەغدا

١٠ی ئەیلوولی ١٩٧٤

P K Williams Esq

بەشی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس

لەندەن

شاندی بەرەی عێراق

١. سوپاس بۆ نامەی ڕێکەوتی ٣ی ئەیلوولتان، لەبارەی سەردانی نەعیم حەداد و شاندی یاوەری.

٢. لە ڕاستیدا، بەداخەوە عێراقییەکان لە سەردانەکەیاندا، شتێکی ئەوتۆیان دەست نەکەوت. هەروەک ئاماژەتان پێدا، شکستی ئەوان لەم سەردانەدا، ئامرازێکە بە دەست ئێمەوە بۆ بەرپەرچدانەوەی ئەگەری هەر ڕەخنەیەک عێراقییەکان لەداهاتوودا لەبارەی هەڵوێستەکەمان لەهەمبەر کێشەی کورد ئاڕاستەمان دەکەن، سەرەڕای ئەمەش، جێگەی داخە ئەوان شاندێکیان بۆ ئەوروپا نارد، بەڵام نەیانتوانی باشترین سوودی لێوەرگرن.

٣. لە هەواڵەکانی ئاژانسی هەواڵدەری عێراق لە ٢٠ی ئاب ڕاپۆرتێکم بینی گوایە شاندی حەداد، کاتێک لە لەندەن بوون، چاویان بە بەڕێز ڕۆن هێوارد (Mr Ron Heyward)، سکرتێری گشتی حیزبی کرێکاران و بەڕێز کێیت هیل (Mr Keith Hill)، بەرپرسی بەشی پەیوەندییەکانی دەرەوەی حیزب و بەڕێز لان میکاردۆ (Mr Ian Mikardo) کەوتووە. بە گوێرەی ڕاپۆرتەکە «لە ماوەی چاوپێکەوتنەکەدا، شاندەکە باسی لەو وەرچەرخانە سیاسی و کۆمەڵایەتییانە کردووە کە لە عێراقدا ڕوویانداوە››. لە ڕاپۆرتی (Morning Star)دا، ئەو پەرەگرافەی تایبەتە

بـە ئەنجوومەنـی نیشـتیمانی عێـراق، بـە تەواوەتـی لـە ڕاسـتییەوە دووڕە. ئامـاژە بـە ٦٠ پاڵێـوراو بـۆ ئەنجوومەنـی نیشـتیمانی هەرێمـی کوردسـتان کـراوە. هـەروەک ڕۆژنامەکـە بـاس دەکات، بـەرەی ئەنجوومەنـی نیشـتیمانی، بـێ بەشـداریکردنی پارتـی دیموکراتـی کوردسـتان هـەر دادەمەزرێـت. لـە ڕاسـتیدا، ئـەم بەرەیـە، دامەزراوەیەکـی نیشـیمانییە.

٤. هیـچ یـەک لـە هاوڕێیـە ئەوروپیەکانـم، لەبـارەی سـەردانی ئـەم شـانده بـۆ وڵاتەکەیـان زانیارییەکـی ئەوتۆیـان لەبەردەسـت نییـە. زۆربەیـان هیـچ شـتێکیان لەلایـەن حکومەتەکانیانـەوە گـوێ لـێ نەبـووە، ئەوانـەی زانیاریەکیشـیان هەیـە (فەرهەنسـی و فنلەندییـەکان) دەڵێـن پێدەچـێ شـاندەکە هیـچ دەسـتکەوتێکی ئەوتـۆی دەسـت نەکەوتـووە.

R. G. Giddens

زۆر نهێنی (٣٤٨-٣٤٩)

GRS 410

PRIORITY

CYPHER/CAT 4

FM TEHRAN 111145Z

UK EYES BRAVO

بـۆ: تەلەگرامـی ئەولەویەتـی نووسـینگەی کاروبـاری دەرەوە و کۆمۆنوێلـس، ژمـارە ٤٨٩ لـە ١٩٧٤/٩/١١.

دووپاتکردنـەوەی ئەولەویەتـی بەرچاوڕوونـی بـۆ نووسـینگەکانی بەغـدا، واشـنتۆن، کوێـت، ئەنقـەرە.

تەلەگرامەکەم بە ژمارە ٤٧٦ (بۆ هەموو کەسێک نییە NAT TO ALL): کوردستان

١. کاتێـک پەیوەندیـم بـە عالـەم (ALAM)ەوە کـرد (ڕەنگـە مەبەسـتی عەلەمـدار نێـت) و لەبـارەی بارودۆخـی کوردسـتان گفتوگۆمـان کـرد. عالـەم، گوتـی بارودۆخەکـە زۆر دژوارە. تەنیـا هیـوا ئەوەیـە زسـتان بێـت و گیانـی کـورد بپارێزێـت. حاڵیحـازر، عێـراق لـە گشـت بەرەکانـدا سـەرکەتوو بـووە، بـەڵام بـە هێواشـی. سـوپای عێـراق قوربانـی زۆری داوە، بـەڵام ڕۆحێکـی بـەرز لەخـۆ نیشـان دەدەن. هەنوکـە تاکتیکـی نـوێ بـەکار دێنـن. بێگومـان لەلایـەن سـۆڤیەتەوە فێربوونـە. ئـەوان، پێـش ئـەوەی دەسـت بەهێرش بکـەن، بۆمبارانێکـی سـەختی هەوایـی و تۆپخانەیـی دەکـەن. دواتـر لـە پشـت هێـزی پیـادەوە، زۆر بـە خێرایـی ڕێـگاکان دروسـت دەکـەن تـا تانکەکانیـان بتوانـن بـەرەو پێشـەوە بچـن. ئـەم تاکتیکـە سـەرکەوتنێکی گـەورەی بەدەسـتهێناوە.

٢. ئەگـەر بـە شـێوەیەکی بەرپرسـانە قسـە بکەیـن، عالـەم گوتـی، لـەوە نیگەرانـە، ئەگـەر عێـراق سـەرکەوتنی تـەواو دەسـتەبەر بـکات، دواتـر بـەرەو ئامانجـی ژمـارە دوو، واتـە کوێـت دەسـوڕێتەوە. ئێـران تـەواوی توانـای خـۆی وەگـەڕ خسـتووە تـا کـورد [لەشـەڕ] بـەردەوام بـن. هەڵبـەت، ئـەوان دەتوانـن ئـەو شـتە بکـەن «کـە تورکـەکان لـە قوبـرس

کردیـان››. هێـزی ئاسـمانی ئێـران بـە توانایـە و دەتوانێـت سـتونەکانی [سـوپای] عێـراق تێـک بشـکێنێت، بـەڵام بێگومـان دەسـتێوەردانێکی لـەم جـۆرە زۆر مەترسـیدارە (سـەرکێشی). لەوانەیـە ئـەم کارە ئێـران لەهەمبـەر سـۆڤیەت بوەسـتێنێتەوە. لـە هەمانکاتـدا، بارزانـی هێشـتا وا بیـر دەکاتـەوە کـە دەتوانێـت بەرگـری بـکات. ئەگـەر زسـتان بێـت و کـورد بـە تەواوەتـی شکسـتیان نەخواردبێـت، بـۆ عێـراق سـەخت دەبێـت تـا هاتنـی بەهـار پارێـزگاری لـەو شـارۆچکانە بـکات کـە کۆنترۆڵـی کـردوون. بەمجـۆرەش کـورد دەتوانـن شانسـێکیتر بـۆ ژیـان بەدەسـت بهێنـن.

٣. عالـەم جەختـی لەسـەر ئـەوە کـردەوە ئەگـەری هێرشـی ئاسـمانی ئێـران، بۆچوونێکـی تـەواو کەسـیە و دەربـڕی ڕوانگـەی حکومەتەکـەی نییـە، بـەڵام مـن دڵنیـام ئـەم جـۆرە ئەگەرانـە، پڕوپاگەنـدەن.

٤. عالـەم لـە تـەواوی قسـەکانیدا، بـە بـڕوا بەخۆبوونێکـی تـەواوەوە قسـەی دەکـرد. بۆیـە مـن ئـەم نامەیـە تەنیـا بـۆ یۆکـەی ئایـز (UK EYES) دەنووسـم.

٥. (لـە کاتـی نووسـینی خاڵەکانـی سـەرەوەدا) عالـەم پەرچەکـرداری شـای لەبـارەی ئـەو خاڵانـەی مـن و ئـەوی نـاردووە کـە لـە ١٠ ئەیلـوول گفتوگۆکامـان لەبـارەوە کـرد. پەیوەسـت بـە کوردسـتان، شـا پشـتگیری لـە قسـەکانی عالـەم کـردووە کـە لـە خاڵـی ١ی سـەرەوە باسـکراوە. [شـا] تەنیـا ئـەوەی زیـاد کـردووە کـە پێدەچـێ کـورد وەک ڕابـردوو ڕۆحـی شـەڕکردنیان نەمـاوە.

PARSONS
FILES
MED
DEFENCE DEP
PS
PS/MR ENNAS
PS/PUS
MR CAMPBELL
MR WEIR

نهێنی (٣٥٠-٣٥١)

GRS 250

PRIORITY

CYPHER/CAT 4

FM TEHRAN 121000z

CONFIDENTIAL

UK EYES BRAVO

بـۆ: تەلەگرامـی ئەولەویەتـی نووسـینگەی کاروبـاری دەرەوە و کۆمۆنوێلـس، ژمـارە ٤٩٤ لـە ١٢١٢ی ئەیلوولـی ١٩٧٤.

هەروەها بۆ MOD [وەزارەتی بەرگری] (for D14B)

بۆ بەرچاوڕوونی نووسینگەکانی بەغدا، واشنتۆن، کوێت، ئەنقەرە.

کوردستان

١. ئانـدرۆ مـۆری (Andrew Murray، Threipland)، ڕۆژنامەنووسـێکی ئـازادە کـە بـۆ سـەندەی تایمـز دەنووسـێت، دوای سـەردانەکەی بـۆ مەیدانـی جەنگـی ژێـر دەسـەڵاتی کـورد، پەیوەنـدی بـە ئێمـەوە کـرد. کەسـێکی خـاوەن ئەزمـوون نییـە و لەوانەیـە ڕوانگەیەکـی ڕۆمانتیکـی هەبێـت. لـە لایەکـی دیکـەوە، مرۆڤێکـی عاقڵـە و لـە نزیکەوە پرسـیارمان لێکـرد، دیـارە هەڵسـەنگاندنەکەی بـە پێـی چاودێـری ڕاسـتەوخۆیە.

٢. هەڵسـەنگاندنی ئـەو بـۆ وردەی کـورد و جیدیەتـی کـورد لەبـارەی ئـەو ناوچانـەی سـوپای عێـراق لـەم دواییانـەدا کۆنترۆڵـی کـردووە، زۆر لـە ڕاسـتییەوە نزیکـترە، بـەراورد بـەو ڕاپۆرتانـەی لەلایـەن ئێرانیەکانـەوە بەدەسـتمان دەگات.

٣. کـورد لـە ئاندرۆیـان نەشـاردووەتەوە عێراقیـەکان لـە ئـەرزی واقیعـدا سـەرکەتوو بوونـە، بـەڵام ئەمـەش تەنیـا بەهـۆی ئـەو چەکانـە بـووە کـە بەکاریـان هێنـاوە. ئـەوان، هیـچ

ئاماژەیەکی لەبارەی نائومێد بوون لە دواییـن چرکەساتەکانی شەڕ نیشان نەداوە. هەروەها، لەبارەی کێشەی پەنابەرەکان بە پێویستیان زانیوە ژن و منداڵەکان لە ناوچەکانی ژێر بۆردومانـدا دوور بخەنـەوە، ئەمـەش لەبەرئـەوە نەبـووە کـە سـوپای عێـراق سـەرکەوتنی بەدەسـت هێنـاوە. بۆیـە ئەوانـەی دەسـتیان بـۆ سـنووورەکانی کـورد درێـژ کـردووە بـەم نزیکانـە ڕۆژی ناخۆشـیان دیـت.

٤. ئەو بەڵگەی هەیە کە ڕاوێژکارانی ڕووسیا بە کرێگیراون.

٥. بۆ ژمارەی ئەم حەوتەی ڕۆژنامەکە، گوتارێکی هەیە.

٦. وردەکاری ئـەو شـتانەی باسـیکردووە لەلایـەن بەشـی بەغـداوە بـۆ بەشـی ڕۆژهەڵاتـی ناوەڕاسـت، D14B و بەغـدا نێـردراوە.

Parsons

FILES

MED

DEFENCE DEP

PUSD

PS

PS TO MR ENNAS

PS TO PUS

MR CAMPBELL

MR WEIR

DIS MOD

نهێنی (ل ٣٥٢)

کۆپیەک بە جیا بۆ هەریەک لەم بەشانەی خوارەوە:

Mr Cornish، SEED

Mr Everett، SEED

Mr Ford، CSAD

Mr Astley، SEAD

Mr Meyer، EESD

Mr Le Breton، WED

Mr Richardson، MENAD

ناڕەزایی دەربڕین (representations) لە وڵاتانی دیکە لەبارەی جۆری ئەو ڕەفتارەی لەگەڵ هاووڵاتیانی خۆیاندا ئەنجامی دەدەن.

١. پەرلەمانتار بەڕێز ڕاسێل جۆنستۆن (Mr Russell Johnston) گوشاری خستووەتە سەر ئێمە تا لەبارەی بارودۆخی کورد ناڕەزایی لەهەمبەر حکومەتی عێراق دەربڕین. لەبارەی هەڵوێستی حکومەتی بەریتانیا لەهەمبەر کەمینەکانی وڵاتانی دیکە (locus standi) نامەیەکی بۆ وەزیری کاروباری دەرەوە نووسیووە (کۆپیەک لە نامەکە هاوپێچکراوە) و تیشکی خستووەتە سەر بنەما گشتییەکانی ئەم ناڕەزایی دەربڕینە و ئارگیۆمێنتەکەی لە چوارچێوەی نموونەی کورد فراوانتر کردووە.

٢. کۆپیەک لەم یاداشتە بۆ ئەفسەرەکانی بەرپرس (desk officers) لە دۆسێی ئەو وڵاتانە دەنێرم کە لەلایەن بەڕێز جۆنستۆنەوە ئاماژەیان بۆ کراوە، هەروەها بۆ یەک یان دوو ئەفسەریتری بەرپرس (desk officer) دەنێرم کە لەوانەیە ئەم پرسە ئەوانیش بگرێتەوە. ڕەشنووسی وەڵامەکەی وەزیری کاروباری دەرەوەتان بۆ دەنێرم؛ هەروەها، خۆشحاڵ دەبم ئەگەر وەرگرانی ئەم نامەیە، بە پێی کاتی دیاریکراو، واتە تا ڕۆژی دووشەممە، ١٦ی ئەیلوول، تێبینیەکانیان لەسەر ڕەشنووسەکە بخەنەڕوو.

P K Williams

بەشی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست

١٣ی ئەیلوولی ١٩٧٤

زۆر نهێنی (ل ٣٥٣)

بەپەلە

CYPHER CAT A

GRPS 250

FM TEHRAN 161340Z SEPT

SECRET

DESKBY 170830Z SEPT

بۆ تەلەگرامی بەپەلەی نووسینگەی کاوباری دەرەوە و کۆمۆنوسێل بە ژمارە ٤٩٨ لە ١٦ی ئەیلوولی ١٩٧٤

بۆ ڕاپۆرتی بەپەلەی وەزارەتی ناوخۆ (FOR D14B)

بۆ بەرچاوروونی زیاتر بۆ نووسینگەکانی بەغدا، کوێت، ئەنقەرە و واشنتن.

تەلەگرامەکەم بە ژمارە ٤٨٩ و ٤٩٤: کوردستان

١. لەوانەیە بەڕێزتان تێبینی جیاوازی نێوان ڕوونکردنەوەی بەڕێز عالەمتان لەسەر بارودۆخی کورد لەگەڵ بۆچوونەکەی مۆرێی (Murray) کردبێت. دواییەن ڕاپۆرت کە لەلایەن ئێرانییەکانەوە بەدەستمان گەیشتووە و پوختەیەکم لەم ڕاپۆرتە بە تەلەگرام بۆ ناردوون، بەراورد لەگەڵ بۆچوونەکەی عالەم لەسەر کورد ڕەشبینی کەمتری تێدایە کە دەڵێت کورد تا سەرەتای وەرزی زستان دەتوانن بەرگری بکەن و لەگەڵ بۆچوونەکەی مۆرێی کە دەڵێت وەرەی کورد بە بەرزی ماوەتەوە لێکنزیکە. سەرۆکی نووسینگەی ئیسرائیل لە تاران، کە زۆر ئاگاداری ئەم بابەتەیە، ئەمڕۆ پێی گوتم گومانی نییە کورد بەردەوامی بە بەرگریکردن دەدەن.

٢. لێرەوە ناتوانم بڵێم پێگەی ڕاستەقینەی [کورد] چۆنە، بەڵام بێگومان، بارزانی نەهامەتی کوردی بۆ ئێرانییەکان لە ئاستی ڕاستەقینەی خۆی گەورەتر کردووە

تـا بـەم جـۆرە یارمەتـی زۆرتـر لـە ئێرانییـەکان وەرگرێـت. بـە پشـت بەسـتن بـە دواییـن ڕاپـۆرت (پەرەگرافـی ١، لـە سـەرەوە) پێدەچـێ تێسـتا ئێرانییـەکان بـەو ئەنجامـە گەیشـتوون کـە هێشـتا لـەم شـەڕەدا نەیاندۆڕانـدووە و کـورد دەتوانـن بەردەوامـی بـە بەرگریکـردن بـدەن بـێ ئـەوەی ئێـران تووشـی ڕووبەڕووبوونـەوەی ڕاسـتەوخۆ لەگـەڵ عێـراق ببێتـەوە.

کۆپیەک بۆ: DIS MOD

FILES: MED، DEFENCE DEP، PUSD، PS، PS TO MR ENNAS، PS TO PUS، MR CAMPBELL، MR WEIR، DIS MOD

نهێنی (ل ٣٥٤)

٢٦ی ئەیلوولی ١٩٧٤

بەڕێز بۆرتن (Mr Burten) MED[بەشی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست]

بەڵێنی حکومەتی خاوەنشکۆ بۆ کورد (Pledge by HMG to the Kurds)

١. بەڕێز ویلیامس (Mr Williams) داوای لێم کردووە لێکۆڵینەوە لەسەر ئەو بەڵێنە بکەم کە دەگوترێت حکومەتی خاوەنشکۆ لە سەردەمی ئینتیدابدا بە کوردی داوە. ئێمە لەو بڕوایەدا بووین دەکرێت تەنیا ئاماژە بە ڕێککەوتنامەی سیڤەر بکەین، بەڵام دواتر بە سەیرکردنە پەرتووکی ‹کورد، تورک و عەرەبەکان›، کە لەلایەن س. ج. ئەدمۆندس (C J Edmonds) نووسراوە، بە بڕوای من باشترە بڕوانینە ئەم ڕاگەیاندنەی (announcment) خوارەوە کە لە دێسەمبەری ١٩٢٢دا دەرکراوە:

«حکومەتی خاوەنشکۆی بەریتانیا و حکومەتی عێراق دان بە مافی گەلی کوردی چوارچێوەی سنووری‌کانی عێراقدا دەنێن، حکومەتێکی کوردی لە چوارچێوەی ئەم سنووره دابەزرێنن و هیواداریان لایەنە جۆراوجۆرەکانی کورد، لە زووترین کاتدا لە ناوخۆیاندا لەسەر فۆرمی حکومەتەکەیان و سنووری ئەم حکومەتە بگەنە ڕێککەوتنێک؛ هەروەها شاندێکی بەرپرسیار [لەم کارەدا] سەردانی بەغدا دەکات، تا لەسەر پەیوەندییە سیاسی و ئابورییەکانی ئەم حکومەتە، لەگەڵ حکومەتی عیراق و حکومەتی خاوەنشکۆی بەریتانیا گفتوگۆ بکەن».

٢. سبەی ئێرە بەجێدێڵم و لە کاتی گەڕانەوەمدا زۆرتر لەسەر پێشینەی ئەم بابەتە کار دەکەم، بەڵام دیارە لەوکاتەدا ڕکابەرێتی نێوان خێڵە کوردییەکان و کێشە نانەوەی تورکیا، دامەزراندنی [حکومەتێکی] خۆ-بەڕێوەبەری بۆ کوردستان ئەستەم کردووە. لەوانەیە ئێوە زانیاریی زۆرتر لەسەر کێشەی کورد لە یاداشتنامەی (memorandum) ساڵی ١٩٤٦ بدۆزنەوە کە من بۆ بەڕێز ویلیامسم ناردووە.
C J S Rundle

بەشی توێژینەوە
١٧ی ئەیلوولی ١٩٧٤

پۆلێن نەکراو (ل ٣٥٦)

GRS

120

IMMEDIATE

DESKBY 170030Z (FCO AND MOD)

EN CKAIR

FM TEHRAN 170600Z

UNCLSSIFIED

بـۆ: تەلەگرامـی خێـرای نووسـینگەی کاروبـاری دەرەوە و کۆمۆنوێلـس ژمـارە ٤٩٩ لـە ١٧ی ئەیلـوول.

هەروەها بۆ: تەلەگرامی خێرای وەزارەتی بەرگری (FOR D14B)

شێوازی زانیارییەکان، بەغدا، کوێت، ئەنقەرە و واشنتۆن

تەلەگرامەکەم ژمارە ٤٩٨: کوردستان

ئەمـــڕۆ بەیانـــی، [بڵاوکـــراوەی] کەیهانـــی نێودەوڵەتـــی (International Kayhan)، لەبـارەی بەرەوپێشـچوونی کـورد لەشـەڕدا، ڕاپۆرتێکـی بـە [پیتـی] درشـت و بـە پشتبەسـتن بـە چاودێریکردنـی ڕادیـۆی کوردسـتان بڵاوکردووەتـەوە. بـە گوێـرەی ڕادیۆکـە، کـورد شـێخان و ڕواندزیـان لـە دەسـت سـوپای حکومەتـی عێـراق وەرگرتووەتـەوە و ڕێگـەی کەرکـووک -سـلێمانیان داخسـتووە و هەڕەشـەیان بـۆ سـەر خـودی کەرکـووک دروسـت کـردووە. هەروەهـا، بـە گوێـرەی ڕادیۆکـە، سـوپای کـورد لـە باڵـەک، زاخـۆ، خەبـات و سـلێمانی، دژە هێرشـێکیان لـە دژی هێزەکانـی عێـراق دەسـت پێکـردووە. بانگەشـەی ئـەوە کـراوە کـە بۆڕیەکـی نەوتـی کەرکـووک لەلایـەن هێـزی کـوردەوە داخـراوە. هەروەهـا ڕادیـۆی کوردسـتان باسـی ئـەوەی کـردووە «بـە هـەزاران تورکمانـی عێـراق››

چوونەتــە نــاو هێزەکانــی بارزانــی.

کۆپیەک بۆ: DIS، MOD

Parsons

FILES، MED، DEFENCE DEP، PUSD، PS، PS TO MR ENNAS، PS TO، PUS، MR CAMPBELL، MR WEIR.

بەڕێز بۆرتون (Mr Burton) (ل ٣٥٧)

١٩ی ئەیلوولی ١٩٧٤

پەنابەرە کوردەکان

بـۆ ئاگاداریتـان، نوێنـەری ڕێکخراوێکـی خێرخـوازی، لـە کۆبوونـەوەی ئەمـڕۆ بەیانـی لـە ‹کۆنفرانسـی بەردەوامـی ڕێکخـراوە بەریتانییـەکان› (Standing Conference of British Organisations) بـۆ یارمەتیدانـی پەنابـەران، گوتـی، لـە کاربەدەسـتێک گوێبیسـت بـووە نزیکـەی ١٠٠،٠٠٠ پەنابـەری کـورد لـە ئێـران و ٨٠،٠٠٠ پەنابەریتریـش لەسـەر سـنووری‌کانی ئێـران چاوەڕوانـی دەربـاز بوونـن. پـتر لـە ١٠٠،٠٠٠ پەنابەریتریـش هەوڵـی دەربـاز بـوون لـە سـنووری تورکیـا دەدەن. [سـەرچاوەکە ئامـاژەی بـەوە کـرد کـە]: کـورد هەندێـک ‹کەرەسـەتی تەختکردنـی زەوی›یـان لـە سـوپای ئێـراق بەقـەرز (borrowed) وەرگرتـووە و ڕێگایـەک بـە درێژایـی سـنووری ئێـران دروسـت دەکـەن. ئـەوان نزیکـەی یـەک لەسـەر سـێی ڕێگاکەیـان دروسـت کـردووە.

D E S Blatherwick

بەشی ڕۆژهەڵاتی نزیک و باکووری ئەفریقیا

١٩ی ئەیلوولی ١٩٧٤

نهێنی (ل ٣٥٨)

نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس

London SW1A 2AL

R Giddnes esq

باڵیۆزخانەی بەریتانیا

بەغدا

٢٠ی ئەیلوولی ١٩٧٤

کورد

بەڕێزتان ئاگادار دەکەینەوە لەو تێبینیەی لەگەڵ نامەکەی کۆمەڵەی مانگی سووری کورد (Kurdish Red Crescent Society) بۆتان هاوپێچکراوە، کە ‹ATV›، لە ٢٩ی تشرینی یەکەمدا [فلمێکی] بەڵگەیی لەسەر شەڕی کورد بڵاوەکاتەوە. بە بۆچوونی خۆم ئەم [فلمە بەڵگەییە] دەبێتە هۆی ئەوەی سەرنجی زۆرتر بخرێتە سەر ئەم شەڕە و ببێتە هۆی ناردنی نامەی زۆرتر لەلایەن خەڵک و پەرلەمانتارانەوە؛ هەروەک نامەی ئەم دواییەی (کۆپیەک لەم نامەیە بۆتان هاوپێچکراوە) کە پەرلەمانتار بەڕێز راسێل جۆنستۆن (Mr Russell Johnston) بۆ ئێمەی ناردبوو. بۆ زانیار بەڕێزتان کۆپیەک لە وەڵامی بەڕێز ئێنالس (Mr Ennals) کە بۆ بەڕێز جۆنستۆن نێردراوە، بۆتان دەنێرم.

G S Burton

بەشی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست

کۆمەڵی مانگی سووری کورد (ل ٣٥٩)

کۆمیتەی هاوکاری ئەوروپا (European Liaison Committee)

P. O. Box 668

London S، W، 1

بەڕێز...

ئەو نامیلکەیەی (booklet) بۆتان نێردراوە، بریتییە لە پوختەیەک لە بارودۆخی پزیشکی کە حاڵیحازر لە کوردستانی عێراق لە ئارادایە.

ناوەڕۆکی نامیلکەکە مرۆڤ تووشی خەمۆکی دەکات، بەڵام ئەم ناوەڕۆکە بێ کەم و زیادکردن، حەقیقەتەکە دەخاتەڕوو. لەوانەیە پێش ئێستا هیچ شتێکتان لەبارەی شەڕی کوردستان نەبیستبێت، بەڵام دڵنیام بە خوێندنەوەی ئەم نامیلکەیە ئێوە هاوڕا دەبن کە گەلی کورد بووەتە قوربانییەکی بێ تاوانی، بارودۆخێکی سیاسی ئەهریمەنی.

ڕۆژانە بەهۆی شەڕەوە چەندین کەس گیان لەدەست دەدەن و چەندین کەسیتریش بەهۆی گەمارۆی ئابوری و وەستاندنی یارمەتی پزیشکی، هەڕەشەی لەدەستدانی ژیانیان لەسەرە. بەروبومی کشتوکاڵی ئاگریان تێبەردراوە، نەخۆشییە ترسناکەکان سەریانهەڵداوەتەوە و بەهاتنی وەرزی سەرما، بەسەدان خێزان بێ خانوو دەمێننەوە.

من پەرەگرافێکی زۆر گرنگ لەم نامیلکەتان وەک خۆی بۆ دەخەمەڕوو «ئێمە پێداگری لەسەر ئەوە دەکەین، ئاستی نەهامەتی مرۆڤ لە کوردستاندا بەهۆی شەڕ و نەبوونی خزمەتگوزاری پزیشکییەوە سنووری کێشەی ناخۆیی بەزاندووە و بێ یارمەتی دەرەکی، خزمەتگوزاریی ئێستای پزیشکی ماوەیەکی زۆر ناخایەنێت، ئەمە بەرپرسیارێتی ڕاستەوخۆی ڕێکخراوەکانی پزیشکی و خێرخوازی نەتەوەیی و نێودەوڵەتی سەرتاسەری جیهانە [کە خزمەتگوزاری پزیشکی بۆ ئەم خەڵکە دابین بکەن]. ئێستا بەرپرسیارێتی ئەم ڕێکخراوانەیە ئەرکیان بەجێ بگەیێنن و بنەماکانی

مرۆڤایەتـی بەرانبـەر گەلـی کـوردا جێبەجـێ بکـەن››. بێجگـە لەمـەش، ئێسـتا ئەمـە بەرپرسـیارێتی ڕێکخراوەکانـی جیهانـی دەرەوە و مرۆڤەکانیشـە. تکایـە یارمەتـی ئێمـە بـدەن.

پـتر لـە نیـو ملیۆن کەس پێویستی بەیارمەتـی ئێوەیە، سـەرەڕای پێویسـتی بەرکەوتووانی شـەڕ بـەم یارمەتیانـە، ئەرکـی سـەر شـانی ئێمـە سـووکتر دەکات و یارمەتیـمان دەدات ئەرکەکانمـان بـە شـێوەیەکی گونجاوتـر و مرۆڤایەتیـتر جێبەجـێ بکەیـن.

زۆر سوپاسی هاوکارییەکانتان دەکەین

لەگەڵ ڕێزدا....

Professor K. I. Majid، Univecity of Aston-Birmingham

یارمەتی قوربانیانی شەڕی کوردستان بدەن (ل ٣٦٠-٣٧١)

(Help the victims of Kurdistan war)

ئێمە داواکارین لە:

سکرتێری گشتی نەتەوە یەکگرتووەکان، دکتۆر ک. والدهایم (Dr K. Waldheim)

کۆمەڵەی ئەنجوومەنەکانی خاچی سوور

کۆمیتەی نێودەوڵەتی خاچی سوور

ڕێکخراوەکانی خاچی سووری نەتەوەیی (مانگی سوور (Red Crescent)، شێر و ڕۆژی سوور)

ڕێکخراوەکانی خێرخوازیی نەتەوەیی

گشت ئەو کەسانەی گرنگی بە نەهامەتییەکانی مرۆڤ دەدەن

لە سەرتاسەری جیهاندا

یارمەتی قوربانیانی شەڕ لە کوردستان بدەن

دەستپێک

کۆمەڵەی مانگی سووری کوردستان، ڕێکخراوێکی مرۆیی و ناحکومییە بۆ دابینکردنی پێداویستییەکانی خەڵکی کوردستان دامەزراوە لەپێناو یارمەتی و چاودێریکردنی پزیشکی بێ جیاکاری (تبعیض) لە نێوان بەرکەتووانی مەدەنی و سەربازیی شەڕی نێوان هێزەکانی حکومەتی بەغدا و هێزە کوردییەکان (پێشمەرگە) کە لە باکووری عێراق لە ئارادایە.

ئامانجی ئەم ڕێکخراوە دابینکردنی خزمەتگوزاریی پزیشکی ڕۆژانەیە بۆ پاراستنی ژیان و تەندروستی ئەو کەسانەی لە ناوچەی [کوردستاندا] دەژین و بۆ دڵنیا بوون لە ڕێزگرتن لە مافی مرۆڤەکان.

ئەم ڕێکخراوە بڕوای پتەوی بە بنەماکانی خاچی سوور و پەیماننامەی جنێف هەیە.

(ئەو وێنانەی لە دەقە ڕەسەنەکەدا لە لاپەڕەکانی ٥، ٨، ٩، ١٢ و ١٦دا هاتوونە لێرەدا زیاد نەکراون).

کەیسی ئێمە (Our Case)

مانگی سووری کوردستان (K. R.C.S) هەوڵدەدات لە ڕێگەی ڕێکخراوە مرۆییە نەتەوەیی و نێودەوڵەتیەکانەوە (وەک خاچی سووری نێودەوڵەتی و ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان)، ئەنجوومەنە پزیشکییەکان، حکومەتەکان، دامەزراوە ناسراوەکان، کەسایەتییەکان و چاپەمەنی ناوخۆیی و دامەزراوەکانی پەخش و بڵاوکردنەوەی [تیڤی و ڕادیۆ] وڵاتە جۆراوجۆرەکان، کەیسەکەی خۆی بخاتە بەردەم ڕای گشتی جیهان.

ئەم کەیسە، چیرۆکی نەهامەتی بەردەوامی گەلی کوردە کە لە ئەنجامی شەڕێکی درێژخایەن [بەسەریدا هاتووە] و بە هۆکارگەلی سیاسییەوە، لە دەرەوەی عێراق کەمتر گوێ بیستی ئەم شەڕە بووینە.

ئامانجی ئێمە خستنەڕووی لایەنی مرۆیی ئەم شەڕە و سەرنجڕاکێشانی جیهانە بۆ سەر کارەساتێکی مرۆیی کە لەهەر چرکەساتێکدا ئەگەری ڕوودانی لە ئارادایە، کارەساتێک کە دەکرێت بە لە ناوچوونی گەلی کورد کۆتایی پێبێت.

حەقیقەتە جیوگرافی و کۆمەڵایەتییەکان (Geographical and Social Facts)

(بڕوانە نەخشەی کۆتایی ئەم بابەتە)

کوردستان درواسێی عێراق، ئێران، تورکیا و سووریایە (هەروەها کەمینەی کورد لە یەکێتی سۆڤیەت هەیە). ئەو بەشەی لەم داواکارییەدا (appeal) مەبەستی ئێمەیە، بریتییە لە کوردستانی عێراق، ناوچەیەک بە ڕووبەری ٨٠،٠٠٠ کیلۆمەتری چوارگۆشە کە دانیشتووانەکەی نزیکەی ٢ ملیۆن بۆ دوو ملیۆن و دووسەد و پەنجا هەزار کەس دەبێت.

بەراورد لەگەڵ وڵاتانی گەشەسەندوودا، ستانداردی ژیان لە کوردستان لە ئاستێکی نزمدایە؛ زۆربەی خەڵک لە گوندی بچووکی دوور لە یەکتر دەژین و خەریکی بەرهەمهێنانی دانەوێڵە و توتنن. بەشێکی دیکەی دانیشتووان لە شارۆچکەکاندا دەژین؛ پیشەی سەرەکی دانیشتووانی شار بریتییە لە: بازرگانی بچووک، دوکانداریی، پیشەی دەستی، فەرمانبەری حکومەت، مامۆستا و ژمارەیەکی

بچووکیش بریتین لە چینی مامناوەند و خەڵکی پسپۆر. ژمارەیەکی زۆری خەڵک لە گوندەکان [بەرەوە شارەکان] کۆچیان کردووە. ژمارەی کارگەکانی کوردستان لە پەنجەکانی یەک دەست تێپەڕ ناکات. جوگرافیای کوردستان لە چیای بەرز و دۆڵی قووڵ پێکهاتووە. دۆخی ڕێگاوبانەکان خراپە، ئەمەش وایکردووە پەیوەندیکردن ئاستەم بێت و هەڵمەتی ڕزگارکردن زۆر بە لەسەرخۆیی بەڕێوە بچێت، بە تایبەتی لە وەرزی ساردی دوورودرێژی زستاندا.

ئابووری بێ نەوت (٧٥٪ نەوتی عێراق لە کوردستان دەردەهێندرێت) کە لە دەست حکومەتی بەغدادایە، ئابوریەکی لەرزۆکە. هەروەها بەروبومی کشتوکاڵی بەهۆی کەمی باران یان سوتاندنی ئەم بەروبومە بەهۆی شەڕەوە، خەڵکی لە دۆخی قات و قڕی نزیک کردووەتەوە.

مێژووی پێکدادانەکانی ئێستا (History of the recent conflicts)

مێژووی جوڵانەوەی نەتەوەیی کورد، مێژوویەکی درێژ و ئاڵۆزە. ئەم جوڵانەوەیە لە سەرەتای ئەم سەدەیە دەستی پێکردووە. هەرچەندە ئەم جوڵانەوەیە بەهێزتر بووبێت، زۆرتر ڕووبەڕووی حکومەتی ناوەندی بووەتەوە. درێژخایەنترین ڕووبەڕووبوونەوە لە کوردستانی عێراق لە نێوان ساڵانی ١٩٦١-١٩٧٠دا بوو. ئەم شەڕە بە ئاگربەستێک لە ئەنجامی بەڵێنی حکومەتی بەغدا بە بەخشینی مافی ئۆتۆنۆمی بۆ کورد بۆ ماوەی چوار ساڵ وەستا.

ناوەڕۆک و سنووورەکانی ئۆتۆنۆمی لەلایەن هەر لایەنێک لێکدانەوەی جیاوازی بۆ دەکرا و دانوستاندنی ئاشتیخوازانە بۆ لێکنزیک کردنەوەی لایەنەکان سەرکەتوو نەبوو. بەداخەوە، ئەمەش بووە هۆی دەستپێکردنەوەی شەڕێکی دڕندانە و ستەمکارانە کە ئەم ناوچەیە هەرگیز بەخۆوە نەبینی بوو. لە سەرەتای مانگی نیسانەوە، بە هەزاران خەڵک، بە تایبەتی ئافرەت و منداڵ و خەڵکی بەساڵاچوو کوژران و ژمارەیەکی زۆری خەڵکیش بریندار بوونە یان سوتێنراون. بە سەدان گوند بە تەواوەتی خاپور کراون و شارۆچکەکان بۆمباران کراون. هەزاران کەس لە ترسی بۆمبارانکردن و گازی ژەهراوی،

ماڵەکانیان بە جێهێشتووە و لە شاخەکاندا خۆیان حەشار داوە. لەلایەن سوپاوە گەمارۆی ئابوری و پزیشکی خراوەتەسەر ناوچەکە.

بەڕێوەبردنی شارە گەمارۆدراوەکان لە دەست حکومەتی بەغدا دایە و گوندەکان و شارۆچکەکانیش لەلایەن پێشمەرگەوە بەڕێوە دەچن.

شەڕەکە، شەڕێکی پارتیزانیە؛ هاوکاتە لە هەڵگیرسانی لە ناکاوی توندتیژی لە هەر بەشێکی کوردستان. ئەم شەڕە ماوەی نۆ ساڵی خایاندووە و لە ساڵی ١٩٦١ەوە دەستی پێکردووە. بۆیە بە دڵنیاییەوە ئەم شەڕە پڕ لە توندوتیژییە و لەوانەیە کاتی زۆرتر بخایێنێت و ژیانی خەڵکی زۆرتر تێبچێت و وێرانی زۆرتری بەدوادا بێت.

تەندروستی و خزمەتگوزاریی لە کاتی شەڕ و جەنگدا

(Health and Medical Services in the Peace and War)

پێویست بە خستنەڕووی داتا ناکات، چونکە تەنانەت لە سەردەمی ئاشتیشدا، خزمەتگوزاریی پزیشکی لە نزمترین ئاستی خۆیدا بووە. ژمارەی فەرمانبەرانی پزیشکی لە کوردستان وەک پێویست نییە. ئەو ژمارە کەمەی تەختی خەستەخانەکان و خزمەتگوزاریی پزیشکییە سەر پێییەی هەبوون، حاڵیحازر کار ناکەن؛ ئەمەش نەک بەهۆی ستاندارد نەبوونی ئاستی ئەم خزمەتگوزارییانە یان گرانی چارەسەری پزیشکی وەک ئەوەی لە ڕۆژئاوا هەیە، بەڵکو بەهۆی نەبوونی دەرمانی سادەی وەک ئاسپرین، ئەنتی بایۆتیک، دژە میکرۆب، پەموی دەرمان و برینپێچ.

ڕۆژانە بە سەدان نەخۆش سەردانی بەشی چارەسەریی سەرپێیی دەکەن، دوای چەند کاتژمێر چاوەڕوانی تەنیا نەخۆشییەکە دەستنیشان دەکرێت، یان ئازار شکێنی پێدەدرێت. تەنیا لە شارە گەورەکان نەبێت. فریاگوزاریی لە نەبوون نزیکە. دۆخی خراپی ڕێگاوبانەکان و زستانی دورودرێژ، وای کردووە ژمارەیەکی زۆری گوندەکان لە یەکتر دابڕێن.

بەهۆی نەبوونی خزمەتگوزاریی گشتی پێشگیریکردن لە نەخۆشی و بەهۆی

هەژارییەوە، ئاستی نەخۆشی هەوکردن و نەخۆش بوون بەهۆی [بەد] خۆراکییەوە بەرز بووەتەوە؛ بۆ نمونە سیل، تیفوید، مالاریا، کەم خوێنی، نەخۆشی گورچیلە و جەرگ.

چاودێری ئافرەتی دوو گیان (چاودێری پێش لە دایک بوون) لەسەر شێوازی ڕۆژئاوایی بوونی نییە. بەهۆی نەبوونی دەرمانی پێکوتەی دژی نەخۆشییە سەختەکانی وەک تیفوید، کۆخە ڕەشە، کوزاز و سیل و خۆپاراستن لە مالاریا و دەرمانی کوشتنی کرم، ڕێژەی مردنی منداڵ بەرزە. بەهۆی بەدخۆراکی، نەخۆشییە گوازراوەکان و تەنانەت نەخۆشییەکانی وەک سورێژە، دەبنە هۆی گیان لەدەستدانی ژمارەیەکی زۆری خەڵک.

لە سەرتاسەری کوردستاندا نەخۆشخانەیەک یان ناوەندێکی چارەسەری نەخۆشی دەروونی، خاوەن پێداویستییەکانی مێشک و جەستەیی یان نەخۆشییەکانی تایبەت بە بەسالاچووان بوونی نییە.

کاتێک حەوتانە بەسەدان بەرکەوتوی شەڕ [کوژرا و بریندار] کە زۆربەیان ژن و منداڵن و هەروەها چارەسەرییە سەرەتاییەکانیش بوونی نییە و لەلایەن حکومەتەوە گەمارۆ خراوەتە سەر گشت جۆرە دەرمانە پزیشکییەکان و خۆراک، تەنیا بە چاو بەستێک مرۆڤ دەتوانێت وێنەکە بخاتە بەرچاوی خۆی کە چ بارودۆخێک لە ئارادیە.

لە دوو مانگی سەرەتای شەڕدا بەهۆی بۆمباران، ١،٥٣٤ مەدەنی کوژراون و ٣،٥٠٠ کەسیش بریندار بوونە؛ هەروەها، نزیکە ١٥ شارۆچکە و ٢٠٤ گوند بۆردمان کراون. یەکێک لە خراپترین حاڵەتەکان بۆردمانکردنی شارۆچکەی قەڵادزێ بووە کە تێیدا گشت دوکانەکان، خانووەکان، قوتابخانەیەک و بەشێک لە نەخۆشخانە خاپور کراون. لەم هێرشەدا، ١٣٠ کەس کوژراون کە ٨٠ کەسیان منداڵن.

ڕۆڵی مانگی سووری عێراق

مانگی سووری عێراق هیچ هەنگاوێکی بۆ سووککردنی ئازارەکانی خەڵکی ئێمەی [کورد] نەگرتووەتەبەر. ئەوان هیچ هاوکارییەکیان بۆ ئەم ناوچەیە نەناردووە؛ جا بە دەستپێشخەری خۆیان بێت یان بە هانا هاتنی داواکاری خەڵک بێت کە داوای کەرەستەی پزیشکی، دەرمان، خۆراکی منداڵان، چادر و ستافی پزیشکیان دەکرد. ئەم ڕەفتارە بە درێژایی جەنگی ساڵانی ١٩٦١-١٩٧٠ بەردەوام بووە.

بە پێچەوانەوە، ئەم ڕێکخراوە ڕێگە نادات یارمەتییەکان بگاتە دەست قوربانیانی شەڕ. ئەمەش چەندین جاریتر ڕوویداوە، کاتێک هاوکارییەکانی وەک دەرمان و خواردن لە ڕێگەی مانگی سووری عێراقییەوە بۆ کوردستان نێردراوە. ئەم یارمەتییانە یان هیچ کاتێک نەگەیشتوونەتە کوردستان، یان دوای بەسەرداچوونی ماوەی دەرمان و کەرەستەکان، گەیشتوون بۆئەوەی نەتوانرێت بەکار بهێنرێن.

ئەم کارەی مانگی سووری عێراق جێگەی سەرسوڕمان نییە، چونکە سیاسەتمەدارە پلە باڵاکان و دەستڕۆکانی حکومەتی عێراق ئەندامی کۆمیتەی جێبەجێکاری مانگی سووری عێراقن.

ڕەفتار و کردەوەکانی مانگی سووری عێراق، دووبارە لە بنەما سەرەکییەکانی ڕێکخراوی خاچی سووری [نێودەوڵەتی].

مانگی سووری کوردستان چییە؟

بە مەبەستی ڕووبەڕووبوونەوەی شەڕێکی وێرانکەر لە ناوچەیەکی زۆر بچووکدا، ڕێکخراوەکەی ئێمە لە دایک بوو. بنەماکانی ئێمە بریتین لە بنەمای مرۆڤایەتی و بێلایەن بوون. ئەم ئەنجوومەنە، ڕێکخراوێکی ناسیاسی و خۆبەخشانەیە. ئامانجەکەی بریتیە لە پاراستنی ژیان و تەندروستی مرۆڤەکان و پێشگیریکردن و کەمکردنەوەی نەهامەتییەکانی مرۆڤ، ئەمەش بەچاوپۆشین لە نەتەوە، نەژاد، ئایین، چین و بۆچوونی سیاسی؛ ئەم ڕێکخراوە تەنیا بە پێی پێداویستییەکانی مرۆڤ ئاڕاستەدەکرێت.

سەربەخۆ بوونی ئێمە لەهەردوو لایەنی ناکۆکییەکە [واتە کورد و حکومەتی بەغدا] بەردەوام دەبێت و پابەندی بنەماکانی خاچی سووری [نێودەوڵەتی] دەبین.

لە ڕووی جوگرافییەوە ئێمە لەو ناوچانە کار دەکەین کە لە ژێر کۆنترۆڵی پێشمەرگەدان. هەر کاتێک حکومەتی عێراق ڕێگەی بە ئێمەدا، ئێمە خزمەتگوزارییەکانمان بۆ سەرتاسەری کوردستان فرەوان دەکەین. بۆ ئەم مەبەستەش داواکارییەکی فەرمی ئاڕاستەی دەسەڵاتدارانی عێراق دەکرێت.

هیوادارین بە فەرمی لە کۆمەڵەی ئەنجوومەنەکانی خاچی سوور (League of Red Cross Societies) ببین بە ئەندام.

پلانەکانی ئێمە

هێلە سەرەکییەکانی کاری ئێمە بریتین لە:

١. لە ناوەوەی کوردستان

زۆرینەی ئەندامەکانی ئەنجوومەنەکەی ئێمە لە ناوچەی شەڕ و گەمارۆدراوی کوردستاندا کار دەکەن. ئەم کەسانە بریتین لە پزیشک، نەشتەرگەر، دەرمانساز، پەرەستار و دەستەی پزیشکی و ناپزیشکی. سەرەڕای کەمی ئەو کەرەستانەی لەبەر دەستی ئێمەدان، ئێمە گشت تواناکانی خۆمان دەخەینەگەڕ تا کێشەکانی تایبەت بە پزیشکی چارەسەر بکەین.

ئێمە بەردەوام دەبین لە دابینکردنی خزمەتگوزاریی پزیشکی بۆ نزیکەی نیو ملیۆن کەس لە ڕێگەی دامەزراندنی کلینیکی چارەسەری سەرپێیی، چارەسەرکردنی ژمارەیەکی زۆر نەخۆش، ڕێنماییکردن لەبارەی چۆنیەتی خۆپاراستن لە نەخۆشییە گوازراوەکان، کوتانی منداڵان و دابەشکردنی خۆراک و شیر بەسەر منداڵاندا. کەیسە مەترسیدار و خێراکان بۆ خەستەخانە دەگوازرێنەوە. هەروەها، چاودێری بەرکەوتووانی شەڕی سەر بە هەردوولایەن دەکەین. ئێمە خزمەتگوزاریی پزیشکی بۆ زیندانیانی شەڕ و پەنابەرەکان دابین دەکەین.

٢. لە دەرەوەی کوردستان

ئەندامانی ئێمە، بە تایبەتی لە وڵاتانی ئەورووپا، پەیوەندی بە گشت ڕێکخراوەکانی جیهانەوە دەکەن بە چاوپۆشین لە شوناسی نەتەوایەتی ئەم ڕێکخراوانە و لە ڕۆژئاو و ڕۆژهەڵات وەکو یەک، سەرنجی ئەم ڕێکخراوانە بۆ بارودۆخی مەترسیداری وڵاتەکەمان ڕادەکێشن و داوای یارمەتی و هاوکارییان لێ دەکەن. هیوادارین دۆستەکانمان لە سەرتاسەری جیهان بە هانامانەوە بێن. مەتەڵێکی کوردی هەیە دەڵێت «تەنیا لە کاتی تەنگانەدا دەردەکەوێت کە کێ هاوڕێی تۆیە»، مەتەڵێکی ڕاستە.

ئێمە پێداگری لەسەر ئەوە دەکەین کە ئاستی نەهامەتی مرۆڤ لە کوردستاندا بەهۆی شەڕ و نەبوونی خزمەتگوزاری پزیشکییەوە سنووری کێشەی ناوخۆیی بەزاندووە. بێ یارمەتی دەرەکی، خزمەتگوزاریی ئێستای پزیشکی ماوەیەکی زۆر ناخایەنێت، بۆیە ئەمە بەرپرسیارێتی ڕاستەوخۆی ڕێکخراوەکانی پزیشکی و خێرخوازی نەتەوەیی و نێودەوڵەتی لەسەرتاسەری جیهاندایە [کە خزمەتگوزاری پزیشکی بۆ ئەم خەڵکە دابین بکەن]. ئێستا بەرپرسیارێتی ئەم ڕێکخراوانەیە ئەرکیان بەجێ بگەیەنن و بنەماکانی مرۆڤایەتی بەسەر گەلی کورددا جێبەجێ بکەن.

ئێمە لە پایتەختی وڵاتانی ئەورووپا و باکووری ئەمریکا دەست بە کۆکردنەوەی پارە دەکەین، تا دەرمان و کەرەستەی پزیشکی بکڕین کە پێداویستی خێران.

چۆن دەتوانن یارمەتی ئێمە بدەن

هەر تاکێک لە ئێوە، بە پێی توانای خۆی دەتوانێت یارمەتی ئێمە بدات، جا ئێوە ئەندامی ڕێکخراوێکی خێرخوازی بن یان تاکێکی ئاسایی. ئێمە پێویستییەکی بە پەلە و زۆرمان بەم یارمەتییانە هەیە. هەر یارمەتییەکی پزیشکی کە ئێوە بۆ ئێمەی دەنێرن، یارمەتیدەرێکی گەورەیە. ئەگەر ناتوانن کەرەستەی پزیشکی دابین بکەن، زۆر سوپاستان دەکەین ئەگەر پارەمان بۆ بنێرن.

داواتان لێدەکەین بە پێی ڕێنماییەکانی کۆمەڵەکەمان، پێداویستی پزیشکی بۆ ناوچەی شەڕ بنێرن، ئەمەش تاکە ڕێگەی گەرەنتی کردنی گەیشتنی ئەم پێداویستییانە بۆ شوێنی مەبەست.

دەکرێت کارتی پۆستە و چەکی بانکی بۆ ئەنجوومەنی مانگی سووری کوردستان بنێردرێت.

یان بە ڕاستەخۆ هاوکارییەکانتان بنێرن بۆ:

Kurdistan Red Crescent Society

Account No. 19085834

The National Westminster Bank Ltd (U. K)

Earl's Court Branch

195 Earl's Court Road

London، S.W.5

سوپاسگوزاریی

ئێمە سوپاسی گشت ئەو کەس و ڕێکخراوانە دەکەین کە یارمەتی خەڵکی ئێمەیان داوە.

Write:

KURDISTAN RED CRESCENT SOCIRTY

EURPEAN LIAISON COMMITTEE

P.O.BOX 668

LONDON، SW5 0HD

نهێنی (ل ٣٧٢)

باڵیۆزخانەی بەریتانیا

بەغدا

١ی تشرینی یەکەمی ١٩٧٤

G S Burton Esq

بەشی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست

نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس

لەندەن

کورد

١. سوپاس بۆ نامەکەی ڕۆژی ٢٠ی ئەیلوول کە کۆپیەک لە نامەگۆڕینەوەی نێوان پەرلەمانتار بەڕێز راسیڵ جۆنستۆن (Mr Russel Johnston) و بەڕێز ئێنالس (Mr Ennals)؛ و هەروەها کۆپیەک لە نامەی ئەنجوومەنی مانگی سووری کوردستانتان هاوپێچ کردبوو. ئەگەر دەتوانن کۆپیەک لە نامیلکەکەی (booklet) ئەنجوومەنی مانگی سووری کوردستانمان، بە ناونیشانی «یارمەتی قوربانیانی شەڕی کوردستان بدەن»، بۆ بنێرن.

٢. هەروەها سوپاستان دەکەین بۆ ئاگادار کردنەوەمان لەبارەی فلمی بەڵگەیی ‹ATV› [لەسەر شەڕی کورد] کە لە ٢٩ی تشرینی یەکەم بڵاودەکرێتەوە، دوای بڵاو بوونەوەی فیلمەکە ئێمە چەندین ناڕەزایەتی وەزارەتی کاروباری دەرەوەمان بەدەست دەگات.

R G Giddens

زۆر نهێنی (ل ٣٧٣)

R R JISNE

GR 420

CYPHER CAT A

FM BAGHDAD 241020Z

SECRET

بۆ تەلەگرامی بەپەلەی وەزارەتی بەرگری شانشینی یەکگرتوو (MODUK) لە ٢٤ی ئەیلوول.

بۆ بەرچاوڕوونی بنێردرێت بۆ تاران، دیمەشق جیسن (JISNE).

پوختەی حەوتانە

کوردستان

جیا لە فەوجەکانی ١٥ و ١٩ی بەسرا و فەوجی ١٠ کە لە سەلمان پاک جێگیر بووە و هەندێك یەکەش کە لە نێوان مەندەلی و بەدع (Badaa) جێگیر بوونە، گشت یەکەکانی دیکەی سوپا، لە کوردستان سەرقاڵی جەنگن. ڕاپۆرتەکان باس لەوە دەکەن شەڕێکی قورس لە ناوچەی ڕواندز، ڕانیە و قەڵادزێ لە ئارادایە. ئەو دەنگۆیانە ڕەتکراوەتەوە کەلە ١٠ ڕۆژی ڕابردوو لە بەغدا باس دەکرا ڕواندز کەوتووەتە دەست کورد. باس لەوە دەکرێت حکومەت بە نیازە بە هەر نرخێک بێت ڕواندز لە دەست نەدات. ئەو ڕاپۆرتانەی باس لەوە دەکەن کورد قەڵادزێیان وەرگرتووەتەوە، ڕاستن. وەی کورد زۆر بەرزە و دەتوانن پارێزگاری لە ناوچەکانی خۆیان بکەن، ئەمەش دەبێتە هۆی گوشاری هێزە کوردییەکان بۆ سەر ڕواندز و ڕانیە تا لە ناوەڕاستی مانگی تشرینی یەکەم وەرزی زستان دەست پێدەکات. هەروەها کورد بەردەوامی بە چالاکی پارتیزانی خۆیان لە گشت ناوچەکانی کوردستان، لە زاخۆوە تا خانەقین دەدەن. ئەو

ڕاپۆرتانەی باسیان لە بوونی ڕاوێژکاری ڕووسی لە جەنگی زەمینی (دووبارەی دەکەمەوە جەنگی زەمینی) دەکرد لە لایەن بەغداوە ڕەتکراونەتەوە؛ ئەویش بەهۆی مەترسیدار بوونی ئەم کارە.

چاپەمەنییەکانی سەر بە حکومەت لە پشتگوێ خستنی شەڕی باکوور بەردەوامن، تەنیا باس لە زیانەکانی کورد دەکەن. ئەو هێزانەی حکومەت کە بۆ ماوەی ٥ ڕۆژ گەڕاونەتەوە بەغدا، باس لە شەڕێکی قورس و زۆری برینداری و کوژراوەکانی سەربازان و بەردەوامی کورد لە بەتەنگهێنانی سوپای عێراق دەکەن.

Giddens

نهێنی (ل ٣٧٤-٣٧٧)

GRS 200A

PRIORITY

CYPHER CAT A

FM FCO 261420Z

CONFIDENTIAL

بۆ تەلەگرامی پێشینەی تاران بە ژمارە ٣٩٩ لە ٢٦ی ئەیلوول.

لەلایەن رایت (Wright)ەوە. بەشی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست

ژەنەڕاڵ سێر ئارسور درۆمۆند (Sir Arthur Drummond)،

١. ئەمڕۆ بەیانی لەلایەن جێگری وەزیری (nder Secretary) کاروباری دەرەوە [عێراق] بانگێشتکرام تا فەرمانەکانی وەزارەتەکەی پێم ڕابگەیێنێت و ئاماژەی بە «نیگەرانی قووڵی» دەسەڵاتدارانی عێراقی کرد لەبارەی ساردبوونی پەیوەندییەکانی نێوان ئەم دوو وڵاتە [واتە عێراق و بەریتانیا].

٢. جەمالی گوتی هەروەک ئاگادارم، ژمارەیەک لە پاسەپۆرتی عێراقی چیتر لە بەریتانیا کاریان پێ ناکرێ. فەرمانی پێکرابوو بڵێت ئەم هەنگاوە بەم هۆکارانەی خوارەوە گیراوتەبەر:

ا دەستگیرکردن و زیندانیکردنی هاوواڵتیانی عێراقی بەهۆی دزیکردن، کارێکە کە لەلایەن زایۆنیستەکانەوە ڕێکخراوە. کاربەدەستانی بەریتانیا هیچ ڕێکارێکیان بۆ ڕێگریکردن لە ڕوو نەدانی ئەم جۆرە کردەوانە نەگرتووەتەبەر.

ب بەردەوامبوونی سیاسەتی ئێمە لە گرتنەبەری ڕێکاری توند لەسەر ڤیزای هاتنەناوەوەی بەریتانیا. سەرەڕای داواکاری خودی وەزیر (تەلەگرامەکەم بە ژمارە ٣٢٥) ئێمە درەنگ ڤیزامان داوە بە سێ فەرمانبەری وەزارەتی [باڵیۆزخانەی عێراق لە بەریتانیا] کە لە لەندەن پێویستیان پێیە.

ج بەریتانیا سیاسەتێکی گرتووتەبەر کە زۆرتر پشتگیریی لە کوردە بەرهەڵستەکانی [حکومەتی عێراق] دەکات تا لە خودی حکومەتی عێراق. فەرمانبەرانی بەریتانیا لە لەندەن پێشوازی لە نوێنەری کوردە بەرهەڵستکارەکان دەکەن. هەروەها، ڕۆژنامەکانی بەریتانیا پڕن لە ڕاپۆرتی ڕەخنەگرانە لەسەر سیاسەتی حکومەتی عێراق لەهەمبەر کورد دا.

(دواییین دێڕی ئەم پەرەگرافە لە بەڵگەنامە ڕەسەنەکەدا نەماوە).

د ئێمە لە بابەتی سنووری و پرسی کورد پشتگیریی لە ئێران دەکەین. لە زۆربەی بابەتەکاندا سیاسەتی ئێمە بە ئاشکرا بە سوودی ئێرانە نەک عێراق.

٣. بەردەوام بوو لە قسەکردن لەسەر زۆرێک لەو بابەتانەی پێشتریش لەبارەی عێراق ئاماژەی پێدابوو. بۆنموونە، بێ ئومێدبوون لە خواستیان بۆ باشترکردنی پەیوەندییەکانی [نێوان عیراق و بەریتانیا] (نامەکەم بە ژمارە ٢٦٢). بۆ دەسەڵاتدارانی عێراقی سەختە لەوە تێبگەن کە بۆچی پەیوەندییەکانمان بەم شێوەیەن، بە بۆچوونی ئەو، باڵێوزی خاوەنشکۆ لە عێراق کاتێک دەست بەکار دەبێت ئەرکەکانی زۆر قورس دەبێت، ئەگەرپەیوندییەکانی نێوان ئەم دوو وڵاتە بەرەو باشتر نەچێت. بە بۆچوونی ئەو، سەرەکیترین کێشە، کێشەی ڤیزایە. ئەگەر ئێمە بەربەستەکانی سەر ڤیزا هەڵبگرین، عێراق زۆر خۆشحاڵ دەبێت، بەڵام تا ئەوکاتەی ئەم ڕێکارە نەگیرێتەبەر، ئەوان ناتوانن هیچ بکەن، تەنیا تۆڵەسەندنەوە نەبێت.

٤. بۆ وەڵامدانەوەی ئەو خاڵانەی جەمال، وروژاندنی من بوو کە گوتم لەلایەن دادگای بڕیتانیاوە دوو هاووڵاتی عێراقی بە دزی تۆمەتبارکراون؛ ئاگاداری ئەو بەڵگانە نیم کە بۆ بەرگریکردن لەم دوو کەسە خراونەتەڕوو، بەڵام من دڵنیام بەڵگەی بەهێز خروانەتە بەردەم دادوەرەکان. هیچ تێبینیەکم لەسەر قسەی جەمال نەدا کە گوایە ئەم کارە لەلایەن زایۆنیستەکانەوە ئەنجامداروە.

٥. پەیوەست بە کورد، زۆر بەجیددی پێداگریم لەسەر ئەوە کرد کە فەرمانبەرانی نووسینگەی کاروباری دەرەوە پێشوازییان لە هیچ کوردێکی بەرهەڵستی

حکومەتـی عێـراق نەکـردووە (تەلەگرامەکەتـان بـە ژمـارە ١٧٩). وەبیـری ئـەوم خستەوە کـە لـە بەریتانیـا هیـچ کۆنترۆڵێـک لەسـەر چاپەمەنـی نییـە. ڕۆژنامـەکان ئـازادن لـە پشـتگیریکردن لـە لایەنێـک لـە دژی لایەنێکیـتر. مـن غەمبـاری خـۆم دەربـڕی لەسـەر ئـەوەی شـاندەکەی حـەداد نەیتوانیـوە لـە سـەردانەکەی لەنـدەن بـە باشـی سـوود لـە کاتەکـەی وەرگرێـت (تەلەگرامەکـەی ویلیـام لـە ٣ی ئەیلـوول کـە بـۆ منـی ناردبـوو). بـە پێـی زانیارییەکانـی مـن، ئـەم شـاندە هیـچ وادەیەکـی وەرنەگرتبـوو بـۆ چاوپێکەوتـن لەگـەڵ نووسـینگەی کاروبـاری دەرەوە، هەروەهـا ڕێـکارەکان بـۆ ئەنجامدانـی کۆنفرانسـی ڕۆژنامەگـەری لەلایـەن ئـەم شـاندەوە، بـە باشـی نەگیرابوونەبـەر. گوتـم ئەگـەر حکومەتـی عێـراق نارەزایەتـی هەیـە لەسـەر چۆنیەتـی مامەڵەکردنـی چاپەمەنـی بەریتانیـا لەسـەر پرسـی کـورد، یەکەمیـن هەنـگاو ئەوەیـە، حکومەتـی عێـراق زۆر بـە ڕوونـی بـاس لـە سیاسـەتی خـۆی لەبـارەی [پرسـی کـورد] بـکات. دیـارە عێراقیـش ئـەم کارە نـاکات. جەمیـل لەسـەر ئـەم بابەتـە هەندێـك تێبینـی خسـتەڕوو و ئامـاژەی بـەوە کـرد، ئـەم بابەتـە بـۆ وەزارەتەکـەی [وەزارەتـی کاروبـاری دەرەوەی عێـراق] بـەرز دەکاتـەوە.

٦. لەبـارەی ئێـران، جەختـم لـەوە کـردەوە بـە دڵنیاییـەوە پەیوەندییەکانـی ئێمـە لەگـەڵ ئێـران لـە ئاسـتێکی زۆر باشـدان و مێژوویەکـی دورودرێژیـان هەیـە، بـەڵام ئـەم پەیوەندییـە لەسـەر حیسـابی عێـراق نییـە. ئامـاژەم بـەوە کـرد هیـچ هۆکارێـک نییـە پەیوەندییەکانـی ئێمـە و عێـراق بـاش نەبـن، بـەڵام ئەمـەش کاتـی پێویسـتە. لەبـارەی ئـەوەی ئێمـە لەسـەر پرسـی کـورد یارمەتـی ئێـران دەدەیـن و بەشـدارین (abetting) لـەم کارەدا، ئەمـە دووڕە لـە ڕاسـتییەوە، چونکـە هـەروەک ئامـاژەم بـۆ کـرد، ئێمـە پرسـی کـورد لـە عێراقـدا، بـە بابەتێکـی ناوخۆیـی عێـراق هەژمـار دەکەیـن.

٧. لەبـارەی ڤیـزا، ئـەو قسـانەم دووبـارە کـردەوە کـە پێشـتر گوتبـووم (تەلەگرامەکـەم بـە ژمـارە ٢٦٠)، واتـە ئێمـە غەمبارییـن بـە هاتنـەدی ئـەم جـۆرە بارودۆخـە کـە بووەتـە هـۆی ئـەوە [فەرمانبەرانـی باڵێۆزخانـەی عێـراق لـە بەریتانیـا] ڤیـزا وەربگـرن، بـەڵام مـن لـەو پێگەیـەدا نیـم بڵێـم کـەی و چـۆن ڕێکارەکانـی تایبـەت

بـە ڤیـزا گۆڕانـی بەسـەردا دێـت، بـەڵام ئێسـتا، وەرگرتنـی ڤیـزا پێویسـتە. ئێمـە لەلایـەن خۆمانـەوە گشـت هەوڵەکانـی خۆمـان وەگـەڕ دەخەیـن کـە ئـەم ڕێـکارە کەمتریـن ئاسـتەنگ بـۆ گەشـتیاران دروسـت بـکات. حاڵیحـارز، ئێمـە خێراتـر لـە حکومەتـی عێـراق ڤیـزا دەردەکەیـن.

٨. هیـوادارم گشـت ئـەوە قسـانەی کـردم ببیتـە هـۆی ئـەوەی کاریگەریـی لەسـەر جەمـال دروسـت بـکات کـە هیـچ پاسـاوێک لـە ئـارادا نییـە بـۆ بەربەسـت دروسـتکردن بـۆ گەشـتکردن بـۆ بەریتانیـا و بـاوی ئـەم جـۆرە ڕێکارانـە نەمـاوە و خزمـەت بـە هیـچ ئامانجێـک نـاکات. ئـەو تەنیـا ئـەوەی گـوت، لـەم بـارەوە وەزارەتەکـەی ئـاگادار دەکاتـەوە.

٩. جەمـال جیـددی بـوو لـە ناڕەزایـی دەربڕینـی لەبـارەی هەڵوێسـتی ئێمـە لـە پێدانـی ڤیـزا [بـە شـاندی باڵیۆزخانـەی عێـراق] و ئـەو کاریگەرییـە نەرێنیانـەی کـە ئـەم هەڵوێسـتە لەسـەر پەیوەنـدی نێـوان ئـەم دوو وڵاتـەدا دروسـت دەکات. سـەبارەت بـە بابەتەکانـی دیکـە جەختـی لەسـەر بابەتـی دزیکردنـی [هاووڵاتیانـی عێـراق] و ئـەو فەرمانانەکـردەوە کـە لـەم بـارەوە لەلایـەن وزارەتەکەیـەوە پێـدراون، لەوەشـدا هـاوڕای وەزارەتەکـەی نییـە.

١٠. بـەڕای مـن پێویسـتی نەدەکـرد لەسـەر بابەتەکانـی دیکـە قسـە بەکـەم، بـەڵام لەوانەیە ئێـوە پێتـان باشـتر بـوو بێـت لەسـەر بابەتـی ئیعتیبـاری پاسـەپۆرتەکان زۆرتـر قسـە بکـەم، بـەڵام بـە بـڕوای مـن بـە دامەزراندنـی باڵیـۆزی خاوەنشـکۆ [لـە عێـراق] ئـەو، بـە تەواوەتـی تیشـک دەخاتـە سـەر ئـەم بابەتـە. بەهەرحـاڵ، پرسـی پێدانـی ڤیـزا بـە شـاندی باڵیۆزخانـەی عێـراق، گرنگـترە [لـە پرسـی ئیعتیبـاری پاسـەپۆرتەکان].

سنووردار (ل ٣٧٨)

باڵیۆزخانەی بەریتانیا- بەغدا

١ی تشرینی یەکەمی ١٩٧٤

G S Burton Esq

بەشی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست

نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس- لەندەن

ئەنجوومەنی یاسادانان بۆ کوردستان

١. حەوتەی ڕابردوو ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕش ڕایگەیاند ١٢ ئەندامیتری بۆ ئەنجوومەنی یاسادانانی کوردستانی دامەزراندووە و چاوەڕوان دەکرێت خودی ئەنجوومەنەکەش ٨ کەسیتر کاندید بکات، تا ژمارەی یاسایی ئەنجوومەنەکە کە ٨٠ کەسە تەواو بێت. گرنگترین ناو لە نێوان ئەم ١٢ کەسەدا، ناوی هاشم حەسەن ئاکرەییە، کە وەک سەرۆکی ئەنجوومەنی جێبەجێکارییش لە کوردستان دامەزراوە.

٢. ئەنجوومەنی یاسادانان لە ٥ی تشرینی یەکەم دەکرێتەوە. هەروەها، ژمارەیەک وتاری گرنگ لە ڕۆژنامەکاندا لەبارەی گرنگی ئەم ئەنجوومەنە بڵاوکراونەتەوە. نزیکەی ١١٠ ڕۆژنامەنووسی عەرەب و بیانی لە ڕۆژی کردنەوەی ئەنجوومەنی یاسادانانی کوردستان، بەشدار دەبن.

K D Temple

کۆنفرانسی بەردەوامی ڕێکخراوە بەریتانییەکان بۆ هاوکاریکردنی پەنابەران (ل ٣٧٩)

(Standing Conference of British Organisations for Aid to Refugees)

بە هاوکاری لەگەڵ کۆمیتەی خۆبەخش بۆ گەشەپێدان و هاریکاری دەرەوە

International Development Centre، Parnell House25 ، Wilton Road، London SW1V 1JS

Telephone: 01-828 7611

Chairman: Secretary: Miss N. Rice-Jone MBE

Airey Nesve DSO. OBE. MC. TD. MP Ass to. Secretary: Mrs. E. Dony

کۆبوونەوەیەکی تایبەت لەسەر کورد

ئەم کۆبوونەوەیە لە ڕۆژی پێنج شەممە، ١٠ی تشرینی یەکەمی ١٩٧٤، لە کاتژمێر ٢:٣٠ خولەکی پاش نیوڕۆ لەم ناونیشانەی خوارەوە بەڕێوە دەچێت:

Room 15، Friends House، Euston Road، London، NW1.

هیوادرین گشت ئەو کەسانەی گرنگی بە پرسی کورد دەدەن و نیگەرانی بارودۆخی کوردن لەم کۆبوونەوەیەدا بەشدار بن.

سکرتێر:

N. Rice-Jones

(ل٣٨٠)

ME/4721/A/3

٥ی تشرینی یەکەمی ١٩٧٤

پێوەرەکانی حکومەتی عێراق بۆ ئیدارەی ناوچەی ئۆتۆنۆمی کوردستان

INA 1121 gmt 3 Oct 74

پوختەی ڕاپۆرت:

بەغدا، ٣ی تشرینی یەکەم: سەرۆک ئەحمەد حەسەن بەکر، تەها محێدین مەعروف، جێگری سەرۆکی ڕاسپارد یەکەم دانیشتنی ئەنجوومەنی یاسادانانی کوردستان بەڕێوە ببات. دانیشتنەکە لە یەکشەممەی داهاتوو دەبێت و ئەنجوومەنەکە بۆ ماوەی نۆ مانگ بەردەوام دەبێت. مەعروف لەبری سەرۆک، لێدوانی کردنەوەی ئەنجوومەن پێشکەش دەکات.

(INA) [ئاژانسی هەواڵی نێودەوڵەتی] زانیاری هەیە هاشم حەسەن ئاکرەیی، کە لە ٢٤ی ئەیلوول لەلایەن سەرۆکەوە متمانەی پێدرا بۆئەوەی ئەنجوومەنی جێبەجێکاری ناوچەی ئۆتۆنۆمی پێکبێنێت و سەرۆکایەتی بکات، گەڵاڵەنامەیەک لەبارەی پێکهێنانی ئەنجوومەنی جێبەجێکاری پێشکەش بە ئەنجوومەنی یاسادانان دەکات.

هەروەها (INA) زانیاری هەیە گەڵاڵەنامەکەی ئاکرەیی بۆ پێکهێنانی ئەنجوومەنی جێبەجێکاریی کە دەخاتە بەردەم ئەنجوومەنی یاسادانان لەم کەسانەی خوارەوە پێکدێت:

سەرۆک	هاشم حەسەن ئاکرەیی
جێگر سەرۆک	سعود ئەدین
بەشی [وەزارەتی] ناوخۆ	سعود ئەدیب

دارایی و ئابووری	نوری ڕەشید مەحمود
کاروباری کۆمەڵایەتی	محەمەد زێوار شەریف
گەشتیاری و پەناگەی هاوینان	سیروان جاف
کشتوکاڵ و چاکسازیی زەویی	بەشیر عەبدولڕەشید ئەتروشی
وەقف	عەلائەدین نەجمەدین ساجدی
گواستنەوە و گەیاندن	عادل حاج سەلیم
کلتور و لاوان	عوسمان محەمەد فایق
پەروەردە	موسا عەبدولسەمەد
کار و نیشتەجێکردن	شێروان عەلی ئەمین

هەروەها، ئەنجوومەنی جێبەجێکاریی، ئەم کەسانەش لەخۆ دەگرێت: ئیحسان تاهیر موفتی، ئەحمەد عەبدولقادر نەقشبەندیی، ئەحمەد حەمید قادر.

بە پێی یاسای ئۆتۆنۆمی، سەرۆکی ئەنجوومەنی جێبەجێکاریی دەبێت لە پێشنیازکردنی ئەندامانی کابینەکەی، دەنگی متمانە لە ئەنجوومەنی یاسادانان دەستەبەر بکات. دواتر، سەرۆکی ئەنجوومەنی جێبەجێکاریی گەڵالەنامەکە دەخاتە بەردەم سەرۆک کۆمار. [پێداچوونەوەی یاسای ئۆتۆنۆمی].

نهێنی (ل ٣٨١-٣٨٢)

باڵیۆزخانەی بەریتانیا

بەغدا

١٠ی تشرینی یەکەمی ١٩٧٤

P K Williams

بەشی ڕۆژهەڵاتی ناڤین

نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس

لەندەن

ئەنجوومەنی یاسادانانی کورد

١. ئەنجوومەنەکە لەلایەن جێگری سەرۆک کە کوردە و ناوی ‹تەها مەعروف›ە لە ڕۆژی یەکشەممە ٥ی تشرینی یەکەم بە ئامادەبوونی ژمارەیەکی زۆری ڕۆژنامەنووسی بێگانە کە بە پێی کۆمەڵێک مەرج بانگهێشت کرابوون، کرایەوە. لەناو ڕۆژنامەنووسەکاندا هەر یەک لە ئیان کۆلڤین (Ian Colvin) لە ڕۆژنامەی دێیلی تەلەگرام و گوین ڕۆبێرتز (Gwynne Roberts) لە فاینانشال تایمز ئامادە ببوون (تەلەگرامەکەی ئێوە بە ژمارە ٢٤٨ لە ٣ی تشرینی یەکەم). زۆربەی زانیارییەکانی ئێمە لەسەر پێشکەوتنەکان لەلایەن کۆلڤین و ڕۆبێرتزەوە دێن، کە ئێمە توانیمان پێش دەرچوونیان بیانبینین.

٢. هەردووڕۆژنامەنووسەکە لەو بڕوایەدا بوون جۆش و خرۆشێکی جەماوەری ئەوتۆ لە خودی هەولێردا بەدی نەکرا. پێدەچێ خەڵک کۆنەبووەتەوە. چەپڵە لێدانی ناو ئاهەنگەکەش تەنیا بۆ دەربڕینی ئەدەب بوو. کۆلڤین گوتی، ئەندامانی ئەنجوومەنەکە لە کورد و عەرەب پێکدێن کەواتە ‹ناوچەی خۆبەڕێوەبەری›› لەسەر بنەمای قەبارەی جوگرافی نەک نەژادی دامەزراوە.

٣. زۆربەی ڕاپۆرتە ڕۆژنامەوانییەکان چاوەڕوانکراو بوون، بەڵام یەک، دوو خاڵی سەرنج ڕاکێش هەن:

- سوێندخواردنی ئەندامانی ئەنجوومەن ئەمەی خوارەوە لەخۆدەگرێت «... بۆ پاراستنی ئاسایش و یەکپارچەیی خاکی عێراق››.
- مەعروف گوتی، ئەندامانی ئەنجوومەنی لە فەرمانەکانی سەرۆک ئاگادار کردووەتەوە.

٤. ئەنجوومەن لە ماوەی یەک مانگدا، دانیشتنەکانی دەست پێدەکاتەوە.

٥. لە کاتێکدا سوپا بە تەواوەتی لە خۆ دڵنیایە دەرفەت بدات دانیشتنی ئەنجوومەن لە هەولێر بەڕێوە بچێت، بەڵام ڕۆژنامەنووسەکان بە فڕۆکە نەک بە ئۆتۆمبێل چوونەتە کەرکووک. دیارە ڕێکارە ئەمنییەکان زۆر توند و تۆڵن، [چونکە پاسەوانەکان] لە سەربانەکان و شوێنەکانی دیکە دا دەبینران. عێراقییەکان بە باشی مامەڵەیان لەگەڵ ڕۆژنامەنووسەکاندا کردووە، تێچووی گەشتی هەر ١١٠ کەسە بانگهێشتکراوە، خەرجکرا و هەندێك لەو کەسانە (‹دانا سمیت›یش لە (Christian science monitor) لە گەڵیاندا بووە) لەسەر تێچووی عێراق وێنەگریشیان لەگەڵ خۆبردبوو. هیچ سانسۆرێک لەسەر ڕاپۆرتەکانیان نەبووە، بەڵام کاربەدەستانی وەزارەتی زانیاری داوای کۆپیەکی لە هەموو ئەو شتانە کردووە کە نێردراون.

٦. شاندە دیپلۆماسییەکان بانگێشت نەکرابوون.

٧. ئەگەر شتێکی گرنگ هەبێت، ئەو شتە گرنگە چییە کە بەم دامەزراوە نوێیە دەلکێنرێت؟ ئەم ئەنجوومەنە هیچ نییە، تەنیا ڕووکەشێک نەبێت. گشت ئەندامانی لەلایەن حکومەتی ناوەندییەوە دامەزراون و دیموکراسییەکی کەم لە گفتوگۆکانیاندا (deliberations) هەیە. ڕاستە پارچەکانی دیکەی وڵات ئەم جۆرە دامەزراوەیەی نییە، بەڵام لەبەرئەوەی ئەنجوومەنەکە دەسەڵاتی جێبەجێکردنی نییە، کەواتە مانایەکی ڕاستەقینەی ئەوتۆشی نییە. کاتێک لە میانەی سەردانەکەیدا، لەگەڵ جێگری سەرۆکی بەرەی ڕزگاریخوازی ئەریتریا قسەمان دەکرد، عەلی چەنان (لە سەرکرایەتی نیشتیمانی بەعس)

پێداگریی لەسەر «خێراکردنی دیالۆگی دیموکراتیانە بۆ گەیشتن بە یەکێتی نیشتیمانی›› دەکرد. ئەگەرئەم ئەنجوومەنە وەک بەڵگەیەک بۆ ئەم دیالۆگە هەژمار بکرێت، کەواتە ئەم کارە کاریگەرییەکی ئەوتۆ لەسەر ژمارەیەکی زۆری خەڵک دروست ناکات.

R G Giddens

هاوپێچ: نووسینگەی پاراستنی زانیارییەکان، تاران

هاوپێچ: وەزارەتی بەرگری، کاپیتان (D Norbury D١٤)

نهێنی (ل ٣٨٣)

Mr Giddens

Mr Temple

پرسی کورد

١. ئەمڕۆ بەیانی کاتێک پەیوەندیم بە وەزیری کاروباری دەرەوە بە وەکالەت کرد، داوای هەندێك کۆنتێنەری بۆمبی لێم کرد، بەدڵنیاییەوە بۆ بەکارهێنانی لە هێرشی زەمینیدا بوو. سوودم لە دەرفەتەکە وەرگرت و باسم لە پرسی کورد کرد و گوتم، بە دڵنیاییەوە حکومەتی بەریتانیا هاوسۆزی زۆر باشی لەگەڵ ئەو حکومەتانە هەیە کە تووشی کێشەی کەمینەکان بوونەتەوە، چونکە ئێمە خۆامن پرسی سەختی لەم جۆرەمان هەن. باسی سەردانی ڕۆژنامەنووسێکی بەریتانیم کرد کە لە ڕابردوودا زۆر دۆستی حکومەتی عێراق نەبووە. هەروەها پێم گوت، کاتێک یەکێک ڕاسپێردرا بە پێی سیاسەتێکی تایبەت، سەرەدەری لەگەڵ بابەتێکدا بکات، پێویستە لەوکاتەدا هەوڵ بدات لەو کێشانە تێبگات کە ڕووبەڕووی حکومەتی عێراق بوونەتەوە، تا بتوانێت لەسەر ئەم کێشانە بە هاوسۆزیەوە بنووسێت.

٢. وەزیرەکە گوتی، لە ڕاستیدا، ئەمە کێشەیەکی زۆر سەختە. مەلامستەفا کەسێکی زۆر ئاڵۆزە، بەڵام بە بۆچوونی ئەو چیتر ئەم بابەتە پرسێکی تایبەت بە کەمینە نییە: لە ڕاستیدا، ئەگەرچی خودی بارزانیەکان کوردن، بەڵام ژمارەیەک لە پەیڕەوانی بارزانی بریتین لە عەرەب، تورکمان، ئاشوری و ئەوانی دی. هەندێك لەم کەسانە تەنانەت زمانی هاوبەشیان نییە. ئەمە جوڵانەوەیەکی سیاسییە وەک پەرچەکردارێک بۆ هەندێك بابەت، بۆ نموونە [لە دژی] بەرنامەی چاکسازیی زەوی کە حکومەتی عێراق هەوڵی جێبەجێکردنی دەدات. هەروەها ئامانجی [جوڵانەوەکە] لەناوبردنی ڕژێمی بەرقەراری عێراقە. هەر بەم هۆیەشە، حکومەتی عێراق ناچارە جوڵانەوەکە لەناو ببات، بەڵام ئەمەش

کارێکـی سـەختە. وەک ئێمـە دەزانیـن، ئـەوان کێشـەیان لەگـەڵ درواسـێی خۆیـان، واتـە ئێرانـدا هەیـە (ئەگەرچـی ئامـاژەی بـە نـاوی ئێـران نەکـرد).

J A N Gerham

١٥ی تشرینی یەکەمی ١٩٧٤

کۆپیەک بۆ:

P R H Wright Esq

بەشی ڕۆژهەڵاتی ناڤین

زۆر نهێنی (ل٣٨٤-٣٨٥)

بـۆ دیسـکبای (DESKBY 150600Z) بـه پەلـەی وەزارەتـی بەرگـری شانشـینی یەکگرتـوو، تەلەگرامـی ژمـارە (1141900Z).

بـۆ بەرچاوڕوونـی زیاتـری [باڵیۆزخانەکانـی] تـاران، ئەنقـەرە، دیمـەش، بەیـروت و جسـێن (JISNE).

DIG FOH

DA'S WEEKLY SUMMARY

یەکەم: کوردستان

لـه میحوەرەکانـی، ڕوانـدز، ڕانیـه و قـەلادزێ شـەڕێکی قـورس بەردەوامـه. هـەر سـێ شـارۆچکەکە لـه دەسـت حکومەتـدان و لەوانەشـه جـارێ لـه دەسـتیدا بمێننـەوە. هێرشـی کـورد لـه میحـوەری (ل) بـۆ (س)، و ناوچـه دوورە دەسـتەکان و پێشـڕەویان لـه بەرەیەکـی فرەوانـەوە لـه زاخـۆ لـه باکـوورەوە بگـرە تـا دەگاتـه خانەقیـن لـه باکـووری ڕۆژهـەڵات، بەردەوامـه. تۆپخانـه و بۆردمانـی ئێرانییـەکان هـەم لەنـاو خاکـی ئێـران و هـەم لەنـاو خاکـی کودسـتان بـۆ پشـتگیریی کـردن لـه کـورد بەردەوامـه. حکومەتـی عێـراق دەسـتی بـه جوڵاندنـی تۆپخانـەی قـورس کـردووە بـۆ ناوچـەی قـەڵادزێ و ڕوانـدز تـا بەرپەرچـی بۆردمانکردنـی ئێرانییـەکان بداتـەوە.

دووەم: هەندێـك ڕاپۆرتـی بەهێـزی پشتڕاسـت نەکـراو لـه بەغـداوە بـاس لـه هێرشـکردنە سـەر چیـای زۆزک دەکـەن کـه ٦٦٥٠ پـێ لـه ئاسـتی دەریـا بـەرزە و دەکەوێتـه باکـووری کوردسـتان، هەروەهـا هێرشـکردنە سـەر ڕێگـەی سـەرەکی نێـوان ڕوانـدز و بەرسـیرین (Barsarin) کـه دەکەوێتـه ڕۆژهـەڵات. ئـەم هێرشـانە لـه نێـوان ٥ بـۆ ٧ی تشرینـی یەکـەم ڕوویانـدا و سـوپای عێـراق قوربانـی زۆری داوە (٨٥٠ کـوژراو)، بـەڵام دواتـر حکومـەت توانیویەتـی دەسـت بەسـەر ئـەم بەرزاییانـەدا بگرێـت. هەروەهـا دەنگـۆکان بـاس لـه گرتنـی هەندرێـن دەکـەن کـه ٨٦٣٠ پـێ لـه ئاسـتی دەریـا بـەرزە و بـاس لـەوە دەکرێـت ناوچەکانـی زۆزکیـش دەسـتیان بەسـەردا گیـراوە. ئەگـەر سـوپای

عێراق بیەوێت لە بەشی ڕۆژهەڵاتی ڕواندز بەردەوامی بە پێشڕەوییەکانی بدات یان لە وەرزی زستاندا لەم ناوچەیەدا بمێنێتەوە، دەبێ دەست بەسەر بەرزاییەکانی ئەم ناوچەیەدا بگرێت.

سێیەم: کەشوهەوا: بەغدا، بەرزترین پلە، ٣٦؛ نزمترین پلە ١٣. مووسڵ بەرزترین پلە ٣٣، نزمترین ١٥. لە کۆتایی ئەیلوولدا بارانێکی کەم لە کوردستان باریوە. تا ئێستاش کەشوهەوا وەک خۆیەتی، ئاسمان هەورە، پلەی گەرما لە ڕواندز لە ڕۆژدا نزیکەی ٢٥ پلەی گەرمییە، بەڵام لە شەودا لە ژێر سفرە. پێشبینی دەکرێت کەشوهەوا بۆ دوو تا سێ حەوتەی داهاتوو وەک خۆی بمێنێتەوە [واتە بەفر و باران نەبارێت].

چوارەم: لیوا تەها شەکەرجی (Taha Sekergi)، کە فەرماندەی پێشووی کەرتی ٨ بووە و دواتر لە کۆتایی مانگی ئاب کرا بە فەرماندەی کەرتی ٤، خانەنشینکراوە و ئێستا فەرماندی کەرتی ٤، سەرۆک ئەرکانی پێشوو، کۆلۆنێل سەعدوڵا یونسە، تا فەرماندەیی ئۆپەراسیۆنەکانی باکوور بکات.

پێنجەم: لە ٥ی تشرینی یەکەمدا ئەنجوومەنی یاسادانانی کوردستان لە هەولێر کرایەوە. پتر لە سەد ڕۆژنامە و ڕۆژنامەنووس وەک (ROBERTS) (D.T)، (COLVIN)، و (FT) بە هەلیکۆپتەر بۆ کەرکووک و دواتریش بۆ هەولێر هێنران. ئامادە نەبوونی سەرۆک و سەدام لە بۆنەکەدا زۆر بەرچاوبوو. ڕێوشوێنی ئەمنی زۆر توند گیرابووەبەر. هەوڵەکانی (COLVIN) و (ROBERTS) بۆ گەڕانەوە بۆ باکوور و ڕاپۆرتکردنی بارودۆخەکە وەک خۆی، بێ سوود بوون.

شەشەم: عوبەیدوڵا بارزانی، کوڕی بارزانی کە وەک وەزیری کاروباری باکوور لە کابینەی عارف لە ٧ی نیسانی ١٩٧٣دا، دەستنیشانکرا بوو؛ دەگوترێت بەهۆی کێشەی خێزانییەوە لە سەرەتای ساڵانی ١٩٦٠، لە بابی جیابووەتەوە. ئەم دووانە لە ساڵی ١٩٧٠ پێکهاتنەوە، بەڵام لە سەرەتای ئەم ساڵە دووبارە لێک جیابوونەتەوە.

حەوتەم: سوپای عێراق خۆی بۆ وەرزی زستان ئامادە دەکات. بۆ سەدان هەزار کەس، پەتوو لە هیند یان چین کڕدراوە. داوای چەکی پێشکەتوو لە

پاکستان، تورکیا و ئیسپانیا و بێگومان وڵاتانی دیکەیش کراوە. دەنگۆی ئەوە هەیە حەوتەی ڕابردوو سەرۆک ئەرکان و فەرماندەی هێزی ئاسمانی عێراق (COMD IAF) بە مەبەستی دابینکردنی پارچەی یەدەک بۆ چەک و تەقەمەنی سەردانی مۆسکۆیان کردووە، بەڵام وەک ئەوەی ئەوان چاوەڕوانیان دەکرد، سەردانەکە سەرکەوتوو نەبووە.

هەشتەم: مقەدەم سالم شاکر ئەلعەماش، وەک باڵیۆزی نوێ لە لەندەن دەست نیشانکراوە. من ئەم کەسە دەناسم و زانیاری زۆرتر لە هەگبەکەدایە.

نۆیەم: لە ١٢ی تشرینی یەکەم، باڵیۆزی خاوەنشکۆ بۆ عێراق، ئیعتیبارنامەکەی ڕادەستی سەرۆک کرد. بەکر زۆر ناخۆش و ماندوو دێتە بەرچاو و چاوەکانی سوور هەڵگەڕاون.

GRAHAM

BT

نهێنی (ل٣٨٦)

FO 714/E 19/16

LLC NR 692/16

PP MODUK

RR BAGHDAD

GR 100

CYPHER CAT A

FM TEHRAN 160600Z OCT

CONFIDANTION

تەلەگرامی ‹ئەولەویەتی› وەزارەتی بەرگری شانشینی یەکگرتوو بە ژمارە ١٢٢٩ لەسەر (160500Z)، تشرینی یەکەمی.

بۆ بەرچاو ڕوونی زیاتر بۆ [باڵیۆزخانەی] بەغدا بنێردرێت.

FOR D14BN BAGHDAD FOR DA. FROM AMA

کوردستان

ژێدەری آ: بەغدا، تەلەگرامی ژمارە ٢٢ لە ١٠ی تشرینی یەکەم.

ژێدەری ب: تەلەگرامەکەم بە ژمارە (11/DA) لە ١١ی ئەیلوول.

١. لە کاتی گەڕانەوەدا هێرست (HIRST) ببینە. ئەو هیچ شتێکی بۆ سەر تەلەگرامی ژیدەری ‹ب› زیاد نەکرد، تەنیا ئەوە نەبێت کە ئەستەمە کورد بشکێنرێن.

٢. گوتی چاوی بە قوتابخانەی تۆپخانەی کورد کەوتووە. بە پێی ئەو شتەی ئەو باسی دەکرد ئەم چەکانە دەبێت هاوەنی ١٢٢(ملم)، (م ٣)، یەک دانە ١٢٢(م) ٢ یەک (د٧٤) بووە.

٣. هەروەک جاران دەکرێ تەلەگرامی ژێدەری ب بۆ بەغدا بنێردرێت. تکایە دەتوانن ئەم تەلەگرامەیان بۆ بنێرن.

PARSONS

BT

بەڕێز بۆرتن (Mr Burton) جێگری بەشی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست (W 92) (ل ٣٨٧)

١. دوێنێ بەڕێز ئیان کۆلڤین (Mr Ian Colvin)، پەیامنێری دەیلی تەلەگرام، کە تازە لە بەغدا گەڕابووەوە، پەیوەندی پێوە کردم.

٢. دەیەویست ئێمە لە بۆچوونی خۆی لەسەر سەردانەکەی بۆ [عێراق] ئاگادار بکاتەوە و هەروەها بە پێی قسەکانی ئەو عێراق زۆر بە جیددی کار دەکات تا ڕوخساریکی نوێ نیشانی جیهانی دەرەوە بدات.

٣. لەگەڵ نزیکەی ١١٠ ڕۆژنامەنووسی دیکەی سەرتاسەری جیهان، زۆر بە باشی لەلایەن [کاربەدەستانی] عێراق پێشوازیان لێکراوە. ئاماژەی بە دوو کێشە کرد: نزیکەی ٣٠ تا ٤٠ کەس لەم ڕۆژنامەنووسانە داوایان کرد سەردانی کوردستان بکەن، بەڵام ئەم کارە ڕێک نەخرا. دووەم، ئەم ڕۆژنامەنووسانە نەیانتوانی هیچ وەزیرێک ببینن. بە واتایەکی دی، دەسەڵاتدارانی عێراق نەیانویست پڕۆگرامێکی گونجاو [بۆ سەردان و داواکاریی ئەم ڕۆژنامەنووسانە] ئامادە بکەن.

٤. بە بڕوای بەڕێز کۆلڤین ئەو کەسەی بەرپرسی باشترکردنی پەیوەندییەکانی عێراقە کەسێکی فەڵەستینییە و نووسینگەیەکی لە بەیروت هەیە و پەیوەندییەکانی نێوان قەتەر و ئەبوزەبی بەڕێوە دەبات (handle) (کۆلڤین ناوی ئەم کەسەی بەبیر نەدەهاتەوە). دیارە ڕێبازی کاری ئەم کەسە بریتییە لە کردنەوەی عێراق [بەڕووی] جیهانی دەرەوە دا.

٥. ئەنجامگیریی بەڕێز کۆلڤین بریتی بوو لەوەی دەسەڵاتدارانی عێراق بۆ کردنەوەی پەیوەندییەکانیان پشتیان بە پسپۆرێک بەستووە، بەڵام تا ئێستا هیچ دەسکەوتێک بەدی نەهاتووە.

D A MacLeod

News Department

W 21

١٦ی تشرینی یەکەمی ١٩٧٤

نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس (ل ٣٨٩)

لەندەن SW1A 2AL

N Browne Esq

باڵیۆزخانەی بەریتانیا

تاران

١٨ی تشرینی یەکەمی ١٩٧٤

کوردستان

سوپاس بۆ نامەکەتان لە ڕێکەوتی ١٠ی تشرینی یەکەم. زۆر بە خێرایی ئەم نامەیە دەنووسم تا بە جانتای [ناردنی نامەکان] ڕابگەم و دڵنیاتان دەکەمەوە (پەرەگرافی ژمارە ٦ی نامەکەتان) لەبارەی ئەو گرنگییەی ئێمە بە ڕاپۆرتەکانتان لەسەر باردۆخی کوردستان دەدەین. هیوادارین ڕاپۆرتی ‹سەنتەری هاوبەشی زانیاریی› (JIC) لەسەر بارودۆخی کوردستان لە سەرەتای حەوتەی یەکەمی ١٠ی تشرینی دووەم ئامادە بکرێ. ئێمە بە ئەنقەست ئامادەکردنی ئەم ڕاپۆرتەمان پاشخستووە، چونکە لەوانەیە بەهۆی کەشوهەواوە شەڕی [نێوان کورد و حکومەتی عێراق] لە کۆتایی مانگی تشرینی یەکەمدا بوەستێت، بۆیە ئەوکات بارودۆخەکە ڕوونتر دەبێت.

P K Williams

بەشی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست

نهێنی (ل ٣٨٩)

نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس

لەندەن

SW1A 2AL

R G Giddens Esq

باڵیۆزخانەی بەریتانیا

بەغدا

١٨ی تشرینی یەکەمی ١٩٧٤

کوردستان

١. ڕەنگە بەهۆی تێکچوونی ڕەوشی کەشوهەوا، لە کۆتایی مانگی تشرینی یەکەمدا شەڕ لە باکوور بوەستێت، ئێمە بە نیازین هەڵسەنگاندنێک بۆ بارودۆخی باکووری [عێراق] و کاریگەرییەکانی لەسەر بارودۆخی ناوخۆیی حیزبی بەعس ئەنجام بدەین، ئەم ڕاپۆرتەی لە حەوتەی یەکەمی ١٠ی تشرینی دووەمدا ئامادە دەبێت. هەندێك ئاماژەمان لەبەردەستە کە بەکار زۆر نەخۆشە و بۆیە حاڵحازر سەدام حوسێن کۆنترۆڵێکی زۆری بەسەر هێزە چەکدارەکاندا هەیە (تەلەگرامەکەتان لە وەزارەتی بەرگری شانشینی یەکگرتوو 161015Z). کشانەوەی هێزەکان بەهۆی هاتنی وەرزی زستان بۆ بەغدا و لەدەستدانی ژمارەیەکی زۆر سەرباز، بوونەتە هۆی فرەوانکردنی ناکۆکی لەناو حیزبی بەعسدا لەسەر چۆنیەتی بەڕێوەبردنی هەڵمەتەکانی هێرشکردنە سەر باکوور . زۆر خۆشحاڵ دەبەم لەسەرەتای مانگی تشرینی دووەمدا بۆچوونی خۆتان لەسەر سەقامگیری ڕژێم، ڕووداوەکانی کوردستان، پەیوەندیی نێوان عێراق و سۆڤیەت و پەیوەندییەکانی ئێران و عێراقمان بۆ بەڕێ بکەیت.

٢. لەوانەیە چاوتان بە وتارێک کەوتبێت کە لەلایەن گریس گۆدارد (Chris Goddard)

نـووسراوە و لـە ١٦ی تشرینـی یەکـەم لـە ڕۆژنامـەی ‹The Times›دا بڵاوکراوەتـەوە. ئێـدوار مۆرتیمێـر (Edward Mortimer) کـە لـە ‹The Times› کار دەکات و لـە نووسـینی ئـەم ڕاپۆرتـەدا یارمەتـی گـۆداردی داوە، بەنیـازە لـە سـەرەتای مانگـی داهاتـوودا لـە ڕێگـەی تـاران، سـەردانی کوردسـتان بـکات و پێـی ڕاگەیانـدم، گـودارد بـۆ ‹ATV› کار دەکات و فیلمـە بەڵگەییەکـەی ‹ATV› [لەسـەر کـوردی] ئامادەکـردووە کـە بڕیـارە لـە ٢٩ی تشرینـی یەکەمـدا پەخـش بکرێـت. وتارەکـەی ئـەو بـە تەواوەتـی لایەنگـری لـە کـورد دەکات و لـەو بڕوایـەدام فیلمەکـەش بـە هەمـان شـێوە بێـت. لەوانەیـە عێراقییـەکان چاوپۆشـی لـەم فیلمـە بکـەن، ئەگـەر تەلەفزیۆنەکـە دوایـن ڕسـتە لـە پێشـنیازەکەی گـودارد کـە لـە وتارەکەیـدا ئامـاژەی پێکـردووە، بخاتـەڕوو.

G S Burton

بەشی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست

زۆر نهێنی (ل٣٩٠-٣٩١)

GRS

CYPHER CAT A

FM BAGDAD 210700Z OCT

SECRET

بـۆ: تەلەگرامـی ‹ئەوڵەویەتـی› وەزارەتـی بەرگـری شانشـینی یەکگرتـوو لـە ٢١ی تشرینـی یەکەمـی ١٩٧٤.

بـۆ بەرچـاو ڕوونـی زیاتـر بـۆ نووسـینگەی کاروبـاری دەرەوە، [باڵیۆزخانـەی] بەیـروت، کوێـت، تـاران و ئەنقـەرە بنێردرێـت.

DIG FOH

ڕاپۆرتـی حەوتانـە (سـەرەڕای تەلەگرامەکـەم بـە ژمـارە ١٦١٠١٥ بـۆ نووسـینگەی کاروبـاری دەرەوە (FOH) بـۆ هەمـوو کەسـێک نیـە بیبێنێـت).

١. کوردستان

ا یاریـدەدەری سـەربازیی (MA) کـورد: دوای دوو حەوتـەی شـەڕێکی قـورس لـە بەرزاییەکانـی زۆزک و هەندرێـن، کـورد توانیـان ئـەم دوو ناوچەیـە لـە ١٧ی تشرینـی یەکەمـدا لـە دەسـت هێزەکانـی حکومەتـی عێـراق دەربێننـەوە.

ب یاریـدەدەری سـەبازیی (MA) ئێـران، پشتڕاسـتی کـردەوە ژمارەیـەک لـە یەکەکانـی سـوپای عێـراق کـە تـا ئێسـتا ژمـارەی دروسـتیان دیـار نییـە، حەوتـەی ڕابـردوو، لـە کوردسـتانەوە بـەرەو بەغـدا و باشـووری عێـراق گوازراونەتـەوە.

ج کەشـوهەوا تـا ئێسـتاش وەک خۆیەتـی. کەشـوهەوای دوێنـێ: بەغـدا بەرزتریـن پلـە ٣٤، نزمتریـن پلـە ٩. مووسـڵ بەرزتریـن پلـە ٣٢، نزمـتری پلـە ٨.

٢. بەڕێـز ڕۆبینسـۆن (Mr Robinson) لە تریڤۆر کرۆکێـر (Trevor Crocker) و هاوڕێکانی

لـە چاودێریکردنـی هێڵـی شـەمەندەفەر کـە مووسـڵ بـە هەولێـر گـرێ دەدات و سـەرلەنوێ ڕێکخسـتنەوەی هێڵـی ئاسـنی نێـوان هەولێـر و کەرکـووک گەڕوانەتـەوە، پێـی گوتـم هەمیشـە مەفرەزەیـەک پاسـەوانی بـە ئۆتۆمۆبێلێکـی سـەربازییەوە لەگەڵـدا بـووە. هەروەهـا ڕێگـەی پێـدراوە سـەردانی شـەقڵاوە بـکات، بـەڵام ڕێگـەی پێنـەدراوە زۆرتـر بـەرەو ناوچـەی ڕۆژهـەڵات بچێـت. لـە ٥ی تشرینـی یەکـەم زنجیرەیـەک ئاڵـۆزی لـە دەوروبـەری هەولێـر ڕوویـداوە، بۆیـە لەکاتـی کردنـەوەی ئەنجوومەنـی یاسـادانان هەلیکۆپتـەر پاسـەوانی لـە ناوچەکـەی دەکـرد و لـە کاتژمێـر ١١ی شـەویش دەنگـی تەقـە بیسـتراوە. شـەوانە، لەسـەر ڕێـگای مووسـڵ-هەولێر-کەرکووک، بـاری سـەربازیی ڕاگەیێنـدراوە. خەڵکـی مەدەنـی تەنیـا بـە ڕۆژ دەتوانێـت لـەم ڕێگایـەدا هاتووچـۆ بـکات و پۆلیسـیش لـە هـەردوو سـایدی ڕێگاکـەدا هەیـە. زانیاریـی تـەواو لـە ڕاپۆرتـی مانگانەدایـە.

٣. دواکاری بۆ دابینکردنی چەک

یاریـدەدەری سـەبازیی (MA) ئیتاڵـی، لەبـارەی سـەردانی ئـەو دواییـەی بـۆ بەغـدا کـە لـە بەیروتـەوە هاتبـوو پێـی گوتـم هاتـووە لەبـارەی داواکاری عێـراق بـۆ دابینکردنـی هەلیکۆپتـەر قسـە بـکات، هەلیکۆپتەرەکـەش هەردووجـۆر بـن؛ هـەم هـی گواسـتنەوەی سـەرباز و هـەم لـە جـۆری هەواڵگریـی ‹RECCE› بـن. سـەرەڕای دابینکردنـی ئۆتۆمبێلـی سـەربازیی، چـەک و تەقەمەنـی تۆپخانـە و ڕاهێنـەر.

٤. ‹Bagdad Observer› لە ١٤ی مانگدا ڕاپۆرتێکی بڵاوکردووەتەوە لەسـەر دەسـتگیرکردنی یـەدوڵا عەلـی قەنبـەر قەنەواتی، سـەرۆکی سـاواک لـە بەغدا.

GRAHAM

FILES

MED (بەشی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست)

DEF D (بەشی بەرگریی)

MR WEIR

MR THOMSON

زۆر نهێنی (٢/٣) (ل ٣٩٢)

باڵیۆزی بەریتانیا

تاران

٢٤ی تشرینی یەکەمی ١٩٧٤

P R H Wright Esq

بەشی ڕۆژهەڵاتی ناڤین

نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس SW1

کوردستان

١. کاتێک لە ٢٣ تشرینی یەکەم چاوم بە شا کەوت، بەکورتی باسی بارودۆخی کوردستانمان کرد. پشتڕاستی کردەوە کە هەنوکە بارودۆخەکە بەراورد بە یەک مانگ لەمەوبەر، یان زۆرتر نەختێک باشترە. بارزانی لە تاران بووە و ڕۆژی ڕابردوو شای بینیوە. زەحمەتە بگوترێت ئایا بارزانی هەوڵی داوە شا نیگەران بکات تا هاوکاری زیاتر بەدەست بهێنێت، یان ئەو لە قسەکانیدا ڕاستگۆ بووە.

٢. شا گوتی ئەو ڕووبەڕووی دووڕیانە کۆنەکە بووتەوە. پێویستە پشتگیریی کورد بکات. ئەگەر ئەو پشتگیریی کورد نەکات یان ڕژێمی بەعس لە عێراقدا بە شێوەیەکی چاوەڕوان نەکراو بەهێز دەبێت، یان هەموو کورد دەبنە کۆمۆنیست، یان هەردوو حاڵەت ڕوودەدەن. هاوکات، پابەندییەکەی زۆر بووە. بە بڕوا بەخۆبوونێکی سنووردارەوە تەئکیدی کردەوە ڕێگەی داوە لە ئێرانەوە ئۆپراسیۆن لەوبەر و ئەوبەری سنوور (cross border) ئەنجام بدرێت.

٣. لەم قسانەی سەرەوەدا شتێکی ئەوتۆ نییە، تەنیا ئەوە نەبێت کە بۆ یەکەم جارە شا یان هەر کەسێکی دی بۆی پشتڕاست کردمەوە کە ئۆپەراسیۆن لەمبەر و ئەوبەری سنوور ئەنجام دەدرێت و بارزانی خۆی سەردانی تارانی کردووە

[واتـە وەک جـاران سـەردانی تـاران دەکات]. هەروەهـا ئـەوەی سـەرنجڕاکێش بـوو، شـا داوای یارمەتـی لـە ئێمـە نەکـرد.

A D Parsons

هاوپێچ:

JAN Grahan CMG، Baghdad

RA Sykes Esq CMG MC، Washington

نهێنی (٣٩٣-٣٩٤)

GRS 325

PRIORITY

CYPHER CAT A

FM BAGHDAD 260955Z OCT

CONFIDENTIAL

نامەی بۆرتن (Burton) بۆ گیدێنز (Giddens) لە ڕێکەوتی ٢٠ی ئەیلوولی: کۆمەڵەی مانگی سووری کوردستان.

١. ئەمڕۆ بەیانی لەلایەن بەڕێوەبەری گشتی بەشی ڕێکخراوە نێودەوڵەتییەکان و کۆنفرانسەکانی سەر بە وەزارەتی کاروباری دەرەوە (MFA) بانگهێشتکرام و سەرنجێکی لەسەر ئەم کۆمەڵەیە ڕادەستم کرد. (وەرگێڕانی بەیاننامەی کۆمەڵەکە بە جانتا دەنێردرێت). بەڕێوەبەری گشتی لە قسەکانیدا زۆر میانڕەو بوو، بەڵام باسی لەوەکرد لە گفتوگۆی نێوان ئەو و وەزیری تەندروستی کە هاوکات ئەندامی ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕشە (R.C.C. بەو ئەنجامە گەیشتوون حکومەتی عێراق دژی کوردستانی سەربەخۆیە و دامەزراوەیەک مافی ئەوەی نییە ناونیشانی کۆمەڵەی مانگی سووری کوردستان بەکاربهێنێت. بێجگە لەمەش چالاکییەکانی ئەم کۆمەڵەیە هەڕەشەن بۆ سەر عێراق و بانگەشەکانیشی دوورن لە ڕاستییەوە. دامەزراندنی ناوچەیەکی ئۆتۆنۆمی لە باکوور، هیچ بیانوویەکی بۆ ناڕەزایەتی و بەرهەڵستی کورد نەهێشتووەتەوە. بەم هۆیانەشەوە حکومەتی عێراق خوازیارە، لاپەڕەیەکی نوێ لە پەیوەندییەکانی نێوان عێراق و بەریتانیادا بکاتەوە. بەڕێوەبەری گشتی هیواداربوو حکومەتی بەریتانیا چالاکی ئەم کۆمەڵەیە بەرتەسک بکاتەوە یان کۆتایی پێبهێنێت.

٢. ڕاسپێردراوم ئەم بابەتەتان پێ ڕابگەیێنم؛ بەڵام ئاماژەشم بەوەکرد بە پێی یاسای بەریتانیا حکومەت ناتوانێت ڕێگریی لە دامەزراندنی ئەم جۆرە کۆمەڵانە بکات.

ئەم کۆمەڵەیەش بە پێی یاسا دامەزراوە. من چالاکییەکانی ڕۆژنامەی مارک (Mark Press) لەبارەی بیافرا (Biafra)م لە ساڵانی ١٩٦٨-٧٠، وەک نموونە هێنایەوە. من ئاماژەم بەوەکرد ئێمە هەموو هەوڵەکانمان بۆ مامەڵەکردن لەگەڵ ئەم بابەتە دەخەینەگەڕ، بەڵام ناتوانین بەڵێنێک بدەین نەتوانین جێبەجێی بکەین.

٣. بەڕێوەبەری گشتی گوتی لەگەڵ خاچی سووری [نێودەوڵەتی] قسە دەکات؛ چونکە بەپێی ڕێساکانی ئەم کۆمەڵەیە، هەر کۆمەڵێک کە ناونیشانێکی نەتەوەیی بەکار بهێنێت، دەبێت نوێنەرایەتی دەوڵەتێکی سەربەخۆ بکات.

٤. ئەو بەڵگەنامانەی لەبەردەستی حکومەتی عێراقن بەهەمان ژێدەری سەرەوە هاوپێچی نامەکەی بۆرتن (Burton) کراون. هەر ڕێنماییێک کە بۆ وەڵامدانەوەی حکومەتی عێراقم پێ بدرێت، دەمەوێت بزانم ئایا کۆمەڵەی مانگی سووری کوردستان هیچ جیاوکێکی هەیە یان نا، بۆ نموونە جیاوکی باجدان لەسەر ئەو کەسانەی یارمەتی ئەم کۆمەڵەیە دەدەن [واتە ئەو کەسانەی یارمەتی ئەم کۆمەڵەیە دەدەن، باجی کەمتریان لێ وەردەگیرێت]، یان هیچ هاوکارییەکی ئەم کۆمەڵەیە دەکرێت یان نا.

٥. تکایە نووسینگەی کاروباری دەرەو ئەم نامە پارێزراوە (Saving) بۆ تاران بنێرە.

GRAHAM

(دووبارەکراوەتەوە هەروەک داواکراوە)

FILES

MED (بەشی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست)

MR CAMPBELL

MR WEIR

وەرگێران (ل ٣٩٦-٣٩٥)

کۆماری عێراق

ژمارە (٣١٤٣٨/١٠/٣١/٤)

وەزارەتی کاروباری دەرەوە

ڕێکخراوە نێودەوڵەتیەکان و بەشی کۆنفرانسەکان

بەغدا، ٢٦ی تشرینی یەکەمی ١٩٧٤

وەزیری کاروباری دەرەوە سوپاسگوزاری خۆی بۆ باڵیۆزی شانشینی یەکگرتوو دەربڕی و ڕایگەیاند لەم دواییانەدا کۆمیتەیەک لە شانشینی یەکگرتوو دامەزراوە بە ناوی کۆمیتەی مانگی سووری کوردستان کە چالاکی گومانلێکراو و لە ڕێگە لادەری دوور لەو [شتانەی لە] واقیعدا ڕوو دەدەن، ئەنجام دەدات. لە نێوان ئەم چالاکیانە بانگهێشتکردنی هاووڵاتیانی بەریتانی بوو تا یارمەتی کورد بدەن بەو بیانووەی ئەوان نیازمەندی ئەم هاوکارییانەن. هێرش دەکاتە سەر کۆمەڵگای مانگی سووری عێراق و تاوانباری دەکات. ئاشکرایە کوردستان ناوچەیەکی جوگرافییە کە بەسەر وڵاتانی دراوسێدا دابەش بوونە و ئەم وڵاتانە سەروەری تەواویان بەسەر ناوچەکانی خۆیاندا هەیە، بە ناوچەی کوردستانەوە. ڕێگە بە کۆمەڵێک سەرەڕۆی نەناسراو نادرێت بە ناوی گشت کوردەوە قسە بکەن. بۆیە ناکرێت ڕێگە بەو سەرەڕۆیانە بدرێت کە چالاکی دوژمنکارانە ئەنجام بدەن و خۆیان لە پێگەیەکدا دابنێن کە لە ڕووی یاساییەوە شایستەی ئەو پێگەیە نین. یاسای ئۆتۆنۆمی بۆ کوردستانی عێراق دەرچووە و ئەم یاسایە جێبەجێ دەکرێت و لەلایەن گەلی کورد و ڕێکخراوە جۆراوجۆرەکانەوە پێشوازی لێکراوە. ئەنجوومەنی جێبەجێکردن و یاسادانان کە نوێنەرایەتی کوردی عێراق دەکەن، لەبری گەلی کورد قسە دەکەن و پیادەی دەسەڵاتێکی فرەوانی دەستوری دەکەن کە کاروباری جۆراوجۆری ڕۆژانەی کورد لە خۆدەگرێت. سەرەڕای ئەو ئەرک و مافانەی بە پێی دەستوری کۆماری عێراق بۆ کورد دەستەبەر کراوە.

تەنیا بۆ وڵاتانی ئیسلامی سەربەخۆیە کە ناوی مانگی سوور بەکار بهێنن؛

ئەویش وەک دروشمێکی جیاکەرەوەی ئەوان. هەروەها کۆمەڵگای نێودەوڵەتی خاچی سوور ڕێگە نادات هیچ لایەنێکیتر جیا لە دەوڵەتە سەربەخۆکان ئەم ناوە بەکار بهێنن. بێجگە لەمەش حکومەتی کۆماری عێراق مەبەستیەتی لەسەر بنەمای نیەت باشی و هاوکاریکردن پەرە بە پەیوەندییەکانی لەگەڵ حکومەتی شانشینی یەکگرتوو بدات و خوازیارە بەرژەوەندییە دوو لایەنەکان دەستەبەر بکرێن و لاپەڕەیەکی نوێ لە پەیوەندی نێوانیان هەڵبدرێتەوە.

بۆیە حکومەتی کۆماری عێراق داوا لە باڵیۆزخانەی [شانشینی یەکگرتوو] دەکات کە لە ڕێگەی حکومەتە بەڕێزەکەیەوە نێوانگیریی بکات تا کۆتایی بە چالاکییە گومانلێکراوەکان و ئەو چالاکییانە بهێنێت کە لە دژی حکومەتی عێراق لەلایەن ئەو کەسانەوە ئەنجام دەدرێن کە هیچ شوناسێکی فەرمیان نییە و تەنیا نوێنەرایەتی خۆیان دەکەن؛ چونکە ئەوان لەلایەن هیچ پارتێکی دانپێدانراوەوە، ڕێگەیان پێنەدراوە چالاکی ئەنجام بدەن. پشتگوێ خستنی ئەم کەسانە ئەنجامی خراپی بۆ خودی هاووڵاتیانی بەریتانی لێدەکەوێتەوە، چونکە بڵاوکردنەوەی درۆ لە نێوان هاووڵاتیاندا و شێواندنی ڕاستییەکان زیان بە ناوبانگی عێراق دەگەیەنێت و دەبێتە هۆی هێنانەدی کەشێک کە خزمەت بە پەیوەندییە باشەکانی نێوان ئەم دوو وڵاتە ناکات. بۆیە، وەزارەتی کاروباری دەرەوەی کۆماری عێراق، خوازیاری گەشەپێدانە بەم پەیوەندییانە و دوورکەوتنەوە لە هەر شتێک کە زیان بەم پەیوەندییانە بگەیێنێت. هیوادارین کاربەدەستانی بەریتانیا هەوڵی تایبەت بدەن تا ئەوەی بە کۆمیتەی مانگی سوور بۆ کوردستان ناودەبردرێت، دابخەن و ڕێگە نەدەن بەو کەسانەی ئەم کۆمیتەیە بەڕێوە دەبەن، درۆ بڵاوبکەنەوە و کێشە بۆ عێراق دروست بکەن.

بە چاوەڕوانکردن لە خستنەگەڕی هەوڵە خێراکەیان، وەزارەتی [کاروباری دەرەوەی عێراق] سوود لەم دەرفەتە وەردەگرێت تا ڕێز و پێزانینی بێ پایانی خۆی دەربڕێت.

(ل ٣٩٧-٤١٠) بە سوپاسەوە لەلایەن

کۆمەڵەی منداڵ پارێزانی کوردستان

SAVE CHILDERN OF KURDISTAN SOCIETY

c/o The Centre

St. Martin in-the-Fields

12 Adelaids Street

London WC2N 4HW

ئێمە بانگهێشتی:

- نەتەوە یەکگرتووەکان
- خاچی سووری نێودەوڵەتی و نەتەوەیی
- ڕێکخراوەکانی خۆشگوزەرانی منداڵان لە سەرتاسەری جیهان
- گشت ڕێکخراوە خێرخوازییەکان کە لە هەوڵەکانی فریاگوزاری لە ناوچە کارەساتاوییەکاندا بەشدارن.

دەستپێکێک بۆ کۆمەڵەی منداڵ پارێزانی کوردستان

(SCKS)

کۆمەڵەکەی ئێمە بەهۆی شەڕی بەرقەراری ناو کوردستان دامەزراوە. لە ڕوانگەی ئێمەوە، ئەم شەڕە دڕندانەترین شەڕ بووە کە تا هەنوکە لە دژی گەلی کورد بەرپا کراوە و وەها هەست دەکەین پێویستە تا ئەوپەڕی دەکرێت کات و هەوڵەکانمان تەرخان بکەین بۆ یارمەتیدانی ئەو منداڵانەی کەوتوونەتە ئەم دۆخە تراژیدیە. حاڵیحازر زۆرێک لەم منداڵانە گیانیان لە دەستداوە.

کۆمەڵەی ئێمە لە ئەوروپا بەشێکە لە ڕێکخراوێکی گەورەتر کە شوێنە سەرەکییەکەی لە ناوخۆی کوردستاندایە و بە شێوەیەکی سەرەکی ئەندامانی لە ئافرەت پێکدێن. ئەم

کۆمەڵەیە ڕێکخراوێکی نا-سیاسییە و ئامانجی سەرەکی خزمەتکردنی ئەو منداڵانەیە کە لە دۆخی شەڕدا دەژین. ئێمە توانایەکی کەمان هەیە بۆ ڕێگری کردن لە ئازار گەیشتن بەم منداڵانە کە جەنگ ناخۆشترین ئەزموونیان بووە، بەڵام ئەو شتەی ئێمە دەتوانین ئەنجامی بدەین، بریتییە لە یارمەتیدانیان لە ڕووی مادییەوە. ئەوەش لە ڕێگەی کۆکردنەوەی پۆشاک و پەرتووک و خۆراک، بەڵام هەنوکە، لە کوردستاندا بەشێک لەم پێداویستییانە پێویستی خێرانن.

بۆئەوەی بتوانین زۆرترین هاوکاری کۆبکەینەوە، ئامانجی ئێمە بریتییە لە پەیوەندی کردن بە ڕێکخراوە مرۆییە نێودەوڵەتییەکان، بۆ نموونە خاچی سوور، سندوقی پاراستنی منداڵان و ڕێکخراوەکانی دیکە. هەروەها ئێمە پشت بە تاکەکەسەکان دەبەستین تا ئەو ڕادەیەی لە توانایاندایە یارمەتیمان بدەن، جا یارمەتیەکە هەرچەند بێت. هەڵبەت لە سەرووی لیستی ئەولەویەتەکانەوە، پۆشاک و خۆراک دێت. بۆیە بۆئەوەی بتوانین بەکۆ پێداویستییە خۆراکییەکان بکڕین، پێویستیمان بە پارە هەیە و داوا دەکەین ئەوەی دەیبەخشن بە ئێمەی بدەن. دووبارە، گرنگ نییە ئەم بەخششانە چەند بچوک بن، چونکە لە ڕێگەیەوە دەتوانین هەندێك ئاسودەیی و یارمەتی بۆ منداڵانی کوردستان فەراهەم بکەین.

دەستووری کۆمەڵەکە

١. ناوی تەواوی کۆمەڵەکە بریتییە لە: کۆمەڵەی منداڵ پارێزانی کوردستان.

٢. بنکەی کۆمەڵەکە لە شانشینی یەکگرتوو دەبێت.

٣. کۆمەڵەکە، کۆمەڵەیەکی خۆبەخشانەی خێرخوازییە. ئامانجی سەرەکی یارمەتیدانی منداڵانی کوردستانە کە بوونەتە قوربانی ئەو جەنگەی ئێستا لە کوردستاندا بەرپایە. هەروەها یارمەتیدانی منداڵە هەژارەکان و ئەوانەیە کە گیرۆدەی دەستی ستەمن.

٤. یارمەتیەکە پشتی بەستووە بە بەخششی خۆبەخشانەی ئەندامانی خودی کۆمەڵەکە، یان بەخششی تاکەکان و ڕێکخراوەکانی دەرەوەی کوردستان.

٥. دەرگای ئەندامێتـی کراوەیـە بـۆ گشـت ئـەو کەسـانەی خـاوەن نیەتـی باشـن و دەیانەوێـت گـوێ لـەو تراژیدیـە بگـرن کـە منداڵانـی کوردسـتان تێیکەوتـوون. پێویسـتە ئەندامێتـی تاکـەکان بونیاتنـەر و بـە پێـی بنەماکانـی ڕێکخراوەکـە بێـت. بـە پێچەوانـەوە، ئەندامێتـی لەلایـەن کۆمیتـەی جێبەجێـکارەوە هەڵدەپسـێردرێت و لـە دانیشـتنی گشـتیدا لەلایـەن دوو لەسـەر سـێی ئەندامـەکان، ئەندامێتـی لـێ دەسـێنرێتەوە. ئابوونـەی ئەندامێتـی سـاڵانە شـەش پاونـدە.

٦. کۆمیتـەی جێبەجێـکار لـە شـەش ئەنـدام پێکدێـت، لـە دانیشـتنی گشـتی سـاڵانە لـە مانگـی ئەیلـوول گـرێ دەدرێـت، بـە پێـی دەنگدانـی نهێنـی هەڵدەبژێردرێـن. ئـەوان بـە شـێوەیەکی ڕاسـتەوخۆ بـە سـیفەتی سـەرۆک، جێگـری سـەرۆک، سـکرتێری گشـتی، خەزنـەدار و ئەنـدام هەڵدەبژێردرێـن. بڕیارەکانـی کۆمیتـە و ئـەو بڕیارانـەی لەلایـەن دانیشـتنی گشـتی سـاڵانە دەردەکرێـن، ئەگـەر زۆرینـەی سـادەی کۆمیتـە و کۆمەڵەکـە ئامـادە نەبووبـن، بەهەنـد وەرناگیـردێ. لـە دانیشـتنی گشـتی سـاڵانەدا، دەکرێـت لـە دانیشـتنی دوای ئـەودا، زۆرینـەی سـادەی ئەندامـەکان ئامـادەی دانیشـتنەکە بـن.

٧. دەکرێـت ئـەم دەسـتورە بگۆڕدرێـت یـان هەمـوار بکرێتـەوە، ئەویـش لـە ڕێگـەی دانیشـتنی گشـتی سـاڵانە یـان لـە ڕێگـەی دانیشـتنێکی گشـتی تایبـەت کـە بـۆ ئـەم مەبەسـتە گرێـدرا بێـت. ئـەوکات بەدەسـتهێنانی زۆرینـەی سـادە بەسـە بـۆ گۆڕیـن یـان هەمواورکردنـەوەی دەسـتورەکە.

٨. ئـەم دەسـتورە بـە کۆدەنگـی لەلایـەن ئەندامانـی دامەزرێنـەری کۆمەڵەکە، لـە دووەمین دانیشـتن، لـە ١ی تشرینـی یەکەمـی ١٩٧٤ لـە لەنـدەن داڕێژراوە.

بـە مێژوویـەک کـە بـۆ ٣٠٠٠ سـاڵ پیـش زاییـن دەگەڕێتـەوە، نەتەوەیی کـورد یەکێکە لە کۆنتریـن نەتـەوەکان کە لە ڕووی زمان و نەژادەوە و سـەر بە نەتـەوەی هیندو-ئەروپیەکانە.

ئەگەرچـی ئەمـڕۆ کوردسـتان بەشـێکە لـە وڵاتانـی دیکـەی ڕۆژهەڵاتـی ناڤیـن، بـەڵام لـە ڕووی جوگرافـی و نەژادییـەوە ئـەم بەشـانەی کوردسـتان یەکەیەکـی یەکدەسـت و پێکـەوە گرێـدراون کـە کـورد زۆرینـەی دانیشـتوانی پێکدێنـن.

کوردستان دووجار بە دەست دوو دابەشبوونی گەورەوە نالاندویەتی. یەکەمجار لە سەدەی هەڤدەیەم وەک ناوچەی دەستڕۆیی بۆ سەر دوو ئیمپراتۆریی عوسمانی و فارسدا دابەشکرا و دواتریش لە جەنگی یەکەمی جیهانی کاتێک بەشە جۆراوجۆرەکانی کوردستان بەسەر دەوڵەتە مۆدێرنەکانی ئێران، سووریا، عێراق و ئێرانیدا دابەشکران. بۆیە، حاڵیحازر کوردستان بەشی باکووری ڕۆژهەڵاتی تورکیا، باکووری ڕۆژهەڵاتی سووریا و باکوور و باکووری ڕۆژهەڵاتی عێراق و بەشێک لە ئەرمەنیای سۆڤیەت و ڕۆژئاوای ئێران پێک دێنێت. کۆمەڵگای کوردی، هەروەک کۆمەڵگاکانی دیکەی ڕۆژهەڵاتی ناڤین، کۆمەڵگایەکی لادێی و شارنشینە، لەوانەیە باشترین خەسڵەتی کورد ئەوە بێت کە خەڵکی شاخ نشین، بوێر و وەفادارن. ئافرەتانی کورد، بەراورد بە ئافرەتانی وڵاتانی دراوسێ ئازادترن.

ئەگەر لە ڕووی فلکلۆرە دەوڵەمەندەکەیانەوە، بڕوانینە خەڵکی کورد، ئەوان هۆگری مۆزیک و سەما و هۆزانن. یەکەم ڕۆژنامەی کوردی کە لە قاهیرە لە ساڵی ١٨٨٢ بڵاوکرایەوە. ڕێکخراویی خۆیی بوون کە لە ساڵی ١٩٢٧ و هیوا لە ساڵی ١٩٣٨ دامەزران، ئەمانە مشتێکن لە هەوڵە سیاسی و ئەدەبیەکان کە لەلایەن کوردەوە لە میانەی سەدەی نۆزدەیەم و بیستەمدا، لە خەبات بۆ دەستەبەرکردنی ئازادی، هەوڵی بۆ درا.

دوای جەنگی یەکەمی جیهانی، کورد بەردەوام بوون لە خەباتیان بۆ ئازادی و مافی چارەی خۆ-نووسین. بۆ دەستەبەرکردنی چارەی خۆ-نووسین ئەوان وەک نەتەوەیەک لە چوارچێوەی پەیماننامەی سیڤەر لە ساڵی ١٩٢٠دا، دانیان پێنرا، کە مافی دامەزراندنی دەوڵەتی کوردستانی دەستەبەر کردبوو، بەڵام کورد لەلایەن هێزە سەرکەوتووەکانی بەریتانیا و فەرەنساوە خیانەتیان لێکرا و لەلایەن تورک و فارس و عەرەبەوە بەردەوام چەوسێنرانەوە. کوردی عێراق لە ساڵی ١٩٦١دا، لە بەردەوامیدان بە خەباتیان بۆ گەیشتن بە ئازادی، چەکیان کردە شان.

لە ساڵی ١٩٦١ەوە تا ساڵی ١٩٧٠، حکومەتە یەک لەدوا یەکەکانی عێراق هیچ کارێکیان نەکرد بۆ چارەسەرکردنی ئاشتیانەی کێشەی کورد، لەبری ئەمەش، پەیڕەویان

لـە هەمـان سیاسـەتی دڕندانـەی خۆیـان کـرد. لـە ئەنجامـی شکسـتیان لـە چارەسـەرکردنی ئـەو کێشـەیەی بـۆ کوردیـان دروسـت کـرد، جەنـگ دووبـارە دەسـتی پێکـردەوە و ئەنجامەکانـی شـەڕ بـووە هـۆی وێرانکـردنی شـار و گوندەکانـی کوردسـتان، بـەڵام لەمـەش تراژیدیـتر مردنـی ژن و منـداڵ و هاووڵاتـی بـێ تـاوان بـوو.

گرنگتریـن ڕێککەوتنامـە کـە لەلایـەن ڕژێمـی عێـراق و شۆڕشـی کـورد دەسـتەبەرکرا، ڕێککەوتنامـەی ١١ ی ئـادار ١٩٧٠ بـوو کـە بـە پێـی ڕێککەوتنەکـە کـوردی عێـراق لـە چوارچێـوەی کۆمـاری عێراقـدا مافـی ئۆتۆنۆمیـان پێـدرا. زۆر بەداخـەوە، لـە چـوار سـاڵی دوای واژووکردنـی ڕێککەوتنامەکـە، کـورد بینیـان کـە ڕژێمـی بەعـس پابەنـدی ڕێککەوتنەکـە نەبـووە و دەسـتی بـە بەرنامـەی تەعریبکـردنی ناوچـە کوردییـەکان کـرد و هەوڵـی تیرۆرکردنـی سـەرکردەی کـورد، مەلامسـتەفا بارزانـی دا و هەمـوو جـۆرە تـرس و تۆقاندنێکـی تاقیکـردەوە. لـە ئەنجامـدا، لـە ١٢ی ئـاداری ١٩٧٤، دووبـارە کـورد بـۆ بەرگـری کـردن لـە مافەکانیـان چەکیـان هەڵگـرت و ڕژێمـی عێراقیـش گشـت هێـزە یـەدەک و بەکرێگیراوەکانـی بەکارهێنـا و دەسـتی بـە هەمـوو جـۆرە هێرشـکردنێک بـۆ سـەر کـورد کـرد. لـە ئـادارەوە تـا هەنوکـە هێـزی ئاسـمانی عێـراق بەرنامەیەکـی تۆپبارانکردنـی چـڕی لـە دژی گونـد و شـارۆچکە بـێ دیفاعەکانـی کوردسـتان دەسـت پێکـردووە و تـا بـە شـێوەیەک لـە شـێوەکان وەری گەلـی کـورد تێـک بشـکێنن. لـە ئەنجامـدا سـەدان ژن و خەڵکـی بەسـاڵاچوو بوونـە قوربانـی. بـە بـڕوای ئێمـە ئـەم جەنگـە دڕندانەتریـن و پیسـترین جەنگـە کـە لـە دژی گەلـی کـورد بەرپـا بـووە. ڕژێمـی عێـراق نەتەنیـا پێشـێلی مافـە سـەرەتاییەکانی گەلـی کـوردی کـردووە، بەڵکـو بـە تەواوەتـی پێشـێلی بنەماکانـی مافـی مرۆڤـی کـردووە کـە لەلایـەن ڕێکخـراوی نەتـەوە یەکگرتووەکانـەوە داڕێـژراوە، کـە ئەمانـەی خـوارەوەن

١. مافی چارەی خۆنووسین

٢. یەکسانی نەژاد

٣. یەکسانی ڕەگەز

ڕژێمی عێراق پێشێلی پەیماننامەی نەتەوە یەکگرتووەکانی مافی مرۆڤی کردووە بە ئەنجامدانی ئەم کارانەی خوارەوە:

ا بۆمبارانکردنی شار و گوندەکان

ب سەپاندنی گەمارۆی ئابووری وەک ئامرازێک بۆ برسیکردن.

ج بەکارهێنانی گشت ئامرازەکانی جەنگی مەدەنی بۆ دەستەبەرکردنی ئامانجەکانی.

د بەکارهێنانی چەکی قەدەغەکراوی نێودەوڵەتی، واتە بەکارهێنانی ناپاڵم.

هـ تەقەکردن لە گوندەکان و جوتیارەکان

و پێشێلکردنی تەواوەتی مافەکانی پەروەردە، کار و ...

شۆڕشی کورد، جوڵانەوەیەکی کۆمەڵایەتیی پشت بەستراوە بە پشتیوانی گەلەکەی و هەوڵ دەدات دەسکەوتەکانی گەلی کورد بخاتە بواری جێبەجێکردنێکی هەست پێکراودا.

گەلی کورد چەندین ساڵە بەدەست پشتگوێ خستنی فەرمی [حکومەتی عێراق] و دواکەوتوویی دەنالێنێت، گەلی کورد ڕووبەڕووی گەلێک دژواری کۆمەڵایەتی و ئابووری بووەتەوە، کە پێویستی بە ئاوڕدانەوەی خێرا هەیە. پتر لە ٧٥٪ خەڵکی کوردستانی عێراق نەخوێندەوارن و ئەم بارودۆخەش بەهۆی وێرانکردنی گوندەکان لە ماوەی هەڵمەتی سەربازی کە لەلایەن دەسەڵاتدارەکانی بەغداوە ئەنجامدراوە، خراپتر بووە.

پوختەیەک لە بارودۆخی هەنوکەیی کوردستانی عێراق لە خوارەوە خراوەتەڕوو:

لە ناوەڕاستی ئەپریل تا ١٥ی حوزەیرانی ١٩٧٤، فڕۆکە جێتەکانی عێراق ١٣٢٨ هێرشیان ئەنجامداوە و تەرکیزیان لەسەر ناوچە پڕ دانیشتووانەکان بووە. ئەو هێرشانەش بە بەردەوامی ئەنجام دەدرێن. بۆ نموونە، شاڕۆچکەی چۆمان لە ماوەی ٣ ڕۆژدا ٢٢ جار بۆردمانکراوە. لە ئەنجامدا ٣٦٨ گوند خاپور کراون. ٤٤٠ هاووڵاتی کوژراون و ٥٠٠ کەسیش بریندار بوونە. شایانی ئاماژە پێدانە زۆرینەی بەرکەوتووەکان ئافرەت و پیر و منداڵن. لە خوارەوە ڕێککەوتی هێرشی جێتەکانی عێراق و ناوی منداڵە کوژراوەکان بەهۆی ئەم هێرشانەوە، خراوەتەڕوو.

٧٤/٥/٢٤ گوندی کەرنکس (Kernec) لە تەلەعفەری نزیک مووسڵ، چەندین ژن و منداڵ کوژران.

٧٤/٦/٦ ناوچەی باڵەک- کورێک بە ناوی ڕەحمان کەریم کە ١٥ ساڵە لەگەڵ منداڵێک کوژران.

٧٤/٦/١٠ شەمێران گوندی کاکەییەکان. دوو منداڵ کوژران بەناوەکانی: فەیل حاج فەرەج. تەمەن شەش ساڵ. محەمەد مەحمود. تەمەن پێنج ساڵ.

٧٤/٦/١٥ گوندی دلێزا، خەڵکێکی زۆر کوژران. لە نێویاندا پیرەمێردێکی ٩٠ ساڵ و منداڵێکی دوو ساڵی.

سەختترین بۆمباران لەناو و لە دەوروبەری قەڵادزێ ڕوویدا کە نزیکەی ٩٠ میل لە سلێمانی دوورە. ئەمەش لە ٧٤/٧/٢٤ و لە ئەنجامدا ١٣٤ کەس کوژران و ٥٢ کەسیش برینداربوون. زۆربەی ئەوانەی کوژراون منداڵ و قوتابی و ژمارەیەک لە فەرمانبەرانی زانکۆی سلێمانی بوون کە وەک پرۆتێستێک لە دژی سیاسەتەکانی عێراق لەهەمبەر گەلی کورد، زانکۆیان بەجێهێشتبوو. لەم هێرشەدا یەک خێزان بە تەواوەتی کە لە دایکێک و هەشت منداڵ پێکهاتبوون کوژران.

فەخرییە-دایک

ساڵح ئەحمەد حاجی سابیر- منداڵ

سەلام « « «

جەبار « « «

جوان « « «

پاکیزە « « «

کەژاڵ « « «

شەهلا « « «

ڕزگار « « « «

خێزانێکیتر کە لە دایکێکی دوو گیان و پێنج منداڵ پێکهاتبوون، کوژران. زۆر منداڵیترییش کە ناوی هەندێکیان لە خوارەوە هاتووە کوژراون.

گوڵاڵە عەلی خدر

سۆران محەمەد خدر

دیمەن عەبدولڕەحمان خدر

پەرژین خدر خدر

قومری خدر

ئامانج خدر

حەبیب خدر

پیرۆز خدر

دوو ڕۆژ لە دوای بۆردومانکردنی قەڵادزێ، جێتەکانی دیکەی عێراق شارە گەورەکەی هەڵەبجەیان لە ٣٠ میلی ڕۆژهەڵاتی سلێمانی بۆردمانکرد. ٣٢ کەس کوژران و ٤٠ کەسیش بریندار بوونە. دووبارە زۆربەیان ژن و منداڵن. ئەمانەی خوارەوە ناوی منداڵە کوژراوەکانن:

ئاکۆ عەلی ئیسماعیل

ئایار عەلی ئیسماعیل

بورهان عەلی ئیسماعیل، لەگەڵ چەندین کەسیتر.

سێ ژن کوژراون: حەمیدە محەمەد، کافیە حاجی مەجید، بەیان حەسەن خدر.

لە ١٦/١٥ حوزەیران، هێزی ئاسمانی عێراق، گوندی ----- سەر بە ئاکرێی بۆردمانکرد. لە ئەنجامدا، دوو ژن، منداڵێک و چەندین پیرەمێرد کوژران کە گشتیان خەڵکی مەدەنی بێ دیفاع بوون و لە گوندەکەدا دەژیان.

ئەمانەی لەسەرەوە ئاماژەیان پێدراوە، بەشێکی کەمن لەو کەسانەی لە کوردستانی عێراقدا لە ماوەی ئەم شەڕە سەختەدا کوژراون. هەڵمەتی سەربازیی نامرۆیی بەعسیەکانی عێراق لە خاپورکردنی شار و گوندەکانی کوردستان بەردەوامە کە بووەتە هۆی کوشتن و وێرانکردن و هەڵاتنی خەڵک بۆ شاخەکان، لە ترسی بۆمبارانکردن و هێرشی سەربازیی. تاکتیکێکیتر کە لەلایەن ڕژێمی عێراقەوە پیادە دەکرێت، خستنە ناوەوەی ژمارەیەکی زۆرە لە خێزانە کوردەکان لە ناوچە جۆراوجۆرەکاندا، بە کوردی بەغداشەوە، بۆ ناو لۆری سەربازیی و گواستنەوەیان بۆ بەرەکانی جەنگ. بۆ نموونە:

- ٧٤/٦/١ نزیکەی ٢٨ خێزان، کە لە ٩٢ کەس پێکدەهاتن زۆربەیان لە ژن و منداڵ بوون، لە مووسڵ و دهۆک بە زۆر دەرکران.
- ٧٤/٦/٧، (١٢) خێزانی کوردی شاری خانەقین لە دەوری یەکتر کۆکرانەوە و ناچارکران کە خانوو و گشت ماڵ و موڵکیان بەجێبهێڵن.
- ٧٤/٦/٢٠ (٤٠٠) ژن و منداڵ لە مووسڵ و دهۆک لە قوتابخانەیەکدا بەندکران.
- ژنێک بە ناوی سەمیرا محەمەد، لە کەرکووک دەرکرا و ڕێگەی پێنەدرا منداڵە چەند مانگێکەی لەگەڵ خۆیدا ببات. دواتر لە ڕێگەی دەنگی کوردستانەوە، داوای لە دراوسێکانی کرد، پشتگیریی بکەن تا ژیانی منداڵەکەی ڕزگار بکات.

ئەمانە چەند نموونەیەکی کەم بوون، سەدان خێزان بەرەو ئێران هەڵاتوون و ئێستا لەوێ پەنابەرن، ئەوانی دییش بێ پەناگەن و خۆراکێکی کەمیان هەیە و دەرمان و پێداویستییەکانی دیکە یان نییە.

لە نێوان ئەو میتۆدە زۆرانەی کوشتن کە لەلایەن حکومەتی عێراقەوە لە دژی منداڵانی کورد گیراونەتەبەر، یەکێک لە خراپترین شێوازەکان، بەکارهێنانی یاری منداڵانە (لەعابە) کە دەتەقنەوە. تەقینەوەکان دەخرێنە ناو لەعابەی منداڵان و بەسەر منداڵەکاندا فڕێ دەدرێن و ئەمەش دەبێتە هۆی کوشتن و بریندار بوونی منداڵەکان.

دووبارە دەستپێکردنەوەی شەڕ لە کوردستانی عێراقدا بووە هۆی دروستکردنی نەوەیەکیتری نەخوێندەوار، ئەمە لەگەڵ نەخۆشییە کۆمەڵایەتییەکانی دیکە، هاوکات

لەگەڵ ئاماژەکردن بەوەی کە فڕۆکە جێتەکانی عێراق لە بۆمبارانکردنیاندا تیشک دەخەنەسەر بۆردمانکردنی قوتابخانەکان، بەم هۆیەشەوە ئاستی نەخوێندەواری بەرزتر بووەتەوە.

لە کۆتایی ئاداری ڕابردووەوە، زنجیرەکی بەردەوام لە قوتابی و مامۆستا، شار و شارۆچکە و گوندەکان بەجێدێڵن تا بچنە ناو سوپای شۆڕشگێڕی کورد (پێشمەرگە) تا بەرگری لە ماف و ئازادی گەلەکەیان بکەن. هەرچەند بەڕێوەبەرایەتی شۆڕش بەردەوام جەخت لە پێویستی بەردەوامی خوێندن و پەرەوەدە دەکاتەوە، بەڵام بۆردومانکردنی بەردەوامی قوتابخانەکان، خوێندنی ناومکین کردووە و قوتابیان ناچارن واز لە خوێندن بێنن. پتر لە ٤٠٠٠ قوتابی لە سااڵی شەشەمی سەرەتایی ناتوانن بەشداری لە تاقیکردنەوەکانی کۆتایی ساڵ بکەن، پتر لە ٢٠٠٠ قوتابی دواناوەندیش لە هەمان دۆخدا بوون. زۆربەی ئەم قوتابیانە ئێستا لە ئێران لە ئۆردۆگاکاندان.

بە ناوی تەواوی ئەو دایک و منداڵانەی لە ژێر ئازار دان، ئێمە داوا لە کەسانی ئاشتیخواز دەکەین لەبارەی ئەم مامەڵە نامرۆڤانەیەی لە هەمبەر گەلی کورد ئەنجام دەدرێت دژی حکومەتەکانیان بوەستنەوە.

بۆ وەرگرتنی زانیاری لەسەر کۆمەڵەی منداڵ پارێزانی کوردستان، تکایە بە ڕۆژ یان بە شەو پەیوەندی بەم ژمارەوە بکەن: ٤٥٩٥١٣٩

یان نامە بنێرن بۆ کۆمەڵەی منداڵ پارێزانی کوردستان

c/o The Centre

St. Martin-in-the-Field

12 Adelaide Street

LONDON WC2N 4HW

هەروەها دەتوانن یارمەتیەکانتان بۆ ئەم ئەدرەسەی سەرەوە بنێرن،

SAVE THE CHILDREN OF KURDISTAN SOCIETY

National westminester Bank، Ltd.، (U.K)

Account Number: 39354180

Walham Green Branch

Fulham Broadway

LONDON. S. W. 6

بـۆ ئـەم زسـتانە پێویسـتی خێرامـان بـە جلوبەرگـی گـەرم بـۆ منـداڵان هەیـە. تکایـە یارمەتیـمان بـدەن تـا ژیانیـان بپارێزیـن.

زۆر نهێنی (ل ٤١١-٤١٢)

GRS 450/2

IMMEDIATE

CYPHER CAT A

FM BAGHDAD 290700Z OCT

SECRET

DESKBY 290900Z

بـۆ تەلەگرامـی بەپەلـەی وەزارەتـی ناوخـۆی شانشـینی یەکگرتـوو بـە ژمـارە (290700Z) لـە تشرینـی یەکـەم؛ هەروەهـا بـۆ ئەولەویەتـی (JISNE)، [نووسـینگەی] پارێـزراو (Saving) کوێـت، دیمەشـق، بەیـروت، ئەنقـەرە و تـاران.

DIG FOH

ڕاپۆرتی حەوتانە

ک ١. کوردستان

ئالفـا: شـەڕێکی قـورس لـە بەرزاییەکانـی زۆزک کـە دەکەوێتـە ڕۆژهەڵاتـی ڕواندز، بەردەوامـە؛ بـەڵام ئێمـە نازانیـن کام لایـەن دەسـتی بەسـەر ئـەم بەرزاییانـەدا گرتـووە.

براڤـۆ: شـەڕ لـە ناوچـەی ڕانیـە و قـەلادزێ بەردەوامـە. هێـزی ئاسـمانی بەردەوامـە لـە بۆردمانکردنـی ڕێگاوبانـەکان.

چارلـی: تورکـەکان بـاس لـەوە دەکـەن نزیکـەی ١٥ ڕۆژ لەمەوبـەر کۆبوونەوەیـەک لـە نێـوان سـەدام حسـێن و سـەرۆک ئەرکانـی سـوپا (CGS) و فەرمانـدەی ئـەو کەرتانـەی بەشـداریان لـە شـەڕی [کوردسـتاندا] کـردووە ئەنجامـدراوە و فەرمانـدەی کەرتـەکان ئاماژەیـان بـەوە کـردووە ناتوانـن ئامانجەکانیـان لە باکـوور دەسـتەبەر بکـەن. ئەنجامەکانی ئـەم کۆبوونەوەیـە نەزانـراوە، بـەڵام ئـەو دەنگۆیانـە پشتڕاسـت دەکەنـەوە کـە لەسـەر

دەستکەوتەکانی شەڕی کوردستان و خواست بۆ چارەسەرکردنی ئەم کێشەیە لە ڕێگەی سیاسییەوە، ناکۆکیەکی زۆر لە نێوان ئەندامە پلە باڵاکانی [حیزبی بەعس] لە ئارادایە.

دێلتا: ڕەوشی کەشوهەوا باشە. کەشوهەوای بەغدا لە ٢٧ی تشرینی یەکەمی، بەرزترین پلە ٣٣، نزمترین ١١؛ مووسڵ بەرزترین پلە ٣١، نزمترین پلە ١١؛ کەرکووک بەرزترین پلە ٣٠، نزمترین پلە ٢١ (دوو جار لەگەڵ فڕۆکەخانە کەش و هەوای کەرکووک وەرگیراوە).

ئێکۆ: یاریدەدەری سەربازیی (MA) تورکیا لە ٢١-٢٣ی تشرینی یەکەم سەردانی هەولێر و کەرکووکیان کردووە. لەم سەردانەدا ئۆتۆمۆبێلێکی ئاسایش لە پێشەوە بووە، یەکێکیش لە دواوە و کەسێکی سەر بە ئاسایشیش لە ئۆتۆمۆبێلەکەیدا بووە.

فۆکستڕۆب: پەرەگرافی ٦، پوختەی حەوتانەی نووسینگەی کاروباری دەرەوە، بە ژێدەری تشرینی یەکەم (141100Z). حکومەتی عێراق داوای تۆپخانەی قورسی، هاوەن، چەک و تەقەمەنی و چەکی سووکی لە هەر یەک لە وڵاتانی ئەردەن، بەلجیکا، سویسرا و ئەڵمانیای ڕۆژئاوا کردووە.

نووسینگەی کاروباری دەرەوە تکایە ئەم تەلەگرامە بۆ [نووسینگەی] پاڕێزراو (Saving) کوێت، دیمەشق، بەیروت، ئەنقەرە و تاران، بنێرە.

GRAHAM

(دووبارەکراوە هەروەک داواکراوە)

FILES MED

DEFENCE DEPT NENDA

PUSD MR CAMPBELL

MR WEIR SIR G ARTHUR

MR THOMSON

نهێنی (ل ٤١٥-٤١٦)

GRS 350، CYPHER CAT A

FM TEHRAN 030800Z

CONFIDENTIAL

بـۆ تەلەگرامـی ڕۆتینـی نووسـینگەی کاروبـاری دەرەوە بـە ژمـارە ٥٨١ لـە ٣ی تشرینـی یەکەمـی ١٩٧٤.

بۆ بەرچاو ڕوونی، [بنێردرێتە باڵیۆزخانەی] بەغدا.

کوردستان

١. عالـەم لـە ١ی تشرینـی دووەم [پەیامێکـی] بـۆ نـاردم و گوتـی، شـا ڕایسـپاردووە لەسـەر بەرنامەکـەی ‹ITV›، لەسـەر کوردسـتان، کـە لـە ٢٩ یـان ٣٠ تشرینـی یەکـەم پەخشـکرا، قسـەم لەگـەڵ بـکات. پوختەیەکـی لەسـەر بەرنامەکـە بـۆم خسـتەڕوو کـە کۆمەڵێـک ڕسـتەی تێدایـە وەک ‹شـای ئێـران لەپێنـاو بەرژەوەندییەکانـی خـۆی ئیسـتیغلالی ناسـیۆنالیزمی کـورد دەکات، تـا لـەم ڕێگەیـەوە پشـتگیریی نێودەوڵەتـی دەسـتەبەر بـکات. سیاسـەتی لەهەمبـەر کـورد بریتییـە لـە بەردەوامیـدان بـە شـەڕ نـەک کۆتایهێنـان بـە شـەڕ، ئەمـەش بـە واتـای بەردەوامیـدان بـە بێزارکردنـی دراوسـێکەی، واتـە عێراق››دێـت، یـان « دژایەتیکردنـی دوورودرێـژی شـا لـە دژی کـورد وایکـردوە بـە هاوڕێیەکـی متمانـە پـێ نەکـراو هەژمـار بکرێـت››.

٢. عالـەم گوتـی، شـا فەرمانـی پێکـردووە جەخـت لەسـەر ئـەوە بکاتـەوە کـە ئێمـە هیـچ ناڕەزاییەکـمان لەهەمبـەر بەرنامەکـەدا نییـە. شـا تەنیـا ویسـتویەتی ئاگادارمـان بکاتـەوە کـە پەخشـی ئـەم جـۆرە قسـانە (بـۆ نموونـە نوێنەرێکـی کـورد لەنـاو بەرنامەکـەدا بەشـدار بـووە) زیـان بـە «پرسـە هاوبەشـەکەمان›› دەگەیێنێـت. منیـش باسـم لـە گرنگـی بێلایەنـی میدیـا کـرد.

٣. بـڕوا ناکـەم پێویسـت بێت بـۆ ئەم مەبەسـتە هیـچ ڕێکارێکیـتر بگرینەبەر. ئەمـە خاڵێکی باشـە شـا ئامـاژەی بـەوە داوە، ئـەو ناڕەزایەتـی [لەسـەر ئـەم بەرنامەیـە] دەرنابڕێـت

-هـەروەک چـۆن سـاڵی پـار لەسـەر کاروباری بی.بی.سـی هەیبـوو. هەروەهـا لەوکاتەوە مـن لێـرەم ئەمـە یەکـەم ناڕەزایـی دەربڕینـە لەسـەر میدیـای بەریتانیـا.

٤. شـا لـەم دواییانەدا سیاسـەتێکی نـوێ لەبـارەی ڕەخنەکانی میدیـای ڕۆژئـاوا گرتووەتەبەر. لـەم دواییـەدا ڕاپۆرتێـک لـە نیوزویـک (Newsweek) لەسـەر ئێـران بڵاوکرایـەوە، هەندێـك تۆمـەت دەخاتـە پـاڵ ئێـران، بـە تایبەتـی لەبـارەی سـاواک. چەنـد مانـگ لەمەوبـەر بابەتـی پێشـێلکارییەکان وەسـتان یـان هەڵپسـێردران. لەبـارەی ئـەم کارەش وتارێکـی تـەواو بـە زمانـی ئینگلیـزی بڵاوکرایـەوە؛ هەروەهـا وتارەکـە وەرگێڕدرایە سـەر زمانـی فارسـی و لـە گشـت ڕۆژنامەکانـی فارسـی زمانـی ئێرانـدا بڵاوکرایـەوە.

Parsons

FILES: MED، GIPD، NEWS DEPT، MR CAMPBELL، MR WEIR،

بەڕێز کلارک (Mr Clark) (ل ٤١٧)

بەڕێز بۆرتن (Mr Burton)

١. نامەی ژەنەڕاڵ سێر ئەلکساندر درۆمۆند (General Sir Alexander Drummond) کە بۆی ناردووم، لەگەڵ ڕاپۆرتێک لەسەر سەردانی ئەم دواییەی بۆ کەمپەکانی پەنابەرانی کوردی [عێراق] لە ئێران (تەلەگرامی نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس بە ژمارە ٣٩٩ لە ٢٦ی ئەیلوولی بە ژێدەری تاران) بۆتان هاوپێچ دەکەم. سوپاسی درۆمۆندم کرد بۆ ناردنی نامەکە.

٢. لە ١ی تشرینی دووەم ژەنەڕاڵ درۆمۆند تەلفۆنی بۆم کرد و پێی ڕاگەیاندنم لە بارودۆخی کەمپەکانی پەنابەران تووشی سەرسوڕمان بووە و ڕێژەی مردن لەناو پەنابەرەکاندا لە ڕادەبەدەر بەرزە. لە تارانەوە پەیوەندی بە وەزارەتی کاروباری دەرەوە کردووە و لەلایەن ئەوانەوە ئامۆژگاریی کراوە کە بە هیچ شێوەیەک نەچێتە ناو خاکی عێراقەوە، چونکە ئەمە هەم گرفت بۆ حکومەتی ئێران و هەم بۆ باڵیۆزخانەی بەریتانیا لە بەغدا دروست دەکات. ژەنەڕاڵ درۆدمۆند گوێی لەم ئامۆژگارییە گرتووە.

٣. ژەنەڕاڵ درۆمۆند گوتی، هەوڵ دەدات پەتو (بەتانی) و پۆشاکی زیادەی وەزارەتی بەرگری بکڕێتەوە، بەڵام هەندێك کێشە لەم کارەدا هەن و گوتی، (DS13!) ‹PS13› ڕێگە نادات ئەم پۆشاکە زیادەیە لە وڵاتی [بەریتانیا] بچێتە دەرەوە و هێمای بەوە کرد لەوانەیە نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس لەم کارەدا یارمەتی درۆمۆند بدات. پرسیاری ئەوەم کرد، ئایا دەکرێت ئەم پۆشاکانە بدرێنە ‹کۆمەڵەی شێر خورشید و خۆری ئێران› (Iranian Red Liona and Sun Society). درۆدمۆند گوتی، ئەم کۆمەڵەیە حەز ناکات ئەم کارە بکات، بۆیە ئەم پۆشاکانە ڕاستەخۆ بۆ کەمپەکان بەڕێ دەکات. گوتم، ئێمە ناتوانین لەگەڵ وەزارەتی بەرگریی هیچ کارێک بکەین، تەنیا ئەوە نەبێت ئەم کاڵایانە (بەتانی و پۆشاک) بۆ ڕێکخراوێکی حکومی بکڕین، بەڵام گرنگی بەم پێشنیازە

نـەدا، بۆیـە لـە نامەکەیـدا هیـچ ئاماژەیـەک بـۆ ئـەم پێشـنیازە نەکـراوە.

٤. تکایـە کۆپیـەک لـە نامـە و ڕاپۆرتەکـەی ژەنـەڕاڵ درۆدمۆنـد لەگـەڵ ڕوونکردنەوەکـە لەبـارەی هەردووکیـان بـۆ تـاران و بەغـدا بنێـرن.

P R H Wright

بەشی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست

٥ی تشرینی دووەمی ١٩٧٤

لەلایەن فەریق سێر ئەلکساندر درۆمۆند (General Sir Alexander Drummond Lieutenant) (ل ٤١٨-٤١٩)

Chase lodge

27 North Side

Clapham Common، S، W، 4

٢ی تشرینی دووەمی ١٩٧٤

هاوپێچکراو، ڕاپۆرتێکە لەسەر دۆخی پەنابەرانی کورد لە کەمپی ڕەزایە کە بۆ بەڕێوەبەری گشتی ‹کۆمەڵەی شێر خورشید و خۆری ئێران›م ناردووە.

نزیکترین کەمپ لە ڕەزایە ٤٠ کیلۆمەتر لەم شارە دوورە. پەنابەران لە ژێر چاودێریدان و لە قەرەنتینەدا ڕادەگیرێن. فەرمانبەرێکی مەدەنی ئێرانی بەرپرسی کەمپەکەیە و بەڕێوەبردنی کاروباری ناوخۆی کەمپەکەش بەدەست فەرمانبەرێکی کوردە. ئەم دوو کەسە پەیوەندی باشیان لەگەڵ یەکتردا هەیە.

بۆ خۆپاراستن لە ڕەخنەکانی ‹کۆمەڵەی شێر خورشید و خۆری ئێران› پەیوەندیم بە ئیدارەی کوردەکەی [کەمپەکەوە] کرد.

بۆ هەر خێزانێک دوو خێمە دابینکراوە، بەڵام کەپر زووتر ئامادەکراون. ‹کۆمەڵەی شێر خورشید و خۆری ئێران› خۆراک و حەوتانە پێنج ژەم شیر بۆ پەنابەرەکان دابین دەکات. هەروەها ئەم کۆمەڵەیە پزیشکێکی ئێرانی لەگەڵ ڕێژەیەکی زۆر کەم دەرمان و پێداویستییەکانی پزیشکی بۆ ئەم کەمپانەی دابینکردووە.

کوردی [ئێران] پۆشاک و بەتانی و پێداویستی سەرەکیان بۆ پەنابەرەکان دابینکردووە. سەرەڕای، ناردنی سێ پزیشک، سێ پەرستار و دوو سەرتاش.

لەبارەی ڕێکخراوەکانی خاچی سوور، هەروەک هەمیشە، ئەم ڕێکخراوە ناتوانێت یارمەتی کوردە مەدەنییەکانی سەر سنووری ئێران بدات، تا ئەوکاتەی

داواکارییەکـی تایبـەت لـە عێراقـەوە لـە ڕێگـەی بـارەگای سـەرەکی خاچـی سـوور لـە جنێـف دەسـتەبەر نەکـەن کـە ئـەم خەڵکـە پێویسـتیان بـە یارمەتیـە.

بـە هەرحـاڵ، ‹کۆمەڵـەی شـێر خورشـید و خـۆری ئێـران› و ئاژانسـەکانی سـەر بـە حکومەتـی ئیمپراتۆریـی پاشـایەتی (Royal Imperial Government) هیـچ کێشـەیەکیان نییـە لـە ڕێگـەی (corridor) ڕەزایـەوە یارمەتـی پەنابـەرە کـوردەکان بـدەن.

ئۆکسـفام بڕیاریـداوە ٥٠٠٠ بەتانـی و دەرمـان لـە ڕێگـەی ڕەزایـە بـۆ پەنابـەران بنێرێـت. سـەرەکیرتین کێشـەی پزیشـکی حاڵیحـازر، بریتییـە لـە نەخۆشـی سـیل (pulmonary tuberculosis) کـە لەنـاو پەنابەرەکانـدا بڵاوبووەتـەوە. لەهـەر کەمپێکـدا نزیکـەی ٢٠ حاڵەتـی ئـەم نەخۆشـیە دۆزراوەتـەوە؛ هەروەهـا نزیکـەی دە هـەزار منـداڵ هـەن لەوانەیـە تووشـی ئـەم نەخۆشـیە بـبن. ئەگـەر ئـەم منداڵانـە نەکوترێـن لـە داهاتوویەکـی نزیکـدا کێشـەیەکی زۆر گـەورە دروسـت دەبێـت.

بـە تێکچوونـی کەشـوهەوا و هاتنـی سـەرما ئـەو پەنابەرانـە پێویسـتیان بـە گەرمـی هەیـە. مەترسـی گـەورە، تـای تیفـۆ و هەوکـردنی مێشـکە. مەترسـی ئـەم نەخۆشـییە وەک شمشـێر دێمۆکلیـس (Damocles) لەسـەر سـەری ئێرانییـەکان و کـورد وەسـتاوە. ئەگـەر یـەک حاڵـەت لـەم نەخۆشـییە بدۆزرێتـەوە، ڕیگـەی گەیاندنـی یارمەتـی بـە پەنابـەران بـە تەواوەتـی دادەخرێـت.

دوای دابینکردنـی دەرمـان و پۆشـاک پێداویسـتی سـەرەکیتر بریتییـە لـە مەشـق و ڕاهێنـان بـە گەنجـە ڕۆشـنبیرەکان تـا وەک سـتافی پزیشـکی یاریـدەدەر (paramedical personnel) لـە بوارەکانـی کوتـان، بەکارهێنانـی میکرۆسـکۆپ بـۆ پشـکنینی سـلایدەکانی تایبـەت بـە نەخۆشـی باکتریـای توبرکلـوز (tubercle bacillus)، کرمـی مالاریـا و چاودێریکردنـی نەخۆشـەکان کار بکـەن.

بـۆ ئـەم مەبەسـەتە داوام لـە کۆمەڵـەی شـێر خورشـید و خـۆری ئێـران کـردووە ڕێگـەم پێبـدەن منـداڵان لـە دژی نەخۆشـی سـیل، بکوتـم و لـە هەمانکاتـدا مەشـق و ڕاهێنـان بـە سـتافی پزیشـکی یاریـدەدەر بکـەم.

نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێڵس

لەندەن S.W.1

٤ی تشرینی دووەمی ١٩٧٤

Lt General Sir Alexander Drummond KBE CB

Chase Lodge

27 North Side

Clapham Common SW4

بەڕێز ئەلکساندر

سوپاس بۆ ناردنی کۆپیەک لە نامەکەتان بە ڕێکەوتی ٢ی تشرینی دووەم کە تایبەت بوو بە سەردانی ئەم دواییەتان بۆ ئێران.

زۆر سوپاستان دەکەم بۆ ناردنی ئەم نامەیە.

P R H Wright

بەشی ڕۆژهەڵاتی نزیک

سەرنجێک لەسەر سەردانەکەی مانگی تشرینی یەکەم بۆ تاران (ل٤٢١)

باڵیۆزخانەکەی بەڕێزتان زۆر بە وریایی و بەڕێزەوە پێشوازیان لێ کردم و ئامۆژگاریان کردم سەردانی وەزارەتی تەندروستی بکەم و ڕێکارەکانی ئەم سەردانەش ڕێکخرا بوو.

وەزارەتی تەندروستی [ئێران] لە کارەکانی حکومەتەکەی لەهەمبەر پێشکەشکردنی یارمەتی بۆ پەنابەرەکانی کوردی [عێراق] زۆر ڕازی بوو و ڕێگەیان پێدام سەردانی گشت کەمپەکان بکەم. لەهەمانکاتدا ڕێکخەری پەیوەندییە گشتییەکانی وەزارەتەکە (P.A) ژوورەکەی بەجێهێشت و دواتر پەیامێکی هێنا کە دەبێ بە زووترین کات سەردانی نووسینگەی کاروباری دەرەوە بکەم، ئەگەرچی کاتژمێر لە ١٢ی نیوەڕۆ تێپەڕی بوو و ڕۆژەکەش ڕۆژی پشوو بوو.

نووسینگەی کاروباری دەرەوە، تاران: چاوم بە بەڕێز قاسمی سەرۆکی یەکەمی بەشی سیاسی (First Political Department) کەوت کە کاروباری سنووری ئێراق و تورکیاشی بەڕێوە دەبرد. ئەو لەگەڵ هاوڕێکەی بەڕێز پەرڤیزان (Parvizan) بوو، تا لە ئینگلیزیدا یارمەتی بدات؟؟

بە خواردنەوەی کوپێک قاوە ئێمە چاوپێکەوتنێکی زۆر دۆستانە و باشمان هەبوو، ئەم چاوپێکەوتنە بەم داواکارییەی خوارەوە کۆتایی پێهات:

- ئەگەر من سنووری عێراق ببەزێنم، ئەم کارە عێراقییەکان بێزار دەکات، لەوانەشە ببێتە هۆی بێزارکردنی هاوواڵاتیانی خۆم لە[باڵیۆزخانەی بەریتانیا] لە بەغدا. ئەوانم دڵنیا کردەوە کە لە سنوور دەرباز نابم.

لە ڕەزایە فێری زۆر شت بووم. بێ هیچ پاشکەوتن و درەنگ بوونێک بە بەردەوامی ستافی سەربازیی و مەدەنی سەردانی بارەگای ژەنەڕاڵ بارزانی دەکەن. بارەگای کورد لە ڕەزایە لە ‹هۆتێل کارون›ە کە دەکەوێتە شەقامی بێلاڤی (Belavi Street).

دیارە پارە وەک پێویست لەبەر دەستە. جلوبەرگی ئەفسەرە پلە بەرزەکان باشە و یەکپۆشییەکی ڕەنگی خاکی کراوەیان (light Khaki) لەبەردا بوو. لە

دەرەوەی بارەگاکە لە ‹مەلیوان*› (Maleewan) لەگەڵ کۆڕ و برازاکەی ژەنەڕاڵ بارزانی نووستم. خواردن و خزمەتگوزاریی زۆر باش بوو.

دڵنیا بوون کە لە وەرزی زستاندا سوپای حکومەتی عێراق گیر دەخوات و کوردیش دەتوانێت سوود لەم دەرفەتە وەرگرێت.

[*لەوانەیە مەبەست لە مەلیوان، نەلیوان بێت کە دەکەوێت نێوان شنۆ و ڕەزایە. وەرگێڕ]

ڕاپۆرتێک لەسەر: (ل ٤٢٢- ٤٣٣)

لەبارەی سەردانەکەی سێر ئەلێکساندر درۆمۆند،(K. B. E.، S.Pk.، LL، D.، R.R. C. S) ڕۆژی تشرینی یەکەمی ١٩٧٤دا، بۆ کەمپی پەنابەرانی کوردی [عێراق] لە ئێران بە چاودێری (auspices) کۆمەڵەی شێر خورشید و خۆری ئێران (Iran Red Lion and Sun Society).

زۆر نهێنی و تایبەت

ڕاپۆرتێک لەسەر ڕەوشی تەندروستی کەمپی پەنابەرانی کورد لە زێوە و ئاغ بلاغ (AG Blag) و مەلیوان لە هەرێمی ڕەزایە کە دەکەوێتە باکووری ڕۆژئاوای ئێران.

تشرینی یەکەمی ١٩٧٤

ڕێکخراوی تەندروستی جیهانی: بەم شێوەیەی خوارەوە باس لە نەخۆشییە بەربڵاوەکانی باکووری عێراق دەکات:

گروپی توشبووان (Ingestion Group): سکچوون و هەوکردنی گەدە (gastroenteritis)، بە تایبەتی لەناو منداڵەکاندا، تیفوید.

نەخۆشی گوازراوە لە مێروولە (Insect Borne): مالاریا، هەوکردنی سپڵ، تای دینگی (dengue fever)، تیفوس و گرانە تا (relapsing fever).

نەخۆشی گوازراوە لە هەوا (Air Borne): سیل، سورێژە، کۆخە ڕەشە (diphtheria) و ئابلە (smallpox).

هەوکردنی چاو: تراکۆما و هەوکردنی گۆشەی چاو (angular conjunctivitis and trachoma)

نەخۆشییەکانی کەش و هەوا: لە ناوچە شاخاوییەکاندا سڕبوونی جەستە بەهۆی سەرماوە (frostbite).

تێبینی: هەر نەخۆشیەک لە بەریتانیای گەورە بوونی هەیە، لە باکووری عێراقیشدا بوونی هەیە، بەڵام بە شێوازێکی زۆر تووندتر.

نەخۆشییە گوازراوەکان (epidemic): ئەم نەخۆشییەنە لەم کەمپانەدا دۆزراوانەتەوە:

هەوکردنی گەدە: ١٠٠٠ کەس، ٨٩ کەس گیانیان لەدەست داوە.

تیفۆ و تای ڕۆماتیزم (enteric fever): ٦٠ کەس

هەوکردنی سپڵ: ٥٠٠ کەس، کەس نەمردووە.

سورێژە: ٢٠٠٠ کەس، ٥ کەس گیانیان لەدەستداوە.

نەخۆشی و هەوکردنە گوازراوەکان (endemic infections and disease): مالاریا،

نەخۆشی منداڵان (Infantile Gastroenteritis)

سیلی سییەکان (pulmonary tuberculosis)

جۆرە ‹تا›یەک کە نەناسراوە کە ئایا (PUO)یە یان ڤایروسی هەوکردنە؟

هەوکردنی ڕیخۆڵە، بۆ نموونە نەخۆشی (گرێ) غودە (abscess).

ڕێکارەکانی پێشگیریی کردن:

کاتێک تاکەکان زۆر لە نزیک یەکتر دەژین، هەروەک ئەوەی لە کەمپی پەنابەراندا هەیە، زۆر پێویستە ئەم کەسانە بکوترێن، تا ڕێگری لە بڵاوبوونەوەی نەخۆشییەکان بکرێت یان مەترسی تووش بوون بە نەخۆشی کەم بکرێتەوە، ئەگەر نەخۆشییەکان گوازراوە بن.

تیفۆ: ڤاکسینی پاراتیفۆ لە جۆری ‹ئە› و ‹ب› و ‹ت. ئە. ب›. کە بۆ منداڵی تەمەن دوو ساڵان بۆ سەرەوە لە ژێر پێستیان دەدرێت.

سیلی سییەکان (pulmonary tuberculosis): ڤاکسینی (B.C. G) بە شێوەی ژێر پێست بێت یان چەند خاڵی بێت. ئەم ڤاکسینە جەستە لە ئەگەری تووشبوون بەم نەخۆشیە و هەوکردن دەپارێزێت.

ئابلە (smallpox): باشترە پێش تەمەنی دوو ساڵ ئەم ڤاکسینە لێبدرێت. ڤاکسینەکە هەر جۆرێک بێت دروستە.

نۆڕینگـە (pathology laboratory): بـۆ گشـت پەنابەرانـی کەمپەکـە دابیـن بکرێـت. بـۆ دەستنیشـانکردنی هەوکـردن یـان پیسـبوونی جەسـتە، یـان بەشـێکی جەسـتە، بـۆ نموونە دۆزینـەوەی کرمـی مالاریـا، یـان هـەر کرمێکیـتر، نۆڕینگەیـەک بـۆ دەستنیشـانکردنی جۆری نەخۆشـییەکە هەبێـت تـا چارەسـەری پێویسـت بـۆ نەخۆشـییەکە بکرێـت.

لـە حاڵەتـی هەوکـردن بەهـۆی بەکتریـاوە، هەسـتیاری بەکتریـای دروسـتکەری نەخۆشـییەکە لەهەمەبـەر دەرمانێکیـدا، دەبـێ دەستنیشـان بکرێـت تـا چارسـەری خـراپ یـان دەرمانـی نەشـیاو بـە نەخۆشـەکە نەدرێـت. هەروەهـا پۆشـاک و کەرەسـتەکان پێویسـتیان بـە تەعقیـم (sterilizing) هەیـە.

بـۆ ڕووبەڕووبوونـەوەی ئـەم کێشـانە پێویسـتیمان بـە نۆڕینگەیـەک هەیـە کـە پسـپۆرێکی نەخۆشـییەکان تێـدا کار بـکات.

ڕەوشی ناو کەمپەکان

سکچوون (diarrhoea) لەناو کەسانی پێگەیشتوو زۆر باوە.

هەوکردنـی گـەدە (Infant Gastroenteritis)، زۆر بـاوە و بووەتـەوە هـۆی کوشـتنی چەنـد کەسـێک.

زێوە: ١٠٠٠ حاڵەت، کە ٩٨ منداڵ گیانیان لەدەستداوە.

ئاغ بلاغ (Ag Blag): ٥٠ کەس گیانیان لە دەستداوە کە ٤٥یان منداڵن.

مەلیوان: ١٢٠ کەس گیانیان لەدەستداوە، زۆربەی هەرە زۆریان منداڵن.

سـەرەڕای ئەمانـەش، ژمارەیەکـی زۆری منـداڵ گیانیـان لەدەسـتداوە، بـەڵام تۆمـار نەکـراون. هـۆکاری سـەرەکی ئـەم ئاسـتە بـەرزەی مـردن گـەڕان بـەدوای چارەسـەری پزیشـکی و دەرمانـە [ئەویـش بوونـی نییـە]. ئەمـەش حاڵەتێکـی بەربـڵاوە لـە کەمپەکانـدا. دەکرێـت لـە ڕێگـەی دابینکردنـی پەرسـتارێک پێـش لـەم حاڵەتانـە بگیرێـت.

ڕاهێنانـی ئافرەتانـی گەنـج وەک یاریـدەدەری پزیشـک (paramedical)، کـە هـەر کەسـێکیان ئەرکـی بەشـێک لـە کەمپەکـە لـە ئەسـتۆ بگـرن و ڕۆژانـە سـەردانی خێزانـەکان

بکـەن و ڕێنمایـی بدەنـە دایـکان و خێزانـەکان، لەم ڕێگەیەوە دەکرێت کەسـە نەخۆشـەکان دەستنیشـان بکرێـن و پزیشـک ئـاگادار بکرێتـەوە.

هەروەهـا ئـەم کەسـانە دەتوانـن بەرپرسـیارێتی چاودێـری نەخۆشـەکان لـە ئەسـتۆ بگـرن و ڕۆژانـە سـەردانیان بکـەن تـا لـە خواردنـی دەرمانـەکان و تەواوکردنـی مـاوەی دەرمانـەکان دڵنیـا بـن. ئەمـەش مەترسـی ئـەوە هەیـە پێـش تەواوکردنـی مـاوەی دەرمانـەکان، دەرمانەکانـی بـە هاوڕێیەکیـتری بـدات. دەکرێـت ئـەم ئافرەتانـە بەکردەنـی فێـری خوێـن وەرگرتـن بکرێـن لـەو نەخۆشـانەی تـا یـان مالاریایـان هەیـە، یـان بـۆ دەستنیشـانکردنی باکتریـای نەخۆشـی سـیل فێـری چۆنیەتـی بەکارهێانـی سـلایدەکانی [میکرۆسـکۆپ] بکرێـن. ئـەوان دەتوانـن فشـاری خوێـن بگـرن. لـە ماوەیەکـی کەمـدا ئـەوان دەتوانـن ببنـە یاریدەدەرێکـی بـاش بـۆ پزیشـکەکان.

تیفۆ و گرانەتا (Typhoid and Enteric Fever)

زێوە: ٦٠ حاڵەت.

مەلیـوان: ١٠ حاڵـەت. هیـچ یەکێـکان بەهـۆی پەیوەنـدی خوێنییـەوە نەبـووە. مەترسـییەکە تەنیـا لـە بەهەڵـە دەستنیشـانکردنی نەخۆشـییەکەدا نییـە، بەڵکو لـە لێکنزیک بوونـەوە و گواسـتنەوەی نەخۆشـیەکەدایە. ئـەو کەسـەی ئـەم نەخۆشـییەی هەیـە، دەبـێ لـە ژێـر چاودێـری وردا بێـت.

ئـاگاداری بەربەسـتەکانی [دابینکردنـی چارەسـەری] بـۆ ئـەم کەمپـە دووەە دەسـتانەین. دووبـارە جەخـت لـەوە دەکەمـەوە بوونـی نۆڕینگەیـەک بـۆ دەستنیشـانکردن و سـنووردارکردنی نەخۆشـییەکان زەروەە.

مالاریـا: مالاریـا نەخۆشـییەکی گوێزراوەیـە. ڕاپۆرتـەکان بـاس لـە بوونـی ئەم نەخۆشـییە لـە گشـت کەمپەکانـدا دەکـەن. ئـەم نەخۆشـییە لـە کەمپەکانـی زێـوە و ڕەزایـە لەلایـەن نۆڕینگـەی خەسـتەخانەی مەدەنییـەوە، دەستنیشـانکراون.

لـە ئـاغ بـلاغ ڕۆژانـە ٧ حاڵـەت تۆمـار دەکرێـن. گشـت حاڵەتـەکان لـە نوورینگـە دەستنیشـان کـراون. مەترسـییەکە لێرەدایـە، ئەگـەر ئـەم نەخۆشـییە زوو کۆنـترۆڵ نەکرێـت،

کرمی ئەم نەخۆشییە، هەوکردن لە جەستەدا دروست دەکات، ئەمەش وا دەکات چارەسەریی ئەم نەخۆشییە زۆر سەخت بێت. ئەمەش لە وڵاتی مالایا، لە ساڵی ١٩٥٢دا بەرچاو کەوت، کاتێک ستافی سەربازیی کە لە دەرمانی پێشگیری کردن لەم نەخۆشییەیان پێبوو، چوونە ناو ناوچەیەک، بەهۆی کۆنترۆڵ نەکردنییەوە ئەم نەخۆشییە بڵاوبوویەوە. ئەو پێشگیریکردنەی ئەو دەرمانە کە ئەم ستافە هەیانبوو، بە کەڵک چارەسەرکردنی نەخۆشییەکە نەدەهات.

هەوکردنی سپڵ: ئەم ڤایرۆسە گەیشتووەتە ئاستێکی مەترسیدار. لە ماوەی دوو مانگی ڕابردوودا لە زێوە ٥٠٠ حاڵەت تۆمار کراوە. لە ئاغ بلاغ و مەلیوانیش ٢٠ حاڵەت. بە خۆشحاڵییەوە، هیچ حاڵەتێکی مردن تۆمار نەکراوە. ئەگەری زۆرە ئەم هەوکردنە مەترسیی ڕشت دروست بکات.

یەکێک لە ئەگەرەکانی بڵاوبوونەوەی ئەم نەخۆشییە، لەوانە بەهەڵە تەعقیمکردنی سرەنج (syringes) و دەرزییەکان بێت. لە دوو خەستەخانە بڵاوبوونەوەی نەخۆشی دوای لێدانی دەرزی ژێر پێستی زۆر باوە، ئەمەش بەهۆی باش تەعقیم نەکردنی دەرزی و سرنجەکان. بۆیە پێویستە ڕێکاری تەعقیمکردنی دەرزی و سرنجەکان [بۆ پێشگری کردن لە بڵاوبوونەوەی نەخۆشی] بگیرێتەبەر.

تای جۆری دێنگۆ (Dengue Type of Fever)

تا ئێستا هیچ حاڵەتێک لەم نەخۆشییە تۆمار نەکراوە، بەڵام ئەو نەخۆشانەی تایان هەیە باس لە ئازارێکی زۆر لە پشت و بەشەکانی خوار ڕانیان دەکەن، دەکرێت ئەمانەش ئاماژەیەک بن بۆ ئەم جۆرە ڤایرۆسە. چاودێری وردی گەرمای جەستە، بۆ ماوەی پێنج ڕۆژ، یارمەتیدەری دەست نیشانکردنی ئەم جۆە نەخۆشییەیە.

سیلی سییەکان (pulmonary tuberculosis):

لە مەلیوان لە ڕێگەی تیشکی ئیکس (X-ray)، ١٦ حاڵەت لەم نەخۆشییە دەست نیشانکراون. لە زێوە ٢٠ حاڵەت و لە ئاغ بلاغ ١٢ حاڵەت تۆمار کراون (لە ماوەی دوو حەوتەی ڕابردوو لە ڕێگەی نۆڕینگەوە ئەم نەخۆشییە دەست نیشان کراوە).

یەکێکیان لە کۆنەوە نەخۆشی گەرووی هەبووە (discharging empyema sinus).

ئەم ٤٨ حاڵەتە بە چیای سەهۆڵی سەر ئاو دەچێت [کە تەنیا لوتکەی لە دەرەوەیە و بەشی زۆری لە ژێر ئاوە]. پێویستە پشکنین بۆ گشت ئەندامانی خێزانی ئەم نەخۆشانە ئەنجام بدرێت و هاتووچۆیان لە ژێر چاودێری پزیشکدا بێت.

ئاگادار کرامەوە کە خەستەخانەی خۆجێیی تاقیکردنەوەی خوێن بۆ دیارکردنی نەخۆشی مالاریا ئەنجام نادات، هەروەها ئاسانکاری بۆ دابینکردنی سلایدی میکرۆسکۆپ بۆ دەستنیشان کردنی باکتریای سیل ناکات.

[بۆ چارەسەرکردنی ئەم کێشەیە] دەکرێت مەشق و ڕاهێنان بە ستافی یاریدەردەری پزیشک (para-medical personnel) بکرێت، باشترە ستافەکە ئافرەت بن (بۆ ئەم جۆرە کارە سەلیقەی ئافرەت لە هی پیاو باشترە). ئەم ستافە دەتوانن لە خەستەخانەی زێوە میکرۆسکۆپ بەکاربهێنن و سلایدەکان بۆ دەستنیشانکردنی باکتریای سیل ئامادە بکەن.

پێویستە پێش پێدانی دەرمان، پەرەچەکرداری جەستە لەهەمبەر دەرمانەکان تاقی بکرێتەوە. مەترسییەکە لێرەدایە لەوانەیە ئەو کەسانەی لەناو کەمپەکاندان و ئەو کەسانەی پەیوەندیان پێوە دەکەن، ڤایرۆسەکە بۆ کەسانی تەندروست بگوازنەوە. کۆمەڵێک منداڵ بە شێوەی هەڕەمەکی وەک نموونە وەرگیراون و تاقیکردنەوەیان بۆ ئەنجامدراوە و دەرکەوتووە کە زۆربەیان کۆخە ڕەشەیان هەیە و کێشیان کەمە و لاوازن و گرێی گەورەیان لە گەروودا هەیە، ئەمەش دەبێتە هۆی تووشی سکچوون بوون.

لەم دۆخەدا پێویستە پێکوتی دژە (Bacillus Calmette-Guerin/B.C.G) لەو منداڵانە بدرێت کە لە سەرووی یەک ساڵن.

سورێژە (Measles): لە زێوە ١٠٠٠ حاڵەت تۆمار کراوە، ٢ کەس گیانیان لەدەستداوە. لە مەلیوانیش هەمان ڕێژە تۆمار کراوە و ٣ کەس گیانیان لە دەستداوە.

هەوکردنی چاو: سێ حاڵەتی نەخۆشی گۆشەی چاویش تۆمار کراوە (angular conjunctive) کە بە سووربوونی چاویش ناودەبردرێت. ئەگەری بڵاوبوونەوەی ئەم نەخۆشییە لە ئارادایە.

تراخما (Trachoma): ئەگەرچی هیچ حاڵەتێک نەبینراوە، لەگەڵ ئەمەشدا لە کەمپی زێوە ١٥ حاڵەت لەم نەخۆشییە چاودێری دەکرێن.

ڕەوشی جەستەیی (Verminous conditions): لە میانەی ئەنجامدانی تاقیکردنەوەی پزیشکی بۆ منداڵان هیچ حاڵەتێک لەم نەخۆشییە تۆمار نەکراوە، بەڵام بەرپرسانی پزیشکی لە ئاغ بلاغ و مەلیوان باسی ئەوە دەکەن کە ژمارەیەک منداڵ تووشی ئەم نەخۆشییە بوونە.

لە گشت کەمپەکاندا، جەستەی منداڵەکان پیسە و پێویستیان بە سەرشوشتنی بەردەوام هەیە.

تەندروستی گشتی

بەراورد بە دانیشتوانی مەدەنی ڕەزایە، گەوەرکان و بەساڵاچووان دۆخی تەندروستیان باشترە. لە زێوە کە کۆنترین کەمپە دۆخی منداڵان بەراورد بە کەمپەکانی ئاغ بلاغ و مەلیوان باشترە.

بەد-خۆراکی (ill-nourished): ژمارەیەکی کەمی منداڵان لە گشت کەمپەکاندا بەد-خۆراکن.

خۆراک (food): گشت خۆراکی پەنابەران لەلایەن کۆمەڵەی شێر خورشید و خۆری ئێران دابین دەکرێت. گۆشت حەوتانە پێنج جار دەدرێت. خودی خێزانەکان خۆراکی خۆیان ئامادە دەکەن. هیچ گلەییەک لەبارەی چەندایەتی و چۆنایەتی خۆراک تۆمار نەکراوە.

پەناگە (accommodation): حاڵیحازر، پەنابەران لە چادر دەژین. دوو چادری ٧٢.٥ کیلۆیی (160 Ib).

وەرە (morale): لە هەرسێ کەمپەکەدا خەڵک سوپاسی دابینکردنی خۆراک لەلایەن حکومەتی ئیمپریالی پاشایەتی ئێران و هەروەها کۆمەڵەی شێر خورشید و خۆری ئێران دەکەن دەکەن. هاوکات، نیگەرانی خزم و کەسوکاری خۆیانن کە لە دۆخێکی نالەبار و لە ژێر شەڕ و سەرما لەو دیوی سنوور [واتە لە عێراقدا] دەژین.

زۆرێک لە ئافرەتەکان بەشێک لە مووچەی هاوەسەرەکەیان کە لەو دیوی سنووره وەردەگرن، ئەم بڕە مووچەیە یارمەتیان دەدات پێداویستییەکانیان بکڕن، بەتایبەتی پێداویستی منداڵەکانیان.

دابینکردن ئاو و پێداویستییەکانی دیکە .

جیا لە ئاغ بلاغ، ئاوێکی زۆر لە کانیاوەکانی دەوروبەرەوە بۆ کەمپەکان دەگوازرێتەوە. لە ئاغ بلاغ بەهۆی کەمی کانیاوەکانەوە، خێزانەکان دەبێ شەوانە ئاو ئەنبار بکەن و بە ڕۆژ بەکاریبهێنن.

پاکی جەستەیی (cleanliness): لە مەلیوان و زێوە سەرشۆر دابینکراون کە ڕۆژێک بۆ پیاوانە و ڕۆژێکیش بۆ ئافرەتان. لە ئاغ بلاغ ئەو کەسانەی پێویستیان بە سەر شوشتن هەیە بە پاس دەگوازرێنەوە ڕەزایە.

پاک ڕاگرتن و تەندروستی

نەهێشتنی زبڵ

پەیڕەوی لە شێوازی ئێران بۆ لەناوبردنی زبڵ دەکرێت. زبڵ لە حاویەی زۆر گەورەدا کۆدەکرێتەوە و ڕۆژانە دەسوتێنرێت. لە کەمپەکاندا ئەم زبڵە سەرچاوەی پەیدا بوونی مێش و مەگەزە. جۆگەلە (ئاوڕۆ) کە بە تەنیشت خێمەکاندا تێدەپەڕێت بۆ گواستنەوەی ئاوی پیسە، بەڵام بەهۆی زبڵەوە دادەخرێن.

لەبەین بردنی پاشماوەیتر (disposal od extrera): چاڵی زۆر قووڵ هەڵکەندراون. ئەم کەناڵانە زۆرن، بەڵام بۆ نەهێشتنی بۆنی ئەم پاشماوانە دەبێ ئاو بڕێژرێتە ناو ئەم چاڵانە. کەمپەکان پێویستیان بە چاودێری تەندروستی هەیە، تا کەموکوڕییەکان بە بەرپرسی کەمپەکە ڕابگەیێنێت.

١. سەرچاوەکانی دەرمان

پزیشک: ژمارەکە بەش دەکات.

پەرستار: لە ئاستی ستانداردا نییە.

پۆشاکی پزیشکی و کەرەستەی تەندروستی ستافی یاریدەدەری پزیشکی: دڵنیام ئەگەر ڕاهێنانی باشتر بەم ستافە بکرێت، دەتوانن بارگرانی سەر ئەستۆی پزیشکەکان کەم بکەنەوە.

٢. کەرستەی خەستەخانە:

زێوە: باشترین ژووری هەیە، بەڵام بە باشترین شێواز بەکار ناهێنرێت. کەرستەی دەست شوشتن بۆ پزیشک و سەردانکەران دەبێ دابین بکرێت، یان ئەوەی هەیە باشتر بکرێت. تەنیا ئەوە بەس نییە فێریان بکەیت چۆن دەستەکانیان بە چەند دڵۆپێک لە مادەدەی پاککەرەوە بشۆن.

مەنجەڵی پاککەرەوەی پۆشاکی پزیشکی لە خەستەخانەی ڕەزایە، پۆشاکی دوو خەستەخانەیتریش پاک دەکات. ئەگەر خەستەخانەی زێوە ئەم کارانە بکات، دەبێ خزمەتگوزاری باشتر، مەنجەڵ و مادەدەی پاککەرەوەی پۆشاکی خەستەخانە، بۆ ئەم خەستەخانەیە دابین بکرێت تا جلوبەرگی پاککراو بۆ پەرەستاری خەستەخانەکانی دیکە بنێردرێت.

نەبوونی شوێنی تایبەت بە کەسەکان

هیچ پەردەیەکم لە خەستەخانەکاندا نەبینی [بۆ جیاکردنەوەی نەخۆشەکان لە یەکتر]. نازانم بۆچی ڕێگە بە دارتاشەکانی زێوە نادرێت چوارچێوەی پەردە بۆ خەستەخانەکان دروست بکەن، تا ئەو نەخۆشەی زۆر نەخۆشە و لە ژێر پشکنینی پزیشکیدایە، هەست بکات تەنیایە.

خەستەخانەکەی ئاغ بلاغ و مەلیوان لە شوێنێکی کاتیدان، واتە لە خێمەدان. بۆیە دەبێ زۆربەی نەخۆشییەکان بە تایبەتیش ئەوانەی نەخۆشی هەستیاری پەڵەی پێستیان هەیە دەبێ لە یەک ڕیزدا لە پاڵ یەکتردا بن.

باشترە ئەم نەخۆشانە بە زووترین کات، بۆ شوێنی دیکە بگوازرێنەوە بە تایبەتی بۆ خەستەخانەی زێوە.

پوختە:

کەمپەکان: زێوە، مەلیوان، ئاغ بلاغ.

دانیشتووان: پیاو، ٥،٩٦٤ کەس. ئافرەت، ٦،٣٧١ کەس. منداڵ، ٨،٠٩٤ کەس. منداڵی ساوا، +١،٤٢٨ کەس.

کۆی گشتی، ٢١،٨٥٧ کەس، لەم ژمارەیە ٢،٣٧٥ ئافرەت دووگیانن و پتر لە ٥٠٠ لەم ئافرەتانە لە قۆناغی شەش مانگ بەرەو سەرەوەی دوو گیانیدان.

لەدایک بوون: ٤٧٣ کەس تۆمارکراوە. (گشتیان تۆمار نەکراون).

زێوە: ٢٠٣ منداڵ زۆربەی لە دایکبووان لە ماڵەوە لە دایکبوونە.

ئاغ بلاغ: لە ماوەی سێ حەوتەدا، ٢٠ لەدایکبوو لە خێمەی تایبەت بە لە دایکبووەکان لە دایکبوونە.

مەلیوان: لە ماوەی پێنج مانگی ڕابردوودا ٢٥٠ منداڵ لە دایکبوونە، زۆرتریان لە ماڵەوە لە دایکبوونە.

نۆڕینگەی چاودێری و پشکنینی پێش لەدایکبوون و دوای لە دایکبوون بوونی نییە.

نەخۆشی: تێکڕا، ڕۆژانە لە گشت کەمپەکاندا پزیشک چاوی بە ٤٥١ نەخۆش دەکەوێت.

زێوە: ١٢٠ هەوکردنی مرازە؛ ٣٠ هەوکردنی کۆئەندامی هەناسە؛ ٤٠ هەوکردنی گەدە و ڕیخۆڵە.

ئاغ بلاغ: ١٣١ هەوکردنی مرازە؛ ٤٠ هەوکردنی کۆئەندامی هەناسە؛ ٥٠ هەوکردنی گەدە و ڕیخۆڵە، ٧ مالاریا؛ ٧ قورگ و برینداربوون؛ ٧ ژانە گوێ.

مەلیوان: ڕۆژانە ٢٠٠ نەخۆش پشکنینیان بۆ دەکرێت؛ ڕەوشەکە هەروەک دوو کەمپەکەیترە. نەخۆشی سیل بوونی هەبووە و چارەسەر بوونە؛ ١٠ حاڵەتی تیفۆ؛ ٢٠ حاڵەتی هەوکردنی سپڵ؛ ٢٠ حاڵەتی مالاریا کە گشتیان چارەسەر بوونە.

کۆی گشتی: ٤٥١ نەخۆش.

تۆماری ئەو نەخۆشیانەی لە باکووری عێراقدا هەیە و چۆنیەتی چارەسەرکردنیان:

By: professor W. O'Brien M.D.، F.R.C.P. Royal Army Medical College: London Hospital For Tropical Disease، London.

١. سیل (tuberculosis):

گشت جۆرەکانی بوونی هەیە. جۆرەکان لە جۆری پێشکەوتوون. باشترین چارەسەری بۆ ئەم جۆرە خەڵکانە بریتییە لە:

Streptomycin: 1g

Isoniazid: 300 mg

Rifampicin: 500 mg

پێویستە هەموو ڕۆژ، بۆ ماوەی شەش مانگ ئەم چارەسەرییە بخوات.

٢. گوێ ڕەپانە:

نەخۆشییەکی بەربڵاوە، تا ئێستا باشترین چارەسەری بریتییە لە د.د.س. (Diamino-diphenyl sulphone).

٣. تیفوس (Typhus):

کەسەکە تووندوتیژ دەبێت. نەخۆشییەکە گوازراوەیە. دەرمانی تێتراساکلینە.

٤. بڵاوبوونەوەی کولێرا:

I.V. Saline + Tetracycline

٥. مالاریا:

Benign Tertain- Proguanil،

لە حاڵەتی زۆر توند، دەرمانی کلۆرۆکین (Chloroquine) بەکار دێت.

٦. لیێشمینیا (Leishmaniasis):

Cutaneous- Tropica (minor and major) Kala Azar: Petastom Dysenterise

٧. باسیلیس (Bacillary):

Sulphonamides، Tetracycline

٨. ئامۆبیک (Amoebic)

Emerine EBI، Metronidazole

٩. گەروو ئێشان (Diphtheria)

Vaccination، Antitoxin، Penecillin

١٠. سیفیلیس (syphilis)

بۆ هەردووحاڵەتی جووت بوون و جووت نەبوون، پێنیسیلین بەکار دیت.

١١. هاری (rabies)

Antisera+Vaccine

١٢. تیفوید (Typhoid)

Chloramphenicol

١٣. کرم (worms)

Ankylostomiasis Bephenium Hydroxynaphthoate

Ascaris Ferrous sulphate

Strongyloides Piperazine

Tape Warm Thiabendazole

Niclosamide (Yomesan)

١٤. هەوکردنی چاو (Eye Lesions)

بۆ کەمی ڤیتامین ‹A› لە منداڵاندا، دەرمانی (oral water) و (Vit A. Palmitate)

١٥. کوزاز (tetanus)

١٦. تراخما (Trachoma)

دڵۆپی ئۆرامیسیۆن (Aureomycin drop)

ڤاکسینی (کوتان) پێویست.

کوتان (Vaccination)

Bacillus Calmette-Guerin/B.C.G

١٧. تیفۆی ڕیخۆله (Typhoid Enteric)

ئارامکەرەوە باشترین وهەرزانترین چارەسەرییە.

١٨. ئابله (Smallpox)

١٩. دیفتری (Diphtheria)

نهێنی (ل ٤٣٤-٤٣٥)

FO 980/E106/85

LKS NR 191/6

PP FCO

PR TEHRAN

RR TEL AVIV

GRS 570

CYPHER CAT A

FM BAGHDAD 060910Z NOV.

CONFIDENCIAL

بۆ تەلەگرامی ئەولەویەتی نووسینگەی کاروباری دەرەوە بە ژمارە ٤٠٦ لە ٦ی تشرینی دووەمی ١٩٧٤.

بۆ بەرچاو ڕوونی [کۆپیەک بنێردرێتە نووسینگەکانی] تاران، تەلەبیب، پارێزراوی (Saving) پاریس، واشنتن، مۆسکۆ، پەکین و نوێنەرایەتی شانشینی یەکگرتوو لە نیویۆرک.

کوردستان:

١. ئەمڕۆ بەیانی لەلایەن حەدیسی، جێگری وەزیری کاروباری دەرەوە، تایبەت بە مامەڵەکردن لەگەڵ پرسە ناعەرەبییەکان بانگێشت کرام. لە گۆشەیەک [لە وەزارەت] ژوورێک بە من نیشاندرا کە پڕ بوو لە چەکی سووک. حەدیسی گوتی دەیەوێت لەبارەی دەستێوەردانی ئێران لە کاروباری ناوخۆی کوردستانی عێراق قسەم لەگەڵ بکات. عێراق خوازیارە پەیوەندی باشی لەگەڵ ئێراندا هەبێت، بەڵام دەستێوەردانی ئێران لە کوردستان، ئەم پەیوەندییەی ناومکین کردووە. ئەگەر ئێران پشتیوانی لە سەرهەڵدانی کورد نەکات، ئەم سەرهەڵدانە بە ئاسانی تێکدەشکێندرێت. لە ٢٩ و

٣٠ تشرینی یەکەمدا لە قەڵادزێ ئێرانییەکان [پاڵپشتیان لە کورد کردووە] و دەست بەسەر چەند پارچە چەک و کەرەستەی سەربازیی ئێرانیدا گیراوە. حەدیسی وەک نوێنەری یەکێک لە وڵاتە زلهێزەکانی جیهان بانگهێشت کردم تا بەڵگەی دەستێوەردانی سەربازیی ئێرانییەکان بۆ من بسەلمێنێت.

٢. کاپتنێکی سوپا، گولە هاوەنێکی ١٥٧ ملمی پێم نیشاندا کە نەتەقیبووەوە. ئەم گولە هاوەنە لە بەرهەمی ئەمریکایە و تەنیا سوپایەک لەم ناوچەیەدا ئەم جۆرە هاوەنەی هەیە، سوپای ئێران و ئیسرائیلە. ئەم گولە هاوەنە لە خاکی ئێرانەوە هاوێژراوە. چەندین پارچە گولەی کالیبری ٢٠٣ ملم، ١٥٥ ملم و ١٢٢ ملم، کە گشتیان لە بەرهەمی ئەمریکا بوون، بەڵگەی بەهێز بوون لە دەستێوەردانی ڕاستەوخۆی سوپای ئێران، چونکە ئەم چەکانە بە پارتیزانەکان نادرێن و هینەدەش قورسن ئەوان نەتوانن بیگوازنەوە.

٣. چەکەکانی دیکە بریتی بوون لە هاوەنی ٦٠ ملم، ئەویش بەرهەمی ئەمریکا بوو؛ هەروەها جەنتایەکی هەڵگرتنی بۆمب کە نەخشی تاجی پاشایەتی ئێران و هێمای (ST M50 A2)ی لەسەر بوو، نیشانیدەدا لە بەرهەمهێنانی ئێرانە. هەروەها دژە تانکی بێ تەل کە لە بەرهەمی ئەمریکا بوو؛ دوو تفەنگ، چەکێکی نیمچە ئۆتۆماتیک و چەکێکی ئۆتۆماتیکی سووکیش دەستی بەسەردا گیرابوو کە گشتیان لە ئێران بەرهەمهێنرابوون و چەکی سەرەکی کورد بوون. گشت چەکە سوکەکان هێمای پاشایەتی ئێرانیان لەسەر بوو؛ هەروەها چەکە ئۆتۆماتیکیە سوکەکەش چەند وشەیەکی زمانی فارسی لەسەر بوو کە بریتی بوون لە «کارخانە اسلحە سازی بانو››. هەروەها هەندێك پارچە کاغەزیش بۆ پارچە چەکەکان لەوێ بوون کە بە ئینگلیزی لەسەریان نووسرابوو، ‹Imperial Iranian Armed Forces››، هەروەها لەسەر چەکێکیتریش نووسرابوو ‹28KG-111E›.

٤. حەدیسی گوتی، مەبەستی ئەو لە نیشاندانی ئەم چەکانە بە من، بۆ ئەوە نییە ڕێکارێکی تایبەت بگرمەبەر، بەڵکو گوتی، لەم بارەوە لەگەڵ باڵیۆزی یەکێتی سۆڤیەت قسەی کردووە و بەنیازە لەگەڵ باڵیۆزی چین و فەرەنساش قسە

بـکات. چونکـە ئەمانـە ئەندامـی هەمیشـەیی ئەنجوومەنـی ئاسایشـی نێودەوڵەتیـن. پرسـیاری ئـەوەم کـرد، ئایـا عێـراق بـە نیـازە ئـەم بابەتـە لـە ئەنجوومەنـی ئاسایشـی [نێودەوڵەتـی] بوروژێنێـت. حەدیسـی گوتـی، لەوانەیـە ئـەم کارە ئەنجـام بـدەن، بـەڵام نـەک لـە ئێسـتادا.

٥. گوتـم، تێبینییـەکان لەسـەر ئـەم بابەتـە تۆمـار دەکـەم و بـۆ سـەرووی خـۆم بەرزیـان دەکەمـەوە. هەروەهـا، ئاماژەم بـەوە کـرد حکومەتـی خاوەنشـکۆ پەیوەنـدی باشـی لەگـەڵ حکومەتـی ئێـران هەیـە و خوازیـارە پەیوەنـدی باشـی لەگـەڵ عێراقیشـدا هەبێـت. حکومەتـی خاوەنشـکۆ خوازیـارە ئێـران و عێـراق پەیوەنـدی باشـیان لەگـەڵ یەکـتردا هەبێـت، حەدیسـیش خوازیـاری ئـەم جـۆرە پەیوەندییـە بـوو.

٦. نووسـینگەی کاروبـاری دەرەوە تکایـە ئـەم نامەیـە بـۆ پارێـزراوی (Saving) پاریـس، واشـنتن، مۆسـکۆ، پەکیـن و نوێنەرایەتـی بەریتانیـا لـە واشـنتن بنێـرن.

GRAHAM

نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس، (ل ٤٣٦)

لەندەن

SW1 2AL

٧ی تشرینی دووەمی ١٩٧٤

R G Giddens

Baghdad

دابینکردنی دەرمان بۆ کورد

١. لە مانگی ئەیلوولی ئەمساڵدا، ژەنەڕاڵ ئەلکساندر درۆمۆند، بەڕێوەبەری گشتی پێشووی خزمەتگوزاریی پزیشکی سوپا، پەیوەندی بە پاتریک رایت (Patrick Wright)ەوە کرد تا پێی بڵێت ئەرکی ڕووپێوکردنی پێداویستی پزیشکی [پەنابەرە] کوردەکانی [ئێران] پێ سپێردراوە. کۆپیەک لە تەلەگرامەکەم بە ژمارە ٣٩٩ بۆ تاران دەنێرم و لە سەردانەکەی بەڕێز درۆدمۆند [بۆ ئێران] ئاگاداریان دەکەمەوە.

٢. ژەنەڕاڵ درۆدمۆند، ئێستا گەڕاوەتەوە و لەبارەی سەردانەکەی ڕاپۆرتێکی بۆ پاتریک ڕایت نووسیووە (کۆپیەک لە ڕاپۆرتەکە هاوپێچکراوە). لە ڕاپۆرتەکەدا ئاماژە بەوە کراوە وەزارەتی کاروباری دەرەوەی ئێران زۆر بە باشی قسەی لەگەڵ ژەنەڕاڵ درۆدمۆنددا کردووە و لەبارەی لێکەوتەکانی ئەگەری بەزاندنی سنووری عێراق ئاگادار کراوەتەوە.

٣. ژەنەڕاڵ درۆدمۆند، بە پاتریک ڕایتی گوتووە، بەنیازە بەتانی و پۆشاکی زیادەی وەزارەتی بەرگری بەریتانیا بکڕێتەوە، بەڵام لەم کارەدا ڕووبەڕووی کۆمەڵێک کێشە بووەتەوە. پاتریک لە ژەنەراڵی پرسیووە، ئایا دەکرێت ئەم پۆشاکە بدرێتە کۆمەڵەی شێر خورشید و خۆری ئێران؛ بەڵام وادیارە ئەم کۆمەڵەیە نایەوێت ئەم بەرپرسیارێتییە لە ئەستۆ بگرێت، بۆیە ئەم پێداویستییانە

ڕاستەخۆ بۆ کەمپەکان دەنێردرێت. پاتریک گوتویەتی، ئەوان ناتوانن هیچ کارێک لەگەڵ وەزارەتی بەرگریدا بکەن، تەنیا ئەوە نەبێت ژەنەڕاڵ درۆدمۆند، ئەم پێداویستییانە بۆ ڕێکخراوێکی حکومی بکڕێت. ژەنەڕاڵ درۆدمۆند، لەگەڵ ئەم پێشنیازەدا نەبووە.

G S Burton

بەشی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست

نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس، (ل ٤٣٧)

لەندەن

SW1 2AL

N W Browne

Tehran

٧ی تشرینی دووەمی ١٩٧٤

دابینکردنی دەرمان بۆ کورد

١. تکایە ئاماژە بە نامەی پێشوو بکە کە بە سەردانەکەی ژەنەڕاڵ سێر ئەلکساندر درۆدمۆند بۆ کوردستان پەیوەستە. کۆپیەک لە نامە و ڕاپۆرتەکەی ژەنەڕال درۆدمۆندتان بۆ دەنێرم کە بۆ ‹پاتریک ڕایت›ی ناردووە.

٢. ژەنەڕاڵ درۆدمۆند، بە تەلەفۆن بە پاتریک ڕایتی گوتووە کە بەنیازە بەتانی و پۆشاکی زیادەی وەزارەتی بەرگری بەریتانیا بکڕێتەوە، بەڵام لەم کارەدا ڕووبەڕووی کۆمەڵێک کێشە بووەتەوە. پاتریک پرسیاری کردووە، ئایا دەکرێت ئەم پۆشاکە بدرێتە کۆمەڵەی شێر خورشید و خۆری ئێران؛ بەڵام دیارە ئەم کۆمەڵەیە نایەوێت ئەم بەرپرسیارێتیە لە ئەستۆ بگرێت، بۆیە ئەم پێداویستییانە ڕاستەخۆ بۆ کەمپەکان دەنێردرێت. پاتریک گوتوویەتی ئەوان ناتوانن هیچ کارێک لەگەڵ وەزارەتی بەرگریدا بکەن، تەنیا ئەوە نەبێت ژەنەڕاڵ درۆدمۆند، ئەم پێداویستییانە بۆ ڕێکخراوێکی حکومی بکڕێت. ژەنەڕاڵ درۆدمۆند، لەگەڵ ئەم پێشنیازەدا نەبووە.

G S Burton

بەشی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست

نهێنی (ل ٤٣٨-٤٤٠)

بەڕێز بۆرتن (Mr. Burton)

بەشی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست

کۆمەڵەی مانگی سووری کوردستان

Kurdish Red Crescent Society

١. ئێمە لەبارەی ئەو کێشەیەی لە نامەکەتان کە لە ڕێککەوتی ١ی تشرینی دووەم بۆ بەڕێز فەیسی (Mr Facey)، نوێنەری نەتەوە یەکگرتووەکان ناردبووتان گفتوگۆمان کرد. بە ڕوخسەتی بەڕێزت، مۆڵەتێکم لە بەڕێز برایان هۆگسن (Mr Brian Hodgson) بەڕێوەبەری گشتی کۆمەڵەی خاچی سووری بەریتانی (British Red Cross Society) و بەڕێز دۆناڵد پیگۆت (Mr Donald Piggott)، سکرتێر نێودەوڵەتی ئەم کۆمەڵەیە وەرگرتووە کە سبەی پێکەوە لە کاتژمێر ٣ی پاش نێوەڕۆ چاومان بە بەڕێز ڕایت (Mr Wright) لە نووسینگەکەیدا بکەوێت. هەروەک ئاگادارم کردیەوە، لە گفتوگۆی نێوان من و بەڕێز پێگۆتدا، زانیم خاچی سووری بەریتانیا، ئەزموونێکی زۆری لە چۆنیەتی مامەڵەکردن لەگەڵ ئەو ڕێکخراوانەدا هەیە کە لەم وڵاتەدا نوێنەرایەتی پرسی کورد دەکەن. هەروەها لە سەرەتاوە ئاگاداری پێشنیازی دامەزراندنی کۆمەڵەی مانگی سووری کوردستان بوونە کە لە دەوروبەری مانگی ئابی ئەم ساڵەدا پێشنیازیان کردووە و بەدواداچوونیان بۆ پەیوەندی نێوان ئەم کۆمەڵەیە و دەسەڵاتدارانی ناوەندی خاچی سوور لە جنێف کردووە. هەروەک چۆن ئەم پرسە بۆ ئێمە هەستیارە، بۆ ئەوانیش بە هەمان شێوە هەستیارە. هەروەها بەڕێز پێت گوتم خۆشحاڵە لەسەر ئەم بابەتە لەگەڵ ئێمەدا گفتوگۆ دەکات.

٢. ئامادەی کۆبوونەوەکە دەبم و ڕوونکردنەوەیەک لەسەر لایەنە یاساییەکانی ئەو بابەتە دەخەمەڕوو کە قسەمان لەسەر کرد. بەهەرحاڵ، کارێکی باش دەبێت، پێشوەختە ئەم لایەنە یاساییانە بنووسم.

٣. بەڕێز فەیسی، ئاماژەی بەوەکرد، پێویستە وەڵامی یاداشتی ٢٦ی تشرینی یەکەمی حکومەتی عێراق ئەو هێڵە سەرەکیانە لەخۆ بگرێت کە پێشتر باڵیۆزی [بەریتانیا] ئاماژەی پێکردبوو و بریتییە لە: «بە پێی یاسای بەریتانیا حکومەتی بەریتانیا ئەو دەسەڵاتەی نییە ڕێگری لە دامەزراندنی ڕێکخراوی لەم چەشنە بکات، ئەگەر ئەم ڕێکخراوانە هاوتەریبی یاسا بن››. (پەرەگرافی ٢ لە تەلەگرامی بەغدا بە ژمارە ٣٨٨ لە ڕێکەوتی ٢٦ی تشرینی یەکەمی).

من لەوە دەترسم لەم جۆرە بارودۆخەدا بە پێچەوانەی ئەو دوو نموونەیەی باڵیۆز ئاماژەی پێکرد، واتە ‹PLO Office› و هەڵمەتی ‹Mark Press Biafra›، بەڵام بە پێی یاسا هەندێك ماده هەن دەتوانن ڕێ لە ئەنجامدانی ئەم شێوازە چالاکییەی کۆمەڵەی مانگی سووری کوردستان بگرێت.

٤. ئەم یاسایە لە مادەی ٦ی پەیماننامەی جنێڤ لە ساڵی ١٩٥٧دا ئاماژەی پێکراوە. بەندی ١، لە مادەی ٦ دەڵێت:

«(١). ئەو لایەنەی مەرجەکانی ئەم مادەیە دەیناگرێتەوە، دەبێ ئەنجوومەنی سەربازی [ئەنجومەنی بەرگریی] ڕێگەیان پێ بدات لە بەکارهێنانی هەر یەک لەم هێما یان نازناوانەی خوارەوە:

ا هێمای خاچی سوور....یان نازناوی خاچی سوور....

ب هێمای مانگی سوور، لەسەر زەمینەیەکی سپی، یان بەکارهێنانی نازناوی مانگی سوور....››.

بە پێی مادەی ٣، هەر کەسێک سەرپێچی لەم مادەیە بکات بە تاوانبار هەژمار دەکرێت ئەگەر هەر هێما یان نازناوێک بەکار بهێنیت کە پەیوەندی بەم بابەتەوە هەبێت و غەرامە (بژاردن) دەکرێت کە بڕەکەی لە ٥٠ پاوەند زۆرتر نەبێت.

بە پێی مادەی ٧، ئەم جۆرە ڕێکارانە لە ئینگلەند پەیڕەو ناکرێن، تەنیا ئەو کاتە نەبێت کە خودی بەڕێوەبەری بەدواداچوونی گشتی (Director of Public Prosecution) ئەم کارە بکات یان داوای ئەنجامدانی ئەم کارە بکات.

٥. ئەم مادەیە لەم پەیماننامەیەدا، بەو مەبەستە داڕێژراوە تا ئەو لایەنانەی واژوویان لەسەر ئەم پەیمانامەیە کردووە پابەندی یەکەمین پەیماننامەی جنێڤ بن کە لە ساڵی ١٩٤٩دا گرێدرا و تایبەت بوو بە نەخۆش و برینداران کە لە مادەی ٥٣ و ٥٤دا ئاماژەی پێکراوە. مادەی ٥٣ دەڵێت:

«بەکارهێنانی هێما یان نازناوی خاچی سوور یان خاچی جنێف لەلایەن تاکەکان، کۆمەڵەکان، کارگەکان و کۆمپانیاکان، جا سەر بە کەرتی تایبەت بن یان گشتی، یان لاساییکردنەوەی هێما و ناسناوەکانی ئەم کۆمەڵەیە بە هەر مەبەستێک بێت، بە چاوپۆشین لە ڕێکەوتی بەکارهێنانی، لە گشت کاتێکدا قەدەغەیە».

بەپێی دواییەن پەرەگرافی هەمان ماددە ئەم قەدەغەکردنە بەسەر گشت هێماکانی دیکەیشدا جێبەجێ دەکرێت کە لەلایەن پەیماننامەکەوە بەکار دەهێنرێت، بۆ نموونە، مانگی سوور. بە پێی مادەی ٥٤، ئەو لایەنە باڵایانەی واژوو دەکەن، پێویستە لە گشت کاتێکدا ئەو ڕێکارانە بگرنەبەر و ڕێگری بکات لە خراپ بەکارهێنانی ئەو بابەتانەی کە لە مادەی ٥٣ دا ئاماژەی بۆ کراوە، ئەگەر یاسای ناوخۆی ئەم وڵاتانە ئاماژەیان بەم جۆرە ڕێکارانە نەکردبێت.

٦. بەم پێیەش کۆمەڵەی مانگی سووری کوردستان ئەگەر ڕەزامەندی ئەنجوومەنی بەرگریی دەستەبەر نەکەن کە ئەوان ئەو کەس و لایەنەن دەتوانن بەپێی یەکەمین پەیماننامە [ساڵی ١٩٤٩] هێما و ناسناوەکانی مانگی سوور بەکار بهێنن، بە پێچەوانەوە لە بەکارهێنانی هێما و ناسناوەکانی ‹مانگی سوور› پیشێلی یاسای کردووە. مادەی ٤٤ ئاماژەی بەم کەسانە کردووە کە بریتین لە یەکەم و ستافی پزیشکی لە دۆخی شەڕدا و ڕێکخراوە نێودەوڵەتییەکانی سەر بە خاچی سوور لە گشت کاتێکدا.

تەنیا پێوەرێک کە دەکرێت بەسەر کۆمەڵەی مانگی سووری کوردستاندا جێبەجێ بکرێت، بریتییە لە پێوەری پەیوەست بە ئەنجوومەن مانگی سوور نەتەوەیی (National Red Crescent Society) کە لە پەرەگرافی ٢ی مادەی ٤٤دا دەڵێت «لە کاتی شەڕدا و بەپێی یاسایی ناوخۆیی دەکرێت ناوی خاچی سوور بەکار بهێنرێت

بـۆ ئـەو چالاکییانـەی کـە دژی ئـەو بنەمایانـە نەبـن کـە ‹کۆنفرانسـی نێودەوڵەتـی خاچـی سـوور› ئامـاژەی پێـداوە. کێشـەکە لێرەدایـە، ڕێکخـراوی [مانگـی سـووری] کوردسـتان ناچێتـە چوارچێـوەی پێوەرەکانـی ‹کۆمیتـەی مانگـی سـووری نێودەوڵەتـی (International Committee of the Red Cross (ICRC)).

کۆپیـەک لـە ‹ڕێکارەکانـی داننـان بـە ئەنجوومەنـە نوێیەکانـی خاچـی سـووری نەتەوەیـی› (Regulations on Recognition of New National Red Cross Societies) و ڕێکارەکانـی وەرگرتنـی ئەنجوومەنـە تـازە دامەزراوەکانـی نەتەوەیـی خاچـی سـوور و بـوون بـە ئەندامـی کۆمەڵـەی ئەنجوومەنەکانـی خاچـی سـوور (League of Red Cross Societies)تـان بـۆ دەنێـرم. مەرجەکانـی ٢ و ٣ لـە یاسـاکانی دانپێدانـان، تـا ئەوکاتـەی ئـەوان بـە بەشـێک لـە عێـراق (وڵاتانـی دیکـە) بمێننـەوە و نەبـن بـە دەوڵەتـی سـەربەخۆ بـۆ کـورد ڕێسـای کوشـندەن. بۆیـە جێگـەی سەرسـوڕمان نییـە بەڕێـز پێگـۆت گوتـی، کـورد وەڵامێکـی تەمومژاویـان وەرگـرت کاتێـک چوونـە جنێـف و داوایـان لـە کۆمەڵـەی ئەنجوومەنەکانـی خاچـی سـوور کـرد تـا دانیـان پێـدا بنێـن.

٧. هـەر جـۆرە پرسـیارێک لەبـارەی جێبەجـێ کردنـی پەیماننامـەی جنێـف لەسـەر مانگـی سـووری کوردسـتان یـان ئاگادارکردنـەوەی ئـەم کۆمەڵەیـە دەبـێ بـە ڕاوێـژ بێـت لەگـەڵ وەزارەتـی بەرگریـی؛ چونکـە لەوانەیـە ئـەم وەزارەتـە لەسـەر ئـام بابەتـە ئامـۆژگاری بداتـە ‹ئەنجوومەنـی بەرگریـی› و لەگـەڵ وەزارەتـی ناوخـۆ کـە بـە پارێـزەری پەیماننامـەی ١٩٥٧ هەژمـار دەکرێـت؛ ڕوانگـەی جیاوازیـان بـۆ مەرجەکانـی ئـەم پەیماننامەیـە هەبێـت. بەهەرحـاڵ، ئەگـەر بڕیـاردرا بەدواداچـوون بـۆ ئـەم بابەتـە بکرێـت ئەمـە ئەرکـی بەڕێوەبـەری بەدواداچوونـی گشـتییە ئـەم کارە ڕاپەڕێنێـت و لەوانەیـە بەڕێوەبـەر بڕیـار بـدات ئـەم کەیسـە، کەیسـێکی گونجـاو نییـە بـۆ بەدواداچـوون.

بەهەرحـاڵ، یەکـەم پرسـیار ئەوەیـە ئێمـە چـی بـە دەسـەڵاتدارانی عێـراق بڵێیـن؟ بۆچوونـی مـن ئەوەیـە ئێمـە ناتوانیـن بـە عێراقییـەکان بڵێیـن دەسـەڵاتی یاسـایمان نییـە بـۆ ڕێگریکـردن لـەم چەشـنە چالاکییـەی کۆمەڵـەی مانگـی سـووری کوردسـتان. بەهەرحـاڵ

ئەگـەر ئـەم کۆمەڵەیـە نـاوی بـۆ ڕێکخـراوی فریاگـوزاری کوردسـتان (Kurdish Relief Organisation) بگۆڕێـت، یـان ناوێکـی هاوشـێوە هەڵبژێـرن، هیـچ کێشـەیەک ڕوو نادات. بەهەرحـاڵ، ئـەوان بـە بەکارهێنانـی هێـما و نازنـاوی ڕێکخـراوی خاچـی [مانـگ] سـووری کوردسـتان، ئـەم ناوەیـان هەڵبـژاردووە و ناوبانگیـان دەرکـردووە. بەدڵنیاییـەوە ئـەم جـۆرە ناسـناو بەکارهێنانـە ڕێگـە پێنـەدراوە، بۆیـە پەیماننامـە و یاسـای [جنێـف] هـەوڵ دەدات ڕێگـری لـەم بەکارهێنانـە بـکات و بەکارهێنەرانـی سـزا بـدات.

٨. لـە کۆتاییـدا، لەبـارەی پرسـیارە تایبەتەکـەی باڵیـوزی [بەریتانیـا] کـە لـە پەرەگرافـی ٤ی تەلەگرامەکەیـدا ئامـاژەی پێـداوە، لـە بەڕێـز پیگـۆت وا تێگەیشـتم کـە کۆمەڵـەی مانگـی سـووری کوردسـتان هـەوڵ دەدات وەک ڕێکخراوێکـی خێرخـوازی نـاوی خـۆی تۆمـار بـکات، بـەڵام ئـاگادار نیـن تـا چەنـد لـەم کارەدا سـەرکەتوو بوونـە.

M R Eaton

ڕاوێژکاری یاسایی

٨ی تشرینی دووەمی ١٩٧٤

نهێنی (٤٤١-٤٤٣)

نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس

لەندەن،

SW1 2AL

His Exellency

Mr J A N Graham CMG

BAGHDAD

کۆمەڵەی مانگی سووری کوردستان

١. دەسەڵاتدارانی عێراق، هەروەک لە تەلەگرامەکەی ڕێکەوتی ٢٦ی تشرینی یەکەم ئاماژەتان پێداوە، کێشەیەکیان بۆ ئێمە دروست کردووە. لە ڕاستیدا عێراقییەکان ڕاستن کە دەڵێن ئەو ڕێکخراوە [کوردییەی] کە لەم دواییە لە لەندەن و هەندێک ناوچەیتری ئەوروپا چالاکی ئەنجام دەدات، ناتوانێت خۆی بە ‹کۆمەڵەی مانگی سوور› ناو ببات و ناتوانێت هێمای فەرمی مانگی سوور بەکار بهێنێت. هەروەها بە پێی یاسا دەکرێت ڕێگری بکرێت لەم جۆرە چالاکیانەی کۆمەڵەی مانگی سووری کوردستان.

٢. لەبارەی ناوەڕۆکی ٣ی پەرەگرافەکەیتر، ڕاوێژم لەگەڵ ڕاوێژکاری یاسایی کردووە. دەسەڵاتی ڕێگری کردن لە ئەنجامدانی ئەم جۆرە چالاکییانە لە بەشی شەشەمی پەیماننامەی جنێف لە ساڵی ١٩٥٧دا ئاماژەی پێدراوە. بەندی یەکەم لە بەشی شەشەمی ئەم ڕێککەوتنە دەڵێت:

ئەو لایەنەی مەرجەکانی ئەم مادەیە دەیناگرێتەوە، دەبێ ئەنجوومەنی سەربازی [ئەنجومەنی بەرگریی] ڕێگەیان پێ بدات لە بەکارهێنانی هەر یەک لەم هێما یان ناسناوانەی خوارەوە:

ا هێمای خاچی سوور....یان ناسناوی خاچی سوور....

ب هێمای مانگی سوور، لەسەر زەمینەیەکی سپی، یان بەکارهێنانی ناسناوی مانگی سوور....››.

بە پێی مادەی ٣، هەر کەسێک سەرپێچی لەم مادەیە بکات بە تاوانبار هەژمار دەکرێت ئەگەر هێما یان ناسناوێک بەکار بهێنێت کە پەیوەندی بەم بابەتەوە هەبێت و سزا دەدرێت (بە پێ بژاردن) کە بڕەکەی لە ٥٠ پاوەند زۆرتر نەبێت.

بە پێی مادەی ٧، ئەم جۆرە ڕێکارانە لە ئینگلەند پەیڕەو ناکرێن، تەنیا ئەوکاتە نەبێت کە خودی بەڕێوەبەری بەدواداچوونی گشتی (Director of Public Prosecution) ئەم کارە بکات یان داوای ئەنجامدانی ئەم کارە بکات.

٣. ئەم مادەیە لەم پەیماننامەیەدا، بەو مەبەستە داڕێژراوە تا ئەو لایەنانەی واژووبان لەسەر ئەم پەیمانامەیە کردووە پابەندی یەکەمین پەیمانامەی جنێف بن کە لە ساڵی ١٩٤٩دا گرێدرا و تایبەت بوو بە نەخۆش و بریندارەکان کە لە مادەی ٥٣ و ٥٤دا ئاماژەی پێکراوە. ماددەی ٥٣ دەڵێت:

«بەکارهێنانی هێما یان ناسناوی خاچی سوور یان خاچی جنێف لەلایەن تاکەکان، کۆمەڵەکان، کارگەکان و کۆمپانیاکان، جا سەر بە کەرتی تایبەت بن یان گشتی، یان لاساییکردنەوەی هێما و ناسنامەکانی ئەم کۆمەڵەیە بە هەر مەبەستێک بێت، بە چاوپۆشین لە ڕێکەوتی بەکارهێنانی، لە گشت کاتێکدا قەدەغەیە››.

بەپێی دواییەن پەرەگرافی هەمان ماددە ئەم قەدەغەکردنە بەسەر گشت هێماکانی دیکەشدا جێبەجێ دەکرێت کە لەلایەن پەیماننامەکەوە بەکار دەهێنرێت، بۆ نموونە، مانگی سوور. بە پێی مادەی ٥٤، ئەو لایەنە باڵایانەی واژووەکەیان کردووە، پێویستە لە گشت کاتێکدا ئەو ڕێکارانە بگرنەبەر و ڕێگری بکات لە خراپ بەکارهێنانی ئەو بابەتانەی لە مادەی ٥٣دا ئاماژەیان پێکراوە، ئەگەر یاسای ناوخۆی ئەم وڵاتانە ئاماژەیان بەم جۆرە ڕێکارانە نەکردبێت.

بەم پێیەش کۆمەڵەی مانگی سووری کوردستان، ئەگەر ڕەزامەندی ئەنجوومەنی بەرگریی دەستەبەر نەکەن کە ئەوان ئەو کەس و لایەنەن دەتوانن بەپێی یەکەمین

پەیماننامە [ساڵی ١٩٤٩] هێما و ناسناوەکانی مانگی سوور بەکار بهێنن، بە پێچەوانەوە لە بەکارهێنانی هێما و ناسناوەکانی ‹مانگی سوور› پێشێلی یاسای کردووە. مادەی ٤٤ ئاماژەی بەم کەسانە کردووە ئەم کەسانە بریتین لە یەکە و ستافی پزیشکی لە دۆخی شەڕدا و ڕێکخراوە نێودەوڵەتییەکانی سەر بە خاچی سوور لە گشت کاتێکدا.

تەنیا پێوەرێک دەکرێت بەسەر کۆمەڵەی مانگی سووری کوردستاندا جێبەجێ بکرێت، بریتییە لە پێوەری پەیوەست بە ئەنجوومەن مانگی سوور نەتەوەیی (National Red Crescent Society) کە لە پەرەگرافی ٢ی مادەی ٤٤دا دەڵێت «لە کاتی شەڕ بەپێی یاسایی ناوخۆیی دەکرێت ناوی خاچی سوور بەکار بهێنرێت بۆ ئەو چالاکیانەی دژی ئەو بنەمایانە نەبن کە ‹کۆنفرانسی نێودەوڵەتی خاچی سوور› ئاماژەی پێداوە. کێشەکە لێرەدایە ڕێکخراوی [مانگی سووری] کوردستان ناچێتە چوارچێوەی پێوەرەکانی ‹ئەنجوومەنی مانگی سووری نەتەوەیی›.

٤. کۆپیەک لە ‹ڕێکارەکانی دانپێدان بە ئەنجوومەنە نوێیەکانی خاچی سووری نەتەوەیی› (Regulations on Recognition of New National Red Cross Societies) و ڕێکارەکانی وەرگرتنی ئەنجوومەنە تازە دامەزراوەکانی نەتەوەیی خاچی سوور و بوون بە ئەندامی کۆمەڵەی ئەنجوومەنەکانی خاچی سوور (League of Red Cross Societies)تان بۆ دەنێرم. مەرجەکانی ٢ و ٣ لە یاساکانی دانپێدانان، تا ئەوکاتەی ئەوان بە بەشێک لە عێراق (وڵاتانی دیکە) بمێننەوە و نەبن بە دەوڵەتی سەربەخۆ بۆ کورد ڕێسای کوشندەن.

٥. لە ٨ی تشرینی دووەم، کۆبوونەوەم لەگەڵ بەڕێز برایان هۆگسن (Mr Brian Hodgson) کە بەڕێوەبەری گشتی کۆمەڵەی خاچی سووری بەریتانیایە (British Red Cross Society) و بەڕێز دۆناڵد پیگۆت (Mr Donald Piggott)، سکرتێر نێودەوڵەتی ئەم کۆمەڵەیە هەبوو. ئەوان گوتیان ئاگاداری چالاکییەکانی کۆمەڵەی مانگی سووری کوردستانن لە لەندەن و شوێنەکانی دیکە. هەروەها ئاگادارن ‹کۆمیتەی مانگی سووری نێودەوڵەتی (International Committee of the Red Cross (ICRC)) لە جنێف ڕەتیکردووەتەوە دان بە کۆمەڵەی مانگی سووری

کوردستاندا بنێت. بەڕێز هۆگسن گوتی کۆمیسیۆنی [ڕێکخراوە] خێرخوازییەکانی ئاگادارکردووەتەوە کە چالاکییەکانی کۆمەڵەی مانگی سووری کوردستان نایاسایین، بۆیە ناکرێت وەک ڕێکخراوێکی خێرخوازی تۆمار بکرێت.

٦. دۆخی ئێستا ئەوەیە، بەڕێز هۆگسن بە شێوەیەکی نافەرمی پێشنیازی بۆ دکتۆر هناری (Dr. Hanari) کردووە کە بۆ نوێنەرایەتی لەندەنی کۆمەڵەی مانگی سووری کوردستان ڕوون بکاتەوە ناسناو و هێماکەیان بگۆڕن، ئەگەرنا کۆمەڵەی خاچی سووری [بەریتانیا] ناچارە وەزارەتی بەرگریی ئاگادار بکاتەوە و ئەوانیش بەڕێوەبەری بەدواداچوونی گشتی لەم بابەتە ئاگادار بکەنەوە. لەوانەیە کورد ئەم پێشنیازە قبوڵ بکەن و ناوی ڕێکخراوەکە بگۆڕن، هاوکات بەم شێوەیە دەتوانن وەک ڕێکخراوێکی خێرخوازی ناوی خۆیان تۆمار بکەن. ئەگەر ئەوکات عێراقییەکان ناڕەزاییان دەربڕی، ئێمە دەتوانین پاساوی «ئەو دەسەڵاتەمان نییە دەستێوەردان›› لەم کارەدا بکەین، بهێنینەوە. هاوکات بەڕێز هۆگسن دەتوانێت بە وریاییەوە پەیوەندی بە جنێڤ بکات و بزانێت، ئایا دەسەڵاتدارانی عێراق هەڕەشەیان لە کۆمیتەی مانگی سووری نێودەوڵەتی کردووە [کە کۆمەڵەی کورد نایاساییە] (پەرەگرافی ٣ لە تەلەگرامەکەتان).

٧. هیوادارم ئەم کێشەیە بە بێ دەمەقاڵی لەگەڵ عێراقییەکان یان گرتنەبەری ڕێکاری یاسایی لە دژی کورد چارەسەر بکرێت. بە دڵنیاییەوە وەزیرەکان نیگەرانی ڕای گشتی دەبن ئەگەر ڕێگە چارەی دووەم هەڵبژێردرێت. لەم بارەوە لە هەر پێشهاتێک ئاگادارتان دەکەمەوە، هاوکات پێشنیاز دەکەم وەڵامی یاداشتی عێراق (Iraqi Note) مەدەنەوە، تەنیا ئەوە نەبێت کە بە فەرمی سوپاسیان بکەن.

P R H Wright

بەشی ڕۆژهەڵاتی ناوەراست

Enclose: c.c. HE Mr A D Parsons CMG CVO MC (Tehran)

VII (ل ٤٤٤-٤٤٧)

دانان به ئەنجوومەنە نەتەوەییە تازە دامەزراوەکانی خاچی سوور

(Recognition of New National Red Cross Societies)

بۆ بوون بە ئەندام لە خاچی سووری نێودەوڵەتی، ئەو ئەنجوومەنەی داواکاری ئەندامێتی پێشکەش دەکات، دەبێ ئەو ١٠ مەرجەی لە خوارەوە ئاماژەی پێکراوە جێبەجێ بکات و داوکارییەک هاوپێچ لەگەڵ بەڵگەنامە داوا کراوەکان بۆ دانپێدانان پێشکەش بە کۆمیتەی نێودەوڵەتی خاچی سوور بکات؛ بەتایبەتی ئەم بەڵگانەی خوارەوە:

ا بە پێی مەرجی ٣ کە لە خوارەوە ئاماژەی پێکراوە، کۆپیەک لە نوسخەی ڕەسەنی فەرمانی حکومی دانپێدانان بەم ئەنجوومەنە لە ئاستی نەتەوەییەوە پێشکەش بکات.

ب کۆپیەک لە پەیڕەو و پڕۆگرامی ناوخۆیی ئەنجوومەنەکە.

ج کۆپیەک لە دواین چالاکییەکانی ئەنجوومەنەکە.

داواکاریی دانپێدانان دەبێ بەیاننامەیەکی لەخۆگرتبێت ئاماژە بدات بەوەی ئەنجوومەنەکە گشت مەرجەکانی پەیوەست بە دانپێدانان جێبەجێ دەکات.

مەرجەکانی دانپێدانان بە ئەنجوومەنەکانی خاچی سووری نەتەوەیی

بە هاوبەشی لەگەڵ کۆمیسیۆنی کۆمیتەی نێودەوڵەتی خاچی سوور و کۆمەڵەی ئەنجوومەنەکانی خاچی سوور کە لەلایەن هەڤدەمین کۆنفرانسی خاچی سووری نێودەوڵەتیەوە لە ستۆکهۆڵم لە ساڵی ١٩٤٨دا پەسەند کراوە، ئەنجوومەنەکانی [خاچی سوور بۆ وەرگرتنی دانپێدانان] دەبێ:

١. سەر بە دەوڵەتێکی سەربەخۆ بێت و لەم دەوڵەتدا پەیماننامەی جنێف بۆ باشترکردنی دۆخی نەخۆش و برینداەکان بە پێی ڕێککەوتنی ١٢ی ئابیی ١٩٤٩ جێبەجێ بکرێت[1].

(١) بە پێی مەرجەکانی پەیماننامەی جنێف لە ساڵی ١٩٤٩، بۆ باشترکردنی ڕەوشی تەندروستی

٢. تەنیا ڕێکخراوی خاچی سووری وڵاتەکەی بێت و لەلایەن دامەزراوەیەکی ناوەندییەوە بەڕێوەبردرێت کە دەسەڵاتی مامەڵەکردن لەگەڵ ئەندامانی ئەنجوومەنی خاچی سووری نێودەوڵەتی هەبێت.

٣. وەک ڕێکخراوێکی خۆبەخشی هاریکاریکردن، لەلایەن حکومەتی وڵاتەکەیەوە دانپێدانراو بێت و یارمەتیدەری دەسەڵاتە گشتییەکان بێت؛ بە تایبەتی بە پێی بەندی ٢٦ی یەکەم پەیماننامەی جنێف لە ساڵی ١٩٤٩. یان لەو وڵاتانەدا کار بکات کە هێزی چەکداری تێدا نەبێت و وەک ڕێکخراوێکی یارمەتیدەری خۆبەش هاوکاری دەسەڵاتە گشتییەکان بکات و لە خزمەت خەڵکی مەدەنیدا بێت.

٤. سەربەخۆ بێت تا بتوانێت بە پێی بنەما سەرەکییەکانی خاچی سووری نێودەوڵەتی کە لەلایەن کۆنفرانسی نێودەوڵەتی خاچی سوور داڕێژراون، ئەرکەکانی بەڕێوە ببات.

٥. بەکارهێنانی هێما و نازناوی خاچی سوور، (مانگی سوور، شێر خورشید و ڕۆژ) بە پێی پەیماننامەی جنێف.

٦. بە شێوەیەک ڕێکخراو بێت بتوانێت ئەرکەکانی ڕاپەڕێنێت. هەروەها ئامادەی ڕاپەڕاندنی ئەرکەکانی بێت لە کاتی جەنگ و ئاشتیدا.

٧. لە سەرتاسەری وڵات و هەرێمەکانی سەر بە وڵاتەکە چالاکی ئەنجام بدات.

٨. مافی ئەندامێتی لە هیچ یەک لە ئەندامەکانی لەسەر بنەمای نەژاد، ڕەگەز، چین ،ئایین و بیروبۆچوونی سیاسی نەسێنێتەوە.

٩. پابەندی پەیڕەوی خاچی سووری نێودەوڵەتی بێت و هاوکاری ئەندامانی خاچی سووری نێودەوڵەتی بدات- جا نەتەوەیی بن یان نێودەوڵەتی- و پەیوەندی نزیکیان لەگەڵدا هەبێت.

بریندار و نەخۆشەکانی سوپا لە مەیدانی جەنگدا، بۆ چوونەناوەوەی حکومەتەکان بۆ ناو پەیماننامەی جنێف دەبێ داواکاریەکی نووسراو پێشکەش بە ئەنجوومەنی فیدرالی سویس بکرێت و دوای شەش مانگ لە گەشتنی ئەم داواکارییە بۆ بەردەم ئەم ئەنجوومەنە، دواکارییەکە دەچێتە بواری جێبەجێکردنەدا. ئەنجوومەنی فیدرالی سویس ئەم داواکارییە لە گشت ئەو حکومەتانە وەردەگرێت کە پەیماننامەی جنێڤیان واژوو کردووە یاخود چوونە ناوەوەیان پەسەندکراوە.

١٠. پابەندی بنەما سەرەکییەکانی خاچی سوور بێت کە لەلایەن کۆنفرانسی نێودەوڵەتی خاچی سوور داڕێژراون: واتە بێلایەنی بوون، سەربەخۆیی سیاسی، ئایینی و ئابوریی. بەرواى بە جیهانیبوونی خاچی سوور و یەکسان بوونی گشت ڕێکخراوەکانی نەتەوەیی خاچی سوور هەبێت. هەروەها لە گشت کارەکانیدا پابەندی ڕێنماییەکانی پەیماننامەی جنێف و پەیمانامە تەواوکەرەکانی دیکەی ئەم پەیمانەمەی جنێف بێت.

VIII

ڕێکارەکانی وەرگرتنی ئەنجوومەنە نەتەوەییە تازە دامەزراوەکان لە کۆمەڵەی ئەنجوومەنەکانی خاچی سوور

لەلایەن دەستەی فەرماندارەکان لە ساڵی ١٩٤٨دا داڕێژراوە

بەندی ١:

داواکاری بۆ بوون بە ئەندامی کۆمەڵەی ئەنجوومەنەکانی خاچی سوور کراوە، بۆ گشت کۆمەڵەکانی مانگی سوور و خاچی سوور کە بە فەرمی لەلایەن دەوڵەتەکانیانەوە دانیانپێدانرابێت و بە پێی بنەما سەرەکییەکانی ئەم کۆمەڵەیە کار بکات و [مەرجەکانی] دانیشتنی نۆزدەیەمی دەستەی فەرماندارەکان کە لە ساڵی ١٩٤٩ لە ئۆکسفۆرد بەڕێوەچوو، پەسەند بکات.

بەندی ٢:

کۆمەڵە نەتەوەییەکانی مانگی سوور و خاچی سوور کە داوای ئەندامێتی دەکەن، دەبێ لە وڵاتەکەیاندا هیچ کۆمەڵەیەکیتری مانگی سوور یان خاچی سوور بوونی نەبێت و لە سەرتاسەر وڵات و هەرێمەکانی سەر بە وڵاتەکە کار و چالاکییەکانی بەڕێوە ببات.

بەندی ٣:

پێویستە کۆمەڵە نەتەوەییەکانی مانگی سوور و خاچی سوور داواکاری ئەندامێتی پێشکەش بە سەرۆکی جێبەجێکاری کۆمیتەی کۆمەڵەی ئەنجوومەنەکانی خاچی سوور بکەن.

بەندی ٤:

ئەم بەڵگانەی خوارەوە هاوپێچی داواکارییەکە بکرێن:

ا پەیڕەو و پرۆگرامی کۆمەڵەکە.

ب چالاکییەکانی کۆمەڵەکە لە ماوەی ئەو ساڵەی داوای بوون بە ئەندامێتی دەکات.

ج بەڵگەنامەیەک کە نیشانی بدات، کۆمەڵەکە لەلایەن وڵاتەکەیەوە بە فەرمی دانی پێدانراوە.

د بەیاننامەیەکی نووسراو لەلایەن کۆمەڵەکەوە کە تێیدا ئاماژە بەوەکرابێت پابەندی یاسای کۆمەڵەی ئەنجوومەنەکانی خاچی سوورە.

هـ بەیاننامەیەک تێیدا ئاماژە درابێت ئەو کۆمەڵەیەی داوای ئەندامبوون دەکات ئابوونەی ساڵانە بدات.

بەندی ٥:

سکرتێری کۆمەڵەی ئەنجوومەنەکانی خاچی سوور، پێداچوونەوە بە داواکاریی و بەڵگەنامەکانی ئەو کۆمەڵەیە دەکات کە داوای مافی ئەندامێتی دەکات. ئەگەر بەڵگەنامەکان لەگەڵ بنەماکانی ئەم کۆمەڵەیە یەکتر بگرنەوە، ئەوکات داواکاریی ئەندامێتی و تێبینی سکرتێری کۆمەڵە دەخرێتە بەردەم کۆبوونەوەی داهاتووی کۆمیتەی جێبەجێکاری کۆمەڵەی ئەنجوومەنەکانی خاچی سوور.

ئەگەر سکرتێر تێبینی کرد بەڵگەنامەکان لەگەڵ بنەما سەرەکییەکانی کۆمەڵەی ئەنجوومەنەکانی خاچی سوور یەکناگرنەوە، ئەوکات ڕاپۆرتێک بۆ کۆمیتەی جێبەجێکاری بەرز دەکاتەوە تێبینییەکانی خۆی لە ڕاپۆرتەکەدا دەنووسێت.

بەندی ٦:

کۆمیتەی جێبەجێکار بە شێوەی سەرەتایی بڕیار لەسەر وەرگرتنی داوکاری ئەندامێتی دەدات.

بەندی ٧:

ئەو کۆمەڵەیەی لەلایەن کۆمیتەی جێبەجێکارییەوە وەک ئەندام وەردەگیرێت، ئەم ئەندامێتیە بەشێوەیەکی کاتییە تا ئەوکاتەی لە کۆبوونەوەی داهاتووی دەستەی فەرماندارەکانی کۆمەڵەوە دواییەن بڕیاری لەسەر دەدەرێت. ئەگەر بڕیارەکە پەسەندکرا، داواکار دەبێتە ئەندامی کۆمەڵەی ئەنجوومەنەکانی خاچی سوور. ئەگەر کۆمیتەی جێبەجێکاری مافی بوون بە ئەندامی ڕەتکردەوە، داواکار دەتوانێت داواکارییەکەی بخاتە بەردەم دەستەی فەرماندارەکان.

بەندی ٨:

هەر کۆمەڵەیەکی نەتەوەیی بخوازێت پاشەکشە لە ئەندامێتی بکات، دەبێت شەش مانگ پێشتر داواکارییێک پێشکەش بە سەرۆکی دەستەی فەرماندارەن بکات.

زۆر نهێنی (ل ٤٤٨-٤٤٩)

FO 928/E/ 991/12

LKS 248/12

OO MODUK

PP JISNE

GRS 500A/2

DESKBY 121300Z NOV

CHPHER CAT A

FM BAGHDAD

SECRET

DESKBY 121300Z NOV

بۆ تەلەگرامی بە پەلەی وەزارەتی بەرگری شانشینی یەکگرتوو بە ژمارە (**١٢١١٢٠Z**) لە مانگی تشرینی دووەمی.

بۆ بەرچاو ڕوونی [کۆپیەک بنێردرێتە] پارێزراوی (Saving) کوێت، دیمەشق، بەیروت، ئەنقەرە و تاران.

DIG FOH

ڕاپۆرتی حەوتانە: کوردستان

ئەلفا: بارودۆخی ناوچەکانی ڕواندز و ڕانیە سەقامگیرە. سوپای عێراق هەوڵی خۆ قایمکردن لە زۆزک و چون بەرەو باشوور دەدات تا بەرزاییەکانی هندرێن بپارێزێت و لەگەڵ ئەو هێزانە یەکتر بگرنەوە کە لە باکووری ڕانیە جێگیربوونە.

براڤۆ: باکووری ڕانیە ئارامە و تەنیا شەڕێکی بچووک هەیە.

چارلی: ڕاوێژکاری سەربازیی (MA) فەرەنسا پشتڕاستی کردەوە کە کورد لە ٨ی تشرینی دووەم هێرشێکی قورسیان بۆ سەر قەڵادزێ ئەنجامداوە و لە ١٠ی مانگ چوونەتە ناو شارەکە. بەڵام نازانێت حاڵیحازر شارەکە بەدەست کێیە، تەنیا باس لەوە دەکات کە شەڕێکی قورس لە ئارادایە.

دێڵتا: ڕاوێژکاری سەربازی میسر (MA) کە حەوتەی ڕابردوو لەگەڵ شاندێکی سەربازیی میسر سەردانی باکووری [عێراقی] کردبوو، ژەنەڕاڵ سەعید حەسۆ فەرماندەی ناوچەی باکوور پێی گۆتبوو بە نیازن هێزەکانیان لە هەندرێن و ڕانیە بگەیێننەوە یەک تا بەم شێوەیە پێش هاتنی وەرزی زستان پەیوەندی هێزەکانی کورد لە [میحوەرەکانی] (L) بۆ (C) بپچڕێنن. بۆیە حاڵیحازر زۆربەی کەرتە سەربازییەکانی باکوور لە چوار فەوج هێزی ڕێکخراو و چوار فەوج هێزی یەدەک پێکهاتووە. ئەرکی هێزە یەدەکەکان پاراستنی [ئارامی] ناو شارەکان و بەکراوەیی هێشتنەوەی ڕێگاوبانەکانە. هەروەها ژەنەڕاڵ لەسەر نەخشەی ئۆپەراسیۆنی سەربازی پێگەی فەوجەکانی ١٠٠، ١٠١ و ١٠٢ی بە ڕاوێژکاری سەربازیی میسر نیشانداوە.

بە پێچەوانەی چاوەڕوانی ئێمە هێزی تۆپخانەی ئێران هێندە کاریگەر نییە، یان زیانەگەیاندنی [بە هێزەکانی عێراق] ئەوەندە نین کە چاوەڕوان دەکرا. لە کاتی سەردانی شاندی سەربازیی میسر بۆ ژووری ئۆپەراسیۆنەکانی سوپای عێراق، تۆپخانەی ئێران بۆ ماوەی چوار کاتژمێر بەردەوام بوو، کەچی تەنیا یەک سەرباز بریندار بوو.

ئێکۆ: ڕەوشی کەشوهەوا باشە. کەشوهەوای بەغدا لە ١١ی تشرینی دووەم بەرزترین پلە ٢٨، نزمترین پلە ١٠؛ مووسڵ بەرزترین پلە ٢٨، نزمترین ٨؛ کەرکووک بەرزترین پلە ٢٩، نزمترین پلە ١٧.

فۆکسترۆت: باڵیۆزی فەرەنسا پێی گوتم ڕۆژنامەنووسە فەرەنسییەکان کە سەردانی ڕواندزیان کردبوو، پێیان ڕاگەیێدراوە دەتوانن سەردانی زۆزکیش بکەن. ڕۆژنامەنووسەکان گوتویانە وەک پێویست شوێنەکانی [شەڕیان] نەبینیووە.

گۆلف: ئێمە لە ماوەی نێوان ١٤ بۆ ١٨ی تشرینی دووەم سەردانی گشت

شـارۆچکەکانی باکـوور دەکەیـن.

تـوو (two): ڕێگـە بـە شـاندی میـسر نـەدراوە سـەردانی ئـوم قـەسر بکـەن، بـە بیانـووی ئـەوەی هیـچ شـتێکی سـەرنجڕاکێش لـەوێ نییـە ببینن.

سری (three): لـە تەلەگرامـی ژمـارە ٤١٨ لـە ڕێکەوتـی ١٢ی تشرینـی دووەم کـە بـۆ نووسـینگەی کاروبـاری دەرەوە نێـردراوە، ئامـاژە بـە گۆڕانکارییەکانـی کابینـەی حکومەتـی عێـراق کـراوە.

نووسـینگەی کاروبـاری دەرەوە و کۆمۆنوێلـس، تکایـە ئـەم نامەیـە بـۆ [نووسـینگەی] ئەرشـیفی کوێـت، دیمەشـق، بەیـروت، ئەنقـەرە و تـاران بنێـرن.

GRAHAM

باڵیۆزی کۆماری عێراق (٤٥٠-٤٥٢)

21. Queen Gate

London SW7 5JG

ژمارە ٦٨٥

باڵیۆزی کۆماری عێراق سکاڵانامەی، پێشکەش بە نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس دەکات، شەڕەفی ئەوەی هەیە ئامۆژگاریتان بکات کە حکومەتی عێراق زانیاریی پێگەیشتووە بەم نزیکانە کۆمیتەیەک لە شانشینی یەکگرتوو دامەزراوە بەناوی «کۆمیتەی مانگی سووری کوردستان»، ئەم کۆمیتەیە چالاکی گومانلێکراو و لەڕێ لادەر ئەنجام دەدات کە بە تەواوەتی لە ڕاستییەوە دوورن؛ بۆ نموونە داوا لە هاوواڵتیانی بەریتانیا دەکات یارمەتی ئەو کۆمیتەیە بدات بە بیانوی کە کوردستان پێویستی بەم جۆرە یارمەتیانە هەیە. هەروەها بەدناوکردنی کۆمەڵەی مانگی سووری عێراقی و تۆمەتی ناڕەوا دەخاتە پاڵ ئەم کۆمەڵەیە.

هەروەک ئاشکرایە، کوردستان چەمکێکی جوگرافییە کە بۆ ئاماژەدان بە ناوچەیەکی جوگرافی سەربە وڵاتانی دراوسێ بەکار دەهێنرێت کە خاوەن سەروەری تەواون بەسەر گشت ناوچەکانی وڵاتەکەیاندا، بە ناوچەی کوردستانیشەوە. بۆیە مافی کۆمەڵێک سەرەڕۆی نەناسراو نییە بە ناوی گشت کوردستانەوە قسە بکەن. بۆیە لە ڕوانگەی حکومەتی عێراقەوە نابێ ڕێگە بەم سەرەڕۆیانە بدرێت چالاکی دوژمنکارانە ئەنجام بدەن و ئەو ئەرکانە لە ئەستۆ بگرن کە شایەنی نین.

پێویستە ئەم حەقیقەتە ڕەچاو بکرێت، هەنوکە یاسای ئۆتۆنۆمی بۆ کوردستانی عێراق ڕاگەیێندراوە و دەست بەجێبەجێکردنی کراوە و کۆمەڵانی خەڵکی کوردستان پشتگیریی لێدەکەن و ستایشی دامەزراوە جۆراوجۆرەکانی [ئۆتۆنۆمی دەکەن]، هەروەها ئەنجوومەنەکانی یاسادانان و جێبەجێکردن پێکهێنراون و نوێنەرایەتی گەلی کوردی عێراق دەکەن و لەبری ئەوان قسە دەکەن و خاوەن دەسەڵاتی دەستوریی فرەوانن کە گشت لایەنی ژیانی ڕۆژانەی تاکی کورد لەخۆ دەگرێت. سەرەڕای مافی

ئـەوەی تـاک بـە پێـی دەسـتوری کۆمـاری عێـراق مـاف و ئەرکیـان دیارکـراوە.

هەروەهـا بەکارهێنانـی ‹مانگـی سـور› وەک دروشـمێکی جیاکـەرەوە، تەنیـا سـنووردارە بـە وڵاتانـی ئیسـلامی سـەربەخۆ و لەلایـەن مانگـی سـووری نێودەوڵەتیـەوە پێگـە نـەدراوە جیـا لـە دەوڵەتـە سـەربەخۆکان [هیـچ پێکخراوێکیـتر] ئـەم چەمکـە بـەکار بهێنێـت.

هەروەهـا، لـەو ڕوانگەیـەوە حکومەتـی کۆمـاری عێـراق مەبەسـتیەتی پەیوەندییەکانـی لەگـەڵ شانشـینی یەکگرتـوو لەسـەر بنەمـای هاوکاریـی و نیەتپاکـی، پتـەو بـکات و هیـواداره بەرژەوەنـدی هاوبەشـی هـەردوو وڵات دەسـتەبەر بکرێـت و لاپەڕەیەکـی نـوێ لـە پەیوەندییەکانیـان هەڵبداتـەوە.

بۆیـە باڵیـۆزی کۆمـاری عێـراق خوازیـاره سـەرنجی نووسـینگەی دەرەوە و کۆمۆنوێلـس بـۆ ئـەم بابەتـە ڕابکێشـێت و هیـواداره حکومەتـی شانشـینی یەکگرتـوو کۆتایـی بـەم چالاکییـە گوماناویانـە لـە دژی کۆمـاری عێـراق بهێنێـت کـە لەلایـەن ئـەو کەسـانەوە ئەنجـام دەدرێـت خـاوەن پێگـەی فەرمـی نیـن، تەنیـا نوێنەرایەتـی خۆیـان دەکـەن و لەلایـەن هیـچ دامەزراوەیەکـی فەرمییـەوە دەسـەڵاتی ئەنجامدانـی چالاکـی پـێ نـەدراوە.

بـەردەوام بوونـی ئـەم جـۆرە چالاکیانـە لەلایـەن کەسـانی ئامـاژە پێکـراو، بەهـۆی ئەنجامدانـی پڕوپاگەنـدەی بەئەنقەسـت و درۆکـردن و پێچەوانەکردنـەوەی ڕاسـتیەکان زیـان بـە هەڵسـەنگاندنی دروسـتی هاوواڵاتیانـی بەریتانیـا دەگەیێنێـت، بێگومـان ناوبانگـی کۆمـاری عێـراق لەکـەدار دەکات و بـەم هۆیەشـەوە کەشـێکی سـاختە دروسـت دەکرێـت کـە خزمـەت بـە پەیوەنـدی باشـی نێـوان دوو دەوڵەتەکـە نـاکات.

باڵیـۆزی کۆمـاری عێـراق، لەجێبەجێکردنـی ویسـتی حکومەتـی عێـراق بـۆ هانـدان و پاراسـتنی پەیوەنـدی نێـوان هـەردوو وڵات، داوا لەلایەنـە پەیوەندیدارەکانـی شانشـینی یەکگرتـوو دەکات گرنگـی بـەم بابەتـە بـدەن و کۆتایـی بـەو ڕێکخـراوە بهێنرێـت کـە بـە ‹کۆمەڵـەی مانگـی سـووری کوردسـتان› ناودەبرێـت و ڕێگـە لـەو کەسـانە بگیرێـت کـە لـە دژی حکومەتـی عێـراق پڕوپاگەنـدە دەگێـڕن.

لـە کاتێکـدا باڵیـۆزی کۆمـاری عێـراق، لـەم بـارەوە چاوەڕوانـی هەوڵـی جیـددی

نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس دەکات، سوود لەم دەرفەتە وەردەگرێت ئەوپەڕی ڕێزی بۆ نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس دەربڕێت.

١٣ی تشرینی دووەمی ١٩٧٤، لەندەن

نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس

لەندەن

کۆمەڵەی خاچی سووری بەریتانی (ل ٤٥٣-٤٥٤)

(THE BRITISH RED CROSS SOCIETY)

9 GROSVENOR CRESCENT

LONDON، SW1X 7EJ

Telephone:

Overseas Cable:

01-235 5454

REDCROS

LONDON، SW1

Telex

Land Telephon:

918637 REDCROS، LONDON، TELEX

A/S BRITREDCROS، LDN

Petror and President: HER MAJESTY THE QUEEN

Chairman of the Council:

Executive Committee:

Chairman: SIR EVELYN SHUCKBURGH G.C.MG cs

Vice-Chairman: DAME ANNE BRYANS، D.B.E

Director General: A. S. HODGSON، ESQ، C.M. G

ABH/DJP/SW

P. R. H. Wright، Esq.

Meddle east Department

Foreign and Commonwealth Office

King Charles Street

London، SW1 2HD

14th Novamber 1974

کۆمەڵەی مانگی سووری کوردستان

ئاماژەم بە گفتوگۆی ٨ی تشرینی دووەم کرد. لە ڕۆژی سێشەممە نوێنەرانی کورد، دکتور هناری (Dr Henari) و بەڕێز کواتن (Mr Quatan) سەردانیان کردم، بەڕێز پیگۆت (Mr Piggott)یش لەوێ بوو.

لەبارەی بەکارهێنانی هێما و نازناوی خاچی سوور، ئاماژەم بە بەربەستەکانی بەشی ٦ لە پەیماننامەی جنێف لە ساڵی ١٩٥٧ کرد. هەروەها ئاماژەم بە بەکارهێنانی نازناوی ‹کۆمەڵەی مانگی سووری کوردستان› و هێماکەی کرد کە بە پێی ڕێنماییەکانی ‹کۆمیتەی هاوکاری ئەورووپا› (European Liaison Committee) نایاساییە، تەنیا ئەوکاتە نەبێت ئەنجوومەنی بەرگریی ڕێگەی بە بەکارهێنانی ئەم نازناوە و هێمایەکەی دابێت.

ئاماژەم بەوە کرد بەکارهێنانی ناسناوی مانگی سوور و هێماکەی بە پێچەوانەی (counter-productive) چالاکییەکانی ئەوانە بۆ بەدەستهێنانی هاوخەمی بۆ پرسەکەیانە، ئەگەر ئەم کارە پێشێلکردنی یاساکەی ئەنجوومەنی بەرگری بێت، دەبێتە هۆی ئەوەی [ئەنجوومەنی بەرگری] بەدواداچوون بۆ ئەم حاڵەتە بکات (ئەگەری زۆرە ئەم کارەش بکات).

بەڕێز هەناری بۆ ڕوونکردنەوەی لایەنە یاساییەکانی ئەم بابەتە سوپاسی کردین و بەڵێنیدا لەگەڵ هاوکارانی باس لەم بابەتە بکات و گوتی، بارەگای سەرەکی ‹کۆمەڵەی مانگی سووری کوردستان› لە کوردستانە و ئاماژەی بە تەلەگرامێکی ئەم کۆمەڵەیە لە ڕێکەوتی ١ی تشرینی یەکەم کرد، کۆپیەک لە تەلەگرامەکە [لەگەڵ ئەم نامەیە] بۆتان هاوپێچکراوە.

بەهەرحاڵ، بەڕێز هەناری جەختی لەوە کردەوە، ئامانجی ئەم کۆمەڵەیە بریتییە لە دابینکردنی هاوکاریی بۆ هاوواڵاتییەکانی و هیچ مەبەستێکی سیاسی نییە. بۆیە ئێمە پێشنیازمان کرد ناوی کۆمەڵەکەیان بگۆڕن.

هەروەها ئاماژەی بەوە کرد لەندەن تەنیا ناوەندێکە تێیدا ‹کۆمیتەی هاوکاری ئەورووپا›، تێدا کار دەکات.

کۆبوونەوەکە بە ڕۆحیەتێکی زۆر دۆستانە بەڕێوەچوو و هیوادارین نوێنەرانی کورد ڕەچاوی ئامۆژگارییەکانی ئێمە بکەن کە لە بەرژەوەندی ئەوانداید.

لەوانەیە پێتان باش بێت کۆپییەک لە ناوەرۆکی ئەو کۆبونەوەیەی لەلایەن کۆمیتەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست بۆ ‹کۆنفرانسی بەردەوامی ڕێکخراوە بەریتانییەکان بۆ یارمەتیدانی پەنابەران› (Standing Conference of British Organisations for Aid to Refugees)، ببینن کە تایبەت بووو بە کێشەی کورد. دکتۆر هەناری وەک نوێنەری ئەنجوومەنی پزیشکی کوردستان (Kurdistan Medical Association) لەم کۆبوونەوەیەدا بەشدار بوو. (ئەگەرچی بابەتەکە هەمان ئەو بابەتە بوو کە کۆمیتەی هاریکاری ئەوروپا لەسەر کۆمەڵەی مانگی سووری کوردستان هەیبوو).

هەروەها لە مانگی ئابی کۆبوونەوەی گایس هاسپیتال (Guys Hospital) لەلایەن ‹کۆمیتەی هاریکاری پزیشکی بۆ کوردستان (Kuristan Medical Aids Committe) گرێدرا، تێیدا بڕیاردرا بە گۆڕینی ناوی ئەم کۆمیتەیە بۆ ‹کۆمیتەی هاریکاری مرۆڤایەتی کوردستان› (Kurdistan Humanitarian Aids Committee).

ئێمە ئەوەمان بۆ دکتۆر هەناری پێشنیاز کرد کە دەتوانن لە ژێر ناوی یەکێک لەم دوو کۆمیتانە، داواکاری [بەیاسایی بوون و تۆمارکردنی ناویان لەلایەن ئەنجوومەنی بەرگرییەوە] بخەنەڕوو و بەم جۆرەش لەبەکارهێنانی هێما و نازناوی مانگی سوور، ڕووبەڕووی هیچ گرفتێکی یاسایی نابنەوە کە ڕووبەڕووی بوونەتەوە.

لە پێشهاتەکانی دیکە ئاگادارتان دەکەمەوە.

(A. B. Hodgson)

بەڕێوەبەری گشتی

نهێنی (ل ٤٥٥)

بەڕێز بۆرتن (Mr Burton)، بەشی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست

بەڵێنی حکومەتی خاوەنشکۆ بە کورد ١٩١٩-١٩٣٢

(HMS's Pledges to the Kurds، 1919-1932)

١. بـە پێـی ڕاپـۆرتی سـاڵانەی ئیسـتعماری عێـراق، دۆسـیەکانی نووسـینگەی تۆمـاری گشـتی، [پەرتووکـی] کـورد، تـورک و عـەرەب لـە نووسـینی ئێدمۆنـدز و هەروەهـا بـە پێـی یاداشـتنامەی لێکۆڵینەوەیـی سـاڵی ١٩٤٦، هەندێـك سـەرنج لەبـاری [بەڵێنـی حکومەتـی خاوەنشـکۆ بـە کـورد] دەخەمـەڕوو.

٢. بەبـڕوای مـن هـۆکاری سـەرەکی ڕەتکردنـەوەی ئـەوەی ئێمـە لەمبـارەوە قـەرزداری کوردیـن بریتیـن لـە:

ا بەرهەڵسـتی تورکیـا لـە دامەزراندنـی دەوڵەتـی کوردسـتانی سـەربەخۆ، دامەزراندنـی ئـەم دەوڵەتـەی ناومکیـن کـرد.

ب حکومەتـی خاوەنشـکۆ لەگـەڵ حکومەتـی عێـراق لـە ڕاگەیێنـدراوی سـاڵی ١٩٢٢دا دانی نـاوە بـە مافـی کـوردی عێراقـی لـە بەدەسـتهێنانی ئۆتۆنۆمـی، بـەڵام یـەک نەبوونـی کـورد و بـێ یاسـایی [کۆمەڵـگای کوردسـتان] و پیلانـی حکومەتـی تورکیـا وایکـرد، لکاندنـی کوردسـتان بـە عێراقـەوە تەنیـا سیاسـەتێکی واقعبینانـە بێـت. زۆرینـەی کوردی [عێـراق] بـە بەشـداریکردن لـە ئەنجوومەنـی دامەزرێنەرانـی (constituent assembly) عێـراق لـە سـاڵی ١٩٣٢ بـەرەو سـەرەوە، لەگـەڵ ئـەم سیاسـەتە هـاوڕا بـوون.

ج بەلانیکەمـەوە لـە ڕووی تیۆرییـەوە، مافەکانی گەلـی کورد بە پێـی مەرجەکانی کۆمەڵەی گـەلان لـە سـاڵی ١٩٢٥ و بەپێـی بەیاننامەی حکومەتی عێـراق گەرەنتیکـراوە کە لە کاتی سـەربەخۆیی [و دەرچـوون لـە ئینتیـدابی بەریتانیا] لە سـاڵی ١٩٣٢دا ڕایگەیاند.

٣. بۆیـە مـرۆڤ لـەوە تێـدەگات، بۆچـی کـورد دەڵێـن لـە ڕووی ئەخلاقییـەوە ئێمـە قـەرزداری ئەوانیـن، چونکـە سیاسـەتی ئێمـە لەسـەردەمی ئینتیدابـدا لـە چارسـەرکردنی

کێشەی کورد شکستی هێنا، بەڵام دەکرێت ئەم تۆمەتانەمان لەلایەن تەواوی گەلی ئەو هەرێمانەوە ئاڕاستەمان بکرێت کە لە کاتی خۆیدا لە ژێر بەڕێوەبەرایەتی ئێمەدابووون.

C J S Rundle

بەشی تۆژینەوە

١٥ی تشرینی دووەمی ١٩٧٤

نهێنی (ل ٤٥٦-٤٥٧)

بەڵێنی [حکومەتی خاوەنشکۆ] بە کورد ١٩١٩-١٩٣٢

(Pledges to the Kurds، 1919-1932)

١. ڕاگەیێندراوی هاوبەشی فەرەنسی-بەریتانی لە تشرینی دووەمی ١٩١٨دا، بەمجۆرە پێناسەی ئامانجی شەڕی حکومەتەکانی فەرەنسا و بەریتانیا لە ڕۆژهەڵاتدا دەکات: «ئازادکردنی یەکجارەکی و تەواوەتی ئەو خەڵکانەی لەژێر سەرکوتکاری تورکەکاندان و دامەزراندنی حکومەتگەلی نەتەوەیی و بەڕێوەبەرایەتیەک [لەم حکومەتانەدا] کە دەسەڵاتەکانی بە دەستپێشخەریی و هەڵبژاردنی ئازادانە خەڵکی خۆجێییەوە بەدەستهێنابێت››. ئەگەرچی لەم ڕاگەیێندراوەدا ئاماژە بە ناوی کورد و هیچ نەتەوەیەکیتر نەدراوە، بەڵام بە ڕاشکاوی کوردیش لەخۆ دەگرێت.

٢. بە پێی پەیماننامەی سیڤەر لە ساڵی ١٩٢٠دا، دەبوو بەریتانیا، فەرەنسا و ئیتالیا پلانێکیان بۆ ئۆتۆنۆمی خۆجێیی بۆ «ناوچەی زۆرینە کوردنشین دابڕێژن کە دەکەوێتە ڕۆژئاوای دیجلە، سنووری باشووری ئەرمەنیا کە دواتر دەکرێت بڕیار لەسەر ئەم سنووره بدرێت و باکووری سنووری سووریا و تورکیا و میزۆپۆتامیا››. ئەگەر لە ماوەی یەک ساڵدا زۆرینەی دانیشتووانی ئەم ناوچەیە بڕیاریدا دەوڵەتی سەربەخۆیان هەبێت، دەوڵەتێکی سەربەخۆ بە پێی ڕاسپاردەی کۆمەڵەی گەلان دادەمەزرێت و کوردی ویلایەتی مووسڵ دەچەنە پاڵ ئەم دەوڵەتە، بەڵام بەهۆی بەرهەڵستی تورکیا، پەیماننامەی سیڤەر بە مردوویی لە دایکبوو و دامەزراندنی دەوڵەتی کوردستان لەباربرا.

٣. پێگەی یاسایی ناوچە کوردییەکانی عێراق لە ساڵانی نێوان ١٩٢٠ بۆ ١٩٢٣ بڕیاری لەسەر درا کە ئەوکات نائارامییەکی فرەوانی خێڵایەتی لە ئارادابوو. زۆربەی ئەم نائارامییە لەلایەن تورکەکانەوە دەوروژێنرا کە بەتەمای دووبارە گەڕاندنەوەی ویلایەتی مووسڵ بۆ ژێر دەسەڵاتی خۆی بوو. لە ساڵی ١٩٢١دا، کوردی ناوچەی دەوروبەری هەولێر و مووسڵ بۆ دووجار هیوایەتی خۆیان بۆ لکاندن بە عێراقەوە

دەربڕی. جارێک لە مانگی حوزەیران و پێش ئەوەی مەلیک فەیسەڵ ببێتە سەر دەسەڵات و جارێکیتریش لە مانگی ئاب- تەنیا قەزای ڕواندز نەبێت- کورد سوێندی وەفاداریان بۆ مەلیک فەیسەڵ خوارد؛ هاوکات کورد داوای ناناوەندگیرییان کرد. (زۆربەی دانیشتووانی قەزای کەرکووک ڕای خۆیان سەبارەت بەچوونە پاڵ عێراق هەڵپەسارد و سلێمانیش بە تەواوەتی ئەم چوونە پاڵەی ڕەتکردەوە).

٤. لە تشرینی دووەمی ساڵی ١٩٢٢دا کۆمسیاری باڵای عێراق ئەم تەلەگرامەی خوارەوەی بۆ وەزیری موستەعمەرات نارد:

«بەڕێزتان ئاگاداری سەرهەڵدانی شەپۆلی نیشتمانیی کوردن و بزوێنەرەکەشی سەرکەوتنی گفتوگۆکان لەگەڵ مەلیک فەیسەڵ و ڕاگەیاندنی پەیماننامەی سێقەرە. بەهۆی دوودڵی خودی کورد و دڵنیا نەبوون لە مەبەستەکانی ئێمە لەهەمبەریان، کوردە ڕۆشنبیرەکان بێ مەیلن لە دەرکردنی بەرنامەیەک [بۆ بەدەستهێنانی سەربەخۆیی] کەچی زۆربەی کەسایەتییە کوردە نەزان و دەمارگرژەکانی وەک شێخ مەحمود و پەیڕەوانی، کۆمەڵێک داواکاریی دەمارگرژانەیان خستووەتەڕوو کە بە بڕوای ئەوان ئەم داواکارییە دەربڕی ویستی گشت کوردێکی ڕاستەقینەکانە. بە بڕوای من ئەگەر حکومەتی خاوەنشکۆ لەگەڵ حکومەتی عێراق دان بە مافی کورد بنێن لەچوارچێوەی سنووورەکانی عێراقدا حکومەتێکی نیشتیمانی سەربەخۆیان هەبێت، ئەمەش یارمەتیدەری سەقامگیرکردنی بارودۆخەکە دەدات و دەبێتە هۆی خستنەڕووی پێشنیازگەلی میانڕەوانەش. ئەمەش دەبێتە هۆی ئەوەی کورد ئارام ڕاگرین و لە دەوری خۆمان کۆیان بکەینەوە و دەبنە بەبایەخترین چەک بۆ بەرپەرچدانەوەی چالاکی تورکەکان کە حاڵیحازر ئێمە بەدەست ئەم چالاکیانەوە دەناڵێنین، هەروەها بۆ بەرپەرچدانەوەی هەر جۆرە هێرشێک ئەگەر [لەلایەن تورکەکانەوە] کرایە سەر ئێمە».

٥. هەروەها ئەم بەیننامەییەی خوارەوەش لە مانگی دێسمەبەری ساڵی ١٩٢٢دا دەرکراوە:

«حکومەتی خاوەنشکۆ و حکومەتی عێراق دان بە مافی ئەو کوردانەدا دەنێت کە لە چوارچێوەی سنووورەکانی عێراقدا دەژین و لە چوارچێوەی ئەم سنووورەدا

حکومەتێکی کوردی دابمەزرێنن و هەروەها ئەم دوو حکومەتە هیوادارن لایەنە جیاوازە کوردییەکان بە زووترین کات لەسەر شێوازی ئەم حکومەتە لە نێوان خۆیاندا ڕێک بکەون و سنووری ئەم حکومەتەش دیار بکەن؛ بەم پێیەش شاندێکی بەرپرس لەمبارەوە بنێرنە بەغدا تا لەسەر جۆری پەیوەندییە ئابووری و سیاسییەکانی ئەم حکومەتە لەگەڵ حکومەتی خاوەنشکۆ و حکومەتی بەغدا گفتوگۆ بکەن».

٦. لەم بەیاننامەیەدا دیارە کە مەبەستی حکومەتی عێراق بەخشینی سەربەخۆیی ئابووری و سیاسی نەبووە بە کورد، بەڵکو بەخشینی ئۆتۆنۆمی تەواو بووە.

٧. بە پێی پەیماننامەی لۆزان (تەموزی ١٩٢٣)، ڕێککەوتن لەسەر ئەوە کرا پێویستە سنووری نێوان عێراق و تورکیا بە گرتنەبەری ڕێکاری دۆستانە لە نێوان تورکیا و بەریتانیا دابڕێژرێت و ئاماژە بەوە کرا هەر ناکۆکیەک لەم بارەوە پێویستە بخرێتە بەردەم کۆمەڵەی گەلان. بەهۆی هەڵوێستی تورکیا، [لەم پەیماننامەیەدا] هیچ ئاماژەیەک بە کورد نەدرا. بەمجۆرەش پابەندی تیۆریانەی حکومەتی خاوەنشکۆ لەهەمبەر کوردی ویلایەتی مووسڵ کە دەتوانن دەوڵەتێکی سەربەخۆ دابمەزرێنن کۆتایی پێهات. بەم هۆکارە و هەروەها بەهۆی یەک نەبوونی کورد و نەبوونی یاسا [لەناو کورددا] و بەهۆی پیلانگێڕی تورک، بۆ کاربەدەستانی بەریتانیا ڕوون بووەوە کە لکاندنی [کورد] بە عێراقەوە، تەنیا [بژاردەی] داهاتوییەکی باشە بۆ کورد.

٨. لە ساڵی ١٩٢٣دا، گشت ناوچە و قەزاکانی کوردستان جیا لە سلێمانی، بەشداریان لە هەڵبژاردنەکانی ئەنجوومەنی دامەزرێنەرانی عێراقدا کرد. پێش هەڵبژاردن حکومەتی عێراق ئەم بەیاننامەییەی خوارەوەی دەرکرد:

«حکومەتی عێراق بە نیاز نییە هیچ کاربەدەستێکی عەرەب لە ناوچەی کوردییەکاندا دابمەزرێنێت، تەنیا فەرمانبەری تەکنیکی نەبێت، هەروەها حکومەت دانیشتووانی ئەم ناوچانە ناچار ناکات زمانی عەرەبی لە کاروباری فەرمیدا بەکاربهێنن. مافی ئەم دانیشتووانە و مافی پێکهێنانی ئەنجوومەنی ئایینی و مەدەنی بۆ ئەم دانیشتووانە گەرەنتی دەکرێت».

٩. چونکە بەریتانیا و تورکیا لەسەر داڕشتنی سنووری نێوان عێراق و تورکیا نەگەیشتنە هیچ ڕێککەوتنێک، هەروەک لە پەیماننامەی لۆزاندا ئاماژی پێکرابوو، کۆمەڵەی گەلان کۆمیسیۆنێکی بۆ دیارکردنی سنوور پێکهێنا (ئەم کۆمیسیۆنە بە کۆمیسیۆنی مووسڵ ناسراوە). بە پێی ڕاسپاردەکانی ئەم کۆمیسیۆنە، لە ساڵی ١٩٢٥دا کۆمەڵەی گەلان، ویلایەتی مووسڵی بەخشییە عێراق، بەو مەرجەی «ڕەچاوی ویستی کورد بکرێت کە دەبێ فەرمانبەری کورد بۆ بەڕێوەبردنی ناوچەکەیان دابمەزرێت، هەروەها دادپەروەری بەرقەرار بکرێت، خوێندن بە زمانی کوردی بێت و کوردی [لە دامەزراوەکانی حکومەتی خۆجییدا] زمانی فەرمی بێت››.

١٠. لە ساڵی ١٩٣٢دا، کاتێک عێراق بووە دەوڵەتێکی سەربەخۆ و بوو بە ئەندامی کۆمەڵەی گەلان، حکومەتی عێراق بەیاننامەیەکی نوێی لەبارەی مافی کورد و مافی کەمینەکانی دیکە دەرکرد (پاشکۆی «بەشی توێژینەوە لە ساڵی ١٩٤٦، [بە ناونیشانی] یاداشتێک لەسەر کێشەی کورد).

نهێنی (ل ٤٥٨)

باڵیۆزخانەی بەریتانیا

بەغدا

١٨ی تشرینی دووەمی ١٩٧٤

G S Burton Esq.

بەشی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست

نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس

لەندەن

کوردستان

١. ئاماژە دەدەین بە تەلەگرامەکەمان بە ژمارە ٣٨٩ لە ٢٨ی تشرینی یەکەم کە تایبەتە بە هەڵسەنگاندنی بارودۆخی باکووری [عێراق].

٢. ڕەوشی کەشوهەوا باشە و شەڕ بەردەوامە. پاشکۆی سەربازی [باڵیۆزخانەی بەریتانیا] لەگەڵ هاوکارانی بانگێشت کراون کە لە ماوەی نێوان ٢٢ بۆ ٢٤ی تشرینی دووەمی سەردانی باکوور بکەن. زۆربەی تێبینیەکانی پاشکۆی سەربازی پەیوەندیان بە داواکارییەکانی ئێوە دەبێت. ئێمە پێشنیاز دەکەین تا گەڕانەوەی ئەو خستنەڕووی بۆچوونی خۆمان [لەبارەی دۆخی باکوور] دوا بخەین.

R G Giddens

زۆر نهێنی (ل ٤٥٩-٤٦٠)

IMMEDIATE(بەپەلە)

CYPHER CAT A

GRPS 180/2

FM BAGHDAD 190710Z NOV

SECRET

DESKBY 191200Z NOV

بۆ تەلەگرامی بەپەلەی وەزارەتی بەرگری شانشینی یەکگرتوو بە ژمارە (190710Z) لە ڕێکەوتی تشرینی دووەمی ١٩٧٤.

بۆ بەرچاو ڕوونی [زێتر کۆپیەک بێنردرێتە نووسینگەی ‹JINSE SAVING›، کوێت، دیمەشق، بەیروت، ئەنقەرە و تاران.

DIG FOH

ڕاپۆرتی حەوتانە: کوردستان

ئالفا: شەڕ لە ڕانیە، ڕواندز و قەڵادزێ بەردەوامە. ڕاپۆرتی پشتڕاست نەکراو هەن کە ئێران هەوڵی کردنەوەی ڕێگای نێوان دهۆک و ئامێدی دەدات.

براڤۆ: ڕاپۆرتی پشتڕاست نەکراو هەن کە دەروازەی نێودەوڵەتی سنووری تورکیا لە زاخۆ بۆ مووسڵ داخراوە و لە ژێر بۆردمانی کورد دایە.

چارلی: کەشوهەوا تێکچووە. بارانێکی بەلێزمە لە بەغدا و باکووری عێراق باریوە. ڕەوشی کەشوهەوای دوێنێ: بەغدا بەرزترین پلە ٢٨، نزمترین پلە ١٤؛ کەرکووک بەرزترین پلە ٢٦، نزمترین ١٥؛ مووسڵ بەرزترین پلە ١٩، نزمترین پلە ١٤.

دێلتا: پلانی سەردانی پاشکۆی [سەربازی باڵیوزخانەکان] دواخرا کە بڕیاربوو لە ٢٣ بۆ ٢٥ی تشرینی دووەم ئەنجامبدرێت، بە بیانووی ئەوەی هاوکات سەردانی مووسڵ،

هەولێر، سلێمانی و کەرکووکیش بکرێت. گومانی تێدا نییە [لەم سەردانەدا] دووبارە ئێمە دەبینەوە بابەتی پڕوپاگەندەکان.

لە ١٧ی تشرینی دووەم هاوسەری سەرۆک بەکر بەهۆی نەخۆشی شێرپەنجە کۆچی دوایی کرد. سەرۆک لە بۆنەی فاتیحە و بەخاکسپاردن ئامادە نەبوو. ئەمەش ئێمە و ئامادەبووانی تووشی سەرسوڕمانکرد و دەنگۆی ئەوە هەیە یان بەهۆی خەمۆکی [کۆچی دوایی هاوسەرەکەی] یان بەهۆی تێکچوونی تەندروستییەکەی نەیتوانیووە ئامادەی بۆنەی بەخاکسپاردنی هاوسەرەکەی بێت.

١. هێزی دەریایی (Navy) عێراق بە بەردەوامی لە کەنداوی [فارس] لە هاتوچۆدایە، دواییین جار لە دامان (DAMMAN)ی سەر بە عەرەبستانی سعودیە بینراوە.

٢. گۆڕینی کابینەی وزاری: تکایە بڕوانە تەلەگرامەکەمان بە ژمارە ٤١٨ و ٤١٩ی ڕێکەوتی ١٢ی تشرینی دووەم کە بۆ نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس نێردراوە.

تکایە ئەم نامەیە بۆ نووسینگەی پارێزراوی زانیارییەکان لە کوێت، دیمەشق، بەیروت، ئەنقەرە و تاران بنێرن.

GRAHAM

(هەروەک داواکراوە دووبارە کراوەتەوە)

FILES

MED

DEFENCE D

PUSD

MR CAMPBELL

MWR WEIR

نهێنی (ل ٤٦١)

50/2

IMMEDIATE CAYPHER CAT A

FM BAGHDAD 190925Z NOV CONFIDENTIAL

بـۆ تەلەگرامـی بەپەلـەی نووسـینگەی کاروبـاری دەرەوە و کۆمۆنوێلـس بـە ژمـارە ٤٢٩ لـە ڕێکەوتـی ١٩ی تشرینـی دووەمـی ١٩٧٤، هەروەهـا بـۆ تەلەگرامـی بـە پەلـەی تـاران.

تەلەگرامەکەتان بە ژمارە ٢٩٨: کوردستان

١. پاشـکۆی سـەربازی [باڵیۆزخانـەی بەریتانیـا] و هاوڕێکانـی [لەبالیۆزخانەکانـی دیکـە] بانگێشـتکراون بـۆ ئەنجامدانـی گەشـتێک بـۆ باکـوور کـە لـە ڕۆژانـی نێـوان ٢٣ بـۆ ٢٦ی تشرینـی دووەم بەڕێـوە دەچێـت. ئەمـەش یەکەمیـن دەرفەتـە بـۆ کۆکردنـەوەی کۆمەڵێـک زانیـاری کـە ڕاسـتەوخۆ بـە بینینـی ناوچەکـە بەدەسـتمان دەکەوێـت.

٢. هەروەهـا زۆربـەی ڕاپۆرتەکانـی پاشـکۆی سـەربازی لـەم گەشـتەدا پەیوەندیـان بـە [ڕاپۆرتەکـەی ئێمـە لەبـارەی] هەڵسـەنگاندنی [دۆخـی کوردسـتانەوە] هەیـە. بۆیـە پێشـنیاز دەکـەم بـۆ مـاوەی ١٠ ڕۆژ ئامادەکردنـی ڕاپۆرتەکـەی ئێمـە دوا بخرێـت.

GRAHAM

FILES

MED

DEFENCE D

MR CAMPBELL

MWR WEIR

نهێنی (ل ٤٦٢)

GRS 100

PRIORITY

CYPHER CAT A

FM BAGHDAD 201415Z

بۆ تەلەگرامی ئەولەویەتی نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس بە ژمارە ٤٣٣ لە ڕێکەوتی ٢٠ تشرینی دووەمی ١٩٧٤.

بۆ بەرچاو ڕوونی تاران و کوێت.

کوردستان

١. ئەگەرچی خۆم نەمبیستووە، بەڵام ڕاپۆرتێکم بە دەست گەیشتووە، گوایە بەشی بی.بی. سی جیهان لە ٢٤ کاتژمێردا، ڕاپۆرتێکی بڵاو کردووەتەوە کە شەڕی کوردستان زۆر بە زیانی سوپای عێراق شکاوەتەوە و ئەم سوپایە لە لێواری ڕاپەڕینە. لەبارەی [ئەم ڕاپۆرتە] عێراقییەکان هیچ پرسیارێکیان لێم نەکردووە؛ خۆشحاڵ دەبم پوختەیەک لەم ڕاپۆرتە و تێبینیەکانی سەر ئەم ڕاپۆرتە بە تەلەگرامێک بۆ من بنێردرێت.

٢. ئەم ڕاپۆرتە پەیوەندیەکی کەمی بەو شتانە هەیە کە هەست دەکرێت لێرە ڕوو دەدات. ئەو شتانەی لێرە ڕوودەدات وەک ئەوە نییە لە ڕاپۆرتەکاندا باسی لێوە دەکرێت.

GRAHAM

FILES

MED

GIP D

NEWS D

MR CAMPBELL

MWR WEIR

نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس (٤٦٣)

لەندەن،

SW1A 2AL

R G Giddes Esq

NBR 1/2

بەغدا

٢١ی تشرینی دووەمی ١٩٧٤

کۆمەڵەی مانگی سووری کوردستان

١. لە پەرەگرافی ٦ی نامەکەی پاتریک ڕایت (Patrick Wright)ی ڕێکەوتی ١٢ی تشرینی دووەم کە بۆ باڵیۆز ناردوویەتی، بەڕێز هۆگسن (Mr Hodgson) سەر بە کۆمەڵەی خاچی سوور لەگەڵ دکتۆر هەناری (Dr. Hanari) نوێنەری کۆمەڵەی مانگی سووری [کوردستان] لە لەندەن، باسیان لە پرسی ناسناوی ئەم کۆمەڵەیە کردووە. ئێمە هیچ نامەیەکمان لەلایەن بەڕێز هۆگسن لەبارەی گفتوگۆی نێوان ئەو و دکتۆر هەناری بەدەست نەگەیشتووە. هیوادارین بەم زووانە گوێبیستی ئەم هەواڵە بین کە ناسناوی کۆمەڵەی مانگی سووری [کوردستان] هەڵگیراوە.

٢. ئاگادارتان دەکەینەوە ئێمە لێرە [واتە لە بەریتانیا] یاداشتێکمان لەلایەن باڵیۆزخانەی بەغدا بەدەست گەیشتووە کە هاوشێوەی ئەو نامەیەیە ئێوە لە بەغدا بەدەستتان گەیشتووە. سوپاسی ناردنی ئەم یاداشتەمان کرد.

G S Burton

بەشی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست

نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس (ل ٤٦٤-٤٦٥)

لەندەن،

SW1A 2ALR G Giddes Esq

NBR 1/2

بەغدا

٢١ی تشرینی دووەمی ١٩٧٤

بەڵێنی [حکومەتی خاوەنشکۆ] بە کورد

١. لەبارەی پەرەگرافی ١ی تەلەگرامی نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمونوێلس بە ژمارە ٣٩٩ بۆ تاران کە کۆپیەک لەم تەلەگرامە هاوپێچی نامەکەی من کرابوو و لە ٧ی تشرینی دووەم بۆتان نێردرا، ئێمە پوختەیەکی کورتمان لەسەر سەرقاڵ بوونی بەڕێز ڕیچارد هاوسێر (Mr Richard Hauser) بە کێشەی کورد ئامادە کردووە. هاوکات زانیوومانە لەکاتی گفتوگۆی نێوان هاوسێر و سێر ئارسور درێو (Sir Arthur Drew) لەگەڵ بەرپرسێکی کورد لە لەندەن، ئەم بەرپرسە کوردە گوتوویەتی لەبارەی داواکاریی بۆ ورگرتنی مۆڵەت بۆ یارمەتیدانی قوتابیانی کورد تا لە لەندەن بخوێنن، حکومەتی خاوەنشکۆ لەوکاتەدا ئینتیدابی بەسەر عێراقدا هەبووە، بەهۆی ئەو بەڵێنەی بە کوردی داوە، لەهەمبەر کورددا بەرپرسیارە.

٢. ئێمە لە کریستۆفەر راندێل (Christopher Rundil) کە لە بەشی توێژینەوە کار دەکات داوامان کردووە بە بەڵگەنامەکانی ڕابردوودا بچێتەوە و بزانێت ئایا لە کاری خۆیدا ئێمە هیچ بەڵێنێکمان بە کورد داوە. کریستۆفەر بە پشت بەستن بە ڕاپۆرتی ساڵانەی موستەعمەرات لە عێراق (Annual Colonial Reports for Iraq)، دۆسێکانی نووسینگەی تۆماری گشتی، (Files in Public Records Office) و کورد، تورک و عەرەب لە نووسینی ئێدمۆندز و هەروەها بە پێی یاداشتنامەی لێکۆڵینەوەیی (Research Memorandum) ساڵی ١٩٤٦، هەندێك تێبینی

سەرنجڕاکێشی لەم بارەوە خستووەتەڕوو -- کۆپیەک لەم تێبینیانە هاوپێچکراوە. لەو بڕوایەدام ئێوەش لەگەڵ من هاوڕا دەبن کە ئەمە لێکۆڵینەوەیەکە، بە پێی ئەم لێکۆڵینەوەیە هۆکاری سەرەکی ڕەتکردنەوەی ئەوەی ئێمە لەم بارەوە قەرزداری کوردین بریتین لە:

ا بەرهەڵستی تورکیا لە دامەزراندنی دەوڵەتی کوردستانی سەربەخۆ، دامەزراندنی ئەم دەوڵەتەی ناومکین کرد.

ب حکومەتی خاوەنشکۆ لەگەڵ حکومەتی عێراق لە ڕاگەیێندراوی ساڵی ١٩٢٢دا دانی ناوە بە مافی کوردی عێراقی لە بەدەستهێنانی ئۆتۆنۆمی، بەڵام یەکنەبوونی کورد و بێ یاسایی [کۆمەڵگای کوردستان] و پیلانی حکومەتی تورکیا وایکرد لکاندنی کوردستان بە عێراقەوە، تەنیا سیاسەتێکی واقعبینانە بێت. زۆرینەی کوردی [عێراق] بە بەشداریکردن لە ئەنجوومەنی دامەزرێنەرانی (constituent assembly) عێراق لە ساڵی ١٩٣٢ بەرەو سەرەوە، لەگەڵ ئەم سیاسەتە هاوڕا بوون.

ج بەلانیکەمەوە لە ڕووی تیۆرییەوە، مافەکانی گەلی کورد بە پێی مەرجەکانی کۆمەڵەی گەلان لە ساڵی ١٩٢٥ و بەپێی بەیاننامەی حکومەتی عێراق گەرەنتیکراوە کە لەکاتی سەربەخۆیی [و دەرچوون لە ئینتیدابی بەریتانیا] لە ساڵی ١٩٣٢دا ڕایگەیاند.

٣. بۆیە قوڕس نییە مرۆڤ لەوە تێبگات بۆچی کورد لە ڕووی ئەخلاقییەوە ئێمە قەرزدار دەزانن، چونکە سیاسەتی ئێمە لەسەردەمی ئینتیدابدا لە چارسەرکردنی کێشەی کورد شکستیهێنا.

G S Burton

بەشی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست

نهێنی (ل ٤٦٦)

بەڕێز بۆرتن (Mr Burton)

چارەسەری پزیشکی بۆ کورد

١. هــەروەک بــە ئێــوەم ڕاگەیاندبــوو، بەڕێــز پیگــۆت (Mr Piggott) لــە کۆمەڵــەی خاچــی ســووری بەریتانیــا، ئەمــڕۆ بەیانــی تەلەفۆنــی بــۆم کــرد و گوتــی، لەلایــەن ‹شــێر خورشــید و خــۆری ئێــران› ‹تێلێکس›ێکیــان بەدەســت گەیشــتووە و ئامــاژەی بــەوە کــردووە یەکێــک لــە پەنابەرانــی کــوردی عێــراق کــە ’شــێر خورشــید و خــۆری ئێــران› بەرپرســیارێتییەکەی لــە ئەســتۆ گرتــووە، بــە دەســت ســوتانی فۆســفۆرییەوە دەناڵێنێــت، بۆیــە ئــەو برینــدارە بــۆ چارەســەر بــە تێچوونــی خۆیــان بــۆ بەریتانیــا دەنێــرن. نــاوی ئــەو کــوردە زاهیــر ســەعیدە.

٢. بەڕێــز پیگــۆت گوتــی، ئــەم داواکارییــەی بــۆ بەڕێــز جــان گرێــی (Mr John Gray)، ڕاوێــژکاری پزیشــکی خاچــی ســوور نــاردووە؛ ئەویــش گوتویەتــی دەکرێــت لــە خەســتەخانەیەکی بەریتانیــا بــۆ ئــەم برینــدارە مۆڵەتــی چارەســەری وەربگیرێــت. لــە ڕوانگــەی ئــەو گفتوگۆیــەی پێشــتر لەگــەڵ بەڕێــز پێگــۆت هەمانبــووە، ئــەو دەیویســت بزانێــت، ئایــا ئــەم کارە هیــچ گرفتێکــی سیاســی دروســت نــاکات.

٣. بــە بەڕێــز پیگۆتــم گــوت، لــەو بڕوایــەدا نیــم ئــەم کارە هیــچ کێشــەیەک دروســت بــکات، هەروەهــا لــە ســەرەتای ئــەم ســاڵەدا حکومەتــی عێــراق داوای لــە ئێمــە کــردووە یارمەتیــان بدەیــن بریندارەکانیــان لــە یەکێــک لــە خەســتەخانەکانی بەریتانیــا چارەســەری پزیشــکی وەرگــرن. ئەگەرچــی ئێمــە ئاســانکاریمان بــۆ کــردوون لــە وەرگرتنــی چارەســەری پزیشــکی، بــەڵام هیــچ ڕێکارێکــی تایبەتیــمان نەگرتووەتەبــەر بــۆ دابینکردنــی ئــەم ئاســانکارییە، بۆیــە بەرپرســەکانی خزمەتگوزاریــی بەریتانیــا کێشــەمان بــۆ دروســت دەکــەن، ئەگــەر ببینــن ئێمــە بــەراورد بــە ســەربازە عێراقییــەکان، مامەڵــەی باشــتر لەگــەڵ پەنابــەری کــوردا دەکەیــن. گوتــم نامەوێــت ئــەم خاڵــە زۆر زەق بکەمــەوە، بــەڵام بــە باشــترم زانــی ئــەم کارە بــۆ ڕاوێــژکاری پزیشــکی بەجــێ بێڵیــن.

ئەگەر بەڕێز گرێی ویستی ڕاستەوخۆ پەیوەندی بە ئێمەوە بکات، ئێمە خۆشحاڵ دەبین قسەی لەگەڵدا بکەین. بەڕێز پیگۆت بە سینگ فراوانییەوە گوێی لەم ڕوونکردنەوەیەی گرت و گوتی، تێبینیەکانم دەخاتە بەردەم بەڕێز گرێی.

٤. بە بڕوای من، ئەگەری ئەوە هەیە دابینکردنی چارەسەری پزیشکی بۆ پەنابەرێکی کورد وەک بە هاناهاتنی داواکاری ئێرانییەکان، سەرنجی [حکومەتی عێراق] ڕانەکێشێت، هەروەها لەو بڕوایەدا نیم بە دابینکردنی ئاسانکاریی پزیشکی لە سیاسەتی خۆمان لادابێت و خاچی سوورمان نائومێد کردبێت. بەهەرحاڵ، باشترە هەر جۆرە چارەسەرییەک لە ڕێگەی کەرتی تایبەتەوە ئەنجام بدرێت.

P R H Wright

بەشی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست

٢٥ی تشرینی دووەمی ١٩٧٤

نهێنی (ل ٤٦٧)

تێبینی بۆ هەڵگرتن (Note for the file)

کورد و بەڕێز هاوسێر (The Kurds and Mr Hauser)

١. لە ٢١ی تشرینی دووەم، بەڕێز کێنس لی (Kenneth Lee) کە تا ئەم دواییانە سکرتێری کۆمیتەی نێودەوڵەتی بۆ کۆمەڵگای دۆستایەتی (International Committee of Friends/ Quakers) بوو، تەلەفۆنی بۆ کردم. کێنس دووەمین کەسی ئەم ڕێکخراوەیە. یەکەمین کەس ژەنەڕاڵ ‹ئەلکساندر درۆمۆندە› (Alexander Drummond)؛ ئەلکساندر ئەو کەسەیە کە بە نوێنەرایەتی بەڕێز ڕیچارد هاوسێر پرسی کوردی لەگەڵ ئێمە باسکرد. بەڕێز ڕیچارد کاری مرۆڤ دۆستانە (philanthropist) ئەنجام دەدات و زۆربەرای یەهودی مێنیهین (Yehudi Menyhin)ە.

٢. بەڕێز لی پێداگری لەسەر ئەوە دەکرد هۆگری ئەو و بەڕێز هاوسێر بۆ کورد تەنیا پرسێکی مرۆڤایەتییە و نایانەوێت دەرگیریی پرسە سیاسییەکان بن. بۆ بەڕێز لی باسم لە پێشینەی ناکۆکی نێوان کورد و حکومەتی ناوەندی کرد؛ هەروەها بە پێی ئەو ڕوونکردنەوەیەی نامەی وەزیری دەوڵەت لە ٢٠ی ئەیلوول بۆ پەرلەمانتار ڕاسێل جۆنستۆن (Russell Johnston) ناردبووی، باسم لە سیاسەتی حکومەتی خاوەنشکۆ لەمبارەوە کرد. باسم لەوە کرد ‹کۆمەڵەی ’شێر خورشید و خۆری ئێران› بۆ ١٠٠،٠٠٠ پەنابەری کوردی عێراق لە [ئێران نیشتەجێن] چ کارێک دەکات؛ هەروەها ئاماژەم بە نامەکەی بەڕێز درۆمۆند کرد، کە بەڕێز لی ئەم نامەیەی بینیبوو. هەروەها من ئاماژەم بەوە کرد کە لە نێوان فیلمە بەڵگەییەکەی ‹ITV› و چەندین ڕاپۆرتی ڕۆژنامەوانی ئەو پەیامنێرانەی ڕێگەیان پێدراوە سەردانی کوردستان بکەن، بە دوای ئاماژەیەکی ڕاستەقینە دەگەڕێم کە نیشانی بدات دۆخی کورد زۆر نالەبارە.

٣. بەڕێز لی گوتی، بە پشت بەستن بە ڕاپۆرتەکەی بەڕێز درۆمۆند، ئەو و بەڕێز هاوسێر زۆر بە باشی لە ڕەوشی سنووری کانی دیوی ئێران تێدەگەن، هەروەها

تووشـی سەرسـوڕمان بوونـە لـەو کارە [باشـانەی] کـە کۆمەڵـەی 'شـێر خورشـید و خـۆری ئێـران ئەنجامیـداوە. ئـەو شـتەی ئـەوان دەیانەوێـت حاڵیحـازر بزانـن بریتیـە لـە زانینـی بارودۆخـی ڕاسـتەقینەی کوردسـتانی عێـراق و ناوچـەی باکـووری ڕۆژئـاوای [کوردسـتان]، واتـە ئـەو شـوێنەی بـە بـڕوای ئـەوان ٥٠،٠٠٠ کـوردی پەنابـەری لێیـە و لەسـەر سـنووری تورکیایـە. ئـەو لەوە دەترسـا بەهـۆی هاتنـی وەرزی زسـتان و پەڕینەوە لـە سـنووری ئێـران و چوونـە نـاو کەمپـەکان، دەسـت گەیشـتن بـەم پەنابەرانـە سـەخت بێـت. بۆیـە پێشـنیازی ئـەوەی کـرد کـە بەڕێـز هاوسـێر کەسـێکیتر بنێرێـت بۆئـەوەی لـە ڕێگـەی ئێرانـەوە بـەرەو کوردسـتانی عێـراق بچێـت.

هەروەهـا بـە پشـت بەسـتن بـەو ڕاپۆرتانـەی لەبەردەسـتدان (پێموایـە کەیسـێک لەبـەر دەسـتە بۆ دەسـتێوردانی کۆمەڵگای مرۆڤایەتی نێودەوڵەتی لەم پرسـەدا) گوشار بخرێتە سەر خاچـی سـووری نێودەوڵەتی، کۆمیسـیۆنی بـاڵای پەنابەرانی سـەر بە نەتـەوە یەکگرتووەکان (UNHCR) و یونیسـێف بۆئـەوەی لـەم بارەوە کارێکـی نێودەوڵەتـی ئەنجام بدرێت.

٤. بەڕێـز لـی بەڵێنیـداوە هـەر بڕیارێکیانـدا، ئـاگادارم بکاتـەوە. دووبـارە ئـەوم ئـاگادار کـردەوە کـە ئـەو و بەڕێـز هاوسـێر هـەر پلانێکیـان لەبـارەی ناردنـی نوێنەرێـک بـۆ کوردسـتان هەبـوو، دەبـێ باڵیـۆزی ئێـران لـە بەریتانیـا ئـاگادار بکەنـەوە.

G S Burton

بەشی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست

٢٥ی تشرینی دووەمی ١٩٧٤

هاوپێچ کۆپیەک بۆ: نووسینگەی پاراستنی زانیارییەکان، بەغدا

بەشی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست (ل ٤٦٨)

بارودۆخی کورد

١. کۆپیەک لەو نامەیەتان بۆ دەنێرم کە بەڕێز لی لە سەنتەری مافی مرۆڤ و بەرپرسیارێتییەکان (Centre for Human Rights and Responsibilities) بۆ وەزیری کاروباری دەرەوەی ناردووە. هەروەک دواتر دەبینن، ئەو لە نامەکەدا ئاماژەی بەوە داوە «هیواخوازە لەسەر بارودۆخی کورد قسە بکات››.

٢. وەزیری کاروباری دەرەوە سوپاستان دەکات، ئەگەر بەشی [ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست بۆ بەڕێز لی] ڕوونبکاتەوە کە وەزیر (Mr Ennals) حاڵیحازر زۆر سەرقاڵە، بۆیە لەبری ئەو دەتوانێت چاوی بە فەرمانبەرانیتری [ئەم وەزارەتە] بکەوێت.

A J CLOES

٢٥ی تشرینی دووەمی ١٩٧٤

سەنتەری مافی مرۆڤ و بەرپرسیارێتییەکان (ل ٤٦٩-٤٧٠)

(Centre for Human Rights and Responsibilities)

Telephone No: 01 834 6326 Registered

Office:

Or 01 834 2475 (after office hours) nasan House

64 Millbank

London SW1

David Ennals: FAO

Rt. Hon. David Ennals

Secretary of State.

Foreign and Commonwealth Office

Whitehall، London SW1

19th November 1974

بەڕێز دێڤید ئێنالس

بۆ ماوەی چەند ساڵێک ڕاوێژکاری سەنتەرەکەی ڕیچارد هاوسێر بە ناوی سەنتەری توێژینەوە لەسەر گروپەکان (Centre for Group Studies) بووم و حاڵیحازر من و ئەو پێکەوە لە سەنتەری مافەکانی مرۆڤ و بەرپرسیارێتی، سەرقاڵی کارێکی نوێین. وەک سکرتێری گشتی کۆمیتەی ئاشتی هاوڕێیان (General Secretary of Frriends Peace Committee) خانەنشینکراوم، بەڵام تا ئێستاش لەگەڵ ئەم سەنتەرە (و ئەنجوومەنی بەریتانیا بۆ یارمەتیدانی پەنابەرەکان، کە جێگری سەرۆکی ئەم سەنتەرەم)، پەیوەندیم هەیە و حەوتانە چەند ڕۆژێک کار دەکەم.

لەم دواییانەدا لەسەر بارودۆخی سەختی عێراق و ترسی کورد لەوەی

پەیوەندییەکانیان لەگەڵ حکومەتی عێراقدا گەیشتووەتە خاڵی پچڕان، ئاگادار کراومەتەوە.

هەروەک ئێوە دەزانن، بە چاوپۆشین لەوەی لە ڕووی سیاسییەوە چی ڕاستە و چی هەڵەیە، بەڵام شەڕ سەریهەڵداوە و کێشەی چۆنیەتی هاوکاریکردنی پەنابەران هاتووتەکایەوە. ئێران نزیکەی ١٠٠،٠٠٠ پەنابەری لەخۆگرتووە، بەڵام نزیکەی ٥٠،٠٠٠ پەنابەر کە زۆربەیان ژن و منداڵن، لە بەشی باکووری ڕۆژئاوا لە نزیک سنووری تورکیا و لە بەرزایی چیاکاندا گیریان خواردووە؛ سەرەڕای هاتنی وەرزی زستان. تورکیا ئەم پەنابەرانەی لەخۆنەگرتووە و سنوورەکانیشی داخستووە. لە ڕووی تەکنیکییەوە، ئەگەرچی تا ئێستاش ئەم کەسانە لە عێراقدا ماونەتەوە، بەڵام بە ئاوارە هەژمار دەکرێن. هەروەها ڕوون و ئاشکرایە حکومەتی عێراق ناتوانێت و نایەوێت یارمەتی ئەم کەسانە بدات. لەلایەن ئۆکسفام و کۆمەڵەی منداڵپارێزان کۆمەڵێک یارمەتیمان بەدەست گەیشتووە.

لەوانەیە باشترین کار بتوانرێت ئەنجام بدرێت، ئەوەیە هانی تورکیا بدەین ئەم کەسانە وەک پەنابەر لەخۆبگرێت. حاڵەتی دووەم بریتییە لەوەی کۆمسیاری باڵای پەنابەرانی سەر بە نەتەوە یەکگرتووەکان، وەک کەیسێکی تایبەت ئەم کەسانە لەخۆ بگرێت، هەروەک چۆن لە ڕابردوودا ئەم کارەی ئەنجامداوە. لە هەردووحاڵەتدا، پێویستە حکومەتەکان بڕیار لەم بارەوە بدەن. لەوانەیە گرنگترین کار ئەوە بێت کە ژمارەیەک حکومەت ڕێک بکەون و هانی حکومەتەکانی دیکە بدەن ئەم کەسانە لەخۆ بگرن. لێرەدا دەستڕۆیی حکومەتی بەریتانیا زۆر یارمەتیدەر دەبێت- چونکە هەمیشە جەخت لەسەر لایەنی مرۆڤایەتی ئەم جۆرە کەیسانە دەکاتەوە.

دیارە هاتنەکایەوەی هەر کێشەیەکی بچووک لە داهاتوودا، دەبێتە هۆی سەرهەڵدان و بەردەوامبوونی تووندوتیژی و ناکۆکی [لە نێوان کورد و حکومەتی ناوەندیدا]، بۆیە من دڵنیام ئەم ناوچەیە، ناوچەیەکە کە گرتنەبەری هەر سیاسەتێکی نوێ، دەبێ لەلایەن کۆمەڵگای نێودەوڵەتییەوە دابڕێژرێت.

پێداچونەوەیەکـــی گشـــتی دەریدەخـــات ئـــەم بارودۆخـــە، بارودۆخێکـــی تایبەتـــە، بۆیـــە پێویســـتە حکومـــەتی بەریتانیـــا حکومەتەکانـــی دیکـــە هـــان بـــدات ڕێبازێکـــی مرۆڤدۆســتانە بگرنەبــەر تــا ڕێگــری لــە دەرکەوتنــی هــەر جــۆرە کێشــەیەک بکرێــت و لەکاتــی ســەرهەڵدانی کێشــەدا بتوانــن چارەســەری بکــەن. هەروەهــا دەکرێــت داوا لــە نەتــەوە یەکگرتــووەکان بکرێــت تەکنیــک و ڕێــکاری گونجــاو بــۆ ئــەم جــۆرە کێشــانە بدۆزێتــەوە.

زۆر خۆشــحاڵ دەبــم، ئەگــەر ئێــوە بتوانــن نیــو کاتژمێــر لــە کاتــی خۆتــان تەرخــان بکــەن تــا مــن بتوانــم لەســەر بارودۆخــی کــورد قســە بکــەم، یــان دەتوانیــن لــە کاتــی نانــی نیــوەڕۆ لەســەر ئــەم بابەتــە قســە بکەیــن. ئەگــەر خوازیــار بیــت تەلەفــۆن بــۆ ســکرتێرەکەتان دەکــەم تــا کاتێکــی گونجــاو بــۆ ئــەم گفتوگۆیــە دیــار بــکات.

خزمەتکارتان

Kenneth A. Lee

بەڕێوەبەر

زۆر نهێنی (ل٤٧٣- ٤٧١)

CRS 800

IMMEDIATE

CYPHER CAT A

BAGHDAD 260745Z

SECRET

DESKBY 261200Z

بۆ: وەزارەتی بەرگری شانشینی یەکگرتوو، تەلەگرامی خێرا، ٢٦ تشرینی دووەمی ١٩٧٤.

کاری لەپێشینە (JISNE) و پاراستنی [زانیارییەکان] کوێت، دیمەشق، بەیروت، ئەنقەرە و تاران.

پوختەی حەوتانە، ئاماژە بە توریست و ١:٢٥٠٠٠٠ ک. ئا. پ. س

یەکەم. کوردستان. سەردانی باکوور لە ٢٣-٢٥ تشرینی دووەم. سەردانی مووسڵ، هەولێر، سەڵاحەدین، کەرکووک و کۆیسنجەق کرا. بە [فڕۆکەی] (m18) بۆ پێگەی فەوجی ١٠٢ (102 BDE POSNS) لە کۆیسنجەق. سەردانی هێلی بۆ پێگەی فەوجی (HELI TO BDE POSNS) باکووری ئاکرێ بەهۆی خراپی کەشوهەوا دواخرا. گەشتکردن بە پاس لە مووسڵەوە بۆ کەرکووک بە بێ پاسەوانی کەسی و زرێپۆش گواستنەوەی سەرباز (APC FRONT) نەبوو. میواندارییەکی گەرم بوو، بەڵام لە ئاهەنگەکاندا ڕۆژانە دووجار هێزە ئەمنییەکانی بەعس ئامادە دەبوون. ژمارەیەکی زۆر لە ئەفسەرە کۆنەکان لەلایەن بەریتانیاوە مەشق و ڕاهێنانیان ئەنجام دابوو. یەک یان دوو کەسیان دوای خواردنەوەی وێسکییەکی زۆر و بێ تەقەی هەوایی هێزە ئەمنییەکان هاتنەپێشەوە. وێنەگرتن سەختە و لە کۆیسنجەق کامێرەی ئێمەیان وەرگرت. فەرماندەی تۆڕەکە و دەستەی ٤ (بریگاردی تەها شەکرچی کە زۆر ئامادە دەبوون) لەگەڵ کەرتی ٢، دەستەی ٨، پێکەوە لەگەڵ دوو تێڕوانینی کەسیی سەرچاوەی

ئـەم زانیارییانـەی خـوارەوەن:

ئالفـا: حکومـەت لـە هێڵـی ڕۆژئـاوا ئامادەگـی هەیـە کـە زاخـۆ و بەرزاییەکانـی دەوروبـەری، جـادە و بەرزاییەکانـی ئالـوکا لەبەردەسـتی حکومەتـە کـە زاویتـە و ئەتروش و دەشـتەبەرزەکانی ڕۆژهـەڵات (Chiyakira and Aqran Daghs) تـا بجیـل لـە ڕۆژهەڵاتـی ئاکـرێ و ڕێـگای ئاکـرێ بـۆ ئامێـدی بـۆ هەولێـر لـە خـۆ دەگرێـت. ڕێـگای هەولێـر بـۆ ناوچەکانـی ڕۆژهەڵاتـی ڕواندز و چیـای زۆزک لـە خـۆ دەگرێـت، بـەڵام تەنیـا بەشـێک لـە چیـای هەندرێـن و ڕێگـەی هەولێـر، کۆیسـنجەق بـۆ ڕانیـە و قـەڵادزێ و ڕێگـەی مێرگـێ بـۆ سـلێمانی. هەروەهـا ڕێگـەی سـلێمانی بـۆ خانەقیـن و سـنووەرەکانی ئێـران.

براڤـۆ: حکومـەت بـە نیـازە بـە درێژایـی زسـتان لـەم پێگانـەدا بمێنێتـەوە تـا لـە وەرزی بەهـاردا دووبـارە دەسـت بەهێرشـکردن بکاتـەوە. حاڵیحـازر هیـچ هێرشـێکیتر ئەنجـام نادرێـت جیـا لـە پلانـی هەوڵـدان بـۆ گرتنـەوەی باکـوور لـە ئاکرێـوە تـا بـارزان (کـە ئێسـتا هێزیکـی تۆپخانـە لـەم کارەدا بەشـدارە) تـا هندرێـن بگرنـەوە. پێگـەی حکومـەت پشـتگیرییەکی باشـی ئاسـمانی هەیـە. بـۆ سـێ مانـگ ئەنبارەکانـی خـۆراک و خـواردن و جلوبـەرگ لـە گشـت بەرەکانـی (FWD)دا دامـەزراوە.

چارلـی: تـا عەیـن سـفنە، ئاکـرێ، ڕواندز، کۆیسـنجەق، ڕانیـە و قـەڵادزێ، ڕێـگای هاتووچـۆ دروسـتکراوە.

دێلتـا: ئەگەرچـی کەشـوهەوا گـۆڕاوە و بارانـی بـە لێزمـە دەبارێـت، بـەڵام بەفـر تەنیـا لـە بەرزاییەکانـی ٦٠٠٠ پێـدا دەبینرێـت. چوونـە دەرەوە لـە ڕێـگاکان زۆر سـەختە و ڕێـگاکان قوڕاویـن. چـاوەڕوان ناکرێـت تـا سـێ یـان چـوار حەوتەیـتر بەفرێکـی قـورس ببارێـت. پلـەی گەرمـی دوێنـێ لـە کەرکـووک، بـەرزی ١٥ پلـە و نزمـی ٨ پلـە بـوو.

ئێکـۆ: پێدەچـێ کەشـوهەوا ئاسـایی بێـت. هێـزە کاتییـەکان (TPS) زۆر بـە باشـی جلوبـەرگ و چـەک و تفاقیـان دراوەتـێ. پێگەکانـی (FMD)، زۆر بـە باشـی قـوڵ کـراون و دەوروبەریـان پارێـزراون و تەلبەنـد و بۆمبڕێژکـراون. هێزەکانی (TPS) ڕادیـۆ و تەلەفزیۆنی خۆیـان هەیـە و هـەر ٤٥ ڕۆژ جارێـک یـەک حەوتـە مۆڵـەت وەردەگـرن.

فۆکس تـرۆت: زۆر بـە چـڕی پۆلیـس و هێـزی یـەدەک بـۆ بەرگـری کـردن لـە شـارەکان خراوەنەتەگـەڕ و کـوردە وەفادارەکانـی [ڕژێـم] لـە ئۆپراسـیۆنەکاندا بـەکار دەهێنرێـن. بـە گشـتی هێـزە ڕێکخـراوەکان، یـەدەک و نارێکخـراو، نزیکـەی ٢٠٠ هـەزار کـەس دەبـن.

گۆلـف: ڕێگـەی سـەرەکی کـوردەکان بـەرەو ناوچـەی بـارزان داخـراوە و حکومـەت دەخوازێـت دانیشـتوانەکەی برسـی بـکات. فەرمانـدەکان ئـەوە پشتڕاسـت دەکەنـەوە کـە چوونـە نـاوەوەی کـورد بـۆ ناوچـەی ئامێـدی و ناوچەکانـی نێـوان ئاکـرێ و بێخمـە و نێـوان ڕوانـدز و ڕانیـە لـە وەرزی زسـتاندا دەبنـە هەڕەشـە [بـۆ سـەر سـوپای عێـراق].

هۆتێـل: بۆمبارانـی ئێرانیـەکان بـە چەکـی ١٧٥ ملـم، ١٥٥ ملـم و ١٣٠ ملـم لـە ناوچەکانـی ڕوانـدز و ڕانیـە و قـەڵادزێ بەردەوامـە و بـە ئاشـکرا باسـی دەکرێـت. فەرمانـدەکان دەیانەوێـت لـە ڕێگـەی هێـزی ئاسـمانی و بـە تاکتیکـەوە تۆڵـە بکەنـەوە و ئـاگاداری مەترسـییەکانی بەرفراونـتر بوونـی پێکدادانەکانـن.

ئیندیـا: فەرماندەیەکـی پلەبـەرز پشتڕاسـتی کردووەتـەوە، تەنیـا چارەسـەر، چارەسـەری سیاسـییە. ئـەو پێشـنیازە سیاسـییەی پێشـکەش بـە کـورد کـراوە بریتییـە لـە پێدانـی ١٠٠ دینـاری عێراقـی بـۆ چەکەکانیـان و ١٠٠ دیناریـش بـۆ دروسـتکردنی خانـوو. بەڵگـەی ڕوون هـەن لەبـارەی دروسـتکردنی خانـوو بـە چـڕی لەلایـەن حکومـەت و لەلایـەن کـوردەوە لـە هەولێـر و کەمـتر خانـوو لـە ناوچەکانـی قەرەقـوش و مووسـڵ و کەرکـووک دروسـت دەکرێـن. بـڕە پارەیەکـی زۆر بـۆ کرانـەوەی باکـوور و لـە پڕۆژەکانـی پیشەسـازیی و کشـتوکاڵ تەرخـان کـراوە. هیـچ بەڵگەیـەک لەسـەر خاپورکردنـی گونـدەکان و کێڵگەکانـی ناوچەکانـی بـن دەسـتی حکومـەت بوونـی نییـە.

جولییـت: کەرکـووک، ١٠٢٣ (NDB K1) کێڵگـەی باکـووری ڕۆژئـاوا بـووە بـە بنکـەی هەلیکۆپتـەر. جاروبـار گلۆپەکانـی هەڵدەکرێـن. بانـدی فڕۆکەخانـە نەمـاوە. قەبارەکـەی بریتییـە لـە (12M18، 4*M16 and 4*M14).

کیلـۆ: لـە بەڕێوەبـەری کۆمپانیـای نـەوت لەبـارەی سـەردانی کێڵگـەی نەوتـی کەرکووک، پرسـیار کـرا. ئـەوەی پشتڕاسـتی کـردەوە کـە لەلایـەن کـوردەوە زیـان بـە بۆڕیەکـی

بەکارنەهێنراو، هێلێکی گاز و هێلێکی نەوت گەیشتووە، بەڵام لە ئابەوە هیچ کارێکی تێکدەرانە ئەنجام نەدراوە. ڕێکارە ئەمنییەکان لە دەوروبەری کێڵگەکانی نەوت چڕتر بوونەتەوە.

دوو: بە خۆشحاڵییەوە ڕاپۆرتەکان لەسەر گفتوگۆکان، بەرنامە، کەسەکان، سوتەمەنی، ڕێگاوبان و پێداویستیەکان، لە پاکێجی داهاتودا دەبن.

سێ: تێبینیە گشتییەکان لەسەر ئەوەی (JIC A 74 NOV 48 of 5 Sept) لە نامەکەتان بە ناونیشانی (D14/IQ of OCT) دەکرێت لە ڕێگەی تەلەگرام یان پاکێجەوە بەدواداچوونی بۆ بکرێت. تکایە بڕوانە تەلەگرامەکەمان بە ژمارە ٤٤٦ لە ٢٦ی تشرینی دووەم لە نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس و ئامۆژگارییەکان بخەڕوو.

چوار: تکایە ئەم [نامەیە] بنێردرێت بۆ نووسینگەی پاراستنی [زانیارییەکان] لە کوێت، دیمەشق، بەیروت، ئەنقەرە و تاران.

GRAHAM

هەروەک داواتان کردبوو دووبارە کراوەتەوە.

FILES

MED

DEFENCE DEP

PUSD

MR CAMPBELL

MR WEIR

زۆر نهێنی (ل ٤٧٤)

بەڕێز ویلیامس (Mr Williams)

بەڕێز بۆرتن (Mr Burton)

سندوقی ڕزگارکردنی منداڵان و کورد

(Save the Children Fund and the Kurds)

١. دکتـۆر نۆئێـل مۆینیهـان (Dr Noel Moynihan)، سـەرۆکی کۆمیتـەی هاریکاریکـردن سـندوقی ڕزگارکردنـی منـداڵان (Overseas relief Committee of the Save Children Fund) لـە دەرەوە، ئەمـڕۆ بەیانـی تەلەفۆنـی بـۆ کـردم و گوتـی، سـندوقی ڕزگارکردنـی منـداڵان نیگەرانـی ئـەو هەواڵانەیـە کـە لـە ڕۆژنامـەکان بڵاوبووەتـەوە کـە ڕێکخراوەکانـی هاریکاریکردنـی بەریتانیـا، وەک پێویسـت گرنگـی بـە بارودۆخـی کوردسـتان نـادەن؛ هەروەهـا ئـەو نامەیـەی ئـەو و لـۆرد جـۆرج بـووس (Lord Gore-Booth) لـە ١٦ی تشرینـی دووەم بـۆ ‹Times› نووسـیویانە، هەوڵیانـداوە تـا ئـەو ڕادەیـەی ڕێـی تێدەچێـت ئـەو هەڵانـە ڕاسـت بکرێنـەوە کـە خروانەتـە پـاڵ سـندوقی ڕزگارکردنـی منـداڵان.

٢. دکتـۆر مۆرینیهـان پێشـنیازی کـرد لـە ٢ی کانوونـی یەکـەم بـەرەو تـاران سـەفەر بـکات تـا لەمبـارەوە لەگـەڵ ئێرانییـەکان قسـە بـکات (هەروەهـا پێـی گوتـم پەیوەنـدی بـە ژەنـەڕاڵ سـێر ئەلکسـاندر درۆمۆندیشـەوە کـردووە). ئـەو گوتـی بەڕێـز پارسـۆنز (Mr Parsons)ی لـەم گەشـتەی ئـاگادار کردووەتـەوە و ئەویـش پەیوەنـدی بـە بەڕێـز ئۆکسـمەنتاون (Mr Oxmantown) دەکات کـە ئەندامـی دامـەرزاوەی نەتـەوە یەکگرتووەکانـە لـە تـاران. دکتـۆر مۆرینیهـان گوتـی، ئایـا مـن هیـچ ئامـۆژگاری یـان تێبینییەکـم لەسـەر ئـەم پرسـە [گەشـت بـۆ تـاران] هەیـە یـان نـا.

٣. گوتـم دوو خـاڵ هـەن باشـترە ڕەچاویـان بـکات. خاڵـی یەکـەم کۆمەڵـەی 'شـێر خورشـید و خـۆری ئێـران بەرپرسـیارێتی کەمپـی پەنابەرانـی [کـوردی عێـراق] لـە ئێرانـی لـە

ئەستۆ گرتووە، بۆیە هەر جۆرە پێشنیازێکی یارمەتیدان دەبێ بە شێوازێکی تەکتیکانە بخرێتەڕوو، ئەگەرنا لەوانەیە ئێرانییەکان وەها تێبگەن کە مەبەست لەو یارمەتیدانە ئەوەیە، ئەوان ناتوانن بەرپرسیارێتی ئەم کەمپانە لەخۆ بگرن. خاڵی دووەم لە ڕووی پەیوەندییەکانی ئێمە لەگەڵ عێراقەوە گرنگە، بۆیە ڕێکخراوەکانی هاریکاریکردنی بەریتانیا ناتوانن بێ وەرگرتنی ڕەزامەندی حکومەتی بەغدا لە خاکی عێراقدا هیچ چالاکیەک ئەنجام بدەن.

٤. دکتۆر مۆرینیهان گوتی، ڕەچاوی هەردووخاڵەکە دەکات. لە وەڵامی پرسیارەکەمدا گوتی، ئەگەر دەکرێت ئێمە، هەر کاتێک ئەو گەیشتە تاران بەڕێز پارسۆنز ئاگادار بکەینەوە؛ ئەگەرچی خودی ئەویش بە نامە بەڕێز پارسۆنزی ئاگادار کردووەتەوە. من گوتم ئەم کارە دەکەم، بەڵام ئاگاداریشم کردەوە کە ڕاوێژکاری ئەڵمانیا لە لەنکاستر (Lancaster) لە ٢ی کانوونی یەکەم دەچێتە ئێران، بۆیە لەوانەیە ئەوکات بەڕێز پارسۆنز زۆر سەرقاڵ بێت.

٥. تکایە لەم بارەوە تەلەگرامێکی پوخت بنووسن.

P R H Wright

بەشی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست

٢٦ی تشرینی دووەمی ١٩٧٤

سنووردار (ل٤٧٥)

160A

CYPHER CAT A RESTRICTED

FM FCO 261755Z (NBR 1/2)

بۆ تەلەگرامی ڕۆتینی تاران بە ژمارە ٤٩١، لە ٢٦ی تشرینی دووەمی ١٩٧٤.

سندوقی ڕزگارکردنی منداڵان و کورد

١. دکتـۆر نۆئێـل مۆینیهـان (Dr Noel Moynihan)، سـەرۆکی کۆمیتـەی هاریکاریکـردن سـندوقی ڕزگارکردنـی منـداڵان، لـە ٢٦ی تشرینـی دووەم تەلەفۆنـی بـۆ بەڕێـز ڕایـت (Mr Wright) کـردووە و گوتویەتـی لـە ٢ی کانوونـی یەکـەم دەچێتـە تـاران تـا لەگـەڵ بەرپرسـانی ئێـران لەبـارەی چۆنیەتـی هاریکاریکردنـی [پەنابـەرانی] کـورد گفتوگـۆ بـکات. دکتـۆر مۆینیهـان، لـەم بـارەوە نامەیەکیشـی بـۆ ئێـوە نـاردووە.

٢. هەروەها لەمبارەوە مۆینیهان، پەیوەندی بە سێر ژەنەڕاڵ ئەلکساندر درۆمۆند و ئۆکسمەنتاون کردووە. بەڕێز ڕایت مۆینیهانی ئاگادار کردووتەوە کە لەوانەیە ئێوە سەرقاڵی سەردانەکەی ڕاوێژکاری ئەڵمانیا لە لەنکاستێر بن؛ هەروەها مۆینیهانم ئامۆژگاری کرد کە:

ا کۆمەڵـەی 'شـێر خورشـید و خـۆری ئێـران بەرپرسـیارێتی کەمپـی پەنابـەرە کوردەکانـی لـە ئێـران لـە ئەسـتۆ گرتـووە، بۆیـە هەرجـۆرە پێشـنیازێکی یارمەتیـدان دەبـێ بـە شـێوازێکی تەکتیکانـە بخرێتـەڕوو.

ب لـە ڕووی پەیوەندییەکانـی ئێمـە لەگـەڵ عێراقـەوە ڕێکخراوەکانـی هاریکاریکردنـی بەریتانیـا بـە بـێ وەرگرتنـی ڕەزامەنـدی حکومەتـی عێـراق ناتوانـن لـە خاکـی عێراقـدا هیـچ چالاکییـەک ئەنجـام بـدەن.

CALLAGHAM

FILES

MED

MR WER

نهێنی (ل ٤٧٦-٤٧٩)

GRS 1130

IMMEDIATE

CYPHER CAT A

FM BAGHDAD 270600Z NOV

DESKBY 271500Z NOV

بۆ: تەلەگرامی بەپەلەی نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس ژمارە ٤٤٦ لە ٢٧ی تشرینی دووەمی ١٩٧٤، [نووسینگەی] زانیارییەکانی تاران و مۆسکۆ.

تەلەگرامەکەتان ژمارە ٣٠٠ (بۆ مۆسکۆ نییە): کوردستان

١. ئەمەی خوارەوە هەڵسەنگاندنی ئێمەیە لەبارەی بارودۆخی سەربازی هەنوکەیی لە باکوور، لەوانەیە لەسەر سەقامگیری ڕژێم و پەیوەندییەکانی نێوان عێراق لەگەڵ یەکێتی سۆڤیەت و تاران کاریگەری دروست بکات.

٢. (ئەی): بارودۆخی سەربازیی

٣. ئەو ناوچانەی لەژێر دەستی حکومەتدان بە درێژایی هێڵی ڕۆژئاوا لە زاخۆ تا دهۆک، ئاکرێ، خەزنە، هەولێر، سپیلک، ڕانیە، ڕواندز و بەرزاییەکانی زۆزک و بەشێک لە چیای هندرێن، کویسنجەق، ڕانیە، قەڵادزێ، دوکان، سلێمانی و خانەقین تا سەر سنووری ئێران و ڕێگە سەرەکییەکان لە خۆدەگرێت (وردەکاری زۆرتر لە تەلەگرامی ٢٦١٢٠٠z NOV FOH بۆ MOD هاتووە). زۆربەی سوپا جیا لە ١٠ کەرت و ٢ لیوا لە ٥ کەرت لەگەڵ ١٠ لیوای یەدەک و ژمارەیەکی زۆر لە پۆلیس، گشتیان پێکەوە لە باکوور کۆکراونەتەوە. ژمارەکەیان نزیکەی ٢٠٠ هەزار کەسە. گەمارۆی ئابووری بەسەر ئەو ناوچانەی لە ژێر دەسەڵاتی حکومەتدان هەڵگیراوە. دانیشتوانی گوندەکان گەڕاونەتەوە، کشتوکاڵ لە گەشانەوە دایە و بە ڕۆژ گشت ڕێگاکان کراونەتەوە. وەرەی ئەفسەرەکان بەرزە و بە شانازییەوە باس

لـە دەسـتکەوتەکانی ئـەم سـاڵە و دەسـتێوەردانی ئێـران دەکـەن کـە ڕێگـر بـووە لـە بەدەسـتهێنانی سـەرکەوتنی زۆرتـر و بـە نیگەرانییـەوە بـاس لـە تۆپبارانـی ئێـران لـە ناوچەکانـی ڕوانـدز و ڕانیـە و قـەڵادزێ دەکـەن.

٢. (بی): ئاسۆ

بەڵگـەی ئاشـکرا هـەن کە سـوپا بـە پێچەوانەی سـاڵی ڕابردوو، مەبەسـتیەتی لـە پێگەیی هەنوکەیـی خۆیـدا بمێنێتـەوە. هەروەهـا پێشـبینی ناکرێـت پێـش بەهـار هێرشـیتر ئەنجـام بدرێـت. (جیـا لـە هەوڵـدان بۆ گەڕاندنـەوەی بـارزان و بەشـەکانی دیکەی چیـای هندرێن). بڕیاریانـداوە هەمـوو هێرشـێکی پێشـمەرگە بـۆ پاشەکێشـە پێکـردن بـە سـوپا پووچـەڵ بکەنـەوە. دەنگـۆی بەربـڵاو هەیـە لەبارەی دروسـتکردنی سـەربازگەی باش-پارێـزراو لەگەڵ زەخیـرەی سـێ مانـگ خـۆراک و تەقەمەنـی و سـوتەمەنی و بەکارهێنانی چـڕی هەلیکۆپتەر بـۆ دووبـارە دابینکردنـەوەی پێداویسـتییەکان. ئەوان دان بە مەترسـی چوونە نـاوەوەی کورد دەنێـن لـە داخسـتنی پێگەکانیـان لـە (L of C) و لە ناوچە دووڕە دەسـتەکان، بـەڵام دەزانن زسـتان پێویسـتی بـە زنجیرەیـەک لـە سـەربازگەی دوور لـە یەکتر هەیـە. بـە هەبوونی هێزی مرۆیـی و چەکـی نـوێ هیـوادارن لـە بەهـاردا لـە پێگەیەکـی بەهێـزەوە دەسـت بە هێرشـی نـوێ بکەنـەوە و سـەرکەوتنی خێـرا دەسـتەبەر بکـەن تا ببێت بـە بنەمایەک بۆ چارەسـەریی سیاسـی، ئەفسـەرەکانی سـوپا ئەمە بـە پێویسـت دەزانن.

٣. سەقامگیریی ڕژێم.

هەوڵـدان بۆ چارەسـەری کێشـەی کورد لە ڕێگـەی بەکارهێنانی ئامرازی سـەربازییەوە کە سـەدام حسـێن زۆر بـە فرەوانـی پشـتی پێدەبەسـتێت، [داهاتـووی] ڕوون نییـە. بەهەرحاڵ، پێدەچێ سـوپای عێراق، ئەمجارە بەراورد لەگەڵ جارانی پێشـووتر، سـەرکەوتنێکی بەرچاویان بەدەسـتهێناوە، ئەگـەر پشـتگیریی بەهێـزی ئیرانییـەکان لـە کـورد نەبوایـا، دەیانتوانـی سـەرهەڵدانی کـورد، سـەرکوت بکـەن. ئـەم ڕادەیـە لـە سـەرکەوتن، بەسـە بۆئەوەی سـەدام حسـێن لـە پێگـەی خۆیـدا بمێنێتـەوە. هەروەهـا، حیزبی بەعـس، لـە دووبـارە پێکهێنانەوەی کابینـەی نوێـدا، دەسـەڵاتی خـۆی بەسـەر حکومەتـدا بەهێـز کـردووە و نوێنەرایەتـی سـوپا

تێیدا کەمبووەتەوە (نامەکەم لە ٢١ی تشرینی دووەم). لەم گۆڕانکاریانەدا سەدام حسێن ڕەچاوی مەزاجی سوپا دەکات کە مەترسی سەرەکی بووە بۆ گشت ڕژێمەکانی عێراق. لە ژێر ڕۆشنایی شەڕ لە باکووردا، ئەم گۆڕانکارییەوە پێویستە وەک ئاماژەیەک بۆ دڵنیایی لە ملکەچی بۆی نیشان بدرێت. ئەو هۆکارانەی کاریگەریی لەسەر ڕەفتاری سوپا دەکەن لەوانەیە بریتی بن لە (ئەی) گومان لە ئامانجەکانی هەڵمەتی دژی کورد (بی) تێچوونی بەرکەوتووەکانی [شەڕ] (cost of cousalities). (س) ڕادەی بەشداری خەڵکانی مەدەنی لە هەڵمەتەکانی ڕۆژانەی سوپادا.

بەڵام بە بۆچوونی من ئەم خاڵانەی سەرەوە تا ڕادەیەکی زۆر پوچەڵکراوەتەوە بەهۆی پشتیوانی لە سەرۆک بەکر لەلایەن ئەفسەرە پلە بەرزەکانی و کەسانێرەوە بە تایبەتیش لەلایەن ئاژانسە هەواڵگرییە بێ ڕەحم و کارامەکەی سەدام حوسێنەوە. بە بۆچوونی من لەوانەیە ئەم هۆکارانە، نەبنە هەڕەشەیەک بۆ سەر ڕژێم تا ئەوکاتەی بەکر بە سەرۆک بمێنێتەوە. لەکاتی مردن (ئەو لەو کاتەی خێزانی کۆچی دوایی کردووە نەبێنراوە) یان لەکارلادانی، ئەو کەسانەی لەناو سوپادا نیگەرانن، دەتوانن بڕیار لەسەر پێشگیریی لە بەجێگربوونی سەدام حسێن بدەن.

١. ئەگەر کودەتا لەلایەن تاقمێکی بچوکی نیگەرانی ناو حیزبی بەعسدا ئەنجام بدرێت، هەروەک ئەوەی لە حوزەیرانی ١٩٧٣دا ڕوویدا، ئەم ئەگەرە لە هەر کاتێکدا لە ئارادایە، بەهۆی کۆمەڵێک هۆکارەوە کە بە پرسی کوردەوە پەیوەست نین. بەم جۆرەش، ئەگەری زۆرە ئێمە نەتوانین پێش لە ئەگەری ڕوودانی ئەم جۆرە پیلانە بگرین.

٢. پەیوەندییەکانی عێراق و سۆڤیەت لەبارەی سیاسەتی عێراق لەهەمبەر کورد یەکێتی سۆڤیەت، هەستیارە و هانی گەیشتنە چارەسەری دەدات لە ڕێگەی دانوستاندنەوە. ئەمەش نەبووە هۆی لەمپەرنانەوە لەبەردەم دابینکردنی، (ئەی) چەک بۆ بەکارهێنانی لە هەڵمەتی [شەڕ لە دژی کورد]. (بی) ئامۆژگار و تەکنیککاری. (س) لەوانەیە، دانانی هەندێك پیلان. گوێ نادرێتە داواکاریی سۆڤیەت بۆ چارەسەرکردنی کێشەکە بە ئامرازی ئاشتیخوازانەوە، بەڵام گوشارەکان لە ڕێگەی بەکارهێنانی هەر جۆرە سزایەک [بەسەر عێراقدا] زیاد ناکرێن. بۆ نموونە لە ڕێگەی بڕینی چەک و کێشانەوەی

ئامـۆژکارەکان. پەیوەنـدی عێـراق و سـۆڤیەت بەهێـزە و لەلایـەن هەردوولایەنەوە وەها سـەیر دەکرێـت، پێویسـتە ئـەم پەیوەندییـە بـەردەوام بێـت. تـا هەنوکـەش پرسـی کـورد بـۆ ڕووسـیا بەربەسـت نەبـووە، تەنیا لـە ڕووی پەیوەندییەکانـی لەگەڵ ئێرانـەوە نەبێت. بۆیـە وا دەرناکەوێـت بـەردەوام بوونـی پێکـدادان لـە کوردسـتاندا، کاریگەریـی خێـرای بەسـەر پەیوەندییەکانـی نێـوان عێـراق و سـۆڤیەتدا هەبێت.

٣. عێـراق و ئێـران لێـرەدا ئـەو شـتەی سـەختە بزانرێـت، ئایـا شـا لـە پشـتیوانی کردنـی کـورد بـەردەوام دەبێـت. ئێرانییـەکان بەرپرسـیارێتی ئەویـان دەخرێتـە ئەسـتو کـە بەرپرسـیارن لـە بەرگـری کردنـی بارزانـی و ئەگـەر لـە بەهـاری سـاڵی ١٩٧٥دا، واتـە ی کـە لەوانەیـە هێرشـەکان دەسـت پێبکاتـەوە، ئـەم ئاسـتەی پشـتگیریی ئێرانییـەکان بـۆ بارزانـی بـەردەوام بێـت، مـن بـە دووری نازانـم عێـراق هێـز لـە دژی ئێـران بـەکار بهێنێـت.

٤. سـەرەڕای پەرەگرافـی ٦، مـن لـەو بڕوایـەدام عێراق پێی باشـترە ناکۆکییـە جۆراوجۆرەکانی لەگـەڵ ئێراندا چارەسـەر بـکات. ئەمەش بەهۆی بەرژەوەندی تایبەتی عێراق و پێویسـت بوونی بە تەرکیزکردن لەسـەر گەشـەی ناوخۆیی. هەروەها بەهۆی هاندانی وڵاتانی تری عەرەبـەوە، چونکـە ئـەوان لەبـارەی پرسـی فەلەسـتین و نـەوت پێویسـتیان بـە هـاوکاری ئێـران هەیـە. شـایانی ئامـاژە پێدانـە سـەرەڕای بوونـی بەڵگـە لەسـەر دەسـتێوەردانی ئێرانییەکان لە باکووری عێراق، پەیوەندییە دیپلۆماسـییەکان کە لەسـەر پرسـی تاڕادەیەک کـەم گرنگـی دورگـەکان لە سـاڵی ١٩٧١دا پچـڕان، دووبـارە نەپچڕاوەتەوە.

GRAHAM

Department Distribution

MED

NENAD

EESD

DEFENCE DEPT

RES DEPT (SOV SECT)

MOD INTERNAL

نهێنی (ل ٤٨٠-٤٨١)

GRS 600

IMMEDIATE

CYPHER CAT A

FM TEHRAN 280830Z

CONFIDENTIAL

DESKBY 280830Z (FCO)

بـــۆ: تەلەگرامـــی بەپەلـــەی نووســـینگەی کاروبـــاری دەرەوە و کۆمۆنوێلـــس ژمـــارە ٦٥١ لـــە ٢٨ی تشرینـــی دووەمـــی ١٩٧٤. بـــۆ بەرچـــاو ڕوونـــی [کۆپیـــەک بنێردرێتـــە نووســـینگەکانی] تـــاران و مۆســـکۆ.

تەلەگرامەکەتان بە ژمارە ٣٠٠ بۆ بەغدا

کوردستان

١. دواییـــن زانیارییەکانـــی ئێمـــە، کـــورد دەســـتیان بەســـەر چیـــای زۆزکـــدا گرتـــووە و وەڕیـــان بـــەرزە و کەشـــوهەوا بـــەرەو ســـاردی دەچێـــت.

٢. بـــە کەمبوونـــەوەی ئاســـتی شـــەڕ، ســـەرەکیترین کێشـــە بـــۆ ئێرانییـــەکان، کێشـــەی پەنابەرەکانـــە. بـــە گوێـــرەی قســـەکانی ســـەرۆکی کۆمەڵـــەی 'شـــێر خورشـــید و خـــۆری ئێـــران کـــە بەرپرســـیارێتی ئـــەم پەنابەرانـــەی لـــە ئەســـتۆگرتووە، ژمـــارەی پەنابـــەرەکان گەیشـــتووتە ١٢٠،٠٠٠ کـــەس. ئێرانییـــەکان شـــانازی بـــە خۆیانـــەوە دەکـــەن، توانیوایانـــە بـــە تەنیایـــی و بـــێ یارمەتیـــی نێودەوڵەتـــی، ئـــەم کێشـــەیە لـــە ئەســـتۆ بگـــرن. ئەگەرچـــی ئـــاگادارم نوێنەرەکانـــی یونیســـێف و کۆمیتـــەی نێودەوڵەتـــی خاچـــی ســـوور (ICRC)، چاودێـــری بارودۆخەکـــە دەکـــەن.

٣. بەهاتنـــی وەرزی زســـتان و یارمەتیدانـــی کـــورد، شـــای ئێـــران ئامانجـــە خێراکانـــی

پێکاوە و ئێستا ئەو دەرفەتەی هەیە هەناسەیەک بدات و بە سیاسەتەکەیدا بچێتەوە. بە هەرحاڵ، شای ئێران لەم دووڕیانەدا دەمێنیتەوە کە ڕێگە نەدات کورد بە تەواوەتی بدۆڕێن و بە تەواوەتیش سەرکەون (شا زۆر بە جیددی ڕەچاوی سیاسەتی خاڵی دووەم (بە تەواوەتی سەرنەکەوتی کورد] دەدات؛ بڕوانە تەلەگرامەکەم بە ژمارە ٥٨١). شا زۆر ئاگاداری ئەوەیە، چۆن لەم مانگانەی دوایدا خۆی [لە شەڕی نێوان کورد و حکومەتی عێراق] هەڵقورتاندووە و (تەلەگرامەکەم ٣/٢ لە ٢٤ی تشرینی یەکەم کە بۆ بەڕێز ڕایت لە بەشی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست ناردوومە)، هەروەها ئاگاداری ئەو کاریگەرییە نەرێنیانەیە کە ئەم خۆ تێهەڵقورتاندنە دەیهێنیتەکایەوە. هەروەها ئاگاداری مەترسییەکانی بەرپەرچدانەوەی عێراقە. بە تایبەتی ئاگاداری ئەوەیە ناتوانێت لەهەمبەر هێرشی ئاسمانی عێراق بەرگری لە گوندە سنوورییەکانی خۆی بکات و ئاگاداری ئەوەشە کە ئەم هێرشانە چ کاریگەرییەک لەسەر ناوبانگی هێزی بەرگری ئێران دروست دەکات.

٤. لەو بڕوایەدام ئێستا شا ئامادەی هەر جۆرە دەستێشخەرییەکە ببێتە هۆی چارەسەرکردنی ئەم کێشەیە؛ بە مەرجێک کوردیش لەسەر ئەم چارەسەرییە ڕازی بن. شا ئەگەر بتوانێت کاریگەری لەسەر حکومەتی عێراق دروست بکات، بە شێوەیەکی سەرەتایی ناوبژیوانی ڕییات قبوڵ دەکات. هاوکات لەمەشدا ڕەچاوەی ئەوە دەکات سۆڤیەت چ پێگەیەکی گرنگی لە ئاراستەکردنی سیاسەتی عێراقدا هەیە. هەوڵ دەدەم بزانم شا دوای سەردانەکەی بۆ مۆسکۆ چۆن لەم بارەوە دەڕوانێتە سیاسەتی سۆڤیەت.

٥. ئەگەر لە ماوەی وەرزی زستاندا هیچ هەنگاوێک بەرەو چارەسەری ئەم کێشەیە [کێشەی نێوان عێراق و ئێران؛ کورد و عێراق] نەگیرایەبەر و دووبارە شەڕ [لە نێوان کورد و حکومەتی عێراق] هەڵگیرسایەوە، ئەو دووڕیانەی [شای ئێران] ڕووبەڕووی بووەتەوە دووبارە سەر هەڵدەداتەوە و شا بە هەموو شێوەیەک یارمەتی کورد دەدات تا بەردەوامی بە شەڕ بدەن؛ بۆ نموونە، یارمەتیدانی

[کـورد] لـه ڕووبـەڕوو بوونـەوەی سـوپای عێـراق.

PARSONS

FILES

MED

EESD

MR WEIR

نهێنی (ل ٤٨١)

GRS 155

CYPHER CAT A

FM BAGHDAD 010620Z

CONFIDENTIAL

DESKBY 280830Z (FCO)

بـۆ: تەلەگرامـی ڕۆتینـی نووسـینگەی کاروبـاری دەرەوە و کۆمۆنوێلـس ژمـارە ٤٥٥ لـە ١ی کانوونـی یەکەمـی ١٩٧٤. بـۆ بەرچـاو ڕوونـی [کۆپیـەک بنێردرێتـە نووسـینگەکانی] تـاران و مۆسـکۆ.

تەلەگرامی تاران بە ژمارە ٦٥١: کوردستان

پەرەگرافی ٤

١. لـە گفتوگۆیـەک کـە چەنـد شـەو لەمەوبـەر لەگـەڵ ڕاوێـژکاری سـۆڤیەتدا هەمبـوو، کـە چەنـد سـاڵ لەمەوبـەر لـە کوێـت بینیومـە و دەیناسـم، ئامـاژەم بـەوە کـرد ئەگەرچـی پێویسـتە ئـەم کێشـەیە [کێشـەی کـورد و عێـراق] بـە شـێوازی ئاشـتیانە چارەسـەر بکرێـت، بـەڵام بەهـۆی هەڵگیرسـانەوەی شـەڕ، تـا ئەوکاتـەی یەکێـک لـە دوو لایەنـە شـەڕکەرەکە واز لـە شـەڕکردن نەهێنـن، چارەسـەری ئـەم کێشـەیە سـەخت بـووە. هیـچ ئاماژەیەکیـش لـە ئـارادا نییـە [هەردوولایەنەکـە] گەیشـتبنە ئـەم خاڵـە.

٢. خانـۆف (Khanov) هـاوڕای ئـەم بۆچوونـە بـوو، بـەڵام ئەوەشـی زیادکـرد دەبـێ چارەسـەرییەکی جێگـرەوەش هەبێـت، ئەویـش ئەوەیـە لایەنـی سـێیەم بێتـە نـاو ئـەم پرسـەوە. کۆتایهێنـان بـە شـەڕی نێـوان هینـد و پاکسـتان لـە تاشـکەند نموونـەی ئـەم چارەسـەرەیە.

٣. خانـۆف زۆر بـە گشـتی ئـەم خاڵـەی خسـتەڕوو، بـەڵام مـن هـزرم لـەوە کـردەوە دەکرێـت ڕووسـەکان بیـر لـە شـتێکی لـەم جـۆرە بکەنـەوە. بـە ڕەچاوکردنـی

پەیوەندی باشی ڕووسیا لەگەڵ هەردوولایەنەکە، هیچ کەس لەوان باشتر نییە بۆ ئەنجامدانی ئەم کارە.

GRAHAM

FILES

MED، EESD

MR CAMPBELL

SIR J KILLICK

باڵیۆزی بەریتانیا (لاپەرە ٤٨٣)

(٨/١)

بەیروت

٥ی کانوونی یەکەمی ی ١٩٧٥

G B J Williams Esq

MENAD

عێراق: ڕاپەڕینی کورد

١. ئەلسەیاد (Al Sayyad)، لە ٤ی کانوونی یەکەم بەڵگەی کۆکردووەتەوە و نیشانی دەدات کە مستەفا بارزانی کۆچی دوایی کردووە. لە نامەیەکدا کە لە بەغداوە هاتووە، گۆڤارەکە ڕوونی دەکاتەوە، گوایە دوو هێڵی تەلەگراف (cable) لەلایەن دەسەڵاتدارانی عێراقەوە پچڕاون کە لە «کوردە دڵخوازەکەی» بارزانی واتە ئیدریس و لە فەرماندەیەکی خۆجێیی ڕاپەڕیوەکان، واتە ئازاد شێخ جەلالەوە هاتبوون. تەلەگرامی یەکەم، لە ٢٠ تشرینی دووەم، ئاراستەی گشت فەرماندە سەربازییەکانی کورد کراوە و بە ڕاشکاوی دەڵێت «قارەمانەکانی باکوور» نابێت چیتر بیر لە بارزانی بکەنەوە، چونکە ئەو کۆچی دوایی کردووە. تەلەگرامی دووەم، لە ڕێکەوتی ٢٣ تشرینی دووەم کە ئاراستەی سەرکردەیەکیتری شۆڕشگێڕان کراوە، واتە بابە تاهیر شێخ جەلال، دەڵێت پرسە بۆ ‹کۆچی مستەفا لە پێنجوێن (Banguin) بەڕێوە دەچێت.

٢. گۆڤارەکە ئاماژە بەوە دەکات، ئێرانیەکان ئەم ڕاپۆرتەیان پشتگوێ خستووە، بەڵام لەو بڕوایەدایە ئەم پشتگوێ خستنە دەکرێ وەک ڕەتکردنەوەی ڕاپۆرتەکە لێکبدرێتەوە، کە گوایە بارزانی لە تاران کۆچی دوایی کردووە، نەک پشتگوێ خستنی ئەوەی بارزانی مردووە. هەروەها گۆڤارەکە بانگەشەی ئەوە دەکات کە لە دوای ٢٠ی تشرینی دووەمەوە، ڕادیۆی دەنگی کوردستان پەخشی میوزیکی شادی ڕاگرتووە.

گۆڤارەکە دەڵێت، حکومەتی عێراق، گرنگیەکی ئەوتۆی بە هەواڵی کۆچی دوایی بارزانی نەداوە لە ترسی ئەوەی لەوانەیە هەواڵەکە درۆ بێت.

F Gallagher

c.c. Baghdad

Tehran

زۆر نهێنی (ل ٤٨٥-٤٨٤)

GRS 500

IMMEDIATE

CYPHER CAAT A

FM BAGHDAD 101030Z DEC

SECRET

بـۆ: تەلەگرامـی خێـرای وەزارەتـی بەرگـری شانشـینی یەکگرتـوو (MODUK) لـە ١٠ کانوونـی یەکەمـی ١٩٧٤، ئەولەویەتـی زانیـاری، نووسـینگەی پاراسـتنی زانیـاری لـە کوێـت، بەیـروت، ئەنقـەرە، دیمەشـق و تـاران.

DIG FOH

FROM NORBURY FOR MCKAY

پوختەی حەوتانە

یەکـەم: کوردسـتان: حەوتەیەکـی نەختێـک هەسـتیار بـۆ ڕاپۆرتکردنـی ئـەو شـتانەی کـە تـا ئێسـتا لـە سـەرچاوەکانی دیکـە ەوە بەدەسـتهاتووە:

ئالفـا: لـە ڕێگـەی گفتوگۆکـردن لەگـەڵ کەسـێک کـە بـەم نزیکانـە سـەردانی سـلێمانی کـردووە، ئاشـکرایە کـە ژیـان لـە سـلێمانی ئاسـایی نییـە و کـورد بـە بەردەوامـی هێرشـی خراپـکاری و تاڵانـی ئەنجـام دەدەن. ئەمـەش ئاماژەیەکـە بـۆ ئـەوی کـە کـورد بڕیاریانـداوە کـە لـە وەرزی زسـتاندا و لـە ئاسـتێکی بـەرزدا، بەردەوامـی بـە چالاکییەکانیـان بـدەن.

براڤـۆ: باڵیـۆزی میـسر بـە (DA) ڕاگەیانـدووە کـە وەرەی زۆرێـک لـە ئەفسـەرانی سـوپا کـە لـە باکـوورن بـەرزە. ئـەوان شـانازی بـەو دەسـتکەوتانەوە دەکەیـن کـە لـە میانـەی چەنـد مانگـی ڕابـردوودا دەسـتەبەریان کـردووە. ئەفسـەرانی سـوپا

تەئکیـد دەکەنـەوە کـە ئـەوان ئەمسـاڵە پـتر لـە هـەر کاتێکیـتر دەسـتکەوتیان هەبـووە و کارەکانیـان بـە باشـی ئەنجـام داوە و ئـەوان ئـاگاداری گرنگـی ئەنجامدانـی ئۆپراسـیۆنێکن کـە کاریگـەری بخاتـە سـەر دڵ و دەروونـی خەڵـک لـەو ناوچانـەی کـە لـە ژێـر کۆنترۆڵـی حکومەتـدان.

چارڵـی: ئەمـڕۆ بەیانـی باڵیـۆز پەیوەنـدی بـە سـەرۆک ئەرکانـەوە (CGS) کـردووە و (CGS) تەئکیـدی لەسـەر گرنگـی ئەنجامدانـی ئۆپراسـیۆنێک کـردووە کـە کاریگـەری لەسـەر دڵ و دەرونـی خەڵـک دابنێـت، هەروەهـا باڵیـۆز پرسـیاری لەبـارەی کۆچـی دوایـی بارزانـی کـردووە. سـەرۆک ئـەرکان (CGS) ڕایگەیانـدووە گشـت بەڵگـەکان ئامـاژە بـەوە دەکـەن کـە بارزانـی کۆچـی دوایـی کـردووە، بـەڵام ناتوانێـت ئـەم هەواڵـە پشتڕاشـت بکاتـەوە. بـۆ پشتڕاسـتکردنەوەی قسـەکانی ئامـاژە بـە بەڵێنـی پەخشـکردنی بابەتێـک لـە ڕادیـۆی دەنگـی کوردسـتان دەدات کـە بەڵێنەکـەی بەجێنەگەیانـدووە و لـە ئەنجامـدا ڕاپۆرتێـک بڵاوبووەتـەوە کـە کۆمەڵێـک پرسـیار دەخاتـە بـەردەم بارزانـی و وەڵامەکانـی بارزانـی.

دوو: بەشـداریی لـە پێکدادانـی ڕۆژهەڵاتـی ناڤیـن. باڵیـۆزی میـسر بـە (DA) گوتـووە ئەگەرێکـی زۆر هەیـە بـە هاتنـی بەهـار شـەڕ لـە لـە بەرەکانـی جـۆلان (Golon) و سـینا (Sinai) دەسـت پێبکاتـەوە و دڵنیایـە عێـراق لـەم شـەڕەدا بەشـدار دەبێـت.

سـێ: فەرمانـدەی هێـزی ئاسـمانی عێـراق. باڵیـۆزی میـسر بـە (DA) گوتـووە، ئۆپەراسـیۆنی ئـەم دواییانـەی لیـوا دۆلانـی (Dulanyi Brig) بـۆ فەرمانکـردن بـە هێـزی ئاسـمانی لەوانەیـە ئاماژەیـەک بێـت بـۆ دەسـتپێکردنی مەیلێـک لـە دژی کۆنترۆڵکردنـی هێـزە چەکـدارەکان لەلایـەن بەعسـەوە. دووپاتـی کـردەوە کـە دۆلانـی ئەندامـی بەعـس نییـە و زۆرتـر بەهـۆی تواناکانیـەوە هەڵبژێـردراوە نـەک بەهـۆی لایەنگرییـە سیاسـییەکەیەوە. بـە بـڕوای ئـەو بەعـس درکـی بـەوە کـردووە کـە لـە هەڵبژاردنـی کارەکتـەرەکان کورتبیـن بـووە، چونکـە بەهێـز نەبوونـە و نەیانتوانیـوە فەرماندەیـی ئۆپەراسـیۆنەکان بکـەن.

چـــوارەم: تکایـــە، نووســـینگەی کاروبـــاری دەرەوە و کۆمۆنوێلـــس ئـــەم نامەیـــە بـــۆ نووســـینگەی پاراســـتنی زانیارییـــەکان لـــە کوێـــت، بەیـــروت، ئەنقـــەرە، دیمەشـــق و تـــاران بنێـــرە.

Graham

(هەروەک داواتان کردووە دووبارە بووەتەوە)

FILES

DEFENCE DEPT

PUSD

MR CAMPBELL

MR WEIR

SIR G ARTHUR

MR THOMSON

نهێنی، بیخەنە پاکێتی زۆر نهێنیەوە (ل ٤٨٦)

Mr weir o. r

شەڕی کورد

١. ئاماژە بە یاداشتی بەڕێز وییر (Mr weir) لە ٤ی کانوونی یەکەم.

٢. کاتێک ئێمە لە جاری پێشوو یاداشتێکمان لەسەر ئەم زانیارییانە نووسی هیچ بەڵگەیەکمان لەبەر دەست نەبوو، بەڵام لەبارەی ئەگەری سەردانی شا بۆ ئێران سەرچاوەمان لەبەردەستە لەلایەن باڵیۆزی ئەردەن لە دوبەی ئەنجامدراوە.

٣. لەوانەیە پێتان باش بێت دووبارە هاوپێچی هەڵسەنگاندن ببینن کە حەوتەی ڕابردوو لەلایەن (JIC)یەوە ئامادە کراوە و بەو ئەنجامە گەیشتووە، ئەگەرچی بە ڕەچاوکردنی داواکاریی کورد و عێراقییەکان ئەگەری ئەنجامدانی هەندێك مانۆڕ لە وەرزی زستاندا لە ئارادایە، پێشبینی ناکەین ئەگەری ئاسۆی چارەسەری سیاسیانەی [کێشەی کورد] لە ئارادا بێت. هیچ هۆکارێکی باش بۆ ئێران و عێراق (ئاماژە بە ڕووسەکان نەدراوە) نییە کە خوازیاری چارەسەری بن، وەک ڕاپۆرتەکان ئاماژەی بۆ دەکەن، عێراقییەکان لەسەر کێشەکانی سنووری شەتولعەرەب لەسەر بنەمای تالوگ (Thalweg principle) بەجیدی ئامادەی گفتوگۆکردنن، بۆ ئەمەش پێویستە ڕێژەیەک بۆ سەرکەوتوو بوونی هەبێت. بنەماکانی تالوگ و پێداگری عێراق لەسەر ڕەتکردنەوەی ئەم بنەمایە وەک بناغەیەک بۆ دانوستاندنەکان بە بەردەوامی ئاستەنگ بووە لە باشترکردنی پەیوەندییەکانی نێوان عێراق و ئێران.
١٠ی کانوونی یەکەمی ١٩٧٤

T J Clark

بەشی ڕۆژهەڵاتی ناڤین

هەڵمەتی جیهانی دژی برسێتی (ل ٤٨٧-٤٩٠)

(467 Caledonian Road، London NZ 9BE 01-609 0211 telex 24784)

Mr. T. Dalyell، M. P.،

House of Commone

London، S. W. I

١٣ی کانوونی یەکەمی ١٩٧٤

بەڕێز بەڕێز دالییڵ

بـە ئامـاژەدان بـە گفتوگـۆ تەلەفۆنیەکەتـان، دەمەوێـت پوختەی ئـەو فاکتەرانـە لەبارەی بارودۆخـی پەیوەسـت بـە کوردسـتانی عێـراق بنووسـم کـە بـە بـڕوای مـن بـە بەڕێزتـان و کۆمیتـەی کاروبـاری دەرەوەی پارتـی کار گرێـدراون.

هـەروەک ئـاگادارن، سـەربەخۆیی عێـراق بـە پێـی ڕێککەوتنێکـی نێـوان تورکیـا و بەریتانیـا بـووە (لـە ژێـر چاودێـری کۆمەڵـەی گـەلان). هەروەهـا، حکومەتـی بەریتانیـا لـە سـاڵی ١٩٣١دا لەگـەڵ حکومەتـی عێـراق واژووی لەسـەر پەیمانامـەی «هێـزی دەسـتوری›› (constitutional force)، کـردووە، کـە بـە پێـی ئـەم پەیماننامەیـە حکومەتـی عێـراق گەرەنتـی مافەکانـی گەلـی کـوردی لـە عێراقـدا کـردووە. دواتـر، حکومەتـی بەریتانیـا لـە مـاوەی گفتوگۆکـردن بـۆ چوونـە نـاو عێـراق بـۆ نـاو کۆمەڵـەی گەلانـدا، ‹بەرپرسـیارێتی ئەخلاقـی›ی پەیماننامەکـەی لەلایـەن حکومەتـی عێراقـەوە لەبـارەی کەمینـەکان خسـتە ئەسـتۆی. هەنوکـە، مەعقـول نییـە چاوەڕوانـی حکومەتـی بەریتانیـا بکەیـن کـە بـە جۆرێـک لـە جـۆرەکان ئـەم خواسـتە [لەهەمەبـەر کـورد] بەجـێ بگەیێنێـت، لەهەمانکاتـدا پابەندییەکـەی بـە وردی دیارنەکـراوە. بێجگـە لەمـەش، ئەمـە یەکێـک لـەو فاکتەرانەیـە کـە بـە هۆیـەوە حکومەتـی بەریتانیـا بـەردەوام بێـت لـە دەسـتێوەردانی ئەخلاقـی لـە کاروبـاری ناوخـۆی عێـراق. هۆکاریـتر بریتییـە لـە دەسـتێوەردانی سـەربازی بەریتانیـا لـە ئـارام ڕاگرتنـی کـورد لـە سـەرەتای بیسـتەکاندا و دواجـار لکاندنیـان بـە دەوڵەتـی عێراقـدا.

بارودۆخی بەرقەرار کۆمەڵێک هۆکاریتر دەوروژێنێت کە بە بڕوای من دەبنە هۆی ئەوەی بەریتانیا هان دەدات سەرلەنوێ پێناسەی بەرژەوەندییەکانی بکاتەوە. یەکەم شت ئەوەیە هەنوکە، کۆمەڵێک ڕاپۆرتی پشتڕاست کراو هەن لەبارەی بەکارهێنانی کۆمەڵێک چەک کە بە پێی ڕێککەوتنامەی جنێڤ قەدەغەکراون. گەنجێکی ١٨ ساڵانەی کورد لە خەستەخانەی کۆلێژی زانکۆ لە لەندەن (university college hospital) نوێنراوە کە بە دەست سوتانەوە دەناڵێنت. [دکتۆرەکان] لەو بڕوایەدان سوتانەکە بەهۆی بۆمبی فۆسفۆری بووە و دەنگۆی بەردەوام هەیە لەسەر بەکارهێنانی ناپاڵم و ئەم جۆرە بۆمبانە لە دژی خەڵکی مەدەنی (سەیری وێنە هاوپێچکراوەکان بکە). سیاسەتی بۆمبارانکردنی ناوچە مەدەنییەکان کە حکومەتی عێراق گرتوویەتەبەر، لەلایەن چەندین ڕۆژنامەنووس و کەسانی سەربەخۆوە پشتڕاست کراوەتەوە، ئەم جۆرە سیاسەتەش بە ئاسانی دەکرێت ڕوون بکرێتەوە کە هێزی ئاسمانی عێراق لە بەرزایی زۆر بڵندەوە هێرشەکانی ئەنجام دەدات و ئەمەش ناچێتە خانەی بەکارهێنانی چەک بە شێوەیەکی تەکتیکی لە هێلەکانی پێشەوەی شەڕدا، بەڵکو وەک چەکێک لە دژی هاوولاتیانی مەدەنی و وەک چەکێکی نائەخلاقی بەکاردەهێنرێت. لەوانەیە یەکێک لە بێزارکەرترین فاکتەرەکان لە دۆخی هەنوکەدا بریتی بێت لە داخستنی سنووورەکانی نێوان تورکیا و عێراق، کە بووەتە هۆی بەرگرتن لە ژمارەیەکی زۆری خەڵکی مەدەنی بۆ [چوونە ناو تورکیا] کە ژمارەکەیان نازانرێت، بەڵام ژمارەیەکی بەرچاوە (بە پێی بەراوردی دەسەڵاتە کوردییەکان، نزیکەی ٥٠٠٠٠ کەس دەبن). ئەم کەسانە لە بەرزاییەکانی ناوچەی بادینان بە بێ خۆراک، پەناگە و هیوایەک بۆ دەرباز بوون، گیریان خواردووە، تەنیا ڕێگەی دەربازبوونیان بەرەو ئێران لە ژێر تۆپبارانی چڕی سوپا[ی عێراق] دایە. هیچ زانیارییەکیش لەبارەی دۆخی ئەو کەسانە لەبەر دەست نییە کە زووتر چوونەتە ناو تورکیا. تەنیا ڕاستییەک کە دەزانرێت ئەوەیە کە بە پێی لێدوانی وەزیری دەرەوەی عێراق لە میانەی سەردانێکدا بۆ ئەنقەرە، هەندێك لەم پەنابەرانە گەڕاونەتەوە، بەم هۆیەشەوە وەزیری دەرەوەی عێراق سوپاسی تورکیای کرد، ئەمەش کۆمەڵێک پرسیار دەوروژێنێت لەبارەی ویستی ئەو کەسانەی گەڕاونەتەوە. ڕاپۆرتی جۆراوجۆر لەبارەی دۆخی ئەو پەنابەرانەی کەبەرەو

ئێران چوونە هەن و لە ژێر هاوکاری مانگی سووری ئێراندان و پێدوایستی زۆر کەمیان بۆ فەراهەم کراوە. بەهەرحاڵ، زانیارییەکی کەم هەیە لەبارەی ژمارەی پەنابەرەکان، هەروەها ڕاپۆرتەکان ئاماژە دەدەن بە دۆخی نالەباری ئاوارەکانی ناوخۆی عێراق، واتە ئەو کەسانەی لە بەرشەڕ ڕایانکردووە.

بە لەبەرچاوگرتنی بژاردەکانی بەردەم پەرلەمان و حکومەتی بەریتانیا، ئەم بژاردانە سنووردارن. سەرەڕای ئەمەش، هەروەک هەلومەرجی جاران، پەرلەمان و ئەندام پەرلەمانەکان، ئەم دەرفەتەیان هەیە هەندێك پرسیار لەبارەی هەڵسوکەوتی حکومەتی عێراق و تورکیا لە ژێر ناوی مرۆڤایەتی هاوبەش بوروژێنن؛ بێ ئەوەی تیشک بخەنە سەر دروستی و نادروستی جەنگی دژندانەی بەرقەرار لە عێراقدا. هەروەها، هەمان دەرفەت لەبەردەم حکومەتی بەریتانیادا کراوەیە کە لە ڕێگەی کەناڵی دیپلۆماسیەوە، هەمان پرس بە هەمان شێوە لەگەڵ هەردوو حکومەتی [تورکیا و عێراق] بوروژێنن، هەروەها پیشنیاز دەکەین هەندێك دادوەری دەرەکی دەتوانن یارمەتیدەر بن لە پەیوەندی دروست کردن لە نێوان هەردوولایەنی شەڕکەر [واتە کورد و حکومەتی عێراق]. بەلانیکەمەوە دەکرێت دڵنیایی وەربگیرێت کە نابێ چیتر هاووڵاتی مەدەنی بێگوناح وەک بارمتە لە جەنگدا بەکار بهێنرێت. بێجگە لەمەش، حکومەتی بەریتانیا دەتوانێت داوا لە کۆمیسیۆنی کۆمەڵەی ئابووری ئەوروپا (EEC) بکات وەک ئەندامی وابەستەی (EEC) و واژووکەرانی مەنشووری ئەوروپا بۆ مافی مرۆڤ داوا لە حکومەتی تورکیا بکات، ڕێگە بە پەنابەرە مەدەنییە هەڵاتووەکان لە شەڕ بدرێت تا لە سنووری عێراق و تورکیا بپەڕنەوە و بۆ ماوەیەکی کاتی لەناو تورکیادا جێگر بن. سروشتییە ئەم داواکاریانە بە کەمێک دوو دڵییەوە دەخەمەڕوو و پێخۆشحاڵم لەگەڵ ئێوە لەسەر ئەم بابەتە زۆرتر گفتوگۆ بکەم. بەهەرحاڵ، لەوانەیە من لە ماوەیەکی زۆر نزیکدا سەردانی ناوچە کوردییەکان لە عێراقدا بکەم- بەریتانیا لە ڕۆژی پێنجشەم ١٩ی دێسەمبەر بەجێ دێڵم- و زۆر خۆشحاڵ دەبم پێش چوونم یان لە دوای گەڕانەوەم بتبینم.

لەگەڵ ڕێزدا..

Iain O Macdonald

بەڕێوەبەری نێودەوڵەتی

سوپای عێراق چەکێکی نوێ لە سۆڤیەتەوە هێناوە کە بۆ بەکارهێنانی پێویستی بە کەرەستەی ڕەق (Hardware) هەیە؛ واتە قازیفەی فۆسفۆریک کە خانەکانی مرۆڤ ژەهراوی دەکات.

شرۆڤەکارە پزیشکییەکانی کورد ڕاپۆرتێکیان ئامادە کردووە، ئاماژە بەوە دەدات ئەم چەکە تازەیە بۆ یەکەم جار لە سەرەتای مانگی تشرینی یەکەم لە بەرەکانی ڕواندز بەکار هاتووە.

بە پێی قسەکانی ئیدریس بارزانی، ئەندامی مەکتەب سیاسی پارتی دیموکراتی کوردستان، لە چاوپێکەوتنێکی کورتدا لەگەڵ ڕۆژنامەنووسێکی بێگانە لە سەرەتای تشرینی دووەمدا، چەکە کیمیاوییەکانی فۆسفۆر یان لەڕێگەی بۆمبەوە یان بە تەنیا بەکار دەهێنرێن و لە کاتی گەیشتن بە پێستی مرۆڤ، پێست دەسوتێنێت و دوای ماوەیەکی زۆر لە چارەسەریش خانەکان ژەهراوی دەکات.

هەروەها گوتی «بە دڵنیاییەوە [ئەم چەکانە] چەکی ئاگرین نین. ئەم چەکانە نوێن. پەرچەکردارێکی کیمیاوی لەهەمبەر ئەم چەکانە هەیە و جەستە دەسوتێنێت››. «ئەم چەکانە، چەکی قەدەغەکراون. ئەم چەکانە تەنیا دەرەجەیەک کەمترن لە بەکارهێنانی گازی ژەهراوی».

(لەلایەن ڕووسیاوە دوو جۆرە چەکی ژەهراوی بۆ سوپای عێراق دابینکراوە. ئەم چەکانە لە فەرماندەیی کەرتی دوو لە کەرکووک و کەرتی چوار لە مووسڵ، سەربازگەی تاجی لە نزیک بەغدا، ئەنبارکراون).

دکتۆر کەمال ناجی لە خەستەخانەی ناوەندی کورد لە گەڵاڵە دەڵێت «دوو پێشمەرگە لە ٢٣ی تشرینی یەکەم لە گەروی عومەر ئاغا، لە بەرەی ڕواندز بەرکەوتوون. ناوەکانیش بریتین لە مەحمود ڕەشید و زاهیر سەعید. ئەوان بە شەو لەناو ئەمبۆلانسدا لێدراون. ڕوخسار و پۆشاکیان سوتاوە، گوێیان بۆ نیوەی قەبارەی خۆی بچووک بووەتەوە. ئەمە بۆ یەکەمجارە ئەم چەکە لەم ناوچەیەدا بە کاربێت».

هەنوکە بۆمبی ناپاڵم چەکێکی ئاساییە کە لەلایەن عێراقیەکانەوە لە دژی کورد بەکار دێت، بەڵام ئەنباری چەکی عێراق ئامرازی زۆر پێشکەتووتری هەیە››.

چەکی تازە لە بەرەکانی جەنگدا بریتییە لە موشەکی زەوی بەزەوی عێراق کە لەسەر ئۆتۆمبێلی سەربازییەوە لە دژی پێگەی کورد بەکار دێت. ئیدریس بارزانی یەکێک لە فەرماندە سەربازییەکانی کورد ئاماژە بەوە دەدات بۆمبهاوێژەکانی عێراق چەکی هێشوویی تایبەت و تەوقیتکراو فڕێ دەدەنە خوارەوە کە دوای ٧٢ کاتژمێر لە فڕێدانە خوارەوەی ناوچەیەکی فرەوان دەگرێتەوە.

هەروەها هێزی عێراق خاوەن فڕۆکەی جەنگی جێت لە جۆری (swing wing NIG 23) و جێتی بۆمبهاوێژی سۆپر سۆنیکی تۆپۆلۆف ٢٣یە کە تا هەنوکە بە دەست وڵاتانی بلۆکی یەکێتی سۆڤیەت نەگەیشتووە.

ڕووسەکان کوردستانیان کردووتە کێڵگەی تاقیکردنەوەی چەک و تفاقە نوێیەکانیان. زیاد لە فڕۆکە (swing wing)ەکانیان و دواییـن نـەوەی بۆمبی دژە نەفەر، قازیفەی فۆسفۆر دواییـن جـۆری ئـەم جـۆرە چەکـە کوشـندەیەیە و بەکارهێنانـی پێشـێلکردنی ئاشکرای ڕێککەوتنامەی جنێڤە کە هەردووولاتی عێراق و ڕووسیا واژوویان کردووە.

دۆخی پەنابەرەکان لە کوردستانی عێراقدا کە شەڕ لە دژی کورد و وڵاتەکەیاندا لە دوای شکستی ئاگربەست لە ئاداری ١٩٧٤دا دەستی پێکردووە، بە قۆناغێکی زۆر هەستیار گەیشتووە. مانگی ڕابردوو ٤٠٠ هەزار کەس ئاوارە بوونە، ئەم مانگە بەهۆی بۆمبارانکردنەوە، ژمارەکە بۆ ئاستی نیو ملیۆن کەس بەرز بووەتەوە. شەڕ بە چڕی بەردەوامە و پێشکەوتووترین چەکیش لە دژی نەتەوەی کورد بەکار دەهێنرێت، نەتەوەیەک کە هیچ بژاردەیەکیتری لەبەردەم نییە جیا لە خۆ بەدەستەوەدان بەم وەحشیگەرییە بێ کۆتاییە. سەرەڕای ئەمەش، زستانی سەخت دەبێتە هۆی مردنی سەدان هەزار کەس، ئەویش لە ئەنجامی جەنگێک کە دەبێ وەک جینۆسایدد هەژمار بکرێت.

ناڵەبارترین دۆخی ئاوارەکان بەهۆی ئەنجامە قورسەکانی نەگرتنەبەری

هیــچ ڕێکارێکــە لەناوچــەی بادینــان. لەلایەنــی دۆخــی هاوواڵاتیانــی مەدەنیــەوە، ئــەم ناوچەیــە، زۆرتریــن ناخۆشــی بەســەردا هاتــووە. لــە کــۆی گشــتی ٢٥٠ هــەزار دانیشــتوو، نزیکــەی ١٠٠ هــەزار کــەس لــە ناوچەکانــی وەک ســنجار، مووســڵ، زاخــۆ و ناوچەکانــی دیکــەی ژێــر کۆنترۆڵــی حکومــەت لــە باکــووری ڕۆژئــاوای کوردســتان ئــاوارە بوونــە. بەڵانیکەمــەوە ٥٠ هــەزار کــەس لــە ناوچــەی بادینــان لــە ســەر ســنووری تورکیــا گیریــان خــواردووە. ڕێــگاکان کــە دەروازەی دەرچوونــی ئــەم کەســانەن بۆمبــاران دەکرێــن و تورکیــاش ســنووورەکانی داخســتووە، ئەمــەش بــە مانــای ئــەوە دێــت کــە گشــت ڕێــگاکانی دەرچــوون داخــراون. ناوچەکــە زۆر شــاخاویە و ناتوانرێــت بــێ بوونــی هیــچ ڕێگەیەکیــتر، کەناڵێکــی دەرچــوون بدۆزرێتــەوە. نزیکــەی ١٣٥ هــەزار پەنابــەر لــە کەمپەکانــی ئێرانــن لــە ترســی بۆمبارانکــردن ســنووورەکانیان بەزانــدووە و هــەزاران کەســیش بــە نیــازن ناوچەکانــی جەنــگ بەجــێ بهێڵــن و پەناگەیــەک بدۆزنــەوە.

بــە ڕەچاوکردنــی دۆخــی بادینــان، ئاســانترین ڕێــگای دەرچــوون تورکیایــە، بــەڵام ئــەم ســنووورە وا کۆنترۆڵکــراوە لۆرییــەکان ڕێگایەکــی دوورودرێــژ لــە ناوچــە ئازادکراوەکانــدا دەبــڕن تــا بگەنــە ناوچــە دوورە دەســت و وێــران کــراوەکان. شــتی ناخــۆش ئەوەیــە ڕۆژانــە نزیکــەی دە منــداڵ دەمــرن. خــۆراک، دەرمــان، پەناگــە و پۆشــاکی گــەرم بوونــی نییــە، لــە باکــوورەوە بــە لــۆری ١٦ کاتژمێــر دەخایێنێــت تــا بگەنــە ئــەم ناوچەیــە و یــەک ڕۆژی تریشــیان پێویســتە تــا دەگەنــە زاخــۆ. بارانــی بــە لێزمــە و بەفــر باریــن ئــەم ڕێگایــەی گواســتنەوەی هێــواش کــردووە. بــە هێســتر حــەوت ڕۆژ دەخایەنێــت تــا لــە کاتــی پێویســتدا بگاتــە نزیکتریــن ناوچــە، واتــە ئامێــدی.

لــەم دۆخــە پــڕ مەترســییەدا، هەمــوو شــتێک بــە دەســەڵاتدارانی تورکیــاوە بەســتراوەتەوە. تەنانــەت دابینکردنــی خــۆراک، جلوبــەرگ و دەرمــان، دەبــێ لــە ڕێگــەی ســنووورەکانەوە بهێنرێــت، ئەویــش بــە ڕەچاوکردنــی ئــەوەی کــە بەڵانیکەمــەوە ٥٠ هــەزار ژن و منــداڵ دەبــێ بــە شــێوەی کاتــی لــە ژێــر چاودێریــدا بــن، هەروەهــا پێویســتە ناوچەیەکــی پارێــزراو بــۆ ئــەم کەســانە دروســت بکرێــت جــا چ لــە دیــوی عێــراق بێــت یــان لــە دیــوی تورکیــا و لەلایــەن کۆمیســیۆنی بــاڵای پەنابەرانــەوە چاودێریــان بکرێــت،

گومان لەوەدا نییە ڕێکخراوە نێودەوڵەتییەکانی دیکە بۆ هاریکاری مرۆیی، هاوکار دەبن و بەم جۆرەش قورساییەکە بە تەنیا ناکەوێتە سەر شانی تورکیا، بەڵام دەبێ هاوکاری مرۆیی دەستەبەر بکرێت. یان پێویستە ڕێگەیان پێبدرێت تا سنووری بەزێنن و بگەنە شوێنێکی ئارام تا ئەم دۆخە ترسناکە ڕابگیرێت پێش ئەوەی مردنی ڕۆژانە و سەختی ژیان ببێتە هۆی جینۆسایدکردن لە ئاقارێکی فرەواندا.

حاڵیحازر، لایەنی مرۆڤایەتی ئەم جەنگە بە قۆناغێک گەیشتووە پێویستە لە سەرووی گشت هەلومەرجە سیاسییەکانەوە بێت. دوای هەشت مانگ لە ڕووبەڕووبوونەوەی جەنگێکی مۆدێرن، ناپاڵم، گەمارۆی ئابووری و نائارامی فرەوان و خاپورکردنی خانووەکان، ڕێگاوبان، گواستنەوە و ئامرازەکانی ژیان، خەڵکی مەدەنی کوردستان لە بارودۆخێکی نالەباردا بەجێهێڵراون. دابینکردنی خۆراک لە ڕێگەی [بەرهەمەکانی ناوخۆوە] تەواو بووە، ڕێگاکان بەهۆی بەفرەوە داخراون و تەنیا شاخەکان ئەویش بێ خۆراک و سەرپەناگە و دەرمان بوونەتە شوێنی حەوانەوەیان. هەمیشە لە دۆخی لەمشێوەیەدا کە دۆخی دروستکردنی کارەساتە بە دەستی مرۆڤەوە، ئەو گروپەی ڕووبەڕووی زۆرترین نەهامەتی دەبێتەوە ژن و منداڵەکانن.

نهێنی (ل ٤٩١)

GRS 350

IMMIEDIATE

CYPHER CAT A

RM TEHRAN 180730Z

بـۆ: تەلەگرامـی خێـرای نووسـینگەی کاروبـاری دەرەوە و کۆمۆنوێلـس ژمـارە ٦٩٥ لـە ١٨ کانوونـی یەکەمـی ی ١٩٧٤/ زانیـاری خێـرا بەغـدا. تەلەگرامەکـەم بـە ژمـارەی ٦٩٣ ئێران/عێـراق.

١. کاتێـک عالـەم (Alam)م لـە ١٧ی کانوونـی یەکەمـدا بینـی، دڵشـاد بـوو و خۆشـحاڵی خـۆی بـۆ کارامەیـی چەکـی راپیـەر (rapier) و بکەرەکانـی واتـە ئێرانییـەکان، دەربـڕی. ئامـاژەی بـەوەدا کـە ئـەم چەکـە دوو فڕۆکـەی خسـتۆتە خـوارەوە (هـەروەک چـۆن ڕۆژنامەکانـی ئەمـڕۆی ئێـران بڵاویـان کردووەتـەوە).

٢. مـن بـە عالەمـم گـوت، لـەو بڕوایـەدا بـووم لەوانەیـە تەکنیکـەکانی ئێـوە زۆر خۆشـحاڵ بـن لـە بەدەسـت گەیشـتنی هـەر جـۆرە پارچـە چەکێکـی خـراپ بـوو. عالـەم گوتـی لەمبـارەوە هیـچ کێشـەیەک لـە ئـارادا نییـە. گرنگتریـن شـت ئەوەیـە تەکنیـککارەکانی ئێمـە بتوانـن ئـەم پارچـە خراپانـە تاقـی بکەنـەوە. ئەمـڕۆ لەگـەڵ شـا قسـە دەکات.

٣. لەبـارەی جەنـگ لـە کوردسـتاندا، عالـەم گوتـی هەنوکـە کـورد لـە پێگەیەکـی باشـتردان. خسـتنە خـوارەوەی فڕۆکەکانـی عێـراق وڕەیانـی بـەرز کردووەتـەوە کـە پێشـتر لـە دەسـتیان دابـوو. ئـەو دڵنیابـوو لـەوەی کـورد لـە زسـتاندا زینـدوو دەمێننەوە. ئەوەشـی زیـاد کـرد حکومەتـی ئێـران دەتوانێـت یارمەتـی زۆرتـری کـورد بـدات و هاوکاریـان بـکات تـا پاشەکشـە بـە هێزەکانـی عێـراق بکـەن، بـەڵام ئـەوان ئـەم کارە ناکـەن. شـا کارێـک نـاکات ببێتـە هـۆی هەڵگیرسـانی شـەڕ لەگـەڵ عێراقـدا. مەبەسـتی ئـەوان بریتییـە لـەوەی کـورد لـە دۆخـی ناجێگیـردا بهێڵنـەوە و یارمەتیـان بـدات تـا لـە کاتـی

زستاندا پێگەکەیان بەهێز بکەن و بتوانن بەرپەرچی هێرشەکانی عێراق لە وەرزی بەهاردا بدەنەوە. ئەوەی کورد پێویستیانە بریتییە لە تۆپی دوورهاوێژ. ئەوەندی من ئاگادارم، ئێران بڕێک لەم چەکەی دابین کردووە، بڵاوکراوەی ئێکۆنۆمیستیش بێ بەرپرسیارێتی لەم حەوتەیەدا ئاماژەی بۆ ئەم بابەتە کردووە و هەوڵی عێراق بۆ لەناوبردنی چەکی ئێران لە ڕێگەی ئاسمانەوە بێ سوود بووە.

Parsons

DEPARTMENTAL DISTRIBUTION، NENAD، MND، DEFENCE D، GIPD NEWS D، MOD INTERNAL.

نهێنی (ل ٤٩٢-٤٩٣)

GRS 600

IMMEDIATE

CYPHER CAT A

FM BAGHDAD 191430Z DEC، 1974

CONF IDENTIAL

بـۆ: تەلەگرامـی بەپەلـەی نووسـینگەی کاروبـاری دەرەوە و کۆمۆنوێلـس بـە ژمـارە ٤٩٣ لـە ١٩ی کانوونـی یەکەمـی ١٩٧٤. بـۆ بەرچـاو ڕوونـی زیاتـری نووسـینگەی پاراسـتنی زانیـاری (Saving) لـە واشـنتن و نوێنەرایەتـی شانشـینی یەکگرتـوو لـە نیویـۆرک.

تەلەگرامەکەم بە ژمارە ٤٩٢: ئێران/عێراق: کوردستان

١. بانگێشـتکراوم ئەمـڕۆ ئێـوارە وەزیـری کاروبـاری دەرەوەی [عێـراق] ببینـم. وەزیـر، باسـی لـەوە کـرد ڕاپۆرتێکـی بەدەسـت گەیشـتووە، گوایـە شـاندی پزیشـکی بەریتانیـا (British Medical Mission) بـۆ کوردسـتان دەسـتی بـە کارەکانـی کـردووە. وەزیـر گوتـی، بـە بۆچوونـی عێراقییـەکان حکومەتـی بەریتانیـا هـەر لـە ڕاگەیاندنـی بێلفـۆرەوە (Balfour Declaration) تـا ئێستا، بەرپرسـیارە لـە هەندێك کـردەی نادادپەروەرانـە لـەدژی عـەرەب بـە گشـتی و لـەدژی عێـراق بـە تایبەتـی (بـۆ نموونـە، وەزیـر ئامـاژەی بـە هەڵسـوکەوتی خراپـی ‹bad handling› بەرامبـەر عێراقییـەکان لـە بەریتانیـا، لێکۆڵینـەوە لەسـەر ئەنجامدانـی کـردەی دزیـن لـە دوکانـەکان، هاوپەیمانێتـی بەریتانیـا و ئێـران کـرد). بـە تونـدی ئـەم قسـانەم ڕەتکـردەوە و ئامـاژەم بەوەکـرد ئەگـەر بـاس لـە کـردەوە نادادپەروەرەکانـی ڕابـردوو بکـەن، دەتوانـم تۆماڕێـک لـە کـردەوە نادادپەرەرەکانـی خـۆم ڕیـز بکـەم؛ بـەڵام بـە پێـی ئـەو بنەمایـە کار دەکـەم کـە سـەرۆک ڕایگەیانـدووە، واتـە کردنـەوەی لاپەڕەیێکـی نـوێ.

٢. حامـدی (Hammadi) ئاماژەی بەوەکـرد لـە مـاوەی چەنـد سـاڵی ڕابـردوودا عێـراق تـەواوی هەوڵەکانـی وەگەڕخسـتووە تـا لەگـەڵ بەریتانیـا و کۆمەڵێـک وڵاتـی ڕۆژئاوایـی پەیوەنـدی دۆسـتانە دابمەزرێنێـت، بـەڵام بـۆ عێـراق، کوردسـتان بابەتێکـی زۆر جیددیـە بۆیـە قبـوڵ نـاکات هیـچ لایەنێـک دەسـت لـەم بابەتـە وەربـدات و یارمەتـی کـورد بـدات. لەوانەیـە هەندێـك کـەس وا بیـر بکەنـەوە کاری شـاندی پزیشـکی تەنیـا یارمەتیـی مرۆڤایەتییـە، بـەڵام بـۆ عێـراق ئەمـە بـە مانـای یارمەتیدانـی دوژمـن دێـت. بۆیـە حکومەتـی عێـراق زۆر بـە تونـدی دژی ئـەم کارەی بەریتانیـا دەوەسـتێتەوە.

٣. گوتـم ئەگـەر ئـەم ڕاپۆرتـە دروسـت بێـت، هیـچ پەیوەندییەکـی بـە شـاندی فەرمـی [حکومەتـی بەریتانیـاوە] نییـە. دەکرێـت ئـەم شـاندە شـاندێکی ناحکومـی بێـت و ئەگـەر حکومەتـی عێراقیـش بخوازێـت دژی ئـەم کارە بوەسـتێتەوە، ئـەوە مافـی خۆیەتـی، بـەڵام تاوانبارکردنـی بەریتانیـا کـە بەرپرسـیارە لـە ئەنجامدانـی ئـەم جـۆرە چالاکییـە ناحکومیانـە، بـەو مانایـە دێـت کـە داوامـان لێبکرێـت گشـت سیسـتەمی [بەریتانیـا] هەڵبوەشـێنینەوە و دەسـتوەربدەینە کاروبـاری ناوخـۆی وڵاتانـی دەرەوە. خـودی مـن و حکومەتـی بەریتانیـا، لـە قووڵایـی دڵـەوە کار دەکەیـن تـا پەیوەندییەکـی دۆسـتانە لەگـەڵ حکومەتـی عێـراق دابمەزرێنیـن؛ ڕابـردووە، بـەڵام بـە گوێـرەی زانیاریـی و ئەزمونـی مـن لەکاتـی جەنگـی بیافـرەن (Biafran War)، ئێمـە هیـچ دەسـەڵاتێکمان نەبـوو ڕێگریـی لـە ئەنجامدانـی چالاکـی لـەم جـۆرە بکەیـن.

٤. حامـدی دووپاتـی کـردەوە، کەواتـە حکومەتـی عێـراق هیـچ کاتێـک حکومەتـی خاوەنشـکۆ بـە یارمەتیدانـی کـورد تاوانبـار نـاکات، بـەڵام «بـە ناڕاسـتەوخۆ» ئـەم کارە ئەنجـام دەدرێـت، بۆیـە ئێمـە بـە تونـدی لـە دژی ئەو شـاندە پزیشـکییە دەوەسـتینەوە کـە لـەم ڕاپۆرتـەدا باسـکراوە. گوتـم لـەم بابەتـە تێدەگـەم و سـەرنجەکان بـۆ سـەرووی خـۆم بـەرز دەکەمـەوە.

٥. وەزیـر لەسـەر ئـەم بابەتـە کـەم قسـەی کـرد، بـەڵام بـە گشـتی دیدارەکـە، دیدارێکـی وشـک بـوو. سـەختە بزانیـن حکومەتـی عێـراق چـۆن سـەیری شـاندێکی لـەم جـۆرە دەکات. بـە بـڕوای مـن ئـەوان لـە ناڕەزایـی دەربڕیـن لەهەمبـەر ئـەم شـاندە پزیشـکییە

بەردەوام دەبن و بەربەست دەخەنە بەردەم کارەکانی ئێمە؛ بۆ نموونە لە پێدانی ڤیزا و لەوانەش بەربەست بخەنە بەردەم پەیوەندی بازرگانی.

٦. لە کاتی نووسینی ئەم ڕاپۆرتە چاوم بە تەلەگرامی تاران بە ژمارە ٧٠٠ کەوت، کە تازە بە دەستم گەیشت. ئەگەر ئەم تەلەگرامە زووتر بەدەستی من گەیشتبا لە پێگەیەکی بەهێزترەوە لەگەڵ وەزیری [کاروباری دەرەوەی عێراق قسەم دەکرد]. دڵنیام ئەگەر پێداگری بکەین (پەرەگرافی ٤ لە تەلەگرامی تاران بەهەمان ژمارەی سەرەوە) دەتوانین هەر ئەوەندە [بە حکومەتی عێراق بڵێین، پێکهێنانی ئەم جۆرە شاندانە] پرسێکی ئەوتۆ نییە کە حکومەتی خاوەنشکۆ، پەسندی بکات یان ڕەتی بکاتەوە: ڕێکخراوەکان، ئاژانسگەلی ئازادن.

٧. تکایە نووسینگەی کاروباری دەرەوە، کۆپیەک لەم تەلەگرامە بۆ نووسینگەی پارێزراوی (Saving) واشنتن و نوێنەرایەتی شانشینی یەکگرتوو لە نیوێورک بنێرە.
GRAHAM

DEPARTMENTAL DISTRIBUTION،

NENAD

MND

DEFENCE D

GIPD NEWS D، MOD INTERNAL.

نهێنی (ل ٤٩٤-٤٩٥)

بەڕێز وییر (Mr Weir)

بەڕێز کۆلی (Mr Colee)

پەنابەرە کوردەکان: نامەی بەڕێز دەلیل (Mr Dallyell) لە ڕێکەوتی ٢٥ی کانوونی یەکەم.

١. لە نامەی «شەڕ بە ویستی خۆت» کە بۆتان هاوپێچکراوە، بەڕێز دەلیل دوو پرسیاری سەرەکی دەوروژێنێت: ئەگەری دەستێوەردانی حکومەتی خاوەنشکۆ لە [کاروباری ناوخۆی] حکومەتی عێراق؛ هەروەها ئەگەری دەستێوەردانێکی هاوشێوە لە [کاروباری ناوخۆی] حکومەتی تورکیا، جا بە ڕاستەوخۆ بێت یان لە ڕێگەی کۆمەڵەی ئابووری ئەوروپاوە (EEC). بۆ وەڵامدانەوەی پرسیاری یەکەم، پشتم بە نامەکەی بەڕێز ئێنالس (Mr Ennals) بەست کە لە ٢٠ی ئەیلوول، بۆ پەرلەمانتار ڕاسیڵ جۆنستۆن ناردبووی.

٢. لەبارەی ئەوەی حکومەتی تورکیا ئەو سنوورەی خۆی لە دراوسێتی ئێراندا، لەسەر پەنابەرانی کوردی عێراق داخستووە، لەوانەیە بەهۆی ئەوە بێت کە هەوڵی باشترکردنی پەیوەندییەکانی لەگەڵ عێراق دەدات. ئێمە لەو نیگەرانییەی لە نامەی «شەڕ لەسەر ویست››دا دەربڕاوە تێدەگەین، بەڵام دەبێ لەو ڕاستیەش بگەین کە هەردوو حکومەتی تورکیا و عێراق لە ناڕەزای دەربڕینی حکومەتی خاوەنشکۆ لە حکومەتی تورکیا تووڕە دەبن. هەروەها لەوانەیە تورکیا لە وروژاندنی پرسی پەنابەرە کوردەکان لە دژی ئێمە بوەستێتەوە، چونکە بە بڕوای ئەوان ئێمە بۆ ماوەی پێنج مانگ ڕێگەمان بە ٨،٥٠٠ پەنابەری تورکی قوبرس نەدا لە کەمپی خاوەن سەروەری بەشی ڕۆژئاوای (Western Sovereign Base Area) قوبرس نیشتەجێ کرابوون، بگوازرێنەوە تورکیا. ئێمە دەتوانین ئەم بانگەشەیە ڕەتبکەینەوە کە بە بۆچوونی ئێمە ئەو کەسانە کۆچبەر نەبوون، بەڵکو ئاوارە بوو، بۆیە ئێمە ڕێگەمان بەو کەسانەدا

کـە لـە کەمپەکـەدا نیشـتەجێ بـن. هەروەهـا داوا دەکەیـن حکومەتـی تورکیـا ڕێگـە بـدات پەنابـەرە کـوردەکان بێنـە نـاو خاکـی تورکیـا. بـەڵام هیـچ ئەنجامێـک بـۆ ئـەم ناڕەزایـی دەربڕینـەی حکومەتـی خاوەنشـکۆ نابینیـن، هەروەهـا بـە دڵنیاییـەوە ئـەم ناڕەزایـی دەربڕینـە پەیوەندیـی لـەرزۆک و هەسـتیارەکەی ئێمـە لەگـەڵ حکومەتـی تورکیـا ئاڵۆزتـر دەکات، بـە تایبەتـی حاڵیحـازر پێویسـتیمان بـە هەماهەنگـی تورکیـا لـە پرسـی قوبرسـدا هەیـە.

٣. بەشی باشووری ڕۆژهەڵاتی تورکیا لەسەر ئەم بۆچوونە هاوڕاییە.

T J Clark

بەشی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست.

١٩ی کانوونی یەکەمی ١٩٧٤

چـی دەڵێـن بـۆ خسـتنەخوارەوەی دوو فڕۆکـەی عێـراق لەلایـەن ئێرانـەوە و بـەو موشـەکانەی لـە بەریتانیـا بەرهەمهێـناون؛ هەروەهـا بوونـی شـاندی سـندوقی بەریتانیـا بـۆ پاراسـتنی منـداڵان (British Save the Children Fund)کـە لـە دیـوی سـنووری ئیرانـە تـا یارمەتـی پەنابـەرە کـوردەکان بـدەن. مـن لـەوە دەترسـم پرسـی کـورد لـە پەیوەندییەکانـی نێـوان بەریتانیـا و عێراقـدا، ببێتـە خاڵێکـی ئـازار هێنـەر. تـا ئەوکاتـەی ئێمـە لـە پێگەیەکـدا نەبیـن کـە دەسـت لـەم کارە وەربدەیـن، پێویسـتە ئێمـە لەهەمبـەر گوشـارەکان بـۆ دەسـتێوەردان [لـە پرسـی پەنابـەرانی کـورددا] خۆڕاگـر بیـن و [دەسـت لـەم کاروبـارەدا وەرنەدەیـن]؛ بەهەرحـاڵ، لەوانەیـە مـرۆڤ بکەوێتـە ژێـر کاریگەریـی لایەنـی مرۆڤدۆسـتی ئـەم کارە.

MSwEIR

٢٠ی کانوونی یەکەمی ١٩٧٤

نهێنی (ل٤٩٦)

GR 200، IMMEDIATE

CYPHER CAT A

FM TEHRAN 191000Z DEC

بۆ تەلەگرامی بە پەلەی نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس بە ژمارە ٧٠٠ لە ١٩ی کانوونی یەکەمی ١٩٧٤، هەروەها بۆ بەغدا.

تەلەگرامەکەتان بە ژمارە ٤٩١: یارمەتی سندوقی ڕزگارکردنی منداڵان بۆ کورد

١. لە ٢٦ی تشرینی دووەم موینیهان (Moynyhan) نامەیەکی بۆم نووسیوە و تێیدا ئاماژەی بەوە داوە پێش دەرچوونی لە تاران ئاگادارم دەکاتەوە تا لەسەر ئەو ڕاستییانەی لە سەردانەکەی بۆ کوردستان بەدەستی هێناون قسەم لەگەڵ بکات. ئەو نە لە پێش گەشتەکەی و نە لە دوای گەشتەکەی منی ئاگادار نەکردووەتەوە.

٢. ڕۆژنامەکانی ئەمڕۆی ئێران کۆنفرانسە ڕۆژنامەوانیەکەی موینیهانیان بڵاوکردووەتەوە کە لە لەندەن ئەنجامی دابوو و ئاماژەی بەوە کردبوو لە حەوتەی داهاتوودا چوار کەس لە تیمی سندوقی ڕزگارکردنی منداڵان لە حاجی ئۆمەران دەست بەکار دەبن.

٣. چونکە ئەوان هەوڵدەدەن خۆیان لە ئێمە دوور بگرن، لەوانەیە باشتر بێت لەگەڵ سندوقی ڕزگارکردنی منداڵان قسە بکەنەوە و ئاماژە بەوە بدەن کە لەم بارودۆخەدا پشتیوانی کۆنسولگەریی [بۆ ئەو کارەی ئەوان ئەنجامی دەدەن] سنووردارە.

٤. باشترە چوارچێوەیەک بۆ چۆنیەتی مامەڵەکردن لەگەڵ ئەم جۆرە پرسیارانە دابڕێژین. بێ مۆلەت وەرگرتن لە حکومەتی عێراق، ئێمە بە فەرمی ناتوانین پشتگیریی لە ناردنی تیمی بەهاناوە هاتن بۆ عێراق بکەین. لە

لایەکـی دیکـەوە، ئێمـە نامانەوێـت بەهـۆی ناردنـی شـاندێک کـە ئامانجـی تەنیـا کاری مرۆییـە، ڕووبـەڕووی ڕەخنەگرتـن ببینـەوە. لەبـارەی بۆچوونتـان (لەسـەر پێشـینەی ئـەم جـۆرە کارانـە لـە بیافـرا)؛ بـە بۆچوونـی مـن باشـترە سـندوقی منداڵپارێـزان، بەڕێکخراوێکـی خێرخـوازی بناسـێنین کـە لەسـەر بنەمـای مرۆڤایەتـی کارەکانـی ئەنجـام دەدات و لـە حکومەتـی خاوەنشـکۆ سـەربەخۆیە، بۆیـە حکومەتـی خاونشـکۆ دەسـتێوەرناداتە کاروبـاری شـاندی پزیشـکی، بـەڵام پرسـیاری ئـەوە دەکرێـت، بەهەرحـاڵ، حکومەتـی خاوەنشـکۆ مۆڵەتـی بـە ناردنـی ئـەم شـاندە داوە، بۆیـە دەمەوێـت بزانـم بـۆ وەڵامدانـەوەی ئـەم جـۆرە پرسـیارە چ چوارچێوەیـەک بگرینەبـەر.

PARSONS

FILES: MED، MR WEIR

نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس (ل ٤٩٧-٤٩٨)

London SW1A 2AH

٣١ی کانوونی یەکەمی ١٩٧٤

لەلایەن: وەزیری کاروباری دەرەوە، بەڕیز دێڤید ئێنالس.

سوپاس بۆ نامەکەتان لە ڕێکەوتی ١٥ی کانوونی یەکەم کە نامەکەی ئیان مەکدۆنالد (Ian McDonald) بە ناونیشانی «شەڕ لەسەر ویست›› (War on want) یش لەگەڵیدا هاوپێچکرابوو کە پەیوەست بوو بە بارودۆخی باکووری عێراق.

ناکۆکی ناوخۆیی لە هەر ولاتێکدا، شتێکی ناخۆشە؛ بەتایبەتی ئەگەربەهۆی ئەم ناکۆکییەوە خەڵکی بێ تاوان و خێزانەکانیان دەربەدەر و ئاوارە بن. لەبارەی ئەم کەیسە، دەزانم پتر لە ١٢٠،٠٠٠ کورد لە ڕۆژئاوای ئێران پەنابەربوونە و بە پێی ئەو زانیارییانەی بە من دراون حکومەتی ئێران لە ڕێگەی کۆمەڵەی 'شێر خورشید و خۆری ئێران زۆر بە باشی چاودێری ئەم پەنابەرانە دەکات. حکومەتی ئێران ڕایگەیاندووە بە تەنیا دەتوانێت چاودێری ئەم پەنابەرانە بکات و ئاگادارم کە چەندین ڕێکخراوی خێرخوازی بەریتانی و نێودەوڵەتی لەم کارەدا هاریکاری کۆمەڵەی 'شێر خورشید و خۆری ئێران دەکەن. هەروەها هەندێك دەنگۆم بیستووە، ئەگەرچی هیچ بەڵگەیەکم بۆ پشتڕاست کردنەوەی ئەم دەنگۆیانە لەبەدەست نییە، گوایە پەنابەران لەسەر سنووری نێوان تورکیا و عێراق ڕووبەڕووی کێشەی جیددی بوونەتەوە.

لەبارەی داواکارییە تایبەتەکەی بەڕێز مەکدۆنالد، دەبێ ئاماژە بەوە بکەم حکومەتی خاوەنشکۆ لەو پێگەیەدا نییە بتوانێت بە فەرمی بەرگریی لە هاوولاتیانی ولاتانی دیکە بکات. بەڵام کاتێک هەستی گشتی خەڵکی بەریتانیا لەبارەی کێشەیەکی ناوخۆیی ولاتێکیتر هێندە بەهێز بێت، لەوانەیە لەم جۆرە بارودۆخەدا پەیوەندی لە نێوان ئێمە و ولاتەکە ڕووبەڕووی مەترسی ببێتەوە، بۆیە لەم جۆرە بارودۆخەدا ئێمە ئەم حەقیقەتە [هەستی گشتی خەڵکی بەریتانیا] دەخەینە بەردەم حکومەتی پەیوەندیدار. هەڵبەت تەنیا لەو کاتانەدا ئێمە ئەم

هەنـگاوە دەگرینەبـەر کـە بزانیـن هەندێـك دەسـکەوتی باشـی لێدەکەوێتـەوە؛ یـان ئـەم هەنـگاوە نەبێتـە هـۆی دەسـتوەردان لـە کاروبـاری ناخۆیـی وڵاتێـک و دواتـر باردۆخەکـە لـە کۆنـترۆڵ دەربچێـت؛ و هەروەهـا دژە پەرەچەکردارییـی (counter-productive) [لـە لایـەن وڵاتـی پەیوەندیـدار] لـێ نەکەوێتـەوە.

ئێـوە لـەم قسـەیەی مـن تێدەگـەن ئەمـە لـە دەسـتی حکومەتدایـە بزانێـت کـەی دەتوانێـت ئـەم هەنگاوانـە بگرێتەبـەر و چ جـۆرە کردارێـک ئەنجـام بدات. ئێمـە پەیوەندی جیاوازمـان لەگـەڵ وڵاتـە جۆراوجۆرەکانـدا هەیـە، بۆیـە جـۆری گوشـار خستنەسـەر ئـەم وڵاتانـە جیـاوازە. کۆمەڵێـک ڕاسـتی هـەن پێویسـتە سیاسـەتی ئێمـە ڕەنگدانـەوەی ئـەم ڕاسـتیانە بێـت، بـەڵام ئـەوە بـەو مانایـە نایێـت کـە هەڵوێسـتی ئێمـە لەهەمبـەر پێشـێلکردنی مافەکانـی مـرۆڤ لـە وڵاتـە جۆراوجۆرەکانـدا جیـاوازە.

لـە کەیسـی کـورد و حکومەتـی عێـراق، ئێمـە نەتەنیـا لـەو پێگـە فەرمیـەدا نیـن بتوانیـن دەسـت لـەم کارە وەربدەیـن، بەڵکـو تەنانـەت بـە بـڕوای ئێمـە ئـەو هەنگاوانـەی لـە سـەرەوە ئاماژەم بـۆ کـردن، هیـچ کاریگەرییـەک لەسـەر ئـەم کەیسـە دروسـت نـاکات و یارمەتـی ئـەو کەسـانەش نـادات کـە پەیوەسـتن بـەم کەیسـەوە [واتـە بـۆ کـورد یارمەتیـدەر نییـە].

زۆر بـە وردییـەوە ڕەچـاوی داواکاریـی ناڕەزایـی دەربڕینـم لـە حکومەتـی تورکیـا کـرد، کـە سـنووورەکەی لەسـەر پەنابـەرانی کـورد داخسـتووە. بەداخـەوە دەڵێـم هـەردوو حکومەتـی تورکیـا و عێـراق لـەم جـۆرە ڕێـکارە تـوڕە دەبـن و نابێتـە هـۆی دووبـارە کردنـەوەی سـنووورەکان.

زۆر نهێنی (ل ٤٩٩-٥٠٠)

IMMEDIATE

CYPHER CAT A

GRS 460/4

FM BAGHDAD 17130Z DEC

DESKBY 171400Z DEC

بـــۆ: تەلەگرامـــی خێـــرای وەزارەتـــی بەرگـــری شانشـــینی یەکگرتـــوو (MODUK)
ژمـــارەی ١٧١٣٠ز.

بـۆ تەلەگرامـی خێـرای واشـنتۆن و تـاران (deskby moduk only) ئەولەویەتـی زانیاری، نووسـینگەی پاراسـتنی زانیـاری لـە کوێـت، بەیـروت، ئەنقەرە و دیمەشـق.

DIG FOH

پوختەی حەوتانە

یەکەم: کوردستان

دوێنـێ وەزارەتـی بەرگـری عێـراق (MOD) بەیاننامەیەکـی فەرمـی بڵاوکـردووە کـە لـە شـەپۆلی ١٧٠٠ هێرتـس لـە ١٤ دیسـەمبەر وەرگیـراوە و دەڵێـت، لـە کاتێکـدا فڕۆکەکانـی ئێمـە سـەرقاڵی بەجێگەیاندنـی ئەرکەکانیـان بـوون لـە باکـووری خاکـی عێراقـدا و یەکێـک لـەوان لـە بەرزییەکـی زۆردا دەفـڕی لەلایـەن موشـەکێکی هۆکـی ئـەرز بـۆ ئاسـمانەوە خرایەخـوارەوە کـە لەلایـەن ئەمریـکاوە دروسـت دەکرێـت و هێزەکانـی ئێـران هەیانـە.

لـە شـەپۆلی ١٦٠٠ هێرتـس لـە ١٥ی کانوونـی یەکـەم، هەمـان کـردەوە دووبـارە کرایـەوە و یەکێکیـتر لـە فڕۆکەکانـی ئێمـە بـە هەمـان شـێوەی پێشـوو بـە موشـەکی هـــۆک و لەنـــاو خاکـــی عێراقـــدا پێکێـــنرا. دەســـتدرێژی ئێرانییـــەکان و کردارەکانـــی دەسـتێوەردان و کـرداره دوژمنکارییەکانیـان بـە پاڵپشـتی ئیمپریالیزمـی ئەمریـکا، چووەتـە

قۆناغێکـی مەترسـیدارەوە. ئێـران و ئـەو کەسـانەی لـە پشـت ئـەم کردارانـەدان، دەبـێ بەرگـەی ئەنجامـەکان بگـرن.

دووەم: ئـەم کردارانـە بـە خسـتنەڕووی حەقیقـەتی لاواز و ڕوونکردنەوەیەکـی کـەم، بوونەتـە مانشـێتی ڕۆژنامـە ناوخۆییـەکان. بـە بڕوای ئێمـە هـەردوو فڕۆکەکە لەنـاو چوونە.

سـێیەم: وەرزی زسـتان بـە بارینـی بەفرێکـی زۆر لـە بەرزاییەکانـی باکـووردا دەسـتی پێکـردووە. لـە کەرکـووک نزمتریـن پلـە و بەرزتریـن پلـە ١٤. لـە مووسـڵ نزمتریـن پلـە ٤ و بەرزتریـن پلـە ١٢. لـە بەغـدا نزمتریـن پلـە ٧ و بەرزتریـن پلـە ١٠.

چـوارەم: هێزەکانـی حکومـەت بەردەوامـن لـە ئەنجامدانـی گەشـتی چـالاک (دوریـات الفعالـة) و تەقەکـردن و بۆمبارانکردنـی چـڕ لـە گشـت بەرەکانـدا.

پێنجەم: دەنگۆی کۆچی دوایی بارزانی هەر بەردەوامە.

شەشـــەم: کۆپیـــەک لـــەم تەلەگرامـــە لەســـەر داواکاری (Lowre U. S. Interests Section) بـــۆ واشـــنتۆن نێـــردراوە.

تکایـە نووسـینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس کۆپیەک بۆ گشـت [نووسـینگەکانی] پاراسـتنی [زانیـاری] پەیوەندیدار بنێرە.

GRAHAM

FILES:

DEF D

MR. THOMSON

MR. CAMPBELL

MR. WEIR

نهێنی (ل ٥٠١-٥٠٤)

DESKBY 311100Z DEC، CYPHER ACT A

FM BAGHDAD 311100Z DEX

SECRET، DESKBY 319815 Z DEC

بـۆ: تەلەگرامـی خێـرای وەزارەتـی بەرگـری شانشـینی یەکگرتـوو (MODUK) ژمـارەی ٣١٠٨١٥ز، کانوونـی یەکەمـی . ئەولەویەتـی زانیـاری، نووسـینگەی کاروبـاری دەرەوە و کۆمۆنوێلـس و (JISNE). نووسـینگەی پاراسـتنی زانیـاری لـە کوێـت، بەیـروت، ئەنقـەرە، دیمەشـق و تـاران. DIG FOH

کوردستان:

یەکـەم: لەلایـەن (DMI) لـە وەزارەتـی بەرگرییـەوە، گشـت هاوپێچـەکان لـە ٣٠ی کانوونـی یەکـەم کۆکراونەتـەوە تـا پوختەیـەک لەسـەر بارودۆخـی باکـوور بخاتـەڕوو. هیوادارێـن ئەمـەش بـە شـێوەی مانگانـە بێـت. حکومەتـی عێـراق ئـاگادارە لـەوەی پێویسـتە ڕووبـەڕووی پڕوپاگەنـدەی ئێرانییـەکان و کـورد ببێتـەوە. پەیامنێـری ڕۆیتـەرز، هۆگـۆ ئانسـۆن (Hugo Anson) بـۆ دروسـتکردنی ئـەم پوختەیـە پەیوەنـدی بـە باڵیـوزەوە کـردووە و دەبێتـە یەکـەم پەیامنێـری بەریتانـی کـە ڕێگـەی پێـدراوە سـەردانی ناوچەکانـی باکـوور بـکات، ئەمـەش جیـا لـەو کەسـانەی لـە ٥ی تشرینـی یەکـەم سپۆنسـەر کرابـوون تـا سـەردانی هەولێـر بکـەن.

دووەم: بـە شـێوەیەکی سەرسـوڕهێنەر کورتـەی وەزارەتـی بەرگـری زۆر بـێ گرێیـە و دووڕە لـە پڕوپاگەنـدەی ئاسـایی و کلێشـەی بەعسـییەکان.

سێیەم: هەروەک لە ڕاپۆرتەکەم (FOH 262745Z) ئاماژەم پێداوە هێلەکانی هەنوکەیی لە دەستی حکومەتدان، هەندێك پێشبینی هەن کە لە خوارەوە ئاماژەم پێداون:

١ ڕێـگای زنتـا کـە لـە باکـووری ئاکـرێ و لەسـەر ڕێـگای ئاکـرێ بـۆ بـارزان، ئێسـتا لـە دەسـت هێزەکانـی حکومەتدایـە.

ب هەنوکە، بەرزاییەکانی زۆزک بە تەواوەتی لە دەست حکومەتدایە، هەروەها بەرزاییەکانی تاتان کە لە باکووری ڕۆژئاوای زۆزکە. کەواتە دووەم هێڵی پشتیوانی کورد بۆ ناوچەکانی باڵەک و بادینان پچڕاوە (بۆ نموونە، ناوچەکانی بارزان و ئامێدی).

ج تەنیا لێژییەکانی باکووری هندرێن بە دەست حکومەتەوەن.

چوارەم: هێزەکانی عێراق خەریکی خاوێن کردنەوەی ئۆپۆزیسۆنن (OPS) لە ناوچەکانی سلێمانی، کۆیسنجەق، ڕانیە، دهۆک، زاخۆ و ئاکرێ.

پێنجەم: ئەو کوردانەی لەم دواییە خۆیان بەدەستەوە داوە، وەرە و ویستێکی لاواز بۆ شەڕکردن نیشان دەدەن. لەم دواییانە عێراق کۆمەڵێک کوردی ئێران و سەربازی ئەسیر کردووە کە خۆیان وەک پێشمەرگە نیشانداوە.

شەشەم: مەبەستی عێراق ئەوەیە وا نیشان بدات کە زۆرینەی کورد دەخوازن بگەڕێنەوە سەر گوندەکانیان و شەڕ بوەستێت، بەڵام ڕێگریان لێ دەکرێت لەلایەن:

ا بوونی خێزانەکانیان لە ئێران.

ب گوشاری سەرکردە کوردەکان کە وایان نیشان داوە خۆ بەدەستەوەدان، واتە لە سێدارەدان لەلایەن حکومەتی عێراقەوە.

ج خستنەڕووی کردەوە گەلێکی بێ بەزەییانە لەلایەن سەرکردەکانی کوردەوە، لەوانە لەسێدارەدان بۆ بەرگرتن لە چونی کورد بۆ پاڵ حکومەت.

حەوتەم: بە زیادبوونی خۆبەدەستەوەدانی کورد (ژمارەی گشتی دیار نییە) و کەمبوونی ویستی شەڕ کردن، یارمەتی ئێرانییەکان بۆ کورد زیادی کردووە.

هەشتەم: پشتگیریی ئێرانییەکان تەنیا هۆکاری بەردەوامیدان نییە بە شەڕ لەلایەن کوردەوە. پشتگیرییەکە بە شێوەی ڕاستەوخۆ و ناراستەوخۆیە.

نۆیەم: پشتگیری ڕاستەوخۆ ئەمانە لە خۆ دەگرێت:

ا یەکەکانی سوپای ئێران لە ناوچەکانی گەڵاڵە، ڕانیە و قەڵادزێ، تۆپبارانی پێگەکانی حکومەت دەکەن.

ب یەکەکانی (AA) ئێران پشتگیری پێگە سەربازییە سەرەکییەکانی ئێران و پێشمەرگە لەناو عێراقدا دەکەن.

ج هێزی پیادەی ئێران و هێزی تایبەت پشتگیری پێگە سەربازییەکانی ئێران دەکەن و بە تەنیا یان لەگەڵ پێشمەرگە کار دەکەن.

دەیەم: یارمەتی ناڕاستەوخۆ ئەمانەی خوارەوە لە خۆ دەگرێت:

ا لێدان بە قازیفەی قورس 100S و موشەکی زەوی بۆ زەوی. وەک ڕۆکێتی گراد. سەرەڕای چەندین پرسیار ئەم بابەتە بە وردی ڕوون نەکراوەتەوە یان دەستنیشان نەکراوە. ئەم لێدانە هەردوو ڕۆژ جارێکە ئەویش لە ئێرانەوە بۆ ئێراق بە تایبەتی لە ناوچەی قەڵادزێیەوە.

ب بەردەوام بوونی یارمەتی چەک و تفاق و خۆراک.

ج دابینکردنی ئامرازی ڕاهێنان و ناردنی گروپی پارتیزانی لەلایەن ئێرانەوە.

د گوشارخستنە سەر کورد بۆ ناردنی خێزانەکانیان بەرەو ئێران. ئەگەرچی ئەم کارە لە بەرژەوەندی ئێراندا نییە، ئەمە وەک ئامرازێکە بۆ بەردەوامی دان بەشەڕ و ڕاگرتنی کورد بۆ شەڕ کردن.

هـ ڕێگەدان بە ڕۆژنامەنووسەکان بچنە ناو کوردستانی عێراق.

و پاڵپشتی میدیایی لەگەڵ گەورەکردنی بانگەشەی چالاکییەکانی کورد و پڕوپاگەندەکانی دیکە.

ی بەزاندنی ئاسمانی عێراق بۆ بەهێزکردنی وەرەی کورد.

یازدەیەم: خستنە خوارەوەی باجەر ئەی/سی کە ئێرانیەکان و کورد بانگەشەی دەکەن. موشەکەکانی هۆک لەناو خاکی عێراقدا جێگیر کراون. دەنگۆ هەیە لە حاجی ئۆمەران بن. باجەرێک نزیکەی ١٠ کیلۆمەتر دوورتر لە هێلەکانی شەڕ لە عێراق نزیک ڕۆژئاوای گەڵاڵە، تێکشکێنراوە. ئەی/سی یەکیتر کە خراوەتە خوارەوە بریتییە لە SUV، سەرەڕای ڕەتکردنەوەی ئەمریکا لە دابینکردنی هۆک بۆ ئێران. (DMI) دوو

وێنەی لە ڕۆژی نمایشی سەربازیی ئازەربایجان لە تاران لە سەرەتای کانوونی یەکەم کە دوو موشەکی هۆک لە نمایشەکەدان، نیشان دەدات.

دوازدەیەم: ئێمە کەرەستەی جۆراوجۆر دەخەینەڕوو کە لە کەرەستەی ئێرانییەکانەوە گیراوە و هەروەها چەکی نەتەقیو یان پارچە قازیفەی ١٧٥ ١٥٥ ٢٠٣ ١٣٠ ١٢٢ و ١٦٣. ئەمەی خوارەوە چەکە نیشاندراوەکەیە: ٨٢ ملم م.و.ر، ٦٣ ملم م.و.ر، س س١٠ و ١١، ئارپیجی ٢ و ٧، برنۆ ل م ج، چەکی چینی، ڕووسی، ئەمریکی و تفاقی بەریتانی کە لەدەست کوردەوە گیراوە. ئەوان دەڵێن هەندێك لە کەرەستە ڕووسییەکان لەلایەن ئیسرائیلەوە لە سینا دەستی بەسەردا گیراوە و بۆ کورد نێردراوە.

سێزدەیەم: نوێنەری ئێران (Iranian MA) هەوڵی بەرگریکردن لە هەڵوێستی ئێرانیدا و بە شێوەیەکی سیاسیانە گوتی، ئەگەر ویستبای پەیوەندی بە عێراقیە درۆزنەکانەوە بکات، دەیتوانی بەخۆی بە پێی ڕێکارە تایبەتییەکانی خۆی ئەم کارە ئەنجام بدات. هەروەها نوێنەری چینییەکان بە نیشاندانی چەکی چینی، بە تونڈی ئەوەی ڕەتکردەوە [کە ئەم چەکانە لەلایەن چینەوە بە کورد درا بێت].

چواردەیەم: لە بەرزاییەکان بەفرێکی زۆر باریوە، بەڵام تەواوی ڕێگاکان کراوەن.

پانزدەیەم: ئێراق ئەوەی پشتڕاست کردووەتەوە کە کورد لە پشتەوەی پێگەکانی عێراقدا، بەردەوامن لە ئەنجامدانی چالاکی پارتیزانی.

شانزدەیەم: دووبارە سەرۆک بەکر دەرکەوتووەتەوە.

تکایە نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس کۆپیەک لەم نامەیە بۆ گشت نووسینگەکانی پاراستنی زانیاریی پەیوەندیدار بنێرە.

BT GRAHAM

پوختە (ل ٥٠٥-٥٠٧)

نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس، لەندەن

ئاداری ١٩٧٩

کێشەی کورد

کورد نزیکەی ١٠ ملیۆن کەسن، ژمارەیەکی بەرچاو لە دانیشتوانی تورکیا، ئێران و عێراق پێک دێنن و ژمارەیەکی کەمیش لە سووریا، لە یەکێتی سۆڤەت و لوبنانیدا دەژین. زۆربەیان لە ناوچە شاخاوییەکانی ڕۆژهەڵاتی تورکیا و وڵاتانی دەوروبەردا دەژین. هەروەها، کورد لە کۆمارەکانی سۆڤیەت وەک ئەرمەنیا، جۆرجیا و ئازەربایجانیدا هەن (بڕوانە خشتەکە). زۆربەی کورد موسڵمانن و سەر بە ئایینزای سونەن.

کورد بۆ نزیکەی ٣٠٠٠ ساڵ وەک گەلێکی خێڵەکی کە خاوەن کولتور و زمانی تایبەت بە خۆیانن لەم ناوچانەدا ژیاون، بەڵام تەنیا لە کۆتاییەکانی سەدەی نۆزدەیەم بووە کە سەرکردەیەکی کورد بە بیرۆکەی یەکگرتووی گشت کورد لە دەوڵەتێکدا، سەریهەڵداوە. لەوکاتەشەوە تا هەنوکە [بۆ گەیشتن بەم ئامانجە] هەوڵی زۆر دراوە. یەکێک لە کێشەکانی بەردەم دامەزراندنی شوناسێکی یەکگرتوو بریتییە لەو ڕاستییەی کە زمانی کوردی دوو شێوەزاری سەرەکی هەیە، لە لایەکی دیکەوە، نزیکەی ٨٥٪ کورد نەخوێندەوارن. هەروەها جیاوازی خێڵایەتی، لەمپەر بووە لەبەردەم یەکێتی کورد دا.

لە سەدەی هەڤدەیەم بۆ سەدەی نۆزدەیەم، سێ یەکی کورد لە ژێر فەرمانڕەوای دەوڵەتی عوسمانیدا بووە، ئەویتریش لە ژێر دەسەڵاتدارێتی دەوڵەتی سەفەوی فارسدا. سەرهەڵدانی کورد بەردەوام بووە بە تایبەتی لە دژی تورکەکان لە ساڵانی ١٨٢٦، ١٨٣٤ و لە میانەی شەڕی ڕووس و تورک لە ١٨٥٣-٥٦.

بە شکستی تورکەکان لە یەکەم جەنگی جیهانیدا، وا چاوەڕوان دەکرا هەر یەک لە گەلانی جیاواز ببنە خاوەنی دەوڵەتی تایبەت بە خۆیان. بەرنامەی

سەرۆک ودرۆ ویلسۆن «بەرنامەی ئاشتی جیهانی›› لە ١٩١٨دا ئاماژەی بەوە کرد، پێویستە بۆ کەمینەکانی ئیمپراتۆری عوسمانی «دەرفەتێکی لەبەین نەبراو بۆ گەشەی سەربەخۆیانە›› دابین بکرێت. پەیماننامەی سیڤەر کە لە ئابیی ١٩٢٠ لە نێوان هاوپەیمانان و سوڵتانی تورکیا واژوو کرا، مافی دامەزراندنی دەوڵەتی کوردستان و ئەرمەنیای فەراهەم کرد، سەرەڕای دامەزراندنی سێ دەوڵەتی عەرەبی واتە حیجاز کە دواتر بوو بە عەرەبستانی سەعودی، سووریا و عێراق. بە گوێرەی پەیماننامەکە دامەزراندنی دەوڵەتی کوردی بە پێی ویستی زۆرینەی کورد دەبێت کە لە ناوچەیەکی دیارکراودا دەژین و ئەنجوومەنی کۆمەڵەی گەلانی ڕاسپارد تا بزانێت، ئایا ئەوان دەتوانن موماڕەسەری سەربەخۆیی بکەن.

پەیماننامەکە هەرگیز لەلایەن ئەنجوومەنی نیشتیمانی تورکیاوە پەسەند نەکرا و لە تشرینی دووەمی ١٩٢٢دا، سەڵتەنەت لە تورکیا لەناو بردرا. هەڵمەتە سەربازییە یەک لە دوا یەکەکان کە لەلایەن کەمال ئەتاتورکەوە ئەنجامدرا، کۆماری ئەرمەنیای سەرکوت کرد کە تازە دامەزرابوو و هیوای دامەزراندنی دەوڵەتی کوردستانیشی لە بەین برد. پەیماننامەی لۆزان لە ساڵی ١٩٢٣دا کە لەلایەن تورکەکانەوە پەسەند کرا، دان بە دامەزراندنی سێ دەوڵەتی عەرەبیدا دەنێت، بەڵام هیچ ئاماژەیەک بە کوردستان یان ئەرمەنیا ناکات. ئەم پرسەش هەرگیز بۆ جارێکیتر بە جیددی باس نەکرایەوە.

لەم ساڵانەی دوایدا، جوڵانەوەی کوردە ناسیۆنالیستەکان لە عێراق، ئێران و تورکیادا، کە بە سەربەخۆیانە لە یەکتر کار دەکەن، چالاکی بەرچاوی ئەم دیو و ئەو دیو سنوور ئەنجام دەدەن. تەنیا لە عێراقدا ئەوان ئەم توانایەیان هەیە، هەڕەشەی جیدی بۆ سەر حکومەت دروست بکەن. ئەوان خۆیان بە دوور گرتووە لە پەنابردنە بەر کردەوەی تیرۆریستی هاوچەشنی ئەوەی لە ڕێکخراوی ڕزگاریخوازی فەلەستینی ئەنجام دەدرێت.

تورکیا

دوا بەدوای سەرکوتکردنی سەرهەڵدانی کورد لە ١٩٢٠ و ١٩٣٠یەکاندا، دەسەڵاتدارانی تورک بەرپەرچی هەر جۆرە خستنەڕوویەکی شوناسی جیاوازی کوردی کردووە. لە ساڵی ١٩٦٧دا، بە نایاسایی پارتی دیموکراتی کورد دامەزرا، کە خاوەن کەسایەتی بەهێزی سۆشیالیست بوو و دواتر بووە هاوپەیمانی پارتی کاری تورکیا کە پارتێکی یاسایی بوو. ئەنجامی سەرەکی ئەم هاوپەیمانییە بریتی بوو لە بەرزبوونەوەی ئاستی سەرکوتکردن لە ناوچە کوردییەکاندا. لەم ساڵانەی دواییدا ئامادەیی سەربازیی تورکیا لە ناوچە کوردییەکاندا بە وریاییەوە بووە و هەندێك چالاکی کوردەکان لە ئارادا بوونە، بەڵام کورد وەک هێزێکی پێگە لە دروستکردنی ناسەقامگیریدا ماونەتەوە.

بە پێچەوانەی کوردی ئیمپراتوری عوسمانی، کوردی ئێران لە دوای جەنگی یەکەمی جیهانیدا بە ڕاستەوخۆ هان نەدران بیر لە دامەزراندنی دەوڵەتێکی سەربەخۆ بکەنەوە. دراوسێتی ئەوان لەگەڵ یەکێتی سۆڤیەتدا، ئەو توانایەی پێ بەخشین هەر لە زووداوە پەیوەندی لەگەڵ ئایدیۆلۆژیای سۆڤیەت ببەستن و سۆڤیەتێکی تەمەن کورت لە هەندێك بەشی کوردستانی ئێران لە ساڵانی ١٩٠٥ و ١٩١٨دا دامەزرا. دوای داگیرکردنی ئێران لە ساڵی ١٩٤١دا لەلایەن بەریتانیا و یەکێتی سۆڤیەتەوە، ئەو کورد و ئازەریانەی لە زۆنە داگیرکراوەکەی یەکێتی سۆڤیەتدا دەژیان، توانیان حوکمڕانی بەسەر خۆیاندا بکەن، بە پێچەوانەوە لە زۆنی بەریتانیادا، سوپا توانی کۆنترۆڵی ناوچەکە بکات. لە ساڵی ١٩٤٥دا، دوو دەوڵەتی کۆماری لە زۆنی یەکێتی سۆڤیەتدا دامەزران: کۆماری دیموکراتیکی ئازەربایجانی ئێران و کۆماری کورد لە مەهاباد. دوای پاشەکشەی هێزەکانی سۆڤیەت لە مانگی مەی ١٩٤٦دا، یەکێتی سۆڤیەت لە کانوونی یەکەمی ١٩٤٦دا، هیچ هەوڵیکی نەدا بۆ ڕاگرتنی ئێرانییەکان لە دەستبەسەردا گرتنی هەردوو کۆمارەکەی ئازەربایجان و مەهاباد و لەسێدارەدانی سەرکردەکانی دوو کۆمارەکە. دواتر شا بەردەوام بوو لە سەرکوتکردنی کوردە ناسیۆنالیستەکان و قەدەغەکردنی پارتی دیموکراتی کورد،

کـە بانگەشـەی ئۆتۆنۆمـی لـە چوارچێـوەی خاکـی ئێرانـدا دەکـرد، بـەڵام تەحـەدای دەسـەڵاتەکانی حکومەتـی ناوەنـدی لەبـارەی سیاسـەتی دەرەوە و پلانـی درێژخایەنـی ئابـووری و بەرگـری نەدەکـرد.

بـە کۆتایهاتنـی ڕژێمـی شـا، پرسـیاری جـۆری پەیوەندییەکانـی داهاتـووی نێـوان کـورد و حکومەتـی ئیسـلامی سـەریهەڵداوەتەوە. لـە داڕشـتنی دەسـتوری تـازەی ئێـران، حکومـەت بـە ئاشـکرا خـۆ دوورخسـتەوە لـە دۆخـی ڕابـردوو و بەخشـینی ئیمتیـازات بـە کـورد، چونکـە ئـەوان تەنیـا کەمینەیەکـن لـە نێـوان چەندیـن کەمینـەدا، واتـە لـە نێـوان ئەفغانـی، بەلـوچ، تـورک و عەرەبەکانـی ئێرانـدا. هـەر لـە دوای گەشـتنە دەسـەڵات لـە سـاڵی ١٩٧٩دا، حکومـەت شـاندێکی نـارد تـا لێکۆڵینـەوە لـە ناوچـە کوردییـەکان، واتـە لـە کوردسـتاندا ئەنجـام بـدات. ئەمـەش لـە دوای کۆمەڵێـک ڕاپـۆرت هـات لەسـەر خۆپێشـاندانی کـورد و پێکـدادان لـە نێـوان خێڵـە کوردییـەکان کـە لەلایـەن سـەرکردەی کـوردی عێـراق، واتـە جـەلال تاڵەبانییـەوە سـەرکردایەتی دەکـرا، لەگـەڵ لایەنگرانـی حکومەتـی نـوێ. شـاندەکە چـاوی بـە شـێخ عزەدیـن حسـێنی سـەرکردەیەکی ئایینـی لـە مەهابـاد کـەوت. شـێخ جەختـی لەسـەر ئۆتۆنۆمـی بـۆ کـورد کـردەوە و بابەتەکانـی سیاسـەتی دەرەوە و پلانـی ئابـووری و بەرگـری بـۆ حکومەتـی ناوەنـدی بەجێهێشـت. بەهەرحـاڵ، جێگـری سـەرۆک وەزیـران، ئەمیـر ئینتـزام، جەختـی لـەوە کـردەوە حکومـەت ڕێگـە نـادات هیـچ پارچەیەکـی وڵاتی لـێ جیـا ببێتـەوە.

ڕادیکاڵتریـن پارتـی دیموکراتـی کـورد کـە لەلایـەن ئابوورنـاس عەبدولڕەحمان قاسـملووە سـەرکردایەتی دەکـرا و ٣٢ سـاڵ لەمەوبـەر لەلایـەن قـازی محەمـەدەوە دامـەزرا بـوو، (واتە سـەرۆکی کۆمـاری تەمـەن کورتـی مەهابـاد)، بـۆ یەکـەم جـار چالاکـی ئاشـکرا ئەنجـام دەدات و لـەوە دەترسـێت ئایەتـوڵا خومەینـی دانوسـتاندن لەگـەڵ سـەرکردەی پارێـزگاری پلـە دوو، واتـە ئەحمـەدی مسـتەفازادە لـە سـەنەندەج ئەنجـام بـدات. دەنگۆی ئـەوە هەیە یەکێکیـتر لـە سـەرکردەکانی کـورد، عەلـی حومـام غـازی، گوتوویەتـی ئەگەرچـی کـوردی ئێـران ئامانجـی جیاخوازیـان نییـە، بـەڵام ئەگـە رجارێکیـتر داواکاریـان بـۆ دامەرزاندنـی هەرێمیکـی ئۆتۆنۆمـی دیموکـرات پشـتگوێ بخرێـت، دووبـارە ئاڵـۆزی دێتەکایـەوە.

عێراق

کورد لە عێراقدا، لە ناوچە شاخاوییەکانی باکووری ڕۆژهەڵاتی وڵاتدا چڕبوونەتەوە و نزیکەی یەک لەسەر پێنجی دانیشتوان پێکدێنن و بە کۆتایهاتنی ئیمپراتوری عوسمانی، ئەوان لەگەڵ حکومەتی بەغدا لە ململانێدان. بە پێچەوانەی درواسێکانی، عێراق، لە میانەی دوو جەنگی جیهاندا، هەم لە ژێر ئینتیدابی بەریتانیا و هەم وەک دەوڵەتێکی سەربەخۆ، ڕووبەڕووی داواکاریی دەستوری بۆ دانی ڕادەیەک لە ئۆتۆنۆمی بۆ کورد، ئەویش لەسەر داوای کۆمەڵەی گەلان بووە. بەهەرحاڵ، دەسەڵاتدارانی عێراق ترسیان لەوە هەبووە کە بەدانی ئۆتۆنۆمییەکی زۆر بە کورد، کورد هەوڵی جیاکردنەوەی ناوچەکانی سەرەکی بەرهەمهێنانی نەوت کە لە کەرکووکن و دەکەونە ناوچەی کورد لە عێراق بدەن. بۆ چەندین ساڵ شەڕ لە نێوان کورد و هێزەکانی عێراقدا بەردەوامە. پارتی دیموکراتی کوردستان، بانگەشەی ئەوە دەکات تێدەکۆشێت نەک تەنیا بۆ دەستەبەرکردنی ئۆتۆنۆمی بۆ کوردستان، بەڵکو لەپێناو ئازادی و دیموکراسی لەسەرتاسەری عێراقدا. باڵی سەربازی ئەم حیزبە پێشمەرگەیە کە نزیکەی ٥٠ هەزار کەس دەبن.

ڕکابەرێتی لە نێوان عێراق و ئێراندا، بارودۆخەکەی ئاڵۆزتر کردووە. تا ساڵی ١٩٧٥، شا چەک و تفاقی بۆ کوردی عێراق دابین دەکرد، بەڵام لە دوای ڕێککەوتننامەی ئەلجەزایر لە ساڵی ١٩٧٥دا، پشتگیریی ئێرانیەکان بە کۆتا هات و سەرهەڵدانی کوردیش لە ناوچوو. لەوانەیە بە بەراورد لەگەڵ گشت وڵاتانی دیکەی ڕۆژهەڵاتی ناڤین، عێراق، زۆرترین ڕادەی ئۆتۆنۆمی بە کورد دابێت؛ ئەگەرچی بە گوێرەی قسەکانی پارتی دیموکراتی کوردستان، لەم دواییانە، نزیکەی ٢٥٠ هەزار دانیشتوو لە شوێنەکانیان گواستراونەتەوە تا ناوچەیەکی ئازاد بە درێژایی سنووری عێراق لەگەڵ تورکیا و ئێراندا دروست بکرێت. هەروەک تورکیا، حکومەتی عێراق نیگەرانە لە ڕەنگدانەوەی ڕووداوەکانی ئەم دواییەی ئێران. بە ڕەچاوکردنی هاتوچۆی بەردەوامی عەشیرەتەکان لە هەردوو دیوی ناوچە سنووریەکاندا، کوردی ئێران لەو بڕوایەدان ئەوان دەتوانن سوود لە لاوازیی حکومەتی نوێی ئێران وەرگرن و هانی کوردە دراوسێکان بدەن کە یارمەتی ئەم هەنگاویان بدەن یان هەوڵەکانیان چڕ بکەنەوە تا ئۆتۆنۆمییەکی فرەوانتر دەستەبەر بکەن.

یەکێتی سۆڤیەت

کـورد لـە چوارچێـوەی یەکێتـی سـۆڤیەتدا، وەک یەکێـک لـە کەمینـە بچووکـەکان، وەک نەتـەوەی سـۆڤیەت دانـی پێـنراوە و دەرفەتـی [ئـازادی] دەربڕینـی کولتوریـان بـۆ ڕەخسـاوە، بـەڵام دەسـەڵاتدارانی سـۆڤیەت، خوازیـاری سـەرهەڵدانی دەوڵەتێکـی سـەربەخۆی پان-کوردسـتان نیـن، تەنانـەت ویسـتیان نییـە بـۆ دانـی ئۆتۆنۆمـی فرەوانـتر لـە چوارچێـوەی سـنوورە بەرقەرارەکانـدا. کـوردی سـۆڤیەت، پەیوەنـدی کەمیـان لەگـەڵ کـوردی پارچەکانـی دیکـە هەیـە و پەیوەندیـان لەگـەڵ خواسـتە نیشـتمانییەکاندا نییـە. لـە ئەنجامـدا، هەڵوێسـتی دەسـەڵاتدارانی سـۆڤیەت لەهەمبـەر ڕێکخـراوە کوردییەکانـی وڵاتانـی دراوسـێ، بـە بەردەوامـی لـە گۆڕاندایـە. هـەر کاتێـک بەرژەوەندییەکانـی کـورد هاوتەریبـی ئامانجـە سیاسـیەکانی سـۆڤیەت بـن، بـۆ نموونـە لـە پشـتگیریی کردنـی کـورد لـە پارتـە کۆمۆنیسـتیە لۆکاڵـەکان لـە دژی حیزبەکانـی دیکـە، ڕووسـەکان پاڵپشـتی بەرچـاوی کـوردی کـردووە. ئەمـەش لـە عێراقـدا دەبینرێـت، کاتێـک ڕووسـەکان پەیوەندییەکانیـان لەگـەڵ سـەرکردە کوردەکانـدا پاراسـت و دوای ڕووخانـی کۆمـاری تەمـەن کورتـی مەهابـاد، لـە سـاڵی ١٩٤٧ەوە تـا گەڕانـەوەی بـۆ عێـراق لـە سـاڵی ١٩٥٨دا، مافـی پەنابـەری بـە سـەرکردەی کـورد مەلامسـتەفا بـارزانی بەخشـی (بارزانـی لـە مەنفـا لـە ولایەتـە یەکگرتووەکانـی ئەمریـکا لـە ١ی ئـاداری ١٩٧٩دا کۆچـی دوای کـرد)، بـەڵام دوای ڕەتکردنـەوەی کـورد بـۆ چوونـە نـاو بـەرەی نیشـتیمانی کـە لـە سـاڵی ١٩٧٣دا دامـەزرا، پشـتگیری سـۆڤیەت بـۆ کـورد کەمبـووەوە. لـە ئێرانـدا، ڕووسـەکان وریـا بـوون کـە بـە پاڵپشـتی کردنـی ڕاشـکاوانەی کـورد، پەیوەندییەکانـی لەگـەڵ شـای ئێرانـدا تێـک نـەدات. لەکاتێکـدا هـاوکاری نیشـتیمانی سـۆڤیەت بـۆ ڕاپەڕینـی کـورد کـەم بـوو، بـەڵام ڕووسـەکان بـەو هیوایـە بـوون لـە میانـەی دامەزراندنـی پەیوەندیـی درێژخایـەن لەگـەڵ سـەرکردە کـورددا، ئەگـەر کـورد مەرجـی کـورد بـۆ ئۆتۆنۆمـی لـە ئێـران و شـۆێنەکانی دیکـە سـەرکەوت، بتوانـن هەندێـك کاریگـەری لەسـەر ڕووداوەکان دروسـت بکـەن.

سووریا

کورد لە سووریادا دەرفەتێکی کەمیان پێدراوە تا لەپێناو ئۆتۆنۆمیدا گوشار [بخەنە سەر حکومەتی سووریا]، هەروەها دەسەڵاتدارانی سووریا لە ناوچە کوردییەکاندا، سیاسەتی بەعەرەبکردنیان پیادە کردووە. لە سووریا لەم ساڵانەی دواییدا، ناسیۆنالیزمی کورد پرسێکی زیندوو نەبووە. لە نێوان ١٩٧٥ و ١٩٧٨دا، سوورییەکان پشتگیریی چالاکییەکانی جەلال تاڵەبانییان لە عێراق دەکرد، بەڵام بەهۆی لێک نزیک بوونەوەی ئەم دواییانە لە نێوان عێراق و سووریادا، ئەم پشتگیرییە وەستاوە. لە بنەڕەتدا، کوردی لوبنان پەنابەرن و خاوەن هەرێمی جوگرافی نین. بەراورد لەگەڵ وڵاتانی دیکەی ڕۆژهەڵاتی ناڤین، کوردی لوبنان خاوەن مافێکی زۆرتر خۆدەربڕینن، لە ئەنجامدا ئەوان بەسەر چەندین پارتی سیاسیدا دابەش بوونە. بەهەرحاڵ، ئەوان دەتوانن لە هەر کاتێکدا بتەقێنەوە. [واتە ببنە گرفت].

خشتە

خستنەڕووی ژمارەی دروستی کورد کارێکی سەختە، چونکە زۆر بە کەمی سەرژمێری ئەنجام دەدرێت و جیاوازییەکی زۆر هەیە لە نێوان ئەو ژمارانەی لەلایەن سەرکردەکانی کوردەوە دەخرێتەڕوو لەگەڵ ژمارەی ئەو وڵاتانەی کە خاوەن ڕێژەیەکی بەرچاوی کەمینەی کوردن. خشتەی خوارەوە، دواین بەراوردەکان بە پێی کەمترین و بەرزترین ژمارەی کورد دەخاتەڕوو.

	کەمترین	بەرزترین	ژمارەی گشتی دانیشتوانی وڵات
تورکیا	٣،٢٠٠،٠٠٠	٨،٠٠٠،٠٠٠	٣٥،٦٦٦،٥٠٠
ئێران	١،٨٠٠،٠٠٠	٥،٠٠٠،٠٠٠	٢٨،٤٤٨،٠٠٠
عێراق	١،٥٥٠،٠٠٠	٢،٥٠٠،٠٠٠	٩،٤٩٨،٠٠٠
سووریا	٣٢٠،٠٠٠	٣٠٠،٠٠٠	١٦،٢٩٤،٠٠٠
یەکیتی سۆڤیەت (ئەرمەنیا، جۆرجیا، ئازەربایجان)	٨٠،٠٠٠	٣٠٠،٠٠٠	١٣،١٣٢،٠٠٠
لوبنان	٤٠،٠٠٠	٧٠،٠٠٠	٢،٦٤٥،٠٠٠
	٦،٩٩٠،٠٠٠	١٦،٤٧٠،٠٠٠	

سەرچاوە: «کورد» (گروپی مافی کەمینەکانی)، ١٩٧٥ (The Kurds، minority reights group، ١٩٧٥)

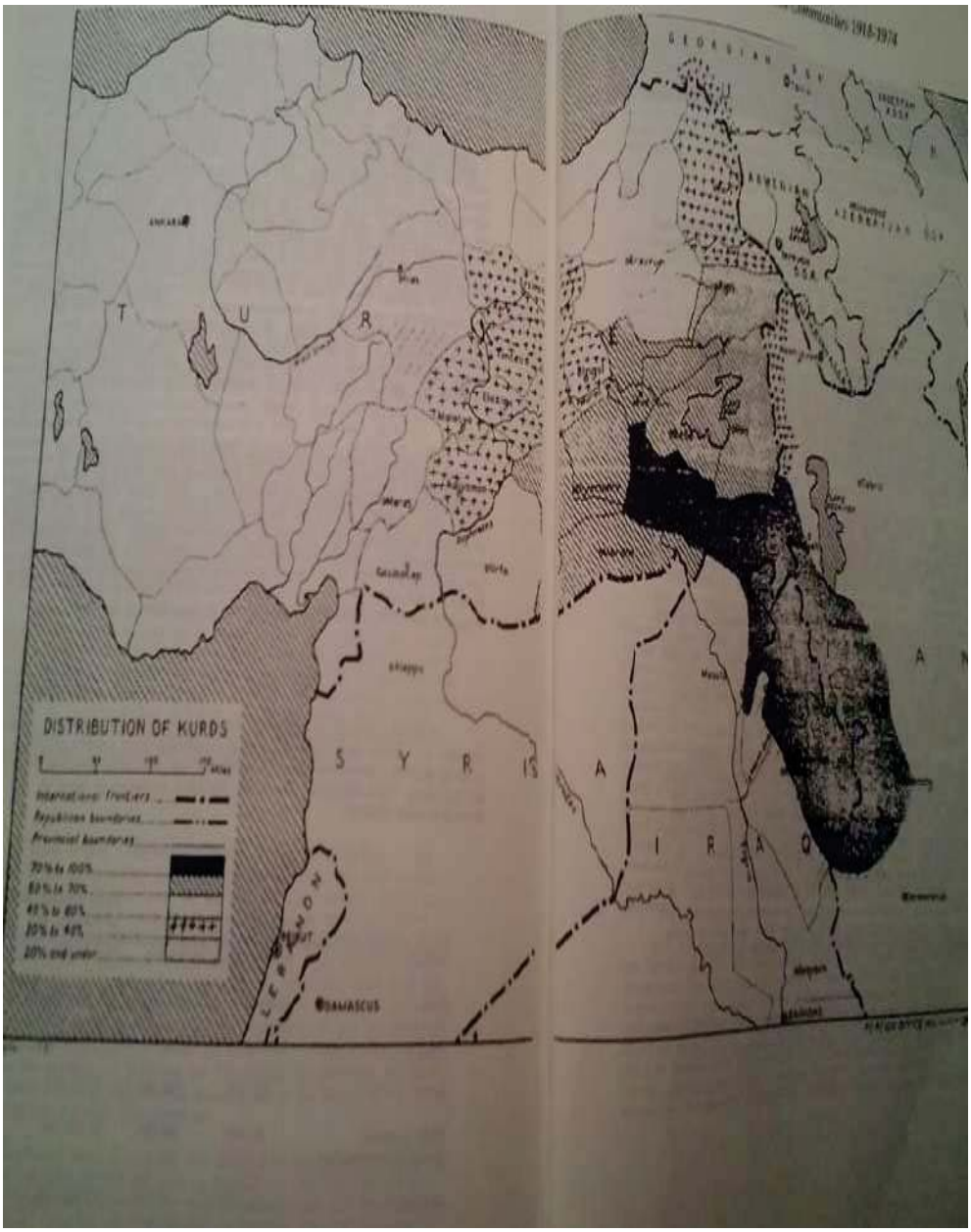

پوختە (ل ٥١٠-٥١٥)

نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس، لەندەن

حوزەیرانی ١٩٨٣ (پێیداچوونەتەوە)

کێشەی کورد

کورد کە ژمارەیان نزیکەی ١٠ ملیۆن کەسە، ڕێژەیەکی بەرچاو لە دانیشتوانی تورکیا، ئێران، عێراق پێکدێنن و ژمارەیەکی کەمتر لە سووریا، یەکێتی سۆڤیەت و لوبنانداھەن. ئەوان بە شێوەی سەرەکی لە ناوچە شاخاوییەکانی ڕۆژهەڵاتی تورکیا و وڵاتە دراوسێیەکاندا دەژین. زۆرینەی کورد سونەی مووسڵمانن، بەڵام هەندێك شیعەش لە ئێرانداھەن.

کورد وەک خێڵ لە چوارچێوەی زمان و نەریتی کولتوری تایبەت بە خۆیان، نزیکەی ٣٠٠٠ ساڵە بوونیان هەیە، لەم ماوەیەدا ئەوان گەشەیان بە نەریتێکی بەهێزی سەربەخۆییان داوە. لە ماوەی نێوان سەدەی هەڤدەیەم تا سەدەی نۆزدەیەم نزیکەی یەک لەسەر سێ کورد لەلایەن عوسمانیەکان و ئەوانی دیش لەلایەن فارسەکانەوە فەرمانڕەوایی کراون. بەردەوام سەرهەڵدانی کورد هەبووە، بە تایبەتی لە نیوەی یەکەمی سەدەی نۆزدەیەمدا، لە دژی عوسمانییەکان، بەڵام تەنیا لە کۆتایی سەدەی نۆزدەیەم بوو کە سەرکردەی کورد، عوبەیدوڵا، بە بیرۆکەی یەکگرتنی گەلی [کورد] لە یەک دەوڵەتدا سەریهەڵدا. هەوڵی زۆر درا بۆ دروستکردنی شوناسێکی یەکگرتووی نەتەوەیی کە زاڵ بێت بەسەر جیاوازییە خێڵەکییەکان و کۆتایی بە ڕکابەرێتییەکان بهێنێت کە حکومەتە ناوەندییەکان دەیانتوانی ئەم جیاوازی و ڕکابەرییانە بقۆزنەوە.

گەورەترین ئاستەنگی بەردەم جوڵانەوەیەکی نیشتیمانی یەکگرتوو، بریتییە لە جیاوازی سیاسی لە نێوان سەرکردە دەرەبەگە پارێزگارەکان (محافظ) و ڕادیکالە چەپڕەوەکاندا. ڕێژەی بەرزی نەخوێندەواری لە نێوان کورد ئەو ڕاستییەی کە زمانەکەیان دوو شێوەزای هەیە، بە گەورەترین لەمپەر هەژمار دەکرێ.

شکستی تورکیا لە جەنگی یەکەمی جیهانیدا، گەلەکان هەوڵی دەوڵەتی سەربەخۆیاندا. پەیماننامەی سیڤەر کە لە ئابی ١٩٢٠ لە نێوان هاوپەیمانان و حکومەتی سوڵتاندا واژوو کرا، سەرەڕای دروستکردنی سێ دەوڵەتی عەرەبی لە حیجاز (کە دواتر چووە ناو عەرەبستانی سعودیدا) سووریا و عێراق، پەیماننامەکە بۆ یەکەمجار [بەڵێنی] ئاسۆی دەوڵەتێکی سەربەخۆی بە کورد بەخشی. بەهەرحاڵ، پەیماننامەکە هەرگیز لەلایەن ئەنجوومەنی نیشتیمانی تورکیاوە پەسەند نەکرا. لە تشرینی دووەمی ١٩٢٢دا [سیستەمی] سوڵتانی لە ناوبرا و جێگرەکەی واتە کۆماری تورکیا، زۆر بە کارامەیی کۆتایی بە ئاواتی کوردستانی سەربەخۆی هێنا. پەیماننامەی لۆزان لە ساڵی ١٩٢٣دا، (کە لەلایەن تورکیاوە پەسەندکرا) هیچ ئاماژەیەکی بە کوردستان و دیارکردنی سنووری نەتەوەییەکانی ئێستای نەکرد و کوردی بۆ سەر چەندین وڵات دابەش کرد و گرفتی زۆرتری بۆ خواستی کورد دروست کرد.

لەم ساڵانەی دواییدا، جوڵانەوەی نەتەوەیی کورد لە تورکیا، ئێران و عێراقدا، بە شێوەی سەربەخۆ لە یەکتر کاریان کردووە، لەگەڵ ئەمەشدا، چالاکی زۆر سنووربڕ ئەنجام دراون. تەنیا لە عێراقدا کورد ئەو هێزەیان هەیە هەڕەشە بۆ سەر حکومەتی ناوەندی دروست بکەن. کورد خۆیان لە تیرۆریزمی نێودەوڵەتی وەک ئامرازیک بۆ پێشخستنی دۆزەکەیان دوور گرتووە.

ئێران

چەمکی دەوڵەتی سەربەخۆی کورد، کە لە میانەی پەیماننامەی سیڤەرەوە بەرجەستەکرا، بەسەر هەرێمی کوردستان لە ئێراندا جێبەجێ نەکرا. لە ساڵانی ١٩٢٠ و ١٩٣٠یەکاندا، شۆڕشەکانی کورد زۆر بە دڕندانەوە لەلایەن ڕەزا شاوە سەرکوت کران. داگیرکردنی ئێران لە ساڵی ١٩٤١ لەلایەن بەریتانیا و سۆڤیەت و دەست لەکار کێشانەوەی ڕەزاشا، بووە هۆی ئەوەی حکومەتی ناوەندی کۆنترۆڵی گشت پارێزگاکان لە دەست بدات. لە ئازەربایجان و کوردستان کە لە ژێر کۆنترۆڵی سۆڤیەتدا بوو،

هانـی ڕادەیـەک لـە ئۆتۆنۆمـی لـە ژێـر کاریگـەری ڕووسـیا درا. ئەمـەش لـە کانوونـی یەکەمـی ١٩٤٦ بـووە هـۆی دامەزراندنـی کۆمـاری دیموکراتـی ئازەربایجـان و کۆمـاری کـورد لـە مەهابـاد. ڕەتکردنـەوەی هێزەکانـی سـۆڤیەت بـۆ پاشەکشـە لـە باکـووری ئێرانـدا، کـە دەبـوو بـە پێـی پەیماننامـەی داگیرکـردن پاشەکشـەی بکردبـا، لـە دوای شـەڕ [دووەمـی جیهانـی] بـووە هـۆی هێنانـەدی قەیرانێکـی بنەڕەتـی لـە پەیوەندییەکانـی نێـوان ڕۆژهـەڵات و ڕۆژئـاوا و بـووە هـۆی بەهێزکردنـی پاڵپشـتی ئەمریـکا بـۆ حکومەتـی ناوەنـدی لـە تارانـدا. لـە مانگـی ئایـاری ١٩٤٦، هێزەکانـی سـۆڤیەت هانـدران لـە ئێـران پاشەکشـە بکـەن، ئەویـش لەهەمبـەر ئیمتیـازی دەستگەیشـتن بـە کێڵگـە نەوتییەکانـی سـەرەخس لـە باکـووری ڕۆژهەڵاتـی ئێرانـدا (مەرجێـک کـە پەرلەمانـی هەڵبژێـردراوی ئێـران لـە سـاڵی ١٩٤٧دا ڕەتـی کـردەوە ئـەم پەیمانەیـە پەسـندبکات). لـە دێسـەمبەری سـاڵی ١٩٤٦ هێـزی ئێـران توانـی ناوچـە داگیرکراوەکـەی ژێـر دەسـەڵاتی سـۆڤیەت کۆنترۆڵ بکاتـەوە، کردەوەیـەک کـە بـووە هـۆی ڕووخانـی ڕژێمـی پیشـەوەری لـە ئازەربایجـان و ڕژێمـی کـورد لـە مەهابـاد. قـازی محەمـەد، سـەرۆکی کۆمـاری کـورد لـە مەهابـاد، لـە سـێدارە دراو و ڕووخانـی کۆمـاری مەهابـاد هـاوکات بـوو لەگـەڵ دووبـارە سـەپاندنی دەسـەڵاتی حکومەتـی ناوەنـدی بەسـەر سەرتاسـەری کوردسـتانی ئێرانـدا.

پارتـی دیموکراتـی کـورد لـە سـاڵی ١٩٤٥دا لەلایـەن قـازی محەمـەدەوە دامـەزرا. لـەو کاتـەدا، ئـەم حیزبـە ڕادیکالتریـن و بەهێزتریـن و گرنگتریـن گروپـی نیشـتمانیی بـوو کـە فەرماندەیـی پیشـمەرگەکانی دەکـرد. لـە ڕووی ئایدیۆلۆژییـەوە، حیزبەکە مەیـلی بۆ یەکێتی سـۆڤیەت هەبـوو، واتـە بۆ ئەو شـوێنەی پاڵپشـتی لێدەکرا. هەنوکـە پارتـی دیموکراتی کورد، بانگەشـەی ئـەوە دەکات پەیوەندییەکانـی لەگـەڵ حیزبـی تـودە (کۆمۆنیسـت) پچڕانـدووە. لـە تشرینـی دووەمـی ١٩٨١، پارتـی دیموکراتی کورد چـووە ناو بـەرەی ئەنجوومەنی بەرگری نیشـتیمانی کـە بنکەکـەی لـە پاریـس بـوو و لەلایـەن مەسـعود ڕەجەڤیـەوە دامـەزرا بـوو، واتـە سـەرۆکی دورخـراوی (تەبعیـدی) موجاهدینـی خەلـق. پارتـی دیموکراتـی کوردسـتان، لـە ژێـر سـەرکردایەتی، سـەرۆکی هەنوکـەی، عەبدولڕەحـمان قاسـملو، چەمکی کوردسـتانی گـەورەی ڕەتکـردەوە کـە زۆرێـک لە کـورد بڕوایان پێ هەیـە و خاکەکەی لە تورکیا، سـووریا،

ئێران، عێراق و یەکێتی سۆڤیەت پێکدێت، ئەویش لەپێناو بوونی هەرێمێک کە مافی ئۆتۆنۆمی هەبێت. کۆمەڵە، هاوپەیمانی پارتی دیموکراتی کوردستانە کە گروپێکی بچوکی مارکسیست-لینینیست/مائوییە. شێخ عزەدین حسێنی، کە سەرکردەیەکی ئایینی و کەسایەتیەکی نەتەوەیی کوردە و ڕێکخراوی نەتەوەیی سەرکردایەتی دەکات کە ئەویش گروپێکیتری چەپڕەوە و لە کەسایەتیە ئایینی و نەتەوەییەکان پێکهاتووە، داوای ئۆتۆنۆمی دەکات و پرسەکانی سیاسەتی دەرەوە و بەرگری و بەرنامەی ئابووری بۆ دەسەڵاتی ناوەندی بەجێ هێشتووە.

بە نەمانی ڕژێمی شا لە شوباتی ١٩٧٩، کورد گوشاریان بۆ سەر حکومەتی ئیسلامی تازە دامەرزاو هێنا تا هەندێك ئیمتیاز دەستەبەر بکەن. لە دوای دەنگۆی پێکدادان لە نێوان خێڵەکان و لایەنگرانی حکومەت، سەرۆکی تازەی ئێران شاندێکی نارد تا لێکۆڵینەوە لەسەر بارودۆخی ناوچە کوردییەکان بکەن. گفتوگۆکان لە نێوان هەردوو لایەندا [کورد و حکومەت] شکستیهێنا و ئایەتولا خومەینی فەرمانی کرد کۆتایی بە سەرهەڵدانی [کورد] بهێنرێت. لە تشرینی دووەمی ١٩٨١، بۆکان کە دواییین شار بوو لە ژێر کۆنترۆڵی ناسیۆنالیستە کورددا بوو، دەستی بەسەردا گیرا و لەو کاتەوە هێزەکانی ئێران سەرکەوتوو بوونە لە پاڵدانی کورد بەرەو ناوچە شاخاوییەکاندا. هێرشی پێکەوەیی لەلایەن هێزەکانی حکومەت لە کۆتایی ١٩٨٢ و سەرەتای ١٩٨٣دا، بووە هۆی گرتنەوەی ڕێگای ستراتیژی پیشمەرگە، واتە ڕێگای سەردەشت، بووە هۆی بڕینی هێڵی کورد بۆ چوونە ناو عێراقدا، واتە ئەو شوێنەی پارتی دیموکراتی کوردستان و کۆمەڵە هاوکاریان بەدەست دەگەیشت. ئەمەش بووە هۆی پاشەکشەی کورد و لە نیسانی ١٩٨٣دا، داواکاریەک لەلایەن دکتۆر قاسملوە کە دوای هاوکاری نێودەوڵەتی لە دژی حکومەتی ئێرانی دەکرد، لە ڕادیۆ بەغدا بڵاو کرایەوە.

بە سەرقاڵکردنی هێزەکانی حکومەت [لەلایەن کوردەوە، ئەگەر ئەم کارە ئەنجام نەدرابا] دەکرا ئەم هێزانە لە دژی عێراق بەکارهێنرابا، سەرهەڵدانی کورد زۆرتر لە نائارامی کەمینەکانی دیکەی ناو ئێراندا، حکومەتی ئێرانی نیگەران کردووە.

عێراق

کـورد لـە عێراقـدا، لـە ناوچـە شـاخاوییەکانی باکـووری ڕۆژهەڵاتـدا نیشـتەجێن و یـەک لەسـەر پێنجـی کـۆی گشـتی دانیشـتوانی عێـراق کـە زۆرینەیـان عەرەبـن پێکدێنـن. لـە دوای نەمانـی ئیمپراتۆریـی عوسـمانی تـا هەنوکـە کـورد لـە ململانێـدان لـە دژی حکومەتـی بەغـدا. بـە پێچەوانـەی درواسـێکانی، عێـراق لـە نێـوان دوو جەنگـی جیهانیـدا، هـەم لـە ژێـر ئینتیـدابی بەریتانیـا و هـەم وەک دەوڵەتێکـی نوێـی سـەربەخۆ، ڕووبـەڕووی داواکارییەکـی دەسـتوری لەلایـەن کۆمەڵـەی گەلانـەوە بووەتـەوە بـۆ دابینکردنـی ڕادەیەک لـە ئۆتۆنۆمـی بـۆ کـورد. دەسـەڵاتدارانی عێـراق لـەوە دەترسـان بەخشـینی ڕادەیەکـی زۆر لـە ئۆتۆنۆمـی لەوانەیـە ببێتـە هـۆی دابڕانـی هەرێمـی بەرهەمهێنـەری نـەوت لـە کەرکـووک لـە خاکـی عێـراق. بـۆ مـاوەی چەنـد سـاڵ بـە دوای یـەک شـەڕ بـەردەوام بـووە، قورسـترین شـەڕ لـە نێـوان سـاڵانی ١٩٦١، واتـە کاتێـک مەلامسـتەفا بارزانـی بانگەشـەی بـۆ دەوڵەتـی سـەربەخۆ کـرد و سـاڵی ١٩٧٠ بـووە، واتـە کاتێـک ئاگـر بەسـت ڕاگەیێـنرا. لەوکاتـەوە ئاشـتییەکی لـەرزۆک تـا سـاڵی ١٩٧٤ بـەردەوام بـوو.

پارتـی دیموکراتـی کوردسـتان (پ.د.ک)، کـە لـە ١٩٤٦ دامـەزراوە، بانگەشـەی ئـەوە دەکات نەتەنیـا لەپێنـاو ئۆتۆنۆمـی بـۆ کوردسـتان، بەڵکـو لەپێنـاو ئـازادی و دیموکراسـی بـۆ سەرتاسـەری عێـراق خەبـات دەکات. کـورد خۆیـان خسـتووەتە پـاڵ پارتە ئۆپۆزیسـیۆنەکانی عێـراق و ئەندامـی ئـەم پارتانـەش بوونە کـە پارتی کۆمۆنیسـتی عێراقیش لـە خۆدەگرێت. لە سـاڵانی سـەرەتای دامەزراندنـی، پارتـی دیموکراتـی کوردسـتان لایەنگـری کۆمۆنیسـتیەکان و کـوردە ناسـیۆنالیزمەکانی دەکـرد، بـەڵام لـە ژێـر سـەکردایەتی مـەلا مسـتەفادا، ئایدیۆلـۆژی ڕادیکاڵـی ئـەم پارتـە بـە سـوودی بەرژەوەندییـە خێڵەکییەکانـی بارزانییـە زاڵەکانـدا وەرچەرخـا. هەنوکـە پارتـی دیموکراتـی کوردسـتان کـە لەلایـەن دوو کـوڕی مەلا مسـتەفاوە بەڕێـوە دەبردرێـت، گەورەتریـن و باشـترین گروپـی پڕچەککـراوی کـوردە. پێشـمەرگە، باڵـی سـەربازی ئـەم پارتـە توانـای ئیدارەدانـی ٢٠ هـەزار شـەڕکەری ڕێکخـراوی لـە لوتکـەی چالاکییەکانیـدا هەیـە. (هەندێـك ڕاپـۆرت بـاس لـەوە دەکـەن ژمـارەی پێشـمەرگە دەگاتـە ٤٠ هـەزار کـەس). دووەم گەورەتریـن گـروپ، یەکێتـی نیشـتیمانی کوردسـتان (ینـک)ە، کـە

لـە سـاڵی ١٩٧٥ لەلایـەن جەلالەدیـن تاڵەبانیـەوە دامـەزراوە. ئـەو کەسـێکی مارکسیسـتە و لـە ڕووی سیاسـییەوە سـەربازیترین هێـزە کـە پشـتیوانی لیبیـا و سـووریای هەیـە. لـە سـاڵانی نێـوان ١٩٧٦-١٩٨٠ینـک و پ.د.ک لەسـەر کۆنترۆڵکردنـی ناوچـەی دەسـتڕۆیی لـە دژی یەکـتر جەنـگاون. ڕێکخراوەکانـی دیکـە بریتیـن لـە پارتـی سۆشیالیسـتی کـورد کـە لـە سـاڵی ١٩٧٩ دامـەزراوە؛ پارتـی سۆشیالیسـتی یەکگرتـووی کـورد لـەم سـاڵانەی دواییـدا بەهـۆی بـە بارمتەگرتنـی کرێـکارە بێگانـەکان کـە لـە عێراقـدا کار دەکـەن لەپێنـاو پـارە وەرگرتـن، دەسـەڵاتی پەیـدا کـردووە. هەروەهـا پارتـی گەلـی دیموکراتـی کوردسـتان کـە لـە سـاڵی ١٩٨١دا دامـەزراوە، [پارتێکیـتری کوردسـتانی عێراقـە].

دەسـتوری کاتـی عێـراق لـە سـاڵی ١٩٦٨دا، دان بـە شوناسـی نەتەوەیـی کـورددا دەنێـت. ئاگربەسـتی ئـاداری ١٩٧٠، پێشـبینی چـوار سـاڵ گفتوگـۆی کردبـوو بـۆ گەیشـتن بـە شـێوازێکی پەسـەندکراوی ئۆتۆنۆمـی و لـە ئـاداری ١٩٧٤دا، ئاسـتێکی سـنووردار لـە ئۆتۆنۆمـی بـە کـورد درا. لـە تشرینـی یەکەمـی ١٩٧٤دا، ئەنجوومەنێکـی یاسـادانانی هەڵنەبژێـردراوی کـورد لـە هەولێـر کرایەوە. ئـەم ئیمتیازاتانـە لەلایەن کـوردەوە ڕەتکرایەوە کـە لـەو بڕوایەدابـوون نوێنەرایەتییەکـی ئەوتۆیـان لەنـاو حکومەتـدا نییـە. جەنگێکـی نـوێ سـەریهەڵدایەوە. بـۆ دروسـتکردنی ناسـەقامگیریی لـە عێراقـدا، ئێـران یارمەتـی کـوردی دا.

لـە ئـاداری ١٩٧٥، ئێـران و عێـراق ڕێککەوتنامـەی ئەلجەزایریـان واژوو کـرد. بـە پێـی ڕێککەوتنەکـە عێـراق لەهەمبـەر دەسـتبەردار بوونـی ئێرانییـەکان لـە پاڵپشـتی کردنـی کـورد، داوای ئێرانیەکانـی لەبـارەی سـنوور پەسـەند کـرد. لـە ئەنجامـدا شۆڕشـی کـورد لـە ناوچـوو. لـە ئەنجامـی ئـەم ڕێککەوتنـەدا، حکومەتـی عێـراق ڕەفتارێکـی ئاشـتیخوازانەی گرتەبـەر و بەرنامـەی ئاوەدانکردنـەوەی لـە ناوچـە کوردیەکانـدا گرتەبـەر، زەوییەکانی سـەر لـە نـوێ دابەشـکردەوە و ڕێگـەی دا ژمارەیـەک لـەو ٤٠ هـەزار کەسـەی کـە بـە زۆر لـە باشـووری عێراقـدا نیشـتەجێ کرابـوون بگەڕێنـەوە بـۆ شـوێنەکانیان. لـە ئەیلوولـی ١٩٨٠، هەڵبـژاردن بـۆ ئەنجوومەنـی یاسـادانانی هەرێمـی ئۆتۆنۆمـی کوردسـتان بەڕێوەچـوو.

بەهەرحـاڵ، شـەڕی ئێـران و عێـراق ئـەم هەلـەی بـە کـورد بەخشـی دووبـارە لـە دژی حکومەتـی عێـراق چـەک هەڵگـرن. هەڵوەشـانەوەی ڕێککەوتنامەکـەی نێـوان

ئێران و عێراق ئەم هەلەی بۆ کورد ڕەخساند لە هەردوو دیوی سنوور هاتوچۆ بکەن و ئێرانیش یارمەتی دان. لە ساڵی ١٩٨١دا، هاوپەیمانییەک لە نێوان ڕێکخراوە جۆراوجۆرەکانی کورددا بەسترا، کە پارتی دیموکراتی کوردستان، گروپە چەکدارەکانی شیعەی ئۆپۆزیسیۆنی عێراق، پارتی ئەلدەعوە و ڕێکخراوە ئۆپۆزیسیۆنەکانی دیکەی عێراقی لە خۆدەگرت. نیگەرانی حکومەت لە نەبوونی سەربازی پێویست بۆ جێگیرکردنیان لە باکووردا بووە هۆی پێشکەشکردنی ئیمتیازاتی زۆرتر. بە جۆرێک ڕێگە بە سوپای کورد درا لە کوردستاندا خزمەت بکەن، کوردە ناڕازییەکان لە زیندانەکانـدا ئازاد کران و لە ساڵی ١٩٨٢دا لێبوردنێک دەرچوو بۆ گشت ئەو کەسانەی تاوانی کوشتن و بەبارمتەگرتنی بێگانەکانیان لەسەر نەبوو بێت.

تورکیا

ئەو ڕووداوانەی بوونە هۆی دامەزراندنی کۆماری تورکیا، وەک ئیهانەیەک بوو بۆ هەستی ئایینی کورد و بەربەستێک بوو لەبەردەم خواستی نیشتمانیی کورد. نەهێشتنی خەلافەت لە ئاداری ١٩٢٤، بووە هۆی توڕەیی لە فەرمانڕەوایی تورکەکان و بووە هۆی هەڵگیرسانی یەکەم ڕاپەڕینی گەورەی کورد. حکومەتی تورکیا هەرگیز دانی بە کوردی تورکیادا نەناوە وەک گەلێکی جیاواز یان وەک کەمینەیەک لە تورکیادا و بە بەردەوامی هەر جۆرە نمایشکردنێکی شوناسی جیاوازی سەرکوت کردووە. هەروەها، نائارامییەکانی ساڵانی ١٩٣٠ بە تونـدی سەرکوتکران. دامەزراندنی نایاسایی پارتی دیموکراتی کوردستان لە ساڵی ١٩٦٧دا، کە کەسایەتی سۆشیالیستی بەهێزی لە خۆگرتبوو و دواتر بووە هاوپەیمانی پارتی کار کە پارتێکی یاسایی بوو، بووە هۆی زیادبوونی کۆنترۆڵی سەربازی لە ناوچە کورددییەکانـدا. نەمانی یاسا و نەزم لەساڵانی ١٩٧٠دا، بووە هۆی سەپاندنی یاسای سەربازی بەسەر ناوچە کورددییەکان و ناوچەکانی دیکەی تورکیادا. هەوڵەکانی پارتی کۆمۆنیستی تورکیا کە پارتێکی نایاساییە و لە ئەڵمانیای ڕۆژهەڵاتەوە بەرنامەکانی پەخش دەکرد، هانی خەڵکی دەدا ناڕەزایی دەربڕن و بانگەشەی ئەنجامدانی سەرکوتکاری و ئەشکەنجەدانی دەکرد لەلایەن سوپاوە لە ناوچە

کوردییەکان، بەڵام هەوڵەکانی سوودی ئەوتۆی نەبوو. کۆمەڵگای کوردستان، بە نەریتی دوژمنایەتی دێرین لە ناوخۆیان و ئەنجامدانی کاری قاچاخی، هەمیشە ئەگەری نانەوەی نائارامیان هەیە، بەڵام وەها دەردەکەوێت بارودۆخی ئەمنی لە دوای کودەتای ساڵی ١٩٨٠وە باشتر بووە. سەرەڕای ئەوەی لەوانەیە کوردی تورکیا هێزێکی پۆتێنسێل بن بۆ ناسەقامگیرکردنی تورکیا، بەڵام ئاماژەیەکی ئەوتۆ لە ئارادا نییە زۆرینەی خەڵک بەدوای چالاکی چەپڕەوەکان بکەون، یان وەک کوردی ئێران و عێراق ڕێگای ناسیۆنالیزمێکی سەربازی بگرنەبەر.

یەکێتی سۆڤیەت

کورد لە چوارچێوەی یەکێتی سۆڤیەتدا، کەمینەیەکی بچووکن، بەڵام وەک کەمینەیەکی نەتەوەیی دانیان پێدراوە و ڕادەیەک لە ئازادی سیاسی بۆیان دابین کراوە (ڕادیۆ و ڕۆژنامەی کوردیان هەیە). کوردی سۆڤیەت پەیوەندییەکی کەمیان لەگەڵ کوردی دراوسێیان هەیە و تێکەڵ بە خواستە فرەوانەکەی کورد نەبووە. ئەمەش وەک حەقیقەتێک دەرفەتی بۆ یەکێتی سۆڤیەت ڕەخساندووە بە پێی بەرژەوەندیەکانی خۆی، پشتیوانی چالاکی کورد لە هەر شوێنێک بکات. بۆ نموونە، کاتێک کورد پشتگیریی لە پارتە کۆمۆنیستە لۆکاڵییەکان دەکەن. هەروەها لە عێراقدا، سۆڤیەت بۆ چەندین ساڵ پەیوەندی خۆی لەگەڵ سەرکردەکانی کورد پاراست و مافی پەنابەری بە مەلامستەفا بەخشی کە لە ١٩٤٥ لە عێراق دوورخرایەوە و لە ساڵی ١٩٥٨دا بۆ عێراق گەڕایەوە. پشتگیریی سۆڤیەت لە ساڵی ١٩٧٢، دوای باشتربوونی پەیوەندییەکانی لەگەڵ عێراق، دابەزی.

سووریا و لوبنان

کورد لە سووریادا دەرفەتێکی کەمیان پێدراوە تا لەپێناو ئۆتۆنۆمیدا گوشار [بخەنە سەر حکومەتی سووریا]، هەروەها دەسەڵاتدارانی سووریا لە ناوچە کوردیەکاندا، سیاسەتی بەعەرەبکردنیان پیادەکردووە. ئەگەرچی ڕەتکردنەوەی سیاسەتی بەعەرەبکردنی [ناوچە کوردییەکان لە ئاردا بووە، بەڵام] لە سووریا لەم

ساڵانەی دواییدا، ناسیۆنالیزمی کورد، پرسێکی زیندوو نەبووە. سوورییەکان پشتگیریی چالاکییەکانی جەلال تاڵەبانی لە عێراقیان دەکرد.

لە بنەڕەتدا، کوردی لوبنان پەنابەرن. بەراورد لەگەڵ وڵاتانی دیکەی ڕۆژهەڵاتی ناڤین، کوردی لوبنان خاوەن مافێکی زۆرتری خۆ دەربڕینن و بەسەر چەندین پارتی سیاسیدا دابەشبوونە. بەهەرحاڵ، ئەوان دەتوانن لە هەر کاتێکدا بتەقێنەوە. [واتە ببنە گرفت].

خشتە

خستنەڕووی ژمارەی دروستی کورد کارێکی سەختە، چونکە زۆر بە کەمی سەرژمێری ئەنجام دەدرێت و جیاوزیەکی زۆر هەیە لە نێوان ئەو ژمارانەی کە لەلایەن سەرکردەکانی کوردەوە دەخرێتەڕوو لەگەڵ ژمارەی ئەو وڵاتانەی کە خاوەن ڕێژەیەکی بەرچاوی کەمینەی کوردن. خشتەی خوارەوە، دواییەن بەراوردەکان بە پێی کەمترین و بەرزترین ژمارەی کورد دەخاتەڕوو.

	کەمترین	بەرزترین	ژمارەی گشتی دانیشتوانی وڵات
تورکیا	٣،٢٠٠،٠٠٠	٨،٠٠٠،٠٠٠	٤٥ ملیۆن (١٩٨١)
ئێران	١،٨٠٠،٠٠٠	٥،٠٠٠،٠٠٠	٣٤ ملیۆن (١٩٨٠)
عێراق	١،٥٥٠،٠٠٠	٢،٥٠٠،٠٠٠	١٢.٢ ملیۆن (١٩٧٧)
سووریا	٣٢٠،٠٠٠	٦٠٠،٠٠٠	١٨.٩٨ ملیۆن (١٩٨١)
یەکێتی سۆڤیەت (ئەرمەنیا، جۆرجیا، ئازەربایجان)	٨٠،٠٠٠	٣٠٠،٠٠٠	١٤.٤ ملیۆن (١٩٨١)
لوبنان	٤٠،٠٠٠	٧٠،٠٠٠	٣.١٦ ملیۆن (١٩٨١)
	----------	-------	
	٦،٩٩٠،٠٠٠	١٦،٤٧٠،٠٠٠	

١. بـە گوێـرەی سـەرژمێری سـاڵی ١٩٦٥ دانیشـتووە کـورد زمانـەکان ڕێژەیـان ٢.٢ ملیـۆن کـەس بـووە.

سـەرچاوە: «کـورد» (گروپـی مافـی کەمینەکانـی)، ١٩٨١ (The Kurds، minority reights group، ١٩٨١)

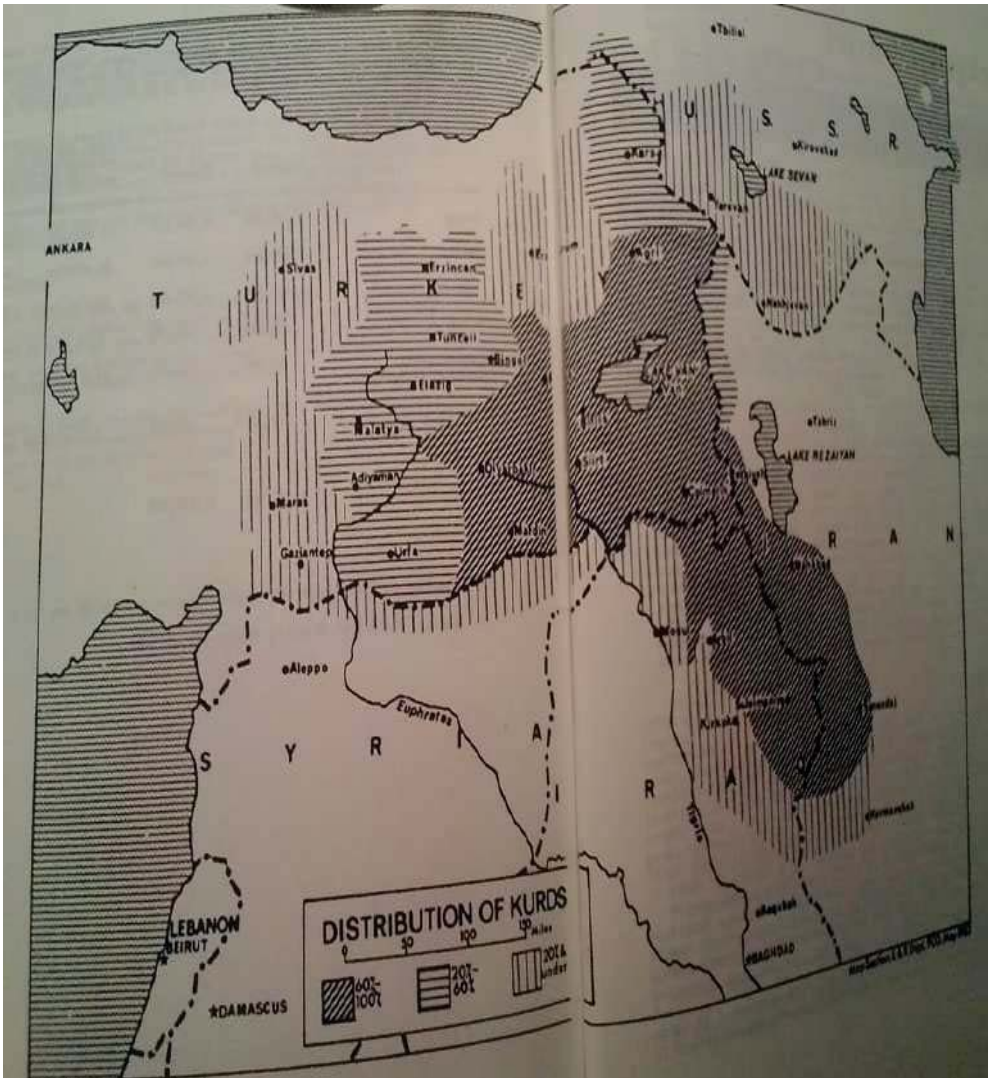

Map Section. T and R Dept. FCO، May 1983

پوختە (ل ٥١٨-٥٢٣)

نووسینگەی کاروباری دەرەوە و کۆمۆنوێلس، لەندەن

مەی ١٩٧٢

کێشەی کورد لە عێراقدا

«کێشەی کورد بریتییە لە... کێشەی هەڵاتن لە مەترسی لەناوبردن و جینۆساید و دوورخستنەوە»

(جەلال تاڵەبانی، سەرۆکی یەکێتی نیشتیمانی کوردستان، نیسانی ١٩٩١)

کورد، کە ژمارەیان لە ١٥ ملیۆن کەس زۆرترە، وەک خێڵ و لە چوارچێوەی زمان و نەریتی کولتوری تایبەت بە خۆیان، نزیکەی ٣٠٠٠ ساڵە بوونیان هەیە، سەرەڕای ویستی بەهێزی کورد بۆ سەربەخۆیی، بەڵام ئەوان هەرگیز یەکگرتوو و لە ژێر فەرمانی یەک فەرمانڕەوادا نەبوونە. کورد بە شێوەیەکی سەرەکی لە ناوچە شاخاوییەکانی باکووری عێراق، باکووری ڕۆژهەڵاتی ئێران و باشووری ڕۆژهەڵاتی تورکیادا دەژین. ژمارەیەکی کەمتر لە سووریا و دەوڵەتەکانی قەفقازیای یەکێتی سۆڤیەتی پێشوو و لوبنانیدا دەژین. زۆربەی کورد سونەی مووسڵمانن و ژمارەیەکیان لە ئێران و عێراق شیعەن. هەمیشە جیاوازی خێڵەکی لە نێوان کورددا قووڵ بووە و حکومەتە ناوەندییەکان توانیویانە سوود لەم جیاوازانە وەرگرن، سەرەڕای هەبوونی جیاوازی لە نێوان سەرکردە دەرەبەگە کۆنەپارێزەکان و سەرکردە چەپڕەوە ڕادیکاڵەکان. بەربەستەکانی دیکەی بەردەم یەکێتی کورد بریتییە لە ڕێژەی بەرزی نەخوێندەواری لە نێوان کورد و جیاوازی شێوەزار لەناو زمانی کوردیدا.

ویستی ئۆتۆنۆمی

لە سەدەی هەژدەیەم بۆ سەدەی بیستەم، زۆرینەی کورد لەژێر فەرمانڕەوایی ئیمپراتۆری عوسمانیدا بوون و گروپێکی بەرچاویش لەژێر فەرمانڕەوایی فارسەکاندا بوون. دوای هەڵوەشاندنەوەی ئیمپراتوری عوسمانی لە ئەنجامی جەنگی یەکەمی

جیهانیـدا، پەیماننامـەی پەسـەند نەکـراوی سـیڤەر لـە نێـوان هاوپەیمانـان و سـوڵتانی عوسـمانی، ئۆتۆنۆمـی خۆجێیـی بـۆ ناوچەکانـی زۆرینـەی کوردنشـین دەسـتەبەر کـرد، بـەڵام پەیماننامەکـە لەلایـەن تورکیـای نوێـی کەمـال ئەتاتـورک ڕەتکرایـەوە و پەیماننامـەی ئاشـتی لەگـەڵ هاوپەیمانـان کـە لـە ٤ی تەمـووزی ١٩٢٣ لـە لـۆزان بەسـترا، شـوێنی سـیڤەری گرتـەوە و هیـچ ئاماژەیەکیـش بـە کوردسـتان نـەدرا. لەمەبـەدوا کـورد بەسـەر تورکیـا، ئێـران و دەوڵەتـە تـازە دروسـتکراوەکانی سـووریا و عێـراق دابەشـکران، بـەڵام سـنووری نێـوان عێـراق و تورکیـا دیارنەکـرا تـا ئەوکاتـەی پەیماننامـەی ئەنگلۆ/تورکـی/ عێراقـی لـە ٥ی حوزەیرانـی ١٩٢٦ واژوو کـرا، ئەویـش لـە دوای ئـەوەی کۆمیسـیۆنی کۆمەڵـەی گـەلان بڕیاریـدا ویلایەتـی مووسـڵ کـە زۆرینـەی دانیشـتوانی کـورد بـوون، بـە عێراقـەوە بلکێنرێـت.

لـە سـاڵانی ١٩٦٠ و ١٩٧٠کانـدا، پارتـی دیموکراتـی کوردسـتان بـە سـەرکردایەتی مەلامسـتەفا بارزانـی، هەڵمەتێکـی لـە دژی حکومەتـی بەغـدا بەرپاکـرد بـەو ئامانجـەی ئۆتۆنۆمـی خۆجێـی بـۆ کـوردی عێـراق دەسـتەبەر بـکات. شـۆڕشی کـورد لـە ١٩٦١دا هەڵگیرسـا و بـە درێژایـی سـاڵانی ١٩٦٠دا، جەنگێکـی سـەخت ڕوویـدا، سـەرەڕای ئـەوەی دەسـتوری کاری عێـراق لـە سـاڵی ١٩٦٨دا، دانـی بـە بوونـی نەتـەوەی کـورد لـە عێراقـدا دانابـوو. دەسـەڵاتدارانی عێـراق ترسـیان لـەوە بـوو سـەرکەوتنی کـورد ببێتـە هـۆ دابڕانـی ناوچـە نەوتیەکانـی کەرکووکـی باکـوور لـە عێـراق. لـە ئـاداری ١٩٧٠دا، سـەرکردەکانی کورد و ئەنجوومەنـی سـەرکردایەتی شـۆڕش لەسـەر پلانێکـی ئاشـتی ١٥ خاڵـی ڕێککەوتـن. لـەو کاتـەدا سـەدام حسـێن جێگـری سـەرۆک بـوو، بـەڵام لـە ڕاسـتیدا ئـەو تاکـە دەسـەڵاتی حەقیقـی لەنـاو حیزبـی سۆشیالیسـتی عـەرەب واتـە بەعسـیەکان بـوو. لـە سـاڵی ١٩٧٩دا، سـەدام بـوو بـە سـەرۆکی عێـراق. بـە پێـی پلانەکـە کـە دەبوایـا لـە مـاوەی چـوار سـاڵدا جێبەجێکرابـا، هاتـووە کـە:

- کـورد بـە تـەواوی لەنـاو حکومـەت و سـوپادا بەشـدار دەبێـت و یەکێـک لـە جێگرەکانی سـەرۆک کۆمـار کـورد دەبێت.
- فەرمانبەرانی کورد ئەو ناوچانە بەڕێوەدەبەن کە زۆرینەی دانیشتوانی کوردن.

- ناوچە کوردییەکان پشکێکی دادپەروەرانە لە سەرچاوە ئابووریییەکانیان وەبەر دەکەوێت.
- دان بە شوناسی نەتەوەی کورددا دەنرێت و زمانی کوردی لە ناوچە کوردییەکاندا زمانی فەرمی دەبێت (هەروەها زمانی عەرەبیش).
- بۆ دیارکردنی ناوچەکانی زۆرینەی کوردنشین، سەرژمێری ئەنجام دەدرێت.

پێدەچێ ڕێککەوتنێکی نهێنی لە پاڵ ڕێککەوتنەکەی ئاداری ١٩٧٠دا هەبێت، کە تایبەتە بە مامەڵەکردن لەگەڵ شەڕکەرە کوردەکان (پێشمەرگە) و قەدەغەکردنی هێزە لۆکاڵییەکانی دژی [پ.د.ک] و مافی پ.د.ک لە ئەنجامدانی چالاکی لە ناوچە کوردییەکان و ئەنجامدانی سەرژمێری لە ماوەی یەک ساڵدا. پێشکەوتنێکی کەم لە جێبەجێکردنی ڕێککەوتنەکە بەدیهاتووە و پەیوەندییەکانی نێوان حکومەت و کورد هێدی هێدی بەرەو خراپی دەچێت. دوای تێپەڕینی چوار ساڵ بەسەر ڕێککەوتنەکە، حکومەت تاک لایەنە یاسای ئۆتۆنۆمی ڕاگەیاندووە، ئەمەش وەک بانگەشەیەک بۆ جێبەجێکردنی ڕێککەوتنی ساڵی ١٩٧٠ کە لە ڕاستیدا لە جێبەجێکردنیدا شکستی هێناوە.

لە تشرینی یەکەمی ١٩٧٤دا، ئەنجوومەنێکی یاسادانانی کورد لە هەولێر کرایەوە، بەڵام ئەم ئیمتیازاتانە لەلایەن کوردەوە ڕەتکرانەوە، ئەویش بەهۆی جێبەجێ نەکردنی داوکارییەکانیان بەتایبەتی لەبارەی نوێنەرایەتی کردن لەناو حکومەتدا. (کوردێک وەک جێگری سەرۆک دیار کراوە، بەڵام ئەو دەسەڵاتێکی کەمی هەیە و لەلایەن کوردەوە بە نوێنەرایەتیەکی ڕاستەقینە هەژمار ناکرێت). هیچ پێشکەوتنێک لەبارەی سەرژمێرییەوە نەهاتووتە ئاراوە تا ناوچەی زۆرینەی کوردنشین دیار بکات. شەڕێکی نوێ دەستی پێکردووەتەوە و ئێران سوودی لەم دەرفەتە وەرگرتووە و یارمەتی مادی کورد دەدات تا ڕژێمی سەدام حسێن ناسەقامگیر بکات. حکومەتی عێراق دەستی بە گواستنەوەی دەیان هەزار کورد کردووە، بە تایبەتی بۆ ناوچەکانی باشووری عێراق. بە گرتنەبەری سیاسەتی خاکی سوتاو، سەدان گوند خاپوور کراون تا ڕێگری بکرێت لە گەڕانەوەی دانیشتووەکانیان. ڕژێم بەو هیوایەیە بناغەی هێزی پێشمەرگە لاواز بکات و هەر

جۆرە هەستێک بۆ شوناسی نەتەوەیی کورد لە بەین ببات، تا بەم شێوەیە ڕێگە بە گەشەی ناسیۆنالیزمی عێراقی بدات.

کاتێک لە ساڵی ١٩٧٥، شا بە پێی ڕێککەوتنامەی ئەلجەزایر لەهەمبەر دانپێدانانی عێراق بە بانگەشە سنوورییەکانی ئێران، دەستی لە پشتگیریی کردنی کورد هەڵگرت، شۆڕشی کورد لە ناوچوو. دواتر حکومەتی عێراق دەستی بە جێبەجێکردنی پلانی ئاوەدانکردنەوەی ناوچە کوردییەکانی کرد و سەر لە نوێ زەوییەکانی دابەشکردەوە و ڕێگەی بە گەڕانەوەی بەشێک لەو ٤٠ هەزار کەسەدا کە بە زۆری لە باشووری عێراقدا نیشتەجێ کرا بوون. لە ئەیلوولی ١٩٨٠دا، هەڵبژاردن بۆ هەڵبژاردنی ٥٠ نوێنەری ئەنجوومەنی یاسادانانی هەرێمە ئۆتۆنۆمییەکی کورد بەڕێوەچوو.

یەکێکیتر لە پارتە سەرەکییە بەرهەڵستکارەکانی کورد، یەکێتی نیشتیمانی کوردستانە کە لە ساڵی ١٩٧٥ بە جیابوونەوە لە پارتی دیموکراتی کوردستان دامەزراو لەلایەن جەلال تاڵەبانییەوە سەرکردایەتی دەکرێت. لەهەمبەر پارتی دیموکرات کوردستان کە بە پارتێکی خێڵەکی و تەقلیدی هەژماری دەکات، یەکێتی نیشتیمانی کوردستان، خۆی بە پارتێکی چەپڕە و شاریی و مۆدێرن لە قەڵەم دەدات. لە ساڵانی ١٩٨٠کاندا یەکێتی نیشتیمانی کوردستان، خۆی لە حکومەتی بەغدا نزیک کردەوە، بەڵام دواتر لەگەڵ پارتی دیموکراتی کوردستان دژی حکومەت وەستایەوە، کاتێک بینیان حکومەتی عێراق سەرقاڵی شەڕکردنە لەگەڵ ئێرانییەکان، ئەوان گەیشتنە ئەو بڕوایە دەرفەت ڕەخساوە ئۆتۆنۆمی بۆ خۆیان دەستەبەر بکەن. لە ساڵی ١٩٨٣دا پارتی دیموکراتی کوردستان لەلایەن سوپای ئێران و شیعە ناڕازییەکانی عێراق پشتیوانی دەکرا و بە بەکارهێنانی چەکی ئێرانی توانیان چیای دەوروبەری حاجی ئۆمەران کە شەش کیلۆمەتر لەناو خاکی عێراقدایە بگرنەوە کە هەشت ساڵ لەمەوبەر لە دەستیان دابوو. لە ماوەی هاوین و پاییزی ساڵی ١٩٨٣دا، ئێرانییەکان هێرشی زۆرتریان لە ناوەوەی ناوچە کوردییەکانی عێراق ئەنجامدا.

تەکتیکەکانی سەدام

لە کاتە سەختەکاندا، سەدام حسێن هەوڵیدا لە ڕێگەی دانوستاندنەوە کورد ئارام بکاتەوە، بەڵام گفتوگۆکان شکستیهێنا لە دوای ئەوەی یەکێک لە دوو لایەنەکە ڕازی نەبوو. گفتوگۆکان لەگەڵ یەکێتی نیشتیمانی کوردستاندا، کە یەکێک لە دوو هێزە گەورەکانی کوردە لە ساڵی ١٩٨٣وە دەستی پێکرد (واتە ئەوکاتەی حکومەتی عێراق تووشی کێشەی کەمی سەرچاوەی دارایی و سەربازیی ببووە لە شەڕی دژی ئێراندا)، بەڵام لە دوای چەند مانگێک شکستیهێنا. ئەگەرچی ئەم گفتوگۆیانە جار ناجار تا ساڵی ١٩٨٥ هەر بەردەوام بوون. یەکێتی نیشتیمانی کوردستان، داوای گەڕانەوەی هەشت هەزار خێزانی کوردی کرد کە بۆ ناوچەکانی باشوور نێردرا بوون، هەروەها ئازادکردنی زیندانییە سیاسییەکان، لە ناوچەی ئۆتۆنۆمیدا کۆنترۆڵی هێزەکانی ئاسایش لە دەست خۆیاندا بێت، لە خۆگرتنی ناوچە نەوتیەکانی دەوروبەری کەرکووک بۆ ناو هەرێمی ئۆتۆنۆمی و دیارکردنی ڕێژەیەکی دیارکراو لە داهاتی نەوت [بۆ هەرێمی ئۆتۆنۆمی]. هەروەها یەکێتی نیشتیمانی کوردستان، داوای هەڵوەشاندنەوەی جاشەکانی کرد بوو -واتە ئەو هێزە ناڕێکخراوەی لە چوارچێوەی ‹هێزی سووکدا خزمەتی حکومەتی بەغدایان دەکرد. جاشەکانی سەربە خێڵگەلێکی زۆر لە باکووری عێراق بوون و لە میانەی شەڕی ئێران-عێراقدا پشتیوانی فەرمیان لێدەکرا.

ساڵی ١٩٨٧ بزووتنەوەی کورد پێشکەوتنی بە خۆوە بینی، لە میانەی لێک نزیکبوونەوەی پارتی دیموکراتی کوردستان و یەکێتی نیشتیمانی کوردستان و دواتر دامەزراندنی بەرەی کوردستانی عێراق کە لە پێنج حیزب پێکهاتبوو. کاتێک مەترسییەکانی ئێران لە سنوورەکانی باشووری عێراقدا نەما، ڕژێمی سەدام حسێن بەرەو باکوور هەڵگەڕایەوە تا کورد بەهۆی هاوکاریکاردنیان لەگەڵ ئێراندا تەمبێ بکات. ئامۆزای سەدام، عەلی حەسەن ئەلمەجید، کە هەنوکە وەزیری بەرگرییە، [لەم بوارەدا] بوو بە سەرپەرشتیاری سیاسەتەکانی سەدام. لە ساڵی ١٩٨٨دا، مەزەندە دەکرا نزیکەی ٣٠٠٠ گوندی کورد خاپور کرابێت. یەک لەسەر سێی ناوچە کوردییەکان لە دانیشتوان چۆلکران. کوردێکی زۆر بە سپلە [بۆ ڕژێم] هەژمار کران کە زۆرێک لە

پیاوانی خێڵی بارزانی لە خۆدەگرت و پێدەچێ گشتیان لەناو براون؛ ئەوانی دی بۆ ناو کەمپەکانی باشووری عێراق گوازرانەوە. دواتر ئەو کوردانەی گوندەکانیان وێران کرابوو، لە باکووردا خرانە ناو کەمپەکان، واتە لە شوێنێک کۆکرانەوە کە بەراورد لەگەڵ گوندە شاخاوییەکانیان، کۆنترۆڵکردنیان ئاسانتر بوو. نزیکەی ٦٠ هەزار سەرباز نێردراون تا هێرش بکەنە سەر چەکدار و خەڵکی مەدەنی. چەکی کیمیاوی بە کارهێنرا و لە بەناوبانگترین حاڵەتدا لە شاری هەڵەبجە، نزیکەی ٥٠٠٠ کەس کە زۆربەیان ژن و منداڵ بوون بە گازی ژەهراوییەوە خنکێندران. بە پێی هەندێك ڕاپۆرت ژمارەیەک لە گوندەکانی دیکە بە سەدان هەزار قوربانیەوە بە دەست هێرشی گازی [کیمیاوییەوە] دەناڵێنن.

لە ئەیلوولی ١٩٨٨، هەڵمەتی کۆمەڵگا زۆرەملێکان چڕتربووەوە. هێزەکانی عێراق بە درێژایی سنووری ئێران و عێراق، ناوچەیەکی ئەمنی ٣٠ کیلۆمەتری چۆڵکراو لە دانیشتوانی دروست کرد. سااڵی دواتر نزیکەی ٣٠٠ هەزار کەس لەم ناوچانەدا گوازرانەوە. حکومەت بانگەشەی ئەوەی دەکرد بۆ ئەوان خزمەتگوزاری باشتر دابین دەکات.

بە درێژای دەیەی ڕابردوو، هەزاران کورد بێ سەروشوێن کراون. لە حوزەیرانی ١٩٩٠، ڕاپۆرتێک لەلایەن لێبوردنی نیودەوڵەتیەوە، کە گروپێکی مافی مرۆڤی سەربەخۆیە، بڵاوکراوەتەوە، ئاماژە بەوە دەدات لە سااڵی ١٩٨٨ەوە، ژمارەی بێ سەروشوێنکراوەکان و لە سێدارە دراوەکانی کورد زیادی کردووە. هەندێک لە قوربانیان ئەو کەسانەن کە بەهۆی لێبوردنی گشتی حکومەتەوە لە باشوور گەڕاونەتەوە.

تەنانەت ئەگەر کوردی عێراق، بە بەردەوامی ڕووبەڕووی ئازار و ئەشکەنجە نەبنەوە، بەڵام لە مافە سیاسی و ئابووریە سەرەتاییەکان بێ بەشکراون. کاندیدەکانی ئەنجوومەنی یاسادانانی کورد، پێشوەختە لەلایەن حکومەتەوە وردبینیان لەسەر دەکرێت و ئەنجوومەنەکە وەک دەسکەاڵی ڕژێمی سەدام هەژمار دەکرێت. تا دۆزینەوەی نەوت لە سااڵی ١٩٦٩ لە باشووری عێراق، کوردی باکوور لە ڕێگەی بەرهەمە نەوتی و کشتوکاڵیەکانیانەوە، زۆرینەی سامانی عێراقیان دابین دەکرد. باکوور تا هەنوکەش

بەردەوامە لە بەرهەمهێنانی ڕێژەیەکی سەرەکی نەوتی عێراق. ڕژێم هەوڵیدا ناوچە کوردییەکان لە ڕووی ئابوورییەوە وابەستەی بەغدا بن و چالاکییە ئابووریی خۆجێییەکانی لەناوبرد. حکومەت بێ مەیلە لە ئەنجامدانی سەرژمێری، چونکە لەوە دەترسێت سەرژمێری نیشان بدات کە کورد (و لەوانەیە تورکمانیش) لە ناوچە بەرهەمهێنەرەکانی نەوت لە کەرکووک زۆرینە بن و داواکاری ئەوان بۆ چوونە ناو هەرێمی ئۆتۆنۆمی بەهێز بکات. حکومەت ژمارەیەکی زۆری خێزانی عەرەب (و نەتەوەکانی دیکەی) لە باشوورەوە بۆ کەرکووک هێناوە تا ڕێژەی دانیشتوانی کورد و تورکمان کەم بکاتەوە (کەمینەیەکی هەرێم، کە چەند سەدە لەمەو بەر بۆ ئەم ناوچەیە هاتوون).

پێشکەوتنەکانی ئەم دواییە

دوای هێرشی عێراق بۆ سەر کوێت لە ئابی ١٩٩٠دا و تێکشکاندنی لەلایەن هێزەکانی هاوپەیمانی فرەنەتەوەییەوە، لە کۆتایی شوباتی ١٩٩١دا، ڕووبەرێکی فرەوانی شیعەکان لە باشووری عێراق بە تایبەتی لە بەسرا و لە ناوچەکانی نێوان بەسرا و بەغدا لە دژی دەسەڵاتی ناوەندی ڕاپەڕین. سەدام حسێن پاشماوەی هێزەکانی [لە شەڕی کوێت] و هێزەکانی لە بنکەکانی باکووردا بۆ ئەم ناوچەیە ڕەوانە کرد تا کۆنترۆڵی بارودۆخەکە بکات. گروپە ئۆپۆزیسیۆنەکانی کورد سوودیان لەم دەرفەتە وەرگرت و ڕاپەڕین. زۆرینەی دانیشتوان پشتیوانی ئەم گروپانەیان کرد و سەرۆک جاشەکان بڕیاریاندا دژی حکومەتی بەغدا بوەستنەوە.

لە کاتێکدا ڕژێم لە ناوچەکانی دیکە سەرقاڵ بوو، کورد دەستکەوتی بەرچاویان بەدەستهێناوە و دەستیان بەسەر زۆربەی ناوچەکانی باکووری ڕۆژهەڵاتی عێراقدا گرتووە بە سلێمانی، هەولێر، دهۆک و کەرکووکیش لە ٢٥ی ئادارداا بۆ ماوەیەکی کورت، بەڵام کاتێک ڕاپەڕین لە باشوور تێکشکێنرا، حکومەت هێزەکانی بەرەو باکوور جوڵاند. بەرگری چەکدارانە شانسێکی کەمی هەبوو و لە ٣ی نیساندا، حکومەت دووبارە دەستی بەسەر زۆربەی ناوچەکانی باکووردا گرتەوە. ژمارەیەکی زۆری هاوواڵتیان لە ترسی هێرشەکانی حکومەت کە هلیکۆپتەر و تانک و ڕۆکێت و تۆپبارانی بەکار دەهێنا، ماڵ وحاڵیان بەجێهێشت.

نزیکەی یەک ١.٥ ملیۆن کورد و عێراقیەکانی دیکە خانووەکانیان بەرەوە ناوچە شاخاوییەکانی عێراق و ئێران و تورکیا بەجێهێشتووە و ناچارن لەم شوێنانەدا لە هەلومەرجێکی دژواردا بژین و ڕۆژانە خەڵک بەدەست سەرما و برسێتی و تەقینەوە و بریندارییەوە دەمرن. ئازارەکانی ئەوان شەوانە لەسەر شاشەی تەلەفزیۆنەکانی جیهاندا بڵاودەکرێتەوە. کۆمەڵگای نێودەوڵەتی بە خێرایی بارودۆخەکەی لەبەرچاوگرت. لە دەستپێشخەرییەکی سەرۆک وەزیرانی بەریتانیادا، ئۆپراسیۆنی ‹دابینکردنی ناوچەی ئارام› دەستی پێکرد و ناوچەی باکووری عێراقی کردە کەمپێک تا پەنابەرەکان و بە تایبەتی کورد لە دەست هێرشەکاندا پارێزراو بن. نەتەوە یەکگرتووەکان دەستی بە ئۆپراسیۆنی فریاگوزاری لە باکووری عێراقدا کرد و نزیکەی ٦٠٠ فەرمانبەر خەریکی دابەشکردنی خۆراک و دابینکردنی ئاوی خواردنەوە، تەندروستی و پرۆژەکانی ئاوەڕۆن. ژیانی هەزاران کەس پارێزراوە.

دابینکردنی ئاسایشی ئەم ناوچە کاتیانە لە ئەستۆی هێزە زەمینی و ئاسمانییەکانی بەریتانیا، دانیمارک، ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا، تورکیا و فەرەنسادایە. ئەم ڕێکارانەش، ڕێکاری کورتخایەنن تا پێداویستییە سەرەکیەکانی پەنابەرەکان دابین بکرێت. ئامانجی سەرەکی لەم کارە بریتییە لە دڵنیا کردنەوەی پەنابەرەکان بەوەی کە داهاتوویان پارێزراوە تا لە چیاکانەوە بێنەخوارەوە و دواتر بۆ شوێنەکانیان بگەڕێنەوە. حکومەتی عێراق یاداشتنامەیەکی لەگەڵ نەتەوە یەکگرتووەکان واژوو کردووە کە ڕێگە دەدات بە ئەنجامدانی ئۆپراسیۆنی فریاگوزاری گشتگیر. ئەم یاداشتنامەیە لێکتێگەیشتنە لە کانوونی یەکەمی ١٩٩١دا بۆ شەش مانگیتر درێژ کرایەوە.

لە ئاداری ١٩٩١، حکومەتی عێراقی دەستپێشخەری دەستپێکردنەوەی گفتوگۆکانی لەگەڵ بەرەی کوردی خستەڕوو و لەسەر بنەمای باشترکردنی ڕێککەوتنامەی ١٩٧٠ پێشنیازی ئۆتۆنۆمی کرد. سەدام حسێن لەوە تێگەیشتووە کە لە پێگە لاوازەکەیدا دەبێ لەگەڵ کورد پێک بێت. ئەو ڕیسواییەی سەدام حسێن سەبارەت نەهامەتی پەنابەرە کوردەکان تووشیهات، بوو بە بەربەست تا نەتەوە یەکگرتووەکان ڕازی بکات گەمارۆی سەر عێراق هەڵبگرێت. سەدام بەو هیوایەدا بوو هێزە نێو

نەتەوەییەکان کە پاراستنی ئۆپراسیۆنی فریاگوزاریان لە ئەستۆ بوو، بە خێرایی باکووری عێراق جێ بهێڵن، بەڵام ئەو مکوڕ بوو ڕێککەوتنەکەی لەگەڵ کورد بە پێی مەرجەکانی خۆی بێت.

سەرکردەکانی کورد، پێشنیازی گفتوگۆیان قبوڵ کرد کە لە بەغدا ئەنجام درا. پارتی دیموکراتی کوردستان پتر لە یەکێتی نیشتیمانی کوردستان پەرۆشی گفتوگۆکردن بوو. تەکتیکی سەدام بریتی بوو لەوەی لە کاتێکدا بەردەوامی بە گفتوگۆکان لەگەڵ سەرکردەکانی کورد بدات، لە هەمانکاتدا گوشاری سەربازی و ئابووری بەسەر کورددا بهێڵێتەوە، مەبەستی سەرەکیش بریتی بوو لە گوشار هێنانەسەر سەرکردەکانی کورد کە یان گەڕانەوەی حکومەت [بۆ ناوچە کوردییەکان قبوڵ بکات کە پێشتر پاشەکشەی لێکردبوو] یان بە ڕادەیەکی کەمتر لە ئۆتۆنۆمیەک ڕازی بن، کە پێشتر هەبوو.

دوای ئەوەی بەغدا گەمارۆی ئابووری بەسەر ناوچە کوردییەکاندا سەپاند، بارزانی لە پاییزی ١٩٩١دا، گفتوگۆکانی هەڵپسارد. پارتی دیموکراتی کوردستان ڕایگەیاند ئەوان ئامادەن دەست بە گفتوگۆکان بکەنەوە هەرکاتێک گەمارۆکە لابردرا. زۆرینەی فەرمانبەرانی کەرتی گشتی لە باکوور (کە لە نەتەوەی کوردن) چیتر لە لیستی مووچەی حکومەتدا نین. فەرمانبەرە پلە بەرزەکانی کەرتی گشتی کە سەربە بەغدان وەک پارێزگار (و هەروەها یەکەکانی هێزی چەکدار) لە ناوچە کوردییەکان پاشەکشەیان کردووە. مووچەی خانەنشینی و پارەدارکردنی گشت پرۆژەکانی کەرتی گشتی سەربە حکومەت وەستاوە. بەغدا تا ئاستێکی بەرچاو بەشە خۆراک و سوتەمەنی باکووری لە ئەنبارەکانی حکومەتدا، بۆ فرۆشتن بە نرخێکی دیارکراو، کەمکردووەتەوە. بازگەکانی پشکنینی لەلایەن سوپای عێراقەوە بەسەر گشت ڕێگاکانی بەرەو باکوور توندکردووە. ئۆتۆمۆبێلەکان دەپشکێندرێن و خۆراک و سوتەمەنی و کاڵا بەکاربەرەکان دەستی بەسەردا دەگیرێت. لە وەڵامدا سەرکردەکانی کورد پێداگری لەسەر ڕادەیەک لە سەربەخۆیی ئابووری دەکەن. فەرمانە لە شۆفێری بارهەڵگرە تورکیەکان وەردەگیرێت کە دەچنە عێراق و بەرەی کورد بە بەردەوامی بەشە کۆپۆنی (ration cards، بطاقات التموین) تایبەت بە

خـۆی دابـەش دەکات. حکومەتـی عێـراق بـە پێچەوانـەی بڕیـاری ٦٨٨ی ئەنجوومەنـی ئاسایشـی نەتـەوە یەکگرتـووەکان هەڵسـوکەوت دەکات، کـە داوا لـە حکومەتـی عێـراق دەکات کۆتایـی بـە سـەرکوتکردن بهێنێـت و هـاوکاری هەوڵـە مرۆییـەکان بێـت. سیاسـەتەکانی عێـراق لـە دژی پەنابەرەکانـی شـیعە لـە باشـووردا زۆر سـەرکوتکارانەترە.

لـە مانگـی ئایـار، بـۆ هەڵبژاردنـی سـەرۆکێکی کـورد و ئەنجوومەنـی هەرێمـی کـوردی عێـراق، هەڵبژاردنـی ناوچەیـی لـە باکـووری عێراقـدا بەڕێـوە دەچێـت تـا بەرپرسـیارێتی ئیـدارەی مەدەنـی لـە ئەسـتۆ بگرێـت و پێشـمەرگە یـەک بخاتـەوە. پارتـی دیموکراتـی کوردسـتان پێداگـری لەسـەر ئـەوە دەکات کـە هەڵبژاردنـەکان بەپێـی ڕێککەوتنامـەی ١٩٧٠یـە کـە ناوچەیەکـی ئۆتۆنۆمـی بـۆ کـوردی دامەزرانـد و پێداگریـش لـەوە دەکات ئـەم هەڵبژاردنـە بـۆ دامەزراندنـی حکومەتێکـی بەدیلـی [حکومەتـی بەغـدا نییـە].

سـەدام حسـێن بـەو هیوایەیـە کـوردی باکـوور بگەڕێنێتـەوە ژێـر کۆنترۆڵـی دەسـەڵاتی ناوەنـدی، ئەویـش بـە وروژاندنـی دەسـتێوەردان لەلایـەن کۆمەڵـگای نێودەوڵەتیـەوە. هاوپەیمانـان، هێـزە ئاسـمانیەکەی لـە باشـووری تورکیـادا جێگـر کـردووە تـا بەرپەرچـی، سـەرلەنوێ سـەرکوتکردنی خەڵکـی باکـووری عێـراق بداتـەوە. نەتـەوە یەکگرتـووەکان بەردەوامـە لـە بەجێگەیاندنـی ئۆپراسـیۆنی فریاگـوزاری لـە عێراقـدا، هـاوکاری بەریتانیـا لـەم ئۆپراسـیۆنەدا لـە نیسـانی ١٩٩١ گەیشـتووتە ٥٠ ملیـۆن پاوەنـد.

[تێبینی: لەسەر ئەم نەخەشەیەی خوارەوە نووسراوە زۆر نهێنی (secret). وەرگێڕ]

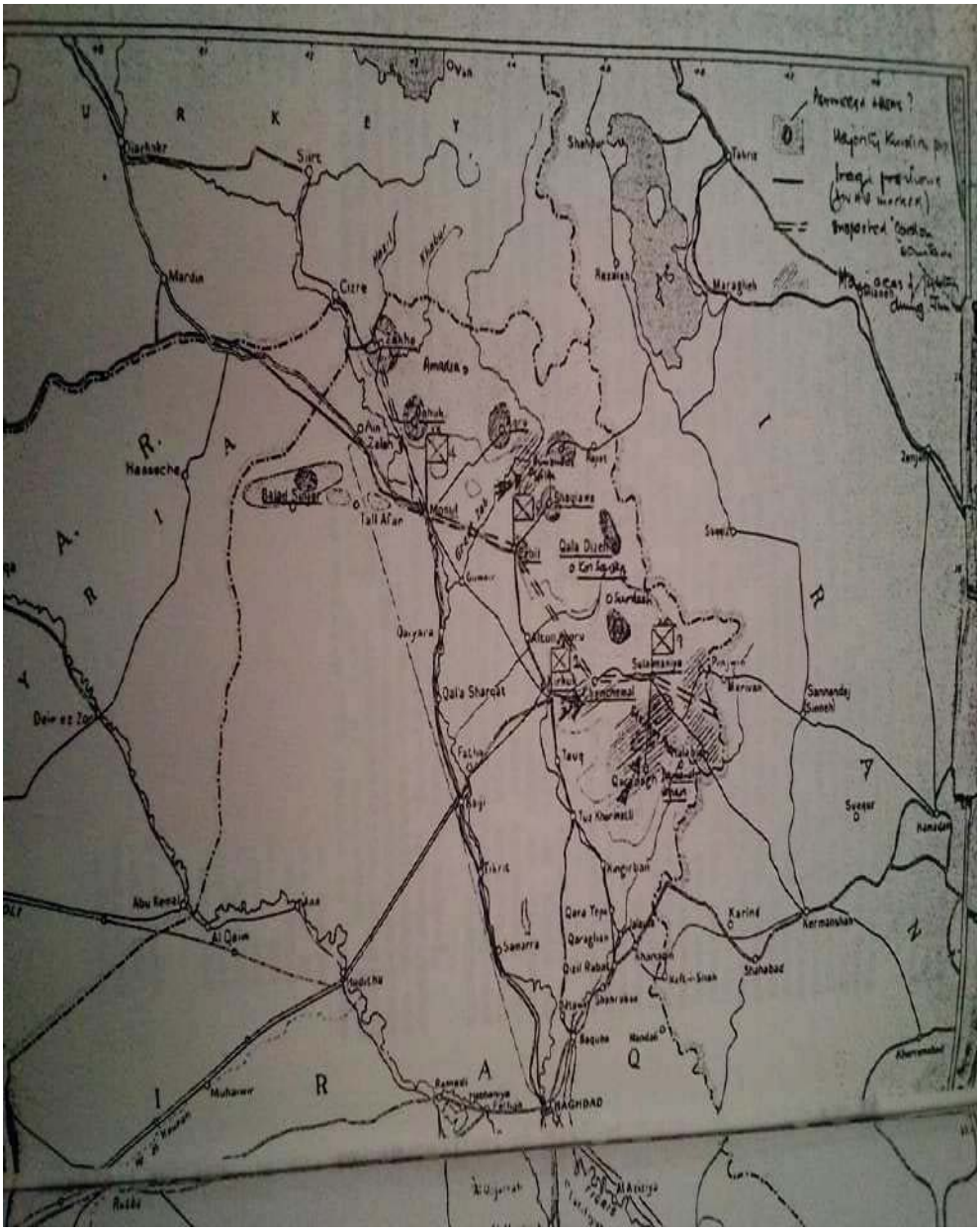
U R K E Y
Mardin
Cizre
Zakho
Amadiya
Hasseche
Tall Afar
Mosul
Qala Dizeh
Sulaimaniya
Halabja
Qala Sharqat
Tikrit
Samarra
Qara Tepe
Qaraghan
Qizil Robat
Baquba
Muhamwir
BAGHDAD
Abu Kemal
Al Qaim
Rutba
Tabriz
Sanandaj (Sinneh)
Karind
Kermanshah
Shahabad
Hamadan

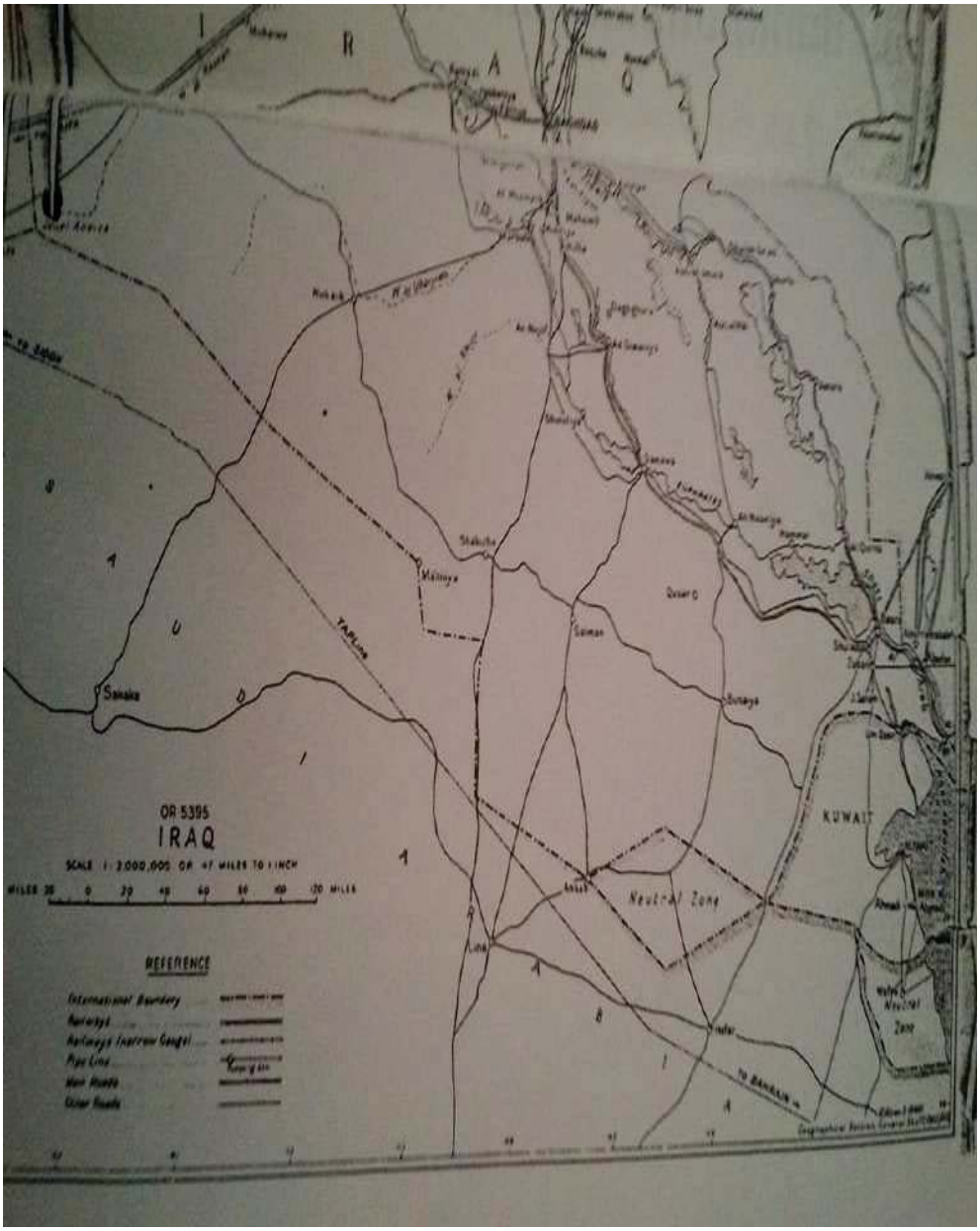
OR 5395
IRAQ
REFERENCE
KUWAIT
Neutral Zone
TAPLINE

ناسنامەی دەستە

پرۆژەی دەستەی ئینسکلۆپیدیای پارتی دیموکراتی کوردستان، لە پێناو ناساندن، کۆکردنەوە، بە دیکۆمێنتکردن و بڵاوکردنەوەی مێژووی پڕ لە سەروەریی کار و خەباتی پارتی دیموکراتی کوردستان، لەسەر پێشنیازی ڕێزدار مەسرور بارزانی، لە ساڵی ٢٠١٤ دامەزراوە.

ئەم بەرهەمەی بەردەستی بەڕێزتان بەشێکە لە هەوڵ و ئامانجەکانی ئەم پرۆژەیە.

P.D.K ENCYCLOPEDIA